BALTICOSLAVICA

BIULETYN INSTYTUTU NAUKOWO-BADAWCZEGO EUROPY WSCHODNIEJ W WILNIE

T. III.

WILNO 1938

NAKŁADEM INSTYTUTU NAUKOWO-BADAWCZEGO EUROPY WSCHODNIEJ
Z ZASIŁKU FUNDUSZU KULTURY NARODOWEJ

BALTICOSLAVICA

BULLETIN DES WISSENSCHAFTLICHEN OSTEUROPA-INSTITUTS ZU WILNA

BULLETIN DE L'INSTITUT SCIENTIFIQUE DE L'EUROPE ORIENTALE A VILNO

III.

1938

BALTICOSLAVICA

BIULETYN INSTYTUTU NAUKOWO-BADAWCZEGO EUROPY WSCHODNIEJ W WILNIE

Redaguje **Erwin Koschmieder**

T. III.

WILNO 1938

NAKŁADEM INSTYTUTU NAUKOWO-BADAWCZEGO EUROPY WSCHODNIEJ
Z ZASIŁKU FUNDUSZU KULTURY NARODOWEJ

Redakcja prosi o nadsyłanie rękopisów pod którymkolwiek z następujących adresów:

Prière d'adresser les lettres et les manuscrits à l'un des rédacteurs:

1. Prof. Dr. E. Koschmieder. Wilno, Moniuszki 19, m. 4.

2. Prof Dr. W. Antoniewicz. Warszawa, Nowy Zjazd 5, m. 24.

3. Prof. Dr. J. Krzyżanowski. Warszawa, Brzozowa 12.

4. Prof. Dr. K. Moszyński. Wilno, Gimnazjalna 6, m. 10.

5. Prof. Dr. O. Loorits. Tartu (Eesti), Emajõe 9.

6. Prof. Dr. J. Kalima. Helsinki, Univ.

Egzemplarze recenzyjne uprasza się nadsyłać do Redakcji pod następującym adresem:

Tous les ouvrages envoyés en vue de la publication d'un compte-rendu doivent être adressés à la Rédaction:

Prof. Dr. E. Koschmieder. Wilno
Seminarium Slawistyczne Uniwersytetu Stefana Batorego
ul. Zamkowa 13.

Główny Redaktor wydawnictw Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej:
Prof. Dr. Stefan Ehrenkreutz.

Zakłady Graficzne „Znicz" Wilno, ul. Biskupa Bandurskiego 4. Telefon 3-40.

SPIS RZECZY.

ARTYKUŁY.

BIBLIOGRAFIA.

RECENZJE.

SPIS WSPÓŁPRACOWNIKÓW.

C. F. M.: C. F. Meinander
E. F.: Ernst Fraenkel
H. T.: Halina Turska
J. Ch.: Jan Chworost
J. L.: J. Leppäaho
J. S.: Jan Safarewicz
J. T.: Józef Trypućko
M.Z.-P.: Maria Znamierowska-Prüfferowa
M. Ż.: Maria Żeromska
N. K.: Nora Kalejcianka
O. L.: Oskar Loorits
S. H.: Sulo Haltsonen
St. St.: Stanisław Stankiewicz
St. W.: Stanisław Westfal
V. E.: Villem Ernits
Z. B.-S. Zofia Bochan-Sawinkowa

SPIS CZASOPISM

OPRACOWANYCH W DZIALE BIBLIOGRAFICZNYM.

Aarni. — Kuopio.
Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis). — Tartu.
Acta Ethn. — Acta Ethnologica. — Helsinki.
Aitosuomalainen. — Helsinki.
Ajal. Ajak. — Ajalooline Ajakiri [Czasopismo historyczne]. — Tartu.
Akad. Emak. Sel. Toim. — Akadeemilise Emakeele Seltsi Toimetised [Wydawnictwo Akad. Tow. Miłośników Języka Ojczystego]. — Tartu.
Ann. Inst. Sc. Fr. — Annuaire d'Institut Scientifique Français de Tartu — Tartu.
Archiv. Philol. — Archivum Philologicum. — Kaunas.
Aten. Wil. — Ateneum Wileńskie. Czasopismo naukowe, poświęcone badaniom przeszłości ziem Wielkiego X. Litewskiego. — Wilno.
Beitr. z. Kunde Estl. — Beiträge zur Kunde Estlands. Hrsg. v. der Estl. Literarischen Gesellschaft. — Tallinn.
Budkavlen. — Helsingfors.
Bull. Soc. Ling. — Bulletin de la Société de Linguistique. — Paris.
Ceļi. — Rīgā.
Dtsch. Litztg. — Deutsche Literaturzeitung. Hrsg. v. der Preuss. Akademie der Wissenschaften. — Berlin.
Dzvony. — Dzvony. Literaturno-naukovyj žurnal. — L'viv.
Eesti Keel — Eesti Keel [Język estoński]. — Tartu.
Eesti Kirjandus — Eesti Kirjandus [Literatura Estońska]. — Tartu.
Eesti Metsanduse aastaraamat. Akadeemilise Metsa Seltsi väljaanne. [Estländisches Forstwirtschaftliches Jahrbuch]. — Tartu.
Eesti Mets — Eesti Mets. Metsa ja jahinduse kuukiri. [Estoński Miesięcznik pośw. leśnictwu i myśliwstwu]. — Tallinn.
Eesti Muusika Almanak. (Eesti Akadeemilise Helikunstnike Seltsi Valjaanne Nr. 1). — Tallinn.

Eesti Noorus — Eesti Noorus [Młodość Estonii]. — Tartu.
Eesti Rahv. Arh. Toim. — Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetised [Wydawnictwo Estońsk. Arch. Tradycji Ludowej]. Tartu.
Eesti Üliopilaste Seltsi Album [Album Tow. Studentów Estońsk.]. — Tartu.
ERK — Eesti Rahva Kirjandus [Estońska Literatura Narodowa]. — Tartu.
ESA — Eurasia Septentrionalis Antiqua. — Helsinki.
L'Estonie Littéraire. Édition du Pen Club Estonien. — Tartu.
Eur. Or. — L'Europa Orientale. — Roma.
FBR — Filologu Biedrības Raksti. — Rīgā.
Fenno-Ugrica. — Tallinn.
Fin. Mus. — Finskt Museum. — Helsingfors.
Finsk Tidskrift. — Helsingfors.
Fin.-Ugr. Forsch. — Finnisch-ugrische forschungen. — Helsinki.
Folk-Lore. — London.
Gimtoji Kalba — Kaunas.
Gos. Akad. Ist. Mater. Kult. — Izvestija Gosudarstvennoj Akademii Istorii Material'noj Kul'tury. — Moskva, Leningrad.
Gött. gel. Anz. — Göttingische gelehrte Anzeigen. — Berlin.
Hämeenmaa [Ziemia Häme]. — Hämeenlinna.
Hist. Ark. — Historiallinen Arkisto, toimittanut Suomen Historiallinen Seura [Archiwum Historyczne, wyd. przez Fińsk. Tow. Hist.]. — Helsinki.
Historian Aitta. — Helsinki.
Hist. Stud. — Historische Studien. — Berlin.
Indog. Forsch. — Indogermanische Forschungen. — Berlin, Leipzig.
Indog. Jhrb. — Indogermanisches Jahrbuch. — Berlin, Leipzig.
Izgl. Min. Mēnešr. — Izglitibas Ministrijas Mēnešraksts. — Rīgā.
Izv. Ak. N. — Izvestija Akademii Nauk SSSR. — Leningrad.
Jahrb. f. Kult. Gesch. Slav. — Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven. — Breslau.
Južnosl. Fil. — Južnoslovenski Filolog. — Beograd.
Kaitse Kodu. — [Tartu].
Kalev. Vuosik. — Kalevalaseuran Vuosikirja [Rocznik Tow. Kalevala]. — Helsinki.
Kalośse — Kalośse. Belaruski literaturna-naukovy časapis. — Vil'nja.
Karjala. — Viipuri.
Kansatieteellinen Arkisto [Archiwum Etnograficzne]. Suomen Muinaismuistoyhdistys. Helsinki.
Kaukomīeli — Viipuri. Helsinki.
Keski-Suomi. [Środek Finlandii] — Jyväskylä.
Kotiliesi [Ognisko Domowe]. — Helsinki.
Kotiseutu [Ojczyzna]. — Helsinki.
Kw. Hist. — Kwartalnik Historyczny. — Lwów.
Laivastolehti [Czasopismo pośw. marynarce]. — Helsinki.
Language — Language. Journal of the Linguistic Society of America. — Philadelphia.
Letopis Matice Srpske. — Beograd.
Liet. Aidas — Lietuvos Aidas. — Kaunas.
Lit. i mast. — Litaratura i mastactva. — Mensk.
Lit. Krit. — Literaturnyj Kritik. — Moskva.
Lit. sov. — Literaturnyj Sovremennik. — Leningrad.
Loodusvaatleja — Loodusvaatleja [Przyrodnik]. Populaar-loodusteaduslik ajakiri. — Tallinn.

Looming — Looming. Eesti Kirjasikude liidu Ajakiri [Dzieło. Czasopismo Związku Estońskich Pisarzy]. — Tartu.
Lounais-Hämeen kotiseutu — ja mus eoyhd. vuosikirja [Rocznik Tow. Spraw Ojczyzny i Muzeum północno-zachodniego z Häme]. — Forssa.
Lud. — Lud. Organ Polskiego Towarzystwa Etnologicznego. — Lwów.
Lud Słow. — Lud Słowiański. Pismo poświęcone dialektologii i etnografii Słowian. — Kraków.
Mal. Belar. — Maladaja Belarus. — Vil'nja.
Marchołt — Warszawa.
Mannus — Berlin.
Mat. Prehist. — Kraków.
Mesila. — Tartu.
Mitteilungen der Schlesischen Gesellschaft für Volkskunde. — Breslau.
Mūsu Tautosaka [Nasz folklor]. — Kaunas.
Musiikkitieto — Helsinki.
Nädal Pildis. — [Tyg. ilustr.] — Tallinn.
Nordische Rundschau. — Braunschweig.
N. Tidskr. for Sprogv. — Norsk Tidskrifft for Sprogvidenskap. — Oslo.
Nordiska Museets och Skansens årsbok Fataburen. — Stockholm.
Ost.—Eur. — Ost-Europa. Zeitschrift für die gesamten Fragen des europäischen Ostens. — Königsberg.
Pam. Lit. — Pamiętnik Literacki. — Lwów.
Phjois — Pohjanmaan Maakuntaliiton vuosikirja. — Oulu.
Pol. rėval. — Polymja rėvaljucyi. — Mensk.
Pol. Rocz. Muzykol. — Polski Rocznik Muzykologiczny. — Warszawa.
Prace Lw. Tow. Prehist. — Prace Lwowskiego Towarzystwa Prehistorycznego — Lwów.
Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor. — Beograd.
Przegl. Arch. — Przegląd Archeologiczny. — Poznań.
Przegl. Pol.-Fiń.-Est. — Przegląd Polsko-Fińsko-Estoński. — Warszawa.
Przegl. Wsp. — Przegląd Współczesny. — Warszawa.
Rakstu krajums. — Rīgā.
Rev. ét. slav. — Revue des Études Slaves. Publiée par l'Institut d'Études Slaves.— Paris.
Roczn. Slaw. — Rocznik Slawistyczny. — Kraków.
Ruch. Lit. — Ruch Literacki. — Warszawa.
Ruski Archiv — Ruski Archiv v Beogradě. — Beograd.
Satakunta. — Helsinki.
Senovė — Senovė. Istorijos skyniaus darbai. — Kaunas.
Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. — Tartu.
Slavia — Slavia. Časopis pro slovanskou filologii. — Praha.
Slov. Př. — Slovanský Přehled. — Praha.
Sl. Rev. — The Slavonic and East European Review. — London.
SMYA.-Aikak. (FFT) — Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja. Finska Fornminnesföreningens Tidskrift. — Helsinki.
Sovet. Ėtn. — Sovetskaja Ėtnografija. — Leningrad.
Sovet. Kraeved. — Sovetskoe Kraevedenie. — Moskva.
Spr. Nar. — Sprawy Narodowościowe. — Warszawa.
Srpski Književni Glasnik. — Beograd.
Studi Baltici — Studi Baltici. A cura di G. Devoto. — Roma.

Stud. Fen. — Studia Fennica. — Helsinki.
Suomalainen Inkeri [Fińska Ingermanlandia]. — Helsinki.
Suomalainen Suomi [Finlandia fińska]. -- Helsinki.
Suomalaisen Tiedeakateman Pöytäkirjat ja Entelmat [Sprawozdania i rozprawy Fińskiej Ak. Um.]. — Helsinki.
Suomen Heimo. — Helsinki.
Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran vuosikirja. — Helsinki.
Suomen Kuvalehti [Tygodnik ilustrowany, czasopismo z ilustr. Finlandii].—Helsinki.
Suomen Tiedeakatemian esitelmät ja pöytäkirjat. — Helsinki.
SUS Aikak. — Suomalais - ugrilaisan Seuran Toimituksia (Mémoires de la Société Finno-Ougrienne). — Helsinki.
Suom. Mus. — Suomen Museo. Suomen Muinais muistoyhdistyw. — Helsinki.
Środy Literackie. — Wilno.
Täpiseid Eestluse Aastaraamat. — Tartu.
Tautos. Dar. — Tautosakos Darbai. — Kaunas.
Teater — Teater. Lavakunsti ja -kirjanduse ajakiri. — Tallinn.
Tiede ja ase. — Helsinki.
Travaux du Cercle Linguistique de Prague. — Praha.
Trudy Instit. Antrop., Arch. i Ėtn. — Trudy Instituta Antropologii, Archeologii i Ėtnografii. — Leningrad.
Üliopilasleht [Czasopismo studenckie]. Eesti Üliopilaskonna häälekandja. — Tartu.
Uusimaa [Ziemia Uusi]. — Helsinki.
Vaba — Vaba Sona [Wolne Słowo] [Gazeta]. — Tartu.
Vairas. — Kaunas.
Valv. — Valvoja — Aika. — Helsinki.
Varsinais - Suomen Maakuntakirja [Czasopismo pośw. Finlandi właściwej]. — Turku.
Virittäjä — Virittäjä Kotikielen Seuran äänenkannalla. [Organ Tow. Miłośników Języka Ojczystego]. — Helsinki.
Wiadom. Arch. — Wiadomości Archeologiczne. — Warszawa.
Wiadom. Ludozn. — Wiadomości Ludoznawcze. Kwartalnik poświęcony szerzeniu wiedzy archeologicznej. — Łódź.
Wiedza i życie. — Warszawa.
Yhteishyvä. — Helsinki.
Zapiski Russkago Naučnago Instituta v Bělgradě. — Beograd.
Zapysky Naukovoho T-va im. Ševčenka. — Lwów.
Ziemia. — Warszawa.
Ztschr. f. Osteur. Gesch. — Zeitschrift für osteuropäische Geschichte. — Berlin.
Židinys. — Kaunas.
Živl. in. sv. — Življenje in svet. — Ljubljana.

OD REDAKCJI.

Niniejszy tom biuletynu „Balticoslavica“ ukazuje się ze znacznym opóźnieniem, za co Redakcja wszystkich czytelników najuprzejmiej przeprasza. W chwili bowiem rozpoczęcia druku tomu III nie wszystkie jeszcze trudności organizacyjne były całkowicie usunięte. Przede wszystkim należało przeprowadzić pewne skoordynowanie poszczególnych działów terytorialnych. Jeżeli to się w niniejszym tomie w znacznie wyższym stopniu udało niż w poprzednim, to właśnie podjęte w tym celu starania Redakcji były przyczyną tego opóźnienia. Zwłoka ta znowu spowodowała pewne niepożądane zjawiska, gdyż np. artykuły, wydrukowane na początku, długo bardzo czekały na ukazanie się całości, inne części straciły nawet na aktualności itp. Jeżeli zaś pomimo usilnych starań pewne materiały nadchodziły z tak znacznym opóźnieniem, że umieszczenie ich w odpowiednim miejscu albo wogóle ich uwzględnienie nie było już możliwe, to Redakcja jednak nie traci nadziei, że już teraz po utworzeniu odpowiedniej organizacji tom następny wyjdzie w przewidzianym terminie i pod względem organizacyjnym i redakcyjnym nareszcie stanie na wysokości zadania.

E. Koschmieder.

VON DER REDAKTION.

Der vorliegende Band der „Balticoslavica“ erscheint mit einer bedeutenden Verspätung, wofür die Redaktion alle Leser ergebenst um Verzeihung bittet. Leider nämlich waren nicht alle organisatorischen Schwierigkeiten schon endgültig überwunden, als die Redaktion an die Drucklegung des 3. Bandes herantrat. Vor allem war noch ein gewisser Ausgleich in den territorialen Abteilungen durchzuführen. Wenn das im vorliegenden Bande in weit höherem Grade gelungen ist als im vorhergehenden, so haben gerade die darauf gerichteten Bemühungen der Redaktion eine bedeutende Verspätung hervorgerufen. Diese Verzögerung brachte wiederum gewisse unerwünschte Erscheinungen mit sich, da z. B. die zuerst gedruckten Artikel sehr lange auf das Erscheinen des Ganzen warten mussten, andere Teile sogar an Aktualität einbüssten u. s. w. Wenn aber trotz aller Bemühungen gewisse Materialien mit so grosser Verspätung eingegangen sind, dass ihre Verwendung an der gegebenen Stelle oder überhaupt ihre Berücksichtigung unmöglich war, so lässt die Redaktion jedoch die Hoffnung nicht sinken, dass nunmehr nach Schaffung der entsprechenden Organisation der folgende Band zum vorgesehenen Zeitpunkt erscheinen und in organisatorischer und redaktioneller Hinsicht endlich seinen Aufgaben gerecht werden wird.

E. Koschmieder.

STAN BADAŃ NAD ASPEKTEM CZASOWNIKOWYM W JĘZYKU LITEWSKIM.

§ 1. Bibliografia.

A. Schleicher. Litauische Grammatik, Prag 1856 (Gr.).
F. Kurschat. Wörterbuch der littauischen Sprache I, Halle 1870 (Wb. D.-L.).
„ Grammatik der littauischen Sprache, Halle 1876 (Gr.).
G. Ul'janov. Značenija glagol'nych osnov v litovsko-slavjanskom jazykě II, Warszawa 1895 (II.).
F. Fortunatov. Razbor sočinenija G. K. Ul'janova. Sbornik Otdělenija Russkago Jazyka i Slovesnosti Imp. Ak. N. t. LXIV, № 11 (Razb.).
R. Gauthiot. Le parler de Buividze, Paris 1903 (Buiv.).
I. Endzelin. Latyšskije predlogi II, Jurjev 1906 (Predl.).
„ Lettische Grammatik, Heidelberg 1923 (Gr.).
A. Leskien. Litauisches Lesebuch, Heidelberg 1919 (Les.).
J. Jabłoński. Rygiškių Jono Lietuvių kalbos gramatika, Kaunas 1922 (Gr.).
„ Rygiškių Jono Lietuvių kalbos vadovėlis, Kaunas 1925 (V.).
A. Senn. Kleine litauische Sprachlehre, Heidelberg 1929 (Spr.).
„ Zum Gebrauch der Aktionsarten im Litauischen, Studi Baltici III. 1933, 80-92.
E. Koschmieder. Nauka o aspektach czasownika polskiego w zarysie, Wilno 1934 (Nauka).
E. Fraenkel. Calchi semantici e sintattici dallo slavo nel lituano del territorio di Vilna, Studi Baltici IV. 1935, 35-40 (St. Balt. 4).
„ Der Stand der Erforschung des im Wilnagebiete gesprochenen Litauischen, Balticoslavica II. 1936, 75-80. (Balticosl. 2).
Pr. Skardžius. Veikslai ir jų vartojimas, Gimtoji Kalba IV. 1936, 50 - 53 (GK. 4).
L. Dambrauskas. Sudurtines veiksmažodžių lytys ir jų vartojimas, GK. IV 1936, 108-110 (GK. 4).
J. Safarewicz. L'aspect verbal en vieux-lituanien (Résumés des communications, IVe Congrès de Linguistes), Kopenhaga 1936, 90-91 (Asp.).

Inne prace pomocnicze.

A. Leskien. Schallnachahmungen und Schallverba im Litauischen, Indog. Forsch. XIII. 1902, 165-212 (Schallverba).
A. Mazon. Emplois des aspects du verbe russe, Paris 1914.
A. Meillet. Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux-slave I, Paris 1902 (Études).

J. O t r ę b s k i. Wschodniolitewskie narzecze twereckie I, Kraków 1934 (Gr.).
H. P e d e r s e n. Les formes sigmatiques du verbe latin et le problème du futur indo-européen, Köbenhavn 1921.
H. P e d e r s e n. Études lituaniennes, Köbenhavn 1933.
B. S e r e j s k i j. Sistematičeskoe rukovodstvo k izučeniju litovskogo jazyka I. Kaunas 1929 (Ruk.).
A. S r b a. Über die Momentiv-Verba im Litauischen, Lietuvių Tauta II, 1, Wilno 1911, 51-71 (Moment.).

Teksty.

Daukšos Postilė, Fotogr. leidimas, Kaunas 1926 (D.).
J. W u j e k. Postilla Catholicka Mnieysza, Kraków 1590 (W.).
Postilla lietuwiszka... Wilniuy, per Jokuba Morkuna 1600 (Post.).
M. R e j. Postilla polska... Wilno, u Jakuba Markowicza 1594 (Rej).
K. S z y r w i d. Punkty kazań I, Wilno 1629 (Sz.).
A. S c h l e i c h e r. Litauisches Lesebuch, Prag 1857 (Les.).
C. C a p p e l l e r. Kaip senëji Lëtuvininkai gyveno, Heidelberg 1904 (Cappeller).
Vilniaus Rytojus, Vilniaus krašto Lietuvių Laikraštis, Wilno (Viln. Ryt.).

§ 2. Już Schleicher zauważył, że ludność, mówiąca po litewsku, często inaczej wyraża czynność dokonaną niż niedokonaną. W swej gramatyce litewskiej, mianowicie, na str. 198, zwraca on uwagę na to, że złożenie czasownika z przyimkiem służy nieraz do tego, by zamienić wyrażane pojęcie trwania czynności w pojęcie zakończenia czynności. Co przez tę definicję Schleicher rozumiał, o tym sam on informuje czytelnika na str. 139, mówiąc, że Słowianie mają w swym języku ten sam sposób wyrażania się. Nie definiując więc bliżej samego zjawiska, Schleicher stwierdza przynajmniej, że w języku litewskim istnieją takie środki językowe, które pozwalają rozróżnić dokonaność i niedokonaność, podobnie jak to jest w językach słowiańskich.

Podobne spostrzeżenia znajdujemy we wszystkich późniejszych pracach, które mówią o użyciu form czasownikowych w języku litewskim. Kurschat nazywa to wyrażaniem rezultatywności (Wb. D.-L. str. XVI i n.; Gr. § 463). Uljanow stawia pod tym względem języki bałtyckie w zasadzie na równi z językami słowiańskimi; twierdzi mianowicie, że rozróżnienie dokonaności i niedokonaności odczuwane jest żywo w języku litewskim nawet wtedy, gdy ta sama forma pewnego wyrazu może być użyta i do wyrażenia dokonaności, i do wyrażenia niedokonaności. Tak np. zdaniem Uljanowa litewskie futurum zachowuje wartość aspektu dokonanego lub niedokonanego, pomimo że ta sama forma futurum pewnego wyrazu czasem wyraża dokonaność, czasem zaś niedokonaność (II, str. 67). Milcząco zakłada to Uljanow także w stosunku do praeteritum (II, str. 92 i n.). Również co do użycia

form praesens języki bałtyckie podlegają takim samym zasadniczo ograniczeniom w stosunku do dokonaności i niedokonaności, co języki słowiańskie (II, str. 52).

Ostrożniej postępuje Fortunatow. Nie przecząc temu, że Litwini mają żywe odczucie dokonaności i niedokonaności, zatrzymuje się on nad pytaniem, jak można odróżnić, czy w pewnym miejscu danego tekstu mamy do czynienia z jednym czy z drugim aspektem (por. niżej) i dochodzi do wniosku, że litewskie osnowy czasownikowe niezłożone z przedrostkami żadnego aspektu nie wyrażają; to samo dotyczy tych osnów czasownikowych złożonych, w których przedrostek zachowuje właściwe mu przyimkowe znaczenie (Razb. str. 85, por. str. 78). Scharakteryzowane pod względem aspektu są te czasowniki złożone, których przedrostek nie posiada znaczenia przyimkowego (str. 80), są one, mianowicie, dokonane (str. 90).

Pośrednie stanowisko zajmuje Gauthiot (Buiv. str. 68); podług tego autora czasowniki niezłożone są, z małymi wyjątkami, imperfektywne; spośród czasowników złożonych te, których przedrostek nie wprowadza zmiany znaczenia, są perfektywne, pozostałe obojętne są co do aspektu. Istnienie kategorii aspektu w języku litewskim nie ulega zdaniem Gauthiot wątpliwości.

Endzelin uważa odróżnianie dokonaności i niedokonaności w języku łotewskim — a tak samo w litewskim — za rzecz oczywistą. Modyfikuje on ujęcie Fortunatowa pod tym względem, że uznaje wszystkie czasowniki złożone z przedrostkami za dokonane — o ile tylko jednostki mówiące odczuwają w nich złożenie (Predl. str. 134 i n.). Pogląd tego uczonego z biegiem czasu uległ zmianie: w Gr. str. 737 podkreśla on, że poza iteratywami, które zajmują stanowisko odrębne, przeważna większość niezłożonych czasowników łotewskich (jak również litewskich) są to imperfectiva. Natomiast z czasowników złożonych, które z reguły są dokonane (Gr. str. 739), wyodrębnia szereg formacyj o wartości niedokonanej (ib. str. 738). Wnioskować więc należy, że Endzelin traktuje dziś w s z y s t k i e czasowniki łotewskie (a tak samo i litewskie) jako scharakteryzowane pod względem aspektu, czym się różni od Fortunatowa, który znacznej grupie czasowników litewskich w ogóle odmawiał jakiejkolwiek wartości aspektowej. Zasługą Endzelina jest podkreślenie różnicy w aspektowym użyciu poszczególnych formacyj fleksyjnych: inaczej pod tym względem zachowują się formy praesens, inaczej praeteritum czy futurum, jeszcze inaczej imperativus czy też odczasownikowe formacje imienne.

Leskien (Les. § 148 *a*) stoi na stanowisku podobnym do tego, jakie reprezentowali Schleicher i Kurschat; ogólnie uważa on każdą

złożoną formację czasownikową za perfektywną, tj. taką, „która przedstawia czynność z uwzględnieniem jej zakończenia"; wszystkie natomiast czasowniki niezłożone są imperfektywne. Leskien nie wprowadza porównania z faktami języków słowiańskich i cytuje m. i. przykład na rzekomo perfektywne praesens: *jìs użlìpa añt kálno*. Można więc przypuszczać, choć to mało prawdopodobne (por. Gramm. d. altbulg. Spr.[2], str. 221), że chciał on przez perfektywność w języku litewskim rozumieć co innego, niż przez perfektywność właściwą językom słowiańskim.

Podobnie jak Leskien, ujmuje zagadnienie również i Jabłoński: odróżnia on czasowniki, które wyrażają czynność w trakcie jej dokonywania się, i takie, którymi oznacza się czynność zakończoną (Gr. § 150). W krótszym wydaniu jego podręcznika (V. § 104) wpływ doktryny Leskiena zaznaczył się jeszcze bardziej: drugą grupę czasowników określa on jako takie, którymi wyraża się czynność zakończoną lub kończącą się; przewiduje więc możliwość istnienia dokonanego praesens. Jabłoński nie ucieka się w swych podręcznikach do porównywań z faktami słowiańskimi.

Za Jabłońskim idzie też Skardžius, który wprawdzie identyfikuje litewską kategorię „veikslas" z rosyjską „vid" (GK. 4, 51), a więc widzi w języku litewskim odróżnianie aspektu, ale definiuje tę kategorię jako wyrażenie czynności ograniczonej lub nieograniczonej; w takich przykładach, jak *jo namas skęsta, tėvas miršta,* widzi dokonaność.

Senn w obu swych pracach, w których omawia aspekt czasowników litewskich, stwierdza, że w poczuciu językowym Litwinów istnieje kategoria aspektu; błędy przeciwko właściwemu użyciu aspektów odczuwane są przez Litwinów tak samo żywo, jak przez Rosjan.

Słusznie jednak podnosi Koschmieder (Nauka, str. 187), że przynajmniej co do praeteritum istnieje widoczna różnica w odczuwaniu aspektu między Litwinami, pochodzącymi z terenów wschodnich, a Litwinami zachodnimi; w takich wypadkach, gdzie w językach słowiańskich wymagane jest użycie czasowników niedokonanych, w tekstach z Litwy pruskiej znajdujemy nieraz czasowniki złożone, które Litwini wschodni rozumieją jako dokonane. Koschmieder kwestionuje więc częściowo wartość świadectwa Senna. Odróżnia on jak i Endzelin użycie aspektowe formacyj praesens od użycia innych form fleksyjnych poszczególnych czasowników.

Z podanego tu przeglądu wynika, że Litwini istotnie odczuwają różnicę, jaka zachodzi między dokonanością a niedokonanością, i że nieraz starają się wyrazić tę różnicę przy pomocy środków formalnych, mianowicie, prefiksując te formy czasownikowe, którym chcą nadać

wyraźne piętno dokonaności. Wynika to ze świadectwa nie tylko tych Litwinów, którzy ulegali wpływom słowiańskim (jak Jabłoński), ale przede wszystkim z obserwacyj nad językiem Litwinów pruskich (Schleicher, Kurschat, Leskien). Niewątpliwie jednak słuszność miał Fortunatow, który podkreślał, że przeważna część czasowników litewskich formalnie nie wyraża w ogóle aspektu, gdyż nadaje się do oddania zarówno dokonaności, jak niedokonaności. Musimy więc rozróżniać odczuwanie pewnych kategorii w poczuciu językowym jednostek mówiących, i formalne uwidocznianie tych kategorii przy pomocy stałych wykładników językowych. To prowadzi do zagadnienia formalnych wykładników aspektu w języku litewskim.

§ 3. Jako jedyny środek perfektywizacji czasowników w języku litewskim wszyscy autorzy zgodnie podają rozszerzenie czasownika za pomocą przedrostka. Nie ma tylko zgody co do tego, czy obecność przedrostka zawsze pociąga za sobą perfektywną wartość czasownika, czy też nie, i czy brak przedrostka decyduje o imperfektywnej wartości czasownika. Krańcowe stanowisko zajmują tu Kurschat i Leskien. Ten ostatni zwłaszcza (Les. § 148*a*, por. Senn, Spr. str. 238) wyraźnie twierdzi, że każdy czasownik złożony z przyimkiem jest perfektywny, że zaś czasowniki niezłożone są powszechnie imperfektywne (p. wyżej). Podobny sąd wygłosił też Endzelin, który jednak podał długi szereg wyjątków od tej zasady. W zgodzie z Endzelinem jest, ogólnie biorąc, Jabłoński. Natomiast Uljanow twierdził, że moc perfektywizującą mają takie tylko przedrostki, które nie zmieniają realnego znaczenia niezłożonej osnowy czasownikowej. Ten sąd przyjął (w poprawionej redakcji) Fortunatow, a po nim Gauthiot.

Rozbieżność tych sądów wynika przede wszystkim stąd, że poszczególni autorowie w różny sposób rozumieją pojęcie aspektu i niejednakowo ustalają wartość aspektową poszczególnych form czasownikowych. Nie będziemy tu oczywiście zatrzymywać się nad definicjami aspektu, jest to bowiem zagadnienie, wykraczające poza zakres lituanistyki. Wystarczy tu stwierdzić, że wszyscy niemal autorzy (z wyjątkiem może Leskiena i jego naśladowców, por. str. 3 i n.) porównywają system litewski z powszechnie znanym przeciwieństwem dokonaności i niedokonaności, jakie istnieje w językach słowiańskich. O wiele trudniejszą jest kwestia, jak w poszczególnym wypadku ustalić, czy pewna forma czasownikowa litewska w danym kontekście wyraża dokonaność, czy też niedokonaność. Uljanow ubocznie tylko porusza to zagadnienie (II, str. 65), wskazując ogólnie, że decyduje tu kontekst. Fortunatow podaje to kryterium w wątpliwość, jak również kryterium przekładu na inny język (Razb. str. 84 i n.), nie przytacza jednak

od siebie żadnych pozytywnych wskazówek. Pewne uwagi w tym związku daje Gauthiot, który m. i. pisze (Buiv. str. 69 i n.), że po czasowniku *pradė́t* używa się tylko czasowników imperfektywnych; odwrotnie, czasowniki perfektywne są wymagane, „gdy chwila dokonywania się czynności określona jest przez zetknięcie się z inną czynnością"; autor ma tu z pewnością na myśli wypadki, gdy dokonaność wynika z przedstawianej sytuacji. Podobnie ujmuje sprawę Jabłoński, który np. w Gr. § 155 pisze, że po czasownikach, oznaczających początek lub koniec czynności (*pradėti... baigti...*), używa się tylko czasowników niedokonanych (por. Senn, Spr. str. 241; J. Talmantas, GK. 1, 152; ibid. 3, 30; Fraenkel, St. Balt. 4, 36; Balticosl. 2, 77).—Koschmieder wspomina o tym również (Nauka, str. 187 i n.), wysuwając jako warunki, które w języku litewskim (a przynajmniej w litewskim obszarów wschodnich) wymagają aspektu niedokonanego, pozycję po czasowniku *pradėti*, przy określeniach takich, jak *coraz więcej,* wreszcie odpowiednią sytuację czasowo-porównawczą (opisaną na str. 60-69 jego pracy). Są to te warunki, które w językach słowiańskich decydują o wyborze aspektu. Ale w tekstach, pochodzących z Litwy pruskiej, nawet w tych warunkach znaleźć można formy czasownikowe, pojmowane na wschodzie jako dokonane. Liczne na to przykłady zebrał Koschmieder (Nauka, str. 187-192). Por. też cytowane w GK. 1, 152; 3, 30; 3, 46 przykłady ze współczesnej literatury litewskiej.

Nic dziwnego, że wobec nieustalonych kryteriów dokonaności i niedokonaności różnią się sądy co do wartości aspektowej poszczególnych elementów słowotwórczych czasownika litewskiego. Poniżej omówimy wysuwane przez różnych autorów wykładniki dokonaności i niedokonaności w języku litewskim.

1. Złożenia z przedrostkami.— Nikt już dziś nie poucza, że każdy czasownik złożony z przedrostkiem jest w języku litewskim dokonany, jakkolwiek wielu uczonych twierdzi, że na ogół przedrostek nadaje czasownikowi litewskiemu aspekt perfektywny. Powstaje wobec tego pytanie, jakie czasowniki złożone nie są dokonane.

Kwestię tę szeroko omawia Uljanow. Zdaniem jego czasowniki złożone, których przedrostek zmienia znaczenie czasownika niezłożonego, służą zarówno do wyrażania dokonaności, jak też niedokonaności (II, str. 54 i n.): *ateĩti* oznacza i 'przychodzić', i 'przyjść'. Spośród czasowników złożonych, których przedrostek nie zmienia znaczenia czasownika niezłożonego, niedokonanymi są zdaniem jego iterativa z przedrostkiem *pa-*, jak *paszóka* 'potańcowuje', *paszalnója* 'podmarzają' itd. (II, str. 6 i n.). — Fortunatow potwierdza sąd Uljanowa co do złożeń takich, jak *ateĩti,* zaznaczając jednak, że te czasowniki

wcale aspektu nie wyrażają (Razb. str. 85); co się tyczy złożeń iteratywnych z przedrostkiem *pa-*, to Fortunatow w ogóle zaprzecza ich istnieniu, tłumacząc każdy z przytoczonych przez Uljanowa przykładów w sposób odmienny. Gauthiot przyjmuje sąd Fortunatowa (Buiv. str. 68).

Endzelin jest zdania, że na ogół wszystkie czasowniki złożone wyrażają dokonaność, ale że czasem mogą wyrażać niedokonaność, i to bez względu na to, czy przedrostek wpływa na zmianę znaczenia czasownika, czy też nie (Predl. str. 115). W swej gramatyce łotewskiej wylicza szereg grup czasowników złożonych (łotewskich), które często są imperfektywne (Gr. str. 738 i n.), a mianowicie: 1° Czasowniki złożone, których simplex nie jest w użyciu; 2° Czasowniki złożone, których znaczenie stało się całkiem odmienne od znaczenia odpowiednich czasowników prostych; 3° Czasowniki złożone, których przedrostek wskazuje, że czynność dotyczy szeregu podmiotów lub przedmiotów, lub też wszystkich składowych części podmiotu lub przedmiotu; 4° Czasowniki złożone z *iz-*, wyrażające, że czynność odbywa się aż do zaspokojenia („wysypiać się"); 5° Czasowniki złożone z *pa-*, wyrażające możność dokonania czynności; 6° Czasowniki złożone z *pãr-*, wyrażające zmianę w stanie podmiotu lub przedmiotu; 7° Złożenia typu *iejât* 'ujeżdżać'; 8° Czasowniki złożone z *at-*, które wyrażają powtarzanie się czynności, odpłacanie się, ew. powrót do dawnego stanu; 9° Niektóre czasowniki, nie wiążące się w jednolitą grupę; 10° Iterativa — choć z pewnymi wyjątkami. Ten stan ma być na ogół zgodny ze stanem języka litewskiego. Jakoż w gramatyce Jabłońskiego znajdujemy uwagę, że niektóre czasowniki złożone, które wcale (albo prawie) nie są używane w postaci niezłożonej, mogą mieć również i niedokonaną wartość (np. *atminti, suprasti*...). To samo powtarza Senn (Spr. str. 241 i n.). Skardžius dodaje (GK. 4, 52), że chodzi tu o czasowniki, w których nie odczuwa się złożenia z przedrostkiem.

Koschmieder stwierdza w tekstach, zwłaszcza pochodzących z Litwy pruskiej, tyle odstępstw od ogólnej zasady perfektywizacji przy pomocy przedrostków, że widzi się zmuszonym pozostawić całe zagadnienie na razie bez rozstrzygnięcia. Za pewne uważa tylko to, że w oboczności typu *daryti* : *padaryti* odmianka złożona z przedrostkiem *pa-*, który nie wprowadza zmiany znaczeniowej, wyraża dokonaność (por. Nauka, str. 184; 193; IF. 53, 297).

2. Czasowniki niezłożone.—W przeciwieństwie do czasowników złożonych, rzekomo dokonanych, czasowniki litewskie niezłożone uchodzą za niedokonane. Już wcześnie jednak wprowadzono znaczne ograniczenia tej tezy. Schleicher podkreśla (Gr. str. 306), że np. li-

tewskie praeteritum *ĕjo* może mieć wartość zarówno greckiego imperfectum, jak też greckiego aorystu. A więc przynajmniej w praeteritum czasowniki niezłożone mogą, zdaniem jego, wyrażać dokonaność.

Uljanow wylicza (II, str. 64 i n.) długi szereg czasowników niezłożonych, które często (choć nie zawsze) wyrażają dokonaność (np. *duoti, sėsti, stoti* itd.). Fortunatow, jak wiadomo, odrzucał w ogóle rozróżnianie aspektów w czasownikach nie zaopatrzonych w przedrostki; pomimo to inni uczeni idą pod tym względem za Uljanowem. Tak oto Endzelin (Gr. str. 737) przytacza kilka niezłożonych czasowników, które mogą być użyte jako perfectiva, ale przypisuje tę ich własność specyficznemu znaczeniu ich pierwiastków. Podobne stanowisko zajmuje też Jabłoński (Gr. str. 124, § 156; V. str. 59, § 105), który jednak w osobną grupę wyłącza niezłożone ale dokonane czasowniki momentalne (na *-telėti, -terėti*); za nim idą Senn (Spr. str. 112, 240, 241) i Skardžius (GK. 4, 51).

3. Czasowniki na *-telėti, -terėti.*—Jak przed chwilą wspomniano, czasowniki te uchodzą za dokonane (jakkolwiek nie ukazują się w złożeniu z przedrostkami, por. Senn, Spr. str. 240, § 12 *a*; Otrębski, Gr. str. 350). Uljanow chciał wprawdzie widzieć w nich pewnego rodzaju iterativa (II, str. 16; 63), słusznie jednak wskazał Fortunatow (Razb. str. 73 i nn.), że pogląd ten nie jest uzasadniony: są to punctiva (Fortunatow, Otrębski l. c.). Jabłoński i Senn (l. c.) określają je ponadto jako dokonane (por. Leskien, Schallverba, oraz Srba, Moment., gdzie m. i. spis czasowników na *-telėti*, *-terėti*).

4. Czasowniki na *-inėti.* — Jako iterativa, podług Endzelina (Gr. str. 739), czasowniki te są z reguły niedokonane, nawet gdy ukazują się w złożeniu z przedrostkami. Już sam Endzelin jednak zastrzega się, że zasada ta nie jest bezwyjątkowa; potwierdzają to Senn (Spr. str. 240, § 11) i Skardžius (GK. 4, 53). — Ostatnio Fraenkel zwrócił uwagę (St. Balt. 4, 35-40; Balticosl. 2, 75-80) na fakt, że we wschodnich dialektach litewskich czasowniki na *-dinėti* oddają bardzo często słowiańskie iterativa-durativa złożone z przedrostkami. Tak np. w tekstach z Łazdun zwykłe czasowniki złożone litewskie odpowiadają białoruskim złożeniom perfektywnym, złożenia zaś iteratywne — białoruskim złożonym czasownikom duratywno-iteratywnym. Uwidocznia się to zwłaszcza w wypadkach użycia czasowników złożonych w zależności od wyrazów, które oznaczają 'zaczynać' lub 'kończyć': w tych razach we wschodniolitewskich tekstach ukazuje się z reguły czasownik na *-dinėti,* por. np. z Łazdun: *pradėjo susiringdžinėtś žmonės* = białor. *началi зьбiрацца людзi*. Zdaje się jednak, że systematyczne przeciwstawianie „zwykłych“ złożeń (tj. rzekomo perfektywnych) iteratywno-dura-

tywnym (tj. imperfektywnym) na *-dinėti* jest tylko właściwością dialektów wschodnich, w których wpływ słowiański jest szczególnie silny. Przypuszczenie to potwierdza ten zwłaszcza fakt, że w dialekcie Gierwiat z czasownikami na *-dinėti* konkurują formacje duratywne na *-dau*, *-dyti* (Balticosl. 2, 75); wykładniki imperfektywności nie są więc jednostajne nawet w bliskich sobie litewskich dialektach wschodnich (por. Koschmieder, Nauka, str. 195).

5. Tmeza.—Endzelin podniósł w książce Predl. str. 107, por. Gr. § 746, że w języku łotewskim, wobec unikania użycia praesens czasowników złożonych, spotyka się nieraz wypadki tmezy, polegającej na zastąpieniu przedrostka czasownikowego przy formie osobowej w praesens przysłówkiem samodzielnym, postawionym przy czasowniku. Tak oto jako praes. do czasownika *apgâzt* służy formacja *gâž apkãrt*. Zjawisko to, które Endzelin objaśnia wpływem obcym (substratem liwońskim), należy traktować jako objaw wytwarzania dubletu niedokonanego w praesens wobec dokonanych innych formacyj tegoż czasownika. Językowi litewskiemu takie posługiwanie się tmezą dla wytworzenia dubletu niedokonanego nie jest całkiem obce, jakkolwiek spotyka się tu niezmiernie rzadko. Już Endzelin (Predl. str. 110) przytoczył kilka takich litewskich przykładów, jak np. *ką tù daraí? pìnigus łaúk szłũji!* (Lesk.-Brugm. 215). Z naciskiem jednak należy podkreślić, że wypadki takie są na ogół w języku litewskim wyjątkowe, nie posłużyły one do wytworzenia systemu dubletów aspektowych.

Jak widać z tego przeglądu, zgoda między uczonymi panuje co do jednego tylko punktu: że mianowicie złożenia z przedrostkiem *pa-* wyrażają czynność dokonaną w przeciwieństwie do istniejących obocznie czasowników niezłożonych. Zdaje się jednak, że zagadnienie aspektu czasownikowego w języku litewskim nie da się rozstrzygnąć w takim sformułowaniu, jak je przedstawiają wymienieni badacze. Wszystko bowiem przemawia za tym, że w stosunku do języka litewskiego nie można w ogóle mówić o c z a s o w n i k a c h dokonanych lub niedokonanych, jak można to zrobić w zastosowaniu do języków słowiańskich. Można mówić tylko o dokonanym lub niedokonanym użyciu poszczególnych f o r m czasownikowych (Safarewicz, Asp. str. 90 i n.). Z osobna więc należy badać aspektowe użycie czasowników w praesens, w praeteritum czy futurum; z osobna w coniunct., w imperat. czy w formacjach imiennych. Pod tym względem współczesny system litewski zbliża się raczej do systemu greckiego, gdzie każdy czasownik miał pewne formy niedokonane (praesens, imperfectum), inne dokonane (aoryst), inne wreszcie obojętne co do aspektu (futu-

rum), — niż do języków słowiańskich. Musimy więc teraz przedstawić sposób użycia czasowników litewskich, uwzględniając kategorie fleksyjne, w jakich się ukazują.

§ 4. Użycie aspektowe form fleksyjnych.

1. Praesens.—Wszystkie czasowniki litewskie posiadają, jak wiadomo, formację praesens. Formacja ta, utworzona od czasowników niedokonanych, wyraża zazwyczaj czas teraźniejszy. Czasowniki dokonane natomiast wyrażać aktualnej teraźniejszości nie mogą; uwidocznił to już Uljanow (II, str. 52), potwierdził Fortunatow (Razb. str. 139), uzasadnił szczegółowo Koschmieder (Nauka, str. 74 i n.). Nie przeczą temu rzekomo perfektywne przykłady Leskiena: *jìs užlìpa añt kálno*, czy też Skardžiusa: *jo namas skęsta, tėvas miršta* (wyż. str. 4), bo autorowie ci rozumieją przez perfektywność nie dokonaność czasownika, lecz tylko terminatywność, jak wynika to z ich definicyj; czasowniki zaś terminatywne mogą być nie tylko dokonane (np. pol. *dobiegnę*), ale również niedokonane (np. pol. *dobiegam*). — Nasuwa się wobec tego pytanie, jaki jest zakres użycia form praesens tych czasowników litewskich, które uchodzą za dokonane. W niektórych językach słowiańskich omawiane tu formacje wyrażają czas przyszły (tak w języku polskim czy rosyjskim), w języku litewskim jednak użycie takie jest rzadkie (Senn, Spr. str. 58; Endzelin, Gr. str. 740; Koschmieder, IF. 53, 297 i n.), a w każdym razie nie częstsze, niż użycie w praes. pro futuro czasowników niedokonanych.

Zagadnienie to szeroko omawiał Uljanow (II, str. 68 - 85), który odróżniał następujące wypadki użycia dokonanego praesens: 1⁰ Praes. dokonane wyraża, że między podmiotem a treścią czasownika zachodzi konieczny związek; tak jest, mianowicie, w zdaniach, wyrażających ogólną konieczność lub ogólną możliwość (np. w przysłowiach); tę samą wartość może posiadać również praes. niedokonane; 2⁰ Praes. dokonane może wyrażać gotowość do wykonania czynności; 3⁰ Praes. dokonane wyraża wreszcie fakt zaistnienia związku między czasownikiem a podmiotem (co należy chyba rozumieć tak: czasownik stwierdza, że w pewnych warunkach, niezależnych od konkretnej chwili czasu, może lub musi dokonać się pewna czynność). Ostatni wypadek zachodzi zwłaszcza często w zdaniu złożonym (lub ściągniętym). Osobno wymienia tu Uljanow zdania uogólniające, tj. takie, w których zaznacza się, że czynność dochodzi do skutku zawsze, i l e k r o ć nadarzą się odpowiednie warunki.

Fortunatow (Razb. str. 139 i n.) zwraca uwagę głównie na to, że praes. czasowników dokonanych nie wyraża rzeczywistej teraźniej-

szości, a w wypadkach użycia dokonanego praesens w języku litewskim widzi przede wszystkim wyrażenie gotowości (w czasie teraźniejszym, tj. w chwili mówienia) do wykonania czynności.

W pracy o przyimkach łotewskich Endzelin wylicza znów szereg warunków, w których możliwe jest użycie praes. czasowników dokonanych (Predl. str. 116 - 120, por. Gr. str. 740), a mianowicie: 1° Jako praesens historicum; 2° W zdaniach, wyrażających ogólną prawdę, nie związaną z konkretną chwilą czasu; 3° We wszystkich innych zdaniach pozaczasowych (np. w zdaniach głównych okresu warunkowego albo w takich zdaniach, jak łot. *Daugava ëtäk jūŕā* 'Dźwina wpada do morza'); 4°. Jako praes. „effectivum". Ostatni typ obejmuje te wypadki, które Uljanow zaliczał do swego typu drugiego (praes. wyrażające gotowość do wykonania czynności), a które Koschmieder nazywa typem koincydencyjnym (por. niżej).

Ostatnio wymieniony uczony omawia użycie praesens w językach słowiańskich dla wyrażenia dokonaności. Nie jest to tym samym, co użycie form praesens, scharakteryzowanych formalnie jako dokonane, rzuca jednak pewne światło na omawiane tu zagadnienie. Koschmieder odróżnia w tym związku (Nauka, str. 97 i nn.): 1° Praesens historicum; 2° Praesens propheticum (np. *pociąg zaraz rusza*); 3° Praesens scenicum (np. *Sabina. Ale z czego? [Zbliża się do drzwi, chcąc zajrzeć przez dziurkę, gdy nagle Grzmotnicki o t w i e r a drzwi i ona prędko o d s k a k u j e]*...); 4° Typ koincydencyjny, kiedy „samo wypowiedzenie danego słowa w teraźniejszości jest równocześnie tą czynnością, o której się w czasowniku mówi" (np. pol. *poproszę o bilety*; *ośmielę się zwrócić uwagę* itd.). Czwarty ten typ jest już wypadkiem użycia dokonanego praesens. Spotyka się on i w litewskim. Uljanow nazwał go swym typem drugim, Endzelin—praesens effectivum (por. jeszcze Koschmieder, IF. 53, 287 i nn.). W stosunku do języka litewskiego stwierdza i Koschmieder, jak jego poprzednicy, istnienie praesens dokonanego w zdaniach pozaczasowych (Nauka, str. 184).

Niestety, podany tu przegląd nie pozwala na wyciągnięcie jakichkolwiek wniosków, ponieważ poszczególni autorowie wkładają w pojęcie dokonaności różne treści, i nieraz trudno jest ustalić, jakie czasowniki ten lub ów autor uważa za dokonane, jakie zaś nie. W tekstach litewskich, tak archaicznych, jak współczesnych, spotykamy tak wielką liczbę przykładów na niewątpliwie niedokonane użycie czasowników złożonych w praesens, że podawane przez poszczególnych uczonych granice zakresu użycia „dokonanego" praesens nie odpowiadają, jak się zdaje, rzeczywistości, por. przykłady, które cytuje Koschmieder

(Nauka, str. 184 i n.). Tyle tylko chyba można podać za pewne, że złożenia z *pa-* (typu *padaryti*) nie spotykają się w praesens ze znaczeniem rzeczywistej teraźniejszości (tj. w odpowiedzi na pytanie: co tam robisz?, por. Koschmieder, IF. 53, 297), jakkolwiek i te formacje używane są w praesens, jeśli tylko nie chodzi o rzeczywistą teraźniejszość. Do licznych przykładów, cytowanych przez poszczególnych autorów, dorzucę od siebie jeszcze następujące:

D. 162, 41: *Nes' ant' kuriú W. Jézus páżwilgi tů budú tié pássiżista, tié nůg piktûių draugés tęiéus pabêga.* — W. 168: Bo na ktore P. Jezus weyźrzy tym sposobem, ci się uznawaią, ci od złych towarzystwa tudzież uciekaią.

D. 385, 11: *Tokiůsé wéikałůse, kurie drin' païészkoiimo dûszių páimąsi tįnkaś tularôpi priepůlei.* — W. 399: W takowych sprawach, ktore się dla zyskow dusznych podeymuią, trafiaią się rozmaite przygody.

Sz. 35, 11: *Nes kas tarnuy kieno giedu daro, tasay paćiam Wieszpat io daro, kayp priesz, kad tarnuy parodżia gieru noru paćiam Wieszpat parodżia.* — Bo kto słudze czyiemu despekt czyni, ten samemu panu czyni: iako przeciwnym obyczaiem, kiedy słudze dobrą chęć pokazuie, samemu ią panu pokazuie.

Sz. 107, 25: *Smertis, kuri wisas ligas, darbus, sieławartus to trumpo pagiwenimo pabaygia.* — Smierć ktora wszytkie choroby, prace frasunki tego krotkiego życia kończy.

Sz. 183, 24: *Tuosgi nusideieius kayp pełus ugńin ne ażugisiunćion unt umżino deginimo patogius sawisp paszaukia.* — Tychże grzesznych ludzi iako plewy w ogień nie gasnący na wieczne palenie <,> sposobnych do siebie powoływa.

Por. też z gramatyki Jabłońskiego (Gr. str. 146, por. str. 267): *kartais ir karvė kiškį paveja* (*pagena*). Albo jeszcze: *Prigimtiniai trumpieji balsiai* a *ir* e *gaudami šią priegaidę, pailgėja* (Skardžius, Kirč., str. 12). Por. też uwagę Otrębskiego (Gr. str. 415) do form *pãjima, acĩńeša.*

Dodam, że istnieje też formacja niezłożona, która, o ile mi wiadomo, nie ukazuje się nigdy w praesens ze znaczeniem rzeczywistej teraźniejszości: to czasowniki na *-terėti -telėti* (por. wyż. str. 8; por. też Srba, Moment, str. 56). Spotykane ich formy praesens nie wyrażają konkretnych stosunków czasowych. Oto przykłady zaczerpnięte z gramatyki Otrębskiego (Gr. str. 350 i n.):

atãjis lungañ bárkšt'elnu 'przyjdę, stuknę do okna' (gdy przychodzi ktoś stale i jest oczekiwany);

kaĩ duris prãveri, teĩ ńė dúnkt'elna 'gdy się drzwi uchyli (dosłownie: uchylisz), to aż uderzy zaduchem';

kadù ńekadù bũbt'elna 'kiedy niekiedy bacnie', sc. jabłko.

Dwie te grupy czasowników wyczerpują, jak się zdaje, zakres ograniczeń co do użycia rzekomo dokonanych czasowników litewskich w praesens.

2. Futurum. — Już Uljanow zauważył, że futurum czasowników niedokonanych (niezłożonych z przedrostkiem) może również wyrażać dokonaność (II, 67). Nader charakterystyczne na to przykłady znajdziemy też np. w tekście Daukszy:

D. 398, 25: *Iszéis rîgszte iżg száknies lésso, ir żiédas iżg száknies io kêlsis.* — W. 412: Wynidzie roszczka z korzenia Iessego, y kwiat z korzenia iego powstanie.

D. 400, 20: *Iei kélsis wêiei pagúndimo, ięi użpúlsi ąnt' ůlų prilietimo: pawizék' ąnt' żwaizdés...* — W. 414: Jesli powstaną wiatry pokuszenia, ieśli upadniesz na skały utrapienia: pozrzy na gwiazdę...

Z drugiej strony można też przytoczyć przykłady na niedokonane użycie futurum czasowników złożonych, por. z gramatyki Otrębskiego (Gr. str. 381):

marčì tavì apvelès 'synowa ci będzie prała bieliznę';

por. też z tekstów archaicznych:

Post. 7 v. 32: *Weyzdekig miełas brołau o imk po akimis sawo tás báysibes, kurios tenay káip girdi, ąnt newiernu pásirodisis.* — Rej 15: Patrzayże miły bracie a weźmi przed oczy swe ty srogości ktore tam, iako słyszysz, nad niewiernymi okazować się będą.

Jakkolwiek w przytoczonych tu przykładach użycie takiego lub innego aspektu nie jest uwarunkowane wyrażaną sytuacją, to jednak wobec tego, że przekłady litewskie są na ogół wykonane bardzo wiernie, tłumaczone nieledwie wyraz za wyrazem, można przywiązywać wagę i do takich, jak te, wypadków. Niewątpliwie zatem w formach futurum rozróżnienie aspektów w języku litewskim nie istnieje (por. Gauthiot, Buiv. str. 67); pod tym względem język litewski zgadza się na ogół z greckim.

Niezrozumiała jest wobec tego uwaga Senna (Spr. str. 240, § 10 *a*), że imperfektywne formy litewskie są szczególnie częste w praesens i w futurum.

3. Praeteritum.—Zdaniem Schleichera (Gr. str. 306) litewskie praeteritum jednoczy w sobie funkcje greckiego imperf., aorystu i perf., przy tym, jak wynika z przytoczonych przykładów, ta sama forma może pełnić wszystkie te trzy funkcje, por. wyż. str. 7 i n. Należy stąd

wnioskować, że Schleicher nie widział w litewskim praeteritum formalnego rozróżniania aspektów. Uljanow ogranicza dokonane użycie praeteritum do tych czasowników złożonych, których przedrostki nie zmieniają treści czasownika; wszystkie pozostałe praeterita mogą wyrażać zarówno dokonaność, jak niedokonaność (II, str. 92-95). Ujęcie Fortunatowa zgadza się, jak wiadomo, na ogół z sądem Uljanowa. Senn podaje jako regułę, że praeteritum czasowników złożonych jest dokonane; niekiedy jest również dokonane praeteritum czasowników niezłożonych (Spr. str. 125, § 10 *c*; str. 241, § 14); to samo powtarza Skardžius (GK. 4, 51), Koschmieder natomiast, który przyznaje, że we współczesnych litewskich przekładach z języków słowiańskich niedokonaność oddaje się albo przez czasowniki niezłożone, albo też przez złożone iteratywne, znajduje szereg odstępstw od tej zasady w tekstach, pochodzących z Litwy pruskiej (Nauka, str. 188 i nn.).

Zdaje się, że co do czasowników niezłożonych nie można w języku litewskim stwierdzić jakichkolwiek rozróżnień aspektowych. Prócz przykładów, wskazanych przez Uljanowa l. c., można tu jeszcze przytoczyć zbiór przykładów Jabłońskiego (Gr. str. 147) i Otrębskiego (Gr. str. 360 i nn.). Zbadać by należało pod tym względem użycie czasowników na *-terėti, -telėti,* niestety brak jednak dotąd wystarczających po temu materiałów. Pewną liczbę przykładów daje Otrębski (Gr. str. 350 i nn.), który tłumaczy je wyłącznie formami polskich czasowników dokonanych. Co się tyczy czasowników złożonych z przedrostkiem, to Uljanow zebrał znaczną liczbę wypadków imperfektywnego użycia takich czasowników, których przedrostek zachował swą wartość przyimkową; ciekawe na to przykłady podał też Koschmieder l. c. Dodamy do tego jeszcze następujący przykład z Daukszy:

D. 409, 43: *Ir ne bûkimę teip nemeilįgumis kaip bûwo żydái, kurié szitái Pranaszus ir Apástałus ś. pámusze, križewoio, płáke, ir pérsakioio nůg miésto ing miéstą.* — W. 424 : A nie bądźmy tak niewdzięcznymi, iako byli Zydzi, ktorzy oto Proroki y Apostoły święte zabijali, krzyżowali, biczowali, y prześladowali od miasta do miasta.

Przykład ten, w którym czasownik zawiera przedrostek *pa-*, nabiera szczególnej wartości obok licznych wypadków dokonanego użycia złożeń z *mušti* (np. *atãmušau* 'zbiłam' Otr., Gr. str. 361). Por. też z Cappellera (str. 19, 8): *ale tik sztukavójo ir dainávo ir pasipásakojo, kas ką naujiẽnos turẽjo, ir loszìmais czẽsą pravárė.*

W stosunku do praeteritum należy więc chyba wydać sąd podobny do tego, jaki zastosowaliśmy do futurum: nie ma w litewskim praeteritum wyraźnego wyodrębnienia dokonaności i niedokona-

ności, jakkolwiek daje się dziś odczuwać tendencja do tego, by ograniczyć użycie formacyj praeteritum, złożonych z przedrostkiem, do wyrażania dokonaności. W tekstach starszych jednak znajdujemy raz po raz odstępstwa od tej zasady.

4. T. zw. imperfectum.—Zdaniem Gauthiot (Buiv. str. 69) litewskiego imperfectum używa się w aspekcie niedokonanym. Również Serejski (Ruk. str. 298) zaznacza, że litewskie formacje na *-davau* tłumaczyć należy na język rosyjski czasem przeszłym aspektu niedokonanego lub niedokonanego wielokrotnego. Uwaga ta znajduje częściowo potwierdzenie w Gramatyce Otrębskiego (str. 370-372), gdzie przykłady na użycie imperfectum przetłumaczono przeważnie polskimi czasownikami niedokonanymi. Nie jest to jednak zasada bezwyjątkowa. Oto przykłady przetłumaczone dokonanością:

málkū vežimēlī nuvēždavau 'wóz drzewa, bywało, zawiozę';

ʓvì ʓ'ečkàs apráugdavau 'dwie dzieżki zakiszę (bywało buraków)';

dó kiek pavéldavau 'jeszczem trochę pogręplowała'.

Podobne przykłady cytuje również Uljanow (II, str. 100), zaznaczając, że chodzi tu o wyrażenie czynności, która powtarzała się w przeszłości zawsze, ilekroć zaistniały odpowiednie warunki. Taki odcień znaczeniowy można stwierdzić również i w niektórych przykładach Otrębskiego, por. np.

pirmà kàb dó pàč nujódavo 'pierwej, kiedy jeszcze sam (bywało) pojechał', sc. na nocne pastwisko;

kaĩ išvírdavo momà búľbū apstója apliñkui aštúonetas vaikū̃ ,gdy ugotowała matka ziemniaków, staje dookoła ośmioro dzieci'.

Jakoż Fortunatow już podkreślił (Razb. str. 70), że t. zw. litewskie imperfectum nie wyraża kategorii aspektu, lecz tylko jest czasem przeszłym wielokrotnym. Że wielokrotność może być wyrażana w zasadzie równie dobrze dokonanością, jak niedokonanością, to uwidocznił Koschmieder, Nauka, str. 115 i nn. W tym związku zasługuje na uwagę fakt, że imperfectum tworzą w języku litewskim często czasowniki, uchodzące za dokonane, por. np. *pasiródydavo, parágįdavo* (Schleicher, Les. str. 176); *padėdavo* (Jabłoński, Gr. str. 148); *pasisiũdavo, pastēbdavau, paskūríndavom* (Otrębski 1. c.), itd.; por. też *šypteldavo* (Viln. Ryt. 1936, № 89, str. 2).

Dochodzimy więc do wniosku, że litewskie imperfectum samo przez się nie służy do wyrażenia pewnego aspektu (jak to mylnie podawał Uljanow, II, str. 7); raczej należy uznać, że czasownik, użyty w imperfectum, w ogóle nie daje poznać, czy chodzi w danym wypadku o dokonaność, czy też o niedokonaność.

5. Formacje opisowe.—Jako osobne formacje wymienia się w gramatykach dwie konstrukcje czasownikowe opisowe: jedna z nich zawiera imiesłów cz. ter. czynny (z przedrostkiem *be-*), druga zaś imiesłów cz. przeszłego czynny. Pierwszą z tych formacyj Jabłoński nazywa ingresywną (wyrażającą początek czynności), drugą dokonaną (por. Gr. str. 142; 267 i n.).

Formacje z *be-* badał szczegółowo Uljanow (II, str. 24 i n.), który twierdził, że zdolne są one wyrażać czynność trwającą. Autor ten jednak miał na myśli nie tyle formację, składającą się z part. praes. act. i słowa posiłkowego, ile nieopisowe formy osobowe, zaopatrzone w prefiks *be-* (o których to formach pisał też Schleicher, Gr. str. 305, Kurschat, Gr. § 1423, Gauthiot, Buiv. str. 63, Leskien, Les. str. 225; por. jednak Schleicher, Gr. str. 316). Sąd Uljanowa sprecyzował Fortunatow (Razb. str. 77), który słusznie zauważył, że w danym wypadku chodzi o wyrażenie nie czynności trwającej, lecz tylko trwania wykonywania czynności. Nie dość jasno wyrażona myśl Fortunatowa nie wywarła należytego wpływu na dalsze badania. Tak oto Jabłoński, jak wyżej powiedziałem, widział w formacjach opisowych z *be-* wyrażanie początku czynności; Dambrauskas dodaje do tego (GK. 4, 108), że wyrażają one również trwanie czynności. Senn (Spr. str. 212) dał bardziej ścisłą definicję: zdaniem jego chodzi tu o czynność, „która w danym momencie posuwa się naprzód"; nie jest to więc tylko czynność o pewnej rozciągłości w czasie (która może być ujmowana jako zakończona), lecz czynność a k t u a l n i e trwająca, n i e zakończona (por. Jabłoński, Gr. str. 268, § 423 B b). To znaczenie formacji z *be-* wynika niewątpliwie z wartości przedrostka *be-*, który łączy w sobie wartość polskiego *już* (oznacza więc początek trwania, co uwidocznił Jabłoński) i polskiego *jeszcze* (stwierdza więc, że czynność nie jest zakończona).

Co się tyczy wartości aspektowej badanej tu formacji opisowej, to stwierdzenie, że chodzi o czynność trwającą, nie przesądza jeszcze rozwiązania sprawy, albowiem czynność o pewnej rozciągłości w czasie może być wyrażona równie dobrze w aspekcie niedokonanym, jak w dokonanym, por. o tym Koschmieder, Nauka, str. 27. Decydujące jednak znaczenie ma tu ten czynnik, że formacje z *be-* wyrażają a k t u a l n e, niezakończone trwanie czynności, tj. ujmują czynność właśnie w aspekcie niedokonanym. W ten sposób formacja złożona ze słowa posiłkowego i imiesłowu cz. ter. z przedrostkiem *be-* wyraża istotnie zawsze tylko niedokonaność. Stąd to z pewnością pochodzi, że omawiana formacja bardzo często służy do uwidocznienia równoczesności (por. *buvau bekertąs, bet kirvis nusmuko*, Jabłoński, Gr.

str. 148, por. Koschmieder, Nauka, str. 64 i n.). Równoczesność dotyczy często nie początku czynności, wyrażonej imiesłowem z *be-*, lecz jej trwania, por. np. *kai tu atėjai, aš jau buvau begulįs* (GK. 4, 109); takie przykłady, jak dopiero co wymieniony, nasunęły niesłuszny wniosek (Dambrauskas, GK. 4, 109), że formy z *be-* służą do wyrażania czynności wcześniejszych, uprzednich. W rzeczywistości chodzi tu o równoczesność.

Każdy czasownik, czy złożony z przedrostkiem, czy niezłożony, może posiadać opisowe formy z *be-*. Obok więc wymienionych przed chwilą przykładów możemy postawić taki np.: *Jis mane tik tada pastebėjo, kai aš buvau bepraeinanti pro juos* (Viln. Ryt. 1936 № 94, str. 2); por. też następujący wiersz Donalitiusa (Leskien, Les. str. 71): *ō paskuĩ, vaikáms bepamãtant, pẽszasi tẽvai.*

Nie znaczy to jednak, by ten sposób imperfektywizacji czasowników złożonych z przedrostkiem *pa-* żywy był w języku litewskim, jest to raczej wypadek bardzo rzadki, w niektórych dialektach w ogóle formacje opisowe omawianego tu typu nie są w użyciu (por. Schleicher, Gr. str. 316; Jabłoński, Gr. str. 143).

Formacje opisowe, złożone z part. praet. act. i form osobowych czasownika posiłkowego, słusznie określone są nazwą perfectum. Wszyscy autorowie zgodnie podają, że formacje te wyrażają stan, który jest rezultatem dokonanej uprzednio czynności (Kurschat, Gr. § 1354; Endzelin, Gr. § 757; Jabłoński, Gr. str. 267 i n.; Senn, Spr. str. 216; Dambrauskas, GK. 4, 109). Litewskie perfectum zgadza się więc w swej najistotniejszej (jakkolwiek niejedynej, por. np. Otrębski, Gr. str. 410 i nn.) funkcji z greckim perfectum epoki klasycznej. O ile słowo posiłkowe użyte jest w praesens, lub w ogóle jest opuszczone, to litewskie perf. wyraża stan w czasie teraźniejszym, podkreśla to wyraźnie Jabłoński, który w swej Gramatyce (str. 147) cytuje przykład: *kas yra atnešęs tuos daiktus?* i objaśnia go: „w chwili zapytania te przedmioty jeszcze są; kiedy, w jakiej chwili przyniesiono te przedmioty, o to pytającemu nie chodzi"; por. też Senn, Spr. str. 216. Wobec tego nie można twierdzić, że lit. perfectum wyraża dokonaność. Raczej słuszność miał pod tym względem Uljanow, który napisał krótko, że part. praet. act. (a więc i perfectum) stosunków aspektowych wcale nie wyraża (II, str. 67). Częste użycie tej formacji dla wyrażenia czynności uprzedniej jest wynikiem tego, że rezultat, osiągnięty w przeszłości, może być pojmowany nie tylko jako plusquamperfectum, ale również jako aoryst, por. np. *ligonis jau buvo miręs, kai mes nuėjom* (Jabłoński, Gr. str. 147). Dodać jeszcze należy, że spotykane w tych formacjach imiesłowy nie zawsze

pochodzą od czasowników złożonych z przedrostkiem. Por. np. *bùvo žýczyjęs* 'pożyczył' (Cappeller, str. 13, 27), *esat važinėję* (Jabłoński, Gr. str. 146) itd.

6. Conditionalis. — Żaden ze znanych mi autorów nie poruszał sprawy uwzględniania aspektu w litewskim conditionalis. Z przykładów jednak, jakie w związku z zagadnieniem aspektu w ogóle przytaczano, wynika wyraźnie, że traktuje się czasownik litewski w tej formie jako scharakteryzowany pod względem aspektu w tym czy innym kierunku, por. Uljanow, II, str. 58, Fortunatow, Razb. str. 99, Jabłoński, Gr. str. 123, przykłady 11 i 19. Zdaje się jednak, że i conditionalis należy zaliczyć do takich formacyj, które łączą w sobie funkcje obu aspektów. W każdym razie podać można dość liczne przykłady na niedokonane użycie conditionalis czasowników, złożonych z przedrostkiem *pa-*. Oto przykłady z Daukszy:

D. 379, 15: *Bęt' iog tassái tįnkłas didumú ne gęrų́ žuwų́ apsų́kintas, turęio bût' iždraskitas, tad réike ir tų kitų́, kurié ių węl' patáisitų ir suwarzîtų, tai yra, kurié móksłą Ewangelios S. per Hęretikús ir piktůsius krikszcziônis pagadintą wel' pataisîtų.* — W. 393: Ale iż ta sieć wielkością nie dobrych ryb obciążona, miała być podrapana, tedy było y tych drugich trzeba, ktorzyby ią zaś oprawiali: to iest, ktorzyby naukę Ewangeliey ś. przez heretyki y złe Chrześcijany popsowaną zasię naprawiali.

D. 389, 7: *Ir silás kûno dawe, idąnt' tů wissú ir patis saw, ir artimiémus paszelptúmbime.* — W. 403: Y siły cielesne dał: abysmy tym wszytkim y samych siebie, y bliźnich wspomagali.

D. 436, 47: *Bęt' wel' iamé páskui to užrakinaś idąnt' pamusztumbime ir wálą po pakłusnumú io prisâkimo.* — W. 452: Ale się też w nim potym zawiera, abysmy zniewalali y wolą pod posłuszeństwo iego przykazania.

7. Imperativus. — Rozkaźnik jest tą kategorią, w której pewien określony aspekt rzadko bywa wymagany ze względu na typ sytuacyjny, por. o tym Koschmieder, Nauka, str. 79. Jakoż nawet w językach słowiańskich użycie aspektu w tej kategorii morfologicznej jest nieraz chwiejne, por. np. uwagi Meilleta (Études, str. 76) o użyciu rozkaźnika z przeczeniem w języku staro-cerkiewno-słowiańskim (przeczenie zresztą w ogóle nie pozostaje bez wpływu na użycie aspektów) i Mazona (Emplois, str. 62, 77, 86, 90) co do języka rosyjskiego. — W języku litewskim wahania są pod tym względem tak znaczne, że nie uszły one uwagi badaczy. Jakkolwiek Uljanow i Fortunatow stawiają formy imperat. co do aspektu na równi z innymi formacjami (por. Uljanow, II, str. 32; Fortunatow, Razb. str. 93), to jednak Gau-

thiot, idąc za Meilletem, czyni spostrzeżenie, że imperat. zaprzeczony jest częściej niedokonany, nie zaprzeczony zaś dokonany, przy czym jednak dopuszczalne są wahania (Buiv. str. 69). Szeroko omawia to zagadnienie Endzelin (Predl. str. 129-134), który również odróżnia konstrukcję pozytywną od wypadków użycia z przeczeniem i stara się objaśnić psychologicznie spotykane tu często wahanie. O regulacji użycia form rozkaźnika w łotewskim pisze szczegółowo tenże Endzelin w swej Gramatyce, § 748. — Jabłoński nie widzi różnicy w użyciu aspektu między imperat. a innymi formacjami (por. Gr. str. 122), za Jabłońskim idzie Senn (Spr. str. 239, § 9 *a*). Ale niesłusznie. Istnieje wiele przykładów na niedokonane użycie imperat. od rzekomo dokonanych czasowników litewskich; por. np. z Daukszy:

D. 388, 47: *Tatái mes pawartódami... pęnįgáis, tarnáwimu, wîresnibę, mįnêiimu, pamôkslų ir kû nórint' gálimę, artimiémus pászélpkime.*—W. 402: To my uważaiąc... pieniędzmi, posługą, zwierzchnością, poradą, nauką, y czymkolwiek możemy, bliźnich wspomagaymy.

D. 392, 21: *Ir kursai ik' tam' mêti bûwo piktú ir ne íżtikimu tarnú, ir iżbârste gęra Wieszpatiés sawó, tassái ik' kôłei mętą túri, te patáisais.*—.W. 406: A ktory dotychmiast był złym a niewiernym sługą, y rospraszał dobra Pana swego, ten się poki czas ma, niechay poprawuie...

Jakkolwiek sytuacja, wyrażona w ostatnim przykładzie, nie wymaga pewnego ściśle określonego aspektu, to jednak fakt użycia w polskim oryginale niedokonaności rzuca już pewne światło na aspektową wartość rozkaźnika *te patáisais.* Raczej więc należy i tym razem stwierdzić, że rozkaźnik litewski dokonaności i niedokonaności formalnie nie wyraża.

8. Infinitivus.—Wszyscy autorowie, którzy zajmowali się aspektem w języku litewskim, traktują infinitivus jako formację, wyrażającą kategorię aspektu. Ale już Koschmieder (Nauka, str. 187 i n.) zwrócił uwagę na fakt, że w tekstach, pochodzących z Litwy pruskiej, istnieją przykłady użycia bezokolicznika czasowników, uważanych dziś na wschodzie Litwy za dokonane, dla wyrażenia niedokonaności, np. *pradėjo įkalbįt, pradėjo prisiegti.* Dodam, że w tekstach archaicznych takie przykłady znaleźć można i na wschodzie; oto kilka z Postylli Daukszy:

D. 416, 22: *Teip wel' ir męs ąnt' krutų io głûdot' túrimę, tatái yra, iû patimí parémtiś, ąnt' io kaip ąnt' geręusio gêro atiłsêtis, iop patiésp wissosé mûsų súkibese passitękét'.* — W. 430: Tak też y my na piersiach iego odpoczywać mamy: to iest, na nim się samym

wspirać, na nim iako na nawyższym dobrym odpoczywać, do niego samego we wszytkich naszych cięszkościach uciekać się.

D. 390, 44: *Anóii linxmîbe gâło ne turés, bet' tûri patêkt' ąnt ámžių ámžinųių.* — W. 404: Ono wesele końca mieć nie będzie, ale ma trwać na wieki wiekow.

D. 379, 19: *O szitie wel' kurié tůs tįkłůs gerái pawarzít' túri tad tur turét' téwą su sawimí áldiioie.*— W. 393: A ci lepak, ktorzy te sieci dobrze naprawować maią, tedy muszą mieć z sobą oyca w łodzi.

Por. też przykłady łotewskie, które cytuje Endzelin, Predl. str. 127. Przykłady te stwierdzają, że wahanie w użyciu aspektów w stosunku do bezokolicznika jest w języku litewskim o wiele powszechniejsze, niż się na ogół przypuszcza.

9. Participium praesentis, o ile wogóle uwzględnia stosunki czasowe, służy do wyrażania równoczesności; o tyle jest to kategoria par excellence niedokonana. Jakoż we współczesnych językach słowiańskich part. praes. czasowników dokonanych z nieznacznymi wyjątkami albo przestało wyrażać równoczesność (tak np. w języku rosyjskim), albo też zostało z języka wogóle usunięte (tak np. w jęz. polskim), por. o tym Koschmieder, Nauka, str. 166-170 (por. też Koschmieder, ASlPh. 41, 263 i nn.).

W języku litewskim odmienne i nieodmienne part. praes. czasowników rzekomo dokonanych istnieje w użyciu, jakkolwiek nie spotyka się zbyt często i nie we wszystkich dialektach. Tak oto Gauthiot nie znalazł w badanym przez siebie dialekcie wypadków użycia part. praes. czasowników „dokonanych“ (Buiv. str. 69). Że jednak gdzieindziej imiesłowy te są w użyciu, to wynika z podawanych u różnych autorów przykładów.

Takie „perfektywne“ part. praes. może przede wszystkim wyrażać równoczesność, tj. mieć wartość aspektu niedokonanego, por. np. z Schleichera (Gr. str. 315): *mùdu susikalbė́damu ė́jova* 'wir beide gingen uns unterhaltend', kilka innych przykładów litewskich daje Endzelin (Predl. str. 120 i n.); z Otrębskiego zacytujemy (Gr. str. 407): *nèt pazbėgė́damas* 'aż w podskokach' (por. ib. str. 405: *sãko jám nepazdabójuńć* 'mówią, że mu się nie podoba' jakaś panna). Takie przykłady istnieją i w archaicznej literaturze, por. np. z Postylli Daukszy 437, 3: *Kęnczeu asz už ius pawáizdą iumus pálîkdamas idą́nt'...* — W. 452: Cierpiałem ia za was przykład wam zostawuiąc, abyście...

Oprócz tego w częstym użyciu są imiesłowy czasu teraźniejszego czasowników złożonych, których przedrostek zachował swe przyimkowe znaczenie (por. Uljanow, II, str. 54, Gauthiot, Buiv. str. 69

itd.). Jabłoński daje jako przykład (Gr. § 172, 13): *laukiu brolelio parjojančio, iš didžio karelio parjojančio.* Otrębski (Gr. str. 403-405) cytuje *apsnūstuńć, prikaićuń'ć, atadúoduńć* itd.

Part. praes. czasowników „perfektywnych" bywa też używane dla wyrażenia nierównoczesności. Takie przykłady, gdzie part. praes. oddaje czynność poprzedzającą, cytują Uljanow, II, str. 85 i nn. i Endzelin, Predl. str. 121. Endzelin zwraca przy tym uwagę na to, że imiesłowy czasowników niezłożonych pełnią nieraz taką samą funkcję.

Dochodzimy więc do wniosku, że w języku litewskim part. praes. w zdaniach czasowych nie zawsze wyraża niedokonaność; budowa morfologiczna osnowy czasownikowej jest przy tym obojętna: w funkcji niedokonanej znajdujemy przecież złożenia z przedrostkiem *pa-*.

10. Participium praet. act.—Co do wartości aspektowej part. praet. act. zdania są podzielone. Uljanow twierdził (II, str. 67), że ta formacja w ogóle aspektu nie wyraża, Endzelin natomiast (Gr. str. 794), definiując funkcję part. praet. act., mówi, że ten imiesłów wyraża osiągnięty stan lub zakończoną czynność, z czego można by wnioskować, że widzi tu dokonaność. W istocie musimy wyodrębnić dwie zasadniczo różne funkcje part. praet. act.: w mowie zależnej zastępuje ono indic. praet. i wtedy stosuje się co do aspektu do tych zasad, jakie dotyczą indic. praet., tj. aspektu nie wyraża (por. z Otrębskiego, Gr. str. 410: *niẽkur vesẽl'on kitoñ saloñ bè kūnigo pakláusimo nẽjus* 'nigdzie na wesele do innej wsi nie chodziła (jakoby) bez zapytania księdza'). W mowie niezależnej natomiast pełni nasz imiesłów przede wszystkim funkcję skrótu zdania czasowego, i wtedy zawsze wyraża czynność, która poprzedza czynność zdania rządzącego (Senn, Spr. str. 213), por. np. *žaltys, atsigręžęs į Eglę, prašneko žmogaus balsu,* Jabłoński, Gr. str. 133. Może też jednak pełnić funkcję predykatywną, i wtedy aspektu wcale nie wyraża. Zwłaszcza charakterystyczne są przykłady użycia part. praet. act. jako part. praedicativum po czasownikach, oznaczających 'zaprzestać': jest to bowiem wypadek, gdzie wymagana jest niedokonaność (por. Koschmieder, Nauka, str. 63); jakoż w języku greckim w funkcji part. praedic. staje po czasownikach, oznaczających 'zaprzestać', part. praesentis. W języku litewskim natomiast używa się w tym wypadku part. praet. act. (Senn, Spr. str. 213), por. np. z Jabłońskiego, Gr. str. 134: *Kada jie nustos rėkę? Ar jau nustojo liję?* Takież stosunki panują w języku łotewskim, por. Endzelin, Gr. str. 795.

Stwierdzimy zatem, że z formacją part. praet. act. nie jest związany jakiś stały aspekt; są takie konstrukcje składniowe, w których

formacja ta wyraża stale dokonaność, są też jednak inne, w których ta sama formacja służy do oznaczenia niedokonaności.

11. Participia passivi.—Dwa litewskie imiesłowy bierne, na *-mas* i na *-tas*, służą głównie do wyrażania passivum; wówczas ukazują się często z formami osobowymi czasownika *būti*. Schleicher (Gr. str. 303), a za nim inni uczeni (Kurschat, Gr. § 1351, Senn, Spr. str. 230), pouczają, że part. na *-mas* wyraża trwanie, ew. czynność, która odbywa się z a z w y c z a j, zaś part. na *-tas* uwidacznia zakończony fakt.

Z tych definicji nie można jeszcze wnioskować, że imiesłów na *-mas* wyraża niedokonaność, bo jak wskazano wyżej, str. 16, czynność o pewnej rozciągłości w czasie może być ujmowana nie tylko w niedokonaności, lecz także w dokonaności. Jakoż znajdujemy w Gramatyce Jabłońskiego przykłady na użycie part. o przyrostku *-mas* od czasowników, które on sam uważa za dokonane: str. 134, § 176, 5: *Jų jaučiai nepaariami*; 54: *Jis norėjo pagiriamas; jis didžiai norėjos giriamas;* 61: *Katė šlaistos, nori paglostoma.* Niestety, przykłady te wyrażają sytuację izolowaną, która nie pozwala jeszcze ustalić aspektu poszczególnych form. Lepiej oddają wartość imiesłowu na *-mas* takie np. przykłady z Szyrwida:

Sz. 77, 5: *Jonas szwyntas kłausiamas kuo esti, kiek kartu atsako ne esmi ne esmi.* — Jan święty spytany, czym iest, kilakroć odpowiedział nie iestem, nie iestem (por. też 79, 25; 81, 10).

Sz. 268, 30: *Isaias nuogas waikścioio per miestu liepiamas nuog Diewo.* —Izaiasz nagi chodził przez miasto, gdy mu Bog kazał.

Mowa tu o czynnościach powtarzanych wielokrotnie, a jednak ujmowanych w dokonaności, jak wskazuje tekst polski. Wyraźną dokonaność mamy w takim jeszcze ustępie Szyrwida:

Sz. 205, 24: *Nes nuog Bażnićios szwyntos tuometu ir nuog Daktaru ios baramas, ir mokiamas tikros tikibes, susiprato.*— Bo od Kościoła świętego w ten czas y od Doktorow iego zgromiony, y nauczony prawdziwey wiary, upamiętał się...

O wiele częstsze jest jednak przymiotnikowe użycie imiesłowów na *-mas.* W tym wypadku wyrażają one czynną lub bierną możliwość, aspektu zaś w ogóle nie uwzględniają, por. np. z Daukszy: (429, 16) *numáłdomąię* — (W. 444) ubłagalną; (382, 50) *géidżemas* — (W. 397) pożądliwy; z Szyrwida: (253, 28) *regimi* — widome; (182, 30) *nuodemeiamuy* — grzesznemu, itd.

Imiesłów na *-tas* podług Schleichera i innych uczonych wyraża dokonaność. Sąd ten słuszny jest w stosunku do tych tylko wypadków, gdy mamy do czynienia z rzeczywistym passivum, które jest

w języku litewskim na ogół rzadkie. Gdy natomiast formacja na *-tas* stanowi część różnych zwrotów partycypialnych, tak charakterystycznych dla języka litewskiego, wówczas wyraża ona tylko przeszłość. Por. np. takie zwroty z Gramatyki Jabłońskiego, jak (Gr. § 177 A 14): *Dirbtais arkliais nevažiuoja turgun*; (ib. 26): *Čia kiaulių ėstas kibiras, imk kitą* itd.

Jakkolwiek więc formacja na *-tas* może służyć do wyrażenia dokonaności, to jednak nie należy w tym widzieć sposobu perfektywizowania czasowników litewskich.

12. Wnioski.—Czasownik litewski budową swą nie jest zdolny uwidocznić aspektu w żadnej formacji czasownikowej fleksyjnej z wyjątkiem praesens i opisowych formacji z przedrostkiem *be-*. W praesens, mianowicie, istnieją dwa wypadki, kiedy już z budowy poszczególnych form można rozpoznać dokonaność: dotyczy to po pierwsze czasowników złożonych z przedrostkami, pozbawionymi wartości przyimkowej (zwłaszcza z przedrostkiem *pa-*), po wtóre zaś czasowników na *-terėti*, *-telėti*, które nie ukazują się w postaci złożonej. Gdziekolwiek spotykamy praesens wymienionych tu czasowników, mamy do czynienia nie z rzeczywistą teraźniejszością w odpowiedzi na pytanie: co tam robisz?, lecz albo z t. zw. typem koincydencyjnym, albo z konstrukcją pozaczasową, albo wreszcie z poszczególnymi wypadkami takimi, jak praes. historicum itd., wyliczonymi na str. 11.

Opisowa formacja z przedrostkiem *be-*, która wyraża czynność aktualnie trwającą i niezakończoną, nie nadaje się w ogóle do oddania dokonaności.

Z trzech wymienionych tu formacji, scharakteryzowanych co do aspektu już swą budową, jedna tylko może służyć do wytworzenia dubletów aspektowych: to formacja, zawierająca przedrostek *pa-*. Pozostałe bowiem dwie formacje nie mają obok siebie odpowiedników innoaspektowych: czasowniki na *-terėti*, *-telėti* są w ogóle znaczeniowo odosobnione, w znacznej części pochodzą one od wyrazów dźwiękonaśladowczych i wykrzyknikowych (Leskien, Schallverba, str. 178; Otrębski, Gr. str. 349 i n.); opisowe zaś formacje z przedrostkiem *be-* nie są w powszechnym użyciu i nie służą do imperfektywizacji formacyj dokonanych. W ten sposób jedynym czynnikiem, który może być w języku litewskim użytkowany do uwidocznienia dokonaności, jest prefiksacja, ograniczona jednak do pewnych przedrostków, nie zmieniających znaczenia czasownika niezłożonego (takim przedrostkiem jest właśnie *pa-*). Produktywnym jest ten sposób perfektywizacji tylko w praesens.

Jest rzeczą oczywistą, że skoro w praesens oboczność *darau*: *padarau* wyraża przeciwieństwo rzeczywistej niedokonaności w stosunku do wszelkich innych możliwych wypadków użycia praesens, to może się ujawnić tendencja do perfektywizowania innych również fleksyjnych formacyj za pomocą przedrostka *pa-*. Tendencja ta jest widoczna. Ujawnia się ona we wszystkich formacjach czasownikowych, gdzie tylko aspekt może grać rolę. Nigdzie jednak nie mamy tu do czynienia z ustalonymi już, stale przeciwstawiającymi się sobie dubletami; inf. *padaryti* nie zawsze wyraża dokonaność, odwrotnie zaś, *daryti* nie zawsze niedokonaność. Podobnie ma się sprawa z innymi formacjami fleksyjnymi czasownika litewskiego. Innymi słowy, poza praesens system aspektów w języku litewskim nie uległ morfologizacji.

Dodać jeszcze należy, że dotychczasowe badania nie uwzględniają prawie wcale odrębności dialektycznych. Niestety, dostępne fakty gwarowe nie doczekały się dotąd pod tym względem opracowania. Specht w swym komentarzu do tekstów Baranowskiego rezygnuje z analizy czasownika litewskiego co do aspektu (LM. II, str. 73).

§ 5. Genezą aspektów w języku litewskim zajął się pierwszy Uljanow. Przypuszczał on, że odróżnienie dokonaności i niedokonaności wyrażane było językowo już w epoce wspólnoty bałtycko-słowiańskiej, a nawet w prajęzyku indoeuropejskim (II, str. 250 i n.). Istniała jednak znaczna różnica w formalnym uzewnętrznieniu aspektu w obu tych epokach: bałtycko-słowiańskie perfektywne osnowy praesens znaczeniowo mają odpowiadać prajęzykowym osnowom aorystu.

W prajęzyku indoeuropejskim, zdaniem Uljanowa, osnowy aorystu były scharakteryzowane albo przyrostkiem *s* (który nadawał formacji wartość ingresywną), albo też szczególnym ukształtowaniem samej osnowy. Z różnych sposobów językowego scharakteryzowania aorystu w epoce prabałtycko-słowiańskiej utrzymały się jeszcze następujące: 1⁰ przyrostek *s* (zwłaszcza w tej grupie dialektycznej, z której wyłoniły się języki słowiańskie); 2⁰ infiks nosowy (zwłaszcza w grupie prabałtyckiej); 3⁰ przyrostek *ē* lub *ā* (w obu grupach językowych). Te osnowy aorystu [1]) posłużyły z jednej strony do wytworzenia formacji praeteritum w językach bałtyckich i formacji aorystu w językach słowiańskich, z drugiej zaś stały się punktem wyjścia dla powstania perfektywnego praesens oraz futurum w obu grupach językowych. Do zbudowania tych formacji posłużył, mianowicie, iniunc-

[1]) Zaliczenie infiksu do cech prajęzykowego aorystu jest tak oczywistym błędem, że nikt potem nie starał się go nawet sprostować.

tivus, tj.— ogólnie ujmując — modalna formacja aorystu. Iniunct. aorystu sygmatycznego stał się futurum, iniunct. zaś innych formacji aorystycznych zużytkowany został jako dokonane praesens (II, str. 315; 270; 335).

Ujęcie Uljanowa zmodyfikował bardzo znacznie Fortunatow. Perfektywne b.-słow. osnowy praesens traktuje on jako osnowy, kontynuujące praindoeuropejskie osnowy również praesens; pierwotne miejsce użycia praesens od osnów, wyrażających dokonaność, widzi Fortunatow w wypowiedzeniach pozaczasowych, skąd dopiero pod wpływem użycia praesens pro futuro czasowników niedokonanych wyłoniła się funkcja czasu przyszłego, właściwa formacji dokonanego praesens w niektórych językach słowiańskich (Razb. str. 142). Futurum na *-sie-* jest jego zdaniem z pochodzenia również formacją praesens; przyrostek *-sie-* był tu wykładnikiem „gotowości do powiązania się treści znaczeniowej czasownika z podmiotem“, jednak formacja, utworzona za pomocą tego przyrostka, posiadła wartość czasu przyszłego już w epoce wspólnoty indoeuropejskiej (por. o tym jeszcze Pedersen, Formes sigm. str. 12; Études, str. 4).

Po Fortunatowie geneza aspektów, rzekomo istniejących w języku litewskim, przez czas długi nie była badana, jakkolwiek szeroko omawiano kwestię pochodzenia aspektów w językach słowiańskich, sięgając przy tym w rozważaniach aż do epoki praindoeuropejskiej. Tak oto v. Wijk podaje w wątpliwość dokonaną wartość aorystu w prajęzyku indoeuropejskim i przenosi czas ustalenia się aspektów w grupie słowiańskiej na koniec epoki ogólnosłowiańskiej (RÉS. 9, 237-252). Również i Kuryłowicz (PF. 14, 644-657) traktuje słowiański system aspektów jako inowację, właściwą tej tylko grupie językowej. Później do teorii iniunktywu wracał jeszcze Belić (Slovenski injunktiv, Glas 148, II r. 76, Beograd 1932, por. RÉS. 12, 243), który twierdził, że podstawą słowiańskiego perfectivum był prajęzykowy iniunctivus czasowników złożonych. Teorię tę poddał krytyce m. i. v. Wijk (IF. 53, 196 i nn.), który raz jeszcze podkreślił, że dla prajęzyka indoeuropejskiego przypuszczać istnienie aspektów można by tylko w tym przeciwieństwie, jakie uwidacznia się między praesens a aorystem, i że między formalną stroną domniemanego prajęzykowego systemu aspektów a systemem słowiańskim nie ma związków (por. co do tego Koschmieder, Nauka, str. 176-180).

Dopiero Koschmieder postawił znów kwestię pochodzenia aspektów w językach bałtyckich. Zdaniem tego uczonego zgodność co do budowy i co do aspektu, jaka istnieje między językami słowiańskimi a bałtyckimi w obocznościach: lit. *daryti* : *padaryti* i pol. *robić* : *zrobić*

stwierdza, że oboczność ta zaistniała już w epoce bałtycko-słowiańskiej, że więc „w epoce bałtycko-słowiańskiej rozwija się odczuwanie dokonaności w determinacji czasowników złożonych, najpierw w czasownikach o najbardziej konkretnych przedrostkach, potem w innych. Wobec braku czasowników niedokonanych czasowniki te na razie są dwoiste, aż z czasowników niezłożonych i złożonych z *pa-* powstają dublety, w których funkcje niedokonane przelewa się na czasowniki niezłożone" (Nauka, str. 199; por. ib. str. 182). Niestety, Koschmieder nie porusza wcale pytania, czy w epoce bałtycko-słowiańskiej istniał już ustalony typ złożeń takich, jak *padaryti*; Kuryłowicz np., powołując się na różne miejsce zaimka zwrotnego w językach słowiańskich i bałtyckich (PF. 14, 655: lit. *pa-si-dėti,* pol. *podziać się),* dochodzi do wniosku, że złożenia czasownikowe są przeważnie wynikiem samodzielnego rozwoju poszczególnych grup językowych. Zgodnie z tym musielibyśmy albo przypuścić, że w epoce bałtycko-słowiańskiej ukazało się tylko samo odczuwanie aspektów, tj. że podobieństwo typów *daryti* : *padaryti* i *robić* : *zrobić* jest rezultatem równoległego wprawdzie, ale niezależnego rozwoju w każdej grupie językowej z osobna, albo też, że dokonaność zaczęto odczuwać w złożeniach już wtedy, gdy przedrostek nie stanowił nierozdzielnej cząstki czasownika, tj. że w epoce bałtycko-słowiańskiej prapostać polskiego *zrobić* nie była jeszcze jednolitym wyrazem. Kwestia ta wymagałaby szczegółowego zbadania. Należy przy tym dodać to jeszcze zastrzeżenie, że czasowniki niezłożone w języku litewskim nie są stale niedokonane, nawet jeśli obok nich istnieje złożenie z przedrostkiem *pa-*. Tak oto *darys* może oznaczać nie tylko 'będą czynić' (Sz. 311, 17), lecz również 'uczyni' (Sz. 311, 2; por. Sz. 210, 11; zresztą i *padarys* oznacza niekiedy 'będzie czynił', por. Sz. 238, 3[1]). Wobec tych wahań nie można uważać za całkiem pewne, że już w epoce bałtycko-słowiańskiej typ *padaryti* w stosunku do typu *daryti* pełnił funkcję czasownika dokonanego. Raczej należałoby tu powtórzyć wniosek, do jakiego doszliśmy na str. 24, że mianowicie formalne rozróżnianie aspektów w języku litewskim ogranicza się do nieposługiwania się czasownikami złożonymi z przedrostkami, nie mającymi wartości przyimkowej, dla wyrażenia rzeczywistej teraźniejszości (w odpowiedzi na pytanie: co tam robisz?). Nie można natomiast mówić o litewskich c z a s o w n i k a c h dokonanych lub c z a s o w n i k a c h niedokonanych.

[1]) W tekście Sz. 311, 17 *daris* ma wartość 3. pl., gdy tymczasem w ustępie Sz. 311,2 chodzi o 3. sg. Nie sądzę, by różnica liczby miała w tym wypadku wpływ na użycie aspektowe, ponieważ w języku litewskim, jak wiadomo, na 3. sg. i na 3. pl. używa się tej samej formy czasownika.

Niewątpliwie jednak poczucie przeciwieństwa między dokonanością a niedokonanością i tendencja do zaznaczenia tego przeciwieństwa przez zużytkowanie w tym celu prefiksacji jest zjawiskiem wspólnym językom bałtyckim, jak słowiańskim. Nie można tylko wskazać jakiegoś konkretnego środka językowego, który już w epoce prabałtycko-słowiańskiej mógł służyć do scharakteryzowania przeciwstawień aspektowych. W każdym razie rozwój przeciwieństw aspektowych nie rozpoczął się od zużytkowania pewnych formacji praesens w wartości czasu przyszłego, gdyż użycie praesens pro futuro, w ogóle rzadkie w języku litewskim, nie jest częstsze od czasowników złożonych z *pa-* niż od czasowników niezłożonych (por. str. 10).

Kwestia, co wywołało taki a nie inny rozwój systemu aspektów w językach słowiańskich i bałtyckich, pozostaje nadal niewyjaśniona. Niejasnym jest mianowicie, dlaczego w języku prabałtycko-słowiańskim, który posiadał odziedziczony z prajęzyka indoeuropejskiego aoryst, poczucie przeciwieństwa niedokonaności i dokonaności miało się przenieść z morfologicznej oboczności praesens : aoryst na słownikowe dublety typu *robić* : *zrobić*. Zwłaszcza zaś zagadkowy jest przy tym rozwój dalszy. Języki słowiańskie rozwinęły system dubletów aspektowych, zachowując jeszcze przez czas długi, częściowo aż do dnia dzisiejszego, formację aorystu. Języki bałtyckie natomiast, pomimo że zatraciły dawny odziedziczony aoryst sygmatyczny, to jednak systemu dubletów aspektowych poza typ *darau* : *padarau* nie rozpowszechniły. Przyczyny ukazania się dubletów litewskich typu *darau* : *padarau* wymagają więc jeszcze bliższego zbadania.

Jan Safarewicz

ZUM OSTLITAUISCHEN DIALEKT VON TVEREČIUS

NEBST NACHTRÄGEN ZUR ARBEIT ÜBER DEN STAND DER ERFORSCHUNG DES IM WILNAGEBIETE GESPROCHENEN LITAUISCHEN (Balticoslavica II, 14—107).

Paragraphen und Seitenzahlen beziehen sich auf meine Arbeit in „Balticoslavica“ 2, 14 ff., Otr. auf O t r ę b s k i s Schrift *Wschodnio-litewskie narzecze twereckie.* Falls kein Band angegeben ist, handelt es sich um den ersten (Krakau 1934, s. auch Verf. Balticosl. 2, 105 ff.) *).

§ 4, S. 21 ff: *ąšlaĩmas* auch in Tverečius (Otr. 105. 381. 439) sowie in Linkmenes n. von Kaltanėnai, w. von Tverečius (Wolter Chr. 208, 6), cf. auch *súsu* aus *sũvisu* „совсем“ in Tvereč. (Otr. 81).

§ 5, S. 22: Vgl. auch Otr. 460 *bātãgāčį tráikšč suláužė* „zerbrach krach den Peitschenstiel“.

§ 6, S. 23: Auch Otr. erklärt die Erhaltung von tautosyllabischen *en, an* in Praesentien wie *brenda, renkas, apjanka, randa, suskanta* ähnlich wie Endzelin und Arumaa (Narzecze twereckie 23. 67. 74 ff. 283. 318 ff). *sensta* „altert“ in Tver. verdankt sein *en* statt des lautgesetzlichen *in* ebenso dem Praeteritum (*senaũ* u. s. w.) wie die von mir a. O. S. 24 erwähten *témti, témsta; gyvént; ižvéms* u. s. w.

§ 8, S. 24 ff.: Das *i* von *žinóti* schwindet in Tver. (Otr. 77. 281. 369. 448 ff.) in Verbindung mit der Negation sowie mit Interrogativpronomina. Auch hierin also stimmt der Dialekt der Gegend zu den übrigen Mundarten des Wilnagebiets; daher heisst es *ne-*

---

*) Die amtlichen polnischen Formen der mit Rücksicht auf die zitierten litauischen Arbeiten in litauischer Gestalt angeführten Ortsnamen des zu Polen gehörigen Gebiets sind:

Tverečius	= Twerecz	Laz(d)ūnai	= Łazduny
Latakiškė	= Łatakiszki	Zietela	= Zdzięcioł
Švenčionys	= Święciany	Dysna	= Dzisna
Ašmena	= Oszmiana	Malėtai	= Malaty
Kaltanėnai	= Kołtyniany	Buivydžiai	= Bujwidze
Gervėčiai	= Gierwiaty	Linkmenes	= Łyngmiany.
Dieveniškis	= Dziewieniszki		

žnáu = *nežinójau; nežnā́jā* = *nežinójo; kažnākàs* „wer weiss wer, irgend jemand". Dagegen ausserhalb dieser Fälle wird *i* nicht ausgestossen; daher stehen sich gegenüber *ẽ màš ãnas i žinā́jā?* „aber wusste er vielleicht auch darum?" und *ẽ màš ì nežnā́?* „vielleicht wusste er nichts davon?"

Stets mit *i* erscheint das Abstrakt *žinià* „Wissen, Kenntnis", auch hinter *nèr(à)* „niema"; cf. *juodūmazgi jā kājų taĩ kų̄ nèr žiniãs* „seine Füsse sind, man weiss nicht, wie schwarz" (140), *gilūmazgi taĩ nèr žiniãs kākiãs* „es ist ausserordentlich tief" (141), *primelāvā nèr žiniãs kiek* „er log, Gott weiss, was zusammen!"

Sehr gewöhnlich ist gleichfalls in Tver. das uns oben aufgestossene Zusammenschrumpfen der in Kompositen eingeschachtelten Reflexivpartikel; daher 31 *pasmỹlijau* „ich irrte mich", 31 *nesnā́ri* (= *nesinóri)* „nie chce się", 59 *pazduōgi* „gib dich hin, lass dich!" u. v. a.

In der Nachbarschaft von Sibilanten wird auch hier aus Gründen der Deutlichkeit das vollere *si* unverändert gelassen; daher 55 *razsivẽsme,* 77 *ažsiplūtājā* „verstrickte sich", 294 *pasišuokẽć* „hin- und herspringen, hin- und hertanzen" im Gegensatz zu dem ebenso gebildeten *pazbėgẽć* „hin- und herlaufen" u. s. w.

Si wird ferner fakultativ gesetzt, wenn dadurch Konsonantenhäufungen vermieden werden, daher neben *inslā́* „fing an zu bellen" (= *įsilójo)* auch *insīkišta* „hineingesteckt"; neben *pasprabū̃jus* „sich ausprobiert habend" *susĩtrāpėm* „wir begegneten uns" (360. 363. 417. 449).

Wie überall im Litauischen, so ist auch in Tver. Apokope der Endung eines von einer Präposition regierten Acc. sg. ganz gewöhnlich, wenn das Ganze adverbielle Färbung annimmt; daher 86 *per dźien* „tagsüber", *per žiem* „zur Winterzeit".

Auch sonstige typisch adverbielle akkusativische Verbindungen können ihres Auslauts verlustig gehen; daher *šundźie* „heute", *anundźie* „vorgestern, neulich", *šiokiundźie* „werktäglich" u. s. w.

Verkürzt wird der Vokativ von *Diẽvas* „Gott" in der Grussformel *padėk* †*Dźie* (auch in Słonim MLLG. 4, 168 *padėk Di tau*!); Parallelen aus anderen idg. Sprachen s. ausser bei Specht LM 2, 218 auch in meinem Aufsatze IF 41, 394.

An die KZ 54, 300 (mit Literatur) zusammengestellten kosenden Verstümmelungen von Verwandtschaftsnamen gemahnen in Tverečius die Vokative *brā́* neben vollerem *brãlaũ* (Otr. 116. 222. 458); *mā́* (zu *māmà*); *tā́* (zu *tātà* aus poln. wruss. *tata* „Vater").

brā̃ tritt auch in anderen ostlit. Dialekten auf und ist vielfach interjektional geworden (s. Parallelen hierzu IF 41 Anz., 17, zuletzt bei Havers Hdb. d. erkl. Synt. 95. 235 ff.). Daher heisst es im Dial. R. 4, S. 52, 2 (Kirchsp. Skapiškis) *kaip pilsių brá, net darbinîkas pargriũwįs* „(der Specht) schlug so, Bruder, auf ihn ein, dass der Arbeiter zu Boden stürzte". Auch in der bei Geitler Lit. Stud. 24 ff. aus Zarasai abgedruckten Erzählung wird *brá* dauernd als interjektionelles, kaum zu übersetzendes Flickwort gebraucht, ebenso nach Būga bei Specht LM. 2, 496 in Dusetos, Linkmenes, Dysna.

Von Abstrakten auf *-imas* geht *gr(i)audìmas* „Donnern" in Tver. seines inlautenden Vokals verlustig, wird also dort zu *graũdźmas;* daher Wolt. Chrest. 381, 28 *kai graũdźmas gráudźia, Dźiẽvas vélnius mũša* „wenn der Donner erdröhnt, schlägt Gott die Teufel"; dieselbe Gestalt des Subst. erscheint in dem Fluche *kàt tavi graũdźmas* „żeby cię piorun!" (Otr. 77).

Bedenkt man, dass eine solche Verwünschung sehr häufig im Gebrauche ist, und das gerade in Flüchen Wortverkürzungen nicht selten sind [1]), so ist es, zumal da die anderen Abstr. auf *-imas* in Tver. durchaus mit *i* erscheinen (Otr. 137 ff.), nicht unwahrscheinlich, dass *graũdźmas* zunächst in einem Fluche aufkam und von da aus verallgemeinert wurde. Ich erinnere auch an die Lockrufe mit Vokalsynkope *šuo laukn̥!* und *šuo nma* (= *šuo namo)!* bei Otr. 463.

Für *todė̃l, kodė̃l* „deshalb, weshalb" sind in Tver. *tā̃de, kā̃de* üblich (43. 108. 430; cf. gleichfalls *kā̃d(e)* in Latak. 278, 34.36).

Über *dā̃* = *dár*; *nā̃* = *nor*; *ì, à* = *ir̃, ar̃* (vgl. auch 447 *abà* neben *arbà*) u. s. w. ist schon § 8 S. 25 ff., § 75 S. 84 ff. gehandelt worden. Ebenso erscheint für *vė̃l* „wieder" neben der volleren Form *vėliã̃s* (vgl. zum Ausgange *atgaliõs, pagaliõs* und E. Hermann Lit. Stud. 368. 377, zur „Deklinationsendung" des Adverbs das gleichfalls vorkommende *vė̃leisgi* Hermann 297. 377) auch *vẽ* (Otr. 86. 108 423). Als Permissivpartikel fungiert *tegù* in Tver. (44. 108. 385). Volleres *tegul* ist nur in der feierlichen Grussformel *tegul bùs pagárbintas* „möge (Jesus Christus) gelobt sein" üblich [2]). Die Erhaltung altertümlicher Formen in getragener Rede und die Abstreifung des dialektischen Gewandes in dieser ist auch sonst zu beobachten.

Damit hängt es zusammen, dass kirchliche Wörter nicht selten in der schriftsprachlichen Form belassen werden und nicht dem durch

[1]) Vgl. Schleich. Leseb. 225 *màję velnei!* für *tèima je velnei!* „mögen Teufel das Spind in Besitz nehmen", „zum Teufel mit dem Spinde!"

[2]) Über *tegu(l)* in anderen litauischen Mundarten s. E. Hermann Lit. Stud. XVIII. 255 ff. 270 Verf. IF. 46 46.

die Mundart erforderten Lautwandel unterliegen [1]). So enthält denn auch in Tver. (Otr. 433) die religiöse Formel *ámžinų ãtilsį* „(Gott gebe) ewige Ruhe", daher als Attribut s. v. a. „der Verewigte", poln. *ś(więtej) p(amięci)* (IF 45, 73 ff.) schriftsprachlichen Wurzelvokalismus des Adjektivs. Genau so wird in Buivydžiai auf den Gruss und Segenswunsch *tägùl bús pagórbintas Jėzus Krīstus* geanwortet mit *int ámžių amžinų̃jų, āmen.* Hierbei läuft nicht nur der Wurzelvokalismus, sondern auch die Endung des Gen. pl. der bestimmten Adjektivform den dialektischen Gepflogenheiten zuwider.

In Tver. ist auch das aus dem Dzūkengebiete bekante *testà* aus *testóv* (E. Hermann Lit. Stud. 256 ff. Verf. IF 46, 46 [3]) als Permissivpartikel gebräuchlich (Otr. 44.385).

Wie sehr der Zusammenhang von *tegù* mit *gulė́ti* „liegen" und von *testà* mit *stovė́ti* „stehen" verdunkelt worden ist, folgt nicht nur aus Hermanns Darlegungen, sondern auch aus den Beispielen Otrębskis. Enthalten doch *tegù, testà aĩna; tegù, testà sė̃das* wie dzūk. *testa nelakioja* „mögen sie nicht flattern", *testa tik nupuola kepurė* „gesetzt, dass der Hut nur herabfällt" Contradictiones in adiecto.

Mit *vēlyti* „wollen, wünschen, gönnen", *vēlytis* „lieber wollen, vorziehen" aus wruss. велить (Skardžius Lehnw. 235) hängt *vēly* „lieber, vielmehr" zusammen. Es beruht auf wruss. вялей (волей), poln. *wolej* (Būga KS. 1. 34 ff). *vēly* findet sich bei Schleicher Leseb. 40. 226. 250, Jurkschat März. 12, p. 45. (Dial. von Galbrasten), in Veliuona Juškevič Svodb. dain. 9, 9, Malavėnai (bei Šiauliai) MLLG. 4, 497, 43; 5, 279, 89; 288, 105, ostlit. Basan. Pasakos 2, 181, 32. 35; 244, 36. 38, žemait. *waley* TiŽ. 7, 314, 25.

Auch in Tverečius ist *vãli* bekant (Otr. 389. 455); daher *tù jau vãli pačylỹ!* „du schweige lieber!", *jaũ vãli smer̃čis neĩ kų̃ ĩtākis gyvẽnimas* „besser ist schon der Tod als ein solches Leben".

Mit *aš vãli tãvā neĩ kų̃ sãvā* „ich ziehe vor, deinen (Finger zu beissen) als meinen" lassen sich in Bezug auf die Konstruktion vergleichen Malavėnai MLLG. 5, 288, 105 *žinai, jog aš ne tava, vely be tos malonės, kurią man žyčioj žmonys* „du weisst, dass ich nicht die deine bin, ich will lieber ohne die Huld sein, die mir die Leute angedeihen lassen", 279, 89 *veli man būtų aukštus kalnus kasti nekaip panytę mylėjus pamesti* „ich will lieber grosse Berge durch Graben aufschütten als der Liebe des Mädchens verlustig gehen", Jušk. Svodb. dain. 9, 9 *aš velyj służyt trejus metelius n'*

[1]) Vgl. Gauthiot MSL. 13, 195 ff., Verf. TiŽ. 4, 64 ff. über den žemaitischen Katechismus von 1838, Specht Szyrwidausgb. 14 ff. über Sirvydas, über einzelne Mundarten s. noch Specht LM. 2, 15 ff. 308, Gauthiot Buiv. 48.

už tave eiti, šelmi-berneli „ich will lieber drei Jahre dienen als dich heiraten, du Schelm von einem Burschen". Freilich ist hier auch Verkürzung aus *vẽliju* zu erwägen.

In dem gewöhnlichen *vẽlyk, vẽlygi* (Būga a. O., Leskien-Brugmann 291. 311, E. Hermann Lit. Stud. XVIII. 298) ist wohl die Erweiterung von *vẽly* durch die Partikel *-g(i)* mit dem adverbiell erstarrten Imperativ von *vẽlyti* zusammengetroffen.

Aus poln. *zdaje się* „es scheint" ist unter Verkürzung und Kontraktion, die durch die Partikelhaftigkeit begünstigt worden sind, *zdaiśa* hervorgegangen (Otr. 1,210.405 ff. 446.456; 3, 64). Das Reflexiv ist an das Weissrussische angeglichen worden.

Eine Übersetzungsentlehnung von *zdaje się* ist *suzdúoda* in Tverečius (Otr. 1, 449); daher *jaũ suzdúoda kàp ì geriaũ kíek* „zdaje się, jakby już i trochę lepiej".

In *zãra* „sogleich" (35) ist die Verkürzung aus *zaraz* schon im volkstümlichen Polnischen vollzogen worden, beweist also für das Litauische von Tverečius nichts (Brückner Słownik etymol. 645. 455, der auch *tera* = *teraz* „jetzt" erwähnt).

Zum ersten Male sind durch Otr. 77. 273 auch in einer modernen Mundart, der von Tverečius, die durch Synkope des *i* des zweiten Elements verstümmelten Kardinalzahlwörter *vienúolka* u. s. w. nachgewiesen worden, neben denen dort auch die volleren *vienúolika*, *dzvýlika* etc. vorkommen. Wir kannten diese Gestalt der Zahlwörter der zweiten Dekade bisher ausschliesslich aus älteren Denkmälern (Bezzenberger, Beitr. z. Gesch. d. lit. Spr. 67.179 ff., KZ 44, 133). Die zugehörigen Ordinalia dagegen lauten auch in Tver., wie schon § 51, S. 63 bemerkt, ausschliesslich auf *-lĩkis, -ė* aus (Otr. 275). Hier wurde das in vielen Deklinationsformen den Ton tragende *i* dadurch vor dem Ausfall geschützt.

Das Demonstrativ *itas* ist auch in Tver. sehr gewöhnlich (265. 268. 459, Wolt. Chrest. 376, 24, Latak. 306, 133 u. s. w.). Ebenso heisst es dort *ĩtākis* „ebensolcher" (272, Latak 310, 144); *ĩćieg* „soviel" (442, auch flektiert *ĩćiekas, -ų* 92. 416); *itãćiek* „um so mehr" (43), *ĩte* „so" (428); *itãlái* „bis hierher, bis dahin" (429).

ĩtas und Genossen kommen in Tver. auch durch vor- und nachgesetzte Partikeln verstärkt vor; daher *vaĩtas vò* (*võ*) = poln. *ten tu, tamten; vaĩtākis, vaĩte, vaitãlái*.

Ausser *it, vo* (*va-*) kann auch die Partikel *un* (= *anà*) „siehe da" (§ 24, 1, S. 39) emphatisch vor- und nachgestellt werden; daher *tas untàs un* u. s. w. *un* und *vo* (*va-*) finden sich auch in den adverbiellen Verbindungen *unrãkui* „tam oto" und *varãkui* „tu,

(420 ff). Das mittlere Stück erinnert stark an das zweite Glied von *aurė* „siehe da", *auriaĩ* „vor kurzem, unlängst, jüngst", die Nyberg Symbol. phil. O. A. Danielsson dicatae (Upsala 1932), 257 ff. mit av. *avarə* „hierher!", mitteliran *avar* „hier, dort" (a. O. 246), griech. δεῦρο „hierher" verglichen hat.

Das Schlusselement von *unrakui* enthält die auch in *unaka* „dort" in Gervėčiai, *tijouka* dass., *šejouka* „hier" in Lazūnai (§ 24, 1, S. 39) vorliegende Partikel, die in Tver. nach Analogie der Adv. auf *-ui* umgestaltet worden ist. Solche sind in Tver. (420) *pakeliuĩ* „unterwegs", *per̃keliui* „über den Weg", *apliñkui* „ringsum", *pasẽkui* „der Reihe nach, allmählich, langsam" *pasėkui* gehört zu *sèkti* „folgen", *pasėka* = *pasekmẽ* „Folge", *pasekomis* „auf dem Fusse", *pas(a)ku(i)* u. s. w. (Skardžius Šviet. d. 1928, 803, Arch. phil. 3,53 ff., Daukšos akcentologija, Kaunas 1935, 240).

Partikel *ka* liegt ferner vor in alit. *schiskat(e), taskat(egi), anskat* „siehe da" (E. Hermann Lit. Stud. 299. 387, Specht KZ 57,290). Diese haben nichts mit lett. *skatît* „sehen, schauen", žemait. *skatýtis* „sich umsehen, aufmerksam betrachten" zu tun, wie in der Regel angenommen wird (s. auch IF. 49, 206 ff.). Da daneben auch synonyme von *tasga* „der eben" weitergebildete *tasgat(is), tasgatės* existieren (Hermann a. O. XVIII. 244 ff. 327. 378 und jetzt besonders Augstkalns Stud. balt. 4, 66 ff.), so ist es, wie Augstkalns richtig bemerkt, schwer, *taskat* u. s. w. von *tasgat(is)* etc. zu trenen. Ich sehe freilich nicht mit Augstkalns in *taskat* Fernassimilation des *g* der Parallelformation, sondern glaube, dass in dem einen die Partikel *ka*, in dem anderen das parallele *ga* an das Demonstrativpronomen gefügt worden ist. Über die Entwicklung „siehe da" aus „dieser da" habe ich Synt. d. lit. Kas. § 17 a ausführlich gehandelt. Im hochlettischen Erlaa hat in gleicher Weise das einfache *tas* den Sinn „siehe" angenommen (M. Ozoliņa FBR. 14, 129 mit Anm. 1).

Mit Adverbien wie *arti, toli, ankstì, pamaži* neben *artiẽ* u. s. w.[1]) stimmen in Tver. überein *paskatikì, pakapeikì, parublì* „groschen-, kopeken-, rubelweise" (277). Altlitauisch ist in distributiver Bedeutung gleichfalls Zusammensetzung mit *pa-* möglich. Jedoch wird die gewöhnliche Adverbialendung gebraucht; daher *pagrašei* bei Villent und Bretkun (Bezzenberger, Beitr. 245, Verf. Baltoslavica = Erg.-H. 1 zu KZ, Göttingen 1921, 5).

Mit *pagrašei* vergleichen sich andererseits aus Tver. *nutekė̃jā per̃laukei* „heiratete in das benachbarte Dorf". Wie das obige *per̃-*

[1]) Būga Izv. 17, 1, 18, TiŽ. 1, 1, 433, Specht LM 2, 94 ff., IF Anz. 42, 51, Skardžius Daukšos akcentologija 135.

keliui „przez drogę", so bedeutet *per̃laukei* eigentlich „przez pole". Es verhält sich daher zu *laũkas* genau wie lat. *peregre* „in der, in die, aus der Fremde" zu *ager* (s. über *peregre* Skutsch Kl. Schr. 169 ff.). Von *per̃laukei* stammt andererseits das von Ryteris und Sereiskis angeführte *perlaukiečiai* „Einwohner der Umgegend", das mit lat. *peregrini* „Fremde" bezüglich der Hypostase zu vergleichen ist. Gerullis Apreuss Ortsn. 120. 245 erwähnt noch die preuss. Lokalitätsbezeichnung *Perlauken* (vgl. noch čech. *přespolí* „Flurscheide", W. Schulze Kl. Schr. 203[3]).

Im Bereiche der Adverbialbildung in Tver. ist noch bemerkenswert die fakultative Umgestaltung des aus poln. *nigdy* „niemals" entlehnten *nĩgdi* in *nĩgdu* (1, 429; 3, 37).

nĩgdu ist eine Angleichung an die echtlit., ebenfalls in Tver. vorkommenden Zeitadverbia *kadù, tadù, visadù, šiadù.* Das letztere, das *šedù* ausgesprochen wird, hat neben *tadù* ein *tedù* hervorgerufen, das nur in Verbindung mit jenem die gewöhnliche Form ersetzt; vgl. mit *šedù—tedù* „dann und wann" lett. *šad* (*un*) *tad.*

Interessant ist endlich noch *kàpkalvei* „wie auch immer, obgleich. obschon"; cf. poln. *jakkolwiek* (430). Bei der hier erfolgten Assimilation an die litauische Adverbialbildung [1]) ist wohl die kürzere Form *-kolwie* (IF 41, 411, Brückner Słown. etym. 247) zu Grunde gelegt worden.

In *lyk* (*liek*) *vãkarei* „bis zum Abend" (436) liegt kein Adverb auf *-ei,* das mit der Präposition komponiert ist, vor; sondern *lyk vãkarei* für das erwartete *lyk vãkarui* (cf. *lyk rýtui* ebd.) weist eine Analogiebildung nach *lyk nãkćei* (= schriftspr. *lig nakčiai*) auf. So erscheint im Serbokroatischen neben altem *dòbar večê* und neutralem, durch *jutro* „Morgen" beeinflussten *večê*, Gen. *večera* nach *nôć, noći* fem. *večer, večeri* [2]).

§ 9. S. 26: Über *kataràs, uñtaras, uñtaramećis* „im zweiten Lebensjahre stehend" s. noch Otr. 270, 275 ff. und Skardžius Daukšos akcentologija, Kaunas 1935, 184.

§ 13. S. 29: *paũkštė* = *paũkštis* „Vogel" findet sich auch in Tver. (236). Bemerkenswert sind noch bezüglich der Wortbildung *liepė* = *liepa* „Linde" (235; vgl. auch lett. *liepe* neben *liẽpa* und Būga KS. 1, 115. 221 ff.); *ailià* „Reihe", *iž ailiãs* „der Reihe nach" (Otr. 84. 233, auch Leipalingis im Dzūkengebiete) = westaukštait.

[1]) Weitere Fälle aus Tver. s. Balticoslav. 1, 221, vgl. auch weiter u. über *vûoršiau* „schlimmer" aus wruss. горш(ы) nach Analogie der Komparativadverbia (Otr. 1, 454).

[2]) Über ähnliche Verhältnisse in den anderen südslav. Sprachen s. Jagić Beitr. z. slav. Synt. 25.

eilẽ (žemait. dagehen *eila*, cf. lett. *ìela*) [1]; *dalià* = *dalìs* „Teil“ (233, 434, 444, cf. lett. *daļa*, russ. доля, poln. *dola* [2]); *vilnià*=*vilnìs* „Welle“ (234; auch. alett. gelegentlich *vilņa* = *vilnis, vilne*) [3]), *budė́* „Pilzart“ (237; sonst auch *budìs, -iẽs*) [4]).

Für „Feder“ sagt man in Tver. *plúksna* (287. 435).

Eine andere Ablautsstufe als das normale *žiñgsnis* „Schritt“ zeigt *žungsnỹs* (224), das einem westaukštait. *žangsnys* entsprechen würde (vgl. noch gelegentliches *žeñgsnis* bei Leskien Nom. 373).

Ebenso verhält sich *grundźìs* „Dielenbrett“ (242) zu gewöhnlichem *grindis*, lett. *grìda*, russ. грядə, poln. *grzęda* u. s. w. [5]). Mit *grundźis* deckt sich bezüglich der Ablautsstufe *grandìs* „Ring einer Kette, Kettenglied“, *grandà* „Brückenbohle“ (Plur. *grànda* = *grandai* Bezzenberger Lit. Forsch. 114), lett. *gruõdi, gruodes, gruõdis* „Bohlenlage, Balken, Bohlen“ [6]). Sirvydas Dict. bietet *kolce w szuflad, w drzwi etc., armilla, grundis; obartuch, circulus ex farina, caseo et aqua, lixulae, semilixulae, grundis; piętro w budowaniu. contignatio, tabulatum grunda.*

Sehr interesant ist, dass neben *lyk* „bis“ in Tver. auch die Ablautsstufe *liek* erscheint (436). Dies erinnert an *lyjgus* (d. i. *liegus*) „gleich“ für *lýgus* im žemaitischen Katechismus von 1838, während das Adverb dort freilich als *lyg* d. i. *lig* „gleichwie, gleichsam“ erscheint (Gauthiot MSL. 13, 190, Vrf. TiŽ. 4, 59).

§ 14, S. 30: Auch in Tver. ist sekundäres *v* vor *u, uo* nicht selten; daher *sũvurstė* „knurrte“, *vuȓść* „knurren“, *vúodas* „Mücke“, *vũžuolas* = *ą́žuolas* „Eiche“, *žemavúogės* „Erdbeeren“, *vúoścyć* „riechen, wittern, schnüffeln“, *vúošvė* „Schwiegermutter“ u. s. w. (82. 84. 190. 238. 344. 443), hinter *u* in Kompositen *nuvãją, nuvė́* „ging fort“, *suveĩna* „kommen zusammen“, *suvė́dė* „verzehrte“ u. s. w.

Für „Wasser“ kommen *unduõ* und *vunduõ* nebeneinander vor (84. 88).

v kann auch anlautend vor dunkelem Vokale fortgelassen werden [7]); daher *um̃źdźis* = *vam̃zdis* „Pfeife“, (*v*)*únta* = *vánta* „Badequast“ (88. 223). Ähnliches ist auch in žemaitischen Mundarten zu beobachten; vgl. *ojus, pa*(*v*)*ojus* „Gefahr“, *ąnšas* (*oušas*) = *vąšas* „Haken“

[1]) Būga Izv. 17, 1, 32, Aist. stud. 81, KS. 1, 115 ff. 221 ff., Sommer ASGW. 30, 194 ff.

[2]) Sommer a. O. 57. 62, Buga a. O. 220.

[3]) Sommer a. O. 188.

[4]) Būga KS. 1, 27. 190.

[5]) Berneker Wb. 1, 338 ff., Endzelin s. v. *grīst*, Būga KS. 1, 55.

[6]) S. noch Leskien Abl. 328, Nom. 167 ff. 208. 235 ff.

[7]) Über Analoges im Lettischen s. Endzelin Lett. Gr. 153.

(Daukant. Būd. 18. 21. 31. 194. 220 u. s. w.), *omzdis* „Pfeife" (Daukant. Būd. 69, Neposübers. Pratarmė 1, Phaedr. 45), *olungẽ* (= *volungẽ*) „Pirol, Golddrossel" (Daukant. Būd. 68), *an(t)siožti* (= *antsivóžti*) „sich aufstülpen" (Daukant. Būd. 39. 128), *nuožijs* „abstülpend" (ibd. 130), *ogonas* Massbezeichnung (Dauk. Būd. 182), cf. *vogõnė* „hölzerne Butterbüchse, Pfanne", *vogonas, ėlis, -uks* (Bezzenberger Lit. Forschung. 200) aus wruss. ваган „Schüssel, Büchse", aus dem Slavischen auch preuss *vogonis* [1]); *neodije* „schadete nicht" (Dauk. Neposübers. 64; aus poln. *wadzić*), *ąmbole* (= *vambolẽ*) „Mistkäfer" (Daukant. Phaedr. XIII; zur Bildung s. Specht KZ 52, 42, Machek Studie o tvoření výrazů expresivních 36).

Andererseits kennt das Žemaitische gleichfalls *v*-Vorschlag vor derartigen Lauten, und *v* kann auch im Inlaute vor ihnen schwinden [2]). Aus Daukantas' Volksmärchen in LT 4, 3 Anh. notiere ich für anlautenden *v*- Schwund noch:

ąnduw „Wasser" *ądyniey* neben *wądyniey* „im Wasser", Akk. sg. *ąndeni*, Instr. sg. *andyniu* (26. 29. 30. 31. 44), *oraj* = *vórai* „Spinnen" 26, *ąszos* = *vą̃sas* „Haken" 87, *os* = *vos* „kaum" 111.

Mit *(v)ūtaryti* aus wruss гутарыць unter Schwund des als *h* ausgesprochenen wruss. г und Vorschlag eines *v* vergleicht sich aus Tver. ausser *võnaras* = wruss. poln. *honor; davãdzyć* = wruss. дагадзиць (3, 91) noch *vúoršiau* „schlimmer" (1, 454), Umbildung von wruss. горш(ы) nach Analogie der litauischen Komparativadverbia. Vielleicht hat man es (s. Bd. 2, S. 31, § 14) z. T. mit einem ähnlichen Lautübergang wie in russ. того etc. zu tun.

§ 15, S. 31: In Tver. wird *md* nicht verändert; daher *paim̃davā, sustum̃dė, pasum̃dė* (= *pasam̃dė* „mietete").

§ 16, S. 32 ff.: Ein Beispiel für den Übergang von tautosyllab. Vokal + *ł* in einen *u* Diphthong in Tver. (vgl. auch § 54, S. 68 über Zietela) ist *aukúnė* = *ałkúnė* „Ellbogen" (237). Weitere Belege für *aukúnė* führt Būga Изв. 17, 1, 20, Aist. stud. 144, KS. 1, 123 an [3]). Als einen Fall „umgekehrter Aussprache" (*ł* statt *u*) trage ich nach Daukant. Volksmärch LT 4, 3 Anh. 26 *alksztinalky kuw newyrzdamy* „fast auf den Rücken fallend" gegenüber Daukant. Darb. 25 *aukszty-naksai apwyrta*.

Übergang von *d* in *r* zeigt das Lehnwort *čelẽrnykas* Wolt. Chrest. 377, 36 (von Skardžius Arch. phil. 2, 57 auch aus Dysna zi-

[1]) Trautmann Apreuss. Sprachdenkm. 125, 465, Brückner Arch. 20, 498, Būga KS. 1, 13[6], Skardžius Lehnw. 239 ff.

[2]) S. noch Geitler SWAW 108, 373 ff., Specht LM 2, 469 ff, Būga KS. 1, 13[6], Roczn. slaw. 6, 2 ff. 33.

[3]) S. über die ganze Frage noch Verf. Ztschr. f. sl. Phil. 6, 89 mit Anm. 1.

tiert). Dies ist in gleicher Weise aus *čelẽdnykas* (= wruss. чэлядніқ) hervorgegangen wie *parnãckas* in Skapiškis aus *padnãckas* „Sohle" (Subačius, *padnaćkà* auch in Tverečius, Otr. 3, 38; cf. *koiu padnaszkas* „Fussbank" in Morkūnas' reform. Post., aus poln. *podnożek*, bezw. wruss. падноскі, Skardžius Lehnw. 149, Otr. a. O.); *peř̃nyčia* = *pẽtnyčia* (wruss. пятніца). Skardžius a. O. führt im Anschlusse an Vondrák I² 372 (s. ausserdem vor allem Gebauer Mluvn. 1, 406) čech. Parallelen wie *svarba* = *svadba* u. s. w. an. (s. über die lautliche Verwandtschaft von *d* und *r* in anderen idg. Sprachen Schwyzer KZ 61, 251).

šúšālis = *sušolis* „gefrorener Pferdemist" (Otr. 201) enthält die auch durch *pašolỹs* „Frost in der Erde, Nachtfrost" repräsentierte Dehnstufe von *šálti* „frieren"; ausserdem ist Fernassimilation des anl. *s* an das inl. *š* eingetreten (s. weitere analoge Fälle bei Otr. 1, 104 ff.; 3, 95).

Dissimilatorischer Silbenschwund zeigt sich in *nakčĩgānykas* „nachts die Pferde hütender Hirt" für *nakćigāninykas* (Otr. 217). Auch sonst kommt *naktigoninkas* vor.

Prophylaktische Dissimilation, d. h. Vermeidung eines Suffixes wegen des gleichen kons. Anlauts der Nachbarsilbe ist zu beobachten in *laváuna* „ist zum Mäusefang geeignet" (Otr. 325) für das semasiologisch näher liegende, aber wegen der aufeinander folgenden gleichen Nasale als störend empfundene **launáuna* (cf. *laũnus* aus poln. *łowny* „gut fangend"). Man legte bei *laváuna* das poln. Subst. *łów* „Jagd, Fang" zu Grunde und sagte nach Analogie des Praes. im Praeter. *lavãvā*, im Infin. *laváuć*, obwohl dort kein störender Faktor vorliegt.

Ich verweise noch auf die von Otr. 162 besprochene Vermeidung des demin. *-ẽlė* (ausser im vergröbernden Sinne) bei Voraufgehen von *l*, ferner über Formans *-iniai* statt *-iškiai* bei Einwohnerbezeichnungen, falls bereits der zugrundeliegende Ortsname auf *-iškiai* endet (s. Otr. 170).

Auch im Gebiete des Vokalismus gewahrt man mitunter Suffixverteilung nach euphonischen Gesichtspunkten (lett. Beispiele bei Endzelin Lett. Gr. 201 ff. 205 ff). So wird *-ūćis* in Tver. vermieden, wenn in der vorhergehenden Silbe *u* steht. In diesem Falle ersetzt man es durch *-ýćis* (Otr. 122 ff. (über andere idg. Sprachen vgl. die Stud. Balt. 2, 881 zitierte Literatur). Ebenso erscheint in Tver. *-ýća* nie hinter *i*, andererseits *-úća* nie hinter *u* (Otr. 149 ff.). Es heisst ferner zwar *muščĩklis* „Raufbold" u. s. w., aber *myžẽklis* „Ochsenziemer".

§ 17, S. 33: Auch der Dialekt von Tver. liefert Beispiele von Konsonantenfernversetzung; s. über die in Frage kommenden slav. Lehnwörter der Mundart Otr. 3, 96 (Verf. Balticosl. 1, 222). Von einheimischen Ausdrücken gehören hierher *símplas=sìlpnas* „schwach" (Otr. 1, 107. 426), *súsurkė* „Faden mit Knoten, die aus gewaltsamer Spindeldrehung entstanden sind" (a. O. 201). Gdf. ist **sūsukrė* (cf. *sùkti* „drehen", *sukrùs* „drall, stark gedreht, geschickt").

palegẽ „przejmujące powietrze" (421[1]) ist aus *pagelẽ* umgemodelt worden (cf. *pageluõ* „garstiges Wetter" etc., s. KZ 63, 174 ff. 194 ff.).

Neben *árkė* (westaukštait. *érkė*) „Laus, Milbe, Holzbock" (=lett. *ẽrce,* s. noch Būga KS. 1, 132) findet sich in Tver. (Otr. 421[1]) auch *kerẽ.*

Mit *abū̃du* fem. *abìdžvi* wechselt in Tver. die erweiterte Form *abū̃dedu.* Das Fem. hierzu lautet durch Metathesis aus **abidedžvi abìdvedži* (274. 353).

Die Reduplikation des Anfangskonsonanten des zweiten Elements von *abū̃dedu* u. s. w. vergleicht sich mit den Adjektivverstärkungen in Tver. (261. 430). Neben dem auch sonst bekannten Zusatz des Gen. pl. derselben Adjektivformation (vgl. *gerų̃ gerýtelis; senų̃ sẽnā giesmẽ* etc.)[1]) kommt dort auch Zusammensetzung von Bildungen auf *-ýtelis* mit der ersten Silbe des Adj. vor; daher *pilpilnýtelis* „ganz voll", *sausausýtelis* „ganz trocken"; vgl. auch lett. *caur caurim* „durch und durch, durchschnittlich" (bei Mancelius *caucauriem,* Bērziņš Rakstu krājums 22, 1936, 142.147).

Derartige Doppelungen erinnern an die von Specht Stud. balt. 3, 94 ff. 97 ff. aufgehellten *ničnieko* „garnichts", *vitvienis, vičvienis* „ganz allein", *pitpilnis, pičpilnis* „ganz voll", *tučtoks* (d. i. žemait. *tučtuoks)* „ebensolcher", *tučtuojaũ* „sofort", *mečmergė* „Hure". Specht hat gesehen, dass das sonderbare *t* oder *č* dieser Zusammensetzungen dem Einflusse der nebeneinander bestehenden *yt, it, ič* „gleichsam, ganz, völlig" verdankt wird (vgl. *itvienis, ičvienis*). Analogisch darnach ist auch *naujùt naũjas = naujų̃ naũjas* „nagelneu". Die Formen in Tver., die die noch nicht umgestaltete Reduplikation enthalten, bestätigen die Richtigkeit von Spechts Ansicht (s. noch Būga KS. 1, 217[2]).

Von den Fällen sekundärer Mouillierung erklärt sich *kriūčìnė = krūtìnė* „Brust" (90; noch in Dusetos laut Jušk.-Būga Слов.) daraus, dass auch sonst im Baltischen *r* vor *u* und anderen velaren Vokalen

[1]) Vgl. zuletzt darüber E. Hofmann Ausdrucksverst. 49 ff. 55 ff.

gern mouilliert wird (WS. 12, 190 [2] mit Literatur, dazu noch Machek Studie o tvoření výrazů expresivních 20).

In dem neben *luopsĕć* „mit einem flachen Gegenstande schlagen“ (Interj. *lúopt* vom kräftigen Hiebe) in Tver. vorkommenden *liuopsĕć, atliuopsĕć* (346. 467) ist die fakultative Erweichung des Anfangskonsonanten affektischer Natur (vgl. slavische und baltische Beispiele bei Machek a. O. 10 ff. 19 ff.).

§ 18, S. 34: *skregždẽ* „Schwalbe“, *skregždĕ̃tas* „mit gelblichen Flecken bedeckt, sommersprossig“ finden sich auch in Tverečius (108. 185).

Über *śćáudėć* „niesen“ = *čiáudėti* (108) handeln Būga Aist. stud. 1, 42, KS. 1, 252 ff., Endzelin Слав.-балт. этюд. 43. Būga untersucht das Verhältnis zu lett. *šķaût, šķaũdît,* lit. *skiaudėti,* Endzelin das zu ai. *kšauti* „niest“ [1]). Jedenfalls ist das *s* von *śćáudėć* in Tver. im Gegensatze zu Otrębskis Ansicht alt. Der dieses Konsonanten entbehrende Anlaut von *čiáudėti* ist dagegen ebenso jüngeren Datums wie die Vereinfachung von *šč* in *č* in slavischen Lehnwörtern des Litauischen (cf. *čẽstis* = счастье, *(s)čẽdyti* = щадить, *(š)čiẽpyti* aus poln. *szczepić* etc., Būga KS. 1, 252 mit Anm. 2).

Auch *súmśćis* „Schöpflöffel“, in Tver. von einem Instrumente zum Fischfange enhält gegenüber dem gewöhnlichen *sámtis* keinen nachträglichen *s*- Einschub, sondern paralleles *-st-* Suffix; vgl. *ramstis* neben *ramtis* etc. (Leskien Nom. 539).

Interessant ist *kakārýt* „überübermorgen“ (421). Dies ist eine Kontamination des interjektionellen *kakarýkū* vom Hahnenschrei mit *rýtas* „Morgen“. Das lange *a* verdankt *kakārýt* den Zeitbestimmungen *pārýt* (= *porýt*), *ašpārýt* (= *užporýt*), *gaidźāryt* (*gaidỹs* „Hahn“), *vištā(s)rýt* (*vištà* „Huhn“). Auch žemait. *kakarìnė* „Kehle, Schlund, Kropf, Stimme“ [2]) ist sicher auf lautnachahmender Grundlage erwachsen. Dann ist der Sinn „Stimme“ der ursprüngliche, der der Kehle dagegen durch volksetymologische Anlehnung an *kãklas* „Hals“, über dessen Herkunft jetzt schlagend W. Schulze Kl. Schr. 626 ff. handelt, entstanden.

§ 19. S. 34 ff.: Sehr viele von Otrębskis Beobachtungen zur Akzent- und Intonationslehre in Tver. decken sich mit meinen Ausein-

---

[1]) Über die Schicksale von *sk', sg'* im Lettischen s. noch Endzelin BB. 29, 188, Lett. Gr. 131.

[2]) Vgl. Daukant. Phaedr. 8 (= fab. 1, 11, 13) *koke, sako, tau rodos mąna kakarinė?* „qualis videtur opera tibi vocis meae?“ (so der Esel zum Löwen), *palejda kakarinę* „распустили глотку, начали орать во все горло“ Valanč. Žem. Vysk. 1, 39, nach Geitler Lit. Stud. 89 auch in Šiauliai (cf. *gerklę, gerklès láidyti*).

andersetzungen. Der Unterschied von *pérbėga* „läuft hindurch" und *perbė́ga* „läuft herbei" erklärt sich daraus, dass es sich im ersten Falle um das den Akzent in der Verbalkomps. auf sich ziehende, abg. *prě-*, lat. *per-* etc. entsprechende Präfix handelt [1]), im zweiten dagegen um *per-* = ostlit. *par*, asächs. *far*, griech. *παρά*, das sich semasiologisch mit westaukštait. *pas* deckt (§ 68, S. 81).

Über Metatonie bezw. Akzentzurückziehung und Vokalverkürzung in Vocativ und Imperat. handele ich an anderer Stelle und bemühe mich dort, die Erscheinung in einen grösseren Zusammenhang zu rücken.

In Tver. ist bei Verben mit beweglichem Ton die 1. und 2. Sg. Fut. endbetont (daher *vešiù, veš̃i* gegenüber *nezbársiu, nezbársi* etc., Otr. 372 ff., vgl. auch Skardžius Daukšos akcentolog. 212 ff.).

Die 1. und 2 Pl. Fut. gehen in Tver. entweder auf *-sme, -ste* (alte Injunktivformen) [2]) oder auf *-sim, -sit* aus. In ihnen ruht der Ton stets auf dem dem Futurexponenten vorhergehenden Element; daher auch *vẽšme, vẽšte* wie *vẽšim vẽšit* [3]).

Bekanntlich gibt es ostlitauische Dialekte, wo bei den Verben mit beweglichem Tone nicht nur die 1. 2. Sg., sondern auch die 1. 2. Plur. des Futurs, soweit diese auf *-sme, -ste* enden, Schlusssilbenakzent tragen [4]).

Das Partic. Fut. geht in Tver. ausschliesslich auf *-sių̨s,* Fem. *-siunć* (417 ff.) aus.

Ebenso ist das Partic. Praes. der Verben auf *-iu*, *-ėć* auf dem Stamme *-iunt-* (aus *-iant*), nicht auf *-int* aufgebaut (404).

Auch in anderen Mundarten ist der Übertritt von Praesentien des Typus *mýliu mylė́ti* in die *-ja-* Klasse nicht selten. Vor allem kommt auch in diesen das Partic. Praes. hierfür in Betracht. Ebenso ist das Partic. auf *-siant-* weit im Lit. verbreitet.

Schon Specht LM 2, 52, Szyrwidausgb. 41 hält wenigstens das Partic. Fut. auf *-siant-* für altertümlicher als die Parallelformation auf *-sint-* [5]). Vor kurzem hat Stang Norsk Tidskr. 5, 82 ff. den definitiven Nachweis erbracht, dass die Sonderstellung von lit. *dúosią̨s,* lett. *duošuot* gegenüber *dúosime* ebenso wie der vielfach zwischen Partic. Praes. und finiten Praesensformen beim Typus *mylė́ti* zu beobachtende Unterschied genau zu got. *sokjands* gegenüber *sokeith;* lat. *fa-*

[1]) S. jetzt Skardžius Daukšos akcentologija 229 ff.

[2]) Gauthiot Buiv. 54, Specht LM 2, 30 ff. 481, Arch. phil. 2, 51, Stang Lit. Katech. v. Mažv. 149 ff.

[3]) Über den Bedeutungsunterschied zwischen beiden Formengruppen s. Otr. 374 ff.

[4]) Jaunius Грам. 204, Specht LM 2, 29 ff. 114. 117.

[5]) S. bereits J. Schmidt Pluralbildg. 426. 428.

ciens: facitis; abg. *byšąšteje* (älter als *byšęšteje*), ačech. *probyšúčný* „nützlich“ stimmt, und dass lit. *mýlįs,* abg. *nosę* den jüngeren Zustand repraesentieren; *-int-*, das es uridg. nicht gab, ist also durch Parallelentwicklung von Litauisch und Slavisch nach Analogie der finiten Praesensformen zu stande gekommen und hat die ältere Bildungsweise im Slavischen ganz, im Litauischen vielfach verdrängt.

§ 21. 22, S. 36 ff.: Über die Gestalt des Loc. und Illat. Sg. und Plur. sowie die Vermischung zwischen Loc. und Illat. Sg. m. der Adj. auch in Tver. handelt Otr. 215 ff. 251 ff. Von Wichtigkeit ist, dass dort der Loc. Pl. der mask. *-ŏ-* Stämme sowohl in der Substantiv- als in der Adjektivdeklination stets in der verkürzten Form auf *-uōs* erscheint (der Illat. Plur. lautet natürlich auf *-úosun* wie bei den *-ā-* St. auf *-ā́sun* aus, s. auch o. Bd. 2, § 22, S. 37).

In sämtlichen anderen Stammklassen erscheint dagegen im Loc. pl. das vollere *-su(i)*. Dass sich bei diesen nicht die verkürzten Formen durchgesetzt haben, erklärt sich daraus, dass zwar eine Form auf *-uos* mit keiner anderen des Paradigmas zusammenfiel, solche auf *-ās, -ės* dagegen schon für den Gen. sg. und Nom. pl. auf *-ys* für den Nom. pl. (neben *-ies,* s. u.) reserviert waren. Dass der Akzent im Nom. pl. bei den *-ā, -ē-, -i-*Stämmen etc. auf der Wurzelsilbe fest ist, spielt keine Rolle. Auch sonst beobachtet man, dass Zusammenfall von funktionell verschiedenen Flexionsformen, auch wenn die Koinzidenz nur partiell sein würde, in den idg. Sprachen gern vermieden wird.

Ich erinnere an Solmsens Erörterungen über die Endung des Dat. sg. und Nom. pl. der ital. ersten und zweiten Deklination (KZ 44, 197 ff. 203 ff.), an Endzelins Erklärung (Lett. Gr. 293) des *-ā* des Loc. sg. der lettischen *-ŏ-* Stämme, wo deshalb die Endung des entsprechenden Kasus der *-ā-* Stämme gewählt wurde, weil *i* (= lit. *-ie* oder *-ę*) mit dem Nom. pl., das pronominale *-am* (lit. *-ame)* jedoch mit dem Dat. sg. übereingestimmt hätte, an Endzelins Deutung des Nom. sg. der lett. *-i-* St. (FBR 12, 178) und an Spechts Auseinandersetzungen über 2. Plur. *duostit(e)* bei Bretkun (Arch. phil. 2, 47 ff.).

§ 28 — 30, S. 46 ff.: Über die in Tver. noch im voller Blüte stehende kons. Flexion handelt Otr. 245 ff. Hierzu sind jetzt meine ergänzenden Bemerkungen KZ 63, 172 ff. 190 ff. zu vergleichen, wo auch auf sonstige Literatur zur Frage ständig verwiesen worden ist.

§ 35, S. 51 ff.: Bemerkenswert sind die von Otr. 407 verzeichneten Nom. Sg. der refl. Partic. praes. act. II auf *-damas*. Diese lauten im Mask. z. B. *sūkdamašei* „sich drehend“, im Femin. etwa

prausdamāśa „sich waschend“. Sie beweisen, dass E. Hermann Lit. Stud. 88 ff. in der Beurteilung reflexiver Formen wie *kelįąsis, kėlęsis, keldamasis* gegen Arumaa Personalpron. 38 ff. Recht behält; denn die Formen aus Tver. können gar nichts anderes sein als Umgestaltungen nach der bestimmten Adjektivdeklination; cf. Mask. *gẽrasei, gerā́(ja)* etc., wie es dort in ostlit. Weise heisst (Otr. 252 ff.). Also wird man auch *keliąsis, keldamasis* in dieser Weise auffassen. Allerdings wurde die Angleichung an die bestimmte Adjektivflexion dadurch erleichtert, dass *keliąsi, keldamasi* etc. wegen der sehr häufigen Apokope des Auslautkvokals des refl. Elements im Verbalparadigma kaum mehr von den nicht reflexiven Formen zu unterscheiden sind und der Drang nach Verdeutlichung sehr nahe liegt. Ich erinnere auch an die von Jablonskis[2] 152 angeführte refl. Form des Nom. pl. fem. *prausdamosios* neben dem nach Analogie von *prausdamasis* gleichfalls möglichen *prausdamosis.*

Beim Partic. Praes. act. I haben die reflex. Nom. sg. m. die Endung *-ūśis,* fem. *-unćīs,* Nom. plur. masc. (der in ostlit. Weise auch für das Femin. gilt)[1]) *-ūśī;* beim Partic. praeter. act. Nom. sg. masc. *-īśis* (sic!), fem. *-uśīs,* Nom. pl. *-īśī* (Otr. 401 ff. 408 ff.).

Man hat bei der Erklärung auszugehen von den refl. Nom. sg. fem. auf *-unćīs, -uśīs.* Diese stimmen zu den von Jaunius. Грам. 62 (s. auch Endzelin Lett. Gr. 731) bezeugten *degantýs, dẽgusys, dègsiantys,* die ganz in Ordnung sind, da das *i* von *dẽganti, dẽgusi, dègsianti* unter dem Stosstone aus *-ī* verkürzt ist. Nach *-unćīs* zu *-unć* schuf man in Tver. auch *ūśīs zu -ūs* (= schriftlit *-ąs*). Das lange *i* drang dann auch analogisch in den refl. Nom. pl. *-ūśī* = *-ą-si* ein.

Beim Partic. praeter. act. sollte man ebenso nach dem refl. Nom. sg. fem. *-uśīs* zu *-us* auch für den refl. Nom. sg. masc. *-īśīs* zu *-īs* erwarten, wie es auch im refl. Nom. plur. *-īśī* = *-ę-si* mit analogischem langen *i* im Auslaute heisst. Otrębski bietet freilich für den refl. Nom. sg. masc. *-īśis.* Ich halte dies für Druckfehler oder Versehen.

§ 36, S. 52: Durch Otrębskis Zusammenstellungen von Nom. pl. masc. der bestimmten Adjektivflexion auf *-iesies* (S. 252) wird meine Erklärung als Analogiebildungen nach *ãnies* (neben *aniẽ, ãnys*) bestätigt. In Tver. ist neben *geríesies* etc. auch die ältere Form *geríe* (aus *geríeji*) im Gebrauche.

Meine Auffassung der Nom. pl. auf *-uos* der adj. *-u-* St. in Tverečius als analogisch nach den Nom. pl. auf *-ies* der *-i-* Dekl. ebendaselbst, weil *uo* und *ie* gleiche Phoneme sind, habe ich Balticosl. 2,106

---

[1]) Jablonskis [2] 37, Leskien-Brugmann 307, Specht LM. 2, 56 mit Anm. 1. 115 ff. 376, Szyrwidausgb. 43.

in Kürze entwickelt (über Nom. pl. wie *úncies* „Enten" nach dem pron. *ãnies,* das seinerseits Kreuzung von *ãnys* und *aniẽ* ist, s. Endzelin Слав.-балт. эт. 176 [1]). Spechts verschiedenartige Beurteilung von Nom. pl. wie *brúnguos* etc. in Tver. (KZ 63, 97 ff.), die bei Abfassung meiner Arbeit noch nicht vorlag, lässt mich an meiner Anschauung nicht irre werden.

Im Dat. pl. m. der bestimmten Deklination haben die Adj. in Tver. einerseits *geríejem* etc., wie in der entsprechenden dort auch instr. Funktion ausübenden Femininform *gerã̄jām,* andererseits *geríesiem* u. s. w.

Die erste Bildung beruht auf *geríemjiem,* da die Formen des Dat. (bei den *-ā-* St. auch des Instr.) pl. in Tver. jetzt nicht mehr auf *-ms,* sondern nach Analogie des Duals auf einfaches *-m* ausgehen.

geríesiem kann entweder zu Nom. pl. *geríesies* nach Analogie von *geríejem* zu Nom pl. *geríe(ji)* getreten sein, oder seine Bildung muss einer Zeit entstammen, als noch die *-ms* Formen in Tver. üblich waren (s. darüber auch Salys GK 1933, 24). Das pronominale Element wäre dann an die heute ausschliesslich in Tver. üblichen *-s*-losen Bildungen angeglichen worden. Man könnte, da es in Tver. für Dat. Instr. pl. fem. nur *gerã̄jām,* nicht *gerā(m)sjām* gibt, der ersten Alternative den Vorzug geben. Andererseits aber kommen nach Arumaa Personalpron. 64 in den Dialekten von Maletai, Želva und in einigen der Suvalkija Femininformen vor wie *baltomsjom drobelėm* (Wolt. Chrest. 449, 15), dazu in Utena Dat. pl. m. *geriesiem, geriesiom* [1]). Sogar in Galbrasten (Bez. Tilsit) findet sich *senesniémsiem dviém* (Jurksch. Märch. 28) neben Dat. pl. m. *kytriémsiems* (a. O. 43), Du. *aniẽmdviem* (24). So wird es wohl auch für Tver. bei der zweiten von beiden Möglichkeiten sein Bewenden haben müssen.

Natürlich ist dann der Schwund des inlautenden *m* in *geríesiem,* genau wie in *geríejem, gerã̄jām,* dissimilatorischer Natur [2]); er stellt sich dem des inlautenden *i* im Dat. sg. fem. *gẽrājei,* des inlautenden *n* im zugleich als Lokativ verwendeten mask. Illativ sg. *geràjan* (ebenso Illat. sg. fem. *gerã̄jān*) in Tver. an die Seite. Auch die heutige westaukštait. Schriftsprache bevorzugt bekanntlich die kürzeren Formationen

---

[1]) Sollte diese Form im adjektivischen Teil noch einen weiteren Rest der ehemaligen geschlechtigen Indifferenz der Kasus obl. des Plur. der pronominalen Flexionsweise enthalten? Dass auch das Baltische wie Slavisch und Germanisch diese vielleicht schon ursprachliche Eigentümlichkeit in der älteren Epoche noch verschiedentlich aufweist, wissen wir durch die Arbeiten Spechts KZ 56, 264 ff., 60, 254 ff., 272 ff. und Endzelins Stud. balt. 1, 110 ff. (s. noch Lohmann Genus und Sexus 85).

[2]) Vgl. auch Arumaa a. O.

gerájam, gerãjame, gẽrajai; geriesiems, gerósioms, gerõsiomis vor den längeren *gerámjam* u. s. w.[1]).

§ 37, S. 53: Über Dat. sg. *mái* „mir" in Tver. s. jetzt auch Otr. 107, 117, 262 ff., zuletzt Stang Balticosl. 2, 353. *mái* ist im östl. Teile des Kirchspiels für *mán* üblich. Es gilt als inkorrekt und wird von der gepflegten Sprache gemieden. Die Nachbaren nennen die, die diese Pronominalform anwenden, *maikẽnai*.

§ 41, S. 55: Über den semasiologischen Unterschied der Pronomina poss. *manas, tavas, savas* von den poss. Genet. der Personalpronomina *mano, tavo, savo* in Tverečius belehrt Otr. 264.

Die letztere Gruppe bezeichnet nach ihm dort das wirkliche Eigentum; die Possessivpronomina dagegen drücken nur aus, dass man mit einem Gegenstande zu tun hat, ohne dass er einem gehören muss. Nicht selten heisst *savas* in Tver. „verwandt", *savybė* „Verwandtschaft"; vgl. 60 *dã múm kiek savà priśeĩna* „sie ist uns sogar bis zu einem gewissen Grade verwandt", 149 *tìgi múm sãva* „da sind unsere Verwandten", 180 *mán ti sãva* „ich habe dort Verwandte", 264 [1] *per savùs pranaktúisi* „du wirst bei Verwandten übernachten" u. s. w. Ich verweise hierzu auf die IF. 50, 17 ff. aus anderen idg. Sprachen beigebrachten Parallelen wie griech *ϝέτας*; russ. poln. *swojak;* tochar. *sñasse* „Verwandter, Angehöriger": *sñi* „suus" u. s. w.; s. noch H. Pedersen Stud. balt. 4, 153 über russ. шурин „Schwager", ev. aus possessivischem **seuros,* Balčikonis Vairas 1933, 4, 508 ff. über lit. *tikrumaĩ* „nächste Verwandte": *tìkras* „echt, eigentümlich". S. 180 belegt Otrębski ferner *savãićinis = swojak, dalszy krewny;* z. B. *per savãićinį ažnaktujaũ* „ich übernachtete bei einem entfernten Verwandten".

Dies ist eine Weiterbildung von einem mit *giminãitis* „Verwandter", *prašaláitis* „Fremder, Ausländer" (Leskien Nom. 574) vergleichbaren, auf *savas* aufgebauten *saváitis,* das Balčikonis Lietuvos Aidas vom 5.VI. 1934, S. 3 auch tatsächlich bezeugt.

Betreffs des Suffixes *-ćinis* (= *-tinis,* Leskien Nom. 407) sei noch erwähnt, dass für *paskutìnis* in Tver. das genau zum Grundworte *paskui* stimmende *paskuĩćinis* gesagt wird, cf. Wolter Chrest. 381, 17, 18, Otr. 53, 262, 361.

Freilich heisst es in Tver. *viršućĩnis, pirmućĩnis* (cf. sonstige *viršutìnis, pirmutìnis*), obwohl das erste wohl eher am adv. Loc. sg. *viršui* (= *viršujè*) als an dem Subst. *viršùs* als solchem erwachsen ist.[2]).

[1]) Jablonskis[2] 34, Jaunius Грам. 149. 152.

[2]) Skardžius Arch. phil. 3, 54 hält es für wahrscheinlich, dass *paskui* für *pas(a)ku* geradezu im Anschlusse an *viršui,* ebenso *paskum* nach *viršum, skyrium* zu seiner Endung gekommen ist.

Mit russ. не свой, poln. *nie swój*[1]) vergleicht sich lit. *ne savo;* z. B. Valanč. Žem. Vysk. 1, 165 *kad wejkiej o wejkiej ne sawa turtą atiduotum kam rejkient*, Prad. 246 *ciecoriuj į nesawa darbą kiszątes* „da sich der Kaiser in fremde Angelegenheiten mischte".

Besonders ist aus Tver. (456) das auch anderswoher bekannte *ažũrėkė nesãvā balsù* „brüllte mit unheimlicher Stimme" (s. dazu Niedermann KZ 51, 31) namhaft zu machen, endlich die Redensart *ẽ tavìgi tì nesãvā nũnešė* „dich hat ja der Teufel gepackt" (443).

Die nicht ausdrückliche Mitteilung des Subst., auf das sich das Possessiv bezieht, tritt in Tver. ausserdem noch hervor in Beispielen wie:

kurìs su savù „jeder mit seiner Frau" (443); vgl. hiermit Wolter Chr. 222, 7 *jau jis savo žino* „er kennt schon seine Aufgabe", Leskien-Brugm. Märch. 168 *atidúokit màno* „gebt die Meinige zurück!", Jurksch. Märch. 11 *o sàvājei liẽpi pàs jō tėvùs į nakvýnę prašýtis* „und seiner Frau befahl er, sich bei seinen Eltern zum Nachtquartier einzuladen" u. s. w.[2]).

Daher kann zu possessiven Genetiven von Personalpronomina das Beziehungswort auch dann nicht besonders ausgesprochen sein, wenn es subjektische Funktion erfüllt; hierher gehören aus Tver.:

61 *jų̃ labaĩ unksčì kẽlias* „ihre Leute stehen sehr früh auf", 74 *mũs dã reñkas* „unsere Leute machen sich erst fertig", 89 *mũs jaũ iñriėtė* „unsere Frauen haben schon (das Material für den Webstuhl) aufgerollt".

So kommt es, dass man eine Familie lediglich durch Genetiv des Familienoberhaupts in Tver. in Übereinstimmung mit anderen litauischen Dialekten (IF. 45, 81 mit Anm. 3) bezeichnen kann, was Analoga auch ausserhalb des Baltischen, wie ich a. O. gezeigt habe, besitzt:

Otr. 211 *jaũ Gÿliā svĩlina* „Gylis' Familie sengt schon (Schweine)", *Untãnā jaũ nũginė* „Familie Anton hat schon (das Vieh auf die Weide) getrieben", *ì Báižės važiúoja* „auch Mitglieder der Familie Baižė fahren" u. s. w.

Entsprechend kann man im Polnischen *od* c. Gen. des Familienoberhaupts gebrauchen, und so übersetzt denn auch Otrębski die zwei letzten Beispiele durch *od Antoniego już spędzili bydło; od Bajży jadą.*

---

[1]) Cf. russ. сам не свой „er hat den Kopf verloren, ist nicht bei sich", poln. *ona dziś nieswoja* „sie ist heute nicht bei ihrer gewöhnlichen Laune" usw.

[2]) Niedermann KZ 51, 32 (mit latein. Parallele), Verf. Synt. d. lit. Kas. § 75, IF. 45, 81.

Im Griech. kann man neben ἐν Ἀπόλλωνος „im Apollotempel" auch ἐν Ἀπόλλωνι u. s. w. sagen (IF. 32, 408 Anm., mit Literatur); altruss. heisst es Игорь ѣдет к святой Богородицѣ Пирогощей (Igorlied 85), к Святой Софии к Киеву (ebd. 234). Im Čechischen ist neben *zítra je Božího Těla* „morgen ist Fronleichnam(stag)" (B. Němcová Babička 139) gleichfalls *o Božím Těle* „am Fronleichnam(sfest)" (ebd.) möglich (vgl. žemait. Valanč. Žem. Vysk. 2, 169 *par Dieva Kūną*). Ebenso heisst es in demselben Roman (150) *máme za několik dní Jana Křtitele, váš svátek* „wir haben in einigen Tagen (das Fest) Johannes' (des) Täufer(s), euren Namenstag" u. s. w.

All diesem entsprechen aus Tver. Konstruktionen wie:

per Gūdų krikščýnās „u Białorusina chrzciny", *per Gýlį* (Acc. sg.) *talkà* „bei Gylis (und Familie) ist Schmaus nach vollendetem Scharwerk", *per Ramanaũčkų* (Acc. sg.) *kuokīnė* „u Romanowskiego taneczna zabawa wieczorna" [1]).

Auch der Plural des Bei- oder Familiennamens kommt in regulärer Konstruktion vor. Es kann sich in diesem Falle um zwei gleichnamige und mit einander verwandte oder verschwägerte Familien handeln oder aber auch um mehrere Mitglieder der gleichen Familie, deren einer als Repräsentant herausgegriffen wird; daher einerseits *Bežertaĩ jaũ pazdalĩjį* „die beiden Familien Bežertas haben sich schon geteilt", andererseits *ùn jau Garlaĩ bãras* „siehe, die beiden Garlas (Vater und Sohn) streiten sich schon".

Die letzte Gebrauchsweise erinnert an den sog. „elliptischen" Plural, bezw. Dual. [2]).

Auch im Baltischen ist diese Verwendungsart verbreitet; daher *tėvaĩ* „Eltern" (auch lett. *tẽvi* = *vecāki* [3]), das sich zu *tė̃vas* „Vater" verhält wie čech. *rodiči* (alt und ostčech.), *rodiče* (westčech. und schriftsprachlich, s. Gebauer Mluvn. 3, 1, 123) zu *rodič* „Vater", ebenso poln. *rodzice: rodzic* (neben *ojcowie: ojciec)*; vgl. russ. sporadisches отцы „Eltern" neben родители [4]); *põnai* „Herrschaften" Wž.,

---

[1]) *kuokìnė* „Abendunterhaltung mit Tanz" ist nicht nur in Tver. (s. noch 312. 315. 364. 446, *kuokinėć* „sich auf einer solchen Abendgesellschaft amüsieren" 307), sondern auch sonst im Wilnagebiete geläufig; vgl. Linkmenes Wolter Chrest. 205, 24 *o jūs snūdziai besaužiniai, jūs bažnyčiąj kaip kuokinėj!* „o ihr gewissenlosen und schläfrigen Menschen, ihr benehmt euch in der Kirche wie auf einem Abendvergnügen"; s. noch Būga TiŽ. 1, 419.

[2]) S. zu letztem Bezzenberger, Beitr. 283, Sittig KZ 50, 56 ff., E. Hermann ebd. 130 ff., zuletzt Kieckers Act. Univers. Dorpat. 38, 5 (1935), 5 ff. des SA.

[3]) Zur Betonung *tėvaĩ* und *tė̃vai* je nach den lit. Dialekten s. vor allem Būga KS. 1, 43. 121 ff. 164, bei Jaunius Грам. 84 [1], Skardžius Daukšos akcentologija 17. 30. 36 ff. 243 ff. 250. 253.

[4]) Zum Plural statt Dual im Lit. und bereits im Altčech. s. W. Schulze Kl. Schr. 322 ff.und meine Einwendungen gegen seine Erklärung (IJ 18, 225, Nr. 10).

S. 264 (cf. russ. господа, poln. Kollekt. *państwo* und Lohmann KZ 58, 211)[1]); *gaspadõriai* „der Bauernwirt und seine Frau" Wž., S. 268 (ebenso lett. *sàimnieki,* Endzelin Lett. Gr. 406, poln. *gospodarstwo*); *kùpčiai* „der Kaufmann und dessen Frau" Žt., S. 346, *Juozapai* „Józefowie", „Joseph und Frau" Žemaitė 5, 135 (s. noch Specht LM 2, 476).

Bei den Zanavykai werden laut Mašiotas GK 1934, 1/2, 23 ff *Jõnai* „Männer mit dem Namen Johannes" und *Jonaĩ* „Johannes und Frau" akzentuell unterschieden.

Aus dem Slavischen sei ferner noch an den Ortsnamen *Janusowe* erinnert, von dem es in einer alten Urkunde [2]) heisst:

Henrichow primo vocabatur Janusowe, quia antiquitus duo fratres, quorum senior vocabatur Janus, unde locus illo tempore dicebatur Janusov.

Verschiedene Forscher [3]) haben auf einen Wechsel von poss. Adj. mit Genetiv in Bezug auf das gleiche Nomen in verschiedenen idg. Sprachen aufmerksam gemacht (Typus poln. *obietnice pana Chrystusowe).* Hiermit kann aus Tver. verglichen werden: Otr. 160 *Dudãriaus Mikãšienė* „Frau eines Michael *Dudãrius*" (= poln. *dudarz,* wruss. дудар „Dudelsackpfeifer"); *Gárlãs Krištapienė* „Frau eines Christoph Garla" u. s. w.

§ 46, S. 57 ff.: Der Reim kann auch konservierend auf alte sonst aufgegebene Eigentümlichkeiten wirken.

Wie Otr. 213 ff. nachweist, kommt der Dual in Tver. nur noch von subst. *-ŏ-*, *-i̯ŏ-*, *-u-* St. vor, auch von diesen aber nur im Akk., wenn dieser auf *dù* oder *abù* folgt. Im Nominativ muss auch in diesem Falle der Plural gesetzt werden, der sogar in derartigen Verknüpfungen gleichfalls beim Akk. möglich ist.

Die anderen Kasus sowie die übrigen Stammklassen ersetzen in Tver. den Dual stets durch den Plural, den die Adjektiva und mit diesen verbundene Substantiva ausschliesslich kennen.

Der Nominat. Dual. ist aber erhalten geblieben in der sprichwörtlichen Redensart *sù durnù vis dù turgù,* die soviel ist als „mit dem Dummen muss man immer zweimal etwas verabreden". Hierzu

[1]) Bei Sirvydas s. v. *państwo, collective, herus et hera, wieszpates* ist der Plur. des einheimschen Worts gewählt.

[2]) Brückner Slav. Ansiedlg. in der Altmark und im Magdeburgischen, Leipzig 1879, 61.

[3]) Wackernagel Vorlesg. über Syntax 2, 72, Verf. IF 28, 229 ff. (mit Literatur), IF. Anz. 41, 20, W. Schulze Lat. Eigenn. 513 ff., E. Hermann IF. 49, 46. 266, Karpf ebd. 50, 144 ff.

trug sicher ausser der Vorliebe von Sprichwörten für Archaismen der Reim von *durnù* und *turgù* nicht unwesentlich bei.

Das Verbum bezitzt in Tverečius keine Dualformen mehr. Soll hier der Begriff der Zweiheit deutlich hervorgehoben werden, so muss man zum Plural *abù, abì* oder die Verstärkungen *abũ(de)du, abĩdżvi (abĩdvedżi)* hinzusetzen (353).

Die kürzeren Formen *abù, abì* sind üblich, wenn beim Verbum ein Personalpronomen steht; sonst fungieren die Erweiterungen. Die Regelung erfolgt also durchaus nach rhythmischen Prinzipien.

Es ist charakteristisch, dass auch die Zanavykai lediglich Akk. Du. der oben genannten Stämme kennen, Nom. Du. nur in dem erwähnten Sprichworte sowie in dem gleichfalls stehend gewordenen *abu labu tokiu* (s. Mašiotas GK. 1933, 23, mit Salys' Bemerkung).

Über Erhaltung des litauischen Duals, bezw. seine Konkurrenz mit dem Plural und seine eventuelle vollständige Verdrängung durch diesen haben verschiedene Gelehrte Zusammenstellungen gegeben [1].

Man gewinnt aus diesen Sammlungen im allgemeinen den Eindruck, dass wohl überall im litauischen Sprachgebiete der Dual relativ am festesten in der Verbindung mit *du* und *abu* sitzt [2]. Aber auch hier macht sich mehr und mehr die Tendenz geltend, den Plural anzuwenden.

Wie vielfach schon *jiẽdu, tiẽdu* durchgedrungen sind, so findet sich in Salamiestis (Kirchsp. Vabalninkas, Dial. R. 4), S. 47, 5 sogar *abũdaj* mit der Endung des Nom pl. der Subst.

Am lebenskräftigsten in sämtlichen Kasus ist der Dual im nordwestlichen Žemaitischen [3]. Dagegen ist er in vielen östlichen Mundarten schon stark eingeschränkt oder wie in Buivydžiai ganz geschwunden. Im allgemeinen ist er in der *-ŏ-* Deklination zäher als in der *-ā-* Flexion.

Dem Reime auf *pinkiãlikų* zu Liebe ist von dem im Satze vorkommenden *kertù* „ich haue" eine witzige Neubildung *kertãlikų* abgeleitet worden (273); daher *kertù kertù kertãlikų, liẽpė pãnas pinkiãlikų* „ich haue, haue etliche Hiebe; der Herr befahl, 15 zu hauen".

So ahmt im ältern Ostlitauischen *kiekolika* das poln. im Anschlusse an *jedenaście, dwanaście* u. s. w. aufgekommene *kilkanaście*

---

[1]) Bezzenberger, Beitr. 283, Specht Szyrwidausgb. 31, LM. 2, 44. 107. 179. 321. 368. 402. 431. 476, Lesk.-Brugm. 296 ff., Doritsch Beitr. z. lit. Dial. passim, Gauthiot Buiv. 33, Jablonskis [2] 19. 21 ff. 34.

[2]) Vgl. Ähnliches in anderen idg. Sprachen bei Cuny, Nombre duel en grec 67 ff. 71. 75. 506 ff.

[3]) Salys a. O., Specht LM 2, 476, Doritsch Lit. Dial. CCVII.

nach; cf. Sirvydas Dict. s. v. *kilkanaście, kiekolika* und s. v. *kil(k)anaście kroć, kiekolika kartų*[1]). Man setzte, wie *kiek* dem *kilka*, so *-lika* dem *-naście* gleich, da *vienúolika, dvýlika* etc. poln. *jedenaście, dwanaście* u. s. w. entsprechen.

Auch das im Lit. sehr gewöhnliche *keliólika* (Specht LM 2, 191) gehört hierher; denn *keli* „einige" deckt sich etymologisch mit abg. коль „quantum" (Specht KZ 52, 90) und war ursprünglich wie dieses indeklinabel. Es geriet aber unter den Einfluss der Zahlen *keturî* bis *devynì* und wurde wie diese durchflektiert (vgl. umgekehrt ostlit. *pinkeli* „je fünf" etc. mit dem *l* von *keli* und IF. 50, 101, o § 48, S. 59).

§ 49—52, S. 59 ff.: Die Bemerkungen Otrębskis 273 ff. über die sonstigen Zahlwörter stimmen zu dem von mir Auseinandergesetzten.

§ 60, S. 71 ff.: Die Nasalpraes. in Tver. stellt Otr. 321 ff. 350 ff. zusammen. Nach der Flexion *grienù, nūgriniau, griẽć* „Sahne abschöpfen" hat man auch für *nusĩskrinė* „flog fort", *prĩsĩšlinė* „lehnte sich an" (: *skriẽć, šliẽć*) in Tver. Praes. *skrienù, šlienù* anzusetzen, obwohl diese den Gewährsmännern von Otrębski unbekannt zu sein scheinen. Aber Būga bei Jaunius Грамм. 179[4] bezeugt an Stelle von *šliejù (šlejù* so Dusetos, Būga Izv. 17, 1, 32) für Salakas, Linkmenes, Tverečius ausdrücklich *šlienù,* Praeter. *šliniaũ.*

Auch von *siẽti* „binden" muss es in östlichen Mundarten neben *sejù, siejù, sėjaũ, siejaũ* irgendwo eine Flexion *sienù, siniaũ, siẽti* geben. Allein von *siniaũ* aus kann das von Endzelin Ann. acad. scient. fenn. 27, 25 ff. aufgehellte *sina* (Imperativ *pasińme*), *sinė* (nicht, wie Endzelin schreibt, *sýnė*), *sintśie* „aufhängen" in Gervėčiai 16, 4 seinen Ausgang genommen haben. Wie bereits Endzelin erkannt hat, sind hier Präsens und Infinitiv analogisch nach dem Praeteritum in derselben Weise umgestaltet worden wie *šlinù, šliñti* (nach Baranauskas' Briefen bei Specht LM 2, 53 in Dusetos, wo wir freilich oben Praesens *šlejù* kennen gelernt haben) nach *šliniaũ.*

Endzelin nimmt Beeinflussung seitens der Klasse von *pinù, pýniau, pìnti* „flechten", *skinù, skýniau, skìnti* „pflücken", *trinù, trýniau, trìnti* „reiben" u. s. w. (Jaunius Грамм. 170, Jablonskis[2] 94) an. Für gewöhnlich hat diese im Praeteritum *y,* weshalb Endzelin wohl auch *sýnė* für Gervėčiai ansetzt. Aber Otrębski bezeugt 61. 80 ausdrücklich für Tverečius *nūpiniau* und auch im Simplex neben *pýniau* im wörtlichen ein *piniaũ, pĩnė* im übertragenen Sinne „schwatzte, redetę Unsinn" (Übersetzungsentlehnung von poln. *pleść,* russ. плести, wruss. плесьць,

[1]) Leskien IF. 34, 336 ff.

cf. in Tver. 304 *tvārãć* von *tvorà* „Zaun", ebenfalls wegen russ. городить „einzäunen" und „dummes Zeug reden" in der zweiten Bedeutung). Also ist *sinė* zu schreiben, was auch die oben genannten *nugriniau, šliniau, nusĩskrinė, prisĩšlinė* unbedingt erfordern.

Die Praesentia auf *-telnu* zu Verben auf *telć*[1]) in Tver. sind mit Bildungen wie *tśun=tiln(a)* in Lazūnai, žemait. *pułnù, sugułn* u. s. w. (§ 60, S. 71) vergleichbar.

§ 62, S. 72: *reĩkė buvā* ist auch in Tver. häufig (7, 78, 284, 292, 368). Dort existiert auch das Subst. *reikà* „Notwendigkeit"; daher 270 *su kākiù reikù atajeĩ*? „z jaką potrzebą przyszedłeś?, 428 *nereikūs aš ti nuvejau* „niepotrzebnie tam poszedłem" (eig. „ich bin wegen einer unnötigen Angelegenheit fortgegangen").

Auch in Tver. kann das aus poln. *można,* wruss. можна entlehnte *mõžna* verbal umgedeutet werden und Opt. *możnė't* erzeugen (Otr. 443; zu anderen Mundarten s. Leskien-Brugm. 338, Specht. LM 2, 512).

§ 64, S. 73 ff.: Schon IF 53, 134 habe ich auseinandergesetzt, dass die paar Verba auf *-ieć* (neben gewöhnlicherem echtlit. *-ėć*) in Tver., die Otr. 306 ff. 308 ff. zusammenstellt, Angleichungen an poln. *-ieć,* wruss. -ець darstellen, das wie *-uić, -avoti* auch auf einheimische, mit slav. Entsprechungen dieses Ausgangs synonyme Verba ausgedehnt worden ist; daher ausser dem aus wruss. млець entlehnten *milíeć* „ohnmächtig werden" noch *rudzíeć* „rosten" wie poln. *rdzewieć; širkšníeć* „mit Reif bedeckt werden" im Anschluss an poln. *śronieć; truníeć* „faulen, modern" nach russ. трухлеть, трухаветь oder poln. *butwieć* (für gewöhnlich mit echtlit. Endung *trunėti* wie lett. *trunêt* oder *trunyti*, s. Būga Рфв. 75, 150, KS. 1, 294).

§ 65, S. 79: Über den Typus *paārẽć* handelt im Anschluss an seine früheren, offenbar Specht KZ 62, 94 ff. entgangenen Arbeiten Otrębski jetzt auf S. 294 ff. 389. 446[1] ausführlich. Andererseits hat auch Specht richtig die Funktion derartiger Durativa sowie ihre grosse Produktivität konstatiert und hervorgehoben, dass es sich oftmals um Schöpfungen des Augenblicks handelt.

Die in *pasišuokẽć* (: *šókti*) sich zeigende Ablautsstufe gewahrt man auch in der Interjektion *šúokć* „hop!" (Otr. 460), die mit der in Tver. im Anschlusse an poln. wruss. *skakać, skoczyć, skok* (gleichfalls interjektionell) gebildeten Interj. *skúokć* (460) zu vergleichen ist[2]),

[1]) Über die Herkunft dieser Verba s. jetzt auch Machek LF 61 (1934), 138, der an die Deminutiva auf *-elis* erinnert, ähnlich schon Brender TiŽ. 3, 84. 103, Nr. 17; 105 ff., Nr. 30.

[2]) Über das Verhältnis der slav. zur balt. Sippe s. Endzelin Слав.- балт. эт. 46[1]; anders Būga KS 1,291.

ferner in lit. *šúokoti* „hüpfend laufen“ *šuokis* „Sprung, Satz“ (cf. *šõkis* „Sprung, Tanz“ und Būga KZ 51, 136), *pašúokomis* (neben *pašokomis*) „in Sprüngen“, Schwundstufe in *šū̃ksnis* „Sprung“ [1]), *šūkúoti*, *pašūkė́ti* (Daukant. Phaedr. 38) [2]).

§ 83—84, S. 90 ff.: Auch in Tver. spielt die Parataxe eine grosse Rolle. Ich zitiere Sätze wie *mergaĩtė nemõžna mū̃šć kélniām* ...... *bū̃t nuo bernų̃ išjuoktà* „dziewczyny nie można bić spodniami .... (bo) byłaby przez chłopców wyśmiana“; *nemõžna ruñkās šlúosćyć; vaĩkui akẽlės sāpė̃t* „man kann die Hände nicht (mit einem Bettlaken) abwischen; (denn) dann würden dem Kinde die Augen schmerzen“ [3]).

Über *taĩ* als Satzeinleitung in Tver. vgl. Otr. 454. 456. Auf einen Relativsatz folgt es in Beispielen wie *kų tāliau, taĩ vís vuoršiau* „je weiter, um so schlimmer“, *kų tālȳn, taĩ vis mažȳn mažȳn* „je weiter, um so weniger“.

§ 86, S. 92 ff.: Imperativ hinter koncessivem *nā=nor(s)* lässt sich auch aus Tver. belegen (454); daher *nā pirštù ãkį dur* „(es ist so dunkel), dass man das Auge wenigstens mit dem Finger ausstechen könnte“; *nā tù gývas žemė̃sun liñdź* „(es ist so schlecht); man möchte sich wenigstens lebendig in der Erde verkriechen!“

Russische und esthnische Parallelen stellt Kieckers Act. Univers. Dorp. 33, 5 (1935), 15 ff. des SA. zusammen.

§ 89, S. 95: *pasèk sẽkmi!* „erzähle eine Fabel!“ Otr. 237 mit Anm. 9; *pačiaurȳ sẽkmį!* 458. Dass Verbum findet durch Juškevič *čiauróti* „жевать медленно, с трудом (о беззубом)“, ähnlich Ryteris, seine Erklärung.

§ 90, S. 100: Masc. *vȳžas* „Bastschuh“ = *vyžà*, lett. *vîze* (zu den Intonationsverhältnissen s. Būga KS. 1, 301, KZ 51, 117) ist im Wilnagebiete allgemein; vgl. ausser dem vom mir genannten Gervėčiai 13, 2 noch Dieveniškis 21, 4, Tverečius Wolt. 383, 13, Otr. 216. 302, Būga a. O.

In Tver. existiert auch *karẽna, karinć* „gierig, habgierig, geizig sein, knausern“ (328). Auch Juškevič Слов. bezeugt *kárti* (*karù, kárstu, karaũ*) „Hunger leiden“ und *karénties* „durch Hunger erschöpft werden, fasten“, ausserdem aus Dysna *karẽnos, karẽnos, riñko pinigus* „er war ganz habgierig und sammelte Geld“; vgl. noch Ryteris s. v. v.

---

[1]) Oft žemait., daher namentlich bei Daukantas, ferner Žt., S. 332, Scheu-Kursch. 24, 21, Žr., S. 290 (s. noch Geitler Stud. 122).

[2]) Būga LM 4, 427, 431, KS 1, 179.

[3]) Wichtige analoge Konstr. aus anderen idg. Sprachen s. bei Kieckers Act. Univers. Dorpat. 33, 3 (1935), 6 ff. 10 ff. des Sonderabdr.

Schon Otr. vergleicht lett. *kãruot(iês)* „sehnlichst verlangen, begehren“. Dies stammt von *kãrs* „lüstern, gierig“, das mit lat. *cārus,* got. *hors,* air. *caraim* „liebe“, *cara(t)* „Freund“ zusammenhängt. Die keltischen sowie die litauischen Wörter und lett. *karinâtiês* „hungern“ (Dondangen) harmonieren in der Ablautsstufe.

Zum Schlusse seien noch einige syntaktische Einzelheiten besprochen.

In Tver. findet sich das Femin. *tā́ pacī́* in der Bedeutung „einerlei“ (269. 447). Dies ersetzt also sonstiges synonymes *tas pats* „to samo“. Das Femininum vertritt hier ebenso das Neutrum oder das für dieses gebrauchte Masculinum wie in den KZ 53, 43 ff. 79 (mit Literatur), 61, 259 mit Anm. 6 besprochenen Fällen (s. noch E. Hermann GGN 1926, 291 ff., Gerullis-Stang Žvejų tarmė 37 ff.); vgl. ausser poln. *można, nie podobna, słuszna, mniejsza o to* u. s. w. auch lit. *mán yra karštà; šiandien šaltà, šiltèsnė, lijusi* u. s. w., Žemaitė 1, 195 *rytoj bus belynanti,* 161 *oi, kokia šiandien negraži!* „was für ein hässlicher Tag ist heute!“, 2, 210 *kad ne tokia šlapi, grįžčiau* „wenn es nicht so nass wäre, würde ich (in die Stadt) zurükkehren“, 2, 207 *jau išaušusi* „der Tag ist schon angebrochen“ (ebenso Daukant. Volksmärch. LT. 4, 3 Anh., 51).

Aus Daukantas' Schriften zitiere ich noch: Darb. 71 *muszies wysa dyina, briekszty buwa jau pradieiusi,* 110 *Žiamaitey wysa dyina dar kontrey turieios, jau briekszty buwa pradieiusi* (wo man das Fem. fast noch auf das vorhergehende *dyina* beziehen könnte).

Bei Gerullis-Stang a. O. 75 VIII heisst es: *žiẽma kad apšãl o plinà ira, taí jie negál par plína lẽda biegti!* „im Winter, wenn es zufriert und glatt ist (es Glatteis gibt), dann können sie nicht über das Glatteis laufen“.

Soweit meine Sammlungen einen Schluss zulassen, ist dieser Feminingebrauch preussisch-litauisch und žemaitisch. Dazu tritt noch das Litauische des Wilnagebiets (vgl. noch *niepewność, incertitudo, incertum, ne ina, netikribe* Sirv. Dict.). Wir haben daher wieder eine Übereinstimmung zwischen dem äussersten Westen und Osten des litauischen Sprachgebietes (s. zuletzt KZ 61,260 ff.).

Otr. 359 verweist auf die Eigentümlichkeit in Tver., bei der bejahenden Antwort auf eine Frage nicht das zusammengesetzte Verb, dessen zweite Person vorherging, in der ersten Person aufzunehmen, sondern ausschliesslich das Präfix; daher:

à pakrateĩ trųšàs? —— pà „hast du den Dünger aufgewühlt?— Ja“, *sũvežei rugiùs? —— sù* „hast du den Roggen zusammenge-

fahren? — Ja", *à nũšlavei girnas?*— *nù* „hast du (das Mehl von der) Handmühle fortgefegt?——Ja", *à atãnešei málkūs?*— *àt* „hast du Brennholz hergebracht?——Ja".

Die Wiederholung lediglich des Praefixes eines komponierten Verbs in Fällen wie dem genannten und in ähnlichen ist auch im Žemaitischen sehr gebräuchlich; daher:

Valanč. Prad. 105 *„o tu į Kristusą įtikiejej?" Atsakie: „į". — „Ar suprataj įsakimą ciecoriaus?" Atsakie: „su"* „hast du den christlichen Glauben angenommen?" Er antwortete: „Ja". „Hast du den Befehl des Kaisers verstanden?" Er antwortete: „Ja"; 148 *kłause ją: „Ar prider katalikus žuditi?" Szij atsakie: „Pri".*

Ein Beispiel wie Daukant. Volksmärch. LT. 4, 3 Anh. 15 *tam szernow skruzdie pradieiy kąsty dydeley; ans neiszkiętiedams ysz to skausma pra* (für *pradiey) su uwdygu i skruzdiną płakty* „die Ameise begann, den Eber heftig zu beissen; dieser begann, da er es vor Schmerz nicht aushielt, mit dem Schwanze in den Ameisenhaufen zu schlagen" erinnert stark an die von Specht KZ 55, 189 [2] ff. aus dem Griechischen, von Renou BSL 34, 1, 56. 64. 70. 82 ff. aus dem Altindischen besprochenen Beispiele:

Griech. Herodot 3, 126 κατὰ μὲν ἔκτεινε Μιτροβάτεα, κατὰ δὲ τοῦ Μιτροβάτεω τὸν παῖδα Κρανάσπην, altind. RV. 3, 2, 7 *ā́ rodasī āpr̥nad ā́ svàr mahát* „erfüllte die beiden Welten, erfüllte den grossen Himmel" u. s. w.

Aus dem Lettischen kann verglichen werden: [1])

sader miezis ar apini, sa zãlīte ar ãbuolu „zusammen passt die Gerste mit dem Hopfen, zusammen das Gras mit dem Klee".

Ebenso können im Žemaitischen ein von einer Präposition abhängiges Substantiv in bejahender Antwort nicht mitwiederholt, von einem einfachen Verbum nur die erste Hälfte in diesem Falle gebraucht werden:

a) Valanč. Prad. 116 *„ar isz tiesų esi kataliku?" Szis atsakie: „Isz"* „bist du wirklich ein Katholik?" Er antwortete: „In der Tat";

b) Valanč. Prad. 159 *„ar buwot susirinkį? Atsakie: „Bu"* „hattet ihr euch versammelt?" Sie antworteten: „Ja".

Bei Valanč. Prad. 152 liest man:

kiti pri kri̇žiu aukszti̇n, dar kiti žiamingalwiu prikalti be walgie pasibęngie „andre starben an den Kreuzen, mit den Köpfen nach oben genagelt, noch andere mit diesen nach unten genagelt ohne Nahrung".

---

[1]) Endzelin Лат. предл. 2, 19, Lett. Gr. 480.

Hier ist, wie es auch die Übersetzung wiedergegeben hat, gleichfalls hinter *auksztin* ein *galwiu* hinzuzudenken. Wir haben also einen ἀπὸ κοινοῦ - Gebrauch nach Art von dtsch. *sang- und klanglos*, poln. *jeden pięcioro, drugi czteroletni* „der eine fünf -, der andere vierjährig" Sienkiewicz Potop 1, 163, lett. *pamat-, vidus- un augstkolas* „Elementar-, Mittel- und Hochschulen", *tāl- un īsredzīgi* „Weit- und Kurzsichtige".

Aus dem Sanskrit können angeführt werden:[1])

patayán mandayát- sakham „den Freund erheiternd und beflügelnd", *brahmārambhe 'vasāne ca* „beim Anfange und beim Ende des Brahma", *na dṛṣṭapūrvo na ca śrutaḥ* „weder vorher gesehen noch (vorher) gehört" u. s. w.

Ernst Fraenkel.

---

[1]) Aufrecht KZ 26,611 ff., Bartholomae BB 15,193,200[1] Speyer Ved. u. Sskr.-Synt. 35, Sanskrit Syntax 178 mit Anm. 2, Wackernagel Aind. Gr. 2. 1, 30 ff. Altiran. Belege geben Bartholomae IF. 15, 11, 112 ff., H. Frisk Göteborgs högskolas årsskrifter 42 (1936, 2), 11.

Z DZIEJÓW UPRAWY WSPÓŁCZESNEGO JĘZYKA LITEWSKIEGO:

NOWA PRÓBA WPROWADZENIA PREPOZYCJI I PREFIKSU *in* DO JĘZYKA LITEWSKIEGO.

W listopadzie 1934 r. pojawiła się powieść I. Jurkūnasa-Šeiniusa pt. „Siegfried Immerselbe atsijaunina“, gdzie zamiast prepozycji i prefiksu *į* autor konsekwentnie przeprowadza *in*. W dn. 18 stycznia 1935 r. urzędowa komisja ortograficzna postanowiła owe *in* wprowadzić do języka literackiego (G. K., 1935, 16—17). Dn. 11 stycznia 1936 r. Min. Oświaty wydało okólnik polecający stosowanie tzw. pisowni Jabłońskiego. Tym samym upadła sprawa wprowadzenia *in*. Jednakowoż może nie jest to upadek ostateczny. *In* proponował już w r. 1913 K. Būga w broszurze „Rašybos mažmožiai“, gdzie jednak obok *in* autor używa *į*. Przeciw temu w imię tradycji (i konsekwencji) wystąpił Jabłoński (J. r., t. III—59—60). Zatem, proponując *in*, obecnie ponowiono niejako inicjatywę Būgi.

Zadaniem niniejszego szkicu jest — poza przedstawieniem kwestii — rozpatrzenie argumentacji oraz określenie charakteru przedsięwziętej reformy.

Na początek kilka ogólnych uwag o historii *in* oraz o stanie rzeczy we współczesnym języku literackim.

Znana z dzisiejszego języka literackiego pisanego a także (z pewnymi drobnymi zastrzeżeniami) mówionego prepozycja i prefiks *į* miała niegdyś niezależnie od następującej głoski postać *in*.

Później owe *in* w pozycji przed spółgłoskami szczelinowymi oraz *l, r, m, n*, przekształciło się w długie *i* nosowe, które z kolei utraciło nosowość, stając się długim *i* „czystym“. Powstała w ten sposób dwoistość *in* || *į* stała się punktem wyjścia dla procesu jednoczącego, który, rzecz oczywista, mógł przebiegać w dwu przeciwnych kierunkach, w kierunku upowszechnienia *in* albo upowszechnienia *į* (por. Fraenkel, S., 36, Salys, R. kl., 3).

We współczesnym języku literackim, którego tradycje sięgają „Auszry“ (od 1883), zapanowała postać *į*. Jedynie w charakterze

prefiksu w pewnej niewielkiej liczbie rzeczowników spotykamy *in*: *indas* 'naczynie', *indėlis* 'wkład', *intakas* 'dopływ (rzeki)'; dość często także słyszy się *indomus* 'ciekawy, interesujący', zresztą częstsze jest *įdomus*. W okresie przedwojennym stan rzeczy nie był tak ściśle ustalony: *in* obok *į* znajdziemy w wileńskich pismach „Vairas", „Lietuvos Žinios", sejneńskich „Šaltinis" (por. J. r., t. III, 49 — 50), „Spindulys" (por. G. K., 1935, 77). Przedwojenna wileńska „Viltis" oraz kowieńska „Draugija" stosowała tylko *į*. Tak samo „Auszra", „Varpas", „Apžvalga" (J. r., t. III, 60).

Obecnie przechodzimy do rozważenia argumentacji reformy. Broniono jej następującymi argumentami:

1. *In* odznacza się większą wartością eufoniczną i artykulacyjną, niż rozziewotwórcze, a więc także (w kombinacjach) trudniejsze do wymówienia *į*, które ponadto nie posiada dźwięcznego *n*.

Por. G. K., 1935, 17: Dėl to tik mūsų skambumas laimi. Ir ištarti daug lengviau *ineiti* nei *įeiti* o *įėjimą* tardamas gali liežuvį nulūžti. A. Salys, Naujos rašybos belaukiant.

R. kl., 3: Pasirenkant *in* vaduotasi tik skambumo sumetimais ir vengta mūsų kalbos nekenčiamo sambalsio.

2. Dotychczasowa tradycja literacka, jako świeża, da się przełamać.

3. *In* znajduje się w wielu dialektach litewskich, których reprezentanci mieliby stanowić w przybliżeniu połowę całego narodu (R. kl., 3).

Co do arg. 4. por. przypis *b*.

Podane argumety obecnie kolejno rozpatrzymy. A więc argument 1, zresztą nie jako argument „estetyzujący", ale jako wyraz walki z rozziewem, stanowiącym trudność artykulacyjną.

Otóż język litewski dysponuje jeszcze kilku prefiksami czasownikowymi, zakończonymi na samogłoskę, które zatem w złożeniu z czasownikami, rozpoczynającymi się od samogłoski, mogą dać rozziew. Są to: *nu-*, *pa-*, *pra-*, *pri-* i *su-*, por. *nueiti*, *paeiti*, *praeiti*, *prieiti* i *sueiti*. Zatem *į* — nie jest jedynym prefiksem rozziewotwórczym. Por. także prepozycje *apie*, *nuo*, *po*, *pro*, *prie* i *su*.

Jakkolwiek dotychczas nie ma żadnych badań nad fonetyczną samodzielnością słowa litewskiego, a badania podobne na terenie innych języków nie dały wyników zgodnych i ostatecznych, wydaje się jednak pewnym, że w języku litewskim częstszy jest brak przerwy, między dwoma wyrazami, stanowiącymi część wypowiedzenia, niż istnienie przerwy. Ponieważ samogłoskowe zakończenie i samogłoskowy początek wyrazu są w języku litewskim bardzo częste, częsty

również będzie rozziew międzywyrazowy. Zatem wprowadzenie *in* stanowi tylko drobny sukces w walce z rozziewem. Zresztą można również kwestionować sens takiej walki. Czy naprawdę rozziew przysparza tak dużo trudności artykulacyjnych, czy rzeczywiście robi język brzydkim?

W tym stanie rzeczy właściwej wartości argumentu 1. należy dopatrywać się w eufoniczności *in* niezależnej od rozziewu. Zresztą, jakkolwiekby wypadła ocena argumentu 1., niewątpliwy jest estetyczny i „artykulacyjny“ charakter reformy, jako jedno z jej oblicz.

Bliższa analiza argumentu 2. wykaże, że wchodzi weń niejako statystyka ususu literackiego oraz częściowo z niej wynikająca ocena jego trwałości i przyszłości. Argument 2. w swoim podkładzie statystycznym jest paralelą 3-go: różnicę stanowi to, że tam chodzi o lud, tu zaś o inteligencję. Rzeczą interesującą dla „polityki językowej“ jest właśnie ocena.

Otóż za trwałością *į* i jego przyszłym całkowitym zwycięstwem także w mówionym języku literackim przemówi sama statystyka. Jakkolwiek bowiem nie ulega wątpliwości, że pewna ilość inteligencji, zwłaszcza małomiasteczkowej lub wiejskiej, pochodząca z terenu *in* szczególnie wówczas, gdy pozostaje na tym terenie, zachowuje *in* przynajmniej częściowo [1]), *į* używa znaczna większość. Piszą zaś wszyscy *į*. Za trwałością i zwycięstwem *in* przemówi jego prestiż, jako formy drukowanej, pisanej. Przeciw — przeszłość części inteligencji, która, mówiąc dialektem, używała formy *in*, co nie zawsze przechodzi bez śladów.

W sposób istotny, zwłaszcza, jeżeli się zważy podatność Litwy na reformy językowe, mogłaby zagrozić *į* jedynie urzędowa reforma.

Ponieważ dotychczasowym ususem literackim jest *į* a ponadto nic nie przemawia za tym, aby w naturalnym biegu rzeczy do języka literackiego mogło się dostać *in*, wprowadzenie do pisowni *in* niewątpliwie ma charakter wybitnie antytradycyjny. To stanowi drugą ważną cechę reformy.

Argument 3. dla niektórych przynajmniej stronników reformy ma wartość niejako uboczną (to zn. nie jest motywem, por. wyżej: *vaduotasi tik skambumo sumetimais)*, jeżeli bowiem jedna połowa narodu zna omawiany prefiks i prepozycję w postaci *in*, to drugiej znane jest właśnie *į*. Wobec tego faktu właściwym motywem reformy są oczywiście tylko względy wygody artykulacyjnej oraz względy

[1]) Obserwowałem w Barzdach (Barzdai, pn. Suwalszczyzna, teren *į*) u nauczycielki 30—40 letniej, pochodzącej z okolic Szunska (Šunskai, pn. Suw., teren *in*).

estetyczne. Nawiasem mówiąc, wydaje się, że przedstawiciele dialektów *in* stanowią mniejszość, trudno jednak twierdzić to stanowczo, nie rozporządzając szczegółowymi danymi statystycznymi.

Aby stwierdzić jedną z najciekawszych cech charakterystycznych reformy, rozpatrzymy, jak *in* występuje w dialektach *in*. One wszak stanowią dialektyczną bazę reformy. Będziemy brali pod uwagę postać prefiksu i prepozycji oraz znaczenie prepozycji.

Biorąc za podstawę podziału postać *į*, można całość dialektów litewskich rozbić na cztery zasadnicze grupy:

a) dialekty *į*,

b) dialekty nie znające ani prefiksu ani prepozycji *į* [1]),

c) dialekty nie znające prepozycji *į*, znające natomiast prefiks *į*,

d) dialekty *in*.

Zanim rozpatrzymy stan rzeczy panujący w tych ostatnich, zajmiemy się dialektami nie posiadającymi prepozycji *į*, posiadającymi natomiast prefiks. Prepozycja została tu wyparta przez *ant* + accus.

Granice obszaru
(por. także przypis *c*).

Jak wynika z zestawień Spechta, dokonanych na podstawie tekstów Baranowskiego, zach. granica terytorium, na którym nie jest znana prepozycja *į*, biegnie zach. granicą dialektu Rytiečiai Tretieji. Terytorium to obejmuje dial. R 5, R 4 i R 3. Północną część tej granicy stanowią rzeki Musza (Mūša) i Ławena (Lėvuo), południową określić jest trudno. W obu pozostałych po Baranowskim określeniach terytorium R 3 powtarza się Raguva (Rogów), B.—Sp. II, 131. Tekstów jednak stąd nie ma i dlatego nie można właściwie nic orzec o stanie rzeczy w kwestii omawianej. Najbardziej na zachód wysuniętymi parafiami R 3 w części południ. są Korsakiszki (Karsokiškis, por. Ger. 66—67) i Siesiki (Siesikai). Są to zresztą jedyne w tekstach reprezentowane parafie połudn. części terytorium R 3.

Od strony połudn. dialekty R 3 i R 4 graniczą z dial. R 6. Ponieważ najbardziej na południe i wschód wysuniętymi parafiami R 4 są Onikszty (Anykščiai), Wiżuny (Vyžuonos) i Żabiszki (Žiobiškis), prawdopodobnie tam przebiega pd.-wsch. granica braku prepozycji *į*, a pn. zach. dialektów *in*.

Z innych dialektów brak prepozycji *į* w par. poswolskiej (Pasvalys), R 2, o czym zresztą Specht, B.—Sp., II, 339—340, nie wspomina; brak *į* w par. puszałockiej (Pušalotas, R 2, na zach. od rzeki Lėvuo) — jeden jedyny wypadek i *golbe pawarst*, I, 167 — oraz w par. Nowe Miasto (Naujamiestis R 1 *ž*, na zach. od Poniewieża).

Na zachód od rzek Muszy i Ławeny rozpościera się terytorium mieszane, na zachodzie wkraczające na tereny par. Kruki (Kriukai), Poszwityń (Pašvitinys) i Sza-

---

[1]) Dialekt gierwiacki (Gervėčiai) na Wileńszczyźnie (por. Ar.), gdzie w funkcjach prefiksu *į* występuje *un (und·ẹ̄įo pu·adan*, 13, dwukr.), w funkcjach *į* c. acc. przede wszystkim illativus (*ai·s dźiê·das mä·dźan*, 13), rzadko *ungi* c. acc. *(ana. uɒ·gi man· pro. sto lê·kė ir a.š uɒ·gi i̯u·*, 17).

dów (Šeduva), gdzie „į hält sich mit *ont* die Wage" (B. — Sp. II, 340). Obok *į* występuje tam także *in* i *ing*. *Ant, ont, unt* cum acc. charakterystyczne dla terenu R 5, R 4 i R 3 znane tu jest w par. Kławany (Klovainiai) i Johaniszkiele (Joniškėlis).

Prefiks *į* na terenie omawianym ma następujące postaci:
w dial. R 3 (por. B.—Sp., II, 241) — *i*: *ilindò;*
w dial. R 5 (por. B.—Sp., II, 59—60) *ī* (ts. pieśni kupiskie, zebrane przez Vireliūnasa, por. m. in. *nėĩtîko,* // T. Ž., III, 440), *į*, niekiedy *unt, in: untsisadou* obok *isėdīs, inẽjīs* // *ījakėti*;
w dial. R 4 (por. B.—Sp., II, 59 i 123) są reprezentowane następujące postaci: *unt, int, in,* dwukrotnie w tekstach trafia się *un.*

Brakiem prepozycji *į* odznacza się także dialekt z d z i ę c i o l s k i (Zietela, por. teksty Ar.) w objaśnieniach do tekstów Ar. podaje *in· ta· kamari.ka* (68), może więc prepozycja jest raczej bardzo rzadka. Prefiks w tym dialekcie (pomijając szczegóły fonetyczne, jak *ińsita·pino* 46, *ńe'iŋga·dźīśi* 74) jest dwupostaciowy: *inta·i* 68, *insɔud·it* 73.

Zatem w dialektach nie posiadających prepozycji *į* prefiks jest wielopostaciowy (prócz R3). *In* jest tylko jednym z wariantów.

W g r u p i e d i a l e k t ó w *in* wyróżnimy naprzód grupę przejściową. Podstawą wyróżnienia jest specyficzna składnia *in,* które tu występuje albo tylko z gen. albo również z gen. Składnia ta jest wynikiem pomieszania *in* z *ant*, pomieszania w kilku dialektach tej grupy obukierunkowego (*ant* cum acc.!). Grupa przejściowa jest przejściową w stosunku do reszty dialektów *in* oraz do dialektów nie posiadających prepozycji *į*, w których miejsce *į* zajęło *ant* cum acc.

Do omawianej grupy należą dialekty wschodnio - dzukowskie: ł a z d u ń s k i (Lazdūnai), ł y n g m i a ń s k i (Linkmenys), d z i e w i e n i s k i (Dieveniškis), k o ł t y n i a ń s k i (Kaltanėnai) i t w e r e c k i (Tverečius).

Naprzód rozpatrzymy prefiks, traktowany w niniejszej pracy czysto formalnie.

W dial. łazduńskim *un* jest częstsze, niż *in,* przyczem jeden i ten sam czasownik może występować z *un* i *in.* Dla przykładu: *uŋgr·ovɔ* 66, *inst·uḿau* 36, *iŋk·uśtś* 36 ‖ *uŋk·uśtśi* 39, *uŋk·unda*, tamże (przykłady z Ar.);

Z dial. twereckiego (przykł. z Otr.):
unvažãvå=invažãvå 161, *ińė́* 144 ‖ *uńẽ[a]jåm* 143, *im̃bed'ė, im̀pĩlė* 105, *iŋkúndå* 75, *ińšẽ[a]jå* 77.

Z dial. kołtyniańskiego (przykł. z Volt.): *unaĩna* 385, *unvãrē* 387, *indįẽk* 386.

W tych dialektach prefiks jest dwu- (*in, un*) lub trój- (+ *im*) postaciowy (mniej ważne warianty fonetyczne pomijamy). Zatem,

podobnie jak i w grupie posiadającej tylko prefiks, *in* jest tu tylko jednym z wariantów.

Przechodząc do prepozycji, rozważymy z początku jej składnię: tylko z gen. (co jest w jaskrawej sprzeczności z jęz. literackim!) *in* występuje w dial. łazduńskim, np.: *atskrə.do in˙ to˙s gaspadori˙śtês* (Ar., 37), oraz prawdopodobnie w łyngmiańskim, np. *Vĕn's in lazdas da rimaja* (Volt., 205).

Z gen. i z acc. w dial. dziewieniskim, np.: *in˙ u˙l'ītśos iša˙i̯o* 25 || *išê˙i in˙ u˙l'ītśu* 25 (Ar.).

W dial. twereckim mamy również podwójną składnię: *meĩśćies in grĩnũ k'ēal'u.* (Otr., 435); *śvieśćie in duris*, tamże.

Tak samo w kołtyniańskim: *iǹ rytåjaus* (Volt., 386); *ž*ᵢ*êdnas iǹ mùs našleiteljùs neužvalgis* 433.

Ta różnica syntaktyczna między rozważanymi dialektami a językiem literackim stanie się jeszcze jaskrawsza, jeżeli rozważymy, czy dialektyczne *in* cum acc. zawsze jest odpowiednikiem literackiego *į*.

W tekstach z dial. dziewieniskiego (Ar.) mamy obok 26 wypadków *in* cum gen. tylko 3 z acc. Z tych ostatnich jeden nie jest zgodny z użyciem literackim: *a.tńäšê in. sa˙vɔ žm˙ənu* 27 — równoważne liter. dat.

Z sześciu wypadków na *in* cum acc. podanych przez Otr. (435) trzy nie są zgodne z użyciem literackim: *atvažã in kũńigū*, *aĩna in mergaĩt'ī* (liter, *pas), véž̦i kárv̦ī in veřšī* (liter. *prie).*

Tak samo nie jest literackie użycie *in* w przykładzie z dial. kołtyniańskiego: *paprãšē kiemaǹ iǹ savi.* (Volt., 388; liter. *pas).*

A więc *in* cum acc. nie zawsze odpowiada *į* literackiemu.

Funkcje *į* spełnia w rozpatrywanych dialektach w dużej mierze illativus. Przykłady: *ɛi˙tś savɔ˙n śālɔ˙n* (łazd., Ar., 31), *Runku dungun nëpakialta* (łyngm., Volt., 206), *äi˙k to˙n pirk'a˙lên* (dziew., Ar., 27), *dᵢėt grãbū duobẽn* (kołt., Volt., 388). Przykłady te można by mnożyć bez końca. Te, które zostały tutaj podane, mają oczywiście charakter tylko ilustracyjny.

Jak zaś przedstawia się pod względem użycia illat. dzisiejszy język literacki?

Niektórzy pisarze illat. wcale albo prawie wcale nie używają. Tak np. Vaičiulaitis w zbiorze nowel p. t. „Vidudienis kaimo smuklėje", 1933, zna tylko przysłówkowe *šalin,* 36, *laukan,*167, 200, *kairėn ar dešinėn,* 187, ale: *vienas traukė į dešinę, antras — į kairę,* 38. Jak się zdaje, to użycie illat. wyczerpuje zasoby jego dialektu (Kaps z pn. Suwalszczyzny).

P. Cvirka, pochodzący z Klangiai (pod Weloną — Veliuona, na zach. od Kowna), używa illat., odbiegając przez to od stanu rzeczy w swym dialekcie.

Zresztą w „Žemė maitintoja“ P. Cvirki (1935) į cum accus. jest znacznie częstsze, niż illativus (612 i 135). W t. I „Ieškau gyvenimo draugo“ L. Dovydėnasa (1934), pochodzącego z okolic Czados (Čedasai, blisko granicy łotewskiej, na pn. wsch. od Poniewieża), znajdziemy 594 į cum accus. obok tylko 93 illat. W „Anapus miško“ St. Zobarskasa (1935, autor pochodzi z okolic Świadości, Svėdasai, na wsch. od Poniewieża) illativus jest częstszy, niż u obu poprzednich autorów, jednakowoż dwa razy rzadszy, niż į cum acc. (160 i 82).

Zatem w wymienionych dziełach prozy współczesnej illat. stanowi 0% („Vidudienis...“), 18,1% („Žemė...“), 13,5% („Ieškau...“) oraz 33,9% („Anapus...“) ogólnej liczby illat. i į cum acc. Izolowane wypadki przysłówkowe „Vidudienis...“ pomijamy.

Jeszcze rzadszy jest illativus w literackim języku potocznym. W ogóle wydaje się, że przypadek ten wykazuje tendencje do stania się *pisanym* i, jak już widać ze statystyki, rzadszym obocznikiem į cum acc.

Przy tym, rzecz charakterystyczna, w języku potocznym nie słyszy się illat. pluralis, który jest także bardzo rzadki w prozie. W I t. „Ieškau...“ znajdziemy tylko jeden illat. pl.: *kišenėsna* 202. W „Anapus...“ illat. plur. nie ma wcale. W „Žemė...“ mamy tylko 11 illat. pl., przy czym pouczający jest stosunek į cum acc. sg. do į cum acc. pl., 450 : 162, do : ill. sg. do ill. pl., 124 : 11. Ill. sg. jest jedenaście razy więcej, niż ill. pl., podczas gdy į cum acc. sg. jest tylko ok. trzech razy więcej, niż į cum acc.

Zatem użycie ill. w jęz. literackim jest znacznie ograniczone, w rozpatrywanych zaś dialektach ill. jest bardzo częsty.
Funkcje liter. į spełnia w dial. m. in. *in* cum gen. Np. w dial łazd.: *atskrə.do in· to·s gaspadori·śtês* (Ar., 37); w dial. dziew.: *nui̯·oi̯o in· vaińä·lês* (Ar., 23) itd. itd.

Funkcje liter. į spełnia w dial. m. in. *un* cum gen. Np. z dial. twer.: *išvažã un śiltũ uńďenũ* (Otr., 445) itd.

Też same funkcje spełnia dial. *un* cum acc. Dla przykł. łyngm.: *un ius żiuriunt* (Volt., 207); kołt.: *pérsvers uǹ visåkjas bēstijas* (Volt., 385) i in.

Dziew. *ingi* cum acc. raz przynajmniej odpowiada liter. į: *du. vilkai· skrən·da iŋ·gi mu.s* (Ar., 30).

Jak widać, prepozycja *in* w rozpatrzonych dialektach wschodniodzukowskich występuje zupełnie inaczej, niż w języku literackim.

Rzadkie *in* cum acc. jest w dial. dziew., twer., kołt. tylko jedną z konstrukcji dla wyrażenia tego, co w jęz. liter. wyraża *į*, przy czym nie wszystkie wypadki dial. *in* odpowiadają liter. *į*. W dial. łazd. i prawdopodobnie łyngm. *in* cum acc. nie istnieje, zatem tutaj stan rzeczy jest zupełnie inny, niż w języku literackim.

Obecnie przejdziemy do dalszych dialektów grupy *in*. Należą tu m. in. dialekt dusiacki (Dusetos), dial. dzukowskie zachodnie oraz dial. kapsów w Suwalszczyźnie (w pracy niniejszej uwzględniono dialekt godlewski) [1]).

Prefiks w dial. dusiackim występuje w postaci *in*, przed partykułą zwrotną otrzymuje *t*, np.: *indĕ̃ja* (Volt., 368), *incdĕ́siu* (367).

Dialekt dusiacki jak i poprzednie, zaliczone do grupy przejściowej, jest wybitnie „illatywny“, por. np. *nusīnešē pĕklån* 369.

Z dwóch wypadków *in* cum acc. tylko jeden zgodny jest z użyciem liter.: *Nuvĕ̃jå ãnys abù iǹ kl̥ebånījū* 371; drugi nie: *važiúoja kūnigas iǹ ligǻny* 370.

Į cum acc. odpowiada *un* cum acc., np.: *visì velneì žiûri uń-t-jȳ* 374; także *un* cum gen., np. *Aĩk uǹ darbēliå* 360.

Rozpatrując dial. dzukowskie zachodnie, oprzemy się na dajnach z parafii mereckiej (Merkinė, T. Ž., II, 263—437), z miasteczka Marcinkańce (Marcinkonys, T. Ž., I, 198—217), z miast. Przełaje (Perloja, T. Ž., I, 218—274) oraz z par. i miasteczka Olkieniki (Valkininkas, T. Ž., I, 154—198).

Jeżeli chodzi o postać prepozycji i prefiksu, to spotykamy tu niekiedy *ink (kūrė pečių nog rytelio, kūrino ink nakcį*, I, 263) oraz *im* (np. *impyłė*, I, 168, *impulsi*, I, 196).

Przyjrzyjmy się teraz znaczeniu prepozycji.

Otóż w dial. zachodnio-dzukowskich spotykamy szereg użyć *in* nie znanych jęz. literackiemu.

Dialekt z reguły używa *in* w wypadkach, jak np. *Jou aš josiu in mergełį*, II, 275, gdzie język literacki ma *pas* cum acc., wyjątki są bardzo rzadkie *(pas mani atajai* 168). Nb. po czasownikach, oznaczających ʻbycie u kogośʼ, w dialekcie używa się *pas*, jest więc tak, jak w języku literackim (np. *Jou pas manį gražiai šoka*, II, 293).

W pewnych wypadkach dial. *in* cum acc. równoważne jest liter. celownikowi. Np.: *žinełį aš siūsiu in jaunų mergełį*, II, 293, *Ty bernelis in mergełį gromatėlį rašo*, II, 343, *Ir nusiūsiu in tėvulį* (list), I, 157. Por. liter.: *Pasakojo, kaip jai surašė laišką Jurui* („Že-

[1]) Terytorium *in* sięga na pn. wsch. od Kowna, por. *)iñ̊. uzbõ·na* i *i̯iñ̊. žabá.ŋgas*, Gerullis, L. D., 52, z Kułwy (Kulva).

mė maitintoja“, 22), *Labai atsiprašau, kad drįstu Jums laišką rašyti* („Ieškau gyvenimo draugo“, II, 289).

Konstrukcja dialektyczna jest tu tylko równoważna literackiej, nie jednoznaczna. W dialekcie uwydatniona jest droga - kierunek, w jęz. literackim to, że ktoś otrzymuje list, czy wiadomość, por. składnię *duoti* 'dać'.

W pewnych wypadkach dial. *in* cum acc. odpowiada literackiemu *prie* cum gen. Tak jest po *pri(si)glausti, prikabinti, (pri)rišti* i pod. Np: *Priglousk dukrełį in mielų širdėłį*, II, 424; *Nesglousk... in sienų,* II, 428; *Savas savo nepažinis, In lianciugų prikabinis,* II, 419; *Rišou žirgelį in žalių griūšių,* II, 310; *pririšou in stulpelį,* I, 261.

Por. liter.: *glausdama prie krūtinės* („Žemė m.“, 38); *glaudėsi prie motinos* („Anapus m.“, 35); *prisiglausiu prie... kaktos* („Vidudienis...“, 62); *pririštos laikinai prie durų* („Žemė m.“, 27).

Są i inne wypadki, gdzie dial. *in* cum acc. odpowiada liter. *prie* cum gen., np.: *rinkou mergełį in savo dūšių,* II, 310, 378; *kap atjos jis in vartelius,* II, 269, i in.

Dial. *in* po *kalbėti* zasadniczo odpowiada liter. dativus. Np. *Kalba jėvaras in liepełį,* II, 279, *Nor ji žvairiai žūro, bet in manį kalba,* II, 381 i in. Także *In bernelį šoukdama,* I, 231.

Por. literackie: *kumečiams kalbėjo* („Žemė m.“, 51), *kalbėjo Monika vyrui* (tże, 180); *mosavo skarele ir šaukė man* („Vidudienis...“, 115).

W jęz. liter. *į* występuje prawie wyłącznie tylko po złożeniach z *pra,* np.: *aš drąsiai prakalbėjau į tą, kuris...* (Krėvė-Mickevičius, wg. Fr. S., 42), co jest zresztą zgodne z odpowiednimi wypadkami dial., por. np.: *In bernelį prakałbėjo,* I, 165.

Dotychczas rozpatrywaliśmy wypadki, kiedy dial. *in* odpowiadają w jęz. literackim inne konstrukcje, są jednak wypadki odwrotne.

Czasowniki *žiūrėti* i pokrewne mają w dial. składnię podwójną: *in* cum acc. oraz *an* (= *ant)* cum gen. Por.: *an bernelio žiūrėjou,* I, 222, *pažiūrėke an žmonių bernelio,* I, 178; składnia ta jest częstsza, niż składnia z *in* ; np.: *In ty nežiūrėtou,* I, 178, *Pažurėjou in šalałį,* II, 293.

Oczywiście zbędne jest na tym miejscu rozpatrywanie możliwości słowiańskiego pochodzenia składni *ant* po tych czasownikach. Rzeczywistość dialektyczna prezentuje składnię dwoistą, z *ant* oraz *į*. Niewątpliwie owe składnie są jakoś znaczeniowo zróżniczkowane, gdyby nawet jednak tak nie było, pozostaje faktem sama dwoistość syntaktyczna, jako charakterystyczna cecha dialektu, której w jęz. literackim odpowiada monotonia *į* cum acc. (składni z ill. ma cha-

rakter wyjątkowy!). W języku polskim tej zjednoliconej składni odpowiadają aż trzy możliwości: *patrzyć na kogoś, ku komuś* i *w kogoś*.

Wydawałoby się, że składnia słów oznaczających ‘patrzenie’ jest rzeczą błahą i że nie należałoby poświęcać jej specjalnej uwagi. Fraenkel na str. 45 S. w rejestrze znaczeń *į* łączy *sehen, blicken verwundert blicken, auf etwas, nach etwas forschen* i *zeigen*, podając jeden przykład na *veizėti* i jeden na *įsižiūrėti;* na str. 64, rozważając znaczenia *ant* łączy *sehen, blicken* z *acht geben* i podaje tylko jeden przykład na *pažvelgti.*

Inne wyobrażenie o ważności składni po słowach oznaczających ‘patrzenie’ można sobie wyrobić na zasadzie statystyki. Ponieważ w zebranych w niniejszej pracy przykładach dialektycznych (porówn. także niżej) z *ant* występują czasowniki *žiūrėti, pa(si)žiūrėti, sužiurti* oraz *žvilgterėti,* te tylko (oczywiście także *žvilgtelėti)* wzięte zostały pod uwagę przy robieniu statystyki.

P. Cvirka, „Žemė maitintoja“. Na 612 wypadków *į* cum acc. mamy 52 z *žiūrėti,* 4 z *pažiūrėti,* 7 z *pasižiūrėti,* 3 z *žvilgterėti, žvilgtelėti,* razem 66, czyli 10,8%. Jeżeli jednak na tej zasadzie, że raz po *žiūrėti* spotkamy illativus *(siūlan žiūrėdama,* 186, por. też *žvalgysis dangun,* 180), do ogólnej liczby *į* cum acc. dodamy ogólną liczbę illatiwów (135), uwzględniwszy jeden wypadek użycia illat. po *žiūrėti,* otrzymamy 8,2%.

A. Vaičiulaitis, „Vidudienis kaimo smuklėje“. Po *žiūrėti* — 49, po *pažiūrėti* 17, po *pasižiūrėti* 7, po *sužiurti* 3, po *žvilgterėti* 5, razem 81, co wobec 521 wypadków użycia *į* cum acc. stanowi 15,5%. Illat. można tu nie uwzględniać tak ze względu na niewielką ilość i przysłówkowy charakter, jak i na brak illat. po wymienionych czasownikach.

Stepas Zobarskas, „Anapus miško“. Po *žiūrėti*—20, *pažiūrėti* 2 *pasižiūrėti* 8, *sužiurti* 1, *žvilgterėti* 1. Razem 32, co wobec 160 wypadków użycia *į* cum accus. stanowi 20%. Ponieważ jednak dwukrotnie po *pasižiūrėti* spotkamy illativus *(pasižiūrėjus pakalnėn,* 77, *pasižiūri laikrodin,* 105), należy w statystyce do 159 *į* cum accus. dodać 82 illat., wówczas otrzymamy 13,2%.

L. Dovydėnas, „Ieškau gyvenimo draugo“, t. I. Po *žiūrėti*—127, *pažiūrėti* 43, *pasižiūrėti* 2, *sužiurti* 0, *žvilgterėti* 18, razem 190. Ponieważ *į* cum acc. użyte jest 594 razy, 190 stanowi 31,9%, jeżeli na zasadzie *žvalgėsi tolumon* (158), do 594 dodamy 93 wypadki użycia illat., otrzymamy 27,6%.

A więc w prozie współczesnej czasownik *žiūrėti* i pokrewne, łączony głównie i przede wszystkim z *į* cum acc., bardzo rzadko

i wyjątkowo z illat., jest w zestawieniu z ogólną ilością *į* cum acc. bardzo częsty (od 10,8% do 31,9%), z ogólną ilością *į* cum acc. oraz illat. dość częsty (od 8,2 do 27,6%). Składnia tych czasowników jest w świetle tych faktów dosyć ważna, ważne więc będą także wszelkie różnice między dialektem a językiem literackim. Omawiane czasowniki w języku literackim z *ant* cum gen. nie występują zupełnie.

Dialekty zach.-dzukowskie charakteryzuje m. in. lokatywne znaczenie illat. Por. *tan mūrelin, tan naujanà stou jauna mergełė,* T. Ž., I, 177.

Mimo częstości tegoż znaczenia, dawne użycie jest również jeszcze znane tak w par. mereckiej, jak i w Marcinkańcach, Przełajach oraz par. i miast. Olkieniki. W dial. parafii mereckiej dawne użycie illat. jest stosunkowo częstsze, niż w innych. Zatem p o t o c z n e m u liter. *į* cum acc. odpowiada w tych dialektach w sporej ilości wypadków *illativus.* O tyle *in* jest tu rzadsze. Np.: *invažavou in... girelį,* T. Ž., II, 357 (tamże: *invažavou... dvarelin*), *josiu gudo šalin* (bezpośrednio potem: *in... miestelį,* T. Ž., I, 241).

Z rozpatrzenia dialektów zach.-dzukowskich (i dusiackiego) wynika, że użycie *in* jest tu niekiedy szersze, niekiedy węższe, niż w języku literackim.

Do dialektów *in* należy również d i a l e k t K a p s ó w w pn. Suwalszczyźnie (co do granic por. mapę A. Salysa, Arch. Phil., IV, 1933).

Postać prefiksu i prepozycji na podstawie zbioru dajn i bajek z okolic Godlewa (Garliava, Litauische Lieder, Märchen, Hochzeitbittersprüche aus Godlewa gesammelt... von Karl Brugmann, Strassburg, 1882, str. 81—578).

W tekstach zapisanych z ust E, G, R, B, S (por. obj. Brugmanna) *im* występuje przed *p* lub *b* jako wariant znacznie częstszy, niż *in, į, int.* Mamy bowiem 58 wyp. *im,* 21 wyp. *in,* 2 wyp. *į* oraz 1 wyp. *int.* Zatem prawie 71% *im.*

W tych samych tekstach obserwujemy związanie prefiksu *int* z czasownikiem *eiti*: obok 19 wypadków *int*, tylko jeden raz *į*.

Przed *s, š,* po którym jest samogłoska[1]), mamy 33 *int*, 23 *in* oraz 4 *į*. Czyli 55% *int* oraz 43% nie *-int*. Tutaj związanie z pozycją nie jest tak silne, jak w dwu poprzednich wypadkach.

Zresztą *int* raz występuje przed połączeniem *s* + spółgł. (*int stanciję* 216), w wymowie zaś S dostaje się niekiedy także przed *p* (*int pałaukes* 267, ale *im pałaukę* 268), *m* (*int metus* 266), *ł* (*int*

[1]) *int seklyczę* dla 101, ale *in sklenyczę* 101.

łauką 259, ale *in łauką,* tamże), *k (int kitas* 266, ale *in kitas,* tamże), *g (int girę* 263, ale *in girę* 261) oraz *u (int ugnį* 265).

Jeżeli pominiemy pozycję, rozkład liczbowy poszczególnych postaci „*į*" przedstawi się następująco:

E (typ *in* czysty, t. j. bez *į*)

	in	im	int	į
pref. i prep.	140	28	22	1 [1]

Zatem na ogólną ilość 191 mamy 140 *in* (73.3 %) i 51 nie-*in* (26.7 %).

B (typ mieszany, t. j. z *į*).

	in	im	int	į
pref. i prep.	139	19	16	33

Zatem na ogólną ilość 207 mamy 139 *in* (67.1 %) i 69 nie-*in* (32.9 %).

S (typ mieszany)

	in	im	int	į
pref. i prep.	68	7	15	7

Zatem na og. ilość 97 mamy 68 *in* (70.1 %) i 31 nie-*in* (29.9 %).

Jak widać z powyższych statystyk wypadki *in* stanowią mn. w. 70 %, nie-*in* mn. w. 30 %, zatem *in* jest wariantem częstszym, niemniej jednak wariantem. Dla poszczególnych pozycji charakterystyczne jest *im* (*p, b*—71 %), *int (eiti* — 95 %, *s, š,* po którym następuje samogłoska — 55 %) — w tych wypadkach *in* jest wariantem i to wariantem rzadszym.

Obecnie rozpatrzymy znaczenia prepozycji. Pomimo, że dialekt godlewski jest bardzo bliski językowi literackiemu, w użyciu „*į*" zachodzą pewne różnice.

Dialekt niekiedy używa *in* tam, gdzie w jęz. liter. stosowana jest inna konstrukcja.

---

[1]) *Į namus* 162 można chyba uważać za pomyłkę zapisującego, por. *in namus* 162; może raczej *i-n-amus?*

Na początek dwa luźne przykłady: *nori but in sveczius* 240. *meldżesi in dëvą* 238.

Po czasownikach ozn. 'mówienie' dialekt zna *in* cum acc. jako rzadszą oboczną konstrukcję. Po *(pa)sakyti* mamy 266 razy dat. i 23 razy *in* cum acc. Np.: *toj duktė sako tėvui* 157, *pasakyt savo dukterei* 258, obok : *Paskui sako int seserį* 163. *Pasakė in tą paną tasai karaliunaitis, kad tu man pasiżadėsi* 164.

Atsakyti z dat. 20 razy, np. *Ponas jam atsakė* 255. Raz występuje *atsakyti* w znaczeniu 'odezwać się do kogoś', wówczas i składnia jest inna: *Ir atsakė jisai in vyrus* 255–6.

(Pa)pasakoti z dat. 7 razy, z *in* cum acc. 4 razy (ale w jednym zdaniu). Np.: *pasakojo savo tėvui* 258, *papasakojo savo paczei* 210; obok: *Pasakoje int savo tėvą ir motiną ir in brolius ir in seseris* 158.

Kalbėti występuje z dat. i z *į* cum acc. Por.: *tėvui savo kalbėjo* 259, *kalbėjo in savo żveriukes, kad asz buvau użsnudęs* 263.

W dialekcie godlewskim w 'pisać do kogoś list' mamy *in* cum acc. oraz dat., w jęz. liter. tylko dat. Por.: *moczeka ragana gromatą raszė int kunigaiksztį, sako: sunau mano, asz tau raszau gromatą* 266, *nuraszė moczeka ragana gromatą int karaliunaitį* 266.

Obok wypadków użycia *in* cum acc., nie znanych jęz. literackiemu, dialekt wykazuje wypadki użycia innych konstrukcji, równoważnych liter. *į* cum acc.

A więc naprzód kilka wypadków luźnych: *iszkiło ant oro* 221 (liter. *į orą; ir ėmė dalįt an trijų dalių* 189, *sukapojo visą ant kavałkų* 195 (zresztą: *buvai sukapotas į mażus kavałkus* 195) itp.

Po czasownikach oznaczających 'patrzenie' dialekt zna podwójną składnię: *ant* cum gen. oraz *į* cum acc. Dla przykładu (z dajn): *an jos pażiurėjus* 93, *an tave beżiurint* 104, *visi ponai sużiuro an mano grażaus żirgo* 151 — obok: *asz pażiurėcze in pudymo łaukelį* 119; z bajek: *visi an jos żiurėjo* 158, *pażiurėjo an dzëgorėlio* 177; obok— *ji pażiuro in jůs* 255, *į dangų pażiurėjo* 273, *jis żiuri in to jauno kupcziaus rasztą* 215, *vilkas pasiżiurėjo į vieną dukterį* 192.

Pewne wypadki dość wyraźnie wymagają składni z *in*, np.: *pażiurėjo jem į akis* 255, *kas savo keszeniui turėsim, in kito neżiurėsim* 275, i in.

Tak więc i w dialekcie Kapsów (ściślej: godlewskim) użycie *in* wykazuje rozbieżności z użyciem literackiego *į*.

* *
*

Jak wynika z przeglądu dialektów *in* (w zakresie prefiksu dołączają się tu dialekty posiadające tylko prefiks), *in* dialektyczne tak

pod względem formy[1]) jak i użycia i składni wykazuje wiele rozbieżności w stosunku do *į* literackiego. *In* cum acc. dialektyczne jest w mniejszym lub większym stopniu tylko wariantem dla oddania tego, co język literacki oddaje przez *į* cum acc. Ponadto *in* cum acc. dialektyczne wykazuje szereg użyć nie znanych jęz. literackiemu.

Jakie światło rzucają owe dane na rozpatrywaną reformę? Widzieliśmy, że *in* zaproponowano ze względów estetycznych, względów wygody artykulacyjnej. Jeżeli zaś chodzi o dialekty, w których owe *in* istnieje, ale inaczej istnieje, dokonano tu jak gdyby doboru pewnych elementów, jedne uwzględniając, drugie pomijając. Taki stosunek do dialektów można by nazwać stosunkiem eklektycznym. Zatem trzecią cechą reformy będzie eklektyzm wobec dialektów stanowiących jej bazę.

Estetyzm (itd), wybitny antytradycjonalizm oraz eklektyzm nie wyczerpują wszystkich cech reformy. Cechą dalszą jest negacja najwęższej bazy ludowej, częściowo i średniej. Jeżeli bowiem za najszerszą bazę uznamy całość dialektów litewskich, średnią będą dialekty zach. auksztajtowskie, najwęższą zaś będzie stanowił dialekt, zamknięty w trójkącie m. Naumiestis, Višakio Rūda a Griškabūdis, czyli dialekt Jabłońskiego. Ponieważ dialekt ten ma *į* a nie *in*, negacja owa dotyczy przede wszystkim formy. Oczywiście między dialektem Jabłońskiego a jęz. literackim nie zachodzi stosunek identyczności, ale bądź co bądź jęz. literacki jest najbliższy właśnie temu dialektowi. W zakresie omawianym pewne różnice powstają wskutek szerzenia się w dialekcie takich użyć jak *į Sabijonus buvom* (zanot. w Barzdach) oraz wskutek unikania przez jęz. literacki niektórych użyć *ant* (np. po *žiūrėti* i pokr.).

Przeniesienie punktu ciężkości ku dialektom południowo-wschodnim w konkretnym tu omówionym wypadku ustala jeszcze jeden rys różniący między i tak już tu i ówdzie różnymi językami ogólnolitewskim literackim, a językiem Litwy Pruskiej. I ten szczegół dla charakterystyki reformy ma swoją wagę.

Przypisy.

a) Za *in* opowiedzieli się m. in. prezes stowarzyszenia pisarzy, profesor literatury V. Mykolaitis-Putinas oraz pisarz i dziekan wydziału humanist. V. Krėvė-Mickevičius; przeciw — m. in. prezes związku dziennikarzy, prof. Iz. Tamošaitis (por. G. K., 1935,71), anonimowa broszura wydana p. t. Reformuotoji Rašyba (czerwiec 1935, 12 stron), wydana przez pismo „Tėvų Žemė". Przeciw *in* 69 głosami wobec 13 głosujących za *in* opowiedzieli się również nauczyciele języka litew-

[1]) Nb. co się tyczy formalnych odmianek *in*, to jest ich jeszcze więcej, niż podano w niniejszej pracy (por. Fr. S., 37: n̥, *ink* || *ing*, *enk*, *inš*).

skiego na letnich kursach w Połądze (lipiec 1935, por. G. K., 1935, 121) oraz Lietuvių Kalbos Draugija (por. użycie *į* w memoriale z paźdź. 1935, G. K. 118-119, por. także G. K., 1936, 3).

Omawianą inowację zastosowało szereg pism („Gimtoji Kalba" przez cały 1935 r., urzędowa ajencja prasowa „Elta" od 1. IV. 1935, urzędowy dziennik „Lietuvos Aidas" i in., por. o tem G. K. 1935, 40, zresztą i „Elta" i „Aidas" po kilku miesiącach wycofały się z zajętego stanowiska). *In* zastosowano także w IV tomie „Lietuviškoji Enciklopedija", z *in* wyszły dwa dzieła prezydenta A. Smetony — w zakresie literatury po książce Šeiniusa jest to jeden z nielicznych wyjątków.

b) Do podobnych argumentów można by dorzucić jeszcze jeden w intencji autora, prof. Fr. Brendera, stanowiący jedną z możliwości argumentacyjnych: *in* jest dwugłoskowe a zatem jako „nosiciel znaczenia" przedstawia większe dogodności, niż pojedyńcza, nawet długa samogłoska. Argument odznacza się ciekawym ujęciem. Można by tu nawiązać do interesujących idei Ch. Bally o analityczności i syntetyczności form językowych, wypowiedzianych w Linguistique générale et linguistique française, Genève, 1932: mniejszą fonetyczną wyrazistość cząstki znaczeniowej wypadłoby zaliczyć do czynników syntetycznych.

c) Wg. A. Salysa obszar braku prepozycji *į* na zachodzie sięga linii Pašvitinys, Šeduva, Upytė, Pagiriai (R. kl., 3). Jest to w zasadzie zgodne z informacjami Spechta i Baranowskiego. Terytorium mieszane R 2 włączone tu jest do terytorium całkowitego braku *į*.

d) Co się tyczy *int* w złożeniu z *eiti*, zjawisko to występuje również m. in. (?) w dial. R 4 (por. Arch. Phil. II 114 i 115).

e) Podwójna składnia słów oznaczających 'patrzenie' znana jest z całej Litwy. Por.:

e) *(pa)veizėti: strosznu weiz̨eti unt tokios ńałamies* (B.-Sp., I, 292 Ż. R.), *su paniekinimo ont mones weiziejot* (364, ŻT), *isz auksżta paweiziejes ont płate swieta* (361, ŻT) i obok: *weiziedami i ano graži k'apore* (363, ŻT);

(pa)(si)žiūrėti; żiuredams ant saves nu wirszaus ligi koju (181, R. 1 ż), *pażiureja ant lakaja* (192, R 1 ż), *pasiżiureja ant lakaja* (tamże), *ant paczos ir żiuret' nenoreje* (286, Wż), *pasiżiur̨ejas ant staluka* (278, Wż); obok: *żiureja i pono* (187, R 1 ż), *żiuredams i ta pusa* (200, R 1 ż), *i ta galwa* (288, Wż), *kals karts pasiżiureja i sẃaczu* (141, R 2).

Žvilgterėti: Zwilkt'areja śańalys ant maskola (194, R 1ż), *Zwilkt'areja śańalys ant saw̨es* (tamże); obok *żwełgterieje i szali* (377, ŻT).

W wypadku rozpatrywanej reformy ważna jest oczywiście tylko różnica, zachodząca między dialektami *in* a językiem literackim.

Forma i użycie *į* w dialektach *į* różni się od formy i użycia *į* literackiego nie tylko w wypadku przytoczonym. Przede wszystkim, jeżeli można wnioskować z tekstów Baranowskiego, w dialektach *į* występuje również *ing* oraz z niego powstałe *in*. Por. nast. przykłady: *ing wańdeni, ing skarba* obok: *i wańdeni, i skarba* (177, R 1ż), *in kałẃe* obok: *i kałẃe* (190, R 1ż), *ing wiena kaima paprato łakstyti gywate* obok: *i ta kaima paprata łakstyti baisi gywate* (222, Wp.), *ikrinta in Nemuna* (243, Wp.), *Nueje ing pałocius karalaus, o ingeidamas...* (301, ŻR.), *in worwa* (297, ŻR), *gryżdamis atgał ing Prusus* (331, ŻT), *gryszt in Prusus* (333, ŻT).

Prawdopodobnie owe *ing, in* dziś jest przynajmniej rzadsze, niż w czasie, kiedy zostały spisane teksty Baranowskiego. Można to wnioskować z poprawek wniesionych do tych tekstów przez Gerullisa (Litauische Dialektstudien). Por.: *ing pusryczus = i. pu.sr̂ičus*, 27, *ing tą puse = i. ta· pu.se*, 27 Vž, *in mażos = i mažùs*, 33, Vp. *in Nemuna = i nǣ·muna*, 33, Vp.

Na terenie kłajpedzkim prepozycja znana jest także w postaci *ir* (por. Fr., S. 38).

Co się tyczy znaczenia *į* cum acc., to w pasie, ciągnącym się na zachodzie wzdłuż granicy językowej *į* cum accus. zastępuje locativus. Np. w dialekcie rybaków, mieszkających blisko ujścia Niemna *į* cum acc. wyparło locativus całkowicie, pozostawiając jedynie skostniałe formy przysłówkowe, jak np. *βakarè* (por. Gerullis, Stang, Liet, žv. t. Pr. 27). W dajnach z okolic Wilkiszek, zebranych przez A. L e s k i e n a (Litauische Volkslieder und Märchen, Strassburg, 1882) *į* cum acc. w znaczeniu lokatywnym jest reprezentowane, por. np.: *į tą lëpelę kuků raibs balandėlis,* 34; zresztą locativus tu istnieje, por. *yra këme obelu,* 23. Por. Fr., S. 49—52.

Użycie *į* cum. acc. na pewnej części terytorium *į* w znaczeniu lokatywnym nie wyczerpuje wszystkich różnic między *į* literackim a dialektycznym. Jakkolwiek fakty tu przytoczone stanowią tylko część większego zespołu, to jednak wydaje się, że w świetle ich dostatecznie uwydatnia się oddalenie języka literackiego od dialektów w zakresie rozpatrywanym.

W a ż n i e j s z e s k r ó t y.

Ar. = Litauische mundartliche Texte aus der Wilnaer Gegend... von P. Arumaa, Dorpat, 1931.

B.—Sp. = Litauische Mundarten... von A. Baranowski. Band I: Texte... herausgegeben von Dr. Franz Specht, Leipzig, 1920, Band II, Grammatische Einleitung mit lexikalischem Anhang bearbeitet von Dr. Franz Specht, Leipzig, 1922.

Fr. S. = Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen von Ernst Fraenkel, Heidelberg, 1929.

Ger. = Litauische Dialektstudien von Georg Gerullis, Leipzig, 1930.

G. K. = Gimtoji Kalba, miesięcznik, wyd. w Kownie od 1933 r.

J. r. = Jablonskio raštai, t. III.

Otr. = Jan Otrębski, Wschodniolitewskie narzecze twereckie, cz. I, gramatyka, Kraków, 1934.

R. Kl. = A. Salys, Rašybos klausimu, Lietuvos Aidas, 16.V.1935, str. 2-3.

T. Ž. = Tauta ir Žodis.

Volt. = E. Volter, Litovskaja Chrestomatija, I.II, Peterburg, 1903—1904.

Stanisław Westfal.

LERMONTOW NA WARSZTACIE NAUKI SOWIECKIEJ.

W porównaniu z olbrzymią literaturą puszkinowską Lermontow zajmuje w sowieckich badaniach zadziwiająco skromne stanowisko, niewspółmiernie skromniejsze niż to, jakie przysługiwałoby mu z tytułu roli w rozwoju poezji rosyjskiej. Zjawisko to jest tym dziwniejsze, im bardziej popularny staje się autor *Demona* wśród poetów i pisarzy Z. S. R. R., o czym aż nazbyt wymownie świadczy rekordowa bodaj ilość utworów literackich, osnutych na tle jego życia — nowele, opowiadania i powieści Pilniaka, Sjergiejewa — Cjenskiego, Bolszakowa, Pawlenki i in. [1]). Mimo to jednak powojenny okres należałoby scharakteryzować jako dodatni etap w rozwoju studiów nad Lermontowem, które w porównaniu z poprzednim stanem badań wydatnie posunęły się naprzód nie tylko w zakresie zagadnień ściśle literackich, ale też jeśli chodzi o znajomość tekstów i biografii poety. Studia te zasługują na uwagę także z tego względu, że stanowią znamienną ilustrację poszczególnych etapów zygzakowatej i pochyłej drogi, jaką przebyła sowiecka nauka o literaturze w okresie ostatnich lat piętnastu, coraz częściej zwodzona na manowce przez marksistowski dogmatyzm.

Uwagi poniższe nie roszczą bynajmniej pretensji do wyczerpującego zestawienia prac sowieckich o Lermontowie (co zresztą—wobec sporej ilości pozycji, dziś już całkowicie wyczerpanych, lub znajdujących się w trudno dostępnych czasopismach — nastręczałoby zbyt wiele trudności), próbują jednak scharakteryzować przynajmniej te studia, które z tych czy innych względów wybijają się na czoło dotychczasowego dorobku badań nad Lermontowem,—i usiłują związać je z ogólnym rozwojem sowieckiej nauki o literaturze.

I. Badania literackie.

1.

Pierwsze lata porewolucyjnych badań literackich stały wyłącznie niemal pod znakiem szkoły t. zw. „formalistów“, którzy mimo wielu strat, jakie poczyniły w nauce rosyjskiej długie lata walk domo-

[1]) Por. W. Lednicki, *Z rosyjskiej literatury biograficznej, Przyjaciele Moskale.* Prace Pol. Tow. dla badań Europy Wschodniej, Kraków 1935, str. 99.

wych[1]), dość rychło podźwignęli naukę o literaturze, podejmując pracę, rozpoczętą jeszcze przed wojną światową. W pracy tej nie ominięto oczywiście i Lermontowa, chociaż nie on, ale Puszkin, jego otoczenie i prozaicy XIX w. wybijają się na czoło studiów rosyjskich „formalistów". Lermontow staje się przedmiotem ich badań bądź to w krótkich, analitycznych artykułach, bądź też w rozbiorach literackich i spostrzeżeniach, przytaczanych jako przykłady w pracach na inne, bardziej ogólne, tematy, jak np. w książkach W. Żirmunskiego o rymie, metryce rosyjskiej i kompozycji lirycznych utworów[2]), lub B. Eichenbauma o melodyce wiersza[3]). Ale najbardziej „reprezentacyjnym" wyrazem badań „formalnych" w zakresie studiów nad Lermontowem stała się nieduża, lecz esencjonalna książka tegoż Eichenbauma p. t. *Lermontov, opyt istoriko-literaturnoj ocenki*[4]).

Rozprawa ta, wydana w r. 1924, w okresie najświetniejszego rozkwitu „formalizmu", godna jest szczególnej uwagi choćby i z tego jeszcze względu, że może służyć jako wielce przekonywający przykład konsekwentnego zastosowania w praktyce poglądów, głoszonych przez „formalistów" — przykład, który mógłby być kontrargumentem przeciw hipotezie, wysuniętej w naszej krytyce literackiej, jakoby „formaliści" pozostali wierni własnym nakazom teoretycznym jedynie w pracach, dokonywanych na terenie „cząstkowych zagadnień", kapitulując z wielu swych postulatów wobec tak wielkich „machin badawczych", jak monografia[5]). Niewątpliwie bowiem książka Eichenbauma zasługuje na miano konstrukcji monograficznej i—jeśli brać pod uwagę

[1]) Tak np. w zamęcie walk domowych zniszczono prawie całkowicie cenne materiały prof. N. M. Żinkina, który wraz z kilkoma współpracownikami w ciągu 4 lat zgórą przygotowywał olbrzymi słownik do dzieł Lermontowa. Por. *Naukovi Zapysky Naukovo-Doslidčoï Katedry Istoriï Ukraïnśkoï Kultury*, nr. 6, (Charkiv) 1927, str. 297.

[2]) *Rifma, ee istorija i teorija*, „Academia", Petersburg 1923, *Vvedenie v metriku*, Ros. Inst. Ist. Iskusstv, Leningrad 1925; *Kompozicija liričeskich stichotvorenij*, „Opojaz", Petersburg 1921.

[3]) *Melodika russkogo liričeskogo sticha*, Izd. „Opojaz", Petersburg 1922.

[4]) Gos. Izdatelstvo, Leningrad 1924, str. 168.

[5]) Por. St. Adamczewski, *O t. zw. formaliźmie rosyjskim i polskim*, *Pion* 1936, nr. 6. Myli się też Adamczewski, informując, że E. „wysunął się na czoło ruchu formalistów od niedawna", gdyż tak wyżej cytowane książki tego badacza, jak też zbiór rozpraw, *Literatura* („Priboj", Leningr. 1927) świadczą o intensywnym udziale jego w pracach rosyjskiego „formalizmu" od początku porewolucyjnego okresu badań literackich. Monografia o Tołstoju, omawiana w artykule Adamczewskiego, pochodzi z okresu, w którym dalsze hołdowanie zasadom skrajnego formalizmu stawało się coraz bardziej niebezpieczne ze względu na opinię w oficjalnych sferach krytyków marksistowskich.

nie objętość książki, ale zakres, tezy i ostateczne rezultaty jej rozważań—to należałoby ją sklasyfikować właśnie jako „wielką machinę badawczą“.

W obszernym wstępie swej książki zaznacza Eichenbaum, że tematem jego pracy jest „Lermontow p o j ę t y h i s t o r y c z n i e, jako siła, wchodząca w ogólną dynamikę swej epoki, a przez to samo w historię w ogóle“. „Badamy—zaznacza dalej—historyczną indywidualność tak, jak wyraziła się ona w twórczości, a nie indywidualność przyrodzoną (psychofizyczną), do czego należy stosować zupełnie inne materiały“ [1]) (str. 9, podkreśl. Eichenbauma). Ewolucję literacką pojmuje E. zgodnie z teorią „formalistów“ jako immanentny rozwój zjawisk literackich, proces, rozwijający się „nie w postaci jednej linii faktów, ale w skomplikowanej formie splotu i przeciwstawienia różnych tradycji i metod, których walka wytwarza oblicze epoki“. A nieco dalej powiada:

> Każdą epokę kształtuje walka co najmniej dwóch (w istocie rzeczy — znacznie więcej) kierunków, z których jeden stopniowo zwyciężając i w ten sposób przeistaczając się z rewolucyjnego w pokojowo panujący, otacza się epigonami i poczyna wyradzać się, podczas gdy drugi, odświeżony wskutek odrodzenia dawnych tradycji, poczyna przyciągać ku sobie powszechną uwagę. W momencie rozpadania się pierwszego kierunku pojawia się zwykle trzeci—, który stara się zająć pośrednie stanowisko i żądając reformy, usiłuje zachować główne zdobycze poprzedniego zwycięzcy, nie narażając się na nieunikniony upadek (str. 19).

Lermontow — według słów E. — należy właśnie do epoki owego trzeciego, przejściowego kierunku:

> Między epoką Puszkina i epoką Niekrasowa — Fieta musiała powstać poezja, która nie zrywając z tradycją i zdobyczami poprzedniej epoki stanowiłaby coś odrębnego od stylu, panującego w latach dwudziestych. Na rewolucję było jeszcze za wcześnie, ale konieczność reformy odczuwano już zupełnie wyraźnie. Trzeba było odrzucić wszystko zużyte, a zebrać to, co

---

[1]) Jeszcze wyraźniej ujął E. swą postawę badawczą w następujących słowach tegoż wstępu: „Historyczne badania wykrywają dynamikę zdarzeń, prawa, które działają nie tylko na przestrzeni dowolnie obranej epoki, ale wszędzie i zawsze. W tym znaczeniu—mimo że wygląda to na paradoks — historia jest nauką o czymś stałym, niezmiennym i nieruchomym, chociaż ma do czynienia ze zmianą i z rozwojem... Sprawa polega nie na zwykłej projekcji w przeszłość, lecz na tym, aby zrozumieć historyczną aktualność zdarzenia, określić jego rolę w rozwoju historycznej energii, która w istocie swej jest stała—nie pojawia się i nie ginie i dlatego działa poza czasem. W historii nic się nie powtarza, ale właśnie dlatego że zjawiska nie giną, lecz przekształcają się. Toteż historyczne analogie są nie tylko możliwe, ale i niezbędne, a badanie historycznej dynamiki, jako indywidualnych, „niepowtarzalnych“, zamkniętych w sobie systemów, jest niewłaściwe, jako sprzeczne z naturą tych zdarzeń“ (str. 8—9).

nie utraciło żywotności, bez względu na niektóre wewnętrzne sprzeczności, uwarunkowane walką różnych tradycji. Trzeba było zmieszać ze sobą rodzaje, przepoić wiersz silnym, emocjonalnym napięciem, obciążyć go myślą, nadać poezji charakter krasomówczej, patetycznej spowiedzi, choćby miała stracić na tym prawidłowość stylu i kompozycji... Lermontow skupił swą uwagę... na wzmożeniu wyrazistej energii wiersza, na przeszczepieniu poezji emocjonalno-osobistego charakteru, na rozwinięciu poetyckiego krasomówstwa. Poezja przybrała formę lirycznego monologu, wiersz stał się ponownie umotywowany jako przejaw duchowego i umysłowego wzburzenia, jako naturalny środek wyrazu (str. 12—13).

W zakończeniu wstępu, zawierającego w najogólniejszych rysach świetną charakterystykę poezji Lermontowa i roli jej w rozwoju literatury rosyjskiej jeszcze raz podkreśla E., że „ani tu, ani w innych ustępach książki nie należy pojmować jego słów jako zwykłej, estetycznej oceny, jest to bowiem nie estetyczna, ale historycznoliteracka ocena, której głównym patosem jest patos konstatowania faktu" (str. 20).

W pierwszym rozdziale swej książki omawia E. młodzieńczą twórczość Lermontowa charakteryzując ją jako przygotowawczą pracę, w której zaprawiał się młody poeta, wytwarzając sobie na przyszłość obfity arsenał zwrotów poetyckich. Wiele uwagi poświęca E. pracy Lermontowa nad spajaniem ze sobą poszczególnych form wierszowych i porównań, pożyczanych zwykle od innych pisarzy i wykorzystywanych przez Lermontowa dla własnych, oryginalnych celów artystycznych. W zagadnieniu wpływów obcych na twórczość Lermontowa ważny jest—według E.—tylko „sam fakt skłonności rosyjskiego poety do korzystania ze źródeł obcych i charakter tego korzystania". „Skłonność ta zjawiła się — jego zdaniem — jako naturalny rezultat tego, że poezja rosyjska po Puszkinie nie mogła rozwijać się drogą zwykłego dziedziczenia. Trzeba było albo wskrzesić dawne tradycje XVIII w. (tego domagali się archaiści), albo umacniać niektóre, najbardziej żywotne tendencje ostatniego okresu w oparciu o obce źródła literackie. I tą właśnie drogą poszedł Lermontow" (str. 33).

Toteż w badaniach nad Lermontowem istotne jest nie to zagadnienie, od kogo i z jakiej literatury zaczerpnął poeta dany zwrot, porównanie lub aforyzm, ale kwestia sposobu, za pomocą którego spaja on poszczególne zapożyczenia w jednolitą całość. I chociaż Lermontow bez żadnych skrupułów sięga po gotowy materiał, to jednak — jak słusznie zauważa E. — pozostaje zawsze samodzielnym poetą, gdyż „samodzielna i historycznie aktualna" jest jego metoda łączenia ze sobą poszczególnych zwrotów.

Podstawową zasadą tej metody było przeistoczenie liryki w patetyczną spowiedź, zaostrzenie i wzmożenie osobistego charakteru, stworzenie

osobliwego „ja", które na cały świat spogląda z punktu widzenia swego losu i los swój czyni światowym zagadnieniem. To było ostatnim natężeniem rosyjskiej liryki klasycznej, tak jak ostatnim natężeniem liryki symbolistów było „ja" Błoka (str. 61).

Emocjonalizm stylu Lermontowa wiąże się — zdaniem E. — z inną niemniej znamienną właściwością jego poezyj — przenoszeniem całych zwrotów z jednego utworu do drugiego, powtarzaniem własnych, poprzednio sformułowanych ustępów. Po analizie wielu interesujących przykładów takich zapożyczeń z własnego dorobku poetyckiego, kończy E. pierwszy rozdział swej pracy syntetycznymi uwagami o charakterze młodzieńczej poezji Lermontowa, podkreślając zwłaszcza nieokreśloność jej rodzajów.

Następny rozdział (o wierszach II-go okresu, 1836—1841) rozpoczyna się od pobieżnej, ale interesującej analizy dramatów Lermontowa, które E. traktuje jako nieudaną próbę wyjścia poza ramy liryki. Potem omawia związek między nowymi wierszami i młodzieńczą poezją Lermontowa oraz przechodzi do charakterystki jego poematów. Trzy z nich *Ispoved', Bojarin Orša, Mcyri,* stanowią — według E. — coraz to nową realizację jednego pomysłu: napisania utworu, w którym bohater, znajdujący się we władzy innych ludzi, wygłasza namiętną mowę, pełną silnych emocjonalnych zwrotów. Szczególnie wnikliwa jest analiza *Mcyri,* który — zdaniem E. — stanowi jakby „ostatnie słowo, szczyt rosyjskiego poematu lirycznego". Podobnie charakteryzuje E. *Demona* i omawiając stopniowy rozwój pierwotnego pomysłu tego utworu, zauważa w nim „połączenie retoryki, wywodzącej swój rodowód od *Więźnia z Chillonu* z dekoracyjnością, przypominającą poematy Podolińskiego" (s. 97). Nieco dalej zaś w ten sposób formułuje swe spostrzeżenia o stylu i języku *Demona*:

> Lermontow pisze formułami, które jakby hipnotyzują jego samego...; istnieją one dla niego jako abstrakcyjne ukształtowania mowy, jako zespolenia wyrazów, a nie ich skojarzenia... Semantyczne znaczenie słów blednie, a niebywałym blaskiem poczyna świecić deklamacyjne (dźwiękowe i emocjonalne) ich zabarwienie. Ten zwrot w samej naturze poetyckiego języka, przeniesienie dominanty z efektów, właściwych mówionemu wierszowi, na efekty, specyficzne dla wiersza śpiewanego i deklamowanego, stanowi główną osobliwość, siłę i istotę Lermontowskiej poetyki (str. 97).

Podobne objawy dostrzega E. w liryce drugiego okresu, podkreślając zwłaszcza wahania Lermontowa między różnymi jej „stylami" i rodzajami:

> Obok ballady i medytacji typu *Kogda volnuetsja želtejuščaja niva,* lub *Vychožu odin ja na dorogu* stoją wiersze oratorskiego, deklamacyjnego stylu (jak wiersz na śmierć Puszkina, *Duma, Poslednee novosel'e* i tp.),

w których łatwo poznać tradycję dawnych ód ...Rylejewa, Poleżajewa i in. Obok utworów śpiewnego stylu, gdzie jako dominanta występuje liryczna intonacja, albo melodyka wiersza, znajdujemy jaskrawe wzory stylu retorycznego, w którym panuje oratorska intonacja, a tok utworu zostaje wyznaczony zestawieniem deklamacyjnych kontrastów (str. 101—102).

W dalszym ciągu na podstawie analizy takich wierszy, jak *Smert' poeta*, *Duma*, *Poet* i in. przedstawia E. rozwój deklamacyjnego stylu Lermontowa i przechodzi do charakterystyki t. zw. „liryki fabularnej", w której „Lermontow jak gdyby unika form bezpośrednich" (*Sosna*, *Tuči*, *Utes* i in.). I jak deklamacyjne zespolenia słów w wierszach retorycznych, tak tu zespolenia rytmiczno - syntaktyczne świadczą — zdaniem E. — o naruszeniu równowagi między wierszem i słowem— zjawisku ogromnie znamiennym dla ówczesnej epoki.

Bardzo krótko i niedostatecznie omówione zostały w książce E. takie utwory jak *Borodino*, *Pesnja pro kupca Kalašnikova*, *Kazač'ja kolybel'naja pesnja* i in., ujęte pod wspólnym (wielce niefortunnym) mianem „wierszy folklorystycznych". Następnie po dość dokładnej i wnikliwej analizie poematów żartobliwych przechodzi E. do omówienia prozy Lermontowa, poprzedzając je ciekawą i oryginalną interpretacją beletrystyki rosyjskiej lat trzydziestych i wysuwając na czoło głównych zagadnień epoki kwestie formy opowiadania oraz organizacji języka literackiego. Zagadnienia te — według E. — znalazły całkowite rozwiązanie w *Geroju našego vremeni*. Oto słowa ogólnej charakterystyki, zamykającej szczegółową analizę kompozycji i stylu powieści, stanowiącą najświetniejszą bodaj partię w całej książce:

> W *Geroju našego vremeni* zawarł Lermontow syntezę tych formalnych poszukiwań, które charakteryzowały rosyjską beletrystykę lat trzydziestych... Po Marlinskim, Weltmanie, Odojewskim i Gogolu, gdzie wszystko było jeszcze tak trudne, tak niejednorodne, tak nieumotywowane i dlatego tak nienaturalne, *Geroj našego vremeni* wygląda jak pierwsza „lekka" książka, w której formalne zagadnienia ukryte zostały wskutek starannego umotywowania i która dlatego też mogła wytworzyć iluzję naturalności i wzbudzić zainteresowanie czytelników... Po *Geroju našego vremeni* staje się możliwa rosyjska powieść psychologiczna, chociaż prosta, historycznoliteracka linia wiedzie od prozy Lermontowa nie ku powieściom, ale ku nowelistycznym opowiadaniom Turgieniewa i Czechowa (str. 155—156).

Książkę całą zamyka krótka uwaga, że chociaż Lermontow umarł wcześnie, to jednak fakt ten nie zmienia wcale znaczenia jego historycznoliterackiej roli. „Należało doprowadzić do szczytu klasyczny okres poezji rosyjskiej i przygotować przejście do stworzenia nowej prozy. Tego wymagała historia i to zostało wykonane dzięki twórczości Lermontowa" (str. 156).

Najbardziej znamienną właściwością rozprawy E. jest jej aspekt historycznoliteracki[1]), aprioryczne założenie o immanentnym rozwoju zjawisk literackich, którego słuszność udowadnia się na przykładzie Lermontowa. Właściwość ta ma swoje dodatnie i ujemne strony. Pierwsze z nich tkwią głównie w kompozycji pracy, nadając jej jednolity kształt wywodów, obracających się wciąż — jak wokół centralnej osi — naokoło podstawowej tezy o historycznoliterackiej roli twórczości Lermontowa. W dodatku nowe i oryginalne ujęcie przedmiotu nie tylko nadaje rozprawie zabarwienie świeżości i głębi wypowiadanych spostrzeżeń, ale też odkrywa przed czytelnikiem zupełnie nowe, nieprzewidywane przedtem horyzonty. Ale z właściwości tej wypływają także ujemne cechy rozprawy. Niektóre z nich zjawiają się jako konsekwencje zbyt radykalnego sformułowania teorii o ewolucji zjawisk literackich, która wskutek całkowitego pominięcia wpływu pozaliterackich czynników i sprowadzenia całego — ogromnie skomplikowanego — zagadnienia rozwoju literatury do zbyt mechanicznie pojętej zmiany miejsc przez poszczególne kierunki literackie (jak w kontredansie!) — budzi wiele zastrzeżeń i wątpliwości, podważając całą konstrukcję wywodów E., jako opartą na niedostatecznie przemyślanych założeniach. Dalszą nieuniknioną konsekwencją postawy badawczej autora stało się pewne ograniczenie wywodów rozprawy do zagadnień i utworów, najbardziej przydatnych do przeprowadzenia powziętej z góry koncepcji i niesłuszne usunięcie w cień takich np. wierszy, jak *Pesnja pro kupca Kalašnikova.*

Wszystko to jednak nie zmniejsza znaczenia studium Eichenbauma jako jednej z najcenniejszych pozycji w dotychczasowym dorobku prac o Lermontowie,—jako rozprawy, w której autor wykazał nie tylko świetną znajomość epoki, rozległą erudycję i wyjątkowo dokładne przestudiowanie całej puścizny poety, ale też dużą zręczność w konstruowaniu swych wywodów, wnikliwość i trafność sądu w opisie, klasyfikacji i ocenie historycznoliterackiego znaczenia poszczególnych zjawisk literackich oraz podziwu godną ścisłość i ekonomię słów w formułowaniu swych spostrzeżeń, wskutek czego niezmiernie bogaty meteriał jego rozważań mieści się doskonale na 160 stroniczkach książki, która pod piórem innego badacza rozrosłaby się z pewnością do rozmiarów kilku pokaźnych tomów.

Książka E. zasługuje także na szczególną uwagę jako studium, usiłujące przedstawić twórczość wielkiego poety nie tylko na tle

[1]) W takim znaczeniu, jakie nadawali historii literatury „formaliści", tj. jako historii sztuki literackiej.

rozwoju zjawisk ogólnoliterackich, ale też w związku z ewolucją jego własnej techniki poetyckiej,—jako monografia, zrywająca z biografią i tłem historycznokulturalnym, nieodłącznych elementów w szablonie dotychczasowych prac monograficznych i jako „ostatnie słowo“ formalizmu rosyjskiego w zakresie studiów nad Lermontowem. Ataki ze strony prawowiernych „marksistów“ stawały się bowiem coraz bardziej natarczywe, zmuszając „formalistów“ do stopniowej rezygnacji z najradykalniej sformułowanych postulatów i do powolnego, ale nieustannego odwrotu z zajmowanych dotychczas pozycji przed naciskiem przeciwników, zbrojnych nie tyle w rzeczowe, przekonywające argumenty, ile raczej w oficjalne poparcie władz partyjnych. I chociaż wpływ „formalizmu“ przejawia się i później nie tylko w takich artykułach i rozprawach jak np. N. M. Żinkina *Rifma i ee kompozicionnaja rol' v poeme Lermontova „Demon“* [1]), lub V. Nejmana *Evolucija stilja i sjužetov Lermontova* [2]), ale też w większości studiów „marksistowskich“ — to jednak w dalszym rozwoju badań nad Lermontowem „formalizm“ nie odznaczył się już żadną pracą, która mogłaby choć w pewnym stopniu dorównać książce Eichenbauma.

2.

Jako pierwszy — dość nikły jeszcze objaw — wpływu marksistowskich teorii w dziedzinie badań nad twórczością Lermontowa należy wymienić książkę M. A. Jakowlewa p. t. *M. Ju. Lermontov kak dramaturg* [3]). Cały materiał tej rozprawy podzielony został na 8 obszernych rozdziałów. Pierwszy z nich stanowi kompilację znanych na ogół wiadomości o teatrze moskiewskim na pocz. XIX w., drugi zaś charakteryzuje stosunek Lermontowa do teatru, cytując parokrotnie jego utwory jako najzupełniej wiarogodny materiał przy ustalaniu poszczególnych faktów z życia poety — nawet wtedy, gdy pozostaje to w wyraźnej sprzeczności z innymi źródłami jego biografii. Akcenty marksistowskie ograniczają się wyłącznie niemal do III rozdziału, poświęconego „społecznym motywom dramatów Lermontowa. Rozdział ten miał być zapewne sprecyzowaniem postawy badawczej autora oraz sformułowaniem głównych tez rozprawy, w istocie zaś wskutek braku jakichkolwiek związków organicznych z właściwymi wywodami książki, sprawia wrażenie „wyznania wiary“, wynikającego ze świadomości praktycznych konsekwencji zgłoszenia się

---

[1]) *Naukovi Zapysky Naukovo-Doslidčoï Katedry Istoriï Ukraïnśkoï Kultury*, nr. 6, (Charkiv) 1927, str. 291—305).

[2]) *Rodnoj jazyk v škole*, 1927 kn. 5, str 99—109.

[3]) Izdatelstvo „Kniga“, Leningrad — Moskva 1924, str. 260.

do obozu marksistów, lub przezornej asekuracji na wypadek ataków ze strony krytyki partyjnej.

W taki oto sposób formułuje Jakowlew swe przekonanie o wpływie pochodzenia pisarza na charakter jego twórczości:

> Każdy artysta jest przedstawicielem tej lub innej klasy społeczeństwa, wyrazicielem jej ideologii i jeśli zdradza swą klasę, to mimo wszystko i w obcej dla siebie ideologii klasowej będzie reagować na zjawiska życia po dawnemu, z punktu widzenia swego klasowego pochodzenia, gdyż takie jest prawo psychologicznej apercepcji (str. 40).

W związku z tym wysuwa Jakowlew postulat zwrócenia szczególnej uwagi na osobowość artysty, jego związek z rodziną i klasą społeczną oraz na „ideologię“ tej klasy i odbicie jej w utworach artysty, na samym końcu dopiero wspominając o wpływach obcych i „poetyce twórczości“. Wszystkie powyższe postulaty (z wyjątkiem dwu ostatnich) stara się Jakowlew zrealizować w trzecim rozdziale swej książki, charakteryzując pochodzenie Lermontowa jako „szlachecko-ziemiańskie“, oraz bardzo gorliwie rejestrując wszelkie akcenty demokratyczno-liberalne, jakie udało mu się zebrać w Lermontowskich dramatach, aby w ostatecznych wnioskach dojść do przekonania całkowicie sprzecznego z cytowaną wyżej tezą o znaczeniu pochodzenia pisarza:

> Dramaty Lermontowa pozostają w bezpośrednim związku ze społeczeństwem owego czasu i chociaż obok elementów społecznych bardzo silnie występuje w nich element biograficzny... — to jednak objaw ten jeszcze bardziej wzmaga siłę protestów Lermontowa przeciw tej uprzywilejowanej, stanowo szlacheckiej klasie, do której sam należał (str. 74—75, podkreśl. C. Z.).

Następne cztery rozdziały, stanowiące niemal $^3/_4$ książki Jakowlewa omawiają wpływy literackie i autobiograficzne elementy w poszczególnych dramatach Lermontowa, nie wychodząc ani trochę poza rejestrację faktów i nie usiłując związać ich w jakąś ogólniejszą i bardziej samodzielną syntezę. To skrupulatne wyszukiwanie wszelkich, — choćby całkiem nieznacznych i wielce problematycznych — zapożyczeń z twórczości innych pisarzy, oraz zbyt naiwne dopatrywanie się w każdej niemal postaci analizowanych utworów odbicia jakichś rzeczywistych faktów z biografii autora — nie pozostawia w dramatach Lermontowa ani jednej właściwości, którą można byłoby przypisać jego oryginalnej, twórczej pracy. Ponadto — pomijając już zasadniczą wątpliwość co do celowości badań tego rodzaju — należy podkreślić, że dość znaczny procent zestawień Jakowlewa budzi poważne zastrzeżenia ze względu na niedostateczną zbieżność porównywanych tekstów lub sytuacyj. Tak np. nie są dostatecznie przekonywające zestawienia kilku drobnych zbieżności między *Menschen und Leidenschaften*

i *Zbójcami* Schillera (str. 168—170), *Dwoma braćmi* Lermontowa i utworami Gribojedowa oraz Marlinskiego (str. 194—196). Wątpliwe wydaje się także zestawienie *Menschen und Leidenschaften* z powieściami Marlinskiego na podstawie zbieżności motywów tradycyjnych, żywych jeszcze i w epoce Lermontowa (str. 174—176)[1]). Podobnie postępuje Jakowlew przy omawianiu elementów autobiograficznych. Tak np. problematyczna wydaje się kwestia dedykacji *Menschen und Leidenschaften* A. G. Stołypinej (str. 126—130), a już zupełnie nieusprawiedliwione jest powoływanie się przy analizie *Dwóch braci* (str. 161—164) na *Zapiski* Suszkowej, która podczas pisania swych wspomnień znała tekst dramatu (ogłoszonego w *Russkom vestnike* 1857) i wyraźnie zeń korzystała, jak świadczy o tym wydawca *Zapisek,* Ju. G. Oksman.

Najmniej zastrzeżeń budzi tylko ostatni rozdział książki Jakowlewa, omawiający „architektonikę“ dramatów Lermontowa. Ale i tu uwagi autora dotyczą przeważnie spraw techniki literackiej, nie wychodząc na ogół poza kwestie, związane z budową dramatów i raz po raz zdążając do wykazania, że dany „chwyt“ został zaczerpnięty z utworów innego pisarza. Mimo to rozdział ten zdradza niewątpliwy wpływ „formalizmu“, choć pojętego dość płytko i jednostronnie. Całość nie wnosi wiele nowego do badań nad twórczością Lermontowa i parę zdań Eichenbauma — choćby te o połączeniu w *Menschen und Leidenschaften* melodramatyczno-patetycznego stylu tragedyj Klingera i Leisewitza z obyczajowym tonem rosyjskich komedyj XVIII w. (str. 76) — ważą znacznie więcej niż cała rozprawa Jakowlewa.

3

Teza o decydującym wpływie przynależności klasowej danego pisarza na jego twórczość literacką tkwi także u podstawy teoryj Pieriewierzjewa, jednego z wodzów pierwszej marksistowskiej „szkoły“ badań literackich. Według Pieriewierzjewa każdy element utworu jest projekcją socjalnego charakteru, samowyobrażeniem autora jako przedstawiciela swojej klasy, wskutek czego poeta mimowiednie odtwarza swą klasę nawet wtedy, gdy stara się przedstawić jakieś inne, obce mu społeczeństwo. Wpływ przynależności klasowej pisarza przejawia

[1]) Bardziej płodne byłoby porównanie utworów Lermontowa z romantycznymi melodramatami, cieszącymi się wielką popularnością na ówczesnych scenach teatrów rosyjskich — jak to uczyniła nieco później Z. S. Efimova w artykule: *Iz istorii russkoj romantičeskoj dramy*, w zbiorze: *Russkij romantizm,* 1927, str. 26—50.

się nie tylko w tematyce, doborze motywów i charakterystyce poszczególnych postaci jego utworów, ale kształtuje także kompozycję i styl dzieł literackich. W odróżnieniu od Jakowlewa, który wygłaszając podobne teorie nie wprowadził ich do praktycznej analizy dramatów Lermontowa, — Pieriewierzjew i jego zwolennicy usiłowali zastosować swe zasady w studiach, poświęconych konkretnym zagadnieniom literackim. Toteż w zbiorze *Literaturovedenie,* programowym wydawnictwie „pieriewierzistów“, znajdujemy nie tylko rozprawy z teorii i metodyki badań literackich[1]), ale także i takie studia, jak np. U. Fochta *„Demon“ Lermontova kak javlenie stilja*[2]).

Autor tego artykułu, analizując Lermontowskiego *Demona,* usiłuje przeprowadzić tezę, że wszystkie jego elementy zostały ukształtowane jako „swoista modyfikacja życiowego stylu jednej ze społecznych grup owego czasu, a mianowicie — starej, rosyjskiej arystokracji, która w pierwszej połowie XIX w. coraz bardziej podupadała wskutek rządów biurokracji, idącej po linii interesów ówczesnej burżuazji“ (str. 142 i 114). Wywody swe rozpoczyna Focht od tytułowej postaci utworu, dowodząc, że jest to postać, która mimo swej alegoryczności „przedstawia to środowisko, które ją wytworzyło“. Jak arystokracja rosyjska lat trzydziestych mimo niewątpliwej degradacji społecznej zachowała swą dawną moc i — chociaż za słaba była na bunt przeciw carowi — to jednak nie straciła ani krzty ze swej rodowej dumy, tak też Demon mimo wygnania z raju nie traci nic ze swej siły, nie spada do poziomu pierwszego lepszego diabła, ale przez cały czas zachowuje pełną świadomość własnego dostojeństwa, które jeszcze bardziej wzmaga jego pogardę w stosunku do świata i ludzi.

Ale nie tylko postać Demona jest „odbiciem społeczno-ekonomicznego położenia“ starej arystokracji rosyjskiej, takie same bowiem znaczenie posiadają również inne postaci utworu, które albo powtarzają, albo rozwijają obraz Demona. Tak jest np. z Tamarą, która — zdaniem Fochta — tworzy wraz z Demonem jeden obraz tej samej grupy społecznej, idącej w dwu różnych kierunkach: protestu i rezygnacji wobec wyroków losu, i tak jest z sylwetką księcia-rywala, którego do Demona zbliża nie tylko piękność i odwaga, ale także wzniosłość i tragizm losów. Nawet „obrazy“ stróża („mečtoj vzvolno-

[1]) Por. Pereverzev, *Neobchodimye predposylki marksistkogo literaturovedenija*; Bespalov, *Problema literaturnoj nauki*; Pospelov, *O metodike istorikoliteraturnogo issledovanija* i *Teorija statičeskogo issledovanija poetičeskogo stilja* — *Literaturovedenie,* G. A. Ch. N., Moskva 1928.

[2]) Ibid., str. 107—146.

vannaja grud'...“ ww. 914—915), czy też książęcego konia (ww. 264—265 i 275—276) stylizowane są na wzór tytułowego bohatera.

Tę samą tezę przeprowadza Focht w analizie kompozycji i stylu *Demona*. Podkreśla zatem urywany tok opowiadania, nagle przechodzącego od jednej sceny do drugiej i ujęcie ich w formę statycznych obrazów, „zastygłych w swej mrocznej wielkości“ — jako odbicie nagłej, nieoczekiwanej zmiany w spokojnym trybie życia ówczesnej arystokracji. Zdaniem Fochta — dynamika nierównomiernego toku utworu, kolejno zmieniającego przed oczyma czytelnika niezmienne, uchwycone w bezruchu, obrazy (na podobieństwo raczej epidiaskopu, niż taśmy filmowej), przychodzi tu na zmianę płynnej rozlewności szlacheckiego stylu epoki poprzedniej. Następnie zwraca Focht uwagę na statyczność pejzaży i skrajną subiektywizację przyrody, a charakteryzując Lermontowską metodę obrazowania, podkreśla niechęć poety do konkretyzacji opisów, wskutek czego przedmioty występują przeważnie jako wyrazy przeżyć duchowych. Według Fochta odpowiada to zatopieniu się arystokracji w wewnętrznym życiu własnej duszy. Tę samą ucieczkę od konkretnej rzeczywistości i skrajną hipertrofię osobistych przeżyć podkreśla Focht w analizie stylistycznych właściwości *Demona* oraz usiłuje umotywować deklamacyjny patos poematu jako odbicie podniosłego stylu ówczesnych arystokratów, przejawiającego się np. w listach Biestużewa — Marlinskiego i in.

Streszczone powyżej wywody dostatecznie chyba ilustrują „metodę“ Pieriewierzjewa i jego zwolenników. Naginanie faktów literackich do zgóry powziętej i rozbrajająco naiwnej koncepcji oraz karkołomne „rozumowanie“, niewiele wspólnego mające z ogólnie przyjętymi zasadami logiki — oto zjawiska, które najsilniej bodaj uderzają przy lekturze artykułu Fochta. Niektóre ustępy tak dalece odbiegają od zasad „zdrowego rozsądku“, że sprawiają wrażenie złośliwej parodii innych marksistów, co staje się tym dziwniejsze, że w analizie kompozycji i stylu *Demona* trafiają się niekiedy spostrzeżenia, które świadczą bodaj o inteligencji i wnikliwości krytycznej autora.

Teoria Pieriewierzjewa z jednej strony była zbyt ciasna, naiwna i bezpłodna, z drugiej zaś—wykazywała zbyt wielką zależność od teoryj zwalczanego przez się „formalizmu“, aby mogła na stałe pozyskać aprobatę władz partyjnych. Toteż gdy po kilku latach Pieriewierzjew spełnił już swą rolę tarana, rozbijającego misterną konstrukcję „formalizmu“, musiał i sam także odejść śladem swych przeciwników, krytykowany tym silniej, im większe miał ongiś pretensje do wyłącznego reprezentowania marksistowskiej metody badań literackich.

4.

Druga faza ustalania teoretyczno-metodycznych podstaw marksistowskiej nauki o literaturze rozpoczyna się mniej więcej około r. 1929, przy tym pracę całą prowadzi się pod znakiem walki nie tyle z metodą „formalistów“, ile raczej z teoriami Pieriewierzjewa, „formalno-socjologiczną“ szkołą Arwatowa i in. Ponieważ w walce tej większą uwagę poświęca się obaleniu zasad przeciwników, niż pozytywnemu ugruntowaniu własnych pozycji, nowa szkoła marksistów nie skrystalizowała do lat ostatnich jednolitego, konsekwentnie rozwiniętego systemu teoretycznego, ani też nie wytworzyła swoich własnych, odrębnych metod badania. W pracach teoretycznych ci nowi marksiści nie wychodzą na ogół poza rozwijanie dość skąpych i przypadkowych wypowiedzi na temat literatury w pismach Marksa, Engelsa i Lenina, w praktyce zaś idą najczęściej śladem dawnej, przedwojennej jeszcze tradycji (śmielsi zbaczają niekiedy i na podwórko „formalistów“), całą uwagę skupiając przede wszystkim na społecznym znaczeniu literatury i na rewolucyjno-liberalnych akcentach w twórczości poszczególnych pisarzy.

Toteż artykuły i rozprawy z tego okresu, dotyczące puścizny literackiej Lermontowa, nie wybijają się na ogół ponad przeciętny poziom szarych, bezbarwnych prac, niewiele nowego wnoszących do dotychczasowego stanu badań. Jako przykład rozpraw, budzących najmniej zastrzeżeń, można by przytoczyć artykuł D. P. Jakubowicza o wpływie W. Scotta na twórczość Lermontowa[1]). Ale i tu na samym końcu rozprawy w taki oto sposób formułuje autor ostateczny rezultat swych badań, składając przezorną dań teoriom marksizmu:

> Twórcza indywidualność największego szkockiego poety, piewcy upadającego feodalizmu..., objektywne, spokojne zrównoważenie konserwatywnego arystokraty-torysa i buntownicza namiętność Lermontowa, związanego z kołami postępowo-opozycyjnego szlachectwa, nie pozwoliły na pogłębienie twórczego zbliżenia się obu pisarzy. Z bogatego dorobku W. Scotta Lermontow wybiera tylko nieliczne cechy, pokrewne jego twórczości. Ale w przyswajaniu techniki literackiej, w przetwarzaniu fabularnych sytuacji, w sferze poszukiwań realistycznych, Lermontow... nieraz idzie za W. Scottem. W ewolucji jego od ballady do poematu i w formowaniu dramatu oraz prozy ślady tego terminowania są bezsporne i wielce znaczące (str. 272).

Ale na takie usunięcie akcentów marksistowskich na koniec rozważań można było pozwolić sobie jedynie w wydawnictwie, przeznaczonym dla nielicznego grona elity umysłowej. Zupełnie inaczej przed-

[1]) *Lermontov i W. Scott, Izvestija Akademii Nauk SSSR, Otd. obč̌s. nauk,* Moskva — Leningrad 1935, nr. 3, str. 243—272.

[2]) Moskva OGIZ, r. 1932, Kol. 285—301.

stawiają się prace, pisane dla szerszego zakresu czytelników. Tak np. G. Lelewicz, autor artykułu o Lermontowie, zamieszczonego w VI tomie *Literaturnoj Ėnciklopedii*[2]), bardzo silnie podkreśla „arystokratyczne" pochodzenie poety i w „walce klas" dostrzega jedną z głównych przyczyn nie tylko konfliktu między babką i ojcem, ale także śmierci poety. Wiele uwagi poświęca także stosunkowi Lermontowa do „dekabrystów", podkreślając, że chociaż nie posiadał on konsekwentnego, przemyślanego programu, to jednak przechował jako spadek po dekabrystach „burżuazyjno-demokratyczne, rewolucyjne dążenia i nastroje" (k. 289).

Następnie przechodzi do charakterystyki „klasowej natury" twórczości Lermontowa i polemizując z ujęciem Fochta, które traktuje jako wyraz „antymarksowskiej, mieńszewickiej koncepcji" (295), włącza poetę do jednej z grup średnioziemiańskiej klasy szlachectwa, coraz bardziej zbliżającej się do burżuazji, a jako znamię jego „zdeklasowania" wysuwa brak ziemiańskich motywów. Końcowe uwagi zawierają nieudolną próbę przemalowania spostrzeżeń Eichenbauma na barwę marksizmu (tak np. tendencję do „zniżenia" i uproszczenia stylu motywuje jako próbę wyjścia poza szlacheckie grono czytelników i tp.). Całość zamyka wniosek, że „twórczość Lermontowa — to genialne świadectwo przejścia od poezji burżuazyjnego szlachectwa (Puszkin) do poezji drobnomieszczańskiej demokracji (Niekrasow)" (299).

Szczególną powódź rozważań tego rodzaju wywołała 120-letnia rocznica urodzin poety. Dla przykładu wystarczy przytoczyć artykuł Gorbaczewa *Lermontov i ego ėpocha*[1]), w którym autor, po dłuższych uwagach na temat stosunku Lermontowa do współczesnych mu prądów ideowo-filozoficznych, stwierdza, że „w szeregu ważnych i decydujących zagadnień polityki Lermontow zajmował najskrajniej lewicowe pozycje swych czasów i w wielu utworach ujawnił zbieżność swego poetyckiego ujęcia ogólnych i szczegółowych zagadnień epoki z panującymi wówczas teoriami filozoficznymi" (str. 64).

To marksistowskie ograniczenie badań nad Lermontowem wyłącznie niemal do zagadnień jego przynależności klasowej i związków z polityczno-społecznymi tendencjami epoki musiało z czasem wywołać reakcję nawet w szeregach własnego obozu. Toteż w ostatnich latach coraz częściej odzywają się głosy, nawołujące do pełniejszego, bardziej wszechstronnego ujmowania zjawisk historycznoliterackich. W stosunku do Lermontowa z postulatem takim wystąpił w r. 1935

---

[1]) *Literaturnaja Učeba*, 1934 nr. 10, str. 53—65.

I. Sjergijewski w artykule *Nasledie Lermontova*[1]). Nie jest to oczywiście walka z metodą dotychczasowych badań marksistowskich, a raczej dążenie do rozszerzania ich zakresu także i na inne zagadnienia krytyki literackiej. Sjergijewski wyraźnie podkreśla, że „zanalizować puściznę Lermontowa — to znaczy: nie tylko zbadać jej klasowe przesłanki, ale też rozstrzygnąć zagadnienie, które z elementów Lermontowskiego ujęcia rzeczywistości i twórczej metody literackiej są historycznie postępowe" — ale przestrzega jednocześnie, aby nie zapominać o roli Lermontowa „jako organizatora nowego poetyckiego stylu, który w wielu elementach posłużył jako wyjściowa baza dla późniejszej, rewolucyjno-demokratycznej poezji Niekrasowa i in."

5.

Na tle szarej i przeważnie bezwartościowej literatury o Lermontowie, jaka wypłynęła z marksistowskich założeń krytyki sowieckiej, dodatnio wyróżnia się książka S. I. Durylina p. t. *Kak rabotal Lermontov*[2]). Nie jest to wprawdzie studium naukowe, gdyż jako jeden z tomów serii *Kak rabotali klassiki,* wydawnictwa, przeznaczonego przede wszystkim do wtajemniczania młodych pisarzy w zawiłe arkana techniki literackiej, książka Durylina posiada raczej charakter pracy popularyzatorsko - kształcącej, niemniej jednak wywody jej stanowią nie tylko kompilację badań poprzedników, ale też w dużej mierze opierają się na własnych badaniach autora. Szczególnie ciekawy jest pierwszy rozdział, w którym D. omawia postawę twórczą Lermontowa, jego stosunek do własnej poezji oraz najbardziej znamienne objawy procesu twórczego, który ze względu na okoliczności, towarzyszące realizacji poetyckiego natchnienia — stanowią specjalny rodzaj twórczości, powstającej niekoniecznie przy biurku i w ogóle nie wymagającej żadnych, ściśle określonych warunków czasu, miejsca, lub praktycznych wygód życiowych. Natomiast końcowe uwagi tego rozdziału, zawierające wiadomości o ekonomicznych podstawach bytu Lermontowa i dość jednostronnie ujmujące go jako „poetę rewolucji" noszą charakter dodatku, doczepionego do poprzednich uwag z myślą o marksistowskich recenzentach książki.

W ośmiu środkowych rozdziałach, analizujących kolejno młodzieńczą i dojrzałą lirykę Lermontowa, jego poematy, utwory dramatyczne i prozę, przejawia się wpływ rozprawy Eichenbauma, ale autor nie idzie krok w krok za swym wzorem, porzucając go bądź to dla

[1]) *Literaturnaja gazeta*, 1935, nr. 41.

[2]) W serii *Kak rabotali klassiki,* Kooperativnoe izdatelstvo „Mir", Moskva 1934, str. 128.

wprowadzenia własnych uwag, bądź też dla zadośćuczynienia wymaganiom krytyki marksistowskiej. Bardziej wszechstronną analizą odznaczają się trzy pierwsze rozdziały, poświęcone liryce poety i plastycznie ilustrujące ewolucję stylu Lermontowa od koturnowej, patetycznej „romantyki" pierwszych utworów, do szlachetnej prostoty i realizmu w wierszach z ostatniego okresu. W dalszych rozdziałach najczęściej omawia autor tematyczne związki poszczególnych poematów i powieści Lermontowa, stopniową ewolucję jego pomysłów i niekiedy kompozycję utworów, bardzo rzadko zbaczając na teren zagadnień stylistyczno-językowych.

Niewątpliwą zaletą wywodów D. jest usiłowanie wydobycia na jaw ewolucji sztuki poetyckiej Lermontowa, próba ujęcia jego twórczości w momencie powstawania i rozwijania się pierwotnych pomysłów, oraz charakteryzowania utworów za pomocą odtworzenia historii ich stopniowego rozrastania się i przekształceń. Właściwość ta jednak stała się również przyczyną ujemnych stron książki, z konieczności bowiem wprowadziła autora na bardzo niepewny teren badań genetyczno-rozwojowych, w których roi się od niedostatecznie umotywowanych domysłów na temat zamiarów twórczych poety i motywów, jakimi kierował się przy decyzjach o zmianie pierwotnego pomysłu. Niemało nabroiły tu także marksistowskie tendencje, pojawiające się od czasu do czasu w rozważaniach Durylina. One to każą mu dostrzec wpływ społecznej sytuacji Lermontowa na ukształtowanie niektórych elementów fabuły w dramacie *Ispoved'* (str. 63), zmuszają rozróżniać w *Vadimie* warstwy szlacheckie „antypańszczyźniane", buntownicze i marzycielskie (str. 104) i pozwalają twierdzić, że *Kapitanskaja dočka* Puszkina od początku do końca pisana jest „szlacheckim piórem" (str. 102). Ale najsilniej i najszkodliwiej odbiły się te tendencje w ostatnim rozdziale, zawierającym nieudaną próbę skonstruowania jakiegoś jednolitego i konsekwentnego systemu ze społeczno-politycznych poglądów, wypowiedzianych przez Lermontowa w różnych okresach twórczości. Mimo to jednak całość książki Durylina należy ocenić pozytywnie jako pracę, w większości opierającą się na tekście poezyj Lermontowa i z rzadka tylko wybiegającą na grząski teren marksizmu.

Powyższy przegląd badań literackich, przeprowadzonych nad poezją Lermontowa przez sowieckich krytyków w okresie 1920—1935 roku—acz dość fragmentaryczny i niekompletny — pozwala wszakże zdać sobie sprawę ze znaczenia, jakie w rozwoju tych badań odegrali „formaliści"z Eichenbaumem na czele. Wpływ ich na późniejsze prace działał nawet wtedy, gdy wskutek coraz gwałtowniejszych ata-

ków „oficjalnej“ krytyki literackiej zmuszeni byli wycofać się w dziedziny biografii i tekstologii, jako regiony nieobjęte dotąd imperialistycznymi zakusami marksistów — i tu także wnosząc ze sobą odżywczy prąd gruntownych studiów i solidnego przygotowania naukowego.

II. Studia nad biografią i tekstami.

1.

Lermontow należy do tych poetów, których dzieje mimo wielu skrupulatnych badań pozostają wciąż jeszcze tajemnicze. O niektórych okresach jego życia zachowało się tak mało wiadomości, że każde nowe — choćby najbardziej skąpe — źródło posiada dla badań biograficznych duże znaczenie. Ostatnie lata przed wojną nie przyniosły tu wiele nowego, zakończył się dość obfity okres publikacyj pamiętników z epoki Lermontowa i Wiskowatow stanowił wciąż bezkonkurencyjne źródło nie zawsze wiarogodnych wiadomości o Lermontowie. Nowe możliwości powstały dopiero po rewolucji w związku z udostępnieniem szeregu państwowych i prywatnych archiwów, zamkniętych dotąd przed okiem badaczy. I chociaż plon, jaki zebrano w muzeach sowieckich, w porównaniu z materiałami, odnoszącymi się do życia innych poetów, nie okazał się zbyt obfity, to jednak wśród nowoodnalezionych dokumentów, które mają być ogłoszone w zapowiadanych już od paru lat *Materialach do biografii Lermontova* [1]) znajduje się kilka interesujących źródeł.

Wśród nich wiele ciekawego materiału przynoszą jakoby prawne i gospodarcze dokumenty, odnalezione w penzeńskim oddziale „Srednevoložskogo Archivnogo upravlenija“, zawierające m. in. testament babki poety, Arsjenjewoj oraz 8 weksli z lat 1814 — 1817. Z dokumentów tych wynika, że babka dwukrotnie wydawała ojcu poety weksle po 25 tys. rb. Było to zapewne „odstępne“ za zgodę na to, aby syn pozostawał przy babce, której hojność nabiera tym większego znaczenia, że czyniła to mimo trudnego położenia materialnego i — aby zaspokoić pretensje zięcia — zmuszona była do zapożyczania się na prawo i na lewo [2]).

W zbiorach A. N. Pypina odnaleziono wspomnienia o Lermontowie jednego z jego nauczycieli, A. Z. Zinowjewa. Według słów Manujłowa wspomnienia te „wypełniają znaczną lukę w biograficznej

[1]) Por. V. Manujlov, *M. Ju. Lermontov. Novyje teksty i materialy, Vestnik Akad. Nauk SSSR.*, 1934 nr. 10, str. 14; bibliografie sowieckie dotychczas, t. zn. do marca 1937 r., nie zanotowały ukazania się tych *Materiałów* z druku.

[2]) Informacje tak o tych, jak i następnych materiałach czerpią z art. Manujłowa, l. c., str. 13—28.

literaturze o Lermontowie jako uczniu, potwierdzają szereg przypuszczeń, wypowiedzianych przed odnalezieniem tego źródła, i dają wierną charakterystykę Lermontowa jako młodego chłopca". Niemniej ciekawe są zapiski jednego z towarzyszy broni Lermontowa (A. F. Tirana?), odnalezione w archiwum Spasowa (obecnie I.R.L.I [1]). Wspomnienia te zawierają wielce interesującą charakterystykę pułkowego życia Lermontowa i stosunków jego z kolegami. M. in. potwierdzają prawdziwość znanej już przedtem wersji o pamiętniku N. S. Martynowej, przeczytanym jakoby przez Lermontowa, co stało się zapewne jedną z przyczyn pojedynku poety z Martynowem. Do ostatnich lat życia poety odnoszą się także nowe dokumenty, znajdujące się w państw. muzeum we Władykaukazie (obecnie Ordżonikidze) i dotyczące wojskowej służby Lermontowa w tengińskim pułku piechoty na Kaukazie [2]). W tymże muzeum znajduje się brulion *Žurnala voennych dejstvij na levom flange Kavkazskoj linii,* w którym kilka miejsc, opisujących bohaterskie zachowanie się Lermontowa w walkach z góralami, zostało przekreślonych przez jakiegoś przedstawiciela wyższej władzy, niechętnej w stosunku do poety. W. Manujłow przytacza jeszcze ciekawy dokument *O dozvolenii perevezti telo umeršego Lermontova,* znany dotąd w bardzo niepełnych i nieścisłych wyjątkach, oraz wspomina w przypisku o nowoodkrytych materiałach z zakresu ikonografii i grafiki, o które zatrąca też N. Pachomow w swym źródłowym i wyczerpującym studium o portretach Lermontowa [3]).

Nowe światło na pewne, niejasne dotąd, sprawy z życia poety rzuciły także studia biograficzne niektórych badaczy. Tak np. udało się — ostatecznie bodaj — rozstrzygnąć kwestię rzekomego romansu Lermontowa z osławioną awanturnicą owego czasu, Adelą Hommaire de Hell. W krytyce rosyjskiej sprawę tę podjął N. O. Lerner, który w odczycie, wygłoszonym w maju 1934 r., doszedł do wniosku, że listy p. Hommaire de Hell są mistyfikacją, dokonaną przez P. P. Wiazjemskiego. Tezę tę poparł wielu przekonywającymi dowodami P. Popow [4]), który w dalszej konsekwencji żądał wyrzucenia raz na zawsze

[1]) Druk.: *Zvezda,* 1936, nr. 5.

[2]) Wydobyto je dzięki staraniom L. P. Sjemienova u wdowy historyka tego pułku, D. W. Rakowicza i częściowo opublikowano w *Izvestijach Ingušskogo pedagogičeskogo instituta,* 1924, t. 2, i w piśmie *Gorskaja myśl,* 1922, nr. 8.

[3]) N. Pachomov, *Portrety Lermontova, Literaturnoe Nasledstvo,* 1935, t. 19—21, str. 517—530.

[4]) P. Popov, *Mistifikacija, Novyj mir,* 1935 nr. 3, str. 282—293; por. także: N. Ašukin, *Literaturnaja mistifikacija, Izvestija C. I. K.,* 1934 nr. 269, str. 5. W naszej krytyce por. notatkę prof. St. Wędkiewicza *Podejrzana książka, Przegląd Współczesny* nr. 164 i Cz. Zgorzelskiego, ibid. nr. 166.

z biografii Lermontowa opowieści o romansie jego z Hommaire de Hell oraz usunięcia ze zbiorów jego poezyj wiersza francuskiego, adresowanego rzekomo do p. Hommaire de Hell. Wiele ciekawego materiału przynosi także artykuł I. Andronikowa *K biografii M. Ju. Lermontova*[1]). Dotyczy on m. in. stosunku poety do Natalii F. Iwanowej, córki moskiewskiego dramaturga, do której—jak wolno przypuszczać — odnosi się cykl wierszy Lermontowa z r. 1830—1831 i tragedia *Strannyj čelovek.*

Pewne pomocnicze znaczenie w studiach nad biografią poety może mieć także dwutomowa *Książka o Lermontowie*[2]), ułożona przez P. Je. Szczegolewa z dokumentów, listów, wspomnień i prac biograficznych na wzór znanej publikacji Wieriesajewa *Puškin v žizni.* Szczegolew zastrzega się wprawdzie przeciw zestawianiu jego zbioru z książką Wieriesajewa, podkreślając, że w przeciwieństwie do swego wzoru zastosował zasadę surowej selekcji w wyborze najbardziej wiarogodnych materiałów, ale w zasadzie tej poczynił zbyt wiele wyjątków, aby materiał, zawarty w jego książce, zasługiwał na całkowite zaufanie. Tak np. duże zastrzeżenie budzić może wprowadzenie do ksiażki ustnych opowiadań osób, współczesnych Lermontowi, cytowanie pewnych ustępów z utworów poety, posiadających — zdaniem Szczegolewa—charakter autobiograficzny, lub odstępowanie od zasady selekcji w tych wypadkach, gdy brakowało innych, bardziej wiarogodnych materiałów (nie zawsze dostatecznie usprawiedliwione, np. cytowanie *Wspomnień* Burnaszewa przy wierszu na śmierć Puszkina I, 255—256; 271—288 i in.). Do niewątpliwych zalet książki zaliczyć należy umiejętne i przejrzyste ułożenie materiału, zaopatrzenie go w najbardziej niezbędne komentarze, oraz wykorzystanie niedrukowanych dotąd dokumentów takich np., jak *Soobščenie... o končine M. Ju. Lermontova,* rozkazy dowództwa „Školy gvardejskich podpraporščikov“, nominacje Lermontowa, wyjątki z zeznań i dokumentów śledztwa z powodu wiersza na śmierć Puszkina, oraz pojedynków poety w r. 1840 i 1841, list babki Arsjenjewoj do nauczyciela Lermontowa, Pietuchowa i in.

2.

To, co do naszych czasów dochowało się z korespondencji Lermontowa stanowi zbiór tak szczupły i zdekompletowany, że każdy nowy list poety posiada ogromne znaczenie dla studiów nad jego

[1]) *Trudy Tiflisskogo gos. universiteta,* I, 1936. Artykułu tego nie znam, informacje o nim czerpię z przypisku Eichenbauma do I. tomu poezyj Lermontowa w wyd. „Academia“, Moskwa—Leningrad 1936, str. 439.

[2]) P. E. Ščegolev, *Kniga o Lermontove,* t. I i II, „Priboj“ 1929.

biografią i twórczością. W okresie 1920 — 1936 r. ogłoszono 5 nowych listów Lermontowa. Pierwszy z nich, adresowany do P. I. Pietrowa, wuja poety, i datowany 1.II 1838, ogłoszony został w r. 1928 przez I. I. Własowa w piśmie *Literaturnyj sbornik* (Kostroma 1928), dwa następne, wydrukowane po raz pierwszy w książce Winogradowa *Merimée v piśmach k Sobolevskomu* (Mosk. Chudožestv. Izd., Moskva 1928, str. 72—3) adresowane były do S. A. Sobolewskiego[1]), a dwa ostatnie opublikowano w piśmie *Literaturnoe nasledstvo*[2]); jeden z nich — z wiosny 1836 r. — pisany do babki zawiera sporo szczegółów o warunkach materialnych poety, drugi zaś — pisany na dwa miesiące przed śmiercią, wysłany był ze Stawropola do S. N. Karamzinej i zawiera tekst francuskiego wiersza *L'attente,* znanego już wcześniej z albumu Odojewskiego.

Ale wśród „nowych tekstów" Lermontowa istnieją także nieznane przedtem utwory. Jedną z pierwszych powojennych zdobyczy w dziedzinie puścizny literackiej Lermontowa był króciutki, żartobliwy wierszyk, pochodzący zapewne z wiosny 1841 r., zanotowany przez poetę w albumie swej kuzynki, A. A. Uglickiej. Ogłosił go B. L. Modzalewski w almanachu *Raduga*[3]). Dużo większe znaczenie posiada odkrycie przez N. O. Lernera w zbiorach ks. Dołgorukowa urywka prozy Lermontowa, pochodzącej z r. 1841. Urywek ten ogłoszony został p. t. *Kavkazec* w piśmie *Minuvšie dni* (1929, nr. 4) i zaciekawia głównie jako proza, napisana już po *Geroju* i świadcząca wyraźnie o rozwoju artystycznym Lermontowskiej prozy. Nieco później, w r. 1933, odszukano jeszcze dwa nowe autografy Lermontowa, zawierające tekst 8-wierszowego utworu, zupełnie nieznanego, rozpoczynającego się od słów: *Nikto moim slovam ne vnemlet...* i urywka *Moe grjaduščee,* składającego się z 24 wierszy, które jedni badacze traktują jako pierwotną redakcję wiersza: *Glažu na buduščnost' s bojazńju*[4]), drudzy zaś—m. in. pierwszy wydawca, N. Pachomow—uważają z dużą dozą słuszności jako odrębny utwór, wykorzystany tylko później przez autora przy pisaniu wiersza, podobnego doń pod względem tematu[5]).

Ale najznaczniejszą i najobszerniejszą zdobyczą w dziedzinie „nowych tekstów" Lermontowa jest odnalezienie w archiwum Jakusz-

---

[1]) Por. V. Manujlov, l. c., str. 13, 15—16, oraz B. Ejchenbaum *O tekstach Lermontova*, *Literaturnoe nasledstvo,* 1935, t. 19—21, str. 486.

[2]) Ibid. str. 510—516.

[3]) II, 1922, str. 111.

[4]) Por. przypisy do II tomu utworów Lermontowa w wyd. „Academia", 1936, str. 188—189.

[5]) N. Pachomov, *Dva novych avtografa Lermontova, Literaturnoe nasledstvo,* 1935, t. 19—21, str. 502—510.

kinów (obecnie w moskiewskim „Obščestve politkatoržan“) jeszcze jednego, nieznanego dotąd rękopisu *Maskarady*. Bliższe zbadanie zawartości rękopisu i zestawienie go z tekstem drugiej i trzeciej redakcji tego dramatu wykazało, że jest to tekst, poprzedzający t. zw. „pierwszą redakcję“ utworu, znaną dotychczas jedynie ze streszczenia cenzora E. Oldekopa. Dość znaczne różnice, jakie zachodzą między odnalezionym rękopisem a streszczeniem Oldekopa, nie pozwalają na traktowanie jej jako tekstu kanonicznego, niemniej jednak znaczenie tej pierwotnej redakcji jest b. duże jako źródła, które ułatwia zorientować się, jak wyglądał dramat przed poprawkami, wprowadzonymi na żądanie cenzury. Rękopis ten dostarcza prócz tego sporo nowego materiału poetyckiego, gdyż zawiera ponad 600 nieznanych dotąd wierszy Lermontowa. Ogłoszono je przed paru laty — niestety nie w całości — ale tylko w wariantach w najnowszym wydaniu poezyj Lermontowa [1]).

Skoro mowa już o „nowych tekstach“ Lermontowa, to nie wolno zapomnieć także o wzbogaceniu puścizny jego przez odszukanie nowych, bardziej wiarogodnych źródeł, służących badaczom do ustalenia tekstu utworów, znanych już poprzednio. W ten sposób np. dzięki dokładnej kopii Chochriukowa (Dudyszkina?) udało się usunąć wszystkie poprawki cenzury w tekście *Izmaila-Beja* oraz wykryć nieznaną wpierw strofę, poświęconą W. A. Łopuchinie i wykreśloną potem przez poetę z tekstu tegoż poematu, jako ustęp zbyt wyraźnie osobisty [2]). Podobnież dzięki odnalezieniu autografu udało się wprowadzić wiele znaczącą poprawkę do tekstu wiersza *Na svetskie cepi* [3]). Dość sporą ilość wariantów przysporzyło także odnalezienie brulionowych autografów wierszy: *K portretu, P. A. Bartenevoj* i in. Zupełnie odrębny tekst wiersza *Na severe dikom* przynosi niedawno odnaleziony autograf w albumie Jusupowej. Na osobną uwagę zasługuje także kopia *Ispovedi,* wydobyta z archiwum Jakuszkinów, potwierdzająca tekst, drukowany dotąd na podstawie przedruku Wiskowatowa w *Russkiej Mysli* i pozwalająca na wynotowanie kilku wariantów [4]).

---

[1]) *Polnoe sobranie sočinenij,* l. c., t. IV, str. 522—551.

[2]) Strofę tę ogłosił B. Eichenbaum w notatce *K tekstu „Izmail-Beja“ Lermontova, Sbornik statej k sorokaletiju ...A. S. Orłova,* Akad. Nauk. SSSR., Leningrad 1934, str. 475—476.

[3]) Zamiast: „Na blesk upoitelnyj bala“ — „Na blesk utomitelnyj bala“.

[4]) Poza wymienionymi zdobyczami w dziedzinie „nowych tekstów“ Lermontowa należałoby tu jeszcze przytoczyć krótki okolicznościowy i rubaszny wierszyk, *Blagodarim tebja.* Pod tym dość dziwnym i niejasnym wierszem, napisanym ręką Lermontowa na osobnej kartce, znalezionej w prywatnej kolekcji, widnieją 2 podpisy: Lermontowa i Griniewa (Por. Ejchenbaum, *O tekstach Lermontova* l. c., str. 487).

Wszystkie z wymienionych wyżej zdobyczy w dziedzinie „nowych tekstów“ Lermontowa zostały zgrupowane w najnowszym, pięciotomowym zbiorze jego utworów, wydanym pod red. B. Eichenbauma p. t. *Polnoe sobranie sočinenij.* Wydawnictwo to jest pierwszą, krytyczną edycją utworów Lermontowa, stojącą na poziomie współczesnej nauki — i tak z tego powodu, jak też ze względu na rolę, jaką odgrywa ono w rozwoju najnowszych badań nad twórczością poety, wysuwa się na czoło pozycyj, omówionych w niniejszym przeglądzie.

III. Wydania pism Lermontowa.

Jako jedyną, krytyczną i pełną edycję pism Lermontowa uważało się dotąd — a niekiedy uważa się i dziś jeszcze — „jubileuszowe“ wydanie rosyjskiej Akademii Nauk z r. 1910 — 1913, opracowane pod red. D. I. Abramowicza [1]). Wszakże już pierwsi jego recenzenci (Neiman, Durylin, Sjemienow, Szuwałow i in. [2]) wysunęli szereg wątpliwości i zastrzeżeń, a przed paru laty z bardzo ostrą krytyką wystąpił także B. Eichenbaum w artykule *O tekstach Lermontova*, dochodząc do wniosku, że akademickie wydanie zostało dokonane „niedbale i nieumiejętnie“ [3]) — i mimo zbyt ostrego i jednostronnego sformułowania tej oceny, wobec wielu przykładów, przytoczonych przez Eichenbauma, trudno nie przyznać jego opinii dużej dozy słuszności.

Pomijając już bardzo obfitą kolekcję „błędów zecerskich“, teksty wydania akademickiego roją się od zniekształceń, wynikających bądź to ze zlekceważenia podstawowych zasad pracy edytorskiej, bądź też z błędnego rozstrzygnięcia wątpliwości tekstologicznych. Tak więc, ponieważ zaniechano zestawiania każdej — choćby i „autoryzowanej“ — kopii z autografem danego wiersza, pozostawiono w kilku utworach *(Ispancy, Bojarin Orša* i in.) wszystkie błędy kopisty; podobnież nie usunięto szeregu błędów drukarskich, pochodzących z pierwszych edycji za pomocą porównania tekstu utworów z ich pierwodrukiem, a pierwodruku z autografem (jeśli się dochował — por. np. *Rusalka, Žurnalist*, lub *Mcyri);* nie ustosunkowano się z odpowiednim krytycyzmem do lekcji rękopisów, dokonanej przez poprzednich wydaw-

---

[1]) *Polnoe sobranie sočinenij M. Ju. Lermontova* pod red. prof. D. I. Abramoviča, Akademičeskaja Biblioteka Russkich Pisatelej, S. Petersburg 1910—1913, t. I — V.

[2]) Por. np. S. I. Durylina *Akademičeskij Lermontov* i *Lermontovskaja poètika, Trudy i dni,* Moskva 1916 z. 8.

[3]) *Literaturnoe nasledstvo*, l. c., str. 488.

ców, wskutek czego powtórzono ich omyłki i przeoczenia, drukując np. wiersz *Welikij muž* w błędnej kolejności strof, lub wprowadzając do tekstu kanonicznego odrzucone potem warianty (por. np. dziesiąty wiersz w III strofie *Čumy*[1]).

Ale największym bodaj błędem akademickiego wydania było niewłaściwe rozstrzygnięcie dość zawiłej i niejasnej sprawy tekstu *Demona*. Abramowicz — w przeciwieństwie do poprzedniej tradycji, ustalającej tekst na podstawie wydań w Karlsruhe — oparł się tu na kartkach korektorskich pisma *Otečestvennyje zapiski*, które jedni[2]) traktują jako wcześniejszą, zarzuconą potem, redakcję poematu, złożoną w r. 1841 i wycofaną z druku przez samego autora, inni zaś[3]) odnoszą do r. 1842, tj. do próby druku już po śmierci Lermontowa, dokonywanej na podstawie nieautentycznej i bardzo niedbałej kopii, której druk został powstrzymany nie przez poetę, ale wskutek zakazu cenzury. Obie te hipotezy, zgodnie dyskwalifikujące kartki korektorskie, jako podstawę do ustalenia tekstu kanonicznego *Demona*, posiadają wiele przekonywających argumentów, podczas gdy decyzja Abramowicza, opierająca się na stwierdzeniu, że, „gdyby nie przypadek" z zakazem cenzury, to tekst *Otečestvennych zapisek* jako pierwodruk stałby się podstawą wszelkich następnych edycji (t. II, str. 485), wydaje się całkowicie nieuzasadniona.

Wszystkie powyższe zniekształcenia tekstów Lermontowa zostały usunięte już w r. 1926, w pierwszym, porewolucyjnym wydaniu pism Lermontowa pod red. Eichenbauma i Chałabajewa[4]). Wydanie to, skupiające na 700 zgórą dwuszpaltowych stronach całą puściznę Lermontowa, obliczone było na szerokie koła czytelników i chociaż posiada na końcu króciutkie przypisy, ograniczające się do wskaza-

---

[1]) Jako wymowną ilustrację można tu przytoczyć wiersz, drukowany dotąd pt. *Valerik*. Jak się okazuje, tytuł ten nie pochodzi od autora, wymyślił go zapewne redaktor pisma *Utrennjaja zarja*, gdzie wiersz ten został po raz pierwszy wydrukowany. W dodatku błędnie odczytano kilka wyrazów, tak np. zamiast „temnyj" — w pierwodruku i akad. wyd.: „tomnyj"; zamiast „bratnij zov" — „brannyj zov"; zamiast „i s leva" — „iz lesa"; zamiast „ostatki" — „ostanki", a po w. 215 dodano dla rymu (idąc śladem Efremova) brulionowy wiersz „V svoem narjade snegovom".

[2]) Por. S. V. Šuvałova, *Po kakomu tekstu sleduet pečatat' Lermontovskogo „Demona", Sbornik statej k sorokaletiju ...A. S. Orłova*, Akad. Nauk SSSR, Leningrad 1934, str. 243—251.

[3]) Por. przypisy Eichenbauma do wydania pism Lermontowa, l. c., t. III, str. 633—636.

[4]) M. Ju. Lermontov, *Sočinenija*, red. teksta i primečanija B. M. Ejchenbauma i K. I. Chalabaeva, VI-oe izd., Gos. Izd. „Chudožestv. Liter.". Moskva 1934, str. IX, 700; I wyd. wyszło w r. 1926.

nia źródeł drukowanego tekstu i wynotowania najważniejszych (tylko!) odmian, nie ma jednak charakteru edycji naukowej i nie zawiera wspomnianych wyżej zdobyczy w dziedzinie „nowych tekstów“ Lermontowa. Toteż pierwszym krytycznym, całkowicie pełnym wydaniem pism Lermontowa jest wspomniane wyżej wydanie wydawnictwa „Academia“, opracowane pod red. Eichenbauma i pojawiające się w druku stopniowo od r. 1935[1]).

W rozłożeniu całego materiału Eichenbaum zerwał — kto wie, czy słusznie[2]) — z podziałem, przestrzeganym dość ściśle przez swych poprzedników, na utwory drukowane i niedrukowane za życia autora: w podziale na tomy wyodrębnił główne rodzaje twórczości Lermontowa, skupiając w dwóch pierwszych tomach lirykę, w trzecim — poematy, w czwartym — utwory dramatyczne, a w piątym,— który dotąd nie ukazał się jeszcze w druku – prozę i listy poety, wewnątrz zaś poszczególnych tomów zastosował zasadę chronologii bez względu na to, czy dany utwór był drukowany za życia autora, czy też nie—.

Największą zaletą wydania Eichenbauma jest bardzo staranne opracowanie tekstów, dokładne zestawienie ich z rękopisami i pierwodrukami oraz usunięcie wszystkich zniekształceń, wprowadzonych przez poprzednie wydania poezyj Lermontowa. Dzięki temu przywrócono utworom Lermontowa wygląd, możliwie jak najwierniej oddający oryginalny tekst, zaaprobowany ostatecznie przez poetę. Praca ta w dużej mierze została dokonana już w czasie przygotowywania wyd. z r. 1926, Eichenbaum jednak nie ograniczył się do mechanicznego przedrukowania tekstów, ustalonych w poprzedniej swej edycji, ale jeszcze raz przejrzał cały materiał, wprowadzając tam i sam dość znaczne zmiany, jako rezultat nowych zdobyczy w dziedzinie tekstologii Lermontowa[3]). Całość wzbogacił także wprowadzeniem wszyst-

[1]) M. Ju. Lermontov, *Polnoe sobranie sočinenij*, red. teksta i komentarii B. M. Ejchenbauma, „Academia“, Leningr.-Moskva, t. I — r. 1936, str. 8 nlb., 541, 18 il.; t. II — r. 1936, str. 6 nlb., 280, 34 il.; t. III — r. 1935, str. 7 nlb., 665, 24 il.; t. IV—r. 1935, str. 8 nlb., 567, 13 il.

[2]) Podział, wprowadzony w jednotomowym wydaniu z r. 1926 (zasadniczy układ według rodzajów, wewnątrz rodzajów podział na utwory drukowane i niedrukowane za życia autora, a wewnątrz tych działów—porządek chronologiczny)— acz bardziej skomplikowany — wydaje się jednak praktyczniejszy i więcej uzasadniony.

[3]) Por. np. *Evrejskaja melodija*, rozpoczynająca się od słów: „Ja vidal inogda...“, dawniej „Vidali l' kogda...“, *Bartenevoj*, *Proščaj nemytaja Rossija* i in. Innowacje Eichenbauma obejmują także tytuły niektórych utworów Lermontowa. Tak więc usunięte zostają tytuły: *1-oe janvarja, Valerik, Sosna* — wszystkie trzy zastąpione gwiazdkami, tytuł autografu *Otčizna* ustępuje przed tytułem pierwodruku *Rodina*, a *Kaznačejša* przemienia się w dokładniejszy tytuł: *Tambovskaja kaznačejša*. To ostatnie, dokonane jedynie na podstawie wzmianki w liście Lermontowa do M. A. Łochiny, nasuwa duże wątpliwości.

kich odnalezionych niedawno utworów Lermontowa oraz uzupełnił— w miarę możności—zbyt frywolne, pomijane dotychczas urywki z poematów „junkierskich“ *(Gošpital, Petergofskij prazdnik* i *Ulanša).* Jednocześnie przeprowadził Eichenbaum słuszną selekcję wśród wierszy, przypisywanych dotąd Lermontowowi i zamieszczanych zwykle w zbiorowych wydaniach jego poezyj, usuwając takie np. wiersze, jak *Navodnenie* (utwór, który na podstawie badań N. O. Lernera [1]) przypisuje się obecnie A. I. Odojewskiemu), *A madame Hommaire de Hell* (jako mistyfikację P. P. Wiaziemskiego), *Kogda stoju pod drevnim svodom chrama* (jako utwór, którego autograf wskazuje, że pisała go ręka nie Lermontowa) oraz wiersze, znane jedynie z niemieckich przekładów F. Bodenstedta (jako wariacje na Lermontowskie tematy).

Mimo wszystkich tych zalet teksty niektórych utworów Lermontowa w wyd. Eichenbauma budzą pewne wątpliwości i zastrzeżenia. Najczęściej wypływają one z niekonsekwencji wydawcy przy rozstrzyganiu spornych kwestii z zakresu tekstologii. Duże zastrzeżenie budzi np. umieszczenie nie wśród wariantów, ale w głównym tekście drugiej części wiersza *Umirajuščij gladiator,* przekreślonej w autografie przez autora, któremu, jak przypuszcza Eichenbaum, nie podobał się publicystyczny charakter tego ustępu (II. 164). Podobnie uczynił Eichenbaum, włączając do głównego tekstu *Bojarina Orši* wiersze 444—449 (co zresztą uczynił także Abramowicz w wydaniu akad.), chociaż nie zostały one wpisane do kopii poematu, a w autografie zostały przekreślone i zaopatrzone własnoręczną notatką Lermontowa: „vymarat'“ (III. 586—587). Eichenbaum przypuszcza, że wiersze te wykreślił poeta ze względu na cenzurę, ale hipoteza ta, acz całkiem prawdopodobna, nie posiada jak dotąd żadnego pozytywnego dowodu swej słuszności. Zupełnie inaczej i — jak się zdaje — o wiele słuszniej postąpił Lermontow przy ustalaniu głównego tekstu *Izmaila Beja,* z którego usunął do wariantów nie tylko 8 dodatkowych wierszy dedykacji, ale też bardzo ciekawą, niedawno odnalezioną, strofę, przekreśloną przez Lermontowa w rękopisie (III. 582—583).

Podobna kwestia wyłoniła się także w związku z *Demonem:* Eichenbaum oparł się tu o tekst pierwszego z wydań w Karlsruhe, uzupełniając go 8 wierszami dialogu Tamary z Demonem (ww. 742—749), zaczerpniętymi z drugiego wydania w Karlsruhe. Przeciw temu zaoponował Szuwałow [2]), który zgadzając się na przedruk I-go wydania w

[1]) Por. artykuł w piśmie *Katorga i ssylka,* 1925 nr. 8.

[2]) *Po kakomu tekstu sledujet pečatat' lermontovskogo Demona,* l. c. i w recenzji *Novyj Lermontov, Literaturnyj kritik,* 1936, nr. 3, str. 176—177.

Karlsruhe, protestuje przeciw włączaniu owego dialogu, jako ustępu, wyrzuconego przez Lermontowa nie ze względu na cenzurę, ale w związku ze zmianą pierwotnej koncepcji artystycznej. Kwestia tego dialogu należy od dawna do spornych zagadnień tekstologii lermontowskiej i nie jest łatwa do rozstrzygnięcia, chociaż motywy stanowiska, zajętego przez Szuwałowa, wydają się bardziej uzasadnione [1]. Mniej słuszne są bodaj pretensje Szuwałowa o tekst *Pesni pro kupca Kalašnikova*, który Eichenbaum oparł na I wyd. z r. 1838, odrzucając szereg drobnych zmian, wniesionych do poematu w II wydaniu, wychodząc ze słusznego — jak się zdaje — założenia, że tak biograficzne okoliczności, jak też charakter tych poprawek świadczą, iż nie pochodzą one od samego autora (III. 592).

Rewizjonistyczne stanowisko Eichenbauma zaznaczyło się nie tylko przy ustalaniu tekstów, ale też w określaniu czasu powstania poszczególnych utworów Lermontowa. Wyraziło się to w odmiennym układzie chronologicznym znacznej części Lermontowskich poezji. Tak np. stało się z wierszami, wpisanymi do „czwartego" zeszytu autografów Lermontowa, przechowywanych w Instytucie Literatury. Na podstawie notatki Lermontowa przy brulionie *Demona* odnoszono zwykle materiał tego zeszytu do r. 1830, Eichenbaum zaś, opierając się na faktach tekstologicznego i realno-biograficznego charakteru przenosi je na lata 1831—1832. W ten sposób wskutek przeniesienia przeszło 50 wierszy Lermontowa na czas późniejszy przywrócił Eichenbaum normalną linię rozwojową jego twórczości, wiersze te bowiem, wyraźnie odróżniające się od porzedniego dorobku poetyckiego większą dozą dojrzałości, sprawiały wpierw wrażenie, że rozwój talentu Lermontowa odbywał się jakimiś dziwnymi skokami (I. 417—418). W podobny sposób, szczegółowo zastanawiając się nad datą każdego niemal utworu, Eichenbaum wielokrotnie zmienia dotychczasową chronologię twórczości Lermontowa. Motywy tych zmian sformułowane są na ogół przekonywająco, choć o ich słuszności, czy też bezpodstawności można sądzić jedynie po bezpośrednim przestudiowaniu odpowiednich rękopisów [2].

---

[1]) Słuszna bodaj jest również uwaga tegoż Szuwałowa, że trzeba było za pomocą zestawienia kilku najbardziej wiarogodnych wersji *Demona* usunąć z tekstu I-go wyd. w Karlsruhe te błędy, które poczyniono tam z winy kopisty, czy też zecera (ibid. str. 177).

[2]) Najwięcej zastrzeżeń budzi słabo umotywowana próba przeniesienia *Saški* na r. 1839, chociaż uwagi Eichenbauma o rodzajowym i stylowym pokrewieństwie tej opowieści w wierszach ze *Skazką dla detej* — wbrew zdaniu Szuwałowa (l. c., str. 180) — wydają się trafne i uzasadnione (por. III, 603—604).

Przypisy Eichenbauma stanowią jeszcze jedną—wcale nie najskromniejszą — zaletę wydania. Prócz odmian tekstu i dokładnych informacji o autografie, kopiach i pierwodrukach danego utworu, znajdujemy tu także krótkie, ale treściwe, wyjaśnienia, odnoszące się do historii powstania i recepcji utworu, podstawowe wiadomości o jego związkach z utworami Lermontowa i innych pisarzy, ogólne informacje i cytaty, przedstawiające literackie i kulturalne tło epoki i niekiedy, choć stanowczo za rzadko, zawsze niezawodnie trafne uwagi o kompozycji, stylu i rodzaju literackim omawianego utworu. W ten sposób poszczególne przypisy tworzą jak gdyby miniaturowe monografie historycznoliterackie, tym ciekawsze, że wskutek wykorzystania szeregu nowych materiałów wzbogacają dość znacznie dotychczasową wiedzę o poecie i jego twórczości.

Niektóre z przypisów przynoszą sprostowania dotychczasowych poglądów na pewne szczegóły, związane z historią wierszy Lermontowa. Tak np. słusznie zauważa Eichenbaum, że wiersz *Martynovoj* nie może odnosić się do Natalii Sołomonowny Martynowej — wówczas 11-letniej dziewczynki — i związuje go ze starszymi jej siostrami (I. 499 — 500), sceptycznie powątpiewa o związku *Sentjabrja 28* z W. A. Łopuchiną, która w owym czasie nie była zamężna (I. 480—481), całkiem słusznie przeciwstawia się hipotezie Aniczkowa [1]) o dacie śmierci ojca poety (I. 488) i przekonywająco udowadnia, że epigramat *Vy ne znavali knjaž Petra* odnosi się nie do P. A. Wiazjemskiego, ale P. I. Szalikowa (I. 504). Prócz sprostowań dotychczasowych poglądów znajdujemy także kilka nowych hipotez, dotyczących najczęściej historii powstawania poszczególnych utworów. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje próba związania ideologii *Dumy* z t. zw. „kółkiem szesnastu“ [2]) i poglądami Czaadajewa. Na zależność tegoż utworu od *Filozoficznego listu* Czaadajewa wskazywano już przedtem [3]), nowe jest natomiast wielce prawdopodobne przypuszczenie Eichenbauma, że wiersz bez tytułu, który wskutek uszkodzonego autografu nie posiada początku i rozpoczyna się dopiero od słów *Velikij muž...* [4]) (II. 8) odnosi się także do Czaadajewa i napisany został wskutek oskarżania go o nienawiść do Rosji (II. 167—169).

[1]) *Zametki po rukopisjam i tvorčestvu Lermontova, Slavia* 1925, r. IV, z. 4, str. 739—746.

[2]) O kółku tym por. wspomnienia jednego z jego uczestników, Polaka, Ksawerego Branickiego p. t. *Les nationalités slaves*, Paris 1879.

[3]) Por. N. A. Brodskij, *Poètičeskaja ispoved' russkogo inteligenta 30-ch godov, Venok Lermontova*, Moskva 1914, str. 96.

[4]) Przedtem drukowany w błędnej kolejności strof, od słów: *Sveršit blistatelnuju triznu...*

Słabą stroną przypisów jest ich naiwny biografizm, usiłujący oświetlić niektóre fakty z życia poety za pomocą jego utworów i odwrotnie: wyjaśnić pewne zjawiska poezyj Lermontowa za pomocą związania ich z biografią autora. To wkroczenie w ślady autobiograficznej metody Wiskowatowa jest tym dziwniejsze, że zjawia się u dawnego „formalisty“ — badacza, ktory wielokrotnie zdobył się na słuszny krytycyzm wobec swych poprzedników. Tak np. utrzymuje Eichenbaum, że zbadanie okoliczności, towarzyszących życiu i śmierci ojca poety wyjaśniłoby wiele cech młodzieńczej liryki Lermontowa, a zwłaszcza buntownicze jej akcenty, tak jakby były one zgoła nieoczekiwane w twórczości młodego poety - romantyka (por. I. 420). Jeszcze bardziej problematyczne wydaje się związywanie z rodzinną tragedią poety niektórych zwrotów *Dumy*, całkowicie zrozumiałych i dostatecznie umotywowanych w ogólnym kontekście, odnoszącym się do typowych zjawisk ówczesnej epoki (II. 197—198). Gdzie indziej zaś, w komentarzach do wiersza *Videnie*, związanego jakoby z N. F. Iwanową, utrzymuje Eichenbaum na podstawie wzmianki o Klaźmie w tekście utworu, że majątek Iwanowych leżał nad brzegiem rzeki Klaźmy (I. 478). Podobne biografizowanie szczególnie jaskrawo występuje w IV tomie wydania, zawierającym dramaty Lermontowa, wśród których dwa utwory, *Menschen und Leidenschaften* i *Strannyj čelovek* — to zdaniem Eichenbauma „nie tyle sztuki dramatyczne, ile raczej autobiograficzne wyznania, ubrane w dramatyczną formę“ (IV. 475). Toteż komentarze do tych utworów polegają — według własnych słów Eichenbauma — „wyłącznie niemal na wyjawianiu prototypów i zdarzeń, odnoszących się do dzieciństwa i młodości Lermontowa“.

Niemniej szkodliwie odbiła się na przypisach Eichenbauma skłonność do zbyt przesadnego doszukiwania się wpływów literackich — właściwość, która podobnie jak i „biografizowanie“ świadczy o poddaniu się sugestii dotychczasowych badań nad Lermontowem. Skrupulatne wynotowywanie wszystkich, najbardziej drobnych i problematycznych zapożyczeń (np. II. 210; IV. 516), gdzieniegdzie tylko opatrzonych sceptycznym znakiem zapytania, niczym prawie nie różni się od badań tego rodzaju, jak np. scharakteryzowane wyżej rozważania Jakowlewa.

Mimo tych wszystkich zastrzeżeń całość pięciotomowego wydania, opracowanego przez Eichenbauma uznać należy jako zjawisko niezwykle ważne dla dalszego rozwoju badań nad twórczością Lermontowa. Staranne studia nad tekstami jego poezyj, powtórne rozpatrzenie ich chronologii, rewizja szeregu niedostatecznie umotywo-

wanych poglądów, zakorzenionych w dotychczasowej literaturze o Lermontowie, postawienie kilku nowych hipotez oraz sformułowanie sporo cennych uwag, dotyczących artystycznego znaczenia poszczególnych utworów—wszystko to pozwala postawić edycję Eichenbauma znacznie wyżej ponad akademickie wydanie Abramowicza i przyznać jej dominujące znaczenie w dotychczasowych pracach z zakresu tekstologii.

* * *

Dobiegłszy w ten sposób do końca przeglądu naukowych prac sowieckich, poświęconych życiu i twórczości Lermontowa, spróbujmy jeszcze raz rzucić okiem na rozwój tych badań i uchwycić najogólniejsze bodaj rysy poszczególnych jego etapów.

Rozpoczynają się one pod znakiem prac t. zw. „szkoły formalnej“, toteż w pierwszym ich okresie, trwającym mniej więcej do r. 1926, krytycy wysuwają przeważnie zagadnienia techniki literackiej, kompozycji i stylu Lermontowa, pozostawiając na uboczu kwestie biograficzne i sprawę historycznokulturalnego znaczenia jego twórczości. Na warsztacie badań pojawiają się najczęściej utwory liryczne, traktowane bądź to jako przykładowy materiał do analizy zagadnień o ogólniejszym znaczeniu, bądź też jako przedmiot rozważań, dokonywanych pod jakimś specjalnym, ograniczonym kątem widzenia. Prace te zamyka ostatecznie i najgodniej reprezentuje monografia Eichenbauma, usiłująca odcyfrować istotne znaczenie twórczości Lermontowa jako faktu, posiadającego w historii literatury swą własną, ściśle określoną „misję“.

Równocześnie niemal dochodzi do głosu nowa, marksistowska szkoła badań. Pierwsze przejawy dadzą się zaobserwować już w niektórych tezach pracy Jakowlewa, chociaż stanowisko jej jako jednolitego, organicznie związanego systemu badań literackich skrystalizuje się dopiero około r. 1926 w pracach Pieriewierzjewa i jego zwolenników. Studia te pozostają wciąż jeszcze pod przemożnym wpływem „formalistów“ i nie wychodzą na razie poza zakres poruszanych przez nich zagadnień, starając się tylko oświetlić je ze specyficznie pojętego, marksistowskiego punktu widzenia (artykuł Fochta). Po zdyskwalifikowaniu stanowiska Pieriewierzjewa jako teorii, opartych na zbyt „wulgarnej“ interpretacji zasad marksizmu, następuje okres całkowitej stagnacji na polu badań literackich, przejawiającej się przeważnie w płytkich, publicystyczno-ideowych charakterystykach poezji Lermontowa.

Równocześnie jednak poczynają rozwijać się badania nad biografią i tekstami poety, prowadzone przeważnie przez dawnych „formalistów“, którzy, opuszczając właściwy zakres swych zainteresowań, szukają tu chwilowego schronienia przed atakami marksizujących krytyków, cieszących się całkowitym uznaniem władz partyjnych. Paroletnie biograficzne i tekstologiczne studia doprowadzają do wykrycia kilku nowych tekstów Lermontowa, dokładniejszego zbadania całej jego puścizny poetyckiej i odnalezienia szeregu nieznanych dotąd materiałów biograficznych, rzucających ciekawe światło na niektóre fakty z życia poety. Wyrazem tych osiągnięć jest z jednej strony pięciotomowe wydanie poezyj Lermontowa w opracowaniu Eichenbauma, z drugiej zaś — zapowiedziana edycja materiałów do biografii poety.

Tak więc w pierwszym, jak i ostatnim ze scharakteryzowanych tu etapów decydującą rolę odegrali t. zw. „formaliści“ z Eichenbaumem na czele i im też niewątpliwie zawdzięczać należy pozytywne wyniki dotychczasowych badań sowieckich nad życiem i twórczością autora *Demona*.

Czesław Zgorzelski.

W marcu, 1937 r.

ZAGADNIENIE METODY BADAŃ LITERACKICH W ROSJI.

Zagadnienie metody badań dzieł sztuki jest dziś wciąż zagadnieniem aktualnym; szczególniejszej zaś wagi nabiera ono w dziedzinie literatury. Zawartość znaczeniowa słów, które stanowią materiał dzieła literackiego, sprawia, że literatura więcej niż jakikolwiek inny rodzaj sztuki jest przedmiotem zainteresowań różnych nauk, których właściwy teren badań wykracza daleko poza zjawiska literackie, jak np.: psychologia, socjologia, etnologia itd. Wskutek tego znalezienie najodpowiedniejszego kryterium dla faktów literatury absorbuje coraz silniej jej teoretyków i krytyków. Problem ten nabiera wyjątkowej intensywności na terenie Rosji Sowieckiej, gdzie dzięki jej specyficznym warunkom każda sporna kwestia staje się przedmiotem ostrej walki — niemal że politycznej, będąc włączona w całokształt wysiłków o nowe oblicze społeczeństwa. Rozwój wiedzy o literaturze w Rosji w okresie powojennym jest nierozerwalnie związany z antagonizmem różnych grup, reprezentujących odmienne pojmowanie zjawisk literackich.

Na froncie badań literatury ścierają się z sobą w Rosji porewolucyjnej trzy zasadnicze szkoły: formalistów, skrajnych socjologów i marksistów.

Badania formalne przedostają się do Rosji w początkach wieku XX pod wpływem kierunku reprezentowanego na Zachodzie Europy przez O. Walzela, V. Dibeliusa, K. Vosslera i innych. Pierwsze prace czołowego przedstawiciela rosyjskiego formalizmu B. Ejchenbauma przypadają na lata przedwojenne, jako oficjalną jednak datę ukonstytuowania się szkoły formalnej przyjmuje się r. 1916, kiedy szereg badaczy literatury jak: W. Szkłowskij, Ju. Tynjanow, B. Tomaszewskij i W. Żirmunskij pod wodzą Ejchenbauma założyli t. zw. „Opojaz“ czyli „Obszczestwo izuczenija poeticzeskogo jazyka“ (Towarzystwo dla badań języka poetyckiego). W następnych latach grupują się formaliści dokoła „Rosyjskiego Instytutu Historii Sztuki“ i jego wydawnictwa „Academia“.

Rosyjska szkoła formalistów nigdy nie stanowiła grupy bardzo zwartej i jednolitej; przeciwnie charakterystycznym jej rysem jest jej zmienność, ustawiczna ewolucja, która zachodziła w tej grupie w ciągu kilkunastu lat i wciąż przegrupowywała jej szeregi, modyfikowała jej programowe postulaty. Szkoła formalna skupia dokoła siebie dosyć różne typy badaczy naukowych i wskutek tego rozpiętość zagadnień, objętych pracami przedstawicieli tej szkoły, oraz stanowisk wobec zjawisk literackich jest w perspektywie tych lat kilkunastu — dostatecznie duża.

W całokształcie badań formalnych w Rosji można w rezultacie wyróżnić zgrubsza trzy rodzaje i zakresy prac, trzy jak gdyby stopnie badań, które pozostają nawet z sobą w pewnym, choć niezbyt ścisłym, stosunku chronologiczno - ewolucyjnym.

Pierwszy stopień stanowią studia nad konkretnymi zagadnieniami, pojedyńczymi utworami czy też zjawiskami literackimi. W najwcześniejszej swej fazie zajmują się formaliści zagadnieniami, stojącymi na pograniczu lingwistyki i poetyki, np. stosunkiem języka poetyckiego i potocznego. Główną rolę odegrali tu Jakubinskij, Brik i in. Wkrótce w związku z badaniami nad językiem przechodzą formaliści do kwestyj metryki, wersyfikacji, instrumentacji w wierszu itd. (Brik, Żirmunskij, Tynjanow, Tomaszewskij, Jakobson i in.). Wreszcie dalej rozszerzają formaliści swe badania na dziedzinę konstrukcji, architektoniki utworów literackich, kompozycji, tematyki itd. Do tej grupy należą różnorodne analizy literackie w rodzaju: „Kak sdelan Don Kichot“, „Kak sdelana *Szinel'* Gogolja“ i in.

Stopień drugi — to tworzenie pewnego całokształtu, wysuwanie tez i wniosków, uogólniających badania konkretne. Ujmowanie i ustalenie związków pomiędzy różnymi zjawiskami literackimi, usiłowania żeby wynaleźć w tym pewną regularność — „zakonoobraznost'“, budowa jednolitego systemu badań literackich — jednym słowem — budowa poetyki teoretycznej i historycznej. Do tej grupy należy przede wszystkim postawienie zagadnienia dzieła literackiego, jako jedynego dokumentu, na którym się opiera badanie. Dzieło literackie, według formalistów, powstaje w ten sposób, że artysta materiał zaczerpnięty z rzeczywistości doświadczalnej przetwarza za pomocą różnych „chwytów“, tworząc tym samym nową inną zupełnie rzeczywistość poetycką. „Zjawisko naturalne, mówi Żirmunskij, czyli materiał zostaje w wyniku tej obróbki podniesione do godności zjawiska estetycznego, staje się tworem artystycznym. Zadaniem badania sztuki jest opis artystycznych chwytów danego utworu, danego poety lub danej epoki w perspektywie historycznej albo w porównawczo - systematycznym

ujęciu“ [1]). W dziele literackim ważną rzeczą jest jednak nie materiał ani poszczególne chwyty, lecz czynione przez poetę operacje. „Dzieło literackie — mówi Szkłowskij — jest to czysta forma; nie przedmiot, nie materiał, lecz stosunek materiałów. Skutkiem tego obojętną jest skala dzieła, arytmetyczna wartość jego licznika i mianownika, ważnym jest ich stosunek. Żartobliwe, tragiczne, obracające się dokoła zagadnień światowych lub zaściankowych utwory, przeciwstawienie świata — światu lub kota — kamieniowi — są między sobą równe“ [2]). Dzieło literackie stanowi jedną ograniczoną całość. Jedność ta polega na tym, że wszystkie elementy składowe dzieła są powiązane przez pewne wzajemne uwarunkowanie (vnutrennjuju vzaimnuju obuslovlennost’), i podporządkowane jednemu celowi, którym jest jedność koncepcji artystycznej poety. Chwyt sam dla siebie, chwyt dla chwytu nie istnieje; jest on zjawiskiem artystyczno-teleologicznym wyznaczanym przez jego przeznaczenie, tj. tę właśnie koncepcję artystyczną i jedność stylową utworu. Na czym polega to pojęcie jedności i wzajemnej zależności chwytów dzieła, najlepiej tłumaczy następująca cytata z „Poetyki“ Żirmunskiego: „Jak uczony paleontolog z kilku kości wykopaliskowego zwierzęcia odtwarza, znając ich funkcję w organizmie, całą budowę przedpotopowca, tak samo badacz artystycznego stylu może z budowy kolumny lub z resztek frontonu odrestaurować w ogólnej formie ograniczoną jednolitą budowlę, „przewidzieć“ jej przypuszczalne kształty. Uważamy, że „przewidywania“ takie są — oczywiście w bardzo ogólnej formie — zasadniczo możliwe i w dziedzinie stylu poetyckiego, jeżeli nasza wiedza o chwytach poetyckich w ich jedności, tj. w ich zasadniczej koncepcji artystycznej dorówna wiedzy paleontologów lub badaczy sztuk oglądowych“ [3]). Tego rodzaju założenie usuwa oczywiście całkowicie tradycyjny podział na treść i formę. „Wszystkie elementy, z których się buduje specyficzną formę dzieł literackich — mówi Ejchenbaum — mają funkcje formalne jako elementy konstrukcyjne“ [4]). „Co to jest funkcja elementu literackiego“ — zastanawia się Tynjanow — „...jest to jego stosunek do innych elementów i do konstrukcyjnej zasady całości... To co w jednym rodzaju literackim posiada jedną funkcję, w innym — ma zupełnie inną. To co w prozie ma jedną funkcję, w wierszu może mieć zupełnie inną, niewspółmierną ani co do znaczenia ani co do

---

[1]) Żirmunskij W. Wstęp do poetyki. Warszawa 1934. Str. 15.
[2]) Šklovskij V. O teorii prozy. Moskwa 1925. Str. 162.
[3]) Żirmunskij W. op. cit. Str. 44.
[4]) Żirmunskij W.: Wstęp do poetyki. Warszawa 1934. Str. 44.

charakteru" [1]) Omawiając następnie zagadnienie ewolucji stylu i elementów literackich, pisze Żirmunskij: „Nowe chwyty powstają w sztuce nie przypadkowo, jako różnorodne próby odchyleń od kanonu, ale odrazu zespalają się w system stylu, to znaczy w zamkniętą jedność wzajem warunkujących się chwytów, i w pewnym stopniu są zdeterminowane przez ową jedność już niejako in statu nascendi" [2]). „Iskusstwo kak priem" — sztuka jako chwyt — to jedno z podstawowych twierdzeń formalizmu. Cel sztuki leży w tem, aby przywrócić należyte odczuwanie życia (oščuščenie žizni), odczuwanie przedmiotów, które zostało zatracone przez codzienną automatyzację.

Powyższe uwagi nie wyczerpują oczywiście systemu badań formalnych. Chodziło tu tylko o wydobycie kilku rysów, które mogłyby świadczyć o tem, że istotną cechą formalizmu jest dążność do ograniczenia badań nad zjawiskami literackimi jedynie do sfery literatury, do uznania argumentów literackich za wyczerpujące, za samowystarczalne; ostre przeciwstawienie się metodzie psychologiczno-genetycznej i kulturalno-historycznej, przeciwstawienie się elektyzmowi w nauce o literaturze. Takie stanowisko zresztą motywują formaliści koniecznością naukową. Ciekawe są w tej mierze wypowiedzenia Szkłowskiego w przedmowie do „Teorii prozy": „Jest rzeczą oczywistą, że język pozostaje pod wpływem stosunków społecznych, lecz słowo to nie cień — zmienia się ono według swoich własnych praw związanych z fizjologią mowy. W teorii literatury zajmują się badaniem jej wewnętrznych praw. Przeprowadzając analogię fabryczną twierdzę, że interesuje mnie nie sytuacja światowego rynku bawełnianego, nie polityka trustów, lecz numery przędzy i sposoby tkactwa" [3]).

Taka jest podstawa formalistów, zajmujących się zagadnieniami „drugiego stopnia", tj. zagadnieniami teorii literatury; — stwierdzenie, że formalizm nie jest systemem teoretycznym, lecz tylko metodą analizy literatury. „W pracy naukowej uznajemy teorię jedynie tylko jako hipotezę przydatną do wykrycia i ujęcia praw, którym podlegają fakty, stanowiące materiał badań. Wskutek tego nie zajmujemy się definicjami, których tak pragną epigoni i nie budujemy ogólnych teoryj, które są tak miłe eklektykom. Terminowi „metoda" należy zwrócić jego pierwotne skromne znaczenie — sposobu analizy tego lub innego konkretnego problemu" [4]). Jeden z krytyków przytacza następującą, daleką zresztą analogię: jeżeli dzieło literackie — to

[1]) Ejchenbaum B.: Literatura. Leningrad 1927. Str. 120.

[2]) Žirmunskij W. op. cit. Str. 50.

[3]) Šklovskij, V.: O teorii prozy. Moskwa 1925. Str. 5.

[4]) Ejchenbaum op. cit. Str. 17.

żywy organizm, w takim razie można je badać np. biologicznie (to zn. anatomicznie i fizjologicznie) i psychologicznie. Pełne poznanie organizmu może nastąpić tylko w harmonijnym połączeniu różnych dziedzin. Oto dzieło literackie — jako żywy organizm — leży na stole operacyjnym poetyki formalnej. Operacja niezbędna i ważna. Trzeba opisać jego budowę, jego kościec, wykryć „chwyty“ — te związki, żyły, nerwy organizmu poetyckiego. Może to wystarczyć, wszak wolno się zajmować tylko anatomią. Inny uczony jednak zechce poznać fizjologiczne funkcje organów, — wtedy teoretyk poezji wysunie zasadę artystycznej teleologii, jak to czyni między innymi Żirmunskij, i wyjaśni artystyczny sens technicznych chwytów. Wolno zaś innemu sięgnąć jeszcze dalej — tj. do psychologii. Formaliści chcą właśnie być tylko biologami literatury.

Teraz jednakże już tylko krok jeden dzieli nas od trzeciego stopnia formalizmu, stopnia—jeżeli tak można nazwać—ideologiczno-filozoficznego: zrezygnowanie z formalizmu jako metody tylko i budowanie teoretycznego systemu badań, pewnej filozofii literatury. Wspomniany wyżej Ejchenbaum mówi tak: „Głównym mym zadaniem jest pokazanie, jak metoda formalna stopniowo rozwijając się i rozszerzając zakres badań, całkowicie wykracza poza granice tego, co się zazwyczaj nazywa metodologią, i zmienia się w specjalną naukę o literaturze, jako o specyficznym szeregu faktów“ [1]). To traktowanie zjawisk literatury jako dziedziny specyficznej i autonomicznej staje się punktem wyjścia teorii formalizmu. „Sztuka — mówi Ejchenbaum — żyje na podstawie splotu i przeciwieństw swych tradycyj, rozwijając i przekształcając je według zasad kontrastu, parodiowania, usuwania, zastępstwa. Żadnego zaś związku przyczynowego ani z życiem, ani z temperamentem, ani z psychologią nie posiada“ [2]). Proces więc rozwoju literatury traktują formaliści jako immanentną ewolucję literacką. Życie ogólne odgrywa tu jedynie rolę okoliczności sprzyjających lub hamujących ten proces. Każda nowa forma zjawia się jako rezultat walki elementów czysto literackich, zjawia się po to, aby zastąpić formę starą już zużytą. W obrębie więc zjawisk literatury istnieje „dialektyczne samotworzenie nowych form“. Konstrukcja formalna jest momentem decydującym; ona zdobywa sobie materiał. „Dlaczego dany autor wprowadził nowe tematy“ — zapytuje Szkłowskij — „nie dlatego, że był to człowiek niezwykły, chociaż był on człowiekiem genialnym, tj. niezwykłym; ale dlatego, że prawa dia-

---

[1]) Ibidem, Str. 117.

[2]) Ejchenbaum ibid. Str. 117.

lektycznego samotworzenia nowych form i przyciągania nowych materiałów zostawiły umierającą pustkę form i dusza artysty musiała szukać nowych tematów" [1]).

Ten trzeci stopień formalizmu najzupełniej charakteryzuje jego istotę; wyrazicielami takiej postawy wobec zjawisk literackich są przede wszystkim wodzowie formalizmu rosyjskiego Ejchenbaum i Szkłowskij. Badacze tego typu w pracach swych najwszechstronniej reprezentują system formalny, tj.: 1) pogląd na istotę sztuki, ewolucję literacką, dzieło 2) teoretyczne ogólne badania w granicach szeregów literackich i zjawisk literatury 3) badanie konkretnych szczegółowych zagadnień. Inni jak np. Tomaszewskij i Żirmunskij — to uczeni, stojący jak gdyby na drugim stopniu formalizmu: stawiają teoretyczne zagadnienia natury ogólnej, nie posuwając się jednak do wniosków poniekąd już metafizycznych. Żirmunskij np., zauważywszy, że poszczególne szeregi tak zw. kultury duchowej, jak filozofia, religia, etyka, estetyka, sztuka itd. pozostają ze sobą w związku i łączą się wspólnie w jakiejś wszechjedności, jestestwie ponadestetycznym i ponadmoralnym — dodaje skwapliwie: „Jednakże tu zadania poetyki przechodzą w zakres trudnej dziedziny metafizyki i filozofii sztuki. Badacz konkretnych problemów historycznych ma prawo pominięcia tej dziedziny" [2]).

Przytoczone powyżej ogólne założenia formalizmu odnoszą się do okresu jego rozkwitu, który przypada na dziesięciolecie 1917—1927, a jeszcze ściślej na lata 1923—26. Już bowiem około roku 1926 w zwartej dotychczas grupie formalistów zaczyna się proces pewnego rozpadu, co znajduje wyraz między innymi w przedmowie Żirmunskiego do „Problemu formy w poezji" O. Walzela (Leningrad 1926), w której autor zajmuje postawę krytyczną wobec dotychczasowych pozycyj formalizmu. Między innymi mówi tam tak: „Podstawy dla systemu czynników estetycznych szukałem w jedności „ponadestetycznej". Dlatego też skłonny byłem wiązać ewolucję chwytów poetyckich i stylów z ogólnym rozwojem kultury, w szczególności zaś ze zmianą „odczuwania życia" i „psychologicznego tła epoki", które warunkuje zmianę smaku artystycznego — podczas gdy teoretycy „Opojazu" usiłowali ograniczyć się do szeregu estetycznego i w nim szukali podstawy do swoistej dialektyki form artystycznych [3]). Lub gdzieindziej: „...Coprawda niejednokrotnie w ostatnich czasach

---

[1]) Šklovskij op. cit. Str. 167.
[2]) Žirmunskij V.: Zadači poètiki. Leningrad 1923, Str. 71.
[3]) „ „Voprosy teorii literatury". Leningrad 1928. Str. 15.

próbowano wyodrębnić rozwój szeregu estetycznego, wykryć jego wewnętrzną prawidłowość niezależną od ogólnych warunków kulturalno-historycznych. Zwłaszcza w zbiorowej „Poetyce“ i w dalszych studiach jej współpracowników (W. Szkłowskiego, B. Ejchenbauma i innych) wysunięto schemat rozwoju literackiego, w którym zjawiska ewolucji artystycznej wyjaśnia się za pomocą procesu zachodzącego w samej sztuce: stare chwyty zużywają się i przestają oddziaływać — spowszedniawszy nie ściągają na siebie uwagi, automatyzują się jako odchylenie od kanonu, jakby według reguły kontrastu, by świadomość naszą wytrącić ze zwykłego automatyzmu. Ale teoria ta nie uwzględniła tej okoliczności, że sama przez się zasada kontrastu jest za szeroka dla wyznaczenia i wytłumaczenia kierunku konkretnego procesu historycznego: reakcja wobec przeszłości wyznacza nowy prąd tylko negatywnie, wcale nie decydując o jego pozytywnej zawartości...“ [1]).

Rozpad ten w grupie formalistów nie jest zjawiskiem nieoczekiwanym. Szkoła formalna odegrała swą niewątpliwie wielką rolę w dziedzinie wiedzy o literaturze. Powstając w momencie kryzysu psychologiczno-historycznej szkoły Wiesiełowskiego i reakcji przeciw niej, oraz formując się w walce z symboliczno-ideowym pojmowaniem sztuki przez futurystów, formaliści wysuwają śmiało twierdzenie o specyficzności literatury i w dziedzinie badań zjawisk literackich jako zjawisk sztuki żądają uznania metody odrębnej, również specyficznej. W tem leży nowość i historyczne znaczenie formalistów. Z drugiej jednak strony — pojmowanie dialektyki rozwoju zjawisk literackich jako dialektyki zamkniętej w granicach immanentnego szeregu literackiego, abstrahowanie literatury od innych dziedzin życia ogólnego oraz ujmowanie procesu twórczego jako „odpowszedniania“ materiału przy pomocy „chwytów“ czyni z formalistów grupę w dużej mierze skrajną i odosobnioną. To odosobnienie szczególnie jaskrawo występuje dzisiaj na terenie Związku Radzieckiego. Grupa formalistów ze względu na swój charakter obca jest całemu ustalającemu się tam porządkowi. Na tle jednolitego systemu marksowskiego, który coraz bardziej opanowuje tam wszystkie dziedziny życia i nauki i przez to je coraz bardziej ze sobą zespala, grupa formalistów tworzy pewnego rodzaju anachronizm. Obiektywne warunki, w których się znalazł formalizm, oraz zawzięta polemika ze strony marksistów coraz silniej atakują pozycje formalistów, zmuszając ich do korektury własnych założeń i przystosowania ich do potrzeb nowego społeczeństwa.

Ten stan rzeczy powoduje przesunięcia w ich szeregach. Ejchenbaum, Szkłowskij, Tynjanow i Szmidt — najskrajniejsi z forma-

[1]) Żirmunskij W.: Wstęp do poetyki... Str. 50.

listów — wchodzą w r. 1927 do Lef'u (Levyj Front Iskusstva — Lewy front sztuki), próbując wysunąć nowe koncepcje teoretyczne, które by skupiły ponownie grupę formalistów, a jednocześnie pogodziły ich z krytyką socjologiczną. Zgodnie z tym Szkłowskij w ostatnich swych pracach wyraża pogląd, że twierdzenie o autonomii literatury mogło być do czasu użyteczną w pracy hipotezą, dziś jednak powinno ulec pewnej komplikacji. Tynjanow w artykule „Ewolucja form poetyckich“ usiłuje usprawiedliwić teorię samodzielnej ewolucji form literackich, tłumacząc, że wypływała ona z dążenia do zbadania zmian pojęcia literatury i zmian funkcji chwytów literackich. Wreszcie jedną z nowszych koncepcyj formalistów jest „teoria bytu literackiego“, wysunięta przez Ejchenbauma w szeregu artykułów z r. 1927 — 1929 pt. „Literatura i pisatel'“, „Literatura i byt“ itd. Hipoteza ta polega na tem, że Ejchenbaum uznaje zależność faktów czysto literackich od faktów, bezpośrednio wpływających na twórczość. Są to więc przede wszystkim fakty, dotyczące życia danego twórcy, jego środowiska i warunków. „Przed wiedzą o literaturze — mówi Ejchenbaum — stoi nowy problem teoretyczny, problem związku faktów literatury z faktami bytu literackiego. Problem ten nie wchodził do poprzedniego historyczno - literackiego systemu dlatego poprostu, że sama sytuacja literatury nie wysuwała tych faktów. Dziś naukowe ich oświetlenie jest na porządku dziennym dlatego, że w przeciwnym razie sam proces ewolucji literackiej, takiej, jaka dziś zachodzi, nie może być dostatecznie zrozumiały“ [1]). Byt literacki to literackie otoczenie pisarza; literackie środowisko, koła, salony, redakcje pism, wydawnictwa itp. Oto, co pisze Tynjanow w nr. 12 „Lefu“ z r. 1928: „Wykrycie immanentnych praw historii literatury pozwala scharakteryzować każdą konkretną zmianę literackich systemów, lecz nie daje możności wyjaśnienia tempa ewolucji i wyboru drogi ewolucyjnej przy istnieniu kilku teoretycznie możliwych dróg ewolucji; immanentne bowiem prawa ewolucji literackiej — to tylko równanie warunkowe, umożliwiające ograniczoną wprawdzie ilość rozwiązań, lecz niekoniecznie rozwiązanie jedyne. Zagadnienie konkretnego wyboru drogi rozwoju może być rozwiązane jedynie drogą analizy stosunków szeregu literackiego z innymi szeregami historycznymi“ [2]). Jak gdyby w obawie jednak, aby tego rodzaju oświadczenia nie zostały potraktowane jako kapitulacja z dotychczasowego stanowiska, deklaruje dalej Ejchenbaum: „Zwrot do literacko - życio-

---

[1]) Ejchenbaum B.: Literatura i byt. „Na liter. postu“ 1927 Nr. 9.
[2]) Lef 1928 Nr. 12.

wego (literaturno-bytovogo) materiału bynajmniej nie oznacza odstępstwa od faktu literackiego lub od problemu ewolucji literackiej, jak się to niektórym ludziom wydaje. Oznacza to jedynie włączenie do ewolucyjno-teoretycznego systemu, który został wypracowany w ostatnich latach, faktów genezy— przynajmniej tych, które mogą być uzasadnione jako historyczne, związane z faktami ewolucji i historii. W badaniach nad ogólnymi prawami ewolucji literackiej, szczególnie w ich zastosowaniu do problemów technologii, kwestia roli różnych związków historycznych i stosunków była podrzędna lub nawet całkiem uboczna. Dziś jednak właśnie ta kwestia jest zagadnieniem centralnym“ [1]).

W ostatnich swych większych pracach (Ejchenbaum: Lev Tołstoj; Szkłowskij: Material i stil′ v „Vojne i mire“ Tołstoja i in.) formaliści realizują postulat tego „bytu literackiego“, wprowadzając obfity materiał biograficzno-historyczny, naświetlający sytuację, w jakiej pracował dany twórca, oraz charakter jego przeżyć psychologicznych. Rodzaj tych prac czołowych przedstawicieli szkoły formalnej tak dalece odbiega pod względem charakteru od ich badań poprzednich, że niejednokrotnie naraża to ich na zarzut zrezygnowania z najbardziej istotnych pozycyj formalizmu i na zarzut eklektyzmu metodologicznego. Bez względu na to jednakże, jak się ustosunkujemy do powyższego zarzutu, stwierdzić musimy, że w łonie grupy rosyjskich formalistów dokonała się bardzo zasadnicza ewolucja, że ich najbardziej krańcowe koncepcje teoretyczne zostały przebudowane niewątpliwie pod wpływem zmieniającej się sytuacji i rosnących nowych potrzeb na froncie kulturalno-literackim dzisiejszej Rosji.

Zwarta postawa formalizmu w dobie jego rozkwitu wywołała silną reakcję w świecie ówczesnej krytyki literackiej w Rosji. Wysunięcie problemów społecznych na czoło zagadnień życia zbiorowego, przenikanie marksizmu z jego teorią ekonomicznej bazy i ideologicznych nadbudówek do różnych dziedzin życia i nauki wytworzyło i w badaniach nad literaturą tendencję do uzasadniania faktów literackich faktami z życia społecznego. Wyrazem tej tendencji jest powstanie t. zw. „socjologicznej szkoły badań literackich“. Socjologiczny system badania zjawisk literackich nie po raz pierwszy oczywiście znalazł tu swoje urzeczywistnienie; społecznych analiz twórczości artystycznej znajdujemy wiele w pracach historyczno-literackich nawet z początku XIX wieku, jednakże może tu dopiero wskutek specyficznej sytuacji na terenie Rosji, badania tego typu przyjmują

[1]) „Na literaturnom postu“ 1927 Nr. 9.

formę specjalnie jaskrawą. Socjologiczna szkoła literacka w Rosji jako zasadnicze swe założenia teoretyczne przyjęła tezy materializmu dialektycznego czyli marksizmu: jednakże — jak się okaże dalej — „socjologowie“ wkrótce znaleźli się w poważnym konflikcie właśnie ze szkołą marksowską. Próby stosowania metody marksowskiej w dziedzinie twórczości literackiej znane były właściwie już od tak dawna, jak dawno istnieje sama doktryna marksizmu (od połowy XIX w.), jednakże ściślejsze jej przeszczepienie na grunt literacki przypada dopiero właśnie na czasy porewolucyjne w Rosji, a raczej na ostatni dziesiątek lat. Pierwszymi, którzy tę metodę materializmu dialektycznego usiłowali wykorzystać w zastosowaniu do zjawisk literackich, byli wyżej wspomniani socjologowie literatury, którzy zresztą ten materializm pojęli dość swoiście. Literacka „szkoła socjologiczna“ sformowanie swe zawdzięcza głównie Komisji literackiej przy Wydziale Socjologicznym Państwowej Akademii Nauk Artystycznych (Gosudarstv. Akademii Chudożestvennych Nauk) gdzie w latach 1926—1927 trwały systematyczne dyskusje na tematy metodologii literatury i analizy społecznej dzieł. Jako oficjalny niejako manifest tej szkoły ukazuje się praca zbiorowa, będąca rezultatem zajęć tej właśnie Komisji, pt. „Literaturovedenie“ wyd. w r. 1928 pod red. W. F. Perewerzewa. Perewerzew i jego uczniowie i towarzysze: Focht, Bespałow, Pospełow i in. stawiają sobie przede wszystkim za cel walkę z formalizmem, idealizmem i eklektyzmem w nauce o literaturze i pretendują do stworzenia monistycznego systemu badań literackich. Podstawą teorii Perewerzewa jest uznanie bezpośredniej zależności zjawisk literackich od stosunków ekonomiczno-społecznych. Pojmuje się to jako najdalej idącą odpowiedniość każdego momentu rozwoju literackiego z pewnym określonym stanem życia zbiorowego. „Nie w subjektywnym ruchu, lecz w objektywnym bycie, nie w ruchu idei, lecz w ruchu materialnej rzeczywistości winien badacz literatury szukać wyjaśnienia zjawisk poetyckich“ [1]) — mówi Perewerzew, tłumacząc się gdzieindziej jaśniej: „Mówię to w przeciwieństwie do twierdzenia Plechanowa, który uważa, że zjawiska literackie najczęściej jako najbliższą podstawę i wytłumaczenie mają idee filozoficzne, rozwój innych sztuk i że w rozwiniętym społeczeństwie one wyjątkowo rzadko odzwierciedlają wprost ekonomikę. Ja, Perewerzew w swych podstawowych pracach dążyłem do zestawienia zjawisk sztuki wprost ze społeczną psychologią, wyprowadzoną przeze mnie wprost z bazy ekonomicznej i obecnie zamierzam to wprowadzić jako zasadę wie-

[1]) „Literaturovedenie“ Sbornik pod red.: Pereverzeva. Leningrad 1928. Str. 10.

dzy o literaturze"[1]). Lub: „Zadanie badacza literatury polega na tem, aby wykryć w dziele artystycznym tę objektywną rzeczywistość, która była dlań materiałem i określiła jego strukturę"[2]). Proces twórczy artysty usuwają przedstawiciele szkoły socjologicznej do podświadomości, twierdząc, że autor instynktownie jak gdyby wyraża w dziele obrazy i idee swojej grupy społecznej i poza granice myślenia danej klasy zasadniczo nie może się wydostać. Pomiędzy stylem literackim danej epoki a jej warunkami społecznymi istnieje również ścisła odpowiedniość. „Całokształt przeżyć określonej grupy socjalnej, utrwalony w strukturze słownej, tworzy poprzez swe właściwości — właściwości wszystkich części tej struktury, wydziela się w pewien określony styl poetycki. W stosunku do tego stylu wszystkie części tej struktury stanowią wielkości zmienne — jego funkcje. Gdy w laboratorium zachodzi proces krystalizacji pewnego roztworu chemicznego, kształty kryształów, ich układ itp. zależą od tego, jaki jest skład chemiczny roztworu; wszelka substancja posiada właściwe sobie kształty krystaliczne. W dziele poetyckim zachodzi to samo: każdy układ społeczno-grupowych przeżyć, spowodowany określonymi stosunkami społecznymi, realizuje się w poezji w określonych formach stylistycznych"[3]). To samo dotyczy innych właściwości dzieła literackiego, jego np. kompozycji: „Sposób rozwijania utworu (kompozycja) i dobór środków artystycznych jest związany z konkretnymi właściwościami utrwalonych w utworze socjalno-psychologicznych motywów... Wytworzony przez całokształt stosunków społecznych kompleks socjalno-psychologiczny urzeczywistnia się w kompozycyjnym i obrazowym planie struktury"[4]).

Najbardziej jednak istotną dla Perewerzewa i jego szkoły tezą jest ujęcie literatury łącznie z innymi dziedzinami nauki w jednolity monistyczny system: Wyobrażam sobie historię kultury — pisze Perewerzew — jako syntezę wszystkich tych zdobyczy, które są osiągane przez poszczególne nauki, badające różne strony procesu socjalnego, a synteza taka jest rzeczą zupełnie możliwą... Ta synteza jednak może i powinna być zrobiona dopiero w „ostatecznym rachunku". Dopiero w ostatecznym rachunku, gdy każda z nadbudówek będzie zestawiona z ekonomiką, nie wyda się nam czymś dziw-

---

[1]) Pereverzev V.: Voprosy marksovskogo literaturovedenija. „Rodnoj jazyk i literatura v trudovoj škole" 1928. Nr. 1.

[2]) Pereverzev V.: „Literaturovedenie" 1928. Str. 11.

[3]) Pereverzev V.: „Literaturovedenie" 1928. Str. 66.

[4]) Pereverzev V.: „Literaturovedenie" 1928. Str. 68.

nym, dzikim, niezrozumiałym i nieosiągalnym to, że dany system obrazów jest w pewnym stopniu spokrewniony z określonym systemem myślenia matematycznego“ [1]).

Analizy różnych zjawisk literatury doprowadzają adeptów szkoły socjologicznej nieraz do bardzo daleko posuniętych uproszczeń. Posuwają się oni np. często do wnioskowania na podstawie dzieła literackiego o sposobie życia i myślenia danej klasy, albo odwrotnie — do tłumaczenia wszelkich zjawisk elementów dzieła pozycją klasową twórcy. Również próby wykrywania rzeczywistości faktycznej przy pomocy rzeczywistości artystycznej dzieła dają rezultaty najczęściej bardzo wątpliwej wartości.

Szkoła socjologiczna w okresie swego największego natężenia liczyła sporą ilość pracowników, którzy wydali cały szereg rozpraw i artykułów z różnych dziedzin literatury. Do najgłówniejszych prac Perewerzewa zaliczyć można jego rozprawy o Dostojewskim, Gogolu i Gonczarowie. Inni, jak Sakulin, Joffe i Efimow, zajmowali się przeważnie zagadnieniami metodologii; spośród tej grupy szczególnie znany jest ze swych .metodologicznych uproszczeń Arwatow. Piksanow, Kełtujała itp. ograniczali się głównie do materiału historyczno-faktycznego.

Szkoła socjologiczna, występująca początkowo pod hasłami marksizmu w nauce o literaturze, stopniowo staje pod zarzutem wulgaryzacji i wypaczania marksizmu. W wyniku kilkuletniej polemiki spośród socjologów literatury wyłania się nowa grupa krytyków, która przyjmuje nazwę oficjalną „szkoły marksowskiej“, pozostawiając grupie Perewerzewa tytuł „szkoły socjologicznej“.

Trzeci więc kierunek metodologiczny w wiedzy o literaturze, t. zw. marksowska metoda badań literackich“, rozwija się obecnie w Rosji w walce z obu wyżej przedstawionymi kierunkami formalistów i socjologów, marksiści bowiem przeciwstawiają się w swych założeniach zarówno jednym jak i drugim.

Wroga postawa wobec formalistów jest oczywiście rzeczą zupełnie zrozumiałą: marksistów różni od formalistów przede wszystkim pojmowanie literatury. Punktem wyjścia dla badań marksowskich nad literaturą jest traktowanie sztuki, a temsamem i literatury jako jednego z rodzajów nadbudowy, wyrosłej na gruncie ekonomiczno-społecznym, jako jednego z przejawów dialektycznego rozwoju dziejowego społeczeństwa. Stąd — konsekwentne, choć wcale nie bezpośrednie —

[1]) Pereverzev V.: Voprosy marks. literaturovedenija. Rodnoj jazyk i literatura v trudovoj škole“ 1928. Nr. 1.

powiązanie literatury z innymi elementami procesu historycznego, stąd także przypisywanie literaturze jako nadbudowie całego szeregu specyficznych i jej tylko właściwych cech, odróżniających ją od innych rodzajów sztuki i innych nadbudówek. Dialektyka sztuki uznawana przez formalistów jest, zdaniem marksistów, błędną dlatego, że jest dialektyką jednego wyodrębnionego i zamkniętego szeregu, dialektyka marksowska zaś obejmuje cały splot stosunków materialnych i ideologicznych danego społeczeństwa. Nie ratuje sytuacji w oczach marksistów „teoria bytu literackiego“ czyli uznanie związku zjawisk literackich z faktami życia i środowiska literackiego danej epoki; jest to bowiem znowuż włączenie do badań nad literaturą jednego z bliższych, dowolnie obranego szeregu faktów, ignorowanie zaś innych, posiadających równie ważne znaczenie dla rozwoju literatury.

Ciekawe jest ponadto zestawienie poglądów formalistów i marksistów na treść i formę dzieła literackiego. I jedni i drudzy uważają je za jedną organiczną całość negując ten tradycyjny podział. Przesłanki jednak obu stron są zasadniczo różne. „Oderwać w dziele literackim treść poetycką od poetyckiej formy“ — mówią marksiści — „z punktu widzenia estetyki materialistycznej jest to to samo, co stwierdzać niezależne istnienie w człowieku duszy i ciała. Jest to przenoszenie starego dualistycznego poglądu na świat w dziedzinę sztuki“ [1]). Jednolitość dzieła literackiego wypływa stąd, że zarówno materiał utworu jak i ujęcie artystyczne czyli t. zw. elementy formalne uważają marksiści za fakt socjalny, który powstaje, rozwija się i zmienia pod wpływem społecznego środowiska, czyli — w ostatecznym rachunku — na określonej podstawie ekonomicznej. Każde zjawisko literackie, według teorii marksizmu, stanowi pewien określony przejaw rzeczywistości, to zn. że znajdują w nim wyraz w pewnym zmodyfikowaniu te same procesy, tendencje, które istnieją w życiu ogólnym społeczeństwa. Nie chodzi tu o identyfikowanie rzeczywistości literackiej z rzeczywistością zastaną, lecz o to, że artysta deformuje artystycznie materiał, zaczerpnięty ze świata empirycznego pod wpływem oddziaływających nań czynników zewnętrznych, pod wpływem swego stanowiska klasowego. Tym samym usiłują marksiści nadać większe znaczenie psychologii twórczości, odsuniętej w badaniach formalistów. „Działalność artysty to nie jest opracowywanie surowego materiału za pomocą chwytów“ — mówi jeden z polemizujących z Żirmunskim krytyków. „U artysty pomiędzy materiałem przyrody i chwytami

[1]) Polonskij V.: Marksizm i kritika. Leningrad 1927. Str. 25.

leży jeszcze ogromna dziedzina jego przeżyć, jego życie wewnętrzne, które ostatecznie tak dalece przesłania świat przyrody, że o nim się zapomina. Zawartość twórczego ja stanowi również ten materiał (Stoff), który ulega uformowaniu przy pomocy różnych chwytów"[1]). Ten sam krytyk wyraża dalej obawę, że metoda formalna, lekceważąca psychologię twórczości, może krzywdzić niejako zjawiska literackie, uchwytując tylko „bezcielesne widmo artystycznego geniuszu".

Polemizując z grupą formalistów zwalczają jednak marksiści w ich osobach nietyle badaczy naukowych o odmiennych założeniach teoretycznych, badaczy, których zasługi dla rozwoju wiedzy o literaturze są niewątpliwe, lecz przede wszystkim grupę społeczną, która w mniemaniu krytyków marksistowskich pod przykrywką metody formalnej kryje wojujący idealizm filozoficzny, grupę, którą przez to należy uważać za szkodliwą, nie ze względu na jej stanowisko literackie, lecz założenia ideologiczne; są to bowiem, zdaniem krytyków sowieckich, resztki inteligentów specjalistów, którzy się bronią przed przeniknięciem marksizmu do wiedzy o literaturze, a tym samym przed włączeniem literatury w całokształt „budownictwa socjalistycznego". Formalizm w ostatniej swej fazie, tj. w fazie pozornego kompromisu z socjologią, jest ich zdaniem jeszcze bardziej niebezpieczny, bo jeszcze lepiej maskujący swe idealistyczne przesłanki. W swych wystąpieniach, polemizujących z formalistami, podkreślają niejednokrotnie marksiści, że jeżeli skrajna i zdecydowana postawa opojazowców zasługiwała na uznanie i poważną krytykę, to obecne stanowisko formalistów ma nie wytrzymywać krytyki nie tylko innej metodologii naukowej, lecz nawet krytyki na ich własnym terenie. Tym samym dyskusja z formalistami staje się właściwie coraz bardziej dyskusją polityczną, dyskusją z obozem wrogim dzisiejszemu porządkowi rzeczy w Rosji.

Walcząc z formalistami w imię marksowskiej metody badań literackich, krytycy sowieccy przeciwstawiają się jednak równie zdecydowanie drugiej grupie badaczy literatury — tak zw. socjologom, których określają mianem wulgarnego marksizmu. Wulgaryzatorstwo to ma polegać przede wszystkim na ignorowaniu specyficzności sztuki, tj. tego, że literatura jako dalszy rodzaj nadbudowy związana jest z podstawą ekonomiczną bynajmniej nie bezpośrednio, a we własnych granicach posiadać może szereg specjalnych sobie tylko właściwych praw. Błąd Perewerzewa w oczach krytyki marksowskiej leży w zasadniczym uproszczeniu: „Od ogólnej analizy socjalno-

---

[1]) Sakulin P.: K voprosu o postroenii poėtiki. „Iskusstwo" 1923. Str. 89.

ekonomicznej epoki z większym lub mniejszym stopniem prawdopodobieństwa można przejść do przybliżonego wyjaśnienia najogólniejszych rysów jej literackich prądów. Nie ma zaś tu prostej drogi do tłumaczenia walki stylów i stylowej struktury w całej ich konkretności" [1]). Badacze socjologowie, którzy z tych czy innych wypowiedzi autora względnie bohaterów utworu wyprowadzają ekwiwalent socjologiczny danego dzieła, z właściwości tematu, kompozycji czy stylu wnioskują bezpośrednio o przynależności klasowej autora, ignorują, zdaniem marksistów, specyficzność literatury jako sztuki, ignorują skomplikowany charakter społeczeństwa ludzkiego, polegający na jego ciągłym rozwoju, na wzajemnym oddziaływaniu na siebie bazy i różnych nadbudówek, na wzajemnym przenikaniu różnych klas. Ignorują w tym indywidualność twórczą artysty, zapominając, że „socjalno-psychologiczna energia epoki przedostaje się do dzieła literackiego poprzez twórczą osobowość autora". „Przy takiej metodzie badań — zwraca uwagę jeden z krytyków — analiza twórczości wielkich klasyków rosyjskich, jak Puszkin, Lermontow, Gribojedow ogranicza się do stwierdzenia, że są to autorzy liberalnego ziemiaństwa. Cała swoistość drogi twórczej poety, twórczej indywidualności, zagadnienie rodzajów literackich, maniery artystycznej danego autora itd. — wszystko to oczywiście ginęło. Na miejscu analizy artystycznej przędzy dzieła powstawał martwy schemat, równający wszystko do jednej miary" [2]). W naiwnej interpretacji zależności literatury od podstawy ekonomiczno-społecznej leży, zdaniem marksistów, jeszcze jeden niebezpieczny błąd. Oto szkoła socjologiczna, odmawiając literaturze jako nadbudowie możności wzajemnego oddziaływania na podstawę socjalną, ignoruje tym samym twórczą rolę literatury w życiu społecznym, jako czynnika kształtującego świadomość mas i wpływającego przeto na dalszy rozwój dialektyczny społeczeństwa — zwalnia tym samym pisarzy i literatów od obowiązku zajęcia aktywnej postawy wobec otaczającej rzeczywistości. Szukająca idealnych stosunków w dziedzinie literatury, operująca martwym schematem szkoła Perewerzewa jest — według krytyki sowieckiej — równie wadliwa jak i grupa wyznawców Ejchenbauma.

W wyniku polemiki szkoła socjologiczna została przez marksistów zaliczona do wspólnego z formalistami obozu idealistycznego. W ten sposób walka z obu tymi kierunkami schodzi z płaszczyzny literackiej na płaszczyznę ideowo-polityczną.

---

[1]) „Za marksistskoe literaturovedenie" Leningrad 1930. Str. 30.
[2]) „Za marksistskoe literaturovedenie" Leningrad 1930. Str. 30.

Marksowska szkoła badaczy literatury jest na terenie Rosji szkołą najnowszą; podczas, gdy inne osiągnęły już swój punkt szczytowy i właściwie weszły może nawet w pewnej mierze w fazę schyłkową, a nawet w fazę przebudowy, ona stoi dopiero u początków swego rozwoju. Teoretyczne założenia metody marksowskich badań literatury są jeszcze dalekie od sprecyzowania; fakt, że teoria ta kształtuje się w ogniu polemiki, sprawia, że obfituje ona raczej w argumenty negatywne; pozytywne są jeszcze przeważnie rzeczą sporną dla samych marksistów i w najlepszym razie są dopiero w trakcie krystalizowania się. Sami oni zresztą nieraz się przyznają do zbyt jeszcze niedostatecznej znajomości zjawisk literatury. „Nienapróżno Marks odmawiał przyjęcia zaszczytu stania się autorem ogólnego prawa ekonomicznego rozwoju i szukał konkretnych danych o ekonomice rosyjskiej. My jeszcze zbyt słabo znamy prawa literackiej ewolucji, istotę literatury i jej rozwoju i jej wewnętrzną dynamikę. Zanim stworzymy „kapitał" wiedzy o literaturze, dający ogólne prawa rozwoju, musimy poznać jak najwięcej konkretnych zjawisk literackich. Oczywiście należy je poznawać w ruchu, a nie w spoczynku, w powstawaniu rozwoju, w ujmowaniu oddzielnych utworów, rodzajów, szkół literackich na tle rozwoju całej dziedziny literatury" [1]). Przedstawiciele oficjalnej szkoły marksowskiej prowadzą dziś w Rosji intensywną akcję nad zorganizowaniem sił naukowych na polu badań literatury, bezlitośnie walczą z wulgaryzatorstwem i upraszczaniem, uporczywie nawołują do jak najbardziej sumiennego zaznajomienia się z dorobkiem literackim różnych epok. Bucharin np. na zjeździe pisarzy sowieckich w sierpniu 1934 roku wzywa krytyków do dokładnego studiowania technologii poetyckiej. Zdaniem jego należy kategorycznie oddzielić dwa pojęcia: formalizm w wiedzy o literaturze i analizę formalnych momentów sztuki. O ile formalizm jako taki winien być ostatecznie odrzucony, to analiza formalnych elementów sztuki, głębokie zbadanie wszystkich zagadnień struktury poetyckiej mowy stanowi niezbędną część pewnego bardziej szerokiego zakresu prac. I tu można się czegoś nauczyć nawet u formalistów, którzy problemami tymi zajmowali się, podczas gdy krytycy marksowscy traktowali je dotychczas z całkowitym lekceważeniem. Mimo tych coraz bardziej uporczywych nawoływań i ciekawych niejednokrotnie teoretycznych sformułowań — praktyczne wyniki stosowania marksizmu w badaniach literackich pozostawiają dziś bardzo wiele do życzenia, co zresztą przyznają najczęściej i sami ich autorzy. Są to właśnie przeważnie

---

[1]) „Za marksistskoe literaturovedenie" Lengr. 1930. Str. 26.

prace prymitywne i upraszczające, lub wręcz niedbałe. Uparcie walcząc z takimi przejawami poprzez dyskusje teoretyczne, nie umieją jednak marksiści dać właściwego wzoru analizy literackiej, który by wcielał ich tezy metodologiczne.

Ten krótki przegląd trzech głównych kierunków teoretycznych w dziedzinie metodologii literackiej w dzisiejszej Rosji daje zaledwie ogólnie zarysowany obraz stanu, w jakim się znajduje tam zagadnienie metody badań literatury. Stwierdzić więc przede wszystkim należy, że dziedzina ta pozostaje wciąż pod krzyżowym ogniem dyskusji i wręcz zaciekłych walk, które doprowadzają do ustawicznych przegrupowań w poszczególnych obozach krytyki, do ustawicznej rewizji głównych postulatów. Ogień ten niejednokrotnie wyrządza szkodę, gdyż hamuje czasami pracę badawczą nad zjawiskami literackimi, obezwładnia poszczególne jednostki spośród sił naukowych, ich indywidualny rozwój, może jednak być równie dobrze ogniem twórczym, który uporządkuje panujący dziś chaos w badaniach literackich, i z którego wyłoni się jakiś konsekwentny, zdecydowany kierunek naukowy, zdolny podnieść wiedzę o literaturze na właściwy poziom.

Maria Żeromska.

DIE VÖLKERKUNDE FINNLANDS.

(1931 — 1936).

Besonders charakteristisch für die jüngste ethnographische Forschungsarbeit in Finnland (1931 — 1936) war vielleicht die immer merkbarere Einstellung auf inländische Ziele und Aufgaben, ein Umstand, der im Bereich dieser Wissenschaft seit der Zeit beobachtet werden konnte, als die russische Revolution praktisch gesehen die Wege zu den in Ostrussland wohnenden finnisch-ugrischen Völkern abriegelte, zu Gebieten, die für ihr natürliches Arbeitsfeld zu halten unsere Ethnographie sich seit jeher gewöhnt hatte und wo ihr die besten Erfolge beschieden waren.

Die Beziehungen zu diesen Völkern sind durch den Zwang der Verhältnisse in wissenschaftlicher Hinsicht völlig ins Stocken geraten. Ganz zu schweigen davon, dass die finnischen Forscher die gleichen Möglichkeiten für eine freie Ausübung der wissenschaftlichen Forschungsarbeit bei den ferneren finnisch-ugrischen Völkern in Russland wie vor der Revolution gehabt hätten, sind die Arbeitsmöglichkeiten in den sowjetrussischen wissenschaftlichen Instituten, Bibliotheken und Archiven ziemlich gleich geringe gewesen. Deshalb konnte uns die völkerkundliche Forschung, die sich schon von Anbeginn die Untersuchung und Betrachtung der ursprünglichen Kultur der finnisch-ugrischen Völker als ein genetisches Ganzes zu ihrem ehrenvollen und verpflichtenden Ziel gesetzt hat, nicht in nennenswerterem Masse neues primäres Forschungsmaterial aus dem Kulturbereich der weiter entfernten Stammesvölker herbeischaffen und sah sich deshalb gezwungen, ihre Perspektiven einzuengen und ihre Aufgaben in noch beträchtlicherem Umfang auf den Kreis der finnischen und ostseefinnischen Völkerkunde zu beschränken.

Diese Sachlage bedeutete einerseits einen Rückschritt dieses Zweiges der Wissenschaft, aber andererseits war die Folge davon vielleicht zuvörderst ein gewisser Aufschwung und eine Vertiefung in der Auseinandersetzung mit den völkerkundlichen Fragen des eigenen Landes.

Ganz ohne Möglichkeiten zur Beschaffung und Verwendung des für die Erforschung der weiter entfernten finnisch-ugrischen Völker notwendigen frischen Materials ist man in der behandelten Zeitperiode dennoch nicht gewesen. Die hervorragenden, jetzt schon dahingeschiedenen Erforscher der finnisch-ugrischen Sprachen (zunächst Paasonen und Wichmann) vermochten neben ihren eigentlichen sprachwissenschaftlichen Sammlungen wichtiges Material besonders über die Volksdichtung, Sitten und Glaubensvorstellungen der wolgafinnischen Völker aufzuzeichnen und die Finnisch-ugrische Gesellschaft (Suomalais-ugrilainen Seura) hat mit der Veröffentlichung dieser Stoffsammlung begonnen. Es ist zu erwarten, dass dieser gesammelte Stoff in kommenden Jahren zu einem wertvollen Hilfsmittel für die Erforschung der Kultur der entfernteren finnisch-ugrischen Völker wird. In dieser Hinsicht ist auch beachtenswert, dass die russische Abteilung unserer Universitätsbibliothek vielleicht die umfangreichste russische Büchersammlung ist, die sich ausserhalb der Grenzen der Sowjetunion befindet. Wenn auch bei manchen in ihrem Bereich befindlichen serienmässigen und periodischen Veröffentlichungen (besonders bei den sog. Gouvernements — und Diözesenmitteilungen: Губернскія Вѣдомости, Епархіяльныя Вѣдомости) Lücken zu beklagen sind, so ist sie doch noch weiterhin eine unerschöpfliche Quelle des Wissens für die Untersuchung der frühesten kulturellen Entwicklung der finnisch-ugrischen Völker.

Ungeachtet der vorerwähnten Schwierigkeiten wird sich die ethnographische Forschungsarbeit auch weiterhin auf die Auffassung von der Zusammengehörigkeit dieses Wissensgebietes als genetische Ganzheit stützen. Die Lage der Dinge könnte auch keine andere sein, denn als eigentliche Aufgabe für die finnisch-ugrische Völkerkunde ebenso wie für ihre näheren Schwesterwissenschaften, für die finnisch-ugrische Sprachwissenschaft und die sich auf diese Völker beziehende physisch-anthropologische Forschung, muss die Feststellung der ursprünglichen kulturellen Elemente dieser ethnischen Sondergruppe und die Verfolgung der Kulturentwicklung in den darin enthaltenen völkischen Verzweigungen und Volksindividuen gelten.

Begriffen in solcher Ausdehnung bietet die finnisch-ugrische Völkerkunde ein äusserst verlockendes und an Möglichkeiten reiches Arbeitsfeld auch vom Standpunkt der allgemeinen Ethnologie aus gesehen. Wohnen doch die finnisch-ugrischen Völker auf einem Gebiet, das sich von der sibirischen Tundra bis zum Bottnischen Meerbusen, ja noch weiter nach Skandinavien erstreckt, vom Nördlichen Eismeer bis zur Ungarischen Tiefebene. Zu diesem ethnischen Kreis

gehören Völker, von denen einige (Obugrier und Lappen) wenigstens teilweise noch ihre unstete nomadische Lebensweise beibehalten haben, bei anderen (wie den nördlichen Syrjänen) beruht die Wirtschaft hauptsächlich auf Jagd, Fischfang und Renntierzucht, während die Lebensweise wiederum anderer (Ungarn) in früheren Perioden durch Pferdekultur charakterisiert ist; jedoch die meisten haben sich zu typischen Ackerbauern entwickelt. In ihrem eigenen Kreis konnte die finnisch-ugrische Völkerkunde schon in ihrem heutigen Stande zahlreiche gemeinsame Kulturelemente feststellen, die man in der Kultur sogar der fernsten völkischen Komponenten dieses Bezirkes antreffen kann.

Schon verhältnismässig lange ist die finnisch-ugrische Völkerkunde als akademisches Lehrfach an der Universität in Helsinki vertreten, was beweist, das auch das Interesse für die diesbezügliche Forschung ihre ziemlich weit zurückreichende Tradition hat. Bereits i. J. 1889 wurde der Forscher der Trachten, Ornamentik und volkstümlichen Bauten Dr. A. O. Heikel als Dozent an die Universität berufen, aber die praktische Arbeit an unserem ethnographischen Museum lockte ihn mehr als die akademische Lehrtätigkeit, die er gar nicht ausgeübt zu haben scheint. Ein ordentlicher Lehrstuhl für dieses Gebiet wurde i. J. 1921 gegründet, aber sein erster verdienstvoller Inhaber U. T. Sirelius hatte sich schon seit dem Jahre 1906 als Dozent mit diesem Lehrfach beschäftigt.

Heutigentags vertreten das Fach der finnisch-ugrischen Völkerkunde an der Universität Helsinki ein ordentlicher Professor und ein Dozent: Albert Hämäläinen und Dr. phil. Kustaa Vilkuna. Ausserdem existiert jetzt hier in naher Verbindung mit diesem Gebiet eine Dozentur für die Erforschung der „finnischen Volksglaubensvorstellungen und Zaubergebräuche“ (Dr. phil. A. R. Rantasalo) sowie eine Dozentur für „Sprach- und Volkskunde der Samojeden“ (Dr. phil. T. Lehtisalo). Der heutige Professor der Soziologie an der privaten Universität Turku, Prof. Dr. Uno Harva, ist ein bekannter Forscher auf dem Gebiet der Religions-geschichte derf innisch-ugrischen Völker, wobei er diesen Zweig der finnisch-ugrischen Völkerkunde an der erwähnten Universität vertritt. An der privaten schwedischen Universität in Turku (Åbo Akademi) besteht eine Professur für nordische Ethnologie, deren Inhaber Dr.phil. Gabriel Nikander, mit der Behandlung der ethnographischen Fragen der schwedischsprachigen Bevölkerung Finnlands hervorgetreten ist.

Ausser diesen Universitätslehrern sind in unserer staatlichen Universität in Helsinki noch zwei Lehrstühle, die in diesem Zusam-

menhang vielleicht in Betracht zu ziehen sind, obwohl sie nicht gerade die finnische oder finnisch-ugrische Völkerkunde vertreten. Es sind das die aus der sogen. „Westermarckschen Schule“ hervorgegangenen zwei Professoren, ord. Professor der praktischen Philosophie Dr. ph. Rafael Karsten, der bei den primitiven Stämmen Süd-Amerikas allgemeine ethnologische Studien getrieben hat, und e. o. Ph. Dr. Professor der Soziologie Gunnar Landtman, der u. a. bei den Kiwaipapuanern im britisch Neu-Guinea ethnologische Studien betrieben hat.

Von den noch fortgesetzten serienweisen Veröffentlichungen zu unserem Stoffgebiet sind die Zeitschrift der Finnisch-ugrischen Gesellschaft (Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja), Journal de la Soc. finno-ougr., Akten (Toimitukset; Mémoires) und die „Finnisch-ugrischen Forschungen“ an erster Stelle zu erwähnen. Die im Bereich unseres Nationalmuseums erscheinende „Zeitschrift der finnischen Altertumsgesellschaft“ („Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja“) und das Jahrbuch „Finnisches Museum“ („Suomen Museo; Finskt Museum“) vertreten neben der Völkerkunde auch Prähistorie und spätere Kulturgeschichte. Im Kreise derselben Gesellschaft ist unlängst eine neue Serie entstanden: „Kansatieteellinen Arkisto“ (Ethnographisches Archiv), wo neben Studien auch geeignete Artikel im Bereich der Materialsammlung veröffentlicht werden. Der erste Band dieser i. J. 1934 begonnenen Serie enthält die Ergebnisse der 1925 in das Kirchspiel Hauho in Landschaft Häme von einer Gruppe von Ethnographen und Schülern unternommenen ethnographischen Exkursion.

Von den jüngsten, zuvörderst ethnologischen Zwecken dienenden neuen serienweisen Veröffentlichungen, die jedoch einstweilen nicht weiter über den Anfang hinausgekommen sind, kann man noch die „Studia fennica“ erwähnen. Viele, besonders mehr auf die Ethnographie des eigenen Landes beschränkte Sonderfragen werden in der Zeitschrift des Zentralausschusses der Heitmatforschung in Finnland „Kotiseutu“ (Die Heimat) behandelt. Zu diesen periodischen Veröffentlichungen, in denen nicht nur die völkerkundlichen Fragen des eigenen Landes sondern auch die der entfernteren finnischstämmigen Völker erörtert werden, muss auch das „Kalevalaseuran Vuosikirja“ (Jahrbuch der Kalevalagesellschaft) gerechnet werden.

Als die Hochburg für die ethnographische Erforschung unseres schwedischen Volkselementes muss heutzutage Turku gelten, an dessen privater schwedischer Universität sich ein besonders in dieses Gebiet gehörender Lehrstuhl (für die nordische Ethnologie) befindet und wohin auch das Archiv der Schwedischen Literaturgesellschaft

teilweise übergesiedelt ist. Die von der letzterwähnten Gesellschaft veröffentlichte Reihe „Folkloristiska och etnografiska studier“ und das Organ der schwedischsprachigen Heimatforscher „Hembygden“ (Die Heimat) sind nach wie vor die eigentlichen Vertreter dieser Seite der ethnographischen Publikationstätigkeit.

Von den Instituten, die während der letzten fünf Jahre neben dem Nationalmuseum und den Universitäten den beachtenswertesten Anteil an der völkerkundlichen Materialsammlung genommen haben, ist zunächst die „Wörterbuchstiftung für die Volkssprache“ („Kansankielen sanakirjasäätiö“) zu erwähnen, die neben ihrer eigentlichen Aufgabe, der Zusammenbringung von Material aus den Dialekten der finnischen Sprache, ihre Aufmerksamkeit in beträchtlichem Masse auch auf die ethnographische Stoffsammlung gelegt hat. Besonders beachtenswert ist auch in völkerkundlicher Hinsicht das Material, das die Stipendiaten des erwähnten Institutes im Verlauf von vielen Jahren unter den Resten der noch heute in Mittelskandinavien existierenden finnischen Niederlassung gesammelt haben, die entstand, als sich dort Finnen vornehmlich im 17. und 18. Jhdt. als Kolonisatoren in diesen damals unbewohnten Gegenden ansiedelten. Die „Wörterbuchstiftung für die Volkssprache“ wird in Zukunft besonders für die Erklärung der Ausbreitungsverhältnissse der ethnographischen Erscheinungen in Finnland eine wichtige Quellensammlung bilden.

Die Finnische Literaturgesellschaft („Suomalaisen Kirjallisuuden Seura“) die eine mehr als hundertjährige Tradition besitzt, besonders auf dem Gebiete der finnischen Volksdichtung aber auch dem der ethnographischen Sammlung, hat neben ihrer sonstigen Beschäftigung eine Sammlung der finnischen Sprichwörter in Form eines Wettbewerbes veranstaltet, was besonders der Zahl nach sehr bemerkenswerte Ergebnisse zeitigte. Ihre Veröffentlichung, die Zeitschrift „Suomi“ enthält zahlreiche Studien über das eigene Land, die sich u. a. sowohl auf die materielle als auch auf die geistige Volkskultur beziehen.

Besonders zu beachten ist die ethnographische Heimatforschung, die unsere studentischen Landsmannschaften jede im Bereich ihrer eigenen Landschaft getrieben haben. Zu den meisten Landsmannschaften („Osakunta“) gehört ein sogenannter Ausschuss für Heimatforschung, der für das Studienjahr die während des Sommers zu veranstaltenden Forschungsexkursionen plant und anordnet. Die Reisekosten bestreiten teilweise die betreffenden Landsmannschaften selbst, teils erhalten sie eine Beihilfe von den wissenschaftlichen Gesellschaften und Instituten und vom Staat. Der in der Form von Lichtbildern, Plänen und Zeichnungen von Dörfern, Häusern, Lage

der Gebäude u. a. m. wie auch als Spezialstudien über die verschiedenen Seiten des Volkslebens zusammengebrachte Stoff stellt gewiss eine beträchtliche Bereicherung des Materials für die Klärung der ethnographischen Ausbreitungsverhältnisse und anderer Fragen dar.

In der Entwicklung der Museen Finnlands sind während der behandelten Zeitperiode keine besonders denkwürdigen Ereignisse zu verzeichnen. Mit der projektierten Erweiterung des Hauptgebäudes des Nationalmuseums konnte aus Mangel an Mitteln vorläufig nicht begonnen werden. Die Entwicklung unseres Freilichtmuseums stand, nachdem ein grosses westfinnisches Bauerngehöft, zu welchem zahlreiche Einzelbauten gehören, im Jahre 1932 dorthin übersiedelt und für das Publikum geöffnet wurde, im Zeichen geringerer Ergänzungen.

Erfreulich ist die Entwicklung vieler Provinzial- und städtischer Museen. Einige von ihnen haben in der letzten Zeit zweckmässige Museumsgebäude errichtet, andere haben ihre Sammlungen den Zeitforderungen entsprechend geordnet. Ungeachtet dessen fehlt es dem grössten Teil der vielleicht bald auf zweihundert angewachsenen Stadt- und Provinzialmuseen heutzutage noch an modernen Räumlichkeiten, weshalb, da zugleich die Pfleger oft ohne Fachkenntnis sind, ihre Organisation in vielen Fällen zu wünschen übrig lässt.

Von neuen allgemeineren Initiativen bezüglich der Völkerkunde ist der Versuch zur Bildung eines selbständigen ethnographischen Forschungsinstitutes zu erwähnen; die Aufgabe dieser Einrichtung wäre die Schaffung einer grösseren Zentralisation und zuallererst unter Befolgung der kartographischen Methode eine Ergründung besonders der völkerkundlichen Spezialfragen Finnlands und der ostseefinnischen Völker. Diese Pläne, die Verfasser selbst in einer Broschüre „Begründung eines Instituts für finnische Ethnographie“ (Suomalaisen kansatieteellisen instituutin perustaminen, 1933) und in der Zeitschrift Kotiseutu (1934) dargelegt hat, sind nicht verwirklicht worden.

Was endlich die ethnologische Publikationstätigkeit betrifft, so hat ihr auch hierbei in gewissem Masse die Sachlage ihren Stempel aufgedrückt, auf die schon zu Anfang dieses Artikels hingewiesen wurde. Das spiegelt sich in der Tatsache, dass unsere völkerkundliche Forschung immer mehr den Charakter einer „finnischen“, d. h. einer auf die ethnographischen Fragen des eigenen Landes oder der ostseefinnischen Völker gerichteten Arbeitsweise tragen muss. Es fehlt jedoch bei den Errungenschaften unserer Völkerkunde nicht an Beispielen für Forschungsbestrebungen, die sich auf die ferneren finnisch-ugrischen Völker erstrecken.

Von Veröffentlichungen, die sich auf dem letzterwähnten allgemeineren finnisch-ugrischen Boden bewegen, ist hinsichtlich des jetzt behandelten Zeitabschnittes zunächst Band III der Serie „Suomen suku“ zu erwähnen, wo U. T. Sirelius die Jagd und den Fischfang der finnisch-ugrischen Völker zusammenfassend behandelt und wo I. Manninen andere Seiten der materiellen Kultur dieser Völker klarlegt. Das kurz vor seinem Tode veröffentlichte umfassende Werk von Yrjö Wichman „Volksdichtung und Volksbräuche der Tscheremissen“ (Mémoires de la Soc. finno-ougr., 1931) enthält neben der wertvollen, vornehmlich folkloristischen und die Gebräuche betreffenden Materialsammlung eine Darstellung des reformierten Heidenglaubens der Tscheremissen, der sog. „Sekte der grossen Kerze“. In der Zeitschrift der Finnisch-ugrischen Gesellschaft („Journal de la Soc. finno-ougr.“, 1935) hat der Verfasser dieses Artikels über die primitive Bienenzucht der finnisch-ugrischen Völker geschrieben und festgestellt, dass dieser Erwerbszweig als sog. Waldbienenzucht zum frühesten Lebenserwerb der finnisch-ugrischen Völker zu rechnen ist.

Weiter enthält von den aufgezählten Zeitschriften „Suomen Museo“ eine Menge von Artikeln, die sich zuallererst mit der Ethnographie des eigenen Landes befassen. Von ihnen seien in diesem Zusammenhang die Artikel von T. I. Itkonen über Schneeschuhe und Schlittenkufen aus der Vorzeit erwähnt. In unserem Lande sind in den letzten Jahren zahlreiche Moorfunde gemacht worden, die in einigen Fällen Überreste von Winterverkehrsmitteln ferner prähistorischer Zeiten zutage gefördert haben, die in interessanter Weise das Bild vervollständigen, das von der ursprünglichsten Form der Winterfahrzeuge des Nordens im Entstehen ist. — Der gleiche Verfasser hat in „Finskt Museum“ (1933) über die Frage nach der Entstehung der sog. „vierzipfeligen Mütze“ der Lappen gehandelt und ihren slawischen Ursprung nachgewiesen.

In „Suomen Museo“ (1933) hat der Verf. dieses Berichtes die sog. Bildermagie teils auf Grund von in finnischen Museen angetroffenen menschlichen Holzbildnissen, teils mit Hilfe von Glaubensvorstellungen aus dem Volke erörtert, und dieses Gebiet der Zauberei mit dem sog. allgemeinethnologischen Fetischismus verglichen.

In der vorerwähnten Publikationsreihe (Finskt Museum 1935) behandelte K. Vilkuna die Frage nach der Verbreitung des sog. Gabelpflugs und seine Relation auch ausserhalb der Grenzen unseres Landes, so in Polen und Weissrussland. Im Band 40 der „Zeitschrift der finnischen Altertumsgesellschaft“ („Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja“) bringt der gleiche Verfasser einen Beitrag

„Zur Geschichte der finnischen Sicheln". Ausserdem schreibt er in „Studia fennica II" zu der Frage „Über die Verwendung der Zugochsen in Finnland".

Der Verfasser dieses Berichtes hat ferner im Jahrbuch der Kalevalagesellschaft (1933) einen orientierenden Artikel „Vom Bereich und den Aufgaben der finnisch-ugrischen Völkerkunde" und (1935) eine Studie über „Elias Lönnrot als Ethnolog" veröffentlicht. Eine Studie, die in die Geschichte der Kleidung gehört, ist in dem gleichen Jahrbuch (1933) von Kaarina Salminen zu finden (über die alte Festtracht der „hurstut", d. h. jungen Frauen bei den Ingriern und Woten).

Weiter enthalten die erwähnten Serien-und Zeitschriftenpublikationen noch gewisse Artikel aus den Randgebieten der Ethnographie, aber die Aufzählung aller dieser ist in diesem Zusammenhange nicht möglich.

Neben diesen gehören zu den Errungenschaften der Völkerkunde Finnlands noch viele Sammelwerke, periodische Veröffentlichungen und selbständige Forschungen. Einige Gesellschaften, die sich eifrig mit der Geschichte der finnischen Provinzen und mit der Erforschung des Volkslebens beschäftigen, haben sog. „Provinzbücher" („Maakuntakirja") zustande gebracht, in denen oft u. a. das Volksleben in den Provinzen in bemerkenswerter Weise beschrieben und erforscht ist. Am bedeutendsten von ihnen ist das „Provinzbuch des eigentlichen Finnland" III („Varsinais-Suomen maakuntakirja"), das eine umfassende Untersuchung von K. Vilkuna über die volkstümliche Wirtschaft und die Verkehrsmittel dieser Provinz enthält sowie eine ausführliche Darstellung der geistigen Volkskultur in Varsinais-Suomi von Uno Harva. Das „Provinzbuch" von Satakunta enthält eine Anzahl von Artikeln über die altertümliche Volkswirtschaft dieser Landschaft und die volkstümliche Technik der Erwerbszweige (u. a. eine reich illustrierte Darstellung eines aus einem Espenstamm durch Aushöhlen, Ausbrennen und Dehnen verfertigten Einbaumes). Das Buch von „Mittelfinnland" („Keski-Suomi") bringt u. a. eine Schilderung der ethnographischen Eigentümlichkeiten dieses Gebietes, wovon die Kreuzung der östlichen und westlichen Elemente in diesem Bezirk Beachtung verdient.

Unter den Serienwerken wäre zuvörderst die „Kulturgeschichte Finnlands I-IV" („Suomen kulttuurihistoria") zu erwähnen, die mit Hilfe von Artikeln, in denen Spezialisten aus verschiedenen Gebieten vertreten sind, danach trachtet, ein umfassendes Bild der Kulturentwicklung in Finnland von der Prähistorie bis zur Jetztzeit zu brin-

gen. Das Werk enthält Artikel, die sich auf verschiedene Bereiche der Völkerkunde beziehen; hier werden in einigen Beiträgen die finnischen Volkskulturerscheinungen gegen den ostseefinnischen, ja sogar gegen den gemeinsamen finnisch-ugrischen Kulturhintergrund untersucht.

In gewissem Masse mit dem vorhergehenden zu vergleichen ist auch ein 1088 Seiten zählendes Sammelwerk, das „Karelienbuch" („Karjalan kirja"), dessen erste Ausgabe i. J. 1910 und die zweite umgestaltete und vermehrte i. J. 1932 erschien. Das Werk umfasst mehrere von verschiedenen Verfassern ausgearbeitete Artikel über die Vorgeschichte, Geschichte sowie die materielle und geistige Volkskultur Kareliens (Bauten, Tracht, alte Erwerbszweige, Fortbewegungsmittel, Gebräuche, völkische Glaubensvorstellungen, Kult u. a. m.).

Während des behandelten Zeitabschnittes sind ferner einige Spezialwerke erschienen, die, wenn manche von ihnen auch nicht gerade ethnographisch sind, doch in einem nahen Verhältnis zu einigen besonderen Fragen unserer Völkerkunde stehen. Von ihnen mag erwähnt werden die ausführliche Arbeit von E. N. Setälä „Das Rätsel des Sampo" (Sammon arvoitus 1932), in der Verfasser die früheren Versuche, diese zentrale Frage des Kalevala zu entscheiden, gründlich klärt und am Schluss seine eigene Auffassung konstruiert, die in einer naturmythischen Erklärung gipfelt (sampo = Polarstern). In seinem Buch „Der Glaube der altaischen Völker" („Altain suvun uskonto" 1933) ist Uno Harva bestrebt, auf Grund des gesammelten umfassenden Materials vornehmlich über die Glaubensvorstellungen und religiösen Zeremonien im nördlichen Eurasien und Zentralasien, die ursprünglichen religiösen Grundvorstellungen dieser Völker zu umreissen. Die „Frühgeschichte Finnlands" („Suomen varhaishistoria" 1935) von Jalmari Jaakkola ist der Versuch des Historikers, das Wesen und die Beschaffenheit der Periode des finnischen Stammvolkes, und die sog. Kalevala-Kultur zu charakterisieren. Das Werk, das das Strahlungszentrum dieser Kultur auf westfinnischem Gebiet (zunächst in Satakunta) ansetzt und eine ablehnende Haltung gegenüber der sog. karelischen Sonderkultur einnimmt, hat von Seiten der Archäologen und Ethnologen lebhaften Widerspruch erfahren.

Dem im Vorhergehenden von der Lage, den Aufgaben und Zielen der Ethnographie in Finnland während des in Frage kommenden Zeitabschnittes entworfenen Bilde könnten natürlich noch einige Züge zur Vervollständigung hinzugefügt werden. Das Bild ist vielleicht in gewissem Masse nicht einheitlich, aber es gibt doch Gründe für eine

solche Abfassung, die einer Beachtung wert sind. Der eine davon ist der, dass unsere ethnographische Forschung, teils durch das Fehlen eines unabhängigen zentralen Forschungsinstitutes, teils infolge der Unvollständigkeit und der ungleichmässigen Verteilung des Untersuchungsmaterials — soweit die verschiedenen Teile des Landes in Frage kommen — die Aufgaben, die vor ihr liegen, vorläufig nicht hat zu einem geographisch-kulturhistorischen Endziel zusammenfassen könen. Jedoch ist unsere Auffassung z. B. von den Grenzen und den Ausbreitungsverhältnissen mancher ethnographischer Erscheinungen in unserem Lande heutigentags klarer und teilweise auch eine andere als vor einem Jahrzehnt, wenn auch manche schon deutlich gestaltete Dinge andererseits nicht ihren schriftlichen Niederschlag gefunden haben.

Die völkerkundliche Forschung in Finnland zielt in der Zukunft auf eine grössere Zentralisation hin, wobei die Möglichkeiten, zu einem zusammenfassenden Endziel zu gelangen, sich erweitern würden. Auch ist die Möglichkeit nicht geschwunden, ihre Berufung im Osten unter den weiter entfernten finnisch-ugrischen Völkern zu verwirklichen, denn nur gegen diesen Hintergrund, im Kreise dieser Verbindung, kann die finnisch-ugrische und auch die finnische Völkerkunde nach ihrem schliesslichen Endziel streben, aus der ursprünglichen Kultur seines ethnischen Kreises, die man die finnisch-ugrische nennt, das Gesamtbild zu schaffen, das auf einer genetischen Einheit beruht. So begriffen hat unsere ethnographische Forschungsarbeit auch die grössten Möglichkeiten, ihren Beitrag zu dem Kulturbild der anderen ethnischen Komplexe, zunächst dem der indogermanischen und altaischen Völker, und endlich zur Klärung der Urentwicklung der menschlichen Kultur zu geben.

Albert Hämäläinen.

DIE ESTNISCHE ETHNOGRAPHIE IN DEN LETZTEN FÜNF JAHREN.

Über die Ziele und Wege der ethnographischen Arbeiten [1]) in Estland sind schon von verschiedener Hand Übersichten erschienen [2]). Darum wollen wir uns hier hauptsächlich mit der Arbeit in den letzten Jahren, etwa 1931—36, beschäftigen. Die Behandlung dieses Zeitabschnittes ist auch aus dem Grunde berechtigt, dass im Jahre 1931 die wichtigste ethnographische Institution im Lande, das Estnische Nationalmuseum, in ein halbstaatliches Museum umgewandelt worden ist, wordurch ihm ein gewisses Existenzminimum und ruhigere Arbeitsbedingungen gesichert sind.

Leider ist die wirtschaftliche Depression der Jahre 1929—1934 auch auf musealem Gebiet nicht ohne Einfluss gewesen. Seit dem Jahre 1935 haben sich die Verhältnisse jedoch wieder gebessert.

Für Estland ist als für ein kleines Land die strenge Zentralisation aller wissenschaftlichen Arbeit, mit enger Anknüpfung an die einzige Universität in Tartu, charakteristisch. Einige derartige Zentralinstitutionen wie das Folklore-Archiv, das Dialekt-Archiv u. a. haben fast ausnahmslos das gesamte in Frage kommende Material bei sich konzentriert. Auch das Estnische Nationalmuseum (ENM) ist im Besitz von etwa 80% aller in Estland gesammelten ethnographischen Gegenstände, und ihm ist auch die ganze ethnographiche Arbeit im Lande anvertraut. Darum können wir uns in dieser Übersicht fast nur auf das ENM [3]) und seine Tätigkeit beschränken.

---

[1]) Unter dem Wort „Ethnographie" wird im Estnischen die Erforschung der materiellen Volkskultur verstanden, was also ungefähr dem Begriffe „Ergologie" in deutschem Sprachgebrauch entsprechen dürfte.

[2]) So z. B. G. Ränk in Eurasia Sept. Ant. III, Helsingfors 1928, S. 164—180; I. Manninen in SB GEG 1927, Tartu 1929, S. 31—47; F. Leinbock in Lud Słowiański I B, 1, Kraków 1929, S. 131—144; ders. in „Ajalooline Ajakiri" IX, Tartu 1930, S. 42—52; ders. in „Fenno-Ugrica" III, Budapest 1931, S. 170—189 u. (unter dem Namen F. Linnus) in Ethnographia-Népélet XLVII, Budapest 1936, S. 129—135.

[3]) Über das ENM siehe weiter: I. Manninen in Suomen Museo 1923, S. 12—22;,F. Leinbock, ;The Estonian National Museum und Musée National Estonien, Tartu 1926, 1929; ders. in Mouseïon N-o 5, Paris 1928, S. 109—113; ders. in ERM Aastaraamat IX—X, Tartu 1934, S. 1—48.

Zu seinen Hauptaufgaben rechnet das ENM auch jetzt noch das Sammeln. Dabei hat man sich als Ziel gesetzt, erstens, dass das ganze Land gleichmässig in den Sammlungen vertreten sein soll, und zweitens, dass möglichst alle vorhandenen Varianten der Gegenstände in dem zu einer typologischen Analyse erforderlichen Umfang gesammelt werden sollen.

Die Forderung der topographischen Gleichmässigkeit kann schon jetzt als in grossen Zügen erfüllt angesehen werden. Im J. 1932 hatte man noch etwa aus einem Fünftel aller Kirchspiele, hauptsächlich in Nordestland, im Museum weniger als 100 Gegenstände [4]). Nach einer grossen nordestnischen Deposition sind im J. 1936 (s. unten) die meisten von diesen Lücken ausgefüllt worden.

Schwerer ist es gewesen, die inhaltliche Vollständigkeit zu erreichen. Früher fehlte es an einer genauen Übersicht über die vorhandenen Bestände. In den Jahren 1932 — 1934 ist es gelungen, einen systematischen Kartothek-Katalog über alle Gegenstände des ENM fertigzustellen, was jetzt die Aufdeckung der Lücken bedeutend erleichtert. Dank diesem Umstande kann die Sammeltätigkeit der letzten Jahre als rein systematische Nachlese charakterisiert werden, wobei den selteneren Stücken nicht nur durch die Museumsbeamten, Sammler und Stipendiaten, sondern auch durch Zeitungsaufrufe, Museumskorrespondenten usw. nachgespürt wird.

Der Zuwachs der Sammlungen ist unter solchen Umständen nicht so gross wie in den früheren Jahren, hat aber immerhin von 1931—35 durchschnittlich ca. 400 Stück pro Jahr erreicht, so dass die Gesamtzahl der Gegenstände am 1.IV 1936 auf 32.632 gestiegen war. Im Jahre 1936 hat dann das Estnische Kunstmuseum in Tallinn fast die Hälfte seines ethnographischen Bestandes, etwa 4—5000 Gegenstände, im ENM deponiert, wo sie jetzt katalogisiert werden. Es sind noch einige grössere Depositionen zu erwarten, so dass am Schluss des Jahres 1937 die Zahl aller Ethnographica im ENM wohl ungefähr 40.000 erreichen dürfte. Bei alledem muss man in den nächsten Jahren an gewissen Orten doch an eine intensivere Sammeltätigkeit denken, nämlich bei den Minoritäten Estlands (Schweden, Russen, Ingriern u. a.), die bisher wenig berücksichtigt worden sind. Auch einige grössere estnische Kolonien ausserhalb Estlands Grenzen kommen in Betracht, wie auch einige stammverwandte Völker (die Liven in Kurland).

---

[4]) Insgesamt gibt es etwa 105 Kirchspiele, mit einer Durchschnittsgrösse von rund 450 □ km.

Neben dem Sammeln der Gegenstände hat man sich auch mit dem Aufzeichnen mündlicher Volkstradition über die volkstümliche Wirtschaft und Technik, über die Terminologie der Gegenstände und deren Einzelteile usw. beschäftigt. Nur einen Bruchteil dieser Arbeit leisten die Museumsbeamten bei ihren Felduntersuchungen, das meiste wird durch sogenannte Stipendiaten zusammengebracht. Es sind das meist Studenten, die binnen eines Monats 1 — 2 Kirchspiele zu durchwandern haben und dabei unter Zuhilfenahme der gedruckten oder geschriebenen Fragebogen und Desideratenlisten 2—4 verwandte Zweige der volkstümlichen Wirtschaft oder Technik beschreiben müssen. Mit besonderer Vorliebe wurde diese Sammelweise zu Dr. I. Manninens Zeiten (er war 1922—28 Direktor des ENM) ausgeübt, als in manchen Jahren bis 16 solcher Stipendiaten angestellt waren. In den Jahren 1928—1934 ist diese Zahl wegen finanzieller Schwierigkeiten auf ein Minimum (1 — 3 jährlich) herabgesunken und erst seit 1935 wieder auf 8 pro Jahr gestiegen. In dem Zeitabschnitt von 1920—35 sind rund 80 Stipendiaten innerhalb ungefähr der gleichen Zahl der Arbeitsmonate im Felde gewesen. Ihre Ausbeute bildet das sog. „Ethnographische Archiv“ des Museums, welches am 1. April 1936 17.542 Quartseiten enthielt neben 1320 Blättern mit mehreren tausend Zeichnungen. Auch zur Vervollständigung der Photothek, welche zur selben Zeit 20466 Photos enthielt, haben die Stipendiaten beträchtlich beigetragen. Kleinere Notizen und Tagebücher der Sammler u. Stipendiaten sind im sog. „Topographischen Archiv“ des Museums untergebracht, wo sich am Schluss des J. 1936 etwa 13000 Seiten in verschiedenen Formaten vorfanden.

Bis jetzt sind etwa 2/3 von allen Kirchspielen auf die obenerwähnte Weise von Stipendiaten durchgegangen worden. Darunter sind viele Kirchspiele von 2—3 oder mehr Stipendiaten (wegen verschiedener Fragen) besucht worden. So haben wir jetzt Aufzeichnungen z. B. über die Fischerei aus 24 Kirchspielen, Bienenzucht — 31, Speisebereitung—36, Frauenhandarbeiten—23, Volkstrachten—27 usw. Eine allseitige Beschreibung aller Kirchspiele wird jedoch nicht geplant. Man muss sich mit den typischeren Orten aus jeder Kulturprovinz begnügen. Jedenfalls besteht die Absicht, in den nächsten 5—10 Jahren dieser Aufgabe noch etwa 100 Arbeitsmonate zu widmen, wobei eine Spezialisierung der Stipendiaten auf gewisse Fragen erzielt wird; das setzt allerdings voraus, dass die oft wechselnden Studenten durch ständige Arbeitskräfte ersetzt werden.

Eine besondere Erwähnung verdienen die Bauuntersuchungen. Auch bei dieser Arbeit hat man sich in den meisten Fällen

mit Studentenarbeit begnügen müssen. In den Jahren 1923—28 hat hauptsächlich das Technikum in Tallinn die Arbeitskräfte durch die Vermittlung des Herrn Doz. E. Ederberg geliefert, der es in liebenswürdiger Weise übernommen hat, seine Architekturstudenten auf diese Aufgabe vorzubereiten und auch die Arbeit selbst zu überwachen.

Nach längerer Pause ist seit 1935 diese Arbeit wieder aufgenommen worden. Auf der Insel Saaremaa (Ösel) hat Mag. G. Ränk 2 Sommer lang mit mehreren technischen Hilfskräften gearbeitet. Ebenso hat Mag. E. Laid die setukesischen Rauchstuben studiert. Man will diese Bauuntersuchungen auch in Zukunft hauptsächlich den Museumsbeamten anvertrauen, die mit einem genügenden Stabe von technischen Hilfskräften versehen werden sollen.

Bis jetzt sind die ältesten Bauten in 47 Kirchspielen aufgenommen worden. Man beabsichtigt, in den nächsten 5 Jahren noch in weiteren 30 Kirchspielen wenigstens Rekognoszierungen vorzunehmen.

Im J. 1931 hat das ENM auch ein beständiges Netz von Korrespondenten auf dem Lande begründet. Hauptaufgabe des Netzes ist eine genaue Übersicht über die Verbreitung der verschiedenen Gegenstandstypen und Techniken, welches Material zur Grundlage der Typenkarten benutzt wird. Ausserdem liefern die Korrespondenten auch allerhand andere Aufzeichnungen, einige sammeln sogar Gegenstände, Photos usw.

Die Zahl der Korrespondenten betrug am 15. II. 1937 354, also je einer auf 134 □ km des Territoriums. Auch die Ausbreitung des Netzes über das ganze Land ist ziemlich gleichmässig. Eine Steigerung der Zahl der Korrespondenten auf etwa 450, so dass also einer auf jede Landgemeinde entfällt, wird das Programm der nächsten Jahre sein. Die meisten Mitglieder des Netzes sind Volksschullehrer, dann folgen Landwirte, Handwerker usw.

Für die Korrespondenten sind 1931 — 1936 fünf längere Fragebogen und 15 kürzere Enqueten verschiedenen Inhalts gedruckt worden, in Auflagen von 500—4000 Exx., denn die wichtigeren Fragebogen werden parallel auch an alle Landschulen, ebenso an Gemeindeschreiber, Förster u. sonstige Intelligenten auf dem Lande geschickt.

Auf diese Weise gab es bis zum 1. IV 1936 26590 Folioseiten mit Aufzeichnungen, die im sog. „Korrespondenten-Archiv" aufbewahrt werden. Das Material ist fast kostenlos erworben worden, denn die Korrespondenten werden nicht bezahlt, sondern erhalten nur einige Separatabzüge, Jahresberichte des Museums usw. Das Folk-

lore-Archiv, welches dasselbe Netz benutzt, hat in den letzten Jahren auch kleine Geldprämien eingeführt.

Neben der Sammeltätigkeit seien hier in aller Kürze auch einige organisatorische Arbeiten erwähnt, welche die Vorbereitung und Erleichterung der künftigen Forschungsarbeit zum Ziel haben.

Die Anfertigung eines systematischen Kataloges vom ENM ist schon oben erwähnt. Daneben hat man auch verschiedene andere Kataloge u. Register, z. B. von den Zeichnungen, Photos usw. fertiggestellt. Eine der wichtigsten Aufgaben der nächsten Jahre wird aber die Zusammenstellung eines Gesamtkataloges aller aus Estland gesammelten Ethnographica sein, um eine erschöpfende Behandlung jeder Gruppe von Gegenständen zu ermöglichen. Zu diesem Zweck sollen auch die Bestände der übrigen estnischen Museen und einiger ausländischer Sammlungen registriert, möglicherweise auch photographiert oder gezeichnet werden. Einige Vorbereitungen zu diesem Unternehmen sind schon getroffen worden, und man hofft im Jahre 1937 mit der Arbeit beginnen zu können.

Ferner ist man dabei, alle ethnographischen Aufzeichnungen aus den übrigen Institutionen im ENM zu konzentrieren.

Im J. 1936 sind mehrere hundert Seiten aus dem Folklore- und dem Dialekt-Archiv über Bienenzucht und Volkstrachten kopiert, ferner einige Partien von photostatischen Kopien aus ausländischen Archiven bestellt worden. Diese Arbeit wird noch mehrere Jahre in Anspruch nehmen.

Im J. 1935 hat das ENM auch eine Sammlung von ethnographischen und museologischen Zeitungsausschnitten begonnen, welche jetzt ca. 10.000 Ausschnitte aus den Jahren 1921—36 umfasst.

Des weiteren hat man sich mit der ethnographischen Bibliographie (im „Jahresbericht der estnischen Philologie u. Geschichte") beschäftigt, Vorbereitungen zum Fixieren der ethnologischen Terminologie in der estnischen Sprache getroffen usw.

Was die eigentliche Forschung betrifft, so musste man sich, bei der Fülle der laufenden Aufgaben und der beschränkten Zahl der Arbeiter [5]) hauptsächlich mit kleineren typologischen Untersuchungen begnügen. Sie sind im „Jahrbuch" des ENM sowie in verschiedenen estnischen und ausländischen Zeitschriften und Sammelwerken veröffentlich worden.

---

[5]) Die ethnogr. Abt. des ENM hat 1929 — 1935 nur 3 ständige Beamten gehabt, seit 1936—4. Dabei ist der Abteilungsleiter zugleich auch Direktor des ganzen Museums, sein Gehilfe hat auch als Museumssekretär fungiert usw.

Von den umfangreicheren monographischen Arbeiten der letzten Jahre soll das Buch von Mag. G. Ränk über die Fischerei auf dem Peipsi-See [6]) erwähnt werden. In den nächsten Jahren ist vom gleichen Autor eine Untersuchung über die Bauten auf Saaremaa (Ösel) zu erwarten. Assistentin Frl. Helmi Kurrik hat mehrere interessante Studien über d e volkstümliche Textiltechnik und die Speisebereitung fertiggestellt. Umfangreichere Darstellungen von diesen beiden Gebieten werden in den nächsten Jahren druckfertig sein. Der Unterzeichnete hat sich während der letzten Jahre hauptsächlich mit der „Älteren estnischen Bienenzucht" beschäftigt, deren erster Band noch im J. 1937 im Druck erscheinen soll. Daneben ist auch eine ausführliche Darsteltung der Ethnographie der Liven in Arbeit.

Ausser den Beamten des ENM haben auch Prof. J. Mark, Mag. E. Laid, Mag. P. Ariste, Frau Erna Ariste, Mag. E. Päss u. a. ethnographische Untersuchungen publiziert.

Mit besonderer Vorliebe hat man sich im ENM schon seit I. Manninens Zeiten mit den ethnographischen Typenkarten beschäftigt. Die Zahl der vorhandenen Karten erreicht jetzt bereits etwa 500 und bietet ein ziemlich reichhaltiges Material für einen künftigen „Ethnographischen Atlas Estlands".

Neben den Einzeluntersuchungen hat man die ganze Zeit hindurch auch eine Gesamtdarstellung der estnischen Ethnographie angestrebt. Einen Versuch dieser Art stellt „Die materielle Kultur der Esten" (Tartu 1932) des Unterzeichneten dar. Einen weit grösseren Umfang hat Dr. I. Manninens „Die Sachkultur Estlands" (I—II Tartu 1931 u. 1933). Der unerwartete Tod des Verfassers im J. 1935 hat diese Arbeit unterbrochen und der dritte u. letzte Band wird wohl kaum vor 1940 unter Mitwirkung mehrerer Autoren zu erhoffen sein. Eine populäre Übersicht über die estnische volkstümliche Kultur ist auch von G. Ränk erschienen [7]), ebenso hat Frau T. Kadak eine kurze Darstellung der estnischen Volkskunst gegeben [8]).

Zuletzt noch einige Worte über die popularisierende Tätigkeit des ENM. Die Zahl der Besucher ist von 11261 im J. 1931/32 auf 17545 im J. 1935/36 gestiegen. Seit 1934 ist man auch in der Lage, dem Publikum beständig 1 — 3 jüngere Hilfskräfte als Führer zur Verfügung zu stellen. Volkskunstausstellungen sind

[6]) G. Ränk, Peipsi kalastusest. The Peipsi Lake Fisheries. ÕES - i Kirjad II, Tartu 1934.

[7]) G. Ränk, Vana-Eesti rahvakultuur. Elav Teadus Nr. 41, Tartu 1935.

[8]) T. Kadak, Eesti rahvakunst. Elav Teadus Nr. 55. Tartu 1936.

auch ausserhalb des Museums veranstaltet worden, so in Tallinn 1934 u. 1936, besonders aber im Auslande (von 1929 bis 1935 in Helsingfors, Brüssel, Berlin, Köln, Wilno, Riga und Paris). Seit 1935 werden von den Beamten des ENM regelmässig Radiovorträge gehalten, wöchentlich eine halbe Stunde. Auch einige ethnographische Filme sind in Gemeinschaft mit der A. = G. „Eesti Kultuurfilm" in Vorbereitung.

Das Interesse für Volkskunst und Volkstrachten hat besonders seit 1934 stark zugenommen. Das ENM besuchen jedes Jahr hunderte von Personen, die dort Aufzeichnungen zu praktischen Zwecken machen, volkstümliche Muster kopieren usw. Im Interesse solcher Zeichner u. Kopierer hat man schon 1930 einen grossen Auszieh-schrank mit ca. 2500 Textilmustern fertiggestellt. Vom ENM werden jedes Jahr auch viele schriftliche Ratschläge an Gewerbeschulen, Handwerker, Theater u. Privatpersonen erteilt, was in Zukunft einem speziellen Bureau obliegen soll. Gegen Ende des Jahres 1937 wird ein grosses Handbuch der Volkstrachten mit vielen farbigen Tafeln und Detailzeichnungen erscheinen, um an der Neubelebung der Volkstracht (bes. bei festlichen Anlässen) mitzuhelfen. Die Ausgabe des Handbuches ist durch eine Sonderspende des Herrn Staatspräsidenten K. Päts ermöglicht worden.

Was die übrigen Museen betrifft, so können ihre ethnographischen Sammlungen auf rund 10.000 Stück geschätzt werden. Eine regere Sammeltätigkeit in ihrer Umgebung entwickeln nur das Städtische Museum in Narva und das neubegründete Provinzialmuseum in Viljandi (Fellin). Das Estnische Kunstmuseum in Tallinn, das zweitgrösste Museum im Lande, ist im Begriff, ein neues grosses Museumsgebäude zu errichten, wo in einigen Jahren seine etwa 5000 Gegenstände umfassende ethnographische Sammlung neu aufgestellt werden kann. Kleinere Museen existieren jetzt schon in den meisten Provinzstädten, einige sogar auf dem Lande. Sie alle leiden aber stark unter dem Mangel an einem sachkundigen Beamtenstab. Für Ethnographen ist auch das im J. 1934 gegründete Musikmuseum und das 1935 entstandene Seefahrtsmuseum, beide in Tallinn, von Interesse. Seit 1935 existiert das kleine Freiluftmuseum der schwedischen Pakri—(Rogö)—Insulaner, und hoffentlich wird noch in diesem Jahr das zentrale Estnische Freiluftmuseum in Pirita (St.-Brigitten) bei Tallinn ins Leben gerufen.

Das Projekt eines Gesetzes über das Museumswesen liegt schon seit 1936 fertig vor und wird wohl bald in Kraft treten. Dadurch wird dem ganzen Museennetz ein einheitlicheres und systematischeres

Gepräge gegeben und auch die Vorbereitung und Arbeitsbedingungen der Museumsbeamten reguliert.

Das einzige Katheder für Ethnographie, nämlich eine Dozentur an der Universität Tartu, ist aus Sparsamkeitsgründen seit 1929 vakant und durch Lehraufträge (an F. Linnus, E. Laid u. G. Ränk) ersetzt worden.

Wie aus den obigen Ausführungen ersichtlich ist, hat die junge estnische Ethnographie besonders folgendes Leitmotiv vor Augen gehabt: „die Theorien vergehen, das Material bleibt". Darum hat sich unsere erste Ethnographengeneration mit bewusster Selbstbeschränkung zuerst auf das Materialsammeln und verschiedene vorbereitende Arbeiten geworfen, um für die künftige Forschung ein festes Fundament und die nötigen Hilfsmittel zu schaffen. So darf man hoffen, dass sich mit jedem Jahr auch die Voraussetzungen zu einer rein wissenschaftlichen Arbeit günstiger gestalten werden.

F. Linnus.

DIE POLNISCHE ETHNOLOGIE UND ETHNOGRAPHIE SEIT DEM JAHRE 1925.

1. Einleitung.

Soll der Stand einer von einer Nation gepflegten Wissenschaft Ausländern übersichtlich dargelegt werden, so ist eine dreifache Art der Betrachtungsweise möglich.

Die eine Art enthält sich jeglicher Beurteilung und gibt ausschliesslich eine trockene Aufzählung von Namen, Institutionen, Daten, Titeln von Arbeiten und Zeitschriften u. s. w. Die andere Art beurteilt die Tatsachen einseitig, indem sie mehr oder weniger diskret alle und alles lobt, bloss um die eigenen Landsleute vor dem Auslande im besten Lichte zu zeigen. Die dritte und letzte Art schliesslich beleuchtet und bewertet den faktischen Tatbestand objektiv, damit die Übersicht jeden Fremden möglichst der Wahrheit entsprechend orientiert. Natürlich ist ein Versehen in der Beurteilung immer möglich, aber sollte eins irgendwo unterlaufen, so muss es ein wirkliches Versehen sein, in keinem Fall jedoch eine bewusste oder halbbewusste Fälschung, oder aber eine absichtliche Ungenauigkeit.

Die zwei ersten Arten liegen mir nicht. Notwendigerweise wähle ich also die dritte Art. Zum Glück ist der Stand der polnischen Ethnologie augenblicklich, im allgemeinen genommen, verhältnismässig nicht übel und im Vergleich mit den anderen slavischen[1]), wie auch mit den romanischen Ländern, sogar auf einem höheren bzw. gleichen Niveau. Ich hoffe also, dass mir in Polen niemand die Sach-

[1]) In einem Artikel „Ethnological Study of the Peoples of the USSR" (s. „Ethnography, Folkore and Archaeology in the USSR") schiebt mir Prof. D. Zelenin aus Leningrad ein tönendes Loblied über das Niveau der ethnologischen

lichkeit meiner Darlegung übel nehmen wird, mit Ausnahme einiger weniger Kollegen, bei denen nur ein Teil von dem, was ich von ihnen schreibe, Beifall finden wird.

2. Lehrstühle an den Universitäten.

Meine Übersicht beginne ich damit, dass ich die von polnischen Gelehrten besetzten Lehrstühle für Ethnologie aufzähle, da sie in der Berichtsperiode zweifellos die Haupstätten der polnischen ethnologischen Arbeit bilden. Zu Anfang dieses Zeitraumes d. h. im Jahre 1926 gab es ihrer sechs: 2 in Lemberg, 2 in Krakau, 1 in Posen und 1 in London (England), wobei der eine der beiden Lehrstühle in Lemberg bis auf den heutigen Tag sich nicht ausschliesslich der Ethnologie widmet, sondern auch der Anthropologie und zwar ist der letzte dieser beiden wissenschaftlichen Zweige bedeutend bevorzugt.

Die Geschichte der ethnologischen Lehrstühle in London geht uns hier natürlich nichts an, wir können uns also auf die Bemerkung beschränken, dass schon vor Br. Malinowski (s. u.) einige Zeit in England auch eine Polin ethnologische Vorlesungen gehalten hat und zwar als Universitäts-„Lecturer", nämlich M. A. Czaplicka (*1886 – † 1921), die bekannte Verfasserin des Werkes Aboriginal Siberia, das in dem Jahre erschien, in dem der Weltkrieg ausbrach.

Der älteste von allen hier für uns wichtigen Lehrstühlen in Polen ist der für Anthropologie und Ethnologie in Lemberg. Gegründet wurde er im Jahre 1910 für den unlängst verstorbenen Stanisław Ciszewski, der ihn jedoch infolge einer Nervenkrankheit bald freiwillig verliess. Ursprünglich war dieser Lehrstuhl ausschliesslich der Ethnologie gewidmet. Auf die Anthropologie dehnte man seinen Lehrbereich erst im Jahre 1913 aus, um ihn besser der Spezialität des Anthropologen Jan Czekanowski anzupassen, der dann den Lehrstuhl den 1.X. desselben Jahres übernahm. Als zweiter wurde der Lehrstuhl

---

Wissenschaften in Russland und eine relativ absprechende Beurteilung dieses Niveaus in Polen unter. Diese seine Darstellung ist aber absolut unwahr. Mein Artikel, auf den er sich beruft, spricht ausschliesslich von W. Sternberg und N. Dyrenkova und keineswegs allgemein von der Ethnologie in Russland. Was aber speziell Polen betrifft, so muss ich konstatieren, dass von ihm in meinem Artikel überhaupt nicht die Rede ist (s. Lud Słowiański, Bd. 2. 1931, s. 253 sowie ebenda Bd. 3. 1934, s. 302). Die von Zelenin aus meinem Artikel in Anführungszeichen zitierte Stelle findet sich in dieser Form und mit diesem Inhalt nicht an dem von Zelenin angegebenen Orte (Lud Słowiański II. 1931, № 2, p. 253), ja überhaupt in keiner einzigen meiner Arbeiten. Wie es zu dieser offenbar doch wohl unabsichtlichen Verdrehung meiner Worte gekommen ist, weiss ich nicht.

der Ethnologie und Ethnographie in Posen (1919) gegründet; als dritter — ein ähnlicher Lehrstuhl in Lemberg, durch den Czekanowski der Notwendigkeit, Volkskunde u. ä. zu treiben, enthoben wurde (im Jahre 1924). Ein Jahr später (1.X. 1925) begann auch in Krakau der Lehrstuhl der Ethnologie und Ethnographie seine Tätigkeit, wo übrigens auch schon früher ethnologische Wissenschaften vorgetragen wurden. Nach Verlauf von drei Monaten (1.I.1926) errichtete man in derselben Stadt und an derselben Universität einen zweiten Lehrstuhl: die Professur für Ethnologie und Ethnographie der slawischen Völker; und den ersten Zeitabschnitt der Organisation der ethnologischen Wissenschaften schliesst endlich die Eröffnung des Lehrstuhles für Ethnologie und Ethnographie in Wilna ab (I.X. 1927).

Dieser ziemlich sonderbare Zustand (zwei Lehrstühle in Krakau und ihr vollkommenes Fehlen an der Warschauer Universität) dauert bis zum Jahre 1935, das bedeutende Veränderungen mit sich gebracht hat. Auf Initiative von Frau Prof. Baudouin de Courtenay (Ehrenkreutz) Jędrzejewicz nämlich, so wie ihres Gemahls, des früheren Premierministers J. Jędrzejewicz, werden in diesem Jahr in Warschau zwei Lehrstühle eingerichtet und zwar: 1) einer für allgemeine Ethnologie und Ethnographie und 2) einer für die Ethnographie Polens. Infolge der hierdurch hervorgerufenen Personalverschiebungen wird die Professur für Ethnologie und Ethnographie der slawischen Völker in Krakau geschlossen, so dass der Gesamtbestand an Lehrstühlen augenblicklich folgender ist: Lemberg, Posen und Wilna haben je einen, Warschau dagegen hat 2; ausserdem hat Krakau einen für Soziologie und Ethnologie und Lemberg einen für Anthropologie und Ethnologie. Nur Krakau ist bei diesen Veränderungen schlecht gefahren und das hauptsächlich deshalb, weil der Gelehrte, der augenblicklich die Professur für Soziologie und Ethnologie bekleidet, übrigens ein hervorragender und verdienter Wissenschaftler, ein soziologisierender Historiker ist und sich verhältnismässig wenig mit Ethnologie oder Ethnographie beschäftigt. Wenn wir jedoch in Betracht ziehen, dass das Interesse für die ethnologischen Wissenschaften unter der studierenden Jugend im Osten Polens (Lemberg, Wilna) wie auch in Warschau bedeutend grösser ist als im Westen (Krakau, Posen), so scheinen die Schattenseiten der letzten Veränderungen geringer zu sein.

Früher als auf fast allen eigentlichen polnischen Universitäten wurde eine Professur für Ethnologie an der Wolna Wszechnica (Freie Universität) in Warschau gegründet (im Jahre 1919: St. Poniatowski).

Ausser diesem Lehrstuhl existiert auch in derselben Stadt vom Jahre 1921 an das Ethnologische Institut an der Warschauer Wissenschaftlichen Gesellschaft.

3. Museen.

An erster Stelle muss hier das Ethnographische Museum in Warschau erwähnt werden, das unter der vorzüglichen Leitung E. Frankowskis steht. Dieses Museum hat im Laufe des letzten Jahrzehntes seine Sammlungen um 10.000 Gegenstände vergrössert; im ganzen besitzt es also heute 21.000 Objekte. Es ist daher gar nicht gross, aber eine glückliche Auswahl der Exponate und ihre grosse Bedeutung (wertvolle und teilweise alte asiatische und afrikanische Sammlungen) vor allem jedoch ihre ausserordentlich übersichtliche, instruktive und ästhetische Anordnung bringen es mit sich, dass dieses Museum heute, trotz des ungeeigneten und kleinen Lokals, in seiner Art ein wahres Schmuckkästchen ist, das einen Vergleich mit vielen Museen Westeuropas nicht zu scheuen braucht. Das gilt vor allem von den Sälen mit den Exponaten der exotischen Ethnographie.

Nicht modern ist das Ethnographische Museum auf der Wawel-Burg in Krakau eingerichtet, welches im Gegensatz zum Warschauer, fast ausschliesslich Polen berücksichtigt. Im Laufe der letzten zehn Jahre sind hier an 3000 (genauer 2925) Gegenstände hinzugekommen; es weist also gegenwärtig gegen 15.000 Objekte auf. Dauernde Verdienste um seine Organisation und Erhaltung während sehr schwerer materieller Verhältnisse hat sein unermüdlicher Direktor Seweryn Udziela (s. u.). Ohne ihn würde das Museum heute überhaupt nicht existieren, oder höchstens irgendwo unbeachtet in Gestalt einer Sammlung von einigen tausend Gegenständen vegetieren. Für das Studium der Dorfkultur der Völker, die das einstige und heutige Polen bewohnen, bietet dieses Museum die wichtigste Quelle, da die Polen betreffenden, ethnographischen Sammlungen im Warschauer Museum bedeutend ärmer sind, als die im Krakauer.

Lemberg besitzt, abgesehen von den ukrainischen Institutionen eine ethnographische Kollektion im Dzieduszycki Museum (ungefähr 10.000 Objekte, darunter an 3.000 allein Volkskeramik). In der Berichtsperiode hat sich jedoch diese Sammlung fast gar nicht vergrössert. Augenblicklich wird in Lemberg ein besonderes ethnographisches Museum organisiert.

Mehr oder weniger wertvolle Sammlungen befinden sich ausserdem in Kattowitz (ungef. 6.000 Objekte im Schlesischen Museum) in Wilna, Lodz, Posen so wie in sehr vielen kleineren Provinzstädten.

Viele von ihnen sind erst nach dem Jahre 1925 ins Leben gerufen worden. Zu diesen gehört vornehmlich das Ethnographische Museum an der Universität in Wilna, gegründet im Jahre 1925. auf Initiative von Frau C. Baudouin de Courtenay (Ehrenkreutz) Jędrzejewicz, aber ausgebaut vor allem dank der grossen Tatkraft der Frau M. Znamierowska-Prüffer; vom Jahre 1935/36 wird es allmählich reorganisiert; heute besitzt es über 3.000 Objekte und unter diesen eine sehr wertvolle Fischereigerätesammlung, die grösste Polens. Besonders muss hier auch das in Lodz unlängst eröffnete ethnographisch-vorgeschichtliche Museum erwähnt werden, welches von seinem eigentlichen Organisator J. Manugiewicz energisch geleitet wird. Die ethnographischen Objekte haben dort in letzter Zeit ungefähr die Zahl 3.700 erreicht, ein Teil der Gegenstände stammt aus exotischen Ländern. Kleine Kollektionen von ethnographischen Gegenständen, die didaktischen Zwecken dienen, hat der Lehrstuhl der Ethnographie Polens in Warschau, wie auch — im Anfangsstadium der Organisation — der der Ethnologie und Ethnographie an der Universität Posen. Andere Lehrstühle besitzten ähnliche Sammlungen nicht.

4. Die Universitätsprofessoren [1]).

1. Ludwik Krzywicki, * 1859 in Płock, Mgl. P. A. U. (seit 1928), o. ö. Professor der Geschichte der sozialen Organisationen an der Warschauer Universität (von 1921 bis 1935). Ein sehr verdienter Soziologe, Anthropologe und Ethnologe; strenger Fachgelehrter und guter Popularisator. Seine wichtigsten Werke auf dem Gebiete der Ethnologie sind: Ustroje społeczne i gospodarcze w okresie dzikości i barbarzyństwa [Die sozialen und wirtschaflichen Organisationen in der Periode der Wildheit und Barbarei] (1914) sowie Społeczeństwo pierwotne. Jego rozmiary i wzrost (1937; auch englisch: Primitive Society and its vital Statistics, 1934).

2. Jan Czekanowski, * 1882 in Głuchów (Wojewodschaft Warschau), Mgl. P. A. U. (seit 1925), o. ö. Professor der Anthropologie und Ethnologie an der Universität Lemberg (ausserordentlicher seit dem Jahre 1913, ordentlicher seit 1920). Er hat eine Forschungsreise nach Afrika gemacht, während welcher er eine grosse Energie bewiesen und durch die er sich verdient gemacht hat (s. u.). Zeichnet sich durch Arbeitsamkeit, durch aussergewöhnliche (ziemlich unbeherrschte)

[1]) Das Zeichen * vor dem Vor - und Familiennamen bedeutet. dass sich die betr. Personen vorwiegend oder ausschliesslich mit Ethnologie beschäftigen. Mgl. P. A. U. bedeutet: Mitglied der Polnischen Akademie der Wissenschaften.

Erfindungsgabe und grosse Vorliebe für Forschungsarbeit aus; hat zahlreiche Schüler, auf die er einen sehr grossen Einfluss ausübt. Die wertvollsten Werke, welche die Ethnographie berücksichtigen, sind: Forschungen im Nil-Kongo-Zwischengebiet (1917 — 1927), Rasy i ludy [Rassen und Völker] (1935 s. u.).

3. *Eugeniusz Frankowski, *1884 in Siedlce (Wojewod. Lublin), a. o. Prof. der Ethnologie und Ethnographie an der Universität Posen (vom Jahre 1926); ausgezeichneter und sehr verdienter Direktor und Reorganisator des Ethnographischen Museums in Warschau. Hat zahlreiche Reisen zur Besichtigung ausländischer Museen gemacht und ethnographisches Material in Polen, Spanien etc. gesammelt. Schreibt wenig. Die wichtigsten Werke: Horreos y palafitos de la Peninsula Iberica (1918), Estelas discoideas de la Peninsula Iberica (1920).

4. *Bronisław Malinowski, *1884 in Krakau, Mgl. P.A.U. (seit 1930) o. ö. Professor der Ethnologie an der Londoner Universität (London School of Economics; seit dem Jahre 1924). Allgemein bekannter Ethnologe. Betrieb längere Zeit Forschungen auf den Trobriandinseln und später auf Neuguinea etc. Hat sehr viele Werke veröffentlicht, angefangen mit The Family among the Australian Aborigines (1913) und mit dem Buche: Wierzenia pierwotne i formy ustroju społecznego [Der Primitive Glaube und die Formen der sozialen Organisation] (1915) bis abschliessend zu den neuesten, von denen weiter die Rede sein wird. Zu seinen wichtigsten Arbeiten gehören: Argonauts of the Western Pacific (1922), The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia (1929, auch französisch: La vie sexuelle des sauvages du nord-ouest de la Mélanesie, 1930), Coral Gardens and their Magic (1935).

5. *Stanisław Poniatowski, *1884 in Ceranów (Wojew. Lublin), a. o. Prof. der Ethnologie und allgemeinen Ethnographie an der Warschauer Universität (vom Jahre 1934). Direktor des Ethnologischen Instituts der Wissenschaftlichen Gesellschaft in Warschau. Ethnologe und Anthropologe. Unternahm eine Forschungsreise nach Ostsibirien, welche jedoch infolge des Krieges unterbrochen werden musste. Ausser kleineren Abhandlungen hat er eine Arbeit über die Volkskultur Polens publiziert (1932, s. u.); das ist aber nicht seine Spezialität, da er sich hauptsächlich mit allgemeiner Völkerkunde beschäftigt und auf diesem Gebiete in Polen die grösste Erudition besitzt. Sein Hauptgebiet bilden: das Problem der Zusammenhänge von Rassen und den sogenannten Grundkulturen, sowie andererseits Begräbnisarten. Er veröffentlicht wenig, wenn schon er sich

durch grosse Arbeitsamkeit auszeichnet und Manuskripte systematisch durchdachter Vorträge so wie ein reiches Notizenarchiv besitzt.

6. *Cezaria Baudouin de Courtenay 2° voto Ehrenkreutz, 3° voto Jędrzejewicz[1]), *1885 in Tartu, o. ö. Prof. der Etnographie Polens an der Warschauer Universität[2]). Obgleich für sie eine gewisse, etwas komplizierte Ausdrucksweise charakteristisch ist, so gehört sie doch zu den selbständigsten Ethnologen in Polen. Sie ist die Schöpferin der phänomenologischen Richtung in der polnischen Ethnologie. Schreibt wenig, woran sicher auch ihr schwacher Gesundheitszustand die Schuld trägt. Ausser kleinen Abhandlungen und Artikeln hat sie ein Buch über die dramatische Form der Hochzeitsbräuche (1929 s. u.) wie auch einen Abriss der materiellen Volkskultur im Wilnaer Gebiet (1930 s. u.) veröffentlicht.

7. *Kazimierz Moszyński, *1887 in Warschau, Mgl. P. A. U. (seit 1932), o. ö. Prof. der Ethnologie und Ethnographie an der Universität Wilna[3]). Systematiker. Seine Spezialität ist die Volkskultur der Slawen wie ihrer östlichen Nachbarvölker auf vergleichender Grundlage der Kultur der alten Welt. Hat ethnographisches Material in Polen, Russland und in den Balkanstaaten gesammelt. Die wichtigsten Werke: Polesie wschodnie [Ost-Polesien] (1918, gedruckt 1928), Kultura ludowa Słowian [Die Volkskultur der Slawen] (bis jetzt zwei Bände erschienen: I, 1929 und II, 1934; auch schwedisch: Slavernas Folkkultur I, 1936), Atlas kultury ludowej w Polsce [Atlas der Volkskultur in Polen] (vom Jahre 1934; bis jetzt 3 Hefte erschienen).

8. *Adam Fischer, *1889 in Przemyśl, o. ö. Prof. der Ethnologie und Ethnographie an der Lemberger Universität (a. o. von 1924, o. ö. von 1930). Volkskundler (bis zum Jahre 1920 Journalist). Langjähriger und verdienter Redakteur der Zeitschrift „Lud" [Volk]. Ein fleissiger Kompilator und Popularisator so wie Biegeleisen (s. u.). Hat zahlreiche Artikel, Abhandlungen, Rezensionen und einige Bücher geschrieben, aber seine Arbeiten besitzen keinen streng wissenschaftlichen Wert in Anbetracht ihres niedrigen Niveaus und der zahlreichen Ungenauigkeiten und Fehler[4]). Verhältnismässig am wertsvollsten ist

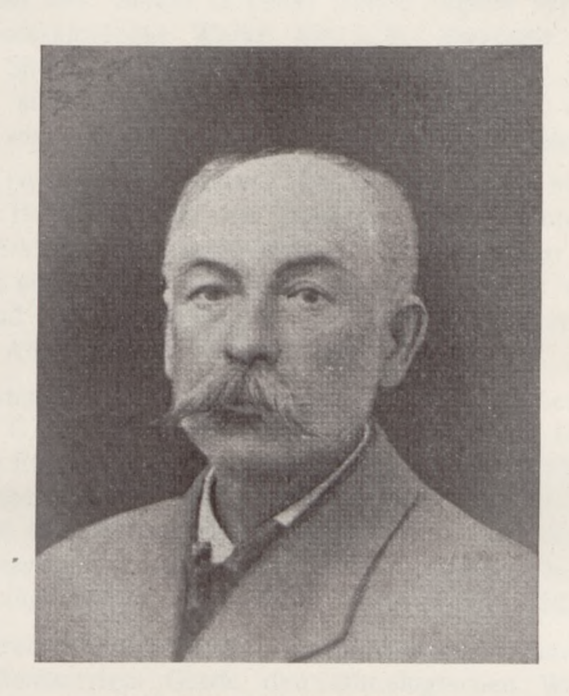
---

[1]) Weiter gebe ich diesen Familiennamen überall verkürzt: Baudouin, an.

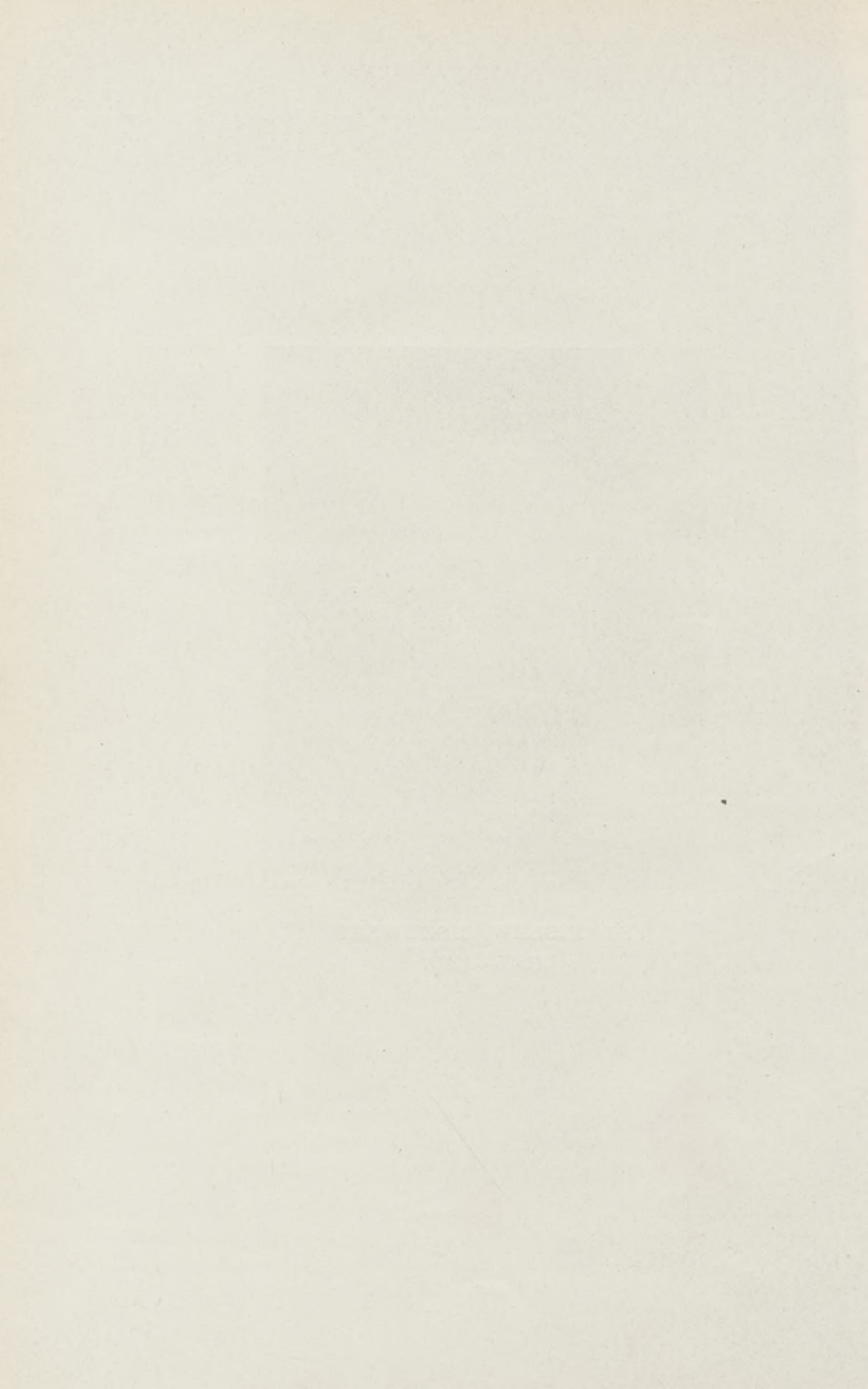
[2]) Vom Jahre 1927 war sie stellvertretender und vom Jahre 1929 a. o. Prof. der Ethnologie nnd Ethnographie in Wilna.

[3]) Vom 1.I 1926 stellvertretender und vom Jahre 1930 a. o. Prof. der Ethnologie und Ethnographie der slawischen Völker in Krakau. Im Jahre 1935 zum ordentlichen Professor ernannt und nach Wilna berufen.

[4]) Vergleiche meine Kritik der wissenschaftlichen Tätigkeit des genannten Volkskundlers (LS., B. 2, 1931 S. 265—271). Auf diese Kritik antwortete Fischer

STANISŁAW CISZEWSKI
(1865—1930)

die mechanische Sammlung von Auszügen aus verschiedenen Werken u. s. w. zur Frage der Volksitten bei der Bestattung (Zwyczaje pogrzebowe ludu polskiego, 1921).

9. Jan St. Bystroń, * 1892 in Krakau, Mgl. P. A. U. (seit 1933) o. ö. Prof. an der Warschauer Universität [1]). Soziologe, Kulturhistoriker und ein sehr verdienter Volkskundler. Zeichnet sich durch seinen Fleiss, seine Fruchtbarkeit und die Leichtigkeit seiner Feder aus. Schon in seiner frühen Jugend veröffentlichte er wertvolle volkskundliche Werke wie z. B.: Zwyczaje żniwiarskie w Polsce [Die Sitten der Schnitter in Polen] (1916). Von seinen späteren Arbeiten sind für uns die wichtigsten die über das Volkslied (s. u.) so wie über die polnische Volkskultur als Ganzes (s. u.)

10. Kazimierz Dobrowolski, *1897 in Neu-Sandez, Mgl. P. A. U. (s. d. J. 1937), a. o. Prof. der Soziologie und Ethnologie an der Krakauer Universität (vom Jahre 1936). Soziologisierender Historiker; beschäftigt sich auch mit Volkskunde. In Polen geschätzt dank seiner Genauigkeit und Gewissenhaftigkeit. Hat eine Reihe von kleineren Beiträgen und Abhandlungen veröffentlicht.

In den ersten Jahren der Berichtsperiode wirkte schliesslich noch *Stanisław Ciszewski (* 1865—† 1930), Mgl. P. A. U., der ehemalige Prof. der Ethnologie an der Lemberger Universität (1910—1912). Er hat zahlreiche ziemlich kleine Arbeiten und ein reiches Manuskripten-Material hinterlassen, dessen Verzeichnis in dem nach seinem Tode erschienenen 4. Bande seiner Prace Etnologiczne [Ethnologische Werke] angeführt ist (PE, Bd. 4. 1936 S. 217—222).

Auch Universitätsprofessoren anderer Lehrgegenstände widmen sich in bemerkenswertem Grade den ethnologischen Wissenschaften, wie besonders der bekannte Orientalist Tadeusz Kowalski * 1889 in Châteauroux, Mgl. P. A. U. (vom Jahre 1927), o. ö. Prof. der orientalischen Philologie an der Krakauer Universität, Sprachwissen-

---

durch eine Flugschrift an viele polnische und ausländische Gelehrte, welche er später auch der Zeitschrift „Lud“ beigefügt hat (Bd. 31, 1932 S. 163 — 166). Er sucht hier nach den verschiedenartigsten Gründen meines kritischen Auftretens, ohne gerade den einzig treffenden zu finden, nämlich das niedrige Niveau seiner Arbeiten. Wahrscheinlich wird er auch jetzt auf die von mir oben gegebene, leider sehr genaue und wahrhafte Charakteristik auf ähnliche Weise reagieren.

[1]) Vom Jahre 1919 a. o. Prof. der Ethnologie und Ethnographie an der Universität Posen, vom Jahre 1925 o. ö. Prof. derselben Wissenschaften in Krakau. Vom Jahre 1930 auf eigenen Wunsch zum Prof. der Soziologie und Ethnologie daselbst ernannt, 1934 nach Warschau berufen.

schaftler, Kulturhistoriker und Ethnograph. Hat einige Forschungsreisen nach Anatolien und auf den Balkan gemacht und u. a. eine Reihe wertvoller Abhandlungen auf dem Gebiete der Ethnographie der Türken und Araber veröffentlicht.

Grosse Verdienste für die Ethnographie haben sich ausserdem gleichfalls erworben: Łucjan Kamieński *1885 in Gnesen, Prof. der Musikologie an der Universität Posen, sowie Eugeniusz Piasecki *1872 in Lemberg, Prof. der Schulhygiene und der Theorie der Leibesübungen an derselben Universität.

5. Andere Ethnologen und Ethnographen.

Von anderen nicht an einer Universität tätigen Gelehrten, muss an erster Stelle des sehr verdienten hochbetagten Volkskundlers Seweryn Udziela *1857, des Direktors des Ethnographischen Museums in Krakau Erwähnung getan werden. Es ist das ein unermüdlicher Sammler alten Typs in der Art des bekannten O. Kolberg, ausserdem der Hauptgründer und lange Jahre hindurch die einzige Stütze des erwähnten Ethnographischen Museums, Redakteur und energischer Herausgeber der wertvollen und reich illustrierten Wydawnictwa Muzeum Etnograficznego w Krakowie [Publikationen des Ethnographischen Museums in Krakau]. Hat eine Menge nützlicher, vorwiegend rein volkskundlicher Abhandlungen und Beiträge geschrieben. Ungeachtet seines vorgerückten Alters und der Geringschätzung, die ihm einige neuere Forscher entgegengebracht haben, hat er seine Tatkraft bis auf den heutigen Tag bewahrt [1]). Während Udziela Arbeiten fast ausschliesslich nur auf Grund von Autopsie gibt und seine Veröffentlichungen, wenn auch auf alte Weise bearbeitet, einen nicht unbeträchtlichen Wert besitzen, sind die Bücher des Literaten H. Biegeleisen ausschliesslich journalistisch geschriebene Kompilationen, die von Naivitäten, Ungenauigkeiten und Fehlern wimmeln. Gleichwohl haben sie dank der ungeheuer grossen Menge des in ihnen zusammengestellten Materials einen gewissen orientierenden Wert. Aber als Quelle kann man sie, so wie die Arbeiten von A. Fischer, unmöglich benutzen.

Zahlreiche, sehr nützliche und schön illustrierte Arbeiten publiziert T. Seweryn, Kustos des Ethnographischen Museums in Krakau (s. u.). Arbeiten, die speziell dem Volksstamm der Kurpen gelten, veröffentlicht seit einer Reihe von Jahren A. Chętnik. Bedeutend we-

[1]) Am 26. September 1937, als dieser mein Artikel schon fertig gesetzt war, hat S. Udziela leider sein arbeitsreiches Leben beschlossen.

niger fruchtbar als der letztere ist die Ethnographin A. Chmielińska, ganz dem Studium der Bewohner der Umgebung von Łowicz hingegeben. In Oberschlesien arbeitet das Ehepaar T. u. A. Dobrowolski, das sich übrigens nicht nur mit Ethnographie beschäftigt. Von den zahlreichen jungen Arbeitskräften, vorwiegend Schülern der oben genannten Professoren, haben sich bis jetzt ausgezeichnet: S. Dworakowski, M. Gładysz, J. Falkowski, J. Manugiewicz, J. Obrębski (Ethnologe und Soziologe), B. Stelmachowska, M. Zawistowicz, M. Znamierowska-Prüfferowa. Viel versprechen auch: W. Dynowski, J. Klimaszewska, St. Klimek (Anthropologe und Ethnologe), A. Kutrzebianka, St. Leszczycki (Anthropogeograph, der in seinen Arbeiten der Ethnographie grosse Aufmerksamkeit widmet), R. Reinfuss, L. Turkowski.

6. Hauptforschungsrichtungen.

Wie bekannt, können die ethnologischen Forschungen in zwei Hauptrichtungen verlaufen: in historischer, oder in soziologischer Richtung, d. h. die Kulturphänomene werden entweder diachronisch, oder synchronisch betrachtet. Die historische Richtung zielt darauf ab, die niedere Kultur (sowie die Geschichte ihrer Träger) durch Rekonstruktion der Entwicklung dieser Kultur (und des Verlaufs dieser Geschichte) kennenzulernen. Die soziologische Richtung lässt in ihren typischen Fällen, — d. h. wenn sie ohne Beimischung der historischen auftritt, — die chronologische Reihenfolge der Erscheinungen ausser Acht, setzt sich aber statt dessen das Ziel, über die niedere Kultur und überhaupt über das ganze Leben ihrer Träger durch die Erforschung der Zusammenhänge, die zwischen allen verschiedenartigen Erscheinungen dieser Kultur oder dieses Lebens vorliegen, Aufschluss zu geben.

Eine von mehreren Abarten der historischen Richtung war bis vor kurzem der sogen. naturwissenschaftliche Evolutionismus. Diese Richtung, auch schematischer oder naiver Evolutionismus genannt, ist in letzter Zeit in Polen mehr oder weniger vollkommen ausgestorben. An ihre Stelle sind zwei andere getreten: der schematische Historismus und der kritische Evolutionismus. Der schematische Historismus der polnischen Gelehrten ist einfach eine Kopie derselben Richtung, die, wie bekannt, von Frobenius und Graebner in Deutschland ins Leben gerufen und durch die sogenannte Wiener Schule mit dem Pater W. Schmidt an der Spitze ausgebaut worden ist. Orthodoxe Bekenner des Historismus sind

unter den Polen vor allem St. Poniatowski und sein Schüler J. Manugiewicz (s. ihre Arbeiten unten auf Seite 159). Bedeutend freier, wie seine umfangreiche Abhandlung Rasy i ludy [Rassen und Völker, s. u. S. 159] beweist, stellt sich zum Historismus J. Czekanowski, was desto mehr betont werden muss, als das Czekanowski eigene lebhafte Interesse für politische Geschichte und besonders sein unbezwingbarer Trieb, den unendlichen Formenreichtum des Lebens in sehr einfache Schemen und Formeln zu zwängen, ihn gerade stark zum schematischen Historismus der deutschen Gelehrten drängen muss. Ein Anhänger des Historismus, aber noch unabhängiger vom Wiener Kanon als Czekanowski, scheint sein begabter Schüler St. Klimek zu sein. Da er sich gewisser Ungenauigkeiten in den Arbeiten dieser Richtung bewusst ist, strebt er danach, dem durch Einführung der quantitativen (differentiellen) „Methode“, von der unten S. 152 die Rede ist, abzuhelfen.

Der kritische Evolutionismus erkennt die Verdienste des Historismus auf dem Gebiete der Ethnologie an, ist ihm auch besonders für den von ihm errungenen Sieg über den naiven Evolutionismus dankbar; ist auch geneigt unter Vorbehalt, einige seiner anderen Errungenschaften anzunehmen. Sonst aber kämpft er mit ihm doch recht scharf, wirft ihm Übereiltheit in der Äusserung von Urteilen vor, eine zu weit gehende Verallgemeinerung der Tatsachen, Steifheit, die sich mit ungeheuerlicher Hypertrophie in der spekulativen und schematisierenden Denkweise paart, frappante logische Fehler und zahllose Ungenauigkeiten. Der Begriff: *Evolution* deckt sich für den kritischen Evolutionismus natürlich nicht mit dem Begriffe eines Fortschritts, sondern eines unumkehrbaren Ablaufs von Veränderungen. Mit der soziologischen Richtung Malinowskis verbleibt er im besten Einvernehmen, indem er diese Richtung als eine conditio sine qua non ansieht, die zur gebührenden Erforschung der heute vorhandenen niederen Kulturen, besonders aber der exotischen erforderlich ist.

Im Bereiche des kritischen Evolutionismus kann man in Polen noch zwei Abarten, bedingt durch den Charakter der konkreten Arbeit, unterscheiden; die erste strebt nach der Errichtung solider Grundlagen für die Forschung durch die Vorbereitung systematischer Übersichten über das Material und ist historischer, dem schematischen Historismus gegenüber aber unversöhnlicher eingestellt. Diese Abart ist in Polen, so viel ich recht sehe, nur in meiner Person vertreten. Die andere ist durch eine schwächere Tendenz zum Systematisieren gekennzeichnet, sie ist aber dagegen mehr soziologisierend. Ungefähr in dieser Richtung, scheint es mir, wird sich die Mehrzahl der ethnologischen Arbeiten unserer jüngeren Ethnologen entwickeln.

Was die soziologische Richtung anbelangt, so existiert sie eigentlich in ganz reiner Form nicht bei den polnischen Ethnologen; eine sich sehr der reinen Richtung nähernde Form repräsentiert Br. Malinowski. Soziologisch sind auch die volkskundlichen Arbeiten J. St. Bystroń orientiert, ungeachtet dessen, dass dieser Forscher reiches historisches Tatsachenmaterial berücksichtigt.

Wie bekannt bringt es die historische Richtung in der Ethnologie oft mit sich, dass sie die Kultur nicht als eine Einheit, sondern jeweils die einzelnen Kulturerscheinungen bzw. die einzelnen Kulturkomplexe in ihrer Entwicklung betrachtet. Andererseits fehlt es der soziologischen Richtung an historischer Vertiefung. Daher müssen sich diese beiden Richtungen für eine allseitige Beleuchtung der Kultur zusammentun, was auch bei uns in der Praxis sehr oft der Fall ist.

Ausser den obigen, sozusagen natürlichen und sich ganz von selbst ergebenden Richtungen der ethnologischen Forschung ist in Polen vor kurzem eine dritte ins Leben gerufen worden. Frau Baudouin hat nämlich, dem Beispiele der Sprachwissenschaftler folgend, zum Zentralproblem der Ethnologie die Frage nach der Bedeutung, bezw. nach dem Wesen der Kulturerscheinungen erhoben. Mit einer terminologischen Anleihe bei der Philosophie hat sie ihre Forschungsrichtung die phänomenologische genannt. Da aber über die Bedeutung bzw. das Wesen einer Kulturerscheinung ihre Funktion entscheidet, bezeichnet die genannte Verfasserin ihre Richtung auch als funktiologisch. Im Grunde genommen ist das eine Kombination der beiden uns schon bekannten Hauptrichtungen, wobei die Funktion einer Kulturerscheinung an erste Stelle gerückt wird, ihre Form dagegen, (die Herstellungstechnik und das Material mit einbegriffen) erst an die zweite Stelle treten.

Man sieht, dass Frau Baudouin als erste unter den von Hause aus nicht soziologisierenden polnischen Ethnologen auf den Aufruf der neueren Strömungen in anderen Wissenschaften, nach der Bedeutung als dem Wesentlichsten in den Erscheinungen zu suchen, reagiert hat. Eine ähnliche Richtung scheint sich nicht nur in der ausländischen slavischen, nämlich russischen Ethnologie[1]), sondern auch in der, so eng mit der Ethnologie verbundenen Vorgeschichte zu manifestieren. Symptomatisch ist hier z. B. die Stellung einiger russischer und ihrem Beispiele folgender Prähistoriker; so kann

[1]) Bei D. Zelenin, P. Bogatyrev u. a. (siehe z. B. Bogatyrev „Funkčno-štrukturálna metoda a iné metody etnografie a folkloristiky" in der Zft: Slovenské Pohl'ady, Bd. 51, 1935).

man im interessanten, wenn auch nicht besonders tief durchdachten Artikel „Sur la méthode de l'archéologie préhistorique" A. M. Tallgrens folgende Worte lesen: „Das Entscheidende (in den prähistorischen Objekten) ist ihre Funktion, nicht aber ihre Form..."[1]). „Die Aufgabe also, d. h. die „Funktion", nicht aber die Form sollen den Ausgangspunkt der Forschungen bilden"[2]) u. s. w. Man muss hoffen, dass die Vorgeschichte trotz solcher und ähnlicher Äusserungen auf nüchternem Boden bleibt, und dass für sie, wie es einzig möglich ist, wenn sie exakt arbeiten will, die Form noch lange eben als Ausgangspunkt dienen wird. Anders ist es freilich in der Ethnologie, wo die Funktion jeweils gegeben ist, oder gegeben sein kann, und nicht erst entdeckt zu werden braucht.

Nebenbei gesagt fängt das eigentümliche „Suchen" nicht nur nach der Funktion, sondern auch nach der Struktur der Kulturphänomene bei einigen Ethnologen in Polen wie auch in Russland und in der Tschechoslowakei an Mode zu werden, ohne dass man sich freilich in jedem einzelnen Falle klar darüber wäre, was eigentlich unter der Struktur dieser oder jener Kulturerscheinung zu verstehen sei. Der Terminus: Struktur kommt hier wohl letzten Endes hauptsächlich von der neueren Chemie her, wo er tief begründete und scharf begrenzte Bedeutung besitzt und woher er sich auf viele Natur- und Geisteswissenschaften (Biologie, Psychologie, Ästhetik, Kunstgeschichte u. a.) ausbreitete[3]).

Man muss abwarten, was sich von der phänomenologischen Richtung als nützlich erweisen wird. Da aber, wie überall, so auch in Polen unter den Professoren der ethnologischen Wissenschaften auch solche zu finden sind, die den inneren Sinn der Kulturerscheinungen vernachlässigen oder sogar oft ausser Acht lassen, so kann man wohl schon jetzt sagen, dass die neuere Richtung sich für die Schüler jener Universitätslehrer als sehr wichtig erweisen wird, indem sie, ein Gegengewicht zu den Lehren ihrer Meister schaffend, einigen von ihnen die Augen auf die Fehler der letzteren öffnet. Es ist aber dringend nötig, möglichst schnell zweierlei zu erringen: 1) eine durchsichtige Vorstellung von dem Unterschied (den Unterscheidungskennzeichen) zwischen der phänomenologischen und den ihr sehr nahen soziologischen Richtungen und 2) eine klare Terminologie der ersten mit präziser Begrenzung der einzelnen Termini. Das Wort Funktion wird z. B. von manchen (besonders russischen) Ethnologen vieldeutig

[1]) Eurasia Septentrionalis Antiqua, Bd. 10, 1936, S. 22.

[2]) Wörtlich: La tâche, la „fonction" et non pas la forme, voilà le point de départ des recherches (ib.).

[3]) Siehe z. B. Fr. Kuntze, Neue Denkmittel der Philosophie, 1928, S. 51—62.

gebraucht; einige, sagen wir, verstehen darunter sowohl die Art und Weise, auf welche das Ziel (die Prädestination) des Kulturphänomens erreicht wird, wie auch dieser Ziel selbst, und beide Deutungen werden von ihnen unkritisch zusammengeworfen, indem sie, ohne das selbst zu merken, die Funktion das eine Mal so, das andere Mal aber anders begreifen.

Und noch Eins. Will die phänomenologische Richtung in der Ethnologie nur Nutzen, nicht aber auch Schaden bringen, so muss sie ihrerseits die Formen der Kulturerscheinungen nicht unterschätzen. Dies ist umso mehr unentbehrlich, als die Formen bis jetzt bei weitem nicht genügend erforscht und für die ethnologischen Wissenschaften ganz ebenso wichtig und in dem selben hohen Grade interessant sind, wie das innere Wesen der betreffenden Kulturphänomene. Jede Form in der Kultur kann man doch bis zu einem gewissen Grade als ein Bild der bezüglichen Idee betrachten.

Wenn man jedoch die Funktion der Kulturerscheinung mit der Seele des lebenden Wesens, die Form aber mit seinem Körper vergleicht, so kann man darauf antworten, dass erstens diese Metapher nicht zutrifft, zweitens, dass — objektiv gesehen — der Körper ein ebensolches, des tiefen wissenschaftlichen Grübelns würdiges Naturwunder ist, wie die Seele.

7. Methoden.

A). Die von den polnischen Ethnologen angewandten Gelände-Methoden unterscheiden sich nicht von den überall üblichen, mit Ausnahme zweier: der funktionellen und der experimentellen. Die funktionelle wendet vor allem Malinowski an. Sie beruht auf einer gewissenhaften, frei von jeglichem Apriorismus tief eindringenden Analyse der gegebenen Kultur. Das Hauptprinzip dieser Analyse könnte man etwa folgendermassen fassen: wir machen uns zuerst auf durch und durch empirischem Wege mit verschiedenen Teilerscheinungen der von uns zu erforschenden Kultur bekannt, indem wir allmählich auf diesem Wege zur Erkenntnis des Ganzen vordringen; jetzt — und hier liegt der Kernpunkt der Methode — kehren wir vom Ganzen wieder zu den Einzelheiten zurück, um sie im Hinblick auf das Ganze als seine integralen, miteinander lebenden Teile besser kennenzulernen. Durch das gründlichere Kennenlernen der Einzelheiten, vertiefen wir abermals das Ganze u. s. w. Natürlich ist diese Methode keine auschliessliche Gelände-Methode, man kann sie auch auf ein vom Felde selbst mitgebrachtes, oder auch auf ein entsprechend gesammeltes fremdes Material anwenden.

Die experimentelle Methode ist als zielbewusstes, planmässiges Verfahren, auf meine Initiative und im Kontakt mit mir durch meinen Schüler M. Gładysz ins Leben gerufen worden. Es ist eine Gelände-Methode par excellence, sie lässt sich jedoch ausschliesslich bei der Erforschung einiger Kulturerscheinungen anwenden, besonders aber bei der plastischen Kunst und bei der Musik. Gładysz bedient sich ihrer mit grossem Erfolg bei der Erforschung der Volkskunst bei den schlesischen Gebirgsbewohnern. In ähnlichen Fällen beruht sie 1) auf einem absichtlichen automatischen Hervorrufen von ästhetischen Urteilen (Bewertungen)[1]) und einem Provozieren von Begründungen dieser Bewertungen, 2) einem Hervorrufen der Schaffung von Ornamenten ad hoc in Gegenwart des Forschers, indem man im entsprechenden Moment ländlichen Künstlern und anderen Dorfbewohnern, lose, ihnen bekannte, ornamentale Elemente reicht, die auf kleinen steifen Papierstücken dargestellt sind, u. s. w.

Besonders die Beobachtungen der Entstehung der eben erwähnten Ornamente, verschiedene Bemerkungen, der daran teilnehmenden oder aber zuschauenden Dorfbewohner u. s. w., eignen sich vortrefflich zur Kontrolle und Vertiefung der Kenntnisse, die vermittels der Analyse von Erzeugnissen der Volkskunst und durch gewöhnliche Gespräche mit Volkskünstlern, erworben wurden.

Interessant ist es, dass die experimentelle Methode trotz ihres frappanten und augenscheinlichen Nutzens, den sie gibt und schon gegeben hat, gleich nach ihrer Veröffentlichung unter einigen unserer Gelehrten Protest (wenn auch nur mündlichen) hervorgerufen hat; wobei u. a. „tief durchdachte“ Argumente angeführt werden wie... eine Krisis des Experimentes s o g a r in den Naturwissenschaften, Unmöglichkeit (sic!) seiner Anwendung in den humanistischen Wissenschaften u. s. w. Heute sind diese Proteste verstummt, und allmählich beginnen auch einige von denen diese Methode anzuwenden, die sie anfänglich kritisiert haben.

B) Was die Methoden anlangt, die bei der Erforschung des gesammelten Materials angewandt werden, so herrscht in dieser Hinsicht leider bei uns ein vollkommenes Chaos. Man hört ein Pêle-mêle von einer h i s t o r i s c h e n Methode, einer n a t u r w i s s e n-

---

[1]) Zu diesem Zweck zeigt man z. B. immer anderen Personen in verschiedenen Dörfern (Volkskünstlern, anderen Männern und Jünglinge, Frauen, Kindern) ein paar verschieden geschmückte (immer ein und dieselben) Exemplare der Volkskunst. Die Urteile und ihre Motivierung werden wörtlich notiert und Geschlecht, ungefähres Alter, Abstammung, Verhalten des betreffenden Individuums bei den Fragen u. s. w. wird so genau als möglich aufgeschrieben.

schaftlichen, einer typologischen oder vergleichenden oder auch analytisch-vergleichenden, funktionellen, einer phänomenologischen, statischen, quantitativen oder differentiellen, einer geographischen oder ethnogeographischen, psychologischen, philologischen, soziologischen u. s. w. und dabei verstehen gar nicht alle, die z. B. von der funktionellen Methode sprechen, ein und dasselbe darunter; anders fassen die Leser der russischen Autoren (Zelenins und Bogatyrevs) sie auf, anders C. Baudouin und ihre Schüler, und noch anders die Schüler Malinowskis. Kein Wunder, dass es mehrmals vorgekommen ist, dass Studenten, die ein paar Jahre bei einigen meiner Kollegen gearbeitet hatten, auf die Frage nach den Methoden, buchstäblich nichts antworten konnten; oder aber, wenn sie sich „gut" zum Examen vorbereitet hatten, aus dem Buche von Graebner „Methode der Ethnologie" Stücke auswendig hersagten. Selbstverständlich ist das keine Erscheinung, die ausschliesslich der polnischen Ethnologie eigen ist. In der ganzen Welt muss die Angelegenheit der in der Ethnologie angewandten Methoden unumgänglich, so schnell als möglich, in Ordnung gebracht werden. Ich persönlich schaffe mir während meiner Vorlesungen und Seminarien auf die Weise Rat, das ich reine Grundmethoden unterscheide und ihnen alle übrigen unterordne, oder sie auch vollkommen ausschalte, inwiefern sie, meiner Meinung nach, nicht den Namen einer Methode verdienen. Ich kenne aber nur vier Grundmethoden in der Ethnologie: die analytisch-vergleichende, die soziologische, geographische und die psychologische. Eigentlich beruhen ja alle vier Methoden auf dem Analysieren und Vergleichen. Aber die erste analysiert und vergleicht Erscheinungen einer Kategorie resp. einer Art, die andere die Beziehungen, die zwischen den Erscheinungen verschiedener Kategorien entstehen bzw. enstanden sind, die dritte — die räumliche Verbreitung der Erscheinungen [1]). Diese drei Methoden operieren ausschliesslich resp. können ausschliesslich mit ethnographischem Material operieren; ganz besonders ist dagegen die Stellung der vierten Methode; denn sie beruht auf dem Analysieren einiger ethnographischer Phänomene im vergleichenden Lichte unserer eigenen psychischen Erlebnisse wie auch der Erleb-

[1]) Die geographische Methode wenden bei uns sporadisch die Schüler von C. Baudouin, A. Fischer, E. Frankowski an. In grossem Masstab wird sie von mir und meinen Schülern (besonders J. Obrębski und M. Kaczanowska) angewandt (s. unten); was Obrębski anbelangt, siehe seine Arbeit vom Ackerbau bei den Balkanvölkern (s. unten).

nisse uns psychisch ähnlicher Personen, unserer Kinder u. s. w. Nebenbei gesagt, ist über die Gefahren und die Schwierigkeiten dieser Methode so viel geschrieben und gesprochen worden, dass heute einige unserer Gelehrten sie einfach zu erwähnen fürchten, um sich nicht — wie sie ernstlich glauben — zu kompromittieren. Eins ist sicher: diese Methode ist ungemein wertvoll, unentbehrlich, wir bedienen uns ihrer de facto absolut alle; ihr Erfolg hängt jedoch, wie immer von der Intelligenz, der entsprechenden Begabung, der Erfahrung und vor allem von dem Grad des Kritizismus des Forschers ab.

Die philologische Methode ist keine einfache Grundmethode, wie die vier obengenannten; sie besteht nämlich aus dem Zusammenwirken der analytisch-vergleichenden und geographischen Arbeitsweisen, indem aber nicht direkt die Kulturerscheinungen selbst, sondern ihre Namen in Betracht gezogen werden und erst auf den Ergebnissen der Erörterung dieser Namen Rückschlüsse auf die Geschichte usw. der benannten Erscheinungen gezogen werden. Auch die sogen. historische bzw. kulturhistorische Methode ist keine einfache Grundmethode. Im Gegenteil sie muss als eine ziemlich komplizierte Kombination der analytisch - vergleichenden mit der geographischen und bis zu einem gewissen Grade auch der soziologischen bezeichnet werden, und zwar als eine Kombination, die sich vom Standpunkte der kulturhistorischen Richtung aus entwickelt hat. Die sogen. naturwissenschaftliche Methode war in der Ethnologie eine analytisch-vergleichende vom Standpunkte des naiven Evolutionismus aus gesehen.

Die funktionelle Methode Malinowskis (s. o.) ist selbstverständlich eine Variante der klassischen soziologischen; was aber die funktionelle „Methode“ der russischen Forscher anlangt und die funktionelle vel phänomenologische der C. Baudouin, so wäre es besser sie, soweit ich das richtig verstehe, überhaupt nicht als Methoden zu bezeichnen. Denn es handelt sich bei ihnen einfach nur darum, die Aufmerksamkeit auf das innere Wesen resp. die Funktionen der Kulturerscheinungen, die zu stiefmütterlich z. B. von dem schematischen Historismus behandelt werden, zu lenken. Auch die statische „Methode“ existiert für mich nicht. Endlich die sogen. quantitative oder differentielle „Methode“ Czekanowskis halte ich in Übereinstimmung mit A. L. Kroeber u. a. nicht für eine Methode, sondern für eine Hilfstechnik. Im Gegensatz zu einigen deutschen und polnischen Anthropologen jedoch, die sie als Zahlenspielerei oder ähnlich definieren, sehe ich sie als durchaus brauchbar an. Aber es muss als vollkom-

mene Täuschung angesehen werden, wenn angenommen wird, sie sei an sich subtil oder objektiv. Es liegt in der Natur der Sache, dass sie weder das eine noch das andere sein kann. Die Zahl der Kulturelemente nämlich, bei denen man sie in der Praxis anwenden kann, ist verhältnismässig sehr beschränkt, diese Elemente aber kann man nicht nur unmöglich für gleichwertig ansehen[1]), sondern sie können auch vollkommen willkürlich ausgewählt, resp. durch einen einfachen Zufall diktiert werden. Man darf auch im Zusammenhange damit niemals vergessen, dass die, mit dieser Hilfstechnik erhaltenen Resultate ausschliesslich für die Elemente Geltung haben, die in dem gegebenen Fall in die Berechnung einbezogen sind, und nur im Verhältnis zu den Orten und zu den Zeitabschnitten, für die jene Elemente faktisch festgestellt worden sind. Übrigens lässt sich die Technik, von der hier die Rede ist, nur bei einigen ethnologischen Forschungen anwenden.

8. Systematik und Terminologie.

Die Systematik und Terminologie der ethnologischen Wissenschaften unterliegt im allgemeinen zweifellos immer weiter gehenden Vereinfachungen; andererseits jedoch wird sie unnötig kompliziert infolge der etwas barocken und unklaren Art eines unserer Ethnologen, Gedanken auszudrücken, obwohl zugegeben werden muss, dass von seinen Neubildungen (Neologismen) einige verbreitet zu werden verdienen.

Die Unterscheidung der Ethnologie (als einer Wissenschaft, die nicht mit einer bestimmten ethnischen Gruppe verbunden ist) und der Ethnographie (die sich dem Kennenlernen der ethnischen Gruppen oder ihren Teilen widmet) ist in Polen vollkommen allgemein verbreitet. Nur C. Baudouin tritt dem entgegen, indem sie vorschlägt, ausschliesslich den zweiten Terminus (Ethnographie) zu gebrauchen[2]). Es ist zu bezweifeln, ob dieser Vorschlag angenommen werden wird.

Verschiedene Zusatz-Termini, wie *folklor* (Folklore), *ergologia* (Ergologie), *ludoznawstwo* (Volkskunde) u. s. w. werden bei uns im allgemeinen nur im untergeordneten Sinne und von einigen (unter anderen auch von mir) fast gar nicht oder gar nicht gebraucht.

---

[1]) Da wir keine objektiven Kriterien für ihre Bewertung haben.

[2]) Vergleiche dasselbe in der zeitgenössischen russischen Wissenschaft (wo der schon verworfene Terminus Ethnologie als ein von der Bourgeoisie(!) gebrauchter Ausdruck gilt).

Die Einteilung der Kultur in eine materielle[1]), geistige und soziale ist jetzt in Polen allgemein verbreitet und vollkommen festgelegt. Trotzdem ist K. Dobrowolski mit einer Kritik dieser Einteilung aufgetreten indem er folgende vorschlägt: 1) die wirtschaftliche Kultur, 2) die technische Kultur, 3) die soziale Kultur, 4) die religiöse Kultur, 5) „Kultur der Erkentnis“, 6) die künstlerische Kultur. Es ist ganz unwahrscheinlich, dass diese Einteilung sich einbürgern könnte, um so mehr, als Dobrowolskis Kritik der herrschenden Einteilung auffällige logische Fehler aufweist und absolut unhaltbar ist; davon aber, dass jegliche Kultur im Grunde genommen geistig ist (und — fügen wir hinzu — auch sozial, was Dobrowolski vergessen hat), wusste man schon sehr lange vorher und vergass es niemals[2]). Ich persönlich bin von Grund aus gegen jegliche überflüssige Neuerungen auf dem Gebiete der Systematik und Terminologie, da sie nur Verwirrungen statt Nutzen bringen. Sicher ist es auch, dass der überaus grösste Teil unserer Ethnologen derselben Meinung ist.

Mit der Angelegenheit der Einteilung der Kultur beschäftigte sich auch unlängst einer unserer klassischen Archäologen, aber auch seine Abhandlung[3]) wird gleichfalls bestimmt keine Veränderung in der bereits, wie schon gesagt, festgesetzten und in der Praxis sehr bequemen ethnologischen Systematik und Terminologie hervorrufen, da ja diese übrigens ihre festen Begründungen besitzt[4]). Viel

[1]) Einige nennen sie die technische.

[2]) Siehe z. B. K. Moszyński „Kultura ludowa Słowian“ [Die Volkskultur der Slawen], Bd. 1, 1929, S. 4. § 6: „Um sich in der ganzen Kultur leichter orientieren zu können, hat man sich daran gewöhnt, sie in drei grosse Gebiete einzuteilen: in die materielle Kultur (oder die technische), die geistige und die soziale. Man darf aber diese Unterscheidung nicht wörtlich nehmen. Jede Kultur ist im Grunde genommen geistig, jede ist sozial, es gibt keine und kann keine nicht-geistige und nicht-soziale Kultur geben. Bei der oben genannten Unterscheidung handelt es sich nur um Hervorhebung der charakteristischsten Merkmale des gegebenen Gebietes“.

[3]) S. J. Gąsiorowski, Le problème de la classification ergologique et la relation de l'art à la culture matérielle (1936). Der Verfasser beruft sich u. a. auf die Klassifikation der Ethnologen, kennt sie aber sehr wenig, und diejenigen, die er kennt, hat er nicht gründlich genug durchdacht.

[4]) Kurz und halb populär führe ich sie in der eben angeführten „Kultur“ S. 5 an: „In der materiellen Kultur äussert sich vor allem das physische Leben des Menschen; sie dient zur Befriedigung der materiellen Bedürfnisse. Hierher gehört also die Sammelwirtschaft, die Jägerei, die Vorbereitung von Nahrung, Verfertigung von Kleidung, Bauten u. s. w. Die geistige Kultur befriedigt vor allem die sogenannten Bedürfnisse des Geistes; man rechnet also zu ihr die Religion, Wissenschaft, Kunst u. s. w. In der sozialen Kultur tritt am deutlichsten das Band

mehr Zeit als Dobrowolski haben der Systematik gewidmet: J. St. Bystroń: Wstęp do ludoznawstwa polskiego [Einleitung in die polnische Volkskunde] (1926) und ich: O wewnętrznym układzie prac, obejmujących całokształt kultury materialnej [Von der inneren systematischen Einteilung der Arbeiten, welche das Gesamtgebiet der materiellen Kultur umfassen] (1925); Kultura ludowa Słowian [Die Volkskultur der Slawen] (1929 sq.); Z zagadnień systematyki wytworów kultury ludowej [Einiges zu den Problemen einer Systematik der Volkskultur-Elemente] (1937).

9. Kritik.

Man kann, soviel ich sehe, ruhig sagen, dass die Ethnologen in Polen sich fast gar nicht mit wissenschaftlicher Kritik befassen [1]). Die einzige, für einige andere unangenehme Ausnahme, bin in dieser Hinsicht leider ich selbst. Meine Kritik orientiere ich nach vier verschiedenen Richtungen, nämlich: 1) nach den sogen. Quellen (habe mit ihr in LS, Bd. 2, begonnen: Nieco uwag krytycznych [Einige kritische Bemerkungen]), 2) gegen den schematischen Historismus (s. z. B. Artikel Varia: 1. Kritische Bemerkungen über einige der gegenwärtigen Richtungen in der Ethnologie, deutsch, LS, Bd. 4, 1937, S. 27 sq.), 3) gegen eine tendenziöse und unpräzise und 4) gegen eine liederliche Arbeitsweise.

10. Gelände—Forschungen.

Da von den aussereuropäischen Gelände-Forschungen T. Kowalskis, T. Vetulanis, R. Stopas und A. Kosibas weiter unten die Rede sein wird (s. 161 sq.), so werde ich hier nur eine kurze Mitteilung über die übrigen geben.

Im Jahre 1926 habe ich meine systematischen ethnogeographischen Forschungen über die materielle Kultur der in Polen sässhaften Völker abgeschlossen. Sie begannen im Jahre 1922 und bezogen sich auf über 100 Dörfer, die fast gleichmässig bis an die Grenzen des Staates gelagert sind. Alle diese Dörfer habe ich persönlich besucht. In den Jahren 1930 — 1931 füllten einige meiner Kollegen (Prof. Dr. J. Ziłyński, Doz. Dr. M. Małecki, Dr. A. Tomaszewski, A. Chętnik) und einige meiner Schüler, sowie zwei Schüler von C. Baudouin

in Erscheinung, welches die einzelnen Individua zu Gemeinschaften vereinigt; ihr wichtigster Bestandteil ist die soziale Organisation (z. B. die Organisation der Familie), dann Rechtsbräuche, Gesellschaftsbräuche u. s. w.“.

[1]) Selbstverständlich werden hier Seminararbeiten, Vorträge und Privatgespräche nicht in Betracht gezogen.

persönlich unter meiner Leitung Fragebogen über einige Probleme der geistigen Kultur in über hundert anderen Dörfern aus. Die Dörfer waren so ausgewählt, dass das Netz der erforschten Punkte Polen mit einer offenbaren Gleichmässigkeit bedeckt (in diesen Jahren habe ich persönlich nur 7 Dörfer besucht). Die Ergebnisse der eben erwähnten Forschungen habe ich teilweise in meinen Arbeiten benutzt (s. u. a. die unten erwähnten Abhandlungen S. 164 sq.). Systematisch aber mache ich sie in dem unter Mitwirkung von J. Klimaszewska bearbeiteten Atlas kultury ludowej w Polsce [Atlas der Volkskultur in Polen] bekannt (s. d.).

Das waren die wichtigsten Feldunternehmungen in der Berichtsperiode. Ausser mir und meinen Schülern hat noch C. Baudouin mit ihren Schülern eifrig Geländearbeit betrieben; ferner nahmen an ihr auch erheblichen Anteil die Schüler von A. Fischer (besonders J. Falkowski), Poniatowski (besonders H. Dworakowski) und andere. J. Obrębski hat mehrmals Forschungen auf dem Balkan getrieben; die letzte Zeit hat er sozio- und ethnographisches Material in Polesien gesammelt.

Durch Versenden von Fragebogen an dritte Personen ist zu besonders reichen Ergebnissen die tüchtige und unermüdliche Schülerin von J. St. Bystroń, B. Stelmachowska gelangt. Eine grosse Anstrengung hat auf diesem Gebiete auch ein Schüler Fischers S. Popiel geleistet, indem er ausführliche Materialien über Hand und Fussstampfen sammelte.

11. Die ethnologischen Wissenschaften und die Soziologie.

Die besonderen Meinungsverschiedenheiten, die sich in der polnischen Wissenschaft, infolge der grossen Expansion der Soziologie in den letzten Jahren geltend zu machen beginnen, wie auch die Tatsache, dass dieser Zweig der Wissenschaft anfängt sehr modern zu werden, zwingt mich, den beginnenden Kampf zwischen der Soziologie und der Ethnologie zu charakterisieren.

Wie allen, ausser einigen neueren Soziologen bekant ist, haben die ethnologischen Wissenschaften schon längst ein genau definiertes Forschungsobjekt; das ist die niedere Kultur, wie auch die Völker, oder die ethnischen Schichten, welche die Träger dieser Kultur sind. Ebenfalls allen, ausser einigen neueren Soziologen, sind seit sechzig Jahren die objektiven Kriterien bekannt, welche die niedere Kultur von der höheren d. h. von der Zivilisation trennen. Das ist aber eine Frage aus dem Elementarwissen, die ich doch wohl hier nicht zu erörtern brauche. Auch auf die ganz allgemein bekannten Sachen, wie

die wichtigen Unterschiede der niederen Kultur als Ganzes genommen und der Zivilisation, werde ich hier nicht näher eingehen.

Im Gegensatz zu den ethnologischen Wissenschaften besitzt die Soziologie bis heute kein genau definiertes Objekt, an dem sie ruhig arbeiten könnte, ohne jemanden aus seinen schon längst besetzten Arbeitsplätzen zu verdrängen. Die Soziologen orientieren sich nur nach der Richtung (s. o.). Weil aber fast alles, was den Menschen anbelangt (und nicht nur den Menschen), sich vom soziologischen Standpunkt erforschen lässt, also betrachten sie alles als ihr eigenes wissenschaftliches Material. Obgleich es ergötzlich ist in einer Publikation wie die deutsche „Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie" gleich neben Artikeln wie „Die Geschwisterschar als Milieu des Kindes" oder „Die nationale Erstarkung Amerikas", Arbeiten wie die Abhandlung des Zootechnikers M. Hilzheimer „Austausch von Haustieren zwischen Asien und Afrika vor dem 2. Jahrhundert v. Chr." [1]) anzutreffen, so liegt doch darin ausser einer gewissen Nachlässigkeit nichts Schlimmes. Das Übel beginnt erst dann, wenn die Soziologen, anstatt neben anderen Forschern zu arbeiten und zwar an jeglichen Stoffen, die ihnen zusagen, und zu denen ihnen niemand den Zutritt versperrt, sich in Angreifer verwandeln, die sich eines fremden Eigentums zu ihrer ausschliesslichen Benutzung zu bemächtigen suchen, oder aber wenn sie ausschliesslich sich die Fähigkeit, jenes fremde Eigentum ordentlich zu erforschen, wie auch die Beherrschung genauer Methoden zuschreiben, während sie im Grunde genommen keine einzige Methode haben, die sich, was Präzision anbelangt, sagen wir, etwa mit unserer geographischen vergleichen liesse.

Ein solcher Zustand herrscht eben zur Zeit in Polen. Es lässt sich das aber erstens dadurch erklären, dass unsere Soziologie (mit ihren Adepten) noch eine sehr junge Wissenschaft ist, und zweitens durch ihre [2]) frappante Ignoranz nicht nur in ethnologischen Sachen, sondern auch überhaupt, was den Bereich der Systematik und des gegenseitigen Verhältnisses der wissenschaftlichen Gebiete anbelangt. Wenn sie genau die Verhältnisse, die, sagen wir mal, zwischen der Anthropologie, Zoologie oder Botanik einerseits und der Biologie, Physiologie, Morphologie u. s. w. andererseits kennen möchten, dann würden sie wohl begreifen, dass ein und derselbe wissenschaftliche Stoff mit grossem Nutzen von verschiedenen Standpunkten erforscht werden kann. Der Biologe z. B. hat vor dem Botaniker das voraus, dass er nicht nur das Leben der Pflanzen sondern auch das Leben der

---

[1]) Siehe die zitierte Zeitschrift, Bd. 6, 1930.

[2]) Hierher gehören natürlich weder L. Krzywicki noch J. St. Bystroń.

Tiere gründlich kennt, der Botaniker aber wiederum vor dem Biologen das, dass er nicht nur das Leben der Pflanzen, sondern gleichfalls ihre Morphologie, Geographie, Ökologie u. s. w. kennt. Das wissen jedoch unsere Soziologen nicht. Was aber besonders frappiert, ist, dass sie ausserdem die Existenz und die Wichtigkeit der historischen Richtung in der Ethnologie vollkommen ignorieren, auf die sich doch, wie es die Meinung vieler Ethnologen (u. a. gehöre ich auch zu ihnen), die hauptsächlichste Existenzberechtigung dieser Wissenschaft stützt. Als Ergebnis von alledem kann man in polnischen ernsten soziologischen Zeitschriften z. B. eine solche Erklärung lesen wie: „Zur Erforschung der primitiven Gemeinschaften und ihrer Kultur ist vor allem der Soziologe berechtigt, dann folgen die Repräsentanten der anderen humanistischen Wissenschaften, wie der Religionsforscher, Ergologe u. s. w. schliesslich der Theoretiker der Kultur, der in erster Reihe die Ergebnisse der Forschungen des Soziologen berücksichtigen müsste. Für den Ethnologen bleibt kein Platz mehr übrig" [1]. Der berühmte Ausspruch des Königs Salomo von dem häufigen Auftreten einer gewissen menschlichen Unzulänglichkeit wäre hier durchaus am Platz; da jedoch dieser Abschnitt wohl sicher von irgend einem Adepten — einem Anfänger — geschrieben worden ist, so will ich hier keine weiteren Beweise für die Richtigkeit des Sprichwortes liefern: Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.

Im Gegensatz zu den Soziologen, welche die Arbeiten der Ethnologen so sehr verachten, schätzen die letzteren, wenigstens einige unter den polnischen, die Arbeiten der ersteren ganz aufrichtig. Werke in der Art wie „The Polish Peasant in Europe and America" von W. Thomas und F. Znamierowski (1927), ausländische und einheimische soziologische Publikationen (Przegląd Socjologiczny [Soziologische Rundschau] gegründet im Jahre 1930, Roczniki socjologii wsi [Jahrbücher der Dorfsoziologie], die vom Jahre 1936 an erscheinen) werden von ihnen jetzt und sicher auch weiterhin mit der erforderlichen Aufmerksamkeit verfolgt werden.

Das Leben aber wird selbst entscheiden, wer bei der Erforschung der niederen Kultur einen grösseren Nutzen bringen kann: ihre Spezialisten, d. h. die Ethnologen, oder vielleicht die Soziologen. Das Problem wird mit Sicherheit vor allem darauf hinauslaufen, auf welcher Seite eine grössere Zahl talentvoller, oder sogar eventuell genialer Forscher arbeiten wird.

[1]) Przegląd Socjologiczny [Soziologische Rundschau] Bd. 3, 1935, S. 322

12. Arbeiten [1]).

A. ALLGEMEINES [2]).

Br. Malinowski, Anthropology (EB, Additional Volumes, 1926); C. Baudouin [3]), Etnografja (ŚŻ, Bd. 2, 1934, S. 248—255); Br. Malinowski, Culture (Enc. of Social Sciences, Bd. 4, 1931, S. 621—646); derselbe, The Life of Culture (Smw.: The Diffusion Controversy, 1927); K. Dobrowolski, Zagadnienie kultury [Das Problem der Kultur] (Kal. auf das Jahr 1937, S. 68—72). J. St. Bystroń, Kultura ludowa [Die Volkskultur] (1936, S. 462); derselbe, Źródła kultury ze szczególnem uwzględnieniem kultury wiejskiej w Polsce [Quellen der Kultur mit besonderer Berücksichtigung der Dorfkultur in Polen] (Smw.: Kultura wsi [Kultur des Dorfes], 1930, 16°, S. 105—123); K. Moszyński, Z zagadnień systematyki wytworów kultury ludowej [Einiges zu den Problemen einer Systematik der Volkskultur-Elemente] (Z, Bd. 27, 1937, 4°, S. 92—98).

Br. Malinowski, The Problem of Meaning in Primitive Languages (im Smw.: The Meaning of Meaning by C. K. Ogden and I. A. Richards, 1927, S. 296—336).

B. ALLGEMEINE VÖLKERKUNDE.

J. Czekanowski, Rasy i ludy [Rassen und Völker] (Smw.: Wielka Historja Powszechna [Grosse allgemeine Geschichte], Bd. 1, 1935, 4°, S. 51—156); im Druck ist das Buch desselben Autors und seiner Schüler: Człowiek, jego rasy i życie [Der Mensch, seine Rassen und sein Leben]. St. Poniatowski, Z nowszych postępów etnologji [Einiges über die neueren Fortschritte der Ethnologie] (Czasopismo Geograficzne [Geographische Zeitschrift], Bd. 2, 1924, S. 61—72 und 412—422; Bd. 3, 1925, S. 76—88); derselbe, La classification des races humaines par la méthode historique en ethnologie (IIA, IIe Session [1924], 1926); derselbe, Podłoże rasowe kultur zasadniczych [Die Rassengrundlage bei Grundkulturen] (Sborník I Sjezdu slovanských geografů a ethnografů w Praze (1924) [Sammelband des ersten Kongresses slawischer Geographen und Ethnographen in Prag (1924)], 1926, S. 264—267); derselbe, Analiza antropologiczna podłoży rasowych a kryterja etnologiczne związków kulturowych [Eine anthropologische Analyse der Rassengrundlagen und die ethno-

---

[1]) Die meisten der in polnischer Sprache veröffentlichten Arbeiten enthalten französische, deutsche und englische Zusammenfassungen.

[2]) Abkürzungen s. am Ende des Artikels.

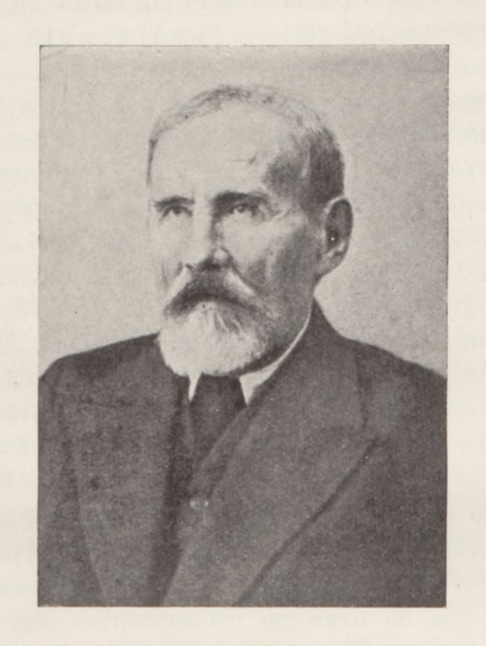
[3]) Siehe unten: Abkürzungen.

logischen Kriterien der Kultur-Beziehungen] (Spr. TNW, Bd. 19, 1927); derselbe, Die Arier und die nordische Rasse (IIA, IIIe Session [1927] 1928); E. Kosibowicz, Problem ludów pigmejskich [Das Problem der pygmäischen Völker] (1927, S. 236); J. Manugiewicz, Współczesne poglądy na pochodzenie kultur ludowych świata [Die gegenwärtigen Anschauungen über die Herkunft der Völkerkulturen der Welt] (WL, Bd. 1, 1932, S. 34—39, 63—85; Bd. 2, 1933, S. 1—11, 41—53); K. Moszyński, Varia: 1. Kritische Bemerkungen über einige der gegenwärtigen Richtungen in der Ethnologie (deutsch, LS, Bd. 4, 1937, S. 27—33).

a. Asien.

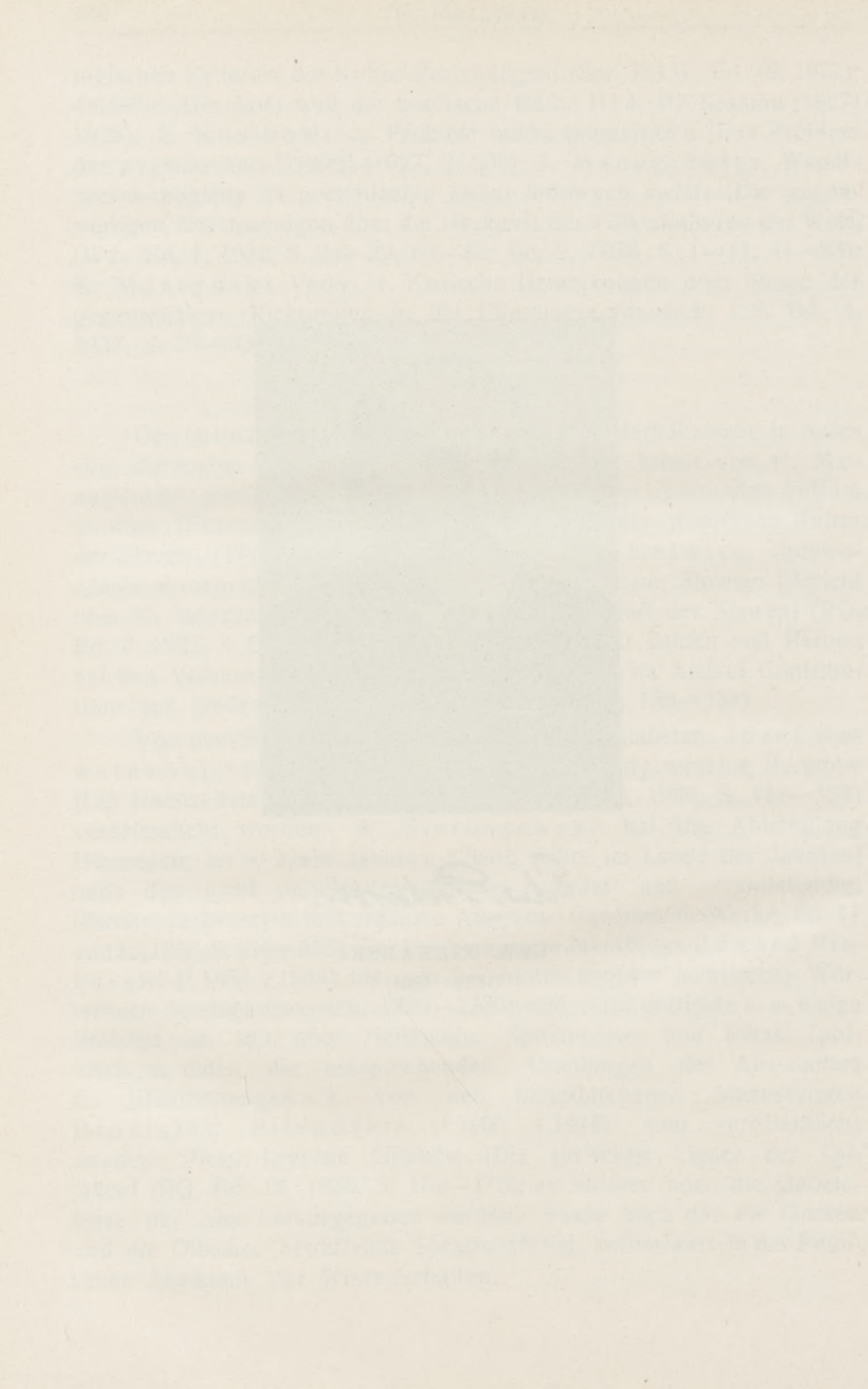
Den ehemaligen ethnischen und rassischen Verhältnissen in Asien sind die ersten vier Abschnitte des I Teiles der Arbeit von K. Moszyński gewidmet: Badania nad pochodzeniem i pierwotną kulturą Słowian [Forschungen zu der Herkunft und der primitiven Kultur der Slaven] (1925, S. 3—96); vergl. auch Wł. Kotwicz, Sprawozdanie z rozprawy K. Moszyńskiego o pochodzeniu Słowian [Bericht über K. Moszyńskis Abhandlung von der Herkunft der Slawen] (RO, Bd. 3, 1927, S. 290—326).—Die Benennungen der Zahlen und Farben bei den Völkern Nordasiens bespricht Kotwicz im Artikel Contributions aux études altaïques (RO, Bd. 7, 1931, S. 130—234).

Von den Manuskripten des bekannten Orientalisten Józef Kowalewski (* 1800 † 1878) ist die Arbeit: Obrzędy weselne Burjatów [Die Hochzeitsbräuche der Burjäten] (RO, Bd. 12, 1936, S. 143—158) veröffentlicht worden. W. Sieroszewski hat die Abhandlung Dwanaście lat w kraju Jakutów [Zwölf Jahre im Lande der Jakuten] nach den nicht publizierten Notizen erweitert und vervollständigt (Zweite verbesserte und ergänzte Ausgabe: Gesammelte Werke, Bd. 11 und 12, 1935, S. 434+395). Der hervorragende Jakutologe Edward Piekarski (* 1858 † 1934) hat sein berühmtes grosses jakutisches Wörterbuch beendet (russisch, 1899—1930) und veröffentlichte u. a. einige Beiträge im RO über Heilkunde, Sprichwörter und Rätsel (polnisch, s. unten die entsprechenden Abteilungen des Abschnittes C „Bearbeitungen..."). Von den hinterbliebenen Manuskripten Bronisław Piłsudskis (* 1866 † 1918) sind veröffentlicht worden: Pieśni liryczne Gilaków [Die lyrischen Lieder der Giljaken] (RO, Bd. 12, 1936, S. 159—176); es müssen noch die Gebetstexte der Aino herausgegeben werden, sowie auch das die Oroken und die Oltschen betreffende Sprachmaterial, aufbewahrt in der Polnischen Akademie der Wissenschaften.

Edw. Piekarski.

EDW. PIEKARSKI
(1858—1934)

W. Jabłoński, Les Siao-ha (i-eu) l-yu de Pékin. Un essai sur la poésie populaire en Chine (1935, 193 S.).

S. Klimek hat eingehend die unter seiner Leitung von Ch. v. Fürer-Haimendorf durchgeführte Analyse der sozialen Institutionen bei den Gebirgsstämmen an den Ostgrenzen Westindiens besprochen (Roczniki dziejów społecznych i gospodarczych [Jahrbücher der sozialen und wirtschaftlichen Geschichte], Bd. 3, 1934, S. 62—76). M. Koliński hat die Musik der Primitivstämme auf Malaka bearbeitet (s. u. S. 185) und E. Słuszkiewicz — die Demonologie der Völker von Westindien (s. u. S. 180). Etwas Ethnographie im Text und auf den Abbildungen finden wir in den Reisebeschreibungen von Br. Grąbczewski, W pustyniach Raskemu i Tybetu [In den Wüsten von Raskem und Tibet] (ohne Datum, 240 S.), Przez Pamiry i Hindukusz do źródeł rzeki Indus [Durch Pamir und Hindukusch zu den Quellen des Flusses Indus] (w. o., 226 S.), Kaszgarja. Kraj i ludzie [Kaschgar. Land und Volk] (w. o., 246 S.). Weniger streng ethnographische Nachrichten enthält das Buch von J. St. Bystroń, Wspomnienia syryjskie [Syrische Erinnerungen] (1928, 181 S.). Transkaukasien betrifft die Abhandlung von K. Moszyński, Znaczenie etnografji Kaukazu dla badań etnologicznych na Bałkanach [Die Bedeutung der Ethnographie des Kaukasus für die ethnologischen Forschungen auf dem Balkan] (LS, Bd. 3, 1932/34, S. 97—107).

Nach einem schon früheren, kürzeren Aufenthalt des Zootechnikers Jan Rostafiński in Anatolien, hat dann sein Fachgenosse T. Vetulani in den Jahren 1929 u. 1934 Forschungsreisen in dieses Land gemacht, und ihm verdanken wir die auch für die Ethnographen wertvolle Abhandlung von der Viehzucht in Kleinasien (s. u. S. 171). Jedoch besonders fruchtbar für die Ethnographie und namentlich für die Sprachwissenschaft waren die anatolischen Forschungsreisen des bekannten Orientalisten T. Kowalski in den Jahren 1927 u. 1936 (die letzte gemeinsam mit dem Anthropogeographen St. Leszczycki): T. Kowalski, Podróż naukowa polska do Azji Mniejszej [Die polnische Forschungsreise nach Kleinasien] (RO, Bd. 5, 1929, S. 240—245); derselbe, Reise im südlichen Kleinasien (Petermanns Mitteilungen, Bol. 83, 1937, S. 52); derselbe, Compte-rendu du voyage dialectologique en Anatolie méridionale (BIAPS, 1936, S. 129—133). Da Kowalski auch über die Balkan-Türken Forschungen angestellt hat (s. RO, Bd. 7, 1931, S. 322—323), so konnte er den ersten synthetischen Grundriss der osmanischen Dialekte, wie auch eine Reihe von Beiträgen liefern, die u. a. auch eine ethnographische Bedeutung besitzen

(s. unten). Viele wertvolle Einzelheiten für den Ethnographen, wie auch bibliographische Winke enthält u. a. seine Arbeit: Dialectes türks-osmanlis (L'Encyclopédie de l'Islam, 1931, S. 968—988). Ausserdem siehe desselben Verfassers: Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du nord-est (1933, 28 S.) und Les Turcs balkaniques (Revue International des Études Balkaniques, Bd. 2, 1936, S. 420 sq.).

b. Afrika.

Wenig Ethnographie finden wir in dem Buche von J. St. Bystroń, Alger [Algerien] (1934, 248 S.). Einige gute photographische Aufnahmen und etwas ethnographisches Material vom Stamme Habe im mittleren westlichen französischen Sudan gibt in seinen Reisebeschreibungen J. Giżycki, Biali i Czarni [Die Weissen und die Schwarzen] (1934, S. 227—243). Im Jahre 1927 erschien der 4. Band des bekannten Werkes von J. Czekanowski, Forschungen im Nil-Kongo Zwischengebiet, in dem er die Ergebnisse seiner Forschungen, bearbeitete die er als Mitglied der Expedition des Herzogs Adolf Friedrich zu Mecklenburg (1907/08) angestellt hatte. L. Janikowski, welcher in den Jahren 1882—1890 als Ethnograph in West-Afrika (Fernando-Poo, Kamerun, Gabon) geforscht und wertvolle Sammlungen mitgebracht hat, die sich jetzt im Ethnographischen Museum in Warschau befinden, hat die Erinnerungen an seine Forschungsreisen veröffentlicht: W dżunglach Afryki [In den Dschungeln Afrikas] (1936, 208 S.). Im Jahre 1935—1936 hat R. Stopa eine Reise nach Südwest- und Südafrika gemacht, und als Resultat derselben veröffentlichte er Teksty hotentockie: Hai-//Omn- und Namatexte, (1936 46 S.). Schon vorher hat er eine Abhandlung geliefert, die sehr nahe die Sprachen dieses Teiles von Afrika berührt: Die Schnalze, ihre Natur, Entwicklung und Ursprung (1935, 198 S.).

c. Australien und Ozeanien.

Die meisten Arbeiten von Br. Malinowski, von denen unten die Rede sein wird, stützen sich auf seinen früheren weltbekannten Forschungen in West-Melanesien (Trobriandinseln) und in Neu-Guinea, die er in Jahren 1914 — 1918 als Mitglied der Expedition von Robert Mond ausführte. Im Jahre 1935 erschien sein zweibändiges Quellenwerk: Coral Gardens and their Magic (500 S. + 350 S.).

d. Amerika.

Die zahlreichen Reisen der Polen nach Süd-Amerika haben eine reiche Literatur hervorgerufen (M. Fularski, B. T. Lepecki, M. T. Le-

pecki, A. Zarychta). Diese besitzt jedoch mit ganz wenigen Ausnahmen (s. u. S. 173) fast gar keinen ethnographischen Wert. Verhältnismässig noch am meisten, übrigens wenig wertvolles, Material kann man in den Aufnahmen und im Buch-Texte von M. Fularski, Argentyna—Paragwaj—Boliwja [Argentinien, Paraguay, Bolivia] (1929) finden. Streng wissenschaftlich dagegen ist die Arbeit von S. Klimek und W. Milke, An Analysis of the Material Culture of the Tupi Peoples (American Anthropologist, Bd. 37, nr 1, 1935). In Vorbereitung ist eine Monographie von S. Klimek über die Bewohner des Feuerlandes.

Nordamerika betrifft eine andere Abhandlung von S. Klimek: Culture Element Distribution: I. The Structure of California - Indian Cultur (Publ. of the University of California in American Arch. and Ethn., Bd. 37, 1935).

Eine nützliche ethnographische Beschreibung der Eskimos gibt auf Grund eigener Beobachtungen und des Literatur-Materials A. Kosiba in seinem Buche „Grenlandia" [Groenland] (1937, S. 347—447).

e. Europa.

Nach der Veröffentlichung einer ethnographischen Wandkarte der ganzen Welt durch den Deutschen A. Drexel im Jahre 1934, empfand man noch stärker den Mangel einer objektiv bearbeiteten grossen Sprachenkarte Europas, besonders von Mittel- und Osteuropa, wo, wie bekannt, sehr verworrene ethnische Verhältnisse herrschen. Solch eine Wandkarte einschliesslich Skandinavien und der Balkanhalbinsel habe ich vielfarbig nach den neusten Quellen im Jahre 1936 bearbeitet (K. Moszyński, Mapa językowa Europy środkowej i wschodniej, 1:1.750.000 [Sprachenkarte von Mittel- und Osteuropa]). Als jedoch das Forschungs-Institut für Osteuropa in Wilna mit den Bemühungen sie drucken zu lassen begonnen hatte, scheiterten diese an unvorhergesehenen Schwierigkeiten. Auf diese Weise, scheint's wird meine Arbeit vereitelt werden.

I. Die Slawen.

K. Dobrowolski, Zagadnienie słowiańskie [Das slawische Problem] (Kal. auf das Jahr 1935, S. 93—95); K. Moszyński, Badania nad pochodzeniem i pierwotną kulturą Słowian [Forschungen zu der Herkunft und der primitiven Kultur der Slawen] (I Teil, 1925, 139 S.; vergleiche auch das französische Referat im BIAPS, [1925] 1927,

S. 128—134); J. Rozwadowski, Remarques critiques sur la patrie, dite primitive, des peuples slaves (Conférence des historiens des états de l'Europe orientale, II, 1928, S. 157—161); J. Czekanowski, Wstęp do historji Słowian [Einführung in die Geschichte der Slawen] (1927, 326 S.); derselbe, Słowianie [Die Slawen] (ŚŻ, Bd. 4, 1936, S. 826—835); K. Moszyński, Nowe syntezy prof. Czekanowskiego na temat Słowian [Neue Synthesen des Prof. Czekanowski zum Thema: die Slawen] (Balticoslavica, Bd. 3, 1938). Z. Rysiewicz, O praojczyźnie Słowian [Von der Urheimat der Slawen] (Lud, Bd. 34, 1936, S. 46—66); K. Moszyński, Ślady najazdów germańskich. Wskazówka toponymiczna [Spuren germanischer Einfälle. Ein toponomastischer Hinweis] (Wiadomości Archeologiczne [Archeologische Nachrichten], Bd. 9, 1925, S. 301—303); M. Lewicki, Z rozważań nad kontaktem Słowian z ludami ałtajskiemi [Zur Frage über die Berührungen zwischen den Slawen und den Altai-Völkern] (Lud, Bd. 34, 1936, S. 171—183).

Słownik Starożytności Słowiańskich [Wörterbuch der slawischen Altertümer] redigiert von Fr. Bujak (Probeheft, 1934, 50 S.); A. Brückner, Die Slawen (deutsch; 1926).

K. Moszyński. Kultura dawnych Słowian w świetle badań etnologicznych [Die Kultur der alten Slawen im Lichte der ethnologischen Forschungen] (Kal. auf das Jahr 1935, S. 72 — 76); derselbe, Kultura ludowa Słowian [Die Volkskultur der Slawen] I Teil, Die materielle Kultur (1929, 707 S.; schwedisch: Slavernas Folkkultur, Första delen. Materiell Kultur, 1936, 4°, 366 S.); II Teil, Die geistige Kultur (1 Heft, 1934, 722 S.); A. Fischer, Etnografja słowiańska [Slavische Ethnographie] (bis jetzt sind 3 Hefte erschienen die den Polaben [1932, S. 1—40], den Lausitzer-Wenden [1933, S. 41—120] und den Polen [1934, S. 121—256] gewidmet sind).

II. Polen.

St. Poniatowski, Etnografja Polski [Ethnographie Polens] (Wiedza o Polsce [Polenkunde] Bd. 3, 1932, S. 191—344 + Tafeln). K. Moszyński, Von den sogenanten finnischen Einflüssen auf die Volkskultur Polens (deutsch; Festschrift der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, im Druck).

K. Moszyński, Atlas kultury ludowej w Polsce [Atlas der Volkskultur in Polen] bearbeitet gemeinsam mit J. Klimaszewska (Heft 1, 1934, 4 S. + 8 Karten mit Text; Heft 2, 1935, 12 Karten

mit Text; Heft 3, 1936, 10 Karten mit Text); St. Lencewicz, Rubież antropogeograficzna w Polsce [Die anthropogeographische Grenze in Polen] (Spr. TNW, Bd. 28, 1935, S. 54—66); J. Czekanowski, Zróżnicowanie etnograficzne Polski w świetle przeszłości [Die ethnographische Differenzierung Polens im Lichte der Vergangenheit] (Spr. PAU, Bd. 40, 1935, S. 64—67); K. Moszyński, Niektóre przyczyny zróżnicowania kultury ludowej w Polsce [Einige Ursachen der Differenzierung der Volkskultur in Polen] (LS, Bd. 4, 1937, S. 65—117 und als Sonderdruck); derselbe, Geograficzne zróżnicowanie odzieży ludowej w Polsce [Die geographische Differenzierung der Volkskleidung in Polen] (Kal. auf das Jahr 1938, S. 68—77); derselbe, Niektóre wyniki etnogeograficznych badań w Polsce [Einige Ergebnisse der ethnogeographischen Forschungen in Polen] (Z, Bd. 10, 1925, 4°, S. 40—45); derselbe, Regionalne zwyczaje doroczne w Polsce [Die regionalen Jahresbräuche in Polen] (Kal. auf das Jahr 1938, S. 78—85); A. Fischer, Recherches ethnogéographiques en Pologne (Donum Natalicium J. Schrijnen, 1929, S. 838—845).

St. Arnold, Terytorja plemienne w ustroju administracyjnym Polski Piastowskiej [Die Stammesterritorien in der administrativen Organisation in Polen zur Zeit der Piasten] (1927, 128 S. und Karte); derselbe, W sprawie ustroju plemiennego na ziemiach polskich [Zur Frage der Stammesorganisation in den polnischen Gebieten] (SO, Bd. 7, 1928, S. 330—357); E. Kucharski, Mazowsze pierwotne i zagadnienie szczepów polskich [Das primitive Masowien und das Problem der polnischen Stämme] (Studja staropolskie ku czci A. Brücknera [Altpolnische Studien zu Ehren A. Brückners], 1928, S. 27—63); J. St. Bystroń, Ugrupowanie etniczne ludu polskiego [Die ethnische Gruppierung des polnischen Volkes] (1925, 16°, 27 S.); derselbe, Polskie grupy etniczne [Die ethnischen Gruppen des polnischen Volkes] (Kal. auf das Jahr 1938, S. 65—67 mit einer Karte); derselbe, Szlaki migracyjne na ziemiach polskich [Wanderungswege im polnischen Lande] (PS, Bd. 4, 1936, S. 110—129); E. Kucharski, Wczesnohistoryczne nazwy romańskie na wchodniem pograniczu Polski a południowem Rusi [Frühhistorische romanische Bezeichnungen auf der Ostgrenze Polens und auf der Südgrenze Kleinrusslands] (Spr. TNL, Bd. 16, 1936, S. 11—17); K. Dobrowolski, Migracje wołoskie na ziemiach polskich [Walachische Wanderungen auf polnischen Gebieten] (Pamiętnik V Zjazdu historyków polskich, Bd. 1, 1930, S. 135—152 und Sonderdruck).

K. Moszyński, Lud polski w dorzeczu Wisły [Das polnische

Volk im Flussgebiet der Weichsel] (Z, Bd. 12, 1927, 4°, S. 163—169); E. Frankowski, Lud polski i jego kultura [Das polnische Volk und seine Kultur] (Dziesięciolecie Polski odrodzonej [Zehn Jahre nach dem Wiederaufleben Polens], 1929, S. 31 — 42); A. Fischer, Lud polski [Das polnische Volk] (1926, 240 S.); derselbe, Właściwości etnograficzne ludności polskiej [Die ethnographischen Eigentümlichkeiten des polnischen Volkes] (Kal. auf das Jahr 1934, S. 94—100). Viel wertvolles Material für Ethnologen enthalten die Arbeiten von J. St. Bystroń, Dzieje obyczajów w dawnej Polsce [Die Geschichte der Sitten im alten Polen] (Bd. 1, 1932, 470 S.; Bd. 2, 1934, 576 S.) und von K. Dobrowolski, Umysłowość i moralność społeczeństwa staropolskiego [Das intellektuelle und sittliche Leben der altpolnischen Gesellschaft] (Kultura staropolska [Die altpolnische Kultur], 1932, S. 168—204 und als Sonderdruck, 1930).

K. Dobrowolski, Studja nad dawną kulturą ludową w Małopolsce [Studien über die alte Volkskultur in Kleinpolen] (Spr. P A U, 1929, Nr. 9, S. 17—18); derselbe, Z przeszłości ziem polskich. Południowe rubieże Polski w świetle nazw miejscowych [Aus der Vergangenheit der polnischen Lande. Die Südgrenzen Polens im Lichte der Ortsnamen] (Kal. auf das J. 1933, S. 147—149); derselbe, Przeszłość Podhala [Die Vergangenheit des Podhale] (WG, 1929, Heft 9/10, 13 S.); Z. Hołub-Pacewiczowa, Osadnictwo pasterskie i wędrówki w Tatrach i na Podtatrzu [Die Ansiedlung von Hirten und die Wanderungen im Tatragebiet] (1931, 508 S.+Tafeln); St. Leszczycki, Badania geograficzne nad osadnictwem w Beskidzie Wyspowym [Geographische Forschungen über die Besiedlung in den Insel-Beskiden] (1932, 83 S.); S. Flizak, Z życia owczarzy gorczańskich [Aus dem Leben der Schäfer aus den Gorce-Gebirgen] (W, Bd. 14, 1936, S. 69—80); J. Zborowski, Ludoznawcze przyczynki z góralszczyzny [Volkskundliche Beiträge zum Leben der Tatra-Bewohner] (Lud, Bd. 31, 1932, S. 65—92; s. auch ib. Bd. 28, 1929, S. 71—93, 214—225; Bd. 29, 1930, S. 95—98; Bd. 30, 1931, S. 192—201; Bd. 33, 1934/35, S. 31—35).

M. Gładysz, Stan i potrzeby nauki polskiej o Śląsku w zakresie etnografji [Stand und Erfordernisse der polnischen Wissenschaft über Schlesien auf dem Gebiete der Ethnographie] (Smw: Stan i potrzeby nauki polskiej o Śląsku [Stand und Erfordernisse der polnischen Wissenschaft über Schlesien], 1936, 42 S.); L. Malicki, Zarys kultury materjalnej górali śląskich [Abriss der materiellen Kultur der schlesischen Beskiden-Bevölkerung] (1936, 103 S.); A. Jaworczak, Wieś Dąbrówki, powiat

Łańcut [Das Dorf Dąbrówki, Kreis Łańcut] (1936, 160 S.); K. Mróz, Jastrzębia, wieś p. radomskiego [Jastrzębia, ein Dorf im Kreis Radom] (1935, 327 S.; enthält auch Beiträge zur Ethnographie); A. Fischer, Zarys etnograficzny województwa lubelskiego [Ethnographischer Abriss der Wojewodschaft Lublin] (Smw.: Monografja statystyczno-gospodarcza woj. lubelskiego [Statistisch-wirtschaftliche Monographie der Wojewodschaft Lublin], Bd. 1, 1931, S. 325—370); A. Chmielińska, Księżacy [Die Łowiczaner] (1925, 16⁰, 150 S.); dieselbe, Księżacy i ich strój [Die Łowiczaner und ihre Tracht] (1930, 112 S.); dieselbe, Z życia Księżaków [Aus dem Leben der Łowiczaner] (1935, 16⁰, 40 S.); K. Masłowski, Zarys etnografji Kujaw [Abriss der Ethnographie Kujaviens] (1935, 31 S.). Was Besiedlung und Toponomastik von Nordwest-Polen anbelangt, so haben wir zahlreiche und wertvolle Arbeiten von St. Kozierowski (s. u. S. 191). Br. Nagel, Ziemia Chełmińska [Kulmer Land] (Bd. 1, 1935, 144 S.); Wł. Łęga, Ziemia Malborska. Kultura ludowa [Marienburger Land. Die Volkskultur] (1933, 256 S.); B. Stelmachowska, Etnografia (Pomorza i Prus Wschodnich) [Ethnographie (Pommerellens und Ostpreussens)] (Słownik Geograficzny Państwa Polskiego [Geographisches Wörterbuch des Polnischen Staates], Bd. 1, 1937, S. 203—237); A. Fischer, Zarys etnograficzny województwa pomorskiego [Ethnographischer Abriss der Wojewodschaft Pommerellen] (1929, 70 S.); derselbe, Pierwiastki bałtyckie w ludowej kulturze kaszubskiej [Baltische Elemente in der Volkskultur der Kaschuben] (Zbiór prac poświęconych E. Romerowi [Festschrift für E. Romer], 1934, S. 551—559); derselbe, Związek etniczny Pomorza z Polską [Die ethnische Beziehung Pommerellens zu Polen] (1930); F. Lorentz, A. Fischer und T. Lehr-Spławiński, Kaszubi [Die Kaschuben] (1934, 306 S.; englisch: The Cassubian Civilization, 1935, 407 S.); B. Stelmachowska, Stosunek Kaszub do Polski [Das Verhälnis Kaschubiens zu Polen] (1932, 34 S.).

A. Fischer, Rusini [Die Ruthenen] (1928, 16⁰, 192 S.); F. Persowski, Osady na prawie ruskiem, polskiem... w ziemi lwowskiej [Ansiedlungen nach russischem, polnischem... Recht im Gebiete von Lemberg] (1926, 160 S.); Z. Stieber, Pierwotne osadnictwo Łemkowszczyzny [Die ursprüngliche Ansiedlung im Lande der Lemken] (Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego [Bulletin der Polnischen Sprachwissenschaftlichen Gesellschaft], Heft 5, 1936, S. 53—62); S. Udziela, Ziemia łemkowska przed półwieczem [Das Land

der Lemken vor einem halben Jahrhundert] (1934, 83 S.); St. Leszczycki, Zarys antropogeograficzny Łemkowszczyzny [Ein anthropogeographischer Abriss des Landes der Lemken] (W, Bd. 13, 1935, S. 62—88), R. Reinfuss, Łemkowie [Die Lemken] (W, Bd. 14, 1936, S. 1—24); J. Falkowski und B. Pasznycki, Na pograniczu łemkowsko-bojkowskiem [Das Grenzland zwischen den Lemken und den Bojken] (1935, 128 S.); J. Falkowski, Seło Wołosate, liśkoho 'povitu [Das Dorf Wołosate, Kreis Lisko] (Litopys Bojkivščyny, Bd. 5, 1935, S. 14—28); derselbe, Zachodnie pogranicze Huculszczyzny [Das westliche Grenzland der Huzulen] (1937, 170 S.); derselbe, Ze wschodniego pogranicza huculskiego [Vom östlichen Grenzland der Huzulen] (Lud, Bd. 34, 1936, S. 142 — 156).

K. Moszyński, Résultats actuels des recherches ethnographiques en Polésie (I I A, IIe Session [1924], 1926); J. Obrębski, Problem etniczny Polesia [Das ethnische Problem Polesiens] (1936, 23 S.); derselbe, Dzisiejsi ludzie Polesia [Die heutige Bevölkerung Polesiens] (PS, Bd. 4, 1936, S. 414 — 446); dasselbe wird in kurzer Zeit besonders in einer ausführlichen Bearbeitung von etwa 15 Bogen erscheinen; J. Tarnacki, Podział językowy Polesia na podstawie faktów leksykalnych [Die Spracheneinteilung Polesiens auf Grund von lexikalen Tatsachen] (1936, 11 S.); K. Moszyński, O kulturze ludowej południowo-środkowego Polesia [Von der Volkskultur des mittleren südlichen Polesiens] (Z, Bd. 10, 1925, 4°, S. 120—131); Cz. Pietkiewicz, Z etnografji Polesia Wołyńskiego [Volkskundliches aus dem Wolhynischen Polesien] (WŻ, Bd, 4, 1929, S. 525—542).

In Vorbereitung ist ein soziographischer Abriss über das Dorf in Polesien von Frl. W. Stróżyk.

Ebenfalls bisher noch nicht veröffentlicht ist eine soeben beendete Arbeit von W. Dynowski, Zagadnienie archaizmu ziem północno-wschodniej Polski wraz z Polesiem [Das Problem des archaischen Charakters der nordöstlichen Teile Polens einschl. Polesien].

C. Baudouin[1]), Kilka uwag i wiadomości o etnografji województwa wileńskiego [Einige Bemerkungen und einige Nachrichten über die Ethnographie der Wilnaer Wojewodschaft] (Smw.: Wilno i Ziemia Wileńska [Wilna, Stadt und Land], Bd. 1, 1930, 4°, S. 173—218); K. Moszyński, Ethnogeographische Studien in Ostpolen (deutsch, im Smw.: A Journey through the Eastern Provinces of Po-

---

[1]) Siehe unten: Abkürzungen.

land in the Year 1926, Krakau, Orbis, 1929, 4°, S. 125 — 171); M. Federowski, Lud białoruski [Das weissruthenische Volk] (Bd. 4, 1935, 4°, 490 S.; die Manuskripte der folgenden Bände dieses sehr wertvollen Werkes des im Jahre 1923 verstorbenen Forschers befinden sich im Ethnologischen Institut der Warschauer Wissenschaftlichen Gesellschaft); K. Moszyński, Nowogródzkie pod względem etnograficznym [Die Wojewodschaft Nowogródek in ethnographischer Beziehung] (Z, Bd. 10, 1925, 4°, S. 181—187).

T. Kowalski, Najpilniejsze zadania karaimoznawstwa [Die dringendsten Aufgaben der Karaimenkunde] (Myśl Karaimska [Der Karaimische Gedanke], Heft 11, 1936, S. 12 — 23); derselbe, Über die polnischen Karaimen (Oostersch Genootschap in Nederland. Verslag van het vijfde Congres gehouden te Leiden, 1927); B. Janusz, Karaici w Polsce [Die Karaimen in Polen] (1927, 16°, 113 S.); A. Mardkowicz, Karaim (1935, 20 S.); T. Kowalski, Przyczynki do etnografji i dialektologji karaimskiej [Beiträge zur karaimischen Ethnographie und Dialektologie] (R O, Bd. 5, 1929, S. 201 — 239); derselbe, Pieśni obrzędowe w narzeczu Karaimów z Trok [Die rituellen Lieder im Dialekte der Karaimen in Troki] (RO, Bd. 3, 1927, S. 216—254); derselbe, Karaimische Texte im Dialekt von Troki (1929, 311 S.).

E. Frankowski, Cyganie [Die Zigeuner] (SŹ, Bd. 1, 1933, S. 1054 – 1063); I. Kopernicki, Textes tsiganes. Contes et poésies avec traduction française (Heft 1, 1925, S. 1 — 103; Heft 2, 1930, S. 103—273).

III. Andere europäische Länder.

K. Moszyński, Polesie wschodnie. Materjały etnograficzne [Ost-Polesien. Ethnographisches Material] (1928, 328 S.); Cz. Pietkiewicz, Polesie rzeczyckie [Polesien in der Gegend von Rzeczyca] (Bd. 1, 1928, 318 S.; Bd. 2 und 3 sind im Manuskript fertig und werden in kurzer Zeit erscheinen).—Etwas Ethnographie enthalten die Bücher: St. Rospond, Jugosławja. Z teki podróżnika i obserwatora [Jugoslawien. Aus der Mappe eines Reisenden und Beobachters] (1935, 332 S.) wie auch E. Frankowski, Regjony Hiszpanji [Die Regionen von Spanien] (1933, 116 S. + Tafeln). Hierher gehört auch die Abhandlung des letzten Autors über die Kunst der Basken (s. u. S. 181) wie auch J. Obrębskis Abhandlungen über die Volksjägerei und den Ackerbau auf der Balkanhalbinsel (s. u. S. 170, 171).

C. BEARBEITUNGEN DER EINZELNEN ZWEIGE UND ERZEUGNISSE DER KULTUR.

a) MATERIELLE KULTUR.

I. Verschaffung von Lebensmitteln und Rohprodukten.

1. Sammelwirtschaft.

Ein reiches und sehr wertvolles Material aus diesem Gebiet enthalten die, unten S. 172 angegeben Arbeiten A. Maurizios und ausserdem; Die Pflanzenkost der Hungerzeiten und die Nahrungsgeschichte (Materiaux pour l'étude des calamités, 1927) desselben Verfassers.

2. Die Jägerei.

Die erste polnische Bearbeitung der Volksjägerei ist erst das entsprechende Kapitel in meinem Buche: Kultura ludowa Słowian [Die Volkskultur der Slaven] (Bd. 1, 1929, S. 23–62); vordem existierten nur vollkommen unerhebliche und lose Beiträge. Den Wunsch hegend die empfindliche Lücke in unserem ethnographischen Material, so weit es möglich ist, auszufüllen, habe ich im LS im Jahre 1930 mit Nachforschungen über die Volksjägerei begonnen (Bd. 1, S. 100—101); in derselben Zeitschrift habe ich folgende Artikel veröffentlicht: J. Obrębski, Przyczynki do łowiectwa wschodniej części półwyspu Bałkańskiego [Beiträge zur Jägerei im östlichen Teil der Balkanhalbinsel] (LS, Bd. 2, 1931, S. 165—181) wie auch von T. Seweryn, Łowiectwo ludowe w Polsce [Volksjägerei in Polen] (LS, Bd. 1, 1929/30, S. 238—254; Bd. 2, 1931, S. 55–69 und 197—212; Bd. 4, 1937, S. 45–65 [Schluss]). Ausserdem siehe T. Seweryn, Łowiectwo ludowe na Wołyniu [Volksjägerei in Wolhynien] (Lud, Bd. 31, 1932, S. 24—35).

3. Fischerei.

K. Moszyński, Varia (deutsch): 2. Verbreitung der Giftfischerei auf der Erde, 3. Die Giftfischerei bei den Slawen (LS, Bd. 4, 1937, S. 36—45). M. Znamierowska-Prüfferowa, Rybołówstwo jezior trockich [Die Fischerei auf den Troker Seer] (1930, S. 103 + Tafeln); dieselbe, Rybołówstwo w okolicach Druskienik [Die Fischerei in den Umgegenden von Druskieniki] (Lud, Bd. 32, 1933, S. 21—35); dieselbe, Przyczynek do rybołówstwa na Bugu [Beitrag zur Fischerei am Bug] (Z, Bd. 17, 1932, 4°, S. 263—267); A. Chętnik, Rybołówstwo zimowe nad Narwią [Die Fischerei im Winter am

Narew] (Z, Bd. 13, 1928, 4°, S. 133—135); T. Sulimirski, Rybołówstwo na Górnym Sanie [Die Fischerei am oberen San] (Lud, Bd. 31, 1932, S. 35—44). In Vorbereitung ist eine ausführliche Arbeit von Frau M. Znamierowska — Prüfferowa über die Fischerei in Nordost-Polen.

4. Viehzucht.

α) Säugetiere.

T. Vetulani, Charakterystyka stosunków hodowlanych niektórych okolic północno-wschodniej Anatolii [Characteristics of Animal Breeding in Certain Districts of North-Eastern Anatolia] (1937, 118 S. + Tafeln); Z. J. Korybutiak, Hodowla zwierząt domowych i pasterstwo w Wileńskiem i Nowogródzkiem [Die Zucht von Haustieren und das Hirtenleben in der Gegend von Wilna und Nowogródek] (1936, 32 S.). Siehe noch H. Grotowska (unten S. 177) und Z. Hołub-Pacewiczowa (oben S. 166). Hierher gehören auch die Forschungen von Vetulani nach dem tarpanoiden Pferde der Landleute aus der Umgegend von Biłgoraj in der Wojewodschaft Lublin, die von diesem Gelehrten vom Jahre 1925 an veröffentlicht werden, so wie auch einige andere Arbeiten unserer Zootechniker.

β) Die Biene.

S. Blank-Weissberg, Barcie i kłody w Polsce [Die Baum- und Klotzbeuten in Polen] (1937, 93 S.); J. Kochanowski, Barcie i bartnictwo w Grodzieńszczyźnie [Die Baumbeuten und die Zeidlerei im Gebiet von Grodno] (Niemen, Bd. 1, 1935, S. 3—12); S. Keler, Drzewa barciowe na Pomorzu [Die Zeidel-Bäume in Pommerellen] (Rocznik Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego [Jahrbuch der Polnischen Dendrologischen Gesellschaft], Bd. 2, 1928, S. 206—211); M. Znamierowska-Prüfferowa, Stuletnia pasieka w Skowronowie pod Częstochową [Ein hundertjähriger Bienengarten in Skowronowo unweit Czenstochau] (WL, Bd. 2, 1933, S. 54—57).

5. Pflanzenanbau.

Br. Malinowski, Coral Gardens and their Magic (s. oben S. 162); J. Obrębski, Rolnictwo ludowe wschodniej części półwyspu bałkańskiego [Volksackerbau im östlichen Teil der Balkanhalbinsel] (LS, Bd. 1, 1929/30, S. 10—54 und 147—187; Bd. 2, 1931, S. 9—27 und 133—148); J. Falkowski, Przyczynki do mniej znanych narzędzi rolniczych [Beiträge zu weniger bekannten Ackerbaugeräten]

(Lud, Bd. 34, 1936, S. 183—186); E. Frankowski, Sochy, radła, płużyce i pługi w Polsce [Gabel-, Haken- und andere Pflüge in Polen] (polnisch und deutsch, 1929, 22 S.); J. Falkowski, Narzędzia rolnicze typu rylcowego [Hakenpflugartige Geräte] (1931, 132 S.); J. Franczak, Socha i jej odmiany [Der Gabelpflug und seine Abarten] (Z, Bd. 17, 1932, 4°, S. 270—275); A. Maurizio, Der Ährenschnitt, die Sichel und das Ährenlesen (Journal für Landwirtschaft, 1927, S. 185—195). Die Typen der in Polen gebrauchten Dreschflegel und der Gabelpflüge bespricht und illustriert ausführlich K. Moszyński im Artikel: Z zagadnień systematyki wytworów ludowej kultury [Einiges zu den Problemen einer Systematik der Volkskultur-Elemente] (Z, Bd. 27, 1937, 4°, S. 92—98).

II. Die Zurichtung der Nahrung.

St. Poniatowski, Zdobywanie wody w gospodarce pierwotnej [Die Beschaffung des Wassers in der primitiven Wirtschaft] (WŻ, Bd. 2, Heft 12, 1927, S. 39—45).

L. Popiel, Stępa w Polsce [Die Stampfe in Polen] (Lud, Bd. 34, 1936, S. 187—269).

A. Maurizio, Pożywienie roślinne i rolnictwo w rozwoju dziejowym [Die Entwicklungsgeschichte der Pflanzennahrung und der Ackerbau] (1926, 409 S.); derselbe, Die Nahrungsmittel aus Getreide (deutsch; Bd. 1, 1925, 462 S.; Bd. 2, 1926, 226 S.); derselbe, Die Geschichte unserer Pflanzennahrung (deutsch; 1928, 480 S.); derselbe, Co zawdzięczamy w nauce ludom pierwotnym [Was verdanken wir in der Wissenschaft den primitiven Völkern] (Nauka Polska [Polnische Wissenschaft], Bd. 9, 1928, S. 260—281); St. Ciszewski, Picie herbaty [Das Teetrinken] (PE, Bd. 3, 1930, S. 97—101); A. Chętnik, Pożywienie Kurpiów [Die Nahrung der Kurpen] (1936, 134 S.).

III. Die Rohstoffverarbeitungen; Erzeugnisse aus Stein, Ton etc.

Br. Malinowski, Stone Implements in Eastern New Guinea (im Smw.: Essays presented to C. G. Seligman, 1934).

E. Frankowski, Garncarstwo [Die Töpferei] (ŚŻ, Bd. 2, 1934, S. 482—491); J. Manugiewicz, Garncarstwo ludowe [Die Volkstöpferei] (WL, Bd. 1, 1932, S. 16—20); W. Husarski, Ceramika ludowa w Polsce [Die Volkskeramik in Polen] (WŻ, Bd. 9, 1934, S. 385—397). Die Keramik der Kaschuben beschreibt E. Gros im 1 Heft des Sammelwerkes „Pomorska sztuka ludowa“ [Die Volkskunst

im Pommerellen] (1928, 38 S. + Tafeln); M. Śmiszko, Naczynia pierścieniowate [Ringförmiges Geschirr] (Lud, Bd. 34, 1936, S. 67—141); J. Falkowski, Gliniane paleniska i naczynia piecykowate [Feuerstellen und ofenartiges Geschirr aus Lehm] (Lud, Bd. 32, 1933, S. 50—66).

E. Frankowski, A cabaça (1930); derselbe, Lagenaria vulgaris etc. (französisch; 1929).

A. Fischer, Czerpaki [Die Schöpfkellen] (W, Bd. 5, 1927, S. 63—68).

Z. J. Korybutiak, Kowalstwo ludowe w województwie wileńskiem [Das Volks-Schmiedehandwerk in der Wojewodschaft Wilna] (1936, 39 S.); A. Chętnik, Bursztyniarstwo na Kurpiach [Das Bernstein-Industrie bei den Kurpen] (1927); St. Ciszewski, Wojłok z łyka i wojłok z szerści [„Filz" aus Bast und Filz aus Wolle] (PE, Bd. 3, 1930, S. 31—61); L. Turkowski, Tkactwo w wojew. wileńskim, nowogródzkim i poleskim [Die Weberei in den Wojewodschaften Wilna, Nowogródek und Polesien] (Ausführlicher druckreifer Aufsatz der in kurzer Zeit veröffentlicht werden wird); derselbe, Ludowa wytwórczość rzemieślnicza w Wileńskiem i Nowogródzkiem [Die Handwerks-Produktivität des Volkes in der Gegend von Wilna und Nowogródek] (1935, 32 S.); Mehr oder weniger ethnographisches Material—je nach dem Verfasser—enthalten auch die Arbeiten, die der Volksindustrie gewidmet sind: J. Orynżyna, Zarys przemysłu ludowego w Polsce [Abriss der Volksindustrie in Polen] (1925, 70 + 89 S.); dieselbe, Przemysł ludowy w województwach wileńskiem, nowogródzkiem, poleskiem i wołyńskiem [Die Volksindustrie in den Wojewodschaften Wilna, Nowogródek, Polesien und Wolhynien] (1927, 111 S.); dieselbe, Przemysł ludowy w Polsce [Die Volksindustrie in Polen] (1937, 272 S. + Tafeln); J. Garnczarczyk, Powiat Ostrołęcki [Der Kreis Ostrołęka] (1928); St. Kopczyński, Przemysł ludowy... powiatu przasnyskiego [Die Volksindustrie... im Kreis Przasnysz] (1929); derselbe, Przemysł ludowy... powiatu włodawskiego [Die Volksindustrie... im Kreis Włodawa] (1930, 287 S. + Tafeln).

IV. Vorkehrungen zur Sicherheit und Bequemlichkeit.

1. Die Waffen.

A. Zarychta, Łuk i łucznictwo [Der Bogen und das Bogenschiessen] (1926, 168 S.) enthält viele ethnographische Nachrichten und Illustrationen, zeichnet sich jedoch nicht durch Genauig-

keit aus; M. B. Lepecki, Oręż koczowników peruańskich [Die Waffen der peruanischen Nomaden] (Przegląd Strzelecki i Łuczniczy [Schützen- und Bogenschützen Rundschau], Bd. 4, 1929, S. 48—52).

2. Die Kleidung.

K. Moszyński, Geograficzne zróżnicowanie odzieży ludowej w Polsce [Die geographische Differenzierung der Volkskleidung in Polen] (Kal. auf das Jahr 1938, S. 68—77); J. St. Bystroń, Typy ludowe J. P. Norblina [Volkstypen von J. P. Norblin] (1934, 4°, 66 S. mit Tafeln). Kal. auf das Jahr 1938 führt den Artikel von Z. Ameisen über mehr als 100 bis jetzt noch nicht reproduzierte bunte Originalillustrationen aus den Jahren 1830—1840 an, welche polnische und ruthenische Volkstrachten darstellen: Stroje ludowe z przed 100 lat w nieznanych rysunkach Preka i Kielisińskiego [Volkstrachten von vor 100 Jahren in unbekannten Zeichnungen von Prek u. Kielisiński] (S. 225—228). S. Udziela, Ludowe stroje krakowskie i ich krój [Krakauer Volkstrachten und ihr Schnitt] (1930, 4°, 60 S. + Tafeln); S. Udziela i M. Kirchnerowa, Ubiory ludu polskiego [Die polnische Volkskleidung], Teil 3: Górale beskidowi [Die Bergbevölkerung der Beskiden] (1932, 4°, 39 S. + Tafeln); J. Pieniążek, O ginącym stroju ludowym i ostatnich jego wytwórcach [Von der verschwindenden Volkstracht und ihren letzten Erzeugern] (W, Bd. 12, 1934, S. 34—61); W. Gądzikiewicz, Strój górali podhalańskich pod względem higienicznym [Die Tracht der Goralen im Podhale in hygienischer Hinsicht] (Zdrowie [Die Gesundheit], Bd. 41, 1926); L. Malicki, Kożuchy górali śląskich [Das Pelzwerk bei den Beskiden-Bewohnern] (Zaranie Śląskie, Bd. 13, 1937, S. 188—192); A. Dobrowolska i T. Dobrowolski, Strój, haft i koronka w województwie śląskiem (s. u. S. 182); A. Dobrowolska, Żywotek cieszyński [Le corsage silésien de la région de Cieszyn] (1930, 39 S.+Tafeln); E. Frankowski, Sukmany ludu polskiego [Die Bauernröcke des polnischen Volkes] (Praca ręczna w szkole, Bd. 2, 1928, S. 42—51); St. Dąbrowski, Czapka i kapelusz w Lubelskiem [Mütze und Hut in der Gegend von Lublin] (Lud, Bd. 28, 1929, S. 167—185); S. Udziela, Pasy wieśniaków polskich używane w południowej części Małopolski i na Śląsku Cieszyńskim [Die Gürtel der polnischen Landleute im südlichen Teil Kleinpolens und im Teschener Schlesien] (Lud, Bd. 24, 1925, S. 104—127).

3. Die Baukunst.

Die wichtigste Tat auf dem der Gebiete der Erforschung der Baukunst in Polen in den letzten 12 Jahren war die ganz bedeutende Vermehrung der Sammlung von Plänen und Zeichnungen der ländlichen Gebäude, die von Prof. O. Sosnowski an der T. H. in Warschau begonnen wurde. Dieses Archiv, das eine Menge höchst wertvollen Materials aus allen wichtigsten Teilen Polens enthält, umfasst augenblicklich 573 Albums mit etwa 23000 von Studenten ausgeführten Zeichnungen. Abgesehen davon finden wir im Archiv noch 3897 Zeichnungen und 1186 Photographien, die unter Aufsicht der Instituts-Assistenten von den Studenten auf dem Lande gesammelt worden sind.

Wichtige Tatsachen und wertvolle Illustrationen liefern uns Z. Dmochowskis Berichte über seine Forschungen betr. der polesischen Baukunst (Biuletyn Historji Sztuki i Kultury [Bulletin der Kunst- und Kulturgeschichte], Bd. 2, 1933, S. 93—98; Bd. 3, 1935, S. 311—334). Wertvoll ist gleichfalls die Beschreibung der Volksbaukunst der Huzulen von J. Żukowski (ib. Bd. 3, 1935, S. 275—310). Ausgezeichnetes Illustrations-Material enthält die Arbeit von St. Hupka — F. Osowski—St. Tabeński: Budownictwo ludowe w pow. ropczyckim w Małopolsce [Die Volksbaukunst im Kreis Ropczyce in Kleinpolen] (1935, 38×28 cm., 29 S. + Tafeln). Ausserdem siehe A. Kutrzebianka, Budownictwo ludowe w Zawoi [Die Volksbaukunst in Zawoja] (1931, 4°, 55 S.); R. Reinfuss, Budownictwo ludowe na zachodniej Łemkowszczyźnie [Die Volksbaukunst im Lande der westlichen Lemken] (Lud, Bd. 33, 1934/35, S. 83 — 112); Fr. Piaścik, Współczesne budownictwo wiejskie [Die heutige Baukunst auf dem Lande] (1936, 26 S.); J. Sochaniewiczówna, Materiał budowlany wsi polskiej [Das Baumaterial des polnischen Dorfes] (Czasopismo Geograficzne [Geographische Zeitschrift], Bd. 6, 1928, S. 86—96).

A. Bachmann, Dach w słowiańskiem budownictwie ludowem [Das Dach in der slawischen Volksbaukunst] (1929, 205 S.); J. Klimaszewska, Dach chaty w Polsce [Das Dach des Bauernhauses in Polen] (LS, Bd. 4, 1937, S. 117 — 168); St. Ciszewski, Okno i szyby [Das Fenster und die Scheiben] (PE, Bd. 3, 1930, S. 18—30); St. Poniatowski, Pochodzenie budowli palowych [Die Herkunft der Pfahlbauten] (Pamiętnik II Zjazdu Słow. Geografów i Etnografów [Denkschrift des II Kongresses der Slaw. Geographen und Ethnographen], Bd. 2, 1930, 4°, S. 120—123); J. Falkowski,

Gliniane paleniska i naczynia piecykowate [Die Feuerstellen und ofenartiges Geschirr aus Lehm] (Lud, Bd. 32, 1933, S. 50—66); Smw.: Zamki drewniane przy drzwiach [Die Holzschlösser an den Türen] (1927, 22 S. + Tafeln).

St. Leszczycki, Szałasy kamienne w Beskidzie Małym [Die Feldhütten aus Stein in den Kleinen Beskiden] (W, Bd. 10, 1932, S. 120 — 123); K. Moszyński, Chata [Das Bauernhaus] (ŚŻ, Bd. 1, 1933, S. 916 — 923 und eine Tafel); St. Bąk, Chata wiejska w okolicy Tarnobrzegu [Das Bauernhaus in der Umgegend von Tarnobrzeg] (Lud. Bd. 29, 1930, S. 1 — 54); St. Ciszewski, Obora [Der Viehstall] (PE, Bd. 3, 1930, S. 10—17).

K. Dobrowolski, Les formes les plus anciennes de l'habitat rural polonais et slave (Extrait de la Pologne au VI-e Congrès International des Sciences Historiques [1928] 1930, 3 S.); H. Łowmiański, Przyczynki do kwestji najstarszych kształtów wsi litewskiej [Beiträge zum Problem der ältesten Gestalten des litauischen Dorfes] (Ateneum Wileńskie, Bd. 6, 1929, S. 293 — 336 und selbständig 1930, 44 S.); B. Zaborski, O kształtach wsi w Polsce i ich rozmieszczeniu [Von der Gestalt des Dorfes in Polen und ihrer geographischen Verteilung] (1926, 121 S. + Karte; dasselbe ist auch deutsch erschienen); M. Kiełczewska, Typy i rodzaje osiedli wiejskich na Pomorzu [Die Typen und Arten ländlicher Ansiedlungen in Pommerelln] (1934, 4 S.).

4. Reinlichkeitsbestrebungen; Schutzmittel gegen Insekten.

Cz. Pietkiewicz, Higjena w życiu Poleszuków [Die Hygiene im Leben der Poleschuken] (Lud, Bd. 30, 1931, S. 14—35); K. Moszyński, Niektóre wyniki etnogeograficznych badań Polski [Einige Ergebnisse der ethnogeographischen Forschungen in Polen] (Z, Bd. 10, 1925, 4°, S. 40—45); in diesem Artikel wird eingehend das Waschholz zum Wäschewaschen wie auch die Verbreitung der Typen dieses Gerätes besprochen.

V. Transport und Verkehr.

Cz. Pietkiewicz, Drogi na Polesiu Rzeczyckiem w drugiej połowie XIX stulecia [Die Wege in Polesien in der Umgegend von Rzeczyca in der zweiten Hälfte des XIX Jahrhunderts] (Z, Bd. 11, 1926, S. 271—277); A. Chętnik, Spław na Narwi [Das Flössen auf dem Narew] (1935, 137 S.).

H. Grotowska, Zwierzęta juczne i pociągowe w obcych krajach [Last- und Zugtiere in fremden Ländern] (1929, 70 S.).

St. Poniatowski, Chrapki [Eissporne] (Lud, Bd. 25, 1926, S. 1—6).

b) GEISTIGE KULTUR.

Br. Malinowski, Magic, Science and Religion (Essays collected by J. Needham: Science, Religion and Reality, 1926, S. 19—84).

I. Die Wissenschaft.

Wł. Kotwicz, Sur les modes d'orientation en Asie Centrale (RO, Bd. 5, 1929, S. 68—91).

St. Ciszewski, Pierwotne sposoby liczenia i prowadzenia rachunkowości [Primitive Arten des Zählens und des Rechnungswesens] (PE, Bd. 3, 1930, S. 102 — 152); E. Stamm, Miary powierzchni w dawnej Polsce [Oberflächenmasse im alten Polen] (1936, 75 S.); K. Sochaniewicz, Miary roli na Podhalu w ubiegłych wiekach [Die Landmasse im Podhale in den vergangenen Jahrhunderten] (Lud, Bd. 25, 1926, S. 19—37).

Das Manuskript einer sehr umfangreichen und gründlichen Arbeit: Początki miernictwa i pierwotne miary [Die Anfänge des Messwesens und die primitiven Masse] befindet sich in St. Ciszewskis wissenschaftlichem Nachlass und soll in den nächsten Jahren veröffentlicht werden.

Die erste polnische Abhandlung über die Orientierung in der Zeit sind die § § 94—126 in meinem Werke: Kultura ludowa Słowian [Die Volkskultur der Slawen] (Bd. 2, Heft 1, 1934, S. 125—172). Über die türkischen Monatsnamen siehe: T. Kowalski, Zu den türkischen Monatsnamen (deutsch; Archiv Orientální [Orientalisches Archiv], Bd. 2, 1930, S. 3—26).

E. Piekarski (u. N. Popow), Przyczynki do lecznictwa ludowego u Jakutów [Beiträge zur Volksmedizin bei den Jakuten] (RO, Bd. 6, 1929, S. 216 — 229); H. Biegeleisen, Lecznictwo ludu polskiego [Die Volksmedizin in Polen] (1929, 406 S.); J. Obrębski, Indeks do „Lecznictwa ludu polskiego“ H. Biegeleisena [Inhaltsverzeichnis zu Biegeleisens: Die Volksmedizin in Polen] (1931, 31 S.); J. Muszyński, Heilpflanzen im Volksbrauch... (deutsch; Heil- und Gewürzpflanzen, Bd. 17, 1936, S. 28—41).

II. Das religiöse Leben.

K. Moszyński, Origine de la magie et de la religion (IIA, II-e Session [1924], 1926, 7 S.); St. Czarnowski, Le morcellement de l'étendue et sa limitation dans la religion et la magie (Actes du Congrès international d'histoire des religions [1923], 1925); A. Brückner, Pierwotna wiara i kulty [Der primitive Glaube und die Kulte] (Im Smw.: Polska, jej dzieje i kultura [Polen seine Geschichte und seine Kultur], Bd. 1, 1928, 4°, S. 39—50); St. Czarnowski, Kultura religijna wiejskiego ludu polskiego [Die religiöse Kultur des polnischen Landvolkes] (WŻ, Bd. 12, 1937, S. 271—282 und 349—357).

1. Der Kult.

Fr. Konieczny, Modlitwa u ludów pierwotnych [Das Gebet bei den primitiven Völkern] (1934, 405 S.).

2. Die Wahrsagerei.

A. Heschel, Die Prophetie. Vom Wesen der Prophetie (deutsch, mit einer polnischen Zusammenfassung, 1936, 194 S.).

3. Die Magie.

Br. Malinowski, Coral Gardens and their Magic (s.o.S. 162).

J. St. Bystroń, Przeżytki wiary w magiczną moc słowa [Überreste des Glaubens an die magische Macht des Wortes] („Prace polonistyczne" ofiarowane prof. J. Łosiowi [Festschrift für Prof. J. Łoś], 1927, S. 508—521; s. auch dasselbe in Bystrońs Buche: Łańcuch szczęścia [Glückskette], 1938, S. 57—74); K. Moszyński, Sălzi i dăžd [Die Tränen und der Regen; magisches Weinen um Regen herbeizuführen] (bulgarisch; Miletič-Festschrift, Sofia, 1933, S. 475—478); K. Koranyi, Czary i gusła przed sądami kościelnemi w Polsce w XV i w pierwszej połowie XVI wieku [Zaubereien und Hexereien vor Kirchengerichten in Polen im XV und in der ersten Hälfte des XVI Jahrhunderts] (Lud, Bd. 26, 1927, S. 1—25).

4. Glaube und Aberglaube.

L. Wojtarowiczowa, Wierzenia, przesądy i zwyczaje związane z księżycem w okolicach Nieświeża, Stołpc i Iwieńca [Der Mond in den Sitten, im Glauben und Aberglauben der Bevölkerung in der Gegend von Nieśwież, Stołpce und Iwieniec] (WL, Bd. 3, 1934, S. 5—23); M. Wawrzeniecki, Wgłębienia na kamieniach tak zwane „Boże stopki" [Die „Gottesspuren" genannten Gesteinsvertiefungen] (1937, 17 S.).

St. Czarnowski, L'arbre d'Esus, le taureau aux trois grues et le culte des voies fluviales en Gaule (Revue Celtique, Bd. 42, Nr. 1–2, 1925).

Ein reiches Manuskriptenmaterial über die Pflanzen im Glauben befindet sich im Ethnologischen Institut der Universität Lemberg, wo A. Fischer es für die von E. Schneeweis redigierte Publikation „Handwörterbuch des slawischen Volksglaubens und Volksbrauchs" sammelt. Im Zusammenhang damit stehen die Veröffentlichungen: A. Fischer, Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego [Die Pflanzen im Glauben und in den Sitten des polnischen Volkes] (Fragebogen, Lud, Bd. 28, 1929, S. 240–247); S. Udziela, Rośliny w wierzeniach ludu krakowskiego [Die Pflanzen im Glauben des Krakauer Volkes] (Lud, Bd. 30, 1931, S. 36–75); J. W. Szulczewski, Rośliny w mianownictwie, przesądach i lecznictwie ludu wielkopolskiego [Volkskundliches aus der Pflanzenwelt Grosspolens] (Lud, Bd. 31, 1932, S. 93—100) und andere. Siehe auch die synthetischen kurzen Abhandlungen von S. Benetowa, Konopie w wierzeniach i zwyczajach ludowych [Der Hanf im Volksglauben und in den Volkssitten] (1936, 51 S.) und Len w zwyczajach i wierzeniach ludowych [Der Flachs in den Volkssitten und im Volksglauben] (WL, Bd. 2, 1933, S. 11—14). Von den übrigen Beiträgen seien hier noch erwähnt: A. Chętnik, Jałowiec w życiu, obrzędach i wierzeniach Kurpiów [Der Wacholder im Leben, in den Gebräuchen und im Glauben der Kurpen] (Z, Bd, 13, 1928, S. 269—274), A. Fischer, Jabłko w obrzędzie weselnym [Der Apfel beim Hochzeitsbrauch (Księga ku czci Prof. W. Abrahama [Festschrift für Prof. W. Abraham], 1931, S. 231–236).

B. Breżgo, Zwierzęta w wierzeniach Białorusinów gub. smoleńskiej [Die Tiere im Glauben der Weissruthenen im Gouvernement Smoleńsk] (Lud, Bd. 25, 1926, S. 52—59); H. Perls, Wąż w wierzeniach ludu polskiego [Die Schlange im polnischen Volksglauben] (1937, 117 S.); J. Gajek, Kogut w wierzeniach ludowych [Der Hahn im Volksglauben] (1934, 172 S.); K. Moszyński, Pies w wierzeniach i obrzędach [Der Hund im Volksglauben und in den Volksbräuchen] (LS, Bd. 1, 1929/30, S. 257—266 und Bd. 2, 1931, S. 70–72; H. Willman-Grabowska, Le chien dans l'Avesta et dans les Védas (RO, Bd. 8, 1934, S. 30—67).

St. Czarnowski, Le sanglier mythique des Gaulois et des Bretons insulaires (Actes du V-e Congrès international d'histoire des religions à Lund [1929], 1930).

St. Poniatowski, Uroczne oczy [Der böse Blick] (WŻ, Bd. 2, Heft 8-9, 1927, S. 31—37).

Br. Malinowski, Spirit Hunting in the South Seas (The Realist, 1929).

E. Słuszkiewicz, O duchach, duszach, djabłach i demonach indyjskich [Von den indischen Geistern, Seelen, Teufeln und Dämonen] (Lud, Bd. 34, 1936, S. 1—46).

St. Czarnowski, Le dieu créateur des cosmogonies polynésiennes (Actes du V-e Congrès international d'histoire des religions à Lund [1929], 1930); derselbe, Herkules galijski [Der Galischer Herkules] (Przegląd Historyczny [Historische Rundschau], Bd. 25, 1925, S. 238—260); derselbe, Nehalennia, la Dame aux Pommes (Bibliotheca Universitatis Liberae Polonae, fasc. 18, 1927).

K. Moszyński, Białoruski spor i sparỹš [Das Gedeihen als ein konkretes Mana-ähnliches Dasein im weissruthenischen Volksglauben] (LS, Bd. 1, 1929/30, S. 54—66).

III. Die Kunst.

1. Die plastischen Künste.

Dieser Zweig der Volkskultur ist bei uns in den letzten zwölf Jahren am eifrigsten erforscht worden. In der Anhäufung von Material und der Veröffentlichung mehr oder weniger synthetischer Abrisse wetteifert eine ganze Reihe von Arbeitskräften und zwar besonders: A. Dobrowolska, T. Dobrowolski, W. Dynowski, E. Frankowski, M. Gładysz, K. Piwocki, T. Seweryn, S. Udziela. Besonders gross sind auf diesem Arbeitsfelde die Verdienste T. Seweryns, der sich immer mehr hervortut. Durch eine neue Behandlungsweise des Gegenstandes, zeichnen sich die Arbeiten des Geländeforschers M. Gładysz aus. Das erste und zugleich klassische Beispiel für die Anwendung der geographischen Methode bei der Erforschung der Volkskunst und ein glänzender Beweis dafür, welch wichtige Resultate man auf diesem Wege erzielen kann, ist bei uns die ungewöhnlich fleissige leider noch nicht publizierte Arbeit M. Kaczanowskas (s. u. S. 183).

S. Szuman, Psychologja twórczości artystycznej ludu [Die Psychologie der künstlerischen Schöpferkraft des Volkes] (Przegląd Warszawski [Warschauer Rundschau], Bd. 2, 1925, S. 281 — 288); K. Piwocki, Zagadnienie metody w badaniach nad sztuką ludową [Das Problem der Methode bei der Erforschung der Volkskunst]

(Lud, Bd. 30, 1931, S. 1—13); derselbe, Z badań nad powstawaniem stylu ludowego [Aus den Forschungen über die Entstehung des Volksstils] (Przegląd Współczesny [Moderne Rundschau], Bd. 58, 1936, S. 89—96); A. Fischer, Les éléments des croyances dans l'ornamentation populaire polonaise (AP, Bd. 1, 1931, S. 108—111).

E. Frankowski, Consideraciones generales acerca del arte popular Vasco (1935); derselbe, Sztuka ludowa [Die Volkskunst] (Wiedza o Polsce [Polenkunde], Bd. 3, 1932, S. 345—416; den Wert der Arbeit machen die vorzüglich gewählten und glänzenden, wenn auch vorwiegend kleinen Illustrationen von 1005 Gegenständen aus); derselbe, Sztuka ludu polskiego [Die Kunst des polnischen Volkes] (1928, 16°, 28 S. + Tafeln); C. Baudouin,[1]) L'Art populaire en Pologne (Fidac, Bd. 12, Nr 4, 1936, S. 5—7). Einen synthetischen Abriss der polnischen Volkskunst hat für die „Encyklopedja Polska", die von der Polnischen Akademie der Wissenschaften herausgegeben wird, T. Seweryn, (vorläufig im Manuskript) bearbeitet; derselbe, Polska sztuka ludowa [Polnische Volkskunst] (Kal. auf das Jahr 1938, S. 86—93); T. Dobrowolski, Tradycje wołoskie w kulturze artystycznej górali śląskich [Walachische Traditionen in der künstlerischen Kultur der Beskidenbevölkerung] (Zaranie śląskie, Bd. 7, 1931, S. 86—114), K. Kietlicz-Rayski, Sztuka góralska na Podhalu [Die Volkskunst der Goralen in Podhale] (1928, 72 S. + Tafeln); St. Barabasz, Sztuka ludowa na Podhalu [Die Volkskunst in Podhale] (Album, 4°, Bd. 1 u. 2, 1928; Bd. 3, 1930; Bd. 4, 1932); T. Dobrowolski, Sztuka województwa śląskiego [Die Kunst der Wojewodschaft Schlesien] (1933, 4°, 152 S.; enthält u. a. ethnographisches Material); B. Stelmachowska, Sztuka ludowa na Kaszubach [Die Volkskunst bei den Kaschuben] (1937, 4°, 83 S.); W. Dynowski, Sztuka ludowa Wileńszczyzny i Nowogródczyzny [Die Volkskunst in der Gegend von Wilno und Nowogródek] (1935, 40 S.). — Zuweilen finden wir reiches Material, besonders Illustrationen, in nicht ethnographischen Periodica z. B. in.: Materjały do monografji przemysłu i sztuki ludowej w Polsce, Przemysł i sztuka ludowa, Ludowy przemysł zdobniczy w Polsce, Rzeczy piękne etc.

W. Antoniewicz, Metalowe spinki góralskie (1928, 82 S.); dasselbe französisch und gekürzt: Les agrafes portées par les montagnards des Carpathes Occidentales [Tatra] (AP, Bd. 1, 1931, 4°, S. 212—217); S. Krukowski, Istota, przemiany i pochodzenie zapinek sercowych i krążkowych słowacko-podhalańskich [Das We-

[1]) Siehe unten: Abkürzungen.

sen, die Veränderungen und die Herkunft des herz- und kreisförmigen Schnallen bei den Slowaken und im Podhale] (Sprawozdanie Instytutu Nauk Antropologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego [Bericht des Instituts für Anthropologische Wissenschaften der Warschauer Gelehrten Gesellschaft], 1930, S. 9—11); T. Seweryn, Krakowskie klejnoty ludowe [Krakauer Volksschmuck] (1935, 4°, 35 S. + Tafeln).

T. Seweryn, Podłaźniki [Deckengehänge: Die „Unruh", die Heilig-Geist-Taube u. drgl.] (1932, 4°, 111 S.).

T. Dobrowolski, Śląska rzeźba ludowa w drzewie [Schlesische Volksschnitzerei in Holz] (1930, 31 S.+Tafeln); M. Gładysz, Góralskie zdobnictwo drzewne na Śląsku [Holzschnitzereien der Beskiden-Bevölkerung in Schlesien] (1935, 4°, 151 S. + Tafeln); A. Chętnik, La production artistique en bois chez les Kurpies (AP, Bd. 1, 1931, 4°, S. 204—206); A. Bachmann, L'ornementation des combles des chaumières paysannes en Pologne (ib., S. 192—195).

T. Seweryn, Pokucka majolika ludowa [Volks-Majolika aus Pokucie] (1929, 106 S.). Siehe auch den Artikel von E. Gros, über das Töpferhandwerk bei den Kaschuben (Pomorska Sztuka Ludowa [Die Volkskunst im Pommerellen], Heft 1, 1928, 38 S.+Tafeln).

Im Druck ist eine umfangreiche Monographie von M. Gładysz, Zdobnictwo metalowe na Śląsku [Metallornamentik in Schlesien].

S. Udziela, Wycinanki ludu polskiego [Die Papierschnitte des polnischen Volkes] (1925, 7 S.+Tafeln); E. Frankowski, Wycinanki [Papierschnitte] (1928, 4 S.+Tafeln); derselbe, Les découpures de papier [canivets] (AP, Bd. 1, 1931, 4°, S. 111—113).

J. Korzeniowska, Hafty poleskie i wołyńskie [Stickereien aus Polesien und Wolhynien] (ohne Datum, 4°, 20 S.); A. Prusiewicz, Wołyńskie hafciarstwo ludowe [Volksstickerei in Wolhynien] (Dziennik urzędowy Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wołyńskiego [Amtliches Journal des Kuratoriums für den Schulbezirk Wolhynien], Bd. 6, 1929, S. 366—373); S. Udziela, Hafty kurpiowskie [Die Stickereien der Kurpen] (1936, 4°, 8 S. + Tafeln); T. Seweryn, Hafty opoczyńskie [Stickereien aus der Umgegend von Opoczno] (Lud, Bd. 24, 1925, S. 128—148); S. Udziela, Artyzm wiejski w Ziemi Sądeckiej [Volksmotive in den Stickereien in der Umgegend von Sącz] (LS, Bd. 1, 1929/30, S. 92—100); A. Dobrowolska, Wzory hafciarstwa ludowego na Górnym Śląsku [Muster der Volksstickerei in Oberschlesien] (1936, 9 S.+Tafeln); A. Dobrowolska i T. Dob-

r o w o l s k i, Strój, haft i koronka w województwie śląskiem [Le costume populaire, la broderie et la dentelle en Silésie polonaise] (1936, 4°, 144 S.+Tafeln); A. D o b r o w o l s k a, Żywotek cieszyński [Le corsage silésien de la région de Cieszyn] (1930, 39 S.+Tafeln); St. M a t u s z k ó w n a, Zdobnictwo kobiecego stroju żywieckiego [Die Verzierung der Frauentracht aus der Gegend von Saybusch (Żywiec)] (1931, 4°, 32 S. + Tafeln); T. S e w e r y n, Parzenice góralskie [Les broderies dites „parzenice“ sur le costume des montagnards polonais] (1930, 4°, 55 S.).

E. F r a n k o w s k i, Malowanki [Volkstümliche Malereien] (1928, 2 S. + Tafeln); T. S e w e r y n, Krakowskie skrzynie malowane [Krakauer gemalte Koffer] (1928, 4°, 38 S. + Tafeln); W. D y n o w s k i, Barwne kufry chłopskie z okolic Wileńszczyzny i Polesia [Buntfarbige Koffer aus der Umgegend von Wilno und aus Polesien] (1934, 4°, 64 S.); Das ausserordentlich fleissige Studium von M. K a c z a n o w s k a über die Ostereier als Objekt der Volkskunst ist druckreif und wird in nächster Zeit erscheinen. Diese Arbeit ist durch 227 [1]) Kartenskizzen illustriert, die die Verbreitung der Technik, der Farben, der Ornamente, der typischen Kompositionen etc. darstellen; die Zahl der kartierten Dörfer und Flecke überschreitet 1900: in dieser Arbeit sind ausser der Literatur, den Geländestudien und den Antworten auf Fragebogen alle Sammlungen, die sich in Polen befinden, ausgenutzt worden (Kaczanowska hat zu diesem Zwecke ganz Polen bereist). Dieselbe Verfasserin hat einen eingehenden Fragebogen über das Färben der Eier und ihr Verzieren mit Mustern herausgegeben (ohne Datum, 8 S.). Nützlich sind die Beiträge von J. H o f f m a n, Pisanki wołyńskie [Wolhynische gemalte Ostereier] (Rocznik Wołyński [Wolhynisches Jahrbuch] Bd. 1, 1930, S. 137—149 + Tafeln) wie auch St. D ą b r o w s k i, Pisanki lubelskie [Gemalte Ostereier in der Gegend von Lublin] (1936, 68 S.).

T. S e w e r y n, Technika malowania ludowych obrazków na szkle [Die Technik der volkstümlichen Glasmalerei] (Lud, Bd. 30, 1931, S. 145 — 186 + Tafeln); derselbe, Polskie malarstwo ludowe [Polnische Volksmalerei] (1937, 4°, 115 S.).

J. St. B y s t r o ń, Polskie drzeworyty ludowe [Polnische Volks-Holzschnitte] (Sztuki piękne [Die schönen Künste], Bd. 5, 1929, S. 1—27 und Tafeln); K. P i w o c k i, Drzeworyt ludowy w Polsce [Volks-Holzschnitt in Polen] (1934, 158 S.).

[1]) Die Zahl der auf Karten verarbeiteten Fragen beträgt 370.

Auf der Grenze zwischen Ethnographie und eigentlicher Kunstgeschichte (Geschichte der Architektur) liegen als Forschungsobjekt die aus Holz gebauten Dorfkirchen. Darüber s. J. L o n d z i n, Kościoły drewniane na Śląsku Cieszyńskim [Die Holzkirchen im Teschener Schlesien] (Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku [Jahrbücher der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaft in Schlesien], Bd. 1, 1929, S. 19 — 35); derselbe, Kościoły drewniane na Śląsku Cieszyńskim [Die Holzkirchen im Teschener Schlesien] (1932, 427 S.). Eine Quellenarbeit über die Schlesischen hölzernen Dorfkirchen, auf Grund ausgiebiger vergleichender Forschungen, bereitet seit Jahren F r. S t r z a ł k o vor, ein Schüler des bekannten Kunsthistorikers Prof. V. Molè (Krakau). In nächsten Monaten wird sie druckreif sein.

2. D i e A n f ä n g e d e r d r a m a t i s c h e n K u n s t.

Im Gegensatz zum vorhergehenden liegt dieser Zweig der Volkskultur vollkommen brach. Spärliches Material zu ihm kann man hie und da in der Zeitschrift: Teatr Ludowy [Volkstheater] finden. Ein wirklich wertvolles Studium auf diesem Gebiet ist nur die Arbeit von C. B a u d o u i n[1]), Ze studjów nad obrzędami weselnemi ludu polskiego, cz. 1: Forma dramatyczna obrzędowości weselnej [Aus den Studien über die Hochzeitsbräuche beim polnischen Volke, Teil 1: Die dramatische Form der Hochzeitsbräuche], 1929, 155 S.). Als Manuskript liegt die seit Jahren beendete Arbeit von F. G o ł ą b e k vor, welche von dem russischen dramatischen Volksschauspiel „Zar Maximilian“ handelt. Ein anderer Aufsatz desselben Verfassers: Skomorochowie na Rusi [Die Volksschauspieler in Russland] wird im 4. Bande der Zft. Balticoslavica erscheinen.

3. D e r T a n z.

Noch vor kurzem gehörte auch der Volkstanz bei uns zu den vollkommen vernachlässigten Gebieten, und erst in den letzten Jahren ist man an dieses seit langem unbearbeitete Gebiet herangetreten; besonders viel Aufmerksamkeit widmet ihm C. B a u d o u i n[1]). Viel ethnographisches Material enthält das Buch: Z. K w a ś n i c o w a, Zbiór pląsów [Sammlung von Tänzen] (1937, 470 S.).

J. G l u z i ń s k i, Taniec i zwyczaj taneczny [Der Tanz und die Tanzsitte] (1927, 229 S.); F r. S i e d l e c k i, Taniec religijny i obrzędowy [Der religiöse und rituelle Tanz] (im Smw.: „Taniec“ [„Der Tanz“],

[1]) Siehe unten: Abkürzungen.

Bd. 1, 1930, S. 21—44); E. Kuryło, Taniec ludowy... [Der Volkstanz...] (ib., S. 47 — 100); C. Baudouin[1]), O tańcach ludowych w Polsce [Von den Volkstänzen in Polen] (Teatr Ludowy [Das Volkstheater], Bd. 27, 1935, S. 113—119, auch englisch: Folk Dances and Wedding Customs in Poland, Abdruck, 6 S.); dieselbe, Tańce i stroje [Tänze und Trachten] (Populärer Artikel in der Zft. Arkady, Bd. 3, 1937, S. 267—273); dieselbe, Danses des paysans polonais (druckreifer, ca 10 Bogen starker Aufsatz, der in Kurzem in Archives de la danse erscheinen wird); St. Wallis, O tańcach górnośląskich [Von den oberschlesischen Tänzen] (Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku [Jahrbuch der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaft in Schlesien], Bd. 1, 1929, S. 131—136 und 185—198); A. Musioł und F. Sachse, Tańce śląskie [Die schlesischen Tänze] (1937, 70 S.).

4. Die Musik.

Unter welchen Bedingungen man bei uns vor dem Kriege an der Volksmelographie gearbeitet hat, veranschaulicht am besten der Artikel von J. Zborowski, Wspomnienia [Erinnerungen] (Z, Bd. 24, 1934, 4°, S. 5 — 9). Heute hat sich die Situation ganz wesentlich gebessert; aber jedenfalls bleibt noch sehr viel Arbeit übrig. Sogar der überreiche, wenn auch natürlich nicht auf dem Niveau der heutigen Anforderungen stehende Schatz von Volksmelodien, hinterlassen von O. Kolberg in seinen sechs und dreissig Bänden ethnographischer Beschreibungen Polens, hat noch nicht die erforderliche kritische und zugleich synthetische Besprechung erfahren. Die Hauptforschungs- und Sammelarbeit konzentriert sich heute in Posen im Seminar Ł. Kamieńskis, sowie auch in Warschau im Archiv für Volksmusik, welches von J. Pulikowski organisiert ist; ausserdem widmet ihr einen Teil ihrer Zeit in Krakau H. Windakiewiczowa, im Lemberg A. Chybiński, in Wilna T. Szeligowski.

Über exotische Musik besitzen wir, soviel mir bekannt ist, nur eine ethnographische Abhandlung, die von einem Polen geschrieben ist: M. Koliński, Die Musik der Primitivstämme auf Malaka und ihre Beziehungen zur samoanischen Musik (deutsch, Anthropos, Bd. 25, 1930, S. 585—648 + Tafeln).

Es gibt natürlich viel mehr Arbeiten, die der Volksmusik in Polen gewidmet sind: A. Chybiński, Wskazówki do zbierania melodyj ludowych [Anleitungen zur Sammlung von Volksmelodien]

[1]) Siehe unten: Abkürzungen.

(Przegląd Muzyczny [Musikalische Rundschau], 1925, Heft 1 u. 2); J. Zborowski, O zagadnieniach zbierania melodyj ludowych [Über die Probleme der Sammlung von Volksmelodien] (Z, Bd. 24, 1934, 4°, S. 47—51 und 70—74); A. Chybiński, O organizację pracy nad polską pieśnią ludową [Über die Organisation der Arbeit am polnischen Volksliede] (POP, Bd. 11, 1933/4, S. 133—142); J. Miketta, O organizację pracy nad polską pieśnią ludową [Über die Organisation der Arbeit am polnischen Volksliede] (Z, Bd. 24, 1934, 4°, S. 9 — 12); Ł. Kamieński, Budujemy naukę o pieśni ludowej [Wir schaffen die Wissenschaft vom Volksliede] (Muzyka, Bd. 11, 1934, S. 203—206).

Br. Wójcik-Keuprulianowa, Polska muzyka ludowa [Die polnische Volksmusik] (LS, Bd. 3, 1932/34, S. 3 — 33); H. Windakiewiczowa, Zagadnienie chronologji pieśni ludowych polskich [Das Problem der Chronologie des polnischen Volksliedes] (Z, Bd. 24, 1934, 4°, 298—301); dieselbe, Ze studjów nad formą muzyczną pieśni ludowej [Einige Studien über die musikalische Form des Volksliedes] (Księga Pamiątkowa ku czci Prof. A. Chybińskiego [Festschrift für Prof. A. Chybiński], 1930, S. 115—123); dieselbe, Pentatonika w muzyce ludowej polskiej [Die Pentatonik in der polnischen Volksmusik] (Kwartalnik muzyczny [Musikalische Vierteljahrsschrift], Heft 17—18, 1933, S. 1—26); Ł. Kamieński, Z badań nad śpiewem i muzyką ludu polskiego [Aus den Forschungen über den Gesang und die Musik des polnischen Volkes] (Balticoslavica, Bd. 2, 1936, S. 129—149); derselbe, Z badań nad folklorem muzycznym Wielkopolski [Einige Forschungen über die musikalische Folklore Grosspolens] (Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk [Bericht der Posener Gesellschaft der Freunde der Wissenschaft], Bd. 6, 1932, S. 52—55); derselbe, Diafonja ludowa w Pieninach [Die Volksdiaphonie in den Pieninen] (ib., Bd. 7, 1933, S. 5—7); derselbe, Monografja pieśni zmówinowej z Kaszub południowych [Étude monographique sur la chanson d'accordailles de la région de la Kaszoubie méridionale] (Polski Rocznik Muzykologiczny [L'année polonaise de musicologie], Bd. 1, 1935, S. 107—131); A. Chybiński, O muzyce górali podhalańskich [Von der Musik der Bergbewohner aus Podhale] (1927, 16°, 30 S.); derselbe, O źródłach i rozpowszechnieniu dwudziestu melodyj ludowych na Skalnem Podhalu [Über die Quellen und die Verbreitung von zwanzig Volksmelodien in dem „Felsigen Podhale"] (Kwartalnik muzyczny [Musikalische Vierteljahrsschrift], Heft 17—18, 1933, S. 48—

65); S. Mierczyński, Muzyka Podhala [Die Musik des Podhale] (1930, 71 S.); J. Reiss, Socjologiczne podłoże śląskiej pieśni ludowej [Die soziologische Grundlage des schlesischen Volksliedes] (1935, 31 S.); K. Moszyński, Stan obecny melografji rdzennej Białorusi i Polesia [Der gegenwärtige Stand der Melographie des eigentlichen Weissrusslands und Polesiens] (LS, Bd. 3, 1932/34, S. 61—69); derselbe, O badaniach muzyczno-etnograficznych na Polesiu w r. 1932 [Von den musikalisch-ethnographischen Forschungen in Polesien] (LS, Bd. 3, 1932/34, S. 69—79). In polnischer Sprache hat der bekannte ukrainische Musikologe F. Kolessa eine Abhandlung u. d. T. verfasst: Charakterystyka ukraińskiej muzyki ludowej [Charakteristik des ukrainischen Volksliedes] (LS, Bd. 3, 1932/34, S. 34—44); vollkommen druckfertig ist ein polnisches Manuskript desselben Autors mit einer Abhandlung über die Volkslieder aus dem Polesie und mit einer Sammlung von ein paarhundert Liedern.

Eine Bibliographie gibt Ł. Kamieński im Smw.: Musique & chanson populaires (1934, S. 172—196). Sehr viel melographisches Material enthalten die Sammlungen der Volkslieder die unten in dem der mündlichen Literatur gewidmeten Abschnitt aufgezählt sind; einige von diesen Sammlungen sind übrigens von Musikologen bearbeitet (Ł. Kamieński).

In diesem Zusammenhange sei noch das Quellenwerk von J. Pulikowski genannt: Geschichte des Begriffes Volkslied im musikalischen Schrifttum (deutsch; 1933, 636 S.). Siehe auch desselben, Pieśń ludowa a muzykologia [Volkslied und Musikologie] (Polski Rocznik Muzykologiczny [L'année polonaise de musicologie], Bd. 2, 1936, S. 3—34).

Es gibt sehr wenig Arbeiten über die Musikinstrumente. Als musterhaft auf diesem Gebiet gilt immer noch das vor der Berichtsperiode (im Jahre 1924) herausgegebene Werk von A. Chybiński, Instrumenty muzyczne ludu polskiego na Podhalu [Die musikalischen Instrumente des polnischen Volkes im Podhale] (Prace i Materjały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne [Anthropolog.-Archeologische und Ethnographische Arbeiten und Materialien], Bd. 3, 1924, S. 3—142+Tafeln); derselbe, Dzwony pasterskie na Podhalu [Die Hirtenglocken in Podhale] (ib., Bd. 4, 1925, S. 29—57). Unlängst ist eine Abhandlung von J. Pietruszyńska erschienen, Dudy wielkopolskie [Die Dudelsäcke in Grosspolen] (1936, 80 S.). Im Druck ist die Arbeit von M. Dworakowska, Geneza bębna i dzwonu [Die Entstehung der Trommel und der Glocke].

5. Die Poesie.

Es gibt überhaupt keine Arbeiten, die speziell diesem Zweige der Volkskultur gewidmet wären. Einige mehr oder weniger wertvolle Bemerkungen und Wahrnehmungen kann man in den Arbeiten und Büchern aus dem Bereiche der mündlichen Literatur finden. Sonst besitzen wir nur Arbeiten aus der Vorberichtsperiode (J. St. Bystroń, J. Łoś, H. Windakiewiczowa und andere).

IV. Die mündliche Literatur.

J. St. Bystroń, Literatura ludowa [Die Volksliteratur] (Wiedza o Polsce [Polenkunde], Bd. 3, 1932, S. 417—436). K. Zawistowicz hat im Smw.: Literatura powszechna [Allgemeine Literatur] einen Abriss der finnischen und estnischen Literatur veröffentlicht und unter anderem auch die Volksliteratur berücksichtigt.

1. Die Lieder.

Br. Piłsudski, Pieśni liryczne Gilaków [Die lyrischen Lieder der Giljaken] (RO, Bd. 12, 1936, S. 159 — 175). I. Kopernicki, Textes tsiganes. Contes et poésies avec traduction francaise (Heft 1, 1925, S. 1—103; Heft 2, 1930, S. 103—273); T. Kowalski, Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien (Wiener Zft für die Kunde des Morgenlandes, Bd. 33, 1926, S. 166—231); derselbe, Pieśni obrzędowe w narzeczu Karaimów z Trok [Die rituellen Lieder im Dialekte der Karaimen in Troki] (mit polnischer Übersetzung, RO, Bd. 3, 1927, S. 216—254); K. Zawistowicz, Sagi estońskie [Estnische Sagas] (1929, 31 S.); J. Krzyżanowski, Byliny. Studjum z dziejów rosyjskiej epiki ludowej [„Byliny“ — russische Volksepen. Ein Studium aus der Geschichte der russischen Volksepik] (1934, 161 S.). Die slawischen und rumänischen Weihnachtslieder sind von dem Rumänen P. Caraman in einer polnischen Abhandlung bearbeitet worden: Obrzęd kolędowania u Słowian i u Rumunów [Der Brauch des Weihnachtsliedersingens bei den Slawen und den Rumänen] (1933, 630 S.). Ausserdem noch: W. Bugiel, Lamentowa grupa pieśni pogrzebowych [Die Gruppe der Totenklagelieder] (1925, 28 S.); J. St. Bystroń, Pieśń o spotkaniu się rodzeństwa [Das Lied von der Begegnung der Geschwister] (Lud, Bd. 32, 1933, S. 40—47); derselbe, Pieśń o zbójniku i jego żonie [Das Lied von dem Räuber und seiner Frau] (Prace i Materjały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne [Anthropolog.-Archeologische und Ethnographische Arbeiten

und Materialien], Bd. 4, 1925, S. 59—93); derselbe, Historja w pieśni ludu polskiego [Die Geschichte im Liede des polnischen Volkes] (1925, 16°, 116 S.).

J. St. Bystroń, Polska pieśń ludowa [Das polnische Volkslied] (1925, 116 S.); Br. Gawrońska, Pieśni ludowe ziemi Wileńskiej i nowogródzkiej [Volkslieder im Gebiete von Wilna und Nowogródek] (1935, 16°, 78 S.); St. Dworakowski, Pieśni żniwiarskie z powiatu wysoko-mazowieckiego [Schnitterlieder aus dem Kreis Wysokie-Mazowieckie] (WL, Bd. 2, 1933, S. 58—79); W. Skierkowski, Puszcza kurpiowska w pieśni [Die Lieder der Kurpen] (Bd. 1, 1928, 91 S.; Bd. 2, 1929—1934, 384 S.); A. Steffen, Zbiór polskich pieśni ludowych z Warmji [Eine Sammlung polnischer Volkslieder aus dem Ermeland] (Bd. 1, 1931, 252 S.; Bd. 2, 1934, 134 S.; Bd. 3, 1937, 142 S.); Ł. Kamieński, Pieśni ludu pomorskiego [Die Lieder des pommerellischen Volkes] (Bd. 1, 1936, 351 S.); Pieśni ludowe z polskiego Śląska wydawane pod redakcją J. St. Bystronia [Die Volkslieder aus dem polnischen Schlesien, herausgegeben von J. St. Bystroń] (Bd. 1, 1927—1934, 539 S.); E. Mika, Pieśni orawskie [Die Lieder von Orawa] (1934, 78 S.). Die Arbeit von J. Krzyżanowski, Proces Janosika, steht im engen Zusammenhang mit einigen Motiven aus den Liedern der Gebirgler (1936, 40 S.).

2. Mythen, Legenden und Sagen.

Sowohl zum religiösen Leben, als auch zur mündlichen Literatur gehört das Thema der Arbeit von Br. Malinowski, Myth in Primitive Psychology, (1926, 128 S.). St. Czarnowski, Związki mityczne bajki o kozie, kózce i wilku [Die mythischen Beziehungen des Märchens von der Ziege, dem Zicklein und dem Wolf] (Sprawozdanie z działalności Wolnej Wszechnicy Polskiej [Bericht über die Tätigkeit der Freien Polnischen Universität], 1926). Ausserdem haben wir auf dem Gebiet der Mythen eine ziemlich chaotische und zu wenig exakte Abhandlung von B. Żyranik, Mity księżycowe [Mond-Mythen] (WL, Bd. 1, 1932, S. 40—44 und 49—63) wie auch Przeciwieństwo bóstwa-drzewa i bóstwa-kamienia w wyobrażeniach ludowych [Der Gegensatz der Holz-Gottheit und der Stein-Gottheit in der Vorstellungen des Volkes] (Lud, Bd. 32, 1933, S. 82—173).

Beiträge zu den Legenden, Sagen u drgl. veröffentlichten in dem Zft. Lud J. Janów, J. Kuchta und andere. Ausserdem s. u. a. W. Zahorski, Podania i legendy wileńskie [Wilnaer Sagen und Legenden] (1925, 166 S.).

3. Sprichwörter, Rätsel etc.

A. Steffen, Rymy dziecięce, zagadki i przysłowia rymowane z Warmji [Kinderreime, Rätsel und gereimte Sprichwörter aus dem Ermeland] (1937, 99 S.).

E. Piekarski, Przysłowia i przypowiastki jakuckie [Jakutische Sprichwörter und Sprüche] (RO, Bd. 2, 1925, S. 190—203); J. St. Bystroń, Przysłowia polskie [Polnische Sprichwörter] (1933, 260 S.); derselbe, Regjonalne przysłowia sąsiedzkie [Regionale nachbarliche Sprichwörter] (Z, Bd. 13, 1928, 4°, S. 317—319, 333—337).

E. Piekarski, Zagadki jakuckie [Jakutische Rätsel] (RO, Bd. 4, 1928, S. 1—59); T. Kowalski, Türkische Volksrätsel aus Kleinasien (Archiv Orientální, Bd. 4, 1933, S. 295—324); derselbe, Türkische Volksrätsel aus Nordbulgarien (Festschrift für G. Jacob, 1932, S. 128—145); derselbe, Bilmedje [d. h. das Rätsel] (Enzyklopaedie des Islam, Supplementband, S. 42—43).

Wie aus der oben angeführten Zusammenstellung ersichtlich ist, haben die polnischen Ethnologen und Ethnographen ein so wichtiges und reiches Kapitel der mündlichen Literatur, wie es die Märchen sind, vollkommen vernachlässigt. Teilweise hängt das sicher damit zusammen, dass der bekannte tschechische Gelehrte J. Polívka das polnische Material in seine Forschungen einbezogen hat.

V. Onomastik.

W. Taszycki, Najdawniejsze polskie imiona osobowe [Die ältesten polnischen Personennamen] (1926, 124 S.); derselbe, Imiona własne naszych praojców [Die Eigennamen unserer Vorfahren] (Kal. auf das Jahr 1933, S. 154—156); J. St. Bystroń, Nazwiska polskie [Die polnischen Familiennamen] (1927, 243 S.; 2-te verbesserte und erweiterte Auflage 1936, 334 S.); J. Widajewicz, Nazwiska i przezwiska ludowe [Volksnamen und Spitznamen] (1925, 25 S.); L. Krzywicki, Nazwy plemienne [Stammesnamen] (PS, Bd. 3, 1935, S. 347—423); J. St. Bystroń, Powstawanie nazwisk i przezwisk polskich grup etnograficznych [Die Entstehung der Namen und Spitznamen der polnischen ethnographischen Gruppen] (Smw.: Studja społeczne i gospodarcze [Soziale und wirtschaftliche Studien], 1925, S. 53—63); derselbe, Nazwy i przezwiska polskich grup plemiennych i lokalnych [Namen und Spitznamen der polnischen Stammes- und Lokalgruppen] (Prace i Materjały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne [Anthropolog.-Archeologische und Ethnographische Materialien und Arbeiten], Bd. 4, 1925, S. 95—146).

A. Brückner, O nazwach miejscowych [Über die Ortsnamen] (1935, 58 S.); K. Dobrowolski, Études sur les noms des lieux dans les Carpathes polonaises (BIAPS, 1930, S. 160 — 166 und als Sonderdruck, 16°, 12 S.); Z. Stieber, Nazwy miejscowe pasma Gorców w Beskidzie Zachodnim [Die Ortsnamen in dem Gorce-Gebirge der Westbeskiden] (LS, Bd. 3, 1932/34, S. 213—265); derselbe, Pierwotne osadnictwo Łemkowszczyzny [Die ursprüngliche Besiedlung im Lemkengebiete] (s. o. S. 167); W. Taszycki, Śląskie nazwy miejscowe [Die schlesischen Ortsnamen] (1935, 35 S.); St. Kozierowski, Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski [Forschungen über die topographischen Namen auf dem früheren östlichen Gebiet Grosspolens] (1926—1928, 413 S.); derselbe, Niektóre nazwy geograficzne na dawnem pograniczu wielkopolsko-pomorskiem [Einige geographische Namen in dem alten Grenzgebiet zwischen Grosspolen und Pommerellen] (Symbolae Grammaticae in honorem J. Rozwadowski, Bd. 2, 1927, S. 355—372); derselbe, Nazwy geograficzne i osadźcy ziemi Bydgoskiej [Die geographischen Namen und die Besiedler des Gebietes Bromberg] (1933, 22 S.); derselbe, Nazwy rzeczne w Lechji Przybałtyckiej i w przyległych częściach Słowiańszczyzny północno-zachodniej [Die Flussnamen in den ehemals slawischen Gebieten am Baltischen Meer und in den slawischen Nachbarländern] (Heft 1, 1930, 95 S. und Heft 2, 1931, 85 S.). Hierher gehören gleichfalls einige andere Arbeiten dieses Verfassers und K. Dobrowolskis, auch einige Arbeiten von E. Kucharski etc. über die Besiedlung im Lichte der Ortsnamen (s. o. S. 165, 166) wie auch zahlreiche Beiträge von M. Rudnicki, die im SO erschienen sind.

VI. Symbolik der Zeichen.

J. St. Bystroń, Znaki [Zeichen] (im Buche desselben Autors Łańcuch szczęścia [Glückskette], 1938, S. 181—231). W. Semkowicz, O znakach symbolicznych i o potrzebie ich zbierania [Von den symbolischen Zeichen und der Notwendigkeit ihrer Sammlung] (Orli Lot, Bd. 6, 1925, S. 28—33); B. Namysłowski, Merki rybaków pomorskich [Eigentumszeichen der Fischer in Pommerellen] (Rocznik Towarzystwa Heraldycznego [Heraldisches Jahrbuch], Bd. 7, 1925, S. 101—130); derselbe, Znamiona bartne mazowieckie w XVII i XVIII wieku i inne znaki ludowe [Eigentumszeichen der Masowischen Zeidler im XVII und XVIII Jahrhundert und andere Volkszeichen] (1927,

28 S.). Ein ziemlich reiches Handschriftenmaterial über die ehemaligen Eigentumszeichen der Zeidler aus den Wäldern des Majoratsgutes Zamość (Wojewodschaft Lublin) ist von M. Federowski gesammelt worden und befindet sich in seinem Nachlass im Ethnologischen Institut der Warschauer Gelehrten Gesellschaft. S. auch u. S. 194 A. Łomnicki.

c) SOZIALE KULTUR.

Br. Malinowski, Social Anthropologie (EB, Bd. 20, 1929, 4°, s. 862—870); derselbe, Moeurs et coutumes des Mélanésiens (1935).

I. Familie, Stamm, Volk.

Br. Malinowski, The Anthropological Study of Sex (Verhandlungen des I Internat. Kongresses für Sexualforschung [1926] 1928); derselbe, Sex and Repression in Savage Society (1927, 285 S.); derselbe, The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia (1929, 505 S. + Tafeln; auch polnisch: Życie seksualne dzikich... (1938, 504 S.+ + Tafeln) und französisch: La vie sexuelle des sauvages du nord-ouest de la Mélanésie, 1930). Hierher gehört gleichfalls das polemische Artikel desselben Autors: Pigs, Papuans and Police Court Perspective (Man, Bd. 32, 1932, S. 33—38). Derselbe, Kinship (EB, Bd. 13, 1929, 4°, S. 403—409); derselbe, Zagadnienie pokrewieństwa w świetle najnowszych badań [Das Problem der Verwandtschaft im Lichte des neuesten Forschungen] (PS, Bd. 1, 1930/31, S. 17—31) = Kinship (Man, Bd. 30, 1930, S. 19—29); derselbe, The Father in Primitive Psychology (1927, 93 S.); St. Ciszewski, Żeńska twarz [Das Weib] (1927, 36 S.); A. Obrębska, „Stryj, wuj, swak“ w djalektach i historji języka polskiego [Die Terminologie der Onkelschaft in den Dialekten und in der Geschichte der polnischen Sprache] (1929, 100 S.); K. Koranyi, Snochactwo we Włoszech północnych w IX wieku [Das Verhältnis zwischen Schwiegervater und Schwiegertochter im nördlichen Italien im IX Jahrhundert] (Lud, Bd. 28, 1929, S. 113—121). Arbeiten über die Familie s. auch u. S. 195 (K. Kowalski, A. Bobkowski und andere). St. Ciszewski, Ród [Stamm] (PE, Bd. 4, 1936, 225 S.); L. Krzywicki, Na zaraniu życia społecznego [An der Wiege des sozialen Lebens] (PS, Bd. 1, 1930/31, S. 3—16); derselbe, Społeczeństwo pierwotne. Jego rozmiary i wzrost [Die primitive Gesellschaft. Ihre Ausmasse und ihr Anwachsen] (1937, 443 S.); derselbe, Primitive Society and its Vital Statistics (1934; eine etwas gekürzte Übersetzung des polnischen Originals durch

ausführliche Anhänge ergänzt); derselbe, Nazwy plemienne. Przyczynek do socjologji stosunków międzyplemiennych [Stammesnamen. Beitrag zur Soziologie der Verhältnisse zwischen den Stämmen] (PS, Bd. 3, 1935, S. 347—423); J. St. Bystroń, Tradycyjne pojęcia o obcych [Traditionelle Begriffe von Fremden] (im Buche desselben Autors, Megalomanja narodowa [Nationaler Grössenwahn], 1935, 272 S.); K. Tymieniecki, Społeczeństwo Słowian lechickich (Ród i plemię) [Die Gesellschaft der Lechiten (Geschlecht und Stamm)] (1928, 249 S.). Siehe auch H. Łowmiański, Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego [Studien über die Anfänge der litauischen Gesellschaft und des litauischen Staates] (Bd. 1, 1931, 444 S.; Bd. 2, 1932, 448 S.).

J. Obrębski, Problem grup i zróżnicowań etnicznych w etnologii i jego socjologiczne ujęcie [Das Problem der Gruppen und der ethnischen Differenzierungen in der Ethnologie und seine soziologische Auffassung] (PS, Bd. 4, 1936, S. 177—195).

II. Staat.

S. o. H. Łowmiański und ausserdem J. Krzyżanowski, Z zagadnień socjologicznych państwa pierwotnego [Aus den soziologischen Problemen des primitiven Staates] (PS, Bd. 1, 1930/31, S. 210—263).

III. Wirtschaft.

F. Gross, Koczownictwo. Studja nad nomadyzmem i nad wpływem tegoż na społeczeństwo, ustrój i prawo [Der Nomadismus. Studien über das Nomadenleben und seinen Einfluss auf die Gesellschaft, die Staatsorganisation und das Recht (1936, 187 S.); St. Ciszewski, Przenosiny [Der Umzug] (PE, Bd. 3, 1930, S. 1—5).

L. Krzywicki, Rola upominków w pierwotnym rozwoju gospodarczym [Die Bedeutung der Geschenke während der primitiven wirtschaftlichen Entwicklung] (Księga pamiątkowa ku czci L. Caro [Festschrift für L. Caro], 1935, S. 203—220); St. Ciszewski, Płacidła pierwotne. Darzenie płatami materji... Bydło i zboże a majątek. [Primitives Geld. Das Schenken von Stoffstücken... Vieh, Getreide und das Vermögen] (PE, Bd. 2, 1929, S. 1—150).

Über die ehemalige Wirtschaftsorganisation des polnischen Dorfes kann man das Material u. a. in folgenden Arbeiten von K. Dobrowolski finden: Najstarsze osadnictwo Podhala [Die älteste Besiedlung im Podhale] (1935, 112 S.), Dzieje wsi Niedźwiedzia w po-

wiecie limanowskim [Die Geschichte des Dorfes Niedźwiedź im Kreis Limanowa] (Studja z historji społecznej i gospodarczej poświęcone Prof. F. Bujakowi, 1931, S. 479—563 und als Sonderdruck, 89 S.).

IV. Moral und Recht.

Br. Malinowski, The Foundations of Faith and Morals (1936); derselbe, Crime and Custom in Savage Society (1926, 132 S.).

Br. Malinowski, Marriage (EB, Bd. 14, 1929, S. 940—950); W. Abraham, Zawarcie małżeństwa w pierwotnem prawie polskiem [Eheschliessungen nach dem ursprünglichen polnischen Recht] (1925, 475 S.; berücksichtigt reichlich das vorhandene ethnographische Material); K. Zawistowicz, Le principe de la liberté du choix du conjoint chez les Slaves (BIAPS, [1932], 1933, S. 119—121); J. Piprek, Formy małżeństwa u pierwotnych Słowian i plemion bałtyckich [Die Formen der Ehe bei den alten Slawen und bei den baltischen Stämmen] (1930, 59 S.); J. Adamus, Uwagi o pierwotnem małżeństwie polskiem i słowiańskiem [Einige Bemerkungen über die ursprüngliche polnische und slavische Ehe] (Pamiętnik historyczno-prawny [Rechtsgeschichtliche Denkschriften], Bd. 4, 1927). In Vorbereitung ist ein Aufsatz von J. Obrębski über das sogenannte Brautkaufen in Mazedonien.

St. Kutrzeba, Krzyżowanie się wpływów zachodu i wschodu w prawach słowiańskich [Die Kreuzung der Einflüsse von Westen und Osten im slawischen Recht] (Conférence des historiens des États de l'Europe orientale et du monde slave, II partie, 1928, S. 115—123 und Abdruck); J. Adamus, W sprawie stosunku prawa ludowego do kodyfikacji prawa prywatnego [Zur Frage des Verhältnisses des Volksrechtes zur Kodifikation des Privatrechtes] (Głos prawa [Rechtstimme], 1925); K. Koranyi, Kilka uwag o dawnem prawie polskiem a dzisiejszem prawie ludowem [Einige Bemerkungen über das ehemalige polnische Recht und das heutige Volksrecht] (Nowa Ziemia Lubelska [Das Neue Lubliner Land], 1925); J. J. Bossowski, Sądy Boże na Pomorzu [Gottesgerichte in Pommerellen] (1937, 39 S.); A. Łomnicki, Symbol zielonej rózgi w wiejskiem prawie polskiem [Das Symbol der grünen Rute im polnischen Dorfrecht] (Pamiętnik 30-lecia pracy naukowej Prof. P. Dąbkowskiego [Denkschrift zu Prof. P. Dąbkowskis 30-jährigem Arbeitsjubiläum], 1927, S. 149—158); T. Saturnik, Pożyczka [Die Anleihe] (Słownik Starożytności Słowiańskich, Zeszyt próbny [Wörterbuch der slawischen Altertümer, Probeheft], 1934, S. 40—43); Zwyczaje spadkowe włoś-

cian w Polsce [Erbschaftsbräuche der Bauern in Polen] (Smw., Bd. 1, 1928, 156 S.; Bd. 2, 1929, 127 S.; Bd. 3, 1929, 254 S.; Bd. 4, 1929, 306 S.; Bd. 5, 1929, 97 S.); K. Kowalski, Stosunki rodzinne i zwyczaje spadkowe włościan w latach 1775—1870 [Die Familienverhältnisse und die Erbschaftsbräuche der Bauern in den Jahren 1775—1870] (1932, 113 S.). A. Bobkowski, Rozkład rodziny włościańskiej na Wołyniu a zwyczaje spadkowe [Zerfall des Bauernfamilie und die Erbschaftsbräuche in Wolhynien] (Rocznik Wołyński [Wolhynisches Jahrbuch], Bd. 1, 1930, S. 126—137); derselbe, Włościańskie zwyczaje spadkowe na Wołyniu [Erbschaftsbräuche der Bauern in Wolhynien] (LS, Bd. 1, 1929/30, S. 187—220); K. Dobrowolski, Włościańskie rozporządzenie ostatniej woli na Podhalu w XVII i XVIII wieku [Die Verfügung des letzten Willens bei den Bauern im Podhale] (1933, 227 S.).

V. *Familien- und Festbräuche.*

H. Biegeleisen, U kolebki. Przed ołtarzem. Nad mogiłą [An der Wiege. Vor dem Altar. Am Grabe] (1929, 572 S.); St. Dworakowski, Zwyczaje rodzinne w powiecie wysoko-mazowieckim [Familienbräuche im Kreis Wysokie-Mazowieckie] (1935, 191 S.); H. Biegeleisen, Matka i dziecko w obrzędach, wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego [Mutter und Kind in den Bräuchen, im Glauben und in den Sitten des polnischen Volkes] (1927, 414 S.); K. Zawistowicz, Usages matrimoniaux et rites printanniers chez les Slaves (XV Congrés Internat. d'Anthropologie et d'Arch. Préhist. [1930] 1931); H. Biegeleisen, Wesele [Die Hochzeit] (1928, 512 S.); J. Kowalewski, Obrzędy weselne Burjatów [Die Hochzeitsbräuche der Burjäten] (russisch; RO, Bd. 12, 1936, S. 143—158); C. Baudouin[1]), Ze studjów nad obrzędami weselnemi ludu polskiego (Aus den Studien über die Hochzeitsbräuche beim polnischen Volke] (1. Teil, 1929, 155 S.; s. auch: Pamiętnik II Zjazdu Słow. Geografów i Etnografów [Denkschrift des II Kongresses der Slaw. Geographen und Ethnographen], Bd. 2, 1930, 4°, S. 184—187); W. Mielczarska, Starosta weselny w Polsce [Der Hochzeitsmarschall in Polen] (1931, 4°, 26 S.); H. Biegeleisen, Śmierć w obrzędach, zwyczajach i wierzeniach ludu polskiego [Der Tod in den Bräuchen, den Sitten und im Glauben des polnischen Volkes] (1930, 344 S.); J. Jaworski, Quelques remarques sur les coutumes funéraires turques (RO, Bd. 4,

[1]) Siehe unten: Abkürzungen.

1928, S. 255—261); T. Kowalski, La tab'ad (Ungarische Jahrbücher, Bd. 15, 1936, S. 488—494). Spezielle Studien über die Beerdigungsbräuche und die Art der Gräber betreibt seit vielen Jahren St. Poniatowski; bis jetzt hat er auf diesem Wissensgebiet veröffentlicht: De l'origine de la sépulture à incinération (XV Congrès Internat. d'Anthr. et d'Arch. Préhist. [1930], 1931); im engsten Zusammenhange mit diesen Forschungen steht die Abhandlung: Geneza łuku tryumfalnego (1930, 32 S.), und dasselbe deutsch: Über den Ursprung des Triumphbogens (Mitt. der Anthrop. Gesellschaft in Wien, Bd. 61, 1931, S. 351—369).

E. Frankowski, Krzyże kamienne i domki drewniane na cmentarzach poleskich [Steinkreuze und Holzhäuschen auf den polesischen Friedhöfen] (Z, Bd. 10, 1925, 4°, S. 134—136); J. Falkowski, Notatki etnograficzne z Polesia: Cmentarze [Ethnographische Notizen aus Polesien: Friedhöfe] (WL, Bd. 2, 1933, S. 21—29).

W. Klinger, Doroczne święta ludowe a tradycje grecko-rzymskie [Die jährlichen Volksfeste und die griechisch-römischen Traditionen] (1931, 109 S.).

K. Moszyński, Regionalne zwyczaje doroczne w Polsce [Die regionalen Jahresbräuche in Polen] (Kal. auf das Jahr 1938, S. 78—85); K. Zawistowicz—zahlreiche kleinere Artikel in Zeitschriften: WŻ (1929, 1931, 1933 und 1934) auch Z (1930—1932); E. Frankowski, Kalendarz obrzędowy ludu polskiego [Jahresfestkreis des polnischen Volkes] (1928, 16°, 80 S.); B. Stelmachowska, Rok obrzędowy na Pomorzu [Jahresfestkreis in Pommerellen] (1933, 271 S.); A. Chętnik, Kalendarzyk zwyczajów i obrzędów ludu kurpiowskiego [Jahresfestkreis bei den Kurpen] (1934, 31 S.); B. Stelmachowska, „Podkoziołek" w obrzędowości zapustnej Polski zachodniej [„Podkoziołek" und andere westpolnische Fastnachtsbräuche] (1933, 176 S.); T. Seweryn, Z żywym kurkiem po dyngusie [Das Herumgehen mit dem lebenden Hahn (Ein Osterbrauch)] (1928, 53 S.); K. Moszyński, Zwyczaje świętojańskie na zachodniem Polesiu [Johannisbräuche in West-Polesien] (LS, Bd. 1, 1929/30, S. 76—88); H. Dónaj, Kolędy górnośląskie czyli opis zwyczaji ludowych w czasie Bożego Narodzenia [Oberschlesische Weihnachtslieder oder Beschreibung der Volkssitte in der Weihnachtszeit] (1925, 117 S.). Hier kann auch die uns schon bekannte Arbeit von P. Caraman, erwähnt werden (s. o. S. 188) Ausserdem s. K. Maszkowski, Kolędnicy na Hucułach [Die Weihnachtslieder-Sänger bei den Huzulen] (W, Bd. 5, 1927, s. 88 — 109); J. Gołąbek, Dziady białoruskie [Weissruthenische Totenfeier] (Lud, Bd. 24, 1925, S. 1—40).

VI. Spiele.

Auf diesem Gebiet hat Z. Piasecki (s. o. S. 144) wie auch einige seiner Schüler grosse Verdienste erworben. Dank Piaseckis Fragebogen ist in den Jahren 1928 und 1933 eine Menge Material gesammelt worden (ca 100.000 Antworten), das vom Verfasser und anderen eben bearbeitet wird. Im Zusammenhange hiermit und mit dem Sammeln ausländischen Materials ist ein ansehnliches Archiv in Posen und in Warschau entstanden. In der Berichtsperiode hat Piasecki einige synthetische Abrisse über die Entstehung der Spiele u.d.T. veröffentlicht: Dalsze badania nad genezą ćwiczeń cielesnych [Weitere Forschungen nach der Entstehung der Leibesübungen], wie auch den Artikel Jaworowi ludzie [Singspiel „Jaworowi ludzie“] (Lud, Bd. 33, 1934/35, S. 1 — 19). Eine Arbeit desselben Verfassers: „Zelman“ [Singspiel „Zelman“] ist im Druck; eine umfangreichere Monographie auf dem Gebiete der Spiele — in Vorbereitung.

VII. Kindererziehung.

Dieser in ethnologischer Hinsicht so ausserordentlich wichtige und dankbare Zweig der Volkskultur, den ich eben wegen seiner grossen Bedeutung unter allen anderen hervorhebe, und mit dem ich hier die Bibliographie der Arbeiten über die Kultur abschliesse, hat bis jetzt nur in äusserst geringem Masse die Aufmerksamkeit der polnischen Ethnologen auf sich gelenkt. In dieser Hinsicht sind wir unendlich weit hinter anderen Völkern, sogar slawischen, zurückgeblieben (so ist z. B. bei den Russen schon im Jahre 1884 eine sehr umfangreiche Arbeit von E. A. Pokrovskij erschienen, die sich speziell mit den Leibesübungen der Kinder bei verschiedenen Völkern, u. zw. vorwiegend bei denen, die das damalige Russland bewohnten, befasst). Das Fehlen von Arbeiten auf diesem Gebiet bildet eine empfindliche Lücke in Polen, die so schnell als möglich ausgefüllt werden muss. Vorläufig können wir von den grösseren Arbeiten, die nach dem Jahre 1925 herausgegeben sind, nur das Sammelwerk „Rodzina wiejska jako środowisko wychowawcze“ [Die Dorffamilie als erzieherisches Milieu] (1931) nennen.

d) VARIA.

St. Ciszewski, Prace etnologiczne [Ethnologische Arbeiten] (Bd. 1, 1925, 219 S.; Bd. 2, 1929, 166 S.; Bd. 3, 1930, 166 S.; Bd. 4, 1936, 225 S.).

e) ORGANISATION DER ARBEIT.

Über die Methoden der Ethnologie ist bisher keine besondere Arbeit veröffentlicht worden; in Vorbereitung befindet sich eine derartige Untersuchung von C. Baudouin[1]). Unabhängig davon wird im nächsten Heft des PS (1938) ein Artikel von A. Waligórski über die Methode bzw. die funktionelle Schule Malinowskis erscheinen.

K. Moszyński, Stan obecny i potrzeby nauk etnologicznych [Der gegenwärtige Stand, und die Bedürfnisse der ethnologischen Wissenschaften] (Nauka Polska [Polnische Wissenschaft] Bd. 10, 1929, S. 246—249); C. Baudouin,[1]) O potrzebach etnologji w Polsce [Von den Bedürfnissen der Ethnologie in Polen] (ib., S. 250 — 258); K. Zawistowicz, Badanie kraju pod względem ludoznawczym [Erforschung des Landes in Volkskundlicher Beziehung] (WŻ, Bd. 9, 1934, S. 225—235); dieselbe, Polskie Archiwum Ludoznawcze [Polnisches Volkskundliches Archiv] (WŻ, Bd. 8, 1933, S. 18 — 29); K. Moszyński, Regjonalizm wobec etnografji [Der Regionalismus gegenüber der Ethnographie] (Z, Bd. 10, 1925, 4°, S. 11—16). Von den zahlreichen Fragebogen in weiterem Sinne nenne ich nur die ausführlicheren: K. Moszyński, W sprawie zbierania wiadomości dotyczących ludowej kultury materjalnej w Polsce [Zur Frage des Sammelns von Nachrichten über die materielle Volkskultur in Polen] (POP, 1925, S. 28 - 36); J. Tarnacki, Kwestjonarjusz do badań słownictwa ludowego w zakresie kultury materjalnej [Fragebogen zur Erforschung der Volksnomenklatur auf dem Gebiete der materiellen Kultur] (1933, 16°, 32 S.).

K. Moszyński, Etnografja w muzeach regjonalnych [Die Ethnographie in den regionalen Museen] (im Smw.: Muzea regjonalne [Die regionalen Museen] 1928, 16°, S. 98 —170 und Sonderdruck 78 S.); C. Baudouin,[1]) Wskazówki dla zbierających przedmioty dla Muzeum Etnograficznego U. S. B. [Anleitungen für Sammler von Gegenständen für das Enthographische Museum der U. S. B.] (1927, 16°, 28 S.); J. Manugiewicz, Sprzęt muzealny [Museumsgeräte] (1935).

f) BIBLIOGRAPHIE.

Erschöpfende, gewissenhafte und sehr nützliche Übersichten über jegliche Arbeiten und Beiträge auf dem Gebiete der polnischen Ethnologie gibt A. Bachmann in den Jahrgängen der Zft. „Lud" u. d. T. „Bibliografja ludoznawcza" [Volkskundliche Bibliographie].

[1]) Siehe unten: Abkürzungen.

A. Fischer veröffentlicht gleichfalls bibliographische Übersichten im „Kwartalnik historyczny“ [Historisches Vierteljahrsbuch] und in der „Zft für slawische Philologie“. Ausserdem siehe J. St. Bystroń, Bibliografja etnografji polskiej [Bibliographie der polnischen Ethnographie] (1929, 160 S.). Eine Art raisonnierender Bibliographie die zugleich auch eine Einführung in die Studien der Volkskunde Polen bildet, ist das sehr wertvolle Buch desselben Verfassers: Wstęp do ludoznawstwa polskiego [Einleitung in die Volkskunde Polens] (1926, 176 S.).

g) GESCHICHTE DER POLNISCHEN ETHNOLOGIE.

K. Zawistowicz, Dzieje ludoznawstwa polskiego [Die Geschichte der polnischen Volkskunde] (WŻ, Bd. 11, 1936, S. 205—210 u. 293—304); dieselbe, Działalność prof. L. Krzywickiego na polu ludoznawstwa polskiego [Die Tätigkeit des Prof. L. Krzywicki auf dem Gebiete der polnischen Volkskunde] (ib., S. 687—689); dieselbe, Bronisław Piłsudski (WŻ, Bd. 5, 1930, S. 25—40); W. Kotwicz, Edward Piekarski (RO, Bd. 10, 1934, S. 189—193);K. Moszyński, Stanisław Ciszewski (LS, Bd. 2, 1931, S. 3—9 und 131—132). Eine umfangreiche Übersicht der von St. Ciszewski gedruckten Arbeiten wie auch der von ihm hinterlassenen Manuskripte gibt A. Kutrzebianka im Buche: St. Ciszewski, Prace etnologiczne [Etnologische Arbeiten] (Bd. 4, 1936, S. 213—222).

W. Antoniewicz, Muzealnictwo i muzeografja w 11 rocznikach „Ziemi“ [Museumskunde und Museographie in 11 Jahrgängen der Zeitschrift „Ziemia“] (Z, Bd. 11, 1926, S. 366—371); J. Falkowski, Zbiory etnograficzne w muzeach lwowskich [Die ethnographischen Sammlungen in den Lemberger Museen] (WL, Bd. 1, 1932, S. 86—88); J. Manugiewicz, Muzeum etnograficzne w Łodzi [Das ethnographische Museum in Lodz] (Z, Bd. 17, 1932, 4°, S. 141—143); M. Znamierowska-Prüfferowa, Muzeum etnograficzne U. S. B. w Wilnie [Das ethnographische Museum U. S. B. in Wilna] (Lud, Bd. 31, 1932, S. 1—11).

Ausführliche Berichte über die Tätigkeit der von ihnen geleiteten Universitätsanstalten, die von A. Fischer, J. Czekanowski und C. Baudouin[1]) abgefasst werden, finden wir in: Lud, (Bd. 24, 1925, S. 190 — 193; ib., Bd. 27, 1928, S. 183—190; ib., Bd. 32, 1933, S. 183 — 192) und Balticoslavica, (Bd. 1, 1933, S. 75—98).

[1]) Siehe unten: Abkürzungen.

h) ZEITSCHRIFTEN UND SERIENPUBLIKATIONEN.

In der Berichtsperiode erschienen resp. erscheinen in Polen folgende Periodica:

1. *Archiwum Etnograficzne* [Ethnographisches Archiv]. Gegründet im Jahre 1936 auf Initiative von Dr. B. Stelmachowska. Organ des Westslawischen Instituts der Universität in Posen. Bis jetzt liegen 4 Hefte vor.

2. *Ethnographica*. Gegründet im Jahre 1937 als Organ des Vereins der Ethnologen — (Studenten der U. S. B.) in Wilna.

3. *Lud* [Das Volk]. Ein Vereinsblatt der Polnischen Volkskundlichen Gesellschaft, die ihren Sitz in Lemberg hat. Vom Jahre 1925 sind unter der Schriftleitung von A. Fischer Bd. 24–34 (1936) erschienen.

4. *Lud Słowiański* [Das slawische Volk]. Die Zeitschrift ist im Jahre 1929 gegründet worden. Bis jetzt sind 3 Bände in 6 Heften wie auch 1 Heft des 4. Bandes (1937) erschienen. Die Zeitschrift besitzt 2 Teile, der eine beschäftigt sich mit der slawischen Dialektologie (herausgegeben von K. Nitsch) und der zweite mit der Ethnographie der Slawen (herausgegeben von K. Moszyński [1]).

5. *Prace Etnograficzne* [Ethnographische Arbeiten] von der Polnischen Volkskundlichen Gesellschaft seit dem Jahre 1934 herausgegeben, redigiert von A. Fischer; bis jetzt 2 Hefte.

6. *Prace Etnologiczne* [Ethnologische Arbeiten] seit dem Jahre 1935 vom Institut der Anthropologischen Wissenschaften der Warschauer Gelehrten Gesellschaft herausgegeben, redigiert von St. Poniatowski. Bis jetzt sind 2 Hefte und ein ausführlicher Band erschienen; alles im Jahre 1935.

7. *Prace Komisji Etnograficznej* P. A. U. [Arbeiten der Ethnographischen Kommission der P.A.U.] vom Jahre 1935 von der P. A. U. herausgegeben statt der ehemaligen der Anthropologie, Urgeschichte und Ethnographie gewidmeten Publikation.

8. *Wiadomości Ludoznawcze* [Volkskundliche Mitteilungen] veröffentlicht in Lodz in den Jahren 1932 — 1934, redigiert von J. Manugiewicz (bisher 5 Hefte; mehr nicht erschienen).

9. *Wydawnictwa Instytutu Etnologicznego Uniwersytetu Poznańskiego* [Veröffentlichungen des Ethnologischen Instituts des Po-

---

[1]) Die Vereinigung zweier völlig verschiedener Abteilungen und zweier getrennter Redaktionen in einer Zeitschrift hat sich bei der Zusammenarbeit der Dialektologie und der Ethnologie hier in der Praxis insofern als unvorteilhaft erwiesen, als sie immerhin die geregelte Herausgabe der Zeitschrift nicht unbeträchtlich erschwert.

sener Universität] herausgegeben seit dem Jahre 1923, redigiert von E. Frankowski, bis jetzt 3 Hefte.

10. *Wydawnictwa Muzeum Etnograficznego w Krakowie* [Veröffentlichungen des Ethnographischen Museums in Krakau] erscheint seit dem Jahre 1928 unter der Schriftleitung von S. Udziela. Bis jetzt sind 10 grosse, reich illustrierte Hefte in 4⁰ erschienen. Eine der wertvollsten ethnographischen Publikationen in Polen, und was das Illustrations-Material anlangt — die allerwertvollste; sie umfasste bis jetzt Monographien auf dem Gebiete der Volkskunst, der Baukunst und der Volkstracht. Leider hat der greise achtzigjährige Herausgeber, durch fortwährende materielle Schwierigkeiten mürbe gemacht, den Beschluss gefasst, diese Publikation mit dem 10-te Bande (1937) eingehen zu lassen [1]).

In obiger Bibliographie sind alle weniger wichtigen Beiträge unberücksichtigt geblieben. Es ist aber natürlich nicht ausgeschlossen, dass allen Bemühungen zum Trotz doch irgendeine kürzere aber dennoch wichtige Arbeit übergangen worden ist.

Abkürzungen.

C. Baudouin = C. Baudouin de Courtenay Ehrenkreutzowa = C. Baudouin de Courtenay Jędrzejewiczowa.

AP	Art Populaire.
BIAPS	Bulletin International de l'Akadémie Polonaise de Sciences et des Lettres.
IIA	Institut International d'Anthropologie.
EB	Encyclopaedia Britannica.
Kal.	Kalendarz Ilustrowanego Kurjera Codziennego. Część naukowa [Kalender I. K. C. Wissenschaftlicher Teil.].
Lud	Lud [Das Volk]. Organ der Polnischen Volkskundlichen Gesellschaft.
LS	Lud Słowiański [Das slawische Volk].

---

[1]) Zum Schluss möchte ich hier noch allen denjenigen meinen herzlichsten Dank aussprechen, welche die Liebenswürdigkeit gehabt haben, Informationen über ihre wissenschaftliche Tätigkeit sei es an die Redaktion (Dir. S. Udziela, Prof. K. Dobrowolski, Dr. J. Falkowski) sei es an mich (Prof, C. Baudouin, Prof. J. St. Bystroń, Prof. T. Kowalski. Prof. L. Krzywicki, Prof. St. Poniatowski, Dr. M. Zawistowicz) zu schicken.

PE	Prace Etnograficzne St. Ciszewskiego [Ethnologische Arbeiten von St. Ciszewski].
POP	Polska Oświata Pozaszkolna [Die polnische Aufklärungsarbeit ausserhalb der Schule].
PS	Przegląd Socjologiczny [Soziologische Rundschau].
RO	Rocznik Orjentalistyczny [Orientalisches Jahrbuch].
Smw.	Sammelwerk.
SO	Slavia Occidentalis.
Spr. P A U	Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności [Berichte über die Tätigkeit und die Sitzungen der Polnischen Akademie der Wissenschaften].
Spr. T N L	Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie [Berichte der Wissenschaftlichen Gesellschaft in Lemberg].
Spr. T N W	Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego [Berichte der Gelehrten Gesellschaft in Warschau].
ŚŻ	Świat i Życie (Zarys encyklopedyczny współczesnej wiedzy i kultury) [Welt und Leben (Grundriss der modernen Wissenschaft und Kultur)].
W	Wierchy.
WG	Wiadomości Geograficzne [Geographische Mitteilungen].
WL	Wiadomości Ludoznawcze [Volkskundliche Mitteilungen].
WŻ	Wiedza i Życie [Wissenschaft und Leben].
Z	Ziemia [Die Erde].

ERRATA.

Stelle:			lies:	anstatt:
S. 157,	Z. 15		Jahrtausend	Jahrhundert
159	9		462 S.	S. 462
160	4		236 S.	S. 236
160	12	von unten	434+395 S.	S. 434+395
167	4	„ „	Besiedlung im Lemkengebiet	Ansiedlung im Lande der Lemken.
197	12	„ „	„der physischen Erziehung"	den Leibesübungen
201	3	„ „	füge hinzu: Prof. E. Frankowski	
145	14	„ oben	füge hinzu: L. Malicki	

PRACA NAUKOWO-BADAWCZA W ZAKRESIE HISTORII W ESTONII.

Zadaniem moim jest podanie jak najkrótszego zarysu działalności estońskich historyków od początku niepodległości Estonii aż do czasów ostatnich (do końca 1936 r.), a także charakterystyki opracowywanych przez nich zagadnień i przedstawienie ich metod w dążeniu do głębszego zrozumienia historii Estonii i jej narodu.

Do czasu niepodległości Estonii historykami jej byli przede wszystkim niemieccy badacze, którzy, jak wiadomo, w pracach swych zajmowali się szczególnie historią warstw rządzących, rozwojem ustroju kościelnego i miejskiego życia, znacznie mniej interesując się podstawowymi zagadnieniami estońskiego ludu. Historycy nasi za najważniejsze uważają bogate zbiory dokumentów, wszechstronnie wyjaśniające warunki życiowe Estonii i Inflant w średniowieczu, które też często są publikowane. Wynikiem tego nastawienia jest taki stan rzeczy, że w Estonii są już ogłoszone prawie wszystkie ważniejsze średniowieczne materiały archiwalne z wyjątkiem dokumentów rewelskiego państwowego archiwum i tych dokumentów, które z woli losu znajdują się w innych krajach (w sowieckiej Rosji, Polsce, Skandynawii itd.) i o których obecnie istnieją mniej lub więcej prawdziwe dane. Jednak już w końcu zeszłego stulecia zdobyli się Estończycy na własnych historyków, którzy w swych pracach w popularnej formie zapoznają rodaków z przeszłością ojczyzny. Wśród tych historyków krytycznym stosunkiem do zagadnień historycznych i prawdziwą znajomością materiałów archiwalnych wyróżnia się pastor Villem Reiman, który z silnie rozwiniętym poczuciem narodowym starał się wyjaśnić liczne zagadnienia estońskiego narodu. Z prac jego najważniejsza jest „Eesti Ajalugu“ („Historia Estonii“). Wyrażone w niej poglądy teraz często można uważać za przestarzałe, czy też wynikające z powierzchownych badań, liczne z nich jednak do dziś pozostają nienaruszone, i w tym przejawia się prawdziwy zmysł historyczny Reimana. Czytelnicy estońscy w pracy tej po raz pierwszy znaleźli bardziej krytyczną ogólną ocenę estońskiej historii.

Podstawa jednak estońskiej historycznej szkoły naukowej stworzona została dopiero z chwilą ogłoszenia niepodległości Estonii. Za właściwego założyciela tej szkoły należy uważać prof. dr. Arno Raphaela Cederberga, pierwszego wykładowcę historii północno-estońskiej na uniwersytecie w Tartu, którego zaproszono na katedrę z Helsinek w 1919 roku. Profesor Cederberg, człowiek o dużych zdolnościach organizacyjnych i ogromnej energii zabrał się z zapałem do pracy. Między innymi był on twórcą estońskiej państwowej pracy archiwalnej i rzeczywistym kierownikiem estońskiego centralnego archiwum państwowego w Tartu, założonego w pierwszej połowie 1921 roku. Ucząc metody i techniki pracy naukowo-badawczej przerabianej na jego seminariach, potrafił on przygotować swych uczni do przyszłej pracy naukowej przez wskazywanie na te zagadnienia historii Estonii i jej narodu, które domagały się jak najszybszego rozwiązania.

Jednym z wyników pracy prof. A. R. Cederberga, który w jesieni 1928 r. wrócił do Finlandii, było zapoznanie jego uczniów i przybyłych potem studentów z historią państw skandynawskich. To z kolei dało możność gruntownego zbadania licznych zagadnień naszej historii i skorygowania poglądów dawnych. Dokładnej znajomości języka szwedzkiego wymaga się od każdego studenta, obierającego za główny przedmiot studiów historię Estonii i krajów północnych. Obowiązuje również znajomość języka fińskiego i innych języków, w jakich pisana jest przeważająca ilość naszych dokumentów archiwalnych. Biblioteki uniwersytetów i seminariów są teraz systematycznie zaopatrywane w prace historyków fińskich i skandynawskich, podczas gdy dawniej posiadały przeważnie tylko prace rosyjskie i niemieckie. Wielu historyków estońskich pracowało już w archiwach i bibliotekach Finlandii, Szwecji i Danii w charakterze bądź stypendystów uniwersytetu, bądź też w innym.

Zanim przejdziemy do prac naukowych, wydanych w omawianym okresie, które dają możność scharakteryzowania różnorodnych zainteresowań historycznych, i do zreasumowania wysiłków tej pracy, rozpatrzmy w głównych zarysach organizację estońskiej pracy naukowej w zakresie historii ojczystej. Ośrodkiem tej pracy jest uniwersytet w Tartu. W Tartu, jak wiadomo, poza biblioteką i zakładami uniwersyteckimi mamy jeszcze: Centralne Państwowe Archiwum (Rigii keskarhiiv) z przebogatymi materiałami do badań historii Estonii, Estońskie Muzeum Narodowe (Eesti Rahva Muuseum) z biblioteką narodowo-archiwalną i Archiwum Badań Folklorystycznych (Eesti Rahvaluule Arhiiv) a także ważne dla historyków Estońskie Towarzystwo Naukowe (Õpetatud Eesti Selts), założone w 1838 r. i posiadające bibliotekę, zaopatrzoną

w dział rękopisów, i Estońskie Towarzystwo Literackie (Eesti Kirjanduse Selts), przy którym już kilka lat przed wojną światową zorganizowano sekcję historyczną. Istnieje tu także archiwum historii kultury estońskiej (Eesti Kultuurlooline Arhiiv) założone przed 10-ciu laty. Najważniejszym zadaniem tego ostatniego było zbieranie rękopisów, papierów i innych dokumentów prywatnych osób i stowarzyszeń zwłaszcza z drugiej połowy ubiegłego stulecia, tj. z okresu obudzenia się poczucia narodowego w Estonii. Podczas swego krótkiego istnienia archiwum to zebrało ogromną ilość cennych dokumentów, bez których poznania niemożliwe byłoby opracowanie zagadnień z ostatniego okresu historii Estonii.

Przy uniwersytecie w Tartu w 1920 r. założono Akademickie Towarzystwo Historyczne (Akadeemiline Ajaloo Selts), którego prezesem w pierwszych latach jego istnienia był profesor Cederberg, a następnym prezesem, aż do chwili obecnej, profesor historii powszechnej, Peeter Tarwel Treiberg. Począwszy od roku 1921 Towarzystwo to wydaje kwartalnik historyczny pt. „Ajalooline Ajakiri". Naukową stroną czasopisma zajmuje się specjalny komitet redakcyjny z głównym redaktorem na czele (prof. Treiberg do 1932 r., od 1932—37 prof. historii estońskiej i krajów północnych dr Hans Kruus, a od 1937 r. Otto Liiv). Towarzystwo to publikuje poza tym 2 następujące wydawnictwa seryjne: „Badania historyczne" (scripta et opuscula), których wyszło już 5 tomów i „Archiwum historyczne" (Ajalooline Arhiiv), publikujące dokumenty archiwalne, którego wyszły już 2 tomy. Poza 230 referatami, wygłoszonymi na kolejnych zebraniach tego Towarzystwa, najważniejszym dorobkiem jego są następujące prace. Od roku 1923 wspólnie z sekcją historyczną Estońskiego Towarzystwa Literackiego Akademickie Towarzystwo Historyczne zajmuje się systematycznym zbieraniem ustnych wspomnień i podań narodowych o wypadkach historycznych ze wszystkich parafij estońskich. Podczas tej pracy stypendyści, wysyłani podczas wakacyj letnich, korzystają też z archiwów kościelnych i gminnych poszczególnych parafij. Praca ta zbliża się ku końcowi, a wynikiem jej jest około 100 tomów wspomnień historycznych. Wspomnienia te z jednej strony oświetlają bieg wypadków historycznych i warunki gospodarcze narodu, począwszy od XIX wieku, z drugiej zaś strony charakteryzują przyjmowanie i interpretację tych wypadków przez naród.

W jesieni 1923 r. Akademickie Towarzystwo Historyczne podejmuje pracę nad wydaniem „Estońskiego Słownika Biograficznego" („Eesti biograafiline Leksikon") pod naczelną redakcją prof. Cederberga, doc. Treiberga i R. Kleisa, obecnego naczelnego redaktora „Es-

tońskiej Encyklopedii" („Esti Entsüklopeedia"). Słownik ten wydano w 4-ech częściach, a ostatnia część wyszła w 1929 r. Wydanie tego słownika było wynikiem ogromnego nakładu pracy, w której brało udział wielu uczonych. Wydanie tych biografij wymagało wiele pracy w archiwach, ale rezultatem jej jest jakby historia całej Estonii, opracowana według działaczy z poszczególnych epok. Uzupełnienia do tego słownika wychodzą obecnie i będą wychodziły w przyszłości. Jednym z takich uzupełnień jest biograficzny „Słownik estońskich działaczy społecznych" („Eesti avalikud tegelased"), podobny do niemieckiego „Wer ist's" czy szwedzkiego „Wena och wad?", zawierający biografie działaczy estońskich mniej czy więcej wybitnych, na polu polityki, kultury, nauki itp. Nad słownikiem tym Estońskie Towarzystwo pracowało przez kilka lat. Z druku wyszedł on w 1933 r., a w roku 1937 ukazało się już jego 2-e uzupełnione wydanie. Mówiąc o słownikach nie można pominąć ogromnego wydawnictwa „Loodus" w Tartu, które publikuje „Encyklopedię Estońską". Plan tego wydawnictwa zakreślono na okres 5-ciu lat, w którym to czasie ma wyjść 8 tomów. Do końca 1936 r. wyszły 52 zeszyty, z których 49 tworzy 7 tomów encyklopedii. W pracy nad tą encyklopedią biorą udział wybitni historycy w zakresie historii estońskiej i powszechnej.

Dużej pracy z zakresu historii literatury z lat 1878—1918 (włącznie) dokonali mgr E. Blumfeld i arch. mgr N. Loone. Praca ich jest uzupełnieniem bibliografii Winkelmanna: „Bibliotheca Livoniae historica" wydanej w roku 1878. Na opracowanie tego rękopisu poświęcono około 10-ciu lat, a obecnie wydano jego cz. I. Bibliografia ta wychodzi zeszytami w pracach Akademickiego Towarzystwa Historycznego i zawiera więcej pozycyj literackich niż bibliografia Winkelmanna. Dużo miejsca poświęcono w niej ówczesnej literaturze łotewskiej, polskiej, niemieckiej i fińsko - skandynawskiej. Bibliografia historyczna z lat 1918 — 24 i 1929 — 30, jak wiadomo, podana jest w „Jahresberichte" Estońskiego Towarzystwa Naukowego.

Ze względu na lukę bibliograficzną opracowano plan, według którego aż do czasów jej uzupełnienia rok rocznie ma wychodzić bibliografia obejmująca okres dwuletni.

W krótkim czasie ma wyjść z druku słownik terminów historycznych. Opracowaniem tego słownika zajmuje się specjalna komisja Towarzystwa Historycznego, na której czele od roku 1922 stoi doc. dr Henryk Sepp. Z druku wyszedł już krótki słownik, zawierający wybór najważniejszych historycznych terminów technicznych.

Jedną z najważniejszych prac historycznej sekcji Towarzystwa Literackiego jest opracowanie szkolnego atlasu historycznego („Eesti

Ajaloo Atlas“, Tartu 1933), którego autor, historyk J. Jensen-Olvet uwzględnił nie tylko mapy drukowane, lecz również mapy i materiały z rękopisów, znajdujących się w bogatym zbiorze Państwowego Archiwum Centralnego. Przy pracy tej zgromadzono też duży materiał historyczno-topograficzny Estonii.

W 1931 r. zaczyna się wydawnicza działalność Centralnego Archiwum Państwowego. 1-szy numer wydawnictwa zawierał zbiór dokumentów, dotyczących Polski. W grudniu 1932 roku pojawiła się 2-ga publikacja, zawierająca przegląd działalności Centralnego Archiwum i spis jego przeszło 500 archiwów. W latach 1935—36 wyszły też 2 części katalogu archiwum estońskiego generał-gubernatora wraz z historią tegoż archiwum i historią administracyjnego ustroju Estonii w okresie panowania szwedzkiego. Autorami części I tego katalogu są O. Liive, A. Perandi i N. Loone. W drugiej serii tej publikacji w 1-szym numerze przewiduje się wydanie spisu rewizyjnego z pierwszej połowy XVII w., bardzo ważnego dla sprawy kolonizacji i stanu agrarnego naszego kraju. Przewiduje się też 3-cią serię tej publikacji, która ma zawierać badania naukowe, opierające się głównie na materiałach Centralnego Archiwum.

Na początku 1933 roku wyszła 1-sza część, a w 1936 r. — 2-ga część podręcznika archiwoznawstwa („Arhiivinduse Käsiraamat“).

Nie można tu pominąć jeszcze dwu towarzystw, w których wre intensywna praca. Kilka lat temu założono tzw. „1905 aasta Selts“ („Towarzystwo 1905 roku“) mające na celu badania i publikacje materiałów, dotyczących ówczesnych rozruchów ludowych. Pod redakcją prof. H. Kruusa wyszedł zbiór pamiętników działaczy tych rozruchów pt. „Punased aastad“ („Czerwone lata“). Materiał, zawarty w tych pamiętnikach, był w miarę możności sprawdzony. Pozostałe tomy zawierają ulotki, odezwy i inny materiał agitacyjny, a także dokumenty archiwalne.

Przy Estońskim Towarzystwie Eugeniki i Genealogii (Eesti Eugenika ja Genealoogia Selts) zorganizowano biuro badań estońskich rodów (Eesti Sugakondade Uurimise büroo), na którego czele stoją: prezes doc. dr Juhan Vasar i kierownik prac mgr Adolf Perandi. Biuro to od początku istnienia ma wiele zamówień. Układa ono rodowody, posługując się materiałami genealogicznymi, znajdującymi się przeważnie w Centralnym Archiwum. Przy biurze istnieje archiwum genealogiczne, które zbiera duplikaty wszystkich rodowodów, co przy badaniach genealogicznych umożliwia robienie spostrzeżeń socjalno-biologicznych zgodnie z najnowszymi wymaganiami naukowej pracy genealogicznej. W ten sposób estońskie badania genealogiczne ze-

środkowane są w Tartu. Tam również rozwija działalność niemieckie Towarzystwo genealogiczne (Genealogische Gesellschaft), którego organem są „Baltische Genealogische Nachrichten“. Towarzystwo to z jednej strony współpracuje blisko z tallińskim „Genealogische Sektion der estländischen literärischen Gesellschaft“, z drugiej zaś strony — z genealogami łotewskimi. W ostatnich czasach wśród niemieckich a także i innych genealogów daje się zauważyć intensywną pracę wydawniczą zwłaszcza w Tallinie, gdzie publikacje miejskiego archiwum wyróżniają się szczególnie ciekawym materiałem genealogicznym.

W zakresie nauk, zbliżonych do historii Estonii, w Tartu rozwija działalność wiele organizacyj i instytucyj. Prace archeologiczne pióra pracowników Archeologicznego Zakładu uniwersyteckiego w Tartu są podstawą rekonstrukcji życia estońskiego z okresu jej pierwszej niepodległości tj. do początku XIII w.

Przy zakładzie archeologii kościelnej i przy Akademickim Towarzystwie Teologicznym (Akadeemiline Usuteadlaste Selts), wydającym „Dziennik Teologiczny“ („Usuteadusline Ajakiri“) są zebrane cenne materiały z historii religii i kościołów. Pod głównym kierownictwem prof. historii religii Olafa Silda zbiera się protokóły wizytacyjne i inne materiały, prowadzi się rozkopy, publikuje artykuły i dokumenty z historii kościoła. Cenny materiał posiada też uniwersytecki zakład historii sztuki (Kunstiajaloo Kabinett). W zakresie zaś estońskiej historii literatury i języka estońskiego prowadzą badanie i publikują ich wyniki Akademickie Zjednoczenie Literatury (Akadeemiline Kirjandusühing) i Akademickie Towarzystwo języka estońskiego (Akadeemiline Emakeele Selts) na podstawie materiałów archiwalnych. Wyniki wszystkich tych badań ułatwiają pracę historykom. Estońscy historycy w Tartu mają możność publikowania swych prac w kilku poważnych wydawnictwach jak np. w „Acta et commentationes universitatis Tartuensis“, przy którym w dziale „C“, z okazji obchodu 300-lecia uniwersytetu w 1932 r. założono specjalną serię w celu opublikowania dokumentów z historii uniwersytetu. Dobry i solidny początek dał temu doc. dr. J. Vasar, który opublikował osobny tom pt. „Gustaviana“, zawierający przywileje, konstytucje i inne dokumenty Akademii, wyszukane przez redaktora m. in. również w archiwach Szwecji i Łotwy.

W wydawnictwie „Sitzungsberichte und Verhandlungen“, wydawanym przez Estońskie Towarzystwo Naukowe, w miesięczniku Estońskiego Towarzystwa Literackiego pt. „Literatura Estońska“ („Eesti Kirjandus“) w wojskowym miesięczniku „Bojownik“ („Sõdur“) i woj-

skowo-historycznym czasopiśmie „Wici wojny niepodległościowej“ („Vabadussõja Tühistel“), wydawanym przez Ministerstwo Obrony w Tallinie, często spotyka się artykuły historyków estońskich o różnych specjalnych zagadnieniach. O zainteresowaniu wojną niepodległościową świadczy wydanie 2-go czasopisma pt. „Przyczynki do wojny niepodległościowej“ („Vabadussõja lond“).

W ostatnich czasach naukowe prace Tallina koncentrowały się w Archiwum Miejskim (Tallinna Linna Arhiiv), które obecnie dzieli się na 2 wydziały: stary i nowy, mieszczące się w specjalnych lokalach. W najbliższym jednak czasie oba wydziały będą pomieszczone w nowym budynku. Zgodnie z dawnymi tradycjami Miejskie Archiwum publikuje średniowieczne dokumenty będąc posiadaczem bardzo bogatego zbioru.

Z tych publikacyj zasługuje na uwagę nowe wydanie katalogu archiwum i inne materiały, oświetlające sytuację gospodarczą, skład ludności średniowiecznego Tallina itp., wydawane przez archiw. dra Pawła Johansena, archiw. O. Greiffenhagena i innych.

W 1933 r. założono w Tallinie „Towarzystwo historii miasta Tallina“ (Tallinna Ajaloo Selts), w którym oprócz współpracowników miejskiego archiwum skupili się też inni historycy i miłośnicy historii Tallina. Towarzystwo to wydaje czasopismo periodyczne pt. „Stary Tallin“ („Vana Tallinnu“), wydało już przewodnik po Tallinie i monografię starego ratusza miejskiego z XIV w.

W archiwum Komitetu historii wojny niepodległościowej w Tallinie skupiono wszystkie fundusze dyspozycyjne estońskich jednostek wojskowych. Według szczegółowo zakreślonego planu poszczególni oficerowie opracowują tematy do wyczerpującego dzieła o historii tej wojny. W najbliższym czasie projektuje się publikację skróconego wydania wojny niepodległościowej. Pracą tą zajmuje się specjalna komisja, której jednym z przedstawicieli jest historyk doc. dr. H. Sepp. Materiały do współczesnej historii Estonii znajdują się w Państwowym Archiwum w Tallinie (Riigiarhiiv).

Z niemieckich naukowych organizacyj w Estonii największe znaczenie ma „Estländische literärische Gesellschaft“, znajdujące się także w Tallinie, które posiada bardzo ciekawą bibliotekę, bogate zbiory numizmatyków, rękopisów i inne kolekcje. Towarzystwo to wydaje czasopismo „Beiträge zur Kunde Estlands“, w którym często spotyka się artykuły historyczne i publikacje dokumentów. Obecnie daje się zauważyć zmniejszenie działalności tego Towarzystwa w porównaniu z intensywnością jego pracy przedwojennej. Z towarzystw historycznych prowincjonalnych wspomnimy tu tylko o niedawno

założonym „Towarzystwie historii w Narwie“ (Narwa Ajaloo Selts). Towarzystwo to ma zamiar kontynuować działalność już dawno niefunkcjonującego „Narewskiego Towarzystwa Historycznego“ i wznowić wydanie „Wiadomości Historycznych“ Towarzystwa, oczywiście w języku estońskim. Najbliższym wydaniem Towarzystwa jest wydanie 3-ch części historii miasta Narwy. Pierwsza jej część, której autorem jest A. Süwalep, wyszła już w roku 1936.

W Pärnu istnieje niemieckie towarzystwo historyczne Altertumforschende Gesellschaft zu Pernau, wydające „Sitzungsberichte“, w których spotyka się poważne publikacje archiwalne jak np. F. Stakelberga i innych.

W trosce o rozwój ojczystej historii państwo z funduszu kultury daje subsydia i zapomogi na poczynania wymienionych organizacyj. Poza tym zwraca się uwagę na przechowywanie zabytków rękopiśmiennych, o czym świadczy np. opracowanie ogólnego prawa o archiwach, wydanego przez naczelnika państwa w 1935 r., które ma ogromne znaczenie dla estońskiej kultury historycznej. Prawo o konserwacji i restauracji historycznych zabytków przyjęte w roku 1925 (a niedawno uzupełnione nowym prawem), dało podstawę do przyszłych prac, których mamy jeszcze tak wiele!

Z samorządów prawdziwe zaiteresowanie swoją przeszłością wykazało miasto Tartu, o czym świadczy wydana w 1927 r. monografia tego miasta, w której umieszczono też jego historię. Dla wzbudzenia większego zainteresowania historią miasta w dniu 24 lutego 1918 r. (dniu niepodległości Estonii) założyło ono duży fundusz specjalny tzw. „Eesti Ajaloo Kapital“, z którego rok rocznie wyznacza się nagrody i premie za najlepsze prace roku ubiegłego. Premie wyznacza również „Fundusz Książki“ („Raamatufond“), założony w 1936 r. Na uwagę zasługuje szybki wzrost pracy w zakresie historii lokalnej. Jak już zaznaczono, miasto Tartu ma swoją szczegółową monografię, która wyszła w 1927 r. W monografii tej część, dotycząca historii miasta, świadczy o poważnym zainteresowaniu przeszłością estońskich miast. Miasto Tallin podjęło taką samą pracę i wydaje monografię historii miasta, do której to pracy są już wyznaczeni autorzy. Bogata historyczna przeszłość Tallina wkłada na to miasto obowiązek zwrócenia specjalnej uwagi na zbadanie jego przeszłości. Jest to tym bardziej pożądane, że historyczne opracowanie E. Nottbecka i W. Neumanna „Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval“ jest już przestarzałe i nie odpowiada obecnym potrzebom.

Badanie historyczne poszczególnych części terytorialnych Estonii prowadzone są według powiatów. Kierownictwo tej pracy spoczywa

w rękach Estońskiego Towarzystwa Literackiego i jego sekcji krajoznawczej. Z wydawnictwa pt. „Estonia“ („Eesti“) wyszło już 6 dużych tomów o powiatach: Tartu, Võrn, Petseri, Pärnu, Saaremaa, Valk. Każdy tom zawiera opis jednego powiatu. Znajduje się tam ogólna historia powiatu i szczegółowa historia jego miast i parafij. Np. historia powiatów i parafij Saaremaa i Valk są tak poważnymi pracami źródłowymi, opartymi na materiale archiwalnym, że dla poznania historii Estonii nie można ich pominąć. Historia powiatu Valk opracowana jest przez mgra Rudolfa Kenkmana, pomocnika miejskiego archiwariusza w Tallinie, a historia powiatu Saaremaa — przez mgra E. Blumfelda, kierownika archiwum historii literatury. Praca nad wydaniem wyczerpującego dzieła „Eesti“ ma się kontynuować do czasu ukończenia opisu wszystkich powiatów Estonii. Ale zainteresowanie historią lokalną nie wyczerpuje się w opracowywaniu tego dzieła. Projektuje się bowiem opracowanie historii wszystkich powiatów. W tym celu na jednym ze zjazdów estońskich historyków i wykładowców historii podniesiono kwestję potrzeby zorganizowania specjalnego centralnego komitetu do opracowania historii parafij, który by wpływał na wzbudzenie twórczego zainteresowania ich historyczną przeszłością. I już drukuje się duża i ciekawa praca obecnego rektora uniwersytetu prof. Jana Kôppa pt. „Historia parafii Laiuse“. Poza tym są zamierzone i częściowo opracowane historie parafij: Harju-Jaani, Kuusalu, Kadrina, Lüganuse w północnej Estonii, parafij Kursi i Röngu w Estonii środkowej itd.

Po zaznajomieniu się w ten sposób z ogólnymi zarysami organizacji pracy w dziedzinie historii Estonii rozpatrzmy teraz pokrótce, jakimi zagadnieniami interesują się estońscy historycy. Uwzględnimy tylko prace najważniejsze, będące wynikiem tego zainteresowania. Naogół należy zaznaczyć, że z przyczyn zupełnie zrozumiałych zainteresowanie historią Estonii wzrosło silnie od czasów jej niepodległości. O tym można sądzić także na podstawie liczby absolwentów uniwersytetu na wydziale historycznym w okresie niepodległości. W końcu 1931 roku było ich 65, a z nich z tytułem magistra 20. Obliczono, że w okresie 1902—1913 wyszło 2859 stron prac naukowych z dziedziny historii pióra uniwersyteckich wykładowców i studentów, podczas gdy w latach 1920—1931 aż 6364 stron wydawnictw, zbliżonych do uniwersytetu. W latach ostatnich zainteresowanie historią wzrosło jeszcze bardziej. Na ogół w latach 1918—1932 wyszło 16 tomów, tj. około 8000 stron naukowych prac historycznych, związanych z pracą uniwersytecką, a nie drukowanych dotychczas rękopisów jest również około 16 tomów. Dawniej tylko niektóre

prace uniwersyteckie dotyczyły historii Estonii, teraz stosunki te uległy radykalnej zmianie.

Badania archeologiczne ostatnich lat wyjaśniły wiele spornych kwestyj o ludach nadbałtyckich. W Estonii specjalnie prace prof. Aarne, M. Tallgrena, prof. Harri Moora, mgra Ryszarda Indrena, Marty Schmiedehalm, a także mgra Erika Laida i innych przyczyniły się najbardziej do wyjaśnienia warunków życiowych Estończyków do czasu wtargnięcia cudzoziemców.

Następny okres XIII, XIV i XV w. znalazł utalentowanego odtwórcę w drze Pawle Johansenie. Historyka tego interesuje specjalnie duński okres naszej historii. Jego wyczerpująca praca: „Die Eestlandsliste des Liber census Daniae“, która wyszła w 1933 r. porusza i stara się wyjaśnić takie aktualne zagadnienia jak: szczegółowy przebieg nawrócenia na chrześcijaństwo mieszkańców północnej Estonii, warunki życiowe Estończyków w XIII w., gęstość zaludnienia i kolonizacja Estonii, stosunki rolne, Estończycy jako wasalowie króla duńskiego, pochodzenie pierwszych rycerskich rodów estońskich itp. W pracy: „Siedlung und Agrarwesen der Esten in Mittelalter“, która wyszła w roku 1925, autor ten szczegółowiej i gruntowniej, niż inni historycy, poruszył wiele bardzo ciekawych choć czasami spornych zagadnień o prawnej i agrarnej sytuacji Estończyków i kolonizacji Estonii. Od tego czasu historycy wiele uwagi poświęcają zwłaszcza zagadnieniom kolonizacyjnym i agrarnym. Z Estończyków zagadnieniami tymi w okresie szwedzkim zainteresowali się przede wszystkim dr. J. Vasar i O. Liiv w swej pracy magisterskiej, a z fińskich badaczy dr. Arwi Korhonen, który już wcześniej opublikował poważną pracę: „Vakkalajtos“ (Helsinki 1923). Badaniami topograficzno-historycznymi granic zaludnienia Estonii i granicą etnograficzną i dawnymi powiatami estońskimi tego wczesnego okresu zajmują się: archiwariusz R. Kenkman i prof. historii prawa estońskiego Juri Uluots. Ten ostatni między innymi badał szczegółowo dawną granicę między ludem estońskim i łotewskim, wykazując niezbicie, że granica ta dawniej przebiegała o wiele dalej na południe niż obecnie. Prof. J. Uluots napisał też historię agrarną Estonii („Grundzüge der Agrargeschichte Estlands“, Tartu, 1935). Wybuch i losy poważnego powstania estońskiego w roku 1343 wziął za temat swej pracy zmarły przed kilku laty dr J. Luiga. Rozstrzygając często kwestje z nieścisłością i jednostronnością laika, nie znalazł on uznania w kołach historyków. Jednak praca dra Luigi spowodowała bardziej poważne i naukowe ustosunkowanie się do tego zagadnienia u innych historyków, np. u dra H. Seppa. Z badań nad

wiekiem XV wyróżniają się: magisterska praca dra Vasara o staraniach króla duńskiego Erïka Pommera ponownego przyłączenia Estonii do Danii w latach 1411—1422 i rozprawa dra Leesmenta: „Die Verbrechen des Diebstahls und des Raubes nach den Rechten Livlands".

Koniec średniowiecza w Estonii wyjaśniają publikacje dokumentów, ogłoszonych w wydaniach talińskiego archiwum miejskiego, a często też i inne wydawnictwa. Epoka reformacji, upadku zakonu i wojny rosyjsko-inflanckiej w II-ej połowie XVI w. jest częściowo zbadana w estońskiej literaturze historycznej. Z prac tych należy wymienić pracę magisterską obecnego prof. H. Kruusa o rosyjsko-inflanckiej wojnie 1558—62 roku. Polski okres historii Estonii po części z powodu jego krótkotrwałości nie jest jeszcze dokładnie zbadany. Znawcą tego okresu jest archiw. mgr N. Loone, który w pracach swych wykazuje, w jakiej mierze były zrealizowane zamiary Stefana Batorego dotyczące kolonizacji i rekatolizacji północnej Estonii. Aby dopomóc historykom do orientacji w tym okresie mgr Loone i autor niniejszego artykułu wydali „Polonica" archiwów estońskich. W swym pouczającym artykule dr J. Vasar charakteryzuje polski okres naszej historii, przypisując mu większe znaczenie, niż historycy niemieccy.

Szwedzki okres naszej historii zainteresował naszych historyków bardziej, niż inne okresy. Z badań historycznych tego okresu na uwagę zasługuje rozprawa dra Juhana Vasara o przygotowaniu redukcji Inflant w latach 1678—1684 i rozprawa dra H. Seppa o bitwie pod Narwą w 1700 roku.

Dr J. Vasar specjalizował się w politycznej i gospodarczej historii XVII w. W rozprawie swej wykazuje on, jakie przyczyny skłoniły Karola XI do radykalnej reformy rolnej wbrew woli rycerstwa. („Die grosse livländische Güterreduktion" Tartu, 1931). Z zakresu tego zagadnienia autor przestudiował ogromne materiały archiwalne w Estonii, Szwecji i na Łotwie. Na podstawie tych nowych materiałów w sposób niezbity dowodzi on, że król zdecydował się na redukcję przede wszystkim ze względów materialnych, a nie dla chęci złamania oporu i władzy politycznej inflanckiego rycerstwa. Wina więc pada na samo rycerstwo, które nie zgadzało się na żądanie króla udzielenia rządowi potrzebnej pomocy materialnej. Praca dra J. Vasara jest niewątpliwie cennym nabytkiem w estońskich pracach naukowych o czasach szwedzkich.

Dr Sepp poznał dobrze historię gospodarczą Estonii i specjalizował się również w historii wojen. Ogłosił on wiele artykułów

o wypadkach wojennych początku XVII w. i o wojnie północnej („Narva piiramine ja lahing“ Tartu, 1930). Ostatni okres jest szczególnie ważny dla historii krajów nadbałtyckich. W wyżej wymienionej rozprawie Sepp podkreśla gospodarcze znaczenie przemarszów wojsk w początkach tej wojny i wykazuje, jak ciężkie chwile przeżywało wtedy włościaństwo.

Ujemna strona zarówno rosyjskich jak szwedzkich monografij o tej wojnie polegała na tym, że historycy jednego kraju nie orientowali się w literaturze, która ukazała się w kraju drugim. Dr Sepp po zaznajomieniu się z historyczną literaturą obu krajów mógł obiektywnie i wyczerpująco rozpatrzyć przebieg bitwy pod Narwą i lepiej ocenić jej wyniki wypowiadając przy tym wiele nowych poglądów. Autor niniejszego zarysu w 1935 r. wydał rozprawę: „Die wirtschaftliche Lage des estnischen Gebietes am Ausgang des XIII Jahrhunderts“ I, której celem było danie przeglądu ekonomicznego stanu Estonii, a także produkcji i handlu zbożem u schyłku panowania szwedzkiego. Ten sam autor w różnych pracach porusza kulturalne i ekonomiczne zagadnienia Estonii w końcu XVII w. Szwedzki okres historii Estonii nader często jest przedmiotem artykułów, wychodzących w języku szwedzkim, w rocznikach pt. „Svio-Estonica“, wydawanych w Tartu przez Akademickie Szwedzko-Estońskie Towarzystwo (Akadeemiline Rootsi Eesti Selts) w latach 1934, 35, 36. Wiele artykułów wychodziło w tym okresie także w estońskim czasopiśmie historycznym (H. Sepp, O. Liiv, J. Vasar, A. Soom, E. Blumfeld i inni) i w rocznikach miasta Tartu (przez mgra E. Tendera).

Czasy panowania rosyjkiego, a zwłaszcza historia wieku XIX, są bardzo bogate w nie zbadane jeszcze materiały archiwalne. Wiek XVIII jest dotychczas jakby zapomniany, gdyż specjalnych badań tego okresu mamy dotąd jeszcze bardzo niewiele. Ogólny jednak zarys historii panowania rosyjskiego jest już opracowany. Znalazły w nim wyjaśnienie wszystkie ważniejsze zdarzenia i zagadnienia tego okresu. Zarys ten opracowany jest przez prof. H. Kruusa w języku estońskim w jego dwutomowej pracy o „Nowej i najnowszej historii Estonii“ i w języku niemieckim pt. „Grundriss der Geschichte des estnischen Volkes“ (Tartu, 1932, przetłumaczony na język francuski). Wiek XIX daleko więcej zainteresował badaczy, co jest zupełnie zrozumiałe. W tym bowiem okresie naszej historii najwyraźniej daje się zauważyć wzrost czynnego udziału estońskiego narodu w biegu wypadków i jego wpływ na losy kraju. W rozprawie „Talurahva käärimine Lõuna Eestis XIX sajandi 40 udail aastail“ (Tartu, 1930) Kruus poddał szczegółowym badaniom masowe prze-

chodzenie włościaństwa estońskiego z wyznania ewangelicko-luterańskiego na prawosławie w 40-tych latach ubiegłego stulecia. W wyżej wymienionej pracy autor po przestudiowaniu odpowiedniego materiału archiwalnego w Estonii i Łotwie, a także literatury tego zagadnienia, obrazowo przedstawia materialne położenie narodu w połowie XIX w. Wykazuje on, że bardzo wiele osób zmieniało wyznanie z pobudek czysto materialnych, a nie z niechęci do wyznania luterańskiego i niemieckich pastorów i ziemian, jak twierdzą historycy rosyjscy, ani też z powodu propagandy wśród narodu, prowadzonej przez duchownych wyznania prawosławnego, czy też początkowo przychylnego stosunku rządu do zmieniających wyznania, jak piszą historycy i publicyści niemieccy. Przy opracowywaniu tego dzieła autor wykorzystał również zbiory narodowych tradycyj, których wiele jeszcze zachowało się. Nie przeszło ono bowiem bez ekscesów, z których jeden zwłaszcza znany jest jako: „Wojna w Pühajärve w 1841 r.“. Ostatnie swe badanie prof. Kruus skoncentrował na historii budzenia się narodowego Estonii w 2-ej połowie XIX w. Z tej dziedziny w 1932 r. wyszła wyczerpująca praca Fr. Tuglasa, znanego estońskiego pisarza i krytyka literackiego o tzw.: T-wie piśmiennych Estończyków (Eesti kirjameetse Selts), które w rozwoju ruchu narodowego odegrało rolę równie doniosłą jak i Komitet Estońskiej Szkoły im. Aleksandra (Eesti Aleksandri kooli komitee). Historia ruchu, związanego z założeniem tej szkoły, opracowana jest przez prof. Kruusa, ale znajduje się jeszcze w rękopisie. Oprócz wyżej wymienionych prac najważniejszych ogłoszono jeszcze wiele obszernych prac, publikacyj i artykułów z historii XIX w. Można z nich wymienić wydanie kroniki z połowy XII w., opracowanej przez pastora Jannau z Laiuse pod redakcją prof. Kruusa, zbiór dokumentów o tzw. „ruchu proroka Malcveta“ z połowy XIX w., wydany przez dyr. A. Kruusberga. Malcvet odegrał bardzo ciekawą rolę w ruchach religijnych estońskiego ludu. Tuglas wydał pracę o zejściu z areny politycznej Ado Grenzteina, przywódcy ruchu rusyfikatorskiego wśród ludu estońskiego w końcu ubiegłego stulecia. Doniosła praca mgra H. Speera w języku niemieckim o historii estońskiej szkoły ludowej w XVIII i XIX w. (Tartu, 1936) wypowiada poglądy niemieckiego historyka i w niektórych punktach wymaga skorygowania ze strony estońskiej. Są również prace z dziedziny specjalnych zagadnień historii Estonii. Obrona praw włościaństwa w końcu szwedzkiego okresu jest tematem pracy drów Seppa i Vasara. O handlowych stosunkach Estonii tego samego okresu pisał autor niniejszego artykułu. O historii przemysłu i związanych

z nim zagadnieniach pisał J. Fridenthal i O. Greiffenhagen, o gospodarczej sytuacji narodu w XVI i XVII w. mgr E. Blumfeld. Biograficzna literatura zawiera mniej lub więcej gruntowne monografie jak: prof. Kasüssa o byłym profesorze dorpackim Morgensternie, prof. M. Lippa i prof. Lüüsa o drze Karelle, historyka sztuki A. Vagi o artyście profesorze i działaczu odrodzenia narodowego J. Kölerze, niedawno zmarłego publicysty A. Jürgensteina o jednym z najwybitniejszych estońskich działaczy, Karolu Robercie Jakobsonie, Fr. Tuglasa o pisarzu J. Liivie. Dr Vasar napisał charakterystykę Karola Schirrena jako historyka i publicysty. Istnieją też zbiory o drze Fählmannie, monografia malarza R. Parisa o malarzu K. Mägi itp. Na uwagę zasługują jeszcze niektóre wydawnictwa, poświęcone poszczególnym okresom historycznym, czy też zagadnieniom naszej historii. Tak np. z okazji 300-lecia uniwersytetu pod redakcją dra Vasara wydano w 1932 r. „Historię estońskich akademików". W 1929 r. ogłoszono w języku estońskim i szwedzkim zbiór artykułów historycznych o okresie szwedzkim w historii Estonii, w których autorzy starają się ująć syntetycznie to, co dał narodowi estońskiemu wyżej wymieniony okres. Z monografij o wojnie niepodległościowej należy wyróżnić jeszcze specjalne o działaniach operacyjnych estońskich wojsk np. pułk. Mutta — o działaniach wojsk estońskich skierowanych przeciw Landeswehr, pułk. Puskara — o działaniach na froncie południowym, Ed. Laamana—o działaniach dywizji pociągów pancernych, kpt. A. Varma — o estońskiej flocie podczas wojny, kpt. A. Vaga—o działaniach na froncie północno-wschodnim, pułk. Kurvitsa— o historii 1-go pułku piechoty, gen. Sootsa—o 9-tym pułku piechoty jak również wogóle o wojnie niepodległościowej, pułk. Majdego — o badaniach puczu komunistycznego w Tallinie w dniu 1 grudnia 1934 roku.

Z równie ważnymi pozycjami mamy do czynienia w poważnych pracach głównego redaktora gazety „Vaba Maa", E. Laamana — o estońsko-rosyjskich stosunkach i o ogłoszeniu Estonii z początku autonomicznym, a potem samodzielnym państwem, a także o wielkim estońskim działaczu politycznym, Juanie Poska i o Północno-Zachodniej armii gen. Judenicza.

Zamierzone są prace o historii estońskich czasopism periodycznych, a R. Antik, dyrektor Biblioteki Narodowej przy Muzeum Narodowym w Tartu opracował już wyczerpującą bibliografię wszystkich gazet i czasopism, które wychodziły w Estonii do 1930 r. Praca ta wyszła w roku 1932. Od roku 1924 pod redakcją F. Puksoo, dyrektora biblioteki uniwersyteckiej, wydaje się wyczerpujący wykaz

bibliograficzny wszystkich druków. W 1931 wydano rękopis zmarłego już prof. Pôlda, byłego kuratora uniwersytetu w Tartu o historii szkół i nauczania publicznego w Estonii. Istnieją też historyczne monografie o szkołach, np. o gimnazjum Gustawa Adolfa w Tallinie. Opracował ją na podstawie materiałów archiwalnych J. Jensen z okazji 300-letniego jubileuszu wyżej wymienionej szkoły, przypadającego na rok 1931. Poza tym wychodzi jeszcze mnóstwo prac, których wymienienie w tym artykule jest niemożliwe. Wymieniamy więc z nich tylko niektóre najważniejsze. Bardzo poważna praca z dziedziny historii książki i biblioteki Estonii wyszła w 1932 r. Jest to praca Fr. Puksoo, dyrektora biblioteki uniwersyteckiej w Tartu, której treścią jest historia wydawnictw uniwersytetu w okresie szwedzkim. W książce tej autor korzystając z materiałów historycznych Estonii, Łotwy i Szwecji wprowadza znaczne poprawki do poglądów dotychczas przyjętych w tej dziedzinie.

Praca dyr. Fr. Puksoo o historycznym rozwoju estońskiej książki i drukarstwa („Eesti raamatu arenemise lugu“). Mówiąc o historii książki i drukarstwa w Estonii nie od rzeczy będzie wspomnieć, że przed kilku laty bibliotekarz „Estländische litterärische Gesellschaft“ w Tallinie, dr H. Weiss odnalazł tekst pierwszej książki, wydrukowanej w języku estońskim w 1535 r. O tekście tym wyszły już prace dra H. Weissa, dra P. Johansena i prof. A. Saareste. Dla uczczenia 400-letniego jubileuszu estońskiej książki rok 1935 nazwano „rokiem książki“ („raama tuaasta“). Przy tej okazji wyszło wiele ciekawych prac i artykułów z historii estońskiej książki i literatury, z których wyróżnia się praca zbiorowa o znaczeniu książki w estońskiej historii („Raamatu osa Eesti arengus“).

Prof. A. Saareste wespół z prof. A. Cederbergiem wydał krytyczny zbiór najstarszych estońskich tekstów z XVI—XVIII w. Profesor i znany poeta G. Suits, który w najbliższym czasie ma wydać historię literatury estońskiej, wspólnie z historykiem literatury M. Lepikiem, wydał literalny przedruk najstarszych tekstów z estońskiej literatury. Powyższe prace zawierają mnóstwo odkryć archiwalnych i rzadkich tekstów z faksimiliami.

Mówiąc o wydawnictwie tekstów należy wyróżnić dwa z lat ostatnich, które są najciekawsze i najaktualniejsze w dziedzinie historii Estonii. Pierwsze z nich to korespondencje z estońskimi przyjaciółmi Irjö Koskinena, znakomitego fińskiego historyka i działacza politycznego.

Korespondencja ta pochodzi z 2-ej połowy XIX w., a wydana została pod redakcją doc. dr. O. Looritsa. Drugą publikacją wydaną

pod redakcją M. Lepika, są korespondencje najznakomitszych estońskich osobistości z 1-szej połowy XIX w. tj.: F. R. Fehlmanna i F. R. Kreutzwalda. Obie te publikacje wyszły w roku 1936.

Teksty z historii Estonii wydał prof. H. Kruus (3 cz.). Oczywiście, że wyszło poza tym mnóstwo książek historycznych szkolnych, ale zarówno one, jak i inne popularne wydawnictwa historyczne i literatura pamiętnikarska, są pominięte w tym krótkim zarysie.

Pojawiło się też już kilka prac z zakresu historii sztuki, jak np. o klasztorze dominikanów w Tallinie, opracowana w języku niemieckim przez arch. E. Kühnerta i o gmachu uniwersyteckim w Tartu, którą opracował w języku estońskim mgr. V. Vaga. Praca mgra A. Tuulse obejmuje historię sztuki z czasów średniowiecza i okresu szwedzkiego.

Znany historyk sztuki A. Vaga w 1932 r. wydał dużą pracę z zakresu estońskiej historii sztuki. Praca ta jest 1-szą częścią zamierzonego przez autora dzieła i obejmuje średniowieczne zabytki architektury i sztuki estońskiej. Wspaniała praca o dawnych zabytkach i sztuce miasta Narwy wyszła w roku 1936 z pod pióra Stena Karlinga, prof. historii sztuki uniwersytetu w Tartu.

Nie możemy tu rozpatrywać bardziej szczegółowo licznych biografij estońskich działaczy, z których dość liczne wyszły jako monografie. Również poza ramami tego przeglądu musimy zostawić jeszcze 2 dziedziny nauki narodowej, a mianowicie: badanie folklorystyczne i etnografię, w których to dziedzinach w okresie omawianym zjawiło się bardzo wiele poważnych prac naukowych (O. Loorits, F. Linnus, G. Ränk i inni). Prace te dostarczają bardzo wiele bogatego materiału także historykom do studiów życia ludu estońskiego, jego kultury duchowej i stanu społeczno-prawnego „dawno minionych dni". Naogół wśród historyków estońskich daje się zauważyć bardzo żywe i wciąż wzrastające zainteresowanie zagadnieniami z przeszłości narodowej we wszystkich jej dziedzinach i do brania czynnego udziału w intesywnej pracy naukowej. Zwłaszcza okres szwedzki i zagadnienia ekonomiczne i prawne, a także kolonizacyjne i agrarne znajdują wielu badaczy.

Celem tej pracy, jak wogóle każdej pracy naukowej, jest zdobycie obiektywnej prawdy i w razie potrzeby uwolnienie jej od tendencyjnych i powierzchownych poglądów, prowadzących do fałszywych wniosków. W ten sposób koryguje się poglądy również na niektóre epoki (np. polską i szwedzką) bez tendencji samowolnego podporządkowania historycznego procesu, w celu przeprowadzenia jakiejkolwiek z góry powziętej myśli. Wydaje mi się, że najprawdo-

podobniejsze rozstrzygnięcie zagadnień przeszłości jakiegoś narodu daje się osiągnąć tylko historykom, będącym członkami tegoż narodu i znającym najlepiej jego psychologię. Jak zaznaczono, praca ta powinna być prowadzona jak najbardziej obiektywnie. Praca wykonana dotychczas stara się zadość uczynić tym wymaganiom. Celem jej bowiem jest najściślejsza analiza i syntetyczne ujęcie tego czy innego zdarzenia, ocena historii narodu i jego różnych klas i wydzielenie zagadnień aktualnych. W początkach niepodległości niemożliwe było podjęcie tego zadania ze względu na brak odpowiednich do nich badań. Chociaż i teraz historyczne badanie przeszłości Estonii wymagają jeszcze wiele pracy, jednak możliwe już są ogólne oceny i wnioski. Ocena taka jest celem dwu gruntownych dzieł, opracowywanych obecnie przez historyków estońskich. Jedną z tych prac jest „Historia Estonii“ (Eesti ajalugu), wydawana przez Estońskie Towarzystwo Literackie (pierwsza część tej pracy, zamierzonej na 5 części, wyszła w roku 1935) i „Historia narodu estońskiego“ („Eesti rahva ajalugu“), w wydaniu Loodus. Tej ostatniej pracy, redagowanej przez dra J. Vasara i H. Seppa i historyków A. Oinasa i J. Libego, wyszły już 4 części i kilka zeszytów części 5-ej. Te poważne i wyczerpujące dzieła, których dane i wywody są skrupulatnie kontrolowane, będą zawsze skarbami estońskiej literatury historycznej. Mamy nadzieję, że niedługo będą one uzupełnione przez znajdujące się w druku podręczniki: „Ekonomicznej historii literatury“ („Eesti majandusajalugu“) i inne prace.

* * *

W niniejszym przeglądzie mamy tylko pokrótce skreślony rozwój i wyniki naukowych badań historycznych Estonii od początku jej niepodległości. Pragnących bardziej szczegółowego zaznajomienia się z tą pracą w językach mniej lub więcej znanych i dostępnych odsyłamy do następujących artykułów:

P. Treiberg, La littérature historique estonienne: Compte-rendu 1921 — 1927 (Bulletin d'Information des sciences historiques en Europe Orientale, tom I, pg. 233—239); Compte-rendu 1927—1930 (Bulletin d'Inf, d. sc. hist. en Eur. Orient. t. III, pg. 133 — 154; H. Kruus, Développement et état actuel des sciences historiques estonniennes (Bulletin d'Inf. d. sc. hist. en. Eur. Orient., t. IV, pg. 1—29); H. Kruus, Az észt történettudomány (Fenno-Ugrica III, 1931, pg. 123—132); H. Kruus, Eestin historiantutkimuksen kelitys ja nykyinen tila (Historiallinen Aikakauskirja 1933, nr 3); P. Treiberg, Bericht über die Tätigkeit der Akademischen Historischen Gesellschaft

in den Jahren 1920—30 (Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1929); O. Liiv, Das Archivwesen in Estland (Archivalische Zeitschrift III F., 7. Bad., pg. 235 — 250; O. Liiv, Das staatliche Archivwesen in Estland bis zur Gründung des Staatzentralarchivs (Sitzungsber. d. GEG 1931); O. Liiv, Eestin arkisto - oloista (Hist. Aikakauskirja 1933, nr 4); Bericht über die Tätigkeit des Estnischen Staatlichen Zentralarchivs 1921—1932, Tartu 1932; N. Treumuth, Ocena czasów polskich w historiografii estońskiej (Przegląd Historyczny, t. X, z. 1, str. 123 — 132; N. Treumuth — O. Liiv, Polonica im Estnischen Staatlichen Zentralarchiv, Tartu 1931; O. Liiv, Das estländische Generalgouverneursarchiv aus der schwedischen Zeit und die geschichtliche Erforschung des damaligen Estlands (Acta Archivi Centralis Estoniae 3, pg. 1—11); R. Liljedahl, Östersjöprowinsernas svenska tid i den tyskbaltiska historieskrivningen (Historisk Tidskrift 1929, pg. 197—226); E. Blumfeldt, Den svenska tiden i estnisk historieforskning Svio-Estonica 1934, pg. 124—137).

Otto Liiv.

BIBLIOGRAFIA.

A. Artykuły w czasopismach.

I. DZIAŁ OGÓLNY.

Zagadnienia ogólne.

RYSIEWICZ, Z.: O praojczyźnie Słowian. [Über die Urheimat der Slawen]. (Lud. Serja II, T. 14 <og. zb. 34>. 1936, 46—66).

Kritischer Überblick über die Forschungen zu den Ursitzen der Slawen, soweit sie sich ausschliesslich oder teilweise auf sprachwissenschaftliches Material stützen.

Im Osten suchen die Urheimat der Slawen: J. Rozwadowski auf Grund von Gewässernamen — im Stromland des Dniepr; A Šachmatov, der Begründer der Keltentheorie — im Stromland der oberen Düna und des unteren Niemen (das Weichselgebiet und das Ostufer der Ostsee bewohnten die Kelten); K. Moszyński — in Asien, im 7.—6. Jahrh. vor Chr. begrenzt im Osten von den Turko-Tartaren, im Westen von Ugriern und im Süden von Skythen (auf Grund von historischem, ethnographischem und sprachwissenschaftlichem Material).

Mehr im Westen: J. Czekanowski, gestützt auf Lehnworte und palaebotanisches Material, — im mittleren Weichselgebiet, neuerdings mit Einschluss von ganz Westpolen; T. Lehr-Spławiński (skeptische Kritik); M. Rudnicki auf Grund von toponomastischem Material — im Stromgebiet der Weichsel und Oder.

Im heutigen Polesie und in Wolhynien: u. a. seiner Zeit Zeus, Šafařík, Müllendorf, Niederle, Nadeždin, Pogodin. Nach ihnen stiessen die Slawen im Westen auf der Weichsellinie an die Germanen, im Osten an den oberen Dniepr. Im Norden wurden sie durch die Balten von den Finnougriern getrennt, die die Balten, Slawen und Iranier vom Nordosten und Osten her umgaben, getrennt von ihnen durch die Sümpfe des Polesie. In letzter Zeit auch M. Vasmer — im Stromgebiet des Pripet und des Dniepr (Pflanzengeographie, Lehnworte und Toponomastik): „Die alten Flussnamen zwischen Weichsel und Elbe sind denn auch alle unslawisch"; J. Rostafiński (Pflanzengeographie: Lärche, Tanne, Eibe, Buche) — im Polesie und im Stromgebiet des oberen Dniepr; ähnlich J. Peisker auf Grund der Lehnworte in der Terminologie des Ackerbaus und der Viehzucht. L. Niederle — von der Elbe oder der Weichsel bis zum Stromgebiet des oberen Dniepr, einschl. Desna, Pripet und Berezina.

A. Brückner — Oder bis Dniepr, Karpathen und Sudeten bis zu den Balten (Preussen), die unmittelbar an der Ostsee sassen.

Nach einer neuen Synthese J. Czekanowskis, gestützt auf Material der indogerm. Sprachwissenschaft, der Ethnologie, der Prähistorie und der Anthro-

pologie — zur Zeit um Christi Geburt im Stromlande der Weichsel, — noch früher: vielleicht etwas weiter im Südwesten. Von den zwei Kulturen, die sich im 2. Jahrtausend vor Chr. auf der mittleren Weichsellinie berührten, schreibt Czekanowski die Lausitzer Kultur den Nordindoeuropäern (nach Aussonderung der Germanen) zu, die andere, völlig andersgeartete—den Finnen. Kritisch zu dieser Hypothese stellt sich Rysiewicz selbst ein, der östlich der Lausitzer Kultur die Balten annimmt.

Zum Schluss stellt Verf. fest, dass die sprachlichen Argumente vorläufig keinerlei Entscheidung herbeiführen. Das Problem ist zu schwierig und daher die Uneinigkeit der Gelehrten. Besondere Bedeutung besitzen für dieses Problem: die Erforschung der näheren Verwandtschaftsverhältnisse der Sprachgruppen, die geographischen Namen, die Lehnworte sowie die Pflanzennamen. *J. K.*

FENNO-UGRICA 5 A i B.: V ugrofiński kongres kulturalny. (Tallinn 1936, 91 + 465 str., 78 obrazów, 14 kart, 89 tabeli, 40 diagramów, 4 nut.),

ERNITS, V.: Piąty kulturalny kongres ugrofiński. (Przegląd Polsko-Fińsko-Estoński I. 1936, m. 1, str. 25 –27).

Tenże: The 5-th Finnougrian Cultural Congress. (Baltic and Scandinavien Countries...).

Fenno-Ugrica 5 A zawiera odczyty wygłoszone na plenarnych posiedzeniach kongresu m. i. Marka J.: O handlu narodów ugrofińskich (głównie na podstawie terminologii handlowej, której pochodzenie autor objaśnia, 10 str.); Bana A.: O sile twórczej ugrofińskiego ducha narodowego (charakterystyka poezji i sztuki ludowej narodów ugrofińskich, 9 str.); Tallgrena A. M.. Estonia i Finlandia 1000 lat temu (Finlandia była kolonią Estonii, 4 str.); Hankissa Jánosa: Sytuacja literatury węgierskiej w świecie, 11 str.).

Fenno-Ugrica 5 B zawiera szczegółowy opis kongresu, jego urządzeń, wystaw, przyjęć, wycieczek itd. oraz przegląd pracy 20 sekcyj kongresu z tekstem albo streszczeniami wygłoszonych referatów. Z tych zasługują na wzmiankę: Falu T.: Literarische Gesellschaften in Ungarn (33 — 36), Paukson H.: Über die gegenwärtige Lage der estnischen Literatur (36 — 42), Firányi E.: Idea pokrewieństwa w literaturach narodów pokrewnych (142 — 48), Czekey S.: Franz Liszts Ikonographie (148), Geyer E.: Die ungarische Ornamentik (128 — 134); Vilkusa K.: O rozwoju łaźni estońsko-fińskiej (353 —355); Györffy I.: O sztuce ludowej węgierskiej (355 — 361); Linnus E.: Über die estnische Volkskunst (361 — 377); Leskinen E.: O działalności w zakresie rozwoju ruchu pokrewieństwa ugrofińskiego w Finlandii w latach 1931 — 1936 (372 — 377); Laid E.: O zasadach krzewienia ruchu pokrewieństwa ugrofińskiego (377 — 380); Lukinich F.: Das Verbreiten der Volksverwandtschaftsidee unter dem Volke (376 — 384); Loorits O.: Vom Untergang des livischen Volkes (384 — 386); Czekey I.: Ungarische Einflüsse auf die estnische und finnische Nationalhymne (386—391); Nagy I.: Die Zahl der finnisch—ugrischen Völker (391 — 396); Szilagyi F.: Pri la moderna hungara poezio (421 — 424); Virkkala I.: Pri finna popolmuziko (424 — 426). Sekcja medyczna zawiera m. i. cały szereg referatów o antropologii i grupach krwi u Węgrów, Finnów i Estończyków.

Sprawozdania poprzednich kongresów: Fenno-Ugrica 4 (Helsinki 1931, 364 str.), Fenno-Ugrica 3 (Budapest 1931, 656 str.) i Soome-Ugri 2. Haridus-kongres (II ugrofiński kongres kulturalny) (Tallin 1924, 267 str.) zawierają też cały szereg referatów z zakresu językoznawstwa, historii literatury, folkloru sztuki ludowej itd. narodów ugrofińskich. *V. E.*

LEWICKI, M.: Z rozważań nad kontaktem Słowian z ludami ałtajskiemi. [Zur Frage über die Berührungen zwischen den Slawen und den Altai-Völkern]. (Lud. Serja II, T. 14 (og. zb. 34). 1936, 171—183).

Verf. gibt kurz die Theorie Peiskers über die Einflüsse der turktartarischen (=altaischen) Völker auf die politisch-gesellschaftliche Organisation der Slawen sowie die Theorie Moszyńskis über die asiatische Herkunft der Slawen wieder und bringt eine Übersicht der wichtigeren Rezensionen und Bedenken von Slawisten und Orientalisten über die Arbeiten dieser Verfasser. *J. K.*

SITTIG, E.: Die Aestier. (Studi Baltici 4. 1935, 18—20).

Świadectwa, dotyczące ludu, który Tacyt nazywa Aestii, nie pozwalają wnioskować z pewnością, że to lud, mówiący językiem grupy bałtyckiej. Raczej jest to lud germański z grupy Swebów. — Nazwa bursztynu *gintāras* nie robi wrażenia wyrazu rdzennie bałtycko-słowiańskiego, por. węg. dial. *gyantar* 'bursztyn'. *J. S.*

MATUSAS, J.: Ar prūsai buvo lietuviai. [Czy Prusacy byli Litwinami]. (Vairas 17. 1936, 697—705).

Matusas broni ryzykownego poglądu, wg. którego dawni Prusacy stanowili cząstkę narodu litewskiego.

Autor opiera się: 1) na autorytecie (I. Jonynas), 2) na interpretacji źródeł historycznych, 3) na tym, że Prusacy sprzyjali Litwinom, celem zaś wypraw litewskich na Prusy było niszczenie krzyżaków i Prusaków-zdrajców, 4) język pruski był tylko dialektem, jak wynika to z nazw miejscowych oraz osobowych (autor podaje ich pewną ilość jednakowoż bez interpretacji lingwistycznej.

St. W.

Archeologia.

TALLGREN, A. M.: Sur la methode de l'archéologie préhistorique. (ESA 10, 16—24).

L'archéologie doit cesser d'être une „science naturelle“ fondée sur l'étude des objets et des formes pour devenir une science économico-sociale, historique. Les dogmatismes et les canons ne conviennent pas à la science, aussi peux les sociaux que les théologiques. *C. F. M.*

LEV, D. N.: K istorii pervobytnogo obmena. (Sbornik statej k pjatidesjatiletiju knigi Fr. Éngel'sa — Proischoždenie semi... Moskva, Leningrad 1936. Akad. Nauk SSSR). (Trudy Instit. Antrop., Arch. i Etn. 4, 475—504).

Podkreślenie ważnej roli krzemienia w epoce paleolitu. Powołując się na pracę Efimenki o „makrolitycznych“ narzędziach, oraz polemizując z etnografami,

uważającymi narzędzia drewniane za pierwotne, autor twierdzi, że krzemień był tak niezbędny człowiekowi, że w miejscowościach, gdzie nie występował, zdobywano go drogą wymiany. *Z. B. S.*

RYKOVSKIJ, S. N.: K voprosu ob odomašnenii životnych. (Sovet. Étn. 1934, 3, 3—27).

Polemika z P. W. Serebrowskim, W. W. Golmstenem i A. N. Maksimowem. Uwzględniając dane „jamnych i katakombnych pogrebenij" (badania W. A. Gorodcowa i innych) autor twierdzi, że: 1) zupełnie zbędna jest hipoteza o istnieniu ośrodków oswajania zwierząt, gdyż proces ten mógł się odbywać wszędzie jednocześnie; 2) niesłuszne jest twierdzenie, że pierwszymi zwierzętami domowymi były kozy, owce itd., gdyż genezą hodowli jest polowanie i oswajanie zwierząt zapoczątkował mężczyzna, technikę jego czerpiąc z polowania, (np. często zwierzęta kaleczono pozbawiając możliwości ucieczki). *Z. B. S.*

VJATKINA, K. V.: O životnom i rastitel'nom okruženii najbolee pervobytnogo čeloveka. (Sbornik statej k pjatidesjatiletiju knigi Fr. Éngel'sa — Proischoždenie semi... Moskva, Leningrad 1936. Akad. Nauk SSSR). (Trudy Instit. Antrop., Arch. i Étn. 4, 505—532).

Na podstawie danych współczesnej nauki o sinantropie i o epokach, z których pochodzi na podstawie danych zoo- i fitogeografii, oraz geologii, paleoklimatyki i paleontologii, autor charakteryzuje warunki wędrówki sinantropa. Ustalając florę i faunę jego otoczenia, autor zaznacza, iż całe kompleksy gatunków były wspólne dla Dalekiego Wschodu, krajów Śródziemnomorskich, Zakaukaskiego, Ussyryjskiego, oraz ziemi Batumskiej. *Z. B. S.*

TALLGREN, A. M.: Pohjanlahdelta Uralille [Vom bottnischen Meerbusen bis zum Ural; älteste Ansiedlungsgeschichte dieses Gebiets]. (Kalevalaseuran Vuosikirja 15, 229—234). Finn.

Eine methodologisch-kritische Übersicht der Probleme. Die methodologische Stellungnahme des Verf. zu diesen komplizierten Fragen: „Die Ansiedlungsgeschichte ist soziologische Geschichte, obgleich sie politische Geschichte sein kann, und in jüngeren Stufen auch oft ist. Sie ist nicht Ethnologie der materiellen oder philologischen Sachen, sie ist in weitester Bedeutung des Wortes gleichzeitig Soziologie, Biologie und Wirtschaftleben". *J. L.*

BURKITT, M. C.: Some reflections on the Aurignacien culture and its female statuettes. (ESA 9. 1934, 113—122). Engl.

The Aurignacian culture has a double origin, Africa and Asia. The wellknown female statuettes are probably an Asiatic element. The author publishes a list of the „Venuses" and describes them from an artistic point of view. *C. O. N.*

RICHTHOFEN, BOLKO. Ist die „Bandkeramik" der jüngeren Steinzeit illyrisch und die Lausitzer Kultur germanisch? (Mannus 1935, 1/2, 8—19).

W artykule tym autor polemizuje z wywodami Schuchhardta, wyłożonymi w jego pracy „Die frühesten Herren von Ostdeutschland", który przypisuje Germanom kulturę łużycką, stwierdzając, że dowody jego nie są dostatecznie uzasadnione. *H. C. H.*

RICHTHOFEN, B.: Die Bedeutung der Lausitzer Kultur für die Vorgeschichte der Donauländer und das Illyriertum ihrer Volkszugehörigkeit. (Mannus 1935, 1/2, 69—81).

Autor polemizuje z wywodami Jarosława Böhma zawartymi w jego pracy: „Expansé lužické kultury v Podunaji", który niesłusznie, zdaniem autora, przypisuje Słowianom kulturę łużycką. Po polemice z Böhmem autor krótko omawia wywody innych uczonych jak Kostrzewskiego i Niederlego i w końcu wyraża nadzieję, że dalsze badania kultury łużyckiej w okręgu naddunajskim umocnią jeszcze bardziej dotychczasowe dane o illiryjskiej przynależności tej kultury. *H. C. H.*

NERMAN, B.: Swedish Viking Colonies on the Baltic. (ESA 9. 1934, 357—380). Engl.

The paper gives a survey of the Swedish Viking routes on the Baltic as a part of the great Swedish expansion of the Viking period. The author especially deals with the results of the excavations of Grobin in Latvia, Apuolé in Lithuania and Wiskiauten in East-Prussia. *C. O. N.*

KIVIKOSKI, E.: Eisenzeitliche Tontazen aus Åland. (ESA 9. 1934, 380-391). Deutsch.

Nicht Gebrauchsgegenstände sondern wahrscheinlich Zaubergeräte. Datierung: Völkerwanderungs- und Wikingerzeit. In Aland wurden schon 15 Stück gefunden In Skandinavien nur ein Exemplar bekannt (Södermanland). In Russland (merische Gräber) kennt man solche Tontazen, aber sie sind jünger als die ältesten westlichen Exemplaren. Ausser Zweifel ist, dass (10 Jhrh.) ein Zusammenhang zwischen östlichen und westlichen Gruppen vorhanden ist. Die Verbindungen sind vielleicht schon vorwikingerzeitlich? *J. L.*

NORDMAN, C. A.: The Megalitic Culture of Northern Europe. The Rhind Lectures 1932 (SMYA—FFT 39, 3,1—137). Engl.

MAHR, A.: Zu den sogenannten prähistorischen Steigeisen (SMYA—FFT 39, 2,1—29). Deutsch.

Eine Übersicht; der Verf. meint, dass die ältesten mitteleuropäischen „Steigeisen" aus der Hallstatt- und La-Tène-Zeit vielleicht nur Reitersporen aber nicht eigentliche Steigeisen sind. Der Verf. behandelt dann einen kontinental-latènezeitlichen Pferdegeschirrtypus „mit sporenformigen Bügeln", der in der irischen „Letz-Latènekultur" lange nachlebt. *J. L.*

CLEVE, N.: Finnländische runde Fibeln der Wikingerzeit aus Osteuropa. (ESA 9. 1934, 405—409). Deutsch.

Frauenschmuck, ung. 200 aus Finnland ung. 20 aus Schweden, I aus dem Ostbalticum (bei Prižmonti, Westlitauen, publ. Congr. sec. Rigae 377 ff) und 3 aus Russland. Der Verf. erörtert das Problem, wie die östlichen Funde zu verstehen sind. *J. L.*

RIETH, A.: Anfänge und Entwicklung der Tauschierungstechnik. (ESA 10, 186—198). Deutsch.

Eine wichtige Übersicht vom sumerischen bis zum römischen Kulturkreis. *J. L.*

SALMONY, A.: Eine chinesische Schmuckform und ihre Verbreitung in Eurasien. (ESA 9. 1934, 323—335). Deutsch.

ALFÖLDI, A.: Zur historischen Bestimmung der Avarenfunde. (ESA 9. 1934, 285—307). Deutsch.

Ein wichtiger Beitrag über die Probleme der Avarenfunde. Der Verf. erörtert die komplizierte Fragen sowohl des archäologischen Materials als auch der historischen Quellen. *J. L.*

ARNE, T. J.: Luristan and the West. (ESA 9. 1934, 277—286). Engl.

There is an intimate connection between Luristan (Persia) and the West, specially North Italy, Central Europe and Scandinavia, during the Late Bronze Age and the Earliest Iron Age. The centre probably was in Luristan, but the connection was not entirely one-sided. *C. O. N.*

CHILDE, V. GORDON: Eurasian shaft-hole axes. (ESA 9. 1934, 157—166). Engl.

The author discusses the distribution and the form of the shaft-hole axes. He then presents the earliest specimens from the Baltic and Sumer and gives an outlook upon the later development of the shaft-hole axes. Finally the connections between Mesopotamia and Europe are mentioned. *C. O. N.*

ÅBERG, N.: Den nordiska folkvandringsstilen. [Der nordische Völkerwanderungsstil]. (SMYA—FFT 40, 113—117).

Salins Stil I und teils Stil II haben ihren Ursprung im skandinavischen Norden, woher sie sich über die ganze germanische Welt ausgebreitet haben. In der Endstufe des Stil II spürt man aber schon kontinentalen Einfluss. *C. F. M.*

ÄYRÄPÄÄ, A.: Perimätietoja esihistoriallisista hautaustavoista [Traditionelle Nachrichten über vorgeschichtliche Begräbnis-Gebräuche]. (Kalevalaseuran Vuosikirja 15, 280—290).

Noch am Anfang des 18. Jahrhunderts gab es volkstümliche Nachrichten von Leichenbrand zur römischen Eisenzeit und Völkerwanderungszeit. Diese Nachrichten sind dank Rapporten der Pfarrer zum Antiquitätskollegium vom Kirchspiel Eckerö (Aland), Närpes (Österbotten), Laihia (Österbotten), Viitasaari (Österbotten) und Lempäälä (Satakunta) aufbewahrt worden. *C. F. M.*

SCHMIEDEHELM, M.: Die estländischen Scheibennadeln. (SMYA—FFT 40, 106—112). Deutsch.

Die Verfasserin beschreibt einen seltsamen neuen Nadeltypus (Datierung: erste Hälfte der mittleren Eisenzeit). Herkunft des Typus: masurisches Kulturgebiet, wo solche Typen schon in der römischen Eisenzeit vorkommen (Tischlers Per. B—C). Über Lettland ist die Form nach Estland gelangt. Jedenfalls gibt es einen problematischen zeitlichen Hiatus zwischen estländischen und masurischen Formen. *J. L.*

MOORA, H.: Zur Frage nach der Herkunft des ostbaltischen emailverzierten Schmucks. (SMYA—FFT 40, 75—90). Deutsch.

Eine Übersicht der Funde und erörterten Probleme. Der Verf. meint, dass die Herkunft nicht in Süd-Russland, sondern im masurischen Kulturgebiet zu suchen sei, weil die masurischen Exemplare älter als die südrussichen sind. *J. L.*

Etnografia.

VILKURA, K.: Kausatieteen tutkimuskoliteista ja-menetelmistö (Virittäjä 1935, 333—341).

Vortrag, der mehrere wertvolle Beispiele über etnographische Forschungsgegenstände und -methoden enthält. *S. H.*

BACHMANN, A.: Bibljografja ludoznawcza za rok 1930. [Volkskundliche Bibliographie für d. J. 1930]. (Lud. Serja II, T. 13 (og. zb. 33). 1934—1935, 147—159).

TOŻ... za lata 1931 i 1932. (Lud. Serja II, T. 14 (og. zb. 34). 1936, 291—303).

Eine alphabetisch geordnete volkskundliche Bibliographie unter Übergehung der in der Zeitschift „Lud" gedruckten Abhandlungen. *J. K.*

AALTONEN, E.: Kausatieteellinen elokuvauksen tehtävistä [Über die Aufgaben d. ethnographischen Films]. (Kotiseutu 1936, 105—119).

Der Film hat neue Perspektiven auch der finnischen Ethnographie gegeben. Verf. beschreibt, wie in Finnland im J. 1936 die Aktiengesellschaft „Oy. Kausatieteellinen Filmi" gegründet wurde, und welches ihre wichtigsten Ziele sind. Der Artikel ist mit vielen schönen Bildern versehen. *S. H.*

LAGERCRANTZ, S.: Die Bärenkeule. (Lud Słow. 3, 2. 1934, Dz. B, 274—281).

Verf. beschreibt eine Bärenkeule als Mittel zum Schutz der Bienenstöcke gegen den Bären, die in vergangener Zeit in Osteuropa allgemein verbreitet war, und nimmt an, dass der Ursprung sowohl der Bärenkeule als auch der Honigjagd im Innern von Asien zu suchen sei. *J. K.*

HÄMÄLÄINEN, A.: Lisätietoja mordvalaisten ja tšeremissien vanhasta mehiläisviljelyksestä [Beiträge über alte Bienenzucht bei den Mordwinen und Tscheremissen]. (SMY Aikak. 40, 257—262).

ŚMISZKO, M.: Naczynia pierścieniowate. Zarys historyczno-typologiczny rozwoju jednej formy ceramicznej. [Die ringförmigen Gefässe. Historisch-typologischer Abriss der Entwicklung einer keramischen Form]. (Lud. Serja II, t. 14 (og. zb. 34). 1936, 67—141).

In dieser palaeoethnogr. Studie untersucht Verf. die Herkunft, Entwicklung und Verbreitung der ringförmigen Tongefässe, die er in 3 Typen einteilt: wagerechte ringförmige Gefässe mit Ansätzen auf der Oberfläche, einzelne wagerechte ringförmige Gefässe, wie sie schon in der Mitte des 3. Jahrtausends v. Chr. auf Cypern bekannt waren, und schliesslich senkrechte, wie sie auf demselben Gebiete im Laufe des 2. Jahrtausends aufgetreten sind. Verf. behandelt ihre Verbreitung in Zeit und Raum. Die neuzeitlichen ringförmigen Gefässe der Volkskeramik nehmen ein geschlossenes Gebiet in Südost - Europa ein (Balkanhalbinsel, die Ungarische Tiefebene, Siebenbürgen, die nördlichen Ausläufer der Karpathen in Polen [d. Huzulen] ausserdem das obere Stromgebiet des Bug und Podolien mit der Ukraine). *J. K.*

ANDREEV, N. P.: Problema istorii fol'klora. (Sovet. Étn. 1934, 3, 28—45).

Artykuł porusza kwestie metodyczne, wyróżniając w badaniu folkloru następujące punkty: 1. Zebranie danych chronologicznych, 2. Analiza materiału, 3. Uzupełnienie luk w historii zagadnienia, 4. Stosunek folkloru do literatury. 5. Badanie zjawisk analogicznych u różnych narodów. *Z. B. S.*

LATKOVSKS, L.: Folklora. [Folklore]. (Ceļi 4. 1934, 27—28; 5. 1935, 79—80).

pulks, pulka in der Bedeutung „Versammlung, Veranstaltung mit Tänzen und Spielen". Verf. erläutert griech. Wendungen (vor allem Homer- und Kallimachusstellen) durch lettische, wenn auch christlich gefärbte Bräuche. *E. F.*

HÄMÄLÄINEN, A.: Uskontojen ja uskomusten etnologisluonteisesta tutkimuksesta. (Virittäjä 1934, 109—132).

Eine anlässlich des Erscheinens von Uno Harva's „Religion des altaischen Stammes" geschriebene Untersuchung, in welcher der Verf. sehr vielseitig und sachkundig die jetzige ethnologische Forschung der Religions- und Glaubensvorstellungen beschreibt und wertvolle Beiträge besonders auf dem finn.-ugr. Gebiete gibt. *S. H.*

KIVIKOSKI, E.: Mitä olivat lappalaisten seidat? (Kotiseutu 1934, 57—65).

Die Verf. beschreibt, was das Seita der Lappen war (Ein Opferstein). *S. H.*

RANTASALO, A. V.: „Kukkiva" sawanjalka [Mythisches Farnkraut]. (Karjala (1935) 2, 60—89).

Verf. hat eine erläuternde Schilderung über das mythische Farnkraut geschrieben. Er behandelt nicht nur Zaubermittel aus Farnkraut bei den Finnen, sondern gibt auch viele Beispiele und Varianten aus dem Aberglauben der anderen Völker; besonders der Esten. *S. H.*

NIKIFOROW, A. I.: Teorija skazki Al'berta Vessel'skogo. (Sovet. Étn. 1934, 3, 46—63).

Autor uważa, że definicję bajki i teorię migracji należy poddać krytyce z punktu widzenia marksowsko - leninowskiego. *Z. B. S.*

PROPP, V. JA.: K voprosu o proischoždenii volšebnoj skazki. (Volšebnoe derevo na mogile). (Sovet. Étn. 1934, 1–2, 128–151).

Propozycja nowych metod badania bajki, uwzględniających społeczny punkt widzenia. Próba analizy bajki metodą „Marksa i Engelsa". *Z. B. S.*

BALYS, J.: Suomių ir baltų santykiai „Kalevalos" šviesoje [Stosunki fińsko-bałtyckie w świetle „Kalewali"]. (Vairas 13. 1935, 478 — 480).

Autor podaje szereg ogólnych informacyj o Kalewali, wymienia szereg podobieństw między epopeą fińską a pieśnią ludową łotewską i litewską, zaznaczając, że interpretacja tych podobieństw wymaga głębszych studiów. *St. W.*

KOLESSA, F.: Baljada pro dočku-ptašku v slovjanśkij narodnij poezii. I. T. [Die Ballade von der Tochter als Vogel im slavischen Volksliede]. (Lud Słow. 3, 2. 1934, Dz. B, 147–185).

Kolessa vergleicht die Balladen von der Tochter, die als Vogel zu ihrer Mutter geflogen kommt, und teilt sie in westslavische, die als Hochzeitsgesänge wahrscheinlich aus Mähren stammen, und ukrainische ein, die sehr vielfältig differenziert sind. *J. K.*

SALMINEN, V.: Yhteissuomalainen lasten vühdytyslaulu. (Virittäjä 1934, 245—251).

Der Verfasser behandelt ein altes Kinderlied, das nicht nur bei den Finnen, sondern auch bei den Wothen, den Esthen und Karelen im Gouv. Twer bekannt ist. Das Lied ist gemeinfinnisch. *S. H.*

CARAMAN, P.: Une ancienne coutume de mariage. Étude d'ethnographie du Sud-Est européen. Fin. (Lud Słow. 3, 2. 1934, Dz. B, 185–212).

Im vorliegenden letzten Teil seiner Abhandlung (v. Balticoslavica 2. 1936, 206) bespricht Verf. unter Angabe von Beispielen zwei Typen des eherechtlichen Brauchs, wie er aus Rumänien, Bulgarien und der Ukraine bekannt ist: 1) căderea pe cuptor (în vatră): das verführte Mädchen drängt sich der Familie des Jünglings als seine Frau auf; 2) aducerea pe cuptor (în vatră): der Jüngling drängt seiner Familie das Mädchen als seine Frau auf. Verf. untersucht die Entwicklung und die Expansionszentren dieses Brauches. *J. K.*

BOGATYREV, P.: „Polaznik" u južnych slavjan, madjarov, slovakov, poljakov i ukraincev [Der „Polaznik" bei den Südslaven, Magyaren, Slovaken, Polen und Ukrainern]. (Lud Słow. 3, 2. 1934, Dz. B, 212—273).

In dieser Fortsetzung seiner Arbeit (s. Balticoslavica 2. 1936, 206) führt Verf. Materialien aus der Literatur hauptsächlich aus Ungarn, der Slovakei, Polen und der Ukraine an. Er vermutet, dass wir die Herkunft des Brauches bei den Balkanslaven suchen müssen, oder doch wenigstens in der Nähe der Balkanhalbinsel, von wo aus er sich nach Ungarn, Polen, der Slovakei und der Ukraine ausbreitete. *J. K.*

Filologia.

ARUMAA, P.: Eesti-liivi ja läti ühisest fraseoloogiast ning süntaksist. [Über die esthnisch-livische und lettische gemeinsame Phraseologie und Syntax]. (Eesti Keel 4/6. 1935, 124—136). *E. F.*

KURYŁOWICZ, J.: L'indépendance historique des intonations baltiques et grecques. (Bull. Soc. Ling. t. 35, fasc. 1 (N 104). 1934, 24—34).

Między systemem intonacji greckich i bałtyckich nie zachodzi związek historyczny. Ani system grecki ani bałtycki nie jest odziedziczony bezpośrednio z prajęzyka i.-e. Intonacje jako czynnik fonologiczny powstały w językach bałtyckich pod wpływem zmian miejsca akcentu, w języku greckim pod wpływem częstych wypadków kontrakcji samogłosek. *J. S.*

VAILLANT, A.: Le problème des intonations balto-slaves. (Bull. Soc. Ling. t. 37, fasc. 2 (N 110). 1936, 109—115).

Teoria Kuryłowicza, która identyfikuje γ indoeuropejskie i *h* hetyckie, objaśnia istnienie w prajęzyku i.-e. kilku rodzajów samogłosek długich, pierwotnych i powstałych z kontrakcji. W tym tkwią zalążki systemu intonacyj, które istniały już w epoce prajęzykowej, jak wskazują zgodności bałtycko-greckie, niesłusznie kwestionowane przez Kuryłowicza. *J. S.*

VAN WIJK, N.: Zur baltischen Metatonieforschung. (Archivum Philologicum 5, 1935, 23—35).

Autor broni tradycyjnych de Saussure'owskich poglądów akcentologicznych przeciw poglądom Kuryłowicza, wyrażonym w R. S. t. X. Teoria K.-a zbyt kunsztowna, by była prawdopodobna, ponadto trudności, jakie nastręcza akut w acc. sg. *dieveri, vándeni* i w *ántis* na podstawie poglądów do Saussure'a łatwo można usunąć; przy stosowaniu teorii K.-a powstają tu niepokonane sprzeczności wewnętrzne. *St. W.*

TORBIÖRNSSON, T.: Litauische Akzentfragen. (Archivum Philologicum 5, 1935, 66—99).

Polemika z Lagercrantzem (Indogermanisches Prädikativ. Uppsala 1933) którego koncepcje dotyczące praie. predykatywu stanowią transpozycję współczesnego stanu rosyjskiego bez odpowiedniego uwzględnienia praw akcentowych do Saussure'a i Leskiena. *St. W.*

BONFANTE, G.: L'accento lettone gestossen (/\) e l'„acuto mobile" lituano. (Studi Baltici 4. 1935, 123—134).

Łotewska intonacja „gestossen" i odpowiadający jej litewski „ruchomy acutus" ukazuje się na samogłoskach długich wewnętrznych pierwiastka (zakończonego spółgłoską), gdy podług zasad indoeuropejskiej apofonji samogłoski te musiałyby mieć intonację dwumorową (lit. cyrkumfleks. łot. „fallender Ton"); ta intonacja dwumorowa widoczna jest w innych językach indoeuropejskich. Ruchomy acutus litewski nie ulega przesunięciu podług prawa de Saussure'a. *J. S.*

VAN WIJK, N.: Les voyelles *uo*, *ie* en letto-lituanien et en russe. (Studi Baltici 4. 1935, 144—149).

Wytworzenie się głosek *uo, ie* w językach bałtyckich ma pod względem

fonologicznym dokładny odpowiednik w językach wschodnio-słowiańskich, zwłaszcza w języku rosyjskim. Jest to cecha, która łączy obszar bałtycki z częścią obszaru t. zw. Związku językowego eurazyjskiego. *J. S.*

ENDZELIN, J.: Was ist im Altpreussischen aus ide. *ō* (und *ā*) geworden? (Studi Baltici 4. 1935, 135—143).

Praie. *ō* przekształciło się w samlandzkim już wcześnie po wargowej w *ū* > *ou*, w nieakcentowanym wygłosie w-*u*. W innych pozycjach wynikiem był dźwięk, zbliżony do lit. i łot. *uo*, a zapisywany jako *ō* lub *o*. *J. S.*

DEVOTO, G.: Lit. *úošvis*, lett. *uôsvis* 'suocero'. (Studi Baltici 4. 1935, 57—62).

Bałtycką nazwę ojca żony lub ojca synowej należy zanalizować jako *uoš—vja—* z akcentem na zgłosce końcowej. Przyrostek jest tu ten sam, co w skr. wed. *bhrā́trvya—*. Pierwiastkiem zaś, jak w łac. *ŭxor*, jest **ōukJ—* (*kJ*=gr. κτ w ἄρκτος, skr. *kṣ* w *ṛ̥kṣas*). *J. S.*

PISANI, V.: Il tema baltico **nama*. (Studi Baltici 4. 1935, 50—56).

Bałtycką nazwę domu (lit. *nãmas* itd.) należy zestawiać ze słow. *domъ*, gr. δόμος. Zmiana *d*>*n* jest wynikiem reakcji przeciwko zmianie *n*—>*d*— w wyrazach, jak lit. *devyni, debesis*. Ta ostatnia zmiana, usprawiedliwiona tylko w słow. *devętь* (wpływ liczebnika *desętь*), rozpowszechniła się analogicznie w epoce bałtycko-słowiańskiej na terenie litewskim i łotewskim. *J. S.*

BONFANTE, G.: Le nom de la mer Baltique. (Bull. Soc. Ling. t. 37, fasc. 1 (N 109). 1936, 7—10).

Nazwa morza bałtyckiego wiąże się z nazwą Jutlandii, którą podaje Pliniusz jako *Baltia*. Nie może to być zatem ani nazwa słowiańska, ani bałtycka; nie jest też germańska. Zapewne to nazwa illiryjska, gdyż Illiryjczycy w starożytności mieszkali nad morzem Bałtyckim, znani jako *Veneti*. *J. S.*

PLUKŠS, K.: Igauniske vietu vārdi Veclaicenē. [Esthnische Ortsnamen in Alt-Laitzen]. (Ceļi 6. 1935, 69—74).

Alt-Laitzen und sein Bezirk liegen unweit der lettisch-esthnischen Grenze. Aus den Konsistoriumsakten von 1779 weiss man, dass die Bauern oft zum Gottesdienst sich nach Rõuge im heutigen Esthland begaben. Aus dem langen Zusammenleben von Letten und Esthen erklären sich esthnische Elemente in dem vom Verf. besprochenen Ortsnamen. Zum Schluss einige namentlich von der älteren Generation gebrauchten Esthonismen des Wortschatzes. *E. F.*

BENVENISTE, E.: Questions de morphologie baltique. (Studi Baltici 4. 1935, 72—80).

1) La désinence de datif singulier en prussien. Staropruskie przykłady dat. sg. osnów na *—a—* z zakończeniem *—ai* są wszystkie wątpliwe. Niepewne są też przykłady dat. sg. na *—ey* od osnów na *—ē—*. Masculina i neutra w dat. sg. mają końcówkę *—ei, —i*.

2) De quelques féminins baltiques. St.—pruskie *en mayiey kraeuwiey* należy czytać: *en mayien kraeuwien*. Nazwa 'krwi' jest w st. pr. tylko femininum.
J. S.

KOSCHMIEDER, E.: Zu den Grundfragen der Aspekttheorie. (Indog. Forsch. 53. 1936, 280 — 300).

Polemika z Hermannem (GN 1933, 470—480). Objaśnienie t. zw. typu koincydencyjnego: tak nazywa się wypowiedzenia, które nie informują o pewnej czynności, lecz same są czynnością, o której mowa. Typ koincydencyjny jest jedynym wypadkiem użycia czasowników dokonanych dla wyrażenia teraźniejszości.—Użycie form praesens czasowników dokonanych na wyrażenie przyszłości jest inowacją języków słowiańskich i nie jest koniecznym wynikiem formalnego odróżniania dokonaności i niedokonaności, gdyż języki bałtyckie, które posiadają pewne środki wyrażania aspektu (prefiksacja dla oddania dokonaności), nie posiadają normalnie użycia praesens pro futuro. *J. S.*

II. DZIAŁ NARODOWOŚCIOWO-TERYTORIALNY.

Polska.

KASIŃSKI, W.: Przemysł tardenoaski na stanowisku wydmowem pod wsią Ciołki, pow. brzeziński [Tardenoisien-Industrie im Flugsande beim Dorfe Ciołki, Kr. Brzeziny]. (Przegl. Arch. 5, 2/3. 1935/36, 200—202).

Beschreibung von Feuersteinwerkzeugen. *H. C. H.*

SAWICKI, L.: Przemysł świderski I stanowiska wydmowego Świdry Wielkie I [Die Swiderien—Industrie des 1. Bienendünenfundorts Świdry Wielkie I]. (Przegl. Arch. 5, 1. 1933—34, 1—23).

Die Stratographie des Fundorts, Beschreibung der Fundstücke, Charakteristik und Entstehung der Feuersteinindustrie, die hier gefunden wurde. Diese Industrie nennt Verf. Swiderien und bestimmt ihr Alter auf die Zwischenzeit zwischen dem kujavisch- masurischen und dem sogen. pomeranischen Inland - Eis-Stadium. Diese Zwischenzeit entspricht vermutlich der Smidstrup — Zwischenzeit von Dänemark. *H. C. H.*

JAMKA, R.: Zabytki przedhistoryczne odkryte w Wawrzeńczycach w pow. miechowskim [Prähistorische Funde aus Wawrzyńczyce, Kr. Miechów]. (Przegl. Arch. 5, 1. 1933—34, 94—96).

Beschreibung der im Privatbesitz verbliebenen Funde. Das Fundmaterial ist verschiedenartig. Vertreten ist die jüngere Steinzeit in Gestalt von Stichreihenkeramik, ferner die Lausitzer Kultur, die „gotische" Kultur und frühistorische Gegenstände. *H. C. H.*

FITZKE, J,: Materjały prehistoryczne z Sandomierskiego [Prähist. Materialien aus d. Gegend von Sendomir]. (Mat Prehist. 1. 1934, 69—94).

Genaue Beschreibung von 4 prähist. Fundstellen in den Kr. Sendomir und Opatów.

1. Erdhöhle in Żyć Złocka Kr. Sendomir: trichterförmige Becher und Flaschen mit typischen Formen der neolithischen nordischen Kultur. Unweit davon ein Kuhskelett und eine Feuerstelle, nach Ansicht des Verf. aus derselben Kultur. Es ist bemerkenswert, dass man solche Tiergräber bisher für ein Merkmal der Kultur von Złota hielt.

2. In Radoszki Kr. Sendomir Reste einer Erdhöhle aus der nordischen Kultur. Fragmente einer Amphora mit 4 Henkeln.

3. Auf dem Ackerfeld in Łojowice Kr. Sendomir 3 Erdhöhlen mit für die neolithische Trzciniec—Kultur typischem Inventar.

4. Bei Runowo Kr. Opatów ein beschädigtes Grab aus der jüngeren Eisenzeit. *H. C. H.*

REYMAN, T.: Badania terenowe na polu „Karasiniec" w Sobiedniku Wielkim pow. Miechów [Forschungen auf dem Felde „Karasiniec" in Sobiednik Wielki, Kr. Miechów]. (Mat. Prehist. 1. 1934, 29—68).

Ausführlicher Bericht über eigene Forschungen des Verf.: Auffindung einer Reihe von Steinzeithöhlen der kleinpoln. Kultur. Ausserdem zwei Skelettgräber aus der jüngeren Steinzeit. Bemerkenswert ist der Fund eines Stückes Steinsalz in einer der Höhlen. Die Herkunft des Salzes (Wieliczka, Bochnia oder Halstatt) lässt sich nicht bestimmen. Prähistorisch ist es zweifellos, obgleich die chronologische Bestimmung unsicher ist, da in der Höhle ausser Gegenständen aus der Steinzeit auch solche aus der früheren Eisenzeit gefunden wurden. — Ferner 2 Wohnhöhlen aus dem IV Jhrh. n. Chr. In beiden lagen auf dem Fussboden rauchgeschwärzte Steinplatten, so dass der Verf. vermutet, dass es sich um eine Art Badestelle handelt. Diese Vermutung wäre als eine Bestätigung der Brücknerschen These anzusehen, dass die ursprüngliche Badestelle *(łaźnia)* der Slawen, wie der Name beweist, eine Höhle war, in die man hineinkroch *(łazić)*.

H. C. H.

ZABŁOCKI, J. i ŻUROWSKI, J.: Znalezienie zapasów Lithospernum w dwu stanowiskach kultury małopolskiej [Ein Fund von Lithospernum - Vorräten an zwei Standorten der kleinpolnischen Kultur]. (Mat. Prehist. 1. 1934, 1—28).

In Teil I bringt Żurawski eine genaue Beschreibung von zwei im Dorfe Książnice Wielkie, Kr. Pińczów, entdeckten Erdhöhlen, in denen sich Früchte von Lithospernum befanden. Keramik sowie Feuerstein- und Knochenwerkzeuge weisen auf die jüngere Steinzeit IVa (3000—2500 v. Chr.).

In Teil II stellt Zabłocki fest, dass die gefundenen Früchte denen von Lithospernum arvense (ein bei uns heimisches Ackerunkraut aus der Familie der Asperifoliaceae) entsprechen. Ihr Alter ist nach Ansicht des Verf. sehr hoch, so dass kein Zweifel besteht, dass die Fruchtreste aus der neolithischen kleinpolnischen Kultur stammen. Sie können vom Steinzeitmenschen 1) rituell bei der Bestattung oder 2) zur Gewinnung von rotem Farbstoff oder 3) als Heilmittel verwendet worden sein. *H. C. H.*

REYMAN, T.: Groby z wczesnej epoki bronzowej w Goszycach w pow. miechowskim [Gräber der frühen

Bronzezeit in Goszyce, Kr. Miechów] (Przegl. Arch. 5, 1. 1933—34, 101—103).

Beschreibung dreier rechteckiger Gräber aus Kalksteinplatten: Nach dem Fundmaterial Datierung auf den Anfang der Bronzezeit (1. Periode).

H. C. H.

DELEKTA, J.: Badania prehistoryczne w powiatach kościerskim i kartuskim na Pomorzu w roku 1935 [Die prähist. Forschungen in den Kreisen Kościerzyna und Karthaus in Pomerellen im J. 1935]. (Przegl. Arch. 5, 2/3. 1935—36, 196—199).

Beschreibung der hier freigelegten Gräber. In Skorzewo, Kr. Karthaus, 2 Steingräber mit Funden aus der Lausitzer Kultur der späten Bronzezeit. Ein Grab in Ludwikowo, Kr. Kościerzyna gehört ebenfalls zur Lausitzer Kultur und stammt aus der frühen Eisenzeit. In Owśnice fand Verf. 20 cm. unter der Erde eine runde Steinpflasterung und unter ihr eine schwarze Erdschicht mit kleinen Kohlenstücken und einem verbrannten Knöchel. Vielleicht eine seltene Form des Begräbnisritus aus einer späten Phase der Kistengrab - Kultur oder eine markierte Leichenverbrennungsstelle. In Unieradze, Kr. Karthaus, ist Verf. auf Spuren einer zur Kistengrab - Kultur gehörigen Bevölkerung gestossen. *H. C. H.*

FITZKE, J.: Poszukiwania archeologiczne na cmentarzysku łużyckiem w Małej Wsi w pow. wieluńskim (woj. łódzkie) [Archäologische Forschungen auf einem Lausitzer Gräberfeld in Mała Wieś, Kr. Wieluń]. (Przegl. Arch. 5, 1. 1933—34).

Die entdeckten Gräber fallen auf das Ende der Bronzezeit (4. Periode Ende— oder Anfang der 5. Periode). Sie gehören zur Lausitzer Kultur und besitzen viele gemeinsame Merkmale mit der sogen. mittel - polnischen Gruppe mit gewissen Einflüssen der west-grosspolnischen Gruppe. *H. C. H.*

HENSEL, W.: Wędzidła rogowe z osady bagiennej w Biskupinie, w pow. żnińskim w Wielkopolsce [Hornzaumzeug aus einer Sumpfansiedlung in Biskupin, Kr. Żnin in Grosspolen]. (Przegl. Arch. 5, 2/3. 1935—36, 179—180).

Genaue Beschreibung von vier Zaumzeugen aus gespaltenem Hirschhorn aus den Hütten der Ansiedlung von Biskupin. Sie liefern den Beweis, dass dort Pferde gehalten wurden, die, wie aus Bildern auf den dortigen Gefässfunden hervorgeht, bei der Jagd Verwendung fanden und als Transportmittel gebraucht wurden.

H. C. H.

JAROŃ, B.: Torfowisko z kulturą łużycką w Biskupinie [Ein Torfmoor mit Lausitzer Kultur in Biskupin]. (Przegl. Arch. 5, 2/3. 1935—36, 141—147).

Untersuchungen des Blütenstaubes haben es dem Verf. ermöglicht, das Alter der verschiedenen Torfschichten auf der Halbinsel in Biskupin zu bestimmen.

Die Halbinsel ist glazialer Herkunft und steigt aus dem Gewässer des Sees in der mittleren Steinzeit empor. Zu Beginn des Neoliths taucht die Halbinsel infolge einer Erhöhung des Wasserstandes wieder unter, und es entsteht auf ihr

eine Torfschicht. Mit dem Ende der Bronzezeit senkt sich der Wasserspiegel, was den Bau einer Ansiedlung aus der frühen Eisenzeit ermöglicht. Eine Vermehrung der athmosphärischen Niederschläge ruft katastrophale Überschwemmungen auf der Halbinsel hervor, so dass die Bewohner die Siedlung verlassen. Heute ist der Wasserspiegel wieder gefallen.

Das im Torf erhaltene Holz und Samengut gestattet die Bestimmung des Baumaterials der Ansiedlung (Fichte, Eiche, Esche, Erle, Birke) sowie der von den Bewohnern angebauten Gewächse (2 Arten von Weizen, Gerste, Hirse und Flachs).

H. C. H.

JAŻDŻEWSKI, K.: Szpila tulejkowata z Brześcia Kujawskiego. [Eine Tüllenkopfnadel aus Brześć Kujawski]. (Przegl. Arch. 5,1. 1933—34, 109—110).

Beschreibung einer Bronzenadel, die beim Torfgraben gefunden wurde. Lausitzer Kultur, Anfang des 3. Abschnitts der Bronzezeit. Sie gehört zu den östlichsten Formen dieser Nadelart. *H. C. H.*

KOSTRZEWSKI, J.: Osada bagienna w Biskupinie w pow. żnińskim [Die Sumpfansiedlung in Biskupin, Kreis Żnin]. (Przegl. Arch. 5, 2/3. 1935/36, 121—140).

Verf. gibt als Einleitung eine Geschichte der Entdeckung dieser Ansiedlung und ihrer bisherigen Erforschung. Weiter die Ergebnisse der Forschungen: die Ansiedlung hatte Verteidigungscharakter. Sie war von einem Walle umgeben, dessen Reste sich auf der Seite des festen Landes erhalten haben; an den Ufern der Halbinsel entlang finden sich hölzerne Reste von Verteidigungsbauten, die auf der Linie des nicht erhaltenen Walles verlaufen. Von der Seeseite war die Ansiedlung mit einem hölzernen Wellenschirm umgeben. Die Hütten standen in Reihen, Wand an Wand, an den engen Strassen entlang, die parallel quer über die Halbinsel verliefen. Rings um die Ansiedlung verlief eine ringförmige Strasse, durch die man von einer Strasse auf die andere gelangen konnte. Die Strassen waren mit hölzernen Balken ausgelegt. Die Bewohner haben sich hauptsächlich mit Ackerbau, Viehzucht und Jagd beschäftigt, vielleicht auch mit Fischfang. Ausserdem betrieben sie verschiedene Handwerke. Der ganze Plan mit seinen Verteidigungsanlagen lässt auf das Bestehen einer kräftigen Führerorganisation schliessen. Die Funde weisen auf die frühe Eisenzeit (700—400 v. Chr.); angelegt wurde die Ansiedlung von Angehörigen der Lausitzer Kultur. *H. C. H.*

KOSTRZEWSKI, J.: Najstarsze łużyckie siekierki z tulejką [Die ältesten Lausitzer Tüllenäxte]. (Przegl. Arch. 5, 2/3. 1935/36, 168—170).

Verf. nimmt an, dass die schlanken Bronzeäxte mit Ansatzhülse, die zur Lausitzer Kultur gehören, aus einem älteren Typus grosspolnischer facettierter Äxte entstanden sind. Die ältesten Tüllenäxte gehören chronologisch in die 3. Periode der Bronzezeit. *H. C. H.*

NIEZABITOWSKI LUBICZ, E.: Szczątki zwierzęce i ludzkie z osady przedhistorycznej w Biskupinie [Tier- und Menschenüberreste aus einer prähist. Ansiedlung in Biskupin]. (Przegl. Arch. 5, 2/3. 1935/36, 148—158).

Auf Grund dieser Knochen stellt Verf. fest, dass die Bewohner von Biskupin sich mit der Aufzucht folgender Haustiere beschäftigt haben: der Ziege, des Schafes, des Schweines, des Hundes und sehr selten auch des Pferdes. Gejagt wurde hauptsächlich auf Hirsche, deren Gehörn wertvolles Material für die Werkzeugbereitung lieferte. Ausserdem jagte man Hasen und Rehe sowie Pelztiere, u. zwar Biber, Fischotter, Iltis, Wildkatze, Luchs, Dachs und sogar den Bären und vielleicht den Wolf. Fisch haben die Bewohner dieser Ansiedlung wahrscheinlich überhaupt nicht gegessen, auch Wasservögel haben sie nicht gejagt.

Unter einer Masse von Knochen, die offenbar Küchenabfälle darstellen, befinden sich auch (in sehr geringer Anzahl) Menschenknochen. *H. C. H.*

NOSEK, ST.: Cmentarzysko ciałopalne w Żabnie n. Dunajcem, powiat dąbrowski [Ein Brandgräberfeld in Żabno am Dunajec, Kr. Dąbrowa]. (Przegl. Arch. 5,1. 1933—34, 96—100).

Das Gräberfeld in Żabno gehört zu den grösseren Lausitzer Grabstätten der Hallstatt-Periode. Ausser Lausitzer Gräbern sind auf dem untersuchten Teile des Gräberfeldes u. a. Gräber aus der älteren Eisenzeit gefunden worden. Das Gräberfeld in Żabno ist also demnach zweimal verwendet worden. Die späteren Gräber haben jedoch die der Lausitzer Kultur nicht beschädigt. *H. C. H.*

RAJEWSKI, ZDZ.-AD.: Cmentarzysko „łużyckie" we Wronkach w pow. szamotulskim (woj. poznańskie) [Ein „Lausitzer" Gräberfeld in Wronke (Kr. Samter. Wojew. Posen)]. (Mat. Prehist. 1. 1934, 103—122).

Beschreibung von 13 Gräbern und den in ihnen gefundenen Gegenständen aus einem bebauten Sandhügel in Wronke. Alles sind Brandgräber, unter denen 2 Typen unterscheidbar sind: Gräber mit und ohne Spuren von Resten des Scheiterhaufens. Auf Grund der Gefässformen unterscheidet Verf. ältere und jüngere Gräber. Die älteren ohne Spuren des Scheiterhaufens gehören zu Hallstatt C (800 — 650 v. Chr.), die jüngeren mit Spuren des Scheiterhaufens zu Hallstatt D (650 — 500 v. Chr.). Das Gräberfeld gehört zur Lausitzer Kultur. *H. C. H.*

ŻUROWSKI, J.: Dwa skarby bronzowe z Krakowskiego [2 Bronzeschätze aus der Gegend von Krakau]. (Mat. Prehist. 1. 1934, 123—140).

Die in der Nähe von Krakau gefundenen Bronze-Stücke stammen vorwiegend aus Lausitzer Gräbern und isolierten Funden. Zu den bedeutenderen Stücken rechnet Verf. ein Halsband aus Brzezie (Kr. Krakau), drei bronzene Tüllenäxte aus der Umgegend von Krakau und eine Speerspitze von Kamień (Kr. Chrzanów). Andere Funde stammen aus Krzysztoforzyce (Kr. Krakau), Sokoliny (Kr. Pinczów) und aus Siersza (Kr. Chrzanów). *H. C. H.*

KOSTRZEWSKI, J.: Przyczynki do znajomości przedhistorycznych narzędzi rogowych i drewnianych [Beiträge zur Kenntnis der prähistorischen Horn- und Holz-Werkzeuge]. (Pregl. Arch. 5, 1. 1933—34, 73—83).

Besprechung der bisher ungenügend bestimmten prähistorischen Horn- und Holzwerkzeuge, die in Polen gefunden worden sind. Hohle Hornschneiden, ge-

funden in Biskupin und anderen Ortschaften Polens und Deutschlands, hält der Verf. für Speerspitzen, die in der Lausitzer Kultur der frühen Eisenzeit im Gebrauch waren. Die grosse Anzahl von Pfeilspitzen aus den Lausitzer Ansiedlungen zeugt von der wichtigen Rolle, die der Bogen in dieser Kultur gespielt hat. Die Hornhacken sind denen aus dem Ende der älteren Steinzeit ähnlich. Die in Biskupin gefundenen „Lyngby-hacken" zeugen von der Verwendung gerade solcher Werkzeuge in der Lausitzer Kultur. Schliesslich sind in Grosspolen Hornwerkzeuge mit einer gezahnten Schneide gefunden worden. Verf. spricht sie für Pferdestriegel an. Holzerzeugnisse sind weniger zahlreich. In Polen hat man Holzruder in Szlachciny, Kr. Sroda gefunden, die aus der späteren Steinzeit stammen, sowie einen Holzquirl in Biskupin aus der älteren Eisenzeit, der nach Ansicht des Verf. für Küchenzwecke bestimmt war. *H. C. H.*

REICHL, I.: Zwierciadła podolskiej kultury scytyjskiej [Spiegel der skythischen Kultur in Podolien]. (Prace Lw. Tow. Prehist. 1936, 139—162).

An solchen Resten der skyth. Kultur in Podolien sind bis jetzt 11 Gegenstände gefunden worden Die Verf. unterscheidet dabei 3 Typen: Spiegel mit verziertem Griff, Spiegel mit Griff ohne Verzierungen und Spiegel ohne Griff. Sie waren während der ganzen Zeit in Gebrauch, als diese Kultur existierte. Verf. hält die ohne Griff für die ältesten. Unter den derartigen Funden hebt sie besonders einen Spiegel in aeolisch - ionischem Stile aus dem 2. Hügelgrabe von Bratyszow hervor, hergestellt wahrscheinlich in Olbia im 6 Jhrh. vor Chr. Die drei anderen teilt sie aut Grund des charakteristischen Tierornaments den archaischen skythischen Spiegeln zu, wie sie von skythischen Handwerkern hergestellt wurden. Von ihnen ist aber ihrer Ansicht nach der aus Sapahow eine lokale podolische Nachahmung. Die ohne Griffverzierungen (5 Exemplare) stammen aus dem 4/3 Jhrh. vor Chr., eine lokale podolische Abart. Ohne Griff sind 2 Spiegel aus Sapahow, einer skythisch aus dem 4/3 Jhrh. vor Chr., der andere mit erhabenem Ornament skythisch - sarmatisch 2. Jhrh. vor Chr. bis 2. Jhrh. nach Chr. *H. C. H.*

SEIDL, O.: Węgle i drewna z podolskich kurhanów scytyjskich [Kohlen und Holz aus podolischen Skythen-Hügelgräbern]. (Prace Lw. Tow. Prehist. 1936, 163—178).

Auf Grund von Forschungen über Holz und Kohle in 7 Hügelgräbern der skythischen Kultur in Podolien aus Gródek, Bratyszów, Ładyczyn und Beremiany gelangt Verf. zu dem Schluss, dass zwischen dem 6. und 2. Jhrh. vor Chr. in Podolien Eichen und gemischte Laubwälder vorhanden waren. Das Klima war der Entwickelung des gemischten Waldes günstig und war warm, von kontinentalem Charakter. *H. C. H.*

SKUTIL, J.: Znaleziska scytyjskie z Moraw i Śląska czeskiego [Skythische Funde aus Mähren und tschech. Schlesien]. (Przegl. Arch. 5, 1. 1933—34, 70—73).

Verf. führt 18 Standorte aus Tschechien, Mähren und Karpatho - Russland an, an denen typische skythische Pfeilspitzen gefunden worden sind. Diese Funde sind zusammen mit anderen aus Polen und dtsch. Schlesien Spuren einer skythischen Expansion, die nach Westen tief in das Gebiet der nordillyrischen

Stämme vordrang und das Gebiet der Morawa erreichte. Das ist nach Ansicht Jahns im 5. Jhrh. v. Chr. eingetreten, als die nordillyrische Besiedlung einer keltischen zu weichen begann. *H. C. H.*

SULIMIRSKI, T.: Scytowie na zachodniem Podolu [Die Skythen in West-Podolien]. (Prace Lw. Tow. Prehist. 1936, 3—138).

Nach einer Analye der bisher in Ost-Kleinpolen gefundenen Materialien der skythischen Kultur sondert Verf. eine Gruppe der podolischen Skythenkultur aus. Sie bildet eine Oberschicht einer lokalen Gruppe thrakischer Kultur, und die Beigabe thrakischer Elemente unterscheidet die podolische von den anderen Gruppen der skythischen Kultur. Die skythische Kultur bringt, wie Verf. meint, einen starken orientalischen Einfluss nach Ost-Kleinpolen mit, der den Kulturzusammenhang mit Ungarn und den Alpenländern zerreisst. Sie hat sich vom 6. bis zum 2. Jhrh vor Chr. behauptet. Spuren von Beziehungen zu den Nachbarvölkern sind sichtbar. Die engsten Bindungen bestanden mit der skythischen Kultur in Kiev. Ausserdem zuerst ein starker Einfluss der Kultur von Wysokie und Berührungen mit Olbia, später werden die Beziehungen zum Orient schwächer, und es tritt eine erneute Berührung mit Ungarn ein. Die skythische Kultur vergeht im 2. oder 1. Jhrh. vor Chr. infolge der Invasion der Kultur von Przeworsk. *H. C. H.*

BRYK, J.: Kurhany w Rusiłowie i Krasnem [Die Grabhügel in Rusiłów u. Krasne]. (Mat. Prehist. 1. 1934, 85—102).

Genaue Beschreibung der Hügelgräber auf 2 Standorten im östl. Teile von Kleinpolen:

1. Der Hügel bei Rusiłów (Krs. Kamionka) enthielt zwei Gräber: das eigentliche Grab mit dem Skelett in Hockerstellung mit amputierten Füssen, daneben Steingegenstände wie ein Beil und eine Speerspitze aus Feuerstein; Ende des IV Abschnitts der jüngeren Steinzeit. Im Hügel über dem ursprünglichen ein zweites Grab mit Skelett aus dem Ende des IV. Jahrh. v. Chr.

2. In Krasne (Kr. Złoczów) hat Verf. auf einem Ackerfeld zwei Hügelgräber freigelegt, von denen das erste für die Chronologie keine Anhaltspunkte bot da es von der Bevölkerung vollkommen durchwühlt war. Im zweiten: 9 Skelettgräber mit Keramik, die den Schluss gestattet, dass das Hügelgrab zur Wysocko-Kultur, Abschnitt II u. III gehört. Dieser Kultur fremd ist die Gestalt des Hügels. Nach Ansicht des Verf. handelt es sich um ein Familienbegräbnisplatz, auf dem ein Hügel aufgeschüttet wurde. *H. C. H.*

FITZKE, J.: Trzy groby późnolateńskie odkryte na cmentarzysku łużyckiem w Okołowicach, powiat łaski, woj. łódzkie [3 Gräber aus der späteren La-Tène-Periode auf einem Lausitzer Gräberfeld in Okołowice, Kr. Łask, Wojew. Łódź]. (Przegl. Arch. 5, 1 1933—34, 107—109).

Beschreibung von drei Brandgräbern, in denen ausser keramischem Material eine eiserne Fibel und ein Messer gefunden wurde. Spät-La-Tène.

H. C. H.

FITZKE, J.. Grób ciałopalny nr 86. z Zalewa II [Das Brandgrab No 86 von Zalewa II]. (Przegl. Arch. 5,1. 1933—34, 100—101).

Beschreibung eines Grabes von besonderer Anordnung. Die obere Schicht des Grabes bildet eine Steinpflasterung, die die Gefässe schützt, die mittlere — eine Schüssel (anstatt einer Urne) und ein Schöpfer, die letzte — der Rest des Scheiterhaufens. Die Aufstellung der Aschenurne auf den Beinen eines Ferkels, das mit dem Rücken nach unten gewandt ist, steht nach Ansicht des Verf. mit religiösen Anschauungen der damaligen Menschen in Zusammenhang.

H. C. H.

SULIMIRSKI, T.: Trzy chaty przedhistoryczne [Drei prähist. Hütten]. (Prace Lw. Tow. Prehist. 1. 1934, 33—48).

Beschreibung dreier Hütten, von denen die erste, entdeckt in Holihrady, Kr. Zaleszczyki, aus der späten La-Tène-Periode, die beiden anderen, gefunden in Nowosiółka Kostiukowa, Kr. Zaleszczyki, und in Maksymówka, Kr. Zbaraż, aus der Römerzeit stammen, wobei die erste älter ist als die zweite. Diese Hütten waren rechteckig, innen Reste von Öfen, die beiden letzten Hütten besassen ausserdem Anbauten. *H. C. H.*

BARTYS, J.: Osada z wczesnego okresu wpływów kultury prowincjonalno-rzymskiej w Goszycach pow. miechowskiego [Eine Ansiedlung aus der frühen Kaiserzeit in Goszyce, Kr. Miechów]. (Przegl. Arch. 5,1. 1933—34, 104—107).

Beschreibung der Spuren zweier Hütten. Datierung auf frührömische Zeit nach dem Fundmaterial, besonders Keramik. *H. C. H.*

FITZKE, J.. Groby z okresu wpływów rzymskich, odkryte na cmentarzysku łużyckiem w Zalewie II pow. łaskim woj. łódzkiem [!] [Gräber aus der römischen Kaiserzeit, auf einem Lausitzer Gräberfelde in Zalewo II, Kr. Łask, Wojew. Łódź]. (Przegl. Arch. 5, 2/3. 1935/36, 189—195).

Genaue Beschreibung von 10 Brandgräbern, Urnen und Höhlengräbern und den in ihnen gefundenen Gegenständen. Übergangszeit zwischen der älteren und der jüngeren Periode der römischen Kaiserzeit. *H. C. H.*

JAMKA, R.: Cmentarzysko w Kopkach (pow. niski) na tle okresu rzymskiego w Małopolsce Zachodniej [Das Gräberferd in Kopki, Kr. Nisko aus der römischen Kaiserzeit in West-Kleinpolen]. (Przegl. Arch. 5,1. 1933—34, 23—62).

Nach einer eingehenden Beschreibung der aufgedeckten Brandgräber, Urnengräber und Höhlengräber und ihrer Analyse bestimmt der Verf. das Alter des Gräberfeldes auf das 2 — 3 Jahrh. n. Chr. Da der Unterschied im Grabinventar mit verschiedenen Grabtypen Hand in Hand geht (Waffen treten nur in Urnengräbern auf), nimmt Verf. an, dass diese Gräber die Zeugen von dem Bestehen zweier Bevölkerungsschichten von verschiedenem Glauben und verschiedener ethnischer Herkunft sind. Er unterscheidet eine Kriegerschicht mit Urnengräbern, die irgend einem germanischen Stamme angehört haben mag, z. B. den Vandalen, sowie eine Schicht Unterworfener mit Höhlengräbern, wahrscheinlich slawischer Herkunft. *H. C. H.*

MYCZKOWSKI, K.: Kości zwierząt ssących z osad epoki cesarstwa rzymskiego z południowo-wschodniej Polski [Säugetierknochen aus Ansiedlungen der römischen Kaiserzeit aus Südost-Polen]. (Prace Lw. Tow. Prehist. 1. 1934, 49—58).

Beschreibung von in Ost-Kleinpolen in 5 Ansiedlungen und 1 Grabe gefundenen Tierknochen, (Pferd, Steppenvieh, Schaf, Ziege, Hirscharten, Schwein und Hund). Bemerkenswert der Schädel eines heute nicht mehr existierenden Torf-Schafes aus Nowosiółka Kostinkowa, Kr. Zaleszczyki. *H. C. H.*

ŚMISZKO, M.: Osady kultury lipickiej [Ansiedlungen der Kultur von Lipica]. (Prace Lw. Tow. Przedhist. 1. 1934, 1—32).

Besprechung der in den letzten Jahren entdeckten Ansiedlungen der Kultur von Lipica in Ost-Kleinpolen mit Angabe des Bereichs dieser Kultur auf einer Kartenskizze. Verf. hält diese Kultur für die am weitesten nach Norden vorgeschobene Gruppe der Dako-Gethen. Diese schoben sich aus Rumänien nach Nordwesten vor und nahmen am Beginn unserer Ära einen Teil von Südost-Polen. *H. C. H.*

WIECZOROWSKI, T.: Grób ciałopalny z okresu rzymskiego w Linowcu, w pow. starogardzkim (na Pomorzu) [Ein Brandgrab aus der römischen Zeit in Linowiec, Kr. Stargard in Pomm.]. (Przegl. Arch. 5, 2/3. 1935/36, 186—188).

Beschreibung eines Bronzekesselchens mit verbrannten Menschenknochen sowie Bruchstücken zweier Glasbecher und einer Bronzeschnalle. Da die Gräber um Linowiec sonst keine Funde bergen, die eine Datierung gestatteten, beruft Verf. sich auf Ebert, der derartige Kesselchen aus poln. Pommerellen auf 200—275 n. Chr. ansetzt. *H. C. H.*

PETERSEN, E.: Fragen der germanischen Besiedlung im Raume zwischen Oder und Weichsel in der Völkerwanderungszeit. (Mannus 1936 — 1, 19—65).

W pracy swej zaopatrzonej w trzy mapki, przedstawiające stanowiska germańskie na obszarze między Odrą a Wisłą w 4-tym, 5-tym, i 6-stym oraz w początkach 7-mego wieku po Chr., podnosi autor mylne jak dotychczas datowanie stanowisk germańskich na tym obszarze w myśl chronologii Bluma i Tischlera. Są one zdaniem autora młodsze i sięgają nieraz w 6-sty nawet 7-my wiek po Chr. Wyróżnia przytem cztery kultury germańskie: Rugiów, Burgundów, Wandalów i Goto-Gepidów. *C. H.*

BARTYS, J.: Materjały prehistoryczne z Goszyc pow. miechowski [Prähist. Materialien aus Goszyce, Kr. Miechów]. (Przegl. Arch. 5, 2/3. 1935/36, 181—185).

Verf. hat die Reste eines aus 9 Gräbern bestehenden Gräberfeldes untersucht, das auf Grund der Gegenstände und Münzen zu den slavischen Gräberfeldern des 11. Jahrh. zu rechnen ist. Weiter hat Verf. Reste einer Ansiedlung aus der römischen Kaiserzeit ausgegraben. Im Walde von Goszyce zerstörten die Arbeiter beim Roden ein Grab, das, wie Verf. später feststellte, ein Glockengrab

aus der frühen La-Tène-Periode war. In Goszyce hat Verf. noch Bruchstücke von Keramik aus der Trzciniec — Kultur aus der frühen Bronzezeit gefunden. *H. C. H.*

KOSTRZEWSKI, J.: Rola Wisły w czasach prehistorycznych Polski [Die Rolle der Weichsel in Polens prähistorischer Zeit]. (Przegl. Arch. 5, 1. 1933—34, 62—69).

An Hand von 13 Kartenskizzen legt Verf. seine Beobachtungen über die Rolle der Weichsel in prähistorischer Zeit dar. Dieser Strom diente mit seinen Nebenflüssen seit Ende der älteren Steinzeit als Handelsstrasse, die die einzelnen Teile Polens untereinander sowie Polen mit dem Auslande verband. Neue Völker, die in prähistorischer Zeit am oberen Laufe der Weichsel auftauchten, hatten stets die Tendenz, die Weichsel entlang nach Norden vorzugehen, und eine fremde Bevölkerung, die an der Mündung erschien, zeigte stets die Neigung, stromaufwärts ins Innere des Landes vorzudringen. Diese Erscheinung unterlag in historischen Zeiten keiner Veränderung. *H. C. H.*

KOSTRZEWSKI, J.: Bibljografja pradziejów Polski za lata 1931 — 35 [Bibliographie der poln. Vorgeschichte für 1931—34]. (Przegl. Arch. 5, 1. 1933-34, 112—120 oraz Przeg. Arch. 5,2/3 1935/36, 218—220).

RAJEWSKI, Z.: Nowe nabytki Działu Prehistorycznego Muzeum Wielkopolskiego w Poznaniu w roku 1928 [Die Neuerwerbungen der Prähist. Abtlg. des Grosspoln. Museums in Posen im Jhre. 1928]. (Przegl. Arch. 5,2/3. 1935/36, 203—217).

Eine Liste der Neuerwerbungen. *H. C. H.*

REYMAN, T. i ŻUROWSKI, J.: Nabytki Muzeum Archeologicznego Polskiej Akademji Umiejętności w latach 1920—1925 [Die Erwerbungen des Archaeolog. Museums der Poln. Akd. d. Wissensch. in den Jahren 1920—1925]. (Materjały Prehistoryczne 1. 1934, 141—146).

Zusammenstellung der Erwerbungen, alphabetisch nach dem Fundort im Rahmen der grossen prähistorischen Epochen angeordnet. *H. C. H.*

BARTYS, J.: Wczesnohistoryczne cmentarzysko szkieletowe we wsi Samborzec, pow. Sandomierz. [Frühhistorisches Skelettgräberfeld im Dorfe Samborzec, Kr. Sendomir]. (Przegl. Arch. 5,2/3. 1935/36, 171—178).

Beschreibung der Gräber und der Funde. Ein grosses Gräberfeld, auf dem bisher 68 Gräber freigelegt worden sind. Kultur der jüngeren Stichbandkeramik. Die Funde, u. a. Münzbruchstücke, weisen auf den Beginn des XII. Jahrh. hin. *H. C. H.*

FLIZAK, S.: Ekspansja podhalańskiej kultury ludowej [Die Ausbreitung der Volkskultur des Podhale]. (Lud. Serja II, T. 14 (og. zb. 34). 1936, 269—271).

Die Volkstracht und teilweise auch die Bauart des Podhale sind bei der Bergbevölkerung der Westbeskiden (Kr. Limanowa) Mode geworden und haben die Tracht und die Bauart der Einheimischen verdrängt. *J. K.*

CISZEWSKI, ST.: Anonimowa zapiska o Górnoślązakach z r. 1783 [Eine anonyme Notiz über die Oberschlesier vom J. 1783] (Lud. Serja II, T. 13 (og. zb. 33). 1934/35, 112—117).

Interessantere ethnographische Abschnitte aus E. Fabri's Zeitschrift „Geographisches Magazin" vom Jahre 1783 und 1784. *J. K.*

FLIZAK, S.: Notatki etnograficzne z okolic Mszany Dolnej [Ethnographische Notizen aus der Gegend von Mszana Dolna]. (Lud. Serja II, T. 13 (og. zb. 33). 1934/35, 21—27).

Ein paar Beobachtungen auf dem Gebiet der Jägerei (Vogelnetze), Volksmedizin (Hundefett) und des Aberglaubens (Dämonologie und Pflanzenglauben). *J. K.*

STELMACHOWSKA, B.: Nasze rybołówstwo morskie [Unsere Seefischerei]. (Ziemia 25. 1935, 24—30).

Beschreibung der Fischereigeräte und der Fangarten an der See. *J. K.*

KS. KRAWCZYK, ST.: Dziergniec (Lud. Serja II, T. 13 (og. zb. 33). 1934/35, 135—136).

Ein Gerät zum Sammeln der Blaubeeren (Vaccinium) in Zawoja (bei Babia Góra). *J. K.*

POPIEL, L.: Stępa w Polsce [Die Stampfe in Polen]. (Lud. Serja II, T. 14 (og. zb. 34). 1936, 187—269). S. unten in den Rezensionen.

SYDOW, M.: Ubiory i splendory ludu kujawskiego [Die Volkstracht in Kujawien]. (Ziemia 24. 1934, 26—29).

Beschreibung der heute verschwindenden kujawischen Volkstracht sowie verzierter Hausgeräte. *J. K.*

UDZIELA, S.: Strój górali od Żywca [Die Tracht der Goralen von Żywiec]. (Ziemia 26. 1936, 37—43).

LESZCZYCKI, ST.: Szałaśnictwo Beskidu Niskiego [Die Schuppenbauten in den niedrigen Beskiden]. (Ziemia 25. 1935, 218—220).

Beschreibung der Schuppen aus Holz oder aus Stein. *J. K.*

ANDRZEJACZEK, T.: Ludowe budownictwo na Pałukach [Die Volksbaukunst in „Pałuki"]. (Ziemia 26. 1936, 224—226).

VINCENZ, ST.: Resztki archaicznej kultury u Huculów. Dawne sposoby obliczeń [Überreste einer archaischen Kultur bei den Huzulen. Alte Rechnungsarten]. (Ziemia 25. 1935, 211—217).

Eingehende Beschreibung der huzulischen Kerben („rewasze", „rawasze") bei der Berechnung von Steuern, Getreide, Käse, Milch u. drgl. *J. K.*

CHMIELIŃSKA, A.: Z lecznictwa ludowego w Łowickiem [Aus der Volksheilkunde des Gebiets von Łowicz]. (Lud. Serja II, T. 13 (og. zb. 33). 1933/35, 80—82).

Einige Vorstellungen über die Ursachen von Krankheiten sowie ein Nachweis der Bezeichnungen und der Anwendung von Heilmitteln, die beim Volke Verwendung finden. *J. K.*

RZEPECKI, ST.: Wierzenia i przesądy księżycowe z Chojna i okolicy w powiecie szamotulskim [Der Mond im Glauben und Aberglauben von Chojno und Umgegend, Kreis Szamotuły]. (Wiadom. Ludozn. 3. 1934, 23—26).

WASYLEWSKI, ST.: Strzelec czarownik w Łukowie w r. 1840 [Ein Zauberschütze in Łuków im J. 1840]. (Lud. Serja II, T. 13 (og. zb. 33). 1934/35, 35—37).

Verf. bringt Auszüge aus einem Manuskript A. Małecki's u. d. T. „Polowanie" [die Jagd], die sich auf die Hexereien eines Zauberschützen beziehen. *J. K.*

MIKETTA, J.: O organizację pracy nad polską pieśnią ludową [Über die Organisation der Arbeit am polnischen Volksliede]. (Ziemia 24. 1934, 9—12).

ZBOROWSKI, J.: O zagadnieniach zbierania melodyj ludowych [Über die Probleme der Sammlung von Volksmelodien]. (Ziemia 24. 1934, 47—51, 70—74).

Der Stand der musikologisch-phonographischen Forschungen in Polen und im Auslande. Der Plan eines künftigen Polnischen Schallplatten — Archivs, seine Aufgaben und seine Organisation. *J. K.*

ZBOROWSKI, J.: Wspomnienia [Erinnerungen]. (Ziemia 24. 1934, 5—9).

Von den ersten phonographischen Aufnahmen der Goralen — Melodien im Jhr. 1914. *J. K.*

WINDAKIEWICZOWA, H.: Zagadnienie chronologji pieśni ludowych polskich [Das Problem der Chronologie des polnischen Volksliedes]. (Ziemia 24. 1934, 298—301).

Versuch einer Einteilung der Volkslieder auf Grund der Versform in 2 Gruppen: primitive und entwickelte (individuelle). *J. K.*

BRYNERÓWNA, H.: Pieśni i wiersze polskich robotników rolnych w Niemczech [Lieder und Gedichte polnischer Landarbeiter in Deutschland]. (Lud. Serja II, T. 13 (og. zb. 33), 1934/35, 64—77).

BRYNERÓWNA, H.: Pieśni łódzkich pracownic [Die Lieder der Dienstmädchen in Łódź]. (Lud. Serja II, T. 13 (og. zb. 33). 1934/35, 38—64).

WASYLEWSKI, ST.: Jak się śpiewało Tadeusza [Wie man „den Thaddäus" sang]. (Lud. Serja II, T. 13 (og. zb. 33). 1934/35, 37—38).

Verf. gibt ein altes polnisches Lied vom hlg. Thaddäus wieder und zwar nach E. Helleniusz (E. Iwanowski): Wspomnienia lat minionych. 1876. *J. K.*

ZBOROWSKI, J.: Nowe przyczynki z Góralszczyzny [Neue Beiträge zum Leben der Tatra-Bewohner]. (Lud. Serja II, T. 13 (og. zb. 33). 1934/35, 31—35).

1. Wie Janosik mit der Gräfin tanzte. Ein vom Volke deklamiertes Epos, das 1935 in Ratułów aufgezeichnet wurde. — 2. Ein altes Gebet der Tatra-Bewohner. Aus den Manuskripten - Sammlungen des Tatra - Museums. *J. K.*

PIASECKI, E.: „Jaworowi ludzie". Studjum z pogranicza folkloru i pedagogiki [Singspiel „Jaworowi ludzie". Studien aus dem Grenzgebiet von Folklore und Paedagogik]. (Lud. Serja II, T. 13 (og. zb. 33). 1934/35, 1—19).

Verf. untersucht die polnische Abart eines Kinderspieles, das weit in Europa und auch darüber hinaus verbreitet ist und sich von den übrigen Abarten durch den Namen des Spieles „Jawor" und den Gesang der „Jaworowi ludzie" unterscheidet. Die Analyse eines umfangreichen polnischen Feldmaterials und Literaturmaterials, sowie ein Vergleich mit gewissen europäischen Frühjahrs- und Erntegebräuchen legt dem Verfasser die Vermutung nahe, dass dieses Spiel, das von Süd-Westen her nach Polen gekommen ist, seinen Namen „jaworowi ludzie" von einem heut verlorenen Frühjahrsbrauch entlehnt hat. *J. K.*

SZCZOTKA, ST.: Żywot zbójnicki Józefa Baczyńskiego zwanego Skawickim [Das Leben des Räubers J. Baczyński, gen. Skawicki]. (Lud. Serja II, T. 14 (og. zb. 34). 1936, 157—170).

Abschrift der wörtlichen Aussagen des Räubers B. vor Gericht im Jahre 1736. *J. K.*

BEČKA, J.: Polské písemnictví v létech 1932—1933 (Slov. Př. 25. 1934, str. 189—195, 227—234, 260—263, 289—295).

Przegląd polskiej twórczości literackiej w dziedzinie powieści, poezji, dramatu i krytyki literackiej. *Z. B. S.*

BERKOV, P. N.: K istorii russko-polskich kulturnych otnošenij konca XVIII i načala XIX veka. I. J. T. Aleksandrovskij, professor rossijskogo jazyka i slovesnosti v kremeneckom licee. (Izv. Ak. N. 1934, 703—742).

Podkreślając wielkie znaczenie, jakie miało dla Rosjan w Polsce liceum w Krzemieńcu, autor podaje zarys życia i twórczości Aleksandrowskiego, jednego z działaczy liceum, jego pracy rusyfikatorskiej oraz wpływu kultury polskiej na tego Rosjanina, którego dwóch synów zginęło w 1831 r. w powstaniu polskim.
Z. B. S.

BATOWSKI, H.: Njegoš o Polsce i w Polsce. (Slavia 13. 1934—1935, 30—41).

W liście do hr. Orłowa Czarnogórski Władyka Piotr II Njegoš potępia Polaków za powstanie i nazywa ich „podstępnymi buntownikami". Jednak z życiorysu Njegoša wynika, że nie był on wrogiem Polaków i mógłby zrozumieć ich położenie, gdyby miał bezstronne informacje. Swój sąd Njegoš wypowiadał pod wpływem Rosjan, szczególnie Puszkina, którego uwielbiał.

Druga część pracy zawiera przegląd artykułów o Njegošu w prasie polskiej. *Z. B. S.*

PAPIERKOWSKI, ST.: Echa Mickiewiczowskie w poemacie Franciszka Markovicia „Dom i Świat. (Slavia 13. 1934—1935, 358—377).

Romantyzm polski miał ogromny wpływ na poezję chorwacką. Świadczy o tym „Dom i Świat" napisany w r. 1865, który zarówno w treści, jak i kompozycji w znacznej mierze przypomina mickiewiczowską epopeję, „Pana Tadeusza". „Dom i Świat" jest to również epopeja, „chociaż znacznie słabsza i z mniejszym artyzmem napisana". *Z. B. S.*

Litwa.

BURKATH, W.: Charakterystyka kultury litewskiej. (Marchołt 2. 1936, 279—298).

Zwięzły i syntetyczny szkic kultury litewskiej ze szczególnym uwzględnieniem twórczości literackiej. Wspomniawszy o początkach piśmiennictwa litewskiego, autor zwraca większą uwagę na romantyków litewskich z Maironisem na czele, piszących pod silnym wpływem Mickiewicza. Następnie omawia pisarzy i poetów początku XX w., jak Herbaczewskiego, Kreve-Mickievičiusa i innych kończąc na twórczości współczesnej. Stwierdza, że zarówno literatura litewska, jak też muzyka, malarstwo i rzeźba są oparte na twórczości ludowej. *St. S.*

BŪČYS, P.: Rusai stačiatikiai ir sentikiai Lietuvoje [Rosjanie prawosławni i staroobrzędowcy w[1]) Litwie]. (Athenaeum 7,1. 1936, 65—136).

Praca statystyczna oparta na danych zebranych w drodze ankiety rozesłanej w r. 1935 przez (katolickiego) arcybiskupa kowieńskiego. Statystyka ułożona wg biskupstw i dziekanatów. We wstępie charakterystyka: 1) stosunków między prawosławnymi, staroobrzędowcami a Litwą i 2) stosunków organizacyjnych wśród prawosławnych i staroobrzędowców. *St. W.*

---

[1]) Formy „w Litwie" „do Litwy" właściwie nie używane w języku literackim podajemy na specjalną prośbę p. Stanisława Westfala. *Redakcja.*

IVINSKIS, Z.: Senosios Lietuvos ūkis [Gospodarka dawnej Litwy]. (Vairas 11. 1934, 287—301).

Pierwotnie (XIII — XVI w.) podstawowym działem gospodarki była hodowla bydła, pszczelnictwo, myśliwstwo, rybołówstwo, wyrąb lasów itp. Dopiero w XVI w. uprawa roli zajmuje pierwsze miejsce. Autor uwzględnia socjalne momenty rozwoju gospodarczego (pogorszenie doli chłopa), rolę wojen, epidemij, eksportu, rzemiosła, przemysłu itp. *St. W.*

IVINSKIS, Z.: Senosios Lietuvos vaidmuo Europos istorijoje [Rola dawnej Litwy w historii Europy]. (Židinys 23. 1936, 507—516).

Autor podkreśla ekspansję polityczno-dynastyczną Litwy (nb. dynastię jagiellońską nazywa dynastią *Giedyminowiczów, Gediminaičių*) zaznaczając, że opóźniła ona proces jednoczenia się ziem ruskich i ochroniła przed zagładą Łotwę. *St. W.*

VOLTERIS, E.: Kur ieškotina Saulė-Šiauliai 1236 metų mūšio vieta? [Gdzie należy szukać Saulė-Šiauliai, miejsca bitwy z r. 1236?]. (Židinys 22. 1935, 567—569).

Autor dochodzi do wniosku, że bitwa odbyła się w pn. wsch. części terenu auksztajckiego. *St. W.*

SUŽIEDĖLIS, S.: Kautynės ties Šiauliais 1236 m. [Bitwa pod Szawlami z r. 1236]. (Athenaeum 6. 1935, 13—53).

Autor opisuje dążenia zaborcze zakonu liwońskiego po śmierci bpa Alberta (1229), organizację i przebieg pierwszej wyprawy krzyżowej przeciw Litwie oraz decydującą bitwę, która wstrzymując na kilkanaście lat ekspansję niemiecką, pozwoliła wzmocnić się Litwie. *St. W.*

KUČINSKAS, A.: Pirmasis kryžiaus žygis į Lietuvą [Pierwsza wyprawa krzyżowa do Litwy]. (Židinys 24. 1936, 141—152).

Autor kreśli tło historyczne wyprawy z r. 1236 oraz jej najważniejszy epizod, bitwę pod Saule. Bitwa odbyła się w okolicy Szawel, wodzem wojsk litewskich był najprawdopodobniej ks. żmudzki Wikint (Vykintas). Klęska krzyżowców a) przyśpieszyła połączenie się obu zakonów, co w konsekwencji doprowadziło do wzmożenia nacisku na Żmudź, b) pobudziła Litwę do większej aktywności. *St. W.*

STEPONAITIS, K.: Iš Mindaugo santykių su totoriais ir Roma [Ze stosunków Mendoga z Tatarami i Rzymem]. (Židinys 24. 1936, 48—56).

Do nawiązania stosunków z Rzymem skłoniło Mendoga niebezpieczeństwo tatarskie. Koronacja przypada najprawdopodobniej na 1252 r. *St. W.*

VOLTERIS, E.: Kur reikėtų ieškoti Mindaugo sostinės? [Gdzie należałoby szukać stolicy Mendoga?]. (Židinys 22. 1935, 413—416).

Autor sądzi, że siedzibą Mendoga był „piliakalnis" Variūta (koło Onikszt, Anykščiai), co musiałaby jeszcze sprawdzić archeologia. *St. W.*

BŪTĖNAS, P.: Mindaugo sostinės pėdsakų ieškojimas [Poszukiwanie śladów stolicy Mendoga]. (Židinys 21. 1935, 207—209).

Sprawozdanie z „wizji lokalnej" szeregu miejscowości w okolicach rzeki Świętej (Šventoji, wsch. Litwa). *St. W.*

VASILIAUSKAS, A.: Vytauto Didžiojo diplomatika [Dyplomatyka Witolda Wielkiego]. (Senovė 2. 1936, 175—214).

Pierwsza część większej pracy, której zadaniem jest segregacja dokumentów kancelarii Witolda. Wyróżniono następujące rodzaje: kredencjały, listy bezpieczeństwa, umowy, akty przyrzeczeniowe, kompromisowe i arbitrażowe, umowy handlowe, supliki, wyroki sądowe, akty donacyjne, donacje dla instytucyj kościelnych, akty prezentacyjne, konfirmacyjne, dotyczące wymian, przywileje.
St. W.

JONYNAS, I.: Krevos akto genezis [Geneza aktu krewskiego]. (Židinys 23. 1936, 293—305).

Pozycja polityczna Jagiełły tak na wschodzie jak i na zachodzie (po nieudanych wyprawach Krzyżaków i Witolda z r. 1383 i 84.) była mocna. Do zgody z Witoldem skłaniały go plany ekspansji na W. Nowogród oraz układy o koronę Polski. Po zgodzie z Witoldem i wspólnych zwycięstwach nad Zakonem Jagiełło stanął u szczytu potęgi. *St. W.*

ŠLEŽAS, P.: Ar Gediminaičiai kilę iš Žemaičių? [Czy Giedyminowicze pochodzą ze Żmudzi?]. (Athenaeum 6. 1935, 1—12).

Autor wypowiada się przeciw hipotezie o żmudzkim pochodzeniu rodu Giedymina. Giedyminowicze pochodzili z Auksztoty, która stanowiła jądro W. Księstwa. Najważniejszym argumentem jest polityczna odrębność Żmudzi.
St. W.

JAKŠTAS, J.: Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu [Zakon niemiecki a Litwa w okresie Witenesa i Giedymina]. (Senovė 2. 1936, 3—59).

D. c. pracy zamieszczonej w Senovė I. 1935.
Autor szczegółowo rozpatruje kwestię listów Giedymina nie znajdując żadnych pewnych dowodów ich autentyczności czy nieautentyczności, podkreśla przyjazne stosunki Rygi i Giedymina w okresie od 1323 (pokój między Liwonią a Giedyminem) do 1330. (zdobycie Rygi przez Zakon) i omawia wojny Giedymina z zakonem krzyżackim oraz umowę Giedymina z Liwonią z r. 1338. *St. W.*

JAKŠTAS, J. Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu. [Zakon niemiecki a Litwa w okresie Witenesa i Giedymina]. (Senovė I. 1935, 125—155).

Praca rozpada się na dwie autonomiczne części.

W pierwszej autor rozpatruje kwestię powstania dynastii Giedymina, odrzucając hipotezę o jej żmudzkim pochodzeniu, w drugiej zaś omawia wojskowe przymierze Witenesa z Rygą, opierające się na podstawie: politycznej (wspólny wróg zakon liwoński) i gospodarczej (Ryga była dla Litwy ważnym punktem handlowym, w rękach litewskich znajdowały się kraje ruskie dorzecza Dźwiny).

St. W.

VOLTERIS, E.: D. L. Kunigaikščio Kęstučio 1351 metų priesaika ir senieji lietuvių prietarai [Przysięga W. Księcia L(itwy) Kiejstuta z r. 1351 a dawne przesądy litewskie]. (Židinys 23. 1936, 453—455).

Zaprzysięgając umowę z Ludwikiem, wodzem połączonych wojsk polskiego i węgierskiego, Kiejstut złożył ofiarę z byka. Składanie krwawych ofiar i kult byka (tura) znane były u różnych ludów indoeuropejskich. Złamanie przysięgi przez Kiejstuta można tłumaczyć dwojako: a) Kiejstut nie był już wierzącym poganinem, b) przysięgę mógł uważać za ważną tylko między wyznawcami tych samych bogów.

St. W.

JONYNAS, I.: Jogaila. 1382 metų tragedijos Lietuvoje [Jagiełło. Tragiczne wypadki 1382 r. w Litwie]. (Židinys 1935. 21, 522—529, 22, 59—68).

W walkach z Kiejstutem i Witoldem Jagiełło był względnie bierny. Rozkaz zamordowania Kiejstuta wyszedł najprawdopodobniej od Skirgiełły. Autor uwydatnia rolę Zakonu w rozwoju omawianych wypadków.

St. W.

JONYNAS, I.: Jogaila. 1382 m. tragedijos epilogas [Jagiełło. Epilog tragedii z r. 1382]. (Židinys 22. 1935, 303—315).

Autor przypuszcza, że akt umowy zawartej na Dubissie jesienią w r. 1382 między Zakonem a Jagiełłą i Skirgiełłą jest krzyżackim falsyfikatem. Poważne wątpliwości budzi fakt przekazania Krzyżakom Żmudzi w okresie wzmocnienia pozycji Jagiełły. Falsyfikat opiera się prawdopodobnie na obietnicy odstąpienia Żmudzi danej przez Jagiełłę jeszcze w czasie walk z Kiejstutem.

St. W.

JONYNAS, I.: Jogaila. Pirmieji Jogailos politiniai žingsniai [Jagiełło. Pierwsze polityczne kroki Jagiełły]. Židinys 20. 1934, 257—269).

Autor opisuje narodowo-religijne i polityczne rozbicie Litwy, płynącą z tego stanu rzeczy słabość państwa oraz próby wyzyskania owej słabości przez Krzyżaków. Wydaje się, że intencją autora było wykazanie, że polityczne machinacje Jagiełły nie różniły się od podobnych machinacyj innych członków wielkoksiążęcej rodziny. Artykuł więc miałby na celu rehabilitację Jagiełły w oczach dzisiejszej publicznej opinii litewskiej.

St. W.

JONYNAS, I.: Jogaila — didysis Lietuvos kunigaikštis ir Lenkijos karalius. 1434—1934. [Jagiełło — wielki książę litewski i król polski]. (Židinys 20. 1934, 135—147).

Krótka charakterystyka sytuacji ekonomiczno-politycznej ówczesnej Litwy i szersze omówienie sympatyj narodowo-religijnych rodziny Olgierda i Kiejstuta.

Istotnym motywem przyjęcia katolicyzmu przez Jagiełłę były nie jego osobiste sympatie, lecz bezwartościowość polityczna pogaństwa i niska wartość prawosławia.
St. W.

MATUSAS, J.: Ukmergės mūšis (1435—1935) [Bitwa pod Wiłkomierzem]. (Vairas 15. 1935, 25—36, 173—187).

Autor szeroko charakteryzuje zatarg ze Świdrygiełłą i jego końcowy epizod, bitwę nad rz. Świętą. Świdrygiełłę autor uważa za reprezentanta idei samodzielności W. Księstwa, ponadto akcentuje, że zwycięstwo nad rz. Świętą było zwycięstwem polskim. *St. W.*

ANDZIULYTĖ-RUGINIENĖ, M.: Žemaičių christianizacijos pradžia [Początki chrystianizacji Żmudzi]. (Athenaeum 7_1. 1936, 3—64).

Stwierdziwszy, że początek XV w. jest dla Żmudzi okresem reform nie tylko religijnych, ale i społecznych, autorka omawia sprawę żmudzką na soborze konstancjeńskim, założenie i rozwój biskupstwa w Miednikach. W zakończeniu szereg dokumentów z pocz. XV w. tyczących biskupstwa żmudzkiego.
Podkreślona rola Witolda w dziele chrystianizacji Żmudzi. *St. W.*

LERKIS, K.: Kaip jėzuitai įsikūrė Kaune? [Jak jezuici osiedlili się w Kownie?]. (Židinys 20. 1934, 184—192).

Pierwszy przelotny pobyt jezuitów w Kownie przypada na r. 1582, założenie stałej rezydencji na r. 1642. Autor opisuje pierwsze prace jezuitów w Kownie oraz poza Kownem, założenie szkoły w r. 1649, materialne warunki, znaczniejszych jezuitów oraz trudny dla ich zakonu okres wojen (do r. 1661). *St. W.*

ŠAPOKA, A.: Ar po Liublino Unijos Lietuva nustojo būti nepriklausoma valstybė? [Czy po unii lubelskiej Litwa przestała być niezależnym państwem?]. (Židinys 21. 1935, 148—155).

Autor rozważa kwestie: wspólnego władcy, wspólnego sejmu oraz administracji, i stwierdza, że nawet po unii z r. 1569 państwa zachowały odrębność pomimo paralelnego ustroju. *St. W.*

ŠAPOKA, A.: Senosios Lietuvos valstybės santvarka ir Liublino unijos dėsniai. [Ustrój dawnego państwa litewskiego a zasady unii lubelskiej]. (Židinys 21. 1935, 34—40).

Poglądy autora dają się ująć w nast. dwa punkty: 1) ustrój W. Księstwa już przed unią formował się pod wpływem polskim, 2) jakkolwiek unia była poważnym czynnikiem zbliżenia polsko-litewskiego, to jednak nie unicestwiła państwowej odrębności W. Księstwa. *St. W.*

KENSTAVIČIUS, L.: Lietuvių laimėjimas prie Durbės [Litewskie zwycięstwo pod Durbe]. (Židinys 19. 1934, 293—295).

Bitwa ta miała mieć miejsce pod Durbe, m. Libawą a Aispute (Hasenpot), gdzie znajduje się również rzeczka i jezioro Durbe. *St. W.*

MATUSAS, J.: *Mūsų istorinė literatūra apie Mažąją Lietuvą* [Nasza historyczna literatura o Małej Litwie]. (Vairas 14. 1935, 362—365).

Autor omawia literaturę dotyczącą następujących problemów: czy Mała Litwa była niegdyś litewska, czy pruska lub kurska, czy pn. zach. Żmudź zamieszkiwali w końcu średniowiecza Kurowie, czy język pruski był odrębnym językiem, czy też tylko dialektem języka litewskiego. *St. W.*

VIRKŠTAS: Prieštaringas vokiečių mokslas apie Mažosios Lietuvos praeitį [Sprzeczności w nauce niemieckiej o przeszłości Małej Litwy]. (Vairas 14. 1935, 205—208).

Streszczenie odczytu P. Pakarklisa z dn. 9 V 35, w którym wykazuje on, że przed wojną uczeni niemieccy dowodzili, że Mała Litwa zawsze była litewska, po wojnie zaś — że pruska czy kurska. Silny pierwiastek polityczny. *St. W.*

ŠAPOKA, A.: Kur senovėje lietuviai mokslo ieškojo? [Gdzie w dawnych czasach Litwini szukali wiedzy?]. (Židinys 22. 1935, 316—327, 417—430).

Na uniwersytecie krakowskim studiowali przeważnie mieszczanie i drobna szlachta. Duchowieństwo od soboru trydenckiego uczyło się m. in. w seminariach: ołumunieckim, braunsberskim i wileńskim.

Spośród protestanckich uniwersytetów niemieckich najważniejszą rolę odegrał królewiecki, ponadto lipski, wittemberski, heidelberski i lejdejski; z katolickich: ingolsztacko-monachijski i dillingeński.

Na uniwersytetach niemieckich studiowała przeważnie młodzież z magnackich rodów litewskich.

W zakończeniu: o trybie studiów.

Pojęcie „Litwin" traktuje autor zgodnie z dzisiejszymi poglądami litewskimi. *St. W.*

JABLONSKIS, K.: Apie Abromo Kulviečio kilimą [O pochodzeniu Abrahama Kulwiecia]. (Archivum Philologicum 5. 1935, 107—114).

Autor stwierdza, że „pierwszy litewski inteligent" (107) dr Abraham Kulwieć (Abromas Kulvietis) był wnukiem najprawdopodobniej najmłodszego syna Ginwiłły (Ginvila), Jana, rodzicami zaś jego byli Piotr i Elżbieta Jadatówna (Jadathowna, 109), pochodząca najprawdopodobniej z włości Suderwa. Autor podaje znak Abrahama Kulwiecia, zamieszczony w albumie uniwersytetu królewieckiego wyobrażający łabędzia na tarczy oraz łaciński napis. Nazwisko Kulwieć po raz pierwszy w dokumentach ruskich występuje w 1528 r., w postaci *Kulvoitia.*

Na str. 111—114 dokumenty: wyrok sądowy z 16 XII 1549 r., z Lit. Metr. 33 ks. sąd., 271—274. *St. W.*

SUŽIEDĖLIS, S.: Mykolo Radvilo pastangos prijungti Lietuvai Rygą [Zabiegi Michała Radziwiłła o przyłączenie Rygi do Litwy]. (Athenaeum 7_2. 1936, 47—83).

Autor opisuje pierwszą podróż do Rygi Michała Radziwiłła Czarnego, kanclerza W. Księstwa i jego rokowania z magistratem ryskim, oporne stanowisko delegatów Rygi podczas rokowań na sejmie w Wilnie, powtórną podróż Radziwiłła do Rygi i warunkową przysięgę miasta, petycje Rygi do sejmu polskiego oraz dalsze stosunki miasta z Radziwiłłem. Wypadki te obejmują okres 1561 — 1565.
St. W.

MATUSAS, J.: Prūsų, kuršių ir žiemgalių laivyna [Floty: pruska, kurska i zemgalska]. (Vairas 17. 1936, 585—594).

Dowodząc, że istniała flota tych trzech narodów (wg autora: odłamów narodu litewskiego), autor wysuwa następujące argumenty: 1) niektóre rybackie terminy (przeważnie nazwy ryb) były zapożyczone przez Finów i Słowian z terminologii tej floty, 2) warunki techniczne i geograficzne sprzyjały powstaniu floty—i powołuje się na wiadomości ze źródeł historycznych.

Flota miała zasadniczo charakter handlowy, jednak była używana także do celów wojennych. *St. W.*

IVINSKIS, Z.: Kovos bruožai dėl Žemaičių ir jų sienų. Nuo Tannenbergo iki 16-tojo amžiaus pradžios. [Walka o Żmudź i jej granice w zarysach. Od Tannenbergu do początku XVI w.]. (Athenaeum 6. 1935, 54—117),

Oto tytuły poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów: I. Ważniejsze momenty historii Ż. w XIII i XIV w. (walka z zakonem niemieckim)—54—57; II. Polityka Witolda oraz walki o Ż. i jej granicę zach. od pokoju w Tallinnie do umowy melneńskiej (1398—1422), 1) Pasywność polityki Witolda wobec Ż. (do 1409 r.)—57—60, 2) Działalność Witolda i jego zabiegi w walce o Ż. i wygodną granicę od Tannenbergu do pokoju melneńskiego (1409—1422)—61—85; III. Ż. w okresie po pokoju meln. (czasy Świdrygiełły, Zygmunta Kiejstutowicza i Kazimierza), 1) Ż. i kwestia jej granic po umowie meln. w wirze walk Zygmunta Kiejstutowicza i Świdrygiełły aż do śmierci Zygmunta—86—96, 2) Ż. na początku panowania Kazimierza—97—100; IV. Kwestia granic zachodnich w wojnie trzynastoletniej (1453—1466), 1) Ż. i Żmudzini podczas wojny trzynastoletniej—100—108, 2) Rola Ż. na straży pogranicza zach. Utrudnianie łączności między Prusami a Liwonią—108—111; V. Stosunki niem.-żm. do pocz. XVI w. *St. W.*

LAPPO, J.: Lietuvių-lenkų respublikos susidarymas ir jos pobūdis [Powstanie rzeczypospolitej litewsko-polskiej i jej charakter]. (Vairas 13. 1935, 269—278).

Do przyjęcia unii Litwę zmusiło niebezpieczeństwo moskiewskie. Jakkolwiek strona polska dążyła do wcielenia Litwy, akt unii ma charakter międzypaństwowej umowy, unia zaś jest federacją dwóch państw. *St. W.*

MACIŪNAS, V.: Lietuvybė XIX a pradžioje [Litewskość na początku XIX w.]. (Vairas 16. 1936, 13—22, 169—173).

Na początku XIX w. tak w Małej jak i Wielkiej Litwie litewskość zdaje się zamierać. W Małej Litwie pojawiają się tendencje germanizacyjne, w Wielkiej — polonizacyjne (reprezentuje je uniwersytet wileński oraz szkolnictwo niższe). Fala polonizacyjna wypływa z patriotycznych prądów polskich. *St. W.*

MACIŪNAS, V.: XIX a. pradžios lietuviškojo sąjūdžio sąlygos [Warunki, w jakich rozwijał się ruch litewski z początku XIX w.]. (Vairas 16. 1936, 258—271.

Na początku XIX w. wśród szlachty żmudzkiej powstał ruch narodowy, spowodowany podniesieniem się poziomu kulturalnego (gęsta sieć szkół parafialnych, promieniowanie uniwersytetu wileńskiego, wzrost zainteresowania przeszłością, ludem, folklorem itd.). Ruch żmudzki w ówczesnej Europie nie jest odosobniony, dużo analogij z narodowym ruchem czeskim. *St. W.*

LAPPO, J.: Senosios Lietuvos teisinė sąmonė [Poczucie prawne w dawnej Litwie]. (Vairas 10. 1934, 433—441).

Poczucie prawne krystalizowało się dokoła źródeł prawa: osoby w. księcia, jego rady, sejmu oraz ustaw państwowych (statuty). *St. W.*

ŠAPOKA, A.: Atsakingieji Lietuvos politikos vadia reformų seimo metu [Odpowiedzialni kierownicy polityki Litwy w okresie sejmu czteroletniego]. (Senovė 2. 1936, 61—173).

Autor szczegółowo charakteryzuje rodziny magnackie: Radziwiłłów, Ogińskich, Sapiehów, bpa Ignacego Massalskiego, ogólnie rodzinę Czartoryskich, następnie grupę „homines novi" (Joachima Chreptowicza, Antoniego Dziekońskiego, Ludwika Skuminę Tyszkiewicza, Stanisława Poniatowskiego [krewnego króla], Wł. Gurowskiego, Ignacego Potockiego, bpa Józefa Kossakowskiego oraz Szymona Kossakowskiego).

W zakończeniu autor stwierdza, że żaden ze scharakteryzowanych rodów, ani żadna z omówionych osobistości nie reprezentowali idei, ani programu politycznego. *St. W.*

SCHMITTLEIN, R.: Un district lituanien sous l'occupation française. (Senovė 2. 1936, 215—272).

Autor publikuje w tłumaczeniu francuskim korespondencję francuskich władz wojskowych z władzami cywilnymi okręgu poniewieskiego. Oryginały są w Lit. Archiwum Państwowym. We wstępie autor opisuje trudności transportowe oraz stwierdza, że stosunki między armią a ludnością kraju były dobre. *St. W.*

AMBRAZEVIČIUS, J.: Simanas Daukantas lietuvių tautinės sąmonės evoliucijoje [Szymon Dowkont w dziejach ewolucji litewskiej świadomości narodowej]. (Židinys 23. 1936, 129—139).

Wykazanie, że rola Dowkonta w ewolucji litewskiej świadomości narodowej polegała na zerwaniu więzów duchowych łączących z narodem polskim. *St. W.*

P., J.: Šis tas iš Įpilties tyrinėjimų [Coś niecoś z badań nad znaleziskami z Įpiltis]. (Židinys 20. 1934, 322—323).

Informacje o badaniach Nagevičiusa (lata 1933—34). *St. W.*

PUZINAS, J.: Aušros laikotarpio archeologija [Archeologia z okresu Auszry]. (Vairas 15, 1935, 401—411).

Autor krytycznie omawia archeologiczne i językoznawcze prace Basanowicza, Szliupasa, Akielewicza-Akelaitisa i in., traktując je jako przejaw romantyzmu i patriotyzmu, i słusznie odmawiając im wartości naukowej. *St. W.*

PUZINAS, J.: Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje XIX a. gale ir XX a. pradžioje [Archeologiczne badania w Litwie w końcu XIX w. i na początku XX w.]. (Senovė 1, 1935, 157—188).

Autor opisuje prace Petersburskiej Komisji Archeologicznej i Moskiewskiego Towarzystwa Archeologicznego. Szerzej scharakteryzowana jest działalność Pokrowskiego. Autor informuje o IX zjeździe archeologów rosyjskich w Wilnie (1893) i zjeździe w Rydze (1896), charakteryzuje działalność uczonych polskich i miejscowych, szerzej uwzględniając Krzywickiego, Szukiewicza i Dowgirda. Artykuł kończy się omówieniem działalności archeologicznej różnych towarzystw naukowych na pocz. XX w. (Lit. T. N. w Wilnie, pol. T. Przyjaciół Nauk w Wilnie i in). *St. W.*

S-TIS, P.: Lietuvos proistorės darbą apžvalga [Przegląd prac o prehistorii Litwy]. (Vairas 16. 1936, 85—87).

Krótka charakterystyka dwóch niemieckich prac archeologicznych (obie Carl Engel'a) i szeregu litewskich (przeważnie J. Puzinasa). *St. W.*

NAGEVIČIUS, V.: Mūsų pajūrio medžiaginė kultūra VIII—XIII amž. (Pryšmančių ir kitų vietų kasinėjimai) [Kultura materialna naszego pomorza w okresie od VIII do XIII w.]. (Senovė, 1. 1935, 3—124).

Autor opisuje technikę badania kurhanu w Pryszmontach (pod Połągą), podaje szczegółowy rejestr znalezisk oraz wyczerpująco charakteryzuje groby. We wnioskach autor przyjmuje m. in., że w kurhanie pryszmonckim grzebano w okresie od VIII do XII w.

Scharakteryzowawszy wykopaliska z pn.-zach. Żmudzi, o których autor pisał w Otčet Imp. Arch. Komisii 1909-1910, omawia on bronz i ornamenty pryszmonckie, podkreślając analogię z bronzem znalezisk wsch.-pruskich i współczesną litewską ornamentyką ludową.

Opierając się na danych archeologicznych autor przyjmuje dla okresu VIII—XIII w. istnienie grupy etniczno-kulturalnej pn.-zach. bałtyckiej (dziś Kurlandia bez części pn.-wsch , pn.-zach. Żmudź, pd. część dolnego dorzecza Niemna).

W zakończeniu podany jest lit.-niem. słowniczek archeologiczny (Salysa). Cała praca jest obficie ilustrowana. *St. W.*

TARASENKA, P.: Apeiginiai Lietuvos piliakalniai [Obrzędowe „piliakalnisy" litewskie]. (Židinys 20. 1934, 409—418).

Autor podaje rezultaty swoich badań przeprowadzonych w r. 1933 nad „piliakalnisami" auksztajckimi w okolicach Dusiat i Rakiszek. Mamy tu „piliakalnis" - nekropol (Velykuškiai), „piliakalnis" poświęcony wesołym świętom i zabawom (Bradesiai) oraz „piliakalnis" - świątynię (Pakačinė, Moškėnai, Vozgeliai). Wszystkie te „piliakalnisy" są litewskie. *St. W.*

VIŠINSKIJ, P.: Antropologičeskaja charakteristika Žmudinov (Mūsų Tautosaka 10. 1935, 124—178).

Praca była napisana w r. 1897 na konkurs ogłoszony przez uniwersytet petersburski.

W M. T. opuszczone zostały trzy pierwsze rozdziały pracy (zarys historyczny, przyroda lokalna, pomiarowe dane antropometryczne). W dwu przytoczonych zaś autor mówi o kulturze materialnej (budownictwo, odzież, żywność, zatrudnienia), i o kulturze duchowej (wierzenia, przesądy, zabawy, spisane są również nazwy tańców). *St. W.*

ŠNEIDERAITIENĖ, M.: Lietuviška tautosakos bibliografija, 1935 m. [Litewska bibliografia folkloru, r. 1935]. (Tautosakos Darbai 1. 1935, 284—304).

Uwzględnione są następujące działy: 1) książki, 2) artykuły (tu także drobne zbiory folkloru), 3) muzyka ludowa, 4) biografie, nekrologi, 5) kronika, reportaż, 6) ilustracje. Bibliografia dotyczy folkloru w ogóle. Przy poszczególnych pozycjach podane są pozycje recenzyj. *St. W.*

BŪTĖNAS, P.: Laiko matavimo būdai [Sposoby mierzenia czasu]. (Tautosakos Darbai 1. 1935, 64—85).

Pierwsza część artykułu podaje opis pojęcia czasu i jego jednostek oraz uwagi historyczne o powstaniu obecnie stosowanego podziału czasu na jednostki o różnych kalendarzach i zegarach. Druga część traktuje o czasie w Litwie. Tu autor rozważa etymologie różnych litewskich nazw czasu i jego jednostek (np. *laikas*, str. 67 i 71) oraz podaje wiadomości o kalendarzu i zegarach w Litwie.

Zadaniem artykułu jest przygotowanie gruntu do badań nad mierzeniem czasu w Litwie. *St. W.*

BALYS, J.: A Short Review of the Collection of Lithuanian Folk-Lore. (Tautosakos Darbai I. 1935, 1—26).

Artykuł, przeznaczony głównie dla badaczy zagranicznych, stanowi streszczenie wykładu, który autor miał na uniwersytecie kowieńskim w semestrze wiosennym 1935 r. Cz. I Zapiski historyków, II Zbieracze Małej Litwy (Prus) — osobno potraktowana została działalność Litauische Literarische Gesellschaft, III Udział obcych, IV Zbieranie folkloru w Wielkiej Litwie, V Praca instytucyj oficjalnych w Litwie niepodległej. Podany również spis prac bibliograficznych z zakresu pieśni oraz spis nowszych tłumaczeń folkloru na języki obce.

Autor myli się nazywając prof. Baudouina de Courtenay „spolszczonym Francuzem" (the Polonized Frenchman, str. 16). *St. W.*

ŽITKUS, K. Profesorius Niemi's Vabalninke [Profesor Niemi w Wobolnikach]. (Tautosakos Darbai 1. 1935, 56—63).

Autor, były sekretarz uczonego, kreśli swe wspomnienia z pobytu jego w Wobolnikach w r. 1910. *St. W.*

SABALIAUSKAS, A.: Kaip prof. Niemi's rinko Lietuvoje tautosaką [Jak prof. Niemi zbierał w Litwie folklor]. (Tautosakos Darbai 1. 1935, 49—55).

Autor, towarzysz pracy prof. Niemi, opisuje pobyty fińskiego uczonego w Litwie (1910. — pn.-wschód, 1911. i 1912. — terytorium Dzuków) i stwierdza, że do badań nad dajną litewską zawiodło prof. Niemi szukanie związków między pieśnią ludową fińską a litewską. *St. W.*

Tautosakos Komisijos perrašytos (iki š. m. V.1) ir tvarkomos dainos [Pieśni przepisane (do 1.V b. r.) i porządkowane przez Komisję Folklorystyczną]. (Mūsų Tautosaka 8. 1934, 137—138).

Spis nazwisk przeszło pięćdziesięciu osób, które nadesłały zebrane pieśni, z zaznaczeniem, skąd i ile pieśni nadesłano. *St. W.*

Tautosakos Komisijos gauta medžiaga (Nuo 1933, II.4 iki 1934 I.1) [Materiał otrzymany przez Komisję Folklorystyczną (Od 4.II 1933 do 1.I 1934)]. (Mūsų Tautosaka 8, 1934, 140—141).

Spis nazwisk około pięćdziesięciu osób, które nadesłały zebrany folklor, ze szczegółowym zaznaczeniem, skąd, ile i jakiego rodzaju folklor nadesłano. *St. W.*

Tautosakos Komisijos perrašytos (iki š. m. XI.15) ir tvarkomos dainos [Pieśni przepisane (do 15.XI b. r.) i porządkowane przez Komisję Folklorystyczną]. (Mūsų Tautosaka 9. 1935, 269).

Spis nazwisk kilkunastu osób, które nadesłały zebrane pieśni, z zaznaczeniem, skąd i ile pieśni nadesłano. *St. W.*

Tautosakos Komisijos gauta medžiaga (Nuo 1934, I.1 iki 1934 XI. 15) [Materiał otrzymany przez Komisję Folklorystyczną (Od 1.I 1934 do 15.XI 1934]. (Mūsų Tautosaka 9. 1935, 270—271).

Spis nazwisk trzydziestu osób, które nadesłały zebrany folklor, z zaznaczeniem, skąd, ile i jakiego rodzaju folklor nadesłano. *St. W.*

GRIGONYTĖ ZABLOCKIENĖ, Ė.: Pasakų tyrimo metodai [Metody badania bajek]. (Mūsų Tautosaka 8. 1934, 3—86).

Rozdział o „zbiorach bajek i metodach zbierania" charakteryzuje zbiory bajek litewskich (Schleicher, Brugmann-Wollner, Scheu, Baranowski, Dowkant i Basanowicz, wybór bajek lit. dokonany przez Spechta w wydawnictwie Die Märchen der Weltliteratur). W rozdziale „o metodach systematyzacji oraz klasyfikacji bajek" autorka omawia cztery kierunki: klasyfikacja według znaczenia, tematu, elementów oraz motywów i według cech strukturalnych.

Praca ma charakter informacyjny pomimo szeregu uwag krytycznych (np. o lit. części bałtyckiego tomu Die Märchen der Weltliteratur).

W zakończeniu autorka opowiada się za postępowaniem eklektycznym w badaniach nad bajką litewską. *St. W.*

BALYS, J.: Anhang. (Mūsų Tautosaka 9. 1935, 253—268).

Dodatek do zamieszczonego w tym samym tomie zbioru bajek Elsonasa. Autor charakteryzuje zbiór, m. in. zwracając uwagę na to, że nie wszystkie typy bajek o powstaniu poszczególnych istot zostały w nim uwzględnione.

Autor podaje treść bajek, ich warianty nie uwzględnione w zbiorze oraz pozycje bibliograficzne bajek podobnych spotykanych u innych narodów.

SLAVINSKAS, Z.: Liaudies melodijų tvarkymo sistemos [Systemy porządkowania melodii ludowych]. (Tautosakos Darbai 1. 1935, 179—194).

Autor opisuje systemy: Jana Verlina (XVII), O. Kollera, Ilmari Krohna, A. Launisa oraz (najszerzej) berlińskiego archiwum muzyki ludowej. Ustaliwszy cele katalogowania melodii i zasady wspólne wszystkim wymienionym systemom, autor podaje wytyczne tej pracy w Litwie. *St. W.*

BALYS, J.: Paskutinių laikų lietuvių liaudies dainos [Litewskie pieśni ludowe z ostatnich czasów]. (Vairas 10. 1934, 455—465; 12, 56—63; 12, 169—175).

Autor charakteryzuje pieśń ludową pochodzącą z czasów najnowszych (mn. w. od połowy XIX w. do walk o niepodległość włącznie). Charakterystyka oparta jest na zbiorze J. Norkusa pt. „Didžiojokaro lietuvių dainos" oraz na własnym zbiorze rękopiśmiennym pt. „Lietuvių kariškosios dainos. Naujieji laikai".

Omówione są wypadki dostosowania pieśni do zdarzeń aktualnych (niekiedy przeróbka dotyczy także pieśni literackiej). Autor obficie cytuje teksty, zaopatrując je krótkimi uwagami o charakterze historyczno - psychologicznym. *St. W.*

BALYS, J.: Nuo žirgo kritęs bernelis. Vienos liaudies dainos nagrinėjimas [Junak, który spadł z rumaka. Studium o jednej pieśni ludowej]. (Tautosakos Darbai I. 1935, 142—178).

Artykuł omawia litewską pieśń ludową o junaku który, ranny spadł z konia. Podaje 37 wariantów tej pieśni oraz mapkę ich rozmieszczenia. Zanalizowawszy warianty oraz zestawiwszy pieśń z twórczością ludową fińską, estońską, łotewską, niemiecką i słowiańską, autor podaje szereg wniosków dotyczących czasu rozkwitu pieśni, pochodzenia motywu zasadniczego i najlepszych wariantów, rozwoju układu metrycznego w Litwie. *St. W.*

AMBRAZEVIČIUS, J.: Metmenys pasakos poetikai. [Zarys poetyki bajki]. (Athenaeum 5. 1934, 126—142).

Autor rozpatruje „statyczny" (tło, schematycznie ujęte postaci działające), „dynamiczny" (akcja) oraz „wewnętrzny" (nastroje) świat bajki, podkreślając w zakończeniu jej wysoką estetyczno-ideową wartość dla współczesnego człowieka kulturalnego. *St. W.*

ELISONAS, J.: Dievas Senelis. Pasakos apie negyvosios gamtos kūnų, augalų ir gyvulių atsiradimą ir taip pat apie Dievą Senekį, kuris kitą kartą po žemę vaikščiojo ir žmones gyvenimo mokė [Bóg Staruszek.

Bajki o powstaniu ciał przyrody martwej, roślin i zwierząt oraz również o Bogu Staruszku, który niegdyś po ziemi chodził i ludzi życia uczył]. (Mūsų Tautosaka 9. 1935, 3—252).

Autor w zbiorze tym połączył bajki o Bogu Staruszku z bajkami o powstaniu ciał przyrody martwej, roślin i zwierząt, gdyż w tych ostatnich również występuje Bóg (jako sprawca powstania). Niektóre bajki wymieniają nie Boga Staruszka, a wprost Staruszka, w innych miejsce naczelne zajmuje Jezus Chrystus lub św. Piotr, niekiedy także Praamžius i Perkūnas.

Zbiór podzielony jest na cztery części: I Bajki o powstaniu ciał przyrody martwej (7—8), II Bajki o powstaniu roślin (8—9), III Bajki o powstaniu zwierząt (9—136), IV Bajki o stosunkach Boga Staruszka z ludźmi (136—252). Część I i znaczna część IV-tej zawiera bajki dotąd nie drukowane.

Autor starał się nie zmieniać bajek ani pod względem treści, ani pod względem języka. Jednakowoż usunął np. oratio indirecta. Oryginały zapisów znajdują się w Komisji Folklorystycznej w Kownie.

Bajki wydrukowane są według następującego schematu: A. spis zużytkowanego w pracy materiału z zaznaczeniem, skąd co jest wzięte, B. treść poszczególnych wariantów, C. różnice pomiędzy wariantami oraz tekst bajek.

Ponieważ autor podaje krótkie streszczenia wariantów, spośród bajek wybiera i drukuje tylko bardziej charakterystyczne.

Większość bajek pochodzi z powiatów kiejdańskiego i poniewieskiego zebrane są przez samego autora zbioru lub przez uczniów gimnazjalnych. *St. W.*

BALYS, J.: Perkūnas medžioja velnią. Lietuviškos kilmės mitologinis padavimas [Perkunas poluje na diabła. Podania mitologiczne litewskiego pochodzenia]. (Vairas 13. 1935, 293—302, 450—458).

Wyjątek z większej pracy.

Autor podaje szereg wariantów (20 lit., 5 łot., 1 liwski, 5 ukraińskich) bajki o myśliwym, który zabija diabła wyśmiewającego piorun i w ten sposób pozyskuje sobie wdzięczność Perkuna. Ustaliwszy przypuszczalną pierwotną postać bajki, autor stwierdza, że motyw jest pochodzenia litewskiego i sięga prawdopodobnie poza w. XVII, że z Litwy dostał się na Ukrainę i tam uległ chrystianizacji przez połączenie się z motywem o myśliwym, który zawinił strzelając do krzyża, hostii.

St. W.

ŠEŠPLAUKIS, A.: Goethe ir lietuvių liaudies kūryba [Goethe a ludowa twórczość litewska]. (Židinys 23. 1936, 529—535).

Dajny litewskie interesowały Goethego na równi z pieśniami ludowymi innych narodów. Cenił w nich naturalność i odrębny charakter narodowy.

St. W.

BALYS, J.: Dzūkų tautosakos falsifikacijos [Falsyfikacje folkloru dzukowskiego]. (Vairas 18. 1936, 23—40).

Po odwiedzeniu parafii mereckiej (Merkinė) oraz Przełaje (Perloja) i zbadaniu szeregu osób, znających miejscowe dajny itd. autor doszedł do przekonania, że niektóre dzukowskie utwory ludowe zapisane i ogłoszone przez V. Krėvė-Mickevičiusa są częściowo sfałszowane. M. in. takie postaci jak Šarūnas, Žvaigždikis, występujące w zbiorach V. Krėvė-Mickevičiusa, w terenie są zupełnie nie znane.

St. W.

BALYS, J.: Dėl „Dzūkų tautosakos falsifikacijų“ [W sprawie „Falsyfikacyj folkloru dzukowskiego“]. (Vairas 18. 1936, 284—304).

Szeroko rozważywszy wszystkie momenty sporu, autor podtrzymuje zarzuty sformułowane przez siebie w „Vairasie“ (por. Vairas 18. 1936, 23—42).
St. W.

KRĖVĖ - MICKEVIČIUS, V.: „Falsifikacija“ ir faktai [„Falsyfikacja“ a fakty]. (Mūsų Tautosaka 10. 1935, 217—228).

M. in. autor stwierdza, że J. Balys (por. Vairas 18, 1936, 23—42) w parafii mereckiej badał nie ludzi miejscowych, ale przybyszów. *St. W.*

SRUOGA, B.: „Vairo“ atakos prieš Vincą Krėvę proga [Z okazji ataku „Vairasa“ na Wincentego Krėvė]. (Mūsų Tautosaka 10. 1935, 198—216).

Twórczość ludową autor uważa za literaturę, nie zaś świadectwo kultury, psychologii i filozofii.
Stąd polemika z J. Balysem (por. Vairas 18. 1936, 23—42) i stwierdzenie że tak w dawniejszych jak i w nowszych sposobach rejestrowania dajn tkwią pewne elementy „falsyfikacji“. *St. W.*

BALYS, J.: V. Krėvės „Gilšė“ ir liaudies tradicijos [„Gilšė“ W. Krewego oraz tradycje ludowe]. (Vairas 12. 1934, 231—243).

Autor podaje litewskie (7) i białoruskie (4) warianty podania, które literacko wykorzystał V. Krėvė - Mickevičius (bohater popełnia morderstwo dla zdobycia majątku, który umożliwia mu małżeństwo z bogatą panną; po pewnym czasie majętności jego zalewa jezioro). Podobny motyw znany jest ze średniowiecznych legend. Autor ustala pierwotną postać podania i przypuszcza, że do Litwy dostało się ono najprawdopodobniej przez Białorusinów. *St. W.*

BALDAUSKAS, J.: Mokslas ar autoreklama [Nauka czy autoreklama]. (Mūsų Tautosaka 10. 1935, 191—197).

Ostra krytyka dwóch artykułów J. Balysa zamieszczonych w I t. Tautosakos Darbai: informacyjnego artykułu o badaniach nad folklorem litewskim oraz pracy o pieśni ludowej „Nuo žirgo kritęs bernelis“. *St. W.*

PERKOWSKI, J.: Resztki dawnych wierzeń i kultów na Żmudzi. (Mūsų Tautosaka 10. 1935, 179—190).

Luźne uwagi. Materiał zebrany częściowo z literatury, częściowo z terenu.
St. W.

BALYS, J.: Gyvi numirėliai [Żywi umarli]. (Vairas 17. 1936, 611—625).

Autor rozpatruje wierzenia ludowe o upiorach, ustalając dwie ich zasadnicze warstwy: starszą przedchrześcijańską oraz nowszą sformowaną pod wpływem poglądów chrześc. Upiory I-go okresu wyobrażeń są istotami złymi, wyrządzającymi, szkody, drugiego zaś — pokutującymi za grzechy. *St. W.*

MICKEVIČIUS, J.: Žemaičių krikštynos [Chrzciny na Żmudzi]. (Tautosakos Darbai 1. 1935, 86—111).

Opis swój opiera autor na materiale zebranym z parafii płotelskiej (Plateliai), olsiadzkiej (Alsėdžiai) oraz iłockiej (ylakiai), przy czym przesądy czerpie przeważnie z par. płotelskiej. Autor nie ogranicza się do opisu samego obrzędu chrzcin, podaje również przesądy i zwyczaje związane z ciążą, porodem, wyborem imienia, obchodzenia się z dzieckiem przed i po chrzcie, opisuje rolę rodziców chrzestnych, rożek do ssania (*tuško ragelis*) oraz, krótko, obrzęd *įvedybos* wprowadzenie matki do kościoła. *St. W.*

BALDAUSKAS, J.: Pirktinės vestuvės [„Kupne" wesele]. (Mūsų Tautosaka 10. 1935, 3—123).

Autor rozpatruje ślady kupna żony w pieśni ludowej i w obrzędach weselnych oraz analizuje odpowiednie wiadomości historyczne. Jakkolwiek praca w zasadzie dotyczy terenu litewskiego, autor uzupełnia ją informacjami nie tylko terenów sąsiednich: pruskiego, łotewskiego, słowiańskiego, ale także z reszty Europy i z Azji.

Praca stanowi część większej dotąd nie wydrukowanej całości pt. Mūsų vestuvinių dainų ir apeigų socialiniai elementai [Elementy społeczne w naszych pieśniach i obrzędach weselnych]. *St. W.*

BURAČAS, B.: Kupiškėnų vestuvės [Wesele w parafii kupiskiej]. (Tautosakos Darbai 1. 1935, 195—278).

Autor opisuje dawne zwyczaje i obrzędy weselne w parafii kupiskiej (pn.-wsch. Litwa). Materiał do opisu czerpie ze wspomnień ludzi starszych. Uwzględnia najrozmaitsze teksty i pieśni obrzędowe, jak np. dwie oracje swata (str. 203, 205—206), wierszowany testament swata (223—224), pieśń na swata (225) i wiele innych, podając to w dialekcie, jednak nie w transkrypcji fonetycznej. Opis dotyczy t. zw. wesela długiego (ilgosios vestuvės), tj. tygodniowego, rozpoczynającego się sobotnim wieczorem przedweselnym u panny młodej a kończącego się następnej niedzieli już w domu młodych. *St. W.*

B(ALYS), J.: Raganavimai vestuvėse [Rzucanie uroków na weselu]. (Tautosakos Darbai 1. 1935. 279—283).

Szesnaście krótkich opowiadań o rzucaniu uroków na weselu.

Opowiadania te, pochodzące z rozmaitych stron Litwy, autor podaje w języku literackim, czerpie je zaś z Folklorystycznego Archiwum Litewskiego (7), Litewskiego Tow. Naukowego w Wilnie (6) oraz ze źródeł drukowanych (3). *St. W.*

PETRULIS, J.: Rugiapiūtės papročiai [Zwyczaje przy żęciu żyta]. (Mūsų Tautosaka 8. 1934, 87—135).

Autor wyzyskuje opisy żniw (żyta) zrobione przez uczniów dwóch gimnazjów i 1-go seminarium nauczycielskiego w Kownie. Materiał zbierany z całego państwa litewskiego, z wyjątkiem okolic wschodnio-pruskich i wileńskich. Brak elementu porównawczego. *St. W.*

LOORITS, O.: About the Baptism of Novices as Practised by the Baltic Sailors. (Tautosakos Darbai 1. 1935, 128—141).

Termin niemiecki *hänseln*, oznaczający zwyczaje towarzyszące przyjęciu nowicjusza do jakiegoś zamkniętego grona albo spełnieniu jakiejś specjalnej czynności, dostał się do jęz. estońskiego w postaci *(h)en(t)seldamine* lub *(h)intseldamine* w znaczeniu wyspecjalizowanym „chrztu" młodych żeglarzy.

Autor podaje w dokładnym tłumaczeniu na angielski pełny materiał dotyczący tej ceremonii ze zbiorów Estońskiego Archiwum Folklorystycznego), omawia opis chrztu w powieści łotewskiej Valdess'a pt. Jūras vilki (Łot. Archiwum Folkl. nie posiada żadnych materiałów tego rodzaju) oraz opisy obrzędu zebrane przez samego siebie wśród Liwów.

W zakończeniu autor wylicza poszczególne motywy obrzędu, stwierdza, że na omawiany teren bałtycki obrząd przywędrował od Niemców i że obecnie już zanika (dziś nowicjusz poprostu funduje załodze alkohol). *St. W.*

ELISONAS, J.: Kaimiečių pasisveikinimų ir etiketo formos [Formułki powitalne i etykietalne u wieśniaków]. (Tautosakos Darbai 1. 1935, 27—48).

Zbiór formułek powitalnych oraz zwyczajnych powiedzeń okolicznościowych, mających w większości wypadków charakter żartu, niekiedy wiążących się z przesądem.

Zbiór dokonany został drogą ankiety — materiału dostarczyli uczniowie i uczennice gimnazjum poniewieskiego i kiejdańskiego oraz seminarium nauczycielskiego w Poniewieżu. Brak informacji z południa (m. in. z suwalszczyzny) i zachodu (m. in. ze Żmudzi) Litwy.

Przy każdej formułce podane miejsce jej pochodzenia. Zapisy dokonane są w języku pod względem pisowni, fonetyki i morfologii literackim, jednak dość często autor pozostawia właściwości dialektyczne. *St. W.*

NEZABITAUSKIS, L.: Talkos Žemaičiuose [Zbiorowa pomoc w pracy na Żmudzi]. (Tautosakos Darbai 1. 1935, 112—127).

Po ogólnej charakterystyce „talka" (= zbiorowa pomoc w pracy) autor opisuje poszczególne jej rodzaje według rodzaju pracy, a więc „t." przy budowie domu, zwożeniu gnoju, sianokosie, żniwach, młocce, międleniu lnu, krótko omawia i inne „t".

W zakończeniu autor stwierdza, że „t". obecnie prawie zupełnie już zanikły, ponieważ zaś stanowiły najlepszy grunt do rozkwitu folkloru, zanik ich ujemnie odbił się na tym ostatnim. *St. W.*

VYDMANTAS, J.: Durpių ir kuro technologijos terminai [Terminy z zakresu technologii torfu i opału]. (Gimtoji Kalba 2. 1934, 46—48).

Normatywny rejestr z tłumaczeniem na niemiecki i rosyjski. *St. W.*

Namų ruošos terminai [Terminy gospodarstwa domowego]. (Gimtoji Kalba 2. 1934, 83—88).

Zbiór terminów dokonany w celach normatywnych z dodatkiem obecnie używanych słów obcego pochodzenia. *St. W.*

D a n g o v ė s t e r m i n a i [Terminy z zakresu odzieży]. (Gimtoji Kalba 2. 1934, 112—114).

Zbiór terminów używanych obecnie (przeważnie słowiańskiego pochodzenia) oraz terminów proponowanych. *St. W.*

IVINSKIS, Z.: E i l ė t o j i L i v o n i j o s k r o n i k a i r j o s a u t e n t i š k u m a s [Rymowana kronika liwońska i jej wiarogodność]. (Židinys 24. 1936, 289—302).

Po omówieniu kwestii autorstwa kroniki, szeroko omawiając sprawy literackie, autor stwierdza, że odznacza się ona sumiennym opisem wypadków, po macoszemu jednak traktuje ich chronologię oraz lokalizację. Poetycka wartość kroniki niewielka. Autor jej korzysta z bliżej nieznanych roczników i dokumentów zakonu oraz z własnych przeżyć. *St. W.*

ŠLAŽA, M.: L i e t u v i š k o s g i e s m ė s r e i k š m ė M a ž o s i o s L i e t u v o s l i e t u v i u [Znaczenie pieśni litewskiej dla Litwina Małej Litwy]. (Vairas 17. 1936, 793—799).

Krótki przegląd kancjonałów Małej Litwy. *St. W.*

SKARDŽIUS, P.: V i e n o v ė i r į v a i r y b ė A. S m e t o n o s k a l b o j e [Elementy ogólne i indywidualne w języku A. Smetony]. (Vairas 12. 1934, 42—54).

Autor stwierdza, że oryginalność języka Smetony wypływa ze świadomego stosowania dialektyzmów, archaizmów oraz neologizmów przy głębokim poczuciu językowym. *St. W.*

MACIŪNAS, V.: Š i s t a s a p i e P o š k ą (S ą r y š y j e s u M. B r e n s z t e j n o m o n o g r a f i j a) [Nieco o Paszkiewiczu (W związku z monografią M. Brensztejna). (Vairas 15. 1935, 274—285).

Autor omawia monografię Brensztejna pt. „Dionizy Paszkiewicz" m. inn. zarzucając nieuwzględnienie tła społeczno - kulturalnego w twórczości żmudzkiego pisarza. Opierając się na osobiście zebranych materiałach autor charakteryzuje Poszkę (Paszkiewicza) jako jedną z centralnych postaci szlacheckiego ruchu żmudzkiego z pierwszej połowy XIX w. *St. W.*

MACIŪNAS, V.: M o t i e j a u s V a l a n č i a u s „G i w e n i m u s z w e n t u j u D i e w a" s t i l i u s [Styl „Giwenimai szwentuju Diewa" Macieja Wołłonczewskiego]. Vairas 14. 1935, 273—286).

Autor, obficie cytując przykłady, stwierdza, że w „Giwenimai" świadomie skoncentrowano wszelkie charakterystyczne ludowe środki stylowe i zastosowano ludowy sposób myślenia. „Giwenimai" są napisane niesłychanie żywo i zajmująco. *St. W.*

STOČKUS, B.: R ė z o s c h a r a k t e r i s i r j o l i e t u v y b ė [Charakter i litewskość Rezy]. (Athenaeum 5. 1934, 1—33).

Autor podaje życiorys i charakterystykę prac i poglądów pastora Ludwika Rezy, z pochodzenia Kurlandczyka, który uważał się za Litwina a jednocześnie był pruskim patriotą o niemieckiej kulturze. *St. W.*

BRENDERIS, P., DONELAITIS, C.: Lapēs ir Gandro česnis. De vulpe et ciconia. (Vairas 18. 1936, 240—245).

Tłumaczenie bajki Donelaitisa dokonane heksametrem łacińskim przez profesora uniwersytetu kowieńskiego, Fr. Brendera. Podane są oba teksty: oryginał i przekład. *St. W.*

VISKAR, V.: „Pad čyrvonym ściaham". (Lit. i mast. № 30—31, 1934, 6).

Krótki przegląd utworów beletrystycznych pisarzy *litewskich* drukowanych w almanachu „Pad čyrvonym ściaham". Najwięcej uwagi poświęca autor Tremtynisowi, Sadajnisowi i Dabulisowi. W końcu artykułu wzmianka o całokształcie almanachu. *J. Ch.*

MATUŁAJCIS, A.: Litoŭskaja proletarskaja litaratura na nowym etapie. (Lit. i mast. № 7, 1934, 1).

Krótki przegląd dorobku literackiego litewskich pisarzy sowieckich z podkreśleniem wartości utworów tych pisarzy dla budownictwa socjalistycznego. *J. Ch.*

GERULLIS, G.: Verschollene altlitauische Drucke aus Königsberg. Archivum Philologicum. 5. 1935, 99—100).

Autor podaje wiadomości o czterech drukach litewskich (dwóch z 1572, z 1574 i z 1575), które są wymienione w księgach wydatków administracji książęcej w Królewcu. Co do druku z r. 1575, autor przypuszcza, że było to może pierwsze wydanie Enchiridiona Wilenta, znanego z II wyd. z r. 1579. Prawdopodobnie księgi wydatków nie wspominają wszystkich wydawnictw państwowych. *St. W.*

AUGSTKALNS, A.: Smulkūs pastebėjimai [Drobne uwagi]. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 149—159).

Autor za Chr. S. Stangiem (A. Ph. 3, 45—46) podaje krótki tekst, znaleziony w sztambuchu ks. Andrzeja Lubienieckiego, oraz, poprawiając lekcję Stanga, dołącza kilka uwag wyjaśniających.

Następują poprawki do wydania starolitewskich tekstów, wydrukowanych, w T. ir Ž. 7, 1931 (przekład bulli Grzegorza XIII, 253—258, kolędy z pocz. XVIII w., 258—263 i in.); kilka uwag o fotograficznym wydaniu Moswida, dok. przez Gerullisa, o tekstach pruskich Trautmanna, o fałszywym zrozumieniu dwóch zdań Moswida (Hermann, E.: Über Entwicklung der litauischen Konjunktionalsätze, Jena, 1912, s. 8; Litauische Studien, Berlin, 1926, s. 367 i in.), oraz o błędach w sittigowskim wydaniu wschlit. katechizmu z r. 1605.

Drobne poprawki do Litauische Studien E. Hermanna, do E. Fraenkla Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen, Heidelberg, 1929, oraz do art. Fraenkla z K. Z. LIII, 48 (m. in. o kontaminacji accusativi directonis z locativem (illativem), o wątpliwej wartości przykładów na składnię *ant* i *dėl* z accus). *St. W.*

MACIŪNAS, V.: Krakuvos bibliotekose pasirausus [Rezultat szperań po bibliotekach krakowskich]. (Vairas 14. 1935, 172—179).

Po ogólnej charakterystyce bibliotek autor podaje i omawia znalezione w nich lituanica. M. in. łaciński rękopis gramatyki litewskiej (według katalogu z XVIII w.), polski rkp. gramatyki (z pocz. XIX w.), rkp. słownika lit.-pol. K. Niezabitowskiego i in. *St. W.*

EKBLOM, R.: Un manoscritto lituano dimenticato. (Studi Baltici 4. 1935, 21—24).

Opis rękopisu z pierwszych lat XVII w., przechowanego w bibliotece uniwersyteckiej w Upsali. Rękopis zawiera tekst czternastu psalmów w przekładzie litewskim. Teksty te przeważnie znane już są z Możwida lub Bretkuna. — Załączono reprodukcję pierwszej karty rękopisu; całość ma się ukazać w osobnym wydawnictwie. *J. S.*

GERULLIS, G.: Eine žemaitische Eidesformel von 1638. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 13).

Autor podaje litewską rotę przysięgi zachowaną na końcu protokołu spisanego w Tylży po niemiecku.

Świadkowie pochodzą z Sartininkai (powiat taurogowski), a więc z terenu dūnininkai, pynininkai (por. A. Salys, Arch. Ph. IV, mapa). A autor pisze: Die beiden Zeugen aus Sartininkai Kreis Tauragė haben in der Eidesformel Spuren ihrer žemaitischen Mundart (douninkai) hinterlassen: *teissa* ∾ *tiesà*,... Zatem albo terytorium dounininkai w XVII w. rozciągało się dalej na południe, albo pisarz sądowy pochodził z terytorium dounininkai, albo skopiował bez zmiany w tym miejscu rotę spisaną przez kogoś z tego terytorium albo z ust kogoś z tego teryrorium... *St. W.*

NEUMANN, F. W.: Litauische Gelegenheitsgedichte aus dem 17. Jahrhundert. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 126—133).

Autor podaje dwa drobne okolicznościowe utwory litewskie, oba napisane przez pastorów Niemców, oraz urywek z również przez Niemca napisanego pijackiego wiersza studenckiego zawierający wtrącone zdania litewskie. Dołączone są uwagi filologiczne i językowe. Drobne te utwory, znalezione w bibliotece królewieckiej, są najwcześniejszymi znanymi z litewskiej „uczonej" poezji świeckiej. *St. W.*

FENZLAU, W.: Ein litauisches Universal vom Jahre 1639. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 115—125).

Uniwersał ten wydany przez króla Władysława IV, z początku najprawdopodobniej był zredagowany po polsku, potem przetłumaczony na łacinę, z przekładu łacińskiego zrobiono niemiecki, z niemieckiego litewski. Tego ostatniego dowodzi autor, przytaczając miejsca, których brak w wersji pol. i łac., a które znajdują się w wersji niem. i lit.

Autor podaje niem. i lit. wersję uniwersału i stwierdza bliską zależność tekstu lit. od niem.

Fonetyka i morfologia są w zasadzie te same, co i w Grammatica Lituanica Kleina. Tu i ówdzie trafiają się formy żmudzkie. Autor przekładu był Niemcem. F. przypuszcza, że mógł nim być może proboszcz Martin Schultz.

Składnia *pas* cum. gen. oraz *po* (= pod) cum gen. nie jest błędem, jak twierdzi autor artykułu (124)! Por. Fraenkel, Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen, s. 82—83 i 149—150). *St. W.*

MACIŪNAS, V., J. Šulco Ezopas [Ezop. J. Szulca]. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 134—148).

Autor podaje dziesięć bajek Ezopa przełożonych na litewski przez Jana Szulca (druk. w Królewcu, 1706) wraz z częścią tekstu niemieckiego. Przekład ten miał stanowić próbę języka wolnego od obcych naleciałości, świadomie przeciwstawioną językowi kościelnemu a opartą o ludowy język mówiony. Myśl oczyszczenia litewszczyzny wyszła od pastora Michała Merlina z Gumbinė (Gumbinnen), por. jego pismo An Lithvanicae Lingvae Reformatio sit necessaria (1705) oraz Principium Primarium in Litvanica Lingva (druk. w. r. 1706 w Królewcu). Należy zaznaczyć, że w tekście bajek nie brak slawizmów.

Przekład bajek jest jedyną rzeczą o treści świeckiej w ówczesnym piśmiennictwie litewskim.

Jedną z bajek (Dvi peli) wydrukował A. Brückner, dodając wyjątki z przedmowy tłumacza, za nim bajkę przedrukował M. Biržiška.

Do artykułu dołączono odbitkę strony zawierającej początek pierwszej bajki. *St. W.*

BRENDER, F.: De duobus carminibus Lituanis Horatiano metro compositis (Archivum Philologicum. 5. 1935, 104—106).

W VII t. Tauta ir žodis, 310—313. wydrukował V. Biržiška pochodz. z lat 1820—1824 wiersze Henryka Budriusa, współpracownika Rezy w zbieraniu dajn, znalezione wśród rękopisów Rezy. Autor dwa z nich (Prisikalbējims i Pawásaris) obecnie przedrukowuje, dodając poprawki według rękopisu oraz uwagi metryczne. *St. W.*

LINDE, B.: Leedu tänapäeva kirjandus (Looming 1935, 161—166).

Entwürfe über die heutige litauische Literatur. *O. L.*

MYKOLAITIS-PUTINAS, V.: Leedu kirjandus 1935. a. (Looming 1936, 477—479).

Über das litauische literarische Leben im J. 1935. *O. L.*

SPECHT, FR.: Das litauische Seminar an der Universität Halle. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 36—53).

W latach 1727—1740 na uniwersytecie w Halle było Seminarium Lithuanicum. Studiowali tu studenci teologii, którzy mieli objąć posady w Litwie pruskiej. „Seminarium" z inicjatywy króla Fryderyka Wilhelma I założył i utrzymywał G. A. Francke.

Poza „Seminarium" od 1728 do 1758 istniał w Halle tzw. Preussischer Freitisch, który po wojnie siedmioletniej przeniesiono do Królewca. Inicjatywa założenia i tu wyszła od Fryderyka W. I. „Freitisch" czerpał dochody z dóbr królewskich w Prusach Wsch. Istnienie obu instytucji unaocznia, o ile do rozwoju kultury litewskiej w Prusach przyczyniła się rządowa inicjatywa pruska.

Wielu korzystających z „Freitisch“ należało do „Seminarium“. Autor podaje spis książek i rękopisów należących do „Seminarium“. Wśród rękopisów znajduje się słownik niem. lit. napisany prawdopodobnie przez pierwszego docenta „Seminarium“ Joh. Richtera Memela Borussusa. Język słownika (na końcu artykułu są podane trzy strony) obfituje w „kłajpedyzmy“. *St. W.*

JONIKAS, P.: F r i d r i k a s K u r š a i t i s (1 8 0 6 — 1 8 8 4) (I n f o r m a c i n ė j o l i e t u v i ų k a l b o s d a r b ų a p ž v a l g a) [Fryderyk Kuršaitis (1806—1884) Informacyjny przegląd jego prac z zakresu języka litewskiego)]. (Vairas 13. 1935, 73—77).

Autor charakteryzuje działalność i prace Kurschata („Beiträge“, gramatyka, słownik i in.). *St. W.*

MACIŪNAS, V.: U g i a n s k i s—ž o d y n o r a š y t o j a s [Ugiański — autor słownika]. (Židinys 23. 1936, 526—527).

W niezachowanym rękopiśmiennym słowniku Andrzeja Ugiańskiego (1816—1870) było ok. 100 tys. słów, z tej liczby 1/3 ze słownika Nesselmanna. Pomagał Ugiańskiemu biskup Wołłonczewski (Valančius). Jako Żmudzin U. był zwolennikiem prymatu dialektu żmudzkiego w literaturze.

Wiadomości te autor czerpie z listów U. *St. W.*

ALMINAUSKIS, K.: V y s k u p o A n t a n o B a r a n a u s k o l a i š k a i H u g o W e b e r i u i (1875 — 1898) (Tęsinys) [Listy biskupa Antoniego Baranowskiego do Hugona Webera (ciąg dalszy)]. (Archivum Philologicum 5. 1935, 167—182).

Podane są listy z dn. 17/19 oraz 11/23 lutego 1882 (№ 21 i 22). Ciąg dalszy nastąpi. *St. W.*

JONIKAS, P.; J o n a s S p u d u l i s — a u š r i n i n k a s k a l b i n i n k a s (J o k a l b i n ė s v e i k l o s b r u o ž a i) [Jan Spudulis — miłośnik-językoznawca epoki „Auszry“ (zarys jego działalności językowej)]. (Vairas 17. 1936, 746—756).

Omówienie prac J. Spudulisa (1860—1920), miłośnika litewszczyzny, który zajmował się pisownią, imiennictwem, terminologią i in. i cieszył się wśród współziomków niemałym autorytetem. *St. W.*

SKARDŽIUS, P.: Kazimieras Būga. (Vairas 12. 1934, 514—526).

Informacje o życiu i pracach Būgi. *St. W.*

SKARDŽIUS, PR.: K a z i m i e r a s B ū g a [Kazimierz Buga]. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 7—9).

Życiorys Bugi i jego charakterystyka jako uczonego. V t. Archiwum poświęcony jest upamiętnieniu dziesięciolecia śmierci tego litewskiego językoznawcy. *St. W.*

SKARDŽIUS, P.: K a z i m i e r a s B ū g a i r r a š o m o j i k a l b a [Kazimierz Buga a język literacki]. (Gimtoji Kalba 2. 1934, 97—101).

Būga m. in. występował przeciwko nieostrożnemu potępianiu rzekomych slawizmów i form rzekomo nieprawidłowych. *St. W.*

DAMBRAUSKAS, L.: A. Jakštas ir rašomoji kalba (Jo 75 metų amžiaus sukakties proga) [A. Jakštas a język literacki (z okazji jego 75-letniej rocznicy urodzin)]. (Židinys 22. 1935, 125—130).

Weteran narodowego ruchu litewskiego okazywał żywe zainteresowanie językiem ojczystym. Był zwolennikiem radykalnej walki z elementem słowiańskim, w kwestii pisowni opowiadał się m. in. za nierozróżnianiem długości.

St. W.

MACIŪNAS, V.: Susirūpinimas lietuvių kalba XIX a. pradžioje. [Troska o język litewski na początku XIX w.]. (Vairas 1936. 17.500—510, 640—646, 754 - 767, 18 61—74).

Najważniejszym celem z pocz. XIX w. było wykazanie, że język litewski nadaje się do użytku literackiego. Zajęto się wzbogaceniem języka, wypowiedziano walkę „barbaryzmom", starano się o to, żeby język miał charakter ogólnolitewski. Jednocześnie rozważano kwestię pochodzenia litewszczyzny, jej związki z innymi językami, ważność jako źródła dla poznania historii i literatury. W pracy nad językiem świecił przykład Małej Litwy. Autor omawia szereg pisarzy, którzy zajmowali się litewszczyzną i ich prace.

W zakończeniu autor zaznacza, że ruch z czasów „Auszry" był kontynuacją ruchu z pocz. XIX w. I tu i tam podstawę stanowi idealizacja litewskości. Dopiero jednak ruch włościański z końca XIX w. zrywa ostatecznie z formułą gente Lituanus, natione Polonus. *St. W.*

SKARDŽIUS, PR.: Analoginė balsių kaita [Analogiczna wymiana samogłosek]. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 59—65, 65 krótkie streszczenie po niem.).

Autor podaje przykłady w pierwszym rzędzie litewskie na przegłos *i* : *e* : *a*, np. *dilti* : żm. *delù* : *dalis*, nie ustalając jednak słowotwórczych wartości poszczególnych stopni. Przegłos *i* : *e* : *a* został w pewnych wypadkach zmącony przez pomieszanie z *i* : *ei*, *ie* : *ai*. Na wzór *kìsti* : *keĩsti kiẽsti* : *káičioti* do *brìsti*, **bredu* (dziś *brendu*) powstało *bráidžioti*, por. *bradžióti*, *bradyti*.

Autor podobne mieszanie się stosunków przegłosowych uznaje za chroniczną niejako siłę językotwórczą i ustala trzy zasadnicze fale wyrównań analogicznych, najstarszą, pochodzącą jeszcze z okresu praie., nowszą słowotwórczą litewską, oraz lit. nowszą fonetyczną. To właśnie rozróżnienie stanowi rdzeń artykułu.

St. W.

PEDERSEN, H.: Lit. *iau*. (Studi Baltici 4 1935, 150—154).

Wbrew sądowi Meilleta, BSL 25, 174, że w lit. *eu* > *au*, zaś *ēu* > *iau*, należy przyjąć, że *eu* > *iau*, por. lit. *liaupsẽ* 'Lobpreisung, Lobgesang' acc. *liaũpsę*, obok st.-skand. *lof* 'pochwała', łac. *lubet*; lit. *liaukà* 'Drüse', pl. *liaũkos* = gr. λεύκη; zapewne też lit. *siaũras* 'wąski' obok gr. εὔριπος. Alternacja *iau* : *au* wywołała z czasem w niektórych wyrazach analogiczne uogólnienie dyftongu palatalnego lub niepalatalnego. *J. S.*

GERULLIS, G.: Gespannte und geblähte Konsonanten. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 14—22).

Autor ustala, że głoski *l, r, m, n* tautosylabicznych połączeń cyrkumfleksowych w dialektach wschodnio-litewskich tak, jak i głoski *i, u* takich samych połączeń w tych samych dialektach, są napięte (gespannt). Owa napiętość stanowi cechę różniącą wymowę wschodnio-litewską od zachodnio-litewskiej (mittellitauisch).

Autor zastanawia się, jakie spółgłoski wogóle mogą być napięte. Znane mu są następujące: bezdźwięczne zwarte, bezdźw. zwarto-szczelinowe, bezdźw. szczelinowe, *l, r* (językowe), *m, n*. Co się tyczy iloczasu, są to albo długie spółgłoski (łot. *up*[e]) albo podwojone (łot. *ak'k*).

Obok spółgłosek napiętych występują również spółgłoski „gebläht". „Gebläht" mogą być samogłoski, ze spółgłosek zaś *b, d, g* oraz *l, m, n*. Do tego typu głosek należą również *l, m, n* owych tautosylabicznych połączeń cyrkumfleksowych w dialektach wschodnio-litewskich.

Ponieważ autor szeroko rozpatruje pokrewne zjawiska różnojęzykowe, starając się omawiane fakty litewskie usytuować na ich tle, należy artykułowi przypisać charakter ogólno-fonetyczny „konkretny". W opracowaniu konkretnej kwestii lit. spółgłosek *l, r, m, n* autor posługiwał się metodą rentgenograficzną. Do artykułu dodano 12 rentgenogramów. *St. W.*

BALČIKONIS, J.: Šis tas iš lietuvių kalbos žodyno [Coś niecoś ze słownika języka litewskiego]. (Gimtoji Kalba 2. 1934, 49—51).

Trochę materiału z redagowanego obecnie słownika, objaśnienia znaczeń i przykłady użycia. *St. W.*

BRENDER, F.: Die griechischen Eigennamen in der litauischen Iliasübersetzung. (Studi Baltici 4. 1935, 1—17).

Analiza litewskiego przekładu Iliady (Homero Ilijada. Vertė J. Ralys ir S. Čiurlionienė-Kymantaitė, P. Žadeikis ir J. Talmantas. Redagavo ir įvadą parašė prof. V. Šilkarskis. Kaunas 1930) wskazuje, że poza nielicznymi imionami, przejętymi za przykładem rosyjskim w postaci zmienionej, na ogół oddano imiona greckie konsekwentnie w sposób następujący. W części przedkońcówkowej zachowano greckie dwugłoski, usunięto natomiast geminaty i zastąpiono aspiraty: φ przez *f*, ϑ przez *t*, χ przez *ch*. Co do elementów końcówkowych, to -ος zastąpiono przez lit. *-as*; -ον przeważnie przez *-onas* (zapewne pod wpływem nazw takich, jak Καλυδών: Kalidonas) -ας,-ης przez *-as*; -α,-η przez *-a*, *-ė*; -ις,-υς. przez *-is*; -ευς,-ως przez *-ėjus*, *-ojas*; osnowy spółgłoskowe przeważnie przez formy na *-as*. *J. S.*

SKARDŽIUS, P.: *Siela* ar *vėlė?* [*Siela* czy *vėlė?*] (Gimtoji Kalba 3. 1935, 37—38).

Słowa *siela* należy używać w znacz. 'dusza człowieka żywego', *vėlė* — 'dusza człowieka zmarłego'! *St. W.*

BALČIKONIS, J.: *Siela* ar *vėlė?* [*Siela* czy *vėlė?*]. (Gimtoji Kalba 3. 1935, 107—108).

Autor proponuje używanie *vėlė* jako terminu religijnego, *siela* zaś jako psychologicznego. *St. W.*

SKARDŽIUS, P.: Dėl *karininko* netikumo [W sprawie, czy słowo *karininkas* jest nieudane]. (Gimtoji Kalba 3. 1935, 10—13).

W XVI w. słowo *karininkas* oznacza „biorącego udział w wojnie". Obecne znaczenie 'oficer' jest wynikiem zupełnie naturalnego zwężenia znaczenia. Dlatego *karininkas* 'oficer' nie jest słowem nieudanym. *St. W.*

BALČIKONIS, J.: Dėl naujosios *karininko* reikšmės [W sprawie nowego znaczenia wyrazu *karininkas*]. (Gimtoji Kalba 3. 1935, 86—87).

Autor opowiada się za utrzymaniem słowa *karininkas* w dawnym ogólnym znaczeniu.

Oponuje S. P., tamże, 87-89. *St. W.*

TEATRO (scenos) terminai [Terminy teatralne (sceniczne)]. (Gimtoji Kalba 2. 1934, 48—49).

Krótki zbiór normatywny z tłumaczeniem na niemiecki i rosyjski.

St. W.

SALYS, A.: Geležinkelių stočių vardai [Nazwy stacji kolejowych]. (Gimtoji Kalba 2. 1934, 8—15).

Pełny spis o charakterze normatywnym. *St. W.*

JURKYNAS, M.: Kai kurie taisytini mūsų vietorardžiai [Niektóre nasze nazwy miejscowe, które należy poprawić]. (Gimtoji Kalba 2. 1934, 72—75).

Nazwy z powiatów: wołkowyskiego (Vilkaviškis), olickiego i „tytularnych" sejneńskiego i trockiego. Dodane uwagi o postaciach: dialektycznej i urzędowej.

St. W.

JURKYNAS, M.: Vietovardžiai V. Mykolaičio Putino „Naujojoje lietuvių literatūroje" [Nazwy miejscowe w „Naujoji lietuvių literatūra" V. Mykolaitisa Putinasa]. (Gimtoji Kalba 4. 1936, 66 - 67).

Autor opierając się na wymowie ludowej odpowiednich okolic podaje poprawne formy kilku nazw miejscowych. *St. W.*

KOLUPAILA, S.: Mūsų istorinės geografijos reikalu [W sprawie naszej geografii historycznej]. (Židinys 23. 1936, 92—95).

Autor omawia szereg dotychczas nie zlokalizowanych miejscowości, wymienionych w dokumentach, oraz zmiany nazw miejscowych. *St. W.*

SKARDŽIUS, Pr.: Smulkmenos [Drobiazgi]. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 22).

Przedstawiwszy pokrótce poglądy Endzelina, Trautmanna, Fraenkla i Augstkalnsa, autor stwierdza, że lit. *su*, *su-* powstało z *suo* tak jak *nu* z *nuo*.

St. W.

SKARDŽIUS, Pr.: Smulkmenos [Drobiazgi]. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 35).

Autor podaje etymologię lit. *bernas* 'dziecko; parobek'. Słowo pochodzi od rdzenia *ber* — 'nieść; rodzić', tak więc *bernas* początkowo znaczyło 'przyniesiony (atneštinis), zrodzony (pagimdytinis)', potem 'małe dziecko — dziecko i nakoniec — parobek'. Podobnie *berniokas* np. w Svėdasai oznacza 'starsze dziecko' ('paaugęs vaikas'), dalej zaś na północ i zachód oznacza już 'chłopaka'.

St. W.

SKARDŽIUS, Pr.: Smulkmenos [Drobiazgi]. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 215).

Lit. *medžias* 'drzewo; las' pochodzi od pie. przym. * *medhi̯os*. Początkowo * *medjas* znaczyło 'środkowy' (łac. *medius*), potem 'granica' (ros. *meža*, pol. *miedza*) i nakoniec 'las' (pierwotnie może tylko las rosnący „między" albo przy granicy) i 'drzewo'. żeńska postać przymiotnika zachowała się z żm. *mẽdė* 'las' oraz og. lit. *medžióti* 'polować'. *St. W.*

SKARDŽIUS, Pr.: Smulkmenos [Drobiazgi]. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 148).

Przytoczywszy opinie Spechta i Trautmanna, autor wyraża domysł, według którego lit. *bergždžias* 'bezpłodny' powstać mogło z * *berž* + *djas* (praindoeur. rdzeń * *b(h)er-ǧ*), albo z * *berž* + *d* + *jas*. *St. W.*

LEWY, E.: Lit. *dabar̃* „jetzt". (Indog. Forsch. 54. 1936, 46—47).

Lit: *dabar̃* należy zestawiać ze słow. *dobrъ* 'dobry' i *doba* 'czas'.

J. S.

HERMANN, E.: Mutter im Litauischen. (Indog. Forsch. 13. 1935, 98).

Wyraz *mótė* w lit. ma znaczenie tylko 'kobieta'; *pãmotė* natomiast oznacza 'macocha' [por. Augstkalns, Indog. Forsch. 53 1935, 195]. *J. S.*

AUGSTKALNS, A.: Lit. *mótė*. (Indog. Forsch. 13. 1935, 195).

Lit. *mótė*, wbrew temu, co stwierdził Hermann Indog. Forsch. 13 1935, 98, ma znaczenie 'uxor', zaś w Chrestomatii Woltera 390 wyraźnie znaczy 'matka'. W tym miejscu zresztą to może być wynik derywacji wstecznej do *motùlė*.

J. S.

BRENDER, F.: Lit. *kitóniškas* „anders beschaffen, andersartig" (Indog. Forsch. 13. 1935, 186).

Lit. *kitóniškas* powstało od *kìtas* na wzór *krikščióniškas*, *miesčióniškas*.

J. S.

SKARDŽIUS, P.: Sugli imprestiti dallo slavo dell'antico lituano (Studi Baltici 4. 1935, 45—49).

Zapożyczenia słowiańskie, służące do oddania pojęć, mających nazwy rdzennie litewskie, dostały się do litewskiej literatury archaicznej dlatego, że autorzy litewscy tej epoki znali dobrze język polski i że język litewski nie był wówczas językiem literackim [dodajmy: a przede wszystkim dlatego, że chodzi tu o przekłady oryginałów polskich]. *J. S.*

FRAENKEL, E.: Zur Behandlung der slavischen Lehnwörter im ostlitauischen Dialekte von Twerecz (Tverečius). (Indog. Forsch. 53. 1935, 123—134).

Uzupełnienia do pracy J. Otrębskiego: Wschodniolitewskie narzecze twereckie. Część III. Zapożyczenia słowiańskie, Kraków 1932. *J. S.*

FRAENKEL, E.: Baltische Miszellen. (Indog. Forsch. 52. 1934, 142—148).

1. Żmudzkie *paviedus* 'podobny' z *ie* = aukszt. *ė* należy zestawić z *pavèsti* 'polecić', *pasivèsti* 'powieść się'. — 2. Przykłady na wtórne *ai* w pierwiastkach z płynną lub nosową, jak również przykłady na wymianę *ei* z tautosylabicznym *en*. *J. S.*

FRAENKEL, E.: Zu den litauischen indefiniten Adverbien und Pronomina. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 54—58).

Autor obala zdanie Spechta, jakoby *kana kàs*, *kana kadà* itd. etymologicznie równały się takim połączeniom, jak stind. *kás cana*, *kadā cana* (i got. *waslvun* 'aliquis', *waslvun* 'jemals', Delbrück). Dowodząc tego, autor wykazuje 2 różnice między formami lit. z jednej strony a got. i stind. z drugiej: lit. *kana* zajmuje drugie miejsce, połączenia goc. i stind. są używane przede wszystkim w zdaniach zaprzeczonych. Po stwierdzeniu tych różnic, autor analizuje lit. *kana*. *Kana* 1. znaczy 'dokąd', 2. jest illat. (sg.) od *kas*. Formy zaimkowe w jęz. bałtyckich często dawały przysłówki o podobnym znaczeniu.

Żm. *tatras* powstało jako para do *katras* pod. wpł. *kas: tas* i in. Autor rozpatruje także lit, *kas nors*, łot. *kaût kas*, łot. i żm. *jeb kas*, lit. *bìle kas* i in.

Ostrze artykułu zwraca się przeciw zbyt pośpiesznym etymologiom „międzyjęzykowym" (indoeuropeistycznym). Autor niejako opowiada się za „autonomicznością" języków bałtyckich: dla uzyskania dostatecznego wyjaśnienia *kana kàs* i in. wystarczy operować danymi bałtyckimi. *St. W.*

AUGSTKALNS, A.: Baltische Miszellen. (Studi Baltici 4. 1935, 63—71).

1. Lit. *kumelỹs* 'źrebię' należy zestawiać ze st.-ind. *kumāra* 'dziecko, chłopiec' wbrew zastrzeżeniom Pokornego, KZ 56, 130 i n. 2. Dowkont używa spójnika *bet* w znaczeniu 'ponieważ'. 3. Lit. *tasgatis* (Wołonczewski) zawiera *-ti-*, enklityczny dat. Także forma enklitycznego dat. tkwi w żmudzkim *regiteis* 'videtur' = *regi-tie-s* 'regis tau'; również w *meldžiuoties* 'meldžiuo-s tau' (Ruhig, Mielcke). 4. Cytowane przez Sittiga, St. Balt. 3, 160, wyrazy na *-imas* nie stoją na równi z formacjami na *-umas*. Abstrakta na *-imas* istnieją jednak rzeczywiście w tekście Możwida; pochodzenie ich jest nieznane. 5. Lit. *luošas* (Specht, IF 42, 288) jest żmudzkim odpowiednikiem formy *ląšas*; również *suo-* < *są-* (np. w *sąžinė*). *J. S.*

SALYS, A.: Dar dėl Donelaičio pavardės [Jeszcze o nazwisku Donelaitisa]. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 214—215).

Autor dowodzi, że nazwisko to pochodzi od imienia * *Donelis*, zdrobniałej formy od * *Donys*, białor. *Данись*, zdr. od *Evdokim*. *St. W.*

JANULAITIS, A.: Donelaitis ar Duonelaitis? [Donelaitis czy Duonelaitis]. (Archivum Philologicum. 5. 1935, 213).

Sam pisarz pisał swoje nazwisko w postaci łacińskiej *Donalitius*, pierwszy zapis w aktach studenckich brzmi *Donaleitis*. Nazwisko to autor wiąże nie z *duonius*, *duonelis*, lecz z którąś z litewskich postaci imienia *Daniel*. *St. W.*

SKARDŽIUS, P.: Dėl priesagų vartojimo [W kwestji używania sufiksów]. (Židinys 23. 1936, 140—145).

Autor rozpatruje stosunek znaczeniowy formacji przymiotnikowych z suf. *-in* $\binom{-i-}{-e-}$ *-išk-*. Pierwsze oznaczają podobieństwo zewnętrzne, drugie — wewnętrzne. Widzimy u autora ciekawą tendencję normatywną, zmierzającą do używania jak najbardziej ścisłych czy charakterystycznych znaczeń wyrazów w języku literackim. *St. W.*

BŪGA, K.: Priesaga *-ng-* [Sufiks *-ng-*]. (Židinys 20. 1934, 534—541).

Nie dokończony artykuł zachowany w rękopisie w archiwum Bugi.

Sufiksy utworzone z samogłoski tematowej *i, ī, u, o, ā, ngh* $\binom{-o}{-\bar{a}}$ są wspólne Bałtom i Germanom (znają je także jęz. słowiańskie). Germ. *-inga-* nie pochodzi z **-enko-*.

Artykuł zawiera szereg wyjaśnień nazw miejscowych terenu bałtyckiego. *St. W.*

SKARDŽIUS, P.: Priesaga *-inga-* ir jos vartojimas [Sufiks *-inga-* i jego użycie]. (Vairas 11. 1934, 268—278).

Opierając się na sporym materiale zaczerpniętym z dawnego piśmiennictwa do Dowkonta włącznie, (brak przykładów z literatury nowoczesnej), z dialektów i słowników, autor ustala znaczenie sufiksu oraz jego typy i stwierdza, że niektóre formacje odimiesłowowe, jak np. *galintingas* znane są tylko w starszym języku Element historyczny artykułu przejawia się w ustalaniu kolejności powstawania różnych typów. *St. W.*

JONIKAS, P.: Mažosios Lietuvos rašto kalba (Keli bendrinės kalbos praeities bruožai) [Język literacki Małej Litwy (kilka rysów z przeszłości języka literackiego)]. (Židinys 22. 1935, 514—519).

Przegląd historyczny od XVI w. do doby obecnej z podkreśleniem szeregu odrębności języka M. Litwy, pomimo silnego wpływu współczesnego języka litewskiego. *St. W.*

SKARDŽIUS, P.: Priesaga *-inis* ir kilmininkas [Sufiks *-inis* a dopełniacz]. (Gimtoji Kalba 3. 1935, 84—86).

Odrzeczownikowe formacje *-in*$^{-i-}_{-ė-}$ mają węższe znaczenie niż dopełniacz rzeczownika. *St. W.*

SKARDŽIUS, P.: Priesaga *-inis* ir jos vartojimas [Sufiks *-inis* i jego użycie]. (Gimtoji Kalba 3. 1935, 67—70).

Autor wylicza 13 zasadniczych grup formacji utworzonych z sufiksem *-in* $^{-i-}_{-ė-}$. Za podstawową jego funkcję podaje „oznaczanie stosunków przynależności (priklausomybiniai santykiai), na zasadzie których przymiotnik z rzeczą lub jej właściwością łączy się powierzchownie, nie zaś wewnętrznie, istotnie" (70).

St. W.

ARUMAA P.: Intorno al nominativo di alcuni temi in consonante lituani. (Studi Baltici 4. 1935, 81—85).

Rzeczowniki o osnowie na *n* mają w niektórych dialektach litewskich w nom. sg. formy na *-uoi (vanduoi* itd.) i na *-uva (mėnuva)*. Zmiana *-o—-a* zostaje w związku z wytworzeniem się przejściowej głoski *v*, bo obok form na *-uva* istnieją formy na *-uo*. Obok dawnego *mėnuo* istnieją dialektyczne formy *mėnesis, mėnas, mėnis*; formę *mėnas* błędnie interpretował Brugmann, Grdr. II-e, 1, 526, jako neutr. **mēnos*.

J. S.

FRAENKEL, E.; Das Präsens von eiti „gehen" im Fischerlitauischen des Kurischen Haffs. (Archivum Philologicum. 5 1935, 101—102, 102—103 streszczenie po litewsku).

Formy *eĩdant* 'idąc', *àteidant* 'przychodząc' pochodzą z *eid* (= *eit*, 3 os. cz. ter., przed dźwięcznym nagłosem). Do powstania tych form mogły się przyczynić również inne okoliczności: na wzór stosunku *bėginėti, tekinėti* do *bė̃gant (bė̃gu), tẽkant* (*tekù*) obok *eidinėti* powstało *eĩdant*—pewną rolę odegrało również *d* pol. *idę* i ros. *idu*.

St. W.

SENN, A.: Die athematischen Verba in Mikalojus Dauksza's Schriften (Studi Baltici 4. 1935, 86—122).

Kompletny wykaz atematycznych form czasowników z Postylli Daukszy, Katechizmu Daukszy, Katechizmu Anonima z r. 1605. Dodano atematyczne formy, wybrane z innych autorów przez Bugę, Spechta i Bezzenbergera.

J. S.

FRAENKEL, E.: Calchi semantici e sintattici dallo slavo nel lituano del territorio di Vilna. (Studi Baltici 4. 1935, 25—44).

W wielu wypadkach litewskie konstrukcje językowe są wiernym przykładem odpowiednich zwrotów słowiańskich. Dotyczy to zwłaszcza formuł z życia codziennego. W zakresie aspektu czasownikowego wpływ słowiański wyraża się w użyciu czasowników na *-dinėti* dla oddania słowiańskich formacji iteratywnych i duratywnych. Widać to zwłaszcza po zwrotach, oznaczających 'zaczynać' lub 'kończyć', gdzie niedokonaność jest wymagana. Szczególnie ciekawą formacją, odbijającą wpływ słowiański, są czasowniki na *-ùili, -ũju*.

J. S.

BLÜMEL R.: Bereichsakkusativ im Litauischen (Indog. Forsch. 53. 1935, 104—105).

Acc. względu w litewskim ma odpowiedniki już u Homera.

J. S.

SENN, A.: Distributive Apposition im Litauischen (Indog. Forsch. 54. 1936, 44—46).

Litewskie przykłady na t. zw. *appositio distributiva* (Havers, Handbuch d. erkl. Syntax, 1931, § 47).

J. S.

Łotwa.

ADAMOVIČS, L.: Daži raksturīgi vaibsti mūsu senču garīgajā sejā [Manche charakteristische Züge im geistigen Antlitz unserer Vorfahren]. In verkürzter Form als akademische Rede vorgetragene Betrachtungen am 15. Jahresfeste der lettischen Universität, 28.IX. 1934. (Izgl. Min. Mēnešr. 1934, 2, 435—443).

Das lettische Nationalbewusstsein blieb selbst in den Zeiten der materiellen und geistigen Knechtung lebendig und fand in Männern wie J. Alunāns, Kr. Barons, Fr. Brīvzemnieks, J. Cimze, A. Kronvalds eifrige Verfechter. Sie interessierten sich auch lebhaft für ihre lettische Muttersprache und liessen ihr eifrige Fürsorge angedeihen. *E. F.*

LEJNIEKS, K.: Vai latviešu valodai jāizmirst? (Elverfelda bažas par latviešu pārvācošanos) [Muss die lettische Sprache aussterben? Elverfelds Besorgnisse wegen der Germanisierung der Letten]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 1, 518—527).

Nach Aufhebung der Leibeigenschaft der lettischen Bauern (Gesetz vom 30.VIII.1817; transitorische Periode bis zur definitiven Durchführung im Jahre 1833) trachteten viele Letten darnach, sich ihren ehemaligen Herrn auch in der Sprache anzugleichen. Ausser dem von Lejnieks abgedruckten diesbezüglichen Abschnitt von Launics, des Pfarrers von Grobin, Büchlein „von der Freiheit und ihrer Einführung in Kurland" (1819) bezeugen dies auch Elverfelds zwei Briefe aus Apprikken vom 4.II.1819 und vom 19.II.1819 an seinen Bruder in Mitau. Elverfeld klagt über den jüngeren Stender, der schon 1785 in der Vorrede zu seinem geschichtlichen Liederbuche die Germanisierung der lettischen Bevölkerung empfahl. Die von Elverfeld in einem Briefe vom 5.V.1817 an Prof. Pauker erwähnte Gesellschaft für kurländische Literatur hat die lettische Sprache zu Ehren gebracht. *E. F.*

BĒRZIŅŠ, L.: Latviešu skolas pirmsākumi rakstniecības gaismā [Die Uranfänge der lettischen Schule im Lichte der Literatur]. (Rakstu krājums, human. raksti, 22. 1936, 140—160).

Vorlesung im wissenschaftlichen Komitee am 2.III.1934. Verf. schildert den pädagogischen Einfluss von Mancelius bis zum 19. Jahrhundert. Er druckt einschlägige Stellen aus Mancelius' Postille ab, ferner aus Joachim Baumanns Predigtbuch (1746), aus verschiedenen Schriften des alten Stender, die ihn als praktischen Pädagogen bekunden, aus Karl G. Elverfelds hexametrischem Idyll *Bērtulis un Maija* (1804), des blinden Heinrichs Gedicht „an mein Vaterland Kurland", Chr. Launics' „Buch der christlichen Liebe für Kinder" (1808), endlich aus der Replik der Gesinnungsgenossen Elverfelds, die an den für möglichste Anpassung der Letten an die Deutschen eintretenden jüngeren Stender gerichtet war. *E. F.*

BALODIS, F.: Ein Denkmal der Wikingerzeit aus Semgallen, Lettland. (ESA 9, 399—404). Deutsch.

Der Verf. beschreibt erst eine kleine Bronzefigur eines Wikings (?), die bei Untersuchung des semgallischen Burgberges Tiči, Gem. Daugmale, auf dem Südufer der Düna gefunden ist. Datierung: II Jh. n. Chr. Der Verf. meint dann, dass Tiči

zu den wichtigsten vorgesch. Ortschaften gehört. Vielleicht hat der Fürst von Polock im Jahre 1106 bei Tiči eine grosse Niederlage erlitten. Bewohnt war der Burgberg seit der vorchristlichen Eisenzeit. *J. L.*

BALODIS, F.: Die lettischen Burgberge nach den Grabungen der letzten Jahre (SMYA—FFT 40, 200—211). Deutsch.

Bis zum Jahre 1934 hat die Denkmälerverwaltung bereits 323 Burgberge in Lettland ausgemessen und auch schon publiziert. Der Verf. beschreibt auch die grossen Ausgrabungen des Generals Nagevičius auf dem kurischen Burgberge in Apule bei Skuodas in Litauen. Verf. zieht auch sowohl burgtechnische als auch soziale und staatliche Schlussfolgerungen. *J. L.*

ŠTURMS, E.: Zur Vorgeschichte der Liven. (ESA 10, 25—53). Deutsch.

Eine Übersicht der neuesten Forschungsresultate der Archäologie des sogenannten Livengebiets. *J. L.*

LĪDEKS, OSWALD: Darbs mūsu folkloras laukā [Die Arbeit auf dem Gebiete unserer Folklore]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 2, 336—341).

Auch auf Volkslieder und Märchen als Quelle uralter Bräuche wird eingegangen. Namentlich Letgalen liefert reiches, noch keineswegs ausgeschöpftes Material. *E. F.*

UNAMS, Ž.: Kr. Barona personības latviskais mirdzums [Der lettische Schimmer von Chr. Barons Persönlichkeit]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 2, 287—292).

Die fundamentale Volksliedersammlung Barons und Wissendorfs beschäftigte Baron jahrzehntelang und ist ein leuchtendes Beispiel seiner glühenden Liebe zum lettischen Volkstum. *E. F.*

ENDZELIN, J.: Krišjāna Barona nozīme latviešu filoloģijā. Runa Kr. Barona 100. dzimšanas dienas atceres svinībās š. g. 31. oktōbrī [Chr. Barons Bedeutung in der lettischen Philologie. Rede bei der Erinnerungsfeierlichkeit von Chr. Barons 100. Geburtstage am 31.X. 1935]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 2, 437—443).

Die Aufgaben, die Chr. Barons Volksliedersammlung dem Sprachforscher, Literaturhistoriker, Mythologen, Geschichtsforscher gestellt hat, bezw. noch stellt. Über die Festsitzung der lettischen Universität am 31.X.1935 berichtet E. Blese ebd. 522—523. *E. F.*

ANCĪTIS, KR.: Krišjāna Barona mūža darbs [Chr. Barons Lebensarbeit] (Ceļi 7, 1936, 13—20).

Referat auf der Morgenfeier zur Erinnerung an Chr. Baron, die von den Philologie -und Philosophiestudenten der lettischen Universität am 31.X.1935 veranstaltet wurde. Der Vortragende spricht auch über die Gesichtspunkte, die Baron und seine Mitarbeiter bei der Anordnung der lettischen Volkslieder leiteten. *E. F.*

JANSONS, J. A.: Kr. Barona vieta mūsu kultūras dzīvē [Chr. Barons Platz in unserem Kulturleben]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 2, 443–460).

Der Einfluss Valdemārs auf Baron. Kr. Barons allmähliche Emancipierung von der deutschen „kulturellen Bevormundung". Die Wichtigkeit seiner Volksliedersammlung als Quelle der älteren lettischen Geistesgeschichte. *E. F.*

BANDREVIČS, A.: Kr. Barona skolas gadi [Chr. Barons Schuljahre]. (Ceļi 6. 1935, 31—33).

Kapitel aus unpublizierten Materialien von A. Bandrevičs und seiner Sammlung von Erinnerungen. Die entbehrungsreiche Zeit Chr. Barons als Schüler des Mitauer Gymnasiums, wo ihn u. a. auch der als Sprachwissenschaftler hervorgetretene von Paucker im Griechischen unterrichtete. *E. F.*

TREUERS, K.: Par Kr. Barona mājskolotāja gadiem [Von den Hauslehrerjahren Chr. Barons]. (Ceļi 6. 1935, 33–34).

Auszug aus einem Briefe von Chr. Barons Schwestersohn K. Treuers in Windau an Chr. Ancītis am 22.IX.1935. *E. F.*

ARONU MATĪSS (MATTHIAS ARON): Daiņu tēva piemiņai [Zur Erinnerung an den Vater der Lieder]. (Ceļi 6. 1935, 29—31).

Die Unterstützung, die der Verf. Chr. Baron bei der Ausgabe der lettischen Volkslieder gewährte. *E. F.*

UNAMS, Ž.: Kr. Barona vēstules [Chr. Barons Briefe]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 2, 580—592).

In diesen an seinen langjährigen Freund Fr. Brīvzemnieks oder dessen Gattin gerichteten Briefen schildert Chr. Baron nicht nur Anordnung und Fortschritt seiner Volksliedersammlung, sondern nimmt auch warmen Anteil an dem Ergehen des wegen seiner Krankheit meist im Auslande lebenden Genossen bis zu dessen Tod am 2. (15.) IX. 1907. *E. F.*

ENDZELIN, J.: Neuabdruck von Besprechungen von Barons und Wissendorfs Werk „Latvju daiņas", a) in Austrums 1904, Nr. 7, 553—557, b) in Известия отделения русск. яз. и словесн. акад. наук 11 (1916), 2, 313—319 (aus dem Russischen ins Lettische übertragen von K. Draviņš). (Ceļi 6, 1935, 40—51).

BIČOLIS, J.: Latviešu tautas dziesmu chronoloģijas problēma [Das Problem der Chronologie der lettischen Volkslieder]. (Ceļi 7. 1936, 171–212).

Ausser der Geschichte des Problems geht Verf. noch auf die stofflichen Kriterien, auf Wortgebrauch, Metrik, Stilmittel und die Unterstützung durch andere Wissensgebiete ein. *E. F.*

GRASE, HELGA: Individuālais un sabiedriskais elements latviešu tautas dziesmās [Das individuelle und das

gesellschaftliche Element in den lettischen Volksliedern]. (Ceļi 6. 1935, 118—123).

BIČOLE, L.: Materiāli [Materialien]. (Ceļi 5. 1935, 86—87).

Volkslied, vorgetragen von der 70 jährigen Līze Grīnvalde aus Jurgaiši, Gemeinde Bukaiši (im S. Lettlands, unweit der litauischen Grenze). *E. F.*

KURCALTS, K.: Dainu redzes un dzirdes gleznas [Bilder des Gesichts -und des Gehörsinns in den Volksliedern]. (Ceļi 7. 1936, 125—137).

Auch kombinierte Bilder aus beiden Sinnessphären finden sich. Objekte der lebenden und leblosen Natur werden oft personifiziert. *E. F.*

AUGSTKALNS, A.: Aizmirsts latviešu sakāmvārdu un mīklu krājums [Eine vergessene Sammlung lettischer Sprichwörter und Rätsel]. (Ceļi 6, 1935, 169—202).

Es handelt sich um die von J. Altmann besorgte, aus H. Webers Nachlass in das baltische Institut der Universität Leipzig übergegangene Sammlung. Ein weiteres Exemplar befindet sich in der Bibliothek der kurischen literarischen Gesellschaft im Museum in Mitau. Altmann war am 1. März 1814 in Potsdam geboren und starb dort am 10 Juni 1873. *E. F.*

KĀRKLIŅŠ, K.: Skaņu simbolika [Lautsymbolik]. (Ceļi 4. 1934, 54—60).

Beispiele hierfür aus moderner lettischer Dichtung. Häufig ist Alliteration bedeutungsverwandter, z. T. onomatopoetischer Wörter. Durch ständigen Gebrauch bestimmter Anlautgruppen werden Gefühlsnuancen hervorgerufen. *E. F.*

BIČOLIS, J.: Latviešu tautas dziesmu vokālisms [Der Vokalismus der lettischen Volkslieder]. (Ceļi 4. 1934, 73—89).

Über Harmonie, Assonanz, Reim und ihre Rolle im Aufbau der Volkslieder nebst den von ihnen ausgeübten Einwirkungen auf die Stimmung des Hörers oder Lesers. Ausgleich der Flickvokale. *E. F.*

ANCĪTIS, K.: Pārstatītais akcents nevācu dzejā [Der umgestellte Akcent in der undeutschen Poesie]. (Ceļi 7. 1936, 116—124).

Die Akzentverschiebung tritt vor allem in Kompositen und in Verbindung mit der Negation zu Tage. Wenn auch gelegentlich die noch nicht konsequent angewandte Zusammenschreibung von Negation und Verb etwas auf die Betonung seitens der altlettischen Schriftsteller, die wegen ihrer deutschen Herkunft vielfach nur unvollkommen das Lettische beherrschten, eingewirkt haben mag, so ist doch eine Anzahl Beispiele sprachlich begründet, zumal auch die heutige lettische Volkspoësie nicht frei von unregelmässigen Betonungen ist.

E. F.

VASARIŅA, ELZA: D a ž i a p c e r ē j u m i p a r l a t v i e š u d z i e s m u m e t r i k u [Verschiedene Betrachtungen über die Metrik der lettischen Volkslieder]. (F.B.R. 16. 1936, 8—24).

1. Volkslieder ohne Cäsur. 2. Flickvokal *i* am Ende der 2. Dipodie. 3. Flickvokale im ersten und dritten Fuss, wo gern *Dievis*, *tēvis* statt *Dievs*, *tēvs* erscheinen. *E. F.*

TROST, P.: Z u r V e r s g e s t a l t d e s l e t t i s c h e n V o l k s l i e d e s. (Studi Baltici 5. 1935/6, 109—111).

„Die sieben- und sechsilbige Zeile des Volksliedes ist nicht Zufall der Sprachgeschichte, sondern Gebilde des Kunstwollens". — „Der Halbvers wird durch Unterodnung unter *einen* Hauptton als Betonungseinheit abgehoben. Die eigenmächtige Einheit wird durch einen starken Nebenton gegliedert". *E. F.*

BIČOLIS, J: P a r e l ī s i j u l a t v i e š u t a u t a s d z i e s m ā s [Von der Elision in den lettischen Volksliedern]. (Ceļi 6. 1935, 282—286).

In manchen Fällen ist die Elision nur scheinbar, sei es, dass sie im Dialekt verankert ist, sei es, dass der Endvokal durch die Cäsur vom Wortkern abgetrennt wird. Manchmal wird kürzeren Formen von den Sängern eine falsche Funktion zugeschrieben. Auch die Vorliebe für eine bestimmte Silbenzahl kann die Elision hervorrufen. *E. F.*

PLUKŠS, K.: E u f ē m i s m s l a t v i e š u t a u t a s d z i e s m ā s [Der Euphemismus in den lettischen Volksliedern]. (Ceļi 5. 1935, 31—41).

1. Die Mittel des Euphemismus (besonders auch die Anwendung von Fremdwörtern), 2. Metapher 3. Metonymie, 4. Antiphrase, 5. einige besondere Fälle von Euphemismus in Volksliedern, besonders Umschreibungen von „sterben" und „Tod" sowie der Bezeichnungen von Wolf und Bär (Beitrag zum „Tabu"). Voces mediae wie *slavīte* „Ruhm" im Sinne von „übler Ruf" usw. *E. F.*

BĒRZIŅŠ, L.: D a ž i s t i l a j a u t ā j u m i l a t v i e š u t a u t a s d z e j ā [Verschiedene Stilfragen in der lettischen Volkspoesie]. (Ceļi 4. 1934, 39—50).

1. Praeteritum für Futur und Praesens. 2. Wortwahl. Epitheta ornantia. Veraltete Ausdrücke, die missverständlich wirken können. Einfügung fremder Wörter und Sätze. 3. Besondere Konstruktionen, Prägnanz, Zeugma. 4. Ellipse (die im Volkslied nicht zu häufig ist); s. über Stilistisches in den lett. Volksliedern auch B ē r z i ņ š in Latviēšu literātūras vēsture [Lettische Literaturgeschichte] 1 (Riga 1935), 271—324. *E. F.*

DRAVIŅŠ, K.: A t s k a ņ a s. A t s k a ņ u i z c e l š a n ā s [Reime. Entstehung dieser]. (Ceļi 4. 1934, 24—27).

Fortsetzung der Arbeit über diesen Gegenstand in Ceļi 3 (1933), 132—166 (Balticosl. 2,235). Auch andere idg. und nichtidg. Völker werden herangezogen. *E. F.*

AUGSTKALNS, A.: Pirmie latviešu teksti un grāmatas [Die ersten lettischen Texte und Bücher]. (Latviešu literātūras vēsture=lettische Literaturgeschichte II, 1935, 21—40).

Gute Übersicht über die geistlichen und weltlichen Schriften und Verfügungen des 16. und 17. Jahrhunderts. Auch kleinere Textproben aus weniger bekannten Autoren nebst Faksimiles. E. F.

STRAUBERGS, J.: Primais rīkojums par skolu ierīkošanu Vidzemē, 1686 g. jūlijā. [Die erste Verfügung über die Schuleinrichtung in Livland, im Juli 1686]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1936, 1, 51—57).

Diese erste offizielle Verfügung wurde von dem livländischen Generalsuperintendenten Fischer erlassen. Das Dokument entdeckte Straubergs im Archiv des livländischen Generalkonsistoriums in Stockholm. Es enthält eine Bekanntmachung über die Ausführung einer ordnungsgemässen Katechisierung entsprechend dem Synodebeschlusse von 1676, als Anhang die Schulverordnung. In Livland herrschte grosser Mangel an Lehrkräften. Teilweise mussten ältere begabte Schüler in die Bresche springen. Auch Glück bemühte sich um die Hebung des lettischen Bildungsniveaus, nach seiner Gefangennahme durch die Russen sein Schüler A. Pusvaitis, der sich eingehend in die lettische Bibel, den Katechismus und andere Schulbücher vertiefte. Überhaupt stand im 17. Jahrhundert in den Dorfschulen die Religion im Mittelpunkt des Unterrichts, und man begnügte sich meist, den Kindern die Lektüre des Katechismus zu erleichtern. E. F.

STRAUBERGS, J.: 1615 g. dziesmu chronoloģija [Die Chronologie der Lieder des Jahres 1615]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1934, 2, 534—543).

Älteste Arbeit und Grundlage der lettischen Literatur sind nicht die Ausgaben von 1585/6, sondern Ecks Handbuch des Jahres 1537, das in der Ausgabe von 1615 untergebracht ist. Man gelangt daher für die Anfänge des lettischen Schrifttums 50 Jahre höher hinauf. E. F.

AUGSTKALNS, A.: Vecs 51. psalma tulkojums (jauns veclatviešu teksts) [Eine alte Übersetzung des 51. Psalms, ein neuer altlettischer Text]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1934, 2, 346—354. mit Ergänzungen Ceļi 5 (1935), 57).

In sprachlicher Beziehung den Undeutschen Psalmen und Gesängen von 1586/7 und dem in den Katechismus von 1615 eingefügten Abschnitte nahestehend. Der Übersetzung liegt im wesentlichen die Vulgata zu Grunde; jedoch fehlt es auch nicht an Einflüssen der Lutherischen Wiedergabe. Sprachgefühl weitgehend deutsch. Von Mancelius unterscheidet sich die Flexion durch Bevorzugung von *e* in den Endungen. *slahwe* „Ruhm" statt *slava*, *-e* in Übereinstimmung mit lit. *šlovė*. Der Verfasser hält sich möglichst an die deutsche Orthographie. E. F.

STRAUBERGS, J.: 1586 g. latviešu katķisma avoti un tulkošanas laiks [Die Quellen und Übersetzungszeit des

lettischen Katechismus von 1586]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 2, 151—162).

Der Katechismus beruht z. T. auf einer Übersetzung, die älter als das Lutherische Enchiridion ist. Besonders stimmt er zu dem niederdeutsch geschriebenen Katechismus der Laienbibel von 1525—1530. Straubergs vergleicht die lettische Fassung des Dekalogs mit der niederdeutschen und hebt die Abweichungen von Luther hervor. Freilich ist nicht zu entscheiden, aus welcher niederdeutschen Ausgabe der lettische Katechismus von 1586 übertragen worden ist. Jedenfalls sind die Anfänge der lettischen Literatur in Riga zu suchen. *E. F.*

BĒRZIŅŠ, L.: Garīgās rakstniecības uzplaukšana. 1. Juris Mancelis, 2. Kristofers Firekers, 3. Latviešu bībele [Das Aufblühen der geistlichen Literatur. 1. Georg Mancelius, 2. Kr. Füreker, 3. die lettische Bibel]. (Latviešu literātūras vēsture=Lettische Literaturgeschichte 2, Riga 1935, 41—61).

STRAUBERGS, J.: Latviešu rokas grāmatas 350 gadi [350 Jahre des lettischen Enchiridions]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1936, 1, 471—480).

Hauptredaktor des Enchiridions von 1586/7 war Kr. Mike, die weiteren Mitarbeiter Lembrek, Pfarrer in Tukum, Reimer, Pfarrer in Bauske, Wegmann, Pfarrer in Frauenburg. Rivius hat sich nur als Kompilator betätigt. Mike (Mixius) aus Riga war vielleicht der Sohn des 1555 gestorbenen und in der Rigaer Domkirche beigesetzten Kr. Michaelis. Von 1562 an studierte er in Rostock, wurde 1586 Pastor in Riga. Die erste Ausgabe des Enchiridions enthält Katechismus, Perikopen, Passionsgeschichte und eine Sammlung von religiösen Liedern. Die Übersetzung des Katech. fusst auf der von 1530. Die Ausgabe des Enchir. von 1586/7 und von 1615 bilden die Grundlage für die weitere Entwicklung der lettischen Literatur. Aus ihnen erkennt man zwei orthographische Tendenzen der Zeit vor Mancelius. Die eine verwendet grösere Sorgfalt auf Ligaturen und Vokallängen; die zweite drückt lange Vokale nur selten besonders aus und vereinfacht die Ligaturen. Die Schwankungen der lett. orthographischen Praxis hängen mit der geringen Einheitlichkeit der damaligen deutschen Rechtschreibung zusammen, diese wieder mit dem beginnenden Übergang vom Nieder -zum Hochdeutschen in Lettland.

E. F.

AUGSTKALNS, A.: Wens stippers pils gir muse Dews; 16. g. s. dziesmas rokraksts [„Ein feste Burg ist unser Gott". Eine Liederhandschrift des 16. Jahrhunderts]. (Ceļš, Riga, Ausgabe der Hauptverwaltung der evg.-luther. Kirche, 1. 1935, 28—33).

Neubearbeitung dieses Liedes, das handschriftlich in das auf der Dorpater Universitätsbibliothek aufbewahrte Evangelienbuch von 1587 eingetragen ist. Es wurde zuerst von Endzelin 1903 entdeckt und publiziert, 1927 nochmals von Sehwers, der Endzelins Arbeit nicht erwähnt. Nach Augstkalns' Ansicht ist diese Übersetzung des Lutherliedes vielleicht nicht ohne Bedeutung für die gedruckte Wiedergabe von 1615. *E. F.*

AUGSTKALNS, A.: Kāds senu laiku notikums un raksts. Jauns veclatviešu teksts [Eine gewisse Begebenheit und Schrift aus alten Zeiten. Ein neugefundener altlettischer Text]. (Ceļi 4. 1934, 65—72).

Gerichtliche Entscheidung und Todesurteil gegen einen Brandstifter aus dem Jahre 1655. In orthographischer Hinsicht an Mancelius erinnernd. Loc. sg. des Demonstr. *tanai*, Kontamination von *tai* und *tanī* (vgl. Endzelin Lett. Gr. 389 über mittellett. *tainī*). *E. F.*

ZĒVERS (SEHWERS), J.: Vēl kāds līdz šim nepazīstams Andreja Geceļa (Getzel) latviešu valodas piemineklis [Noch ein bisher unbekanntes lettisches Sprachdenkmal von Andreas Getzel]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1934, 1, 423—434).

Ergänzung zu der Balticosl. 2,237 besprochenen Arbeit des Verf., der in seiner neuen Publikation zugleich Straubergs Ansichten über Getzel (Balticosl. 2,237) bekämpft. Dieses Denkmal, das Gebete und kirchliche Angelegenheiten enthält, ist am Schlusse von Mancelius' Vade mecum eingebunden und entstammt dem Zeitraume zwischen 1643 und 1653. Der handschriftliche Duktus beweist, dass es von Getzel selbst niedergeschrieben ist. In orthographischer Hinsicht lehnt sich der Autor an Mancelius an. Dat. Instr. pl. auf *-ms* und *-m*, Illativadv. auf *-n*, Pron. poss. auch von den plur. Personalia aus. Gelegentliche Fortlassung des Refl. hinter dem Verbum oder Wiederholung in der flektierten Form. Erstarrung des Nom. sg. m. partic. praeter. act. in periphrastischer Konjugation. Germanismus der Präpositionalsyntax. Besonderheiten des Wortschatzes. Abdruck der ersten Gebete und der Defintion der Sünde. *E. F.*

MELANDER, TOINI: Kāds 1682. gada laimes vēlējums latviešu valodā [Ein Gratulationsschreiben von 1682 in lettischer Sprache]. (Ehrengabe A. Tentelis, 1936, 149—153).

Von T. Zeids aus dem Finnischen ins Lettische übersetzte Arbeit. Es handelt sich um ein von Erich Johann Footangell aus Kaermundöö in lettischer Sprache am Schlusse der Aboer Dissertation *De subtilitate* von Christian Alander, die dieser am 2.XII.1682 verteidigte, auf ihn verfasstes Glückwunschschreiben. Chr. Alander wurde 1660 in Finström auf der Insel Ösel als Sohn eines Pastors geboren. 1679 wurde er auf der Akademie in Abo immatrikuliert, 1682 auf Grund der genannten Arbeit zum Magister promoviert. Er starb dort 1704 als Professor der Eloquenz. Erich Johan Footangell wurde am 25.VIII.1662 in Livland geboren und entstammte einer angesehenen schwedisch-finnischen Familie. Am 1.5.1683 teilte er sich mit seinem Bruder in die mütterlichen Güter und starb unverheiratet in Abo am 18.III.1695. Sein lettischer Glückwunsch ist älter als der erste bisher entdeckte in finnischer Sprache, der sich in der Dissertation *Aboa vetus et nova* von Daniel Juslenius aus den Jahre 1700 findet. *E. F.*

ZĒVERS (SEHWERS), J.: Kāds līdz šim nepazīstams 17. gadu simteņa latviešu valodas piemineklis [Ein bisher unbekanntes lettisches Sprachdenkmal aus dem 17. Jahrhundert]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1934, 2, 459—471).

Eine Reihe von Versen zu den Sonntagen des Kirchenjahrs. Besitzer und Verfasser des Albums, in dem auser diesen Dichtungen noch verschiedene Grabgesänge auf die am 20.III.1659 beerdigte Jungfrau Gertrud Holler stehen, und das sich in der Rigaer Gesellschaft für Geschichts -und Altertumskunde befindet, war Bartholomäus Stübner. Seine Poësien erstrecken sich über den Zeitraum von 1656—1696. E. F.

STRAUBERGS, J.: Jaunatrastais garīga satura rokraksts Stockholmā (17. g. s. beigās). Teksti, analize, pielikumi [Ein neugefundenes Manuskript geistlichen Inhalts in Stockholm aus dem Ende des 17. Jahrhunderts. Texte, Analyse, Beigaben]. (Ceļi 6. 1935, 209—248).

Im schwedischen Staatsarchiv 1935 endteckt. Die Handschrift steht mit der Anklage gegen den Geistlichen von Lemsal Rizeners, der wegen seines rechthaberischen Wesens grossen Anstoss erregte, in Verbindung. Bei einer Kirchenvisitation wurde Fischer und E. Glück das Manuskript von dem Lehrer von St. Katharinen Neander überreicht. Dieser behauptete, es von Rizeners empfangen zu haben, der darnach die Jugend in der Religion unterrichtete. Es ist aber anzunehmen, dass Rizeners selbst, der nur schwach lettisch konnte, nicht der Verfasser ist, eher Depkin. Bei der Analyse des Inhalts, die A. Augstkalns vornimmt, zieht dieser auch andere Texte zum Vergleich heran. Der Anonymus hat Fischers deutschen Katechismus unabhängig von Glück in einer für den Laien verständlichen Form umgearbeitet. Die Handschrift enthält ausser dem Katechismus noch Kirchengebet (Beichte) und Predigt. Im Anhang weist Augstkalns darauf hin, dass die vormancelische Orthographie auch nach Mancelius' Reform noch längere Zeit im inoffiziellen und alltäglichen Gebrauch war, was auch durch unser Manuskript bestätigt wird.

E. F.

STRAUBERGS, J.: Latviešu teksti no Rīgas ķemerejas tiesas aktīm [Lettische Texte aus den Akten des Rigaer-Kämmereigerichts]. (Ceļi 5. 1935, 71—76).

Die Schwurtexte sind im 17. Jahrhundert von Michael Gerdsons aus dem Deutschen ins Lettische übertragen worden. E. F.

AUGSTKALNS, A.: Valodas piezīmes jaunajiem zvēresta tekstiem [Sprachliche Bemerkungen zu den neuen Schwurtexten]. (Ceļi 5. 1935, 76—78).

Am besten und tadelfreiesten ist das Lettische der ersten drei Eide, ungeschickt dagegen das der Klagevorbeugungsverordnung. Der Zeugeneid von 1722 weist altes *esmi* „ich bin" auf an Stelle des analogischen, heute ausschlieslich üblichen *esmu*, ferner *tehc* (d. i. *tiek*) „so sehr" für gewöhnliches, proklitisch verkürztes *tik*. Interessant sind auch die mannigfachen Lehnwörter. E. F.

AUGSTKALNS, A.: Vēl viens zvēresta teksts [Noch ein Eidestext]. (Ceļi 5. 1935, 79).

Eid aus dem Jahre 1680, publiziert 1832 von K. Hugenberger in den *Latviešu avīzes*. Augstkalns macht auf die durch die deutsche Herkunft der Schreiber verursachten Lesefehler aufmerksam. E. F.

MISIŅŠ, J.: Trīs XVII gadu simteņa gadījuma dzejoļi [Drei Gelegenheitsgedichte des 17. Jahrhunderts]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 2, 592–599).

Auf der Rigaer Stadtbibliothek. Drei Hochzeitsgedichte auf evangelische Pfarrer. Eins stammt von Andreas Baumann, zwei von ihm oder von Liborius Depkin. *E. F.*

AUGSTKALNS, A.: Astonpadsmita gadu simteņa apsveikuma dzejolis (1729 g.). Līdz ar piezīmēm par latgaliešu rakstniecības sākumu [Ein Begrüssungsgedicht des 18. Jahrhunderts (1729). Zusammen mit Bemerkungen über den Beginn der letgalischen Literatur]. (Ceļi 5. 1935, 42—48).

AUGSTKALNS, A.: Latviešu fragmenti 17. g. s. beigu Liepājas aktīs [= Lettische Fragmente in den Libauer Akten von Ende des 17. Jahrhunderts]. (Veltījums Izgl. min. un prof. A. Tentelim=Ehrengabe für den Bildungsminister und Professor A. Tentelis; zu dessen 60. Geburtstage am 23.IX. 1936, 115—144). Rec. Blese, E. (Izgl. Min. Mēnešr. 1936, 2, 754).

Inhaltsangabe verschiedener Protokolle des Kirchen-, Schul-, Gerichts-, Verwaltungs-, Stadtfinanzwesens. Diese sind zwar deutsch geschrieben, enthalten aber eine Reihe von lettischen Termini und Namen. Verf. druckt zum Schlusse Auszüge aus den Urkunden ab. In eine sind lettisch abgefasste Eide eingestreut, die Verf. orthographisch und grammatisch würdigt. Er spricht auch über die lettischen technischen Ausdrücke in den Protokollen sowie über die damals vielfach noch nicht festen lettischen Familiennamen (teilweise Suffixschwankungen oder nur Angabe des Vaters oder Berufs; gelegentlich Spitznamen; also Analoga zu dem aus anderen Gebieten Bekannten). *E. F.*

ZOMMERS, T.: Latviešu teksti zviedru laiku Vidzemes tiesu protokolos [Lettische Texte in Landgerichtsprotokollen Livlands aus der Schwedenzeit]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1936, 1, 399—407).

1. Zaubersprüche mit den deutchen Entsprechungen aus der 2. Hälfte des 17. Jahrhunderts. 2. Schwurformeln und Eide vor dem Rigaer Landgericht aus derselben Zeit. 3. Solche vor dem Rigaer Burggericht, dem Rat in Wenden und dem dortigen Landgericht aus der gleichen Epoche. *E. F.*

SPRŪDŽS, A.: Pirmie raksti latgaliešu izloksnē [Die ersten Schriften letgalischer Mundart] (Latviešu literātūras vēsture=Lettische Literaturgeschichte, 3, 1935, 83—89).

Von J. Sproģis' Eid vom 25.XI.1688 bis zum Jahre 1904 (Abschaffung des Schriftenverbots). *E. F.*

LEJNIEKS, K.: Burkards Valdis — latviešu aizstāvis 16. gadsimtā [Burchard Valdis—ein Verteidiger der Letten im 16. Jahrhundert]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1936, 2, 485—493).

Valdis, geboren in Allendorf in Hessen zwischen 1480 und 1490, wirkte in Riga von 1523/4 ab. 1523 hatte ihn der Erzbischof von Riga Jasper Linde zusammen mit zwei anderen Mönchen zum deutschen Kaiser Karl V. und zum Papst geschickt, um sie um Hilfe im Kampfe gegen die Ketzer in Riga zu bitten. Jedoch zog er 1524 nach seiner Rückkehr nach Riga das Mönchgewand aus und betätigte sich fortan im Dienste der Reformation. Während der politischen Wirren 1536 geriet er in die Gefangenschaft des Ordens und brachte 3 1/2 Jahre auf der Festung in Bauske, Wenden und Wiland zu. 1541 war er Luthers Schüler in Wittenberg und wirkte als lutherischer Pfarrer von 1544 bis zu seinem Tode 1556 in Abterode in der Nähe seiner Heimatstadt Allendorf. Er ist Verfasser des religiös-politischen Pamphlets „der verlorene Sohn", in dem beissend der Papst, die katholischen Priester und Mönche verspottet werden, ausserdem einer grossen Fabelsammlung *Aesopus* (1. Aufl. Frankfurt am Main 1548). Lejnieks veröffentlicht eine dieser Fabeln (vom Hund und Löwen). Hier wendet sich Valdis energisch gegen die Leibeigenschaft der lettischen Bauern. Lejnieks fügt dem deutschen Text eine lettische Nachdichtung bei. So war Valdis durch sein warmes Eintreten für die unterdrückten Letten ein Vorläufer des im 18. Jahrh. lebenden Georg Eizen, der ein umfangreiches Reformprojekt zur Besserung ihrer Lage ausarbeitete, während viele lutherische Geistliche wie Paul Einhorn und G. Mancelius die Leibeigenschaft billigten oder hinnahmen und die Bauern zum Gehorsam gegen ihre Herren ermahnten

E. F.

ALKSNIS, M.: Divas Kronvalda vēstules [Zwei Briefe Kronwalds]. (Ceļi 6. 1935, 286—293).

Der erste ist geschrieben in Dorpat am 28.III.1871, der zweite ebenda am 16.V.1873. In diesem freut sich sein Verfasser über seine Versetzung an eine lettische Schule. Er hoffe, bald seine „kleine Physik" herausgeben zu können. In beiden Briefen klagt Kronwald über die schlechten lettischen Kenntnisse der Intelligenz (auch der Lehrer), den Mangel an Unterrichtsbüchern in lettischer Sprache, die terminologischen Schwierigkeiten, die Ungleichmässigkeit der damaligen lettischen Orthographie, die durch eine neue der litauischen angeglichene ersetzt werden müsse. Für eine solche Aufgabe sind seiner Ansicht nach Bielenstein und Schleicher am geeignetsten. *E. F.*

STEPERMANIS, M.: Vecā Stendera sabiedriskie uzskati [Die gesellschaftlichen Ansichten des alten Stender]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1936, 5, 323—331; 493—502).

Verf. würdigt Gotth. Fr. Stender (1714—1796) als Grammatiker, Förderer der lettischen Sprache und geistigen Kultur, Seelsorger und Pädagogen und gibt seine Ansicht über Religion (kein Pietist), Weltweisheit und die Pflichten der lettischen Bauern wieder. Er nahm die Leibeigenschaft als unabänderlich hin und empfahl Achtung vor den deutschen Gutsherren. Diesen Standpunkt begründete er durch lettisch abgefasste Fabeln und Erzählungen. Andererseits hielt er eine Hebung des geistigen Niveaus der Bauern sehr wohl für möglich. Man solle nur für ihrem Fassungsvermögen angepasste Bücher sorgen. *E. F.*

KREICERS, H.: Latviskā gara pamati [Die Grundlagen des lettischen Geistes]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1936, 1, 243—255; 376—, 385; 549—560).

Vom Sprachlichen, das in diesem Aufsatze behandelt wird, ist der Hinweis auf die Beliebtheit der Deminutiva in den lettischen Volksliedern erwähnenswert. Solche können dort sogar dann auftreten, wenn sie durch Adj. der Bedeutung „gross", „schwer" näher charakterisiert werden (s. über Ähnliches in lit. Volkspoesie Sruoga Tiž. 4, 198, worüber ich IF. 46, 375 referiert habe). *E. F.*

SKUJA, V.: Pirmie latgaliešu laikraksti un viņu nozīme [Die ersten letgalischen Zeitungen und ihre Bedeutung]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 2, 599—606).

Die Wichtigkeit der in der Vorkriegszeit erschienenen letgalischen Zeitungen für die Hebung des sittlichen, staatlichen und kulturellen Niveaus dieses Volksteils. Am 27.XI.1905 erschien als erste Zeitschrift in letgalischer Mundart die *Gaisma* (Licht). Grosse Verdienste hat sich um die Journalistik in Letgalen der Pfarrer Kazimir Skrinda erworben, der Redakteur der *Dryva* (Ackerfeld) war. Auch sprachliche Fragen wurden in populärer Form öfters in letgalischen Vorkriegszeitungen behandelt. *E. F.*

UPITE, L.: Arved Švabe (Looming 1935, 943—944).

Zum 25 j. literarischen Jubilaeum des lettischen Schriftstellers u. Gelehrten A. Švābe. *O. L.*

UPITE, L.: Lühijooni läti mullusest kirjandusest Looming 1936, 116—119).

Kleine Notizen über das lettische Leben im J. 1935. *O. L.*

UPITE, L.: Pilk läti kirjanduse zadadile (Looming 1935, 565 - 568).

Über die Entwicklung der lettischen Literatur nach der autoritären Staatsreform. *O. L.*

ENDZELIN, J.: Latviešu valoda. [Die lettische Sprache]. (Latviešu literātūras vēsture lett. Litgesch. 1, Riga 1935, 108—118).

ZĒVERS (SEHWERS), J.: Fürekera vārdnīca. [Fürekers Wörterbuch]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 1, 52—57).

Dies handschriftliche Wörterbuch befindet sich in zwei Fassungen auf der Bibliothek der lettischen literarischen Gesellschaft in Riga. Aus den Schriftzügen geht hervor, dass Titel und Inhalt des kürzeren Exemplars bis *kreet* „schmänden" von Füreker selbst niedergeschrieben worden sind. Interessant ist *labdabīte* „Gutmütige" als Bezeichnung des schon damals viel genossenen Tabaks. *E. F.*

STRAUBERGS, J.: Latviešu bībeles tulkojumu mēģinājumi priekš Glika; sakarā ar Glika bībeles tulkojuma 250 gadu jubileju. [Die Versuche lettischer Bibelübersetzungen vor Glück; aus Anlass des 250-jährigen Jubiläums von Glücks Bibelübersetzung]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 2, 312—320).

Über den sehr sprachbegabten, J. Reuter, dessen Vaterunser-Übersetzung in 40 Sprachen 1662 erschien (2. Aufl. Lübeck 1675). 1664 gab Reuter das Matthäus-Evangelium in lettischer Sprache heraus. Von der schwedischen Verwaltung mit der Übersetzung des Neuen Testaments beauftragt, veröffentlichte er 1675 in Riga eine Übersetzungsprobe aus Matthäus, Kap. 5, 6, 7 „sampt anderen schönen Sprüchen", aus dem Alten Testament eine solche von Exodus Kap. 20. Alle weitere Arbeit ging durch die Feuersbrunst in Riga 1677 verloren. Selbst der Brandstiftung verdächtigt, schliesslich aber freigelassen, siedelte er nach Ingermanland über und verzichtete gebrochen auf weitere Übersetzungstätigkeit. Fürekers Übersetzungen haben, wie L. Bērziņš nachwies, Glücks Übertragung weitgehend beeinflusst. Von dieser erschien keine revidierte Ausgabe, da Glück in russische Gefangenschaft geriet. *E. F.*

STRAUBERGS, J. und ZEIDS, T.: Daži jauni dokumenti par Juri Manceli. [Verschiedene neue Dokumente über Georg Mancelius]. (Ehrengabe A. Tentelis, 1936, 105—114).

1. Mancelius' Einladung nach Dorpat. Gesuch, in deutscher Sprache verfasst vom Bürgermeister und Rat der Stadt an Herzog Friedrich am 14.IV.1625. 2. Mancelius' Abberufung von Dorpat nach Mitau: a) Einhorns Brief an Mancelius (lateinisch nebst Faksimile; die Herausgeber fügen eine lettische Übersetzung bei). b) Mancelius' Bitte um Raterteilung an den Direktor und die Assessoren des Oberkonsistoriums vom 20.VII.1637 (deutsch nebst Faksimile; lettische Übersetzung der Veröffentlicher). *E. F.*

AUGSTKALNS, A.: Ieraksti Rehehuzena gramatikas (1644) Upsalas eksemplārā. [Eintragungen in das Upsalasche Exemplar von Rehehusens Grammatik von 1644]. (F. B. R. 16. 1936, 130—138).

1. Declinationum Letticarum ex D. Einhornii contra Rehehusium tractatu synopsis brevis (alte Dat. sg. auf *-i* bei Fem. allein gebräuchlich, *miruons* „Toter, Leiche" noch unter den *-n-* St. angeführt; Voc. *zem* wie lit. *žẽme*). 2. Lettica mensium appellatio. 3. Geistliches Lied eines gewissen Ulrich (vielleicht Georg Ulrich, 1631—1691, Prediger der Johanniskirche in Riga). Rührt 2) ebenfalls von Einhorn her, und ist 3) auf seine Veranlassung als Warnung vor schlechtem Lettisch eingetragen worden? 4. Aus anderer Zeit: Vocabula Lettica quaedam a Latinis. Die Etymologisierungsmethode des Verf. dieses Traktats ist bemerkenswert. Manchmal (so in *istaba* „Stube", das er aus *hypocaustum* ableitet!) sind den angeblichen lateinischen Prototypen mit den lettischen „Tochterformen" nur wenige Laute gemeinsam. Hin und wieder sind—wohl durch Zufall—seine Vergleichungen sogar richtig. *E. F.*

STRAUBERGS, J.: L. Kannenberga vārdnīca un Firekera manuskriptu liktenis. [= L. Kannenbergs Wörterbuch und das Schicksal von Fürekers Manuskripten]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1936, 2, 627—639).

Lukas Kannenberg war 1648 in Riga geboren und erhielt 1676 in Wittenberg den Magistergrad, worauf er nach Lettland zurückkehrte. Zuerst Lehrer an der

Domschule in Riga, wurde er 1679 Pfarrer in Salisburg. Depkin, sein Nachbar in Lemsal, führte ihn in die Familie Denniger ein. 1681 heiratete Kannenberg Dennigers Tochter, wurde bald darauf Pfarrer in Piņķi, 1685 in Üxkül, wo er bis zu seinem Tode 1690 blieb. Fürekers Wörterbuch ging 1685 in seinen Besitz über, da Füreker gestorben war. Er ergänzte und verarbeitete es zu einem neuen zweibändigen (550 S.), in der Bibliothek der lettischen literarischen Gesellschaft aufbewahrten. Kannenberg ist der „akademische Freund" Fürekers, der, wie Sehwers entdeckt hat, die Abschnitte *kreet* bis *snaust* in Fürekers Wörterbuch niedergeschrieben hat. Das Manuskript von Fürekers Grammatik wurde 1685 nach seinem Tode in Schlussredaktion von Adolfi herausgegeben. Straubergs druckt L. Kannenbergs Fürbitte für den verstorbenen Assistenzrat Garden von Gertenberg ab und spricht über weitere Dokumente Kannenbergs. *E. F.*

BLESE, E.: Miķeļa Žonvala piemiņai. [Zum Andenken an Michel Jonval]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 2, 508—510).

M. Jonval, Dozent für Romanistik an der Universität Riga und lettischer Lektor an der Ecole des langues orientales in Paris, der auch durch ein Buch und eine Abhandlung aus dem Gebiete des Lettischen in den Kreisen der Baltologen bekannt geworden ist. (s. J. Safarewicz Balticol, 2, 234), ist am 11.XI.1935 im Alter von 33 Jahren in Paris an den Folgen einer Operation gestorben. *E. F.*

ZĒVERS (SEWERS), J.: Latviešu vārdnīcas [Lettische Wörterbücher]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935, 1, 490—501).

Charakterisierung der lettischen Wörterbücher von Mancelius bis Mühlenbach-Endzelin. Ausführlich werden behandelt die deutschen Lehnwörter in Dressels Vocabularium in 4 Sprachen (Riga 1688), der Wortschatz in Depkins „Vortrab zu einem lettischen Wörterbuche" (1704), Ausdrücke, die in der gedruckten Ausgabe von Langius' Lexikon im Gegensatz zur Handschrift fehlen, das durch die Fürsorge der Kaiserin Katharina II. in den 80-er Jahren des 18. Jahrhunderts herausgegebene „Vergleichende Wörterbuch aller Sprachen und Mundarten" (dort auch „krivisch-livonische Wörter", d. i. solche der Bewohner der Dünen am kurischen Haff), Kurmiņš' hochlettisches Wb. (zahlreiche Polonismen), Völkers Schrift „Die lett. Sprachreste auf der kurischen Nehrung" (Realschulprogr. Tilsit 1879; schöpft nur aus 2. Hand) usw. *E. F.*

ENDZELIN, J. und OZOLIŅŠ, P.: Valodas prakses jautājumi. [Fragen der Sprachpraxis]. (Latv. U. Fil. un Filoz. Stud. Ramave). 1935, 88 Seiten.

Russicismen uud Germanismen des Wortschatzes und der Syntax und dafür passende echtlettische Substitute. Verwendung von Nominal- und Verbalsuffixen sowie über Majuskel-und Minuskelschreibung, Personen- und Ortsnamen, Aussprachefehler und Interpunktion. *E. F.*

OZOLIŅŠ, P.: Valodas prakses jautājumi [Fragen der Sprachpraxis]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1934, 2, 52—60; 195—204).

Ersatzbezeichnungen für Fremdwörter, Anpassung internationaler Ausdrücke, Bedeutungsunterschiede von Parallelsuffixen, Phraseologisches und Syntaktisches. *E. F.*

KURCALTS, K.: Piezīmes par anekdotu valodu. [Bemerkungen zur Anekdotensprache]. (Ceļi 6. 1935, 129—131).

Karikaturen von lettisch sprechenden Ausländern (Esthen, Russen, Deutschen, Zigeunern), denen die Nachahmung ihnen nicht geläufiger Laute Schwierigkeiten bereitet. Für mundartliche Forschungen wenig ergiebig. *E. F.*

ĀBELE, A.: Dažas piezīmes par mūsu dialektoloģiskajos rakstos lietājamo fonētisko transkripciju. [Verschiedene Bemerkungen über die in unseren dialektologischen Schriften anzuwendende phonetische Transkription]. (F. B. R. 15. 1935, 80–85).

Wichtige Richtlinien über phonetische und etymologische Schreibung, über Quantitäts-, Akzent-, Intonationenbezeichnung, Ausdruck silbischer und unsilbischer Laute, palatalisierter und palataler Konsonanten, Affrikaten und über sonstige Konsonantenzeichen. *E. F.*

BIČOLE, LIVIJA: Pūres izloksne. [Die Mundart von Puhren, tahmisch, s. ö. von Kandau]. (F. B. R. 14. 1934, 44–52).

2 Intonationen, gedehnte und gebrochene. Die letztere umfasst zugleich die geschleifte der Schriftsprache. Verlängerte Vokale haben steigend - fallende Intonation. Vokalverlängerung in tautosyll. Verbindung mit *r* bei gebrochener Intonation des Vokals sowie bei Vokalschwund nach stimmhaften Konsonanten. Das Fem. weicht vor dem Masc. zurück, der Loc. oft vor *iekš*, der Dat. vor *priekš* „für" c. Acc. *tas* wird von älteren Leuten als Artikel verwendet. Durch den Schwund der Endsilbenvokale fällt der Akkusativ mit anderen Kasus zusammen. Auch im negativen Satze kommt Subjektsnominativ vor. Neigung zur Verallgemeinerung der 3. Person des Verbs. *e* vor der Endung des Infin. wird offen gesprochen, was auf Einwirkung des sonst mit dem Infin. zusammengefallenen Supinums beruht. Die 2. Sg. Imperat. wird gern auch bei der Aufforderung an eine Mehrzahl gebraucht. Textproben (Prosa und Hirtenlied). *E. F.*

BAUMANE, MARTA: Pāles, Ķirbižu un Viļķenes pagasta izloksne. [Die Mundart der Gemeinde Pāle, Ķirbiži und Viļķene]. (F. B. R. 14. 1934, 56—69).

Livonische Mundart. Gebrochene und gedehnte Intonation, fallende nur bei Endvokalschwund und sekundärer Wurzelsilbenverlängerung. Suffix- und Endsilbenvokalverkürzung. Häufiger Konsonantenschwund, andererseits *k* vor *s* eingeschoben. Verlust des weiblichen Geschlechts. Vermischung der *-ŏ-* und *-iŏ*-Deklination. Dat. sympath. der Personalpronomina. Von den Dat. *mums*, *jums* werden vermittelst *-eš* Possessivadjektiva abgeleitet. Beide Formen können auch akkus. Funktion ausüben. *trīs* „drei" behält *s* in der Dekl. bei. Verallgemeinerung der 3. Person des Verbs (nur im Imperat. 2. Person Sg. und Pl.). Vermischung von Infin. und Supinum (bei primären Verben siegt offenes *e*, falls dieser Vokal in der Wurzelsilbe steht; sekundäres - *ēt* hat dagegen geschlossenes *ē*). Sg. Partic. nach Analogie der 3. Person in präd. Funktion auch für den Plural. Praepos. c. Acc. Im negativen Satze als Objekt, bezw. Subjekt nicht Genetiv. Akkusativobjekt beim Debitiv. Mundartproben. *E. F.*

ĀDAMSONS, E.: Vainižu izloksne. [Die Mundart von Wainsel]. (F. B. R. 14. 1934, 76—98).

Livonisch, s. ö. von Lemsal. 2 primäre Intonationen (gedehnte und gebrochene), 1 sekundäre (fallende). Durch Endsilbenvokalschwund werden Nasale und Liquiden silbisch. Konsonantenschwund am Wortende, Einschub und Ausfall von Konsonanten im Inlaut. Metathese. Untergang des fem. Geschlechts. Im Vokativ öfters Pluti. *trīs* „drei" verallgemeinert *s* in der Deklination. Ausdehnung der 3. Person des Verbs. Modus relat. auch vom Opt. aus. Vermischung von Infin. und Supinum. Wenig Genetive im negierten Satze, Akkusativobjekt beim Debitiv und bei *vaeg* = *vajaga* „es ist notwendig". Prosa und Poësie zur Erläuterung der Mundart. *E. F.*

OZOLIŅA, MARTA: Piezīmes par ērglēniešu, ogrēt niešu un katrēniešu izloksni. [Bemerkungen zur Mundarvon Erlaa, Ogershof und Katriņa]. (F. B. R. 14. 1934, 120—129).

Feinere dialektische Unterschiede in den drei Ortschaften (gewisse Einflüsse der Mundart von Pebalg auf die von Ogershof). Negierte und komponierte Wörter werden öfters auf der Wurzelsilbe betont. Gebrochene Intonation wird häufig bei Antritt steigend intonierter Suffixe fallend. Umlaut. Formenverkürzungen (*apskatīties* „sich umblicken" zu *apstīties; trīsdesmit* „13" zu *trīsmit*). *-u-* Stämme auch in Loc. sg. der von ihnen abgeleiteten Deminutiva. *-l-* Stämme. *katris* bedeutet ausser „jeder" auch „welcher von beiden", *kuirš* auch „jeder". *-ē*-Präterita neben *-ā*-Praeterita. Syntaktisches (*tas* auch = „siehe"). Text. *E. F.*

MARTINSONE, I.: Vārkavas, Pildas un Zvirgzdines pagasta intonācijas. [Die Intonationen der Gemeinden Warkhof, Pilda und Swirdsen]. (F. B. R. 14. 1934, 143—165).

Zwei Intonationen: 1. fallende, entstanden durch Zusammenfall der fallenden mit der gedehnten, 2. gebrochene. Verfasserin beschreibt unter Beigabe von Tonkurven das Wesen beider Intonationen in Wurzelsilben und in unbetonter Stellung. *E. F.*

HAUZENBERGA-ŠTURMA, EDITH: Liezeriešu izloksne. [Die Mundart von Lösern]. (F. B. R. 14. 1935, 172—197).

Hochlettisch. Der gebrochenen Intonation der Schriftsprache entspricht die steigende, der gedehnten und fallenden die fallende. Offenes *ẽ* wird oft zu *ā*, *a* zu *o*, *ai* zu *oi*. Palatalumlaut. Vokalsynkope und Svarabhakti. *au* in Fremdwörtern zu *al*. *md* zu *nd*. Konsonanteneinschub und Metathese. Vermischung der *-ē-* und der *-ā*-Deklination. Reste des Duals nach Zahlwörtern. Fakultative Mouillierung in Adverbien. Erhaltung von *-ē*-Präteriten. Ableitungen auf *-en* ersetzen bei *sākt* „anfangen" den Infinitiv. Mundartproben. *E. F.*

KRĪGERE, V.: Lestenes izloksnes apraksts. [Beschreibung des Dialekts von Lesten]. (F. B. R. 15. 1935, 19—32).

Mittellettisch. Lesten liegt Siuxt benachbart. 2 Intonationen: gedehnte und gebrochene, die ausser der gleichen auch die fallende der Schriftsprache vertritt. Weitgehende Anaptyxe hinter *r*. *v* und *r* schwinden in bestimmten Fällen. Erhaltung des Stammvokals erster Kompositionsglieder. Rhythmische Verteilung der

Suffixe *-nieks* und *-enieks*. Vokative in der *-ō-* und *-i̯ō*-Deklination sich von Nominativen auch in der Intonation nicht unterscheidend. Dualreste. *divi, abi* vielfach indeklinabel. Negationen *ni-* und *ne-*. Keine Metatonie im Imperativ. Suppletivismus von *sacīt* „sagen" mit dem das Praeter. liefernden *teikt* (ebenso im ostlett. Oknist, s. u.). Märchen und Volkslieder. *E. F.*

LATKOVSKS, L.: Skaistas izloksne. [Die Mundart von Skaista]. (F. B. R. 15. 1935, 33—54).

Die Mundart zeigt die Eigentümlichkeiten der südletgalischen Gruppe (unveränderte Futurendung *-si-*; Präter. auf *-ava-*, *-ova-* von Verben auf *-aja-*, *-uoja-*; Bewahrung der Gutturalen vor palatalen Vokalen; offene Aussprache von *ei*). Sie hat zahlreiche Lehnwörter aus dem benachbarten Lit. und Russischen. *a* wird gelegentlich zu *o*, *ē* vor palatalen Vokalen zu *ie*, vor velaren zu *ā*. 4 Arten von *l*. Fallende Intonation ersetzt auch die gedehnte der Schriftsprache; die gebrochene entspricht der gleichen schriftsprachlichen. Vermischung der *-ē-* und *-i-* Deklination. *-oja*-Themen umfassen in der Konjugation schriftspr. *-āja-* und *-uoja-*, *-eja*-Themen schriftspr. *-ēja-* und *-īja-*. 1. 2. Plur. refl. enden auf *-mês*, *-tês* und auf *-mîs*, *-tîs*. Partic. praes. pass. + Akkusativobjekt als Polonismus wie im Ostlit. Märchen, Volkslieder, Rätsel, Haustierlaute, Arbeitsbezeichnungen. Zum Schlusse Volksausdrücke mit Reimen in Warkland. *E. F.*

PUTIŅŠ, E.: Svētciema izloksne. [Der Dialekt von Neu-Salis]. (F. B. R. 15. 1935, 55—79).

Livonisch. Dialektische Form des Ortsnamens ist *Sveîcems*. 14 km von der esthnischen Grenze. Gedehnte und fallende Intonation, letztere gleichfalls an Stelle der gebrochenen. Starke Reduktionen langer Suffixvokale; aber lange Wurzelsilbenvokale bewahren die Quantität. Vokalkürzungen funktionsschwacher Elemente (auch gewisser Imperative). Sekundärer Konsonanteneinschub z. B. vor *r*. Schwund des fem. Genus und Vermischung von *-ō-* und *-ā*-Dekl. Vok. *tēu* „Vater" fungiert auch nominativisch, also wie lat. *Iupiter*. In Vok. sg. oft Antritt von gedehntem *ō*. Z. T. *-s*-lose Genetive sg. von *-ā-* und *-i-* Stämmen. Poss. Adj. vom Dat. sg. der Personal- und Demonstrativpronomina, bei denen der Dat. sympath. beliebt ist. Verallgemeinerung der 3. Person des Verbs. Erstarrung des Nom. sg. m. der Partic. praes. II und praeter. Starke Einschränkung des Gen. partit. Häufiger Ersatz des Loc. durch Umschreibung vermittelst der Präpos. *iekš*. Dialektproben und Lexikalisches. *E. F.*

GRABIS, R.: Piezīmes par Straupes draudzes izloksnēm. [Bemerkungen zu den Mundarten der Gemeinde Straupe]. (F. B. R. 15. 1935, 142—160).

Livonisch. Haupt- und Nebenakzent. Zusammenfall der fallenden und der gebrochenen Intonation in die fallende mit gewissen Brechungssymptomen. Häufige Metatonie in Voc. und Imperat. Lange Vokale von *vêl* „noch", *lūk* „siehe" werden halblang. Aufgabe des Genus fem., jedoch nicht im gleichen Umfange wie in manchen anderen livonischen Mundarten. Dat. sympath. im Plural der Personalpronomina. Gelegentliche Futurumschreibung durch *būs* c. Infin. Vielfache Verallgemeinerung der 3. Person des Verbs. Erstarrung des Nom. sg. m. der Partic. praes. II. Akk. hinter schriftspr. den Genetiv regierenden Präpositionen. Kasuslehre. Textproben. *E. F.*

ANCĪTIS, KR.: Par Aknīstes izloksni. Fakti un piezīmes. [Über die Mundart von Oknist. Tatsachen und Bemerkungen]. (F. B. R. 15. 1935, 161—196).

Ostlettisch, unweit der litauischen Grenze. Nebenakzent auf nicht 1. Silbe, z. B. bei Antritt der Partikel *ei* an Vokative, im Imperat. *pagaid* „warte". vielleicht teilweiser Einfluss des russ. постой. Fallende Intonation umfasst auch gedehnte der Schriftsprache. Hypernormales *ei* für *ai*. Drei Arten von *l*. Kein erweichtes *r*. Vier *n*. *-āks* bezeichnet minunter auch verhältnismässig geringen Grad einer Eigenschaft. Ansätze zur artikelhaften Verwendung von *toâds* „solcher". Teilweise Adv. auf. *-ai* (Lituanismus?). Rhythmische Regelung vollerer und kürzerer Formen der 1. 2. Plur. *-ē-* und *-avā-*Praeterita. *sacīt* wie in Lesten (s. o.) auserhalb des Praesens durch *teikt* ersetzt. Modus relat. auch zum Condic. praeter. durch Setzung der 3. Person Praeter. *bej* „war" vor das Partic. praes. Nichtveränderung des Pron. der 2. Person in der indirekten Rede. *nau ku âd* „es gibt nichts zu essen" (Analoga s. IF 46, 45 ff., Otrębski, Narzecze twereckie 1, 428). Russicismen der Syntax. Anekdote, Volkslieder, Brachylogie, Lexikalisches. Ergänzungen zu dieser Arbeit gibt Verf. Ceļi 6. 1935, 89—90. *E. F.*

ĀBELE, A.: Alūksnes draudzē uzrakstīti teksti. [In der Gemeinde Marienburg (ostlett.) aufgeschriebene Texte]. (Ceļi 6. 1935, 83—89).

Volkslieder, Zaubersprüche, Märchen, der Verf. von Vertreterinnen der älteren und jüngeren Generation übermittelt. *E. F.*

VĪKSNE, IRMA: Sunākstiešu izloksne. [Mundart von Sonnaxt]. (F. B. R. 16. 1936, 40—62).

Hochlettisch. Zwei Intonationen. Die steigende entspricht der gebrochenen, die fallende der gleichen und der gedehnten der Schriftsprache. Verlängerung kurzer Vokale vor Verschlusslauten und in steigend intonierter Verbindung mit Liquiden. Konsonanteneinschub, z. T. automatisch (*zòldōrc* = *zaldāts* „Soldat"; *z* in *bōrzda*=schritlett. *bārda*, das sek. *z* auch in anderen Mundarten und in lit. *barzdà*), z. T. analogisch (*priekšdejais* „früherer, erster" usw. nach *tagadejais* „jetziger" wie in Pilda; cf. Balticosl. 2, 247). *šņòblis* als Kreuzung von *knābis* mit dtsch. *Schnabel* (auch in anderen lett. Mundarten kommen bei diesem Begriffe Synonymenvermischungen vor). Reste der *-u-* und kons. Dekl. sowie des Duals. Vokativpluti. Superlativumschreibungen. Gegenseitige Beeinflussung von Zahlwörtern. *kurs kotris* „uter(que)". Suppletivismus zwischen *sacīt* und *taikt* (= *teikt*) „sagen" (letzteres auch hier im Praeter.). Umschreibung des Modus relat. im Condicional durch *beju* mit Partic. Kein Supinum. Verschiedene Praepos. auch mit Gen. pl. Phraseologisches. Mundartproben. *E. F.*

KURCALTE, E.: Par Vec-Ates pagasta izloksni. [Über die Mundart von Alt-Ate]. (F. B. R. 16. 1936, 82—94).

Mittellettisch (Bez. Wolmar). Von den zwei Intonationen, der gedehnten und der fallenden, umfasst diese auch die gebrochene der Schriftsprache. Intonationsbesonderheiten des Vokativs. Dehnung des Wurzelvokals zweiter Kompositionsglieder (*siemālis* „Wandfläche": *mala* „Rand" etc., Analoges kommt auch lit.

vor; cf. Specht, Lit. Mundart 2, 85 ff.) Anorganisches Anlauts-*s* in gewissen Wörtern; sek. *r* in *k'ẽrde=k'ẽde* „Kette" (schon mittelniederdtsch.). Sek. Mouillierung bei verächtlichem Nebensinn (cf. Refer. IF. 54, 73 mit Literatur). Euphonische Verteilung der Suffixe *ãjs* und *ẽjs* der Nomina agentis. Suffixhäufung in Deminutiven. Reste von kons. Dekl. und von *-u-* St. *ar pacmitą̃m* „10 und etwas mehr" (vgl. mit poln. *kilkanaście* und lit. *keliólika*). Verallgemeinerung der 3. Person. Im Praeter. dagegen dient die Form mit erhaltenem Schlussvokal als 3., die mit elidiertem für die anderen beiden Personen. Infin. auf *-t* und *-ti*, letztere am häufigsten bei den alltäglichen *êsti* „essen" und *dzeȓti* „trinken". Supinum auf *-tu*. Modus relat. fut. durch *bûšuot* und *bûs* c. Infin. ausgedrückt. Texte. *E. F.*

DANĒVIČS, M.: Blīdienes pagasta izloksnes apraksts. [Beschreibung der Mundart der Gemeinde Blieden]. (F. B. R. 16. 1936, 95—107).

Mittellettisch. Sämtliche drei Intonationen. Anaptyxe hinter seit alters tautosyllabischem *r*. Assimilation von Zischlauten auch an der Wortgrenze. Reste von kons. Stämmen. *-n-* St. teilweise nach der *-nõ-* Dekl. flektierend. *-i-* Praes. mitunter abweichend von der Schriftsprache; cf. *atmiņu* wie lit. *miniù*; *nelikâs nezinis* und *nezinĩt* „er stellte sich nicht wissend". Gen. des Ziels bei Verben der Bewegung neben *pakaļ* c. Gen. Charakteristische Redewendungen. Texte. *E. F.*

KRAUTMANE, L.: Popes pagasta izloksne. [Mundart der Gemeinde Popen]. (F. B. R. 16. 1936, 108—129).

Strengtahmisch. Betonung zweiter oder folgender Silbe in Kompos. oder besonders langen Wörtern. Gedehnte Intonation wie im Mittellettischen; gebrochene entspricht dieser und der fallenden der mittleren Dialekte; sie erscheint vor stimmhaften Kons. als gebrochen-fallend, falls dahinter ein Vokal geschwunden ist, im Falle von Verlängerung eines kurzen Vokals in gleicher Stellung als steigend-fallend. Umlaut und Epenthese; Diphthongisierung und Monophthongisierung. Durch Endsilbenvokalschwund entstehen oft Liquidae und Nasales sonantes. Svarabhakti. Schwund des weiblichen Geschlechts. 3. Person im Praes. und Praeter. verallgemeinert; im Fut. ist dies fakultativ. Doppeltes Reflexiv bei komponierten Verben. Texte. *E. F.*

TAMBERGS, J.: Bēnes izloksne. [Die Mundart von Behnen]. (F. B. R. 16. 1936, 139—159).

Mittellettisch (zemgalisch). Gedehnte und gebrochene Intonation. Die letztere umfasst auch die fallende der Schriftsprache. Gelegentliche Vokalverlängerung inlautender Silben. Vokalverkürzung besonders im Adw. *tiri* „reinweg, völlig" und im Opt. *butu* in periphrastischer Konjugation, ferner vor *-j*. Schwund von Suffixvokalen. Vokaldissimilation. Anaptyxe. *j-* und *v-* Alterationen. Lituanismen der Deminutivbildung. Reste kons. und *-u-* Dekl. sowie des Duals. Komparativ der vergleichenden Gegenüberstellung in *nũlâks* „jetzig", *pārâks* „hervorragend". Artikelfunktion von *tas*. *dabũnu (dabuônu)* „erhalte, bekomme" ist iterativ, *dabûju* dass. perfektiv. *dzîvuôt* „leben": *dzîvât* „arbeiten". Keine *-ē-* Praeterita. Phraseologisches. Erzählung, Rätsel, Volkslieder. *E. F.*

BŪCE, A.: Smiltenes izloksne un tās atspoguļojums Zeiboltu Jēkaba darbos. [Die Mundart von Smilten

(mittellett.) und ihre Wiederspiegelung in den Arbeiten von Jakob Zeibolt]. (F. B. R. 16. 1936, 160—166).

Sämtliche drei schriftsprachliche Intonationen. *zuu͡s* „Fisch" (für *zivs*) im Seenamen *Zuųmèris* (neben *Ziųmèris, Zimẽris*). *i* vor auslautendem *s* bei schwer sprechbaren Konsonantengruppen. Kein erweichtes *r*; *jš* zu *š* werdend. *j*- Schwund hinter langen Vokalen, von auslautendem *r* und inlautendem *r* hinter diesen. Vokative auf *-ī* wie *meitī, dêlī* usw., wohl ursprünglich zum Deminutiv gehörig. Supinum existiert noch. Präposition *da* „bis". Phraseologisches. *E. F.*

BLESE, E.: Le dialecte letton du sud-ouest aux XVIe et XVIIe siècles. (Résumés des communications du IVme congrès international des linguistes, Copenhague 1936, 14—16).

Mit unseren gegenwärtigen Hilfsmitteln können wir nur sagen, dass die Sprache des 15., 16. und z. T. des 17. Jahrhunderts in der Umgegend von Libau dem Lettischen zwar nahestand, aber noch eine Reihe kurischer Eigentümlichkeiten besass. Das Kurische existierte damals nicht *de iure*, aber *de facto*.

E. F.

ĀBELE, A.: Anaptikse Kalsnavas izloksnē. [Die Anaptyxe in der [hochlettischen] Mundart von Kalzenau]. (Ceļi 7. 1936, 89—96).

Die Mundart zeigt den Übergang zwischen hoch- und niederlettischem Silbenaufbau. *E. F.*

ĀBELE, A.: Prēpozicija *ai* < *ar* Latgalē? [Präposition *ai* aus *ar* „mit" in Letgalen?]. (F. B. R. 16. 1936, 166—167).

Verfasserin versucht eine phonetische Erklärung dieses ev. Überganges. Er wurde durch die palatale Aussprache von Dentalen vor palatalen Vokalen im Letgalischen begünstigt. Der Schlusskonsonant von *ar* konnte sich leicht einem solchen palatalen Dental, falls das von der Praeposition abhängige Nomen mit diesem begann, partiell assimilieren. *E. F.*

ĀBELE, A.: Kāds piedēkļu zilbju metatonijas gadījums ziem.-austrumu izloksnēs. [Ein Fall von Suffixsilbenmetatonie in nordöstlichen Dialekten]. (F. B. R. 15. 1935, 197—198).

Die in Rede stehende Metatonie, die im Fem. der Partic. praeter. act. zu Tage tritt (vgl. fem. *beîse*: masc. *bèis* „gewesen" usw.), hängt mit einem auf der Endsilbe herrschenden Nebenakzent zusammen, durch den der Wurzelsilbenvokal verkürzt wird; ist doch der gebrochene Ton kürzer als der fallende. *E. F.*

ENDZELIN, J.: Sīkumi [Miscellen] 166—173. (F. B. R. 16. 1936, 7, 24, 94, 107).

166. Herleitung von Zusammensetzungen mit *pakaļ* „hinter" und *apaž- (apuž)* „unter" im Hintergliede statt der gewöhnlichen mit *aiz-* und *pa-* im ersten Teile in livonischen Dialekten aus Beeinflussung durch das Livische. 169. *jera* „ist, sind" in Oknist usw. ist Kontamination aus slav. (weisruss.?) *je* und lett. *ir(a)*. 171. Suppletivismus *saku* (Praes.) : *teicu* (Praeter.), *teikšu* (Fut.) in einzelnen Dialekten ist z. T. aus Vermeidung eines von *saku* zu sehr abstechenden, durch Konsonantenas-

similation aus *sacīju* entstandenen **cacīju* zu deuten. 171. Der Unterschied zwischen *īt* „er geht, sie gehen" und Infin. *īt'* in hochlettischen Mundarten beweist, dass dort die 3. Person auf **ieta,* der Infin. auf **ieti* beruht. 173. *zinama sirds,* „Gewissen" bei Mancelius stellt sich lit. *žinomas žmogus* „ortskundiger Mensch" lett. *patīkams cilvēks* „gefallender, angenehmer Mensch", etc. an die Seite.

E. F.

BĒRZIŅŠ, L.: Latviešu akcents runā un dzejā [Der lettische Akzent in der Rede und Poesie]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1934, 2, 40—51).

Komponierte oder negierte Partic. etc. zeigen im Lettischen öfters Betonung auf der zweiten, d. h. der Wurzelsilbe statt auf Präfix oder Negation. Diese Eigentümlichkeit ist vor allem volkstümlich. Vielfach haftet ihr etwas Formelhaftes an; vgl. *apžēlojies* als Zwischenruf bei erregter Gemütsstimmung wie *Erbarmung* im baltischen und ostpreusischen Deutschen. Da das Hauptgewicht auf die Situation gelegt wird, ergibt sich leicht intensiver Sinn; s. auch u. über *Vārhaftigs* ähnliche Ansichten.

E. F.

ĀBELE, A.: Vēl par tāmnieku secundārajiem garumiem [Nochmals über die sekundären Längen der Tahmen]. (F. B. R. 14. 1934, 114—115).

Lautphysiologische Betrachtungen über neuentstandene stark fallende und gebrochen-fallende Intonation in tahmischen Mundarten bei Schwund der folgenden Silbe namentlich vor stimmhaften Verschlusslauten. Zu Grunde gelegt werden besonders die Dialekte von Dondangen und Stenden sowie Z. Birznieces Untersuchungen über die Intonationen der Gemeinde Siuxt usw. (F. B. R. 11. 1931, 141—180).

E. F.

VĀRHAFTIGS, J.: Neparastais akcents latviešu valodā. [Der ungewöhnliche Akzent in der lettischen Sprache]. (Izgl. Min. Mēnešr. 1935. 2, 30—42).

Verf. bringt die im Lettischen mitunter auf nicht erster Silbe sich zeigende Akzentuation mit Emphase und Subjektivierung zusammen, daher begegnet sie weniger in der gepflegten und literarischen Sprechweise als in der Rede des Alltags. Wie im Čechischen und Deutschen, aus denen ebenfalls Beispiele gegeben werden, beruht die Akzentverschiebung auf schwebender Betonung. Verf. kommt also zu ähnlichen Resultaten wie Bērziņš (s. o.).

E. F.

STANG, CHR. S.: Die Flexion des Verbs *iet* im Lettischen und das Problem vom Ursprung des Diphthongs *ie.* (Norsk Tidskrift for Sprogvidenskap 8. 1935, 1—6).

ie ist alt in der 3. Person Praes. und im Infin. In den anderen Formen herrschte ursprünglich nur *ei,* und *ie* drang mundartlich erst sekundär in sie ein. Die Verteilung von *ie* und *ei* war also ehemals nach der idg. Betonung geregelt. *ie* unter dem Ton, *ei* bei alter Unbetontheit entspricht den baltischen Lautgesetzen. Der Stoss- oder Dehnton von lett. *iet* ist jung. Litauisch und Preusisch haben schleiftoniges *ei;* daher macht sich im Litauischen bei diesem Verbum das Gesetz de Saussures geltend.

E. F.

ĀBELE, A.: *a /uo* ziemeļu austrumu izloknēs [*a/uo* in nordöstlichen Mundarten]. (F. B. R. 14. 1934, 166—171).

Untersucht wird namentlich die ostlettische Mundart von Alūksne (Marienburg). *ā* (aus *ā*ᵉ) findet sich konsequent 1. vor einstmaligem *vj*, 2. falls die nächste Silbe palatalen Vokal enthält. Verfasserin beleuchtet die lautphysiologischen Gründe für das Unterbleiben des Überganges von *ā* in *uo* in derartigen Fällen.

E. F.

ĀBELE, A.: Fōnētikas sīkumi 4. 5. [Phonetische Kleinigkeiten IV. V] (F. B. R. 14. 1934, 165—198).

4. Zum Umlaut in letgalischen Mundarten. Dieser tritt in einer Vokal + tautosyllab. *l'* enthaltenden Silbe dann ein, wenn *i* in der nächstfolgenden steht; er unterbleibt jedoch, wenn sich in letzterer *j* vor Vokal findet. Im erstem Falle ist *l'* entpalatalisiert, im zweiten palatal geblieben. 5. *liels* „gross" mit tiefem Vokaltimbre in diesen Dialekten.

E. F.

ĀBELE, A.: Fōnētikas sīkumi [Phonetische Kleinigkeiten 11.12. (F. B. R. 16. 1936, 129—159).

11. *v*- Vorschlag vor fallend intonierten *ùo, ù, ü* in Pilda erklärt sich aus der Aussprache mit ziemlich starker Expiration und labiodentaler Verengung. 12. Der in manchen Dialekten (auch in Wolmar) zu beobachtende Unterschied zwischen *atnezu, apnezu* einerseits, *ienesu, aiznesu* andererseits beruht auf Dissimilation, die von den tonlosen Verschlusslauten der Präfixe der ersten Gruppe auf den Zischlaut ausgeübt wird.

E. F.

ĀBELE, A.: Augšzemnieku *-ys, -is* < *-as, -es*. [Hochlett. *-ys, -is* aus *-as, -es*]. (Ceļi 5. 1935, 56—57).

An dem Wandel ist die Natur des auslautenden *s* schuld. Es handelt sich also um Kontaktassimilation.

E. F.

ENDZELIN, J.: Sīkumi [Miscellen] 164. (F. B. R. 15. 1935, 11).

Hochlettischer Wandel von *a* in *o* vor *y* oder vor solchem *i* der folgenden Silbe, auf das in einer weiteren ein velarer Vokal folgt.

E. F.

ĀBELE, A.: Fōnētikas sīkumi [Phonetische Kleinigkeiten] 6—10. (F. B. R. 15. 1935, 85. 199—200).

6. Die Aussprache *łetcal's* (für *lielceļš* „Chaussee) im inflantischen Zvirgzdine, *ļeucaļš* in Līksna erklärt sich daraus, dass *c* hinter *ł* seine Palatalität verliert. 7. Neues Beispiel für Quantitätsveränderung von Vokalen im Zusammenhang mit der Intonation. 8. Wenn *-ys (-is)* in verschiedenen hochlett. Dialekten nicht nur *-as (-es)*, sondern auch *-us* im Acc. pl. der *-ŏ*-St. ersetzt, so erklärt sich dies aus schwächerer Labialisation des hochlett. *u*. 9. Unregelmässige Vokaldehnung im ostlett. Lāzberģis (Gemeinde Alūksne = Marienburg). 10. Über die Gründe, warum schriftlett. *ītis* in ostlett. Dialekten als *-îts, -eîts*; *-nīca* als *-nîca, -neîca*, dagegen *-iẽtis, -niẽks* als *-ìts, -nìts* intoniert werden (in der 2. Gruppe keine Schlussverengung des Vokals).

E. F.

KAUĻIŅŠ, J.: Epentezes un pārskaņas rašanās. [Die Entstehung von Epenthese und Umlaut.] (Ceļi 4. 1934, 19—23).

Bezieht sich auf den Aufsatz, über den Balticosl. 2, 243 berichtet ist. Wichtig ist der Vergleich mit den hochdeutschen Phänomenen. Verf. polemisiert gegen *A. Ābele*, Ceļi 3 (1933), 106—110 (s. Balticosl. 2, 243), die ihren Standpunkt aufs neue in dem Artikel: Vēl par epentezi un palātālo pārskaņu. Atbilde prof. J. Kauliņam [Noch einmal über Epenthese und Palatalumlaut. Antwort an Prof. J. Kauliņš] (Ceļi 5, 1935, 27—41) verteidigt. *E. F.*

ENDZELIN, J.: Kāp̦ēc mums zudušas senās gradācijas formas? [Warum sind bei uns die alten Steigerungsformen verloren gegangen?]. (Ceļi 7. 1936, 137).

Dies ist zwecks Vermeidung starker Unterschiede geschehen, wie sie sich durch die lettischen Lautgesetze vielfach ergeben hätten. *E. F.*

ENDZELIN, J.: Prīmāro verbu saraksta papildinājums. [Ergänzung der Liste der primären Verben]. (F. B. R. 14. 1934, 104—113).

PLUKŠS, K.: Par vārda pirmnozīmi. Semasioloģiska skice. [Über die Grundbedeutung des Worts. Semasiologische Skizze]. (Ceļi 4. 1934, 60—65).

Bedeutungserweiterungen und -veränderungen lettischer Wörter im Gefolge sachlicher Neugestaltungen. *E. F.*

AUGSTKALNS, A.: *sębs* „vēls“, *sębu*, *krāse*. [*sębs* „spät“, Adv. *sębu; krāse*]. (F. B. R. 14. 1934, 118—119).

Erstere gehören zu lit. *sēbinti* „sparen“; letzteres heisst nicht „Kranz“, „Stachel“, sondern wie *krāsa* „Schönheit, Schmuck“. Wie diesem, so liegt jenem slav. *krasa* zu Grunde. *E. F.*

KAUĻIŅŠ, J.: Sēmazioloģisks apcerējums par vārdiem *pazīt, saprast, atzīt.* [Semasiologische Betrachtung über die Wörter *pazīt* „kennen“, *saprast* „verstehen“, *atzīt* „erkennen“]. (Ceļi 6. 1935, 74 — 83).

Verf. nimmt auf die Reproduktionstheorie der Philosophie, Husserls Phänomenologie und Heideggers „Entdeckung der Wahrheit“ Bezug. Die Begriffsbestimmung der drei Wörter dreht sich um die Thesen: 1. Die Natur kennen und erklären wir, 2. die Geisteswerte erkennen und loben wir, 3. die Kultur verstehen und interpretieren wir. Oft vermischt der Sprechende diese Ausdrücke. Verf. beleuchtet auch den Unterschied zwischen Bedeutung *(nozīme)*, Sinn *(jēga)*, Begriff *(jēdziens)*. Den Sinn oder die Erkenntnis des Satzes gewinnen wir durch Prädicierung, den der einzelnen Wörter auf dem Wege des vorwissenschaftlichen, atheoretischen Denkens. *E. F.*

KAUĻIŅŠ, J.: Adjektīvu piedēkļa *-ains* uzvaras gaita. [Der Siegeszug des Adjektivsuffixes *-ains*]. (F. B. R. 14. 1934, 70—75).

-ains und seine Konkurrenz mit bedeutungsverwandten Formantien. Es bezeichnet 1. die Kategorie des Habens, 2. die des Seins, 3. die des Scheins, der Ähnlichkeit. *E. F.*

KASPARSONS, K.: Relācijas [Relationen]. (F. B. R. 15. 1935, 12—18).

Die Bedeutungsunterschiede zwischen den lett. Adj auf *-ains* und *-īgs* äussern sich so, dass jenes objektiviert, dieses subjektiviert. *-ains* hebt namentlich das Verhältnis zu anderen verwandten Dingen und Erscheinungen hervor und ist typisches Relationsformans. *E. F.*

KASPARSONS, K.: Individualia un generalia. [Individuelles und Generelles]. (F. B. R. 16. 1936, 25—39).

Der Unterschied der Abstrakta auf *-ums* und *-ība* wird in philosophische Kategorien und Funktionssphären hineingezwängt. *E. F.*

KASPARSONS, K.: Objektīvējumi. [Objektivierungen]. (F. B. R. 14. 1934, 21—36).

Untersuchung der lettischen Abstraktsuffixe betreffs ihrer Bedeutungsschattierungen. Öfters nähern sich die Nomina actionis der Funktion der Nomina agentis. *E. F.*

ENDZELIN, J.. Lett. *buokstît* und Verwandtes. (Archiv. Philol. 5. 1935, 10—13).

buokstîtiês „sich heruntreiben, trödeln" (dazu ein neues Aktiv *buokstît* „verheimlichen" nach *slapstît* „verbergen": *slapstîtiês* „sich verbergen"), *buôksts* „Herumtreiber, Trödler" gehören zu *bêgt* „fliehen", lit. *bêgti* und sind im Vokalismus altertümlicher als lit. *bogìnti* „fortschleppen" und—füge ich hinzu—lit. *bokštavimas* = poln. *ucieczka* bei Daukša Post. 374, 43. *E. F.*

AUGSTKALNS, A.: Sīki noverojumi [Kleine Beobachtungen] 2. 3. 6. (F. B. R. 15. 1935, 79. 200).

2. *ecināt* „hetzen, necken, sticheln" (die beiden letzten Bedeutungen in Dondangen) wohl nicht deutsches Lehnwort, sondern Ableitung von interjekt. *ec, ec!* „schau, schau!" (cf. *edz=redz)* oder von *eč*, höhnendem Zuruf an Kinder 3. Bestätigung von Endzelins Erklärung von *pieguļa* „Nachthütung" (s. Balticosl. 2, 245) aus *pie* „bei"+*gulēt* „liegen, schlafen" durch žemait. *prigulė* (Daukantas). 6. *jāt* „fahren" im Lettischen der kurischen Nehrung und in östlichen Mundarten (s. Balticosl. 2, 247 über Tichovskis' Arbeit) braucht nicht durch den Doppelsinn von slav. *jechati* „fahren" und „reiten" hervorgerufen worden zu sein. Beide Nuancen können sich aus der Grundbedeutung „treiben, jagen" entwickelt haben (ct. lit. *išjóti*, auch „herausjagen"). Übrigens kommt, bemerke ich, lit. *jóti* im Sinne „fahren" in Tverečius vor (Ostrębski, Narzecze twereckie 1, 55). *E. F.*

PLĀĶIS, J: Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. I. daļa. Kurzemes vārdi. [Die Ortsnamen und die Familiennamen der Letten. 1. Teil: Die Namen in Kurland]. (Latvijas universitātes raksti, filol. un filoz. ser. IV 1, 1936, 305 Seiten).

Rec. Blese, E. (Izgl. Min. Mēnešr. 1937, 1, 339—343).

ENDZELIN, J.: Die lettländischen Gewässernamen (Ztschr. slav. Phil. 11. 1934, 112—150).

Genus, Etymologie, Namenwechsel, Nachweis mancher sonst im Lettischen unbelegter baltischer Elemente (lit. *trumpas* „kurz" 126) sowie von livischem und anderem finnischen Einfluss. *E. F.*

VĪĶSNE, T.: Sunākstes jeb Sunaksts vietu vārdi. [Die Ortsnamen des (hochlettischen) Sonnaxt]. (Ceļi 4. 1934, 37—39).

DRAVIŅŠ, K.: Stendes vietu vārdi. [Die Ortsnamem von Stenden] (Ceļi 6. 1935, 249—281).

In der Vorrede wird auf die Schwierigkeiten der Feststellung der Endungen, Suffixquantitäten, Intonationen mancher Namen hingewiesen. Auch ist es fraglich, ob es sich in bestimmten Fällen um Kompositionen oder Juxtaposition handelt. Auf die Einleitung folgt ein alphabetisches Verzeichnis. *E. F.*

ENDZELIN, J.: Talsu novada vietvārdi. [Die Ortsnamen des Bezirks Talsen]. (Talsu novads I. 1934, 162—166).

Verschiedene Ortsbeżeichnungen sind livisch, andere echtbaltisch, besonders kurisch. Vergleich mit preuss., lit., lett. Namen und Wörtern (sehr überzeugend: *Talsi*, cf. żemait. *Telšiai; Enguŗu ezers:* preuss. *angurgis* „Aal"; See *Stulbis:* lett. *stulbs* „betäubt, geblendet", also wie *Aklais ezers: akls* „blind"). *E. F.*

KURCALTS, K.: Karietes (Karītes) ezera vārds. [Der Name des Sees *Kariete*, *Karīte*]. (Ceļi 7. 1936, 20).

Bezirk Jumurda. Der Name gehört nicht zu *kariete* („Equipagensee" Endzelin), sondern zu *karuote* „Löffel", wobei von der Bedeutung des damit urverwandten slav. *koryto* „Trog, Mulde, Vertiefung" auszugehen ist. *E. F.*

PLĀĶIS, J.: Rûozas vārds un tā izplatīšanās pa Latvijas teritōriju. [Der Name *Rûoza* und seine Verbreitung im Gebiete Lettlands]. (Rakstu krājums, human. raksti, 22. 1936, 121—126).

Rûoza als Namenselement ist allenthalben in hochgelegenen Gegenden Kurlands, Zemgalens, Livlands und Letgalens verbreitet. In der Ebene ist es nur um Wolmar und Wenden anzutreffen. Es ist identisch mit *ruôza* „Bergrücken", „Vertiefung, Schlucht, Niederung" (der letztere Sinn, der auf „Streifen, Schramme" beruht, ist für die Ortschaften in der Ebene, die das Namenselement enthalten, anzusetzen). *ruôza* hängt mit lit. *rúožas* „Strich, Streifen, Schramme", *rẽžti* „schneiden, furchen", *rẽžis* „Ackerstreifen" zusammen. Hierher gehört auch der Ortsname *Rosula* (zwischen den heutigen *Augstroze* und *Rozbeķi*) in Heinrichs Chronik unter dem Jahre 1222(3), vielleicht auch die Familienbezeichnung der Freiherrn von Rosen (1292), falls sie nicht aus Deutschland eingewandert sind. Volksetymologische Verknüpfung mit *ruõze* „Rose" veranlasste die Vertreter, drei Rosen in ihrem Wappen zu führen. *E. F.*

AUGSTKALNS, A.: Duru kāja [Fuss der Tür]. (F. B. R. 14. 1934, 119).

Die Redensart erklärt sich aus der ehemaligen Gestalt der Tür. Sie hatte kein Gewinde (Türgehänge), sondern am Rande ein Holz, dessen Enden sich in den am Pfosten angebrachten Vertiefungen drehten. Wenn die Tür ganz offen war, so dass sich die Türfläche an die Wand lehnte, so befand sich die Eingangsöffnung zwischen dem einen Pfosten und dem neben dem anderen befindlichen „Fusse". *E. F.*

DĪLS (DIHL), E.: „Atvainojiet......" [„Entschuldigen Sie......!"]. (Ceļi 6. 1935, 281—282).

Dies ist korrekt, nicht *atvainojos* (nach russ. извиняюсь, das eine 1916 aufgekommene Nachahmung des poln. *vrzepraszam* ist). *E. F.*

OZOLIŅŠ, Ed.: Kā labina, aicina vai padzen mājas dzīvniekus. [Wie man die Tiere streichelt, herbeilockt oder fortjagt]. (Ceļi 7. 1936, 108—115).

Sammlung von Interjektionen im Anschluss an Tiernamen. Tierbezeichnungen nach gewissen Merkmalen. Kosende Verkürzungen dieser Namen. *E. F.*

AUGSTKALNS, A.: Personu maiņas savādība Latgales izloksnēs. [Eigentümlicher Personenwechsel in letgalischen Mundarten]. (F. B. R. 14, 1934, 53—55; 116—117).

Vermischung von direkter und indirekter Rede, indem an Stelle des sich auf das angeredete Individuum beziehenden Demonstrativs das Pronomen der 2. Person gebraucht wird. Nachtrag von Endzelin ebd., von *Ancītis* (F. B. R. 15. 1935, 191). *E. F.*

KAULIŅŠ, J. Personālais, objektīvais un objektīvētais gars. [Der persönliche, objektive und objektivierte Geist]. (Rakstu krājums, human. raksti, 22. 1936, 127—139).

„Die Sprache als Rede (*langage*) ist objektiver Geist, lebendig und sich verändernd, solange die Redenden leben; aber die in Wörterbuch, Grammatik, Literatur und Traditionen enthaltene Sprache ist erstarrter, objektivierter Geist, der wie Sneewittchen im Sarge auf seinen eventuellen Wiedererwecker wartet". Präteritum statt Futur in lettischen Volksliedern erkläre sich oft aus Vermischung überpersönlicher und persönlicher Objektivierung, d. h. einer Vermengung von episch-erzählender und als Erlebnis wiedergegebener Gedichtform. *E. F.*

Estonia.

SORGSEP, MARTA: Akadeemiline Ajaloo-Selts 1933/34 tegevusaastal. [Akademickie Towarzystwo Historyczne w roku sprawozdawczym 1933/34]. (Ajalooline Ajakiri 13, 1934, 121—128).

Sprawozdanie ze streszczeniami wygłoszonych referatów, m. i. E. Tender: Oblężenie i kapitulacja Tartu w r. 1656; H. Sepp: O drogach rozwoju naszego wielkiego przemysłu aż do 90-tych lat XIX stulecia; N. Loone: Konspiracja szlachty Estonii przeciwko Szwedom (na rzecz Polski) w latach 1604—1605. *V. E.*

SORGSEP, MARTA: A k a d e e m i l i n e A j a l o o - s e l t s 1934/35 t e g e v u s a a s t a l. [Akademickie Towarzystwo Historyczne w roku sprawozdawczym 1934/35]. (Ajalooline Ajakiri 14. 1935, 88—94).

Sprawozdanie ze streszczeniami wygłoszonych referatów, m. i. R. Kenkmaa: Zagadnienia z historii miast Estonii w średniowieczu (przypuszczenie o powstaniu wielu miast już w czasach przedhistorycznych); J. Vasar: Kryzys pańszczyzny na przykładzie rozwoju socjalnego składu ludności jednego majątku w południowej Estonii; Ed. Laamann: O problematyce historii powstania niepodległości Estonii; A. Traksmaa: Przełom wojenny w walce o niepodległość w początku r. 1919; A. Liiv: Ludność i kościół w końcu okresu szwedzkiego. *V. E.*

SORGSEP, M.: A k a d e e m i l i n e A j a l o o - S e l t s 1935/36. t e g e v u s a a s t a l. [Akademickie Towarzystwo Historyczne w roku sprawozdawczym 1935/36]. (Ajalooline Ajakiri 15, 1936, 83—90).

Sprawozdanie ze streszczeniami wygłoszonych referatów, m. i. Juhandi Vold: Końcowy okres spalenia majątków w grudniu 1905 r. w Estonii (z okazji rewolucji); Kapliński J.: O głównych momentach rozwoju polskiej nauki historycznej; Rebane H.: Obserwacje o ruchu ludności w parafii Rannu w przeszłości.

V. E.

BLUMFELDT, E.: T e i s e d E e s t i - S o o m e a j a l o o l a s t e p ä e v a d Helsingis 30.V.—1.VI. 1936. [Drugi zjazd historyków estońsko-fińskich . . . . .]. (Ajalooline Ajakiri 15, 1936, 90—94).

Sprawozdanie ze streszczeniem referatów: O. Liiva: O ucieczce chłopów estońskich do wolnej Finlandii podczas pańszczyzny w w. XVII—XVIII i J. Vasara: O kolonizacji fińskiej w Estonii, zwłaszcza na początku XVII w.

V. E.

BLUMFELDT, E.: P õ h j a m a a d e a j a l o o l a s t e k o n g r e s s S t o k h o l m i s j a U p s a l a s 9 — 12. aug. 1935. [Kongres historyków państw północnych w Sztokholmie]. (Ajalooline Ajakiri 15, 1936, 45—47).

W 6 kongresie brały też udział Estonia i Łotwa. Jako jedno z zadań Estonii wysunięto pośredniczenie między nauką Skandynawii i Wschodu.

V. E.

LIIV, O.: S e a d u s E e s t i a r h i i v i n d u s e k o h t a. [Ustawa o archiwistyce w Estonii]. (Ajalooline Ajakiri 14, 1935, 135—139).

Historia opracowania tej ustawy, wydanej w r. 1935, oraz charakterystyka jej treści, obejmującej tak archiwa państwowe i samorządowe, jak też ochronę archiwów prywatnych. Ustawa ta przewiduje też sieć przedstawicielstw Centralnego Archiwum Państwowego w całym kraju itd. *V. E.*

LIIV, O.: E R K A—E e s t i a j a l o o v a r a a i t [ERKA—Estońskie Państwowe Archiwum Centralne — spichlerz historii estońskiej]. (Nädal Pildis Nr 25, 1936, str. 583—586).

TREIAL, H.: Talu asustusajaloo uurimine ja riigi keskarhiiv. (Üliõpilasleht 1934, str. 74—75).

Badanie historii powstania zagród chłopskich a archiwum państwowe.
O. L.

LOORITS, OSKAR: Yrjö-Koskinens Briefwechsel mit seinen estnischen Freunden. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1934, 29—133). Tartu 1935.

Korespondencja fińskiego historyka i polityka z wielu wybitnymi działaczami estońskimi z okresu narodowego obudzenia Estończyków. Ciekawy materiał do historii rozwoju estońsko-fińskich stosunków kulturalnych. *V. E.*

VOIONMAA, V.: Eesti majanduslikke mõjusid Soomes vanemal keskajal. [O gospodarczych wpływach estońskich w Finlandii we wczesnym średniowieczu]. (Ajalooline Ajakiri 15, 1936, 56—62).

Wykazanie wpływów estońskich w systemie miar Finlandii, głównie na południowym wybrzeżu. Zaznaczenie śladów handlu estońskiego i kolonizacji estońskiej w Finlandji już w okresie przed Wikingami. *V. E.*

VASMER. R.: Ein neuer Münzfund des elften Jahrhunderts in estnischem Privatbesitz. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1934, 155—224). Tartu 1936.

Opis prywatnego zbioru monet z XI stulecia (należącego do kupca P. J. Rezwowa z Tartu) pochodzącego przypuszczalnie z Latgalii. Wiele zdjęć monet i tablic porównawczych. *V. E.*

MOORA, H.: A propos de la fondation de Tartu. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1933, 186—201). Tartu 1935.

Uzasadnienie myśli, że staroestońska osada Tartu istniała na dawnej drodze handlowej już przed założeniem Jurjewa w r. 1030 (przez księcia Jarosława Mądrego) na miejscu obecnego Tartu. *V. E.*

LAAKMANN, H.: Zur Geschichte Heinrichs von Lettland und seiner Zeit (Beiträge zur Kunde Estlands 18 1932/34, str. 57—102).

Rozmaite uwagi biograficzne i topograficzne do historii Henryka z Łotwy.
O. L.

TUULSE, A.: Ergebnisse der Ausgrabungen in der Klosterruine zu Pirita im Sommer 1934 und 1935. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1934, 134—154, z 11 rys.). Tartu 1936.

Historia klasztoru św. Birgitty w Pirita około Tallinna (założ. w r. 1405 albo 1407), z wykazaniem podobieństw w budowie z klasztorem macierzystym w Vadstena w Szwecji. *V. E.*

JOHANSEN, P.: Eestlane Tallinna Linnaarhiivi allikate kajastuses. [Estończyk w świetle źródeł archiwum miejskiego w Tallinnie]. (Ajalooline Ajakiri 13, 1934, 180—188).

Odczyt wygłoszony podczas 100-letniego jubileuszu ryskiego Towarzystwa Badań Historii i Starożytności w dniu 7.XII. 1934. W średniowiecznym Tallinnie było wiele elementu estońskiego, nie tylko pośród różnego rodzaju pracowników, handlarzy i majstrów cechowych, ale także wśród warstw średnich i patrycjatu miejskiego. Rzemieślnicy estońscy wędrowali nawet niekiedy poza ojczyznę, dorabiali się nieruchomości i otrzymywali wybitne stanowiska w innych miastach niemieckich, w Gdańsku i w Visby na wyspie Gotlandii.

Ograniczeń prawnych dla Estończyków było bardzo nie wiele (autor je wymienia). Były kazania estońskie, zaczęto drukować książki estońskie (pierwsza ks. estońska: Katechizm Wanradta-Koella w r. 1535) itd. Były nawet przejawy narodowej świadomości estońskiej: notowano pewną, zresztą niewielką, ilość konfliktów z Niemcami. *V. E.*

LIIV, O.: Eestlus Tallinnas Rootsi aja lõpul. [Estoński element w Tallinnie w końcu okresu szwedzkiego]. (Ajalooline Ajakiri 15, 1936, 19—24).

Według autora już w okresie duńskim i Zakonu Mieczowego niegdyś liczny element estoński nawet przeważa w Tallinnie. Miasto broniło chłopów estońskich na swych terenach: w roku 1535 w Tallinnie został ukarany śmiercią szlachcic Johann v. Üxküll, który gwałtem porwał z Tallinnu chłopa i ukarał go śmiercią. Estończycy w Tallinnie mieli już wcześnie nazwiska. Było kilku pastorów, odprawiających nabożeństwa po estońsku, a dzieci Estończyków chodziły do szkół miejskich. (Por. poprzednią notatkę o artykule P. Johansena). *V. E.*

TENDER, E.: Die Streitigkeiten der Familie Stiernhielm mit der Stadt Tartu. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1934, 299—338 + 1 mapa). Tartu 1936.

Historia procesu o prawa do majątków. Proces ten zaczęto w okresie polskim, zakończono po 150 latach w czasach rosyjskich, przyczym korroboracja odpowiedniego majątku do miasta odbyła się dopiero przed kilku laty, kiedy wskutek radykalnej reformy rolnej stare pretensje do majątków utraciły podstawy prawne. *V. E.*

KORHONEN, A.: Baltlaste läänid ja donatsioonid Soomes XVII sajandi alul. [Leny i donacje dla Niemców bałtyckich w Finlandii na początku XVII stulecia]. (Ajalooline Ajakiri 15, 1936, 49—62).

Wskutek wojen polsko-szwedzkich część szlachty niemieckiej z Estonii i Liwonii uciekła do Finlandii, gdzie domagała się od króla szwedzkiego odszkodowań i wynagrodzeń. Według autora około 150 rodzin otrzymało różne leny i donacje, część ich pozostała nawet w Finlandii, a większość wywoziła z Finlandii dochody ze swych nowootrzymanych majątków. Wprowadzili oni w Finlandii własne zwyczaje gospodarowania i traktowania chłopów, co znacznie pogorszyło sytuację zasadniczo wolnych chłopów fińskich. (Z tych Niemców pochodził też znany w Polsce generał-gubernator Berg). *V. E.*

BLUMFELDT, E.: *Statistilisi lisandeid Tallinna kaubaliikluse ja meresõidu ajaloole aa. 1609—1629.* [Przyczynki do danych statystycznyeh, dotyczących ruchu handlowego i marynarki Tallinna w latach 1609—1629]. (Ajalooline Ajakiri 13, 1935, 1—18 i 49—63).

Statystyczne oświetlenie handlu Tallinna z Holandią, Francją, Danią, Niemcami, Szwecją, Finlandią i Rosją na podstawie danych urzędów celnych z okresu dążności tego miasta do ponownego skupienia w swych rękach niemal całego zachodniego handlu z Rosją (w pierwszej połowie XVI stulecia, Tallinn był jedynym uznanym przez Hansę miastem składowym handlu z Rosją). W tym celu nawet uzyskał Tallinn od szwedzkiego króla Gustawa Adolfa (Tallinn należał wówczas do Szwecji) monopol na cła od r. 1623 do r. 1629, płacąc za to umówioną arendę. Monopolowi temu sprzeciwiły się inne miasta, a ponieważ nie było możliwości skierowania handlu rosyjskiego na Tallinn (handel rosyjski zależał już nie od Nowgorodu, ale od Moskwy, która miała ożywione stosunki z Archangielskiem na morzu Białym), król poprzedniej umowy nie prolongował. *V. E.*

SOOM, A.: *Jakob Fougdti tegevus Narva bürgermeistrina* aa. 1644 — 1653. [Działalność Jakóba Fougdt'a, burmistrza Narwy w latach 1644—1653]. (Ajalooline Ajakiri 13, 1934, 16—25 i 65—83).

Szwecja miała zamiar w miarę możności kierować przez Narwę handel rosyjski, który na przełomie XVI i XVII stulecia był kierowany głównie na Archangielsk. Aby przygotować Narwę do tego wielkiego zadania (myślano nawet o zrobieniu Narwy drugą stolicą Szwecji), mianowano jej burmistrzem energicznego Szweda, Jakóba Fougdta, który położył wielkie zasługi około rozbudowy i podniesienia miasta. *V. E.*

KORHONEN, A.: *Michael Jordan.* (Ajalooline Ajakiri 14, 1935, 97—118).

Biografia urzędnika, sporządzającego w r. 1601 i 1612 w Livonii i Estonii rewizje ziemskie z ramienia rządu szwedzkiego. Stykał się on z Polakami, jako burmistrz Viljandi (Fellina) w okresie panowania polskiego, kiedy liczba Polaków była w tym mieście tak wielka, że język polski zajmował tam drugie miejsce po języku niemieckim. Charakterystyka i historia przeprowadzenia samych rewizyj. *V. E.*

SEEBERG - ELVERFELDT, R.: *Die Einwohnerschaft von Tartu (Dorpat) zur II. Schwedenzeit 1625—1656)* vornehmlich in ihren estnischen Bestandteilen. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1933, 86—147). Tartu 1935.

Skrót dysertacji. Według autora liczba Estończyków w Tartu wahała się w tych latach od 110—169, przewyższając czasami liczbę Niemców. Szczegółowy opis ich życia, warunków mieszkaniowych, majątkowych, zawodowych, prawnych, kulturalnych, kościelnych itd. Estończycy, chociaż nie brakło ich i w śródmieściu, mieli mieszkać głównie na przedmieściach i zajmować też wyższe stanowiska. Chociaż władza należała do Niemców, jednak wpływy estońskie miały też pewne znaczenie. Nie groziła przymusowa germanizacja ani też schłopienie miasta. *V. E.*

LIIV O.: Der wirtschaftliche Niedergang Tallinns im Jahre 1697. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1932, 207—244). Tartu 1935.

Rok 1697 był jednym z najcięższych w życiu Tallinna: w latach 1695 i 1696 panowały nieurodzaje i głód, wskutek czego wywóz zboża był zakazany. Oprócz tego powstały trudności gospodarcze, wskutek tzw. redukcji majątków przez rząd szwedzki, a właściwie konfiskaty tych majątków, których właściciele nie mieli uregulowanego tytułu własności. Wszystko to wywołało w Tallinnie nędzę, głód, choroby itd. *V. E.*

LIIV, O.: Maakaubandusest ja ülesostust Eestis rootsi aja lõpul. [O handlu wiejskim i przekupniach w Estonii w końcu okresu szwedzkiego]. (Ajalooline Ajakiri 13, 1934, 1—16).

Artykuł opracowany głównie na podstawie materiałów archiwalnych. Miasta miały wtedy różne przywileje handlowe, ale na wsi roiło się od nielegalnych przekupniów, ponieważ leżało to w interesach zarówno szlachty wiejskiej, jak i chłopów, którzy w ten sposób znacznie poprawiali swą sytuację gospodarczą. Spotykało się już wtedy bardzo zamożnych chłopów. Dużą rolę w handlu nielegalnym grali Rosjanie. *V. E.*

SOOM, A.: Kõrtsid ja kõrtsielu Narvas rootsiaja lõpul (Nädal Pildis Nr 4, 1936, str. 76—78).

Karczmy i życie karczemne w Narwie przy końcu panowania szwedzkiego. *O. L.*

TENDER, E.: Das lederne Notgeld der Stadt Tartu. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1933, 148—185). Tartu 1935.

Próba podniesienia stanu finansowego miasta podczas wojen napoleońskich, przez wydanie skórzanych banknotów tolerowanych przez rząd wskutek ogólnej inflacji pieniężnej. Skończyło się to później olbrzymią, kilkunastu tysięcy rubli sięgającą stratą spowodowaną fałszowaniem tych pieniędzy przez dwóch sprytnych studentów: Aleksandra von Mollesona i księcia Kazimierza Giedrojcia z Litwy, który wpadł w trudności finansowe przez rozrzutny tryb życia i powstanie polskie roku 1830 (! zapewne 1831). Stratę tę wynagrodził miastu wuj ks. Kazimierza, biskup G. z Litwy. Ostatecznie zostały te banknoty wycofane z obiegu w r. 1837. *V. E.*

VASAR, J.: Teoorjuse aja põhiprobleemidest. (O podstawowych zagadnieniach okresu pańszczyzny). (Ajalooline Ajakir. 14, 1935, 118—135).

Szczegółowa analiza stanowiska chłopów i pracowników wiejskich gminy Pajusi w środkowej Estonii na podstawie tzw. listów rewizyjnych, sporządzanych co 15—20 lat, dla sprawdzenia stanowiska i obowiązków chłopów. Z listów tych autor wysnuwa szereg ciekawych wniosków o sytuacji chłopów i pracowników rolnych, które wszakże wymagają dalszego sprawdzania na obszerniejszym materiale porównawczym. *V. E.*

LOONE L.: Talurahva rahutused Kuusalus ai 1858. [Rozruchy chłopskie w Kuusalu w r. 1858]. (Ajalooline Ajakiri 13, 1934, 172—180).

Opowiadanie o jednym z powstań chłopskich w Estonii w połowie zeszłego stulecia i o jego okrutnym „uśmierzeniu". *V. E.*

VASAR, J.: Eesti ărkamisaegne välispoliitika (ERK 4, 1936, str. 219—224).

Wpływ stosunków finlandzkich i powstania polskiego na estoński ruch narodowy w latach 1860-ych.

KRUUS H.: Eesti rahvuslikkude põhikeskuste suhtlemine 1860-ndail aastail. [Wzajemne stosunki między głównymi ośrodkami narodowymi estońskimi w 1860-ych latach]. (Ajalooline Ajakiri 13, 1934, 49—64 i 97—106).

Nowoczesny estoński ruch narodowy zaczyna przybierać na sile w latach 1860-ych. Inicjatywa różnych przedsięwzięć narodowych (estońska szkoła wyższego typu na cześć „cara oswobodziciela" Aleksandra I, organizowanie masowych petycyj do cara, założenie Estońskiego Towarzystwa Literackiego itp.) wychodziła z różnych ośrodków od najwybitniejszych jednostek tego czasu. Takich ośrodków wylicza K. 5: jeden wiejski (Holstre), 3 miasta w Estonii (Pärnu, Võru, Tartu) i Petersburg, skąd szły do Estonii wpływy ówczesnego liberalizmu. Głównie na podstawie korespondencji odpowiednich osób kreśli autor ciekawą historię tych stosunków, aż do pierwszego śpiewaczego święta Estonii w roku 1869, które zdaniem K. jest pierwszą zbiorową, uroczystą manifestacją narodową. *V. E.*

ROOS, J.: Kolm eesti bibliofiili 19. sajandil. (Looming 1936, 1150—1156).

O trzech bibliofilach estońskich w. XIX: J. H. Rosenplänterze, M. Jürgensie i D. Martsonie. *O. L.*

ROOS, ED: Teostuv nimede rahvustamine (ERK 3, 1935, str. 102—114).

O zamianie nazwisk niemieckich na estońskie, propagowanej obecnie w Estonii i przeprowadzanej masowo. *O. L.*

SAARESTE, A.: Eesti liignimedest varemalt, nüüd ja tulevikus. (ERK 2, 1934, str. 139—148).

O nazwiskach estońskich. *O. L.*

INDREKO, R.: Mõningaid kilde muinasteaduse ajaloolisest arengust (Üliõpilasleht 1935, str. 331—332).

Przyczynki do historii archeologii.

LOORITS, O.: Kas oleme ida või lääne päritolu? [Czy jesteśmy pochodzenia wschodniego czy zachodniego?] (ERK 4, 1936, str. 49—53).

Polemika z archeologami, którzy uważają kraj Nadbałtycki za prasiedzibę szczepów fińskich. Podkreślenie bliskiego pokrewieństwa esto-fińskiej kultury duchowej ze Wschodem. *O. L.*

LAID, E.: Muinasleiud ajaloo allikatena [Znaleziska archeologiczne jako źródła dziejowe]. (ERK 4. 1936, str. 199—202).

LEINBOCK, F.: Kodumuuseumid [Muzea lokalne (właściwie domowe)]. (Eesti Noorus 7. 1935, str. 63—64).

MOORA, H.: Muistsed linnused meie ajaloo allikate ja mälestussammastena (ERK 4, 1936, str. 82—85).

O dawnych grodziskach przedhistorycznych jako pamiątkach i źródłach historycznych.

INDREKO, R. i SCHMIEDEHELM, M.: Kahe viimase aasta muinasleidudest ja Arkeoloogia Kabineti tegevusest. [O znaleziskach archeologicznych w ciągu ostatnich dwóch lat (1932—1933) i o działalności gabinetu archeologicznego]. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 95—96).

Omówienie wykopalisk z okresu kamiennego, odkrytych w 22 miejscach. (Znaleziska z okresu tzw. kultury Kunda, ok. 5000 lat przed Chrystusem, prowincjonalna sprzączka rzymska — pierwsza w Estonii itp.). *V. E.*

INDREKO, R. i SCHMIEDEHELM, M.: Arkeoloogilisest uurimistööst 1934 ja 1935 a. (O badaniach archeologicznych w latach 1934 i 1935). (Ajalooline Ajakiri 14. 1935, 139—142).

Oprócz wielu przedmiotów z okresu kamiennego w Asva na wyspie Saaremaa (Ozylia) znaleziono przedmioty z okresu brązu, wykazujące cechy południowej kultury łużyckiej.

Z okresu żelaza znaleziono ślady osadnictwa wodzkiego (vadja) w Estonii północno-wschodniej. *V. E.*

INDREKO, R.: Meie muistsed linnused [Nasze starożytne grodziska]. (Kaitse Kodu 12. 1936, str. 435—439).

FRIEDENTHAL, A.: Der Münzfund von Karlos. (Beiträge zur Kunde Estlands 18. 1932/34, str. 1—4).

Wykaz znalezionych w r. 1926 monet. *O. L.*

INDREKO, R.: Vorläufige Bemerkungen über die Kunda-Funde. (Sitzungsber. der Gehlerten Estn. Gesellsch. 1934, 225—298). Tartu 1936.

Opis warunków przyrodniczych w Kunda, w północnej Estonii, gdzie kiedyś znajdowało się jezioro z wysepką Lammassaar w czasach mezolitycznych zaludnioną przez pierwszych mieszkańców Estonii (myśliwych i rybaków) nosicieli tzw. kultury kostnej (Knochenkultur), reprezentowanej obecnie przez paręset znalezisk. Większość tych znalezisk znajduje się w Estonii (kilka eksponatów przechowuje się w Nationalmuseet w Kopenhadze i w Uniwersity Museum of Archaeology and Ethnology w Cambridge).

Autor daje opis rzeczy kostnych i kamiennych, ilustrowany paruset obrazami. W znaleziskach kostnych wyróżniano kości 28 rodzajów zwierząt, ryb i ptaków (m. in. mamuta i dzika).

W porównawczym przeglądzie autor wskazuje na podobieństwo kultury kundaskiej a różnymi kulturami okresu kamiennego: (oriniacką, magdaleńską, solutreńską itd.). Zdaniem autora kultura Lyngby-Świdereńska otoczyła wschodniobałtycką kulturę kundaską z zachodu, oddzielając ją od kultury maglemoskiej (w Danii). Kultura kundaska rozwinęła się później w kulturę ceramiki grzebykowej, która prawie przez wszystkich archeologów uważana jest za kulturę ugrofińską, ogólniej mówiąc uralską. Por. też „Ciekawe wykopaliska z przed 5000 lat na Pomorzu", Kurjer Warszawski nr. 348, str. 41, 19 grudnia 1937 r. *V. E.*

INDREKO, R.: Sépultures néolithiques en Estonie (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1933, 202—223). Tartu 1935.

Opis 19 grobów neolitycznych w Estonii. *V. E.*

AUL J.: Étude anthropologique des ossements humains néolithiques de Sope et d'Ardu. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1933, 224--282, 12 tablic), Tartu 1935.

Według autora w szczątkach wydobytych z grobów neolitycznych w Estonii można dopatrzeć się elementów tak rasy nordycznej, jak wschodnio-europejskiej i form mieszanych. *V. E.*

ŠTURMS, ED.: Die Kulturbeziehungen Estlands in der Bronze- und frühen Eisenzeit. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1932, 245—277). Tartu 1935.

Inwentarz znalezisk z okresu brązu w Estonii: 20 różnych przedmiotów, (pośród nich 5 siekier), wskazujących głównie na Skandynawię, oraz na zachodnie i wschodnie ziemie bałtyckie i południową Skandynawię. *V. E.*

INDREKO, R.: Pronksiaja asulaleid Asvas [Odkrycie. osiedla z czasów brązowych w Asvie]. (Üliôpilasleht 1934, 403—414).

FRIEDENTHAL, A.: Ein Hügelgrab der älteren Eisenzeit Estlands. (Beiträge zur Kunde Estlands 18, 1932/34, str. 14—24).

Sprawozdanie z wykopalisk w Purtse-Matka (paraf. Lüganuse) z lat 1929—1930. *O. L.*

FRIEDENTHAL, A.: Ein Hügelgrab aus der älteren und mittleren Eisenzeit Nord-Estlands (Beiträge zur Kunde Estlands 20, 1935/36, 1—44).

Sprawozdanie z wykopalisk wydobytych przez autora w Hõbeda-Sillaotsa (paraf. Kadrina) w latach 1931 i 1932. *O. L.*

ŠNORE, R.: Die Hügelgräber und Steinsetzungen der römischen Kaiserzeit bei Salenieki (Lettland). (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1932, 278—299). Tartu 1935.

Znalezisko to pochodzi z okresu rzymskiego i z początku średniego okresu żelaza (kilka rzeczy późniejszych). Układ kamieni grobowcowych i inwentarz grobów

wskazują na Estonię, groby zaś pagórkowate są podobne do litewsko-łotewskich Widocznie była to strefa przejściowa pomiędzy obiema kulturami, jak na to wskazują jeszcze inne znaleziska w okolicach Ludzy w Latgalii. *V. E.*

MOORA, H.: Der Verwahrfund von Piilsi, Kirchspiel Avinurme (Sitzungsber. der Gelehrten Estn Gesellsch. 1933, 283—303, 11 Abbildungen). Tartu 1935.

Znalezisko to ze wschodniej Estonii zawiera 39 przedmiotów z okresu V w. po Chr. Wskazują one na związki z Prusami Wschodnimi, z Łotwą, a głównie z Estonią północno-wschodnią, skąd wiodła droga na wschód do jeziora Peipus przez Piilsi, a stąd do Rosji. Bardzo podobne znalezisko wykryto w Storkaage w Szwecji, w którym E. Hjärne znajduje wpływy estońskie. *V. E.*

MOORA, H.: Peedu „Kerikmäe" linnus [Grodzisko Kerikmäe w Peedu]. (ERK 4. 1936, str. 195—199).

SCHMIEDEHELM, M.: Kuusalu linnus [Grodzisko Kuusalu] (ERK 4. 1936, str. 176—190).

INDREKO, R.: Iru linnus [Grodzisko Iru]. (ERK 4. 1936, str. 138—175).

Sprawozdanie z wykopów dokonanych na grodzisku Iru w pobliżu Tallinna na stanowisku estońskiej twierdzy przedhistorycznej. *O. L.*

INDREKO, R.: Muinasleide Iru linnuse väljakaevamisel (Nädal Pildis Nr. 23, 1936, str. 532—533).

Znaleziska archeologiczne przy rozkopaniu grodziska Iru. *O. L.*

VASSAR, A.: Kivikalme Nehatus (ERK 4, 1936, str. 190—195).

O mogiłach z kamieni w Nehatu. *O. L.*

LOORITS, O.: Estonian folklore of today (Acta Ethnologica 1. 1936, 34—52).

Przegląd krytyczny rozwoju i obecnego stanu folklorystyki w Estonii, tudzież o działalności Estońskiego Archiwum Ludozwawczego. *O. L.*

RÄNK, G.: Päevaküsimusi eesti rahvateaduse töömailt [Zagadnienia bieżące z dziedziny etnografii]. (Üliõpilasleht 1935, str. 178—181).

RÄNK, G.: Meie rahvateaduse ja muinaskultuuri uurimistöö päeramuredest. [O troskach bieżących naszej etnografii i pracy badawczej nad dawną kulturą]. (ERK 4. 1936, str. 122—125).

RÄNK, G.: Ilmari Manninen and Estonian Ethnography (Acta Ethnologica 1, 1936, str. 124—126).

O działalności fińskiego etnografa I. Manninena w Estonii. *O. L.*

LOORITS, O.: M. J. Eisen† (Sitzungsber. der Gelehrten Estn Gesellsch. 1934, 339—344), Tartu 1936.

Biografia znanego estońskiego literata i działacza kulturalnego, zbieracza i badacza folkloru estońskiego, pastora, później profesora honorowego.
V. E.

LOORITS, O.: Kaarle Krohn. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1933, Tartu 1935, 331—336).

Przegląd działalności K. Krohna, głównego przedstawiciela tzw. fińskiej albo historyczno-geograficznej metody folklorystycznej, (opracowanej najpierw przez jego ojca, Juljusza Krohna). Był on też znanym badaczem genezy fińskiego narodowego eposu Kalevala, mającego zdaniem jego podłoże historyczne z czasów Wikingów.
V. E.

NIILUS, V.: Ühest surevast hõimust. [O jednym wymierającym pokrewnym nam szczepie]. (Üliõpilasleht 20, 1936, str. 220—22).

O Estończykach, osiedlonych na Łotwie nad rzeką Koiwą.
O. L.

RÄNK, G.: Jooni Eesti ühiskondlikust noodapüügist (Virittäjä 40. 1936, str. 284—290).

Szkic o rybołówstwie spółdzielczym w Estonii. O. L.

LINNUS, F.: Baltimaade orduaegsest mesindusest. [O bartnictwie ziem bałtyckich w okresie Zakonu]. (Ajalooline Ajakiri 15. 1936, 1—14).

Przegląd bartnictwa rozwiniętego na ziemiach bałtyckich w okresie Zakonu. Początkowe używanie drzew jako uli (co się choć rzadko i teraz jeszcze spotyka), z późniejszym przejściem na ule z kłód. Kryzys w bartnictwie nastąpił wskutek reformacji (nie trzeba było tyle wosku) i wskutek zapoczątkowanego importu cukru amerykańskiego, a także wskutek nieomal ciągłych wojen w końcu XVI i początku XVII stulecia.

Zgodnie z A. Hämäläinenem (Beitäge zur Geschichte der primitiven Bienenzucht bei den finnisch-ugrischen Völkern, Journal de la Société Finno-Ougrienne XLVIII, I, Helsinki 1935, 32) autor uważa, że bartnictwo ziem bałtyckich może być pochodzenia ugrofińskiego. V. E.

LINNUS, F.: Metsamesinduse jälgi Eestis. [Pozostałości bartnictwa leśnego w Estonii, z 4 ilustr.]. (Eesti Mets 1935, nr. 12, 4 str.).

LINNUS, F.: Kasvavad tarud. [O „rosnących ulach"]. (Mesila nr. 1, 1936, 6—8) 2 ilustr.

RÄNK, G.: Zwei seltene Bootfunde aus Estland. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1933, Tartu 1935, 304—315).

Resztki 2-ch łodzi znalezionych na północnym wybrzeżu Estonii w Hara i na wybrzeżu rzeki Narwy. Wykazują one pierwszy raz spotkaną w Estonii tech-

nikę szycia łodzi, a pochodzą prawdopodobnie z ostatnich stuleci. Technika szycia łodzi (korzeniami itd.) znana jest tylko w Europie północno-wschodniej: u Finów, Lapończyków, w Karelii, w północnej Rosji aż do Syberii. Pewne oryginalne szczegóły techniczne tych łodzi wskazywałyby na ich pochodzenie estońskie.
V. E.

KINDLAM, M.: Heart-Shaped Brooches (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1933, Tartu 1935, 316—330).

Przegląd archeologiczny i etnograficzny. Według autora takie spinki powstały w XVI stuleciu pod wpływem północno-niemieckim. Estońskie spinki tworzą osobną grupę, której wpływy sięgały Finlandii południowej. *V. E.*

LAAMAN, ED.: Meie muinasusk läti Hendriku kroonikas. [Nasza dawna religia według kroniki Henryka Łotysza]. (Eesti Noorus 8, 1936, 344—346).

LAAMAN, ED.: Taarausk ja eesti muinasusk. [Kult Taary i dawne wierzenia estońskie]. (Nädal Pildis nr. 35. 1936, 822—823).

LOORITS, O.: Das misshandelte und sich rächende Feuer. I. (Commentationes Archivi Traditionum Popularium Estoniae. I, odbitka z Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1932, Tartu 1935, 130—206).

Zawiera dane odnoszące się do powyższego motywu zbierane wśród Finów, Szwedów finlandzkich, Estończyków, Liwów, Łotyszów, Polaków z Latgalii (str. 41—43), Litwinów, Białorusów, Wielkorusów, Ukraińców, Rumunów, Ślązaków, Ostjaków, Jurak-Samojedów, Tatarów Abakańskich, Buriatów, Jakutów, Wogułów, w połączeniu z ogólnym kultem ognia na Syberii i o resztkach tego kultu w państwach bałtyckich, z wielu ilustracjami o ogniskach różnych ludów. *V. E.*

LOORITS, O.: Uku (Virittäjä 40. 1936, 256—267).

Uku, estońska nazwa boga i burzy, jest pożyczką fińską, przyniesioną przez kolonistów fińskich miejscami nawet aż do Estonii południowej, mocniej zaś przeszczepioną na pomorzu północno-estońskim. *O. L.*

MANSIKKA, V. J.: Virolaisten „maa-alused“ (maanaluset) tautien lähettäjinä (Kalevalas. vuosik. 15. 1935, 131—141).

Autor opisuje estońskie demony ziemi powodujące choroby. Praca opiera się przeważnie na dawniej nie opublikowanych materiałach zbiorów folklorystycznych w Tartu. *S. H.*

EISEN M. J. (†): Peko (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1934, 1—16). Tartu 1936.

ANDERSON, W.: Anmerkungen (tamże 16—18).

RÄNK, G.: Materiaalne Peko. (Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat 9/10, 1934, 176—203, streszczenie niemieckie [Der verkörperte Peko] tamże 301—302).

Pośmiertny artykuł zasłużonego estońskiego zbieracza i badacza folkloru o bożku zbożowym Setukezów, południowo - wschodniego szczepu estońskiego, z komentarzami prof. Andersona. Muzeum Narodowe w Tartu otrzymało jedną drewnianą statuetkę tego bożka, którą omawia Ränk. *V. E.*

LAAMAN, ED.: Eesti muinasusust ja kultuuri lähtekohtadest (Looming 1936, 1017—1026).

Rozmaite rozważania o staroestońskich wierzeniach ludowych. Polemika Hindreya dotycząca specjalnie wierzeń, odnoszących się do Thora, zob. tamże str. 1195—1196. *O. L.*

LAUGASTE, E.: Nõia ja nõiduse nimetusi eesti murdeis. [O nazwach czarownic i czarów w gwarach estońskich]. (Eesti Kirjandus 1936, 516—526, 558—572).

Autor dokładnie wymienia spotykane w gwarach estońskich słowa oznaczające czarowników i dotyczące wszelkiego rodzaju czarów, sprowadzających nieszczęścia lub uzdrawiających chorych, podaje ich znaczenie i pochodzenie. Okazuje się, że niektóre zaczerpnięto i przyswojono z niemieckiego, szwedzkiego, łotewskiego i z języków słowiańskich (np. kaldun, koldun = czarownica sprowadzająca chorobę na bydło; tsaarownik — kobieta, która szkodzi ludziom w noc świętojańską). *N. K.*

PÕLDMÄE, R. — VIIDALEPP, R.: Setumaal rahvatantse kogumas. [O zbieranie tańców ludowych w kraju Setów (Petserimaa)]. (Nädal Pildis Nr. 28, 1936, 652).

PERT, J.: Rahvatants [Taniec ludowy]. (Eesti Noorus 8. 1936, 179—181).

P[ERT], J.: Eesti rahvatantsust. [O estońskim tańcu ludowym]. (Eesti Noorus 6. 1934, 141—142).

PERT, J.: Eesti vanad rahvatantsud. [Stare estońskie tańce ludowe]. (Teater 1936, 72—73).

MEIKOP, A.: Rahvatantsu küsimusi. Vestlus Ullo Toomiga. [Kwestie tańca ludowego. Rozmowa z Ullo Toomem]. Eesti Noorus 8. 1936, 352).

O wskrzeszeniu starych estońskich tańców ludowych. *O. L.*

ADSON, A.: Mõnda rahvatantsust. [Nieco o tańcu ludowym w Estonii]. (Eesti Noorus 8. 1936, str. 384—387).

Kassari. Rahvatants Vihterpalust. [Kassari, taniec ludowy z Wihterpalu]. (Eesti Noorus 6. 1934, 6—7).

Kandali ehk vana eesti tants. [Kandali czyli stary taniec estoński]. (Eesti Noorus 6. 1934, 260).

TOOMI, U.: „Kükitamistants". [Taniec z przysiadami]. (Eesti Noorus 8. 1936, 172).

TAMPERE, H.: Mõningaid mõtteid eesti rahvaviisist ja selle uurimismeetodist. [Myśli i rozważania o estońskich melodiach ludowych i metodzie ich badania]. (Eesti Muusika Almanak I. Eesti Lauljate Liit. Tallinn 1934, 30—38).

Kümme aastat setu rahvaluule kogumist. [Dziesięciolecie zbiorów poezji ludowej Setów]. (Üliõpilasleht 20. 1936, 110—111).

HALTSONEN, S.: Laste rahvaluule (Eesti Noorus 7. 1935, 117—119, 146—147).

Kilka uwag i notatek, dotyczących fińskich i estońskich pieśni dla dzieci. *O. L.*

ANDERSON, W.: Studien zur Wortsilbenstatistik der älteren estnischen Volkslieder. (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis). B XXXIV, 1 = Commentationes Archivi Traditionum Popularium Estoniae 2), Tartu 1935, 232.

Praca ta wyszła z powodu 100-lecia ukazania się fińskiego eposu Kalevala w r. 1935. Operując materiałem statystycznym stara się udowodnić, że w strukturze estońskiej pieśni ludowej dadzą się wykryć dosyć ścisłe matematyczne prawidłowości. *V. E.*

PÕLDMÄE, R. Ettepanekuid eesti rahvalaulude väljaandmiseks (Looming 1936, 1061—1066).

Propozycje dotyczące wydania estońskich pieśni ludowych podług starego systemu J. Hurta, tzn. w układzie według parafii. *O. L.*

ANNIST, A.: Meie rahvalaulu stiili küsimusi (Looming 1936, 781—788).

Problem stylu estońskiej pieśni ludowej specjalnie tzw. liryki epicznej z rozmaitymi próbkami estetyczno-psychologicznej interpretacji poszczególnych pieśni. *O. L.*

ANNIST, A.: Lyyrillis-eepillisen kansanrunoutemme tyylistä (Virittäjä 40. 1936, 397—408).

Toż w języku fińskim. *O. L.*

PÄSS, E.: Rahvalaulikuid ja jutustajaid [Śpiewacy i opowiadacze ludowi]. (Nädal Pildis Nr. 37. 1936, str. 869).

LOORITS, O.: Contributions to the Material concerning Baltic-Byzantine Cultural Relations. (Folklore 45. 1934, 47—73).

Autor żąda większego uznania dla bizantyjskich wpływów kulturalnych na kraje bałtyckie i skandynawskie i przytacza szereg odpowiednich przykładów z opowiadań ludowych. *O. L.*

LOORITS, O.: Koit ja Hämarik (Virittäjä 39. 1935, 45—47).

Z Setumaa autor podaje wariant ludowy podania o zorzy porannej i wieczornej, opublikowanego w r. 1844 przez Fr. R. Faehlmana. *O. L.*

DANIEL, O.: M e t s j a p u u r a h v a t a r k u s e p e e g l i s. Wald und Baum im Spiegel der Volksweisheit. (Eesti metsanduse aastaraamat 7. 1935, 49—64).

Syntetyczny przegląd różnych podań ludowych o lesie i poszczególnych drzewach na podstawie danych z Estońskiego Archiwum Ludoznawczego. *O. L.*

LOORITS O.: P h a r a o s H e e r i n d e r V o l k s ü b e r l i e f e r u n g I. Tartu 1935, 194 str. (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B. XXXIII, 4, Commentationes Archivi Traditionum Popularium Estoniae 3).

Praca ta zawiera dane co do występowania tego motywu u Islandczyków, Duńczyków, Norwegów, Lapończyków, Szwedów, Finnów, Estończyków, Liwów, Łotyszów, Niemców bałtyckich, Polaków (108—110), Białorusinów, Wielkorusinów, Baszkirów, Ukraińców, Cyganów, Serbów, Rumunów, Synaitów i Żydów. Materiał polski zebrano tylko w Letgalii, wobec tego autor prosi o nadsyłanie nowych materiałów (Tartu, Estonia, Eesti Rahvaluule Arhiiv). *V. E.*

KADAK, T.: U u e - a a s t a k o m b e i d. [Obyczaje noworoczne]. (Nädal Pildis nr. 38. 1936, str. 895, 898).

PAJU, E.: K e v a d p ü h a d e k o m b e i d. [Obyczaje wielkanocne]. (Kaitse Koder 12. 1936, str. 263—264).

PAJU, E.: M a i v a s t u v õ t m i s e s t j a p ü h i t s e m i s e s t. [O powitaniu maja i związanych z tym obrzędach]. (Kaitse Kodu 12. 1936, str. 298 – 300).

PÄSS, E.: J õ u d e k u u, m u s t T o o m a s j a j ô u l u v a n a p o i s s. [Grudzień, czarny Tomasz i gwiazdor (stary kawaler gwiazdkowy)]. (Kaitse Kodu 12. 1936, 918—925).

Pa[ju], E.: J ô u l u d v a n a s t i. [Boże Narodzenie w dawnych czasach]. (Kaitse Kodu 11. 1935, 803—805).

VIIDALEPP, R.: E e s t i m u i s t s e s t k i i g e k u l t u u r i s t [O dawnym zwyczaju huśtania u Estończyków]. (Nädal Pildis Nr. 10. 1936, 220 – 222).

TUGLAS, FR.: E e s t i r a a m a t u a r e n g u s t. [O rozwoju książki estońskiej]. (Eesti Kirjandus 1935, 385—393).

W ciągu 400 lat wydano ponad 30.000 książek estońskich. Niewola i znikoma liczba ludzi mówiących po estońsku nie sprzyjały powstaniu literatury. Pierwsze książki to albo wydawnictwa urzędowe albo utwory religijno - dydaktyczne wydawane przez pastorów i nauczycieli. Dopiero XIX w. zapoczątkował właściwy

rozwój literatury. W 1905 r. zaczęło wychodzić pierwsze poważne wydawnictwo: Noor Eesti [Młoda Estonia]. Wkrótce założono Eesti Kirjanduse Selts [Estońskie Towarzystwo Literackie], a po wojnie światowej wielkie wydawnictwo Loodus [Przyroda]. — W Estonii analfabetyzm od dawna nie istnieje. Dziś mamy tam 700 bibliotek ludowych, nie licząc szkolnych, uniwersyteckich, naukowych i różnych instytucji. *N. K.*

KÄRNER, J.: Maailma lahtimõtestamisest ja sünteetilisest vaimsusest. (Looming 1935, 777—784).

Krytyka tzw. biologicznej metody w literaturze, analiza „odzmysłowienia" świata i syntetycznego uduchowienia.
Odpowiedź *H. Raudseppa* ibid. 940—941. *O. L.*

LOORING, A.: Jaan Oks Massus (Looming 1936, 917—925, 1008—1012, 1163—1169).

Szczegółowy opis epizodu z życia estońskiego pisarza J. Oksa w Massu z roku 1906—1907. *O. L.*

HIIR, E.: Tööeestluse tähiseid (Looming 1935, 306—313).

Pracująca Estonia w literaturze.
Odpowiedź *J. Kärnera* (ibid. 410—417). *O. L.*

SILLAOTS, M.: Armastus kui probleem eesti iseseisvusaegses proosakirjanduses. [Miłość jako problem w estońskiej niepodległej literaturze prozaicznej]. (Eesti Kirjandus 1935, 275—284).

Autor zastanawia się nad podejściem i ujęciem problemu miłości przez powieściopisarzy i nowelistów niepodległej Estonii. Miłość jako motyw główny utworu i głęboką psychologiczną analizę przeżyć erotycznych spotyka się stosunkowo dość rzadko. Traktuje się ją najczęściej narówni z innymi przejawami życia społecznego. Naturalistyczne i realistyczne tendencje współczesnej powieści unikają też miłości wyidealizowanej, romantycznej. *N. K.*

ANVELT, L.: Enesetapmisemotiivid eesti kirjanduses ajavahemikul 1924—1934. [Motyw samobójstwa w estońskiej literaturze w okresie 1924—1934]. (Eesti Kirjandus 1935, 406—420).

W prozie omawianego 10-lecia spotykamy 80 opisów samobójczej śmierci bohaterów. W imię realizmu, estetyki i wartości wychowawczych literatury autor ostro krytykuje zbyt częste (niekiedy nawet 2 lub 3 samobójstwa w jednym utworze) wprowadzanie tego motywu. Tym bardziej, że nie zawsze śmierć bohatera jest psychologicznie dostatecznie uzasadniona. *N. K.*

ROOS, J.: Eesti raamatu rariteetsus. [Rzadkie książki estońskie]. (Eesti Kirjandus 1935, 393—406).

Z okazji 400-lecia książki estońskiej autor rozważa przyczyny, które hamowały jej normalny rozwój: niewola, mały nakład książki, niski poziom umysłowy narodu w minionych wiekach. Przyczyny te, jak również częste pożary drewnianych domów, brak bibliotek prywatnych i bibliofilów, wpłynęły na to, że wiele

książek cennych nawet z XIX w. zaginęło. Dalej wymienia rzadkie dzieła estońskie. Wogóle w wieku XVI wydano — 4; XVII — 42; XVIII — 216; XIX — 6384 XX — 25 tys. *N. K.*

ANNI, A.: I l u k i r j a n d u s e e l u v ä ä r t u s. [Wartość życiowa literatury pięknej]. (Looming 1934, 289—297).

KLAUREN, V.: E e s t i a n t o l o o g i a t e ü l e v a a d e. [Przegląd estońskich antologii]. (Eesti Kirjandus 1934, 259—271 i 304—311).

Zwięzła charakterystyka estońskich antologii, z których pierwsza p t.: „Lillikesed" J. H. Rosenpläntera ukazało się w r. 1814. Wynik oceny następnych zbiorów wierszy, które mogą być uznane za antologię poezji estońskiej, wypadł ujemnie. Starsze z nich bowiem nie ujmują całokształtu poezji narodowej, nowsze nie odpowiadają celom pedagogicznym. Za najlepszą, mimo że już przestarzałą, uznał autor antologię Sööta i Suitsa: Eesti luule [Poezja estońska], Tartu 1910. *N. K.*

KÄRNER, J.: R a h v u s l u s e s t k i r j a n d u s e s j a r a h v u s k i r j a n d u s e s t. [O nacjonalizmie w literaturze i o narodowej literaturze]. (Looming 1936, 286—291).

MERIVÄLJA, A.: [= Liiv. O.]: I l u k i r j a n d u s j a a r h i i v. [Literatura piękna i archivum]. (Looming 1935, 170—175).

Omówienie związku między literaturą i materiałami archiwalnymi. *O. L.*

ROOS, J.: R a h v u s l i k u k i r j a n d u s e o l e m u s. [Istota literatury narodowej]. (Looming 1935, 421—426).

SILLAOTS, M.: E e s t i n a i s e l o o v a s t t ö ö s t k i r j a n d u s e a l a l. [O twórczej pracy kobiet w dziedzinie literatury]. (Looming 1936, 102—106).

URGART, O.: Eesti kirjandus SSSR-is. [Literatura estońska w Z. S. R. R.]. (Looming 1934, 300—308, 401—410).

O estońskiej literaturze w Z. S. R. R., a zwłaszcza o czasopismach: „Noored Kommunaarid" i „Oras" a także o A. Rannaleetie, P. Meiselu, K. Treinie i innych powieściopisarzach. *O. L.*

KULMEN, H.: M e i e i l u k i r j a n d u s e t ä h i s t e v a h e t u s. [Zmiana kierunku w naszej literaturze pięknej]. (ERK 3. 1935, 127—131).

ASPEL, A.: Puhas luule. [Czysta poezja]. Looming 1935, 918—924).

KANGRO, B.: E e s t i s o n e t t. [Sonet estoński]. (Looming 1936, 530—532).

KANGRO, B.: M õ n i s õ n a e s i m e s t e s t e e s t i s o n e t t i d e s t. [O pierwszych sonetach estońskich słów parę]. (Eesti Kirjandus 1936, 269—272).

W roku 1881 ukazał się pierwszy sonet estoński M. J. Eisena: Õnnesoove isamaale [Pozdrowienie ojczyźnie]. W obecnej liryce estońskiej najczęściej używają tej formy Suits, Ridala i Under. *N. K.*

TAMMSAARE, A.: M e i e a l g u p ä r a s e s t n ä i t e k i r j a n d u s e s t [O naszej oryginalnej literaturze dramatycznej]. (T e a t e r 1935, 172–174).

HUBEL, ED.: M e i e n ä i t e k i r j a n d u s p ö ö r d e p u n k t i l [Nasza literatura dramatyczna na rozdrożu]. (T e a t e r 1935, 50—53).

SCHÜTZ, J.: Tõusik ja suli meie moodsas lavakirjanduses. [Parweniusz i oszust w naszej nowoczesnej literaturze dramatycznej]. (Looming 1934, 194—206, 448—455, 555—566).

VIIDANG, J.: M a a j a l i n n i s e s e i s v u s a e g s e s r o m a a n i s I. [Wieś i miasto w powieści czasów niepodległości I]. (ERK 3 1935, 146—151).

ORAS, A.: L i t e r a r y C r i t i c i s m i n E s t o n i a (L'Estonie Littéraire 6, 1936, 7—13).

VIIGANT, J.: M e i e i l u k i r j a n d u s l i k u s t a r v u s t u s e s t j a i s i k u e e t i k a s t. [O naszej krytyce beletrystycznej i etyce indywidualnej]. (ERK 2 1934, 64–70).

SÜTISTE, J.: Märkmeid kirjanduse arvustamisest. [Uwagi o krytyce literackiej]. (Looming 1936, 574—580).

ORG, J.: E e s t i p i d e v a a j a k i r j a n d u s e e e l k ä i j a d. [O pierwszych czasopismach estońskich]. (Eesti Kirjandus 1934, 437—455; 555—561).

Mimo małej liczebności Estończyków, mimo pańszczyzny i zaniedbania kulturalnego, w jakim w ciągu wieków żył chłop estoński, pierwsze czasopismo redagowane w języku estońskim ukazuje się stosunkowo dość wcześnie, bo w 1766 r.; wcześniej np. niż w Finlandii (1775), na Łotwie (1797) i Węgrzech (1781). Czasopismo to miało jednak raczej charakter podręcznika o lecznictwie domowym. Następne czasopismo: Tartoma Rahva Näddali Leht [Tygodnik ludu z okolic Tartu], wydawane od 1806—1812, przypomina już dzisiejsze pisma. Polityka jednak z powodu ostrej cenzury rzadko bywała omawiana na jego łamach, zwłaszcza sprawy dotyczące krajów nadbałtyckich. To samo można powiedzieć o 5-ciu późniejszych czasopismach. Ogólnie charakter ich był dydaktyczny. Wydawcy dążą do szerzenia podstawowych wiadomości wśród ludu, do podniesienia oświaty. Pierwsze dwa czasopisma układem i treścią zbliżone już do dzisiejszych dzienników zaczynają wychodzić w 1857. Wielkie znaczenie dla rozwoju kultury narodowej ma zwłaszcza „Perno Postimees“ [Pocztylion Pernowski] wydawany przez Jannsena.
N. K.

VIIDANG, J.: I l u k i r j a n d u s j a v a b a d u s s õ d a. [Literatura piękna i wojna o niepodległość]. (ERK 3 1935, 122—126).

KÄRNER, J.: Kirjanduslikkude vaadete vôitlus iseseisvuse alul. [Walka poglądów literackich w początkach niepodległości]. (Looming 1934, 674—684, 806—816).

O sprawach literackich w pierwszych latach estońskiej niepodległości, a zwłaszcza o grupach literackich „Siuru" i „Tarapita". *O. L.*

KÄRNER, J.: Generatsioonide vôitlus kirjandusliku mõtte liikumises. [Walka pokoleń w ruchu literackiej myśli]. (Looming 1934, 1030—1038).

O walce pokoleń w rozwoju literatury a zwłaszcza o zgrupowaniu młodych literatów w „Kirjanduslik Orbiit". *O. L.*

VISNAPUU, H.: Eesti iseseisvusaegne kauniskirjandus. [Literatura piękna niepodległej Estonii]. (Looming 1934, 219—226).

PAUKSON, H.: Literary Life in Estonia (L'Estonie Littéraire 6. 1936, 19—27).

KÄRNER, J.: Jooni kirjandusliku môtte liikumisest iseseisvuseajal [Uwagi o ruchu myśli literackiej w okresie niepodległości]. (Looming 1934, 881—890).

KÄRNER, J.: Eesti nüüdiskirjanduse ideoloogilisest aluseist. [O ideologicznych podstawach współczesnej literatury estońskiej]. (Looming 1934, 414—421).

PAUKSON, H.: Estonian Literary Life in Recent Years (L'Estonie Littéraire 4—5, 1934, 13—19).

Krótki przegląd estońskiego życia kulturalnego w ostatnich latach. *O. L.*

KÄRNER, J.: Kirjandus ja tegelik elu. [Literatura i życie współczesne]. (Looming 1935, 151—157).

Związek między literaturą i realnym życiem i omówienie zarzutów współczesnej estońskiej krytyki literackiej. *O. L.*

KÄRNER, J.: Igatsus inimese järele. [Tęsknota za człowiekiem]. (Looming 1934, 546—552).

Tęsknota za człowiekiem w literaturze współczesnej jako reakcja na tzw. społeczno-etyczne prądy kolektywistyczne. *O. L.*

LOONE, N.: Fr. R. Kreutzwald'i isa vabastamine pärisorjusest. [Zwolnienie ojca Kreutzwalda z pańszczyzny]. (Eesti Kirjandus 1934, 160—163).

Na podstawie oryginałów dokumentów znalezionych w Archiwum Głównym w Tallinnie autor przedstawia cały proceder urzędowy związany ze zwolnieniem ojca Kreutzwalda z pańszczyzny w dn. 18.XII.1815 r. oraz późniejsze zaginięcie tych aktów. *N. K.*

SUITS, G.: Kreutzwald Tartus [Kreuzwald w Tartu]. (Looming 1934, 442—447); Kreuzwaldi üliôpilasaastaist. [Lata akademickie Kreutzwalda] (ibid. 592—597); Kreuzwald ja rahvuslik esiärkamine. [Kreutzwald i obudzenie się narodowe] (ibid. 827—830); Kreuzwald ja esimene rahvuslik etapp. [Kreutzwald i pierwszy okres narodowy]. (ibid. 1184—1188).

SUITS, G.: Kreutzwald Tartust lahkumisel. [Wyjazd Kreutzwalda z Tartu]. (Looming 1935, 79—86); Kreutzwaldi lõppeksam. [Egzamin końcowy Kreutzwalda] (ibid. 205 — 208); Esiärkamise vastoludes. [Czynniki hamujące uświadomienie narodowe] (ibid. 327—329).

Szereg artykułów o Fr. R. Kreutzwaldzie „Ojcu poezji“ estońskiej i jego epoce. *O. L.*

MIHKLA, K.: Koidula Pärnus. [Koidula w Pärnu]. (Eesti Kirjandus 1936, 297—305).

Obraz życia i zainteresowań najwybitniejszej poetki estońskiej Lidii Jannsen, znanej pod pseudonimem: Koidula, która spędziła dzieciństwo i młodość (od r. 1843—1863) w Pärnu. *N. K.*

ADSON, A.: Koidula abielu. [Małżeństwo Koiduli]. (Looming 1936, 1036—1045).

GRÜNFELT, P.: Mälestusi Koidulast. [Wspomnienia o Koiduli]. (Eesti Noorus 8. 1936, 247—248).

PEDAJA, A.: Isamaalisus Lydia Koidula ja Anna Haava luules. [Patriotyzm w poezji Lidii Koiduli i Anny Haavy]. Üliôpilasleht 1935, 500—504).

OJASSON, O.: August Kitzbergi „Maimu“ tekkelugu. [Geneza powieści: Maimu A. Kitzberga]. (Eesti Kirjandus 1936, 305—317, 354—364).

Powieść ta osnuta na tle zdarzeń z historii estońskiej w XIII w. wydana została w 1892 roku i należy do najlepszych utworów literatury estońskiej. Autor omawia wszystkie wydania i redakcje „Maimu“, podaje odnośne ustępy z kronik niemieckich i estońskich, z których zapewne Kitzberg czerpał materiał historyczny, zastanawia się nad niektórymi archaizmami i wyrażeniami gwarowymi powieści itd. *N. K.*

P[ETERSON], E.: Rahvapäraseima kirjaniku Eduard Vilde surma puhul. [Z powodu śmierci najbardziej rodzimego pisarza Eduarda Vilde]. (Kaitse Kodu 10. 1934, 11—14).

SÖÖT, E.: Pilk luuletaaja Ernst Enno elusse tema kirjade tähistusel. [Rzut oka na życie poety E. Enno na podstawie jego listów]. (Eesti Kirjandus 1934, 289—304).

Wspomnienie o życiu poety - przyjaciela na podstawie jego listów. Ernst Enno (1875—1934) zajmuje w liryce estońskiej poważne miejsce. Jego utwory cechuje prostota stylu i głębia myśli. Najbardziej znane są: Uued luuletused [Nowe poezje]; Hallid laulud [Szare pieśni]; Valge öö [Biała noc]; Kadunud kodu [Zgubiony dom]. *N. K.*

VISNAPUU, H.: Enno tee. [Droga Enno]. (Looming 1934, 317—225).

O twórczości estońskiego poety Ernsta Enno. *O. L.*

KAELAS, A.: Andres Rennit. (Andrzej Rennit). Eesti Kirjandus 1936, 438—448).

Krótki życiorys znanego poety i dramaturga Rennita (1860—1935) i omówienie jego twórczości. Do najpopularniejszych jego dzieł należą zbiory wierszy: patriotycznych — Sakala ööpik. [Słowik z Sakaly], erotycznych — Nurmelt ja niidult [Z pól i łąk] oraz Õhtulaulud [Pieśni wieczorne]. Znane są też jego tłumaczenia z literatury niemieckiej oraz wspomnienia o współczesnych mu pisarzach Estonii. *N. K.*

KARLSON, F.: Anna Haava. 70-aasta sünnipäeva puhul. [Z okazji 70-tej rocznicy urodzin A. Haavy]. (Eesti Kirjandus 1934, 387—393).

Autor kreśląc krótki życiorys najpopularniejszej poetki estońskiej stwierdza, że zbiory poezji: Tragikomöödia, Väikesed pildid Eestist [Maleńkie obrazki z Estonii]; Siiski on elu ilus [Jednak życie jest piękne] itd. — odzwierciedlają jej życie. *N. K.*

URGART, O.: Anna Haava 70-aastane. [70-lecie A. Haavy]. (Looming 1934, 912—916).

TUGLAS, FR.: Anna Haava lasteluulest. [O poezjach dla dzieci A. Haavy] (Looming 1934, 917—919).

JALAK, E.: 70-aastane G. E. Luiga. [70-letnia rocznica urodzin G. E. Luiga]. (Eesti Kirjandus 1936, 107—111).

G. E. Luiga — to jeden z najbardziej znanych pisarzy najstarszego pokolenia. Do najlepszych dzieł jego należą dwa zbiory wierszy: Laulud [Pieśni]; Uued laulud [Nowe pieśni] — wydane we wczesnej młodości. Z późniejszych utworów — Sügiseleegia [Elegia jesienna] — oraz zbiór opowiadań: Vägivallamaal [W ziemi przemocy]. *N. K.*

ORAS, A.: Karl August Hindrey novellistina. [K. A. Hindrey jako nowelista]. (Eesti Kirjandus 1935, 339—346).

Hindrey, znany dotychczas jako felietonista i autor książek dla młodzieży, w ostatnich latach wydał dwa zbiory interesujących nowel: Välkvalgus [Światło błyskawicy]. Armastuskiri [list miłosny] oraz wydrukował w czasopiśmie „Looming" nowelę: Vólur. Hindrey opanował technikę noweli. okazał się doskonałym portrecistą i psychologiem ludzi i zwierząt. Do najlepszych należą nowele osnute na tle życia zwierząt. *N. K.*

SEMPER, J.: Mõttekilde K. A. Hindrey puhul. [Kilka myśli o K. A. Hindreyu]. (Looming 1935, 676—681).

Z okazji 60-lecia urodzin K. Hindreya, estońskiego powieściopisarza, dziennikarza i karykaturzysty. *O. L.*

ORAS, A.: The Poetry of Gustav Suits (L'Estonie Littéraire 4—5. 1934, 2—8).

O twórczości G. Suitsa wybitnego estońskiego poety i profesora literatury. *O. L.*

VISNAPUU, H.: Gustav Suits rahvusliku aateluuletajana. [Gustaw Suits jako narodowo-ideowy poeta]. (Looming 1934, 188—193).

TUGLAS, FR.: Jaan Lintrop. [Z okazji 50-tej rocznicy urodzin]. (Eesti Kirjandus 1935, 243—251).

Autor omawia twórczość i życie jednego z najbardziej znanych nowelistów estońskich. W początkach bieżącego stulecia J. Lintrop wydał swoje najlepsze opowiadania: Hingekell [Dzwon ducha], zbiór nowel: Igapäewane elu [Życie codzienne], Nutt ja naer [Płacz i śmiech] i opowiadanie autobiograficzne: Laul siniset rukkilillest [Pieśń o chabrze]. *N. K.*

SILLAOTS, M.: M. Mõtslane 50-aastane. [50-lecie M. Mõtslane]. (Eesti Kirjandus 1934, 14—16).

W powieściach: Liblika lend [Lot motyla]; Mu kodu [Mój dom]; Hilda Kôrevares; Mäng [Gra] itd. Mõtslane porusza zagadnienia społeczne współczesnej Estonii. Zaletą utworów są nie tyle walory estetyczne stylu czy kompozycji ile ciekawie przeprowadzona fabuła o tendencjach dydaktycznych. Mats Mõtslane jest raczej nauczycielem narodu niż artystą. *N. K.*

URGART, O.: Karl Rumor 50-aastane. [Z okazji 50-lecia K. Rumora]. (Eesti Kirjandus 1936, 68—73).

Znany działacz socjalistyczno-niepodległościowy i dziennikarz K. Rumor (Ast) jest równocześnie autorem licznych opowiadań i nowel. Do najlepszych należą wydane w 1929 r.: Kui Saara naerab [Gdy Saara się śmieje]; Valge naine [Biała kobieta]. *N. K.*

VIIDING, P.: Karl Rumor (Looming 1936, 206—211).

Z okazji 50-lecia urodzin estońskiego pisarza K. Rumora. *O. L.*

SILLAOTS, M.: Hugo Raudsepp (Looming 1936, 454—461, 566—573, 670—677).

Analiza działalności literackiej 50-letniego estońskiego pisarza H. Raudseppa. *O. L.*

SEMPER, J.: Un grand roman estonien A. H. Tammsaare, Vérité et Justice (L'Estonie Littéraire 4—5, 1934, 8—13).

O znakomitej powieści estońskiej A. H. Tammsaare pt.: „Prawda i prawo". *O. L.*

PAUKSON, H.: Fr. Tuglase kriitikast. [O krytykach Fr. Tuglasa]. (Eesti Kirjandus 1936, 60—68).

Z okazji ukazania się tomów I i V: „Kriitika" Tuglasa (Tartu 1934—1936) autor omawia jego twórczość krytyczno-literacką, stwierdzając ogromne zasługi pisarza dla rozwoju młodej literatury narodowej. Krytyki bowiem Tuglasa, wyjątkowo sumienne i wnikliwe, wywierają silny wpływ na życie kulturalne Estonii. *N. K.*

ASPEL, A.: Fr. Tuglas stilistina. [Fr. Tuglas jako stylista]. (Eesti Kirjandus 1936, 51—60).

Artykuł poświęcono omówieniu pominiętych w innych opracowaniach charakterystycznych cech stylu pisarza oraz zebraniu wniosków wysnutych na podstawie poprzednich analiz. Autor stwierdza, że Tuglas dąży do oddania wszelkich odcieni barw i światła oraz do szczegółowego opisu. Styl jego jest bogaty i obrazowy. W twórczości późniejszej widać chęć wyzbycia się młodzieńczego patosu i nadmiaru słów w dążeniu do prostoty i zwięzłości. *N. K.*

SAKS, EDG. V.: Friedebert Tuglasega vestlemas. [Rozmowa z F. Tuglasem]. (Looming 1936, 277—284).

LOORING, AL.: Noor Tuglas punaseil aastail. [Młody Tuglas w „czerwonych latach"] (ibid. 286—296).

TASSA, A.: Mälestusi [Wspomnienia] (ibid. 298—302).

ADSON, A.: Portreevisand Tuglasest. [Szkic portretu Tuglasa] (ibid. 304—306).

HUBEL, ED.: Fr. Tuglas ja Ilo. [F. Tuglas i piękno] (ibid. 309—310).

URGART, O.: Tuglase kirjanduslikust algusest. [O początkach twórczości literackiej Tuglasa] (ibid. 314—318).

SEMPER, J.: Tuglast üle lugedes. [Po powtórnym czytaniu Tuglasa] (ibid. 319—329).

ORAS, A.: Märkmeid Tuglase arvustusliku tegevuse kohta. [Uwagi dotyczące krytycznej twórczości Tuglasa] (ibid. 330—338).

ASPEL, A.: Tuglase novellisüsteem. [System noweli Tuglasa] (ibid. 339—345).

SUITS, G.: Tuglase pagulaspäevilt Soomes. [O ucieczce Tuglasa do Finlandii] (ibid. 346—348).

Artykuły z okazji 50-lecia urodzin Fr. Tuglasa, jednego z najwybitniejszych estońskich pisarzy, krytyków i historyków kultury. *O. L.*

URGART, O.: Le marché du livre estonien (L'Estonie Littéraire 4—5, 1934, 19—22).

O historii i rozwoju książki i drukarstwa w Estonii. *O. L.*

PUKSOV, FR.: Eesti raamat 400 aasta jooksul (Üliõpilasleh 1935, 292—298).

Książka estońska w przeciągu 400 lat. *O. L.*

KOBOLT, E.: Zur Orthographie des ältesten estnischen Buches. (Beiträge zur Kunde Estlands XX 1935/36, 153—175).

O katechizmie S. Wanradta i J. Kölla (1535). *O. L.*

MICKWITZ, G.: Uusi andmeid eesti vanima raamatu ajaloo kohta. [Nowe dane o najdawniejszej książce estońskiej]. (Ajalooline Ajakiri 15. 1936, 62—65).

Szczegół, dotyczący katechizmu Wanradta-Koella z roku 1535. *V. E.*

PALGI, D.: The Estonian Book Year (L'Estonie Littéraire 6. 1936, 4—7).

Wobec tego, że pierwsza książka estońska została wydrukowana w r. 1535, uznano r. 1935 za rok książki dla propagandy książki i literatury estońskiej. *O. L.*

SEMPER, J.: Le premier livre estonien (L'Estonie littéraire 6. 1936, 2—4).

Jest nią katechizm Wanradta i J. Koella. *O. L.*

ARISTE P.: Eesti keelt rootsiaegsete kohtute protokollidest. [Teksty estońskie z sądowych protokołów z czasów szwedzkich]. (Eesti Keel 15. 1936, 1—14 i 42—46 + 2 zdjęcia).

10 estońskich formułek przysiąg, 14 formułek czarodziejskich, 4 formułki przezwisk i 1 opowiadanie z protokołów sądowych XVII w., przechowywanych w Estońskim Centralnym Archiwum Państwowym. Zdaniem autora podobne materiały możnaby zapewne znaleźć i w Rydze w Łotewskim Archiwum Państwowym (przypuszczalnie w językach estońskim, liwskim i krewińskim — gwara wysiedleńców wodzkich) i w Riksarkivet w Sztokholmie (przypuszczalnie w językach estońskim, iżorskim i wodzkim). *V. E.*

JAHRESBERICHT der estnischen Philologie und Geschichte (Gelehrte Estnische Gesellschaft) 4 (1921). Tartu 1934, 355; V—VI (1922—23) tamże 1934, 240; 13 (1930), tamże 1935, 309.

Szczegółowa bibliografia książek, artykułów z zakresu językoznawstwa, historii, literatury, folkloru, etnografii, archeologii, biografii i nekrologii. *V. E.*

ARISTE, P.: Frans Äimä (Eesti Keel 15. 1936, 33—35).

(ERNITS, V.): Ku pamięci fińskiego fonetyka prof. F. G. Äimä. (Przegląd Polsko-Fińsko-Estoński 1, 1936, nr. 1, 29).

Krótka biografia fińskiego lapologa, dialektologa i fonetyka eksperymentalnego, który położył wielkie zasługi w rozwoju szkoły Rousselota, Zwaardemakera, Panconcelli-Calzia. *V. E.*

RAUN, A.: Zoltán Gombocz † 1. V. 1935. (Eesti Keel 14 1935, 47—48).

Biografia węgierskiego ugrofinisty, badacza zapożyczeń bułgarsko-tiurkskich w języku węgierskim, współautora słownika etymologicznego języka węgierskiego (Magyar Etymologiai Szótár, dotąd 11 zeszytów), mogącego do pewnego stopnia zastąpić też przestarzałe już ugrofińskie porównawcze słowniki O. Donnera i J. Budenza. Zmarły odwiedził parę razy Estonię, był członkiem honorowym Naukowego Towarzystwa Estońskiego, prezesem Komitetu ugrofińskiego na Węgrzech i zasłużył się na polu naukowego i kulturalnego zbliżenia Węgier, Finlandii i Estonii.

V. E.

MÄGISTE J.: Prof. dr. Lauri Kettunen 50-ndal aastatekünnisel. [...na progu lat...]. (Eesti Keel 14. 1935, 97—105, z portretem).

Biografia obecnego profesora języków bałtyckofińskich na uniwersytecie w Helsinkach, pierwszego profesora tych języków na uniwersytecie w Tartu (w latach 1919—1924) w Estonii. Badał on na miejscu wszystkie języki i gwary bałtyckofińskie i ogłosił drukiem wiele z zebranych i opracowanych przez siebie materiałów. Jeszcze przed powołaniem na uniwersytet w Tartu badał on specjalnie dialekt kodawereski w Estonii, a później poświęcił dużo czasu badaniu języka liwskiego na Łotwie i budzeniu narodowej świadomości Liwów, w których obronie często występował tak w Finlandii i Estonii, jak na Łotwie i Węgrzech. Obecnie drukuje się jego wielki Słownik języka liwskiego. *V. E.*

RAUN, A.: Bernát Munkácsi 75-ks. sünnipäevaks [na dzień urodzenia] 12. III. 1935. (Eesti Keel 14. 1935, 4—6).

Krótki przegląd działalności znakomitego węgierskiego ugrofinisty, zwolennika hipotezy o wspólnocie językowej uraloałtajskiej, największego badacza języka wotiackiego (A votják nyelv szótára — Słownik języka wotiackiego, Budapeszt 1890 — 1896, XVI + 836) i folkloru wogulskiego (Vogul népköltési gyüjtemény I — IV, Budapeszt 1892 — 1921, 3200), redaktora paru czasopism, badacza elementów aryjskich i kaukaskich w językach ugrofińskich. *V. E.*

MARK, J.: Y. J. Wichmann †. (Sitzungsber. der Gelehrten Estn. Gesellsch. 1932, 300—304), Tartu 1935.

Biografia fińskiego ugrofinisty, badacza języków zyriańskiego, wotiackiego i czeremiskiego, a także gwar węgierskich i fińskich, autora wielu prac lingwistycznych. *V. E.*

ARISTE P.: Wilhelm Wiget. (Eesti Keel 13. 1934, 97—100, też w języku francuskim w Sitzungsber. der Gelehrt. Estn. Gesellsch. 1934, 345—348, Tartu 1936).

Biografia szwajcarskiego germanisty, który był profesorem języków germańskich w Tartu w latach 1920—1932, gdzie pracował też jako sekretarz i redaktor wydawnictw Estońskiego Towarzystwa Naukowego (Gelehrte Estnische Gesellschaft). Poznał on język estoński i jako znawca języków i gwar germańskich, zapoczątkował ścisłe badania licznych zapożyczeń germańskich w języku estońskim. Zainicjował też zbieranie materiałów do słownika gwar niemieckich na terenie państw bałtyckich, głównie Estonii. Należał on do szwajcarskich liberalnych Niemców i czuł głęboką sympatię do dążeń kulturalnych narodu estońskiego.

V. E.

MÄGISTE, J.: Prof. emer K. B. Wiklund †. (Eesti Keel 13. 1934, 129—130).

Życiorys szwedzkiego lapologa i ugrofinisty, profesora uniwersytetu w Upsali, który badał m. in. dawniejsze zapożyczenia germańskie w jęz. lapońskim i bałtyckofińskich, kwestię prapokrewieństwa języków indoeuropejskich i uralskich stopniowanie (stufenwechsel) w językach uralskich (przypuszcza on istnienie 3-ch stopni, zamiast zwykle przyjętych 2-ch), sufiksy dzierżawcze, starofiński język literacki itd. Znał on też język estoński i śledził rozwój filologii ugrofińskiej w Estonii. (Zob. też Eesti Keel 1928, nr. 1—2, z okazji 60-lecia zmarłego).

V. E.

AAVIK, J.: Keeleuuendus, keelevead, keelehalbused (Looming 1936, 692—697, 763—771).

O obecnym stanie estońskiego języka literackiego. *O. L.*

ERNITS, V.: Eesti keele õpetusest ja Eesti huvidest Poolas. (Üliõpilasleht 20, 1936, 168—169).

O nauce języka estońskiego i zainteresowaniach estońskich w Polsce.

O. L.

AAVIK, J.: Teatri keel [Wymowa teatralna]. (Teater 1934, 8—10).

MURAKIN, A.: Õige ja kauni keele poole [Dążenie do piękna w języku]. (Teater 1936, 137—139, 253—256, 280—284, 331—335).

Uwagi i propozycje, dotyczące ortografii i stylistyki. *O. L.*

NIILUS, V.: Veel Tartu üliõpilaste erikeelest. (Üliõpilasleht 20, 1936, 52—53).

Jeszcze o odrębnym języku studentów tartuskich. *O. L.*

SAARESTE, A.: Hilinenud lastekeelest Eestis. [O zachowaniu języka dziecięcego u 2-ch wyrostków w Estonii]. (Eesti Keel 14. 1935, 105—124 i oddzielnie, jako Eesti Keele arhiivi Toimetised — Wydawnictwo Archiwum języka estońskiego, nr. 5a, avec une résumé francaise, Tartu 1936, 22).

Prof. A. Saareste zbadał w Estonii dwoje dzieci w wieku 7—9 lat, które mówiły jeszcze dziecinnym językiem, nie bardzo zrozumiałym dla otoczenia. Przegląd właściwości tego języka, z zaznaczeniem, że wypadek ten może dobrze ilustrować pochodzenie nowych gwar. *V. E.*

ARUMAA, P.: Mõningaid läti laene lõunaeesti murdeis (Virittäjä 40. 1936, 308—311).

13 zapożyczeń z łotewskiego w dialektach południowo-estońskich.

O. L.

ARISTE, P.: Eesti müütnik (Virittäjä 40. 1936, str. 242—243).

Wyraz *müütnik* 'celnik' w estońskich dialektach południowo-wschodnich jest zapożyczeniem z łotewskiego *muitenieks*. *O. L.*

ARISTE P.: Mustlas-sõnu keeles. [Wyrazy cygańskie w języku estońskim]. (Eesti Keel 13. 1934, 161—169).

Autor objaśnia est. *manguma* 'verlangen, fordern, zudringlich bitten' z cygańskiego *mangav* 'ich bitte, bettele'. Ten sam wyraz został zapożyczony też przez języki łotewski, rumuński, niemiecki (w gwarze włóczęgów), fiński, lapoński, szwedzki i duński (w żargonie tych języków). Drugi est. wyraz w tymże znaczeniu *māruma* spotyka się tylko w Estonii północno-wschodniej, gdzie było najwięcej Cyganów. Wyraz ten autor objaśnia z cygańskiego *maro* 'chleb': *manga, mârŏ* 'proszę chleba' w gwarze Cyganów z okolic Tartu. Ten sam wyraz spotyka się też w żargonie niemieckim i w języku fińskim z różnymi odmianami znaczeń. Autor przytacza też estońskie wiersze ludowe o Cyganach, na podstawie których wnioskuje o oryginałach cygańskich tych wierszy, na co zresztą wskazuje jeden odpowiedni wiersz, zapożyczony z cygańskiego oryginału do języka rumuńskiego.

V. E.

ARISTE, P.: Sunnik (Eesti Keel 15. 1936, 115—116).

Obecnie estońskie „urągowisko" *sunnik* oznacza jeszcze w pewnych gwarach „karę". Jest to rzeczownik od czasownika est. *sundima* „zwingen, richten" itd. ≤ prst. sąditi—wczesne zapożyczenie z zachowaniem nosówki, por. Weske Славяно-финскія культурныя отношенія по даннымъ языка, Kazań 1890, str. 160, a także Mikkola: Berührungen 165. *V. E.*

LAURI, HAKULINEN: Eesti *kuju* ja soome *kojo*. [Estońskie *kuju* i fińskie *kojo*]. (Eesti Keel 13. 1934, 48—49).

Autor objaśnia fonetycznie i semazjologicznie możliwości zestawienia estońskiego *koju, kuju* 'Schatten, Bild. Pulwan, Kobold, Ungethüm itd.' z fińskim *kojo* itd. 'Morgendämmerung, reflektiertes Sehbild' itd. Por. autor w Studia Fennica I, 111--126, o czym M. Tooms w Eesti Keel XII, 1933, 165—169, por. Balticoslavica II—257. *V. E.*

KOBOLT, E.: Eesti käsitööliskeele etümoloogilisest struktuurist. Sae ja höövli nimetused. [O strukturze etymologicznej estońskiego języka rzemieślniczego. O nazwach piły i hebla]. (Eesti Keel 14. 1915, 165—179).

W olbrzymiej większości nazwy te są pochodzenia niemieckiego i odzwierciedlają nawet poszczególne gwarowe formy niemieckie. Często są też przerabiane i dostosowywane do języka estońskiego. *V. E.*

LAUGASTE, ED.: Tookemees ja tükimees (Eesti Keel 15. 1936, 112—115).

Objaśnienie estońskich eufemistycznych nazw czarodziejów z dolnoniem. *token* 'spielen, scherzen', wzgl. średniogórnoniem. nom. pl. *tücke*, 'kawały'. Pierwszy wyraz jest rozpowszechniony około Tallinna. *V. E.*

LAUGASTE, ED.: Vaksimees (Figlarz). (Eesti Keel 14. 1935, 62—64).

Zapożyczenie z niemieckiego *Faxenmacher*. Odpowiednie zapożyczenia są też w językach szwedzkim i fińskim. *V. E.*

M(Ä)G(ISTE), J.: Eesti *laimama*-verbi seletuseks [Przyczynek do objaśnienia estońskiego czasownika laimama]. Eesti Keel 13. 1934, 108—110).

Przeciwko A. Saareste, który objaśnia estońskie laimama 'verläumden itd.' z łotewskiego *glaimoht* (zam. *glaimuot*) 'scherzen, schmeicheln, liebkosen' (Eesti Keel II, 1923, 10—12). Zgodnie z H. Ojansuu (Neuphilol. Mitteilungen XVII, 1915, 162) autor uważa, że wyraz ten pozostaje w związku z est. *laitma*, fińsk. *laittaa* 'tadeln'. *V. E.*

MÄGISTE, J.: Eesti *siirdma, siirduma*, sm. *siirtää, siiri, wepssk.* **siŕ* jt. etümoloogia selgituseks. [Przyczynek do objaśnienia etymologii . . . .]. (Eesti Keel 13. 1936. 129—134).

Autor daje przegląd odpowiedników estońskiego wyrazu *siirdma* 'przeprowadzić, przenosić' w językach fińskim, karelskim, wepskim, mordwińskim i lapońskim, odróżniając je od innych wyrazów o podobnym brzmieniu i znaczeniu. *V. E.*

MÄGISTE, J.: Etümoloogilisi märkeid setu murdeaineste puhul. [Notatki etymologiczne z okazji materiałów gwarowych setuskich]. (Eesti Keel 14. 1935, 136—143).

W pierwszej notatce autor wskazuje na wielokrotnie obserwowaną semantyczną oboczność pojęć 'krzyczeć, hałasować' i 'grać, żartować' w językach bałtyckofińskich. Dalej dowodzi, że *rääkima* 'mówić', które zwykle objaśnia się z dolnoniem. *spreken* 'sprechen', posiada jednak w różnych językach bałtyckofińskich odpowiedniki o znaczeniu 'krzyczeć, hałasować', por. znaczeniowo liwsk. *rekānd* 'sprechen' z est. *rõkendama* 'schreien', a także ros. говорить 'sprechen' ze starobułg. *govoritь* 'lärmen'. Dalej objaśnia on setuskie *rihits* 'reuse' < ros. ризец, рисец, według V. Ernitsa (w rękopiśmiennej pracy o zapożyczeniach estońskich w języku rosyjskim) < est. rüsa 'reuse', a to < niem. reuse (I. Manninen, Sachkultur Estlands I, 254 i następn.). *V. E.*

RAUN, A.: Eesti *noorest peast* jne. [Estońskie *noorest peast* 'z młodu', właściwie 'z młodej głowy' itd.]. Eesti Keel 15. 1936, 46—56).

Na podstawie szerokiego porównawczego materiału z języków est., fińsk. karelsko-aunusk., mordwińsk. wotiack. i wogulsk. autor dochodzi do wniosku, że wyraz praugrofiński, oznaczający 'głowę', oznaczał też 'koniec' > 'czas' > 'okres czasu' > 'stan'. *E. V.*

MÄGISTE, J. i ELISTO, E.: Eesti nimi Valik uusi perekonnanimesid [Nazwiska estońskie. Wybór nowych nazwisk]. (Tartu, Akadeemilise Emakeele Sektsi Toimetised. [Sprawozdania Akademickiego Towarzystwa Języka Ojczystego]. 27 Tartu 1935, 104).

AINELO, J.: Akadeemilise Emakeele Sektsi lähemad ülesanded nimede eestistamisel [Najbliższe zadania Akademickiego Towarzystwa Języka Ojczystego w estonizacji nazwisk]. (Eesti Keel 14. 1935, 87—88, z dyskusją).

SAARESTE, A.: Eesti liignimedest varemalt, nüüd ja tulevikus. [O nazwiskach estońskich w przeszłości, teraz i w przyszłości] (ERK — czasopismo Klubu Nacjonalistów Estońskich — 1934, 139—148 i odbitka, Tallinn 1935).

Tenże: Pilk eesti nüüdseile perekonnanimedeld [Rzut oka na obecne nazwiska estońskie]. (Eesti Üliõpilaste Seltsi Album — Album Towarzystwa Studentów Estów V i odbitka, Tartu 1934).

Tenże: Uut, eestilist perekonnanime kust ja kuidas laida? [Gdzie i jak znaleźć nowe estońskie nazwisko? (Tähiseid, Eestluse aastaraamat 1935 [Drogowskazy, Rocznik estońskości], Tartu 1935, 73—80).

LAJA, LOOMET: Nimeküsimusest [O zagadnieniu imion]. (Üliôpilasleht [Czasopismo studenckie] 1934, nr. 9).

Emakeele Seltsi Suhatuse egevus nimede eestistamisel [O działalności zarządu Akademickiego Towarzystwa Języka Ojczystego w estonizacji nazwisk]. Eesti Keel 15. 1936, 28—29).

ELISTO E.: Nimede parandamise küsimus. [Zagadnienie zmiany pisowni imion]. (Eesti Keel 13. 1934, 182—188).

Tenże: *Võõrapäraste eesnimede eestipärase kirjutusviisi küsimus.* [Zagadnienie estońskiej pisowni obcych imion]. (Tamże XV 1936, 116—121). *Siseministeeriumi juhtnöörid perekonnaseisu - ametnikkudele võõrapäraste nimede parandamiseks või kirjutamiseks.* [Przepisy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dla urzędników stanu cywilnego, w sprawie pisowni obcych imion i pisowni starych estońskich imion obcego pochodzenia]. Tallinn 1935, na podstawie opinii zasięgniętej w Akademickim Towarzystwie Języka Ojczystego).

Nieomal całkowicie już przeprowadzona estnonizacja nazwisk, a nawet imion, i częściowo nazw miejscowości w Estonii obok praktycznych wskazówek wymagała naukowych badań i uzasadnienia tej kwestii. Nie ma dotąd obszerniejszej, wyczerpującej pracy naukowej ani o nazwiskach, ani też o nazwach miejscowości w Estonii, z wyjątkiem monumentalnego dzieła dra P. Johansena: Die Estlandliste des *Liber Census Daniae,* Kopenhaga — Tallinn, 1934. Pewne dane historyczne o dawnych a także i gwarowych nazwiskach i imionach estońskich są rozproszone po wyżej wymienionych pracach. Por. też sprawozdanie z referatu K. Mihkla: Eesti kirjanikkude nimedest. [O nazwiskach pisarzy estońskich], Eesti Keel XIII, 1934, 90—92, oraz sprawozdania z działalności komisji estonizacji nazwisk Akademickiego Towarzystwa Języka Ojczystego (Akadeemiline Emakele Selts), tamże XIII, 1934, 26—27; XIV, 1935, 39—40; XV, 1936, 31—32, jak również objaśnienia zarządu Akademickiego Towarzystwa Języka Ojczystego w referacie E. Elisto o nazwiskach, imionach i nazwach miejscowości, tamże XIII, 1933, 122—127 i 151—156; XV, 1936, 127, 151—160 i 187—190. *V. E.*

MUUK, E.: Inglispäraste võõrsõnade õigekirjutus. [Ortografia wyrazów obcych angielskiego pochodzenia]. Eesti Keel 14. 1935, 180—185).

Próba uporządkowania ortografii wyrazów obcych angielskiego pochodzenia, niejednolicie dostosowanych do fonetyki i ortografii estońskiej. *V. E.*

PÕLD, H.: Nimede kirjutusest eesti piibli uues tõlkes. [O pisowni imion i nazw w nowym tłumaczeniu Biblii estońskiej]. (Eesti Keel 4. 1935, 13—26).

AASLAVA S.: Vastuseks eelmisele. [W odpowiedzi na poprzednie] 1. (Tamże 26—33).

MASING, H.: Vastuseks eelmisele. [W odpowiedzi na poprzednie] 2. (Tamże 33—35).

AASLAVA, S.: Piibli pärisnimede transkriptsiooni küsimuste lahendusest. [O rozwiązaniu kwestii transkrypcji imion własnych w biblii]. (Tamże 67—72).

Kiedy w r. 1739 wyszło pierwsze wydanie Biblii estońskiej, wtedy pisownia estońska nie była jeszcze ustalona, a język estoński niedostatecznie wyrobiony. Wobec nowego tłumaczenia powstała potrzeba przystosowania nazw biblijnych do obecnego stanu języka i pisowni estońskiej, z tendencją zachowania form tradycyjnych. Kwestia ta wywołała obszerną dyskusję pomiędzy teologami i filologami estońskimi. *V. E.*

NURM, E.: Ortofoonilisi küsimusi. [Z zagadnień poprawnej wymowy]. (Eesti Keel 14. 1935, 185—190, dyskusja tamże 199—200).

Autor wysuwa postulaty normalizujące wymowę estońskiego języka kulturalnego i szkolnego. Żąda usunięcia h- z pisowni, gdyż w olbrzymiej większości już nie jest ono wymawiane i było już pewien czas usunięte w estońskiej pisowni w Z. S. R. R. *V. E.*

ARISTE, P.: Üksikküsimusi vadja häälduse alalt. [Poszczególne zagadnienia z zakresu wymowy wodzkiej]. (Eesti Keel 14. 1935, 143—153).

W zabytkach języka Kreewinów (przesiedlonych do Kurlandii Wodzian) kilkakrotnie zanotowano *šva* przez *e*. Nagłosowe słabe *šva* da się zauważyć też w wymowie Kuzmina, wodzkiego informatora językowego ze wsi Pummala, tak samo w wymowie informatora Varlamowa ze wsi Pärspää z zachodniej Ingrii, jak wskazuje też przytoczony kimogram. Zanotował też autor w wymowie Kuzmina początkową dyftongizację *e*, *o*, *ö*, dobrze rozwinięte sandhi, nawet w ogólnej fonetyce rzadko spotykane *-ss‿d-* > *-z‿d-*, a także *h* > φ w mocnym stopniu przed spółgłoską bezdźwięczną.

Te notatki są wstępem do książki autora Wotische Sprachproben (Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat — Rocznik Estońskiego Uczonego Towarzystwa 1933 = Eesti Keele Arhiivi Toimetised — Sprawozdania Archiwum Języka Estońskiego 4). *V. E.*

MÄGISTE, J.: Haploloogilis-dissimilatoorsest sisekaost lmsm. keelis. [O haplologiczno-dysymilacyjnym

zaniku samogłosek w językach bałtyckofińskich]. Eesti Keel 13. 1934, 4—10 i 40—55).

Samogłoski śródwyrazowe w pewnych warunkach zanikają regularnie w języku estońskim, a także w gwarach południowo-zachodnio-fińskich i jeszcze częściej w językach liwskim i wepskim. Oprócz tego spotyka się pewną ilość sporadycznych wypadków zaniku samogłosek śródwyrazowych w językach karelsko-aunuskim, w pewnych gwarach fińskich i w języku wodzkim (vadja, ros. водьский), które autor objaśnia. *V. E.*

MÄGISTE J.: Näiteid *ŋkk > kk, mpp > pp* häälikarengust. [Przykłady wymian fonetycznych *ŋkk > kk, mpp > pp*]. (Eesti Keel 13. 1934, 176—181).

Jak wiadomo, w językach bałtyckofińskich spotyka się dosyć często wymianę fonetyczną *ntt > tt*, nieco rzadziej *ŋkk > kk* i *mpp > pp*, co Setälä (Über Art, Umfang und Alter des Stufenwechsels" 8—9) objaśnia jako zjawisko stopniowania. Autor przytacza 3 nowe przykłady na *ŋkk > kk* i jeden przykład na *mpp ≥ pp* ze szczegółowymi etymologiami. *V. E.*

NIILUS, V.: Leivu (Koiva) murde *h*-hääliku arengust. [O rozwoju dźwięku *h* w estońskiej gwarze tzw. lejwów nad rzeką Koiva na Łotwie]. (Eesti Keel 15. 1936, 36—41).

h w nagłosie zanika, wewnątrz wyrazu także zanika albo zachowuje się albo przechodzi w *j*. Autor objaśnia to wpływem języka łotewskiego, w którym nie ma *h*, tak samo jak w języku liwskim (również pod wpływem języka łotewskiego). *V. E.*

GYÖRKE, J.: Sugemeid *-ng* (*-ngu*) deverbaalse ja denominaalse nominaaltuletuslõpu ajaloo juurde. [Przyczynki do historii deverbalnego i denominalnego sufiksu *-ng* (*-ngu*)]. (Eesti Keel 13. 1934, 45—47).

Autor uważa ten sufiks za prauralski, ilustrując swe twierdzenie odpowiednimi przykładami z języków uralskich. Denominalne znaczenie tego sufiksu autor uważa za pierwotne, mając na widoku przeważnie nominalny charakter słownika i całego języka prauralskiego. *V. E.*

ALTOV: Kas *Prantsusmaa, Saksamaa* või *Prantsuse, Saksa?* [Czy *Prantsusmaa* 'Ziemia francuska', *Saksamaa*— 'Ziemia niemiecka', albo *Prantsuse, Saksa?*].

-maa (= niem. Land), oznaczająca w języku estońskim państwa, coraz więcej znika z mowy i pozostała jako jedna z możliwości tylko w kilku nazwach państw, których obecnie używa się zwykle w gen. sing. bez *-maa*. Autor proponuje zniesienie *-maa* w nazwach państw, czemu jednakże sprzeciwia się redakcja czasopisma ze względu na przedwczesność tego posunięcia. *V. E.*

ARISTE P.: Vene laensufiks vadja keeles. [Zapożyczony z rosyjskiego sufiks w języku wodzkim]. (Eesti Keel 15. 1936, 170—171).

Wodzkie *-vei, -või, -vō, -va, -ve, -vē, -vẽé* w końcówkach nazw miejscowości (obok form bez tych końcówek) < ros. *-vo* w nazwach miejscowości.

V. E.

MÄGISTE, J.: Laensuffksitest läänemeresoome keelis. [O sufiksach zapożyczonych w językach bałtyckofińskich]. (Eesti Keel 14. 1935, 85—87).

Najnowsze zapożyczone sufiksy mają często odcień humorystyczny, zwłaszcza w zapożyczeniach z języka rosyjskiego. Jest też kilka starych, szeroko rozpowszechnionych i produktywnych sufiksów, np. odpowiedniki rosyjskiego sufiksu *-nik* w różnych językach bałtyckofińskich. *V. E.*

ARISTE P.: Eesti liitelaen Vormsi rootsi keeles. [Zapożyczenie estońskiego sufiksu w języku szwedzkim na wyspie Vorms]. (Eesti Keel 13. 1934, 148).

Estoński sufiks zdrobniały *-ke(ne)*, gen. *kese* został zapożyczony z gwar szwedzkich w postaci odrębnego prawidłowego przymiotnika *käse käsande*, 'bardzo mały' używanego tylko w połączeniach z *chR lidēt* i *smo* 'mały'. Por. też Eesti Keel 1933, 49 nn. *V. E.*

TOOMSE, M.: Kirde-Eesti rannikumurrete *-ttoin*-adjektiivide singulari partitiiv. [Partit. sing. przymiotników z przeczeniem na *-ttoin* w gwarach wybrzeża Estonii północno-wschodniej]. (Eesti Keel 15. 1936, 97—109).

Autor przedstawia bardzo skomplikowany obraz wymienionego sufiksu, podkreślając skrzyżowanie wpływów fińskich, iżorskich, wodzkich, a nawet wpływów estońskich komparatywów, zbliżonych fonetycznie, co umożliwiało działanie analogii w obu kierunkach. *V. E.*

VÄINASTE J.: *-ta-* ∾ *-sta-* tuletiste piiritlemisest. [O rozgraniczeniu sufiksów *-ta-* ∾ *-sta-*]. (Eesti Keel 13. 1934, 65—70).

Próba rozgraniczenia znaczeniowego sufiksów kauzatywnych *-ta-* i pochodzącego z przymiotnikowych tematów na *-ne-* ∾ *-se-* sufiksu *-sta-* (< *-s* + *ta-*) przeniesionego później analogicznie też na inne tematy. *V. E.*

AINELO, J: Praktilisi küsimusi osastavalise (*-i-*) mitmuse moodustamisel. [Praktyczne zagadnienia przy utworzeniu liczby mnogiej według partitivu, na *-i-*]. (Eesti Keel 13. 1934, 10—14).

Jak wiadomo, prafińską cechą liczby mnogiej było głównie *-i-*, ale w języku estońskim utworzono analogicznie do genetivu pluralis na *-de-* ∾ *-te-* inną liczbę mnogą, jeszcze niedawno przeważającą w języku estońskim. W ostatnich czasach jednak restytuuje się dawną deklinację liczby mnogiej z cechą *-i-*, czego szczegóły właśnie omawia autor. *V. E.*

TOOMS, M.: Singulari partitiiv *-ta*, [*-Da* eestis w jęz. estońskim]. (Eesti Keel 14. 1935, 154—161).

Według autora północno-wschodnio-estońskie *-ta*, *-Da* w part. sing. < wodzk. part. sing. z podwójną końcówką: wodzk. *isätä* = **isäδä* + *tä* 'ojca' > pół

nocno-wsch.-est. *isaDa*, *isäDä*, ogólnoest. *isa̦* ∾ *isä* ≤* *isäδä*, z prawidłowym zanikiem δ i ściągnięciem > *-ä ä* > *-ä* *-ä* (> *-a*). *V. E.*

NIILUS, V.: Leivu passiivist. (Eesti Keel 15. 1936, 109—112).

W estońskim języku literackim mamy obecnie stronę bierną tylko nieosobową, ale w gwarach południowo-estońskich do dziś jeszcze zachowały się ślady form osobowych strony biernej. Autor przytacza te ślady w gwarze tzw. Leiwów, w gwarze estońskiej z okolic Aluksne (Marienburga) na Łotwie. *V. E.*

MÄGISTE, J.: Eesti *saama*-futuuri algupärast ja tarvitamiskõlblikkusest. Lisandeid läänemeresm perifrastiliste futuurikujundite ajaloole. [O pochodzeniu i używalności est. futurum utworzonego zapom. *saama* 'otrzymać, dostać, móc, stać'. Przyczynki do historii futurum perifrasticum w językach bałtyckofińskich]. (Eesti Keel 15. 1936, 65—92).

Jak wiadomo, języki ugrofińskie nie mają form czasu przyszłego, który wyrażają, albo przy pomocy czasu teraźniejszego, przy pomocy używania różnych przypadków obiektu, różnych sufiksów czasownikowych, albo peryfrastycznie, przez kombinacje pewnych form infinitywów z różnymi czasownikami przeważnie inchoatywnego znaczenia. W dawnym estońskim języku literackim była dosyć często używana, teraz tylko w razie konieczności, forma z *saama* + illatywny infinit. na *-ma*, powszechnie uważana za wpływ niemieckiego futurum z *werden*, które weszło w życie w okresie Lutra (przedtem z *wollen*, *sollen* itd). Na podstawie materiału porównawczego z języków litewskiego, fińskiego, karelsko-aunuskiego, specjalnie zaś z gwar lidyjskich przychodzi autor do wniosku, że początki futurum z *saama* mogą być rdzennie estońskie, ale że jego dawny szeroki zasiąg rozwijał się pod wpływem niemieckiego futurum z *werden*. Według autora, futurum tego *można* używać w estońskim języku literackim, kiedy tego wymaga jasność myśli. Nie warto wysilać się na zaproponowane przez J. Aavika stworzenie nowego futurum na *-re-*, albo ponowne wprowadzenie też jakiejś innej formy peryfrastycznej dla czasu przyszłego. *V. E.*

MARK, J: Zum verbum substantivum im Otseefinnischen. (Sitzungsber. der Gelehrt. Estnisch. Gesellsch. 1932, 1—41). Tartu 1935.

Próba objaśnienia supletywności verbum substantivum w językach bałtyckofińskich (*ole-*, *ol-* 'być', ale 3. os. sing. praes. est. fińsk. *on* 'jest', 3. pl. fińsk. *ovat*, est. gwar. *oma*, *omava* itd.). Autor słusznie identyfikuje *on* 'jest' z *oma* 'swój', gdyż lapoński odpowiednik *oabme* znaczy 'res, pecus, proprietas' (por. też fińskie *omatto* 'chlew'), ale nie uznaje *oma* 'swój' za twór participialny od rdzenia **o-* 'być', chociaż nie ma żadnych trudności semazjologicznych 'istniejący' > 'rzecz' > 'swój' > 'majątek' > 'bydło' itd.; przytoczył on sam przykład: fińsk. *oleminen* 'istnienie' > 'Vermögen'. Może też w językach europ. zachodzi związek pomiędzy *es-*, *-s-* 'być', *se-* 'siebie', *su-* itd. 'swój' itd. *V. E.*

AAVIK, J.: Mõnede rektsioonide õigekeelsus [O ortologii kilku przypadków]. Eesti Keel 13. 1934, 33—39).

Składnia języka estońskiego, jako jednego z zachodnich języków ugrofińskich, została mocno zindoeuropeizowana, zwłaszcza w użyciu przypadków z przyimkami, bardzo rzadkich w prajęzyku bałtyckofińskim. W języku fińskim również przyimki są bardzo rzadkie. W ostatnich dziesięcioleciach reformowano też język estoński do pewnego stopnia na wzór fiński, zamieniając przyimki przypadkami bez przyimków. Powstały przy tym różne rozbieżności, omawiane przez autora. (Por. dyskusję na ten temat tamże str. 84—86). *V. E.*

NURKSE, R: Adjektiiv-atribuudi kongruentsist eesti keele grammatikais ja vanemas kirjakeles. [O zgodności końcówek przypadków określeń przymiotnikowych z określonym rzeczownikiem w gramatykach języka estońskiego i w dawniejszym estońskim języku literackim]. (Eesti Keel 13. 1934, 100—108 i 137—148).

W językach uralskich dominuje brak zgodności w przypadkach określeń przymiotnikowych z wyjątkiem języków bałtyckofińskich, gdzie taka zgodność powstała widocznie pod wpływem języków indoeuropejskich, ale nie objęła wszystkich przypadków. Jak dowodzi autor, w języku staroestońskim było znacznie mniej wypadków zgodności aniżeli obecnie. *V. E.*

KASK, A.: *Mõningaid märkmeid eesti predikatiivi kohta.* [Kilka notatek o predykatywie estońskim]. (Eesti Keel 15. 1936, 14—20).

Rozgraniczenie pomiędzy predykatywem a predykatywem-adverbium w oświetleniu gramatyki szkolnej. Przegląd dotychczasowych stanowisk gramatyków języka estońskiego. *V. E.*

ERNITS, V: Paar märkust *tõrelema* — verbi rektsiooni kohta. [Parę notatek o rekcji czasownika *tõrelema* 'schimpfen' itd.]. (Eesti Keel 14. 1935, 190—191).

Przykład na podwójną rekcję z różnym znaczeniem: z partit. działalność przejściowa, z comitat. — wzajemna. Por. też J. Mark tamże 15, 1936, 23 i V. Ernits tamże 24. *V. E.*

NIILUS, V.: Leivu rahvas. [Lud Leiwów]. Eesti Kirjandus 1935, 365—381).

Na podstawie własnych badań dorzuca autor parę szczegółów dotyczących dialektu estońskiego, jakim posługuje się lud zamieszkały w okolicach Marienburga (Aluksne) na Łotwie. Autor przytacza pieśni ludowe oraz bibliografię dzieł dotyczących tego dialektu. *V. E.*

DODATEK:

Przeglądy roczne literatury pięknej.

Liryki estońskiej	za rok 1933. PAUKSON, H.:	Looming	1934, 57—63.
	„ „ 1934. „	ibid.	1934, 1190—1199.
Poezji estońskiej	„ „ 1933. ADSON, A.:	Eesti Kirjandus	1934, 97—104.
	„ „ 1934. PALGI, D.:	ibid.	1935, 97—109.

	„ „	1935. ORAS, A.:	ibid. 1936, 165—173.
	„ „	1935. VISNAPPUU, H:	Looming 1936, 349—353, 421—425.
Dramatu estońskiego	„ „	1933. ADSON, A.:	Looming 1934, 311—315.
	„ „	1934. URGART, O.:	ibid. 1934, 518—524.
	„ „	1934. SÄREV, A.:	Eesti Kirjandus 1935, 160—167.
	„ „	1935. SÜTISTE, J.:	Looming 1936, 220—224.
Powieści estońskiej	„ „	1933. ORAS, A.:	Looming 1934, 207—218.
	„ „	1934. ORAS, A.:	ibid. 1934, 190—198, 295—304.
	„ „	1934. TUGLAS, FR.	Eesti Kirjandus 1935, 109—126.
	„ „	1935. HUBEL, ED.:	Looming 1936, 430—439.
	„ „	1935. PALGI, D.:	Eesti Kirjan. 1936, 74—94.
Noweli estońskiej	„ „	1933. URGART, O.:	Looming 1934, 538—542.
	„ „	1933. TUGLAS, FR.:	Eesti Kirjandus 1934, 105—113.
	„ „	1934. SEMPER, J.:	Looming 1934, 199—204.
	„ „	1934. URGART, O.:	Eesti Kirjandus 1935, 210—215.
	„ „	1935. SEMPER. J.:	Looming 1936, 79—84.
	„ „	1935. SILAOTS, M.:	Eesti Kirjandus, 1936, 111—120.
Estońskiej literatury dla młodzieży	„ „	1935. PARIJÕGI, J.:	Looming 1936, 442—448.
Estońskiej literatury pamiętnikarskiej	„ „	1935. TUGLAS, FR.:	Eesti Kirjandus 1936, 120—128.

Finlandia.

KIVIKOSKI, E.: Die archäologische Bibliographie Finnlands 1926—1935. (Suomen Museo 42. 1935, 37—82).

INDREKO, R.: Soome-ugrilaste algkodu küsimusest viimaseaja arkeoloogiliste Zeidude valgustusel. (Üliôpilasleht 20, 1936, 422—423).

Kwestia prasiedziby ugrofińskiej w oświetleniu znalezisk archeologicznych ostatnich czasów. *O. L.*

DONNER, OTTO: Om Finnaruesporna boningsplatser i Ryssland. [Ehemalige Wohnplätze d. Finnen in Russland]. (SUS Toim. 71 : 3, 17—50).

Neudruck eines alten Aufsatzes, ersch. in „Bidrag till kännedom af Findlands natur och folk, utgifna af Finska Vetenskaps-Societaten". (Heft 23. Helsingsfors 1873. 109—149).

AARIO, L.: Heinolan pitäjän Viikinäistän löydetyn reenjalaksen turvegeologinen iänmääräys. [Die torfgeologische Altersbestimmung der bei Viikinäinen im Kirchspiel Heinola gefundenen Schlittenkufe]. (Suomen Museo 41. 1934, 22—27). Deutsches Ref.

Die Kufe ist wenig jünger als das Rha I-Ufer (Sauramos), ungef. 6700 J. v. Chr. *J. L.*

AARIO, L.: Kuortaneelta löydetyn reenjalaksen ikä. [Das Alter einer im Ksp. Kuortane gefundenen Schlittenkufe]. (Suomen Museo 40. 1933, 15—17). Deutsches Ref.

Ungef. 3300—3500 J. v. Chr. *J. L.*

AARIO, L.: Oikaisu Viikinäisten reenjalaslöydön iänmääräykseen. [Berichtigung der Altersbestimmung der bei Viikinäinen gefundenen Schlittenkufe]. (Suomen Museo 42. 1935, 21—22). Deutsches Ref.

Nicht Rha I sodern älteste Ancyluszeit ungef. 6100—6200 J. v. Chr. *J. L.*

ÄYRÄPÄÄ, A.: Etelä-Karjalan esihistorian pääpiirteet. [Die Hauptzüge der Vorgeschichte Süd-Kareliens]. (Neljännet museopäivet 1934, 37—63).

Ein übersichtlicher Vortrag mit vielen Abbildungen bei der vierten Tagung der Musealbeamten in Viipuri 1934. *J. L.*

ÄYRÄPÄÄ, A.: Muutama sana Parikkalan Kaunissaaren asuinpaikkalöydöstä. [Einige Bemerkungen über die Wohnplatzfunde auf der Insel Kaunissaari im Kirchspiel Parikkala]. (Suomen Museo 1934, 49—50). Deutsches Referat.

Polemik gegen prof. Tallgren: Einige unklare vorgeschichliche Funde. *C. F. M.*

ÄYRÄPÄÄ, A.: Keski-Suomen esihistoriaa. [Vorgeschichte Mittel-Finnlands]. (Keski-Suomi I (1935), 32—51).

Mittel-Finnland bilden die nördlichen Teile der Landschaft Häme (sw. Tavastland). In diesem Gebiet gibt es hauptsächlich steinzeitliche Denkmäler. In der Bronze—und Eisenzeit war die Gegend nicht eigentlich besiedelt. *C. F. M.*

BACKMAN, A. L.: Kinnulasta löytynyt esihistoriallinen suksi. [Über einen prähistorischen Schneeschuh gefunden in Kinnula]. (Suomen Museo 41. 1934, 28—33). Finn., deutsches Ref.

Nach Pollen-und Diatomeenanalyse: etwa 4000 Jahre alt. *J. L.*

CLEVE, N.: Ett par tavastländska „svärdslipningsstenar". [Zwei tavastländische „Schwertschleifsteine"]. (Finskt Museum 41, 1—5). Schw., deutsches Ref.

Verf. beschreibt die beiden ersten in Finnland (Kirchspiel Lammi) gefundenen „Schwertschleifsteine", welche zahlreiche Entsprechungen in Skandinavien, speziell auf Gotland, haben. Ihre Bestimmung ist bisher nicht aufgeklärt. Magisch?

J. L.

HYYPPÄ, E.: Antrean Korpilahden kivikautisen verkkolöydön geologinen iänmääräys. [Geologische Altersbestimmung des steinzeitlichen Netzfundes in Antrea]. (Suomen-Museo 40. 1933, 9—14). Deutsches Ref.

H. Lindbergs Resultat vom J. 1915 (Suomen Muinaismuisto Yhdistykssen Aikakauskirja XXVIII: 3 1920): alte Ancyluszeit.

Das neue Resultat des Verfassers: älteste Ancyluszeit, ungef. 6000 J. v. Chr.

J. L.

ITKONEN, T. J.: Kuopion museon muinaisruuhet. [Über die alten Kähne im Museum in Kuopio]. (Aarni 5. 1934, 58—62). Finn.

Einige primitive, undatierbare, aus einem Baumstock ausgekehlte Kähne. See-und Morastfunde. *J. L.*

ITKONEN, T. I.: Muinaissuksia ja — jalaksia III. [Altertümliche Schneeschuhe und Schlittenkufen III]. (Suomen Museo 41. 1934, 1—21). Finn., deutsches Ref.

Eine Übersicht der letzten Moorfunde aus Finnland, enthält manche primitive nod-eurasiatische Typen. *J. L.*

ITKONEN, T. I.: Muinaisen tervahaudan kaivaus Sulkavalla. [Über eine altertümliche Teergrube in Sulkava, Savo]. (SMYA—FFT 40, 244—249). Finn.

Ein primitiver Typus: Das Teerbehältnis ist eine Erdgrube unmittelbar unter der Hütte. Man kennt auch einen solchen Typus aus Bulgarien (Moszyński; Kultura ludowa Słowian s. 375), Russland (Perm) und Lappland. *J. L.*

TALLGREN, A. M.: Geschichte der antiquarischen Forschung in Finnland (ESA 10, 199—261). Deutsch.

JAAKKOLA, J.: Muinaisen Tavastkymen partailta- [Am Ufer des ehemaligen Tavastkymi, Tavastland (finn. Gäme) und tavastische Traditionen bei der Halikko-Bucht]. (Historiallinen Aikakauskirja 1934, 80—101).

Der Verf. meint nach alten tavastischen Ortsnamen an der Halikko-Bucht, dass der alte und viel erörterte „Portus Tavastorum" diese Bucht gewesen sein muss. *J. L.*

PÄLSI, S.: Keuruun suolöydön koristetut tuohet. [Birkenrinde mit Ornamenten, Morastfund aus Keuru]. (SMYA—FFT 40, 215—222). Finn.

Gehört nach Verf. der finnisch-lappländischen Mischkultur an; Datierung?

J. L.

SAURAMO, M.: Fräistä Hämeen muinaislinnoista. [Über vorgesch. Burgen in Häme (schw. Tavastland)]. (SMYA—FFT 40, 212—214). Finn.

Einige Geologen haben gemeint, dass die vogesch. Burg Linnanpää in Vonaja nur eine diluviale Gestaltung sei (eiszeitliche Steinwälle). Der Verf. beweist, dass die Burg eine menschliche Arbeit sein muss. *J. L.*

TALLGREN, A. M.: Kaukokarjalan ja Bjarmian muinainen suuraika. [Ehemalige Blütezeit Fernkareliens und Bjarmlands]. (Neljännet museopäivät. 1934, 64—65).

Vortrag auf der vierten Museumstagung zu Viipuri 1934. Hauptsächlich derselbe Inhalt wie *Tallgren: Biarmia* ESA VI, s. 100. *J. L.*

VOIONMAA, V.: Etel-Pohjanmaan suomalaisen asutuksen alkuperästä. [Über den Ursprung der finn. Besiedelung von Süd-Pohjanmaa (schw. Österbotten)]. (Historiallinen Arkisto 42, 1—260). Deutsch. Ref.

Methode: alte Ortsnamen. *J. L.*

ÄYRÄPÄÄ, A.: Ensimmäinen Suomesta löydetty skandinavinen monisärmäinen reikäkirves. [Erste in Finnland gefundene skandinavische Knaufhammeraxt]. (SMYA—FFT 40, 22—31).

Fundort: Lapua (ungef. 50 km östlich von Wasa). Datierung: ungef. der kammkeramische Stil II, I—III, 2 Äyräpääs. *J. L.*

BØE, J.: Harpunspisser fra stenalderen. [Stein zeitliche Harpunenspitze]. (Finska Fornminnesföreningens tidskrift — Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 40, 16—21). Norw.

Im Jahre 1931 am Skipshelleren im Kirchspiel Bruvik nördlich von Bergen gefundene Harpunenspitzen gehören einer Gruppe an, die ihre Ausbreitung an der fennoskandischen Eismeerküste hat. *C. F. M.*

HYYPPÄ, E.: Kittilän lusikkalöydön geologinen län määräys. [Die geologische Altersbestimmung des Löffelfundes von Kittilä]. (Suomen Museo 42. 1935, 15—20). Finn., deutsches Ref.

Das Resultat ist nach Verf. noch präliminar: 1000—1500 J. v. Ch.; dies entspricht etwa der Zeit der spätsteinzeitlichen finnischen Tierskulpturwaffen. *J. L.*

KIVIKOSKI, E.: Paimion Rukkijoen vasarakirveshaudat. [Das Bootaxtgrab bei Rukkijoki im Kirchspiel Paimio]. (Suomen Museo 41. 1934, 34—40). Deutsches Ref.

Ein Bootaxtgrab „mit Feuer bei Bestattung". Die Axt ist vom schwedischen „Hurvatypus" (nur 3 Exemplare in Finnland gef.). Bisher bester Beleg für eine direkte Berührung zwischen den finnichen und schwedischen Bootaxtkulturen. *J. L.*

KIVIKOSKI, E.: Kittilän hirvenpäälusikka. [Ein Elchkopflöffel von Kittilä (Lappland)]. (Suomen Museo 42. 1935, 8—14). Deutsches Ref.

Aus gewöhnlicher Kiefer geschnitten; als ein naturalistisches Kunsterzeugnis gehört der Löffel derselbe Gruppe an wie die spätsteinzeitlichen finnischen Tierskulpturwaffen. Der Elchkopflöffel ist geologisch datiert von E. HYYPPÄ. Elchkopflöffel kennt man auch in See-und Morastfunden des Urals. *J. L.*

TANNER, V.: Note sur la position chronologique des trouvailles préhistoriques par rapport aux étages géologiques dans la région côtière de la Fenno-Scandie aux confins de L'océan Arctique (SMYA — FFT 39, 1, 1—24). Fr.

Eine Übersicht von alten Komsa-Funden und auch jungen neolithischen Funden (geologisch: von Portlandia bis zur Trifia II) am Küstengebiete Petsamo (Finnland) und Finmark (Norwegen). *J. L.*

CLEVE, N.: Ett skelettgravfält från romersk järnålder på Kroggårdsmalmen i Karis. [Kroggordsmalmen in Karis in Nyland (finn. in Karjaa, in Uusimaa), ein Gräberfeld der römischen Eisenzeit mit Körperbestattungen]. (SMYA—FFT 40, 60—68). Schw.

Das Gräberfeld gehört wahrscheinlich zu einer ehemaligen Pelzjägerkolonie. Das Fundmaterial ist typisch ostbaltisch. Nyland (finn. Uusimaa) ist der südlichste Landbezirk Finnlands. *J. L.*

KIVIKOSKI, E.: Liedon Hulkkunamäen hautalöydöt. [Über Gräber-Funde in Lieto]. (SMYA—FFT 40, 193—200). Finn.

Der Fundort ist um 10 km. NO von Turku (schw. Abo). Gräber mit Körperbestattungen um 1000 n. Ch.: gotländische Import - Waren (silbertauschierte Waffen u. s. w.). *J. L.*

KIVIKOSKI, E.: Vaskikattila löytöjä Pohjois-Savosta. [Über Kupferkessel-Funde in Nord-Savo]. (Aarni 5. 1934, 45—53).

Die vom Verf. behandelten Funde sind spät und nachmittelalterlich. Kupferkessel waren teuer und die Bauern placierten ihre kleinen Kapitalien in solchen Waren. *J. L.*

LEPPÄAHO, J.: Herrankartanon silmäsolki. [Augenfibel von Herrankartano]. (SMYA—FFT 40, 69—74). Finn.

Ein Luxusexemplar von O. Almgrens est- und livländischer Nebenserie. Der Fundort ist ung. 20 km östl. von Turku (schw. Åbo). *J. L.*

NORDMAN, C.: Guldarmbandet från Metsäpirtti. [Das goldene Armband aus Metsäpirtti]. (SMYA—FFT 40. 1934, 182—192). Schw.

Metsäpirtti liegt am westlichen Ufer des Ladoga-Sees und ganz nahe der russ. Grenze. Einziger wikingerzeitlicher Goldfund in Finnland. Wikingerzeitliche

Goldgegenstände sind sehr selten auch im ganzen Norden. Nach Verf. Metsäpirtti ist das Armband kein Schmuck sondern Geld-Gold, wegen seiner schlechten Arbeit. Solche schlecht gearbeiteten Silberarmbänder kennt man auch in Hacksilberfunden Skandinaviens. Der Verf. behandelt dann das Problem, welches die eigentlichen Quellen für den relativen Reichtum Kareliens waren. Er meint, dass die wichtigsten nicht nur Pelzwarenhandel, sondern auch Wachshandel waren. *J. L.*

SALMO, H.: Suomesta löydety tanskalaiset 1000-luvun rahat. [Die in Finnland gefundenen dänischen Münzen des 2. Jhs.]. (Suomen Museo 40. 1933, 22—43). Deutsches Ref.

Zusammen 61 Stück.

SALMO, H.: Liiviläinen raha-aarre Terijoen pitäjästä. (Ein livländischer Münzfund aus dem Kirchspiel Terijoki]. (Suomen Museo 41. 1934, 78—92). Deutsches Ref.

Der Fundort ist die Karelische Landenge. Eine gotländische und 282 livländische Silbermünzen, wahrscheinlich in der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts vergraben. *J. L.*

TALLGREN, A. M.: Pronssikautinen kirves Maariasta. [Über ein bronzezeitliches Beil aus Maaria]. (Suomen Museo 1933, 18–21). Finn., deutsches Ref.

Der Fundort ist bei Turku (schw. Åbo). Ananijno-Typus. Der Verf. bespricht dann den Handel zwischen Westen und Osten in der finnischen Bronzezeit. *J. L.*

TALLGREN, A. M.: Eräitä epäselviä muinaislöytöjä. [Einige unklare vorgeschichtliche Funde]. (Suomen Museo 1934, 41—48). Deutsches Ref.

Der Verfasser hält es für möglich, dass ein Teil der in Finnland gefundenen Tüllenäxte vom Ananjinotyp Reliktformen der ausgehenden Bronzezeit darstellen, welche im Innern des Landes erstarrt sind und vielleicht in der Kultur der Lappen eine längere Zeit, als man bisher angenommen hat, fortgelebt haben. (Vgl.: Äyräpää; Einige Bemerkungen etc. Suomen Museo 1934). *C. F. M.*

TEGENGREN, J.: Ett litet bidrag till frågen om likbränning i hus. [Ein kleiner Beitrag zur Frage über Leichenverbrennung in einem hölzernen Haus], (SMYA—FFT 40, 128—137). Schw.

Der Verf. beschreibt ein gutes Beispiel von seinen Felduntersuchungen in Vörå (finn. Vöyri). Der Fundplatz ist um 30 km östl. von der Stadt Vasa. Datierung: Völkerwanderungszeit. *J. L.*

TEGENGREN. J.: Bautastenar och s. k. stenklot anträffade i Vörå. [Im Kirchspiel Vörå (fi. Vöyri) gefundene Bautasteine und s. g. Steinkugeln]. (Finskt Museum 1934, 6—16). Deutsches Ref.

Auf einem vielleicht der römischen Eisenzeit angehörenden Steinhügelgrab auf der Anhöhe Viskusbacken, Dorf Mäkipää, Kirchspiel Vörå (fi. Vöyri) hat Verf. drei Bautasteine angetroffen. Zwei andere sind in Steinhügelgräbern der Völkerwanderungszeit auf dem Lågpeltkangas ausgegraben worden. In Gräbern des 7. Jahrh. hat Verf. 5 Steinkugeln gefunden. *J. L.*

TEGENGREN, J.: En kombinerad skalett- och brandgrav från romersk järnålder i Vörå. [Ein kombiniertes Körper- und Brandgrab der römischen Eisenzeit in Vörå]. (Finskt Museum 1935, 1—8). Deutsches Ref.

Vörå (fi. Vöyri) liegt etwa 30 km nordöstlich von Wasa.

VAHTER, T.: Tuukkalan neulekinnas. [Ein genähter, mit Stickornamenten dekorierter Handschuh von Tuukkala]. (SMYA—FFT 40. 1934, 236—243).

Ist Erdfund des XIII Jhrhs. und hat sowohl alte archäologische als auch junge ethnographische Parallelen. *J. L.*

AHTIA, E. V.: Bibliographie der finnisch-ugrischen Sprach-und Volkskunde für das Jahr 1908. — (FUF 23 aug. 1—224).

HÄMÄLÄINEN, A. Kansatieteellinen tutkimuslaitos ja sen tehtävät. [Das volkskundliche Forschungsinstitut und seine Aufgaben]. (Kotiseutu 1935, 157—162).

HÄMÄLÄINEN, A.: Keski-Suomen kansatieteellisistä erikoisominaisuuksista. [Über Eigentümlichkeiten der Ethnographie in Mittel-Finnland]. (Keski-Suomi 1. 1935, 66—79).

CHRISTIANSEN, R. TH.: Finska Folkeminne gjennan hundre år. Fra Lönnrot til Kaarle Krohn. (Nordisk Tidskrift 1934, 250—267).

HAAVIO, M.: Kalevalan riemuvuoden kilpakeruu. [Folklore-Wettsammeln im Kalevalajubeljahr]. (Kotiseutu 1936, 1—12).

Im J. 1936 organisierte das Folklorearchiv der Gesellschaft der finn. Litteratur ein Wettsammeln über finnische Folklore, das reiche Resultate ergeben hat, besonders auf dem Gebiete der Sagen und Märchen. *S. H.*

APPELGREN, A.: Mietteitä maaseutumuseotyömme kehittämisestä. [Gedanken über die Entwicklung der Provinzialmuseumsarbeit in Finnland]. (Kotiseutu 1934, 53—56; 1935, 17—20).

Verf. beschreibt den jetzigen Zustand der Provinzialmuseumsarbeit. Früher hat man in Finnland für die Museen vor allem Gegenstände gesammelt, heutzutage gibt es auch andere Probleme. Die Provinzialmuseen müssen individuell sein, d. h. sie sollen das Leben ihrer Umgebung am besten wiederspiegeln.

S. H.

APPELGREN, A.: Suomen Museoliiton maaseutumuseotyö ohjelmasta. [Über das Arbeitsprogramm des Provinzialmuseums des finn. Museumsverbandes]. (Kotiseutu 1936, 81—92).

Verf. berichtet mit vielen Beispielen über die Sammlungen der Museen Finnlands und gibt Wege für Provinzialmuseen an. *S. H.*

HAAVIO, M.: M. J. Eisen (Nekrolog). (Virittäjä 1934, 449—455).

HARVA, U.: Kaarle Leopold Krohn (Nekrolog). (Suom. Tiedeakat. Pöytäk. 1934, 97—108).

KUNZE, E.: Kaarle Krohn. (Mitteilungen d Schlesischen Gesellschaft f. Volkskunde 35. Breslau 1935). str. 3.

SETÄLÄ, E. N.: Kaarle Krohn 1863—1933 (Nekrolog). (FUF 22, 1—4).

S[AARIMAA], E. A.: Kaarle Krohnin jälkimaine ulkomailla. [K. Krohn's Nachruf im Auslande]. (Virittäjä 1934, 435—486)

NIKIFOROV, A.: [Nekrolog über Kaarle Krohn]. (Sovet. Ėtnog. 1934, 231—232).

ZAWISTOWICZ, K.: Elias Lönnrot Homer Północy. (Wiedza i życie, Warszawa 1936, 940—947).

HÄMÄLÄINEN, A.: Elias Lönnrotista kansatieteilijänä. [Elias Lönnrot als Ethnograph]. (Kalevalas. vuosik. 15, 1935, 47—71).

Elias Lönnrot hat auf seinen Reisen auch ethnograpische Materialien gesammelt. Er veröffentlichte mehrere Publikationen, die auf dasselbe Gebiet gehören. In diesen unterstrich er, dass die alten finnischen Lieder Aufklärung über das frühere Leben der Finnen geben sollen. Noch heutzutage sind seine mythologischen, magischen u. a. Forschungen wichtig und wertvoll. *S. H.*

[VILKUNA, KUSTAA]: Ilmari Manninen (Nekrolog). (Virittäjä 1935, 393—395).

RÄNK, G.: Ilmari Manninen and Estonian Etnography. (Acta Ethnologica 1936, 124—125).

HIRSJÄRVI, A. [J]: Bibliographia [Imari] Manninensi. (ESA 10, 5—15).

HAAVIO, M.: Vihtori Alava. (Virittäjä 1935, 396—404).

Kurze Darstellung der Lebensarbeit des emsigen Folklore-Sammlers Vihtori Alava (1870—1935). A. hat mehrere Forschungsreisen bei den Finnen und Wothen in Ingermanland, Karelen im Gouvernement Twer und in Finnland gemacht und wertvolle, reiche Sammlungen mitgebracht, besonders alte Kalevala-Lieder. *S. H.*

NYSTRÖM, U.: La Finlande en 1787 vue par un vénézuélien. (Suom. Tiedeakat. Toim B 30, 417—442).

ITKONEN, T. I.: Uuttu. [Höhlung im Baume, in der die Seevögel ihr Nest machen; ein künstlich hergestelltes Nest zum Eierlegen für die Vögel]. (Virittäjä 1934, 216—221).

KOHTAMÄKI, I.: Kahasta eli teerenkokosta ja sen levinneisyydestä Suomessa. [Über eine *kaha* — benannte Umzäunung beim Vogelfang und ihre Verbreitung in Finnland]. (Kotiseutu 1935, 162—168).

SALMIVAARA, A.: Metsälintujan pyynnistä. [Über Jagd auf Waldvögel]. (Uusimaa 2. 1934, 181—183).

LESKINEN, E.: Metsästys. Kalastus. [Jagd und Fischerei in Hauho]. (Kansatieteellinen Arkisto. 1. 1934, 112—135).

SUOMALA, E.: Kalastuksesta ja metsästyksestä Kurussa entisaikaan. [Von Fischerei und Jagd im alten Kuru]. (Hämeenmaa 5. 1936, 39 - 67).

KOHTAMÄKI, I.: Päiväkalalla käymisestä. [Vom Fischfang am Tage]. (Kotiseutu 1936, 54—58).

HELMINEN, H.: Piirteitä tammelaisten kalastuksesta. (Lounais-Hämeen kotiseutu — ja museoyhd. vuosik. 1934, 14—22).

Eine kurze deskriptive Darstellung der Fischerei im Kirchspiel Tammela.

S. H.

HÄMÄLÄINEN, A.: Beiträge zur Geschichte der primitiven Bienenzucht bei den finnisch-ugrischen Völkern. (SUS Aikak. 47, 1, 10).

HÄMÄLÄINEN, A.: Björnklubban i den primitiva bitskötselns tjänst. [Die Bärenkeule im Dienst der primitiven Bienenzucht]. (Nordiska Museets och Skansens årsbok Fataburen Stockholm 1935, 131—140).

STRENG, HELENA: Kurun vanhanaikaisesta karjanhoidosta. [Über alte Viehzucht in Kuru]. (Hämeenmaa 5. 1936, 24—38).

VIRKKUNEN, A.: Miten ennen vanhaan hoidettiin karjaa Säräisniemellä. [Über altertümliche Viehzucht in Säräisniemi]. (Pohj. — Pohjanmaan Maakuntal. vuosik. 4, 133—143).

VILKUNA, K.: Talonpojan maa- ja kotitalous. [Die bäuerliche Land- und Hauswirtschaft in Finnland, Übersicht]. (Suomen Kulttuurihistoria 2. 1934, 262—311).

Der Verfasser schreibt über den Schwendeackerbau, den gewöhnlichen Ackerbau, das Sähen und die Ernte, die Kulturpflanze, den Garten, die Futterwirtschaft, dle Zugtiere u. das übrige Vieh, die Speisewirtschaft, sowie den Anteil der Frauen und Männer an den Wirtschaftsarbeiten. *S. H.*

NIKKILÄ, E.: Satakunnan kaskenviljelystä 1700—1800—luvulla. (Vanhaa Satakuntaa 1934, 273—319),

Eine wertvolle, materialreiche Beschreibung über Schwendeackerbau im XVIII. und XIX Jh. in der Landschaft Satakunta. *S. H.*

KYRÖLÄ, V.: Maanviljelys ja kaskiviljelys Hattulan pitäjässä. [Über Ackerbau und Schwenden im Kirchspiel Hattula]. (Hämeenmaa 5. 1936, 125-150).

TALASMAA, P.: Vanhoista nurmijärveläisistä viljelystavoista ja -välineistä. [Über alte Ackerbausitten und -werkzeuge in Nurmijärvi]. (Uusimaa 2. 1934, 96—102).

TALASMAA, P.: Kaskenviljelystä Nurmijärvellä. [Über Schwenden in Nurmijärwi]. Uusimaa 2. 1934, 103—109).

VILKUNA, K.: Kloalen (Pflüge). (Norrbotten 1936, 53—60).

VILKUNA, K.: Gaffelplogen (Gabelpfug). (Finskt Museum 1935, 59—74). Deutsches Ref.

VILKUNA, K.: Zur Geschichte der finnischen Sicheln. (SMY Aikak. 40, 223—235).

VILKUNA; K.: Suomalaisten sirppien historiaa. [Geschichte der finnischen Sichel]. (Neljännet museopäivät 1934, 89—98).

KUPIAINEN, HILJA-ESTERI: Tärkeimmät kansanomaiset heinäntekovälineemme. (Kotiseutu 1934, 114—129).

Die Verfasserin beschreibt die wichtigsten volkstümlichen Werkzeuge beim Heumachen (Sense, Rechen) in Finnland. Der Artikel ist u. a. mit zwei Karten versehen. *S. H.*

MÄKILAURILA, I.: Hattulan vanhaa kotitaloutta. (Hämeenmaa 5. 1936, 95—124).

Die Verfasserin beschreibt die alte Hauswirtschaft im Kirchspiel Hattula. *S. H.*

AALTONEN, E.: Jauho -ja sahamyllyt. (Suomen Kulttuurihistoria 3. 1935, 58—80).

Verf. beschreibt das volkstümliche finnische Mühlenwesen und die Sägeindustrie. Einige gute Bilder. *S. H.*

LEPISTÖ, E.: Pohjoissatakuntalainen jalkamylly. (Kotiseutu 193˘, 171—189).

Beschreibung der eigenartigen Tretmühle in Nord-Satakunta. *S. H.*

AALTONEN, E.: Nurmijärven vanhoista myllyistä. [Über alte Mühlen in Nurmijärvi]. (Uusimaa 2. 1934, 119—133).

SADENIEMI, S.: Käsikivityypeistä ja niiden levinneisyydestä. [Über Handmühlentypen und ihre Verbreitung]. (Kotiseutu 1934, 29—33).

MYLLYLÄ, K.: Huhmaresta ja sen käytöstä Suomessa. (Kotiseutu 1935, 125—132).

Die Verfasserin beschreibt den Mörser und seine Anwendung in Finnland. Der Artikel ist mit mehreren Bildern und zwei Karten versehen. *S. H.*

MANNINEN, I.: Omintakeinen kansallisruokamme mämmi. [Die originale Nationalspeise der Finnen *mämmi*]. (Suomen Kuvalehti 1934, nr. 13—14).

NYSTRÖM, A-M.: Suomalaisten mämmi. [Die finn. Speise *mämmi*]. (Kotiseutu 1934, 17—28).

VAHTER, T.: Ruokataloutemme vanhoja kultuuripiirejä. [Alte Kulturgebiete der finnischen Speisewirtschaft: Brot, Pirogen (Pasteten), Hafergericht]. (Yhteishyvä 1936, nr. 25, 10).

VAHTER, T.: Varsinais-Suomen juustoa ja juustonkehiä. [Käse und Käseformen von Varsinais-Suomi]. (Kotiseutu 1935, 20—27).

VILKUNA, K.: Kaltiaisten historiaa. [Geschichte des ungesäuerten Brotes in Finnland]. (Kalevalas. vuosik. 14. 1934, 230—241).

VAISMAA, L.: Kansanomaisia leipiä. (Kotiseutu 1935, 93—104).

Beschreibung der volkstümlichen Brotarten in Finnland. *S. H.*

VILKUNA, K.: „Finsk lura". [Eine Art von finnischem Bier]. (Virittäjä 1934, 230—233).

VILKUNA, K.: Pohjanmaalla keitetään juhannusjuustoa eli punaista heraa. [Über die in Nord-Finnland gekochten Johanniskäse oder die rote Molke]. (Kotiliesi 1936, 487 u. 500).

KORPELA, A-L.: Hattulan naisten käsitöitä [Über Handarbeiten d. Frauen in Hattula]. (Hämeenmaa 5. 1936, 151—174).

VAHTER, T.: Naisten käsityöt. [Frauen-Handarbeiten in Hauho]. (Kansatieteellinen Arkisto 1. 1934, 190—209).

VILKUNA, K.: Talonpojan käsityöt. [Handarbeiten der Bauern]. (Suomen Kulttuurihistoria 2. 1934, 312–320).

VILKUNA, K.: Juhlakousat [Festschalen]. (Kalevalas. vuosik. 16, 261—275).

VILKUNA, K.: Kyrönsarvi [Festschale]. (Suomen Kuvalehti 1936, 1230—1231).

VILKUNA, K.: Die Kosa. [Eine nordische Festschale]. (Acta Ethnologica 1936, 17—33).

TEPPO, H.: Muutama muistitieto Nurmon valuteollisuudesta. [Einige Nachrichten über die volkstümliche Gussindustrie]. (Kotiseutu 1934, 138—140).

EK-NOPONEN, O.: Pellavasta. [Über Flachs]. (Uusimaa 2. 1934, 110–118).

MANNINEN, I.: Lisää rohkasta. [Weiteres über die Riffel]. (Virittäjä 1934, 238—243).

NIEMIMAA, T.: Pellavan ja hampun vitomisesta. (Kotiseutu 1936, 44—53).

Die Verfasserin hat Materialien aus ethnographischen Handschriften gesammelt und gibt eine Beschreibung der Bearbeitung von Flachs und Hanf bei den Finnen. *S. H.*

LUUKKO, F. A.: Tervanpolton tekniikasta Etelä-Pohjanmaalla 1700 — luvulla. (Kotiseutu 1934, 34—46, 66 – 73).

Eine eingehende Forschung über die Technik der Teerbrennerei in Pohjanmaa (Ostrobotnia) im XVIII Jh.

KARRAKOSKI, F. M.: Vakkasuomalaisten puuastiateollisuuden tekniikka. (Kotiseutu 1936, 129—152).

Sehr wichtiger Artikel über die Technik der Holz-Hausgeräte in Vakka-Suomi. Verf. beschreibt genau, wie man Hausgeräte aus Holz verfertigte, und welche Werkzeuge dazu verwendet wurden. *S. H.*

VILKUNA, K.: Ullbågen. [Die Walkerstange]. (Budkavlen 1934, 73—78).

ITKONEN, T. I.: Till frågan om den lapska „fyravärstrecksmössans" ursprung. [Über den Ursprung der lappischen „vierkantigen Mütze"]. (Finskt Museum 1933, 26—31). Deutsches Ref.

MANNINEN, T.: Unohdettu pukukappale. [Ein vergessenes Kleidungsstück]. (SMY Aikak. 40, 250—256).

SALMINEN, K: Vaate varren kaunistaa. Inkerin muinaisesta pukukulttuurista. [Über die alte Trachtenkultur im finn. Ingermanland]. (Suomalainen Inkeri 3. 1934, 8—11).

VAHTER, T.: Aino—puvuista. [Über Aino-Tracht, d. h. alte finnische Tracht]. (Kotiliesi 1935, 142—143).

SIRELIUS, U. T.: Miehoila. Hyömäki Rakennukset. [Bauten in Hauho]. (Kansatieteellinen Arkisto 1. 1934, 73—111).

KUUSANMÄKI, L.: Talonpoikaistalot. (Suomen Kulttuurihistoria 2. 1934, 344—416).

Ein reicher, wertvoller Artikel über die finnischen Bauernhäuser. So beschreibt der Verfasser Wohngebäude und Gebäude der Gäste, Wirtschafts- u. Aussengebäude, die Bautechnik, Gruppierung der Gebäude, die Rauchstuben und Zimmer mit dem Schornstein. Viele Bilder und Zeichnungen. *S. H.*

AALTONEN, E.: Tammelan Ylängön viimeiset kiuaspirtit. [Über Rauchstuben in Tammela]. (Hämeenmaa 4. 1934, 73—83).

REPONEN, A.: Vermlannin suomalaisalueen tuvista, saunoista ja riihistä. [Über Stuben, Badestuben und Darren bei den Finnen in Mittel-Schweden]. (Suomen Museo 1934, 55—77). Deutsches Ref.

VILKUNA, K.: Luhti, suomalaisten vanha pihalinnake. [Luhti 'Dachstube', eine alte finniche Hoffestung]. (Hakkapeliitan joulu 1936, 29—31).

VILKUNA, K.: Eesti — soome sauna arengust. [Über die Entwicklung der estn.-finn. Badestube, '*sauna*']. (Fenno-Ugrica. 5 B, Tallinn 1936, 352—355).

VILKUNA, K.: Sauna entisajan maalaisentaloudessa [Die Badestube in früheren Zeiten im Hauswesen der Landleute]. (Emäntälehti 1936, 73—76).

NIKKILÄ, E.: Satakuntalaisen palko—l. haaparuuhen valmistus. [Anfertigung von Schoter-oder Espenkähnen (Einbäume) in Satakunta]. (Satakuna 10, 134—155).

VILKUNA, K.: Kulku- ja kuljetusvälineet. [Transportmittel in Hauho]. (Kansatieteellinen Arkisto 1. 1934, 241—255).

VILKUNA, K.: Valjasluokki. [Das „Krummholz" im Pferdegeschirr, finn. '*luokki*']. (Virittäjä 1936, 295—305). Deutsches Ref.

VILKUNA, K.: Verwendung von Zugochsen in Finnland. (Studia Fennica 2, 55—98).

ITKONEN, T. J.: Vesikulkuneuvot. [Wasserverkehrsmittel in Hauho]. (Kansatieteellinen Arkisto 1. 1934, 255—261).

PAULAHARJU, S.: Mageröyn suomalaisten sanaa, runoa ja taikaa. [Folklore der Finnen in Nord-Norwegen]. (Kalevalas. vuosik. 14. 1934, 130—138).

RAVILA, P.: Enontekiön lappalaisten kansantietoudesta. [Über Folklore der Lappen in Enontekiö]. (Kalevalas. vuosik. 14. 1934, 170—178).

HÄMÄLAINEN, A.: Tavat, taiat, pitämykset, uskomukset, juhlat, merkkipäivät, parannuskeinot ja enteet. [Gebräuche Zauberei, Glauben, Feste, Markttage, Heilungsmittel und Wahrzeichen in Hauho]. (Kansatieteellinen Arkisto 1. 1934, 262—313.

PAULAHARJU, S.: Nattavaaran vanhaa loitsua ja taikaa. [Alte Zauberei und Aberglauben in Nattavaara, Nord-Schweden]. (Kalevalas. vuosik. 1935, 182—187).

WINTER, H.: Suomalaisten lääkekasvien ja tantien nimiä 1700-luvulta. [Namen der Arzneipflanzen bei den Finnen im XVIII Jh.]. (Virittäjä 1935, 482—487).

MANNINEN, I.: Eräs lappalainen parannusmenetelmä. [Ein lappisches Heilverfahren]. (Kalevalas. vuosik. 14. 1934, 92—96).

HARVA (= Holmberg), U.: Der Ursprung des kuala-Kultes bei den Wotjaken. (FUF 22, 146—154).

LESKINEN, E.: Lunkulan pässiuhri. (Kalevalas, vuosik. 14 (1934), 86—91).

Der Verfasser beschreibt das Bockopfer bei den griechich-orthodoxen Kareliern im Kirchspiel Salmi. *S. H.*

HÄMÄLÄINEN, A.: Lisia u. s. kuvataikuuteen [Beiträge zur Kenntnis des sg. Bilderzaubers]. (Suomen Museo 1933, 68—77). Deutsches Ref.

LANDTMAN, G., Fotspårens mago. [Magie der Fussspuren]. (Budkavlen 1936, 57—65).

HARVA, U.: Vanhan kansan loitsulauluista. (Kalevalas. vuosik. 15. 1935, 38—46).

Forschung über alte finnische Zauberlieder, die der Verfasser mit denen anderer Völker vergleicht. *S. H.*

RYTKÖNEN, A.: Kehri-ja jouluporsaasta. [Über einen kehri — und joulu — (Weihnachts) Ferkel genannten Geist]. (Virittäjä 1934, 35—38).

KOLJONEN, V.: Karjalan „lintukoto". [Volkstümlicher Glauben über den Vogel]. (Karjala 2. 1935, 49—59).

LEHTISALO, T.: Lepästä sielupuuna suomensukuisilla kansoilla. [Über die Espe als Seelenbaum bei den finnisch-ugrischen Völkern]. (Kalevalas. vuosik. 14. 1934, 76—85).

VAHTER, T.: Vippeläisryijyistä. [Über die Teppiche, „Vippeläisryen"]. (Suomen Museo 1933 [ersch. 1934], 62—67). Deutsches Ref.

VAHTER, T.: Hämäläisista kuvatäkeista I. pujotuspeitoista. [Über die tavastländischen gepflückten Teppiche]. (Hämeenmaa 4. 1934, 34—44).

VAHTER, T.: Naisten käsityöt ja kansan puku (Suomen Kulttuurihistoria 2. 1934, 321—343).

Die Verfasserin gibt einen guten Überblick über die weiblichen Handarbeiten und die Volkstracht der alten Zeit in Finnland. *S. H.*

APPELGREN, A.: Om den inhemska allmogesmycken. [Einige einheimische Silberschmuckstücke]. (Finskt Museum 1935, 45—58). Deutsches Ref.

VIKMAN, K. ROB. V.: Stabbdansen och med den besläktade folkliga upptåg. [Stocktanz und verwandte volksstümliche Streiche]. (Budkavlen 1936, 3—50).

KROHN, I.: Die finnische Volksmusik mit Notenbeispielen. (Greifswald 1935, 13. Berichte aus dem Inst. f. Finnlandskunde, Ernst Moritz Arndt - Universität Greifswald).

VÄISÄNEN, A. O.: Kansanmusiikki. (Suomen Kulttuurihistoria 4. 1936, 613—629).

Mit mehreren Notenbeispielen beschreibt der Verf. die finnische volkstümliche Musik (Gesangsmusik, Musikinstrumente, Instrumentalmusik). *S. H.*

VÄISÄNEN, A. O.: Vepsäläinen kantele. [Das Musikinstrument *kantele* bei den Wepsen]. (Kalevalas. vuosik. 14. 1934, 242—251).

HAAPANEN, T.: Yhtä ja toista kansallissoittimestamme. [Dies und jenes über die *kantele*]. (Musiikkitieto 1935, 57—59).

KLEMETTI, H.: Eräs vanha soitin. [Ein altes Musikinstrument]. (Aarni 5. 1934, 63—66).

VÄISÄNEN, O.: Vanhoista karjalaisista soittimista. [Über alte karelische Musikinstrumente]. (Neljännet museopäivät 1934, 103—104).

SALMINEN, V.: Mielikuvituksen ja runon valta. [Die Macht der Phantasie und des Liedes]. (Kalevalas. vuosik. 16, 196—202).

ANNIST, A.: Lyyrillis-eepillisen kansanrunoutemme tyylistä. [Über den Stil der estnisch-finnischen lyrisch-epischen Volksdichtung]. (Virittäjä 1936, 397—408). Deutsches Ref.

RAVILA, P.: Vanhan suomalaisen runomitan probleema. [Das Problem des alten finnischen Versmasses]. (Virittäjä 1935, 35—44).

TURUNEN, A.: Karjalaisen heimon merkitys kansanrunoudellemme. [Die Bedeutung des karelischen Stammes für die finnische Volksdichtung]. (Karjala 2. 1935, 9—21).

ANDERSSON, O.: Framförandet av Kalevalarunorna, [Die Aufführung und das Spielen der Kalevala-Gesänge]. (Budkavlen 1936, 65—80).

ANNI, A.: Kalevala kui kunstiteos. (Looming 1935, 179—189, 315—326).

Gründliche Analyse des finnischen Epos „Kalevala" als Kunstwerkes.

O. L.

ANNI, A.: „Kalevala" ja Eesti. [Kalevala i Estonia]. (Eesti Kirjandus 1935, 49—58).

Z chwilą ukazania Kalevali i Kalevipoega Finlandia i Estonia wchodzą w świat narodów kulturalnych. Obie epopeje nie ustępują pod względem wartości estetycznych eposom innych narodów. Mimo, że tak późno powstały, są nawskroś oryginalne. Lönnrot i Kreutzwald, łącząc w kompozycyjnie skończoną całość ballady i runy ludowe, zachowali ich swoisty charakter. Kalevipoeg powstał niezależnie od Kalevali. Wspólność jednak niektórych motywów wskazuje na więź kulturalną, łączącą oba narody w dalekiej przeszłości (V—IX w.).

Następnie autor omawia estońskie tłumaczenia i opracowania Kalevali.

N. K.

HAAVIO, M.: Der Charakter der finnischen Heldendichtung. (Nordische Rundschau 1935, 119—128).

HAAVIO, M.: Suomalaisen sankarirunouden luonteesta. [Über die Natur der finnischen Heldendichtung] (Kalevalas. vuosik. 16. 1936, 203—217).

HAAVIO, M.: Isänmaan meri sankarirunostossamme. [Das Vaterlands-Meer in der finnischen Heldendichtung]. (Laivastolehti 1935, 289—293).

HAAVIO, M.: Kaksi ikivanhaa satotarinaa. [Zwei uralte Kriegssagen]. (Virittäjä 1934, 184—194).

HAAVIO, M.: Sota ja suomalainen sankarirunous. [Der Krieg und die finnische Heldendichtung]. (Tiede ja ase 3. 1935, 5—14).

HAAVIO, M.: Kansalliseepos. [Das Nationalepos]. (Suomalainen Suomi 1935, 5—11).

HAAVIO, M.: E. N. Setälän Kalevala-tutkimukset. [E. N. Setäläs Kalevala-Forschungen]. (Suomalainen Suomi 1935, 295—299).

HAAVIO, M.: Kalevalan selityskokeita. [Einige Erklärungsproben zum Kalevala]. (Virittäjä 1935, 25—32).

HAAVIO, M.: „Etzei Suomet sorkeinda". Virolaislänsisuomalainen muinaisruno. [Ein estnisch-westfinnisches altes Lied]. (Kalevalas. vuosik. 14, 22—47).

Verf. hat in der Lyrik und Hochzeitsdichtung der Finnen ein altes Lied gefunden, das auch estnische Varianten hat. Die ersten fünf Varianten entstammen dem XVIII. Jh. *S. H.*

HARVA, U.: Kalevala ja kansallinen kulttuurimme. [Kalevala und unsere nationale Kultur]. (Virittäjä 1934, 93—101).

HARVA, U.: Zum Kalevala-Jubiläumsjahr. (FUF 23, 11—19).

HARVA, U.: Kalevala ja suomalainen kansallishenki. [Kalevala und der finnische Nationalgeist]. (Kalevalas. vuosik. 16, 218—231).

JAAKKOLA, J.: Sankarirunoutemme muinaissuomalaisten etupiirien kuvastajana. [Finnische Heldenlieder als Widerspiegelung der altfinnischen Interessenkreise]. (Kalevalas. vuosik. 16, 238—251).

JUTIKKALA, E.: Suullisesta perimätiedosta. (Neljännet museopäivät, 1934, 66—76).

Ein interessanter Vortrag über mündliche Tradition, die dem Geschichtsforscher wertvolle Beiträge gibt. U. a. beschreibt der Verfasser mehrere Beispiele, die die Wege und das Leben der Tradition gut beleuchten.

S. H.

KÃOSAAR, J.: Kalevala 1835 — 1935. (Üliõpilasleht 1935, 38—40).

Zum 100 j. Jubilaeum des finnischen Nationalepos Kalevala.

KETTUNEN, L.: Kalevalan runojen synnystä. [Ursprung der Kalevala-Runen]. (Aitosuomalainen 1935. nr. 5, 5—10).

LAIHO, L.: „Mahoit ennen miun emoni" Etelä-Karjalassa (Kaukomieli 7. 1935, 111—123).

Der Verfasser beschreibt ein altes Lied aus Süd-Karelien. Das Lied ist auch in den anderen Teilen Finnlands bekannt; es gibt auch Entsprechungen des Liedes bei den Litauern. S. H.

NUOTIO, H.: „Sotasatujen [pro: sotasatujen] sankari Laurukainen". [Der Held Laurukainen der Kriegssagen]. (Kotiseutu 1935, 93—101).

Ein Beitrag zu den finnischen Kriegssagen, enthält mehrere Sagenvarianten.

S. H.

OKKONEN, O.: Iso härkä. [Der grosse Ochs, Kalevala-Forschung]. (Kalevalas. vuosik. 15. 1935. 175—181).

SABALIAUSKAS, A.: Kalevalas ja Liettua. [Kalevala und Litauen]. (Kalevalas. vuosik. 16. 1936, 175—181).

SALMINEN, V.: Om Kalevalaforskningens nyasta resultat. [Über das neuste Resultat der Kalevala-Forschung]. (Finsk Tidskrift 118. 1935, 67—75).

SALMINEN, V.: Suomalaisten muinaisrunojen kristilliset ainekset. [Die christlichen Elemente der alten finn. Runen]. (S. Kirkkohist. Seuran vuosik. 1934. Helsinki 1936, 113—129).

SALMINEN, V.: Kirjallinen vaikutus muinaisrunoihin. [Literarische Einwirkung auf alte finn. Runen]. (Kalevalas. vuosik. 14. 1934, 195—199).

TARKIAINEN, V.: Leinon lesken runo. (Virittäjä 1935, 429—440).

Verf. beschreibt ein altes finnisches Lied, das geschichtliche Züge hat. Mehrere interessante Kulturbilder bringen Licht in die Forschung über dieses Lied.

S. H.

TARKIAINEN, V.: „Kultapyörätammi". [Das Lied über die grosse Eiche]. (Kalevalas. vuosik. 14. 1934, 212-216).

VILKUNA, K.: Suomalaisen riimusauvan tulkinta 1600-luvulta. [Auslegung eines finn. Runenstabes aus dem XVII. Jh.]. (Kalevalas. vuosik. 15. 1935, 260—269).

VOIONMAA, V.: Mikä on „Kalevan kansa". [Welches ist „Kalevalas Volk"]. (Kalevalas. vuosik. 16. 1936, 252—260).

WENNERVIRTA, L.: Kalevala und die bildende Kunst. (Nordische Rundschau 1935, 136—140).

HAAVIO, M.: Ryöstettyjen neitojen laulu. [Das alte Lied von den geraubten Jungfrauen]. (Kalevalas. vuosik. 15. 1935, 11—21).

HALTSONEN, S.: Suomalaisista kehruulauluista. [Über alte finn. Spinnlieder]. (Kalevalas. vuosik. 15. 1935, 22—37).

SALMINEN, V.: Inkerin muinaisrunot. [Alte Lieder in Ingermanland]. (Suomalainen Inkeri 4. 1935, 1—8).

HARKÖNEN, I.: Kotikylieni runoulaulajia. [Liedersänger meines Heimatdorfes in Karelien]. (Kalevalas. vuosik. 15. 1935, 72—76).

PAULAHARJU, S.: Haapas-Mari. [Eine Runensängerin]. (Suomalainen Suomi 1935, 12—15).

SALMINEN, K.: Inkerin runoulaulajista. [Über Runensänger in Ingermanland]. (Suomalainen Inkeri 4. 1935, 11—18).

HAAVIO, M.: Über orientalische Legenden und Mythen in Grenz-Karelien und Aunus. (Studia Fennica 2. 1936, 1—53).

HAAVIO, M.: Rajakarjalaisista ja aunukselaisista syntytaruista ja legendoista. [Über Ursprungssagen und Legenden der Grenzkarelier]. — (S. Tiedeakat. esit. ja pöytäk. 1935 — 1936, 93—97).

HARVA, U.: Raision kirkon tarunomaiset rakentajat. [Die mythischen Baumeister der Kirche in Raisio]. (Varsinais-Suomen Maakuntak. 5. 1934, 14—32).

BRENNER, A.: En nyländsk sagocykel och dess uppkomst. [Ein nyländischer Märchencyklus und seine Entwicklung]. (Finsk Tidskrift 119. 1935, 147—157).

WINTER, H.: Vakkasuomalaisia sananlaskuja. [Sprichwörter]. (Uusikaupunki, 1934, 26).

SETÄLÄ, E. N.: Das Rätsel Sampo. (FUF 22, 177—203).

OUTAKOSKI, A.: Totto, Kemijokivarren muinainen merkkituli [Das alte Signalfeuer am Flusslauf des Kemijoki]. (Pohj. Pohjanmaan Maakuntal. vuosik. 4, 122—132).

ENÄJÄRVI-HAAVIO, E.: Kansanleikit. (Suomen Kulttuurihistoria 3. 1935, 273—285).

Die Verf. gibt einen guten, vielseitigen Überblick über die finnischen Volksspiele. So schildert sie u. a. Spiele, die mit Jahreszeiten und Jahresfesten zusammenhängen. Mehrere finn. Spiele sind auch in fremden Ländern bekannt.

S. H.

RÄNK, G.: Jooni Eestiühiskondlikust noodapüügist [Über die gemeinsame Zugnetzfischerei]. (Virittäjä 1936, 284—290). Deutsches Ref.

SUHONEN, A: Avioliitto ja perhejuhlat [Die Ehe und Familienfeste]. (Suomen Kulttuurihistoria 3. 1935, 246—272).

KYYTINEN, P.: Taianomaisia rajakarjalaisia hää- ja naimatapoja [Abergläubische Hochzeits- und Heiratsgebräuche in Grenz-Karelien]. (Karjala 2. 1935, 90—108).

LOUKOLA, J.: Lappajärveläiset kruunuhäät. [Hochzeitsgebräuche in Lappajärvi] (Kotiseutu 1934, 74—79).

RUOPPILA, V.: Naimisiinmenoon liittyvät vanhat lemiläiset tavat. (Kaukomieli 7. 1935, 132—143).

Verf. schildert lebhaft die mit dem Heiraten verbundenen Sitten im Lemi.

S. H.

HAAVAMÄE, A.: Vatjalaisia kuolemaan ja hautaamiseen liittyviä tapoja ja uskomuksia. (Virittäjä 1934, 435—446).

Diese deskriptive Arbeit ist in dem Dialektsforschungsseminar in Helsinki enstanden und beschreibt Sitten und Gebräuche der Woten bei Tod und Begräbnis. Sie gibt sehr viel sprachliches Material. *S. H.*

KAHILA, E.: Vuotuisjuhlien vietosta Hattulassa. [Über Jahresfeste in Hattula]. (Hämeenmaa 5. 1936, 175—193).

HELMINEN, H: Joulu Etelä-Hämeessä. [Weihnachten in Süd-Häme]. (Historian Aitta 5. 1934, 136—146).

RUOHTULA, K.: Vanhoja pääsiäistapoja ja -taikoja. [Alte Ostergebräuche und -zaubereil]. (Emäntälehti 1934, 72—73).

ENÄJÄRVI-HAAVIO, E.: Über nordische Kinderspiele. (Studia Fennica 2, 99—127).

ENÄJÄRVI-HAAVIO, E.: Kauransyöttöleikin slaavilaisista vastineita [Slavische Entsprechungen des Spieles „Haferfüttern“ = Kollabismos]. (Virittäjä 1936, 326—332). Deutsches Ref.

KUUSISTO, I: Karjalaisista leikeistä ja kansantanhuista [Über Spiele und Volkstänze in Karelien]. (Karjala 2, 109—124).

AALTONEN, E: Vanhoista kyläkeinuista. [Über alte Dorfschaukeln]. (Kotiseutu 1935, 50—53).

VIRTANEN, E. A.: Hauhon kyläyhteisöt 1800 — luvulla. (Kansatieteellinen Arkisto I. 1934, 34—72).

Eine Monographie über die Dorfgemeinschaften im Kirchspiel Hauho. *S. H.*

VIRTANEN, E. A.: Huomioita Hauhon Miehoilan ja Hyömäen kylistä vanhan kyläyhteiskunnan aikana. (Kansatieteellinen Arkisto I. 1934, 5—33).

Eine soziologische Forschung über alte Dörfer. *S. H.*

ANNI, A.: Soome uudiseit 1933/34. (Looming 1934, 1175—1180).

Über das finnische literariche Leben in dem Jahr 1933/34, besonders über K. Bergroth, V. Vilpi u. a.; kurz hingeworfene Skizze. *O. L.*

ANNIST, A.: Soome uudiseit. (Looming 1936, 661—666).

Jahresbericht über die neuen finnischen literarischen Werke von L. Haarla, F. E. Sillanpää, S. Uurto, T. Pekkanen, A. Järventaus, M. Valtari u. H. Toppila. Zum Schluss werden auch mehrere lyrische Werke, Erinnerungen u. Übersetzungen aufgezählt. *O. L.*

SIMONEN, V.: Eesti Vabadussõda soome kirjanduses. [Wojna o niepodległość estońską w literaturze fińskiej]. (Kaitse Kodu 10. 1934, 275—277).

ORAS, A.: Veikko Antero Koskenniemi luuletajana, (Looming 1935, 670—675).

Zum 60. Geburtstag des finnischen Dichters V. A. Koskenniemi. *O. L.*

KÃOSAAR, J.: Aleksis Kivi 1834—1934. (Üliõpilasleht 1934. 431—432).

Einige Bemerkungen über den finnischen Schriftsteller A. Kivi. *O. L.*

ANNI, A.: Aleksis Kivi lüürikast. [Über die Lyrik des finnischen Schriftstellers A. Kivi]. (Looming 1934, 897—900).

ERNITS M.: W 70-tą rocznicę urodzin prof. J. J. Mikkoli. (Przegląd Polsko-Fińsko-Estoński I, 1936, nr. 1, 7—10).

70-lecie prof. emer. J. J. Mikkoli. (Eesti Keel 15, 1936, 95).

Przegląd działalności fińskiego slawisty, wielkiego przyjaciela Polski, wieloletniego wykładowcy i profesora języków słowiańskich na uniwersytecie w Helsinkach, badacza stosunków słowiańsko-fińskich, twórcy fińskiej szkoły slawistów i tłumaczy literatur słowiańskich. *V. E.*

HALTSONEN, S.: Die literarische Tätigkeit J. J. Mikkola's. (Virittäjä 1936, 365—375).

SAARESTE, A.: Emil Nestor Setälä †. (Eesti Keel 14. 1935, 1—4)

MÄGISTE, J.: Prof. E. N. Setälä 70-aastane 27. II. 1924. [70-lecie prof. E. N. Sĕtälä...]. (tamże 13. 1934, 1—4).

Ocena działalności najwybitniejszego fińskiego ugrofinisty, członka honorowego Akademickiego Towarzystwa Języka Ojczystego w Tartu i Estońskiego Towarzystwa Literackiego, twórcy teorii stopniowania (stufenwechsel) w językach uralskich, a także głównego twórcy obecnej szkoły ugrofinistów w Finlandii i Estonii. (Por. też J. M[ark] w Eesti Keel II, 1923, 129—133 i J. J[õgever] w Eesti Kirjandus 1924, 56—62, z okazji 60-lecia S.). *V. E.*

HALTSONEN, S.: Piosenka fińska w języku polskim. (Przegl. Wsp. 13. 48. 1934, 103—108).

Artykuł dotyczy piosenki, ułożonej z tęsknoty do ukochanego przez fińską dziewczynę w XVIII w. Piosenka była tłumaczona na inne języki przez szereg poetów, m. in.: Franzen przełożył ją na język szwedzki, Goethe — na niemiecki, Zetterquist na język francuski, Hliński i N. Berg — na język polski. Piosenka przytoczona jest w oryginale, oraz w tłumaczeniach francuskim i polskim Hlińskiego. W 1859 r. Zetterquist ukończył pracę nad zbieraniem przekładów tej piosenki, sięgających liczby 400. Antologii nie wydano. Rękopis, który dotychczas uważano za zagubiony, dostał się ostatecznie do zbiorów Towarzystwa Literatury Fińskiej w Helsinkach. *Z. B.-S.*

SOTAVALTA, A.: Ehdotuksia suomalais-ugrilaisen kielitieteellisen transkriptiojärjastelmän kehittämiseksi. [Vorschläge zur Entwicklung des Transkriptionssystems der finnisch-ugrischen Sprachen]. (Virittäjä 1936, 340—359).

MIKKOLA, J. J.: Vorbereitungen zur Gründung der Finnisch-ugrischen Gesellschaft. (SUS Toim. 71:8, 101—120).

TOIVONEN, Y. H.: Suomalais-ugrilaisesta kielentutkimuksesta ja sen lähimmistä tehtävistä. [Über die finn.-ugr. Sprachforschung u. deren Aufgaben]. (Virittäjä 1934, 379—91).

MÄGISTE, J.: Läänemere-sm. keelte *ahne*, *ahnas* ju. (Virittäjä 40. 1936, 236—239).

Der Verfasser verbindet das Ostseefinnische *ahne*, *ahnas* 'gierig, geizig' mit dem aus dem Baltischen entlehnten *ahdas* 'eng'. *O. L.*

KALIMA, J.: Patvaska. (Virittäjä 1935, 44—45).

Das karelische Wort, welches u. a. in Kalevala vorkommt, hat die Bedeutung 'der Schaffer' (bei Hochzeiten). Schon die Lautgestalt weist auf das Russische hin, jedoch kann das Original nicht russ. *подвозчикъ* sein, wie Lönnrot in seinem finn.-schwed. Wörterbuch annimmt. Dagegen kommt ein anderes russisches Wort gut in Betracht, u. zw. russ. *подвойскій* Gerichtsbote, 'Exekutor'. Der Bedeutungswandel ist nicht befremdend, man beachte, dass auch *князь* 'Bräutigam' und *княгиня* 'Braut' eine ähnliche Verschiebung der ursprünglicher Bedeutung voraussetzen. *J. K-ma.*

OKHONEN, O.: Mikä oli Osmo ja Osmola? [Was waren Osmo und Osmola?]. (Kalevalas. vuosik. 14, 111—29).

Über Namen im Kalevala. *S. H.*

AHLMAN, E.: Substantiivin ja adjektiivin määritelmistä. [Über die Definitionen des Substantivs und das Adjektivs]. (Virittäjä 1936, 93—8). Deutsches Ref. s. 184).

Verf. bemerkt, dass die Hauptschwäche der semantischen Definitionen der Substantive und der Adjektive—nämlich, dass die Substantive „Gegenstände", die Adjektive „Eigenschaften" bezeichneten—darauf beruhe, dass mehrere Wörter nicht auf Grund ihrer sachlicher Bedeutung, sondern ihres (syntaktischen) Funktionscharakters als Ausdrücke für „Gegenstände" bezw. „Eigenschaften" gelten. Eine allgemein gültige morphologische Umschreibung ist wegen der verschiedenen Formstruktur der Sprachen unmöglich. Die Schwierigkeit einer syntaktischen Definition wieder besteht darin, dass die Wortklassen eine durch die andere definiert werden, ohne dass man indes einen endgültigen Anhaltspunkt findet. *J. K-ma.*

RAPOLA, M.: Suomen sanat erä ja erämaa. [Die Wörter erä und erämaa im Finnischen]. (Virittäjä 1936, 106—21). Deutsches Ref. s. 185.

E. N. Setälä hat in Magyar Nyelvör 1930 № 3—6, S. 27—30 die Vermutung ausgesprochen, dass finn. *erä* 'Fang, Anteil, Menge' in ungar. *ér* 'erreichen' eine etymologische Entsprechung hat (*erä* ursprünglich 'Beute'). Auf Grund reichlichen Materials sowohl aus der Volkssprache als auch aus der Literatur kann der Verf. zeigen, das die ursprünglichste Bedeutung des finn. Wortes 'Teil' (irgend ein konkretes Stück oder irgend eine konkrete Gruppe) gewesen ist; die Bedeutung 'Beute' ist sekundär. Finn. *erämaa* 'Wildnis', in den Volksdialekten 'entlegene, öde Waldgegend' hat ursprünglich 'gesondert gelegene Gegend' bedeutet. Auch *erhe* 'Fehltritt' gehört etymologisch mit *erä* zusammen. *J. K-ma.*

NISSILÄ, V.: Pürteitä Vuoksenlaakson maanomistuskysymyksiä valaisevasta paikannimistöstä. [Über Ortsnamen, die am Fluss Vuoksi die Landeigentumsfrage beleuchten]. (Kaukomieli 7, 78—79).

NISSILÄ, V.: Eräitä lahjoitusmaajärjestelmän jälkiä Ala-Vuoksen paikanni mistössä. [Spuren des Donationslandsystems in der Onomastik des unteren Vuoksi]. (Virittäjä 1935, 110–5).

KALIMA, J.: Vepsän sanastoa. 4. Eteläveps. sija 'tavara' [Vepsische Wortkunde]. (Virittäjä 1936, 442—444). Deutsches Referat s. 501.

Die südwepsische Entsprechung von finn. *sija* 'Platz, Stelle, Schlafstelle' hat neben diesen Bedeutungen noch eine andere, u. zw. 'Sache Gegenstand' nach dem Muster von russ. мѣсто 'Platz, Raum, Stelle, Kolli', dial. auch 'Sache, Gegenstand'. Wie im russ. so ist auch im Wepsischen 'Sache, Gegenstand' eine sekundäre Bedeutung. Eine semasiologische Parallele bietet sonst auch das etymologisch unerklärte lit. dáiktas 'Ding, Sache, Gegenstand; Ort, Stelle, Fleck'.

J. K-ma.

AHLBÄCK, O.: Några anteckningar om participia presens i finlandsswenska folkmål. [Einige Bemerkungen über participia praesentis in finn.-schwed. Dialekten]. (Budkavlen 1936, 147—150).

AHLMAN, E.: Muutama sana appositiostae. [Einige Worte über die Apposition]. (Virittäjä 1934, 256–9).

KALIMA, J.: Entisen Käkisalman läänin alueen aikaisemmesta kielimuodasta. [Über die frühere Sprachform des Gebiets des ehemaligen Gouvernements Käkisalmi]. (Virittäjä 1934, 254—6).

KETTUNEN, L.: Vepsän vokaalisoinnun iästä. [Über das Alter der wepsischen Vokalharmonie]. (Virittäjä 1935, 231—6).

NOVAK, L.: L'harmonie vocalique et les alternances consonantiques dans les langues ouralo—altaiques, surtout finno-ougriennes. (Travaux du Cercle Linguistique de Prague 6. 1936, 81—95).

POSTI, L.: Vepsän vokaalisoinnusta. [Über wepsische Vokalharmonie]. (Virittäjä 1935, 73—89).

POSTI, L.: Vielä vepsän vokaalisoinnuista. [Nochmals über die wepsische Vokalharmonie]. (Virittäjä 1935, 300--3).

POSTI, L.: Lüvin kielen intonaatioista. [Über die Intonationen im Livischen]. (Virittäjä 1936, 314—326) Deutsches Ref.

RAPOLA, M.: Kirjasuomen kehitys yhtenäiseksi sivistyskieleksi. [Entwicklung der finn. Schriftsprache zur

gemeinsamen Kultursprache]. (Suomen kulttuurihistoria 4. 1936, 572—84).

RAPOLA, M.: Vauhan runon kuvastelua parissa 1500-luvun suomalaisess vivressa. [Wiederspiegelung eines alten Liedes in einigen finnischen Psalmen aus dem 16. Jahrh.]. (Kalevalas. vuosik. 14, 149—69.

RAVILA, P.: Die Stellung des Lappischen innerhalb der finnisch-ugrischen Sprachfamilie. (FUF 23, 20-65).

LESKINEN, E. Von den Vorarbeiten des Wörterbuches der karelischen Sprache. (Studia Fennica 2, 129-39).

LESKINEN, E.: Karjalan kielen Sanakirjan artikkelien luonnoksia. [Skizze des Wörterbuches der karelischen Sprache]. (Virittäjä 1934, 272--80).

KULMALA, T.: Kausanomaisten kasvien ja eläinten nimisöstä Etelä-Karjalassa. [Über volkstümliche Namen der Pflanzen und Tiere in Süd-Karelien]. (Kaukomieli 7, 105—110).

RAVILA, P.: Vanhan suomalaisen runomitan probleema. [Problem des alten finn. Versmasses]. (Virittäjä 1935, 35—44).

TERÄS, T.: Paikaunistä syntyneet saksalaiset sukunimet Viipurissa keskiajalta vnoteen 1710. [Auf Ortsnamen zurückgehende deutsche Familiennamen in Viipuri vom Mittelalter bis 1710]. (Kaukomieli 7, 65—77).

Białoruś.

SOLOVЀV, A. V.: Novyja raskopki v Grodně i ich značenie dla russkoj istorii. (Zap. Rus. Naučn. Inst. v Belgradě, 13. 1936, 69—96).

Próba ustalenia czasu powstania Grodna. Najpierw autor poddaje krytycznej analizie dotychczasowe badania nad powstaniem Grodna nad Niemnem i Horodna na Polesiu. Następnie porównywając wyniki wykopalisk grodzieńskich J. Jodkowskiego ze wzmiankami latopisów o „Horodnie" oraz uwzględniając położenie geograficzne Grodna (jedna z 3-ch dróg z Waregów do Bizancjum) i Horodna, przychodzi do wniosku, że wszystkie dane latopisów o „Horodnie" należy stosować do Grodna (nad Niemnem).

Według autora zamek książęcy w Grodnie został zbudowany w końcu XI lub na pocz. XII w., cerkiew zaś Borysa i Hleba (kołoska) w r. 1116 czy 1117 r. Grodno zaś jako osiedle mogło już istnieć w IX—X stuleciu. *J. St.*

OBRĘBSKI, J.: Problem etniczny Polesia. (Sprawy Narodowościowe, 1—2. 1936, 1—21).

Po przedstawieniu etnicznej struktury Polesia i zróżnicowania językowego jego mieszkańców, autor dochodzi do wniosku, że Poleszucy stanowią odrębną grupę etniczną, wykazującą ciążenie (szczególnie w granicznych pasach Polesia) ku grupom pozapoleskim. Wewnętrznie grupa ta dzieli się na dwa odłamy: północny i południowy, które wyróżniają się głównie na podstawie właściwości języka, szczególnie jego „miękkości" i „twardości". Brak masowej świadomości narodowej Poleszuków i lokalnego patriotyzmu, wyrażający się w ucieczce od własnej kultury i ciążeniu do grup etnicznych pozapoleskich, świadczy zdaniem autora o nieuchwytności ich sylwetki narodowościowej. *St. St.*

PJACJUKEVIČ, M: Mikola Nikifaroŭski — belaruski ėtnohraf. (Kalośse, 4. 1935, 217—225).

Autor kreśli życiorys szeroko znanego etnografa białoruskiego M. Nikiforowskiego (1895—1910), omawia ważniejsze jego zbiory etnograficzne pochodzące przeważnie z Witebszczyzny oraz zestawia bibliografię jego prac. *St. St.*

PJACJUKEVIČ, M.: Belaruskaja melohrafija. (Kalośse. 2. 1936, 123—126, 3. 180—185).

Zestawienie bibliograficznych pozycyj melodyj białoruskich pieśni ludowych, liczne wzmianki o znanych autorowi materiałach rękopiśmiennych, wreszcie dość obszerne informacje, oparte na poważnych i mało dostępnych źródłach o obecnym stanie melografii na Białorusi Sowieckiej. *St. St.*

ŠYRMA, R.: Mastackaja pesnja ŭ Zachodnjaj Belarusi. 1. Belaruskija harmanizacyi i svabodnaja tvorčaść K. Halkoŭskaha. (Maladaja Belaruś, 1. 1936, 58—62).

Omówienie i dodatnia ocena harmonizacyj białoruskich K. Gałkowskiego, który zharmonizował kilkadziesiąt białoruskich pieśni ludowych i skomponował cały szereg utworów wybitniejszych poetów białoruskich. *St. St.*

ŠYRMA, R.: Belaruskija valačobnyja pesni i ich raspaŭsiudžańne na hetym baku savecka-pol'skaj hranicy. (Kalośse, 2. 1936, 118—122).

Zwięzła charakterystyka tekstów i melodyj białoruskich pieśni wielkanocnych („walačobnych"), występujących w województwie wileńskim, nowogródzkim, w części woj. białostockiego i poleskiego. Początek tych pieśni usiłuje autor wyprowadzić z pogańskiego kultu wiosny oraz święta rolniczej pracy.

St. St.

WOJTAROWICZOWA, L.: Wierzenia, przesądy i zwyczaje związane z księżycem w okolicach Nieświeża, Stołpc i Iwieńca. [Der Mond in den Sitten, im Glauben und Aberglauben der Bevölkerung in der Gegend von Nieśwież, Stołpce und Iwieniec]. (Wiadom. Ludozn. 3. 1934, 5—23).

BUŽANSKI, A.: Da belaruskaj litaraturnaj tvorčaści ŭ Zachodnjaj Belarusi. (Kalośse, 1. 1936, 34—36).

Autor domaga sią zwrócenia szczególnej uwagi na rozwój prozy artystycznej na Białorusi Zachodniej, niewspółmiernie ubogiej w stosunku do poezji. Poza tym, silnie akcentuje konieczność tłumaczenia wybitniejszych utworów literackich na obce języki, w celu zaznajomienia innych narodów z literaturą białoruską.

St. St.

VATACY, N.: Litaratura narodaŭ SSSR ŭ perakladach na belaruskuju movu. [Biblijahrafičny ahljad za 1932—1935 h. h.]. (Pol. Rėv. 7. 1936, 140—153).

KLIMKOVIČ, M.: Litaratura saveckaj Belarusi za 15 hod. (Pol. Rėv. 6—7. 1934, 209—241).

KLIMKOV, M.: Literatura saveckaj Belarusi. [Daklad na 3-m Plenume Praŭleńnja SSP]. (Pol. Rėv. 2. 1936, 121—158).

We wstępie mowa o podłożu, na jakim rozwinęła się literatura białoruska. Od zaczątków przechodzi autor do charakterystyki twórczości J. Kupały i J. Kołasa, począwszy od r. 1905. Potem następuje charakterystyka literatury porewolucyjnej, w której podkreślono jej wysoką wartość wychowawczą dla nowego pokolenia. Pokrótce omawia też autor dramat i krytykę, nie omijając przy tym zagadnienia języka literackiego. Omawia również literaturę żydowską, polską i litewską powstałą w BSSR i kończy charakterystyką twórczości poetów Białorusi Zachodniej: N. Awsieniewej i M. Maszary, wskazując im drogi dalszego rozwoju.

J. Ch.

KLIMKOVIČ, M.: Saveckaja litaratura BSSR da XV zjezda. KP(b)B. (Pol. Rėv. 1. 1934, 114—132).

Po krótkiej wzmiance o doniosłości sowieckiej „pięciolatki“ autor przechodzi do przeglądu literatury białoruskiej, podając jej dorobek do czasu zjazdu partyjnego. Przy przeglądzie literatury autor ogranicza się tylko do wyliczenia pisarzy oraz ich dzieł, zasługujących na uwagę ze względu na odpowiednie ujęcie zagadnienia budownictwa socjalistycznego. Brak natomiast pierwiastka krytycznego zarówno przy omawianiu literatury białoruskiej jak też polskiej i żydowskiej.

J. Ch.

KLIMKOVIČ, M. N.: Belaruskaja saveckaja litaratura. (Lit. i mast. Nr. 10, 1936, 2—4).

Artykuł swój autor dzieli na sześć rozdziałów. W rozdziale pierwszym mówi o literaturze 1905 r., która grupowała się koło czasopisma „Naša Niva“. W drugim o początkach literatury proletariackiej, grupującej się koło czasopisma „Polymia“ i „Maladniak“. Rozdział trzeci zawiera wzmianki o okresie rekonstrukcyjnym lat 1925—30. W rozdziale czwartym autor mówi o przełomie historycznym, jaki się odbył w literaturze po r. 1930. Tu wylicza najważniejsze utwory poetów, należycie rozumiejących znaczenie dyktatury proletariatu. W rozdziale piątym porusza sprawę jakości utworów i zadań literatury. Omawia tu wyłącznie

prozę. Rozdział szósty jest poświęcony literaturze młodego pokolenia. W zakończeniu porusza sprawę utworów dramatycznych i poddaje krytyce warunki, jakie stwarza państwo socjalistyczne dla rozwoju twórczości literackiej

J. Ch.

KONIK, D.: Belaruskaja saveckaja litaratura na ŭzdyme. (Pol. Rėv. 6—7, 8. 1934, 182—208, 147—170).

Wstęp zawiera krótki przegląd dorobku kulturalnego Białorusi przedwojennej. Potem przechodzi autor do przeglądu prozy, poezji, dramatu, literatury dla dzieci i krytyki Białorusi sowieckiej, pokrótce omawiając twórczość reprezentantów powyższych działów. Przegląd literatury polskiej, żydowskiej i litewskiej kończy uwagą o pracy, jakiej winien się poświęcić literat, aby się upodobnić do wielkiego mistrza literatury socjalistycznej—M. Gorkiego. *J. Ch.*

KLIMKOVIČ, M.: Litaratura saveckaj Belarusi za pjatnaccać hod. [Spravazdačny daklad Arhkamiteta Sajuza Saveckich Piśmeńnikaŭ Belarusi na peršym zjezdze piśmeńnikaŭ]. (Lit. i Mast. Nr. 33, 1934, 2—3).

Po wzmiance o znaczeniu literatury w życiu społecznym, autor porusza sprawę należytego wykorzystywania literatury burżuazyjnej. Następnie przechodzi do przeglądu literatury tzw. „nacdemów", wskazując na szkody, jakie wyrządziła ona socjalizmowi. Literaturze tej autor przeciwstawia twórczość pisarzy oddanych sprawie budownictwa socjalistycznego. Krótkie omówienie literatury dla dzieci, dramatu i krytyki literackiej, a wreszcie rady dla pisarzy, jak należy odtwarzać rzeczywistość socjalistyczną. *J. Ch.*

KLIMKOVIČ, M.: Saveckaja litaratura BSSR da XV zjezda KP(b)B. (Lit. i Mast. Nr. 3, 1934, 2).

Po wyliczeniu tego, co literatura sowiecka osiągnęła w ciągu dwu lat przed XV zjazdem K. P. (b) B. autor porusza kwestię zmiany poglądów na poezję J. Kupały, J. Kołasa, M. Zareckiego i K. Czornego. Następnie wylicza ich utwory, które zasługują na miano utworów budownictwa socjalistycznego. W końcu omawia pokrótce utwory dramatyczne Białorusi Sowieckiej.

J. Ch.

DUNEC, CH.: Dramaturhiju BSSR na vyšejšuju stupeń. (Lit. i Mast. Nr. 10, 1934, 1).

Przegląd wybitniejszych utworów dramatycznych, malujących epokę wtargnięcia socjalizmu do wszystkich dziedzin życia społecznego. *J. Ch.*

HALUBOK, E.: Ab maladziožnaj dramaturhii BSSR. (Lit. i Mast. Nr. 10, 1934, 3).

Krótki przegląd krytyczny wybitniejszych utworów dramatycznych Bieltramа, Bliscinawa, Mikulicza i Stelmacha. *J. Ch.*

MODEL, M.: Etapy razvićcja belaruskaj dramaturhii. [Dakljad na naradzie sakrataryjata sekcyi dramaturhaŭ SSP SSSR z belaruskimi dramaturhami i rabotnikami teatru 13 lutaha 1936 h. ŭ Mensku]. (Lit. i mast. Nr. 17, 1936, 3).

Historia rozwoju białoruskiej twórczości dramatycznej z czasów porewolucyjnych. Porusza tu autor sprawę tematów o obronie granic państwa socjalistycznego, krótko omawia najwybitniejsze utwory dramatyczne lat ostatnich i daje dramaturgom pewne wskazówki do przygotowania się do 20-ej rocznicy wielkiej rewolucji proletarjackiej. *J. Ch.*

STANKIEWICZ, ST.: Współczesna poezja białoruska. (Środy literackie, Nr. 4, 1936, 21—29).

W białoruskiej poezji sowieckiej autor dopatruje się dwu odmiennych kierunków: włościańskiego i proletariackiego i z tego punktu widzenia daje krótki przegląd poezji Białorusi sowieckiej. Poza tym autor omawia stosunek władz bolszewickich do poetów białoruskich i wspomina o poetach młodych, całkowicie oddanych interesom proletariatu. W końcu mowa o rozwoju poezji białoruskiej w Polsce. *J. Ch.*

STANKEVIČ, ST.: Na šljachoch novaj belaruskaj paėzii. (Maladaja Belaruś Nr. 1, 1936, 14—22).

Po wzmiance o warunkach, pracy poetów Białorusi sowieckiej, autor daje krótki przegląd twórczości poetów grupy włościańskiej i proletariackiej podkreślając piękno języka i stylu. *J. Ch.*

ALEKSANDROVIČ, A.: Belaruskaja saveckaja paėzija. [Daklad na III plenume praŭleńnja sajuza saveckich piśmeńnikaŭ SSSR]. (Lit. i mast. Nr. 14, 1936, 2—3, Nr. 15, 1936, 3—4, Nr. 16, 1936, 2).

Po krótkiej charakterystyce poezji przedrewolucyjnej autor przystępuje do przeglądu twórczości poetów-proletariuszy. Omawia poezję J. Kupały, J. Kołasa, P. Browki, P. Hlebki, A. Kulaszowa i A. Zwonaka i poetów najmłodszych. Szczególny nacisk kładzie autor na sprawę odtwarzania rzeczywistości socjalistycznej i przychodzi do wniosku, że białoruska poezja sowiecka stoi na wysokości zadania, zdążając do podniesienia kultury budownictwa socjalistycznego. W końcu mówi autor o białoruskim języku literackim, domagając się piękna stylu i czystości języka. *J. Ch.*

ALEKSANDROVIČ, A.: Belaruskaja saveckaja paėzija. [Z dakladu, pračytanaha na III Plenume SSP SSSP]. (Pol. Rėv. 3, 1936, 142—172).

Na wstępie wzmianka o życiu narodu białoruskiego w czasach przedrewolucyjnych i niektóre momenty z życia J. Kupały i J. Kołasa. Następnie przegląd poezji Białorusi sowieckiej z lat dyktatury proletariatu z uwagami o twórczości J. Kupały, J. Kołasa, M. Czarota, P. Browki, P. Hlebki, A. Kulaszowa i in. Poza tym omówienie twórczości poetów Białorusi Zachodniej: N. Arsieniewej i M. Maszawy, porównanie ich twórczości z twórczością poetów Białorusi sowieckiej. Nieco szerzej potraktowany jest moment zmiany poglądów politycznych J. Kupały i J. Kołasa. W zakończeniu wyliczenie utworów rosyjskich, przełożonych na język białoruski. *J. Ch.*

ZNAЁMY, S.: Rabočaja peśnja. (Pol. Rėv. 8. 1935, 129—137).

Krótka wzmianka o dorobku poetyckim miejskiej warstwy pracującej, oraz rozbiór krytyczny pieśni proletariatu. *J. Ch.*

KUČAR, A.: Stanovišča i perspektyvy razviććja belaruskaje saveckaje paėzii. (Pol. Rėv 1. 1934, 148—191).

Autor dzieli artykuł na kilka części z samodzielnymi tytułami. W części pierwszej określa znaczenie poezji, jako narzędzia w walce z wrogiem proletariatu. W następnych częściach — oznacza różnice między liryką i epiką burżuazyjną, a sowiecką. W związku z powyższym omawia twórczość M. Czarota, P. Trusa, Pawluka, A. Aleksandrowicza, K. Krapiwy, Browki i J. Kupały, uważając ich za wzór poetów nowej epoki. Wpływ twórczości Dubowki, Puszczy, Łużanina, Taubina, Astapienki i Astrejki, uważa autor za szkodliwy dla literatury proletariatu. W zakończeniu mowa o cechach poezji, która by odpowiadała epoce budownictwa socjalistycznego. *J. Ch.*

CHUTALOŬ, P.: Akordy vjalikaj peśni. (Lit. i mast. Nr. 23, 1934, 3).

Krytyczny rozbiór utworów poetów i pisarzy Białorusi Zachodniej, drukowanych w czasopiśmie „Šlach moładzi" (№ 1, 3, 4. 1934), „Asva" № 1, 1934) oraz „Belaruskaja hazeta" (№ 7 i 10, 1934 r.). *J. Ch.*

KUČAR, A.: Tvorčyja prablemy saveckaj paėzii. (Pol. Rėv. 12, 1934, 106—130).

W artykule tym autor mówi o zdobyczach poezji Białorusi sowieckiej w okresie 15-letniego istnienia dyktatury proletariatu, podaje krytyczny rozbiór i ocenę twórczości M. Czarota, P. Trusa, K. Krapiwy, A. Aleksandrowicza, Browki, J. Kupały i J. Kołasa, wykazuje zdobycze liryki socjalistycznej, wspominając o liryce Zaryckiego, Chadyki, Hlebki i Kulaszowa, w zakończeniu omawia folklor stary i nowy, rewolucyjny. *J. Ch.*

BRANŠTEJN, J.: Pra belaruskuju saveckuju prozu. (Pol. Rėv. 8. 1934, 171—190).

Na wstępie mamy krytykę tzw. „nacdemaŭščyny", spotykanej jeszcze czasami w literaturze sowieckiej Białorusi. Potem autor wskazuje na momenty przerodzenia się u J. Kołasa („Dryhva"), Z. Biaduli („Jazep Krušynski" cz. II) i M. Czarota („Baćkaŭščyna"), kończąc uwagami o wyborze tematu i jego opracowaniu przy odtwarzaniu konkretnej rzeczywistości. *J. Ch.*

BRANŠTEJN, J.: Proza na ŭzdymie. (Lit. i Mast. Nr. 59, 1935, 2).

Jest to omówienie głównych tez powieści: Kuźmy Czornego pt. „Trecjaje pakaleńne", Zmitruka Biaduli pt. „Nabliżeńne" i Płatona Haławacza pt. „Praz hady". Na podstawie przeglądu tych powieści autor stwierdza, że proza Białorusi sowieckiej znajduje się na drodze właściwego rozwoju artystycznego. *J. Ch.*

MODEL, M.: Tėmy, sjužety, vobrazy, žanry. (Lit. i mast. Nr. 67, 1935, 5).

Próba charakterystyki twórczości dramatycznej Białorusi sowieckiej. Autor analizuje 3 utwory dramatyczne: „Front"—Hłazyryna, „Symon Karyzna"—Zareckiego

i „Svaty" — Hurskiego. W przeglądzie tym autor wykazuje stopień opanowania techniki i stylu dramatycznego u każdego z tych pisarzy, stwierdzając, że Hurski i Zarecki stoją na odpowiednim poziomie artystycznym, natomiast utwory Hłazyryna pozostawiają jeszcze dużo do życzenia w tej dziedzinie. *J. Ch.*

ZVONAK, A.: Da prablemy žanra ŭ saveckaj dramaturhii. (Pol. Rėv. 11. 1935, 141—159)

Przegląd rodzajów dramatycznych od czasów starożytnych aż do obecnej doby socjalizmu. Krótka wzmianka o poszczególnych rodzajach dramatu, uwarunkowanych walkami klasowymi epoki i o rodzajach dramatu białoruskiego. *J. Ch.*

BRANŠTEJN, J.: Jašče raz da pytańnia ab lëse vobrazaŭ ŭ belaruskaj litaratury. (Lit. i mast. Nr. 18, 1935, 2—3, Nr. 19, 1935, 2—3).

Autor zarzuca Z. Biaduli, J. Kołasowi, J. Kupale i F. Bahuszewiczowi zbytnie idealizowanie inteligencji i typów artystów-muzyków występujących w ich twórczości. Podając liczne cytaty z „Sałaŭja" Z. Biaduli, „Symona muzyki" J. Kołasa, „Zabytaj skrypki" J, Kupały i „Muzyki" F. Bahuszewicza autor wykazuje „szkodliwe tendencje" nacjonaldemokratyczne powyższych utworów. Właściwie ujętą postać artysty-muzyka widzi autor w „Dryhvie" J. Kołasa, „Nad rakoj Aresaj" J. Kupały i w „Bajanie" Łyńkowa. *J. Ch.*

L. i CH.: Vobraz žančyny ŭ belaruskaj saveckaj litaratury. (Lit. i mast. Nr. 13, 1934, 1).

Krótki przegląd utworów Czarota, Biaduli, Haławacza, Zareckiego, Aleksandrowicza, Browki i Ilebki, w których poeci malują postacie kobiet białoruskich z epoki socjalizmu. *J. Ch.*

KACOVIČ, Ł.: Satyra i humar ŭ belaruskaj litaratury. (Lit. i mast. Nr. 9, 1936, 3).

We wstępie autor mówi o stanowisku pisarza satyryka w państwach kapitalistycznych, następnie przechodzi do charakterystyki twórczości satyrycznej w Sowietach, analizuje poezje satyryczne A. Aleksandrowicza i K. Krapiwy. *J. Ch.*

ŠARACHOŬSKI, J.: Naradžėńne vjalikaj tėmy. (Pol. Rėv. 1. 1936, 109—144).

Rozdział pierwszy—rzut oka na krytyczne podejście J. Hercowicza, M. Puszańskiej, A. Harawskiego i I. Płaszczyńskiego do powieści P. Haławacza pt. „Praz hady". Część druga to analiza tej powieści i wynikające z niej obalenie poglądów poprzednich krytyków. *J. Ch.*

LEVIN, S.: Pra sapraŭdny i štučny aptymizm (Lit. i mast. Nr. 43, 1935, 3).

Na podstawie porównania wiersza T. Klasztornego „Zalatoe vjaźmo" i „Sadoŭnika" P. Browki autor wykazuje sztuczność optymizmu T. Klasztornego w stosunku do rzeczywistości socjalistycznej. Zupełnie inną, według autora, jest poezja P. Browki, tchnąca szczerym optymizmem nowej epoki. *J. Ch.*

BRANŠTEJN, J.: Prablemy stylja ŭ tvorčaści maladych prazaikaŭ. (Lit. i mast. Nr. 16, 1934, 2 - 3, Nr. 17, 2).

Na wstępie autor podaje myśli M. Gorkiego o pisarzach początkujących. Potem przechodzi do przeglądu twórczości młodych pisarzy: Mikulicza, Szynklera, Zareckiego i Znajomego, podkreślając przede wszystkim wady stylu tych pisarzy. W końcu autor wyróżnia powieść Samujlonka pt. „Teoryja kalenbrun", która dzięki swej intrydze może zainteresować czytelnika. *J. Ch.*

KUČAR, A.: Pra maladuju litaraturu i maladych piśmeńnikaŭ. (Lit. i mast. Nr. 69, 1934, 2—3).

We wstępie autor mówi o znaczeniu młodych pisarzy w literaturze sowieckiej, dając przy tym krótki przegląd twórczości M. Bliścinowa, Mikulicza i A. Kulaszowa. Przy tym przeglądzie autor wskazuje na najbardziej palące zadanie ciążące nad młodymi pisarzami Sowietów i nawołuje ich do pracy i metody takiej, jaką uznawali Balzak i M. Gorkij. *J. Ch.*

KUČAR, A.: Pra maladuju litaraturu i maladych piśmeńnikaŭ. (Pol. Rėv. 3. 1935, 94—121).

Wskazówki pisarskie dla młodych literatów. Krótka charakterystyka twórczości E. Samujlonka, A. Kulaszowa, A. Zaryckiego, M. Bliścinowa i Z. Piwarowa, których błędy mają być przestrogą dla młodych pisarzy. *J. Ch.*

KLIMKOVIČ, M.: Pastanovy XVII zjezda WKP(b) i zadačy mastackaj litaratury. (Pol. Rėv. 4. 1934, 109—119).

Mówi tu autor o wytycznych, które wyznaczył XVII zjazd W.K.P. (b) literatom komunistycznym. Wychodząc z założenia dyrektyw Stalina (poruszonych na tym zjeździe) autor poleca jako motywy następujące zagadnienia: przemysł wiejskiej gospodarki, przyszła wojna, walka klasowa, organizacja pracy, rzeczywistość socjalistyczna, ilustracja życia komunistycznego. *J. Ch.*

KUNICKI, S.: Pra cikavaść i zajmalnaść našaj litaratury. (Lit. i mast. Nr. 30—31, 1934, 2).

W artykule tym autor zarzuca literatom Białorusi sowieckiej nieumiejętność zainteresowania czytelnika. Zarzuty te skierowuje do następujących utworów: „Miadźviedzičy" K. Krapiwy, „Na čyrvonych ladach" M. Łyńkova oraz „Tak pačynalasja maladość" P. Browki. *J. Ch.*

LEVIN, S.: Natatki pra abaronnuju litaraturu BSSR. (Lit. i mast. Nr. 65, 1934, 3).

Krótki przegląd twórczości, mającej na celu obronę ustroju socjalistycznego Autor wylicza najcharakterystyczniejsze cechy utworów takich poetów jak: Szarapow, Szapawałow, Hłazyryn, Krapaczow, Sadowski, Kruczkin i innych nawołując do opracowania tematów o armii czerwonej, biorącej udział w budownictwie socjalistycznym. *J. Ch.*

KLIMKOVIČ, M.: Na šljachu perabudovy. (Lit. i mast. Nr. 47, 1934, 4).

Podając krótką charakterystykę twórczości S. Baranowych i C. Hartnego autor podkreśla cechy ich twórczości, niezupełnie odpowiadające współczesnemu życiu Sowietów. Mówiąc o „przebudowie“ tych pisarzy autor zastanawia się nad utworami najnowszymi, w których wyraźnie występuje zmiana poglądów na budownictwo socjalistyczne. W końcu kilka uwag o zmianie poglądów wśród współczesnych pisarzy Białorusi sowieckiej. *J. Ch.*

JAKIMOVIČ, A.: Slova pra dzicjačuju litaraturu. (Lit. i mast. Nr. 34, 1934, 3).

Jest to krótki przegląd krytyczny literatury dla dzieci z podkreśleniem korzyści, jakie ona daje swym czytelnikom. *J. Ch.*

BRANŠTEJN, J.: Pytańni teoryi i praktyki litaraturnaha pachodu. (Pol. Rév. 2. 1935, 123—152).

Autor omawia stosunek czytelnika—włościanina do literatury pięknej. Podaje przy tym zasady książki A. Taparowa: „Krestjane o pisateljach“ i wskazówki dotyczące lektury dla włościan z kołchozów kończąc wymienieniem polecanych dzieł. *J. Ch.*

HUBAREVIČ, K.: Litaratura i Kino. (Pol. Rév. 3. 1934 156—164).

Próba określenia wzajemnej zależności literatury i kina. Analiza elementu literackiego w filmach: „Dwojčy narodžany“, „Žulik“ i in. *J. Ch.*

BRANŠTEJN, J.: Ab krytycy. (Pol. Rév. 6. 1935, 134—154).

Autor porusza sprawę nienadążania krytyki za ogólnym rozwojem białoruskiej literatury sowieckiej. Wytyka też niewłaściwe podejście do twórczości pisarzy takim krytykom jak Bende, Kuczar, Szarachowski, Chutalow i Lewin, przeciwstawiając im Bielińskiego, Pisarewa i M. Gorkiego. *J. Ch.*

MODEL, M.: Nekataryja pytańni teatralnaj krytyki BSSR. (Pol. Rév. 6. 1935, 155—179).

Autor omawia otosunek krytyków B. S. S. R. do twórczości dramatycznej, podkreślając niższość poziomu twórczości i krytyki burżuazyjnej. Potem następuje omówienie wybitniejszych utworów sceny sowieckiej zakończone wskazówkami dla krytyków twórczości dramatycznej. *J. Ch.*

ZVONAK, A.: Šljachi raźvićcja BDT — 3. (Pol. Rév. 1. 1936, 145—163).

Przegląd głównych momentów rozwoju trzeciego białoruskiego teatru państwowego, oraz krótka charakterystyka repertuaru i sił artystycznych tego teatru. *J. Ch.*

STANKEVIČ, J.: Pověści i apavjadańni belaruskich (kryvickich) letapiscaŭ. (Maladaja Belaruś, 1. 1936, 35—49).

Opierając się w dużym stopniu na pracy T. Suszyckiego (*Zachidno-ruśki litopysy jak pamjatky literatury*), omawia autor kroniki (letapiscy) białoruskie XIV—XVIII w., zastanawiając się nad ich autorstwem oraz miejscem powstania

Stwierdza, że weszło do nich około dwudziestu odrębnych opowiadań literackich na tematy historyczne. Stanowią one pokaźną pozycję w białoruskiej literaturze pięknej z okresu Wielkiego Księstwa Litewskiego, dziwnie ubogiej w stosunku do piśmiennictwa historycznego, prawnego itp. W końcu przytoczone dla przykładu teksty dwóch opowiadań. *St. St.*

STANKEVIČ, A.: Doktar Franciš Skaryna i jaho kulturnaja praca. (Kalośse, 2. 1936, 97—100, 3. 155—165).

Jest to artykuł popularno-naukowy, w którym autor zwraca szczególną uwagę na kulturalne podłoże działalności Skoryny oraz akcentuje jej wybitnie narodowe piętno. Wiedzę o sławnym humaniście białoruskim wzbogaca kilkoma nowymi szczegółami biograficznymi. *St. St.*

TALOČKA, U.: Da spravy veravyznańnja Fr. Skaryny (Kalośse, 3. 1935, 169—70).

Opierając się na badaniach historycznych ks. K. Kantaka *(Bernardyni polscy*. Lwów, 1933) oraz biorąc pod uwagę stosunki religijne w Połocku w końcu XV w., autor wysuwa hipotezę o rzymsko-katolickim wyznaniu Fr. Skoryny. Przemawiałoby za tym również jego imię Franciszek nie znane u prawosławnych. *St. St.*

HADLEŬSKI, W.: Stahodździe novaha belaruskaha druku. [Da 100-tych uhodkaŭ vychodu ŭ śvet belaruskaj katachizmoŭki]. (Kalośse, 3. 1935, 165—68).

Drukarstwo białoruskie, zapoczątkowane w 1517 r. wyjściem *Biblji* w języku białoruskim, zanika w wieku XVIII. W pierwszej połowie XIX w. odradza się wraz z literaturą i kulturą białoruską. Zwiastunem odrodzenia jest książeczka wydana w drukarni diecezjalnej w Wilnie w 1835 r. zatytułowana po polsku: *Krótkie zebranie nauki chrześcijańskiey dla wieśniaków mówiących językiem polsko-ruskim wyznania rzymsko-katolickiego.* *St. St.*

STANKEVIČ, S.: Belaruskija filomackija veršy Jana Čačota. (Kalośse, Nr. 3, 1935, 159—164).

Krótki przegląd poezyj Czeczota i zebranych przezeń białoruskich pieśni ludowych, z podkreśleniem ludowego charakteru jego poezyj. W zakończeniu mowa o piosenkach anonimowych, których autorstwo Stankiewicz przypisuje Janowi Czeczotowi. *J. Ch.*

BENDE, L.: Ab literatury XIX veku. [Vincent Dunin-Marcinkevič]. (Pol. Rév. 5. 1935, 113—131).

Po krótkiej wzmiance o biografii D.-Marcinkiewicza autor charakteryzuje jego komedio-operę „Sjalanka", poemat „Hapon" i komedie: „Pinskaja Šljachta" i „Zalëty", stwierdzając w nich idealizację pańszczyzny. Poglądom krytyków Marcinkiewicza zarzuca autor jednostronność. *J. Ch.*

CHUTALOŬ, P.: Natatki pra tvory Cëtki. (Lit. i mast. Nr. 50, 1934, 2).

Pobieżna charakterystyka twórczości Ciotki, z podkreśleniem jej wartości dla badań siły i niemocy ruchu rewolucyjnego lat 1905—7. *J. Ch.*

KAZEKA, J.: Z nevyčarpanaj krynicy. [Da pytańnja pra mastackija vytoki tvorčaści J. Kupaly peryjadu „Žalejki“]. (Pol. Rév. 5. 1936, 171—192).

Na wstępie autor omawia stosunek A. M. Gorkiego do folkloru oraz jego poglądy na poezję ludową. Potem następuje charakterystyka zbioru J. Kupały „Żalejka“. Autor podnosi znaczenie Kupały w poezji białoruskiej, chwaląc jego trafne podejście do ludu, z którego poeta pochodził. Omawiając zasadnicze cechy poezji Kupały autor nie pomija też formy i sprawy ścisłej łączności poezji Kupały z twórczością ludową. *J. Ch.*

BENDE, L.: Tvorčy šljach Janki Kupaly. (Pol. Rév. 9. 1935, 113—142. 10. 120—150).

Sprostowanie błędów z poprzednich artykułów o twórczości literackiej J. Kupały oraz ponowny rozbiór krytyczny całego dorobku literackiego J. Kupały z podziałem na okresy. *J. Ch.*

PĚTUCHOVIČ: Asnaŭnyja momanty tvorčaści Janki Kupaly. (Lit. i mast, Nr. 27, 1935, 2—3).

Charakterystyka 3 okresów wyróżnionych w twórczości J. Kupały, z podkreśleniem ewolucji ideowej poety w czasie dyktatury proletariatu. *J. Ch.*

BRANŠTEJN, J.: Janka Kupala (Lit. i mast. Nr. 8, 1936, 2).

Krótka wzmianka o znaczeniu ostatnich prac J. Kupały jako poety rozumiejącego epokę socjalistyczną. *J. Ch.*

DZJAKAŬ, A. I.: Tryccacihodzdze litaraturnaj dzejnaści narodnaha paėta Belarusi Janki Kupaly. (Lit. i mast. Nr. 67, 1935, 2—3).

We wstępie omawia autor chłopięce i młodzieńcze lata J. Kupały. Następnie charakteryzuje jego poezję, zwraca uwagę na motywy młodzieńczej twórczości poety, wykazując jej usterki. Za największy błąd tej poezji uważa niezrozumienie przez Kupałę doniosłości doktryny komunistycznej. W zakończeniu podkreśla autor należyte zrozumienie epoki socjalizmu w twórczości Kupały z lat ostatnich. *J. Ch.*

BRANŠTEJN, J.: Janka Kupala. (Literaturnyj Kritik 1936, Nr. 1, 131—142).

Bransztejn daje syntetyczny szkic twórczości Kupały i jego ewolucji ideologicznej. Kupała zaczyna pisać około 1905 roku. Ówczesne wiersze jego są pełne buntu, nienawiści, a często też ironii i sarkazmu. Poeta naśladuje twórczość ludową, jednakże usiłuje przy tym stosować jak najwięcej krytycyzmu i unikać stylizacji. Od r. 1910 aż do czasów rewolucji październikowej przeżywa Kupała silny kryzys ideologiczny na tle konfliktu problemów socjalnych i nacjonalistycznych. Towarzyszy temu zmiana linii artystycznej: symbolizm i dekadentyzm jego ówczesnej poezji. Wreszcie rewolucja odrodziła ideologicznie Kupałę i jego talent poetycki. „Dziś, konkluduje autor, J. Kupała przeżywa swą drugą młodość poetycką. Nigdy twórczość jego nie była tak intensywna, jak w czasach ostatnich“. *M. Ż.*

BRANŠTEJN, J.: J a n k a K u p a l a. (Lit. i mast. Nr. 66, 1935, 2.4).

Próba charakterystyki twórczej drogi J. Kupały począwszy od r. 1905. Autor stara się udowodnić rewolucyjność poglądów Kupały w pierwszych latach jego twórczości. Poza tym zbija poglądy krytyków Kupały, którzy, zdaniem autora, nie zrozumieli istoty poezji wielkiego poety białoruskiego. W końcu podkreślenie wartości poezji J. Kupały dla budownictwa socjalistycznego. *J. Ch.*

KLIMKOVIČ, M.: J a n k a K u p a l a. (Lit. i mast. Nr. 27, 1935, 3).

Omówienie ewolucji ideowej J. Kupały z okresu budownictwa socjalistycznego oraz charakterystyka jego poezji z lat ostatnich. *J. Ch.*

ULASAŬ, A.: J a k u b K o l a s i „N a š a N i v a" (u s p a m i n y). (Kalośse, 5. 1936, 295—299).

Garść ciekawych i nieznanych dotychczas szczegółów biograficznych z początkowego okresu twórczości jednego z największych poetów białoruskich, Jakuba Kołasa. Oświetlenie kilku charakterystycznych momentów, dotyczących „Naszej Niwy", od której okres literatury białoruskiej z lat 1906—1915 został nazwany okresem „naszaniwskim". *St. St.*

BRANŠTEJN, J.: J a k u b K o l a s. [Tryccać hod litaraturnaj tvorčaści]. (Lit. i mast. Nr. 55, 1936, 3).

Krótki przegląd twórczości Jakuba Kołasa z podkreśleniem rozwoju techniki literackiej Kołasa od czasów rewolucji r. 1905 do czasów obecnych. Podkreślony jest moment przeistoczenia się Kołasa w prawdziwego rycerza socjalizmu. *J. Ch.*

PASJUKEVIČ: T r y c c a c i h o d ź d z e l i t a r a t u r n a j d z e j n a š c i n a r o d n a h a p a ė t a B. S. S. R. J a k u b a K o l a s a. (Lit. i mast. Nr. 58, 1936, 3).

Po krótkiej wzmiance o biografii Jakuba Kołasa autor przechodzi do przeglądu jego twórczości, podkreślając momenty ideologicznego zastoju i wzniesienia się w epoce budownictwa socjalistycznego. Nieco dłużej autor zastanawia się nad twórczością Kołasa z lat ostatnich, podnosząc całkowite oddanie się poety sprawie socjalizmu. *J. Ch.*

ZAMOCIN, I.: L i r y k a J a k u b a K o l a s a. (Lit. i mast. Nr. 8, 1936, 2).

Autor mówi o twórczości Kołasa z lat 1930—35, uwzględniając główne momenty wewnętrznego przerodzenia się poety oraz jego stosunek do budownictwa socjalistycznego. *J. Ch.*

ZAMOCIN, I.: P r a p a ė m u J a k u b a K o l a s a „N a š l j a c h a c h v o l i". (Lit. i mast. Nr. 13, 1936, 4).

Próba charakterystyki poematu J. Kołasa pt. „Na šljachach voli". Autor zwraca szczególną uwagę na moment przełomu w poglądach poety i należyte zrozumienie przezeń rzeczywistości socjalistycznej. *J. Ch.*

KUNICKI, S.: J a k u b K o l a s i d z e c i. (Lit. i mast. Nr. 58, 1936, 4).

Krótki przegląd krytyczny utworów J. Kołasa przeznaczonych dla dzieci. Autor podkreśla umiejętne podejście J. Kołasa do psychiki dziecka i umiejętność pobudzenia jego fantazji i myśli. Poza tym wykazuje różnicę, jaka zaszła w stosunku J. Kołasa do dziecka w czasach porewolucyjnych.

J. Ch.

KUČAR, A.: Litaraturnaja spadčyna Maksima Bohdanoviča. (Lit. i mast. Nr. 48, 1935, 2—3).

Omówienie poglądów krytyków tzw. „nacjonal-demokratów" na poezję M. Bohdanowicza. W chatakterystyce jego poezji autor podnosi wartości, godne poezji współczesnej. W wierszach autor ceni najbardziej postępowość.

J. Ch.

KUČAR, A.: Tvorčy šljach Zmitruka Bjaduli. (Pol. Rėv. 10. 1935, 3—15).

Podkreślenie charakterystycznych momentów w rozwoju twórczości Z. Biaduli z uwzględnieniem najbardziej odrębnych cech jego poezji i prozy. Zaakcentowanie momentu przerodzenia się Z. Biaduli w pisarza budownictwa socjalistycznego. *J. Ch.*

KUČAR A.: Paślakastryčnickaja tvorčaść Zmitruka Bjaduli. (Pol. Rėv. 2. 1934, 147—177).

Autor wykazuje zmianę poglądów burżuazyjno-nacjonalistycznych na rewolucyjno-proletariackie w twórczości Zmitruka Biaduli. Za utwór ilustrujący tę zmianę uważa autor powieść pt. „Jazep Krušynski", którą analizuje w zakończeniu. *J. Ch.*

KRAPIVA, K.: Pra perabudovu i „nedabudovu". (Pol. Rėv. 9. 1934, 124—134).

Krytyczny rozbiór opowiadań C. Hartnego: „Haspadar", „Naplevy siren" „Zjalony šum" i „Prykry vypadak", w których dopatruje się autor braku ścisłego kontaktu z budownictwem socjalistycznym. Poza tym wytyka autor Hartnemu nadmiar prowincjonalizmów, błędów stylistycznych i brak naturalistycznego odtwarzania zjawisk życiowych. W zakończeniu dość przychylna ocena opowiadania C. Hartnego „Śmierć Hermana Wasermana". *J. Ch.*

PĖTUCHOVIČ: Tvorčy šljach Michasja Čarota. (Lit. i mast. Nr. 12, 1934, 2).

Charakterystyka całej twórczości M. Czarota z podkreśleniem jej wartości dla budownictwa socjalistycznego. *J. Ch.*

HAŁUBOK, E.: Paėt revalucyi. (Lit. i mast. Nr. 7, 1936, 4).

Charakterystyka chwytów pisarskich w poezji rewolucyjnej M. Czarota z uwzględnieniem jego utworów: „Bosyja na vohniščy" i „Na kupalle". Podkreślenie szkodliwego wpływu krytyki faszystów w przeciwieństwie do pożytecznego— marksistów. *J. Ch.*

LARČANKA, M.: Za vyvučeńne paėtyčnaj specyfiki. (Lit. i mast. Nr. 60, 1934, 4).

Po wstępie, omawiającym potrzebę łączności formy z tematem, autor daje krytyczny rozbiór niektórych wierszy A. Aleksandrowicza, zwracając uwagę na ich formę i styl. *J. Ch.*

BRANŠTEJN, J.: Za vysokuju liryku socyjalizma. (Lit. i mast. Nr. 41, 1935, 2—3, Nr. 42, 1935, 2).

Jest to charakterystyka poezji A. Aleksandrowicza z podkreśleniem najbardziej odrębnych jej cech. Za cechę najbardziej charakterystyczną uważa autor głęboki liryzm hymnów na cześć socjalizmu, stwierdzając jednocześnie, że na drogę prawdziwej, męskiej liryki socjalistycznej wszedł Aleksandrowicz dopiero w latach ostatnich przez sięgnięcie do źródeł folklorystycznych. *J. Ch.*

P. CH.: Pra novyja paėmy Andreja Aleksandroviča. (Lit. i mast. Nr. 12, 1934, 2).

Krytyczny rozbiór poematów A. Aleksandrowicza pt. „Chlebnaja zima", „Pahraničnaja vjasna" i „Vekapomnaja voseń", ze stwierdzeniem rozwoju talentu poety przejawiającym się w większym opanowaniu formy poetyckiej. *J. Ch.*

KUČAR, A.: Razmova pa ščyraści. (Lit. i mast. Nr. 3, 1936, 1, Nr. 4, 1936, 3—4, Nr. 5, 1936, 3, Nr. 6, 1936, 2).

Po wzmiance o nowych drogach i zdobyczach Białorusi Sowieckiej, autor przechodzi do krytycznego rozbioru poezyj A. Aleksandrowicza, powieści Haławacza „Praz hady" oraz P. Browki: poematów — „1914" i „Praz hory i step". W swoich sądach o twórczości tych literatów autor stara się być obiektywny, podkreślając zarówno strony dodatnie jak ujemne ich twórczości. Ponadto autor występuje przeciwko niewłaściwej metodzie krytyki literackiej, przynoszącej szkodę pisarzom. *J. Ch.*

HUBARĖVIČ, K.: A. Voľny. (Pol. Rėv. 12. 1935, 160—170).

Krótki przegląd twórczości A. Wolnego ze szczególnym uwzględnieniem utworów najważniejszych. *J. Ch.*

KUČAR, A.: „Trėcjae pakaleńne" Kuźmy Čornaha. (Pol. Rėv. 7. 1936, 107—118).

Omówienie rozwoju głównej akcji w powieści Kuźmy Czornego z uwzględnieniem głównych braków w ujęciu tematu i charakterystyką budowy powieści, postaci, intrygi i języka. *J. Ch.*

BRANŠTEJN, J.: Symon Baranovych na razdarožžy. (Pol. Rėv. 12. 1934, 93—105).

Rozpatrując powieści S. Baranovych pt. „Čužaja zjamlja", „Mežy", „Dva kancy" (Muravejniki) i „Pastka" wskazuje autor na braki w ich ideologii, przeszkadzające powieściopisarzowi stać się należytym współdziałaczem „budownictwa socjalistycznego" i zachęca S. Baranovych do „przebudowy" swych poglądów. *J. Ch.*

CHUTALOŬ, P.: Čalavek astańsja adzin. (Lit. i mast. Nr. 66, 1934, 3).

Krótka charakterystyka postaci, występujących w opowiadaniach Zarecznego, któremu zarzuca obdarzanie swych bohaterów psychopatycznymi przeżyciami z pominięciem radosnych przeżyć współczesnych Sowietów. *J. Ch.*

CHUTALOŬ, P.: Karotka pra tvorčaść P. Broŭki. (Lit. i mast. Nr. 4, 1934, 4).

Krótki rozbiór krytyczny zbiorów poezji P. Browki z wykazaniem ich stron dodatnich i ujemnych. *J. Ch.*

CHUTALOŬ, P.: Zaŭvahi pra tvorčaść P. Broŭki. (Pol. Rėv. 4. 1934, 120—130).

Krytyczny rozbiór zbiorów poezji Browki: „Hady jak štorm", „Pramowa faktami", powieści—„Kalandry" oraz poematu „Tak pačynalasja maladość". Syntetycznym wnioskiem jest stwierdzenie, że podstawowym brakiem twórczości P. Browki jest powierzchowność w odtwarzaniu sowieckiej rzeczywistości. *J. Ch.*

CHUTALOŬ, P.: „Trampliny taemnic". (Lit. i mast. Nr. 19, 1934, 3—4).

Przegląd krytyczny twórczości poetyckiej U. Chadyki, do którego autor odnosi się negatywnie wytykając mu takie błędy jak: subiektywizm w odtwarzaniu rzeczywistości, idealizację wsi i zjawisk życiowych, ciasny nacjonalizm, mistyfikację przyrody oraz niezrozumienie socjalistycznej rzeczywistości. W końcu autor zwraca uwagę na język Chadyki, radząc mu się pozbyć polonizmów i archaizmów. *J. Ch.*

CHUTALOŬ, P.: Sila „tajny". (Pol. Rėv. 9. 1934, 151—163).

Pierwiastek tajemniczości występujący w dziełach Anny Redklif, Dostojewskiego, Dickensa i Henry'ego, traktuje autor jako środek sztuki przekształcający rzeczywistość dla zrealizowania ideałów politycznych pewnych grup społecznych. Z tego też punktu widzenia podkreśla znaczenie powieści E. Samujlonka pt. „Teoryja Kalenbrun" dla literatury socjalistycznej Białorusi. *J. Ch.*

ČORNY, K.: Zaŭvahi da stylovych tendencyj ŭ tvorčaści Sjarheja Znaëmaha. (Pol. Rėv. 5. 1935, 146—157).

Próba charakterystyki niektórych postaci z opowiadań S. Znajomego z podkreśleniem trafnie ujętych momentów z współczesnego życia. Poza tym krytyczny rozbiór powieści S. Znajomego: „Hančary" i „Bijahrafija majho heroja" i wskazówki do dalszej pracy literackiej autora. *J. Ch.*

ČORNY, K.: Stylovyja tendencyi ŭ tvorčaści S. Znaëmaha. (Lit. i mast. Nr. 6, 1935, 2).

W toku krótkiego przeglądu krytycznego opowiadań Znajomego: „Dom Nr 31", „Kacia Astapovič" oraz powieści „Hančary" i „Bijahrafija majho heroja" autor podkreśla postęp, jaki się daje zauważyć w stylu i technice pisarskiej autora. *J. Ch.*

HLEBKA, P.: Ŭ pošukach praŭdy i vydumki. (Pol. Rėv. 1. 1935, 111—128).

Po wzmiance o zasadach odtwarzania rzeczywistości autor przechodzi do przeglądu twórczości A. Kulaszowa, zwracając uwagę na jego cechy oryginalne

Pokrótce charakteryzuje takie zbiory poezji jak „Roskvit zjamli“, „Pa peśniu, pa sonca“, „Medzi doždž“, powieść „Amanał“ i poemat „Harbun“. Wobec całej twórczości A. Kulaszowa, zajmuje autor stanowisko przychylne i tylko wkońcu artykułu wskazuje na niektóre braki w twórczości poety. *J. Ch.*

HLEBKA, P.: Ŭ pošukach praŭdy i wydumki. (Lit. i mast. Nr. 1, 1935, 3).

Rozbiór krytyczny poezyj A. Kulaszova. Analizując zbiory poezyj: „Roskvit zjamli“, „Pa peśniu, pa sonca“ i „Medzi doždž“ i poematy: „Amanał“ i „Harbun“, autor stwierdza znaczny postęp poety w opanowaniu techniki pisarskiej, przejawiający się zwłaszcza w poemacie „Harbun“. *J. Ch.*

KUČAR, A., KULAŠOŬ, A.: Suproć kulackich tendencjaŭ ŭ litaratury. (Lit. i mast. Nr. 20, 1935, 2).

Opierając się na faktach wziętych z twórczości S. Zarecznego autorzy zazarzucają mu świadome tendencje kułackie i burżuazyjno-nacjonalistyczne. *J. Ch.*

KUNICKI, S.: Zmahacca za jakaść slova mastackaj litaratury. (Lit. i mast. Nr. 118, 1934, 1).

Po wzmiance o doniosłości artykułów M. Gorkiego o czystości języka literackiego, autor przechodzi do przeglądu twórczości U. Chadyki, W. Kozłowskego i A. Zaryckiego wykazując ich braki stylu i słownictwa. *J. Ch.*

LEVIN, S.: Na naš berah [Tvorčaść T. Klaštornaha] (Pol. Rėv. 9. 1934, 135—150).

Krytyczny rozbiór zbiorów poezji T. Klasztornego: „Klanovyja zavei“, „Svetaceni“, „Vetrazi“, oraz poematów „Kali asjadae muć“ i „Pali zahamanili“. Podkreślenie znaczenia zbioru poezyj „Vetrazi“ i poematu „Pali zahamanili“, w którym autor widzi przebudowę wewnętrzną samego poety, jego wyjście poza obręb przeżyć osobistych i nawiązanie kontaktu z dniem dzisiejszym tak charakterystyczne dla ideologii sowieckiej. *J. Ch.*

LEVIN S.: Ŭ pošukach heroja [Tvorčaść P. Hlebki]. (Pol. Rėv. 2. 1936, 163—172).

Omówienie ewolucji twórczości P. Hlebki i krótka charakterystyka jego zbiorów poezji: „Šypšyna“, „Uračystyja dni“, „Chada padziej“, „Čatyry viatry“ oraz poematów: „Arlanka“ i „Arka nad akijanam“. *J. Ch.*

LEVIN, S.: Stanaŭleńne paėta. (Lit. i mast. Nr. 61, 1934, 3).

Jest to krótka charakterystyka zbiorów poezji S. Darożnego: „Zvon vjasny“, „Vasilkovy rossyp“ i „Prakosy napamjać“ z podkreśleniem ewolucji, jaka zaszła w jego twórczości. *J. Ch.*

SALADUCH, A.: Zacemki ab poveści Vincuka Advažnaha. „Chlapec“. (Kalośse, 2. 1936, 101—105).

Cały artykuł jest niezbyt udaną obroną wyżej wspomnianej powieści przed ostrą krytyką, wytykającą jej szereg poważnych braków artystycznych zarówno w dziedzinie kompozycji, rozwoju akcji, psychologii bohaterów, jak również w stylu i języku. *St. St.*

ŠARACHOŬSKI, J.: Peršyja kroki. (Lit. i mast. Nr. 54, 1936, 3).

Jest to wzmianka o technice pisarskiej U. Krawczanka, z przeglądem treści jego opowiadań i stwierdzeniem umiejętnego ujęcia tematu. *J. Ch.*

ŠARACHOŬSKI, J.: Tvorčaści J. Skryhana. (Pol. Rėv. 7., 1935, 146—160).

Charakterystyka twórczości J. Skryhana, zawartej w trzech zbiorach opowiadań: „Zatoka ŭ burach", „Suhaje sonca" i „Nedapisany prafil", zakończona podkreśleniem postępu zwłaszcza w technice literackiej, co daje się zauważyć w opowiadaniach: „Slepata", „Hordaść" i „Slava". *J. Ch.*

ŠARACHOŬSKI, J.: Paėt liryčnaha holasu. (Lit. i mast Nr. 34, 1935, 5).

Krótka charakterystyka poezji A. Szarapawa z podkreśleniem jego techniki oraz specyficznych chwytów poety. *J. Ch.*

ŠARACHOŬSKI, J.: Na šljachu paėtyčnaha samavyznačeńnja. (Lit. i mat. Nr. 39, 1934, 4).

Jest to ocena poezji Suszkiewicza. Autor przede wszystkim zwraca uwagę na strony dodatnie tej poezji, potem przechodzi do omówienia braków i wskazania drogi wiodącej do prawdziwej poezji budownictwa socjalistycznego. *J. Ch.*

ŠARACHOŬSKI, J.: Pra jakaść paėtyčnaj movy. (Lit. i mast. Nr. 21, 1934, 3).

Jest to krytyczny rozbiór języka i twórczości A. Zwonaka, w którym autor daje wskazówki należytego odtworzenia socjalistycznej rzeczywistości. *J. Ch.*

ŠARACHOŬSKI, J.: Pra jakaść paėtyčnaj movy, [Paėtyčnaja mova Sjarheja Darožnaha i A. Ušakova]. (Lit. i mast. Nr. 22. 1934, 3).

Charakterystyka szeregu wierszy S. Darożnego z podkreśleniem słabych stron języka i kompozycji. Z tego punktu widzenia rozpatruje też autor zbiór poezji A. Uszakowa pt. „Zarava vahranak". W końcu — rady, jak należy unikać wytkniętych przez autora błędów. *J. Ch.*

ŠARACHOŬSKI, I.: Pra jakaść paėtyčnaj movy. (Lit. i mast. Nr. 20, 1934, 4).

W pierwszej części artykułu autor mówi o właściwym podejściu do techniki poezji i prozy. Przy tym za ważniejsze dla poezji podaje trafnie dobrane środki stylistyczne i językowe. W części drugiej autor analizuje twórczość M. Chwiedarowicza, podkreślając braki językowe. *J. Ch.*

SELIVANAVA, O.: Tvorčaść Maršaka. (Lit. i mast. Nr. 44, 1934, 3).

Krótka charakterystyka twórczości S. Marszaka jako przedstawiciela literatury dla dzieci. Podkreślenie trafnego podejścia do dzieci i umiejętnego kierowania rozwojem psychiki dziecięcej. *J. Ch.*

STANKEVIČ, A.: Z žyćcja i dzejnaści Kazimera Svajaka. [Ŭ dzesjatyja uhodki jaho śmerci]. (Kalośse, IV, 1936, 226—239).

Autor wykorzystuje archiwalne materiały dotyczące życiorysu i działalności zmarłego w 1926 r. poety białoruskiego K. Swajaka. Przy charakterystyce twórczości poety, zwraca uwagę przede wszystkim na idee i myśli filozoficzne, pomijając niemal całkowicie stronę artystyczno-literacką. *St. St.*

UŠAKOŬ, A.: Ramantyka ŭ tvorčaści A. Kulašova. (Lit. i mast. Nr. 19, 1935, 4).

We wstępie autor wskazuje na podobieństwa i różnice, zachodzące między poematami A. Kulaszowa: „Amonał" i „Harbun". Następnie zarzuca mu brak romantyzmu rewolucyjnego ukazującego ludzi w walce o lepszą przyszłość socjalistyczną. Za cechę dodatnią twórczości Kulaszowa uważa autor hiperbolizację zjawisk życiowych, jako przeciwstawienie naturalizmowi tak szkodliwemu dla początkujących poetów. *J. Ch.*

VOLFSON, S. J.: Nekalki sloŭ čytačahledača ab dramaturhii Ilji Hurskaha. (Lit. i mast. Nr. 10, 1934, 3).

Omówienie przychylne wartości dzieł dramatycznych Ilii Hurskiego. *J. Ch.*

ZARECKI, M.: Vobrazy ŭ „Dužaści" B. Mikuliča. (Lit. i mast. Nr. 1, 1935, 2).

Autor podaje charakterystykę osób, występujących w powieści B. Mikulicza „Dużaść", przy czym uzasadnia słuszność wprowadzenia do powieści takiej postaci, jak Stanisław Jutkiewicz. *J. Ch.*

STANKIEWICZ, J.: Reforma gramatyki języka białoruskiego w BSSR. (Sprawy Narodowościowe, 1. 1934, 31—38).

Zwięzła i dokładna analiza zmian w zakresie gramatyki i ortografii białoruskiej, dokonanych na mocy dekretu rady Komisarzy Ludowych Białoruskiej Republiki Radzieckiej z dnia 28.VIII. 1933 r. Autor poddaje ostrej krytyce wszystkie motywy, wysunięte dla usprawiedliwienia reformy i podkreśla tendencje rusyfikatorskie. *St. St.*

STANKIEWICZ, J.: Walka o język w BSSR. (Sprawy Narodowościowe, 1—2. 1935, 45—52).

Artykuł, oparty na licznych źródłach sowieckich, szczegółowo omawia następujące kwestje, związane z reformą gramatyki i pisowni języka białoruskiego, przeprowadzoną przez czynniki państwowe BSSR dekretem z dnia 28.VIII. 1933 r. 1. warunki, w jakich była przygotowywana wspomniana reforma, jej motywy oraz następstwa 2. walkę białoruskich literatów i filologów z rusyfikacją języka białoruskiego, dokonywaną przez reformę oraz 3. teror rządowy stosowany wobec przeciwników reformy. *St. St.*

ALEKSANDROVIČ, A.: Klasavaja baraćba na movaznaňčym fronce i rėforma pravapisa belaruskaj movy. (Pol. Rėv. 1. 1934, 133—148).

Łośik, Niekraszewicz i wogóle wszyscy przeciwnicy reformy białoruskiej pisowni (por. Balticoslavica I, 62—63) są szkodnikami, gdyż zmiany wprowadzone przez reformę ułatwiają partii komunistycznej porozumienie z masami.

J. Ch.

OSSOWSKI, L.: Zagadnienie językowe Polesia. (Komisja Naukowych Badań Ziem Wschodnich. Warszawa 1936, 13 + 3 mapy).

Na wstępie autor określa obszar językowy Polesia jako oddawna przejściowy od języka białoruskiego do ukraińskiego. „Powstanie trzech podstawowych cech dla ostatecznego wytworzenia odrębności językowej ukraińskiej i białoruskiej", a mianowicie: białoruskiego „akania", ukraińskiego „ikawizmu" oraz zmiękczenia (u Białorusinów) i stwardnienia (u Ukraińców) kontynuantów prasł. połączeń spółgłoska + *i, e* zadecydowało o zróżniczkowaniu się gwar Polesia na białoruskie i ukraińskie. Ponieważ dwa pierwsze zjawiska tylko w nielicznych miejscowościach Polesia występują w wyrobionej już postaci, najważniejszym kryterium do podziału gwar poleskich jest miękka lub twarda wymowa połączeń spółgłoska + *i, e*. Zjawisko to jednak na Polesiu przechodzi następującą ewolucję: 1. Wszystkie spółgłoski przed *i* i *e* są miękkie, z wyjątkiem wargowych (np. *ćeper*). 2. Spółgłoski przed *e* ulegają stwardnieniu (*chodzite)*, z wyjątkiem *l*. 3. Stwardnieniu ulegają jeszcze wszystkie spółgłoski przed *i*, z wyjątkiem *l*, tak że połączenia *lė li* wogóle nie stwardniały (np. *chodyli*). Autor słusznie uważa dwie pierwsze właściwości za białoruskie, ostatnią zaś za ukraińską. W ten sposób ustala, że granicą językową ukraińsko-białoruską na Polesiu jest izofona wymowy *ty, dy, sy, zy, ny, py, by, my, wy, t'i* lub *c'i, d'i* lub *dz'i, s'i, z'i, n'i, p'i, b'i, m'i, w'i*. Wreszcie autor zaznacza, że wzdłuż tej izofony „biegnie mniej więcej granica polityczna między republiką ukraińską i białoruską".

Artykuł uzupełniają trzy mapy: 1. „Mapa pogranicza językowego ukraińsko-białoruskiego", na której oznaczone zostały izofony poszczególnych właściwości; 2. podobna, lecz bardziej szczegółowa „mapa językowa północno-wschodniej części Polesia polskiego" i 3. mapa „ukraińsko-białoruskiej granicy językowej w świetle dotychczasowych badań". *J. St.*

OSSOWSKI, L.: Przyczynki do białoruskiej dialektologii. (Odbitka z „Sbornik Miletič". Izdanije na Makedonskija Naučen Institut. Sofija 1933, 255—258).

I. *Pastuch... |hrašy...*

Na terenie okającym pow. łuninieckiego istnieje zjawisko dość częstego występowania samogłoski *o* w miejscu etymologicznego *a* w pozycji nieakcentowanej oraz mniej częste fakty występowania samogłoski *a* w miejscu etymologicznego *o* i *o* pochodzącego z *e* akcentowanego *(to'bun, ra'byįe* i in.; *|hrašy, katoraįa)*. Autor słusznie uważa te zjawiska za typowe hiperpoprawności, wypływające z następującego wahania się izofony akania: 1. przejście akania w okanie, 2. odbywa-

jącego się obecnie cofania okania przed akaniem. Tym samym autor stwierdza, że nie zawsze okanie cofa się przed akaniem, lecz w niektórych miejscowościach zachodzi proces odwrotny.

II. 1 pl. fut. złożonego typu *k'ośićimo*.

Formy te—według autora—są wyrównaniem form typu *ko'śićimom* do licznych form 1 pl., zakończonych na *-mo*: *žnomo*.

III. *Ka|ban* 'kogut'.

W *ka'ban* ('kogut' nad dolnym i średnim biegiem Cny) uważa autor *kab-* za pierwiastek, który występuje w wyrazach *kobuz*, *a* w *kab-* jest zachowaną stopą wzdłużenia.

IV. *Spółgłoski g, k oraz zero dźwięku zamiast γ, χ, h.*

Krótka wzmianka o tym, że zbiałoruszczeni Litwini zamieniają spółgłoskę *h* na zero dzwięku; γ zaś i χ na odpowiednie zwarte *g*, *k* (*paavaryć*, *grackoṷka*, *klep*). J. St.

OSSOWSKI, L.: Ze studiów gwarowych z pogranicza białorusko-małoruskiego. (Odb. ze Sprawozdań Polsk. Akad. Um. 38. Nr. 3).

I. Błrus. gwarowe formy 3. os. 1. poj. i 1. mn. czasu teraźn. bez okol. typu: *'myi̯ec'c'a*, *'myi̯uc'a*, *'myc'c'a*.

Właściwość, podana w tytule, odnosi się do miękkiej lub twardej wymowy zaimka zwrotnego w połączeniu z czasownikiem *('myjuśa: 'mujusa)*; jest ona przejawem hiperpoprawności na tle cofania się „sakania".

II. Błrus. gwarowe *c'*, *z̑'* (≤*t'*, *d'*) ≥*c*, *z̑*.

W kilku wsiach pow. łuninieckiego autor zaobserwował stwardnienie białoruskiego *c'*, *z̑'* w pewnych wypadkach (*cómno*, *bácko*, *z̑erevo* i in).

III. Błrus. gwarowe *kryk* || *kreč* || *kru̯oč* || *kru̯ok* „clamor".

Autor udowadnia, że występujące na tym samym terenie oboczne postaci rzeczowników *kreč*, *kru̯oč*, *kru̯ok* sprowadzają się do wspólnego prasł. rdzenia *krek-*, a różnią się między sobą tylko przyrostkami. *Kreč* powstało z *krek—io-*, *kru̯ok* ≤ *kru̯ok* ≤ prasłow. *krek* +o—; *kru̯oč* zaś pochodzi z kontaminacji postaci *kreč* i *kru̯ok*. Różnica między samogłoskami w postaciach *krik* i *krek* pochodzi z czasów praindoeuropejskich.

IV. Błrus. gwarowe nazwy miejscowe na *-iča*. Istnieją takie nazwy miejscowe (*Čučev'iča* i in.) w południowo-zachodniej części pow. łuninieckiego zamiast lub obok normalnych form na *-iča*. Według autora nazwy na *-iča* powstały z nazw na *-iči* pod wpływem nazw na *išče* (*Jamišče*), które w mian. l. m. mają formy oboczne na *-išča*//*iščy*. Z twierdzeniem autora nie można się zgodzić, nie możliwe bowiem jest istnienie na Polesiu w rzeczownikach r. n. końcówki *-y*, *-i* w mian. l. mn.; końcówka ta jest właściwością północno-białoruską [1]).

V. Młrus. gwarowe *o'dyń*, *łyś* itp.

Palatalność spółgłoski ma wskazywać na to, że postacie *o|dyń*, *łyś* itp zam. *o'dyn*, *łys* posiadały stadium przejściowe z dyftongiem *-yi̯-*. Przytoczone są analogie z innych języków słowiańskich. J. St.

---

[1]) Według mego zdania w nazwach miejscowych na *-iča* zam. *-iči* mamy do czynienia z przejściem w fleksji tematów na —*a* dawnego biernika na —*ě* drogą akania. Co prawda akania obecnie nie ma w gwarze tej miejscowości, lecz musiało być przed tym, cofnęło się zaś pod wpływem ukraińskim.

OSSOWSKI, L.: Ze studiów nad wpływami języka polskiego na białoruski. (Komisja Naukowych Badań Ziem Wschodnich. Warszawa, 1936, 7).

Wbrew przeczeniom E. Karskiego autor uważa, że w gwarach ludowych białoruskich występują wpływy polskie w morfologii. Jako ilustrację swego twierdzenia Ossowski podaje rozpowszechnianie się w zachodniej części językowego obszaru białoruskiego przyrostka—*isko*. Przyrostek ten przedostaje się do gwar białoruskich przez: 1. polszczenie się Białorusinów w pewnych miejscowościach. 2. polonizmy leksykalne z tym przyrostkiem. Sufix *-isko* najchętniej przyjmują wyrazy zgrubiałe. Autor uważa, że najbardziej oporne na przyjęcie przyrostka *-isko* okazują się zapożyczenia słownikowe z języka rosyjskiego oraz wyrazy o niejasnej dziś granicy między sufiksem i pierwiastkiem. Jest to właściwie ta sama przyczyna, gdyż zapożyczenia rosyjskie dlatego są oporne na szerzenie się sufiksu *-isko*, że wydzielenie ich przyrostka sprawia trudność Białorusinom.

J. St.

Rosja.

IVANOV, S. V.: Sibirskie paralleli k magičeskim izobraženijam iz epochi paleolita. (Sovet. Ėtnog. 1934. 4, 91—101).

Nawiązując do badań i wniosków S. Reinach'a, który pierwszy spostrzegł pierwiastek religijny w rysunkach zwierząt z doby paleolitu, autor omawia wyniki swych badań nad obyczajami współczesnych narodów Australii, Ameryki Południowej, Europy Północnej, oraz Syberii, gdzie dla zabezpieczenia sobie pomyślnego wyniku polowania, ludzie urządzają ceremonię magiczną „zabijania" figurek lub rysunków zwierząt. *Z. B.-S.*

GORODCOV, V. A.: Social'no-ekonomičeskij stroj drevnich obitatelej Timonovskoj paleolitičeskoj stojanki. (Sovet. Ėtnog. 1935. 3, 3—13). Z franc. résumé.

Materiały wykopaliskowe (budowle, narzędzia, ozdoby i in.) dają możność ustalenia warunków życia dawnych mieszkańców Timonowa. Nie ulega wątpliwości iż budowle z kominami były zamieszkiwane przez kobiety z dziećmi, budowle bez kominów—przez mężczyzn. Większe znaczenie ekonomiczne miała kobieta. Stan rozwoju społeczeństwa—prymitywno-komunistyczne stadium. *Z. B.-S.*

MAKARENKO, N.: Neolithic man on the shores of the Sea of Azov. (ESA 8 135—153). Engl.

A rich cemetery near the town of Mariupol. The tombs are embedded in red clay. Implements and objects for personal adornment made of flint or bone were found. Only very few parallells to this cemetery are known in Central Europe, Russia and Siberia. The finds can be datcd to the last stages of the Neolithic Age. *C. O. N.*

TALLGREN, A. M.: Archaeological studies in Soviet Russia. (ESA 10 129—170). Engl.

An account of the results of prof. Tallgrens last journeys in Russia. The author writes about the archaeological museums, the new publications and about the fate of some Russiay archaeologists. Finally he gives outlooks upon Neolithic and Bronze Age remains in North Russia, the latest investigations in the Urals, cemeteries of the Fatyanovo type and some Bronze Age bronzes.

C. O. N.

TALLGREN, A. M.: Sur les monuments mégalitiques du Caucase occidental. (ESA 9. 1—46).

Dans le Caucase occidental on connaît quelque 1500 dolmens. L'inventaire répésante le stade le plus ancien de l'âge des métaux du Kouban, et peut être comparé avec la première période l'âge du métal dans l'Europe centrale. Les tombes princières thuringiennes de l'époque des céramiques de Bernbourg et de l'époque dite d'Unetice, peuvent représenter des vestiges de l'influence du Caucase en Europe.

C. F. M.

KENTTÄMAA, A.: Analyyttisiä määräyksiä muutamista siperialaisista ja itävenäläisistä pronssikautisista pronssiesineistä. [Analytische Feststellungen über einige sibirische und ostrussische Bronzesachen der Bronzezeit]. (SMYA—FFT 40 37—42).

TALLGREN, A. M.: Problems concerning the Central-Russian Gorodische Civilisation. (ESA 10, 171—185). Engl.

Firstly the Bronze Age civilisation in the Volga-Kama area is mentioned. The contemporary Dyakovo Gorodische civilisation in Central Russia is culturally different from this. The prehistoric forts or gorodisches are enclosed villages. According to a former opinion they represent a retarded level of civilisation. This is not exactly right. The population was permanent and carried on animal husbandry. But in contrast to these people the inhabitants of the Volga-Kama district were economically very active—Lastly the outlines of the Arctic periphery are drawn up.

C. O. N.

TOLL, N.: Bronze plaque from the collection of Cout E. Zichy. (ESA 9, 270—276). Engl.

A bronze plaque which represents a panther devouring a mountain ram. The object is carried out in a realistic manner and belongs to the Siberian animal style. The author mentions a couple of parallells.

ROSTOVTZEFF, M.: A gold necklace and a gold armlet from S. Russia. (ESA 9, 214—220). Engl.

A find which consists of eleven circular and oblong medallions forming a necklace, a gold bracelet and a cirkular gold placque. The objects belong to the Panticapaean school and are dated into the IVth century B. C. *C. O. N.*

SALMONY, A: An unknown Scythian find in Novocherkassk. (ESA 10, 54—60). Engl.

A find consisting of two pole-tops and two flat placques. The objects combine a natural rendition and stylized elements. They are dated to about 500 B. C.

C. O. N.

TALLGREN, A. M.: Die „altpermische“ Pelzwarenperiode an der Pečora. (SMYA—FFT S0 152—181). Deutsch.

Der Verf. beschreibt erst den Pelztierereichtum des Pečora-Gebiets; dann behandelt er die sog. Plaketen-Funde dieses Gebiets und meint, dass es sich um Schamanen Zaubermittel, vielleicht auch um Schmuck hölzerner Götzen oder Idole handele, wie sie unter den Jugravölkern bis zu unserer Zeit im Gebrauch waren. Der Verf. analysiert dann die Plaketen. Hauptperiode der permischen „schamanistischen“ Figuren: 500—700 n. Chr. (die Periode des Zuflusses der orientalischtischen Silberschalen nach Perm). Die Träger dieser Kultur Waren Syrjäner und die exploitierten Pečoraner waren Samojeden und Wogulen (?). *J. L.*

HANČAR, F.: Kaukasus-Luristan. (ESA 9 47—112). Deutsch.

Der Verfasser stellt fest: In der Zeit zwischen dem 4 und 8 Jahrh. besteht im Kaukasusgebiet ein intensives Kulturleben (Gandša-Karabagh-, Lelvar- und Talyškultur), das auf Vorderasien orientiert ist. Die Übereinstimmungen der transkaukasischen Kulturen mit der luristanischen belegen sowohl den innigen Kontakt, der auf Grund des Metallhandels zwischen Transkaukasien und Luristan dauernd bestand, als auch die Zugehörigkeit beider zum vorderasiatischen Kulturkomplex. In Luristan findet vieles von dem, was der gleichzeitige Kaukasus auf seinem weitem Gebiet ausgebreitet besitzt, eine Vereinigung. *J. L.*

ZAKHAROV, A. A.: The statue of Zbrucz. (ESA 9 336—348). Engl.

A four-sided, 2,59 m. high limestone-pillar with man-figures made in a technique resembling works in wood. The dating is probably the IX or X century A. D. and the origin of the statue is supposed to be South Russian. *C. O. N.*

ČERAPKIN, I. G.: Zernochranilišča ili stupy. (Sovet. Ėtnog. 1934. 1—2, 190—192). Z franc. résumé.

Przypuszczenie, że jamy znalezione w wykopaliskach na Krymie były przeznaczone do rozcierania ziarn na mąkę, a nie do przechowywania zboża, jak sądzą niektórzy uczeni. *Z. B.-S.*

VERBOR, G. D.: Lesnye Nency. (Sovet. Ėtnog. 1936. 2, 57—70). Z franc. résumé.

Wynik badań, dotyczących Nenców (Samojedów leśnych). Omówienie różnic dialektycznych, oraz różnic w warunkach życia gospodarczego Nenców i Samojedów—mieszkańców tundr. *Z. B.-S.*

POPOV, A. A.: Olenevodstvo u Dolgan. (Sovet. Ėtnog. 1935. 4—5, 184—205).

Artykuł obejmuje: opis renifera tawgijskiego, tunguskiego i dołgańskiego biologiczne dane, dotyczące rena dołgańskiego, zastosowanie jego siły w gospodarstwie oraz opis uprzęży; znakowanie reniferów. *Z. B.-S.*

GRINKOVA, N. P.: Rodovye perežitki, svjazannye s razdeleniem po polu i vozrastu. [Po materialam russkoj odeždy]. (Sovet. Ėtnog. 1936. 2, 21—54). Z franc. résumé.

Autor daje przegląd strojów ludowych w Rosji. Odzież noszona przez niepełnoletnie dziewczęta różni się od stroju dziewcząt pełnoletnich, inny jeszcze strój mają kobiety zamężne młode, odmienny kobiety stare. Zróżnicowanie to występuje również u ludów fińskich w dorzeczu Wołgi. W artykule tym, uwzględniającym materiał z całej Rosji Sowieckiej, znajdujemy zarys rozwoju stroju kobiecego. *Z. B.-S.*

GRINKOVA, N. P.: Očerki po istorii russkoj odeždy. [Pojasnye ukrašenija]. (Sovet. Ėtnog. 1934. 1—2, 66—94).

Podając szczegółowy przegląd pasów rosyjskich z wszelkiego rodzaju upiększeniami, autor zaznacza, że podobne pasy można znaleźć również u mieszkańców dorzecza Donu i północno-zachodniej części dorzecza Oki. Przy tej sposobności krytykuje poglądy B. F. Adlera, głoszące, iż upiększenia odzieży powstają z pobudek estetycznych. *Z. B.-S.*

AZADOVSKIJ, M. K.: Pis'ma P. V. Kireevskogo k N. M. Jazykovu. [Redakcija, vstupitel'naja stat'ja i kommentarii M. K. Azadovskogo]. (Izv. Ak. N. 1935, 1—43, 117—152).

Autor podkreśla znaczenie 36 listów Kirejewskiego z lat 1832—46 dla historii folklorystyki rosyjskiej. Wynika z nich bowiem, że Jazykow nie tylko zebrał najwięcej pieśni ludowych, lecz był głównym organizatorem zbierania poezji ludowej i wywarł ogromny wpływ na Kirejewskiego. Autor zaznacza, że podstawy folklorystyki stworzył K. szukając argumentów do obalenia tezy Czaadajewa, twierdzącego, że Rosja nie posiada artystycznych zabytków literackich. *Z. B.-S.*

POPOVA, A. M. i VINOGRADOV, G. S.: Medved' v vozzrenijach russkogo starožilogo naselenija Sibiri. (Sovet. Ėtnog. 1936. 3, 78—83). Z franc. résumé.

Zbiór ludowych wierzeń o niedźwiedziu, z ziemi Niżnieudińskiej w pow. tułunowskim. Przytoczone dane świadczą o wielkiej czci tego zwierzęcia. *Z. B.-S.*

NIKIFOROV, A. I.: Važnejšie stilevye linii v tekste severnoj russkoj skazki. (Slavia 13. 1934—1935, 52—69).

Najlepszą metodą badania bajek jest metoda porównawczo-statystyczna, wymagająca jednak współpracy wielu osób. W studium stylistycznym bajki w pierwszym rzędzie należy zwrócić uwagę na tekst bajki „Čerez golovu skazočnika". W celu zanalizowania stylu bajek autor buduje ogólny schemat, który obejmuje cztery kategorie: rodzajową, obyczajową, językowo-modalną i specjalną linię stylową. *Z. B.-S.*

ČERNYŠEV, V.: Zametki o russkich pesnjach. (Slavia 13. 1934—1935, 126—147).

Artykuł zawiera przegląd prac dotyczących pieśni o Stieńce-Razinie z ostatnich dziesięciu lat oraz recenzje dwóch książek: Vinogradov, G. S: Russkij detskij fol'klor. Irkutsk 1930, Findejzen, N. F.: Oczerki po istorii muzyki v Rossii. I—II. Vyp. 1—7. Moskva—Gosizdat. *Z. B.-S.*

LJACKIJ, E.: Istoričeskaja pěsnja i bylina. (Slavia 13, 1934—1935, 328—344).

LJACKIJ, E.: Istoriska pesma: „byljina". (Ruski Archiv. 1935, 32/33, 48—61).

W ludowym opisie rosyjskim rozróżnia autor: 1. pieśni historyczne, które obok wytworów fantazji ludu zachowały w sobie liczne szczegóły rzeczywistości dziejowej oraz rysy charakterystyczne epoki, 2. właściwe „byliny", które, jakkolwiek posiadają wzmianki o historycznych wypadkach i osobach, są jednak zbyt ogólnikowe. Autor przypuszcza, że tzw. „historycyzm" zapożyczyły byliny z ludowych pieśni historycznych. *St. St.*

MELJNIKOVA - PAPOUŠKOVA, K.: Današnjica i ruska skaska. (Ruski Archiv, 1935, 30/31, 145—156).

Szereg uwag o ludowych baśniach rosyjskich i ich stosunku do teraźniejszości. Swoje rozważania opiera autorka na identycznych wersjach baśni rosyjskich zanotowanych przed wojną i w okresie porewolucyjnym. Na wielu przykładach stwierdza, jak te same baśni zostały dzisiaj przez lud znacznie „zmodernizowane", tzn. w całym szeregu motywów i drobnych szczegółów przystosowane do pojęć i życia dzisiejszego. Owo dążenie do współczesności przejawia się nietylko w fabule ludowych baśni, lecz także w zakresie stylu i formy. *St. St.*

BOGUSLAVSKIJ, P.: O sovetskom revoljucionnom ėpose i metodike ego sobiranija i izučenija. [Spornye voprosy doklada Mirera i Borovica. „Rabočie skazy o Lenine"]. Sovet. Kraeved. 1934. 7, 38—46).

Podając streszczenie odczytu Mirera i Borowika i dyskusji, autor wysuwa następujące pytania: 1) czy olbrzymi materiał zebrany przez Mirera i Borowika jest folklorem, 2) o ile tak, czy rzeczywiście jest to proletariacki epos rewolucyjny i 3) jaką metodę należało zastosować do zebranych materiałów. *Z. B.-S.*

OBERTALLER, P. M.: Materialy o chantyjskich kuklach. (Sovet. Ëtnog. 1935. 3, 42—49).

Lalki (zabawki dziecinne), omawiane w artykule, pochodzą z Wetlachowskich i Poszurskich jurt okręgu berezowskiego. *Z. B.-S.*

TICHONICKAJA, N. N.: Sel'skochozjajstvennaja tolóka u russkich. (Sovet. Ėtnog. 1934. 4, 73—90).

Artykuł dotyczy warunków, w których powstała tłoka (po ros. „toloka", czyli „pomoč'"). *Z. B.-S.*

KAGAROV, E. G.: Venčanie pokojnikov u nemcev Povolž'ja. (Sovet. Ėtnog. 1936. 1, 106—108). Z franc. résumeé.

Autor omawia zwyczaj, rozpowszechniony dawniej wśród narodów Europy wschodniej, ubierania zmarłej kobiety w strój ślubny i składanie kolorowego wieńca z papieru na grobie młodzieńca. *Z. B.-S.*

FREJMAN, N.: Pridorožnaja časovaja — perežitok drevnego „pogrebenija na stolbach na putjach". (Sovet. Ėtnog. 1936. 3, 86—92). Z franc. résumé.

Zdaniem autora dawniej chowano zmarłych przy drodze, aby ochronić wsie od złych duchów. Materiał zebrano prawie wyłącznie w „Rjazanskoj Meščere". Poruszone jest zagadnienie słupów i kapliczek przydrożnych w związku z grzebaniem zmarłych. *Z. B.-S.*

MACULEWIČ, L. A.: Pogrebenije varvarskogo knjazja v vostočnoj Evropie. (Gosud. Akad. Ist. Mater. Kult. 1934, 1—131, Tabl. 10, rys. 26).

Autor szczegółowo rozpatruje znalezisko grzebalne z początku V wieku wykopane w latach 1918—1919 i w 1927 u źródeł rzeki Sudża we wsi Wielki Kamieniec w gub. kurskiej.

Na podstawie związanej z rzeką mogiły księcia z okresu Gotów i Hunów, autor widzi tu przejaw kultu wody, który nie był zjawiskiem izolowanym w dziejach północnego Nadczarnomorza.

Podobny sposób grzebania w źródłach rzeki spotyka się w Afryce, znane też jest podanie Jordana o grobie Alarycha. Autor podkreśla, iż ten typ grzebania nie wiąże się z jakimkolwiek elementem etnicznym, ani z pewnym zasięgiem geograficznym, że występowanie tego zwyczaju w Afryce, we Włoszech, w Indiach i nad Czarnym Morzem nie jest rezultatem migracyj, a podobnych warunków produkcji na terenach związanych z wodą.

Autor zwraca szczególną uwagę na element ptaka-ryby, występujący w ornamentyce. Dalej kładzie nacisk na uwypuklenie w tym obrzędzie czynnika społecznego w formie grzebania stosowanej do władców. *M. Z. P.*

ŠEREMETEVA, M. E.: Masljanica v Kalužskom krae. (Sovet. Ėtnog. 1936. 101—121). Z franc. résumé.

Wyniki badań, dotyczących karnawału w ziemi kałuskiej.

Z. B.-S.

RUSANOV, N. I.: Ruské encyklopedie jako výraz své doby. (Slov. Př. 27. 1935, 52—59).

Przegląd przedrewolucyjnych oraz sowieckich encyklopedyj z uwzględnieniem politycznych poglądów autorów.

Z. B.-S.

LAPŠIN, I.: Fenomenologija religiozne svesti u ruskoj književnosti. (Ruski Archiv. 1935, 34—35, 71—89, 1936, 36—37, 58—86, 38—39, 81—98).

Po zebraniu materiału z utworów poetów i pisarzy rosyjskich w XIX w. wyróżnia w nich autor trzy grupy: w pierwszej omawia uczucia religijne i sposoby myślenia, w których dominuje wartość intelektualna. W drugiej te wypadki, kiedy uczucie religijne ściśle się łączy z uczuciem estetycznym. W grupie zaś trzeciej analizuje momenty moralno-etyczne, które otrzymują piętno religijne. Twierdzenia i wnioski popiera autor wielką ilością cytatów.

St. St.

BICILLI, P.: Die „Haus“ — Literatur und der Ursprung der klassischen Literatur in Russland. (Jahrb. f. Kult. Gesch. Slav. N. F. 10. 1934, 382—420).

Po szczegółowej analizie rosyjskiej literatury pamiętnikarskiej XVIII w. autor podkreśla jej wyjątkowe znaczenie w rozwoju literatury klasycznej XIX w. Pamiętniki, listy i kroniki odegrały w Rosji taką rolę, jaką w Europie zachodniej—salony literackie. Język literacki XVIII w. jest sztuczny, wyszukany i wydaje się Rosjanom obcy; język, którym posługiwali się ludzie w życiu codziennym, był niewyrobiony. Na przełomie dwóch epok odbywała się więc praca kolektywna elity umysłowej społeczeństwa nad wyrobieniem języka literackiego w takich środowiskach, jak Moskwa lub niektóre majątki „gniazda szlacheckie“. Pierwszorzędną rolę w tej pracy odegrała literatura pamiętnikarska, listy, kroniki familijne. Jak wykazuje autor, cała literatura rosyjska XIX w. kontynuuje tradycję pamiętnikarską: pisarze przedstawiają fabułę nawet w pierwszej osobie, zwracając się do przyjaciół, albo też w formie listów lub kroniki rodzinnej. *Z. B.-S.*

POSTNIKOW, S.: Russische Emigranten-Literatur (Ost.-Eur. 9. 1933—1934, 102 - 114).

Artykuł dotyczy „Rosyjskiego Zagranicznego Archiwum Historycznego“ oraz bibliograficznych prac z zakresu literatury rosyjskiej na emigracji. Autor wymienia różne działy, na które można by podzielić pisma i książki wydane przez emigrację rosyjską oraz podaje statystykę pism periodycznych. *Z. B.-S.*

JAGODITSCH, R.: Zur Methode und Systematik der Geschichte der altrussischen Literatur. (Jahrb. f. Kult. Gesch. Slav. N. F. 11. 1935, 223—241).

Ciekawa próba określenia przedmiotu i metod historii literatury staroruskiej z uwzględnieniem postulatów, wysuniętych przez tzw. szkołę formalistów. Autor się sprzeciwia egocentrycznemu wartościowaniu utworów piśmiennictwa staroruskiego z punktu widzenia dzisiejszej kultury zachodnio-europejskiej. Osią bowiem, dookoła której obraca się literatura średniowiecza ruskiego, są przeżycia religijne („das religiöse Erlebnis“), to też wszystkie jego emanacje stanowią przedmiot analizy estetycznej, o ile posiadają cechy formalnego artyzmu. Podstawę zaś do takiej analizy zdobędzie badacz tylko wczuwając się głęboko w psychikę religijną ówczesnego człowieka, przy czym analogie stylistyczne do innych gałęzi sztuki (budownictwo, ikony, malarstwo) w dużej mierze ułatwią uchwycenie właściwości stylistycznych istotnych, bo wypływających z zasadniczej postawy artystycznej średniowiecza staroruskiego. *E. K.*

OBNORSKIJ, S. P.: Russkaja Pravda, kak pamjatnik russkogo literaturnogo jazyka. (Izv. Ak. N. 1934, 749—776).

Autor podziela pogląd E. F. Karskiego, że „sinodal'nyj spisok“ (w Kormczej 1282 r.) jest najdawniejszy i najwięcej zbliżony do języka oryginału. Już Szachmatow zwrócił uwagę na słaby wpływ cerkiewno-słowiańskiego na język zabytku. Analiza językowa wykazuje jednolitość zabytku. Na podstawie tej analizy autor wyciąga wniosek, że rosyjski język literacki starszej formacji był rdzennie rosyjski, pozbawiony wpływów bułgarsko-bizantyjskiej kultury. Powstał on na północy i dopiero później uległ wpływowi południowej, bułgarsko-bizantyjskiej kultury. „Sino-

dal'nyj spisok" jest to pierwsza redakcja „Prawdy" z początku XI w. powstała w Nowogrodzie. Występuje w niej cokanie i drugi pełnogłos, obce źródłom pochodzenia kijowskiego. *Z. B.-S.*

LJACKI, J.: Nekoliko tumačenja moga dledišta na „Slovo o puku Igorovu". — „Povest o kneževima Igoru, Sojatoslavu i istoriskoj sudbini ruske zemlje". (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, 1936, Knjiga 16, Sv. 1, 1—8).

Na podstawie studiów ludowych pieśni białoruskich i rosyjskich, szczególnie zaś bylin i pieśni historycznych, doszedł autor do wniosku, że poezję ludową należy badać w ścisłym związku z jej melodią i intonacją. Stosując tę metodę do „Słowa o pułku Igora", dochodzi do wniosku, że „Słowo" musiało się składać z kilku odrębnych utworów, które znowuż dzieliły się na poszczególne strofy różnego pochodzenia. Przypuszcza autor, że istniały dwa najważniejsze cykle pieśni bohaterskich. Jeden z dworu księcia Igora nowgorod-siewierskiego, opiewał grozę klęski oraz nieustraszone bohaterstwo księcia. Drugi z dworu w. księcia kijowskiego Światosława, który zarzuca Igorowi pójście na Połowców tylko ze swoją drużyną, a podnosi zasługi Światosława. Pewien zaś pieśniarz, bliski wielkiemu księciu kijowskiemu, wykorzystał gotowe już pieśni i stworzył „Povest o knezu Igoru, Świjatoslavu i istoriskoj sudbini ruske zemlje". Tak więc do „Słowa", które znamy z kopii z 1800 r, weszły oba cykle: nowgorod-siewierski i wielkoksiążęcy-kijowski. Pewne niekonsekwencje i niejasności tekstu świadczą, że pracowało nad nim znacznie więcej przepisywaczy. Analiza poszczególnych części utworu w porównaniu ze śladami tradycji epickiej i zapiskami kronikarskimi świadczy, że „Słowo" nie było naówczas jedynym zjawiskiem w piśmiennictwie ruskim, lecz musiały też istnieć inne muzyczne cykle pieśni: kijowski, nowgorod-siewierski, połocki... Podobieństwa w sposobie opisu i wersyfikacji pieśni o Igorze i Światosławie świadczą o jednej muzyczno-pieśniarskiej szkole, której centrum, sądząc na podstawie właściwości językowych i poetyckiej symboliki „Słowa", był Kijów.

Niniejsze wywody są syntetycznym skrótem większej pracy autora pt. „Slovo o Polku Igorevě". Prace Slovanského Ustavu, XII, Praga 1934.

St. St.

GOLUB, I.: Iwan Fjodorov prvi ruski štampar. (Ruski Archiv. 1934, 28—29, 260—267).

Autor, opierając się na pracach szczegółowych, popularyzuje wiadomości o pierwszym drukarzu rosyjskim Iwanie Fiodorowie, który wspólnie z drukarzem białoruskim Piotrem Mścisławem wydał w r. 1563 w Moskwie „Apostoła", pierwszą drukowaną książkę w Rosji. *St. St.*

STUPPERICH, R.: Feofan Prokopovič und Johann Franz Buddeus. Ein Beitrag zur Geschichte der geistigen Beziehungen zwischen Russland und Deutschland im Beginn des 18. Jahrhunderts. (Ztschr. f. Osteur. Gesch. 9. 1935, Heft 3, 341—362).

TIMAFEJAŬ, L.: Zasnaval'nik ruskaj litaratury. (Lit. i mast. 65. 1936, 4).

Krótki przegląd twórczości M. W. Łomonosowa z podkreśleniem jego znaczenia w literaturze rosyjskiej. Na podstawie wyjątków z jego dzieł autor wykazuje, że Łomonosow pierwszy wzniósł literaturę rosyjską na odpowiedni poziom kulturalny. *J. Ch.*

GUKOVSKIJ, G. A.: Ideologija russkogo buržuaznogo pisatelja XVIII v. (Izv. Ak. N. 1936, 429—458).

Typowym choć nieoryginalnym pisarzem, odzwierciedlającym ideologię burżuazji rosyjskiej XVIII w., jest F. A. Emin, którego wpływowi m. in. ulegał Radiszczew. Przejął on idee Rousseau'a, lecz interpretując je swoiście odrzucał jako szkodliwe i zbyteczne wszelkie nauki i filozofię. Podkreślał ogromną rolę kupca w społeczeństwie rosyjskim („dusza państwa"). Emin atakuje szlachectwo i biurokrację, broni chłopa przed niesprawiedliwością pana, lecz bynajmniej nie walczy o zniesienie pańszczyzny. Poleca bezwzględny szacunek dla władzy i wiarę na sposób przodków. Typowe u tego pisarza XVIII w. jest zacofanie, zadowolenie z istniejącego ustroju społecznego, niechęć do walki o postęp czy reformę.

Z. B. S.

ZAMOCIN, I.: Dramaturhičnaja spadčyna ŭ rasijskaj klasičnaj litaratury. (Lit. i mast. 10. 1934, 2—3).

Krótki przegląd utworów dramatycznych Puszkina, Gogola, Grybojedowa, Ostrowskiego, Tołstoja i Czechowa z wykazaniem wartości utworów tych pisarzy dla epoki socjalistycznej. *J. Ch.*

CZERNOBAJEW, W.: Ignacy Krasicki w literaturze rosyjskiej. (Pamiętnik Literacki, 1. 1936, 41—62).

W zestawieniu porównawczym stosunków literackich Rosji i Polski w wieku XVIII zastanawia się autor nad analogicznymi zjawiskami literackimi, występującymi niezależnie od siebie u obu narodów. Na gruncie polskim znalazły one najpełniejszy wyraz w twórczości Krasickiego. Pierwszą i jedyną w wieku XVIII pozycją przetłumaczoną na język rosyjski (przez G. Zielnickiego) była jego „Historia", wydana w 1794 r. W pierwszej ćwierci XIX w. zaznaczył się silny wpływ Krasickiego na twórczość księcia Piotra Wiaziemskiego, który podczas swego pobytu w Polsce w latach 1819—21 przetłumaczył niektóre jego bajki, a inne starał się naśladować, nie dorównując jednak oryginałowi.

W r. 1807 zamieszcza „Vestnik Evropy" tłumaczenie artykułu Krasickiego „O romansach". Bezpośredni zaś wpływ romansu polskiego poety wykazuje powieść T. Bułgaryna pt. „Ivan Vyžygin", która wiele pomysłów zawdzięcza „Przypadkom Doświadczyńskiego", niektóre zaś „Panu Podstolemu". Dalszy ciąg „Pana Podstolego" (pióra Tadeusza Massalskiego) był zaraz po ukazaniu się przetłumaczony na język rosyjski.

W końcu autor nadmienia, że dydaktyczno-moralny kierunek w powieści rosyjskiej, który rozrósł się dzięki takim talentom, jak Gogol, Dostojewski i L. Tołstoj, pomimo wybitnej i specyficznej dla warunków rosyjskich oryginalności, rozwinął się na tradycji powieści Krasickiego. *St. St.*

SAVOJ, L.: Delecidazioni sul Gribojedov. (Eur. Or. 14. 1934, 221—237).

L. Savoj, tłumacz komedii „Gore ot uma" na język włoski, polemizuje z recenzentem przekładu Ginzburgiem (Cultura XII, nr. 11), omawiając przy tym wpływy różnych autorów na Gribojedowa. *J. S.*

DIELS, P.: Merimée, Chamisso, Žukovskij. (Jahrb. f. Kult. Gesch. Slav. N. F. 11. 1935, 280-282).

ROZOVA, Z.: Deržavin i basni Krylova. (Zapiski russkago naučnago Instituta w Bělgradě, 11. 1935, 193—206).

Ustalenie związku bajek Kryłowa z niektórymi utworami Dierżawina. Wpływ ten widzi autorka w następujących bajkach Kryłowa: „Vodopad i ručej", „Vasilek", „Osel", „Bezbožniki", „Koń i osadnik", „Čiž i ež", „Osel i solovej", „Koška i solovej", „Listy i korni". „Osel i krot". W końcu zwraca uwagę, że i Dierżawin w niektórych swoich bajkach, pisanych u schyłku życia, korzystał z bajkowego repertuaru Kryłowa. *Z. B.-S.*

DERŽAVIN, K. N.: Zanjatija Puškina ispanskim jazykom. (Slavia 13. 1934—1935, 114—120).

Puszkin bardzo poważnie studiował język i kulturę hiszpańską, o czym świadczy choćby jego biblioteka. Zwroty w niektórych poezjach świadczą znowu o znajomości życia i obyczajów hiszpańskich, a tłumaczenie „Cyganeczki" Cervantesa o znajomości języka. *St. St.*

FRANCEW, W.: Puszkin i hr. Jan Potocki. (Ruch literacki, 7. 1934, 193—195)

Na podstawie licznych materiałów autor udowadnia tezę, postawioną już przez J. Krzyżanowskfego, że urywek Puszkina pt. „Alfons" jest rymowaną parafrazą romansu J. hr. Potockiego „Manuscrit trouvé à Saragosse".

St. St.

HORKI, M.: Pra Puškina. (Lit. i mast. 56. 1936, 1—2).

We wstępie autor podkreśla wielkość talentu Puszkina i jego znaczenie w literaturze rosyjskiej. Następnie zwraca uwagę na główne cechy jego twórczości, mówi o stosunku Puszkina do rządu carskiego i narodu, którego bronił przed twardą ręką rządu. Wywody swoje autor opiera na licznych cytatach z dzieł Puszkina. W końcu podkreślone są walory poezji Puszkina, ważne dla czytelnika proletariusza. *J. Ch.*

STRUVE, G.: Pushkin and his place in russian litterature. (Slav. Rev. 15. 1936—1937, 298—304).

Podając ogólną charakterystykę twórczości Puszkina, autor zaznacza, iż Puszkin dlatego nie ma jeszcze należnego uznania w literaturze światowej, że utwory jego w tłumaczeniu tracą swą istotną wartość.

Z. B.-S.

STRUVE, G.: Unpublished Pushkin documents in the British Museum. (Slav. Rev. 15. 1936—1937, 688—691).

Badanie książek (dedykacyj, notatek itd.) z biblioteki Sergiusza Sobolewskiego, znajdujących się obecnie w Muzeum Brytyjskim, wykryło następujące dokumenty dotyczące Puszkina: 1) zabroniony przez cenzurę ustęp z poematu Puszkina, 2) dwa listy ministra Kowalewskiego do Głównego Urzędu Cenzury w Petersburgu, dotyczące Puszkina, 3) nowy odpis Gawriliady. *Z. B.-S.*

KAUN, A.: Poe and Gogol: a comparison. (Slav. Rev. 15. 1936—1937, 389—399).

Porównanie życiorysu i charakteru Poe'go i Gogola wykazuje dużo cech wspólnych, m. in.: nieśmiałość, poczucie niższości wobec ludzi, dążenie do samotności, pragnienie sławy. Obu pisarzy charakteryzuje poza tym pesymizm, identyczny stosunek do kobiet, oraz analogiczne ujmowanie postaci kobiecych.

Z. B.-S.

SERDJUKOVA, A.: Tragedija Gogolja. (Letopis Matice Srpske 1935, Knjiga 344, sv. 1, 88—98).

Opierając się na materiale biograficznym pisarza, kreśli autorka głębokie i tragiczne przeżycia duchowe Gogola, ustawiczny rozdźwięk pomiędzy szarą rzeczywistością a światem ideału. *St. St.*

LAPŠIN, I.: Gogoljeva estetika. (Ruski Archiv 1934, 28/29, 49—66, 1935, 30/31, 23—39).

Autor krótko, często zbyt powierzchownie przedstawia estetykę Gogola, omawiając poszczególne jej kategorie. Zwraca też uwagę na związek i analogie z poglądami estetycznymi i filozoficznymi Hegla i Pascala. *St. St.*

MITROPAN, P.: O Revizoru. Povodom stogodišnjice prvog prikazivanja. (Srpski Književni Glasnik 1936, 48, 7, 510—515).

Garść luźnych uwag o „Rewizorze" Gogola ze zwróceniem uwagi na efekty teatralne sztuki oraz wzmiankę o pierwszym jej przedstawieniu w Rosji. Ciekawsze są wzmianki o pierwszym w 1870 r. i późniejszych wystawieniach „Rewizora" w Belgradzie, jak również uwagi o przekładach i wydaniach komedii w literaturze serbskiej. *St. St.*

CHUTALOŬ, P.: M. J. Lermantaŭ. (Lit. i Mast. 56. 1934, 2).

Krótka charakterystyka epoki Lermontowa z podkreśleniem głównych momentów z życia poety. Następnie rozbiór krytyczny jego dzieł, uwzględniający charakterystykę głównych postaci. W końcu kilka uwag o istocie twórczości poety.

J. Ch.

JAKUBOVIČ, D. P.: Lermontov i Valter Skott. (Izv. Ak. N. 1935, 243—272).

Po zestawieniu poszczególnych ustępów z dzieł Walter Scotta i Lermontowa („Izmail-Bej", „Beglec", „Kazač'ja kolybel'naja pesnja", „Vadim") autor dochodzi do następujących wniosków: 1) po Byronie największy wpływ na Lermontowa wywarł Walter Scott, 2) poezja Walter Scotta wywarła na poetę większy wpływ niż jego romans, 3) ze wszystkich liryków rosyjskich wpływowi Walter Scotta najbardziej ulegał Lermontow. *Z. B.-S.*

Belinskij, V. G.: (1811—1936. Literaturnyj Kritik 1936, Nr. 6, 17—25, 100—187, 278—280).

Z okazji 125-lecia urodzin krytyka rosyjskiego Wissariona Bielińskiego powyższy numer „Literaturnego Kritika" poświęcony jest niemal całkowicie jego pamięci. Na wstępie wyjaśnienie znaczenia Bielińskiego dla obecnego pokolenia

rosyjskiego. A. Makedonow przedstawia zagadnienie bohatera w estetyce Bielińskiego *(Problema geroja v estetike Belinskogo*, 100—136*)*. Podstawowymi kwestiami, które usiłuje Bieliński rozwiązać w swej teorii bohatera, są następujące: 1) w jaki sposób może człowiek naprawdę stać się „istotą samodzielną, swobodnie działającą" oraz w jaki sposób może sztuka ten proces odtworzyć i pomóc nam w tym dążeniu. Z tego punktu widzenia Makedonow rozpatruje twórczość Bielińskiego w porządku chronologicznym, stwierdzając w niej ewolucję typu bohatera od postaci romantycznego indywidualisty poprzez bohaterów tragicznych, praktycznie realnych czy innych, aż do postaci o socjalno-historycznej konkretyzacji. Zarzuca przy tym pisarzowi słabe rozwinięcie dialektyki charakterów i okoliczności, kształtujących ten charakter. Następny artykuł w tej serii A. Ławreckiego: *Belinskij v bor'be za socialističeskoe iskusstvo* (137—163) mówi o walce Bielińskiego z estetyzmem w imię realizmu. Autor udowadnia, że Bieliński poezję pojmował jako poznanie, odtworzenie procesów z istniejącej rzeczywistości. To odtwarzanie jednak miał pojmować krytyk nie jako kopiowanie, lecz, jak wyjaśnia Ławreckij, jako „idealizowanie", tj. podporządkowanie materiału zaczerpniętego z rzeczywistości pewnym określonym celom. Wskutek tego mimo mocnego stawiania postulatu realizmu jest Bieliński wrogiem tzw. obiektywizmu, „pozornej bezstronności autorskiej" i wymaga od pisarza aktualności i subiektywności, tj. żywego własnego stosunku do materiału i jego problemów. N. Szczerbina w artykule *Ponjatie narodnosti u Belinskogo* (164—187) wykazuje, że koncepcja ludowości sztuki kształtowała się u Bielińskiego w latach 1841—1848, z początku jeszcze pod wpływem Schellinga, w miarę zaś rozrostu jego tendencyj realistycznych — coraz bardziej samodzielnie. Przenosząc pierwiastki ogólnoludzkie wysoko ponad elementy narodowe, za poetę narodowego uważa Bieliński tego, kto na materiale ogólnoludzkim umie wycisnąć specyficzne cechy swej narodowości. „Podstawowym faktem, który zmusił Bielińskiego do uznania Puszkina za pierwszego narodowego poetę rosyjskiego było to, że przez Puszkina po raz pierwszy naród rosyjski wyrzekł swe słowa w literaturze światowej" — konkluduje autorka. Na zakończenie krótki przegląd porewolucyjnej literatury o Bielińskim (278—280) N. Macnewa, zawierający około 60 pozycyj. *M. Ż.*

EVREINOV, B.: Zametki o knjaze A. I. Odoevskom. (Slavia 14. 1935—1937, 71—96).

Artykul obejmuje ogólną charakterystykę poglądów i twórczości Odojewskiego, oraz jego stosunków z dekabrystami i z Lermontowem. Zdaniem autora, istotnymi cechami poezyj Odojewskiego są „bogoustremlennost'", ukochanie swobody i miłość ojczyzny. Odojewski stał się dekabrystą nie przypadkowo, jak sądzą niektórzy krytycy, gdyż był zwolennikiem ich ideałów. „Slavjanskie devy" nie dowodzą słowianofilstwa Odojewskiego i nie są zresztą charakterystyczne dla jego twórczości. *Z. B.-S.*

CARR, E. H.: Bakunin's escape from Siberia. (Slav. Rev. 15. 1936—1937, 377—388).

FRANCEW, W.: Hoene-Wroński — Chomiakow. (Pamiętnik Literacki 1934, 465—466).

Apostrofa Hoene-Wrońskiego do Rosji: „Pochlebca mówi ci: Odwagi, bądź dumny, o kraju ze skronią w diademie, z niezwyciężonym bułatem, który władasz

nad połową świata...", będąca wyrazem idei panslawistycznych polskiego myśliciela, jest dosłownym przekładem wiersza rosyjskiego poety-słowianofila A. S. Chomiakowa pt. *„Rossii"*. *St. St.*

LUTHER, A.: Neue Turgenew-Literatur. (Ost-Eur. 9. 1933—1934, 149—157).

Autor omawia następujące prace: Séménoff, E.: La vie douloureuse d'Ivan Tourguéneff. Paris 1933. Mercure de France; Maurois, A.: Tourguéniev. 1931. Ed. Grasset; Zajcev, B.: Žizń Turgeneva. IMCA. 1932; berlińskie wydania listów oraz wybranych dzieł Turgeniewa; artykuł J. Eichholza: Turgenew in der deutschen Kritik bis zum Jahre 1883 (Germanoslavica 1931/32, Heft. 1). *Z. B. S.*

SLONJIM, M.: Novi Turgieniev. o pedesetogodišnjici njegove smrti. (Ruski Archiv 1934, 26—27, 47—52).

Zwięzłe omówienie ewolucji krytyki literackiej w stosunku do Turgeniewa od początkowych poglądów i ocen dość rozbieżnych, czasami wręcz sprzecznych, poprzez częste rewizje głównych stanowisk aż do najnowszych sądów o powieściopisarzu. *St. St.*

SPEKTORSKI, E.: Mesto Turgenjeva u istoriji književnosti. (Srpski Književni Glasnik 1934, Nr. 1, 32—37).

Autor usiłuje wyznaczyć miejsce Turgeniewowi w literaturze rosyjskiej, co było dotychczas rzeczą dość trudną, gdyż oceniano jego twórczość przede wszystkim z punktu widzenia etycznego lub politycznego, chociaż jako artysta był wolny od wszelkiej wyraźnej tendencji. Nie był on też ani futurystą ani modernistą, a do przeszłości zwracał się z obiektywizmem artysty. W zakresie formy kultywował Turgeniew tradycję Puszkina, w treści zaś szedł w kierunku zapoczątkowanym przez Gogola. Jako wybitny realista był zupełnie obiektywny i, podobnie jak później Czechow, był daleki od etycznej problematyki Tołstoja i metafizycznej—Dostojewskiego. Z tych względów wyznacza autor Turgeniewowi miejsce pomiędzy Puszkinem i Czechowem z jednej strony, a Tołstojem i Dostojewskim—z drugiej. *St. St.*

LAPŠIN, I.: Turgenjev kao mislilac (metafizika i estetika). (Ruski Archiv 26—27, 1934, 37—46).

W pierwszej części artykułu omawia autor poglądy filozoficzne powieściopisarza, kładąc szczególny nacisk na jego stosunek do filozofii Kanta oraz do metafizycznego systemu Schopenhauera. Druga część artykułu poświęcona jest estetyce Turgeniewa, podnosi niektóre właściwości jego artyzmu (stosunek do przyrody i rzeczywistości, sposób konkretyzacji typów, artystyczna wizualizacja, granicząca często z halucynacją itd.) oraz poglądy pisarza na sztukę.

St. St.

VEKSLER, I. I. I. S. Turgenev i političeskaja bor'ba šestidesjatych godov. K 50-letiju smerti I. S. Turgeneva. (Izv. Ak. N. 1934, 19—61, 85—118).

Niesłuszny jest zdaniem autora pogląd, że Turgeniew był tylko artystą, a nie politykiem. Liberalizm i program gospodarczy Turgeniewa znalazły wyraz w anonimowym artykule „Alexandre III", zamieszczonym 26 marca 1881 r. w „La

Revue Politique et Littéraire". Program ten prawie bez zmian wszedł do programu późniejszego liberalizmu rosyjskiego. Poreformowe dzieła Turgeniewa mają wyraźnie publicystyczne oblicze („Ojcowie i dzieci", „Dym"). Nastąpiło zerwanie Turgeniewa z pismem „Sovremennik", gdyż głosił on rewolucyjne poglądy Czernyszewskiego i Dobrolubowa, podczas gdy Turgeniew i Kawelin byli kontrrewolucjonistami. Jako polityk Turgeniew walczył słowem. Nihilizm był syntezą tego, co przeczyło interesom szlachty. W postaci Bazarowa Turgeniew wyśmiał ideologię „Sovremennika". Takiego zdania była redakcja tego pisma, jak dowodzi ustęp, znaleziony w papierach G. Z. Elisejewa. Bazarow to karykatura, a nie portret Dobrolubowa i Czernyszewskiego, którzy nie tylko krytykowali, lecz walczyli. Dowodem tego, że Turgeniew nie był wrogiem caratu i był „błagonadiożny", jest to, że był jedynym z 15 przestępców politycznych nie zesłanym na Sybir. *Z. B.-S.*

TISCHER, WŁ. Twórczość Turgeniewa. W 50-tą rocznicę śmierci. (Przegl. Wsp. 13. 48. 1934, 109—122).

Zdaniem autora krytyka nigdy nie rozumiała Turgeniewa przytłoczonego wielkością Tołstoja i Dostojewskiego. Wielkość zaś jego leży w zupełnie innej płaszczyźnie. Tołstoj bowiem i Dostojewski wywodzą życie swych bohaterów z wnętrza, podczas gdy Turgeniew podkreśla siły, oddziaływujące z zewnątrz, i wykrywa ogólne prawa życiowe, którym ludzie muszą się podporządkować. Te cechy twórczości Turgeniewa występują przeważnie w nowelach, nie docenionych przez krytykę. Turgeniew nie jest pisarzem społecznym, lecz myślicielem, który badał tajemnicze potęgi, rządzące życiem ludzkim. Człowieka uważa on za niewolnika przypadku, losu, uczuć. Turgeniew - moralista nawołuje do rezygnacji i zachowania nawet w najcięższych okolicznościach godności ludzkiej. Wady Turgeniewa polegają na naginaniu swego talentu do aktualności i na faworyzowaniu pewnych postaci na niekorzyść innych. *Z. B.-S.*

ČERNYŠEV, V. J.: Russkij jazyk v proizvedenijach Turgeneva. (Izv. Ak. N. 1936, 473—495).

Artykuł ten jest gruntowną i wszechstronną analizą języka Turgeniewa. Styl utworu „Zapiski ochotnika" był rewelacją w literaturze rosyjskiej. Język „Zapisek" jest wyjątkowo piękny, barwny, jędrny i żywy. Liczne prowincjonalizmy umiejętnie dobrane wzbogaciły język literacki. Wyrazy ludowe brutalne nawet tak są umiejętnie użyte, że nie psują wrażenia estetycznego. Zwłaszcza przymiotniki użyte po mistrzowsku nadają językowi jego niezwykłą obrazowość. Styl zawsze dostosowany do krajobrazu i do nastroju bohatera powieści.

Z. B.-S.

PLETJEV, R.: Povodom pedesetogodišnjice smrti I. S. Turgenjeva. (Letopis Matice Srbske, 1934, knjiga 340, sveska 1, 93—100).

Autor omawia syntetycznie tematykę powieści Turgeniewa oraz zastanawia się nad zawartą w nich problematyką. Z artystycznych właściwości pisarza podnosi głęboki pierwiastek liryczny, poczucie miary i smaku, mistrzowskie opisy przyrody i charakterów ludzkich, szczególnie zaś typów kobiecych, oraz wysokie ukształcenie i harmonię języka. Podkreśla też wysoką kulturę literacką pisarza oraz zachodnio-europejski charakter zarówno jego umysłowości jak i produkcji literackiej. *St. St.*

PETUCHOV, E.: „Stichotvorenija v proze“ I. S. Turgeneva. (Slavia 13, 1934—1935, 699—717).

Krytyka wniosków L. P. Grossmana i N. Engelgardta o prozie Turgeniewa. Wysunięto następujące zarzuty: 1) nieuzasadniony podział na 3 grupy, 2) ogólnikowość uwag o stylu „Stich. v proze“. *Z. B.-S.*

ROZENKRANC, I. S.: Tvorčeskaja istorija pověsti Turgeneva „Stepnoj Korol’ Lir.“. (Slavia 13. 1934—1935, 42—51).

Na zestawieniu życiorysu Turgeniewa z powyższym dziełem oparto dowód autobiograficzności powieści. *Z. B.-S.*

PAVLOVIČ, E. A. i REJSER, S. A.: Literatura o Dobroljubove. (1917—1936). (Izv. Ak. N. 1936, 345—367).

Wykaz prac obejmuje cztery działy: 1) literaturę o Dobrolubowie, 2) literaturę jubileuszową, 3) kronikę jubileuszu, uzupełnienia, oraz 4) 534 pozycje bibliograficzne. *Z. B.-S.*

DOBROLJUBOV, N. A.: (1836—1936). (Literaturnyj Kritik, 1936, kn. 2, 9—145).

W związku ze stuleciem urodzin znakomitego krytyka rosyjskiego drugiej połowy wieku XIX, Mikołaja Dobrolubowa, w n-rze 2 czasop. „Literaturnyj Kritik“ ukazał się szereg artykułów, omawiających całokształt twórczości tego pisarza.

Wstępem do całego zbioru rozpraw jest artykuł A. Łunaczarskiego pt. *Literatura šestidesjatych godov* (s. 9—41), w którym autor na tle szczegółowej charakterystyki epoki Aleksandra II pod względem politycznym i społecznym zarysowuje pokrótce sylwetki Czernyszewskiego, Dobrolubowa, Pisarewa oraz Turgeniewa, jako tych, którzy w sposób najbardziej wyrazisty odzwierciedlają ścierające się prądy danej epoki. Następny artykuł V. Kirpotina: *Marks, Engels i Lenin o Dobroljubove* (s. 42—51) określa stosunek tych trzech wodzów socjalizmu do wielkiego krytyka: widzieli oni w Dobrolubowie demokratę i rewolucjonistę, wiążącego swą działalność literacką z procesami społecznymi. A. Ławrecki w rozprawie pt. *Problema realizma w kritike Dobroljubova* (s. 52—73) stwierdza, że koncepcję realizmu tworzył Dobrolubow w ciągu 5 lat (1856—61). Realizm pisarza opierał się na dwóch przesłankach filozoficznych: 1) idei człowieka jako pewnej zwartej konsekwentnej całości, nie uznającej żadnego przymusu ani fizycznego ani moralnego i nie znającej rozdźwięku myśli i czynów; 2) filozoficzno-estetycznym materializmie, uważającym wszystkie procesy psychiczne (a więc i twórczość poetycką) za wytwór wrażeń ze świata zewnętrznego i reakcji nań. Realistyczna koncepcja Dobrolubowa domagała się od pisarza jak największego rozszerzenia zakresu tematyki, która odtworzyła człowieka w całej różnorodności jego przejawów. Człowiek zaś ten jest w zasadzie elementem pozytywnym, elementem kształtującym rzeczywistość. Realizm Dobrolubowa posiada charakter optymistyczny, aprobujący życie. W dalszym ciągu mamy artykuł W. Żdanowa: *Istoriko-literaturnyje vzgljady Dobroljubova* (s. 74—96). Autor próbuje odtworzyć zasadnicze cechy poglądów historyczno-literackich Dobrolubowa. Cechy te są następujące: 1) historyczno-literackie poglądy Dobrolubowa są kontynuacją i rozwinięciem poglądów Bielińskiego; 2) pojmowanie faktów historycznych przez krytyka zależy całkowicie

od systemu jego ogólnych społeczno-politycznych i filozoficznych poglądów; 3) Dobrolubow podchodzi do zjawisk literackich z punktu widzenia demokraty, który fakty literackie przeszłości wyzyskuje w walce o nową literaturę. Literaturę rosyjską w przeszłości, zdaniem Dobrolubowa, zachowała z jednej strony aspołeczność, z drugiej—ciasny zakres jej oddziaływania. A. Skaftymow w art.: *N. A. Dobroljubov o fol'klore* (s. 97—106) wyraża myśl, że w historii badań folkloru rosyjskiego niesłusznie pomija się nazwisko Bielińskiego, Czernyszewskiego i Dobrolubowa. Ten ostatni bowiem od młodych lat interesował się zagadnieniami ludowości, specjalną uwagę poświęcając baśniom jako wyrazowi stopnia świadomości ludu. B. Koźmio w art.: *N. A. Dobroljubov v ego dnevnikach* (s. 107—121). Autor uważa, że wśród literatury pamiętnikarskiej drugiej połowy wieku XIX pamiętnikom Dobrolubowa należy się jedno z pierwszych miejsc. Dzięki niesłychanej szczerości autora poznajemy przez pamiętniki ewolucję ideową wielkiego krytyka i jego stosunek do różnych zjawisk i ludzi. Krótki artykuł N. Mordowczenki pt.: *Dobroljubov v bor'be z Turgenevym* (s. 122—128) charakteryzuje stosunek tych dwóch pisarzy i ich rozbieżność na tle różnic ideowych.

Wreszcie 8 nieopublikowanych dotychczas listów do N. A. Dobrolubowa (s. 129—145) zamyka całość rozpraw, poświęconych pamięci tego krytyka.

M. Ż.

DEBORIN, A. M.: N. A. Dobroljubov. (Izv. Ak. N. 1936, 35—50).

Artykuł dotyczy filozoficznych i społecznych poglądów Dobrolubowa. Jest to charakterystyka Dobrolubowa, jako działacza polityczno-społecznego. Szukał on sposobów ustalenia harmonii w społeczeństwie. Tajemnicę bytu Dobrolubow widzi w fizjologii, nie zaś w psychologii. Treść historii ogranicza się według niego do walki pracujących z darmozjadami. Dobrolubow uważał rewolucję za nieuniknioną konsekwencję istniejących stosunków w Rosji. Artykuł zakończony zaliczeniem Dobrolubowa i Czernyszewskiego do geniuszy narodowych, Lenina zaś i Stalina do światowych. *Z. B.-S.*

DESNICKIJ, V. A.: N. A. Dobroljubov i ego značenie. (Izv. Ak. N. 1936, 51—62).

Podkreślenie ogromnego dorobku życiowego Dobrolubowa i wartości jego jako krytyka literackiego i publicysty. *Z. B.-S.*

LEBEDEV-POLJANSKIJ, P. I.: N. A. Dobroljubov i ego vremja. (Izv. Ak. N. 1936, 63—74).

Szczegółowa charakterystyka okresu polityczno-społecznej działalności Dobrolubowa z podkreśleniem, że pracę rewolucyjną uważał za ważniejszą od twórczości artystycznej. Autor zalicza go do największych światowych myślicieli politycznych. *Z. B.-S.*

KIRPOTIN, V. Ja.: Značenie kritičeskoj dejatel'nosti Dobroljubova. (Izv. Ak. N. 1936, 75—91).

Autor podkreśla obiektywizm krytyki Dobrolubowa, który potrafił oceniać bezstronnie dzieła autorów o przeciwnych poglądach politycznych. Wielkość tego talentu przejawiła się w umiejętności wykorzystania dzieł pisarzy kontrrewolucyjnych (Ostrowski, Turgeniew, Gonczarow) dla propagandy rewolucji. *Z. B.-S.*

PREDTEČENSKIJ, A. V.: Istoričeskie vozzrenija Dobroljubova. (Izv. Ak. N. 1936, 93—116).

Autor podkreśla oryginalność historycznych poglądów Dobrolubowa, z zaznaczeniem, że w koncepcji metodologicznej zbliżał się on do Kostomarowa (domagającego się uwzględnienia w historii życia ludu). Oryginalność jego przejawiła się w uznaniu historii za dzieje narodów, a nie państw i za dzieje walki pracujących z próżniakami. Idealistyczne przesłanki przeszkodziły mu w wyciągnięciu z tego ostatecznych wniosków. Do zasług Dobrolubowa na polu historii należy „odbronzowienie" postaci Piotra Wielkiego i dziejów Moskwy idealizowanej przez słowianofilów. *Z. B.-S.*

AJZENŠTOK, I. Ja.: Dobroljubov i ukrainskaja literatura. (Izv. Ak. N. 1936, 117—130).

Autor obala pogląd, jakoby Dobrolubow nie interesował się literaturą ukraińską z niechęci do tego narodu, wykazując, 1) że krytyk rosyjski bronił ją nawet przed zdyskredytowaniem na forum europejskim, 2) uznawał jej znaczenie dla ukraińskiego narodu, 3) o Szewczence napisał krótką recenzję tylko z życzliwej chęci ochronienie go przed prześladowaniem władz. *Z. B.-S.*

AZADOVSKIJ, M. K.: Dobroljubov i russkaja fol'kloristika. (Izv. Ak. N. 1936, 131—159).

Artykuł przedstawia i uzasadnia wartość folklorystycznych prac Dobrolubowa, który dał podstawy nowoczesnej metodzie badania folkloru. Pracom jego zawdzięczają wiele nawet tacy badacze, jak Rybnikow i Hilferding. *Z. B.-S.*

BEL'ČIKOV, N. F.: Dobroljubov i Puškin. (Izv. Ak. N. 1936, 161—170).

Autor dowodzi, że Dobrolubow najlepiej zrozumiał i ocenił twórczość Puszkina zgodną z zasadami demokratycznego realizmu. Zdaniem Dobrolubowa wysoki poziom twórczości Puszkina przy jednoczesnym braku odpowiedniego wykształcenia był przyczyną obojętności poety dla zagadnień społecznych. *Z. B.-S.*

REJZER, S. A.: Dobroljubov i Gercen. (Izv. Ak. N. 1936, 171—186).

Dobrolubow znał dobrze dzieła Gercena, którego od roku 1856 uważał za ideał polityczny. Artykuł Gercena „Partizan I. I. Davydov vo vremja krymskoj kampanii" został dzięki temu wydrukowany w „Kolokole". *Z. B.-S.*

PIKSANOV, N. K.: Dobroljubov v ocenke Černyševskogo. (Izv. Ak. N. 1936, 187—208).

Autor omawia wszystkie prace Czernyszewskiego odnoszące się do Dobrolubowa, którego uważa za ucznia Czernyszewskiego. *Z. B.-S.*

EVGEN'EV-MAKSIMOV, V. E.: Dobroljubov na žurnalistskom popriščе. (Izv. Ak. N. 1936, 209—219).

Omówienie bliskiej współpracy Dobrolubowa z Czernyszewskim na łamach „Sovremennika", podkreślenie powodzenia Dobrolubowa w pracy dziennikarskiej zakończone szczegółowym wykazem jego dorobku dziennikarskiego. *Z. B.-S.*

VEKSLER, I. S.: Dobroljubov i pisateli-raznočincy. (Izv. Ak. N. 1936, 221—236).

Omówienie ogromnego wpływu Dobrolubowa na kształtowanie się politycznych poglądów „raznoczyńców“. Podkreślenie znaczenia jego artykułu: „Literaturnyje meloči prošlogo goda“ (1859), podającego ideologię socjalistyczną, który skupił dokoła autora wszystkich demokratów odsuwając liberałów. Zaznaczenie, że kontynuacją tego kierunku literacko-społecznego było „narodničestvo“.
Z. B.-S.

MORDOVČENKO, N. I.: Dobroljubov o bor'be s liberal'no-dvorjanskoj literaturoj. (Izw. Ak. N. 1936, 237—254).

Omówienie walki Dobrolubowa z literaturą liberalno-szlachecką (krytyka komedji L'wowa, powieści Sołłohuba, poezji Benediktowa, artykułów Djakonowa), zakończone podkreśleniem, że kulminacyjnym jej punktem była polityczna kampania przeciw Turgeniewowi.
Z. B.-S.

BUCHŠTAB, B. Ja.: Dobroljubov — parodist. (Izw. Ak. N. 1936, 255—271).

Podkreślenie satyrycznego talentu Dobrolubowa w jego parodiach politycznych.
Z. B.-S.

Neizvestnaja STAT'JA Dobroljubova. (Izw. Ak. N. 1936, 273—327).

Jest to artykuł znaleziony w archiwum P. A. Pletnewa pt „O Virgilievoj Ėneide v russkom perevode Šerševiča; sravnenie s podlinnikom perevoda pervoj knigi“ z uwagami A. Bołdyrewa, a szczegółową analizą Dobrolubowa.
Z. B.-S.

ZDOBNOV, N. V.: Dobroljubov i bibliografija. (Izw. Ak. N. 1936, 329—343).

Na podstawie analizy bibliograficznych prac Dobrolubowa autor wykazuje, że za zadanie bibliografii uważał on nie samo wyliczenie szczegółów lecz krytyczne wnioski oparte na skrupulatnej analizie.
Z. B.-S.

KIRPOCIN, V.: Vjaliki krytyk i publicyst. [Da stahoddzia z dnia naradžeńnia N. A. Dabraljubava]. (Poł. Rév. 2. 1936, 159—162).

Krótki przegląd dorobku wielkiego krytyka N. A. Dobrolubowa z uwzględnieniem danych biograficznych.
J. Ch.

JELAČIĆ, A.: Veliki majstori ruske književne kritike i socijalne mysli. A. A. Grigorjev. (1822 - 1864). (Ruski Archiv, 1934, 36/37, 193—210).

Próba charakterystyki poglądów Grigoriewa, jednego z najoryginalniejszych rosyjskich krytyków literackich połowy XIX w. Współczesną sobie krytykę literacką dzielił on na *estetyczną*, *teoretyczną* (Czernyszewski, Dobrolubow, Pisariew), *historyczną* (Bieliński) i *organiczną*. Za reprezentanta ostatniego kierunku uważał siebie. Zdefiniowanie istoty krytyki „organicznej“ jest trudne ze względu na częste sprzeczności i niejasności Grigoriewa. Autor podkreśla więc tylko jego na-

stępujące charakterystyczne poglądy: 1) sztuka jest artystycznym wyrazem prawdy życia i na tym opiera się jej moralność i obiektywność, 2) dzieło artysty ma być owocem prawdziwego natchnienia, szczerego i głębokiego przeżycia duchowego, 3) w twórczości literackiej ważne jest nade wszystko piętno narodowe. W zakończeniu poglądy Grigoriewa na twórczość Gogola, Lermontowa, Puszkina, Turgeniewa i innych. *St. St.*

JELAČIĆ, A.: Veliki majstori ruske književne kritike i socijalne myśli XIX stoleća. D. I. Pisarev (1840—1868). (Ruski Archiv, 1934, 28/29, 161—183).

Artykuł przedstawia poglądy wybitnego krytyka rosyjskiego D. I. Pisariewa na sztukę i twórczość wielu poetów i pisarzy rosyjskich pierwszej połowy XIX w. Pisariew stał na stanowisku, że sprawdzianem wartości utworu jest jedynie impresja osobista krytyka. Poza tym utwór literacki oceniał nie na podstawie jego wartości estetycznej, formalnej, lecz jedynie jako dokument epoki oraz wyraz moralnego i socjalnego stanu społeczeństwa. Dlatego też utwór bez głębszych myśli nie poświęcony potrzebom społecznym uważał za „igraszkę" bez znaczenia. Reprezentował więc socjologiczny kierunek krytyki, chociaż sam określał go jako realistyczny. *St. St.*

GOLUB, I.: M. E. Saltikov-Ščedrin — veliki ruski satiričar. (Ruski Archiv. 30/31, 1935, 213—132).

Szereg luźnych uwag o twórczości tego autora i jego poglądach. Sądy o nim współczesnych i krytyków sowieckich. *St. St.*

TARANOVSKI, K. T.: Jedna Srpkinja — velika ljubav ruskog pesnika Feta. (Letopis Matice Srpske, 1934, knjiga 340, sveska 1, 100—103).

Opierając się na pracy G. L. M. Suchotina („Fet i Jelena Lazarić") opisuje autor dzieje miłości poety rosyjskiego do Serbki Jeleny Lazarić, która wywarła pewien wpływ na niektóre jego poezje. *St. St.*

JELAČIĆ, A.: Veliki majstori ruske književne kritike i socijalne mysli XIX stoleća. N. K. Michajlovski (1842—1904). (Ruski Archiv 30/31. 1935, 122—144).

Szczegółowa charakterystyka twórczości Michajłowskiego, rosyjskiego myśliciela i krytyka literackiego. Zalicza go autor do krytyków socjalno-etycznych, a za najbardziej charakterystyczną cechę jego poglądów, uważa dążenie do postępu, oryginalnie przez pisarza pojętego. Poglądy filozoficzne potraktowane szerzej niż krytyczno-literackie. *St. St.*

GIUSTI, W.: A proposito dei „Demoni" di Dostoievskij. (Eur. Or. 1934, 347—352).

O elementach historycznych w „Biesach"; charakterystyka filozoficznych poglądów Dostojewskiego. *J. S.*

GIUSTI, W.: F. M. Dostoievskij e il „circolo" di Petraševskij. (Eur. Or. 14. 1934, 239–245).

Charakterystyka Pietraszewskiego na podstawie wzmianek o nim Wiesiełowskiego, Herzena i Bakunina. Dostojewski należał do kółka Pietraszewskiego, ale ujmował panujące tam teorie nie tyle jako myśliciel, ile jako artysta. *J. S.*

SOLENIŠČEV-KUTUZOV, I.: Dostoevski i Vjačeslav Ivanov. (Srpski književni Glasnik, 1935. 46, Nr. 2, 100—109).

Szczegółowe zreferowanie poglądów W. Iwanowa na twórczość Dostojewskiego, wyrażonych w jego „Dostojewskij — Tragödie — Mythos — Mystik", Tübingen 1932. *St. St.*

JELAČIĆ, E.: Dostojevski i španski dogodjai. (Srbski Književni Glasnik, 1936, 49. Nr. 8, 603—606).

Omówienie pism i poglądów Dostojewskiego na współczesne mu wypadki polityczne w Hiszpanii w r. 1873 (dyktatura Kostelara). *St. St.*

MANNING, C.: Hawthorne and Dostoyevsky. (Slav. Rev. 14. 1935—1936, 415—424).

Zdaniem autora więzią łączącą obu pisarzy jest idea przewodnia ich twórczości, a mianowicie: zrozumienie serca ludzkiego i sądzenie go na podstawie intencyj, nie zaś czynów. Pogląd ten uzasadnia autor przez porównanie postaci bohaterów obu pisarzy. *Z. B.-S.*

MANNING, C.: Problema „Idiota" Dostoevskogo. (Slavia 14. 1935—1936, 97—107).

Próba rozwiązania dwóch „trójkątów": ks. Myszkin, Rogożyn, Nastasja Filipowna oraz ks. Myszkin, Agłaja, Nastasja Filipowna. Myszkin jest uosobieniem dobra, pierwiastka anielskiego, Rogożyn — jego przeciwieństwa. Myszkin kocha jednocześnie Agłaję i Nastasję Filippownę, a nie może zdecydować się na wybór z powodu braku pewnych kryteriów. Słowa Myszkina o niezdolności kochania kobiety są nieścisłością autora wynikającą z pośpiesznego pisania, co utrudnia zrozumienie „Idioty". *Z. B.-S.*

PIKSANOV, N.: Dostoevskij i fol'klor. (Sovet. Etnog. 1934. 1—2, 152–180).

Na podstawie danych biograficznych i licznych przykładów zaczerpniętych z dzieł Dostojewskiego („Zapiski iz Mertvago Doma" i „Dnevnik Pisatelja") autor dowodzi, że był on bardzo bliski ludowi. Po artykule zamieszczony jest dodatek, zawierający 486 przysłów i wyrazów ludowych zebranych przez Dostojewskiego w katordze, a tylko częściowo wykorzystanych w „Zapiskach iz Mertvago Doma". *Z. B.-S.*

ŽUKOV, E.: Dostoevski za ruletom. (Srpski književni Glasnik, 1934, 42. Nr. 7, 556—560).

Zwrócenie uwagi na związek noweli Dostojewskiego „Igrok" z obserwowaniem przez pisarza gry w ruletkę w Badenie oraz z jego niejednokrotnym w niej udziałem. Prócz tego kilka szczegółów biograficznych z pobytu Dostojewskiego zagranicą. *St. St.*

LJACKI, E.: Lav Tolstoj. Povodom 25-godišnjice od dana smrti. 1828—1910. (Srpski Književni Glasnik, 1935, 46. Nr. 5, 363—367).

Syntetyczny zarys całokształtu twórczości pisarza. *St. St.*

SPEKTORSKI, E.: Tolstoj kao umetnik i moralist. (Srpski Književni Glasnik, 1935, 46. Nr. 7, 516—523).

Autor podkreśla prawdę jako motyw dominujący zarówno w twórczości, jak też w poglądach filozoficznych i życiu Tołstoja. Z tego też powodu przyznaje mu pierwsze miejsce wśród takich realistów rosyjskich, jak Turgeniew i Dostojewski. Za drugą, nie mniej ważną właściwość pisarza uważa prostotę daleką zarówno od wyszukaności i precyzyjności Turgeniewa, jak też od chaotyczności i efektowności Dostojewskiego. *St. St.*

ATANASIEVIĆ, K.: Tolstoj — mislilac i etičar. (Srpski Književni Glasnik, 1935, 46. Nr. 8, 602—607).

Popularne omówienie poglądów filozoficznych i etycznych Tołstoja. *St. St.*

DABRYNIN, M. K.: Leŭ Nikalajevič Tolstoj. (Lit. i mast. Nr. 62, 1935, 3).

Autor podaje poglądy Lenina i Plechanowa na twórczość Lwa Tołstoja podkreślając w nich podobieństwa. *J. Ch.*

DOKS, G.: Četyre pis'ma L'va Tolstogo. (Slavia 14. 1935/1936, 166—169).

3 listy Tołstoja do Isławina i 1 do L. A. Bers, teściowej pisarza, zaopatrzone uwagami G. Doksa. *Z. B.-S.*

JEFIMAŬ, N.: Ėstetyka L. N. Talstoha. (Lit. i mast. Nr. 63, 1935, 3).

Autor mówi o stosunku L. N. Tołstoja do sztuki i o jego poglądach estetycznych. Porusza sprawę niezbyt trafnego proroctwa Tołstoja, dotyczącego zrozumienia sztuki przez masę robotniczą, której Tołstoj nie rozumiał jednak dobrze. *J. Ch.*

LAPŠIN, I.: Komičeskoe v proizvedenijach L. N. Tolstogo. (Zapiski russkago naučnago Instituta v Bělgradě, 1935, 11, 73--91).

Autor stwierdza, że komizm i humor Tołstoja mają przeważnie charakter łagodny, czasami z odcieniem rzewności, że nie posługuje się on sarkazmem, ciętą i złośliwą satyrą a nawet ironią. Przy tym humor pisarza odnosi się do świata włościańskiego i robotniczego. W zakończeniu omówienie wszystkich rodzajów komizmu Tołstoja. *St. St.*

LJACKI, E.: Dva sveta u Tolstojevim umetničkim postupcima („Vaskrsenje"). Ruski Archiv, 1934, 36/37, 53—74).

Dotychczasowa krytyka literacka nie oceniła właściwie „Voskresenia" Tołstoja, zwracając uwagę na elementy polemiczne a nie literackie dzieła. Autor roz-

patruje „Voskresenie" z punktu widzenia literackiego, wyróżniając w jego tematyce dwa wątki: psychologiczny (z motywem moralnego upadku i zobojętnienia na krzywdę) i socjalny (myśli i poglądy o środowisku, w którym odbywa się rozwój psychologicznego motywu). Artystyczne ujęcie tych obu motywów jest różne: pierwszy to artystyczna metamorfoza zbrodni i odrodzenia się („Voskresenie"), drugi zaś to myśl filozoficzna i pojęcia naukowe. Uwzględniając ten podział autor analizuje styl powieści, podkreślając jego jasność, prostotę, właściwą Tołstojowi drobiazgowość opisu itp.

Dwuwarstwowość dzieła podkreśla jeszcze wyraźniej przeciwstawienie 2 światów (świata silnych i panujących oraz uciskanych i sądzonych), a zwłaszcza 2 stylów najzupełniej odrębnych, jakiemi są one kreślone. *St. St.*

LJACKIJ, E.: Tolstoj i priroda. (Ruski Archiv, 1934, 38/39, 14—31, 1935, 30/31, 40—61).

Starając się ustalić rolę artystyczną przyrody w powieściach Tołstoja autor stwierdza, że traktował ją pisarz dwojako: 1) jako przedmiot bezpośrednich lirycznych apercepcyj pobudzających natchnienie, 2) jako środek, wyrażający najgłębsze odruchy twórczej myśli i woli. Pierwszy sposób poetyckiego ustosunkowania się do przyrody został w artykule potraktowany dość pobieżnie, a niemal wyłącznie poświęcano uwagę przyrodzie, jako psychologicznemu odpowiednikowi akcji, nastrojów i przeżyć bohaterów, czy też symbolowi pewnych myśli i uczuć. Ujęcie tematu chaotyczne, brak syntetycznych wniosków. *St. St.*

PREGERÓWNA, J.: Sądy Tołstoja o Puszkinie. Na marginesie estetyki Tołstoja. (Przeg. Wsp. 14—54, 1935, 194--120)

Autorka podkreśla zmienność ustosunkowania się Tołstoja do Puszkina. W okresie młodzieńczym uważa on powieści Puszkina za „gołe", gdyż puszkinowski realizm bierze za ubóstwo. Od r. 1857 następuje przełom: rozczytywanie się i entuzjastyczna aprobata artyzmu Puszkina. Po skrystalizowaniu się zaś poglądów znowu stosunek negatywny, jako do twórcy o najzupełniej odmiennych zasadach estetycznych. *Z.B.-S.*

SLONJIM, M.: Kako je živeo Tolstoj. Prema novoj ili neobljavljenoj gradji. (Ruski Archiv, 1936, 36/37, 11—21).

Opierając się na nowych przeważnie nie ogłoszonych materiałach, autor podaje szereg charakterystycznych szczegółów i epizodów z prywatnego życia Tołstoja w okresie 1880—1910. *St. St.*

SLONJIM, M.: Krajcerova Sonata. Iz istorije Tolstojevog života i stvaranja. (Ruski Archiv. 1936, 36/37, 33—52).

Szereg szczegółów autobiograficznych, dotyczących genezy „Sonaty Krajcerowskiej". Uwzględniono przy tym stosunek Tołstoja do muzyki, okoliczności, które nasuwały mu pomysł, poglądy powieściopisarza na życie seksualne i rolę kobiety, wreszcie charakterystyczne momenty pożycia małżeńskiego Tołstoja. Podkreślono związek „Sonaty" z innymi utworami, przeważnie nie wykończonymi. Uwzględniono też sądy współczesnych. *St. St.*

VOL'FSON, S. J.: Leŭ Talstoj. (Lit. i mast. Nr. 64, 1935, 3).

Na podstawie dzieł Tołstoja autor stwierdza rewolucyjność jego poglądów i wrogi stosunek do rządu carskiego. *J. Ch.*

VOL'FSON, S. J.: Leŭ Talstoj. (Pol. Rév. 12. 1935, 116—139).

Próba oceny twórczości Tołstoja z okazji 25-lecia jego śmierci. *J. Ch.*

BJALYJ, G. A.: Problema obščestvennogo pessimizma v tvorčestve V. M. Garšina. (Izv. Ak. N. 1935, 813—846, 1003—1038.

Pesymizm Garszyna jest odbiciem nastrojów inteligencji XIX w. przy „reżimie" carskim. Podkreśla on w inteligencji renegatyzm czy obojętność wobec zła przy poczciwości i słabości moralnej, uniemożliwiającej czyn. Jedynym wyjściem ma być samobójstwo, jako bierny protest. Pociąga Garszyna zapał i poświęcenie rewolucjonistów a nie walka. Krytyka radykalna zrozumiała pesymizm Garszyna, jako środek walki z politycznym ustrojem Rosji; prawicowa—jako usprawiedliwienie bierności i wyrzeczenia się walki; liberalna zaś krytyka uważała, iż pesymizm jego jest nie uzasadniony, a więc szkodliwy. Autor uważa go za wyraziciela ideologii drobnej burżuazji, obudzonej do walki z caratem, lecz za słabej do jej zrealizowania. *Z. B.-S.*

NADSON: The Poet of Despairing Hope. (Sl. Rev. 15. 2936—1937, 680—687).

Życiorys i charakterystyka twórczości Nadsona, przekład kilku wierszy na język angielski. Zdaniem autora żaden poeta rosyjski nie potrafił tak świetnie ująć w poezji uczuć człowieka, jako nieszczęśliwej ofiary społeczeństwa i przyrody. Poezje Nadsona to echo jego życia pozbawionego radości. *Z. B.-S.*

BOGOSLOVSKIJ, N.: Čechov o literature. (Liter. Kut. 1936, 3, 200—213).

Stwierdzając, że poglądy literackie pisarzy są naogół mało znane, na podstawie artykułów i listów Czechowa, autor odwarza jego stosunek do literatury. Jako „swobodny artysta" występuje Czechow przeciwko wszelkiej tendencji w literaturze. Uważając się za ignoranta w dziedzinie poezji, nie zabiera głosu w sprawie wierszy; od prozy natomiast żąda: żywości, akcji, lakoniczności opisów i stylu, nowości stylu, unikania szablonu i utartych chwytów. *M. Ż.*

JEFIMAŬ, N.: Anton Paŭlavič Čechaŭ. (Lit. i mast. Nr. 7, 1935, 2).

Po ogólnej charakterystyce epoki A. Czechowa, autor przechodzi do przeglądu jego twórczości. Omawia znaczenie Czechowa dla Sowietów. *J. Ch.*

LITVINAŬ, J.: Čechaŭ i naša ėpocha. (Lit. i mast. Nr. 7, 1935, 3).

Omówienie znaczenia Czechowa jako pisarza, charakterystyka jego twórczości dramatycznej i podkreślenie najbardziej specyficznych cech „czechowskiego" ujęcia rzeczywistości. *J. Ch.*

SEMPER, J.: Andrei Belõi. (Looming 1934. 327—335).

Z powodu śmierci A. Białego osobiste wspomnienia o nim i przegląd jego twórczości. *O. L.*

GOLENIŠČEV-KUTUZOV, I.: Nikola Gumiljov. (Srpski Književni Glasnik, 1936, 48, Nr 6. 438—446).

Omówienie twórczości M. Gumilowa, który w 36 roku życia został rozstrzelany przez bolszewików (1921 r.). Jest on ciekawy nie tylko ze względu na egzotyczną tematykę, lecz przede wszystkim jako jeden z najwybitniejszych poetów przedrewolucyjnej Rosji. Wpływ jego poezji na emigracji, a nawet w Sowietach, można porównać z wpływem A. Błoka. Jakkolwiek w pierwszych utworach ulegał technice poetyckiej modernistów, był jednak przeciwnikiem tego kierunku, zwalczając również symbolizm w literaturze. Ze względu na obrazowość jego twórczości, porównuje go autor z parnasistami francuskimi. *St. St.*

Vladimir Majakovskij.: (Literaturnyj Kritik 1936, 4, 3—18, 113—146, 244—264).

Szósta rocznica śmierci Majakowskiego, wywołała szereg artykułów w powyższym czasopiśmie. E. Usiewicz w art.: *Vladimir Majakovskij* (3—18) ustala etapy, przez jakie przechodził Majakowski w swej wytężonej pracy artystycznej, zanim się stał prawdziwym poetą „proletariackim“, związanym twórczością z masami nowego społeczeństwa. Artykuł O. Brika: *Majakovskij—redaktor i organizator* (113—146) charakteryzuje rozwój teoretyczno-artystycznej postawy Majakowskiego oraz jego działalności organizacyjnej najpierw w „Gazecie futurystów“, w „Iskusstve Kommuny“, potem w „Lef'e“, „Novym Lef'e“, wreszcie w „Ref'e“ i w innych wydawnictwach. Na zakończenie L. Poljak i N. Reformatskaja: *Is bibliografii kritičeskoj literatury o Majakovskom* (1918—1936) oraz V. Tremin: *Majakovskij v perevodach* zestawiają najważniejsze dane bibliograficzne dotyczące twórczości tego poety. *M. Ż.*

MIKULIČ, B.: Na ŭveś holas. [Pra V. Majakoŭskaha]. (Lit. i mast. Nr. 21, 1934, 1).

Krótki przegląd krytyczny twórczości W. Majakowskiego. Autor podkreśla znaczenie jego poezji w literaturze sowieckiej. *J. Ch.*

KRASNEŬSKI, H.: Talenaviciejšy paėt našaj ėpochi [Da 6-hoddzia z dnia śmerci V. V. Majakoŭskaha]. (Pol. Rėv. 5. 1936, 151—170).

Omówienie ewolucji talentu i krótka charakterystyka twórczości poety rewolucji, W. W. Majakowskiego. *J. Ch.*

MIKULIČ, B.: Majakoŭski. (Lit. i mast. Nr. 26, 1936, 2—3).

Analiza twórczości Majakowskiego z podkreśleniem jej znaczenia w walce z wrogami proletariatu. *J. Ch.*

ŠARACHOŬSKI, J.: Lepšy paėt soveckaj epochi. (Lit. i mast. Nr. 69. 1935, 2).

Krótka charakterystyka twórczości W. Majakowskiego z podkreśleniem jego znaczenia w poezji budownictwa socjalistycznego. *J. Ch.*

VYŠESLAŬCAŬ, S.: Pra paėmu Majakoŭskaha „V. I, Lenin". (Lit. i mast. Nr. 8, 1936. 3).

Geneza i ocena poematu Majakowskiego pt. „V. I. Lenin" z wyróżnieniem go z pośród dużej ilości utworów socjalistycznych. Autor podkreśla te cechy poematu, które nadają mu charakter dokumentu pierwszego zwycięstwa proletariatu. *J. Ch.*

ZAMOCIN, I.: Pamjaci A. V. Lunačarskaha. (Lit. i mast. Nr. 4, 1934, 3).

Na wstępie autor omawia niektóre momenty z życia Łunaczarskiego, po czym przechodzi do krótkiego przeglądu jego dzieł naukowych oraz utworów literackich. *J. Ch.*

DOBRYNIN, M.: A. V. Lunačarski i historia ruskaj litaratury. (Lit. i mast. Nr. 54, 1935, 2, Nr. 55, 1935, 2—3, Nr. 56, 1935, 2).

Omówienie twórczości krytycznej A. Łunaczarskiego, zaliczonego do grona najwybitniejszych ludzi Sowietów. Autor podkreśla, że Łunaczarski zawsze dążył do zastosowania doktryny Lenina w krytyce literackiej. Dla uzasadnienia słuszności krytyki Łunaczarskiego autor wymienia jego poglądy na twórczość A. S. Gribojedowa, A. S. Puszkina, N. W. Gogola, N. A. Niekrasowa i in. *J. Ch.*

ZAMOCIN, I.: Dramaturhičnaja spadčyna ruskaj klasičnaj litaratury. (Lit. i mast. Nr. 21. 1934, 4).

Krótki przegląd krytyczny twórczości dramatycznej Gorkiego, Sierafimowicza i Łunaczarskiego. Autor podkreśla walory twórczości tych dramaturgów, godne naśladowania przez młodych dramaturgów sowieckich. *J. Ch.*

SLONJIM, M.: Život Maksima Gorkog. (Rus. Arch. 1936, 38/39, 32—52).

Zwięzła biografia Gorkiego z podkreśleniem momentów psychologicznych w życiu pisarza, ewolucyj jego myśli i poglądów, jako też szczegółów autobiograficznych jego twórczości. *St. St.*

SEKULIĆ, I.: Povodom smrti Maksima Gorkoga. (Letopis Matice Srpske, 1936, Knjiga 346, 1, 98—102).

W twórczości literackiej Gorkiego dadzą się rozróżnić dwa okresy: 1) przedwojenny i emigracyjny, kiedy pisząc bez przymusu, był natchnionym ideologiem rewolucji, 2) od czasu powrotu do Rosji Sowieckiej z charakterystycznym upadkiem talentu, kiedy Gorkij staje się jedynie pisarzem partyjnym. *St. St.*

DOBRYNIN, M.: Vjaliki mastak proletaryjata. (Lit. i mast. Nr. 39. 1936, 2).

Omówienie stosunku Gorkiego do poezji i jego chwytów odtwarzania idei rewolucyjnej. W zakończeniu wymienione utwory Gorkiego posiadające największą wartość w literaturze proletariatu. *J. Ch.*

DYMŠIC, A.: M. G o r k i j o n a r o d n o s t i l i t e r a t u r y. (Literaturnyj Sovremennik 1936, Nr 11, 138—146).

Autor stara się ująć sądy Gorkiego o literaturze ludowej. Za zasadnicze rysy takiej literatury, uważa Gorkij prostotę, przystępność, naturalność, niewymyślność itp. Równocześnie jednak pisarz wzywa do unikania wulgarności i sztucznej prostoty. Duże znaczenie w rozbudowie literatury ludowej przypisuje Gorkij folklorowi, z którego pisarz może się uczyć ludowych pojęć i języka. Twórczość Gorkiego uważa autor za otworzenie drogi literaturze ludowej. *M. Ż.*

GOFMAN, V.: G o r k i j v b o r' b e z a j a z y k. (Literaturnyj Sovremennik 1936, Nr 9, 158—168).

Za jedną z naczelnych zasług Gorkiego uważa autor walkę o język literacki, który zdaniem jego powinien powstać ze skojarzenia istniejącego języka literackiego z żywym językiem społeczeństwa. Rodzaj języka ściśle uzależnia Gorkij od środowiska, a nawet światopoglądu ludzi mówiących. Od języka literackiego wymaga Gorkij dokładności, wyrazistości i jaskrawości. *M. Ż.*

MAJZEL, M.: G o r k i j i s o v e t s k a j a l i t e r a t u r a. (Liter. Sovrem. 1936, Nr 8, 20—36).

Artykuł z okazji śmierci A. M. Gorkiego. Autor podkreśla niezależność myśli poety, który służąc ludowi nie poniżył się nigdy do schlebiania mu, a surowo i jasno oceniał zachodzące zdarzenia i ludzi. Jako zasługę i wartość poety podkreślono: walkę o stworzenie odpowiedniego środowiska literackiego w celu wychowania młodych pisarzy, wyrozumiałość i serdeczność w stosunku do autorów początkujących, wnikliwość, umiar i szerokie perspektywy w działalności krytyczno-literackiej, a przede wszystkim miłość i potrzebę pracy, pobudzającą go do wyjątkowej aktywności na polu literackim i ogólno-kulturalnym. *M. Ż.*

RONZENTAL', M.: V e l i k o e n a s l e d s t v o G o r' k o g o. (Liter. Krit. 1936, Nr 8, 3—13).

W przekonaniu, że rozwój i postęp literatury sowieckiej zależy od przyswojenia sobie całej spuścizny literackiej Gorkiego, autor dowodzi, że podstawową wartością tego pisarza było zapoczątkowanie nowego kierunku i stylu literackiego, który nosi nazwę realizmu socjalistycznego i który stać się powinien programowym stylem literatury sowieckiej i każdej tzw. literatury proletariackiej.
M. Ż.

SLAVIK, J.: M a x i m G o r k i j a r u s k á r e v o l u c e. (Slov. Př. 28. 1936, 221—229).

Autor zarzuca Gorkiemu przyjęcie zasady „cel uświęca środki" i nawoływanie do metod gwałtu, jako niezgodnych z walką o nowe życie społeczne.
Z. B.-S.

VELIKOE NASLEDSTVO A. M. GOR'KOGO. (Liter. Krit. 1936, 9, 13—54).

1. Georg Lukacz: *„Čelovečeskaja komedija v predrevoljucionnoj Rossii* (13—35). Cała twórczość Maksyma Gorkiego, ze względu na głęboką wzajemną zależność społeczną i historyczną stanowi zwarty cykl: „komedię ludzką" przedrewolucyjnej Rosji. Cykl ten spaja oczywiście więź tylko wewnętrzna. W utworach

Gorkiego Rosja przedrewolucyjna odtworzona jest bardzo wyraziście, wewnętrzne procesy rzeczywistości pokazane są pośrednio na tle brudnej i szarej codzienności. Charakterystyczne dla Gorkiego jest ujęcie przeszłości nie z punktu widzenia kronikarza czy socjologa, lecz walczącego humanisty, nienawidzącego wszelkiej apatii. Jako wielki krzewiciel humanizmu nawiązuje Gorkij do dziedzictwa wielkich klasyków (Puszkin, Tołstoj czy Czechow), krytyków drugiej połowy XIX wieku (Bieliński, Czernyszewski, Dobrolubow). Za najbardziej znamienne cechy Gorkiego uważa autor nienasycony głód życia i zupełny brak schematyzacji rzeczywistości.

2. Frid Ja.: *„Klim Samgin" na fone zapadnoj literatury* (36—54). Zestawienie „Źizni Klima Samgina" Gorkiego z wychowaniem uczuć Flauberta z podkreśleniem analogij w typie bohaterów (Klim Samgin i Fryderyk Moreau) i w stosunku do materiału historyczno-społecznego, a bardzo istotnych różnic w technice pisarskiej.

M. Ż.

BRANŠTEJN, J.: Pamjaci Furmanova. (Pol. Rèv. 4. 1936, 155—162).

Autor omawia znaczenie D. Furmanowa w literaturze rosyjskiej oraz podaje krótką charakterystykę jego powieści pt. „Čapajev" i „Mjatež". *J. Ch.*

STRUVE, G.: Književnost u Savremenoj Rusii. (Srpski Književni Glasnik 1935, 46. Nr 8, 621—629, 1936, Nr 1, 42—47).

Syntetyczne omówienie literackiego dorobku Rosji Sowieckiej z uwydatnieniem jego związku i ścisłej zależności od aktualnych problemów politycznych i społecznych. *St. St.*

SLONJIM, M.: Novi putevi sovetske književnosti. (Ruski Archiv 1935, 30/31, 84—103).

Obszerne i zajmujące omówienie wszechsowieckiego kongresu poetów i pisarzy, odbytego w Moskwie w sierpniu i wrześniu 1935 r., oraz ciekawe uwagi o najnowszych kierunkach i tendencjach literackich w SSSR, które były przedmiotem obrad kongresu. *St. St.*

HUTEL, ED.: Tãnapãeva Nõukogude Vene romaan. (Looming 1934, 570—578).

O powieści współczesnej Rosji Sowieckiej, a zwłaszcza o utworach: M. Gorkiego (Klim Samgin), M. Szołochowa (Podnjataja celina), Panferowa (Bruski), F. Gładkowa (Energija), W. Katajewa (Vremja, vpered!), L. Leonowa (Barsuki), Nowikow-Priboja (Čušima i Begstvo), A. Tołstoja (Petr I). *O. L.*

RAUDSEPP, H.: Positiivs kangelase probleem Vene lavakirjanduses. (Looming 1935, 682—687).

Z zagadnienia tzw. pozytywnych bohaterów w sowieckiej literaturze dramatycznej. *O. L.*

HORKI, A. M.: Ab sovecka j litaratury. (Lit. i mast. Nr 45, 1934, 1—3).

Na wstępie autor mówi o źródłach i podstawach literatury począwszy od czasów greckich. Poczem charakteryzuje twórczość literacką pisarzy burżuazyjnych

podkreślając w niej brak zdrowej myśli przewodniej. W przeglądzie literatury sowieckiej podnosi „wysoką wartość utworów budownictwa socjalistycznego“, nie pomijając ich braków. W końcu kilka uwag o wartości i zdobyczach twórczości socjalistycznej. *J. Ch.*

BUCHARIN, N.: Paėzija, paėtyka i zadačy paėtyčnaj tworčaści ŭ SSSR. (Lit. i mast. Nr 48, 1934, 2. Nr 49, 1934, 2).

Na początku autor mówi o znaczeniu poezji w życiu społecznym. Następnie kilka uwag poświęca technice twórczości poetyckiej, poczem następuje przegląd twórczości poetów i pisarzy rosyjskich: A Błoka, S. Jesienina, V. Brusowa, D. Biednego, M. Swietłowa, Żarowa, Utkina, Uszakowa, B. Karniłowa, B. Pasternaka, N. Tichanowa, I. Silwińskiego i N. Asiejewa. W końcu autor porusza sprawę przyszłych zadań poezji sowieckiej. *J. Ch.*

SURKOŬ, A.: Soweckaja pаėzija RSFSR. [Daklad na III plenume SSP. SSSP.]. (Pol. Rėv. 1936, 120 — 137).

Na wstępie rzut oka na dorobek i warunki rozwoju literatury narodów R.S. F.S.R., poczem charakterystyka twórczości S. Majakowskiego. Następnie omówienie sprawy wyboru i opracowania tematów oraz nawoływanie poetów do opracowywania tematów z życia niesowieckiego z wprowadzeniem do nich idei socjalistycznej. W zakończeniu omówienie braków z dziedziny krytyki. *J. Ch.*

SURKOU: Pra soweckuju paėziju. [Daklad na III plenume praŭlennia sajuza soveckich piśmennikaŭ SSSR. (Lit. i mast. 1936, Nr 13. 2 — 3).

Po wzmiance o warunkach pracy poetów Rosji sowieckiej autor mówi o poezji, odtwarzającej epokę rewolucyjną. Za wzór podaje twórczość Majakowskiego. Następnie mówi o znaczeniu poezji O. Biednego, N. Asiejewa, I. Siewilskiego, B. Pasternaka, W. Łukańskiego i in., o zadaniach poezji wobec państwa sowieckiego i wreszcie wspomina o wychowaniu młodych sił poetyckich w ideologii socjalistycznego patriotyzmu. *J. Ch.*

CHVEDAROVIČ, M.: Avalodvać kulturaj. (Lit. i mast. Nr 32. 1936, 3).

Przegląd twórczości młodych rosyjskich poetów: Rasienkowa, Masiulewicza, Ostrowcewa, Biernatowicza, Makarewicza i Bubnowskiego z wykazaniem największych usterek ich poezyj. *J. Ch.*

KIRPOCIN, V.: Dramaturhija vjalikaha dziejańnia. (Lit. i mast. Nr 49, 1934, 4).

ADSON, A.: Uhe võistluse tulemusist (Looming 1936, 556 — 562).

O sowieckich utworach dramatycznych nagrodzonych w 1934 r. (A. Korniczuka, W. Kirszona, I. Kaczergi, M. Dżanana i B. Romaszowa). *O. L.*

LANDOLFI, T.: Contributi ad uno studio della poesia di Anna Ahmatova. (Eur. Or. 14. 1934, 170—183).

Ogólnikowa charakterystyka twórczości Achmatowej. Istotne cechy jej poezji to: obiektywizacja uczucia (autorka nie mówi o swych uczuciach, lecz o odbiciu tych uczuć w świecie zewnętrznym) dobór słownika poetyckiego: muzykalność wiersza. Na str. 179—183 Nota bio-bibliografica. *J. S.*

ŠAJKOVIĆ, I.: Nekoliko reči o Baljmontu. (Letopis Matice Srpske 1934, kniga 339 sveska 1, 103—110).

Ogólna charakterystyka dorobku poetyckiego K. Balmonta ze szczególnym zwróceniem uwagi na: 1. zagadnienie symbolizmu i dekadentyzmu w twórczości poety, 2. głębokość i szczerość jego liryzmu oraz 3. szeroki zasiąg tematyki. W końcu obszerna wzmianka o licznych tłumaczeniach Balmonta z obcych języków, przede wszystkim z języków słowiańskich. *St. St.*

KIRPOTIN, V.: Dem'jan Bednyj. (K 25-letiju bol'ševistskoj literaturnoj dejatel'nosti). (Liter. Krit. 1936, kn. 6, 188—204).

W jubileuszowym artykule ku czci D. Biednego krytyk omawia działalność polityczną i twórczość literacką poety, a także sylwetkę duchową tego rewolucjonisty i bojownika socjalizmu. W poezji jego widzi autor konsekwentne odbicie jego sylwetki ideologicznej. *M. Ż.*

KIRPOCIN, V.: Narodnaść paėzii Dzjamjana Bednaha. (Pol. Rėv. 5. 1936, 147—150).

Krótka charakterystyka twórczości D. Biednego z podkreśleniem ścisłej łączności z życiem chłopa i robotnika, jako cechy najcharakteryczniejszej twórczości. *J. Ch.*

LUTHER, A.: Iwan Bunin, der Nobelpreisträger. (Ost. Eur. 1933—34, 233—238)

Omówienie twórczości I. Bunina, jako malarza przedwojennej Rosji. Podkreślenie analogij z Turgeniewem oraz wielkiej zdolności przetwarzanie myśli w nastroje i ścisłości w kreśleniu charakterów. *Z. B.-S.*

BRANŠTEJN, J.: Ėrenburh, ŭ pošukach stylja. (Lit. i mast. Nr 62, 1934, 3)

Krytyczny przegląd powieści I. Erenburga pt. „Dzień drugi". Autor zwraca uwagę na nowy styl tej powieści oraz na umiejętne wykorzystywanie kontrastów dla zwiększenia efektów kompozycyjnych. *J. Ch.*

BEKER, M.: Mužnaje ščyraje slova. (Lit. mast. Nr 46, 1935, 3).

Omówienie głównych motywów poezji rosyjskiego poety M. Gołodnego. Autor zwraca uwagę przede wszystkim na treść. W końcu artykulu wspomina o niedbałej formie utworów. *J. Ch.*

HOSTOWSKÝ, J.: Dílo D. S. Merežkovského. (Slov. Př. 1936, 345—349).

Przegląd twórczości Mereżkowskiego z powodu 70 rocznicy urodzin. *Z. B.-S.*

HUBEL, ED.: Boris Pilnjak (Looming 1934, 650—652).

Pobieżne uwagi o tłumaczeniu noweli Pilniaka Grego-Tramontan. *O. L.*

GORLIN, M.: Alexej Remizov. (Ost-Eur. 9. 1933—1934, 333—343).

Podkreślenie w twórczości Remizowa zainteresowania przeszłością i przyszłością i mistrzostwa języka (świeżość, oryginalność). Porównanie jego języka ludowego z językiem Gogola, Tołstoja i Dostojewskiego. Zaznaczenia analogij z Dostojewskim w ujęciu cierpienia, z tą różnicą, że Remizow pomija zagadnienia filozoficzne. *Z. B.-S.*

STRUVE, G.: Current Russian Literature. II: Vladimir Sirin. (Slav. Rev. 12, 1933—1934, 436—444).

Za najwybitniejszego pisarza emigracji rosyjskiej uważa autor Sirina, którego twórczość cechuje nadzwyczajna architektonika, wyjątkowa troska o formę, niezwykła akcja, zawsze nieoczekiwane rozwiązanie. Styl Sirina przypomina prozę Puszkina i Lermontowa. Sirina nie interesują zagadnienia społeczne, jest on tylko obserwatorem życia.

Toż. III: Constantine Fedin (13, 1934—1935, 177—189).

Znaczny wpływ na twórczość Fedina wywarli Bunin i Czechow. Tematem podstawowym dzieł Fedina jest walka rewolucjonistów z psychologią przedrewolucyjną, oraz tragedia inteligencji, załamującej się przy nowych warunkach życia.

Toż. New Novels of Fedin and Leonov (15, 1936—1937, 692—697).

Najnowsze dzieła Leonowa i Fedina są mniej wartościowe pod wzgledem artystycznym od poprzednich. *Z. B.-S.*

GOLENIŠČEV-KUTUZOW, I.: Evgenije Zamjatin (Srpski Književni Glasnik 1936, 46, Nr 8, 607—616).

Autor omawia dzieła E. Zamjatina, nowelisty i powieściopisarza rosyjskiego, który w życiu i twórczości przeszedł ciekawą ewolucję: w nowelach przedwojennych, wzorowanych w dużym stopniu na Leskowie i Remizowie, ujawniał tendencje rewolucyjne. Po rewolucji pracował w Rosji i piał w myśl wymagań krytyki partyjnej, ażeby później znienawidzić ograniczenie swobody twórczej i wyjechać na emigrację. Nikt mu, zdaniem autora, nie dorównał w postawieniu tragicznego problemu indywidualności i kolektywu. Za zasługę jego uważa autor odkrycie i utrwalenie w literaturze Rosji prowincjonalnej, kochanej i jednocześnie nienawidzonej przez poetę. *St. St.*

MIONI, A., Su di una moderna interpretazione di Goldoni in Russia. (Eur. Or. 14. 1934, 507—515).

Sprawozdanie z ostatniego przekładu dzieł Goldoniego na język rosyjski (komedie, ze wstępem A. K. Dżiwelegowa, „Academia" 1933; Pamiętniki, ze wstępem S. S. Mokulskiego, I—II, „Academia" 1932), poprzedzone przeglądem dawniejszych przekładów rosyjskich tego autora. Wartość społeczną dzieł Goldoniego uwidocznili przed Rosjanami już włoscy uczeni. *J. S.*

BEKER, M.: A v i j a c y j a i p a ė z i j a. (Lit. i mast. Nr 43, 1935, 2).

Krótka charakterystyka poezji Tichanowa, Uszakowa, Paletajewa, N. Asiejewa, Majakowskiego i Dz. Biednego opiewającej lotnictwo sowieckie. *J. Ch.*

HUSIEŬ, S.: L i t a r a t u r a č y r v o n a j a r m i i. (Lit. i mast. Nr 7, 1934, 3).

LEVIN, S.: P i ś m e n n i k i č y r w o n a j a a r m i j a. (Pol. Rev. 7, 1935, 130—145).

Krótki przegląd krytyczny twórczości pisarzy i poetów czerwonej armii (Kurdzina, Szarapowa, Szapawałowa, Sadowskiego, Głazyryna, Kruczkina, Krapaczowa, Szapiry, Husiowa, Dudzina, Wasilewskiego i Titowa), zakończony podkreśleniem znaczenia twórczości tych poetów dla propagandy obrony państwa sowieckiego. *J. Ch.*

U k r a i n a.

DOROSZENKO, D.: R o z w ó j u k r a i n o z n a w s t w a n a t l e e w o l u c j i u k r a i ń s k i e j m y ś l i n a r o d o w e j. (Przegl. Wsp. 15. T. 58. 1936. (200), 56—(216) 71).

KORDUBA, M.: M i c h a e l H r u š e v s'k y j a l s F o r s c h e r u n d a l s O r g a n i s a t o r d e r w i s s e n s c h a f t l i c h e n A r b e i t. (Ztschr. f. Osteur. Gesch. 9 (5). 1935, H. 2, 164—173).

BIDNOW, W.: M i c h a ł H r u s z e w s k i (1866—1934). (Przegl. Wsp. 14. 1935, 134—146).

Życiorys i przegląd prac naukowych. *Z. B.-S.*

STUDYNŚKIJ, K.: H a l y č a n y v h o s t y n i u M y c h. M a k s y m o v y č a 1872 r. (Zapysky Naukovoho T-va im. Ševčenka 43, 4. 1935, 209—233).

Nawiązując do gościny kilku emigrantów ukraińskich u M. Maksimowicza, autor wyjaśnia ogromne znaczenie naukowej i literackiej działalności tego uczonego dla narodowego odrodzenia Ukrainy. *J. St.*

GRUŠEVSKIJ, M. S.: O b u k r a i n s k o j i s t o r i o g r a f i i XVIII v e k a n e s k o l'k o s o o b r a ž e n i j. (Izv. Ak. N. 1934, 215—223).

Latopisy kozackie są uważane za małowartościowe, gdyż bądź są niesamodzielne i opierają się na polskich źródłach literackich, bądź też są nieścisłe. Mają one jednak wartość jako zabytki pewnej epoki. Zazwyczaj zalicza się je do kijowskiej literatury scholastycznej XVIII w. Latopisy te jednak mają odrębny charakter, gdyż autorami ich są już nie duchowni lecz inteligencja kozacka, której dziełem było narodowe obudzenie się Ukraińców w wieku XIX. *Z. B.-S.*

JAKIMOWICZ, R.: S r e b r n y s k a r b z K o ź l i n a n a W o ł y n i u. (Przegl. Arch. 5. 1. 1933—34, 83—90).

Autor podaje opis skarbu składającego się z czterech naszyjników i dwu paciorków. Zabytki te zalicza autor do grupy wołyńsko-kijowskiej i wyraża przypuszczenie, że ośrodek wytwarzania tych naszyjników znajdował się na Wołyniu. Chronologicznie przypada skarb koźliński na pierwszą połowę XII w.

H. C. H.

TALKOWSKI, J.: Ze wschodniego pogranicza huculskiego. [Vom östlichen Grenzland der Huzulen]. (Lud. Serja II. T. 14. (og. zb. 34). 1936, 142—156).

Flüchtige Beschreibungen der Bauformen und ein paar Trachtenbeschreibungen aus mehreren Dörfern der Kreise Śniatyn und Kosów auf Grund von Beobachtungen einer Exkursion des Ethnologischen Instituts der Lemberger Universität.

J. K.

REINFUSS, R.: Etnograficzne granice Łemkowszczyzny. [Die ethnographischen Grenzen des Lemkenlandes]. (Ziemia 26. 1936, 240—253).

Ein Versuch, die Grenzen des Lemkenlandes auf Grund des Bereichs der Lemkentracht zu bestimmen. *J. K.*

REINFUSS, R.: Budownictwo ludowe na zachodniej Łemkowszczyźnie. [Die Volksbaukunst im Lande der westlichen Lemken]. (Lud. Seria II. T. 13 (og. zb. 33). 1934, 35, 83—112).

Auf Grund eingehender Forschungen im Gelände gibt Verfasser eine ausführliche Beschreibung des Bauwesens unter Berücksichtigung der Anlage des Dorfes, der Wohn und Wirtschaftsgebäude, des Planes, des Baumaterials und der Konstruktion der einzelnen Teile des Baues.

Auf dem bearbeiteten Gebiete befinden sich Haufen- und Waldhufendörfer. Die Wohngebäude unter einem Dach mit den Wirtschaftsgebäuden (Tenne, Stall). Die Holzblockbauten haben meist Satteldach mit einer Rinne über der Giebelwand, seltener Walmdach, aus Sparren, gedeckt auf der Westseite mit Schindeln, auf der Ostseite mit Stroh. *J. K.*

DOBRJAŃSKI, K.: Znachorstwo w Samborskiem. [Die Heilkunde im Gebiet von Sambor]. (Lud. Seria II. T. 13 (og. zb. 33). 1934/35, 117—126).

Kurze Charakteristiken und Wiedergabe der Heilmethoden Heilkundiger und der Besprecher des Schlangenbisses sowie des Aberglaubens vom „chmarnyk“, der Gewitter und Hagelwolken vertreiben kann. *J. K.*

FALKOWSKI, J.: Inkluz-diabełek. O sposobie uzyskiwania diabełka z jaja. [Diabolus inclusus. Über eine Methode, einen Teufel aus einem Ei zu erhalten]. (Lud. Seria II. T. 13 (og. zb. 33). 1934/35. 78—79), mit franz. Résumé.

Auf Grund des Aberglaubens an die Möglichkeit, aus einem Ei eine Zauberkraft zu entwickeln, kam es im Kreise Sambor zu einem Streit, der ein gerichtliches Nachspiel hatte. Verfasser gibt die Anklageschrift vom J. 1931 wieder.

J. K.

SZEMŁEJ, J.: Przyczynek do wielkopostnego pieczywa ludowego. [Ein Beitrag zum Volksgebäck in der grossen Fastenzeit]. (Lud. Seria II. T. 13 (og. zb. 33). 1934/35, 27—31), mit franz. Résumé.

Verfasser beschreibt einen „Kostrubienyk" genannten Kuchen aus Süd- Podolien und die mit ihm verbundenen Gebräuche und kommt auf Grund von Untersuchungen über die Bezeichnung des Kuchens sowie gewisser slawischer Gebräuche und Spiele zu der Überzeugung, dass diese Bezeichnung mit dem Namen *Kostruba* zusammenhängt, der als Personifikation des Winters im Volksbrauch begraben wurde. Der Kuchen muss eine Rolle bei dieser Feierlichkeit gespielt haben.

J. K.

DOBRJAŃSKI, K.: Bractwo Kawalerskie im. św. Mikołaja w Starym Samborze. [Die St. Nikolaus-Bruderschaft in Alt-Sambor]. (Lud. Seria II. T. 13 (og. zb. 33). 1934/35, 126—135).

Sie besteht der Tradition nach seit dem 12. Jahrh. Ihre Versammlungen und Gebräuche (z. B. Weihnachtsliedergesang, Osterbräuche u. s. w.).

J. K.

SKITŚKYJ, D.: Do metodologii Istorii Literatury M. Hruševśkoho. (Dzvony 1935, 25—30).

Punktem wyjścia autora pięciotomowej „Historii ukraińskiej literatury" [1]) są wybitne utwory literackie, które wywarły wpływ na twórczość późniejszą. Z zasadą tą jednak zrywa autor w okresach z ubogą produkcją literacką, gdzie zbyt dużo uwagi poświęca utworom małowartościowym. Poza tym w ocenie zjawisk literackich stosuje Hruszewski różne kryteria dla poszczególnych okresów i kierunków (kulturalne, ideowo-socjologiczne i artystyczne), skąd powstaje wielka niejednolitość w ujęciu twórczości poszczególnych pisarzy.

Pomimo zaakcentowania momentów artystycznych, przeważa u Hruszewskiego interpretacja ideologiczna i socjologiczna. W związku z tym stara literatura ukraińska w opracowaniu Hruszewskiego została przedstawiona, jako organiczny wytwór życia duchowego narodu w jego ewolucji historycznej.

Najbardziej znamienne jest to, że nikły dorobek literacki wcześniejszych epok stara się autor uzupełnić twórczością ludową. W tym celu ucieka się do śmiałej rekonstrukcji folkloru ukraińskiego w epokach, poprzedzających rozwój literatury pisanej.

St. St.

ŠELUCHYN, S.: Ščo take „halycy" v „Slovi[2]) o polku Ihorevim"? (Dzvony 5. 1935, 520—525).

Autor wyjaśnia, że wyraz „halici" (w pisowni cerk.-słow. „halycy") w zdaniu „Ne burja sokoly zanese čres polja šyrokaja—halici stali bižat' k Donu velykomu" „Słowa o pułku Igora" oznacza nie ptaki, jak uważała większość komentatorów „Słowa", lecz ludzi-wojaków ruskich. Twierdzi, że wyraz ten przedostał się na Ruś za pośrednictwem celtyckiego plemienia Antów, osiadłego na dzisiejszej Ukrainie.

St. St.

---

[1]) I—III t. wydane we Lwowie w 1923 r., IV i V t. w Kijowie 1925 i 1927 r.

[2]) Słowo o pułku Igora zob. też wyżej str. 383.

VOZNJAK M.: Z ukraïnśkoï liryky XVII v. (Zapysky Naukovoho T-va im. Ševčenka 43, 4. 1935, 175—184).

Zestawienie tekstu wcześniejszego (z końca XVII i pocz. XVIII w. z biblioteki w Kurniku) i późniejszego (z połowy XVIII w., z biblioteki Publicznej w Petersburgu) 4 ukraińskich pieśni miłosnych z podkreśleniem niewierności w tekście późniejszym. *J. St.*

JANÓW, J.: Dzieła Krasickiego na Rusi. (Pamiętnik Literacki 2. 1936, 193—213).

Szczegółowe omówienie wpływu utworów Krasickiego, głównie jego bajek, na młodą literaturę ukraińską XIX w. Pierwszy zainteresował się twórczością Krasickiego Hułak Artemowski, lektor języka polskiego na uniwersytecie charkowskim. Oprócz kilku artykułów i utworów Krasickiego, przetłumaczonych na język rosyjski i ojczysty, na szczególną uwagę zasługuje osiem jego bajek, będących przeróbkami i tłumaczeniami bajek Krasickiego. Późniejszy poeta Lew Borowykowski, uczeń Hułaka przełożył na język ukraiński, względnie naśladował przeszło czterdzieści bajek Krasickiego.

Utwory Krasickiego odbiły się również echem na Rusi Czerwonej. I tak M. Szaszkiewicz 10 swoich bajek, zawartych w „Czytance" dla szkół (ułożonej w 1836 r., a wydanej w 1850), oparł na motywach bajek Krasickiego. Poza tym częściowo tłumaczą i naśladują bajki polskiego poety: I. Hurkiewicz, E. Zharski i M. Popiel. Ciekawą pozycję stanowi parodia „Myszeidy" Krasickiego, napisana przez Iwana Zaryćkiego w 1863 r., a będąca złośliwym paszkwilem na Polaków.

W latach sześćdziesiątych spotykamy sporadyczne tłumaczenia i przeróbki bajek Krasickiego, przeważnie bez podania autora, takich poetów, jak I Pasiczyński, H. Sewczyński i E. Popowicz. Znacznie silniej zareagował na twórczość Krasickiego polski chłopoman Paulin Święcicki, który przerobił, częściowo wierszem, częściowo prozą, kilkanaście jego bajek. Wreszcie wyraźny wpływ Krasickiego można odnaleść w pięciu bajkach I. Werchratskiego.

Autor nie poprzestaje na wyliczeniu poszczególnych pozycyj wpływów bajek Krasickiego na bajkopisarstwo ukraińskie, lecz w wielu wypadkach poddaje je szczegółowej analizie, uwzględniając zarazem dotychczasowy stan badań nad tym zagadnieniem. *St. St.*

ATOS: Ukraïnśka literatura XIX i XX w. w. w U. Z. E. (Dzwony 1935, 38—40).

Autor zarzuca Michałowi Rudnickiemu, że w artykule o literaturze ukraińskiej XIX i XX w. zupełnie pominął szereg znanych poetów i pisarzy ukraińskich, poświęcając sporo uwagi poetom początkującym i drugorzędnym. *St. St.*

ŁOTOCKI, A.: Badania naukowe nad twórczością Szewczenki. (Przegl. Wsp. 15. 57. 1936, (158) 15—(165) 21).

Artykuł dotyczy przebiegu prac nad twórczością Szewczenki w ojczyźnie poety i za granicą, przeszkód, jakie pracę te napotykały i osiągniętych wyników. Zdaniem autora najpoważniejsze rezultaty zostały osiągnięte w dziedzinie rytmiki·
Z. B.-S.

TEZISY da 120-ci hoddzia z dnia naradžeńnia. (Lit. i mast. Nr 14. 1934, 2).

Charakterystyka epoki, w której żył T. Szewczenko, oraz głównych motywów jego twórczości. Znaczenie Szewczenki dla literatury ukraińskiej przedwojennej i współczesnej. Podkreślenie momentów odrodzenia Ukrainy. W końcu podane są poglądy Lenina na działaczy społecznych typu Szewczenki.

J. Ch.

KAVALENKA, B.: Taras Šeŭčenka. (Pol. Rėv. 7. 1936, 119—139).

Po omówieniu głównych kierunków twórczości Tarasa Szewczenki autor przechodzi do krytycznego rozbioru całego dorobku literackiego tego poety. Poza tym podkreśla rewolucyjność jego poglądów, zwracając też uwagę na lirykę socjalną i intymną. *J. Ch.*

ŠUMAKOV, J.: T. Ševčenko. (Looming 1936, 683—685).

Z okazji 75-lecia śmierci Szewczenki. *O. L.*

ČECHOVYČ, K.: Do problemy narodnich rytmiv u Ševčenka. (Dzvony 1935, 119—125, 177—182, 262—268).

Ponieważ pieśń ludowa posiada akcent muzyczno-rytmiczny, dlatego poezje Szewczenki, posiadające formę rytmiczną ludowej pieśni, należy czytać na podstawie schematów muzyczno-rytmicznych a nie tonicznych. Autor w swoich rozważaniach opiera się przeważnie na pracy St. Smal-Stockiego pt. „Rytmika Ševčenkovoï poeziï" („Praci Ukraïnśkoho-Istoryčno-Filjoljohičnoho Tovarystva", t. I, Praha 1926, s. 64—108), natomiast odrzuca wywody B. Jakubskiego i A. Szamraja. Dla ilustracji stanowiska analiza rytmiki fragmentów poematu Szewczenki pt. „Cari". *St. St.*

HNATYŠAK, M.: Taras Ševčenko i religija. (Dzvony 1936, 107—117, 144—156).

Na podstawie licznych źródeł autor dokładnie oświetla stosunek Szewczenki do religii oraz analizuje pierwiastek religijno-moralny w jego twórczości, dochodząc do następujących wniosków: 1. Szewczenko w ciągu całego życia głęboko wierzył w osobowego Boga, pojętego w myśl nauki chrześcijańskiej, 2. na tej wierze opiera się jego moralność i etyka, 3. pojedyńcze zwroty i wyrażenia w twórczości Szewczenki, którym krytyka przypisuje antyreligijne znaczenie, stracą na swej ostrości, jeśli je brać w związku z całokształtem twórczości i życia poety, 4. przeciwcerkiewne wystąpienia Szewczenki były tylko walką wierzącego człowieka z oficjalną cerkwią i 5. niektóre antyreligijne i antymoralne akcenty w twórczości Szewczenki nie są jeszcze dostatecznie wyjaśnione, nie uprawniają więc do wniosku o antyreligijności poety. *St. St.*

HNATYŠAK, M.: Car Solovej. Z istorii ukraïnśkoho slovjanofilstva j symvoliky. (Dzvony 1935, 335—339, 431—435).

Autor zastanawia się nad poematem Stefana Rudańskiego pt. „Car solovej", napisanym w 1857 r., a odnalezionym i wydanym w r. 1899, przy czym: 1. interpretuje bogatą symbolikę poematu, obrazującą proces historyczny narodu ukraińskiego w rosyjskiej niewoli, 2. wskazuje na liczne motywy ludowych baśni, wyzyskane w tematyce utworu oraz 3. analizuje idee słowianofilskie poematu, wska-

zując na ich związek z ideologią Bractwa św. Cyryla i Metodego, twórczością Szewczenki, systemem słowianofilskim Kolara oraz polską ideą mesjaniczną.

St. St.

STUDYNŚKYJ, K.: Pseudo-poslanije Markijana Šaškevyča. (Zapysky Naukovoho T-va im. Ševčenka, 53. 4. 1935, 189—207).

Rozbiór wiersza politycznego „Не Овидови Heroides. Посланіе Маркіяна к своимъ просвѣтнымъ інтерпретамъ", którego autorem był galicyjski moskalofil J. J. Hołowacki. Wiersz ten był paszkwilem na działalność odrodzeniowców ukraińskich. Wynikiem analizy jest stwierdzenie, że rusofilskie tendencje Hołowackiego przyczyniły się do zmarnowania jego talentu. *J. St.*

PAČOVŚKYJ, V.: Problemy ukraïnśkoï literatury j mystectva. (Dzwony 1935, 182—187, 256—262).

Uwagi o kierunkach i zadaniach współczesnej literatury i sztuki ukraińskiej z punktu widzenia aktualnych potrzeb chwili. *St. St.*

HNATYŠAK, M.: Nova ukraïnśka liryka v Halyčyni na tli zachidnijo-evropejśkoï modernoï poeziï. (Dzvony 1934, 307—321).

Nakreśliwszy ogólny obraz współczesnej poezji ukraińskiej z okresu ostatnich dwudziestu lat, stwierdza autor, że posiada ona niewiele talentów. Hasła i ideały narodowe i społeczne, często występujące w twórczości współczesnych poetów, nie wypływają organicznie z ich przeżyć. Stąd też w porównaniu ze starszą generacją poetycką brak im bezpośredniości i żywiołowości uczucia.

St. St.

PELENŚKYJ, E. J.: Chrystyjanśki elementi v povoennij naddniprjanśkij poeziï. (Dzvony 1935, 571—577).

W twórczości szeregu poetów i pisarzy Ukrainy Sowieckiej upatruje autor liczne pierwiastki religijne, zwalczane z całą bezwględnością zarówno przez władze komunistyczne, jak przez cenzurę i krytykę. Element ten występuja nie tylko w symbolice starszych poetów (jak P. Tyčyna, J. Savčenko, D. Zahuła, T. Ośmačka, H. Škurupij, O. Slisarenko, M. Ivčenko i inni) zjawia się także w twórczości młodszych jak u M. Chviljovyja, V. Sośjura, E. Plužnyka i in. *St. St.*

IZAÏV, P.: Z pryvodu literaturnoï nahorody za 1935 rok. (Dzvony 1936, 46—55).

Autor cytuje i omawia głosy prasy ukraińskiej w sprawie decyzji jury nagrody literackiej T-wa Pisarzy i Dziennikarzy im. Franka, które za rok 1935 nikomu nie przyznało pierwszej nagrody, drugą nagrodę wyznaczając Irenie Vilde.

St. St.

LYŠKEVYČ, S: Na ukraïnśkomu Parnasi. (Dzvony 1934, 40—53).

Ocena utworów literackich S. Horodynśkoho, B. Kravciva, Z. Procyšyna, H. Žurby i St. Levinśkoho, wydanych w r. 1932 i 1933, które zostały nagrodzone w r. 1934 przez Radę T-wa Pisarzy i Dziennikarzy im. Franka. *St. St.*

KAVALENKA, V.: Paulo Tyčyna. (Lit. i mast. Nr 44. 1935, 2—3).

Krytyczny rozbiór poezji P. Tyczyny z uwzględnieniem momentu zbliżenia się poety do rewolucji proletariackiej. Podkreślenie rozszerzenia zakresu tematów w twórczości P. Tyczyny i umiejętnego oświetlania typów proletariackich.

J. Ch.

SKYTŚKYJ, D. Duchova struktura Feďkovyča. (Dzvony 1934, 372—378).

Autor podkreśla szereg sprzeczności w psychice bukowińskiego poety Fed'kovyča za genezę ich podając specyficzną strukturę psychiczną poety a przedewszystkim wpływ filozofii Schopenhauera. *St. St.*

DROZDOVSKIJ, V.: Ukrainskoe literaturovedenie v SSSR za 15 let Revoljucii (1917—1932 g. g.). (Slavia 13. 1934—1935, 509—535).

Artykuł ten dotyczy książek i artykułów w pismach, mających wartość naukową, zawiera krótką charakterystykę pisarzy i ich dzieł i obejmuje bibliografię ukraińskiej literatury, monografie o poszczególnych pisarzach ukraińskich, historię ukraińskiej literatury, prace o „Słowie o pułku Igora", badania ukraińsko-słowiańskich stosunków kulturalnych, historię słowiańskich literatur, historię ukraińskiej krytyki, teorię i metodologię literatury. *Z. B.-S.*

ŽYVOTKO, A.: Ukrainská literatura sovětská v letech 1932—1934. (Slov. Př. 27. 1935, 273—279).

Wyliczenie oraz krótka charakterystyka pisarzy i ich dzieł w dziedzinie poezii, powieści i dramatu. *Z.B.-S.*

SENČENKA, A. H.: Paėzija soveckaj Ukrainy [Daklad zrobleny na III plenume praŭleńnia sajuza soveckich piśmeńnikaŭ S. S. S. R.]. (Pol. Rėv. 4. 1936. 138—154).

Po przeglądzie ukraińskiej literatury klasycznej autor przechodzi do krótkiej charakterystyki twórczości współczesnych poetów Ukrainy Sowieckiej, podkreślając wartość ich twórczości dla współczesnej epoki socjalizmu. Omawia też autor twórczość poetów żydowskich na Ukrainie oraz poetów rosyjskich. Kilka zdań o literaturze dla dzieci, krytyce i nawoływanie poetów wszystkich narodowości S.S.S.R. do pracy nad poezją socjalizmu. *J. Ch.*

KULIK, I.: Litaratura Ukrainy na padjome. (Lit. i mast Nr 46. 1934, 2).

Po wzmiance o warunkach, w jakich się rozwijała ukraińska literatura przed wojną, autor przechodzi do przeglądu twórczości literackiej Ukrainy sowieckiej. Pokrótce wspomina o twórczości O. Kapylenki, H. Kaciuby, A. Hołowki, P. Pancza, Smolicza, P. Tyczyny, M. Rylskiego i M. Barzana i kończy omówieniem znaczenia T. Szewczenki i jego wpływu na współczesną literaturę ukraińską.

J. Ch.

ŠEVČENKA, A. H.: Pra čarhovyja zadačy Sajuza saveckich piśmeńnikaŭ Ukrainy. (Lit. i mast. Nr. 26, 1935, 2).

Artykuł informacyjny z dziedziny literatury ukraińskiej Z. S. S. R. Autor pokrótce charakteryzuje ukraiński dramat, poezję i prozę i kończy wzmianką o szkodliwej działalności nacjonalistów i trockistów w organizacjach pisarzy ukraińskich. *J. Ch.*

KAVALENKA, B.: Na šljachach tvorčaj perabudovy. (Pol. Rėv. 10. 1934, 136—145, 11. 96—115).

Część pierwsza artykułu stwierdza powrót do aktualnej problematyki socjalistycznej rzeczywistości u poetów ukraińskich P. Tyczyny, M. Tereszczenki, M. Semenki, M. Rylskiego oraz u młodszych komsomolców, jak: P. Usenko, L. Pierwomajskij, I. Semiwalis, I. Wirhan i A. Kipsztejn. Część druga stwierdza analogiczny zwrot w ukraińskiej prozie i dramacie. Po tym następuje krótki przegląd twórczości A. Hołowki, S. Dowrzenki, I. Mikitenki, P. Paucza, I. Kirylenki, A. Szyjana, W. Kuzmicza, Al. Kopylenki, H. Kociuby, A. Karnijczuka, Kaczergi i in. Wynikiem przeglądu syntetycznego jest stwierdzenie, że literatura ukraińska ostatnich lat zdobyczami swymi śmiało się może szczycić przed całym związkiem sowieckim. *J. Ch.*

B. Wykaz recenzyj.

Eesti Rahva Muuseumi AASTARAAMAT VIII (1932). [Rocznik VIII Estońskiego Muzeum Narodowego]. Sihtasutis „Eesti Rahva Muuseumi Kirjastus". Tartus 1934, str. 209.
Rec. Palm, A. (Eesti Kirjandus 1934, 380—382).

Õpetatud Eesti Seltsi AASTARAAMAT 1933. [Rocznik 1933 Estońsk. Tow. Naukowego]. Tartu 1935, str. 343.
Rec. Laid, E. (Eesti Kirjandus 1936, 48).

AAVIK, J.: Eesti õigekeelsuse õpiku ja grammatika. [Podręcznik gramatyczny poprawnego estońskiego języka]. Tartu 1936, str. VIII, 464.
Rec. Mägiste, J. (Eesti Keel 15, 1936, 134—151).—Saareste, A. i Veski, J. V. (tamże 161—170).

AAVIK, J.: Praktiline soome keele õpikühes lugemiku ja sõnastikuga. [Praktyczny podręcznik języka fińskiego wraz z czytanką i słownikiem]. Drugie uzupełn. wyd. Tallinn 1936, str. 237.
Rec. M[ägiste] J. (Eesti Keel 15. 1936, 56—58).

ĀDAMOVIČS, L.: Vidzemes bāznīca un latviešu zemnieks 1710—1740. [Die Kirche Livlands und der lettische Bauer 1710—1740]. Rīgā 1933, str. XVI, 659.
Rec. Vigrabs, J. (Ztschr. f. Osteur. Gesch. 9. 1935, 256—259).

ADSON, A.: Das estnische Theater. Tartus 1933, Akadeemiline Kooperatiiv, str. 77.
Rec. Urgart, O.: (Eesti Kirjandus 1934, 44—45 i 192).—Adson. (Eesti Kirjandus 1934, 190—191).

AINELO, J.: Eesti keele õigekeelsus reeglid. [Prawidła poprawnego języka estońskiego]. Noor-Eesti Kirjastus Tartus 1933, str. 342.
Rec. Elisto, E. (Eesti Kirjandus 1934, 140—142).—Kask, A. (Eesti Keel 13. 1934, 49—58).

AIRILA, M.: Vatjan kielen taivu tusoppi I. Nominien taivutus. [Nauka o fleksji języka wadiaskiego czyli wodzkiego. I. Deklinacja imion]. Odb. z Suomi 5, cz. 7. Helsinki 1934, str. 55.
Rec. M[ägiste], J. (Eesti Keel 13. 1934, 71—75).

AIRILA, M.: Viron kielen oratio obliqua'sta. [O oratio obliqua w ję-

zyku estońskim]. Odb. z Suomi V, cz. 17. Helsinki 1933, str. 58. [Vähäisia Kiriel 86].
Rec. M[ägiste], J. (Eesti Keel 13. 1934, 58—61).—Ruoppila, V. (Virittäjä 1934, 65—66).

Eesti AJALUGU I. Esiajalugu ja muistne vabadus võitlus. [Historia Estonji I. Czasy przedhistoryczne i dawna walka o wolność]. H. Moora, E. Laid, J. Mägiste, H. Kruus. Eesti Kirjanduse Selts Tartu 1935, str. XVI, 376, 170 ilustr.
Rec. Schmiedehelm, M. (Eesti Kirjandus 1936, 151—152).

ALEKNA, A.: Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. [Kościół Katolicki na Litwie]. Redagavo J. Stakauskas. Kaunas 1936. Šv. Kazimiero Draugija, № 500, str. 154, 2 mapy.
Rec. Ivinskis, Z. (Židinys 23. 1936, 625-627).

ANDERSON, W.: Studien zur Wortsilbenstatistik der älteren estnischen Volkslieder. Tartu 1935, str. 232 (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis. B XXXIV).
Rec. Päss, E. (Eesti Kirjandus 1935, 479—480).

ANDRIEVŚKYJ, O.: Bibliografija literatury z ukraïnśkoho folkl'oru I. „Materijaly do istoriï ukraïnśkoï etnografiï". Za red. akad. A. Lobody. Vyd. Etnogr.-folkl. Komisiï Ukr. Akad. Nauk u Kyevi 1930, str. XXVII, 823.
Rec. Kolessa, F. (Slavia 13. 1934—35, 536—541).

ANISSIMOV, A., MIKKEL, E., NURKMIK, M.: Eesti Keel Saksa ja rootsi algkoolidele I [Język estoński dla szkół początkowych niemieckich i szwedzkich]. Tallinn 1935, str. 124.
Rec. Kangro, B. (Eesti Keel 15. 1936, 127—128).

ANNI, A.: F. R. Kreutzvaldi „Kalevipoeg" I. osa. Kalevipoeg eesti rahvaluules. [I część „Kalevipoeg" Kreutzvald'a. Kalevipoeg w estońskiej poezji ludowej]. Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus Tartus 1934, str. XVI, 250.
Rec. Palm, A. (Eesti Kirjandus 1935, 94—96).

ANNI, A.: Kanteletar II. Tartu 1931, str. 255. (Soome antoloogia II).

TENŻE. Soome lauli ja ballaade. Tartu 1934, str. 195. (Soome antoloogia III).
Rec. Paukson, H. (Looming 1935, 823—827).

ANTIK, R.: Eesti raamat 1535—1935. [Das estnische Buch 1535—1935]. Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu Toimetis. Tartu 1936.
Rec. Puksoo, Fr. (Eesti Kirjandus 1936, 383—384).

ANTIK, R.: Estland in fremden Sprachen. Tartu 1936, Akadeemiline Kooperatiiv, str. 98.
Rec. Liiv, O. (Eesti Kirjandus 1936, 531—536).

ANTONIEWICZ, W.: Ślady kultury gockiej na ziemiach słowiańskich do najazdu Hunów. Słownik starożytności słowiańskich. Warszawa 1934, str. 24, 2 mapy, 7 tablic.
Rec. Richthofen, B. Frhr. v. (Mannus 3. 1936, 396—398).

ARBUSOW, L.: Frühgeschichte Lettlands. Riga 1933, Kommissionsverlag E. Bruhns, str. 64.
Rec. Nahle, E. (Dtsch. Litztg. 1935, 1435—1439).

ARCHIVUM Philologicum, redaguoja Pr. Skardžius. Hum. Mokslų fak. raštai, II. Kaunas 1931, str. 208.
Rec. Fraenkel, E. (Indog. Forsch. 52. 1934, 163—165).

Istorijos ARCHYVAS I. XVI amžiaus Lietuvos inventoriai. Surinko K. Jablonskis. Kaunas 1934, str. XII, szpalt 680, str. 132. (Vytauto D. Universiteto Biblioteka № 2).
Rec. Ivinskis, Z. (Židinys 20. 1934, 107—108).

ARISTE, P.: Some gipsy loan-words in Estonian. Tartu 1935, str. 12. (Publications des Archives de la langue Estonienne, № 3).
Rec. Lewy, E. (Indog. Forsch. 54. 1936, 303—304).

ARISTE, P.: The Labial Vibrant in Estonian. Tartu 1935, str. 16. (Publications des Archives de la langue Estonienne № 2).
Rec. Debrunner, A. (Indog. Forsch. 53. 1935, 232—233).

ARISTE, P.: Wotische Sprachproben. Tartu 1933, str. 85.
Rec. Päss, E. (Eesti Kirjandus 1935, 528).

ARNDT, J.: Germanische Kunst. Von der altnordischen Kunst bis zur Kunst der Wikingerzeit. Leipzig 1935. Bibliograph. Inst., str. 32, ryc. 47.
Rec. Ströbel, R. (Mannus 1. 1936, 125—126).

ARNTZ, H.: Sprachliche Beziehungen zwischen Arisch und Baltoslawisch. Heidelberg 1933, Winter, str. XI, 63. (Indog. Bibl. Abt. III. Bd. XIII).
Rec. Fraenkel, E. (Indog. Forsch. 54. 1936, 125—126).—Tenże. (Indog. Jhrb. 19. 1935, 244).

ARUMAA, P.: Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina. Dorpat 1933, str. 191. (Acta et commentationes Universitatis Tartuensis. XXXII, 2).
Rec. Fraenkel, E. (Indog. Forsch. 54. 1936, 228—231).

ARVYDAS, F.: Das Memelland, ist es wirklich deutsches Land? Die Anrechte Litauens im Spiegel der Geschichte. Kaunas 1934. Spaudos Fondas, str. 52.
Rec. Hermann, E. (Gött. gel. Anz. 196. 1934, 511—516).

ATHENAEUM VI. Kaunas 1935. Teologijos-Filosofijos Fakultetas.
Rec. Matusas, J. (Vairas 17. 1936, 689—692).

BAKUNIN, M. A.: Sobranie sočinenij i pisem 1828 — 1876 g.g. Pod red. i s primečanijami Ju. M. Steklova. I. Dogegelianskij period. 1828—1837 g. g. Moskva 1934. Vsesojuz. obšč. politkat. str. 488.
Rec. Čejchan, V. (Slov. Př. 27. 1935, 78).

BARTOLI, M.: Il carattere conservativo dei linguaggi baltici. (Studi Baltici 3. 1933, str. 1—26).
Rec. Fraenkel, E. (Indog. Jhrb. 19. 1935, 288).

BARTOŠ, F. M.: Posláni M. Ondřeje Galky králi Vladislavu Varnenčíkovi. Praha 1934, str. 36. (Zvl. ot. [Odbitka] z Věstn. Král. Čes. Spol'. Nauk).
Rec. Szyjkowski, M. (Slavia 13. 1934—1935, 727—730).

BAUDOUIN DE COURTENAY EHRENKREUTZ, C.: Ze studiów nad obrzędami weselnemi ludu polskiego. Cz. I. Forma dramatyczna obrzędowości weselnej. Wilno 1929. Nakł. Towarzystwa Przyjaciół Nauk, str. 155.
Rec. Kolessa, F. (Slavia 14. 1935—1936, 265—270).

BAUDŽIAVA. Atsiminimai, padavimai, legendos I. [Pańszczyzna. Wspomnienia, opowieści i legendy I]. Surinko ir red. P. Ruseckas. Kaunas 1936, str. 336.
Rec. Ivinskis, Z. (Židinys 24. 1936, 373—375). — Matusas, J. (Vairas 18. 1936, 479—480).

BIRONTAS, A.: Bermontininkams Lietuvą užpuolus. Atsiminimai iš kovų už Lietuvos nepriklausonybę. [Napad B. na Litwę. Wspomnienia z walk o niepodległość Litwy]. Žinija, str. 253.
Rec. An., K. (Vairas 10. 1934, 122—123).

BLUMFELDT, E. i LOONE, N.: Eesti ajaloo bibliograafia 1877—1917. [Bibliografia historii estońskiej 1877—1917]. „Loodus“ Tartus 1933, X, str. 144.
Rec. Antik, R. (Eesti Kirjandus 1934, 378—379).— Bl. i L. (Eesti Kirjandus 1934, 379—380).

BLUMFELDT, E.: Saaremaa ajalugu. Koguteos „Eesti“ VI. [Historia wyspy Saaremaa. Praca Zbiorowa „Estonia“ VI]. Eest Kirjanduse Seltsi Kirjastus Tartus 1933, str. 263—350.
Rec. Liiv, O. (Eesti Kirjandus 1934, 37—38).

BOHM, W.: Die ältere Bronzezeit in der Mark Brandenburg. Leipzig 1933, str. 143, 32 Tabl., 6 map.
Rec. Rothert, L. (Mannus 1—2. 1935, 261—262).

BOLIN, G.: Stockholms uppkomst. Studier och undersökningar rörande Stockholms förhistoria. Akademisk avhandling. [Powstanie Sztokholmu. Studia i badania, dotyczące prehistorii Sztokholmu; dyser.]. Uppsala 1933, str. XLII, 489.
Rec.: Blumfeldt, E. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 188—190).

BORŠČAK, J.: Velykyj mazepynec Hryhor Orlyk, general-poručnyk Ljudovyka XV-ho (1742—1759). L'viv 1932. Červ. Kal. 7—10, 11—207.
Rec. Konopczyński, Wł. (Kw. Hist. 48. 1934, 164—170).

BRANŠTEJN, J. A.: Litaraturnaja vučoba. (U dapamohu vykladčykam litaratury i kiraŭnikam lithurtkoŭ). D. V. B. 1935, str. 62.
Rec. K. (Lit. i mast. 52. 1935, 4).

BRENSZTEJN, M. i OTRĘBSKI, J.: Dajny litewskie zapisane przez A. Mickiewicza. Wilno 1937. 25. Rozpr. i Materiały Wydz. I T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie. T. 1—4.
Rec. Augstkalns, A. (Židinys 21. 1935, 29—33).

BRING, S. E.: Biografisk handbok till Sveriges historia. [Podręcznik biograficzny do historii Szwecji]. Stockholm 1934, str. 780.
Rec. L[iiv], O. (Ajalooline Ajakiri 14. 1935, 94).

BUSCH, N.: Nachgelassene Schriften hrsg. v. L. Arbuzow. I. Riga 1934, str. 108.
Rec. Blumfeldt, E. (Ajalooline Ajakiri 14. 1935, 143—144).

BYSTROŃ, J. ST.: Dzieje obyczajów w dawnej Polsce. Wiek XII—XVIII. Warszawa 1932. Nakł. księg. Trzaski, Everta i Michalskiego str. 8, 470.
Rec. Brückner, A. (Ztschr. f. Osteur. Gesch. 9. 1935, 119—122). Imlewicz, J. (Przegl. Wsp. 13. 48. 1934, 146—152).

BYZANTINOSLAVICA, Sborník pro studium byzantsko-slovanských vstahů, Vydává Byzantologická Komíse při Slovenském Ústavě. Vyk. red. Miloš Weingart. Praha 5. 1933—1934, str. 584, 8.
Rec. Birkenmajer, J. (Ruch lit. 7—8. 1935, 212—213).

CAJOLA, M.: Eugenio A. Boratynskij. Una pagina di storia della poesia russa. Roma 1935. Ist. per l'Europa Orientale str. VII, 180.
Rec. Damiani, E. (Eur. Or. XVI, 1936, 169—172).

CARR, E.: Dostoevsky (1821—1881) a new biography... With a preface by D. S. Mirsky. London 1931. George Allen a. Unwin str. IV, 331.
Rec. Pletnev, R. (Slavia 13. 1934—1935, 502—503).

CHLEBOWSKI, B.: La Littérature polonaise au XIX s. Ouvrage posthume publié et completé par Manfred Kridl. Paris 1933. Inst. d'Et. Sl. de l'Univer. de Paris, str. 533. (Bibliothèque polonaise III).
Rec. V[ydra], B. (Slov. Př. 26. 1934, 178).—Szyjkowski, M. (Slavia 13. 1934—1935, 192—193).

CHODYNICKI, K.: Książe litewski na Kujawach w w. XIV. [Przyczynek do dyplomatyki i sfragistyki książąt litewskich]. Poznań 1933, str. 597—606. (Prace Kom. Pozn. T-wa Przyjaciół Nauk VII).
Rec. Adamus, J. (Ȧt. Wil. 9. 1934, 347—348).

CHOMJAKOV, A. S.: Stichotvorenija. Vstupitel'naja stat'ja priměčanija V. A. Franceva. (A. S. Khomiakov: Poesies. Introduction et notes par V. A. Francev. Praha 1934, str. XXIV, 160. (Knihovny Slov. Úst. III).
Rec. Hostovský, J. (Slov. Př. 26. 1934, 133—134).—Pogodin, A. (Slavia 13. 1934—1935, 587—588).

CODEX diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis. [Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji Wileńskiej]. Tom I, zeszyt 1. (1387—1486). Wydał J. Fijałek i W. Semkowicz. Kraków 1932. Komisja historyczna Polskiej Akademji Umiejętności, str. 268.
Rec. Ivinskis, Z. (Židinys 20. 1934, 111—112).

COLLINDER, B.: Finsk läsebok. [Finn. Lesebuch]. Uppsala 1936, 248 Handledning. Uppsala 1936, str. 50.
Rec. Airila, M. (Virittäjä 1936, 63—66).

COLLINDER, B.: Indo-uralisches Sprachgut. Die Urverwandtschaft zwischen der indoeuropäischen und der uralischen (finnisch-ugrisch-samojedischen) Sprachfamilie. Uppsala 1934, str. 116.
Rec. Kalima, J.: (Dtsch. Litztg. 1936, 659—662).

COLLINDER, B.: Über den finnisch-lappischen quantitätswechsel. Uppsala 1929, str. 312.
Rec. Kettunen, L. (Virittäjä 1934, 69).

ČERNYŠEVSKIJ, N. G.: Literaturnoe nasledie III. Pod red. L. B. Kameneva. Sostavlen N. A. Alekseevym i N. M. Černyševskoj-Bystrovoj. Moskwa 1930. GIZ, str. XXXVI, 792.
Rec. Rozenkranc, I. S. (Slavia 13. 1934—1935, 589—590).

DANELL, G.: Nuckömålet. [Gwara szwedzka na wyspie Noarootsi w Estonii]. Svenska landsmål och svenskt folkliv. [Szwedzkie gwary i życie ludu szwedzkiego]. B. 33. Stockholm 1905—1934, str. 337.
Rec. Ariste, P. (Eesti Keel 15. 1936, 92—93).

DAUKANTAS, S.: Lietuvių būdas. Red. ir žodynėlį par. J. Talmantas. [Charakter Litwinów. Zredagował i zaopatrzył w słownik J. Talmantas]. Kaunas 1935. Sakalas, str. 373.
Rec. Lengrinas, A. (Vairas 17. 1936, 867—871). — Skardžius, P. (Židinys 23. 1936, 621—625).

DEECKE, W.: Die mitteleuropäischen Silices nach Vorkommen, Eigenschaften und Verwendung in der Prähistorie. Jena 1933, str. 112.
Rec. Zott, L. (Mannus 1934, 1—2, 168—169).

DŁUSKA, M.: Quelques problèmes de phonétique en polonais étudiés expérimentalement. Extrait de l'Archivum Neophilologicum I. Cracovie 1934, str. 323—372.
Rec. Chlumsky, J. (Slavia 13. 1934—1935, 457—465).

DOROSZENKO, D.: Taras Shevchenko, the national poet of Ukraine. Published by E. Wyrowyj. Prague, str. 60.
Rec. A. F. (Slov. Př. 28. 1936, 258).

DYNOWSKI, W.: Barwne kufry chłopskie z okolic Wileńszczyzny i Polesia. Wilno 1934, str. 64. Inst. Nauk.-Bad. Eur. Wsch. Ser. Etnol. 1.
Rec. Ad. St. (Kalośse 1935. 1, 63—64). — Fischer, A. (Kw. Hist. 49. 1935, 221—224).

EICKSTEDT. E. Frhr. v.: Grundlagen der Rassenpsychologie. Stuttgart 1936, str. 164.
Rec. Schottky (Mannus 1936, 3, 402—403).

EICKSTEDT, E. Frhr. v.: Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit. Stuttgart 1934, str. 9365, 613 ryc.
Rec. Zott, L. (Mannus 1934, 1—2, 167—168).

EKBLOM, R.: Idrīsī und die Namen der Ostseeländer. Odbitka z Namen och Bygd, Tidskrift för nordisk ortsnamnforskning. 1931, 1—2, str. 84.
Rec. Blese, E. (Izgl. Min. Mēnešr. 12. 1932, 3, 262—264).

ENDZELIN, J.: Par Jelgavas vārdu. [Über den Namen „Jelgava", d. i. Mitau]. IMM. 1. 1932, str. 134—137.
Rec. Fraenkel, E. (Indog. Jhrb. 18. 1934, 311).

ENDZELIN, E., HAUZENBERG: Papildinājumi un labojumi K. Mülenbacha Latviešu valodas vārdnīcai. [Uzupełnienia i poprawki do słownika języka łotewskiego K. Mülenbacha]. Rīgā 1934, str. 80.
Toż. 1935, str. 161—320.
Toż. 1935—1936, str. 321—480.
Rec. M[eillet], A. (Bull. Soc. Ling. 35. 1935. 2, 151; 36, 1935. 3, 103; 37. 1936. 3, 129).

Eesti ENTSÜKLOPEEDIA. [Encykl. eston.]. Red. Kleis, Treiberg. Veski. Tartu. „Loodus".
Rec. Väinaste, J.: (Eesti Kirjandus 1935, 475 - 479).—Kleis, R. (Eesti Kirjandus 1936, 102—104).

EUGEL, C.: Aus Ostpreussischer Vorzeit. Königsberg 1935, str. 156, 76 rycin.
Rec. Radig, W. (Mannus 1936, 1, 124 - 125).

EUGEL, C.: Vorgeschichte der altpreussischen Stämme I. Königsberg 1935, str. 347, tabl. 152, map. 33.
Rec. J. K. (Przegl. Arch. 5. 1933 - 1934, 111—112).

EURASIA Septentrionalis Antiqua (ESA) 9. Minns Volume (sive), opuscula quaedam praehistorica et archaeologica ad barbarorum praesertim regiones quae inter orientem et aquilonem spectant pertinentia. Helsinki 1934, str. 6, 410, 8.
Rec. S[chmiedehelm], M. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 142—143).
Toż. (15. 1936, 94—96).

FALKOWSKI, J.: Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleontologiczne. Lwów 1931, str. 132. (Arch. Tow. Nauk we Lwowie. Dział II, tom VIII, 2).
Rec. Vakarelski, Ch. (Slavia 13. 1934—1935, 560—564).

FALKOWSKI, J. i PASZNYCKI, B.: Na pograniczu łemkowsko-bojkowskiem. Zarys etnograficzny. Lwów 1935. Nakł. Tow. Ludo znaw. str. 128. (Prace etnograficzne. 2).
Rec. Čechovyč, K. (Dzvony 1935, 550—551).—Obrębski, J. (Spr. Nar. 1—2. 1936, 156—158).

FAZEKAS, J.: Eszt nyelvmüvelö és nyelvújitó tö rekvesek. [Dążenie do kultywowania i odnowienia języka estońskiego]. Odb. z 13 t. Sprawozdań Instytutu Pedag. Kollegium Reformackiego w Debreczynie 1935, str. 60.
Rec. M[ägiste], J. (Eesti Keel 15. 1936, 24—27).

FEDOSEEV, P.: Kak vozniklo čelovečeskoe obščestvo. 1934. Partisdat, str. 63.
Rec. Bykovskij, S. N. (Sovet. Ėtnog. 1934. 3, 120 - 123).

Eesti FILOLOOGIA ja ajaloo aastaülevaade. Jahresbericht der estnischen Philologie und Geschichte. Õpetatud Eesti Selts. [Gelehrte Estnische Gesellschaft]. 4. 1921. Tartu—Dorpat 1934, str. IX, 355.
Tož. V—VI. 1922—1923. Tartu 1934, str. VII, 240.
Rec. Puksov, Fr. (Eesti Kirjandus 1934, 476 - 478).

FOMIN, A. G.: Putevoditel' po bibliografii, biobibliografii, istoriografii, chronologii i enciklopedii literatury. Moskwa 1934, str. 335.
Rec. Černjak, A. (Eur. Or. 15. 1935, 335—336).

FRANCEV, V. A.: Slovo o pluku Igorově. Praha 1932, str. 45.
Rec. Cronia, A. (Eur. Or. 15. 1935, 330—333).

FRANZ, L.: Über Wege und Ziele der Vorgeschichtsforschung. Prag 1935. Herausg. mit Unterstützung d. Minist. f. Schulwesen und Volkskultur, str. 22.
Rec. Preidel, H. (Mannus 1936, 1. 125).

FRENZEL, W., RADIG, W., RECHE, O.: Grundriss der Vorgeschichte Sachsens. Leipzig 1935, str. 456, 340 ryc., 60 tabl.
Rec. Ströbel, R. (Mannus 1934, 3—4, 360).

FRENZEL, W.: Vorgeschichte der Lausitzen. Land und Volk, insbesondere die Wenden. Langensalza J. Bettz. str. 167.
Rec. Radig, W. (Mannus 1934, 1—2, 170—171).

GENSS, N.: Zur Geschichte der Juden in Eesti. I. Die Revaler Synagoge in Zusammenhang mit der Geschichte der Juden in Reval. Tartu 1933, str. 56, 4 obrazy.
Rec. Ariste, P. (Ajalooline Ajakiri 13, 1934, 143).

GOBA, A.: Kronvalda Ata vēstules. [Briefe von Atis Kronvald]. Riga 1934. Ausg. der Gesellschaft zur Förderung der lettischen Kultur, str. 198.
Rec. Grāvīte. Plukše, E. (Izgl. Min. Mēnešr. 1934, 2, 407—409).

GOEKITZ, E.: Das Bauernhaus im Regierungsbezirk Hannover und seinen Nachbargebieten. Oldenburg, 50 Textseiten und 17 Bildtafeln.
Rec. Schroller, H: (Mannus 1936, 3, 401—402).

GOLDSCHMIDT, A.: Die Bronzetüren von Novgorod und Gnesen. Marburg 1932, str. 42.
Rec. Rakint, V. (Ztschr. f. Osteurop. Gesch. 9. 1935, 94—97).

GOŁĄBEK, J.: Literatura białoruska. (Wielka Literatura Powszechna pod red. St. Lama. Trzaska, Evert i Michalski, t. IV. Warszawa 1933, str. 539—546) oraz
— Literatura białoruska. Antologia. Wybór tekstów: układ Alfreda Toma. (Tamże t. VI. Warszawa 1933, str. 736—746).
Rec. St. St. (Kalośse 1. 1935, 64—65).

GOMBOCZ, Z. i MELICH, J.: Magyar Etymologiai Szótár. Lexicon Critico-Etymologicum Linguae Hungaricae, z. XI, Budapest 1934, szp. 160.
Rec. Raun, A. (Eesti Keel 14. 1935, 83—84).

GORLIN, M.: N. V. Gogol und E. Th. A. Hoffmann. Leipzig 1933. D. Harrassowitz, str. 89. (Veröffentl. d. Slav. Inst. an d. Univ. Berlin).
Rec. Tschizewskij, D. (Dtsch. Litztg. 1935, 554—557).

GRELLMANN, H.: Finnische Literatur. Breslau 1932, str. 88.
Rec. Tarkiainen, V. (Virittäjä 1936, 60—61).

GROSSMAN, L.: Cesta Dostojevského. Přeložil Stanislav Mihařík. Praha 1932, str. 213. [Minaříková Knihovna 48].
Rec. H[ostovsky], (Slov. Př. 26. 1934, 132).

GROSSMAN, L.: Zapiski d'Aršiaka. Peterburgskaja Chronika 1836 g. Char'kov 1930. Izd. Proletarij, str. 381.
Rec. Rozenkranc, S. S. (Slavia 13. 1934—1935, 500—501).

GUIDE International des Archives. Europe. Société de Nations. Inst. Intern. de Cooper. Intellect. Paris, Rome 1934, str. 393.
Rec. L[iiv], O. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 191—192).

GUNNARSSON, G.: Recherches syntaxiques sur la Décadense de l'adjectif nominal dans les langues slaves et particuliérement dans le russe. Stockholm 1931, str. 154.
Rec. Belić, A. (Južnoslovenski Filolog 13. 1933—34, 211—217).

GÜNTHER, H. F. K.: Die nordische Rasse bei den Indogermanen Asiens; zugleich ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat und

Rassenherkunft der Indogermanen. München 1934, str. 247, 96 ryc., 3 mapy.
Rec. Neckel, G.: (Mannus 1934, 3—4, 366—369).

HAAVIO, M.: Suomalaisen muinaisrunouden maailma. [Staro-fiński świat pieśni ludowych]. Porvoo, Helsinki 1935, str. 450.
Rec. Arn, A. (Eesti Noorus 7. 1935, 198—199). — Loorits, O. (Acta Ethn. 1936, 130—132). — Mansikka, V. J. (Virittäjä 1935, 293—295).

HADAVIK Belaruskaha Navukovaha Tovarystva ŭ Vil'ni. I. Vil'nja 1933, str. 212.
Rec. Pogodin, A. (Slavia 13. 1934—1935, 588—589). — Samojlo, V. (Jahrb. f. Kult. Gesch. Slav. N. F. 11. 1935, 161—167).

HAKULINEN, L.: Über die semasiologische Entwicklung einiger meteorologisch-affektivischer Wortfamilien in den ostseefinnischen Sprachen. Helsinki 1933. Akad. Abhandl., str. XVI, 245. (Studia Fennica 1, 2).
Rec. Äimä, F. (Virittäjä 1934, 80—85). — M[ägiste], J. (Eesti Keel 13. 1934, 35—79).

HANDELSMAN, M.: Czartoryski, Nicolas I-er et la Question du Proche Orient. Paris 1934, str. 152.
Rec. T[arvel], P. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 136—137).

HANDRACK, U.: Der Handel der Stadt Riga in 18 Jahrhundert. Jena 1932, str. 97.
Rec. L[iiv], O. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 141—142).

HARVA, U.: Altain suvun uskonto. [Ałtajskie wierzenia w życie zagrobowe]. Helsinki 1933, str. 420.
Rec. Loorits, O. (ERK 1934, 36—37).

HARVA, U.: Varsinais-Suomen henlaistä kansankulttuuria (Varsinais-Suomen historia III). [Duchowa kultura Finlandii właściwej]. Porvoo 1935, str. 214.
Rec. Jaakkola, J. (Hist. Aikak. 1936, 310—316). — Haavio, M. (Acta Ethn. 1936, 126—129).

HEDAR, S.: Enskilda arkiv under Karolinska enväldet Studier i svensk arkivhistoria ach räfstepolitik. Lund. [Prywatne archiwa w okresie monarchii karolińskiej. Studia z historii archiwów Szwecji i szwedzkiej polityki karnej]. Stockholm 1935, str. 372.
Rec. L[iiv], O. (Ajalooline Ajakiri 14. 1935, 95).

HEGEL bei den Slaven. Im Auftr. der Dtsch. Gesellsch. für slav. Forsch. in Prag, hrsg. V. R. Čyžev'skyj. Reichenberg 1934. Gebr. Stiepel, str. 494. (Veröffentl. der slavist. Arbeitsgemeinschaft an der Dtsch. Univ. in Prag Reihe I, 9).
Rec. Fleischhacker, H. (Jahrb. f. Kult. Gesch, Slav. N. F. 10. 1934, 200—210).—J. S. (Slov. Př. 26. 1934, 178).

HEIDENREICH, J.: Vliv Mickiewiczův na českou literaturu předbřeznovou. Studie srovnávací. Praha 1930, str. VII, 181. (Práce Slov. Ústavu v Praze I).
Rec. Černobaev, V. (Slavia 13. 1934—1935, 200—210).

HERMANN, E.: Lietuviškai vokišku pasikalbėjimų knygelė. [Litauisch-Deutsches Gesprächsbüchlein]. Kaunas 1931. „Sakalas"—Verlag, str. 158.
Rec. Endzelīns, J. (Izgl. Min. Mēnšr. 12. 4. 1932, 371—372).

HEŘMAN, M.: Maxim Gorkij. Vyd. Volná Myšlenka. Praha, str. 212
Rec. J. Tch. [Teichmann, J.] (Slov. Př. 28. 1936, 295).

HJELMSLEV, L.: Études baltiques. Kopenhagen 1932. Levin & Munksgaard, str. XII, 272.
Rec. Fraenkel, E. (Indog. Forsch. 53. 1935, 73—77).

HORATIUS FLACCUS, Q.: Parinkti eilėraščiai. [Wiersze wybrane]. Wstęp i objaśnienia napisał M. Račkauskas. Klaipėda 1934, „Ryto", str. 188.
Rec. Brenderis, Pr. (Archiv. Philol. 5. 1935, 228—229).

HORGER, A.: A magyar nyelvjárások. [Gwary węgierskie]. Budapest 1934, str. 172, 3, mapa.
Rec. R[aun], A.: (Eesti Keel 14. 1934, 150—151).

ILJINSKIJ, G. A.: Opyt sistematičeskoj Kirillo-Mefodevskoj bibliografii pod red. i s dopoln. M. G. Popruženka i St. M. Romanovskogo. Blgarska Akademija na Naukitě. Sofija 1934, str. XLIII, 303.
Rec. S. K. (Južnoslovenski Filolog 13. 1933—1934, 227—229.— P. P. (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor 1936. 16, 2, 354—359).

INSABATO, E.: L'Ukraina e la Chizacattolica. Ediz. Noi e l'Ukr. Roma 1933, str. 30.
Rec. Zaïkyn, N. (Vm. Hist. 48. 1934, 126—128).

INSTITUT scientifique français de Tartu. Annuaire 1935. Akadeemiline Kooperatiiv Tartus 1936, str. 208.
Rec. Suik, A. (Eesti Kirjandus 1936, 590—592).

IVINSKIS, Z.: Geschichte des Bauernstandes in Litauen. Von den ältesten Zeiten bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts. Berlin 1933, str. 264 (Histor. Studien 236).
Rec. Stasiewski, B. (Ztschr. f. Osteur. Gesch. 9. 1935, 611—614).—Stakauskas, J. (Vairas 12. 1934, 426—433).—Zajączkowski, St. (Kw. Hist. 48. 1934, 654-666).

IVINSKIS, Z.: Lietuvos prekyba su Prūsais. I d. iki XVI amž. pradžios. [Handel Litwy z Prusami. I część do początku w. XVI]. Kaunas 1934. Teologijos-Filosofijos Fakultetas, str. 208, 2 mapy.
Rec. Matusas, J. (Vairas 13. 1935, 517—521).—Šapoka, A. (Židinys 21. 1935, 233—235).

JAAKKOLA, J.: Suomen varhaishistoria. Heimokausi ja Kalevala—kulttuuri. [Finn. Vorgerchichte]. Porvoo 1935, str. 510.
Rec. Tallgren, A. (Suomen Museo 1935, 83—95—Tenże (Hist. Aikak. 1936, 231—241).—Jaakkola, J. [Polemika] (Ibidem 1936, 242—249).

JABLONSKIO raštai. III. Rašybos dalykai. [Pisma Jabłońskiego. III. Kwestie piśmiennictwa]. Redagavo J. Balčikonis. Kaunas 1934. Švietimo Ministerija, str. IX, 211 i 11 ilustracyj.
Rec. Salys, A. (Židinys 23. 1936, 122—124).

JABLONSKIS, K.: Istorijos Archyvas. I tomas. XVI amžiaus Lietuvos inventoriai. [Archiwum historyczne. I tom. Inwentarze litewskie XVI wieku]. Kaunas 1934, str. XII, 680 i 128 rejestru. Bibliotėka Uniw. Witolda Wielkiego Nr. 2.
Rec. Skardžius, Pr. (Archiv. Philol. 5. 1935, 237—238).

JAKOBSON, R.: Slessko-polská cantilena inhonesta ze začátku XV stoleti. Praha 1934, 31. Zvl. ot. [odbitka] z Národop. Věstníku Českoslv.
Zob. Bartoš, F. M.: Posláni.

JAKŠTAS, A., STAKAUSKAS, J.: Arkivyskupas Pranciškus Karevičius. [Arcybiskup Franciszek Karewicz]. Kaunas 1936. Pažanga, str. 31.
Rec. Matusas, J. (Vairas 17. 1936, 879—880).

JAMKA, R.: Tymczasowe sprawozdanie z badań wykopaliskowych w Błoniu w pow. sandomierskim od roku 1928—1930. Z otchłani wieków, 6. Poznań 1931, str. 17—25.
Rec. Richthofen, B. F. v. (Mannus 1934, 3—4, 364—365).

JAŹDZIEWSKI, K.: Ciekawe cmentarzysko łużyckie z końca epoki żelaznej w Praszce w pow. wieluńskiem. Z otchłani wieków 6. 1931, zeszyt 4—5, ilość stron nie podana.
Rec. Richthofen, B. F. v. (Mannus 1934, 3—4, 363—364).

JAŹDZIEWSKI, K.: Tymczasowe sprawozdanie z poszukiwań na cmentarzysku z późnego okresu rzymskiego w Starachowicach w pow. iłżeckim woj. kieleckim. Z otchłani wieków 5. Poznań 1930. str. 72—80.
Rec. Richthofen, B. F. v. (Mannus 1934, 3—4, 365).

JEGOROV, D.: Die Kolonisation Mecklenburgs im 13 Jahrhundert I, II. Breslau 1930, str. XVI, 438; XXII, 485, mapy, dodatek. („Osteuropa-Institut", nr. 1 serii „Bibliothek gesch. Werke aus den Literaturen Osteuropas"). [Dodatek pt. Witte, H.: Jegorovs-Kolonisation Mecklenburgs im 13. Jahrhundert. Ein Kritisches Nachwort]. Breslau 1932, str. XII, 233.
Rec. V[asar], J. (Ajalooline Ajakiri. 13. 1934, 128—139).

JENSEN, H.: Finnische Grammatik. I. Teil: Laut- und Formenlehre. Glückstadt, Hamburg 1934. J. J. Augustin, str. 79.
Rec. Airila, M. (Virittäjä 1936, 66—69). — Lewy, E. (Indog. Forsch. 53. 1935, 233—234).

JESPERSEN, O.: Lingvistica. Selected Papers in English, French and German. Copenhagen 1933, str. 461.
Rec. Penttilä, A. (Virittäjä 1936, 15—16).

JĖZAUS Kristaus Evangelijos. [Ewangelie Jezusa Chrystusa]. Klaipeda. Biblijne Tow. Brytyjskie i Zagraniczne.
Rec. Brenderis, Pr. (Arch. Philol. 5. 1935, 221—228).

JOGAILA. [Jagiełło]. J. Jakštas, Z. Ivinskis, S. Sužiedėlis, A. Šapoka, P. Šležas, red. A. Šapoka. Kaunas 1935. Švietimo M-jos Knygų Leidimo Kom., str. III, 333.
Rec. Matusas, J. (Vairas 14. 1935, 234—236).

JOHANSEN, P.: Die Estlandsliste des Liber Census Daniae. Tallinn 1933, str. VIII, 1012.
Rec. Kruus, H. (Ajallooline Ajakiri 13. 1934, 37—46).

JOKANTAS, K.: Lotyniškai Lietuviškas žodynas. [Słownik łacińsko-litewski]. Kaunas 1936. Švetimo Ministerija, str. 1096.
Rec. Brenderis, P.: (Vairas 17. 1936, 668—670). — Tenże (Židinys 23. 1936, 627—629).

KÄRNER, J.: Sadaviiskümmend aastat eesti luulet. [150 lat poezji eston. Antologia]. Tartu 1936. Eesti Kirjand. Kooper., str. 346.
Rec. Paukson, H. (Eesti Kirjandus 1936, 188—190).

KALEVALA — perevod L. P. Bel'skogo pod red. D. V. Bubricha. Predisl. I. M. Majskogo. Moskva—Leningrad 1933. „Academia".
Rec. Pal'vadre, M. i Chudjakov, M. (Sovet. Ėtnog. 1934. 3, 138—143).

KALIMA, J.: Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat. [Zapożyczenia bałtyckie w językach bałtycko-fińskich]. Helsinki 1936. Suom. Kirj. Seura. str. XV, 252.
Rec. Kiparsky, V. (Virittäjä 1936, 470—474).—Mägiste, J. (Eesti Keel 1936, 182—186).

KAMPMANN, M.: Eesti Kirjandusloo peajooned II. [Historia literatury estońskiej w zarysie]. Tartus 1933. Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus str. 260.
Rec. Suits, G. (Eesti Kirjandus 1934, 135—138).

KARLING, S.: Narva. Eine baugeschichtliche Untersuchung. Tartu 1936, str. 384, 198 ilustr., 2 mapy.
Rec. Soom, A. (Eesti Kirjandus 1936, 588—590).

KARO Archyvas. [Archiwum wojskowe]. Kaunas 1936. Kariuomenės Štabo Spaudos ir Švietimo Komisija.
Rec. Matusas, J. (Vairas 18. 1936, 213—216).

KAULIŅŠ, J.: Vīriešu un sieviešu kārtas dažādojums atgriezeniskos darbības vārdos. [Differenzierung von Mask. und Fem. bei refl. Verben.]. FBR 12. 1932, 8—10.
Rec. Fraenkel, E. (Indog. Jhrb. 18. 1934, 311).

KERSTEN, K.: Zur älteren nordischen Bronzezeit (Forschungen zur-Vor- und Frühgeschichte aus dem Museum vorgeschichtlicher Altertümer in Kiel. Tom III). Neumünster 1936, str. 176, 10 ryc., 42 tabl.
Rec. Kostrzewski, J. (Przegl. Arch. 5. 1935—1936, 218).

KETTUNEN, L.: Suomen Kielioppi oppikouluille ja seminaareille. [Gramatyka języka fińskiego dla szkół średnich i seminariów]. Porvoo, Helsinki, 1934, str. VIII, 194, 13 map gwarowych.
Rec. Kettunen, L. [Polemika] (Virittäjä 1935, 194—201). — M[ägiste], J. (Eesti Keel 13. 1934, 149—150).—Pelkonen,L. (Virittäjä 1934, 456—469).—Tenże (Virittäjä 1935, 202—206).

KETTUNEN, L.: Vermlannin suomalaisten uskomuksia, taruja ja taikoja. [Glauben, Märchen u. Zauberei bei d. Finnen in Wermland]. Helsinki 1935. Suom. Kirj. Seura str. 95.
Rec. Juvas, M. (Virittäjä 1935, 416-421).

KIERSKI, K.: Masaryk a Polska. Nakł. Tow. Pol.-Czechosłow. Wyd. II. Poznań 1935, str. 102.
Rec. A. F. (Slov. Př. 28. 1936, 102).

KIESSLING F.: Beiträge zur Ur- Vor- und Frühgeschichte von Niederösterreich und Südmähren. Wien 1934, str. 480, 7 tablic.
Rec. Beninger C. (Mannus. 1936, 1, 127—128).

KIPARSKY, F.: Fremdes im Baltendeutsch. (Helsinki 1936, str. 224, mapa narodowościowa Estonii i Łotwy). (Mèmoires de la Soc. Neo-Philol. de Helsingfors XI).
Rec. M[ägiste], J. (Eesti Keel 15, 1936, 178—182).

KOPPELMANN, H. L.: Rasse und Sprache. (Internationales Archiv für Ethnographie. Leiden 1934, str. 32, 107 nst.).
Rec. Raun, A. (Eesti Keel 14 1935, 84).

KOGUTEOS „Eesti" VI: Saaremaa. [Praca zbiorowa „Estonia" VI: Wyspa Saaremaa]. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus 1934.
Rec. V[asar], J. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 130—131).— Viigant, J. (Eesti Kirjandus 1934, 479—480).

KORDUBA, M.: Die Entstehung der ukrainischen Nation. [Contributions á l' hist. de l'Ukr. au VII Congrés Internat. des scien. Hist. Varsovie 1933. Soc. Scient. au nom de Chevtchenko á Lèopol 1933, str. 19—67],
Rec. Andrusiak, M. (Kw. Hist. 48. 1934, 121—126).

KOSCHMIEDER, E.: Przyczynki do zagadnień chomonii w hirmosach rosyjskich. Wilno 1932, str. 41, 81 tekstu nutow., 3 facs. (Inst. Nauk.-Bad. Eur. Wsch. Sekc. Filol. nr 2).
Rec. Kamieński, Ł. (Pol. Rocz. Muzykol. 1. 1935, 192—196).

KREJČÍ, K.: Polská literatura ve vírech revoluce. Praha 1934, str. 396. (Politická knihovka 1—31).
Rec. B[ečka], J. (Slov. Př. 27. 1935, 160—162).—Szyjkowski, M. (Slavia 14. 1935—1936, 209—212).

KREUTZWALD, Fr. R.: Kalevipoeg. Eesti Kirjanduse Selts Tartus 1935, str. 319, wyd. 5.
Rec. Palm, A. (Eesti Kirjandus 1936, 186—188).

KRYPJAKEVYČ, I.: Mychajlo Hruševśkyj. Žyttja j dijalnist'. Iz 16 obrazkamy. L'viv 1935, „Prosvita", str. 63.
Rec. X. (Dzvony 1935, 361—364).

Suomen KULTTUURIHISTORIA. I. Helsinki 1933. II. Helsinki 1934, str. 544.
Rec. Liiv, O. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 140—141; 14, 1935, 42).

KURE, Kr.: Eesti Keele õpperaamat algkoolidele I osa: grammatika algteated ja õigekirjutus [gramatyka języka estońskiego dla szkół początkowych (w Z. S. R. R.), cz. I. wiadomości początkowe i pisownia. 3 poprawione wydanie], Leningrad 1933. [oraz:]

TENŻE: Eesti keele grammatika I osa. Morfoloogia [dla szkół średnich] Leningrad 1933, str. 142 [oraz:]

TENŻE i VIINERFELDT, J.: Eesti keele õpperaamat algkoolidele II osa: grammatica ja õigekirjutus [ortografia] Leningrad 1933.
Rec. Rajama, H. (Eesti Keel 13. 1934, 79—82. [dyskusja tamże: 95]).

KURE, Ir. i PÄLL, Ed.: Eesti grammatika II. Süntaks. [dla szkół średnich] Leningrad 1934.
Rec. Rajamaa, H. (Eesti Keel 14. 1935, 81—82).

KURYŁOWICZ, J.: Le probléme des intonations baltoslaves. Rocz. Slaw. 10. 1931, str. 1—80.
Rec. L[ehr-] S[pławiński, T.] (Roczn. Slaw. 11. 1933, 43—45).

KUTTI, S., LOORITS, O., TAMPERE, H.: Valimik eesti rahvalaule [Wybór estońskich pieśni ludowych]. (Keilja Kirjandus Nr 33. Tartu 1934, str. 141).
Rec. Enäjärvi—Haavio, E. (Virittäjä 39. 1935, 507—513).

KUTRZEBA, S., SEMKOWICZ, W.: Akta unji Polski z Litwą 1385—1791. Kraków 1932. P. Ak. Um., str. 572).
Rec. Šapoka, A. (Vairas 10. 1934, 252—255).

LAGERCRANTZ, O.: Indogermanisches Prädikativ. Uppsala 1933. A.-B. Lundequistska Bokhandeln. str. 39. (Uppsala Universitets Arsskrift 1933: 3).
Rec. Fraenkel, E. (Indog. Jhrb. 19, 1935, 244—245).

LAPPO, J.: Litovskij Statut 1588 goda I. Izslědovanije časť pervaja. Kaunas 1934, str. 16, 474.
Rec. Ivinskis, Z. (Židinys 21. 1935, 459—463).

LATVIEŠU folkloras krātuves teikas par Dievu izlase. Rīga. Latviešu Folkloras [Wybór baśni o Bogu z folkloru łotewskiego]. Krātuve str. 143.
Rec. Būtėnas, P. (Židinys 20. 1934, 254—256).

LAUNIS, A.: Eesti runoviisid. [Melodie estońskich run]. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus 1930, str. 434.
Rec. Müller-Blattau i Sööt (Eesti Kirjandus 1934, 45—47).

LAVROV, P. A.: Materialy po istorii vozniknovenija drevnejšej slavjanskoj pismennosti. (Akademija Nauk ZSRR. Trudy slavjanskoj komissii 1. 1930, str. 50, 2?0).
Rec. Kuljbakin, S. (Južnoslovenski Filolog, 13. 1933—34, 242—252).

LEDNICKI, S.: Quelques aspects du nationalisme et du christianisme chez Tolstoï. Les variations tolstoïennes á l'ègard de la Pologne. Cracovie 1935, str. 100. (Prace Pol. Tow. dla badań Eur. Wsch. i Bliskiego Wschodu XI).
Rec. F[rinta]. A. (Slov. Př. 26. 1935, 393—394). — Ljackij, E. (Slavia 14. 1935—1936, 208—209).

LEETS, G.: Knidas algas vabadussõda 15 aasta eest. Narwa lahing 28 novembril 1918. [Jak zaczęła się walka o wolność. Bitwa pod Narwą 28 listopada 1918].
Rec. Soom, A. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 47—48).

LEV, V.: Ukraïnśkyj pereklad chroniky Martyna Belśkoho. Varšava 1935, str. 72. Praci Ukraïnśkoho Naukovoho Instytutu 29).
Rec. m. h. (Dzvony 1936, 77).

LIETUVIŲ tautos praeitis Lietuviškojoj Enciklopedijoj. [Przeszłość Litwy w Encyklopedii Litewskiej].
Rec. Stakauskas, J. (Vairas 13. 1935, 481—482).

LIIV, In.: Izbrannye stichotvorenija. [Perevel s estonskago Ed. Kaneman. Tallinn 1933].
Rec. Urgart, O. (Looming 1834, 467—468).

LIPIŃSKI, W.: Wielki Marszałek (1867—1935). Warszawa 1935, str. 225.
Rec. Jaroušek, M. (Slov. Př. 28. 1936, 172—174).

LJACKIJ, E.: Slovo o polku Igorevě. Praha 1934, str. 231, 1 mapa. Práce Slov. Ústavu XII).
Rec. Cronia, A. (Eur. Or. 15. 1935, 330—333). —H. A. B. (Kw. Hist. 48. 1934, 408). — Jelačić, A. (Rus. Arch. 1935, 30—31).

LÖGDBERG, G. A.: De nordiska konungarna och tyska orden 1441—1457. Akademisk avhandling. [Północni królowie i zakon niemiecki. Dysertacja akademicka]. Uppsala 1935, str. 326.
Rec. L[iiv], O. (Ajalooline Ajakiri 14. 1935, 94—95).

LOORITS, O.: Das misshandelte und sich rächende Feuer I. (Commentationes Archivi Traditionum Popularium Estoniae) Tartu 1935, str. 90.
Rec. Vilberg, G. (Loodus vaatleja 6. 1935, 93).—Balys, J. (Lietuvos Aidas Nr 45, 23.II.1935).—Debeljak, A (Živl. in sv. 1936, 403).

LOORITS, O.: Pharaos Heer in der Volksüberlieferung I. (Commentationes Archivi Traditionum Popularium Estoniae 3. Tartu 1935, str. VIII, 194).
Rec. Tille, V. (Prager Presse 1.IX.1935, 11). — D[ēbeljak] A. (Življenje in svet 1936, 292—294).—Vilbaste, G. (Loodusvaatleja 6. 1935, 118).

LOTOĆKYJ, O.: Storinky minulogo. I. Varšava 1932. II. str. 286. II. 1933, str. 481. (Praci Ukr. Nauk. Inst. 6. 12. Sér. mem. 2. 3).
Rec. Krupnitzky, B. (Jahrb. f. Kult. Gesch. Slav. N. F. 10. 1934, 216 - 218).
Toż. II. 1933, str. 481.
Rec. B[oczkowski], H. (Slov. Př. 26. 1934, 132).
Toż. III. 1934, str. 392.
Rec. B[oczkowski], H. (Slov. Př. 26. 1934, 281).—Dorošenko, D. (Ztschr. f. Osteur. Gesch. 9. 1935, 3, 429—432).

LUKKARINEN, J.: Suomalaisten naimatapoja [Z fińskich zwyczajów weselnych]. I. Helsinki 1933. Suom. Kirj. Seura, str. 192.
Rec. Reponen, A. (Virittäjä 1934, 61—64).

LUNDELL, J. A.: Skandinaviska folkmål i språkprov. Täxst I. Gotländska, östsvenska och norrländska mål. [Gwary skandynawskie w tekstach językowych. Tekst I. Gotlandzkie, wschodnio-szwedzkie i północne gwary]. Stockholm 1936, str. 136.
Rec. Ariste, P. (Eesti Keel 15. 1936, 186—187).

LYPA, J.: Bij za ukraïnśku literaturu. L'viv 1935. „Nar. Stjaz", str. 151.
Rec. Kostelnyk, H. (Dzvony 1935, 438—440).

ŁEGA, Wł.: Ziemia malborska. Kultura ludowa. Toruń 1933. Sgł. Kasa im. Mianowskiego. Inst. Popier. Nauki, str. XVIII, 256. (Pamiętnik Inst. Bałt. 10. Pod. red. Józ. Borowika. Seria Balticum, zesz. 6).
Rec. Staszewski, J. (Kw. Hist. 48. 1934, 109—110).

ŁOWMIAŃSKI, H.: Prusy pogańskie. Rozprawa z pracy zbiorowej: Dzieje Prus Wschodnich. (Pamiętnik I. B. [Inst. Bałt.], t. I, rozdz. 2). Toruń 1935. Inst. Bałt., str. IV, 56.
Rec. Ivinskis, Z. (Židinys 23. 1936, 252—255).

ŁOWMIAŃSKI, H.: Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego. I. II. Wilno 1931. I: str. XVII, 444. II: str. 448. 2 mapy. (Rozprawy Wydz. III T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie. V. VI).
Rec. Ivinskis, Z. (Židinys 19. 1934, 568—570).

MÁCHAL, J.: O symbolismu v polské a ruské literatuře. Praha 1935. Vyd. Slov. Úst., str. 224.
Rec. J. Tch. [Teichmann, J.] (Slov. Př. 28. 1936, 337).

MACHEK, V.: Recherches dans le domaine du lexique balto-slave. Brno 1934. A. Píša, str 96. (Opera Fac. Philos. Univ. Masarykianae Brunensis 37).
Rec. Fraenkel, E. (Indog. Forsch. 54. 1936, 281—283). — M[eillet], A. (Bull. Soc. Ling 36, 3. 1935, 102—103). —Unbegaun, B. (Bull. Soc. Ling. 35, 2. 1935, 151—152).

MANNINEN, I.: Die Sachkultur Estlands II. Tartu 1933, str. 337.
Rec. Vilkuna, K. (Suomen Museo 1933, 88).

MARK, J.: Neue Bemerkungen über das Dreschen und Ernten bei den Esten. (Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat [Rocznik Estoń. Tow. Naukowego] 1932, str. 42—111).
Rec. Ränk, G. (Acta Ethn. 1. 1936. 59—61). — Tenże (Eesti Kirjandus 1935, 574 - 576).

MARK, J.: Über das Roggendreschen bei den Esten. (Õpetatud Eesti Seltsi Aastaraamat [Rocznik Estońsk. Tow. Naukowego] 1931, 315 - 374).
Rec. Ränk, G. (Acta Ethn. 1936, 59 — 61). — Tenże (Eesti Kirjandus 1935, 574—576).

MARTINUS, M.: Ethnographie, folklore et archéologie en Russie Soviétique. (Bulletin de la Société Royale Belge d'anthropologie et de préhistoire 49. 1934, str. 173—186).
Rec. M. K. (Sovet. Ėtnog. 1936. 1, 188—189).

MASILIUNAS, K.: Antano Smetonos raštų žodynas su sintaksės ir stilistikos pavyzdžiais. [Słownik ze składniowymi i stylistycznymi przykładami do pism A. Smetony]. Kaunas 1934. Švietimo Ministerijos Knygų Leidimo Komisijos leidinys Nr 443, str. 112.
Rec. Viskanta, E. (Vairas 12. 1934, 193—196).

Filologijas MATERIALI, prof. J. Endzelinam sešdesmitajā dzimšanas dienā veltīts rakstu krājums [Materiały filologiczne, zbiór prac ku uczczeniu 60 rocznicy urodzin prof. J. Endzelina]. Rīgā 1933, str. 219.
Rec. Fraenkel, E. (Indog. Forsch. 54. 1936, 72—75).

MATERIALY dlja biografii M. Bakunina. Red. i primečanija V. Polonskogo. Moskva, Leningrad 1933. Gosizdat, str. 723.
Rec. Čejchan, V. (Slov. Př. 26. 1934, 130).

MATUSAS, J.: Ukmergės mūšis [Bitwa Wiłkomierska] (1435—1935). Kaunas. (Atspaudas iš „Vairo" 15. 1935, str. 25—36, 173—187, 25—50).
Rec. Kučinskas, A. (Židinys 23. 1936, 124—125).

MEUVRET, J.: Histoire des Pays Baltiques. Lituanie, Estonie, Finlande. Paris 1934. Armand Colin, str. 203.
Rec. Trumpa, V. (Vairas 15. 1935, 127—128). — Tyszkowski, K. (Kw. Hist. 48. 1934, 118—121).

MICKIEWICZ, A.: M. Brensztejn i J. Otrębski: Dajny litewskie zapisane przez Adama Mickiewicza. Wilno 1927. str. 25, 1 faks. (Rozpr. i Materiały Wydz. T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie. I, 4).
Rec. Augstkalns, A. (Žydinys 21. 1935, 29—33).

Adamu MICKIEVIČOVI, 1834—1934. Usp. J. Horák. Praha 1934. Slov. Ústav v Praze, str. III, 41.
Rec. A. F. (Slov. Př. 26. 1934, 281).

MIKKOLA, J. J.: Lituano *girčas* e il suo *č* non palatalizzato. (Stud. Balt. II. 1932, 102).
Rec. F[raenkel], E. (Indog. Jhrb. 18. 1934, 304).

MINSSEN, H. F.: Die französische Kritik und Dostojewski. Hamburg 1933. Sem. f. Roman. Sprachen u. Kultur, str. XV, 128. (Hamburger Studien zu Volkstum u. Kultur d. Romanen. Bd. 13).
Rec. Klemperer, V. (Dtsch. Litztg. 6. 1935, 856—860).

MIONI, A.: Il „Boris Godunov" di Alessandro Puškin. Studio storico-critico. Roma 1935. Istituto per l'Europa Orientale, str. VIII, 171.
Rec. Damiani, E. (Eur. Or. XVI. 1936, 75—78).

MITROPAN, P.: Ruski pisci. Skice iz života i delatnosti. Skoplje 1934, str. 160.
Rec. A. J. (Ruski Archiv. 1935, 34—35, 206—207).

MITTEILUNGEN aus der livländischen Geschichte. Hrsg. v. der Gesellsch. f. Gesch. u. Altertumskunde zu Riga, Bd. 22, H. 1. Riga 1933 (8), str. 194, 1 Landkarte, 1 Taf.
Rec. B[lumfeldt], E. (Ajalooline Ajakiri 14. 1935, 40—41).

MOLLER-MÖLDER, A.: Eesti keeleõpetus muukeelseile keskkoolidele [Podręcznik gramatyki estońskiej dla obcojęzycznych szkół średnich]. Wyd. drugie. Tartu 1934.
Rec. Rajamaa, H. (Eesti Keel 14. 1935, 79—81).

MUSKAT, H.: Bismarck und die Balten. Ein geschichtlicher Beitrag zu den deutsch-baltischen Beziehungen. Berlin 1934, str. 150. (Historische Studien H. 260) [dysertacja hamburska].
Rec. K[ruus], H. (Ajalooline Ajakiri 14. 1935, 45—46).

MUUK, E. i MIHKLA, K.: Eesti keskkooli-grammatika ühes harjutustikuga I-V. [Gramatyka języka estońskiego dla szkół średnich z ćwiczeniami]. Tartu 1935—36.
Rec. Nurm, E. (Eesti Keel 15. 1936, 171—175).

Eesti MUUSIKA almanak I. [Almanach muzyki estońskiej I]. Eesti Akadeemilise Helikunstnike Seltsi väljaanne Nr. 1. Tallinn 1934, str. 80.
Rec. Leichter, K. (Eesti Kirjandus 1934, 575—576).

NEUVONEN, E.: Eléments de finnois. Textes, grammaire, vocabulaire. Première année. Tampere 1935. Suom. Kirj. Seura, str. 85.
Rec. Ernits, W. (Przegl. Pol.-Fiń.-Est. 1936, 31).

NIEDERMANN, M., SENN, A., BRENDER, F.: Wörterbuch der litauischen Schriftsprache, 10. Lief. Heidelberg 1934. Winter, str. 65—128.
Rec. M[eillet], A. (Bull. Soc. Ling. 35, 2. 1935, 151).

ODLOŽILÍK, O.: Husyci na brzegu Bałtyku w 1433 roku. Gdańsk 1934. Tow. Przyjaciół Nauki i Sztuki w Gdańsku, str. 47.
Rec. Ant. (Slov. Př. 26. 1934, 281).

OHIJENKO, J.: Razmežuvannja pamjatak ukraïnskych vid biloruskych. Biblioteka Zapysok Čynu Sw. Vasylija Velikoho 14. Żółkiew 1934. Nakł. Red. Zapysok Č. S. V. V. str. 32.
Rec. K. S. (Spr. Nar. 1934. 5—6; 714—717).

OHIJENKO, J.: Slovnyk miscevych sliv u literaturnij movi ne użyvanych. (Bibl. „Ridnoï Movy“ 3. 1934, str. 154.
Rec. V. M. L. (Dzvony 1936, 76—77).

OJANSUU, H., KUJOLA, J., KALIMA, J., KETTUNEN, L.: Lyydiläisiä kielennäytteitä [Lidyjskie próby językowe] Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia. Helsinki 1934, str. 310. (Mémoires de la Soc. Finn.-Ougr. 69).
Rec. M[ägiste], J. (Eesti Keel 14. 1935, 78—79).

OTRĘBSKI, J.: Wschodniolitewskie narzecze twereckie. Cz. I. Gramatyka. Kraków 1934, str. XII, 464.
Rec. Skardžius, Pr. (Archiv. Philol. 5. 1935, 219—221).

OZOLIŅŠ, E., ENDZELĪNS, J.: Latviešu pareizrakstības vārdnīca. Parlabots un papildināts trešais izdevums [Słownik ortograficzny języka łotewskiego. Wydanie trzecie poprawione i uzupełnione]. Rīgā 1932. Gulbis.
Rec. Blese, E. (Izgl. Min. Mēnešr. 12. 9—10. 1932, 192—198).

PACZOWSKI, T.: Żywoty świętych ks. P. Skargi w przekładach rusko-ukraińskich. Odbitka ze Sprawozdań T-wa Naukowego we Lwowie. Lwów 1935, str. 9.
Rec. V. M. Z. (Dzvony 1935, 283).

PAKARKLIS, P.: Mažoji Lietuva vokiečių mokslo šviesoje. [Mała Litwa w świetle nauki niemieckiej]. Kaunas 1935. str. 75. (Soc. ir Pol. M. Inst. Leidinys 4).
Rec. Matusas, J. (Vairas 15. 1935, 374—376).

PAKARKLIS, P.: Vokiečiai apie Mažąją Lietuvą [Niemcy o Małej Litwie]. Kaunas 1935. str. 25. (Soc. ir Pol. M. Inst. Leidinys Nr 5).
Rec. Matusas, J. (Vairas 15. 1935, 374—376).

PAKASLAHTI, A.: Suomen politiikka maailmansodassa [Polityka Finlandii w okresie wojny światowej]. Porvoo, Helsinki 1934.
Rec. Liiv, O. (Ajalooline Ajakiri 15. 1936, 47—48).

PARIS, R.: L'Art estonien. Tartu 1935. Akadeemiline Kooperativ str. 69.
Rec. R[udrauf], L. (Ann. Inst. Sc. fr. 1935, 199—200).

PARIS, R.: Uuem eesti kunst. Äärjooni eesti maali- ja raidkunsti arengust XIX ja XX sajandil. [Nowsza sztuka estońska. Zarys rozwoju malarstwa i rzeźby eston. w XIX i XX w.]. Eesti Kirjanduse Selts Tartus 1935, str. 111.
Rec. Kompus, H. (Eesti Kirjandus 1935, 519—522).

Mūsų PASAKOS [Nasze bajki]. Kn. V. Surinko „Žvajgždutės" Skaitytojai. Sutvarkė „Žv." red. S. Tijūnaitis. Liet. katal. blaivybės dr-ja, Marijonų sp. Mariapolėje 1932 (išejo 1933), str. 64.
Rec. Balys, J. (Vairas 10. 1934, 404—408).

PASAKOS. Parinko ir skaityti parnoše A. Giedrius. [Bajki. Zebrał i przygotował do druku A. Giedrius]. I. Kaunas 1930. Spaudos Fondas, 176. Paskutimie, 2 kn. iliustr. K. Šimonio. Kaunas 1927—32.
Zob. Mūsų pasakos.

PASZKIEWICZ, H.: Jagiellonowie a Moskwa. I. Litwa a Moskwa w XIII i XIV wieku. Warszawa 1933, str. 454.
Rec. Ivinskis, Z. (Židinys 19. 1934, 335—336).

PAULAHARJU, S.: Ruijan äärimmäisillä saarilla [Ethnogr. Beschreibung d. Finnen in Norwegen]. Porvoo 1935, str. 143.
Rec. Rapola, M. (Virittäjä 1935, 514).

PELENŚKYJ, E.: Bibliohrafija ukrainśkoï bibliohrafiï. L'viv 1934, str. 198.
Rec. Zlenko, P. (Dzvony 1935, 224—225).

PELENŚKYJ, E.: Sučasne zachidnjo-ukraïnśke piśmenstvo. Ohljad za 1930—1935 r. L'viv 1935. Literaturna Biblioteka, str. 64.
Rec. m. h. (Dzvony 1935, 280—281).

PENKAUSKAS, P.: Lietuvos istorijos versmių leidimas. [Wydanie źródeł historii Litwy]. Kaunas 1934, str. 32.
Rec. Stakauskas, J. (Vairas 1936, 245—246).

PERFECKIJ, E.: Historia Polonica Jana Długosze a ruské letopisectví. Praha 1932, str. 120. (Práce Slov. Ústavu 7).
Rec. Kizevetter, A. (Slavia 13. 1934—1935, 564—566).

PEŠIĆ. M. M.: Novi Jesenjin. Beograd 1933. Izd. Knjižarnice Gece Kona, str. 222.
Rec. Machin, T. (Ruski Archiv 1934, 26—27, 310—311).

PETERSON, O. P.: Schiller in Russland 1785—1805. New York 1934, str. 358.
Rec. Tarkiainen, V. (Virittäjä 1935, 170—171).

PFÜTZENREITER, F.: Die vor- und frühgeschichtliche Besiedlung des Kreises Fraustadt. Schneidemühl 1933, str. 175, 40 ryc., 27 Tabl.
Rec. Lotz., L. (Mannus 1934. 3—4, 361—362).

PIIP, A.: Tormine aasta. Ülevaade Eesti välispolitika esiajast 1917—1918 aastal dokumentides ja mälestusis. [Burzliwy rok. Zarys estońskiej polityki zagranicznej w r. 1917—18 na podstawie dokumentów i wspomnień]. Tartu 1934, str. VIII, 400.
Rec. Laaman, Ed. (Eesti Kirjandus 1934, 526 — 527). — Loorits, O. (Vaba Sõna. Nr 115b, 27.V. 1934).

PIŚMEŃNIK i mova. Zbornik artykulaŭ, prysvečanych baraćbe za kul'turu movy. Mensk 1934. Vyd. Bel. Akad. Navuk. str. 107.
Rec. Stankevič, A. (Kalośse 1935, 3, 173—178).

PLAKIS, J.: Daži attistības puosmi latviešu un leišu akcenta vēsturē. [Niektóre okresy z historii rozwoju łotewskiego i litewskiego akcentu]. Rīgā 1923, str. 116.
Rec. Būtėnas. P. (Židinys 21. 1935, 122—123).

POGODIN, A.: Rusko-srpska bibliografija 1800—1925. I Knjiga: Književnost. Ideo: Prevodi objavljeni posebno ili po časopisima. Beograd 1932, str. XXVIII, 285. (Posebna izdanja Srpske Kraljevske akademije, Knj. 42).
Rec. Michajlović, L. (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor 1934, Kn. 14, sv. 1 : 2, 211—213).

POHL, E.: Die deutsche Volksballade von der „Losgekauften". Helsinki 1934, str. 361 (F. F. C. 105).
Rec. Balys, J. (Vairas 14. 1935, 253—256).

POLEVOJ, N.: Materialy po istorii russkoj literatury i žurnalistiki tridcatych godov. Leningrad „Književnika".
Rec. Jelačić, A. (Ruski Archiv 1935, 34/35, 192—197).

POPOV, A. A.: Materialy dlja bibliografii russkoj literatury po izučeniju šamanstva severo-aziatskich narodov. Leningrad 1932, str. XIV, 117.
Rec. Maksimov, A. N. (Sovet. Ėtnog. 1934. 4, 140—141).

PRACY Sekcyi Archeolohii 3. Mensk 1932. Belaruskaja Akademija Navuk. Instytut Historyi str. 260.
Rec. V. H. (Kalośse 1936, I. 52—53).

PUZINAS, J.: Vorgeschichtsforschung und Nationalbewusstsein in Litauen. Kaunas 1935, str. 134.
Rec. Šapoka, A. (Židinys 22. 1935, 602—606). — Trumpa, V. (Vairas 16. 1936, 118—120).

RADIG, W.: Neue Karten zur deutschen Vor-und Frühgeschichte.— Die germanischen Stämme im ersten Jahrhundert nach Christi Geburt. Leipzig. (rok i strony nie podane).
Rec. Ströbel, R. (Mannus 1936. 2, 289—290).

RADZIKAUSKAS, E.: (GIRA, L.): Lietuviškos eilėdaros kūrimosi raida [Rozwój poezji litewskiej]. I. 16—18 amžiai. Kaunas 1934. Humanitarinių Mokslų Fakultetas, str. 86. (Darbai ir Dienos III).
Rec. V. J.: (Vairas 12. 1934, 198—200).

RÄNK, G.: Peipsi kalastusest. Engl. Summ. :The Peipsi lake Fisheries. Õpetatud Eesti Seltsi Kiriad II. Tartu 1934, str. XVII, 216.
Rec. Vilberg, G. (Loodusvaatleja 5. 1934, 124—125). — Kohtamäki, J. (Virittäjä 38. 1934, 364 — 365). — Loorits, O. (Acta Ethn. 1. 1936, 131—132).

RÄNK, G.: Vana-Eesti rahvakultuur. [Kultura ludowa dawnej Estonii]. Eesti Kirjanduse Selts Tartu1935, str. 115. (Elav Teadus nr. 47).
Rec. Laid, E. (Eesti Kirjandus 1936, 100—101). — Vilbaste, G. (Loodusvaatleja 6. 1935, 117—118).

RAJAMAA, H.: Kuidas tarvitada uusi sõnu? Eesti sõnade muuteline sõltuvus. [Jak używać nowych wyrazów? Zależność morfologiczna wyrazów estońskich]. Tartu 1936, str. 144.
Rec. Veski, J. V. (Eesti Keel 15. 1936, 176—178).

RASCHKE, G.: Das Ende der Lausitzer Kultur in Schlesien. Breslau 1932, str. 59.
Rec. Pohorecki, F. (Kw. Hist. 48. 1934, 337—339).

ROČENKA Slovanského Ústavu 1932—34. Prag 1935, str. 456.
Rec. A. J. (Ruski Archiv 1936, 36/37, 184—185).

ROCZNIK WOŁYŃSKI. Wyd. staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego. Pod red. Jakóba Hoffmana T. I—IV. Równe. T. I: 1930, str. 164, mapa. T. II: 1931, str. 584, mapa. T. III: 1934, str. 678. T. IV: 1935, str. 348, mapa.
Rec. Symonolewicz, K. (Spr. Nar. 10. 1936, 1—2, 153—155).

ROSEN, C. von: Bidrag till kännedom om de handelser som närmast föregingo svenska stormaktsväldets fall. I—II. [Przyczynki do poznania wydarzeń poprzedzających upadek wielkomocarstwowości Szwecji]. Stockholm 1936. I : XVIII, str. 315; II : 252.
Rec. L[iiv], O. (Ajalooline Ajakiri 15. 1936, 96).

ROSENQVIST, A.: Lehr- und Lesebuch der finnischen Sprache mit Volksliedern und Notenbeilagen. 2. Aufl. Leipzig 1934. Holtze, str. 233, 89.
Rec. Lewy, E. (Indog. Forsch. 53. 1935, 233—234).

RYBNIKOVA, M.: Zagadki. Moskva, Leningrad [1932]. „Academia“, str. 486.
Rec. Vinogradov, G. (Sovet. Ėtnog. 1934. 3, 131—138).

RYTKÖNEN, A.: Tuohitorven mailta. [Z okolic rogu z kory brzozowej]. Porvoo 1933, str. 204.
Rec. Manninen, J. (Suom. Mus. 1933, 91).

RYTKÖNEN, A.: Tuulastulilta ja karhumailta. [Ethnogr. Beschreibung aus Savo]. Porvoo 1935, str. 212.
Rec. Hirsjärvi, A. (Suomen Museo 1935, 97—98); — Teppo, H. (Virittäjä 1935, 502).

SAARESTE, A.: Des noms de *tulihänd* en estonien. Tartu 1935, str. 20. (Publications des Archives de la Langue Estonienne, Nr. 1).
Rec. Debrunner, A. (Indog. Forsch. 53. 1935, 232—233).

SALMINEN, V.: Kalevala-Kirja [Kalevala-Buch]. Helsinki 1935, str. 164.
Rec. Am, A. (Eesti Noorus 7. 1935, 199); — Leskinen, E. (Suomen Heimo 1935, 106—107).

SALMINEN, V.: Suomalaisten muinaisrunojen historia 1. Suom. Kirj. Seura. [Geschichte der alten finn. Runen]. Helsinki 1934, str. 366.
Rec. Teppo, H. (Virittäjä 1935, 407 — 410). — Hästesko, F. (Hels. San. 1935, Nr. 57, 18). — Rantasalo, A. (Uusi Suomi 1934, Nr. 270, 17—18).

Naučno-Literaturnyj SBORNIK Galicko-Russkoj Maticy. Period. izd. pod red. V. R. Vavrika. VIII. L'vov 1934, str. 168.
Rec. K., S. (Spr. Nar. 1935, 6, 702—705).

O Dostojevskom. II. SBORNIK statej, pod red. A. L. Bėma. Praha 1933,
Rec. Sekulić, I. (Srpski Književni Glasnik 1934, 41, Nr. 4. 284 - 287).

Naukovyj SBORNIK T-va „Prosveta" v Užhorode za 1933—34 rok. Užhorod 1934, str. 216.
Rec. Mycjuk, O. (Dzvony 1935, 358—359). — Tenże (Jahrb. f. Kult. Gesch. Slav. N. F. 11, 1935, 307—309).

SCHEIBE, H.: Siedlungsgeographie der Insel Ösel und Moon. München [druk. w Tallinnie] 1934. str. VIII, 150, 6 map. (Schriften d. Dtsch. Akad. in München 7).
Rec. Blumfeld, E. (Ajalooline, Ajakiri 13. 1934, 131—135).

SEBESTYÉN, I.: Az uráli nyelvek régi halnevei. [Dawne nazwy ryb w językach uralskich]. Budapest 1935, 97. (Nyelvtudományi Közlemények 49 [Sprawozdania językowe 49 i osobno]).
Rec. Kálmán, B. (Eesti Keel 14. 1935, 197—198).

SENOVĖ, I.: [Starożytność]. Kaunas 1935. Humanitarinių Mokslų Fakultetas, str. 220.
Rec. Ivinskis, Z. (Židinys 23. 1936, 359—361). — Trumpa, V. (Vairas 261. 1936, 454—457).

SIELMANN, H.: Die Verfassung der Stadt Reval bis zur endgültigen Beseitigung des Rates im Jahre 1889 unter besonderer Berücksichtigung nationalpolitischer Gesichtspunkte. Würzburg 1935. R. Mayr, str. 160.
Rec. Schulmann, W. (Ost. Eur. 12. 1936, 1, 83).

SITTIG, E.: Litauisch. Leipzig 1935. Harrassowitz, str. 18, 70. (Lautbibliothek des Instituts für Lautforschung an der Universität Berlin, Nr. 36—37).
Rec. Meriggi, P. (Indog. Forsch. 54. 1936, 236).

Hreko-katolyćka duchovna SEMYNARIJA u L'vovi. Materialy i rozvidky. Zibrav O. Prof. Dr. Josyf Slipyj. Častyna I. L'viv 1935, str. 244. (Praci Hr.-Kat. Bohoslov. Akad. u L'vovi I—II).
Rec. Symonolewicz, K. (Spr. Nar. 1936. 1—2, 158—159).

SETÄLÄ, E. N.: Sammon arvoitus. Isien runous ja usko I. [Zagadka postaci Sampo. Runy i wiara ojców]. „Suomen Suku" laitoksen julkaisuja I. Helsinki 1932, str. 654.
Rec. Ariste, P. (Eesti Kirjandus 1935, 87—88). — Itkonen, T. J. (Suomen Museo 1933, 78—79).

SKALIČKA, V.: Zur ungarischen Grammatik. Praha 1935, str. 68.
Rec. Kiparsky, V. (Virittäjä 1935, 505).

SKARDŽIUS, P.: Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas. Teorija su praktiniais pavyzdžiais. [Akcentologia ogólnego języka litewskiego. Teoria z praktycznymi przykładami]. Kaunas 1936, „Šviesos", I, str. 95.
Rec. Dambrauskas, L. (Vairas 18. 1936, 188 — 191). — Tenże (Židinys 24. 1936, 372—373).

SKARDŽIUS, P.: Daukšos akcentologija. [Akcentologia Daukszy]. Kaunas 1935. „Spindulio", str. 311. (Humanitarinių Mokslų Fakulteto raštai XVIII).
Rec. Brender. F. (Archiv. Philol. 5. 1935, 231—237). — M[eillet], A. (Bull. Soc. Ling. 26. 1935, 3, 103).

SLOVO o polku Igoreve. Redakcija drevnerusskogo teksta i perevod S. Šambinago i V. Ržigi. Red. i vstupit. stat'ja V. Nevskogo. Moskva, Leningrad 1934. „Academia", str. 303.
Rec. Andreev, N. (Slavia 14. 1934—1935, 492—495).

SLOVO pro Ihoriv polk. Ukraïnśkyj heroïčnyj epos kincja XVI Stolittja. Pereklav Svjatoslav Hordynśkyj. L'viv 1936. „Varjah", str. 52.
Rec. m. h. (Dzvony 1936, 121—122).

Russkaja literatura pod obščej redakciej L. B. Kameneva. Pamjatniki drevnej russkoj literatury. SLOVO o Polku Igoreve. „Academia".
Rec. A. J. (Rus. Arch. 1936, 36/37, 182—183).

SMAL'-STOĆKYJ, S.: T. Ševčenko. Interpretaciji. Varšava 1935. Ukr. Nauk. Inst., str. 237.
Rec. Antonowytsch, M. (Jahrb. f. Kult. Gesch. Slav. N. F. 11. 1935, 629).

SMAL'-STOĆKYJ, R.: Ukraïnśka mova v Sovetśkij Ukraïni. Varšava 1936, str. 270. (Praci Ukraïn. Nauk. Inst. XXXIV).
Rec. Čechovyč, K. (Dzvony 1936, 170—173).

ŚMISZKO, M., SULIMIRSKI, T., MYCZKOWSKI, K.: Przyczynki do poznania epoki cesarstwa rzymskiego południowo-wschodniej Polski. Lwów 1934, str. IV, 62, 13 ryc, 15 tabl. (Prace Lwowskiego Towarzystwa Przedhistorycznego 1).
Rec. J. K. (Przeg. Arch. 5. 1933—34, 110—111).

SODŽIAUS menas [Sztuka wiejska]. I kn.—„rinktiniai" audiniai, II—prijnostės ir „žičkų rinkiniai", III—liaudies meno dirbinių raštai, IV—juostos, V—mergimo-nėrimo raštai. J. Aleksa, A. Tamošaitis, P. Galaunė, P. Augustinavičius. Kaunas 1931—33. Žemės Ukio Rūmai, str. 148, 203 obrazki i rysunki, 56 barwnych i 184 jednobarwnych tablic.
Rec. Vizgirda, V. (Vairas 10. 1934, 542—544).

SPEER, H.: Das Bauernschulwesen im Gouvernement Estland vom Ende des 18. Jahrhunderts bis zur Russifizierung. Abhandl. d. Instit. f. wissensch. Heimatsforsch, in d. Livländ. Gemeinnütz. u. Ökonom. Soz. zu Dorpat. Tartu 1936, str. 522.
Rec. Greiffenhagen, O. (Kyrios. 1936, 2, 206—211).

SPEKKE, A.: Latvieši un Livonija. [Łotwa i Inflanty]. 16 g. s. Rīgā 1935. Gulbis, str. XXXII, 333.
Rec. Sužiedėlis, S. (Židinys 24, 1936, 507—510).

SRUOGA, B.: Rusu literatūros istorija. Lietuvos V. D. Universiteto humanitarinių mokslų fakulteto leidinys. Kaunas 1931, 495—500.
Rec. Tyminskij, A. (Slavia 13. 1934—1935, 495—500).

STAKAUSKAS, J.: Lietuva ir vakarų Europa XIII-me amžiuje. [Litwa i Europa Zachodnia w XIII w.]. Kaunas 1934. Švietimo Ministerija, str. 282.
Rec. Trumpa, V. (Vairas 13. 1935, 402—404).

STANG, Ch.: Die westrussische Kanzleisprache des Grossfürstentums Litauen. Oslo 1935, str. 166. (Skrifter utgitt. av Det Norske Videnskaps Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse 1935, Nr. 2).
Rec. N. (Kalośse 1935, 3, 181).

STANKEVIČ, J.: Apytal'nik da źbirańnja dyjalektyčnych i nekatorych ahul'nych asablivaściей belaruskaha (kryvickaha) jazyka. Vil'nja 1935. Vyd. Tov. Pryjaceljaŭ Belarusavedy pry U. S. B. str. 48.
Rec. V-ič (Kalośse 1935, 3. 178—179).

STANKIEWICZ, St.: Pierwiastki białoruskie w polskiej poezji romantycznej. Cz. I. (do roku 1840). Wilno 1936. Wyd. T-wa Pomocy Naukowej im. E. i E. Wróblewskich, str. 301.
Rec. Ad. St. (Kalośse 1936, 3. 186—187).

STEGMANN von PRITZWALD, K.: Das Attribut im Altlitauischen. Heidelberg 1934. Winter, str. XI, 140. (Indogermanische Bibliothek. Abt. III, Bd. XIV).
Rec. Hermann, E. (Gött. gel. Anz. 197, 1935. 441—443)—Skardžius, Pr. (Archiv. Philol. 5. 1935, 216—219).

STEINITZ, W.: Der Parallelismus in der finnischkarelischen Volksdichtung. Untersucht an den Liedern des karelischen Sängers Arhippa Perttunen. Helsinki 1934, str. XIII, 219.
Rec. Ariste, P. (Eesti Kirjandus 1935, 384).

STENBERGER, M.: Öland under äldre järnåldern, en bebyggelse — historisk Undersökning. Stockholm 1933, str. 306, 181 ryc., 2 mapy.
Rec. Jahn., M. (Mannus 1936, 3. 398—401).

STENDER-PETERSEN, Ad.: Die Varägersage als Quelle der altrussischen Chronik. Aarhus i Lipsk 1934, str. 256. (Acta Jutlandica VI, Aarhus Universitets aarsskrift, 1934).
Rec. K[ruus], H. (Akadeemiline Ajakiri 13. 1934, 144).

STERN, C.: Estnische Volkssagen. (Veröffentlichungen der Volkskundlichen Forschungsstelle am Herderinstitut zu Riga I). Riga 1935, str. 247.
Rec. Jansson, M. (Folkm. och Folkt. 1936, 149—150).—Loorits, O. (Folk-Lore 1935).—Langaste, Ed. (Eesti Kirjandus 1935, 240). Sang, A. (Eesti Keel 14. 1935, 84—85).

STUDI BALTICI, diretti da Giacomo Devoto. I. Roma 1931, str. 117.
Rec. Fraenkel. E. (Indog. Forsch. 52. 1934, 161—163).

STUDIA FENNICA. Revue de linguistique et d'ethnologie finnoises I. Red. dr. Haavio, M. dr. Penttilä A. Helsinki 1933, str. 4, 258, 42, 10, 1 tabl., 1 mapa.
Rec. Mägiste, J. (Eesti Kirjandus 1934, 430).

STUDIA FENNICA. Revue de linguistique et d'ethnologie finnoises. II. Helsinki, 1936, str. 148.
Rec. Teppo, H. (Viritäjä 1936, 474—476).

SULIMIRSKI, T.: Scytowie na zachodnim Podolu. Lwów 1936, str. IV, 186, ryc. 25, tabl. XVIII. (Prace Lwowskiego Towarzystwa Prehistorycznego Nr. 2).
Rec. J. K. (Przegl. Arch. 5, 1935—36, 2—3, 217).

SZYJKOWSKI, M.: Polská účast v českém národním obrození. II. Praha 1935, str. 679. (Práce Slov. Úst. XV).
Rec. V[ydra], B. (Slov. Př. 28 1938, 101—102).

ŠELUCHYN, S.: Do vyvčennja „Ruśkoï Pravdy". Zšytok II. Praha 1934, str. 64. [Litografija].
Rec. Čubatyj, M. (Dzvony 1935, 69—71).

ŠEVČENKO, T.: Dnevnik. Moskva—Leningrad „Academia" str. 438.
Rec. A. J. (Ruski Archiv 1935, 30—31, 282—283).

ŠEVČENKO, T.: Tvory. II. Varšava, L'viv 1934. Ukr. Nauk. Inst. str. 352.—Tož. III 1935, str. 357.
Rec. Antonowytsch, M. (Jahrb. f. Kult. Gesch. Slav. N. F. 11, 1935, 627—628).

ŠLEŽAS, P.: Kęstučio šeima. Atspausta iš „Mūsų Žinyno" [Rodzina Kiejstuta. Odbitka z „Naszych Wiadomości"] № 98 ir 99 Kaunas 1933, str. 39.
Rec. Sužiedėlis, S. (Židinys 19 1934, 122—124).

ŠTOKMAR, M. P.: Bibliografija rabot po stichosloženiju. Moskva 1933, str. 183.
Rec. Černjak, A. (Eur. Or. 15, 1935, 336).

ŠUMAKOV, Ju.: Gustav Sujs. Izbrannye stichotvorenija 1900—1930. Tartu 1934.
Rec. Paukson, H. (Looming 1935, 224—225).

ŠVABE, A.: Die älteste schwedische Landrevision Livlands (1601). (Latvijas Universitātes raksti. Tautsaimniecibas un tiesibu zinatnu fakultātes serija: II, 3, 337—596) [i odb.].
Rec. Kruus, H. (Ajalooline, Ajakiri 13, 1934, 48).

ŠVABE (SCHWABE), A.: Par kuršu koniņu un novadnieku tiesisko stāvokli. (Über die rechtliche Lage der kurischen privilegierten Bauern und Freibauern.). Raksti krajums 21, 1933, str. 23—138.
Rec. Fraenkel, E. (Indog. Jhrb. 19, 1935, 316).

TÃHISEID. Eestluse aastaraamat. [Wskazówki]. 1935, str. XXVIII, 132.
Rec. Vilberg, G. (Loodusvaatleja 6. 1935, 57).

TAMPERE, H.: Eesti rahvaviiside antoloogia I. [Anthologia cantuum popularium Estonorum]. Tallin 1936, str. 152. (Eesti Akadeemilise Helikunstnikkude Seltsi Toimetused I).
Rec. Langaste, Ed. (Eesti Kirjandus 1936, 294—295).

TARKIAINEN, V.: Suomalaisen kirjallisuuden historia. Helsinki 1934, str. 346.
Rec. Tuglas, T. (Looming 1934, 598—603).

TARTU II. (praca zbiorowa). Tartu 1935, str. 238.
Rec. L[iiv], O. (Ajallooline Ajakiri 14. 1935, 48).

Mūsų TAUTOSAKA. [Nasza twórczość ludowa]. X. Kaunas 1935. Humanitarinių Mokslų Fakulteto Tautosakos Komisija, str. 228.
Rec. J-tis, B. (Vairas 18. 1936, 469—473).

TAUTOSAKOS DARBAI. [Prace folklorystyczne]. I. Kaunas 1935. Lietuvių Tautosakos Archyvas.
Rec. Ambrazevičius, J. (Židinys 23. 1936, 492—493).

TESNIÈRE, L.: La lutte des langues en Prusse Orientale. Extr. de La Pologne et la Prusse Orientale 4. Paris 1933. Gebethner & Wolff, str. 45—96.
Rec. Kent, R. G. (Language 11. 1935, 49).

THAM, W.: Axel Oxenstierna. Hans ungdom och verksamhet intill år 1612. [A. O. jego młodość i działalność aż do r. 1612]. Stockholm 1935. 34, str. 323.
Rec. L[iiv], O. (Ajalooline Ajakiri 15. 1936, 96).

TRUDY Instituta slavjanovedenija. Akad. Nauk SSSR. I. Leningrad 1932, str. 534. (Izd. Akad. Nauk SSSR).
Rec. Jelačić, A. (Ruski Archiv 1934, 28—29, 325—328). — Janjić S. Dj. (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor 1936, Knj. 16, sv. 2, 349—351).

TRUDY Instituta Slavjanovedenija Akademii Nauk SSSR. II Leningrad 1934.
Rec. Jelačić, A. (Ruski Archiv 1936, 36—37, 185—187).

TRUDY Otdela drevne-russkoj literatury I. Akad. Nauk SSSR. Inst. russ. lit. Leningrad 1934. Izd. Ak. Nauk SSSR. str. 1, 359.
Rec. Viskovataja, J. (Slavia 14. 1935—1936, 195-208).

TUISK, O.: Noored Narva lahinglased. Mälestuste album. [Młodzi bojówkarze Narvy. Album wspomnień]. Narwa 1933. str. 126.
Rec. Soom, A. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 47—48).

TUKSAM, G.: Saksa-eesti sõnaraamat. [Słownik niemiecko-estoński]. „Kirjastus Kool" Tartu 1934.
Rec. Ariste, P. (Eesti Kirjandus 1935, 190—191).

TYMIENIECKI, K.: Misja polska w Prusiech i sprowadzenie Krzyżaków. Toruń 1935. Inst. Bałt., str. 52.
Rec. Ivinskis, Z. (Židinys 23. 1936, 252—255).

TZENOFF, G.: Die Abstammung der Bulgaren und die Urheimat der Slaven. Berlin u. Leipzig 1930. Walter de Gruyter, XII, str. 358.
Rec. Damiani, E. (Eur. Or. 16, 1936, 498-501).

UJEJSKI, J.: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lwów 1931. Inst. Ossolińskich, VIII, str. 344.
Rec. Sternbach, H. (Dtsch. Litztg. 1934, 939—942).

URBŠIENĖ, M.: Klaipėdos krašto istorijos paraštėje. [Szkic historii kraju kłajpedzkiego]. Kaunas 1934, str. 75.
Rec. Suž., S. (Židinys 20. 1934, 105—106).

VAIGLA, A.: Eesti grammatika I. Hääliku ja vormiõpetus ühenduses õigekeelsusjuhistega. [Fonetyka i morfologia wraz z prawidłami ortologii]. Tartu 1933, str. 160.
Rec. Nurm, E. (Eesti Keel 13. 1934, 14-21. Polemika autora z recenzentem tamże 61—64).

VASILIEV, A. A.: Histoire de l'empire byzantin I. II. Paris 1932.
Rec.: T[arvel], P. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 137—138).

VASMER, M.: Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas II. Die ehemalige Ausbreitung der Westfinnen in den heutigen slavischen Ländern. Sitzungsber. d. Preuss. Akad. d. Wissensch. Phil.-Hist. Klasse. Berlin 1934. 18, str. 351—440, mapa.
Rec. M[ägiste], J. (Eesti Keel 14, 1935, 76—79). — Ernits, V. (Ajalooline Ajakiri 14. 1935, 81—85).

VASMER, M.: Beiträge zur historischen Völkerkunde Osteuropas III. Merja und Tcheremissen. Sitzungsberichte der Preuss. Akad. der Wissensch. Phil.-Hist. Klasse. Berlin 1935, str. 507—594, mapa.
Rec. Raun, A. (Eesti Keel 14. 1935, 195—197). — Vuorela, T. (Virittäjä 1936, 171—178).

VENDAUSKAS, M.: Liaudies pasakos eilemis. [Bajki ludowe wierszem]. lliustravo K. Šimonis. Kaunas 1931. Žinijos Boé, 179. Zob.: Pasakos.

VILBERG, G.: Meie kodumaa taimi rahva käsitluses I. [Nasze zioła krajowe w lecznictwie ludowym]. Tartu 1934, str. 127.
Rec. Reiben, A. (Loodusevaatleja 5. 1934, 154).

VILEIŠIS, V.: Tautiniai santykiai Maž. Lietuvoje ligi Didž. karo istorijos ir statistikos šviesoje. [Sprawy narodowe na Małej Litwie przed wielką wojną w oświetleniu statystycznym]. Kaunas 1935, XVI, 271, 3 mapy. (Politinių ir Socialinių Mokslų Instituo Leidinys Nr. 3).
Rec. Matusas, J. Vairas 15. 1935, 119—120).

VILKUNA, K.: Varsinaissuomalaisten kansanomaisesta taloudesta. [O rdzennie fińskim gospodarstwie ludowym]. Porvoo 1935, str. 235.
Rec. Hämäläinen, A. (Virittäjä 1935, 498—501).—Jaakkola, J. (Histor. Aikak. 1936, 316—324).

VOZNJAK, M.: Chtoż avtor t. zv. Lytopysu Samovydcja? L'viv 1933, str. 81. (Zapysky Nauk. Tow. im. Ševčenka. CLIII. 1).
Rec. Zubyk, R. (Dzwony 1934, 130—131).

VRTEL, R.: Bibliografia historii literatury i krytyki polskiej za rok 1908 i 1909. Z rękop. wyd. S. Vrtel-Wierczyński. Poznań 1933, str. IX, 188.
Rec. Szyjkowski, M. (Slavia 13. 1934—1935, 239—240).—V[ydra], B. (Slov. Př. 26. 1934, 131).

VYDUNAS, V.: Siebenhundert Jahre deutsch-litauischer Beziehungen. Tilsit 1932. Rûta-Verlag, str. 478.
Rec. Pukits, M. (ERK 2. 1934, 138).

WEINERT, H. Biologische Grundlagen für Rassenkunde u. Rassenhygiene. Stuttgart 1934, str. 174, ryc. 33.
Rec. Thoss, A. (Mannus 1935, 1—2. 263—264).

WEISE, E.: Die alten Preussen (Preussenführer. Herausgeb. Dr. Erich Weise—Königsberg und Dr. Herman Kownatzki, Elbing). Elbing 1934, 34.
Rec. Seeberg-Elverfeldt (Ajolooline Ajakiri 14. 1935, 45).

WEISS, H. i JOHANSEN, P.: 400-aastane eesti raamat. Wanradt-Koelli Katekismus 1535 aastast [400-letnia książka estońska. Ka-

techizm Wanradta-Koela z roku 1535]. Tallinn 1935, str. 80, dodatek.
Rec. Mägiste, J. (Eesti Keel 14. 1935, 192–195).

WEÖRES, G.: Unkarilais-suomalainen taskusanakirja. Magyar-finn zsebszótár. [Węgiersko-fiński słownik kieszonkowy]. Helsinki 1934, str. 280.
Rec. Hakulinen, L. (Virittäjä 1934, 365–367). — K[almán], B. (Eesti Keel 14. 1935, 82–83).

WESTMAN, I.: Nyländska ö namn. I. [Inselnamen in Uusimaa]. Helsinki 1935, 418.
Rec. Kalima, J. (Virittäjä 1936, 476-479). — Rapola, M. (Virittäjä 1936, 479—480).

WITT, W.: Die Burgwälle des Stolper Landes. Stolp 1934, str. 48, 4 Tafeln.
Rec. Maier, H. (Mannus, 1935, 1–2, 271).

WOJTECKI, A.: Piśmiennictwo słowiańskie w świetle wykładów paryskich Adama Mickiewicza. Część I. Warszawa 1933. Biblioteka Polska, str. IV, 223.
Rec. Giergielewicz, M. (Ruch Lit. 5. 1935, 152–154).

WOOD, F. T.: The Accentuation of Nominal Compounds in Lithuanian. Baltimore Md. 1930. Ling. Soc. of Amerika, str. 90. (Language Dissertations VII).
Rec. Senn, A. (Indog. Forsch. 52. 1934, 58—64).

WRANGELL, W. von: Baron Wilhelm v. Rossillon. Ein Lebensbild. Tartu 1934, str. 131.
Rec. L[iiv], O. (Ajalooline Ajakiri 13. 1934, 192).

ZAJĄCZKOWSKI, S.: Podbój Prus i ich kolonizacja przez Krzyżaków. Toruń 1935. Instytut Bałt., IV. str. 57, 1 mapa.
Zob. Łowmiański, H.: Prusy Pogańskie.
Toż. Rec. Hejnosz, W. (Kw. Hist. 49. 1935, 704).

ZAPISKI Addzelu Humanitarnych Navuk. kn. 5: Pracy katedry archeolëhii. I. Mensk 1928, str. 300. Kn. 11: Pracy Archeolëhičnaj Kamisii. II. Mensk 1930, str. 536. Belar. Akad. Navuk.
Rec. V. H. (Kalośse 1935, 4, 231–232, 233—234).

ZAPYSKY Naukovoho Tovarystva imeny Ševčenka. T. 49, č. I. Praci fil'ol'ogični. L'viv 1930, str. 388.

Rec. Ilešić, Fr., (Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor 1935, knj. 15. sv. 1 i 2, 237—238).

Histaryčna-Archeolěhičny ZBORNIK Nr. 1. Mensk 1927. Vyd. Instytutu Belaruskaje Kul'tury, str. 389.
Rec. V. H. (Kolośse 1936, 1, 50—52).

ZEITSCHRIFT für Ethnologie. Heft 4. 1935. Ilość stron nie podana
Rec. Ströbel, R. (Mannus 1936, 2. 291).

ZOTS, L. F.: Erlebte Vorgeschichte. Wie ich in Deutschland ausgrub. Stuttgart 1934, str. 79, 25 ryc.
Rec. Rothert, L. (Mannus, 1—2. 1935, 262—263).

RECENZJE.

JAN ST. BYSTROŃ. Kultura Ludowa. Nakładem „Naszej Księgarni". Warszawa 1936, str. 462.

Tytuł nieco dwuznaczny: czy będzie mowa o naszej współczesnej kulturze ludowej, czy o jej dziejowym rozwoju? A podobnie i treść. Autor zastrzega się nieraz, że skreślenie stanu dzisiejszego i widoków na przyszłość wykracza poza ramy jego książki, ależ właśnie stronice poświęcone dzisiejszemu stanowi najbardziej wartościowe, gdy rozdziały historyczne nieraz mniej zadowalają. W „Dziejach obyczajowości w dawnej Polsce" był osobny rozdział i o chłopach, teraz objął autor i cały XIX wiek, lecz historii nie dał, bo do historii należy chronologia, a tej tu nie ma, jak jej i w „Dziejach" nie było: zarzuconoż im właśnie, że autor nie rozróżniał epok, przykłady czerpał to od Jagiellonów, to od króla Stasia. Prawi teraz o wpływie kościoła na kulturę ludową przez kazania i katechizm, ależ kazań lud przed XV w. żadnych nie słyszał, a katechizmu przed połową XVI w. w Polsce ani znano. Całe średniowiecze odpadło, mimo to napomyka autor nieraz o pozostałościach czy śladach pogaństwa — jak najdowolniej. Nie wątpimy, że i pogaństwo polskie witało np. zjawę upragnionej wiosny a żegnało nienawistną zimę, ale jakimi obrzędami, pieśniami, magicznymi środkami (dla zapewnienia przyszłych urodzajów), o tym już nic nie wiemy. Autor niby to wie, korzysta z obrzędu w niedzielę środopostną Laetare, kiedy to dziatwa wystroiwszy bałwanka (Marzanę tj. Marynię)—ze wsi go wywodziła, w kałuży tę śmierć (bo tak ją zwano) topiła i śpiesznie do wsi wracała, niby zimę-śmierć uprzątnąwszy. Ależ ten zwyczaj znano tylko w Polsce zachodniej, a tam dostał się on przez Czechy albo wprost z Norymbergi dopiero w drugiej połowie XIV w. nie prędzej, o tym już w XVI w. przynajmniej u Czechów wiedziano dokumentnie! Ślady pogaństwa upatruje autor z równą dowolnością w wielkanocnym śmigusie i dyngusie, nawet w zrzucaniu Judasza z wieży kościelnej, poświadczone nieraz w XVI w. a to szczególniej tylko w dzień Wniebowstąpienia Pańskiego, lecz same nazwy i Judasz Ewangeliczny winny go były przestrzec, że tu resztek pogaństwa polskiego nie sposób się dobadywać. Właśnie w Pols-

ce wymiótł Kościół ślady pogaństwa pierwotnego jak najzupełniej, nierównie mniej pozostało ich u nas niż np. nie tylko na Rusi, ale nawet śród Czechów. Str. 129 i 130, powtarza autor za Długoszem o jakimś buncie pogańskim szlachty r. 1022 a o odpadnięciu ludu do pogaństwa r. 1037—ależ rzecz o r. 1022 zmyślił Długosz, aby się za dziesięcinami przymówić, a o ruchu pogańskim (zamiast społecznym) można na ówczesnych Węgrzech mówić, nie w Polsce. Nestor, nierównie wiarogodniejszy świadek, o pogaństwie milczy słusznie, boć np. mniemani poganie tumu gnieźnieńskiego z jego bogactwami ani tknęli, dopiero chrześcijańscy Czesi rabusie tum splądrowali.

Mało dostrzega autor zwykłego prawa: co u szlachty niegdyś obowiązywało (np. oracje nieskończone albo niektóre pieśni weselne), schodzi do mieszczan, od nich (lub wprost od dworów) na wieś a w końcu do dzieci: obrzędy, kolędy, dyngus, bajki, zagadki itp. Na Śląsku, gdzie „topienie Marzany" nierównie silniej niż w Polsce osadzone, topią chłopcy w kontr dziewczętom, Marzyniaka, co samo chyba przeciw „pogaństwu" świadczy; dyngus i śmigus ujęły się w całej Polsce i przeciw nim to synody coraz to występują, o Marzanie milczą, bo to zabawa dziecinna, nie wspominki pogańskie, jakie z nich Długosz urobił. Gdyby autor dbał o chronologję, był by też łatwo trzy epoki w dziejach „ludu" (co u nas z chłopem nawet dziś jeszcze równoznaczne, skoro niemal trzy piąte ludu to rolnicy) rozróżnił. Do XVI w. używał chłop jakiej takiej wolności i jakiego takiego dobrobytu; w XVI zaczęło się a do końca wieku spotęgowało jego poniżenie, w XVII, a szczególniej w XVIII w. spadł do nędzy i zezwierzęcenia (obcy nie widział śmiejącego się chłopa!).

O wyczerpaniu tematu nie ma mowy, są liczne wypisy ze znanej instrukcji Anny Ks. Jabłonowskiej, lecz przemilcza się nieraz znaczące szczegóły. Autor pisze np. obszernie o dawnym rozpajaniu chłopa przez panów w XVII wieku, ale milczy o gorszym w XIX w. w latach 1830—1840, kiedy liczba gorzelni, uprawa kartofli pomnożyły się niemal kilkakrotnie; w Kongresówce pan w niedzielę nie płacił chłopu za najem gotówką, lecz dawał mu kartkę do swej karczmy, którą chłop naturalnie przepijał; dopiero Paskiewicz zniósł to niechlujstwo; w Galicji zaś tak potaniała gorzałka, że nie sposób było ustrzec się tej ponęty. Cóż z tego, że byli to przeważnie dorobkiewicze, co nabywali (w Kongresówce nieraz za bezcen) majątki i tak dla zysku opójstwo krzewili (dopiero po r. 1840 duchowieństwo trzeźwość szerzyło właśnie w Kongresówce); skwitował to rok 1846, kiedy w Tarnowskiem i Bocheńskiem już nie dwór, lecz c. kr. rząd urlopników i chłopów na szlachtę rozpajał. Autor nie wspomina też o dzi-

siejszej nienawiści, a raczej zawiści, którą chłop przeciw „obszarnikom" żywi, zazdroszcząc im ziemi, której u nich za wiele, gdy jej u chłopa za mało: wystarczy przypomnieć pisarzy z chłopów (Kowalski, Kruczkowski i i.), którzy poprostu zieją nienawiścią przeciw panom; w parze z tym chodzi straszna podejrzliwość chłopska przeciw dziedzicom i dworowi. Zresztą dziewiętnasty wiek opracował autor starannie wedle pewnego szematu: po uwagach ogólnych o wpływie kościoła, dworu, miasta i szkoły, przechodzi po kolei wpływy materialne (chata, sprzęty, pożywienie, odzież itd.) i duchowe.

Najdzielniejsze są dwa ostatnie rozdziały: Próby podtrzymywań dawnej kultury ludowej i Samodzielna akcja ludowa, oraz krótki do słów: zagadnienia przyszłości. Autor wraca do wywodów wstępnych; nie ma żadnej kultury ludowej jako czegoś samoistnego, rodzimego, znaczącego samo przez się. Kultura ludowa, to tylko zbiór kompleksów różnego pochodzenia, wieku, wartości. Aleź ta właściwa kultura ludowa należy do bezpowrotnej przeszłości, nic jej nie wskrzesi ani ożywi. Mógł snobizm inteligencji miejskiej, szczególniej dzięki letnikom, wywołać modę zakopiańską, która dziś już tylko przeżytkiem chyba pozostała ze swoimi ciupagami, kożuszkami, sprzętami i zdobnictwem podhalskim; mogła literatura Orkana, Tetmajerów i i. tematy ludowe nawet z nalotem lokalnym w języku samym uprawiać (tu zajął się autor szczególnie literaturą kaszubską); można było (Rydel!) z prymitywnej szopki niby jakiś dramat ludowy wykrzesać, aleź całe to nieraz bardzo dyletanckie poczynanie innych trwalszych czy znaczniejszych wyników nie dało. Bardzo trafnie ironizuje autor te maszkary, to samookłamywanie siebie i innych. Lud, szczególniej na zachodzie, nie chce już o kulturze ludowej ani słyszeć. Wyzbywa się kompletów ubioru dawnego (należało podkreślić, że barwność ubioru np. krakowskiego, to rzecz późna i obca, wiek 17 jeszcze jej nie znał a ubiór podhalski, raczej słowacki i węgierski, niż polski), zapomina dawne pieśni i melodie, tańczy miejskie tańce, ma radio, bierze coraz szerszy i świadomszy udział we wszelakich stowarzyszeniach społecznych, w kółkach i spółkach, a teraz się i do samoistnej polityki przerzucił. Przestał głosować, jak pan starosta przez wójta nakazał i wybiera sobie politykę i posłów. W najnowszych zwoływanych w tym celu zgromadzeniach Stronnictwa Ludowego zarysowała się dosyć wyraźnie cecha polityki chłopskiej; ona pozytywna, konserwatywna, demokracka, odwraca się od faszyzmu po prawicy jak również od bolszewizmu po lewicy a nie staje okoniem przeciw rządowi. To wciąganie w wir partyj, wyborów, dyskusyj, podnosi jeszcze wiedzę chłopa, on odczuwa się po raz pierwszy Polakiem, który to termin nie tak dawno

jeszcze „powstańskiemu“ wyłącznie służył. Wprawdzie ten rozwój nie zmniejszy nienawiści społecznej małorolnych albo bezrolnych przeciw panom i większej posiadłości, lecz zniknie nieufność chłopa przeciw inteligencji z jej jedynym celem, wyzyskiem chłopa.

Autor opowiada bardzo żywo, czyta się rozdziały jego, jakby felietony, nie unika powtarzań wielokrotnych i obszernych, nie gardzi długimi wypisami z Orkana, z pamiętników chłopskich, wydanych przez socjologów poznańskich, z Kolberga itd. Stosunek do Rusi niejasny, to ją uwzględnia, to przemilcza, np. mówi o rzezi galicyjskiej z 1846 r., ale ani słówkiem nie wspomina o nocy ukraińskiej 1863 r., która może mniej ofiar krwawych liczyła, ale taki sam zawód jak i galicyjska sprawiła, a naszych chłopomanów od istotnych Ukraińców (por. Antonowicza i i.) na zawsze rozdzieliła. Nie byłoby zbyteczne o mniemanych poprzednich ruchach chłopskich na Ukrainie z r. 1855 wspomnieć, że nimi wcale nie były (jak u nas powszechnie twierdzono): nie o jakieś agrarne cele chodziło, lud źle zrozumiał patent carski, wzywający do obrony ojczyzny zagrożonej, myślał, że należy się wpisywać w dawne role kozackie i swoje tak swobody osiągać. I nie zawadzi przypomnieć, że dawna Ukraina Polaków jako panów nienawidziła, ale kacapami gardziła. Przepaść między dworem a wsią była też jeszcze większa, bo różnice stanowe (społeczne) potęgowały się wyznaniowymi i narodowościowymi. Tytuł książki nie wykluczał Rusi, więc należało się, szczególniej w rozdziele o kościele uwzględniać np. Unię i jej wyniki dla ludu, np. zbliżanie obu obrządków i co stąd wobec małej liczby parafij „łacińskich“ a przeważającej parafij unickich (małych lecz licznych) dla polskich katolików wynikało; jakie były różnice między ludem Zachodu a Wschodu polskiego; jaki był stosunek ludu ruskiego do panów (np. ius primae noctis nie istniało na Zachodzie, żyło na Wschodzie itp.). Więc możnaby się z autorem spierać o niejedno czego nie ma a o niejedno, co jest (np. owe mniemane resztki pogańskie, którymi się u nas w braku istotnych tak swobodnie szafuje), ale wobec bardzo trzeźwej oceny dzisiejszego stanu tej „kultury ludowej“, zasługi książki wolnej od wszelakiego nalotu romantycznego, są niezaprzeczone; ona przyczyni się do trafniejszej oceny ruchu ludowego, który nie da się już powstrzymać: jak daleko odbiegliśmy od poczynań ks. Stojałowskiego, od wszelkich Pszczółek i Dzwonków, albo od wymagań p. Popiela i innych „konserwatystów“, aby ukrócić nauczycielstwo ludowe, poddać je ścisłej kontroli duchowej! Książka pomoże usunąć niejedno uprzedzenie, czy niejedną iluzję co do przyszłej roli „ludu“ w ustroju nowej Polski.

A. Brückner.

MOSZYŃSKI, K.: Atlas kultury ludowej w Polsce, Zesz. 1, 12 map, zesz. 2, 9 map i zesz. 3, 10 map. Kraków 1934, 1935, 1936.

Należy zwrócić baczną uwagę na to ze wszech miar cenne i jedyne w Polsce wydawnictwo, stworzone przez prof. K. Moszyńskiego, który w r. 1926 objechał całą Polskę, zbierając w 100 punktach dane, przede wszystkim z kultury materialnej ludu, zaś w r. 1929 i w latach następnych przy pomocy fachowych współpracowników według własnego kwestionariusza — dane z kultury duchowej ze 134 punktów. Brali w nich udział prof. J. Ziłyński, prof. M. Małecki, Dr. Tomaszewski, A. Chętnik oraz uczniowie prof. K. Moszyńskiego i prof. C. Jędrzejewiczowej.

Poza tym materiały do map są uzupełniane przez niejednokrotnie bardzo liczne dane z cytowanej literatury, oraz sporadycznie przez materiały otrzymywane od słuchaczy uniwersytetów oraz od młodzieży z kół krajoznawczych. Te ostatnie dane, jak mnie informowano, są bardzo krytycznie selekcjonowane i uzupełniają tylko uzyskane już rezultaty.

Mapy dotychczasowe obejmują takie zagadnienia kultury duchowej z dziedziny wiedzy ludu, jak: nazwy wzgl. interpretacje plejad, Oriona, drogi mlecznej, gwiazdy wieczornej, księżyca na nowiu i zanikającego, belemnitu, choroby dziecinnej zwanej pleśniawką i jej przyczyny; z obrzędów: zasięgi roślin, zatykanych na św. Jana w strzechy i ściany, obchodzenie wiosenne wsi z ptakiem, z zielonym drzewkiem; z wróżb: zasiąg wróżenia z łyżek, z ziół świętojańskich, ze śledziony wieprza, z wierzeń: zasięgi wersyj o demonie zwanym południcą, rusałką, o demonie oporządzającym dobytek, o człowieku zabitym przez piorun i inne.

Dwie ostatnie mapy 3-go zeszytu, uzupełniające się wzajemnie dotyczą zasięgu występowania i nazwy zanikającego instrumentu muzycznego, zwanego dudy, gajdy, koza itp.

Dotychczas wydane zeszyty Atlasu stoją w bliskim związku z treścią II tomu Kultury ludowej Słowian (Kultura duchowa) prof. K. Moszyńskiego, gdzie czytelnik znajdzie szersze interpretacje poruszanych zagadnień oparte o tło porównawcze.

Zastosowana w atlasie metoda geograficzna, dziś bardzo rozpowszechniona w badaniach przyrodniczych (o charakterze fizjograficznym) i językoznawczych (np. niezwykle cenny Atlas Językowy Polskiego Podkarpacia. M. Małecki i K. Nitsch. Kraków 1934) umożliwia, na podstawie osiągniętych obrazów, wysnuwanie wniosków o genezie pewnych zjawisk, ich wędrówkach, wzajemnych wpływach itp.

Wydawnictwo to, obliczone na kilka lat, ma wyczerpać ważniejsze zagadnienia kultury ludowej w Polsce.

Już obecnie wydane trzy zeszyty map dają interesujące wyniki, dzięki otrzymanym typom zasięgów. Np. typ zasięgu przeważnie cechujący zanikające zjawiska kulturalne, obejmuje z jednej strony północny-wschód Polski, z drugiej zaś wyspy reliktowe na przeciwległym krańcu w Karpatach zachodnich i wschodnich lub w jednej z grup Karpat.

Ten typ zasięgu ilustrują np. w zeszycie I mapa Nr. 8 o wróżeniu ze śledziony wieprza o nadchodzącej zimie, w zesz. II mapa Nr. 1 o nazwie, zanikającego księżyca i na odwrotnej stronie mapka młodego księżyca, w zesz. II mapa Nr. 5 dająca zasiąg wróżb z ziół św. Jana, w zesz. III mapa Nr. 1 o nazwie pasa Oriona. Inne mapy wykazują zasiąg dwuskrzydłowy charakteryzujący niejednokrotnie zjawisko posuwania się pewnych wytworów z zachodu ku wschodowi, po przez Wilno ku Litwie i na południu przez Lwów ku Kijowowi. W zesz. I np. mapa Nr. 5, mapa nazwy księżyca na nowiu ilustruje to zjawisko, znajdujące niejedno potwierdzenie w kulturze materialnej.

I tu znajduje wielokrotne uzasadnienie teza prof. K. Moszyńskiego stwierdzająca, iż: „zasadniczy fakt rozbicia się Polski—na prymitywny pod względem tylu zjawisk ludowej kultury płn.-wschód i dotkniętą przez takie różnorodne wpływy resztę kraju pozostanie nie naruszony“ (zesz. II, mapa Nr. 10 pt. „Rośliny zatykane na św. Jana w strzechy i ściany“).

Niewątpliwie ogromnym udogodnieniem w pracy nad atlasem byłoby powiększenie formatu map, zyskałby też atlas, gdyby teksty były obszerniejsze.

Poza tym wobec dużego znaczenia atlasu, a małej znajomości języka polskiego przez etnologów zagranicznych, wielkim ułatwieniem dla nich byłoby zaopatrzenie atlasu w tłumaczenie tytułów oraz objaśnienia lub krótkie streszczenia w jednym z języków tzw. kongresowych.

Wdzięcznym zadaniem międzynarodowych zjazdów folklorystycznych i etnograficznych byłoby porozumienie w sprawie badań folklorystyczno-etnograficznych, umożliwiających równomierne zmapowanie występowania pewnych wytworów kultury ludowej, przynajmniej w całej Europie.

W związku z nasuwającymi się uwagami, wynika jednak sprawa zasadnicza, poruszona już we wstępie przez autora, a streszczająca się nie tylko do niemożności powiększenia rozmiarów map (12,5×13 cm)

oraz tekstów, lecz do niemożności systematycznego i periodycznego kontynuowania tego wydawnictwa z powodu braku środków.

Fakt ten jest szczególnie dotkliwy nie tylko ze względu na niemożność planowego prowadzenia rozpoczętej pracy, lecz również ze względu na konieczność, mimo posiadanych ogromnych materiałów, pozostawania w tyle wobec na wielką skalę prowadzonych podobnych badań na północy i na zachodzie, na które nie szczędzi się środków.

Spośród naszych sąsiadów, na wielką skalę zakrojone, podobne wydawnictwo rozpoczęli Niemcy, wydając od r. 1937 „Atlas der Deutschen Volkskunde", oparty o badania terenowe duchowej i materialnej kultury ludowej, na podstawie kwestionariuszy rozesłanych do uczniów, studentów, nauczycieli, rolników, księży, naukowców itp. w 23.000 miejscowości niemieckiego obszaru językowego.

Rząd niemiecki zdaje sobie sprawę z wartości naukowej i społecznej podobnej pracy, na którą nie szczędzi środków i umożliwia drukowanie map w rozmiarze 69,5×70 cm.

Niestety u nas niewiele osób wie o tym z jakimi trudnościami boryka się bezinteresownie pracująca redakcja, cierpiąca nie tylko na brak środków, lecz i na zupełny brak niezbędnych sił pomocniczych.

Mimo istniejących trudności tym bardziej trzeba podkreślić bardzo staranne, estetyczne i dokładne wykonanie map, związane z ogromnie żmudną pracą wykonywaną przez mag. J. Klimaszewską.

M. Z. Prüfferowa.

Nowe syntezy prof. Czekanowskiego na temat Słowian [1]).

J. CZEKANOWSKI: Słowianie. Świat i Życie, IV. 1936, 826 — 835.

Tenże: Zróżnicowanie etnograficzne Polski w świetle przeszłości. Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności, XL. 1935, 64—67, oraz to samo po francusku: La différenciation ethnographique de la Pologne à la lumiére du passé. Bulletin International de l'Académie Polonaise de Sciences et de Lettres. Classe de philologie etc., Nr 1 — 3. 1935, 25 — 29.

Zatytułowałem to moje sprawozdanie „Nowe syntezy", idąc za przykładem obcym. Osobiście nigdybym nie wpadł na podob-

[1]) Kursywa w poniższej recenzji wszędzie pochodzi ode mnie.

ny pomysł. Coprawda jedna z dwu prac prof. Czekanowskiego, o jakich tu chcę pomówić, mianowicie artykuł „Słowianie“ w encyklopedii „Świat i Życie“, istotnie ma zewnętrzne pozory czegoś z rodzaju syntez. Druga jednak, tj. referat „Zróżnicowanie etnograficzne Polski w świetle przeszłości“, nie posiada nawet owych pozorów. I tylko licentia poetica, tak często niestety również w nauce stosowana, pozwala ją określić, jak wyżej [1]). Ściśle bowiem rzecz ujmując, jest to po prostu krótka fantazja na temat zbieżności północnej części wschodniej granicy kultury łużyckiej z pewną ważną etno- czy antropogeograficzną rubieżą we współczesnej Polsce. Fantazja ta—to zarazem nowa wariacja jednego z przewodnich motywów naszego autora, głoszącego słowiańskość kultury łużyckiej.

Geneza tej nowej wariacji jest tak jasna, jak tylko być może. W r. 1927 podczas Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów w Polsce został ofiarowany autorowi „Zróżnicowania“, jak i wszystkim członkom Kongresu, 11 zeszyt XII rocznika „Ziemi“, zawierający m. in. artykuł „Lud polski w dorzeczu Wisły“. Jeśli czytelnik nie może go mieć pod ręką, niech rozłoży mapkę Polski lub Europy i przeprowadzi linię przez Przasnysz—Warszawę—Lublin i Włodzimierz w kierunku na Dubno—Ostróg, a linia ta da mu z wielkim przybliżeniem pewne orientujące pojęcie o owej ciekawej rubieży etno- czy antropogeograficznej, o jakiej przed chwilą wspomniałem, a która właśnie została zademonstrowana przeze mnie w „Ziemi“. Na północny wschód od niej — w dalszym ciągu będziemy ją nazywać *rubieżą antropogeograficzną mazursko-wołyńską*—widzimy szereg wytworów, względnie typów wytworów kultury ludowej, których brak na południowym zachodzie, i—vice versa.

W I tomie mojej „Kultury ludowej Słowian“ (r. 1929) na str. 162 204, 307, 599, 653 i 658 znalazł Czekanowski mapki, nieco dokładniej ilustrujące tę samą rubież.

„Kultury“ nie studiował, to widać aż nadto wyraźnie z jego referatu [2]), ale mapki utkwiły mu w pamięci.

Z drugiej strony mocno tkwiła tam kultura łużycka.

I oto w pewnej chwili znana mu, wyznaczona przez L. Kozłowskiego północna część wschodniej granicy tej kultury pokryła się w jego świadomości z wyżej opisaną rubieżą mazursko-wołyńską. Wnet powstał pomysł, że owa wschodnia granica łużyckiej kultury z przed lat okrągło 3 tysięcy, przetrwała do dnia dzisiejszego. I że nieoczekiwanie konserwatywna (tak!) kultura ludowa polska jest bez-

[1]) Ob. Lud, t. 34, r. 1936, s. 59 sq.

[2]) Ob. co do tego Lud Słowiański, t. 4, r. 1937, dział B, s. 65 sq. a zwłaszcza s. 71.

pośrednim dalszym ciągiem kultury łużyckiej; ba, przechowała po niej nawet szereg „dotychczas żyjących zjawisk“, które właśnie ową granicę tworzą. Natomiast dzisiejsza kultura ludowa Polesia i Białorusi — jak wiadomo (tak!) odwiecznego terytorium ludów ugrofińskich—jest naprzód zbałtyzowaną, a potem zeslawizowaną i zmodernizowaną kulturą ugrofińską.

Prof. Czekanowski—przy wszystkich swych, niewątpliwie znacznych zasługach—dobrze jest znany z żywiołowej pomysłowości, nieraz ponoszącej i fakty, i logikę, i naukową ścisłość w podobny chyba sposób, w jaki powódź porywa i wywraca najtęższe bodaj fundamenty. A jednak nie pamiętam, bym w której z czytanych przeze mnie (bardzo nielicznych, muszę to wyznać) dawniejszych jego prac, znalazł tak wielką stosunkowo ilość dowolności i błędów logicznych oraz nieścisłości i błędów faktycznych, jak w krótkim referacie, usiłującym uzasadnić przedstawiony wyżej pomysł. Nie będę tu jednak omawiał tego wszystkiego; moim obecnym zamiarem jest bowiem tylko poinformować tych z pośród czytelników, których to będzie interesowało, że podstawy referatu Czekanowskiego rozpatrzyłem drobiazgowo z dokładnym powołaniem się na fakty i źródła w I części rozprawy: „Niektóre przyczyny zróżnicowania kultury ludowej w Polsce“ [1]); ogólnie zaś i krócej omawiam go także w niemieckim artykule „Varia“ [2]). Poza tym chciałbym jeszcze zwrócić uwagę na bardzo pożyteczną i bardzo trzeźwą rozprawę prof. St. Lencewicza, poświęconą temuż tematowi, co i referat Czekanowskiego. Tytuł tej rozprawy jest: „Rubież antropogeograficzna w Polsce“, a znaleźć ją można w Sprawozdaniach z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego z r. 1935 (t. 28, wydział II).

Wreszcie nie od rzeczy będzie dodać, że do tych samych mniej więcej granic, do jakich według Kozłowskiego sięgała w Polsce kultura łużycka [3]), sięgały również, w świetle dotychczasowych badań: starsza ceramika wstęgowa (neolityczna) [4]), znaleziska miedziane [5]), znaleziska III okresu brązu [6]), kultura grobów skrzynkowych współczesna kulturze łużyckiej [7]) etc. [8]). Dzisiejsza granica etnogeograficzna

---

[1]) Lud Słowiański, l. c., s. 65—117 i oddzielna odbitka.

[2]) Ibidem, s. 33 sq.

[3]) Ob. mapkę u Czekanowskiego, l. c.

[4]) J. Kostrzewski, Przedhistoryczne związki Śląska z resztą ziem polskich, 1936, s. 11.

[5]) Ib. s. 16; tenże, Z badań nad osadnictwem, Przegląd Archeologiczny, t. 2, tabl. V.

[6]) L. Kozłowski, Wczesna, starsza i środkowa epoka bronzu w Polsce, rok 1928, mapki.

[7]) J. Kostrzewski, Przyczynki do poznania kultury grobów skrzynkowych wczesnej epoki żelaznej, Przegląd Archeologiczny, t. 2, s. 40 i s. 43, gdzie mowa o znalezisku z Uwisły.

[8]) Ob. bliżej Lud Słowiański, l. c., s. 87 sq.

o jakiej wyżej (identyczna z rubieżą autropogeograficzną mazursko-wołyńską) nie nawiązuje *bezpośrednio* do podobnych granic przedhistorycznych kultur czy znalezisk, lecz i pierwsza i drugie są wyrazem niezmiernie charakterystycznych stosunków geograficznych względnie antropogeograficznych, o których bliżej patrz w cytowanych artykułach Lencewicza i moich.

Jeżeli referat Czekanowskiego o zróżnicowaniu etnograficznym Polski domaga się bardzo ostrego zrecenzowania, to jego artykuł „Słowianie" stoi—bez żadnej przesady—nieledwie poniżej krytyki. Pomimo że artykuł ten ukazał się w encyklopedii i jako taki powinien być nawskroś obiektywny, rzeczowy, ostrożny, ścisły i wszechstronnie informujący, jest on właśnie wprost przeciwnie do gruntu subiektywny, spekulatywny, apodyktyczny, mijający się z prawdą (ob. niżej) i jednostronny. Można sobie wyobrazić, jaki to pożytek osiągnie z niego szerszy ogół a zwłaszcza młodzież, dla której wydawnictwo „Świat i Życie" jest przede wszystkim przeznaczone.

Nie wchodząc w szczegóły, rozpatrzę tu pokrótce tylko te ustępy, co mogą bliżej zająć czytelnika „Balticoslavic'ów". Pierwsze słowa I ustępu zatytułowanego „Praojczyzna Słowian" brzmią: „Umiejscowienie pierwotnych siedzib ludów słowiańskich stanowi dotychczas przedmiot naukowej dyskusji, nie pozbawionej zabarwienia politycznego" (s. 826). To jest doskonale powiedziane. Tylko że zaraz później zostaje krańcowo jednostronnie rozwinięte. Polityczne zabarwienie mają mianowicie zdaniem autora teorie „niemieckie", wyprowadzające Słowian ze wschodu, nie słyszymy natomiast — oczywiście! — aby go miała również teoria autora, prof. Kostrzewskiego i prof. Kozłowskiego, utożsamiająca Słowian lub ich przodków z nosicielami kultury łużyckiej i umiejscowiająca ich w dorzeczu Wisły oraz Odry.

Stokroć gorzej, niż ów ustęp, wypadło Czekanowskiemu następujące niesłychane oświadczenie: „Wielkiej wagi argumenty botaniczne w postaci nazw drzew i krzewów, zachowanych we wszystkich językach słowiańskich, a więc używanych jeszcze w ich praojczyźnie, zmuszają nas do umiejscowienia tej praojczyzny w d o r z e c z u W i s ł y w czasach około narodzenia Chrystusa. Tam jedynie rosną bowiem całym zespołem drzewa i krzewy o nazwach wspólnych wszystkim Słowianom" (s. 827).

Gdyby się chciało krótko i jasno określić wartość tego wywodu, niepodobna byłoby go nazwać inaczej, jak tylko zmyśleniem.

To też proszę prof. Czekanowskiego, aby ten wywód udowodnił. Jeśli bowiem chodzi o „argumenty botaniczne", prawdą jest zupełnie co innego. Mianowicie słowiańskie nazwy wszystkich drzew,

istotnie charakterystycznych dla dorzecza Wisły w odróżnieniu od krajów, położonych bardziej na wschód, są bądź bezwzględnie obce (*bukъ*; ten fakt zmuszony jest—z pewnością wbrew najszczerszym chęciom — uznać i Czekanowski), bądź w największym możliwym stopniu podejrzane o obcość (*tisъ*) [1]), bądź wreszcie wedle wszelkiego prawdopodobieństwa przeniesione z innego drzewa, rosnącego m. i. na wschód od wspomnianego dorzecza (*edla*)[2].

To jest aż nazbyt wymowne. W świetle „wielkiej wagi argumentów botanicznych"—*o ile im w ogóle mamy ufać*—Słowianie niezawodnie są w Powiślu przybyszami ze wschodu.

Z gruntu błędne jest dalej mniemanie Czekanowskiego, według którego „wspólne wszystkim Słowianom" zapożyczenie nazwy dla buka od Germanów „za czasów Cezara" świadczy, „że *musieli* oni wówczas jeszcze zamieszkiwać stosunkowo *niewielkie terytorjum*". Pomińmy milczeniem owe tak precyzyjnie wyznaczone „czasy Cezara" jako datę pożyczki i zwróćmy jedynie uwagę na „niewielkie terytorjum". Irracjonalny i rzeczywisty powod tej tezy jest jasny: chodzi o to, by Prasłowian zmieścić w szczupłym dorzeczu Wisły. Nas jednak interesuje tu wysunięty przez autora argument racjonalny. Oto on: *ponieważ wszyscy Słowianie mają nazwę buk, więc wszyscy musieli ongi siedzieć na niewielkim terytorium dorzecza Wisły, gdzie buk rośnie.*

Opierając się o tę przesłankę, Czekanowski najwidoczniej zapomniał nawet o tym, że dla olbrzymiej większości Słowian wschodnich nazwa *buk* jest wyłącznie literacką, książkową, ludowi, podobnie jak i samo drzewo buk, najzupełniej obcą. Co ważniejsze, nie zdaje on sobie sprawy również i z tego, iż cząstka Rusi, znająca istotnie wspomnianą nazwę *z ustnej tradycji*, mogła ją późno (nawet bardzo poźno) pożyczyć od Słowian zachodnich,—krótko mówiąc, że wszyscy bez wyjątku przodkowie Słowian wschodnich mogli wcale nie znać ani buka ani jego nazwy.

Bezpośrednio po ostatnio rozpatrzonym zdaniu czytamy: „Uzgodnienie wyników lingwistycznych z wynikami badań prehistorycznych i etnograficznych (nawiasem mówiąc, to uzgodnienie istnieje na razie li tylko w wyobraźni autora) zmusza nas natomiast do wnioskowania, że jeszcze dawniejsza praojczyzna Słowian mogła się znajdować tylko

[1]) Wbrew A. Brücknerowi (który zresztą w arcyniepoważny sposób broni nawet poglądu, że i buk Prasłowianie znali, tylko... nie umieli go odróżnić od grabu; cf. w tej kwestii „Język Polski", t. 11, r. 1926, s. 137).

[2]) Ob. K. Nitsch w „Ludzie Słowiańskim", t. 2, r. 1931, s. 215 sq.

nieco dalej na południowym zachodzie (to powinno by zjednać Czechów!), a nie zaś na wschodzie. *Okazało się bowiem, że wschodnia granica zasięgu tak zwanej kultury łużyckiej, z początku I tysiąclecia przed naszą erą, utrzymuje się dotychczas w postaci granicy zasięgu narzędzi i sprzętów, używanych przez naszych włościan"* itd., itd. (str. 828). Znamy już te fantazje ze „Zróżnicowania etnicznego". Z pewnych względów może i dobrze byłoby ukorzyć się przed nimi; niestety nie mogę tego uczynić. Więcej,—uważam za rzecz wprost nie do wybaczenia, iż autor umieścił je w postaci apodyktycznych twierdzeń w encyklopedii dla szerszego ogółu, nie poświęcając ani jednego słowa zapatrywaniom takich, bez porównania odeń lepszych znawców Słowiańszczyzny, jak Niederle lub Rozwadowski. Ładne orientowanie szerszych warstw inteligencji w obecnym stanie wiedzy o Słowianach!

Następny ustęp zatytułowano: „Wyodrębnienie się Słowian i zróżnicowanie się na grupy plemienne". Tu wytoczono przed czytelnika dalszy ciąg „Zróżnicowania", w szczególności zaś zreferowano ową wschodnią granicę kultury łużyckiej „przecinającą Polskę na północny-wschód od Wisły", która to granica, niby jakaś kresa magiczna, powodowała, że skoro jaki lud ją przekroczył, w następstwie się odmieniał. I tak siedzieli do pewnego czasu w obrębie terytorium kultury łużyckiej przodkowie Bałtosłowian, i dopóty dopóki siedzieli, żyli niezróżnicowani. Ale oto część tych przodków dokonała ekspansji, przekroczyła wschodnią granicę kultury łużyckiej i przedzierzgnęła się na „dawnym fińskim terenie" (tak!) w Bałtów. Po jakimś czasie—znowu ekspansja z zachodu na płn.-wschód. Tym razem już część Słowian przekracza granice; ci obracają się w przodków Słowian wschodnich *oraz południowych* (tak!). Trwają zaś na miejscu li tylko Słowianie zachodni, dziedzice bezpośredni i potomkowie w prostej linii Prasłowian, Bałtosłowian, północnych Indoeuropejczyków... Trwają do chwili obecnej na jednym i tym samym miejscu grubo ponad 3.000 lat. Tylko niewielka ich część przeszła przez magiczną rubież i odmieniła się w Nowe Mazowsze [1]).

Dlaczego Słowianie zachodni, trwając tak długo w tak bezpośrednim sąsiedztwie z Europą środkowo-zachodnią, z Germanami etc., dali się tym ostatnim w dawniejszych i nowszych czasach tak znacznie wyprzedzić pod względem poziomu cywilizacji, tego autor oczywiście nie wyjaśnia. Do niedawna jednakowoż rozumieliśmy gruntownie powody względnie niskiego stanu kultury tych Słowian. Skoro

[1]) Cf. „Zróżnicowanie", s. 66.

bowiem wedle wyników nauki, osiągniętych w czasach, kiedy powojenne roznamiętnienie polityczne jeszcze nie zaślepiało uczonych w tym stopniu, co dziś, przodkowie nasi przybyli nad Łabę i Odrę dopiero przed kilkunastu wiekami jako leśni barbarzyńcy z Europy wschodniej, — tedy z samej natury rzeczy musi upłynąć wiele czasu, zanim wchłoną w siebie tyle zapładniających wpływów z Zachodu, że zrównają się pod względem poziomu cywilizacji z Germanami.

Gdy dziś odwraca się wszystko i każe się Słowianom od początków ich istnienia siedzieć w samym nieledwie sercu Europy w pobliżu europejskiego zachodu (m. in. w dorzeczu Odry i Łaby) oraz sąsiadować z Germanami, powstaje natychmiast pytanie: jakżeż w takim razie tłumaczyć tyle oczywistą a tak — bez żadnej przesady — olbrzymią kulturalną przewagę dzisiejszych i wczorajszych Niemców etc. nad ich słowiańskimi sąsiadami: Polakami itd. (mówię oczywiście o masie, a nie o jednostkach). Rozwiązanie może być tylko jedno: my, Słowianie, z natury reprezentujemy jako nosiciele kultury niższe wartości od Germanów. Czekanowski mimowoli podkreśla nawet tę względną tępotę polską, mówiąc — *na szczęście w diametralnej niezgodzie z faktami etnografii i historii kultury naszej Rzeczypospolitej* — o „zupełnie nieoczekiwanym konserwatyzmie i odporności naszego terytorium wobec wpływów obcych". Oryginalny to doprawdy sposób walki z nauką niemiecką! Usiłując wyrwać przeciwnikowi sztylet z jednej ręki, podaje się mu miecz do drugiej.

Oczywiście nie jest wykluczone, iż antropogeograficzna rubież mazursko-wołyńska (błędnie rozumiana przez Czekanowskiego jako granica kontynuująca bezpośrednio i li tylko dawną rubież kultury łużyckiej) mogła może odegrać pewną rolę m. i. także przy rozpadaniu się takich lub innych mniej lub więcej zwartych grup językowych czy kulturalnych na grupy pochodne. Ale tak ujęte twierdzenie w porównaniu z całokształtem wywodów Czekanowskiego jest, jak trzymane w ręku ziarnko maku w porównaniu z fantastycznie odrysowaną makówką.

Równie prawdziwe i ścisłe, jak większość innych informacji Czekanowskiego, jest jego twierdzenie, że „nauka polska a częściowo i czeska wypowiedziały się stanowczo (tak!) za łużyckiem pochodzeniem Słowian" (str. 830). A przecież najwybitniejsi z językoznawców polskich, interesujący się zagadnieniem początków Słowian, mianowicie Rozwadowski i Nitsch nigdy nie uznawali takiego pochodzenia; przeciwnie obaj wyprowadzali Słowian ze wschodu. Trzeba zaś dodać, że językoznawcy powinni mieć i mieć muszą w podobnych kwe-

stiach pierwszy głos (zupełnie odwrotnie niż antropolodzy, którzy z natury rzeczy skazani są tu na głos pośledni). Język bowiem decyduje o etnicznej przynależności; wyłącznie o takim ludzie utrzymujemy, że *jest* słowiańskim, który mówi po słowiańsku; wyłącznie o takim twierdzimy, iż *był* słowiańskim, o którym dowiedziono, że niegdyś po słowiańsku mówił. Wyjątek od tej reguły może zachodzić li tylko w tym jedynym wypadku, gdy dany lud *sam się poczuwa* do innej przynależności etnicznej, niż ta, na jaką wskazuje jego język. Jednak odnośnie do czasów przedhistorycznych podobne wypadki dla ścisłej nauki istnieć oczywiście nie mogą.

Z dwu polskich historyków, najwybitniejszych z pośród tych, których zagadnienie pierwotnej Słowiańszczyzny również blisko zajmuje, Semkowicz streszcza swe mniemanie o takiej lub innej językowej przynależności kultury łużyckiej w krótkim zdaniu: non liquet [1]) i zapewne w związku z tym w „Szkolnym Atlasie Historycznym" woli stać na gruncie tzw. klasycznej teorii, wywodzącej Słowian z dorzecza środkowego Dniepru i Buga [2]). Drugi z wspomnianych historyków, Bujak, pisze mi w dniu 5 marca ub. r. „Czy kultura łużycka była słowiańską, czy też dopiero po jej upadku na jej gruzach słowiańskość się rozwinęła (skrystalizowała), jest to do zbadania".

Z pośród trzech ostatnio najbardziej znanych profesorów prehistorii w Polsce (Demetrykiewicza, który też nie uznawał łużyckości Słowian, pomijam) Antoniewicz do ostatnich dni stanowczo odrzuca mniemanie, by kultura łużycka była słowiańską [3]). Z etnografów wreszcie polskich ja tylko jeden specjalnie oddawałem się i oddaję badaniu pierwotnej kultury Słowian i może właśnie dlatego, że ją z natury rzeczy znam stosunkowo lepiej od nieetnografów, słowiańskość kultury łużyckiej uważam za zupełnie wykluczoną [4]).

---

[1]) W liście do mnie z dnia 30 maja ub. r. — W artykule „Silesia: its Name Territory and Boundaries" tenże uczony pisze: „we cannot go so far as Prof. Kostrzewski, who now regards the Lusatian Culture as Slavonic" (Silesian Affaire, Nr. 1, 1937, s. 3).

[2]) Ob. Wł. Semkowicz i Cz. Nanke „Szkolny Atlas Historyczny", r. 1932 cz, 2, Semkowicz, mapa 3, mapka dodatkowa: „Kolebka Prasłowian w Europie".

[3]) Listownie (29 marca 1937 r.).

[4]) Co wcale nie dowodzi, abym *twierdził*, że Słowianie przyszli z Azji, bo nigdy tego nie *twierdziłem*. Uważałem tylko, a i dziś uważam, takie ich pochodzenie (z Azji czy też z pogranicza Azji i Europy) za bez porównania prawdopodobniejsze od autochtonizmu nad Łabą, Odrą i t. d. W szczególności zaś *bezwzględnie wykluczam, by Słowianie mieli od samych początków sąsiadować z Germanami.* Zresztą, o ileby nawet nasi językowi przodkowie przybyli z Azji, musiało się to stać, *jak pisałem*, na jakieś 1000 lat przed dobą ich znanej ekspansji

Ponieważ nie sposób jest przyjąć, aby Czekanowski o przekonaniach naszych zapomniał (wiedział bowiem o nich bardzo dobrze), ani też, by Rozwadowskiego, Nitscha, Semkowicza, Antoniewicza, no i może do pewnego stopnia mnie również, nie zaliczał do podobnych przedstawicieli nauki polskiej, jak siebie, Bujaka, Kostrzewskiego i Kozłowskiego, stwierdzam więc, iż nieprawdziwie i tendencyjnie przedstawił faktyczny stan rzeczy.

Ale pójdźmy dalej.

Zupełnie bezwartościowy jest cały ustęp zatytułowany „Kultura Słowian“. Zamiast dać naprawdę coś nie coś rzeczowego, oparłszy się w zrozumiałym braku własnych danych np. na J. Jance i L. Niederlem (o sobie wcale nie mówię, choć właśnie tylko Niederlego i mnie zacytowano, nie wiem z jakich względów, w literaturze przedmiotu podanej na str. 835) [1]), autor z rzeczy konkretnych powtarza jedynie z dziwnym uporem swoją starą fikcję, przypisującą Prasłowianom w dorzeczu Wisły posiadanie izby wyposażonej w piec do pieczenia chleba (który to piec przodkowie Bułgarów, Serbów i Chorwatów zgubili po drodze, wędrując z nad Wisły naprzód na wschód za ów niesamowity Rubikon, a później na południe). Kończy zaś ten ustęp zupełnie bezsilnym choć niewątpliwie szczerym wyznaniem: „Niestety, te fragmenty (t. zn. „elementy kulturowe“ wspólne dzisiejszym Słowianom a co do których przyjąć można, że znane im były już w praojczyźnie) nie pozwalają nam jeszcze na danie dostatecznie naukowo uzasadnionego obrazu kultury Słowian pierwotnych“ (s. 833). Zdanie to byłoby bezwzględnie prawdziwe, gdyby autor na miejscu słowa: „nam“, postawił nieco skromniejsze: „mi“.

Niesłychany jest natomiast argument, który ma dowodzić prawdziwości owego zdania. *Bezpośrednio* mianowicie po nim czytamy: „Tradycja ludowa zawodzi tu bowiem, gdyż nawet Długosz przed pięciu prawie wiekami nie był już w stanie podać zadowalających wiadomości o wierzeniach okresu pogańskiego“.

Wygląda to w kontekście zupełnie tak, jakgdyby autor tego nieprawdopodobnego dowodu sądził, iż Długosz był zawodowym etnologiem, badającym ówczesną tradycję ludową przy pomocy metod równych metodom XX wieku.

---

w Europie. Zanim więc rozpoczęli swe wielkie wędrówki na zachód, za Wisłę, i na południe, za Bałkany, całe mn. w. tysiącolecie spędzili już w Europie, podbijając i zajmując rozległe terytorium między wschodnim Bałtykiem a rdzenną Ukrainą (Bałtowie siedzieli podówczas na wschodzie, oddzielając Słowian od Finów).

[1]) Wygląda to zupełnie tak jak gdybyśmy byli współwinni we wszystkich bezpodstawnych wywodach i w niewiedzy Czekanowskiego.

Kończąc — jeszcze jedno na temat „Zróżnicowania“. Ja myślę, iż jeśli się opiera swoje wywody wyłącznie na danych z zakresu (prehistorii oraz) etnografii Polski i Europy wschodniej wraz z krajami fińskimi, tedy trzeba by tę etnografię znać gruntownie. Co prawda mógłby tu kto, parafrazując samegoż Czekanowskiego, podnieść, że takiej znajomości trudno jest wymagać od antropologa czy od etnografa Afryki. Może to i słuszne. Ale w takim razie *należy* od niego wymagać, by rzeczy podobnych do „Zróżnicowania“ nie ogłaszał; wprowadzają one bowiem niesłychane zamieszanie i młodszych zwłaszcza etnografów czy slawistów wiodą na zupełne manowce.

Tym bardziej, że za wywodami Czekanowskiego stoją nader silne, powiedziałbym przemożne w dzisiejszych czasach, bodźce irracjonalne, uczuciowe. Nie pozwolimy zaś chyba na to, aby za przykładem niektórych nauk u naszych sąsiadów i niektóre u nas poszły na smycz służby politycznej lub źle zrozumianego czy zupełnie ślepego patriotyzmu.

Kazimierz Moszyński.

ŁOWMIAŃSKI HENRYK: Uwagi w sprawie podłoża społecznego i gospodarczego Unji Jagiellońskiej. [Betrachtungen über die sozial-wirtschaftlichen Grundlagen der Jagiellonischen Union]. Wilno 1934, Towarzystwo Przyjaciół Nauk. (Księga pamiątkowa ku uczczeniu czterechsetnej rocznicy wydania pierwszego Litewskiego Statutu. [Festschrift zur Feier des 400. Jahrestages des ersten Litauischen Statuts]. 1934, S. 214 — 325).

In den letzten Jahren wurde in der polnischen Wissenschaft das Problem des staatsrechtlichen Verhältnisses Litauens zu Polen oder der sog. polnisch - litauischen Union im Zeitraume 1385 — 1569 oftmals untersucht und erörtert. Die Folge davon war, dass dieses Problem jetzt eine umfangreiche Literatur besitzt, welche sowohl die einzelnen Etappen der Entwickelung des staatsrechtlichen Verhältnisses Litauens zu Polen wie die Genesis der ersten Vereinigung beider Staaten auf Grund des Vertrages von Krewo vom 14.8.1385 festgestellt hatte. Die Gründe, welche diese Vereinigung zustande gebracht hatten, wurden von den Forschern auf dem Gebiete rein politischer Verhältnisse beider Staaten, insbesondere Litauens, gesucht. Die von Moskau und dem Deutschen Orden drohende Gefahr, der Konflikt mit Polen wegen der Halitsch-Wladimir'schen Erbschaft und dazu die innerlitauische dynastische Krise — all' das waren Momente, welche die massgebenden Faktoren Litauens veranlasst haben,

Anlehnung an Polen zu suchen. Seinerseits brauchte auch Polen einen Bundesgenossen gegen die Kreuzritter und war geneigt einen Kompromiss mit Litauen auf dem Gebiete Halitsch-Wladimir, wo auch die Ungarn ihre Ansprüche geltend machten, zu schliessen.

In dem obengenannten Aufsatze ist Verf. fern davon, die Ergebnisse der bisherigen Forschung abzulehnen. Er erkennt die in der wissenschaftlichen Literatur festgestellten Gründe der ersten Vereinigung Polens mit Litauen in den J. 1385/6 an, schreibt ihnen aber eher nur eine Nebenrolle zu. Die Hauptgründe der Vereinigung beider Staaten sieht er dagegen in der Entwickelung der inneren sozialwirtschaftlichen Verhältnisse Litauens, und zwar in den Umwandlungen, denen die litauischen Bajoren unterlagen, welche im Laufe des 14. Jahrh. aus einer ursprünglich ritterlichen in eine grossgrundbesitzende soziale Gruppe überzugehen begannen. Diese soziale Gruppe hat im litauischen Staate eine grosse politische Rolle gespielt und ihre Stellung war entscheidend sowohl für die erste Vereinigung Litauens mit Polen in den J. 1385/6, wie auch für die spätere Entwickelung des staatsrechtlichen Verhältnisses beider Staaten zueinander bis 1569. Die Stellungnahme der Bajoren zu diesen Fragen war wiederum durch den Entwickelungsgang ihrer sozialen und wirtschaftlichen Lage bedingt und eng mit ihm verbunden.

Diese Auffassung der politisch entscheidenden Rolle der litauischen Bajoren vor dem Vertrage in Krewo ist neu und bildet eins der wichtigsten Ergebnisse der vorliegenden Arbeit; sie steht aber im Widerspruche mit der in der bisherigen Literatur vertretenen Ansicht, nach welcher in Litauen ein grossfürstlicher Absolutismus herrschte und die Bajoren erst seit der Vereinigung Litauens mit Polen und unter dem Einflusse der polnischen politischen Einrichtungen, Freiheiten und Privilegien zu erlangen und an den Staatsangelegenheiten teilzunehmen begannen. Die genannte Auffassung des Verf.'s steht im engsten Zusammenhange mit der in seiner früheren Arbeit [1]) aufgestellten Theorie von der Bildung des litauischen Staates auf diese Weise, dass die Gefolgschaften die alten Territorialverbände der Stämmeperiode unterworfen und der unterjochten Bevölkerung finanzielle Lasten auferlegt hatten. Aus diesen Gefolgschaften ist die spätere soziale Gruppe der Bajoren entstanden, welche die Träger der Staatsidee und die einzige reelle Kraft im litauischen Staate war. Der Grossfürst war eigentlich nur Führer dieser

[1]) Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego (Studien über die Anfänge der litauischen Gesellschaft und des litauischen Staates). Siehe Balticoslavica II. 318—351.

ritterlichen Bajorengruppe und die Mitglieder der Dynastie seine Unterkommandanten. Demzufolge hat auch die ganze Struktur des litauischen Staates einen ausgesprochen militärischen Charakter. Die Bajoren übten einen bedeutenden Einfluss auf den Gang der Staatsangelegenheiten aus, indem sie an den durch den Grossfürsten zusammengerufenen Versammlungen (Bajorentagen) teilnahmen und manche von ihnen im grossfürstlichen Rate sassen. Die Bajoren haben auch vor 1385 ihre Zustimmung gegeben, mit Polen ein näheres Verhältnis einzugehen, wie Verf. auf Grund der von ihm zusammengestellten Quellenbeweise zu belegen versucht. Die Gründe dagegen, welche die Bajoren dazu veranlasst haben, sind in den sozial-wirtschaftlichen Umwandlungen zu suchen, denen die Bajorengruppe schon damals zu unterliegen begann. Die Bajoren bildeten ursprünglich eine ritterliche Gruppe, welche die Mittel zur Lebenserhaltung zum geringen Teile aus den Erträgen der Landwirtschaft, meistenteils aber aus der Kriegsbeute und Tributen der unterjochten Länder schöpfte. Krieg und Eroberungen waren demnach ihre normale Beschäftigung. In der zweiten Hälfte des 14. Jahrh. wurde aber der litauischen Expansion gegen Osten vonseiten Moskaus Halt geboten, was die Bajoren zwang, zu einer intensiveren Ausbeutung ihres Grundeigentums überzugehen. Gleichzeitig aber ist der Druck der Kreuzritter auf Hochlitauen, wo eben die Bajoren begütert waren, bedeutend stärker geworden. All das bedeutete für die Bajoren einen vollständigen materiellen Ruin. Um diesen zu vermeiden, suchten sie Anlehnung an Polen, von wo sie Schutz und Hilfe zu bekommen hofften. Die Folge davon war der Vertrag von Krewo im Jahre 1385.

Es unterliegt keinem Zweifel, dass die Betonung des militärischen Charakters des litauischen Staates in 13. und 14. Jahrh. richtig ist. Ob aber dieses militärische Element in der Struktur des litauischen Staates so gross war, wie es Verf. annimmt, ist für mich nicht genügend dargelegt. Ich wäre auch nicht geneigt, die politische Rolle der Bojaren, sowohl im allgemeinen, wie auch beim Abschluss des Vertrages von Krewo, so hoch anzuschlagen, wie es Verf. tut. Die von ihm zusammengestellten Quellenangaben sind zu knapp und unzureichend, dagegen die in verschiedenen Akten vorkommenden Bemerkungen über die Zustimmung der verschiedenen höheren sozialen Gruppen Litauens sind eher auf den grossfürstlichen Rat als auf die Bajoren zu beziehen. Es ist auch nicht ausgeschlossen, dass manche von diesen Bemerkungen — insbesondere die aus den Urkunden, welche die polnisch-litauische Union betreffen — nicht der Wirklichkeit entsprechen, sondern dass man sie als Ausdruck

der polnischen Einflüsse auf die Fassung der genannten Urkunden ansehen kann. Auch kann ich nicht der Behauptung des Verf.'s beipflichten dass die sozial-wirtschaftlichen Prozesse in Litauen mindestens dieselbe Rolle beim Abschluss des Vertrags von Krewo gespielt hätten, wie die ausserpolitischen Momente (S. 262). Gegen diese Behauptung spricht nämlich der Umstand, dass diese Prozesse erst in den letzten Regierungsjahren Olgierds († 1377) auftauchten, während doch die Vereinigung Litauens mit Polen schon im lahre 1386 eine Tatsache war. Es ist also schwer, die Beeinflussung der äusseren litauischen Politik, deren Ergebnis der Vertrag von Krewo war, durch die inneren, ·sozial-wirtschaftlichen Momente anzunehmen. Somit bin ich geneigt, die Gründe der ersten Vereinigung Polens mit Litauen auf dem Gebiete der ausserpolitischen Verhältnisse zu suchen, wie es die frühere Literatur getan hatte, ohne aber dabei die Mitwirkung der innerlitauischen sozial-politischen Prozesse abzulehnen.

Dagegen bleibe ich in voller Übereinstimmung mit den Ausführungen der zweiten Hälfte der besprochenen Arbeit, worin Verf. nachweist, dass die weitere sozial-wirtschaftliche Entwickelung der Bajorenklasse die späteren Etappen der polnisch-litauischen Union entscheidend beeinflusst hat. Die Gestaltung des staatsrechtlichen Verhältnisses Litauens zu Polen nach 1386 war ohne Zweifel durch die Entwickelung der politischen Verhältnisse Litauens in erster Reihe bedingt. Jede Gefahr, welche Litauen bedrohte, und welcher man mit Waffengewalt entgegentreten musste, verlangte von Litauen eine Mobilmachung militärischer Kräfte. Und diese waren in genügender Fülle in Litauen umso schwerer zu finden, je weiter die Umwandlung der Bajoren aus einer ritterlichen in eine landansässige soziale Gruppe fortgeschritten war. Dieser Prozess ist eben allmählich zwischen 1386 und 1569, wie das Verf. ausführlich und überzeugend dartut, (S. 287—315), vollzogen worden. Diese Zeit ist nämlich die eigentliche Entstehungsperiode des Grossgrundbesitzes in den Händen der Bajoren. Durch die innere Kolonisation wurde damals das unter den Ackerbau genommene Areal bedeutend vergrössert, und es wurden bessere Möglichkeiten für Ausfuhr ländlicher Produkte geschaffen. Infolgedessen ist die ursprünglich ritterliche Bajorenklasse endgültig zu einem landansässigen Kleinadel geworden, welcher weder ein Interesse für die äusserliche Exspansionspolitik des litauischen Staates noch irgend welche Neigung zu Kriegen besass. Daher war Litauen in den Zeiten der Gefahr, die von seiten Moskaus fortwährend drohte, immer mehr darauf angewiesen, Hilfe in Polen zu suchen. Im engsten Zusammenhange damit erstand für Litauen die Notwendigkeit, das

staatsrechtliche Verhältnis zu Polen zu erneuern oder zu stärken. Auf diese Weise kam es schliesslich zur engsten Vereinigung beider Staaten im Jahre 1569.

Die Feststellung des Zusammenhanges zwischen der inneren sozial-wirtschaftlichen Umwandlung Litauens und der Gestaltung des staatsrechtlichen Verhältnisses dieses Staates zu Polen bildet ein wichtiges und bleibendes Ergebnis des vorliegenden Aufsatzes, welcher, wie sonst andere Arbeiten des Verf.'s, viele wertvolle und wichtige Betrachtungen und Beobachtungen enthält.

S. Zajączkowski.

BRENSZTEJN MICHAŁ: Dionizy Paszkiewicz. Pisarz polsko-litewski na Żmudzi w pierwszej połowie XIX wieku. Wilno (Wydawnictwo towarzystwa pomocy naukowej im. E. i E. Wróblewskich) 1934. 115 Seiten.

In diesem Buche beleuchtet der Verf. Herkunft, Leben, Schriften, Testament und Briefwechsel des zu Beginn des 19. Jahrhunderts wirkenden polnisch-žemaitischen Autors und Liebhabers der litauischen Sprache, Geschichte und Antiquitäten Dionysius Paszkiewicz (lit. *Poška*). Er druckt einschlägige Stellen ab und veröffentlicht vor allem Poškas Briefe an Zeitgenossen, wo ausser von persönlichen Angelegenheiten ebenfalls von Fragen der Lituanistik die Rede ist, und sein Testament, in dem nicht nur seine edlen menschlichen Eigenschaften — Fürsorge auch für die weiteren Mitglieder seiner Familie sowie für die ihm treuen Diener, die er mit Legaten bedenkt, sondern auch sein Interesse für seine reichen Sammlungen aus Litauens Vorzeit klar hervortritt. Einiges wie seine Münzenkollektion sowie einen Teil seiner kostbaren Bibliothek vermachte er dem Jesuitengymnasium von Kražiai, dessen Schüler er bis zur dritten Klasse, der sog. „Syntaxklasse" gewesen war, Panzer und Waffen der Ritterzeit dem russischen Professor Łobojko der sie der Wilnaer Universität schenken sollte, freilich diesen Auftrag später nicht ausführte, Manuskripte in litauischer Sprache dem Kajetan Niezabitowski (lit. *Nezabitauskas*) in Warschau, da sich dieser ebenfalls um die Neubelebung der litauischen Sprache grosse Verdienste erworben hatte. Poškas Gürtel sollte die Kirche von Kaltanėnai erhalten, da sich sein Gut BĄRDŽIAI (poln. *Bordzie*) in der Nähe dieser Stadt befand. Er bat, neben seiner Gattin Ursula, geb. Sosnowska, mit der er lange Jahre in glücklicher Ehe gelebt hatte, auf

dem Pfarrfriedhof in Kaltanėnai beigesetzt zu werden. Dieser Wunsch wurde ihm erfüllt. Brensztejn teilt auf S. 44 die auf beider Grabmal stehenden polnischen und litauischen Inschriften mit. Die Schwiegermutter Poškas und Mutter Ursulas, Rosalie Sosnowska, geb. Gobiat (in 2. Ehe verheiratet mit einem Richter Dowgird= lit. *Daugirdas*) war an einer anderen Stelle beerdigt. Sie war im Jahre 1813 gestorben. Die Erinnerungstafel wurde später nach Einebnung ihres Grabes neben denen ihrer Kinder angebracht. Die Inschrift auf dieser ist in polnischer Sprache abgefasst.

Poška hat sein Testament am. 5.(17.)II. 1830 geschrieben. Kurz darauf (am 30.IV.=12.V. 1830) schied er aus dem Leben. Ein Nieren- und Herzleiden, verbunden mit einer Geschwulst, beschleunigte sein Ende. Das genaue Todesdatum ist jetzt durch die Grabaufschrift und durch die Totenbücher der Pfarrkirche von Kaltanėnai gesichert, während das seiner Gattin unbekannt ist. Man weiss nur, dass in der Zeit von 1811 — 1813 Dionysius Poškas literarische Tätigkeit am fruchtbarsten war. Offenbar veranlasste ihn der Tod seiner Gemahlin, Linderung und Ablenkung seines Schmerzes in schriftstellerischer Tätigkeit zu suchen, zumal seine Ehe kinderlos war.

Nach der Notiz im Totenverzeichnis der Kirche von Kaltanėnai ist Poška 73 Jahre alt geworden; er war also im Jahre 1757 geboren worden.

V. Maciūnas hat in der litauischen Zeitschrift Vairas 1935, Heft 6, 173 ff., besonders H. 11, 274 ff. die Angaben Brensztejns über Poška als Schriftsteller und Liebhaber der litauischen Sprache und Kultur z. T. durch neue Funde berichtigt und präzisiert. Überhaupt spielt in Brensztejns Buch, wie Maciūnas hervorhebt, die Schilderung von Poškas persönlichen Verhaltnissen sowie die ausführliche Beschreibung des *Baublys*, d. h. des Stumpfes einer uralten und mächtigen, ehemals auf dem *Vyšnių kalnas* (Kirschberg) befindlichen Eiche, den Poška zu einem Altan und Sehenswürdigkeitskabinett umgestaltet hatte, eine weit grössere Rolle als die Würdigung von Poškas wissenschaftlichen und belletristischen Abhandlungen.

Das Manuskript von Poškas Gedicht *Pszczółka w Baublu* (die Biene im Baublys), dessen Verbleib Brensztejn unbekannt ist, hat Maciūnas in der Bibliothek der Krakauer Akademie der Wissenschaften entdeckt. Es besteht aus 230 Seiten, deren Papier zwar etwas vermodert und vergilbt, deren Schrift jedoch gut lesbar ist. Die *Pszczółka w Baublu* ist Poškas „Silva rerum". Sie enthält Excerpte aus poëtischen und prosaischen Erzeugnissen verschiedener polnischer Autoren des 18. und 19. Jahrhunderts. Ausserdem teilt Poška

eigene Beobachtungen über Geschichte, Religion, Volksbräuche und Volksüberlieferungen der Litauer mit und stellt Nachrichten antiker Schriftsteller über diesen Stamm zusammen.

In den *Rozmyślania wieśniaka rolnika o narodzie i języku litewsko-żmudźkim* (Betrachtungen eines Ackerbauers über das litauisch-žemaitische Volk und seine Sprache), gedruckt erst 1837, also nach Poškas Tode, finden sich auch Auseinandersetzungen über Flüsse und Nomadenstämme bei Herodot. Poška hielt die Heruler, d. h. die Mannen des Odoaker in naiver Weise für Vorfahren der Litauer. Obwohl manche seiner Etymologien haarsträubend und ganz dilettantisch sind, ist doch von hohem Werte seine Beschreibung der *numai* (=hochlit. *namai* „Haus"), d. h. der primitiven litauischen Rauchhütte mit Herd in der Seitenverschalung inmitten der Stube. So wohnten noch zu Poškas Zeit die Žemaiten zusammen mit ihrem lebenden Inventar.

Der *Mužikas Žamajčių ir Lietuvos* (Bauer der Žemaiten und Litauer), dem Brensztejn ein eigenes Kapitel widmet, ist zwischen 1815 und 1825 geschrieben worden. Der authentische Text befindet sich, wie wieder Maciūnas festgestellt hat, auf der Bibliothek der polnischen Akademie der Wissenschaften in Krakau. An anderen Orten sind nur Abschriften vorhanden. Die Abfassungszeitspanne wird bestimmt durch die Erwähnung des Zaren Alexander I. sowie des Konstantin, der oberster Heerführer des seit dem Wiener Kongress unter russischer Oberhoheit stehenden Königreichs Polen war. Alexander I starb im Jahre 1825. Vor kurzen hat Alminauskis Arch. phil. 3, 85 ff. 92 ff. die Kopie dieses Gedichts, die aus dem Nachlass H. Webers in den Besitz des baltistischen Instituts der Universität Leipzig übergeganden ist, veröffentlicht und sie mit der von Ivinskis sowie der in der *Aušra* von 1886 verglichen.

Der *Mužikas* ist eine Umarbeitung und Erweiterung des *Chłop polski* eines unbekannten Verfassers. Die litauische Dichtung ist mit litauischem Kolorit versehen worden. Wörtlich aus dem *Chłop polski* sind nur zwölf Verse übersetzt worden. Während das polnische Werk 124 Verse aufweist, hat Poškas litauische Neudichtung deren 166.

Poškas Lebenswerk ist ein handschriftliches litauisches Wörterbuch *(Słownik języka litewskiego, polskiego i łacińskiego)*, eine Übersetzung des *Słownik języka polskiego* von S. B. Linde ins Žemaitische. Das Lexikon, das mit den polnischen Wörtern als Lemmata beginnt und auf diese die lateinischen, alsdann die litauischen Entsprechungen folgen lässt, reicht bis *siano.* Zu den Buch-

staben *C* und *P* hat Poška einige Nachträge geschrieben, die 1912 J. Jablonskis der litauischen Gesellschaft der Wissenschaften in Wilna geschenkt hat. Diese besitzt auch das Manuskript des Wörterbuchs selbst. Es ist ihr nach längerer Wanderung von Hand zu Hand zugegangen.

Die von Poška gewählte Reihenfolge der Wortartikel (polnisch, lateinisch, litauisch), die von der des Titelblatts abweicht, ist die gleiche wie in dem *Dictionarium trium linguarum* des Jesuitenpaters Joh. Const. Szyrwid (lit. *Sirvidas)*, 5. Aufl. Wilna 1713. Szyrwid hat sich nach dem Vorbilde von Knapski gerichtet. Tadeusz Czacki, der Verfasser eines Werks *O litewskich i polskich prawach* (über die litauischen und polnischen Gesetze), forschte emsig nach dem Verbleib von Szyrwids Wörterbuch. Poška nahm die Nachricht hiervon zum Anlasse, dem Czacki einen begeisterten Brief zu schreiben und ihm zugleich einige seiner archäologischen Funde zu senden. Er entschuldigte sich, ihm alles dies wegen seines vorgerückten Alters nicht persönlich bringen zu können. „Aber die Göttin des Ruhms werde Czackis ehrwürdiges Haupt wie das unseres Bohusz (lit. *Baužas*) bekränzen".

Poška hat auch Übersetzungen verfasst, z. B. von Vergils Äneis, Ovids Amores (wo aber befinden sich deren Manuskripte?), von Krasickis Gedicht *Modna żona.* Dagegen stammt die litauische Wiedergabe von Torquato Tassos „Cupido in Hirtenkleidung" *(Kupidinas piemenių rūbuose)* nicht von Poška (Brensztejn 35), sondern vom Bischof J. Giedraitis (Volteris MLLG 4,308, Maciūnas a. O. 276). Der Bischof bat Poška nur um Korrektur der Übersetzung.

Über Poškas *Dūmoimas sena Žiemaytczia ant kalna Birutos, dayna historini* (Träumerei eines alten Žemaiten auf den Birutėberge bei Polangen, ein historisches Lied), das Volteris MLLG 4,309 ff. abgedruckt hat, handelt jetzt ausführlich M. Biržiška, *Lietuvos enciklopedija* 3, Sp. 1172 — 1177 *(Birutos daina)*. Dies Lied stammt eigentlich von S. Valiūnas. Poška hat es aber umgedichtet und Spitzen gegen Russen und Preussen hereingebracht, die später S. Daukantas in seiner Popularisierung von 1846 milderte. Valiūnas Dichtung ist 1824, Poškas Ummodelung 1828 fertiggestellt worden.

Besonders wurde Poška zu lituanistischen Studien durch zwei 1808 in Warschau und in Wilna erschienene Bücher angeregt, das des Ksawer Bohusz (lit. *Baužas*) *O początkach narodu i języka litewskiego* (über die Anfänge von Litauens Volk und Sprache) und das des Joachim Lelewel mit dem Titel *Rzut oka na dawność litewskich narodów i związki ich z Herulami* (Blick auf das

Altertum der litauischen Völker und ihre Zusammenhänge mit den Herulern). Auf beide Verfasser schrieb Poška 1810 eine litauische Ode, die er auch ins Polnische übertrug. Er lobte in ihr die Beschäftigung dieser Autoren mit Sprache und Vergangeheit des litauischen Volkes. In einer Anmerkung zu den oben erwähnten *Rozmyślania* wies Poška darauf hin, dass K. Niezabitowski ihn im Briefe vom 14.III. 1824 aufgefordert habe, möglichst rasch seine Schriften zu senden, die für die von Lelewel vorbereitete neue Auflage des Geschichtsleitfadens des Jesuiten Vaga nützlich sein könnten. Lelewel bekennt in der Vorrede vom Jahre 1824 zu diesem Werke, einige Litauer hätten ihm zum Vorwurf gemacht, dass er in der Ausgabe von 1818 der litauischen Geschichte nicht genügend Raum zugewiesen habe. Möglicherweise beanstandete auch Poška Lelewel gegenüber diesen Mangel. In der *Pszczółka* hebt er seine Unzufriedenheit darüber hervor, dass Lelewel die litauische Geschichte auf kaum drei Seiten, noch dazu in grosser Schrift, abgetan habe.

Auch sonst genoss Poška bei seinen litauischen Zeitgenossen grosses Ansehen. Mündlichen oder schriftlichen Verkehr mit ihm unterhielten, wie besonders Maciūnas im einzelnen nachweist, ausser den schon Genannten noch S. Stanevičius, Graf Georg Plioteris usw. Der Krottinger Bernhardinermönch und berühmte Botaniker Pabrėža, Herausgeber eines Werkes über Nutzpflanzen, rühmte Poškas Bemühungen um die Vervollkommnung der litauischen Sprache.

Auch die Wilnaer litauischen Studenten wussten von Poška. Daukantas schreibt in seinen *Darbay senųjų lituwių ir žemayczių* (Taten der alten Litauer und Žemaiten) vom Jahre 1822, S. 33:

„Im Bezirk Raseiniai existiert noch der Stumpf einer Eiche, unter der einst die Žemaiten beteten. Er wird heute Baublys genannt. In ihm wohnt der berühmte Dichter und Schriftsteller, der sich als erster der žemaitischen Sprache bediente, der Hochwohlgeborene Herr Poška, der diesen Baublys schön beschrieben und der Allgemeinheit bekannt gemacht hat".

Wegen der Datierung von Daukantas' *Darbay* auf das Jahr 1822 kann sich der letzte Satz nicht auf den ausführlichen Artikel Poškas über den Baublys im Dziennik Warszawski von 1826 beziehen, sondern nur auf die anonyme kurze Abhandlung über diesen Baum im *Kurjer Wileński* 1815, Nr 71 (S. Maciūnas 281 Anm.). Ob Daukantas persönlich mit Poška bekannt war oder mit ihm korrespondierte, weiss man nicht.

Noch nach dem Tode von Poška stellte Adam Mickiewicz im *Pan Tadeusz* 4, 27 ff. die Frage, ob noch der mächtige Baublys lebe, in dessen gewaltigem Stamme, der seit Jahrhunderten ausgehöhlt war, wie in einem richtigen Hause zwölf Personen am Tisch zu Abend essen konnten.

Es fehlte Poška andrerseits auch nicht an Gegnern, die sich über seine Tätigkeit und Liebhabereien sowie über den Baublys lustig machten. Im Jahre 1816 taten sich einige Wilnaer Professoren und Literaten zu dem *Towarzystwo szubrawców* (Lumpengesellschaft) zusammen und begründeten die *Wiadomości brukowe* (Strassenpflasternachrichten), worin allerlei Mängel und Laster des damaligen Publikums wie Unbildung, Trunksucht, Bedrückung der Leibeigenen, Vergnügen am Prozessieren, törichte Grosstuerei der Adeligen usw. gegeisselt wurden. Auch die Hochschätzung der litauischen Sprache und Vergangenheit erschien diesem Kollegium übertrieben und lächerlich. Nicht nur Bohusz, der Litauen eine einst hohe Kultur zuschrieb, sondern auch Poška wurde wegen seines berühmten Baublys verspottet. Erwähnenswert ist der Artikel in den *Wiadomości brukowe* Nr 101 vom 9.XI. 1818 mit dem Titel *Apey iszkałba sudyne moksłas* (Wissenschaft über die Beredsamkeit vor Gericht), polnisch durch *O wymowie sądowej traktat* übersetzt.

Dieser Aufsatz ist, wie Brensztejn 22 wahrscheinlich macht, von dem Mag. philos. der Wilnaer Universität Michał Baliński verfasst worden, der schon damals als Historiker von sich reden machte. Dieser sich hinter dem Pseudonym *Usztarytois mokitinis* „der verteidigende Schüler" verbergende Autor nennt in seiner Satire den Baublys einen Baum, „der hundertmal angesehener ist als die prophetischen, dem Zeus geweihten Eichen von Dodona, der soviel teure Andenken des gelehrten litauischen Altertums in sich birgt, einst Augenzeuge war der Taten unserer unsterblichen, tapferen Vorfahren, die ihre siegreichen Fahnen auf die stolzen Mauern des einst weltbeherrschenden Capitols hefteten". Weiter bespöttelte er „die Bruchstücke von Waffen, die noch vom Römerblut gerötet sind", „Panzer und Schilde, an denen wirkungslos die kraftlosen Speere der stolzen, verweichlichten Herren der Welt zerschellten", „die Segel, Taue, Ruder und Anker, die traurigen Reste unserer Flotten, über die verzweifelt sich der Ozean von Pinsk in einen unschiffbaren Sumpf verwandelte", besonders „die Stösse von Knäueln, aus denen Redner, Dichter, Historiker und Philosophen zu der erstaunten Nachwelt sprechen, und die meine Seele mit unausdrückbarem Gefühl erfüllen". Erst jetzt sei ihm ein Licht aufgegangen, dass die Litauer ehemals irgendwo anders, d. h. in Indien gesessen haben müssen.

Trotz des ziemlich harmlosen Inhalts war Poška gekränkt und rächte sich in seiner Weise. Auf einer Steintafel im Inneren des Baublys gravierte er den *Respons Szubrawcom Wileńskim* ein. Er bemerkte in diesem, dass er sich über eine Verspottung durch einen Vergil, Cicero oder Cato geschämt haben würde; aber wenn Einfaltspinsel unschuldige Paskwile schrieben, so mögen diese Dummköpfe ruhig drei Stunden am Tage schwatzen.

Wie Maciūnas 278 ergänzend hinzufügt, war auch der žemaitische Adel teilweise über die Anzapfungen seitens der Szubrawcen empört. Aus der *Pszczółka w Baublu* folgt, dass ein gewisser B. P. dem Poška ein gedicht *Obrona Baublisa* (Verteidigung des Baublys) zusandte, dessen Veroöffentlichung freilich von den Szubrawcen verhindert wurde. Dies Gedicht schliesst mit den Worten: „Die Krähen krächzen ja seit Weltbeginn".

Brensztejn reproduziert auf der auf das Titelblatt seines Buches folgenden Seite die im Jahre 1900 von einer ihm unbekannten Person hergestellte Photographie des Baublys.

Hoffen wir, dass Poškas Schriften bald gedruckt werden, soweit sie noch nicht erschienen sind! Insbesondere ist dies von seinem litauischen Wörterbuche zu wünschen. Wir bedauern aufs tiefste den vor nicht langem erfolgten Tod des um die Aufhellung von Poškas Leben und Wirken hochverdienten Verfassers des hier rezensierten Werkes.

Ernst Fraenkel.

BLESE E.: Nīcas un Bārtas mācitāja Jāņa Langija 1685 gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramatiku (= das lettisch-deutsche Wörterbuch des Nieder- und Oberbartauer Pfarrers Joh. Langius von 1685 mit kurzer lettischer Grammatik). Rīga (Acta universitatis Latviensis. Philologici et philosophici ordinis series, tom. III, supplem. 1). 1936. XVI + 577 Seiten 8°.

Blese, der sich schon längst um die Erforschung der Eigentümlichkeiten altlettischer Texte grosse Verdienste erworben hat, beschenkt jetzt die Baltistik mit der Publikation einer besonders wichtigen Handschrift, die sich auf der Heidelberger Universitätsbibliothek befindet, des lettisch-deutschen Wörterbuchs von J. Langius aus dem Jahre 1685, das im Anhang eine kurze Darstellung der lettischen Sprache durch denselben Autor enthält. Auf S. 1—443 sind Lexikon und Grammatik in der Orthographie des Originals veröffentlicht (auf. S. VIII—IX schlägt Blese einige Verbesserungen und Ergänzungen des Textes vor). Dann beschreibt der Herausgeber

ausführlich Langius' Leben und würdigt das Verhältnis seiner Schriften zu den übrigen sprachwissenschaftlichen Arbeiten des 17. Jahrhunderts. Auf S. 569—577 findet sich eine kurze Zusammenfassung der gewonnenen Resultate in französischer Sprache.

Langius' Geburtsjahr setzt Blese etwa auf 1615/16 an. Der Autor stammte aus Libau, studierte 1630—1633 in Königsberg, war 1638 Adjunkt des Pastores Grävius in Oberbartau, dessen eine Tochter er heiratete. 1656 wurde er Pastor im tahmischen Kandau, siedelte jedoch schon im folgenden Jahre nach dem kurischen Niederbartau über, wo er bis zu seinem Lebensende (zwischeu 1687 und 1690) sich als Seelsorger betätigte. Nach Bleses Ansicht (S. 469) ist *Langius* nicht die latinisierte Form eines deutschen, sondern eines ähnlich lautenden kurischen Fimiliennamens. Er verweist auf das Vorkommen eines derartigen Namenselements in der Umgegend von Libau und im Altpreussischen (zu altpreuss. *Langedabe* s. ausser Verf. a. O. und Endzelin FBR. 14,20 noch die von mir bezüglich des Hinterglieds ZtschrslPh. 6,96, IF 47,345 zusammengestellte Literatur). In der Tat ist es beachtenswert, dass sich Langius trotz seiner deutschen Erziehung, wie aus seinen Schriften des öfteren hervorgeht, den lettischen Stämmen geistesverwandt fühlte. Daher geisselte er häufig die Sucht der Letten, in ihrer Sprache allzuviele deutsche Fremdwörter zu gebrauchen, und schlug lettische Aequivalente vor.

In Lexikon und Grammatik zeigt sich Langius stark von Mancelius, den er oftmals zitiert, abhängig. Er benutzt dessen *Lettus* und *Phraseologia Lettica* vor allem bei der Wahl und Erklärung des Materials; aber auch Langius' orthographische Praxis, seine morphologischen und syntaktischen Eigentümlichkeiten sind durch seinen berühmten Vorgänger beeinflusst. Er hat auch auf Mancelius ein lateinisches Lobgedicht verfasst, das in des letzteren Postille aufgenommen ist und von Blese S. 473 dem Wortlaute nach mitgeteilt wird. Weiter waren Langius Rehehusens *Manuductio ad linguam Lettonicam* (1644) und wohl gleichfalls Paul Einhorns gegen Rehehusen gerichtete *Synopsis* (1647) bekannt.

Langius' wechselnde Wohnsitze spiegeln sich deutlich in dem bunten Kolorit seiner Sprache wieder. Kuronismen sind aus seiner kurischen Herkunft leicht erklärlich, Tahmismen durch seinen vorübergehenden Aufenthalt in Kandau. Ausserdem ist er nicht frei von deutschen Einflüssen, trotzdem er, wie bemerkt, gegen die deutschen Entlehnungen zu Felde zieht, von Russicismen, ja sogar von Lituanismen.

Die Nachahmung von Mancelius' Rechtschreibung tritt vor allem in der Bezeichnung der Vokallängen hervor. Wie dieser bedient sich Langius zu diesem Zwecke in Mittelsilben des deutschen Dehnungs-*h*; im Schlussteil der Wörter dagegen werden lange und kurze Vokale oft nicht unterschieden. Doch kann die Kürze gelegentlich auch auf einem Parallelsuffix beruhen. Von Mancelius weicht Langius dadurch ab, dass er stimmhafte und stimmlose Sibilanten meist zusammenfallen lässt. Aber auch sonst gebricht es nicht an orthographischen Verschiedenheiten.

Die Reduktion der Längen der Nomina agentis bildenden Suffixe *-ājs, -ējs* verrät kurischen, die Übertragung des aus *-ējs* entstandenen *-eis* von primären auf abgeleitete Verba tahmischen Einfluss. Sehr beliebt ist das Abstraktformans *-ība*, das dem parallelen *-ums* wie in anderen Schriften des 17. Jahrhunderts erfolgreiche Konkurrenz bereitet. Blese erwägt, ob die besondere Häufigkeit von *-ība* speziell bei Langius nicht ein Lituanismus ist.

Die Zahlwortbildung von Langius stimmt im wesentlichen mit Mancelius überein. Dies gilt namentlich vom Ausdruck der aus Zehnern und Einern zusammengesetzten Kardinalia. Nur ist Mancelius Phras. Lett. 412 ff. irrtümlicherweise dem Langius 441 ff. um eine Dekade voraus. Langius interpretiert richtig *viens trešā* als 21 (eigentlich „eins in der dritten, sc. Dekade"), während Mancelius *viens trešā desmitī* als 31 auffasst. Die Weglassung der Dekadenbezeichnung findet Parallelen an ai. *ṣaṣṭí-* „60" (lig. „Sechsheit"), got. *ainlif*, lit. *vienuolika* etc. (Wackernagel-Debrunner Ai. Gr. 3,369 ff.; ausseridg. Parallelen bei Senn Stud. balt. 5,83 ff.). Falsch ist andererseits der Nom. sg. masc. des Ordinale in *vien(s) piektais* „41", *divi piektas* „42" usw. bei Langius; hier bietet Mancelius trotz fehlerhafter Übersetzung richtig *viens cetortā desmitī, divi cetortā desmitī* usw. Blese erklärt S. 522 ff. Langius' Konstruktionsirrtum daraus, dass dieser *trešā* in *viens trešā* usw. versehentlich für Nom. sg. fem. statt für Loc. sg. hielt und von 41 ab Nom. sg. masc. des Ordinale gebrauchte; gilt doch *desmit(s)* für beide Geschlechter.

Der Permissiv *essi* für *(lai) būtu* „möge sein" wird von Blese 525 unter Verweis auf preuss. *boūsei* (worüber s. Specht KZ 55,175 ff. 183 ff., der mit einer angehängten Partikel *ai* rechnet) als Kuronismus gedeutet; doch vergleicht Endzelin FBR 17,165 richtiger den altlit. Permissiv *tesi* neben *tesiē* (s. über diesen auch Skardžius, Daukšos akcentol. 209 ff.).

Interessant ist, dass Langius eine Ausdehnung der Endung *-tut* der 2. Plur. Opt. auf die 3. Plur. dieses Modus angibt; er konju-

giert *jūs mīļētut* „ihr würdet lieben", *viņi mīļētut* „sie würden lieben"; *jūs ietut* „iretis", *viņi ietut* „irent" usw. Blese 524 erklärt derartige 3. Plur. als fehlerhaft und nimmt mit Recht an, dass sie dadurch zu stande gekommen sind, dass in Langius' Mundart schon damals genau wie heute in den meisten Dialekten (vgl. Endzelin Lett. Gr. 695) *-tu* für sämtliche Personen beider Numeri gebraucht werden konnte, wenn auch in Langius' Paradigmen diese Verallgemeinerung nur im Singular des Optativs zu gewahren ist. Da es also möglich war, die 2. und 3. Plur. Opt. gleichmässig auf *-tu* ausgehen zu lassen, wurde auch die ältere Endung der 2. Plur. Opt. *-tut* auf die 3. Plur. übertragen. Für die Richtigkeit dieser Deutung spricht, dass im Indikativ 2. Plur. und 3. Person auch von Langius streng unterschieden werden; haben sie doch niemals irgendwie geartete identische Gestalt.

Nur im Opt. des Verb. subst. unterscheidet Langius *jūs būtat* „ihr wäret" (Neubildung für *būtut* auf Grund der im Endvokal mit mit dem Indikativ *es esmu* harmonierenden 1 Sg. Opt. *es būtu*; s. Endzelin Lett. Gr. 693. 696) und *viņi būtu* „sie wären". Dies liegt wohl daran, dass das Verb. subst. wegen seiner besonderen Häufigkeit sich Langius' Gedächtnis zu fest eingeprägt hatte, als dass er auch hier auf eine so durchgreifende Änderung wie die Übertragung von *-tut* auf die 3. Plur. Opt. verfallen wäre.

Wenn aber auch Formen wie *viņi mīļētut* individuelle Missbildungen von Langius sind, so gebricht es doch auch im wirklichen Sprachleben nicht an psychologisch ähnlich zu bewertenden Beispielen, die die Übertragung einer an einem Punkte durch irgendwelche Faktoren entstandenen Identität zweier funktionell verschiedener Flexionsformen auf syntaktisch verwandte Fälle bezeugen. Auch hier ist nicht selten der beginnende Promiscuegebrauch zwischen älteren und jüngeren Bildungen ausschlaggebend (s. über griech. Beispiele Glotta 20,89 ff. mit Literatur; über die Gründe der Ausdehnung der Endung *-r* der 2. Sg. Ind. Praes. auf die 3. Sg. im Nordischen vgl. besonders Noreen Aisl. Gr. 355 ff., Heusler Aisl. Elementarb. 103 ff. 107, über den allmählichen Sieg von 2. Pers. Sg. Ind. Praes. auf *-s* über 3. Sg. Ind. Praes. auf *-th* im Englischen, in dessen Dialekten z. T. *-s* unter gewissen Bedingungen über das ganze Praesens verbreitet wird, Horn Sprachkrp. u. Sprachfunkt.[2] 27 ff., Gutheil Giess. Btr. z. Spr. u. Kultur Engl. u. Nordamerikas I 4,117 ff.).

Von weiteren Eigentümlichkeiten der Verbalflexion bei Langius sind hervorzuheben die Futura auf *-šu* auch bei dentalen Verben (neben *-īšu;* s. über die letztere Bildungsweise im Lett. und ihre Ent-

stehung jetzt Endzelin FBR 12,176), Einschiebung und teilweise Schlusswiederholung des Elements *s* bei komponierten refl. Verben·

Auf falscher Verallgemeinerung einer tahmischen Gewohnheit beruht wohl auch die ständige Verbindung der Praeposition *ar* „mit" c. Gen. Sg. (S. 532). Langius lehrt dies unrichtigerweise nicht bloss für das Femininum, wozu ihm dieser Dialekt die Handhabe bot, sondern auch für das Masculinum. Vergleichen lässt sich aus der lebendigen ostlitauischen Sprache die Eigentümlichkeit des Dialekts von Tverečius, Tanzbezeichnungen als Objekte nicht nur dann in polnischer Weise in den Gen. Sg. statt in den Acc. Sg. zu setzen, wenn es sich um-*ŏ*-Stämme handelt, sondern auch dann, wenn der Ausdruck fem. -*ā*-Stamm ist, obwohl hier natürlich das Polnische nur Acc. zulässt; daher nicht nur *dã̄ sušā̃ka kiek kazākā* „zatańczył jeszcze trochę kozaka", sondern auch *pirmà sušā̃ksme pólkās* „najpierw zatańczmy polkę" (Otrębski: Narzecze twereckie 1,429 ff. 426.449) usw.

Gut ist andererseits Langius' Bevorzugung von *ei ūden'* vor *ei pēc ūden'* „gehe nach Wasser"; *brauc sēk'* „fahre nach Gras" (437, 27 ff.). Dass das Lettische noch heutzutage wie das Litauische (Synt. d. lit. Kas. § 53b ε mit Literatur), wenn auch nicht in demselben Umfange wie dieses, Gen. der Zielstrebigkeit bei Verben der Bewegung kennt, folgt aus Bezzenberger Lett. Dialektstudien 76 und Endzelin Lett. Gr. 414 (s. auch Blese 533).

Langius' sehr reichhaltige Phraseologie verrät sein grosses Interesse für mythologische und folkloristische Probleme. Überhaupt war er zwar nicht so begabt wie Mancelius und Glück; jedoch bildet auch sein Wörterbuch nebst Grammatik eine schätzenswerte Fundgrube für die Geschichte des lettischen Geisteslebens im 17. Jahrhundert. Seine nicht seltenen Irrtümer und Ungenauigkeiten rühren von einem gewissen Hang zum Theoretisieren her. Ich will noch auf einiges aufmerksam machen, was von Blese nicht erwähnt oder zu kurz abgetan worden ist.

Im Wörterbuche 93,9 ff. bietet Langius *izīduš*(*ies*) „verkürzt, verstümmelt" (s. auch Blese 536). Lett. *īss* „kurz", dial. *īkss* (mit sekundärem *k* vor dem Zischlaut; s. darüber Endzelin Izv. 17,4.110 ff., Lett. Gr. 172 ff.) gehen jedoch auf keine *d*-haltige Wurzel zurück, wie auch die anderen baltischen Sprachen bestätigen; vgl. preuss *īnsan* „kurz" Ench. 45, 3, lit. *į̇sas, ysas* dass. in Tverečius (s. Būga bei Endzelin Izv. 17, 4, 117, Otrębski Narzecze twereckie 1, 36, 164. 168, 260. 306 ff. 424, 426). Hierzu kommen noch aus dem preuss. Litauen *Įsė* (*Insė*), Fluss (und an diesem gelegenes Dorf) südl. des Njemen (Gerullis-Stang Liet. žvejų tarmė Prūsuose 98, W. Fenzlau,

Dtsch. Formen der lit. Orts- und Personennamen des Memelgebiets, Halle 1936, 141[2]). Zum Flussnamen *Įsė* vergleiche man zu lit. *trumpas* „kurz“ gehörige preuss. *Trumpa*, lit. *Trumpė* (Fluss- und sekundär Ortsbezeichnung), Ortsnamen lit. *Trumpėnai*, preuss. *Trumpiten* (*Trompiten*) und als Gegensatz von *ilgas* „lang“ aus gebildete *Ilgene* „Ilgensee“, *Ilgenpelke* „langer Bruch“, *Ilgolwen* (2 Element preuss. *galwo* „Kopf“) Gegend des Brabantsees usw. (Gerullis Altpreuss. Ortsn. 49. 187. 235, Endzelin Z. sl. Ph. 11, 126). Man hat also anzunehmen, dass Langius *izīdušies* zum Praesens *izīstu*, Inf. *izīst* verleitet durch Verba wie *klīstu, klīdu, klīst* „irren, umherirren“, *-bilstu, -bildu, -bilst* „sagen“, *-dzirstu -dzirdu, -dzirst* „hören“ (Endzelin Lett. Gr. 581 ff.) geschaffen hat. Da ähnliche Neubildungen in gewissen tahmischen Mundarten vorkommen (Müh'enbach BB 29, 71 ff., Endzelin Lett. Gr. 679 ff.), kann es sich auch hier um einen Tahmismus Langius' handeln.

Auch bei Langius 18, 17; 317, 3; 365, 20 (s. Blese 553) findet sich die Umgestaltung des aus lit. *akýlas* „wer gute Augen hat, aufmerksam, behend, hurtig, geschwind, mutig“ entlehnten *aķīls* zu *atķīls*. Auch in Mancelius' Lettus 29. 95. 128 begegnet man unter *behend; hurtig; mutig, frisch* dieser Neubildung, die von altlettischen Autoren noch Andreas Gecelis in der Übersetzung von Psalm 45,7 aufweist (s. Sehwers IMM 1932, 1, S. 229. 325 und über moderne Belege Endzelin s. v.).

Natürlich ist *atķīls* an das Praefix *at-* angeglichen worden; denn es ist s.v.a. *kas atver, atdar acis* „wer die Augen öffnet, aufmacht“. Also ist es zu vergleichen mit den von mir ZtschrslPhil 8,421 ff.; KZ 61,257 (s. auch Bezzenberger MLLG 1,46 ff., Skardžius Lehnw. 35) beleuchteten Fällen, wo entweder eine Vorsilbe, durch den Sinn begünstigt, durch ein lautlich nicht weit abliegendes Praefix ersetzt wird, oder wo bei Kompositionsentlehnung das dem fremden Praefix entsprechende einheimische, falls es ihm auch lautlich ähnlich ist, eingeführt wird; vgl. lit. *a(p)saba* aus. poln. wruss. *osoba, apznaimyti* aus poln. *oznajmić* Daukantas Volksmärchen Liet. tauta IV 3 Anh., 46. 47, *atsēsorius* = *asēsorius* Dialekt R. 5, S. 445, v. 39 Sp.; R. 2. S. 62 Ger., altlit. *atstanka(s)*, *atstonkas* „Überfluss, Rest“ = *astonkas* aus poln. *ostanek*, wruss. останок (Skardžius Slav. Lehnw. im Altlit. 34, 35, mit Belegen aus Bretkun, Chyliński, Morkūnas; *atstankas* „Vorrat, Reserve, Vorsicht“ auch in neuerer Zeit; vgl. Dion. Poška Arch. phil. 3,107, v. 163, mit Alminauskis' Anm. 99, der noch Beispiele des heutigen Gebrauches anführt). Parallelen aus anderen idg. Sprachen gibt ausser Weise BB. 5,75 ff. noch G. Devoto Stud.

etr. 2,315 ff. 338 ff. (Umgestaltung etrusk. Lehnwörter des Lateins wie griech. Περσεφόνη: etr. *Phersipnai:* lat. *Proserpina*; lat. *excetra* „Schlange" über das Etrusk. aus griech. ἔχιδνα).

Es lässt sich denken, dass, wenn neben *aķīls* echtlet. * *acīls* bestanden haben sollte (cf. synonymes einheimisches *acīgs* = lit. *akingas,* neben dem das aus letzterem umgeformte *aķīgs* im Gebrauch ist), *atķīls* dadurch erleichtert wurde, dass es als Kontamination der parallelen *aķīls* und **acīls* (spr. **atsīls*) erscheinen konnte. Ich erwähne hierzu, dass nach H. Petersson Etym. Misc. (= Lunds Univ. Årsskr. N. F. 1,19. Nr. 6, S. 38) lett. *palts,* Gen. *palts,* Akk. *palti,* Loc. *paltī,* Nom. Plur. *paltis* „Pfütze, Lache" einer Missdeutung eines durch *palce* „Schwemme, Regenbach", *pelce* (= lit. *pelkė* „Sumpf", woraus lett. *peļķe* „Wasserpfütze") vorausgesetzten **palcs* entsprungen ist (zweifelnd Endzelin s. v. *palts* wegen der Sippe *Lelepalte* in Livl. Güterurk. von 1500, cf. auch *Anna Paltten* Blese Latv. pers. vārdu un uzvārdu studijas 1,219). Von dem nach Peterssons Ansicht unrichtig aufgefassten *palts* nahmen noch die Deminutiva *paltīte, paltiņa* ihren Ausgang. Ob Langius neben *palts* „Regenbach" 190,12 auch *palt[e]* 322,27a aufweist, oder ob auch hier *palt[s]* zu lesen ist, ist ungewiss; *pälts, Loc. pälti „eine kotichte Pfütze"* bei Langius 62,8. 10 sieht Blese bezüglich seines Vokalismus als durch *pelce* beeinflusst an (545). Lett. *palte* „Rinne" gehört zwar nicht hierher, ist aber auf ähnliche Weise aus dtsch. *Falz* umgebildet.

Die von Blese 508 besprochene „eigentümliche" Metathese *debre* 60,16a, wo man liest *dziļa bedre* (*debre*) *„eine tiefe Grube"*, ist dadurch unterstützt worden, dass es neben *bedre* (zu lett. *best,* lit. *besti* „graben, stechen" usw., Būga KS. 1,217) ein bedeutungsähnliches *dubens, dibens* „Boden, Grund, Tiefe" gibt, das zu abg. *dъbrь* „Schlucht", lit. *dubti,* lett. *dubt* „einsinken", lit. lett. *dauba* „Schlucht", lit. *duobẽ,* let. *duobe* „Höhlung, Gruft, Grube" usw. etymologisch gehört (Būga Liet. mokykla 4,436, KS. 1,181; zum Wurzelvokalismus von lett. *dubens* > *dibens* s. die KZ. 63,205 mit Anm. 1 zitierte Literatur). Überhaupt spielt bei der Metathese (vgl. Balticoslav. 2,33, mit Literatur), Assimilation und Dissimilation oft die Volksetymologie und Anknüpfung an bedeutungsverwandte Wörter eine grosse Rolle (vgl. KZ. 50,209 mit Anm. 3).

Übrigens sind bei Langius auch blosse Schriftkontaminationen sowohl in den lettischen Lemmata als auch in den deutschen Erklärungen nicht selten. So trifft man bei ihm (19,3) den Schreibfehler *aces dobebums „Augenhöhle"* an, wo nach Blese 451 *dobe* mit

synonymen *dobums* vermischt worden ist; 90,11 liest man als Übersetzung von *sajaukt* (*sajukt*) an Stelle von *vermengen, vermischen* das aus beiden kontaminierte, nachträglich verbesserte *vermemischen* (Blese 454).

Bemerkenswert ist die Angleichung suffixaler Elemente an sinnvolle Nomina. Mit. lit. *turgãvietė* „Marktplatz" für *turgavyčia* (aus poln. *targowica*) durch Anlehnung an *vieta* „Ort, Platz" (Ztschr. sl. Phil. 8,426; 11,48 ff., wo noch weitere ähnliche Fälle aus dieser Sprache und aus dem Poln.) vergleichen sich bei Mancelius Lettus 110 und bei Langius 306,5a *tautvietis* = *tautietis* „Fremdling, Ausländer", ferner bei Mancelius Lettus 161 und bei Langius 262,1a *Skotvietis „Schott oder Schottländer"* statt des zu erwartenden *Skotietis*. Vielleicht könnte hier ausser *vieta* auch die Analogie von *latvietis* „Lette" mitgewirkt haben, wie es Endzelin s. v. *tautviets* und Blese 510 für möglich halten. Man kann freilich einwenden, dass in alter Zeit (so in Einhorns Historia Lettica von 1649) nur *latvis* „Lette" belegt ist. Langius 135,16 bildet sogar einen falschen Singular *latvisis* (cf. *latvisis* (*kursnieks*) *„ein Lett, Chur oder Churländer"* neben *latvisk*(*i*)*s „lettisch", latviska valoda „lettische Sprache", latviska zeme „Lett- oder Churlandt", Kursos „in Churlandt"*). *Latvisis* kann sich aus falscher Auffassung des Langius ungewohnten Plurals **latvīši* erklären (cf. hochlett. *latveits* „Lette" wie *tautītis*, infl. *tauteits*, bei Langius 139,12a *leitīts* neben *leits* = *leĩtis* „Litauer", ibd. 16a Plur. *leitīši* neben *leišu valoda* „litauische Sprache"; s. Endzelin Lett. Gr. 286, Blese 510). Da sich andererseits auch *latvis* bei Mancelius weder im Lettus noch in der Phraseologia Lettica im Gegensatz zu *„latviska zeme Lettland"* (Phras. Lett. 387) findet, nimmt Blese 565 ff. an, dass im 17. Jahrhundert das Bewusstsein eines gesamtlettischen Volkes noch nicht stark ausgeprägt war, sondern mehr die einzelnen Stämme wie Kuren, Zemgalen usw. das Interesse der Autoren erregten. [1]). „Nicht unmöglich wäre es, dass angesichts von lett. *kviesis* „Weizen" nach Pl. *kvieši* (= lit. *kvietys, kviečiai*) etc. *latvisis* eine gelegentliche dialektische Entgleisung darstellt (s. auch Endzelin KŻ 50, 27, Lett. Gr. 302).
Es liesse sich die Priorität des Adj. *latvisks* (cf. *latviska valoda*) mit der gleichen Erscheinung bei *theodisca lingua* „deutsche Sprache" gegenüber dem jüngeren Volksnamen *Theotisci* „Deutsche" vergleichen (s. Solmsen Idg. Eigenn. 99).

---

[1]) Daher unterscheidet Langius 139,11a ff. *leits, pl. leiši „Litauer"* von *leitīts „ein Lette, so nahe bei Littauen wohnet und littauischer Sprachen kündig ist"*.

Schreibt man die Veränderung von *tautietis* in *tautvietis* und von *Skotietis* in *Skotvietis* dem Einflusse von *vieta* zu, so erinnert dies an Parallelen aus dem Memelgebiete bei W. Fenzlau Deutsche Formen der lit. Orts- und Personenn. des Memelgeb. 49. 142. So hat Fenzlau für memelländ. *Šiaudýčiai* „Schauditten“ auch *Šiáudviečiai* gehört, das also als „Strohort“ umempfunden wurde (cf. a. O. 53 *Žárdviečiai* „Szardwethen“, zu lit. *žárdas* „Gerüst zum Trocknen“. s. GK. 1937, 29, oder zu lit. *žardis*, *žardỹs* „Rossgarten, umzäunter Weideplatz“?). *Kasikė̃nai* wird nach den Ortsnamen auf *-kehmen* (= lit. *kiẽmas* „Dorf, Gehöft, Hof“) von den Deutschen in *Kassigkehmen* verwandelt (144; ndd. noch die alte neben der geneuerten Form). Zu den Ztschr. sl. Ph. 13,236 angeführten engl. *causeway* „Chaussee“ (nach *way* „Weg“) und *penthouse* neben *pentice* (aus altfrz. *apendis*) nach Analogie von *house* füge ich aus dieser Sprache noch *chestnut* „Kastanie“ hinzu (aus me. *chesten* aus altfrz. *chastaigne* unter Angleichung an *nut* „Nuss“).

Dem lat. *cappo*, Akk. *capponem* (ital. *cappone*, frz. *chapon* usw., s. zur Schreibung und Etymologie des lat. Worts Solmsen Btr. z. griech. Wf. 211 ff.) entstammt mhd. *kappūn*, seit dem 14. Jahrhundert *cappaun*, andererseits dem lat. *cappus* ahd. *cappo*, mhd. *kappe*, frühnhd. *kapp*, *kopp* (cf. Götze Frühnhd. Glossar², Berlin 1920, 140) [1]). Daneben findet sich schon mhd. durch volksetymologische Anlehnung an *han(e)* „Hann“ *kaphan*, frühnhd. (Luther) *Caphan* (bei Lessing *Kapphahn*). Specht KŻ 62,210² bespricht Umgestaltungen von lit *eketė* „Eisloch“ zu *ekertė* etc. nach *kertu* „haue“.

Für gewöhnlich wird lett. *-ā̃ds* wie lit. *-odas* nur an Pronomina oder bestimmte, bzw. unbestimmte Zahlwörter gefügt (Leskien Nom. 588, Endzelin Lett. Gramm. 288); vgl. *tā̃ds*, *kā̃ds*, *vienā̃ds* = lit. *vienodas*, *citā̃ds*, *dažā̃ds* usw. Bei Langius 340,30 ff. heisst es *veiņā̃ds vīrs „ein ziemlicher Kerl“; veinā̃ds puisis „ein ziemlich gewachsener Jung oder Knab“*, 340,28 *veinā̃de* (*brīv*) *„passlich, ziemlich, Adv.“*.

Diese merkwürdige Formation möchte Blese 552 als kurisch erklären und in ihrem ersten Teil eine Ablautsdoublette von *viņš* „jener, er“ sehen. Aber ich halte es für bedenklich, einen in diesem Worte sonst nicht belegbaren Vokalstufenwechsel anzunehmen.

[1]) In Hans Sachs’ Schwänken, von denen ich mit Dr. F. Braun (Kiel) in letzter Zeit grosse Abschnitte durchgearbeitet habe, lesen wir Bd. III (Neudr.), Nr. 132 einerseits S. 274,12 *ein Capaun*, andererseits S. 275,27. 42 *des Koppen* und *den Koppen*, also beide aus verschiedenen Grundformen entstandene Parallelbildungen im selben Gedicht nebeneinander.

Einen solchen zeigen weder altind. *vinā* „ohne, ausser" noch, falls hierher gehörig und nicht auf **us-no-* oder **ud-no-* beruhend (s. Walde-Pokorny 1,190 und über ihren Gebrauch Doritsch Abg. Adv. 153, 156 ff. 160 ff. 177), abg. *vъnu, vъnъ, vъně* noch endlich altpr. *winna* „heraus" (anders über dieses Bezzenberger KZ. 41,89[2]; Trautmann Altpr. Sprachdenkm. 462; s. über die Zusammenhänge auch Brugmann Demonstr. 84 ff. 100. 110 mit Anm. 1. 2, Endzelin Lett. Gr. 381 ff.).

Ich möchte deshalb *veināds* (*veiņāds*) eher für einen Kuronismus statt *vienāds* halten; höchstens ist die fakultative Mouillierung des Nasals durch *viņš* beeinflusst. Ein *veiņāds vīrs*: *veināds puisis* würde daher „ein Mann, Bursche von *einer* Form, aus *einem* Gusse" sein, und das von Langius 340,25 erwähnte Adv. *veiņ* „ziemlich, weit", wofür er als Beispiel *viņš veiņ pakal „ist ein gut Stück dahinden"* zitiert, entspricht gewöhnlichem *viên* „nur, allein", altem Nom. Akk. sg. zu *viêns* „einer". Der angeführte Satz heisst daher eigentlich „er ist nur, einerlei zurück" (cf. *vien*(*u*)*mēr* „immerdar, fortwährend", eig. „gleichmässig", *arvien*(*u*) „in einem fort").

Ist diese Auffassung richtig, so beweisen diese Wörter ganz deutlich, dass lit. *víenas,* lett. *viêns* zunächst wenigstens auf **veinas* beruhen und zu preuss. *ains* in charakteristischem Kontraste stehen. Ob sie sich irgendwie durch Annahme von Kontraktion einer vorgesetzten Partikel mit dem vokalischen Anlaut des Zahlwortes doch mit preuss. *ains*, griech. οἴνη, lat. *ūnus*, got. *ains* vereinigen lassen (s. Brugmann a. O. und Endzelin Lett. Gr. 356, Wb. s. v. *viêns*), ist eine uns hier nicht angehende, weitere Frage. Jedenfalls wird durch Langius' *veiņ, veināds* (*veiņāds*) wieder eine Stütze der verbreiteten Meinung entzogen, dass lit. lett. *ie* ausser auf *ei* auch auf *oi, ai* zurückgehe (s. die Literatur zur Frage GGA 1933, 259; dazu jetzt noch Skardžius Arch. phil. 5,59 ff., der mit Recht viele Beispiele für angeblichen Übergang von *ai, oi* in *ie* auf sekundäre Ausgleichung im Ablautssystem zurückführt). Langius' Formen sind eindeutiger als das von Būga KS, 1,217 angeführte lit. *vič-veĩnelis* „der einzige". Von diesem sagt Būga leider nicht, wo er es angetroffen hat, und so könnte es ev. aus dem Žemaitischen von Telšiai stammen, in dem bekanntlich *ei* aukštaitischem *ie* entspricht (so richtig Specht Stud. balt. 3,97 mit Anm. 1; über das Vorderglied s. jetzt Brender Stud. balt. 6, 83 ff. 92 ff.).

Von Bildungen auf *-āds* weist Langius 11,8 noch *ērmāds „seltsam, wunderlich"* auf neben *ērma* (*brīnums*) *„Wunder", ērmāta lieta „ein wunderlich Ding", ērmoties „sich wundern"*. Zu Grunde liegt *ērms, eȓms* „Affe, wunderliche Erscheinung, Possenreisser", Adj.

„wunderlich, merkwürdig" (s. über den adj. Gebrauch und seine Entstehung Endzelin s. v.). Aus dem Lit. zitieren Miežinis und Ryteris *ermis* „урод, чудовище" (Niedermann *er̃mas*), *ermingas* „уродливый, чудовищный", Juškevič und Ryteris *ermótis* „чудить, проказить, *ẽrmoties*".[1])

Ich fasse *ẽrmāds* eig. „affenartig", daher „sonderbar", wie *svešāds* „fremd, seltsam" (:*svešs* „fremd"), als Analogiebildung nach synonymem *savāds*, das von dem refl. Poss. *savs* das gleichfalls „ein besonderer" heissen kann, ausgegangen ist und einen regelmässigen Bildungstypus repraesentiert; *ẽrmāds* kann eine Augenblicksbildung von Langius' Dialekt sein, die auf dem angegebenen Wege zustande gekommen ist. Es braucht sich nicht um einen Fehler des Lexikographen zu handeln.

Unter Langius' von Blese 553 ff. aufgezählten Lituanismen des Wortschatzes fehlt 83,8 ff. *grest „verdächtig halten". Ka daža pļav' no mežas ir jemt', to vagari greš "das verdencken und eiffern sie"* (der ganze Satz bedeutet: „dass mancher Heuschlag vom Walde fortgenommen worden ist, argwöhnen die Aufseher").

Wir haben hier die Entsprechung von lit. *gresiù grẽsiaũ, grẽsti* „drohen, durch Drohungen abschrecken, Widerwillen erzeugen", über dessen weitere Zusammenhänge (*grasìnti* „drohen", *grasà* „Ekel", *grasùs* „ekelhaft", *grasýtis* „sich ekeln", *grįsta, grìsti* „überdrüssig werden, satt bekommen") ausser Leskien Abl. 328, Geitler Lit. Stud. 78. 84. 98 vor allem Būga KS. 1,125. 219. 257 unterrichtet. Die aukšt. *grẽsti* entsprechende žemaitische Form *griesti* (*nugriesti*) findet sich oft bei Daukantas; vgl. Neposübers. 90 = Dion 4,5 (*griestum = deducerent*), Būd. 212. Die dritte Person des Praesens *nugres* mit dem im Žemaitischen üblichen Abfall von unbetontem *-ia, -a* etc. (s. Specht L.M. 2,468; Gerullis Lit. Dialektstudien 15, Stang Katech. v. Mažv. 63. 146) begegnet uns in Daukantas' Neposübers. 85.

Die Übersetzungsentlehnung *mājās piemeklẽt* „heimsuchen" 150,9a ff., die sich auch im Katech. von 1586 (LLD. 2,2,13; 11, 16) findet (Blese 556), erinnert an genau so gebildete preuss. *kāimaluke*, osorb. *domapytać* (Brückner Slav. Fremdw. im Lit. 197[1], Bezzenberger KZ. 41,89[2]). Der Einfluss der lutherischen Kirchensprache ist hier unverkennbar.

[1]) Über diese Wortsippe vgl. Brückner KZ. 45, 107 ff., J. Schnetz Arch 40,75[3] ff., Stud. etr. 4,217 ff., Der Anklang an etr. ἄριμος (Endzelin Glotta 8,275) ist wohl nur zufällig; vielmehr denken die genannten Forscher an Zusammenhang. mit abg. *raměnъ* „gewaltig, stark, heftig, plötzlich", poln. *naremny* „gwałtowny, silewny, namiętny" (s. noch Brückner Słown. etym. 355).

Ernst Fraenkel.

B a l t u v a l o d u t e k s t i, prof. J. ENDZELĪNA i z r a u d z ī t i [Texte der baltischen Sprachen, ausgewählt von Prof. J. Endzelin]. Riga (Ramave-Verlag). 1936. 116 Seiten. 8°.

Diese Auswahl baltischer Texte ist von J. E n d z e l i n für Vorlesungs- und Seminarübungszwecke getroffen worden; die Drucklegung haben für das Altpreussische K r. A n c ī t i s und H. G r a s e, für das Litauische J. B i č o l i s, für die altlettischen Schriften A. Ā b e l e, für die lettischen Mundarten K. K u r c a l t s überwacht, also sämtlich bewährte Schüler des berühmten Baltisten. Selbstverständlich ist das Lettische am reichhaltigsten ausgefallen, da hierfür in Riga bedeutsames Material zur Verfügung steht. Aus G. Mancelius ist ein Abschnitt aus den zehn Gesprächen (1685), nämlich die Unterhaltung zweier sich unterwegs begegnender Bauern zugänglich gemacht. Seine keine zusammenhängenden Texte bietenden Werke „Lettus" und „Phraseologia Lettica" hätten sich weniger geeignet; aber vielleicht hätte es sich gelohnt, einiges aus Mancelius' Übersetzung der Sprüche Salomonis oder seiner Postille vorzulegen. Die dialektischen lettischen Texte stammen meist aus den *Filologu biedrības raksti*, mehreres aus Endzelins und Mühlenbachs Aufzeichnungen im *Rakstu krājums* 13 sowie aus Endzelins Lett. Lesebuch. Dankenswert ist die Aufnahme von Proben des letgalischen Dialekts aus den Zeitschriften *Drywa* und *Zīdūnis* bis in die neueste Zeit.

Auch der litauische Teil bringt allerlei Interessantes aus alten Autoren und den heutigen Mundarten. Abgedruckt sind Proben aus Mažvydas, Willent, Bretkuns Postille, dem anonymen Katech. von 1605, Daukšas Katechismus und Postille, Szyrwids *Punktai sakymų (Punkty kazań)*. Leider sind die polnischen Originale, auch wo sie, wie bei dem Anonymus von 1605 nebst Daukšas Katechismus und bei Szyrwid, heute bequem zugänglich gemacht sind, nicht mitaufgenommen, obwohl sie zur Bewertung der altlitauischen Phraseologie und Syntax sehr wichtig sind. Der Grund ist wohl darin zu suchen, dass der Umfang des Buches nicht zu sehr anschwellen sollte.

Die heutigen lit. Mundartproben sind den Mitt. d. lit. liter. Ges., Jurkschat, Leskien-Brugmann und besonders Wolters Chrestomathie entnommen worden. Aus der letzteren stammen auch Abschnitte von Daukantas' Neposübersetzung und žemaitischer Geschichte sowie von Valančius' Erzählung *Bicziulei* (Freunde). Vielleicht hätte dies oder jenes auch aus Daukantas' *Darbay* gebracht werden können, die jetzt durch V. und M. Biržiškas Ausgabe leicht benutzbar sind, sowie vor allem aus Baranowski-Specht Lit. Mundarten, bezw. Gerullis Lit. Dialektstudien und aus den Märchensammlungen von J Basanavičius,

obwohl für den Sprachforscher bei der Benutzung der letzteren, da es dem Herausgeber weniger auf dialektgetreue Wiedergabe als auf Vermittlung von wichtigem mythologischen und folkloristischen Material ankam, Vorsicht geboten ist.

Vom Altpreussischen sind begreiflicherweise nur Stücke aus den Katechismen und dem Enchiridion, nicht solche aus dem Elbinger Vokabular in dem Buche vertreten.

Aber wenn auch dies oder jenes vermisst wird und ein jeder Benutzer gewisse Wünsche äussern kann, so wird doch diese Sammlung baltischer Textproben im Universitätsbetrieb grossen Nutzen stiften.

Ernst Fraenkel.

Kiel. März 1937.

TUGLAS, F.: Lühike eesti kirjanduslugu. (Elav Teadus № 25. Tartu 1934, 111).

Najbardziej ceniony estoński krytyk literacki i znany pisarz, F. Tuglas podaje w tej małej książce krótki ale treściwy i wyczerpujący zarys rozwoju estońskiej literatury. Na początku dzieła podany jest krótki przegląd bogatej estońskiej poezji ludowej. Pobieżnie traktuje autor starsze okresy historii literatury, ponieważ w czasie od 16—18 wieku zawierały one tylko dzieła religijne, których twórcami byli poza tym niemieccy duchowni obcy mentalności estońskiej. Literatura estońska w dzisiejszym tego słowa znaczeniu powstaje dopiero w 19-stuleciu po zniesieniu pańszczyzny. Tuglas najobszerniej traktuje dorobek literacki estofilów, potem opisuje rozkwit literatury z okresu obudzenia narodowego i jej rozwój do chwili obecnej. Od tego okresu literatura estońska stała w ścisłym związku z walką społeczną i z ogólnym rozwojem kulturalnym, a w czasach ucisku politycznego często była ośrodkiem wszelkich poczynań kulturalno-narodowych. Podkreślając dostatecznie tę stronę Tuglas podaje też w swym przeglądzie literackim zarys wszelkich walk politycznych do czasu uniezależnienia się państwa i szybkiego rozwoju kulturalnego. Bardziej szczegółowo traktuje on najnowsze okresy estońskiej literatury i kreśli obiektywną ocenę zdarzeń, w których sam brał udział jako krytyk literacki czy też płodny pisarz.

Książka jest pożytecznym podręcznikiem dla każdego Estończyka zwłaszcza jednak dla cudzoziemca pragnącego zorientować się w historji estońskiej literatury i kultury i ten właśnie cel przyświecał również autorowi przy pisaniu tej książki.

R. Põldmäe.

ANNI, A.: F. R. Kreutzwaldi „Kalevipoeg“ I osa: Kalevipoeg eesti rahvaluules. [Z niemieckim streszczeniem: F. R. Kreutzwalda „Kalevipoeg“ I część: Kalevipoeg w estońskich podaniach ludowych]. (Acta et commentationes Universitatis Tartuensis. T. XXXII: 1. Tartu, 1934. XV+250).

Epos F. R. Kreutzwalda „Kalevipoeg“ (opublikowany w 1857—1861) był w 19-ym wieku najważniejszym dziełem estońskiej literatury. W eposie tym ujął on syntetycznie wszelkie folklorystyczne dążenia estofilów rozkwitające w 1-szej połowie 19-tego stulecia, które wywarły wielki wpływ na ukształtowanie świadomości narodowej w drugiej połowie tegoż wieku. Praca ta była też najczęściej tłumaczona na języki obce, chociaż pod względem artystycznym nie zasługiwała na to wyróżnienie.

Kiedy w 19-ym wieku dzieło to traktowano niemal jako „biblię narodową“, to obecnie wpada się w inną krańcowość, mianowicie w przesadną i niesprawiedliwą krytykę. Dlatego teraz „Kalevipoeg“ jako przedmiot badań stracił swoje znaczenie. Rozprawa A. Annisa próbuje przywrócić dziełu dawne znaczenie w historii estońskiej literatury, podkreślając przede wszystkim jego wielki wpływ na obudzenie się poczucia narodowego. Pierwsza część jego dzieła, obejmująca kilka tomów, zawiera analizę „Kalevipoega“ z punktu widzenia poezji ludowej. Przy tym praca ta nie wskazuje bezpośrednio na źródła ludowe, ale wyjaśnia ich istotę i pochodzenie, nabierając w ten sposób charakteru szerokiego badania folklorystycznego. Naturalnie, że w pracy mającej cele historyczno-literackie bogaty i wszechstronny materiał folklorystyczny nie został potraktowany z należytą ścisłością i według zwykłych metod historyczno-geograficznych. Jest to więc raczej próba wyjaśnienia psychologicznych i historycznych podstaw pieśni bohaterskich i ich tendencyj społecznych. Możnaby ją zaliczyć do dynamicznego, historyczno-literackiego kierunku znanego w literaturze niemieckiej (Gundolf, Cysarz, Ermatinger). Zgodnie z ogólnym swym nastawieniem filozoficznym tworzy też autor syntezy, które czasami wydają się być zbyt śmiałymi hipotezami. W bardzo różnorodnym materiale Kalevipoega za pierwotne motywy uważa autor te, które przedstawiają Kalevipoega czy Kalvidów jako bohaterów obdarzonych ludzkimi właściwościami i rysami historycznymi. Za punkt wyjścia motywów uważa on, bardzo znaną zwłaszcza w stanie kupieckim działalność rodziny, czy rodu przodującego z okresu niezależności dawnych Estów w 11 i 12-ym wieku. Pole działalności tych ludzi pokrewnych Wikingom rozszerzało się daleko między Skandynawią a krajami bałtyckimi i Wschodem i dlatego też niewątpliwe jest pochodzenie podań

historycznych „Kalevipoega“ od wspomnianych narodów. Do tych historycznych legend i ballad dołączyły się przede wszystkim zachodnie wyobrażenia o olbrzymach natury, a potem motywy chrześcijańskie, które przedhistorycznej dodatniej postaci bohatera nadały wiele cech ujemnych, indentyfikując go nawet z diabłem. Kreutzwald wybrał przede wszystkim sympatyczne cechy „Kalevipoega“ podnosząc go do poziomu przedhistorycznego króla, walczącego o wolność i bohaterskiego pracownika roli. Jako taki miał Kalevipoeg wielki wpływ na odrodzenie poczucia narodowego w 2-ej połowie XIX wieku.

Chociaż ośrodkiem zainteresowań Anniego jest materiał estoński, jednak obfitość punktów stycznych z folklorem narodów sąsiednich, poza tym międzynarodowe źródła estońskiego materiału i związki poszczególnych elementów pracy mogą wzbudzić zaiteresowanie także za granicą.

R. Põldmäe.

LEPIK, M.: Faehlmanni ja Kreutzwaldi kirjavahetus [Korespondencja Faehlmanna i Kreutzwalda] (Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad IV. Tartu, 1936. XIII + 217).

Pierwszymi pionierami estońskiego obudzenia narodowego byli dwaj lekarze F. R. Faehlmann (1798—1850) i F. R. Kreutzwald (1803—1882). W drugiej połowie 19-go stulecia byli oni prawie jedynymi Estończykami o wyższym wykształceniu, którzy nie zgermanizowali się *), lecz z pełną samozaparcia odwagą podnieśli walkę o prawa społeczne i godne człowieka wykształcenie uciśnionych Estów. W tej beznadziejnej walce z przemocą upadali oni nieraz na duchu jednak dodawali sobie wzajemnie odwagi w stałej serdecznej wymianie listów, które teraz po 100 latach prawie zostały udostępnione w druku późniejszym pokoleniom. Chociaż nie wszystkie listy dochowały się jednak 114 listów ogłoszonych wystarczy do scharakteryzowania zarówno osobowości obu najbardziej znanych estońskich pisarzy i krzewicieli kultury jak i współczesnych im stosunków. Osią zainteresowań w tej korespondencji były działalność Estońskiego Towarzystwa Naukowego, zbiory i badania językowe i folklorystyczne, stworzenie literatury w języku estońskim itp. Listy te rzucają również światło na najważniejsze zdarzenie społeczne, mianowicie: masowe przechodzenie na wyznanie prawosławne w latach 40-ych. Poza tym dają one prawdziwy i jasny obraz wrogiego stosunku bałtyckich Niemców do estońskiego chłopstwa i jego najprymitywniej-

*) Zob. wyżej str. 316: Loone.

szych dążeń kulturalnych. Dzieło to potraktował M. Lepik z naukową ścisłością i zaopatrzył w krótkie ale treściwe wyjaśnienia. Duża część listów pisana jest po niemiecku i dlatego może być czytana także poza granicami Estonii.

R. Põldmäe.

ANNIST, A. SAAR, G.: Kreutzwald, Jean Paul ja Witschel. (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis XXXIX: 3 = Akadeemilisi Kirjandusuhingu Toimetised XI. Tartu 1936, 106).

Wyżej wymieniony tom zawiera 2 prace z dziedziny estońskiej historii literatury: A. Annista: „O genezie Kreutzwaldowego Paar Samokest“ i G. Saara: „Estońskie tłumaczenie „Porannych i wieczornych ofiar“ J. H. Witschela“. Prace te są zaopatrzone w krótkie streszczenia niemieckie oddające zasadnicze myśli autora. Nowelę „Paar samokest rändamise teed“ („Kilka kroków wędrówki“) F. R. Kreutzwalda (1803—1882), najbardziej znanego pisarza z czasów obudzenia narodowego, uważano za jedno z najbardziej artystycznych i oryginalnych dzieł starszej estońskiej literatury. A. Annist dowodzi jednak, że Kreutzwald wzorował się na dziele niemieckiego romantyka Jean Paula (1791): „Leben des vergnügten Schulmeisterlein Maria Wuz in Auenthal“. Kreutzwald jednak traktował obcy materiał z bardzo dużą swobodą. Od Jean Paula zapożyczył tylko fragmenty liryczne i filozoficzne i przesadny, patetycznie - sentymentalny nastrój. Epiczną jednak i psychologiczną treść stworzył sam wplatając w nią prawdopodobnie historię przedwczesnej śmierci swej ukochanej córki i dając w opisie środowiska chłopskiego bardzo trafny obraz czasów swego dzieciństwa z początku 19-go wieku. Mamy tu więc do czynienia z rzadkim w historii literatury zjawiskiem, że autor zapożyczając $^1/_3$ część dzieła od obcych nie dał jednak plagiatu, lecz jednolite i wartościowe dzieło sztuki, które przewyższa znacznie poziom ówczesnej estońskiej literatury i do dziś jeszcze jest poczytne. Opracowanie Annista cechują trafne sądy i znaczna erudycja literacka.

Praca Saara wydana po jego śmierci oświetla estońskie tłumaczenia poezyj religijnych J. H. W. Witschela i zajmuje się przede wszystkim Kreutzwaldem jako tłumaczem. Wolnomyślność niemieckiego poety-racjonalisty była bardzo bliska światopoglądowi Kreutzwalda, „estońskiego Voltaire'a“, który był gorącym przeciwnikiem pietystyczno-ortodoksyjnych lekcyj religii i ich zwolenników i wszelkimi środkami dążył do uwolnienia ludu z pod ich panowania.

Także przy pomocy tych tłumaczeń dążył on do pogłębienia racjonalistycznego poglądu na świat i do doprowadzenia ludzi do czynnej

etyki miłości. Praca ta zajmuje się również dokładnie stylem Kreutzwalda i wskazuje na duże trudności, przy tłumaczeniu abstrakcyjnych pojęć na mało wyrobiony język estoński. Przy pracy tej stworzył on moc neologizmów z których wiele wprawdzie zaraz poszło w niepamięć, jednak część przeszła do skarbca estońskiego języka.

Obie te prace podkreślają wolnomyślność Kreutzwalda i jego wysoką kulturę europejską jako najważniejsze cechy tego przodownika obudzenia narodowego Estów,

R. Põldmäe.

Przegląd polsko-fińsko-estoński. Redaktor Henryk Olsienkiewicz. T. I. Z. 1 i ust. Warszawa: Tow. Polsk.-Est. i Tow. Polsk.-Fińsk. 1936 i ust.

Die kulturelle und intelektuelle Zusammenarbeit Polens, Finnlands und Estlands nimmt von Jahr zu Jahr immer herzlichere Formen an, und damit im Zusammenhang wächst immer mehr ihr gegenseitiges Interesse. Die Tätigkeit der Polnisch-Finnischen und Polnisch-Estnischen Gesellschaften in Warschau sowie ihrer Schwesterorganisation in Finnland und Estland, die Lektorate der polnischen, finnischen und estnischen Sprachen an einzelnen Universitäten der genannten Länder, endlich alljährlicher Austausch akademischer Jugend — das sind die Faktoren, die zu der gegenseitigen Annäherung dieser drei Länder beitragen und immer erfreulichere Ergebnisse erzielen.

Dazu kam in der letzten Zeit ein, kaum weniger wichtiger, und viel tiefer ins Gesellschaftsleben dringender Faktor, nämlich die in Warschau unter der Leitung des Mag. Henryk Olsienkiewicz erscheinende Zeitschrift „Przegląd polsko-fińsko-estoński", welche ihre Herausgabe der Polnisch-Estnischen Gesellschaft verdankt. Diese Zeitschrift ist, wie der Untertitel erklärt, „den intellektuellen, kulturellen und wirtschaflichen Fragen in Polen, Finnland und Estland" gewidmet und soll „gleichsam eine Chronik der Zusammenarbeit dieser drei Staaten enthalten, die aktuellen, kulturellen und wissenschaftlichen Probleme behandeln und endlich die Knüpfung gegenseitiger Beziehungen, den Austausch diesbezüglicher Veröffentlichungen usw. fördern. Dabei wurde die Zeitschrift natürlich als periodisch erscheinend geplant, und zwar dreimal im Jahre, an den Tagen der Nationalfeste der beteiligten Staaten. Die erste Nummer erschien am 6. XII. 1936 und bis heute sind 8 Nummern in 6 Heften herausgegeben worden. Die letzte Nummer für Mai — Juli 1938.

Wenn man in die bis heute veröffentlichen Hefte Einblick nimmt, erhält man den Eindruck, dass die Redaktion nicht nur ihre in

den Einleitungsworten der ersten Nummer enthaltenen Versprechen gehalten sondern sogar mehr, als es anfänglich in ihrer Absicht gelegen hatte, geboten hat. Allerdings nicht gleich im ersten Anlauf. Aus den zwei ersten Heften gewinnt man den Eindruck einer zufällig zusammengesetzten, der Ganzheit entbehrenden Darbietungu, und zwar nicht nur in der Wahl, sondern auch in der Ordnung des Stoffes. Darin präsentieren sich die zwei letzten Nummern wesentlich vorteilhafter und interessanter. Deswegen sind jedoch der Redaktion keine Vorwürfe zu machen. Notwendigerweise haben die Hefte in der Hauptsache Finnland und Estland zum Gegenstand. Das ergibt sich aus dem Wesen der Zeitschrift, die sich der polnischen Sprache bedient und die vor allem für einen polnischen Leser bestimmt ist. Die Beschaffung von Artikeln aus der Feder ausländischer Mitarbeiter und zumal die Anwerbung solcher Mitarbeiter war offensichtlich für die Redaktion keine leichte Sache. Hierin wird jene obenerwähnte Zufälligkeit und Zusammenwürfelung des Materials ihren Grund haben. Erst in der letzten Zeit gelang es der Redaktion, diese Schwierigkeiten durch die Heranziehung der Lektoren der polnischen Sprache in Helsinki und Tartu, zwecks Sammlung und Redaktion geeigneten Stoffes am Ort glücklich zu überwinden.

Eine andere, auch später eingeführte Neuerung ist die Darbietung einer 'politischen und kulturellen Chronik Polens in finnischer und estnischer Sprache. Diese Neuerung beweist, dass die Redaktion das Verlangen hat, ihre Zeitschrift auch finnischen und estnischen Lesern zugänglich zu machen.

Inhaltlich erweist sich die Zeischrift recht interessant und überschreitet oft den Rahmen eines Informationsorgans. Als Zierde erscheint so z. B. ein Fragment aus dem finnischen Nationalepos „Kalevala“ in der Übersetzung von Jan Brzechwa. Über die Übersetzung selbst wäre zumal im Hinblick auf das Original manches zu sagen. So ist. z. B. der Anfang des Bruchstückes, die elfte und nicht die zehnte Rune, wie dort irrtümlicherweise geschrieben steht:

Rósł on w domu, co nad morzem,	kasvoi koissa korkeassa
na wybrzeżu stał wysoko,	luona armahan emonsa
obok matki ukochanej,	laajimman lahen perällä,
na przylądku nad zatoką.	Kaukkoniemen kainalossa.

Schon aus dieser Nebeneinanderstellung ist zu ersehen, wie sehr in der Übersetzung der Klang des finnischen Verses zu kurz gekommen ist, nur weil der ganze Reichtum der Alliterationen, die dem

Original seine ungewöhnliche Melodik geben, unberücksichtigt geblieben ist.

Obiges Fragment ist vielleicht ein Hinweis auf die Absicht der Redaktion, auch späterhin der schönen Literatur einigen Raum zu geben, was überaus zu begrüssen wäre.

Im übrigen sind die Hefte reich an aktuellen politischen und biographischen Artikeln, an Reiseerinnerungen aus Finnland und Estland, unter denen die von Prof. J. Rostafiński und K. Iłłakowiczówna hervorragen, und endlich an wirtschaftspolitischem Stoff.

Józef Trypućko.

Polonika fińskie w latach 1934 — 38.

Wydana w roku 1933 bibliografia przekładów z języka polskiego na języki obce pt. „Książka polska zagranicą“ podaje 24 pozycje książkowe przekładów fińskich z literatury polskiej. Przypuszczalnie dane te nie są kompletne, tu i tam dałoby się je uzupełnić, np. pominiętym tam tłumaczeniem noweli Sienkiewicza „Ta trzecia“ („Se kolmas“, 1911, przeł. Reino Silvanto), pierwszym wydaniem „Ogniem i mieczem“ z r. 1920 lub drugim wydaniem „Quo vadis“ z r. 1912, wreszcie paru pozycjami, które ukazały się jeszcze przed r. 1900 (znam m. i. np. przekład „Bartka Zwycięzcy“ z r. 1889, dokonany przez Emila Forsgrena, bodaj że pierwsza publikacja książkowa z literatury polskiej). Wspomniana bibliografia nie uwzględnia również prac specjalnych, napisanych przez fińskich autorów a poświęconych Polsce lub zagadnieniom polskim, z których dotychczas udało mi się zanotować dziesięć pozycyj, z czego 7 w jęz. fińskim, reszta po niemiecku i francusku, wreszcie pomija to wszystko, co jest rozrzucone po różnych wydawnictwach periodycznych, a co w chwili obecnej nie jest tak łatwe do skompletowania.

To krótkie zestawienie dowodzi, że literatura polska znana jest na terenie Finlandji już od dziesiątków lat i ma już tutaj ustaloną opinię, skoro niektóre rzeczy doczekały się drugiego a nawet czwartego wydania.

I jeszcze jedną rzecz należy stwierdzić, zanim się przejdzie do zapowiedzianego w tytule okresu. Prawie wszyscy tłumacze przekładają bezpośrednio z polskiego, co jest szczegółem ze wszech miar godnym zaakcentowania. Pierwsze wzmianki o literaturze polskiej i o polskim języku pojawiły się tu stosunkowo późno, bo dopiero

w ostatnich latach ubiegłego stulecia, a zawdzięcza się je dosłownie dwojgu ludziom, prawdziwym nieoficjalnym ambasadorom sprawy polskiej na terenie Finlandii. Byli to profesor literatur słowiańskich Józef Mikkola oraz jego małżonka, obecnie jedna z najwybitniejszych literatek fińskich, pisząca i tłumacząca pod pseudonimem Maili Talvio. Prof. Mikkola szerzył niezmordowanie wiadomości o Polsce i polskości wśród swych uczniów, Maila Talvio zaś wśród licznych rzesz swych czytelników. I jeżeli dziś wogóle istnieją w Finlandii znawcy i entuzjaści języka polskiego oraz tłumacze dzieł polskich, to są to przede wszystkim uczniowie prof. Mikkoli. Sama pani Mikkola przetłumaczyła z polskiego w ogólnej sumie prawie 4 tysiące stron druku (przeważnie Sienkiewicz, którego znała osobiście i od którego otrzymała autoryzację na wszystkie jego dzieła, potem Prus, Orzeszkowa i Przybyszewski). Szybko przyszli jej z pomocą inni uczniowie jej męża, którzy po dziś dzień są czynni, przyswajając literaturze fińskiej coraz to nowe arcydzieła polskie. Z dawnych przekładów p. Talvio „Quo vadis" ukazało się ostatnio (1930) w czwartym wydaniu (wyd. I — 1901, II — 1912, III — 1921) oraz „Na polu chwały" w wydaniu drugim (pierwsze w r. 1907).

Poza p. Talvio znalazł Sienkiewicz innego entuzjastę w osobie byłego przedstawiciela rządu fińskiego w Rydze i Kownie Reino Silvanto, który do roku 1933 przełożył „W pustyni i w puszczy" (1922) oraz „Potop" (1926). W latach zaś ostatnich przetłumaczył jeszcze poza tym „Krzyżacy" („Ristiritarit", 1936) oraz Reymonta „Ziemia obiecana" („Luvattu maa" 1937). Pan Silvanto jest również doskonałym znawcą polskiej literatury okresu Młodej Polski. Jeszcze w roku 1916 wydał antologię tej literatury pt. „Nuori Puola" („Młoda Polska"), z obszerniejszym wstępem, wprowadzającym czytelnika fińskiego w zasadnicze prądy, nurtujące w omawianym czasie w społeczeństwie polskim oraz dającym mniej lub więcej wyczerpujący obraz ówczesnej literatury. W r. 1937 ten sam okres doczekał się nowej publikacji pt. „Valkoinen kotka" („Biały orzeł"), stanowiącej antologię noweli polskiej z okresu poprzedzającego bezpośrednio wojnę światową. Książkę zamyka dłuższe posłowie pt. „Od Sienkiewicza do Reymonta", dające zwartą ale wierną syntezę literatury polskiej w dobie po powstaniu styczniowym. W chwili obecnej p. Silvanto pracuje nad dalszym ciągiem tej antologii oraz nad „Chłopami" Reymonta.

Gdy już mowa o antologiach, należy wymienić jeszcze jedną, dającą na 320 stronicach przegląd całej literatury polskiej od Kochanowskiego aż po Wierzyńskiego w wyjątkach z najwybitniej-

szych jej przedstawicieli. Jest to w cyklu „Złotych ksiąg literatury światowej“ opracowana przez d-ra V. K. Trasta „Księga literatur słowiańskich“, obejmująca poza polską jeszcze literaturę rosyjską i czeską. Dr. Trast podobnie jak Silvanto jest uczniem prof. Mikkoli i ma w swym dorobku takie nie przemijające pozycje, jak kompletny przekład wierszem „Pana Tadeusza“ (1921) oraz „Grażyny“ i „Konrada Wallenroda“ (1930), wreszcie obszerniejszą monografię o Mickiewiczu (1925).

W ogóle poza Sienkiewiczem Mickiewicz jest najlepiej znany na tutejszym gruncie. Jeszcze w r. akad. 1920/21 prof. Mikkola poświęca mu całoroczny cykl wykładów, w roku zaś 1934 w dniu Święta Niepodległości Polski tutejsze Towarzystwo Polsko-Fińskie organizuje akademię mickiewiczowską, na której m. in. najwybitniejszy przedstawiciel liryki fińskiej prof. Koskenniemi wygłasza entuzjastyczny odczyt o twórcy „Pana Tadeusza“ (druk. w „Valvoja-Aika“ 1934) a prof. Otto Manninen odczytuje w swym przekładzie „Wielką Improwizację“ (osobna odbitka 1934). W tym samym roku doczekała się Polska jeszcze jednego objawu wielkiej sympatii, jaką się cieszy w społeczeństwie fińskim. Mianowicie pismo „Suomen Sotilas“, odpowiednik naszego „Żołnierza Polskiego“, w dniu Święta Niepodległości Polski wydało luksusowy podwójny numer „Polsce i jej sprawom poświęcony“, potraktowany jako wydanie albumowe. W dwa lata później to samo pismo wydało jeszcze jeden specjalny numer polski, tym razem jednak poświęcony wyłącznie armii polskiej. Ale również twórca tej armii, marszałek Józef Piłsudski, doczekał się obszernej monografii. Jest to dzieło profesora historii powszechnej Hermana Gummerusa, wydane w r. 1936 jednocześnie w języku fińskim i szwedzkim. I wreszcie jeszcze jedno dzieło historyczne, mianowicie fiński przekład francuskiego zarysu dziejów polskich prof. Oskara Haleckiego (1935). Ostatnią publikacją książkową jest tłumaczenie „Białych braci“ („Valkoiset veljet“) Choromańskiego, które się ukazało na początku r. 1938.

Z większych artykułów, poświęconych sprawom polskim, na wzmiankę zasługują: b. lektora języka włoskiego Luigi Salvini po szwedzku napisana dłuższa rozprawa o Aleksandrze Fredrze („Finsk Tidskrift“ 1935), Sulo Haltsonena o pobycie Kościuszki w Finlandii w latach 1796/97 („Historiallinen Aikakauskirja“ 1937) i wreszcie prof. Jalo Kalimy o „Krzyżowcach“ Kossak-Szczuckiej („Valvoja-Aika“ 1938).

Wreszcie kilka słów o polskiej twórczości dramatycznej. W r. 1936 wystawiono w Helsinkach sztukę Żeromskiego „Ponad śnieg“,

która zresztą nie miała tu większego powodzenia. Znacznie przychylniej przyjęto inną polską sztukę, mianowicie „Szczęście od jutra“ Kiedrzyńskiego (Sezon 1937 — 38), która nie schodziła z afiszów przez szereg miesięcy. W tym samym mniej więcej czasie teatr w Wyborgu (Viipuri) wystawił Perzyńskiego „Lekkomyślną siostrę“. Wreszcie swego rodzaju ewenementem dla tutejszego świata artystycznego było wystawienie w operze „Halki“ Moniuszki.

Józef Trypućko.

SIRELIUS, M T.: Jagd und Fischerei in Finnland. Berlin und Leipzig 1934.

Zmarły w 1929 roku prof. Muno Taavi Sirelius, jeden z najwybitniejszych znawców kultury ludów ugro-fińskich, autor kapitalnych, drukowanych przeważnie po fińsku dzieł z tej dziedziny, nie doczekał się wydania po niemiecku zamierzonych i przygotowanych kolejno tomów swojej pracy o kulturze materialnej Finlandii.

Wydawca I-go tomu pt. Jagd und Fischerei — W. Steinitz, w przedmowie do tego tomu, przełożonego przez prof. G. Schmidta, zaznacza, iż wobec podręcznikowego charakteru wydania fińskiego usunął lub skrócił rozważania o charakterze ogólno-etnologicznym i niektóre porównania z terenów egzotycznych, poza tym znacznie rozszerzył bibliografię.

We wstępie daje autor przegląd ludów ugro-fińskich, dane antropologiczne i historyczne, dotyczące rozsiedlenia i kontaktów z sąsiadami oraz nawiązuje ich miejsce pochodzenia do zasięgu osiedli z wieku kamiennego w środkowej i północnej Rosji (2 mapy).

Przechodząc do właściwego tematu pracy, autor rozpoczyna od łowiectwa zwierząt, na którego wstępie daje krótki przegląd zwierząt łowionych w Finlandii, opisuje tereny łowieckie, zwyczaje dotyczące podziału zdobyczy, wyprawy łowieckie itp. Osobny rozdział został poświęcony opisowi zwyczajów, związanych z polowaniem na niedźwiedzia, podane też są urywki odnośnych pieśni obrzędowych.

Szczegółowo też rozpatruje autor broń łowiecką oraz sprzęty pomocnicze, wreszcie przechodzi do właściwego łowiectwa i analizuje aktywne i pasywne sposoby i narzędzia łowu, a w końcu daje przegląd rybołówstwa i opis połowu pereł.

Praca prof. Sireliusa przedstawia ogromną wartość również dzięki temu, iż autor nie ogranicza się do podania opisu występujących wytworów i zwyczajów, lecz oświetla je dając perspektywę histo-

ryczną, niejednokrotnie sięgając przy tym do materiałów prehistorycznych, których wciąż dostarczają bardzo intensywnie prowadzone w Finlandii prace wykopaliskowe.

Autor, analizując wytwory występujące na terenie Finlandii i krajów, zamieszkałych przez ludy ugro-fińskie, często sięga do terenów pozaeuropejskich, jeśli może tam znaleźć oświetlenie danego wytworu, np. przy omawianiu ości rybackiej sięga autor do przykładu Indian północno-zachodniej Ameryki oraz Eskimosów.

Ość wyprowadza autor z oszczepu, z którego następnie rozwija się w narzędzie 2—3 zębne, wreszcie wielozębne, składane z 2 części, które przez zlanie się dały typ ości wachlarzowatych. Powstanie ości typu grzebieniastego z płasko przynitowanymi zębami, oraz typu ości kabłąkowatej przypisuje wynalazkowi, ułatwiającemu zastępowanie poszczególnych złamanych zębów przez nowe.

Zaletą pracy jest również posługiwanie się materiałami językowymi [1]). I tu autor jest w szczególnie dobrym położeniu, gdyż porównywanie terminów występujących w Finlandii z terminami występującymi u Finów nadwołżańskich rzuca światło na wspólność i dawność wytworów pochodzących z okresu przed rozejściem się Finów ku północy i zachodowi.

Szkoda jednak, iż być może ze względu na zamierzone rozmiary pracy, nie zostały podane zasięgi występowania wytworów oraz odnośna terminologia, co stwarza, iż niejednokrotnie niewiadomo w jakiej części Finlandii występuje omawiany wytwór lub nazwa.

Wartość pracy ogromnie podnosi doskonale wykonana strona ilustracyjna. Praca jest zaopatrzona w 311 rysunków i fotografij narzędzi i sposobów łowu zwierząt i ryb.

W końcu pracy obszerne zestawienie literatury według zagadnień.

M. Z. Prüfferowa.

KALIMA, JALO: Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat. Helsinki 1936, str. XV+252.

Diese Arbeit, ein zum Universitätsunterricht bestimmtes Handbuch über die baltischen Lehnwörter der ostseefinnischen Sprachen, folgt in allem wesentlichen den von Vilh. Thomsen in seiner Arbeit „Beröringer mollen de finske og de baltiske (litauisk-lettiske)

[1]) Zob. obszerną pracę tegoż autora o rybołówstwie, ze szczególnym uwzględnieniem materiałów językoznawczych pt. „Über die Sperrfischerei bei den Finnisch-Ugrischen Völkern. Helsingfors 1906, a także trzytomowe dzieło o rybołówstwie fińskim pt. Suomalaisten Kalastus. Helsingissä 1906.

Sprog" gezogenen Grundlinien. Das Bild, welches Thomsen von den baltischostseefinnischen Berührungen gibt, unterliegt keiner beachtenswerten Veränderung. Im einzelnen unterscheiden sich beide Arbeiten bedeutend voneinander. Zum Teil beruht dies darauf, dass das Material sowohl auf dem Gebiete der indogermanischen als auch der finnisch-ugrischen Sprachforschung sich seit Thomsens Arbeit vermehrt hat, und dies muss ja unbedingt, wenigstens in der Behandlung der einzelnen etymologischen Zusammenstellungen zum Vorschein kommen.

Im Gegensatz zu einigen anderen Forschern kommt der Verf. zu dem Resultat, dass die älteren baltischen Lehnwörter der ostseefinnischen Sprachen eine baltische Sprachform widerspiegeln, die auf dem urbaltischen Standpunkt steht und somit noch keine Eigentümlichkeiten der Nachfolgersprachen d. h. litauische, lettische, preussische usw. Eigentümlichkeiten aufzuweisen hat. Auf einem Standpunkt, der älter ist als der im Litauischen vorliegende, weist ohne Zweifel die ostseefinnische Entsprechung von lit. *iau* in der Wörtern *reuna* 'Rand' und *leuka* 'Kinn' (lit. *briaunà* und *liaukà*).

In einzelnen Fällen, wo Thomsen Entlehnung aus den baltischen Sprachen in das Ostseefinnische angenommen hat, ist man jetzt berechtigt, eine entgegengezetzte Richtung vorauszusetzen. Einige von Thomsens etymologischen Zusammenstellungen sind als unrichtig ausgeschaltet worden, andererseits sind auch neue Etymologien an ihre Stelle gekommen, nicht nur solche, die vom Verf. selbst stammen, sondern überhaupt neue Zusammenstellungen, die nach dem Erscheinen von .Thomsens Arbeit in der linguistischen Literatur behandelt worden sind.

J. Kalima.

STANISŁAW STANKIEWICZ. Pierwiastki białoruskie w polskiej poezji romantycznej. Część I (do roku 1930). Wydawnictwa Towarzystwa Pomocy Naukowej im. E. i E. Wróblewskich. Str. 301 + XI.

We wszelkich charakterystykach poezji romantycznej mówi się dużo o jej ludowości. Choć twierdzenie to stało się niemal obiegowym frazesem, jego podbudowa naukowa pozostawia jeszcze wiele do życzenia. To też praca, zajmująca się w sposób wyczerpujący najmniej zbadanym aspektem zagadnienia, musi być z góry uznana za cenną pozycję naukową. Stankiewicz zajął się zbadaniem białoruskich pierwiastków ludowych w twórczości poetów romantycznych, związanych z Wilnem i Wileńszczyzną. Ośrodkiem rozważań jest

twórczość Mickiewicza. Poezja Zana, Czeczota, Pietraszkiewicza, Łozińskiego została potraktowana jako „tło, na którym rozwinęła się ludowość w poezjach Mickiewicza“. Poetów takich jak Odyniec, Chodźko, uważa autor za naśladowców twórcy „Dziadów“. Pierwsza część obejmuje okres wczesnego romantyzmu do roku 1830, druga, dopiero przygotowywana, ma opracować poezję romantyczną po roku 1830.

Stankiewicz bada nie tylko wpływ ludowej poezji białoruskiej (legendy, podania, pieśni) na twórczość wymienionych poetow, ale także notuje skrzętnie wszelkie szczegóły i szczególiki wierzeniowo-obyczajowe, które znalazły odbicie w ich utworach. Jednym słowem uwzględnia wszystkie elementy folkloru białoruskiego.

Rozporządza przy tym bogatym materiałem etnograficznym. Nie tylko bowiem wykorzystał mało znane rosyjskie zbiory etnograficzne, ale także przeprowadził samodzielne badania w terenie. Przyniosły one niejedną interesującą zdobycz. Operując tak cennym materiałem, wyjaśnił szereg wątpliwych lub nie ustalonych kwestyj. Odnalazł białoruską wersję podania o „pokutujących dziewczętach, które zgrzeszyły brakiem wzajemności na uczucia miłosne“, silniej związał z folklorem ballady Mickiewicza; wykazał, że „Dziady“ są znacznie bliższe etnograficznej rzeczywistości białoruskiej, niż uważali dotychczasowi badacze. W folklorze ma np. uzasadnienie budząca spory postać Guślarza itp. Zalety tej strony pracy podnosili zgodnie wszyscy jej recenzenci.

Poważne wątpliwości nasuwają się, jeśli weźmiemy pod uwagę opracowanie niewątpliwie cennego materiału.

Uniesiony zapałem naukowym autor nie przeprowadził należytej selekcji, włączył do zakresu swych rozważeń utwory oparte na podaniach litewskich i rdzennie polskich. Analizuje więc balladę Czeczota „Radziwiłł“ i „Bekiesza“ Zana, choć sam stwierdza odrazu, że u podstawy ich leżą podania litewskie. Zajmuje się „Twardowskim“ Zana, by dojść do wniosku, że jest osnuty na tle rdzennie-polskiego podania; „jedynie w drobnych i nielicznych szczegółach wiąże się z folklorem białoruskim“ (96). Zresztą te „nieliczne szczegóły“ budzą nieufność. Czyżby wiarę, że złego ducha można przywołać jedynie na skrzyżowaniu dwóch dróg, należy uważać za specyficzność folkloru białoruskiego? (str. 25). Analogicznie przedstawia się sprawa ballady Mickiewicza „Lilje“. Powstaje pytanie, skąd wypływa ta zaborczość Stankiewicza. Wydaje się, że przynajmniej częściowo wynika ona z układu pracy. Autor kolejno omawia twórczość poszczególnych poetów.. Nadmierna skrzętność każe mu podnosić wszelkie szczegó-

liki etnograficzne. W ten sposób znalazły się w pracy utwory niewiele mające wspólnego z folklorem białoruskim. Praca zyskała na objętości, straciła na precyzji naukowej. Przy identyfikacji materiału folklorystycznego musiał Stankiewicz pokonać jeszcze większe trudności.

Szeroki zasiąg zjawisk folklorystycznych zmusza do bardzo czujnej kontroli, czy rzeczywiście dana wersja podania ludowego stała się podstawą analizowanego utworu. Stankiewicz, ulegając swej tendencji do kwalifikowania wszystkiego jako białoruszczyzny, nie zawsze obronną ręką wyszedł z tych trudności („Rybka“, „To lubię“). Bardzo przekonywująco i ze znawstwem omówił te sprawy w swej recenzji prof. J. Krzyżanowski (Pion 1936, nr. 42).

W układzie pracy Stankiewicz poszedł po linii najmniejszego oporu. Omawia kolejno utwory poszczególnych autorów, notując obok siebie motywy, zaczerpnięte z twórczości ludowej, szczegóły obyczajowo-wierzeniowe i uwagi o środkach ekspresji.

W rezultacie zamiast precyzyjnego obrazu elementów białoruskich, otrzymujemy zbiór nieraz trafnych, ale przypadkowych spostrzeżeń. Wnioski ogólne odnoszą się do twórczości poszczególnych poetów, brak rozdziału omawiającego najogólniej charakter i rolę elementów białoruskich w polskiej poezji romantycznej. Sądzę, że rzeczowe ugrupowanie pierwiastków białoruskich, pozwoliłoby uniknąć niepotrzebnego powtarzania, rozwlekłości i bardziej uwypukliłoby problem.

Najbardziej interesująco wypadła w pracy twórczość Czeczota i Mickiewicza. Reprezentują ci poeci dwie biegunowo różne postawy wobec folkloru ludowego. Ideałem Czeczota szczególnie w wierszach białoruskich i pieśniach jest jak największe zbliżenie do twórczości ludowej, Mickiewicz, czerpiąc motywy z folkloru, podporządkowuje je indywidualnym koncepcjom artystycznym. Za zasługę pracy należy policzyć wydobycie z zapomnienia tak typowego „poety ludowego“, jak Czeczot.

Szczególniejszą uwagę zwrócił Stankiewicz na wpływy folkloru białoruskiego na język omawianych poetów. Zebrał bogaty materiał w zakresie morfologii, składni i słownictwa. Niestety i tutaj zaciążył układ. Po analizie twórczości każdego poety umieszcza autor dokładny słownik jego prowincjonalizmów. Rzecz jasna, że cały szereg zjawisk językowych powtarza się we wszystkich słownikach. Znowu niepotrzebnie wydyma się objętość pracy, rozprasza się i powtarza spostrzeżenia, które należałoby jak najbardziej skondensować. Rezultat? Obraz wpływu językowego folkloru białoruskiego na polską poezję

romantyczną jest zamazany. A szkoda, bo zagadnienie interesujące i godne uwagi.

Analizując wpływ folkloru białoruskiego, Stankiewicz zajął się przede wszystkim motywami, zaczerpniętymi z tego folkloru. Od czasu do czasu wtrąca jednak uwagi o stylizacji ludowej, naśladowaniu formy pieśni ludowej itp. Spostrzeżenia te nie mają oparcia naukowego, nie wnoszą nic nowego do wiedzy o artyzmie twórczości ludowej. Pisze więc autor, że dany utwór jest w treści i formie „nawskroś ludowy“, że elementy ludowe nadają mu „piętno realizmu“, świeżość i t. p. Są to ogólniki niewiele znaczące, któremi operuje się już od wielu lat. Na czym jednak polega ludowość formy, realizm, na podstawie pracy Stankiewicza odpowiedzieć nie potrafimy. Zagadnienie jest trudne i skomplikowane. Nie mógł Stankiewicz go ad hoc rozstrzygnąć, ale mógł pokusić się o próbę zanalizowania choćby np. tak charakterystycznej rytmiki pieśni ludowej. Twórczość Czeczota dostarczyć mogła pierwszorzędnego materiału. Co prawda są w pracy stwierdzenia bardziej rzeczowe np. o specyficzności porównań twórczości ludowej, operowaniu zdrobnieniami w stylu itp., ale mają one charakter przypadkowy i giną wśród innych rozważań.

Wpływ tzw. formy ludowej na poezję romantyczną nie stanowi dla Stankiewicza problemu, świadomie postawionego w pracy. Jest to luka bardzo dotkliwa. Należy spodziewać się, że autor zechce ją wypełnić w części następnej.

Zbliżamy się do końca. Wysunęłam cały szereg zastrzeżeń, bo od pracy rozporządzającej tak cennym materiałem, można wymagać doniosłych wyników naukowych. Ściślejsza selekcja materiału, większa ostrożność w indentyfikowaniu motywów folklorystycznych, bardziej celowy układ, usunięcie drugorzędnych szczegółów, zwrócenie uwagi na ściśle literackie wpływy twórczości ludowej — oto postulaty, które powinna zrealizować druga część.

E. Krassowska.

OBRĘBSKI, J.: Problem etniczny Polesia. (Odb. ze „Spraw Narodowośc.“. R. X, Nr. 1—2, 23).

Dr Józef Obrębski, uczeń prof. K. Moszyńskiego i prof. B. Malinowskiego, stawia sobie w powyższym artykule następujące pytania: 1. „Czy lud Polesia jest narodem białoruskim czy ukraińskim i 2. jakie kryteria językowe czy etnograficzne decydują o przynależności tego ludu do jednej z tych grup“.

Omawiając pojęcie grupy etnicznej, wysuwa autor, podkreślane przez etnografów i językoznawców cechy stanowiące najstarsze kryteria odrębności, jak strój, będący pewną „legitymacją etniczną“ oraz język stanowiący „kwalifikację społeczną osobnika“.

Dalej autor wysuwa cechy psychiczne członków grupy odrębnej, jak gościnność, uczciwość, lenistwo itp., oraz właściwości kulturalne grupy, jak różnice w typie gospodarki, w zwyczajach, stopie życia i inne.

Stojąc na stanowisku, iż o tym, jakim się jest narodem, decyduje świadomość narodowa i poczucie łączności z całą grupą, autor spostrzega, iż Polesie charakteryzuje szczególnie luźna struktura wewnętrzna.

Poleszucy mają pogardę dla swego środowiska, swą przynależność ojczystą uważają za coś wstydliwego, posługiwanie się własną gwarą za coś poniżającego. O poczuciu niższości mówi też poleski wątek mitologiczny, oparty na tym „że Polesie—niegdyś bagno i pustynia—zaludnione zostało i wreszcie przeludnione przez potomków przestępców, skazanych pierwotnie na śmierć“ (str. 20).

Na obecnym Polesiu autor stwierdza, iż mamy do czynienia, poza nielicznymi wyspami „...z produktem rozkładu dawnego archaicznego społeczeństwa i rozpadu grupy etnicznej“.

W konkluzji autor, który w ciągu kilku lat wędrówek i bliskiego zetknięcia się z Polesiem dobrze poznał ten lud, dochodzi do wniosku, iż „ludzie Polesia — w swej przeważającej masie — nie są ani Ukraińcami, ani Białorusinami. Przestają być Poleszukami. Stają się ludem bez ojczyzny“ (str. 23).

M. Z. Prüfferowa.

FEDEROWSKI M. Lud białoruski na Rusi Litewskiej. Materjały do etnografji słowiańskiej, zgromadzone w latach 1877—1905. Tom IV. Przysłowia, żarciki, wyrażenia stałe oraz zagadki ludu, mieszczan i zagrodowców z okolic Grodna, Sokółki, Białegostoku, Bielska, Wołkowyska, Słonima, Nowogródka, Słucka, Lidy, Wilejki, Święcian i Oszmiany. Warszawa 1935, str. XVI+490 4° z portretem autora. (Prace etnologiczne Instytutu Nauk Antropologicznych i Etnologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego).

Tom ten, stanowiący część ogromnych zbiorów ś. p. Michała Federowskiego, został wydany po śmierci autora, który pozostawił materiał nie przygotowany do druku, składający się z luźnych kartek. Z ramienia T-wa Naukowego Warszawskiego, któremu autor przeka-

zał wszystkie swe zbiory, tom niniejszy przygotował do druku Stanisław Poniatowski przy współudziale Czesława Pietkiewicza, znającego język białoruski i białoruską kulturę ludową, zwłaszcza Polesia.

Zanim przejdę do szczegółowego rozbioru, muszę zaznaczyć, że redakcja wykonała pracę ogromną, żmudną, wykonała ją sumiennie i dlatego zasługuje na uznanie.

Materiał właściwy dzieła poprzedza „Szkic autobiograficzny“ (str. V—VII), „Przedmowa“ redaktora (str. VIII—XII) i ułożony przez autora „Spis prac do paremjografji białoruskiej“ (str. XIII—XIV) za czas od r. 1840—1897. Sam materiał niniejszego tomu zawiera 13231 drobnych tekstów ludowych. Został on rozmieszczony przez redaktora w sześciu następujących rozdziałach: I. Przysłowia właściwe (przypowiastki, żarciki, porównania, przenośnie i w ogóle wszelkie wyrażenia przysłowiowe)[1]. II. Wyrażenia dobrorzeczne (rozmaite życzenia, podziękowania i zaklinania); III. Wyrażenia złorzeczne; IV. Kalambury, dwuznaczniki, wykrzykniki, przedrzeźnianki; V. Przezwiska, przydomki, imiona (są w tym rozdziale także nazwiska); VI. Zagadki.

„Żarciki“ redakcja niepotrzebnie rozbiła na dwa rozdziały, tj. I a IV, zamiast umieścić je wszystkie w tym ostatnim, gdyż w większości wypadków charakter ich jest ten sam. Np.: rozdział I. rozpoczyna żarcik: *A, be, cè, w$_u$oŭk kabýła*[2]) *wałaczé, — za sztò? — za nahù, — pajdu jemù pamahù.* W rozdziale zaś IV. mamy taki żarcik: *Allelúja—k$_u$ot palujä, kòtka świszczä, katá iszczä* (nr. 10965).

Sam tytuł rozdz. I. zawiera sprzeczności, gdyż żarciki nie należą ani do przysłów właściwych, ani do wyrażeń przysłowiowych. Nie należy też do nich część zamieszczonych w tym rozdziale porównań. Np. *Ablyèzły, jak sabàka* (nr. 22). Są tu również nie przysłowia, lecz wyrażenia nie dające się przetłumaczyć dosłownie, jak: *Ot mnie biedà wielikà*[3]) (528), *Takòj biedý* (533), *Nie ŭże z nim bìcsa!* (568), *lòtam bieżýć* (622). Jest nawet nie mało wyrażeń wcale nie ustalonych. Np.: *cièły*[4]) *dzień bić ni buduć* (577).

Naturalnie, że ogromną większość tego rozdziału stanowią przysłowia lub wyrażenia przysłowiowe.

Następnie należy zaznaczyć, że w rozdz. V. część zatytułowaną „Przezwiska indywidualne“ stanowi właściwie słownik wyrazów uży-

---

[1]) W nawiasach podaję dosłownie tylko wyszczególnienia treści rozdz. I.

[2]) Widocznie błąd drukarski zam. „kabýłu“.

[3]) Widocznie błąd drukarski zam. „wielika“.

[4]) Widocznie błąd drukarski zam. „cyèły“.

wanych częściowo w znaczeniu właściwym, częściowo w przenośnym. Np.: *Abib$_u$òk* 11336 (= próżniak), *Biezdòlnica* 11365 (= nieszczęśliwa), *Bajbàk* 11356 i *Bajbàs* 11357 (= dryblas).

Materiał każdego rozdziału został ułożony w porządku alfabetycznym nazw rzeczy, o których mowa w poszczególnych notatach. Układ taki jest bardzo przejrzysty i umożliwia obejście się bez skorowidzów, których w pracy nie ma. Ponadto odszukanie poszczególnych notat ułatwiają czytelnikowi liczne odsyłacze.

Każdy numer zaopatrzony jest w odsyłacze do literatury z paremiografii białoruskiej.

Zupełnie słusznie wydawca pozostawił pisownię notat autora. Niedobrze jednak się stało, że „nie została utrzymana pisownia wielu notat, które nie wyszły z pod ręki autora, lecz dostarczone mu były przez inne osoby, a wśród nich i takie, które z trudnością posługiwały się piórem". Wskutek tej poprawki osiągnięto to, że teraz nie wiadomo, gdzie mamy do czynienia z pisownią autora, gdzie zaś z pisownią poprawioną. Ale czy tylko poprawiono pisownię, czy nie zmieniono czasami brzmienia fonetycznego? Czy np. sporadycznie spotykana w tym tomie postać zaimka *kożny* przy powszechnej *każny* nie zawdzięcza swego istnienia poprawce, tym bardziej, że postaci *kożny* używa się (niesłusznie!) w białoruskim języku literackim? Albo forma imp. *prywiażýcie* (13088), która dla pow. wołkowyskiego, skąd pochodzi notata, jest niemożliwością, powinna być *prywiaż$_y$ècie*. W związku z tym należało bezwzględnie wyróżnić notaty pochodzące od innych zbieraczy. Wówczas okazałoby się może, że nieutrzymanie pisowni notat nie pochodzących bezpośrednio od Federowskiego nie miałoby większego znaczenia.

Ponieważ akcentowanie „w notatach autora występuje dość rzadko... w niniejszym tomie zostało ono przeprowadzone przez Pana P i e t k i e w i c z a, który opierał się przy tym zarówno na akcentowaniu w poprzednich tomach, jak i na własnej znajomości białoruszczyzny" (str. X). W ten sposób został zatarty system akcentowania samego Federowskiego.

Muszę tu zaznaczyć, że w bardzo wielu wypadkach akcent stoi nie na miejscu. A może to błędy drukarskie?

Przechodzimy dalej do pracy M. Federowskiego. W tytule omawianego dzieła są wymienione miejscowości, z których pochodzi materiał w nim zgromadzony. Ponadto przy każdym numerze wymienia się powiat, w którym notata została zapisana. Bliższych określeń miejscowości brak. Tu należy nadmienić, że większość materiału pochodzi z powiatu wołkowyskiego. Dalsze miejsca według ilości zapisanego

materiału zajmują powiaty: słonimski, sokólski i grodzieński. Z innych powiatów mamy jeszcze mniej materiału. „Wilejka“ w tytule figuruje błędnie zamiast Wilna, z którego okolic mamy nieznaczną ilość notat.

Notaty, zamieszczone w tym tomie, charakteryzują zarówno życie materialne, jak i duchowe ludu białoruskiego.

Autor zapisywał zbierany materiał alfabetem polskim, dodając tylko znak *ŭ* dla *u* niezgłoskotwórczego oraz specjalnie oddając dyftongi. Jednak alfabet polski nie zupełnie wystarczał, przede wszystkim zaś sprawiał trudności przy oznaczaniu dyftongów zam. *e* z poprzedzającą miękką spółgłoską. Toteż w takich wypadkach dyftongi nie są u Federowskiego oddane, np. *niewièstku* (5324), gdyż *i* oznacza tylko miękkość *w*.

Co do ścisłości językowej materiału, zamieszczonego w omawianym tomie, to wiadomo, że autor starał się zapisywać ściśle tak, jak słyszał. Jednak ścisłość zapisów nie zależy tylko od usiłowań zapisującego, lecz także od innych momentów. Przede wszystkim, jeżeli się zapisuje materiał masowo ze względu na jego treść, to nawet wprawny językoznawca nie potrafi zauważyć i dokładnie oddać w s z y s t k i c h nieznanych właściwości języka. M. Federowski zaś był etnografem. Po drugie, jeżeli zapisującym jest człowiek obcy, zwłaszcza zaś mówiący nie po białorusku, to nieuświadomiony narodowo rozmówca Białorusin usiłuje dostosować się do mówiącego, stara się częstokroć nadać swej mowie charakter „dalikatniejszy, panski“, a więc polski lub rosyjski, czasem jednocześnie jeden i drugi. Oczywista, że chodzi mu o to, żeby obcy mógł go lepiej zrozumieć. Sądząc zaś ze szkicu autobiograficznego, należy przypuszczać, że rozpoczynając swe zbiory M. Federowski nie umiał mówić po białorusku. Wyżej wspomniane momenty spowodowały pewne nieścisłości językowe w zbiorach Federowskiego, a mianowicie:

Autor nie oddawał ubezdźwięcznienia spółgłosek dźwięcznych przed bezdźwięcznymi i na końcu wyrazu. Np. *dziėdku* (1850) zam. *dzietku*. Napewno autor ubezdźwięcznienie w takich wypadkach uświadamiał sobie, lecz pod wpływem pisowni literackiej nie oddawał go na piśmie jako cechę powszechnie znaną. Właściwie jednak w miarę zbliżania się do Polesia ubezdźwięcznienie powoli się zmniejsza i tego autor nie dostrzegł.

Widocznie pisownia i wymowa polska zaważyła na tym, że autor nie oznaczał powszechnej właściwości białoruskiej zmiękczenia końcowych przyimków *z, s* przed spółgłoskami palatalnymi wyrazu następującego. Np. *z ludźmi* zam. *ź ludźmi*. Niekiedy zmiękczenie *z s* nie jest oznaczone nawet w przedrostkach *zwioŭ* (1288).

Autor słyszał, że Białorusini zamiast *v* przed spółgłoską oraz zamiast nieakcentowanego *u* wymawiają *ŭ* niezgłoskotwórcze, lecz nie zauważył, że następuje to tylko po samogłosce słowa poprzedzającego, jeżeli po tym ostatnim nie ma pauzy. Toteż w sprzeczności z wymową pisze *ŭ* również po spółgłosce słowa poprzedzającego i na początku zdania. Np.: *Ŭ jehò damk$_u$oŭ, jak ŭ zàjca łamk$_u$òŭ* (2034).

Wymowa polska widocznie wpłynęła na pisownię, jeśli autor prawie wszędzie zamiast *f* pisze *chf Chfest* (1199), *Chfiga* (1202) i inne, gdy tymczasem po białorusku wymawia się *chw (chwest, chwiga).*

Pisownia a częściowo i wymowa polska zaważyła również na tym, że autor nie oddaje *j* przed *i* nagłosowym i po samogłosce. Np.: *im* (737), *inaczej* (734) zam. *jim, jinaczej.*

Pod wpływem pisowni polskiej autor w pewnych końcówkach wyrazów obcych pisze spółgłoska+*j (turbacja* (8325), *kamedja* (8718) i inne), gdy tymczasem Białorusini albo zupełnie w tym wypadku *j* nie wymawiają *(turbaca),* albo mają formy na *-ija, -yja (turbacyja, kamedyja).*

Wymienione fałszywe oddanie białoruskich głosek występuje systematycznie w omawianym tomie. Z pojedyńczych błędów wymienię tylko kilkakrotnie użyte *ch* zam. *h.* Mamy to w wyrazach: *wałacùcha, wałaczùcha* (11736) oraz w *charawàć* w przysłowiu *„Kamù charawàć, tamù ni ŭmiràć“* (1151). *„Charawàć“* zostało przetłumaczone tu przez „chorować“, tymczasem znaczy to *harawàć* — „źle się mieć, cierpieć biedę“.

Fałszywe oddanie dźwięku spowodowało w tym przysłowiu niezrozumienie sensu przysłowia (czy może naodwrót?).

Nieścisłości fonetycznych, może mniej oczywistych, jest jednak więcej. Zasadniczo w języku białoruskim w pewnych wypadkach w nagłosie tego samego wyrazu *v* protetyczne występuje albo nie występuje w zależności od tego, jaka w nagłosie występuje samogłoska, zmienna pod wpływem akcentu i akania, albo zależnie od pozycji w zdaniu. Tak przyjmuje *v* protetyczne samogłoska *o-*, podczas gdy *a-* (tak ≤ *a* jak i ≤ *o* nieakcentowanego) protezy nie przyjmuje, np. *ˈvokny* ‖ *aˈkno, ˈvol'xa* ‖ *al'ˈxovy* — albo w zależności od głoski poprzedzającej; zawsze występuje proteza po *u*, *ŭ* nawet przed *a-* nie posiadającym protezy po innych zgłoskach.

Ta zmienność (regularna) wprowadziła w błąd prawie wszystkich piszących po białorusku, którzy w dążeniu do poprawności zaczęli pisać *wakno, wastrabramskaja* itp.; wpłynęła również na Fede-

rowskiego, który znowu w większości wypadków nie pisze *w* nawet przed *o* np. *òsień* (8917).

W omawianym tomie w jednych wypadkach znajdujemy podwojenie (wzdłużenie) $c < k$ (np. *na małacc$_{y}$ė* 171), w innych wzdłużenia nie ma. Może te ostatnie przykłady powstały z powodu nieścisłości zapisu.

Prawdopodobnie są nieścisłości także w oddawaniu akania, mianowicie gwary pow. wołkowyskiego i sąsiednich posiadają akanie w stopniu większym, niż to się odbiło w omawianej pracy.

W pracy spotyka się wyrazy obce—polskie lub rosyjskie, np.: *białym* (1612), *bąk* 173, *duràk* (2158). Nie chodzi tu o wyrazy zapożyczone w języku białoruskim, lecz o takie, które trafiły do notat wskutek dostosowania się mówiących do mniej lub więcej obcego im zbieracza. W niektórych wypadkach informatorzy nie rozumieli nawet użytych przez siebie wyrazów obcych. Np. *Atniùć làżÿć* (= nieustanie 4231), gdy tymczasem po rosyjsku można tylko powie dzieć *отнюдь не лежит* tj. bynajmniej nie leży.

Wyrazy rosyjskie w omawianym tomie zostały wyodrębnione (chyba przez redakcję) w ten sposób, że wydrukowano je pismem rozstrzelonym. Możnaby tego nie robić, lecz jeżeli to zrobiono, to konsekwentnie należałoby to samo uczynić z wyrazami polskimi, tym bardziej, że jest ich więcej i wyodrębnienie ich byłoby dla redakcji łatwiejsze. Określenie wyrazów jako rosyjskich w niektórych wypadkach jest nieprawidłowe. Np. wyrazy *chaczù* (7032) (1 os.), *ìszczä* (10965) (3 os.), *nìnieszni* (10148) nie są nawet zapożyczeniami z rosyjskiego. Wyrazami czysto białoruskimi są *spràtać, upràtać*, o ile się ich używa, jak w tym tomie, w znaczeniu „zarzucić, zagubić, zniszczyć“, a nie „schować“, np. *Swàtaŭ, swàtaŭ, kab ciebiė B$_{u}$oh z świètu spratаŭ* (7782). *Spas* (7583) pochodzi nie „od ros. Spasitiel“, jak wyjaśnia Cz. Pietkiewicz, lecz oba od prasł. ˣ*sъpasti*. *Niet* jest archaizmem i wyrazem rzadko używanym, lecz nie jest rusycyzmem. Np. *Hèto jeszczė ćwiet, a jahad niet!* (10308). *pietuchì* (12960) też jest wyrazem czysto białoruskim. Już w XVII w. autorzy słowników wiedzieli, że *политовску* (czytaj po białorusku) jest *петух*.

Są również całe zwroty polskie i rosyjskie, zwykle mniej lub więcej zbiałoruszczone. Np.: *Czekàj (czäkàj) tàtka làtka* (1596), *Siła złòho na adnòho* (123), *Z ahniù da ŭ pòłamiä* (145). W całym tomie notaty polskie są pod następującymi NN: 40, 70, 123, 152, 173, 174, 333, 452, 1596, 2486, 2487, 2940, 3675, 3753, 3843 (odmiana druga), 4124, 4261, 4393, 4451, 4760, 4761, 4773, 4969, 5016, 5250, 5500,

5513, 5537, 5762, 6077, 6089, 6129, 6130, 6347, 7000, 7172, 7527, 8204, 8324, 8595, 9220, 9244, 9292, 9799, 9949, 9961, 10054, 10310, 10830, 11014, 11282, 13037 (pod 1.), 13131, — razem 53 notaty. Rosyjskie notaty znajdujemy pod następującymi NN: 120, 145, 223, 525, 967, 1186, 1394, 2158, 2569, 3683, 4112, 4399, 4837, 4879, 4981, 5013, 5301, 5806, 5826, 7109, 7419, 9197, 9383, 9977 (pierwszy przykład), 10975, — razem 25 notat.

Prawie zawsze przysłowia obce, polskie czy rosyjskie, mają odpowiedniki białoruskie. Np. przysłowiu polskiemu „*Kupiŭby wieś, da pieniѐndzy dzieś*“ (4124) odpowiada białoruskie „*Kupiŭby siało, dy hrošaŭ małò*“; ros. *Hałòdnoj kumiѐ chl$_y$eb na ŭmiѐ*“ (4112), odpowiada białor. *što kamu na ŭmie, toj toja daŭbiѐ.*

Zwroty, a częściowo i wyrazy obce znalazły się w omawianym tomie, jak można przypuszczać, z dwóch przyczyn: 1. autor nie tylko sam zapisywał, lecz także korzystał z notatek osób innych; 2. autor pozostawił materiał nie przygotowany do druku, w przeciwnym bowiem razie z pewnością usunąłby notaty niebiałoruskie.

Na ogół jednak omówiony tom M. Federowskiego zawiera cenny materiał nie tylko dla etnografa, ale i dla językoznawcy. Pod względem językowym należy do lepszych zbiorów, dokonanych przez niejęzykoznawców.

Jan Stankiewicz.

Piśmienniki BSSR ab rèformė pravapisa bełaruskaj movy. Bełaruskaja Akadėmija Navuk, Instytut Movaznaŭstwa. Mensk 1934. Str. 93 in 8⁰.

11.XII. 1933 r. zwołano w Mińsku „zebranie pisarzy“ poświęcone sprawie zmiany pisowni i gramatyki języka białoruskiego, dokonanej na mocy dekretu rządu BSRR z dn. 28.VIII.1933 r.

Omawiana książka zawiera na wstępie depeszę hołdowniczą wysłaną w imieniu uczestników zebrania do Stalina „przewódcy proletariatu światowego“, oraz depesze powitalne do innych dostojników. Następnie został zamieszczony referat A. Aleksandrowicza, wygłoszony na zebraniu i przemówienia 18 uczestników zebrania, zarówno Białorusinów, jak i przedstawicieli innych narodowości. Książkę zamyka uchwała, powzięta na zebraniu.

Interesujących się, „reformą pisowni“ białoruskiej, właściwie zaś zmianą pisowni i gramatyki normatywnej języka białoruskiego odsyłam do swej broszury „Зьмена граматики беларускага языка ў БСРР“. Вільня 1936, gdzie omówiłem wszystkie zagadnienia re-

formy. W niniejszej recenzji ograniczę się więc tylko do uwag o charakterze recenzowanej książki.

Z „Przedmowy“ Instytutu językoznawczego dowiadujemy się, że w książce tej zostały zamieszczone przemówienia wygłoszone na zebraniu „pisarzy m. Mińska“. A więc mamy tu do czynienia z poglądami tylko pisarzy Mińska, nie zaś całej Białorusi radzieckiej, jakby można było sądzić z tytułu książki. Ponadto w zebraniu brali udział nie tylko mińscy pisarze białoruscy, lecz również pisarze innych narodowości, przede wszystkim żydowscy. *) Z innych źródeł zaś wiemy, że zebranie to zostało zwiększone „przez naukowych i innych pracowników frontu ideologicznego“ („Литаратура ймастацтва“ № 33 z 1933 r.).

Z drugiej zaś strony pominięto zupełnie poglądy przeciwników „reformy“ z dn. 28.VIII.33 r. przeważnie zawczasu zesłanych. Tak więc pominięto poglądy Babareki, Dubowki, Hareckiego, Kaluhi, Łużanina, Morakowa, Ostapionka, Ostrejki, Sidaronka, Skryhana, Paubina, Wićbicza, Bajkowa, Łastowskiego, Losika, Niekraszewicza, Taraszkiewicza i wielu innych. Nie uwzględniono też przemówień tych przeciwników „reformy“, którzy pomimo wszystko byli uczestnikami zebrania z dn. 11.XII.1933 r., jak np. przemówienia Chodyki. O istnieniu oponentów dowiadujemy się z przemówień zwolenników „reformy“, (str. 50 i in.).

W ten sposób uwzględnione zostały tylko poglądy nieznacznej części mińskich pisarzy białoruskich. Nie można się dziwić, że ta garść pisarzy uznała „reformę“; wiemy bowiem, w jaki sposób władze sowieckie uzyskują wszelkie „dobrowolne“ uznania. Nie dziwilibyśmy się także, gdyby pisarzy znanych jako przeciwników „reformy“, również zmuszono do jej „dobrowolnego“ uznania.

Wszelka dyskusja ze zwolennikami „reformy“ jest niemożliwa dlatego, że nie przytaczają oni żadnych argumentów w jej obronie.

Brak przede wszystkim argumentów ortograficznych i gramatycznych, które jedynie są wskazane przy zmianie gramatyki normatywnej i pisowni. W dwu wypadkach przytoczone zostały argumenty leksykalne przeciwko „psuciu“ języka przez „nacdemów“ białoruskich. Mianowicie w jednym wypadku Łyńkow przytoczył garść inkryminowanych „nacdemom“ wyrazów rzadko używanych w własnym fragmencie opowiadania w tym celu napisanego. Jest to argument przeciwko samym zwolennikom „reformy“, gdyż dowodzi, że z istniejącej literatury białoruskiej nie można przytoczyć podobnych

*) Wysłaną w imieniu zebranych depeszę do Stalina podpisało 9 pisarzy Żydów na 28 osób ogółu zebranych.

przykładów, pomijając pytanie, czy Łyńkow nie przekręcił sensu użytych przez siebie wyrazów „nacdemowskich". Drugi argument tegoż Łyńkowa jest jeszcze bardziej charakterystyczny. Posługując się ukraińskim czasopismem humorystycznym, przytacza on przykład rzekomego zepsucia języka ukraińskiego przez „nacdemów" ukraińskich. Poza tym, broniąc „reformy" zwolennicy jej mówią o industrializacji, kolektywizacji itp. Poziom przemówień ich jest bardzo niski. Wypływa to z metody teroru jaką prowadzona jest obrona „reformy". Przy cokolwiek wyższym poziomie argumentacji obrona „reformy" musiałaby doprowadzić do jej potępienia. Argumentacji tej odpowiada w zupełności uchwała powzięta na zebraniu. Dominują w niej najordynarniejsze wyzwiska pod adresem przeciwników „reformy" oraz hołdownicze okrzyki na cześć władców ZSRR i ich ekspozytury w Mińsku.

Pojawienie się tej książki nie zaprzeczy faktowi, że zmiana gramatyki i pisowni białoruskiej na mocy dekretu z dn. 28.VIII.1933 r. jest planową i barbarzyńską rusyfikacją języka białoruskiego.

Podobny system rusyfikacji stosuje się również do innych języków Związku Radzieckiego.

Jan Stankiewicz.

URGART, O.: Dostejewski, Elu ja looming [Życie i twórczość] (Eesti Kirjanduse Selts, 1936, str. 144 z obrazkami).

O Dostojewskim pisano więcej niż o innych pisarzach, gdyż bogactwo zagadnień w jego dziełach pobudzało wielu do wypowiedzenia się za nim czy przeciwko niemu. Obok wielu rzeczowych analiz istnieją też naturalnie zupełnie niejasne filozofowania odbiegające bardzo od rzeczywistości. Życiorys Dostojewskiego pomimo swej ogromnej różnobarwności dotychczas nie jest dostatecznie wyjaśniony, gdyż bogaty świat jego dzieł przytłumił zupełnie zainteresowania biograficzne. Dlatego więc napisanie choćby popularnonaukowej biografii wielkiego Rosjanina nie było łatwym zadaniem dla cudzoziemca stojącego zdala od podstawowych źródeł. Pomimo wielkich trudności udało się jednak Urgartowi, estońskiemu krytykowi literackiemu napisanie wyczerpującej biografii Dostojewskiego. W pracy swej korzystał on nie tylko z dzieł pisarza ale również z listów, dzienników, notatek itp. pisarza i jego współczesnych (oczywiście z drukowanych z powodu niedostępności oryginałów). W dziele tym bada on dokładnie 2 przeciwne prądy ówczesnego życia kulturalnego Rosji, a mianowicie: rosyjską staroświeckość i europejską nowoczesność, a zwłaszcza idee programowe słowianofilów i kultury zachodniej.

Dzięki tej analizie w znacznej mierze udało mu się wyjaśnić wahania w światopoglądzie Dostojewskiego i sprzeczności jego duszy. Biograf nie uważa żeby pisarz zdecydowanie należał do obozu socjalistów czy konserwatystów, lecz wskazuje tylko na typową nieokreśloność czasów postępu, która najpełniejszy wyraz znalazła też w Dostojewskim. Poza tym autor zwraca uwagę także na chorobliwość i ogromny głód życia pisarza, które pchały go do badania najniższych występków a stąd znowu do innej ostateczności: do szukania pełnej samopoświęcenia pokuty i bóstwa.

W pracy tej na pierwszy plan wysunięto dane biograficzne, twórczości zaś literackiej poświęcono tylko krótki przegląd. Przy tym wydaje mi się, że zagadkowość rosyjskiego człowieka i rosyjskiej literatury, tak często nie zrozumiała dla Europejczyka z Zachodu, została świetnie zanalizowana i wyrażona w bardzo jasnej formie przez przedstawiciela najbliższego, sąsiedniego narodu.

R. Põldmäe.

OHIJENKO, I. Zahublena ukraïnśka hramota polovyny XV viku. Paleohrafično-linhvistyčny narys (Zap. Nauk. T-va im. Ševčenka, CLIII, IV.1935, 165—174).

Zbadana przez I. Ohijenkę hramota powstała w poł. XV w. w Samborze. Jest to akt pojednawczy między Janem z Buczacza a kanclerzem Michałem mołdawskim. W r. 1887 została wydana przez W. Ulanickiego w pracy „Materialy dlja istorii..". W r. 1928 W. Rozow, uważając hramotę za zagubioną, przedrukował ją z Ulanickiego, w „Ukraïnśkych hramotach". W rzeczywistości jednak przechowywała się ona w Moskiewskim Archiwum Głównym Min. Spraw Zagranicznych, skąd została zrewindykowana do Warszawy (Archiwum Główne) i tu zbadana przez Ohijenkę.

Autor w swym Zarysie wydrukował hramotę wraz z jej fotografią i dodał dokładny opis oraz rozbiór języka. Trudno coś dodać do tego opracowania, dokonanego przez wybitnego znawcę zabytków cyrylickich. Zwrócę tylko uwagę na formę 1. os. l. p. (єсмн, użytą w funkcji 1. mn. (єсмн нмалн, єсмн смнрнлнсѧ itd. — zawsze zam. єсмо). Sprawia to wrażenie jak gdyby forma єсмн była dla piszącego obcą i on ją uogólniał, używając w l. nm. кѵхмн zamiast zwykłego w innych hramotach кѵхмо.

Natomiast mam pewne zastrzeżenie co do wniosków autora o języku opracowanej przez niego hramoty. Ohijenko uważa, że

„naša hramota pisana literaturnoju zachidńo—ukraïnśkoju movoju XV viku“ (str. 172)*)

Język hramoty jako całość jest językiem urzędowym Wielkiego Księstwa Litewskiego czyli dawnym białoruskim językiem literackim [1]). Autor sądzi, że pisarzem jej był Ukrainiec lub Mołdawianin. Jest to prawdopodobne. Oczekiwalibyśmy w niej pewnej liczby ukrainizmów, zwłaszcza, że powstała ona na terenie tak dalekim od białoruskiego, jak Sambor.

W fonetyce jednak i morfologii ukrainizmów brak: ы zam. и w кытолтомъ jest w wyrazie obcym, z drugiej zaś strony ы zam. и po głosce wargowej nie jest wyłączną właściwością ukraińską, lecz również dialektyczną białoruską. Czy w канцлѣремъ ѣ = *i* nie jest pewne, może ѣ = *e*. Miękkość *c*, š w мцл, нашь i in. może być tylko graficzna z powodu konserwatywnej pisowni. Inne właściwości fonetyczne i morfologiczne języka hramoty nie są cechami ukraińskimi, lecz również białoruskimi. Wyłącznie białoruskimi właściwościami hramoty są następujące: 1) końcówka -u w celowniku l. p. (панѵ, михайлѵ i in., form na -ови zupełnie nie ma); 2) forma 1 os. l. mn. na емъ (нмаемъ i in.), zwłaszcza, że form na *-mo* w hramocie brak; 3) и w bierniku l. mn. miękkich tematów na *ia* — ѕа чотыри недѣли; 4) zachowanie końcówki — ть w 3 os. czas. ter. tematów na *-o/-e* — нмает. Przytoczone właściwości białoruskie nie dowodzą jednak, że pisarzem omawianej hramoty był Białorusin, gdyż cechy te były normami w języku urzędowym W. Księstwa Litewskiego.

Ukrainizmem jest tylko postać zaimka тоты (=ten) i chyba wyraz мерѕачки (= waśnie, nieprzyjaźń), jak rumunizmem jest сътокмилисѧ (= pogodzili się). Natomiast właściwością białoruską jest postać zaimka каждомѵ (2 *-a-*).

Autor zaznaczył, że „в нашім місті зовсім нема церковнословянськсго впливу і крім предъ нема чого відмітати, — красномовний доказ, що нова українська мова літературна зросла без всякого впливу мови церковнсслов'янської“.

Ustępstwo to warto podkreślić, gdyż Ohijenko przedtem był innego zdania. Twierdziłem zawsze, że w hramotach białoruskich brak wpływu języka cerkiewno-słowiańskiego oraz że bez tego wpływu powstał starobiałoruski język literacki (urzędowy Wielkiego Księstwa

---

*) Nasuwa się pytanie, jaki według autora był w owym czasie język literacki na Ukrainie wschodniej — zachodnio-ukraiński, wschodnio-ukraiński czy jakikolwiek inny?

[1]) Zob. moją recenzję pracy Chr. S. Stanga: Die westrussische Kanzleisprache des Grossfürstentums Litauen w Balticoslavica II, 374.

Litewskiego). Możliwe jest również, że bez wpływu języka cerkiewno-słowiańskiego powstał ukraiński język literacki, lecz zbadana przez Ohijenkę hramota nie jest dostateczną podstawą do takiego twierdzenia.

Omawiana hramota należy do zabytków, stwierdzających, że starobiałoruski język urzędowy był rozpowszechniony nie tylko na Ukrainie „litewskiej", lecz także na Ukrainie polskiej czyli w Małopolsce.

Jan Stankiewicz.

ПЕТРОВ А. Л. Древнѣйшія грамоты по исторіи карпато-русской церкви и іерархіи 1391—1498 г. С 12 фотограф. факсимиле [Najstarsze dokumenty do historii cerkwi i hierarchii ruskiej na Zakarpaciu 1391—1498 r.] Knihovna Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi při Slovanském Ústavu v Praze, č. 1. (str. XIX+229+2 nlb); osobno zbiór 12-u podobizn. Praga 1930.

A. Petrow († 5.I. 1932), profesor uniw. leningradzkiego, należy do najwybitniejszych badaczy Rusi Zakarpackiej, której poświęcił większą część swego dorobku naukowego. Wyniki długich i żmudnych poszukiwań umieścił w serii rozpraw, jakie od 1906 do 1923 r. ukazywały się pod łącznym tytułem: Materiały po istorii Ugorskoj (potem: Zakarpatskoj) Rusi (cz. I—VIII), później wychodziły już luźnie, ale również dotyczyły historii, etnografii albo dziejów piśmiennictwa ukr.-ruskiego na Zakarpaciu. Niektóre z tych prac (np. o gramocie z 1360 r.) weszły w skrócie do książki wyżej wymienionej, która faktycznie sięga daleko poza skromne ramy tytułu, ponieważ nie ogranicza się do rozbioru 10-u gramot, dotyczących organizacji cerkiewnej, lecz traktuje o historii Zakarpacia wogóle, podając do niej szereg wskazówek zasadniczych, jakie opierają się na wieloletnim doświadczeniu naukowym i są jakby rodzajem testamentu dla przyszłych badaczy w tej samej dziedzinie. Autor ustalił więc program zagadnień najpilniejszych, wskazał niezbędną literaturę naukową do nich (s. V—XIX), a wreszcie dołączył też całą rozprawę (s. 1—88), jaka dla początkowych dziejów Rusi Zakarpackiej posiada niekiedy wprost rewelacyjną doniosłość.

W części owej, pełniącej rolę wstępu do rozbioru i oceny wydanych dalej dokumentów, uderza niezwykła krytyczność autora, który drogą drobiazgowej analizy źródeł historycznych zbija poglądy szeregu poprzedników (Biedermanna, Kadleca, Hruszewskiego, Niederlego i innych) o wczesnej kolonizacji oraz organizacji politycznej tej-

że Rusi, odrzuca hipotezę o związku hierarchii kościelnej z misją braci słowiańskich lub z biskupstwem panońskim itd., a wychodząc od świadectw dokumentalnych, kładzie początek tej hierarchii na koniec XV wieku.

Przeciw hipotezie o kontakcie Rusi Zakarpackiej (jeśliby nawet dopuścić wczesne jej istnienie) z Morawami w czasach Metodego, a nawet w XI w. świadczy ówczesna konfiguracja geopolityczna, która była zupełnie odmienna od obecnej; obszary te dzielił olbrzymi i niedostępny las, a droga prowadziła koło Pesztu wzdłuż Dunaju, stąd zaś podnóżem Matry i błotami Cisy do Munkacza. Również uciążliwa była droga okrężna przez Polskę. Warunki terenowe nie pozwalają więc, zdaniem Petrowa, mówić o przenikaniu uczniów Metodego na Ruś Zakarpacką, dlatego łączenie biskupstwa w Munkaczu z Panonią lub Morawami pozbawione jest prawdopodobieństwa (s. 5—17).

Analizując szereg źródeł, z których dotychczas czerpano dane o wczesnym istnieniu „marchii ruskiej“, Petrow dowodzi, że informacje ich są bez wartości lub mają znaczenie inne, niż to, jakie im dotąd przypisywano, a mianowicie: 1. Świadectwo Anonima w Gesta Hungarorum (s. 22 i 225) jest wytworem fantazji. Anonim, opisując przyjście Połowców, podał o nich wiadomości całkiem mylne, tymbardziej więc nie zasługuje na zaufanie wzmianka o Rusi, dorzucona tylko ubocznie przy poprzedniej. 2. Nazwa „dux Riuzorum“ Annałów Hildesheimskich w zastosowaniu do Imrego (Henryka, † 1031), syna Stefana, jest anachronizmem (dodatek przepisywacza (?)), gdyż podobna nomenklatura zaczyna się dopiero od 1088 r. 3. Wymieniona w żywocie arcyb. Konrada († 1147) Marchia Ruthenorum nie oznacza krainy ruskiej, ale marchię zwróconą przeciw Rusi, tj. księstwu Halicko-Włodzimierskiemu. 4. „Ruska Kraina“ (Ukraina) to wytwór Biedermanna, który nazwę ową, dotyczącą ludności i organizacji rumuńskiej przeniósł na ludność ruską; sam termin pochodzi od Serbów lub Bułgarów.

W podobny sposób zbija potem Petrow dowody czerpane z tytulatury osób historycznych, począwszy od wyrażenia o biskupie „ruskim“ (orosziensis — jest zapewne błędem zam. olasziensis — biskup z grodu Waradyn, s. 49) aż do Teodora Koriatowicza, księcia na Munkaczu (§ 5—9). Nad gramotą tegoż z 1360 r., która jest falsyfikatem (Teodor uciekł bowiem przed Witoldem z Podola na Węgry dopiero w 1393 r.), zatrzymał się autor nieco dłużej (s. 55—60, 179—206), wskazując czas sporządzenia i dalsze losy podróbki.

Dokładny rozbiór książki zająłby zbyt wiele miejsca, a ponieważ historycy poświęcili jej już kilka recenzyj (obszerną dał Bidlo

ČČM, r. CV s. 142—54, krótszą A d a m u s w Kwart. Hist., r. XLVI s. 193—6), przeto ograniczymy się do zaznaczenia jednej tylko wątpliwości, jaką ze względu na genezę paru cerk.-ruskich zabytków cyrylickich budzą zapatrywania Petrowa. Wspominając niektóre z tych zabytków, np. cyrylicką część ewangelii R e i m s k i e j (z XII w.), autor sądzi, że zostały one przepisane w Galicji, aby zaś wykluczyć związek ich z Rusią Zakarpacką, twierdzi dalej, iż do Galicji wiara chrześcijańska przyszła bez wątpienia (несомнѣнно) z Kijowa. Jeżeli jednak uprzytomnimy sobie fakt, że Polska już w r. 965 przyjęła chrzest oficjalnie, a na długo przedtem znała też obrządek słowiański, jak przyznaje sam Petrow (s. 5), to w takim razie nasuwa się pytanie, dlaczego chrześcijaństwo nie mogło dojść stąd także do Grodów Czerwieńskich, a musiało czekać na Włodzimierza, który zajął te grody „od Lachów“ w 981 r., ochrzcił się zaś dopiero w 988 r.? Etnicznie obszar ów przedstawiał się przed tysiącem lat niewątpliwie inaczej, niż obecnie, ale przypuszczalna rekonstrukcja stosunków pierwotnych nie upoważnia bynajmniej do twierdzenia, jakoby ludność tej ziemi grawitowała politycznie więcej do Kijowa, niż do Polski lub nawet Węgier. Petrow przeczy wczesnej chrystianizacji Zakarpacia, a wspomnianą ew. Reimską, o której Jagić wypowiedział się, że została napisana gdzieś „in den ruthenischen Gegenden Ungarns“, sam lokalizuje w Galicji, a tymczasem podobne przesunięcie ojczyzny tego odpisu nie wyjaśnia jeszcze kwestii pierwotnego środowiska, jakie złożyło się na jego genezę.

Do zrozumienia tej zagadki przyczyni się zapewne bliższy rozbiór zabytku pt. XIII S ł ó w G r z e g o r z a z N a z i a n z u (XI w.), dotychczas dokładniej nie zbadanego. Kołessa dopatruje się w nim oprócz cech językowych ruskich, także śladów czechosłowackich i nieco polskich, a na tej podstawie przypuszcza, że pochodzi z jakiejś okolicy na Zakarpaciu, gdzie te języki się stykają i gdzie sięgały echa misji apostołów słowiańskich (Pohljad na istoriju ukr. movy, Praga 1924 s. 19), a chociaż w myśl rozważań Petrowa (który hipotezy owej wcale nie wspomina), o takiej okolicy przed 10-u wiekami szkoda nawet mówić, to jednak charakter zabytku skłania do pewnej ostrożności wobec ostatecznych wniosków Petrowa co do pierwszych początków Rusi Zakarpackiej. Pomijając ślady cech polskich (Kołessa ich dotąd jeszcze nie wymienił!), jakie byłyby całkiem zrozumiałe np. na terenie Grodów Czerwieńskich, warto jednak zwrócić uwagę na wyrazy węgierskie zabytku: тыкърь węg. *tükör* „zwierciadło“, въ варѣхъ węg. *vár* „zamek“, wskazujące na sąsiedztwo z Węgrami.

Inni badacze zaliczają ten kodeks do zabytków czerwonoruskich (Krymski), a jakikolwiek zresztą będzie wynik ostatecznej analizy

jego językowej, to jednak sądzę, że przy problemie początków Rusi Zakarpackiej w każdym razie nie można omijać kwestii grodów Czerwieńskich, jak to uczynił Petrow. Autor zajął stanowisko krytyczne wobec Zakarpacia, podkreślając całkiem słusznie, że stosunków obecnych nie wolno przenosić na czasy przed lat tysiącem, ale miary tej, zdaje się, nie stosował do obszarów sąsiednich, leżących na północ od Karpat, i dlatego zapewne tym łatwiej doszedł do wniosku, że Ruś Zakarpacka zaczyna się dopiero od XIII—XIV w.

Po tym ekskursie, dotyczącym głównie zabytków najstarszych, jakie filologowie łączą z Podkarpaciem, możemy bez zastrzeżeń podnieść wielką wartość klasycznej pracy Petrowa, który operuje przeważnie faktami historycznymi, zebranymi w zadziwiającej obfitości ze źródeł i prac węgierskich, polskich, czeskich i innych. Niezwykła obiektywność i trzeźwa ocena zebranych faktów oto wybitne zalety dzieła, którego studium odsłania bardzo ciekawe szczegóły także dla filologa lub etnografa. O korzystaniu dorywczym z książki Petrowa trudno mówić, głównie z powodu braku indeksów.

J. Janów.

ЯВОРСКІЙ Ю. А.: Новыя рукописныя находки в области старинной карпато-русской письменности XVI—XVIII вѣков [Nowe odkrycia rękopisów w zakresie starszego piśmiennictwa karpatoruskiego XVI—XVIII w.]. (Knihovna Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatskė Rusi při Slovenskėm Ústavu v Praze, č. 2 str. 133 + 5 podobizn). Praga 1931.

Do bardziej zasłużonych badaczy Podkarpacia należy również Jaworski († 1937), który zajmował się głównie folklorem i sprawami historyczno-literackimi, a nadto znany jest jako namiętny zbieracz ruskich ksiąg liturgicznych, pouczających itp. Już przed wojną posiadał on ponad 60 rękopisów (w tym 10 ewageliarzy „uczitelnych"), które w 1917 r. odstąpił Akademii Leningradzkiej[1]), po przewrocie rosyjskim znalazł się na emigracji i zaczął zbierać podobne zabytki ponownie, a omawiana praca zawiera właśnie charakterystykę kilku dzieł odszukanych, jakie w czasie od 1926 do 1930 roku nabył na Zakarpaciu.

Po krótkim wstępie, dającym zwięzły przegląd piśmiennictwa ruskiego na Zakarpaciu (s. 3—5), autor omówił dokładnie 7 następujących rękopisów, powstałych między XVI i XVIII wiekiem: 1. Prolog

[1]) Por. I. Fetisov, Ukr. rukopysy zbirky Ju. A. Javorškoho (Naukovyj Zbirnyk Leninhr. T-va doslidnykiv ukr. istoriï, pyśmenstva ta movy, III 17. Kijów 1931).

Tereblański (s. 9—41), 2. Ewangeliarz „uczitelny“ z Ugli (41—55), 3. Wykłady (Tołkowanija) urywków z ewangelii (s. 55), 4. Zbiorek ze wsi Toruń (s. 55–64), 5. Zbiorek z Sokirnicy (s. 64 -71), 6. Zbiorek Uglański „Klucz“ (s. 71—95), oraz 7. Zbiorek Rakoszyński (s. 95—98). Dodatki zawierają przedruk 16 ustępów z owych rękopisów (s. 101—131), 5 zdjęć fotograficznych oraz „résumé“ pracy. Oprócz charakterystyki zewnętrznej każdego zabytku autor przytoczył zapiski dawnych posiadaczy ich, ciekawsze okazy słownictwa, czasem wcale obfite, a przy ważniejszych utworach dał też dokładny wykaz poszczególnych artykułów oraz bibliograficzne wskazówki do nich. Osobliwie cenne są paralele do ustępów, których wątki odbiły się w postaci motywów wędrownych w folklorze, gdyż Jaworski uwzględniał nie tylko prace rosyjskie i ukraińskie, ale w części także polskie i czeskie oraz zachodnioeuropejskie. Wprawdzie aparat bibliograficzny zdradza niekiedy poważne luki, np. przy apokryfie o 12 piątkach (s. 59) nie wspomniano Oczerków Sumcowa, przyczynków Boltego i Łuhowskiego, wśród prac o „liście z nieba“ (s. 97) brak wzmianki o Bittnerze, Paulu, Koniřu, Szewczence (Etnohr. Visnyk, Kijów 1928) itd., ale wyczerpanie literatury tego rodzaju przy obecnym stanie bibliografii jest prawie niemożliwością, trzeba więc być wdzięcznym autorowi i za to, co zdołał zauważyć. Odsyłacze owe, rozumie się, powinny uwzględniać tylko rzeczy, które z danym ustępem istotnie mają związek, tymczasem praca Jaworskiego budzi tu niekiedy pewne zastrzeżenia (por. niżej).

Już z podanego wyżej spisu rękopisów widzimy, że autor poświęca więcej miejsca tekstom cerk.-ruskim, niż rusko-ukraińskim, dlatego też opis Prologu (nr 1), dający szczegółowy przegląd rzeczowy i nieraz bardzo obfite paralele, można nazwać wzorowym, tymczasem charakterystyka innych zabytków wymaga uzupełnień, osobliwie pod względem stosunku ich do literatury polskiej i ukr.-ruskiej.

Opis ewageliarza Uglańskiego (nr 2), naogół bardzo staranny, przynosi obfity wykaz cech językowych (hungaryzmów, polonizmów i lokalnych właściwości gwarowych) oraz pełny przegląd kazań. Początki tych kazań są jednak niekiedy tak stereotypowe, że różnią się tylko nieznacznie i nie pozwalają określić stosunku danego zabytku do innych, a ponieważ przy badaniu zbiorów tego rodzaju, powszechnie uznanych za bardzo ważne świadectwo kultury duchowej, jest to postulat podstawowy, przeto warto by dodawać jeszcze parę zwrotów, pozwalających zidentyfikować dane pouczenie z tekstem innych rękopisów, dzięki czemu setki zachowanych ewageliarzy „uczitelnych“ można będzie z czasem ująć w pewne większe grupy, tj. przystąpić do ich klasyfikacji. Zdaniem Jaworskiego ewangeliarz

Uglański składa się z dwu części, które różnią się od wszelkich znanych dotąd tekstów i przedstawiają dwie redakcje zupełnie jeszcze nieznane (s. 46). Brak miejsca nie pozwala zapuszczać się w bliższy rozbiór kwestii, dlatego muszę się ograniczyć do stwierdzenia, że obie części mają odpowiedniki w paru innych ewangeliarzach, nie są więc czymś odosobnionym. Początkowym kazaniom tego zabytku odpowiadają nauki kilku kodeksów Kapituły Przemyskiej (nr 71, 83, 329), biblioteki T-wa im. Szewczenki we Lwowie (nr 91, częściowo nr 397; oba z tamtej strony Karpat) itp. Począwszy od niedzieli 9-ej po Zielonych Świętach (k. 34 v) kazania rkp-u z Ugli zbliżają się już do szeregu innych kodeksów, pochodzących z b. Galicji. Przedstawicielem drugiej grupy może być np. ewangeliarz ucz. z Trościańca (bibl. Kapit. Przemyskiej nr 73), który zawiera szereg przeróbek z Postylli Reja i Wujka, jakie po części znajdują się również w rkp-ie z Ugli; por. np. początki nauk na karcie 37, 40, 43, 57, 79, 88, 92 itd.[2]) Ewangeliarz Uglański, podobnie jak Trościaniecki zawiera też szereg nauk, opartych na druku cerk.-ruskim (według edycji z 1569 lub 1606 r.), do nich należy np. kazanie na Wniebowstąpienie (k. 125 v), zapożyczone z dzieł Cyryla Turowskiego. Jeżeli więc Jaworski przy tej nauce odsyła do apokryfów Franki, to informacja owa polega chyba na nieporozumieniu. Pomijając bliższe zestawienia pouczeń, nadmienimy jedynie, że umieszczony na końcu kodeksu wykład dziesięciorga przykazań podobny jest do tekstu w ewang. z Trościańca (i pokrewnych), a znajduje się również w kilku ewangeliarzach, jakie Jaworski oddał bibliotece Akademii Leningradzkiej; por. Petrov, Otzvuk reformacii v russkom Zakarpatii XVI w., s. 28. Praga 1923.

Dla historii literatury XVII wieku znacznie ciekawszy jest z b i o r e k T o r u ń s k i (wieś w żupie Marmaroskiej; nr 4), zawierający kilka drobniejszych tekstów cerk.-ruskich i cztery większe ukr.-ruskie. Na czele (do k. 105) idzie traktat polemiczno-dogmatyczny o św. Trójcy (w 10 rozdz.; 7-go brak), jaki cytuje szereg polskich pism katolickich i protestanckich. Inna zapewne wersja, również w 10 rozdz. (choć tylko na 16 kartach!), znajduje się, jak wynika ze wzmianki Fetisowa (op. cit. 28), w zbiorze Jaworskiego, oddanym do Leningradu. Traktat ten jest prawdopodobnie kompilacją lub skrótem pracy teologów polskich, a chociaż geneza jego wymaga dopiero bliższego zbadania, to już na podstawie urywków, jakie przytoczył Jaworski (s. 57), można spostrzec związek z utworem W u j k a: O bóstwie syna bożego

[2]) O języku ewang. z Trościańca por. Sprawozd. T-wa Naukowego we Lwowie IX, 197 n., porównanie innych tekstów ewang. uczit. z Rejem por. Sprawozd. Pol. Ak. Um. 1929 (paźdz.) oraz Prace filol. XV, cz. 2, s. 128 n.

(wyd. 1590 i 1592), np. początek rozdziału 5 zgadza się z rozdziałem 15 u Wujka (s. 152), początek rozdziału 8 z 16 (s. 168) itp. Rzecz ciekawsza, że pismo „O preświatoj Trojce“ daje szereg cytatów polskich, pisanych cyrylicą.

W zbiorku Toruńskim zasługują jeszcze na uwagę teksty następujące: 1. Skazanije o Adamie i Ewie (k. 158—180), 2. Nauka o marności dóbr ziemskich i o śmierci (k. 181—196), 3. Strasti Christowy (k. 217—285). Utwór pierwszy można już na podstawie wyjątków ze słownictwa uznać za tłumaczenie Historii... o stworzeniu nieba i ziemie (por. Bibl. Pis. Pol. Akad. Krakowskiej nr 10; przedruk edycji z 1551 r.). W bibliografii do tego tekstu Jaworski wyliczył 9 prac (s. 60), jednak wspomnianą wersję polską uwzględniła jedynie rozprawa Jagića (Die altkirchenslavischen Texte des Adambuches, Wiedeń, 1893), pozostałe zaś dotyczą głównie wersyj cerk.-ruskich i dla poznania wersji toruńskiej nic nie wnoszą. O wiele późniejszy przekład ukr.-ruski tejże Historii o Adamie i Ewie posiada biblioteka Petruszewicza we Lwowie (nr 133, z 1781 r.); por. Świencicki, Opys rukopysiv Nar. Domu, II, 121. — Utwór następny (Nauka o marności) trudno zidentyfikować na podstawie opisu Jaworskiego, gdyż podane przez niego wyjątki są dosyć szczupłe, utwór zaś trzeci (Strasti) przedstawia pasję typu skróconego (*B*), zbliżoną do wersyj umieszczanych chętnie w ewang. ucitelnych, jak świadczą podane w opisie wyrażenia; por. przedruk pasji tego typu w Pracach filol. XV, cz. II, s. 84 n. Sam koniec dziełka przypomina nieco pasję z Rawy Ruskiej, zbudowaną zresztą całkiem inaczej; por. tamże s. 37 i 118. Pomijając kilka mniejszych tekstów cerk.-ruskich zbiorku Toruńskiego, do bibliografji o „Słowie św. Eliferija“ (s. 59) dochodzi obecnie rozpr. Janowa: Apokryf o 12 piątkach (Lwów, 1934), która m. in. podaje, również z Zakarpacia, wersję Eleuteriusza w redakcji odmiennej.

Główną część zbiorku Sokirnickiego (nr 5) zajmuje utwór O preswietłom Sionie (k. 23—120; por. niżej), poza tym jest tam parę pouczeń moralnych (k. 1—22), kazań pogrzebowych (128—38, 170—80), urywek artykułu o św. duchu oraz cuda św. Mikołaja. Teksty owe zostały silnie uszkodzone i przeważnie są bez początków, przeto autor podał przede wszystkim charakterystykę ich języka, a paralele rzeczowe ograniczył do minimum. Do jednego z tych kazań wpleciono legendę o aniele pokutniku, którą przedrukowałem w uzupełnieniach do rozpr. o Sabałowej bajce Sienkiewicza (s. 69 n., Lwów 1931), jako ilustrację do podań ludowych o tzw. dziwnych sądach bożych (por. tamże 43 n.). Utwór o Sionie, scharakteryzowany przez Jaworskiego według treści jako traktat „mistyczno-polemiczny

o prawdziwej cerkwi i przyszłym grodzie Sionie“..., już na podstawie brzmienia tytułu rozdziałów oraz wedle ich *incipit* można uważać za odpis albo może raczej za przeróbkę Zercała Bohosłovii (1618 r.) Cyryla Trankwiliona Stawrowieckiego, t. j. jednego z najpopularniejszych dzieł dawnej teologii prawosławnej. Utwór miał sześć wydań (ostatnie z 1790 r.), a nadto był też wielokrotnie przepisywany i zachował się w dziesiątkach odpisów, por. Janów, Plagiat G. P. Kujbiedy z C. T. Stawrowieckiego (Slavia XI, 485) Jaworski nie dostrzegł związku odpisu z drukiem, nie mógł więc dać charakterystyki należytej, dopiero bowiem zestawienie odpisu z pierwszą edycją Zercała pozwoli stwierdzić, czy nie jest to może resztka przeróbki oraz jaki miała kierunek. Ponieważ Stawrowiecki należał do najpoczytniejszych pisarzy XVII-go w. sprawa zasługuje na osobne rozpatrzenie.

Drugi zbiorowy rękopis z Ugli, t. zw. Klucz (nr 6), jest bardzo interesujący i co do treści i co do języka. Autor poświęcił mu poprzednio dwie rozprawki: a) Wetchozawetnyja biblejskija skazanija (Użhorod — Praga 1927; teksty i 9 stron słowniczka), b) Powesti iz „Gesta Romanorum“ (Praga 1929), obecnie podał już wyczerpującą charakterystykę całego rękopisu. Uwagi o języku zawierają obfity wykaz polonizmów i hungaryzmów (s. 75—8), a pobieżną tylko wzmiankę o rumunizmach, ale dla badacza wielką wartość przedstawia wybór słownictwa lokalnego, osobliwie zbiór synonimów i gloss (s. 79—80), gdyż materiał ten pochodzi z XVII wieku i rzuca ciekawe światło na gwarę marmaroską, zbliżoną do huculskiej. Por. np. wyrażenia бѣлѣгъ ‘znak’, чесмнія ‘jabłoń’, гунтяй ‘gach’ ‘hultaj’, хорболы ‘kości’, козачка-гадина ‘żmija’, нанько ‘ojciec’ любасъ ‘kochanek’, пожда ‘procent’, ширинка-платина ‘chusta’, i t.d. Mimo staranności opracowania autor niektóre ciekawe wyrazy przeoczył, nie przypuszczał bowiem, że są bardzo typowe dla gwary, por. np оучора есме... изьзѣли, вушовши (wyszedłszy); знати ‘wywiedzieć się’ (glossa do: изкимлевати, wyszpiegować), Wetchozaw. skaz. 49, 48, 28.

Jaworski uważa ów rękopis za bardzo cenny ze względu na bogactwo treściowe, gdyż oprócz urywków z Biblii i Dziejów Rzymskich jest tam szereg kazań na niedziele i święta (k. 1—8, 31—7, 45—8, 77—80, 89—95...), trochę pouczeń religijno-moralnych (np. parabola o bogatych), wyjątki z Zercała - Diopry, Fiziologa, Pateryka itd., nadto podanie o Salomonie, o Sarmowile, powiastka o rycerzu i śmierci itp. Nie wchodząc w rozbiór tak bogatego materiału, dorzucę jedynie kilka słów do paralel autora. Legenda o rycerzu pokutującym w cerkwi, którą Jaworski umieścił wśród opowiadań z Gestów,

nie występuje w żadnej redakcji europejskiej tychże, znajduje się jednak, — jak zaznaczyłem przy rozbiorze rkp-u Sokolskiego, który zawiera m. inn. również opowieść powyższą—w Wielkim Zwierciadle przykładów, tj. w zbiorze nadzwyczaj poczytnym w Polsce XVII w., a mającym około dwa tysiące opowiadań podobnych (opowieść występuje w WZ[1] s. 875, nr 887, WZ[2] s. 989, nr 1277...); por. Z literatury polskiej i ruskiej XVI—XVIII wieku, s. 5 i 7 Praga 1931.

Parabolę o bogatych (por. przedruk tamże s. 114) wywodzi autor z powieści religijnej o Barlaamie i Józafacie (s. 83), choć wersja o jednorożcu znacznie się od niej różni i znana jest osobno z wielu odpisów. Parabola o bogatych i niemiłościwych, częsta w ewang. „uczitelnych", przyszła na Ruś zapewne o wiele wcześniej, niż cały romans. Wesełowski uważał ją za produkt sekty bogomiłów, podobnie czynił też Franko, który przypuszczał, że wersja owa może polegać na dawnej tradycji ustnej. W badaniach tych nie zwracano jednak uwagi na nazwę zwierzęcia, które goni za człowiekiem, widoczne zaś w tym względzie różnice pozwalają, jak sądzę, wydzielić trojakie ujęcie paraboli, a wersję o bogatych nawiązać do tradycji ustnej czasów bardzo dawnych, kiedy nawet pośrednictwo Gotów mogło jakoś wchodzić w rachubę (por. wstęp do Żywota Barlaama i Jazafata w przekładzie S. Piskorskiego, s. LXXX i CCII; Lwów 1935). Co do języka Izmaragda, z ktorego Jaworski wydał tę parabolę poprzednio, por. obecnie opinię Peretza (Issledowanija i mater. III s. 8. Leningrad 1929). Na marginesie obfitej bibliografii o Sporze rycerza ze śmiercią (s. 86) wymienię dodatkowo zupełnie nowy tekst, zawierający ukr.-ruski przekład wierszowany dialogu Polikarpa ze śmiercią; por. Sprawozd. T-wa Naukowego we Lwowie r. XVII, s. 19 n. 1937. Bliższe poznanie zbiorku pt. „Klucz" ułatwiają dwa piękne zdjęcia fotograficzne, a nadto przedruk 6-u ustępów z tekstu, jeden z nich ma być uzupełnieniem do wydanych uprzednio opowiadań starotestamentowych (por. wyżej). Recenzję tychże Wetchozaw. skazanij podał K. Sztepa (Perwisne hromadianstwo, Kijów 1928 I, 177), wspomnianych zaś powiastek z Dziejów Rzymskich—prof. Krzyżanowski (Pam. liter. r. XXVIII, 498).

Z b i o r e k R a k o s z y ń s k i (nr 7), odszukany również na Zakarpaciu, zawiera tylko parę drobnych tekstów: a) krótką redakcję Lucydarza (z czesk.), b) wykład snów Daniela (z polsk.), a wreszcie c) apokryf o niedzieli i 12 piątkach. Pierwszy tekst ukaże się zapewne w osobnej rozprawie Jaworskiego (por. Wremennik lwowsk. Stawropigiona na r. 1933, Lwów 1932, s. 13), drugi przedrukowano w dodatkach opisu (s. 127—31), informacja zaś o trzecim jest zbyt ogól-

nikowa. Tekst apokryfu o piątkach przedstawia, zdaje się, redakcję klementyńską, a jeśli istotnie pochodzi z XVII w., ważny jest dla chronologii tej wersji na Rusi i zasługuje na przedruk; por. Apokryf o 12 piątkach s. 28.

Kończąc przegląd książki Jaworskiego, poświęconej kilku cennym, odszukanym przez niego nabytkom, trzeba podkreślić, że stanowi ona ważny krok naprzód w badaniach nad życiem umysłowym Zakarpacia. Uwagi powyższe mają na celu wskazać jedynie niektóre zagadnienia dalsze z tego zakresu, nie umniejszają zaś bynajmniej zasługi autora, który zaraz po odszukaniu rękopisów zajął się również szczegółowym ich rozpatrzeniem. Autor opisał staranniej zabytki pochodzenia cerk.-słowiańskiego, które tutaj omówiono tylko pobieżnie, zatrzymując się za to dłużej nad pismami okresu średniego (polsko-ruskiego), ponieważ rzucają one ciekawe światło na ośrodki kulturalne, z których zaczęło się promieniowanie prądów zach.-europejskich na całą Ruś, nawet Zakarpacką.

Obie prace wyszły jako początkowe numery „Biblioteki Komisji dla badań Słowacji i Rusi Podkarpackiej" (Knihovna Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi) przy Instytucie Słowiańskim w Pradze. O żywej ruchliwości tej Komisji świadczy szereg tomów dalszych, które się ukazały niedawno, np. nr 8 zawiera drugą pracę Jaworskiego: Materiały dla istorii starinnoj pesennoj literatury w Podkarpatskoj Rusi (Praga 1934, 345 + III + 2 nlb), o której będzie mowa osobno.

J. Janów.

Renesans „Słowa o wyprawie Igora".

W powojennej nauce rosyjskiej, zarówno sowieckiej jak emigracyjnej, w stopniu zaś mniejszym także w slawistyce nierosyjskiej, mnożą się publikacje, poświęcone „Słowu", „jednemu z największych zabytków literatury nie tylko rosyjskiej ale również powszechnej", jak dzieło to określa przedmowa wydania sowieckiego, utworowi, który „nie przestaje poruszać serc swą nieśmiertelną pięknością, podziw budzi dojrzałością i głębią myśli", jak głosi wstęp do pracy wybitnego przepstawiciela rusycystyki w praskim Instytucie Słowiańskim. Przede wszystkim więc co lat kilka pojawiają się nowe przedruki krytyczne tekstu, jak choćby bardzo uczona, lecz nieco zabawna edycja kijowska W. Pieretca, usiłująca zrekonstruować przypuszczalny wygląd zaginionego zabytku, następnie przekłady na języki nowoczesne, rosyjskie, dokonywane przez pierwszorzędnych znawców lite-

ratury staroruskiej (Orłowa z r. 1923, Keltujały z r. 1929) i inne, jak polski Tuwima (1928) lub serbski Szajkowića (1930), odgrzewa się nawet prace pionierów slawistyki sprzed stu lat, w rodzaju odpisu Jungmanna (1932). Pracom wydawców i tłumaczy towarzyszą zazwyczaj obszerne komentarze, streszczające sumiennie to, co o zabytku dotąd się mówiło, oraz usiłujące ustalić te czy inne nowe szczegóły.

Z mnóstwa tych publikacyj zamierzam tutaj przyjrzeć się nieco dokładniej trzem najnowszym, zawierającym krytyczne wydanie samego tekstu z odpowiednim aparatem komentatorskim. Będę się starał obiektywnie przedstawić to, co nowego omawiane publikacje do nauki wnoszą, unikając polemiki, ta bowiem wymagała by książki osobnej, nie myślę natomiast ukrywać wątpliwości, które z lektury omawianych prac wynikają, czy też wątpliwości, z którymi czytelnik do lektury przystępuje, by przekonać się, że lektura ta usunąć ich nie potrafiła.

* * *

Najmniej ich budzi do użytku studentów przeznaczone wydanie „Słowa“, sporządzone przez K. H. Meyera [1]) a zawierające tekst tradycyjny w postaci kanonicznej, zwięzły słowniczek rosyjsko-niemiecki, króciutki wreszcie wstęp. We wstępie tym autor wymienia z bogatego dorobku poprzedników tylko ukraińską publikację Pieretca, co pozostaje w niewątpliwym związku z serią, w której pracę swą pomieścił, i charakteryzuje równocześnie jego stanowisko wobec problemu pochodzenia zabytku. „Słowo“ tedy jest zabytkiem kijowskim, przesuniętym z biegiem wieku na północ, wskutek czego utracił on „manche Züge, namentlich der ursprünglichen Sprachform“, tak że „heute seine Sprachform mehr russisch als ukrainisch aussieht“ (s. 8). Formuła jasna i zwięzła, czy przekonywująca to inna sprawa.

* * *

W świat skomplikowanych zagadnień, z dziejami i charakterem „Słowa“ nierozłącznie związanych, dobrze wprowadza popularno-naukowa, w najlepszym tego wyrazu znaczeniu, publikacja sowiecka, sporządzona przez znanych specjalistów a obliczona na upowszechnienie dzieła wśród szerszych mas czytelniczych [2]). Tekst staroruski

[1]) K. H. Meyer: Das Igorlied (Beiträge zur Ukrainekunde IV), Berlin 1933 8-vo, s. 31.

[2]) Slovo o polku Igoreve. Redakcija drevnerusskogo teksta i perevod S. Šambinago i W. Ržigi... Moskva—Leningrad, Academia 1934, duże octavo s. 302, nlb. 6. (seria Pamjatniki drevnej russkoj literatury).

wydany z nowoczesnym przekładem prozą przez Szambinago i Rżigę dwa przekłady wierszem przez Szerwińskiego i Sztorma (ostatni z dobrym komentarzem), rozprawy Niewskiego i Rżigi o „feodalnym“ charakterze „Słowa“, dwa świetne szkice Szambinago o historii „Słowa“ w literaturze i nauce rosyjskiej, komentarz i sporo ilustracyj składają się na całość imponującą i zaciekawiającą.

Cechą najbardziej może znamienną tej całości jest charakter jej raczej statyczny, by nie rzec konserwatywny. Uczeni sowieccy stają na tradycyjnym stanowisku nauki dawniejszej, doszukując się w „Słowie“ samych zalet, nieodłącznych od zabytku, pretendującego do wybitnego miejsca w galerii arcydzieł o światowej doniosłości. Jest ono tedy utworem, w którym artyzm średniowiecznych pieśniarzy południoworuskich osiągnął „ostateczne granice rozwoju“, jak pisze Rżiga, dodając, że „reprezentuje ono jednolity i pełny (cjelnyj) organizm artystyczny, przeniknioný jednolitą intencją“ (s. 162). Obok walorów artystycznych uczeni sowieccy rozpatrują „Słowo“ jako „konieczne ogniwo w dialektyce procesu literackiego i historycznego“ (175), jako dokument kultury feodalnej, twór śpiewaka książęcego na dworze kijowskim (57), arystokratycznego skalda (161), obojętnego na losy chłopskie, patrioty, bolejącego nad upadkiem kraju, zwolennika konserwatywnej polityki książąt kijowskich, niezupełnie zorientowanego w tym, co niosło życie końca w. XII (174). Konieczność zapewne przekonania czytelnika sowieckiego do obcego mu duchem utworu feodalno-arystokratycznego sprawiła, że omawiana publikacja bardzo szeroko traktuje tło obyczajowo-polityczno-historyczne Rusi kijowskiej, występujące w „Słowie“, zbyt chyba szeroko, gdyby je mierzyć potrzebami komentarza literackiego, przydługie jednak wałkowanie problemów „socjologiczno-ekonomicznych“ autorzy okupują tym, że piszą jasno i nieraz zajmująco.

Jednym słowem, jak przystało na publikację naukowo-popularną, sowiecki tom o „Słowie“ to inteligentnie zrobiona encyklopedia wiadomości o tym utworze, dzięki swemu syntetycznemu charakterowi stanowiąca odskocznię do badań dalszych, specjalnych, odskocznię tym cenniejszą, że w studiach Rżigi i szczególnie Szambinago znaleźć można sporo nowych spostrzeżeń, uzupełniających uwagi dawniejszych badaczy zabytku.

* * *

Całkiem inaczej przedstawia się, już na pierwszy rzut oka, książka rusycysty praskiego, E. Ljackiego [1]). Uczony emigracyjny bije na

[1]) Evg. Ljackij: Slovo o polku Igoreve. Povest' o knjazjach Igore, Svjatoslave i istoričeskich sud'bach Russkoj zemli. Praha 1934, 8-o, s 233 (Práce Slovanského Ústavu v Praze, XII).

głowę sowieckich swych kolegów rewolucyjnym dynamizmem poglądów, które głosi i realizuje z miejsca w swym dziele, począwszy od sposobu, w jaki rozumie i czyta tekst „Słowa o wyprawie Igora". Założywszy tedy, że „Słowo" jest utworem wierszowanym (choć jego wiersze „niemal nie poddają się określeniom metrycznym", 66), autor tekst jego rozbija na strofy o nieregularnej długości, złożone z wierszy wielozgłoskowych ale zazwyczaj trójprzyciskowych. W tak zrytmizowanym tekście wprowadza dalsze zmiany, przyjmując bowiem „intuicyjne" domysły Potiebni i Sobolewskiego, przestawia ustępy, łamiąc ich układ tradycyjny wedle zasad „logicznych" (!), którymi kierować się musiał twórca „Słowa". Tak więc, by pominąć drobniejsze szczegóły, gruntownemu przeinaczeniu uległ epizod ze snem Swiatosława, autor bowiem powykrawał z niego „strofy", dotyczące Igora. Tak więc urywek „Tiemno bo bie w tretij dień" uległ cofnięciu przed „Użе bo bratije, nie wiesiełaja godina wstała", a urywek „Nuże, Kniaże Igoriu" znalazł się tuż przed „Płaczem Jarosławny" (120). Operacja ta, szerzej uzasadniona w osobnym rozdziale (s. 60 i nst.), ma na celu usunąć „oczywistą niekonsekwencję" w poemacie, podyktowana jest względem na logikę kompozycyjną (63), związaną z hipotetycznymi dziejami „Słowa". Hipotetyczne te dzieje autor ilustruje na samym tekście, który rozbija na osobne, tytulikami wyodrębnione grupy, mianowicie wstęp, „Poemat o wyprawie Igora", „Z pieśni o Olegu Swiatosławiczu", „Poemat o wyprawie Igora", „Poemat o Swiatosławie kijowskim", „Z pieśni cyklu połockiego", wreszcie „Poemat o wyprawie Igora", ściśle biorąc o jego ucieczce z niewoli połowieckiej. Jak tedy widać, „Słowo" jest konglomeratem, w którym człon podstawowy stanowi opowieść o Igorze, poprzeplatana elementami innego pochodzenia. Konglomerat ten jest, wedle uczonego praskiego, dziełem trzech różnych pisarzy, najpóźniejszy z nich bowiem, redaktor („słagatiel" 47) połączył w jedną całość dawne pieśni z w. XI, relację o wyprawie Igora, stworzoną przez jej uczestnika, i wreszcie uwagi własne, natury politycznej, dając w nich wyraz tendencjom dworu, na którym żył, a więc wielkoksiążęcego dworu kijowskiego. W ten sposób trzon całości stanowi pieśń o wyprawie Igora, wyzyskana przez redaktora dla celów, o których twórca jej chyba nie myślał.

Cała ta kunsztowna konstrukcja, wzorowana na metodach, które niegdyś stosowano do poezji homeryckiej, wspiera się, między innymi na pomyśle Keltujały, poczytującym „Słowo" za wyraz polityki księcia kijowskiego, skierowanej przeciw książętom innym a zmierzającej do zjednoczenia ich pod jego wodzą celem stawienia czoła Polow-

com. Pomysł ten, z pewnymi modyfikacjami przyjęty przez uczonych sowieckich, a wyzyskany przez Lackiego, zawiera jedną trudność istotną, niezupełnie korzystne mianowicie światło rzuca na inteligencję redaktora „Słowa", tajemnicą bowiem pozostaje, jak ten „ardent patriote", jak Lackij go w „résumé" określa, potrafił pogodzić kult dla heroizmn Igorowego z krytycznym stosunkiem wobec wyprawy Igora, obowiązującym na dworze Swiatosława. Do konsekwencyj tej nieskładności wypadnie mi wrócić raz jeszcze.

Tak ujętymi dziejami genezy „Słowa", a raczej nie „Słowa" lecz „powieści" (s. 56 i tytuł!), i to niewiadomo, przeznaczonej do czytania, autor bowiem o czytelnikach z w. XII nieraz wspomina (s. 95), czy do śpiewnej recytacji, autor bowiem nawet nad melodią utworu się zastanawia, tłumaczy Lackij jego niejednolitość (s. 47), choć stwierdzenie to nie przeszkadza mu dopatrywać się w najbardziej powikłanych jego partiach „jedności planu i wiążącej całość (swjazujuszczej) myśli o losach ziemi ruskiej" (101) i sławić „zdumiewające zdolności kompozycyjne" u redaktora (57).

Dopełnienie wywodów autorskich stanowi wreszcie charakterystyka stylu utworu, jako „duchowego fermentu (?) kompozycji" (133). Nie wiem wprawdzie, co „ferment" ten znaczy, wydaje mi się jednak, że charakterystyka elementów formalnych „Słowa", jego aliteracyj, rymów i tropów jest istotnie bardzo interesująca i nie ustępuje analogicznej próbie Rżigi w publikacji sowieckiej.

Trudno mi tutaj wdawać się w szczegółową ocenę stanowisk Lackiego, jak bowiem już zaznaczyłem na wstępie, recenzja urość musiała by wtedy do rozmiarów sporej książki. Koncepcje profesora praskiego są domysłami, pozbawionymi podstaw obiektywnych, nawet tam, gdzie niepodobna mu odmówić pewnej słuszności. A cóż dopiero tam, gdzie kryteria logiczne nowoczesnego filologa usiłują imputować „redaktorowi" z w. XII. Pod tym względem uczeni sowieccy i filolog niemiecki wykazali daleko więcej ostrożności wobec tekstu kanonicznego, którego niedomagań kompozycyjnych jakoś nie dostrzegli. Następnie całe koronkowe dowodzenie różnowarstwowości poematu, będąc pomysłową hipotezą, utrzymać się nie da, zawiera bowiem grzech śmiertelny i nie do poprawienia, sprzeczności wewnętrzne, z góry o wartości tej hipotezy na jej niekorzyść przesądzające. Słowem, nie wydaje mi się, ażeby budząca podziw pomysłowość Lackiego, jego zżycie się z tekstem, jego benedyktyńska pracowitość, w sumie to wszystko, co w pracę włożył, dało rezultaty, godne owego wkładu.

* * *

A wreszcie: wątpliwości. Nie chcę ukrywać, że czytając omawiane prace, szukałem w nich argumentów, które pozwoliły by mi uwierzyć, że „Słowo“ powstało w jesieni r. 1187, jak zgodnie twierdzą rusycyści zarówno w Moskwie czy Leningradzie jak w Pradze. Co osobliwsza, lektura ta umocniła mię w moim sceptycyzmie, poprostu dlatego, że najnowsi badacze „Słowa“, nie mając żadnych wątpliwości co do pochodzenia tego utworu, mimochodem poruszyli kilka spraw, których związek z końcem w. XII wydaje mi się conajmniej problematyczny. Ponieważ sprawy te uważam za bardzo istotne, ponieważ — mym zdaniem — należyte ich rozwiązanie powinno rozstrzygnąć kwestię powstania i pochodzenia utworu, wykładam je tu po kolei.

1-o. Nowocześni badacze „Słowa“ utrzymują jednogłośnie, że jego autor (resp. redaktor) był dworzaninem książęcym w Kijowie, bojarem a nie duchownym, jak dowodzi nawskroś świecki, rycerski charakter jego utworu, jego „poetycka wolnomyślność“ (Lackij 44). Rzecz zastanawiająca, że pisarz ów, tak obojętny na sprawy chrześcijańskie, okazuje się dobrym znawcą i sympatykiem mitologii pogańskiej, którą posługuje się w różnych kombinacjach i dzięki której utwór jego wywiera na nas dzisiaj tak swoiste wrażenie. Ržiga sprawę tę tłumaczy w sposób tak ogólnikowy, że aż nic nie mówiący, gdy twierdzi, że „symbolika poetycka zabytku wyrosła w znacznej mierze na gruncie takiej tradycji, która korzeniami swymi sięgała głęboko w pogański pogląd na świat“ (174). Ślicznie — nasuwa się jednak pytanie 1-o kto reprezentował tę tradycję pogańską na dworze chrześcijańskiego księcia kijowskiego, oraz 2-o na czyje zrozumienie wśród czytelników mógł liczyć średniowieczny Harländer, ślepy na krzyże Rusi, a widzący ją w postaci nie prawosławnej, lecz wywodzącej się od Dadźboga? Badania nad „dialektycznym procesem“ kultury ruskiej w. XII problemu tego jakoś nie dostrzegają, choć „Słowo“ ma być „zakonnym jawlenijem socijalnoj sredy“ w omawianej epoce (Lacki 7).

2-o. Usiłują one natomiast, zwłaszcza w pracy Lackiego, związać powstanie „Słowa“ z tradycjami poetyckimi Bojana oraz „cyklami“ poetyckimi najrozmaitszego pochodzenia, by w ten sposób dowieść, że pieśń o Igorze nie była tworem izolowanym. Dowód ten przeprowadza się przez wyławianie z kronik urywków poetyckich, takich jak (u Lackiego s. 23): „i wystupisza jako borowie wielicii i tmami tmy ostupisza połky ruskyi“ lub (u Szambinago s. 193): „i sbisza Ugry aky w mjacz, jako ce sokoł sbiwajet galicje“. Trzeba posiadać bardzo bujną wyobraźnię, by w tych ilościowo bardzo nik-

łych, jakościowo zaś schematycznych porównaniach odnaleźć okruchy wysokiej kultury literackiej, widocznej na kartach „Słowa", od początku do końca, dokumentowanej mnóstwem ornamentów najrozmaitszych, metafor, metonimii i porównań, mnóstwem tak znacznym, że kilkanaście kronik z powodzeniem obdzielić by nim można. Jakkolwiek „laudanda est voluntas", to jednak od dobrych chęci osadzenia „Słowa" na tle kultury epickiej na Rusi w. XII a możnością tego osadzenia jest przepaść, której najnowsze badania zapełnić nie umieją, co zresztą nie przeszkadza Lackiemu w „résumé" tryumfalnie obwieszczać, że zestawienie „Słowa" z kronikami „nous prouve que l'oeuvre prise à l'examen ne constitue pas un fait isolé dans l'histoire de la littérature écrite de l'ancienne Russie" (231). Sceptyk oczekuje dowodów w dalszym ciągu.

3-o. Najnowsze badania w dalszym ciągu nie wyjaśniają problemu języka „Słowa". Wedle Lackiego (s. 134) język ten nie jest ani ukraiński, ani białoruski, ani północnoruski (pskowski), a więc jaki właściwie? A gdyby nawet przyjąć, że była nim jakaś „koine" ogólnoruska, to czy wyjaśni to zwroty takie, jak „tu sja kopijem priłamati" lub „czto mi szumit"? Czyżby historycy języków ruskich byli wobec tego, zdawało by się prostego, zagadnienia bezsilni?

4-o. Lackij i, w stopniu daleko wyższym, Szambinago charakteryzują wpływ „Słowa" na piśmiennictwo rusko-rosyjskie od Kiryłła Turowskiego (ciekawe, jak świątobliwy ten mnich reagował na pogańskie koncepty „piesnotworca" dworskiego!), a więc od końca w. XII, po „Piołun-Trawę" pisarza sowieckiego, Ławrenjewa. Lista znawców „Słowa" obejmuje kronikarzy średniowiecznych, autorów opowiadań historycznych, twórców „koladek" itd. itd. Chcąc rozległe te wpływy uzasadnić, odpowiedzieć trzeba na pytanie, jakie było ich źródło, i przyjąć — jak to robi Lackij (s. 11) — że w wędrówce swej z Kijowa na północ Rosji „Słowo" musiało być znane conajmniej z kilkunastu odpisów. A jeśli tak, to jakim cudem rękopisy te uległy tak gruntownej zatracie, że ocalał z nich jeden jedyny, opublikowany pod nazwiskiem Musina-Puszkina, to znaczy wydany przez Malinowskiego?

Nawiasem dodam, że Lackij w określeniu wieku tego rękopisu powołuje się na autorytet Malinowskiego (191); po tym, co w faksymilowanym przedruku edycji z r. 1800 o Malinowskim pisze Spieranskij, na autorytecie tym polegać dzisiaj bardzo trudno [1]).

---

[1]) Chodzi mi oczywiście nie tylko o wartość notatek Malinowskiego, ale również—i to przede wszystkim—o aferę z drugim rękopisem „Słowa", odnalezio-

A wreszcie jedna jeszcze uwaga natury ogólniejszej. Skoro „jednemu z arcydzieł literatury nie tylko rosyjskiej ale i powszechnej" poświęca się tak wnikliwe studia, warto by raz jeszcze rozważyć w rozdziale o jego artyzmie problem jego kompozycji, która wedle Rżigi jest bez zarzutu, wedle zaś Lackiego raz znakomita, drugi raz chybiona. Chodzi mi nie o akcentowanie sprzeczności, lecz o zwrócenie uwagi, że sądy o tym samym aspekcie dzieła literackiego, wydane przez dwu specjalistów, na podstawie niezawodnej ponoć analizy formalnej, są tak rozbieżne, że w ich świetle jego arcydzielność można kwestionować; a sądem, że „Słowo" jest arcydziełem, szermuje się przecież na każdym kroku.

Pominąłem tu inne wątpliwości, które lektura najnowszych prac o „Słowie" usunąć nie potrafiła, takie choćby jak wspomniany problem ideologii politycznej jego autora, wydaje mi się bowiem, że niedostrzeganie problemów lub ich lekceważenie nie jest ich rozwiązywaniem.

Oparte na wierze w autentyczność tego „zabytku" przywiązanie do niego, bijące z całej książki Lackiego oraz ze sposobu, w jaki spopularyzować go usiłuje nauka sowiecka, budzić musi szacunek największego nawet sceptyka. Z tym wszystkim jestem głęboko przekonany, że sama wiara nie stanowi jeszcze dostatecznego fundamentu dla wiedzy, stąd nie dziwię się, że omówione tutaj publikacje na wzmocnienie tego fundamentu wcale nie wpływają.

Julian Krzyżanowski.

Z ostatnich postępów etnografii słowiańskiej w Bułgarii.
(Prace Chr. Wakarelskiego).

Jeżeli o pracy etnograficznej w Bułgarii wie się dziś w krajach skandynawskich i bałtyckich, w Rosji, Polsce, Niemczech, Czechach i na Węgrzech, — to jest to w pierwszym rzędzie zasługa Chr. Wakarelskiego. I wcale nie dlatego, aby on, jak tylu innych uczonych

---

nym rzekomo po zaginięciu pierwszego, przez Malinowskiego uznanym za autentyk a zdyskwalifikowanym przez komisję jako falsyfikat.

Poruszam te sprawę, mój bowiem paruwierszowy przypis na str. 409 poprzedniego tomu „Balticoslavica" wywołał siedmiostronicową replikę A. Brücknera (Die Echtheit das Igorliedes w „Zeitschrift für Slavische Philologie", 14, 46—52). Uczony berliński, nie przeczytawszy dokładnie relacji Spieranskiego, replikuje mi kategorycznie „jede Verdächtigung dieser Geschichte ist reine Willkür" (48). Przy takim argumentowaniu trudno oczywiście prowadzić dyskusję.

z różnych krajów, pędził mile czas na zagranicznych naukowych wojażach. Bynajmniej. Dobre swe imię zagranicą zawdzięcza Wakarelski niewątpliwie przede wszystkim niezwykłej, niepohamowanej energii i zapałowi, z jakim prowadzi swoje badania. Tu i ówdzie, w szczegółach, cierpi skutkiem tej wyjątkowej ekspansywności dokładność jego prac, zwłaszcza, gdy chodzi o wybiegające poza ściślejszy fach naszego autora daty ściśle filologiczne lub podobne. Ale to są częste usterki młodości. Na ogół, gdy się patrzy na cały dorobek Wakarelskiego wyłącznie oczami etnografa, jest on po prostu nadzwyczajnie pożyteczny; tym zaś pożyteczniejszy, że stoi na poziomie najnowszych metod i kierunków. Nie ma drugiego etnografa w Bułgarii dzisiejszej, który by pracował w tak ścisłym kontakcie z zagranicą, jak Wakarelski. A że nie idzie on przy tym za pierwszymi lepszymi „modnymi" hasłami, dowodzą jego rozprawy i dzieła, stwierdzające zarazem wielką pracowitość. W ciągu ostatnich trzech lat (1935—1937) ogłosił ten młody badacz ponad 20 książek, broszur, rozpraw i artykułów, z których kilkanaście ważniejszych tu wymieniamy:

1. Bit na trakijskitě i maloazijskitě bălgari (Vie et moeurs des bulgares de Thrace et d'Asie Mineure[1]) r. 1935, 8°, s. 496 + 6 tablic poza tekstem.

2. Văprosnik-upătvane za săbirane etnografski materiali: 2. i 3., Duchovna i obščestvena kultura, r. 1935, 8°, s. 91.

3. Několko kulturni i ezikovi granici (Quelques limites culturelles et linguistiques en Bulgarie). IBGD[2]), t. 2, r. (1934) 1935, 8°, s. 58 — 100.

4. Trudăt v bitovija mirogled na bălgarina, „Otec Paisij", t. 8, r. 1935, s. 241 — 251.

5. Note sur l'éthnographie des Bulgares, La Bulgarie devant le IV-e Congrès des géographes et ethnographes slaves, r. 1936, 16°, s. 121 — 159.

6. Bulgarie méridionale. Congrès des géographes et ethnographes slaves, r. 1936, 16°, s. 26.

7a. Život i običaji Bugara, Kniga o Balkanu, t. 1, r. 1936, 8°, s. 320 — 328.

7b. La vie et les moeurs des Bulgares[3]), Revue Internationale des Études Balkaniques, t. 4, r. 1936, 8°, s. 485 — 519.

---

[1]) Gdzie podaję francuskie tłumaczenie pracy, znaczy to, że pod takim nagłówkiem autor dołączył do niej francuskie streszczenie.

[2]) IBGD = Izvestija na Bălgarskoto Geografsko Družestvo.

[3]) Jest to francuskie tłumaczenie artykułu poprzedniego.

8. Iz veščestvenata kultura na bălgaritě: 3. sărpove i kosi 4. palamarki, 5. načini i uredi za văršitba (La culture matérielle des Bulgares: 3. les faucilles et les faux, 4. „Palamarka" [gant de bois], 5. la manière de battage et les instruments employés). INEMS [4]), t. 12, r. 1936, 8⁰, s. 62—85.

9. Iz kulturata na čokmanskitě ovčari. Gadanija pa vătrešnostitě na ovcata, „Rodopa", t. 15, r. 1936, 4⁰, s. 2—4.

10. Sěnki iz nevidelica. Kniga na bălgarskata narodna balada (wspólnie z B. Angelowem), r. 1936, 8⁰, s. 496.

11. Bălgarski narodni gatanki, r. 1936, 16⁰, s. 104.

12. Geschichtliches und Soziologisches aus dem Leben unseres Dorfes. Die sozialökonomische Struktur der bulgarischen Landwirtschaft herausgegeben v. J. Mollof, r. 1936, s. 67—76.

13. Zabulvane nevěstata (L'usage de voiler la nouvelle mariée). IBGD, t. 3, r. (1935) 1936, 8⁰, s. 97—113.

14. Etnografija prez 1932—1935 g. INEMS, t. 12, r. 1936, 8⁰, s. 186—219.

15. Vajkészités és eszközei a bolgároknál (Die Zubereitung der Butter und ihre Geräte bei den Bulgaren), Ethnographia - Népélet, t. 48, r. 1937, 8⁰, s. 1—9 (odbitka).

16. Izrazi za primamvane i otpăždane na někoi domašni životni, Sbornik na Bălgarskata Akademija na naukitě, t. 31, r. 1937, 8⁰, s. 1—37 (odbitka).

17. Svatbenata pěsenĭ. Městoto i službata ì v svatbenija obred (Le chant nuptial. Sa place et sa fonction dans les rites nuptiaux). INEMS, t. 13, r. 1937, 8⁰. s. 1—129 (odbitka).

Zrozumienie konieczności wyczerpującego przedstawienia całokształtu ludowej kultury skłoniło Wakarelskiego do opracowania i ogłoszenia bardzo szczegółowego i użytecznego, obszernego kwestionariusza, gdzie m. i. dano wyraz najnowszym wymaganiom etnografii porównawczej, umieszczając pytania z nieuwzględnianych dotychczas zakresów kultury (np. ze zbieractwa i łowiectwa w kulturze materialnej). W r. 1935 ukazała się (w jednym zeszycie) 2. i 3. część tego kwestionariusza, obejmująca kulturę duchową i społeczną (ob. wyżej nr 2).

Zrozumienie pożytku geograficznej metody w etnografii i etnologii oraz potrzeby geograficznego opanowania zjawisk kultury ludowej było pobudką do napisania „Projektu bułgarskiego atlasu folk-

[4]) INEMS = Izvestija na Narodnija Etnografski Muzej v Sofija.

lorystycznego" (IBGD, t. 1, r. 1933). W szeregu prac autor sam daje zresztą obfite i bardzo cenne syntetyczne przyczynki do geografii wytworów bułgarskiej kultury (ob. nr. 3, 5, 8, 15 i 16).

Także na funkcjologiczny, względnie fenomenologiczny kierunek, wszczęty ostatnio w badaniach etnologicznych przez Rosjan D. Zelenina i P. Bogatyrewa, oraz przez Polkę C. Jędrzejewiczową (Ehrenkreutzową) zareagował Wakarelski wcale żywo (w pracy nr. 17).

Z wielkim zainteresowaniem i cechującą go a doprawdy inponującą energią bada recenzowany autor zwłaszcza zupełnie niemal zaniedbaną w etnografii Bułgarów kulturę materialną (cf. nr. 1, 3, 5, 6, 8, 15, poniekąd także 16), i jej to właśnie jest poświęcona większa część jego etnogeograficznych dociekań. Ale i kultura duchowa oraz społeczna pociągają go w bardzo wysokim, jak widać z prac, coraz większym stopniu. Obszerna źródłowa książka o etnografii trackich i anatolijskich Bułgarów (ob. nr. 1) w dużej mierze uwzględnia wspomniane działy. Specjalnie zagadnieniom etnografii socjologicznej poświęcona jest rozprawka „Geschichtliches und Soziologisches aus dem Leben unseres Dorfes" (nr. 12). Zainteresowanie literaturą ustną wykazuje wydanie przez Wakarelskiego zagadek ludowych bułgarskich (nr. 11) oraz jego współpraca z Angelowem nad ogłoszeniem zbioru ludowych ballad (nr. 10). Do zakresu badań nad kulturą społeczną i duchową należą też takie przyczynki, jak np. artykuł o skapulimancji (ob. nr. 9), o obrzędowym zasłanianiu twarzy panny młodej (nr. 13) i obszerna rozprawa porównawcza o pieśni weselnej (nr. 17). Ta ostatnia praca szczególnie dobitnie wykazuje zarazem, w jak wielkim stopniu ułatwia Wakarelskiemu badania znajomość obcych języków i etnograficznej czy etnologicznej literatury zagranicznej. Między innymi i w literaturze polskiej orientuje się on doskonale (a językiem naszym owładnął na tyle, że nie tylko czyta swobodnie polskie publikacje, lecz pisuje listy po polsku).

Oczywiście — powtarzam — przy tak wielkiej ekspansywności, jaką wykazuje Wakarelski, byłoby zadziwiające, gdyby roboty jego nie zdradzały tu i ówdzie usterek. Zaznacza się to nawet całkiem od zewnątrz w drobnych omyłkach przy paragrafowaniu itp. Jednakże owa pewna pośpieszność pracy jest w ostatnich latach coraz umiejętniej opanowywana, co daje rekojmię, że z biegiem czasu ustąpi zupełnie. Wtedy Wakarelski, będący już dziś najwybitniejszym i prawie jedynym właściwym etnologiem w Bułgarii (nie mówię tu oczywiście o ogromnie zasłużonych na polach etnografii i demografii filologach, jak Arnaudov, Romanski i inni, lub np. o muzykologach, jak Stoin) stanie się jednym z najwybitniejszych w obrębie całej środkowej i wschodniej Europy.

Niepodobna na tym miejscu streszczać wyników jego licznych prac. Przybliżone pojęcie o ich treści dają czytelnikowi Balticoslavic'ów ich nagłówki oraz moje wzmianki w powyższych uwagach ogólnych. Pozostaje mi tylko poinformować, że obszerna praca pt. „Z kultury materialnej Bułgarów“, której 3. ciąg ukazał się w r. 1936 (ob. nr. 8) daje — wzięta w całości — syntetyczny zarys bułgarskich narzędzi do orki i bronowania oraz do sprzętu i młócki; opisuje też poza tym i samą młóckę. Rozprawy, wymienione wyżej pod nr. 3 i 5, dostarczają cennych acz tymczasowych i fragmentarycznych syntetycznych zarysów etnografii Bułgarii. Wreszcie podkreślam dużą wagę syntetycznej pracy o okrzykach używanych w Bułgarii przy wabieniu i odpędzaniu zwierząt (z 18 mapkami; nr. 16). Ponieważ surowego materiału z tego zakresu zebrano już dziś wiele także w innych krajach słowiańskich (zwłaszcza w Jugosławii i Polsce), będzie więc można niezadługo przystąpić do zarysów ogólnych bardziej szczegółowych od tego, jaki podałem w mojej „Kulturze ludowej Słowian“ (cz. 1, r. 1929, s. 117—121). Rzecz jest wyjątkowo zajmująca zwłaszcza dla etnografów, reprezentujących tę odmianę historycznego kierunku, która stawia sobie za cel nietyle teoretyczną rekonstrukcję rozwoju kultury, ile odtwarzanie początkowego rozmieszczenia, związków i dziejów poszczególnych grup etnicznych.

K. Moszyński.

POLEMIKA.

B e r i c h t i g u n g.

In der oben (Balticoslavica III 136 f.) gedruckten Übersicht der polnischen Ethnologie und Ethnographie versichert K. Moszyński, dass er „den faktischen Tatbestand o b j e k t i v bewerte“ und „in keinem Fall eine bewusste Fälschung“ begeht.

Dieser „objektiven“ Ansage entspricht die Beurteilung meiner wissenschaftlichen Tätigkeit leider nicht, weswegen ich mich zu folgenden Berichtigungen gezwungen fühle.

1. Ich werde als ein „fleissiger Kompilator und Popularisator, so wie Biegeleisen“ bezeichnet. Es werden also die Arbeiten von H. Biegeleisen, die ziemlich chaotisch sind, viele Druckfehler enthalten und mit fast keinen Litteraturangaben im Texte versehen sind, mit meinen Arbeiten verglichen, die *jede Quelle sehr genau anführen.* Dieser Vorwurf ist um so merkwürdiger, als K. Moszyński in seinem Hauptwerk „Kultura ludowa Słowian“ (auch eine Art Kompilation, wie es doch jedes allgemeine Handbuch sein muss) *keine Litteraturangaben gibt, die Quellen verschweigt,* und man nie wissen kann, was er aus der bisherigen Litteratur schöpft und was er eigenen Forschungen verdankt. *Eine solche Methode macht vielleicht den Eindruck grosser Gelehrsamkeit auf Leute, die sich auf dem Gebiete der Ethnographie nicht auskennen*, erschwert aber den Gebrauch des Werkes denjenigen, die auch die Quelle jeder Angabe kennen wollen.

2. K. Moszyński macht mir den Vorwurf: a) niedrigen Niveaus b) zahlreicher Ungenauigkeiten und Fehler.

Der Vorwurf des niedrigen Niveaus ist zu allgemein, um dagegen zu kämpfen, auch ist er nicht ohne subjektiven Anstrich. Ich kann meinen strengen Kritiker versichern, *dass einige polnische Ethnologen denselben Vorwurf auch den Arbeiten K. Moszyński's* machen und zwar deswegen, weil sie in seinem Hauptwerk „Kultura ludowa Słowian“ nur systematische Zusammenstellungen und keine allgemein geschichtlichen *Perspektiven finden, und die Werke, wo Moszyński solches probierte, als misslungen bezeichnen.*

Bei dieser negativen Beurteilung meiner wissenschaftlichen Tätigkeit beruft sich K. Moszyński auf seinen Artikel im „Lud Słowiański“ Bd. II. 1931, s. 265—271 B., der angeblich meine *ganze* wissenschaftliche Tätigkeit bespreche. In Wirklichkeit ist der betreffende Artikel nur ein Angriff auf das eine von meinen Büchern u. zw. „Lud Polski“ (Das polnische Volk), *welches bei verschiedenen Gelegenheiten von K. Moszyński bis zum Verdruss bekämft wird. Die Behauptung ist also eine unwissenschaftliche Verallgemeinerung* und ein ziemlich „ungeschickter Griff“ gegen mich, den Verfasser von sehr vielen Arbeiten, seit 28 Jahren Redakteur des „Lud“, einen der ersten *Vorkämfer der neuzeitlichen ethnologischen Forschungen* in Polen und Erzieher von vielen jungen Ethnographen.

Was Fehler und Ungenauigkeiten anbelangt, so finden sie sich in jedem wissenschaftlichen Werke. Sie finden sich auch in den Werken von K. Moszyński wie „Kultura ludowa Słowian“ oder „Atlas polskiej kultury ludowej“, sie finden sich in der eben von mir besprochenen Moszyński'schen Zusammenstellung u. d. T. „Die polnische Ethnologie und Ethnographie seit dem Jahre 1925“. So wurde z. B. der bekannte polnische Soziologe Fl. Znaniecki mit Znamierowski verwechselt (S. 158); weiter lesen wir M. Zawistowicz statt K(azimiera) Zawistowicz (S. 145), S. Popiel statt L(eon) Popiel (S. 156), F. Gołąbek statt J(ózef) Gołąbek (S. 184), Z. Piasecki statt E(ugeniusz) Piasecki (S. 197). Neben Chętnik (S. 144) sollte doch auch Juliusz Zborowski, der Leiter des Tatramuseums in Zakopane genannt werden. Die Einordnung des geschätzten und im Auslande bekannten Doz. Dr St. Klimek unter die, die erst „viel versprechen“, muss ich als unzutreffend bezeichnen. Ausserdem wurde eine ganze Reihe von jungen Ethnographen weggelassen oder unrichtig beurteilt, u. zw. auch deswegen, weil K. Moszyński in manchen Fällen auch Handschriften von erst vorbereiteten Arbeiten berücksichtigt, die ihm doch nicht alle zugänglich sind. — Ob *jemand im Auslande die Moszyński'sche Darstellung der Methode von C. Jędrzejewiczowa verstehen wird (s. 147—149), erlaube ich mir sehr zu bezweifeln. Mit der phänomenologischen Richtung in der Philosophie hat sie jedenfalls nichts zu tun.* Manchmal fehlt es an Einheitlichkeit; *wenn man im Titel von Ethnologie und Ethnographie spricht, darf man im Texte nicht von Völkerkunde schreiben.* In der Bibliographie sind viele Arbeiten nicht angeführt, aber da müsste ich wiederum die subjektive Meinung meines Kritikers bekämpfen *und Ihm erst erklären, was mehr und was weniger wichtig ist.* Die ausländischen Gelehrten finden all dies viel besser in der „Volkskundlichen Bibliographie“ von

E. Hoffmann-Krayer, jetzt Paul Geiger, wo ich seit Jahren das polnische Material liefere. Wie subjektiv K. Moszyński vorgeht, kann man auch daraus ersehen, dass von zwei fast denselben Charakter besitzenden Monographieen, die eine von Prof. J. St. Bystroń günstig beurteilt wird, dagegen meine über polnische Bestattungsbräuche „eine mechanische Sammlung von Auszügen aus verschiedenen Werken“ genannt wird.

3. Es wurde *tendenziös unrichtig angegeben, dass ich bis zum Jahre 1920 Journalist war*, da ich seit 1908—1924 Bibliothekar des Ossolińskischen Nationalinstitutes war und nur von Zeit zu Zeit auch Journalistik betrieb.

Derselbe Subjektivismus charakterisiert auch viele Urteile über andere polnische Ethnographen und Ethnologen. An diesen Subjektivismus K. Moszyński's haben wir uns in Polen *schon gewöhnt und werden seine Kritiken nicht mehr ernst genommen.* Und wäre die obig genannte Besprechung polnisch erschienen, so wäre eine Erwiderung gar nicht nötig gewesen. Fremde Gelehrten muss ich aber vor diesem Subjektivismus warnen und zwar nicht nur zur Verteidigung meiner persönlichen wissenschaftlichen Tätikeit, sondern auch mit Rücksicht auf *das allgemeine Wohl* der polnischen Ethnographie und Ethnologie.

Prof. Dr Adam Fischer.

Anmerkungen zur obigen Berichtigung.

Seite 534 Z. 23 sq. von unten. In meiner Übersicht „Die polnische Ethnologie u. s. w.“ vergleiche ich auf Seite 142 Fischer mit Biegeleisen nur als „fleissigen Kompilator und Popularisator“ und auf Seite 144 stelle ich fest, dass man sich auf beider Arbeiten nicht wie auf Quellen verlassen kann. Der Anzahl der Druckfehler u. dglm. bei beiden erwähne ich mit keinem Wort.

Seite 534 Z. 21 sq. von unten. Es entspricht nicht den Tatsachen, dass Fischer in seinen Arbeiten jede Quelle sehr genau anführt. In seinen Büchern „Lud polski“, „Etnografja słowiańska“ u. s. w. sind die Quellen nach grösseren Teilen des Textes, die oft einige oder sogar viele Seiten umfassen, summarisch aufgezählt. Im Buche „Rusini“ (d. h. „Ruthenen“) sind sie ausschliesslich am Ende der Arbeit in Form einer sogen. „Bibliographie“ genannt, d. h. ganz ebenso wie bei Biegeleisen.

Seite 534 Z. 19 sq. von unten verschweigt Fischer, dass ich in meinem Werke „Kultura ludowa Słowian“ die Ursachen er-

örtert habe, warum ich ausnahmsweise in dieser einen einzigen Arbeit nur einen ganz kleinen Teil der Quellen im Texte bzw. in Erklärungen der Illustrationen und in Fussnoten anführe [1]), wie auch, dass ich ausdrücklich angekündigt habe, dieselben würden am Ende des ganzen Werkes, jeden Paragraphen und in wichtigen Fällen sogar die einzelnen Zeilen betreffend, angeführt werden (s. „Kultura“ Teil II. 1934 S. III).

Seite 534 Z. 14 sq. von unten. Wie allgemein bekannt, machen reichlich angeführte Quellenangaben grade auf „Nichtfachleute“ den Eindruck grosser Gelehrsamkeit des Autors.

Seite 534 Z. 10 sq. von unten. Das niedrige Niveau der Fischerschen Arbeiten erkläre ich nicht z. B. durch Mangel an historischer Vertiefung, sondern einfach durch das Unvermögen einer ernstlichen wissenschaftlichen Beherrschung des Gegenstandes. Dutzendweise könnte man dafür schlagende Beweise anführen. So finden wir. z. B. Im Universitäts-(sic!) Lehrbuch „Etnografja słowiańska“ im Hefte I, das von den heute schon ausgestorbenen polabischen Slaven handelt, unter anderem auf Seite 9 folgenden Abschnitt:

> **§ 8. Pożywienie.** Niegdyś zbierano zapewne także różne płody, dziko rosnące, zwłaszcza jagody były bardzo ulubione: może o tem świadczyć fakt, że w lüneburskich gwarach niemieckich przetrwała słowiańska nazwa tych jagód, jak *zerneitsche* (czernica), *muleitzen* (malina), Preisselbeere (brusznica); jest także *sauneitza* na określenie poziomki. Dziś na Połabszczyźnie lud jada pięć razy dziennie: o 6-ej godzinie pierwsze śniadanie, o 9-ej drugie śniadanie, między 12 a 1 obiad, o 4-ej podwieczorek, a między 7 i 9-tą wieczerzę. Za czasów pastora Ch. Hen-

Wörtlich ins Deutsche übersetzt: „Nahrung. Einst wurden gewiss auch verschiedene wildwachsende Früchte gesammelt, besonders Beeren waren sehr beliebt; davon kann die Tatsache zeugen, dass sich in den deutschen Lüneburger Mundarten die slawische Bezeichnung dieser Beeren erhalten hat, wie *zerneitsche* (czernica), *muleitzen* (malina), Preisselbeere (brusznica); es gibt auch *sauneitza* für die Bezeichnung der Erdbeere. Heute isst das Volk in Polabien 5 mal täglich: um 6 Uhr — das erste Frühstück, um 9 Uhr — das zweite, zwischen 12—1 das Mittagessen, um 4 Uhr Versper und zwischen 7—9 das Abendbrot“.

---

[1]) Die Quellen der Illustrationen sind nebenbei gesagt alle berücksichtigt.

Das oben angeführte Fragment kann als ausgezeichnete Illustration für Fischers wissenschaftliche Arbeitsweise dienen; die aus der Quelle geschöpfte Nachricht von den slawischen Bezeichnungen der Beeren, und die Nachricht, wievielmal am Tage man heute in Polabien isst, sind aneinander gereiht und damit Schluss. Zuweilen werden in ähnlichen Fällen als stilistische Verbindungen, ohne jeglichen inneren Sinn oder direkt fehlerhaft, solche Ausdrücke wie z. B.: „Im allgemeinen kann man bemerken, dass“, „Zum Beispiel“ u. s. w. hinzugefügt. (Wegen dieser Arbeitsweise habe ich Fischer auch als Kompilator bezeichnet).

Seite 534 Z. 8—1 von unten. Über diese Verteidigung Fischers, wie auch ganz besonders über ihre Begründung, könnte man hier viel schreiben, ich halte das jedoch nicht für notwendig umso mehr als man dieses Argument ohne Angabe der Namen jener „einiger polnischer Ethnologen“ als völlig jeder Beweiskraft bar ansehen muss.

Seite 534 Z. 1 sq. von unten. Hier kann nur von Czekanowski die Rede sein. Die Ursache ist ganz klar. In meinen zwei Arbeiten, die in Betracht gezogen werden könnten [1]) kritisiere und bekämpfe ich nämlich scharf die Thesen Czekanowskis, die den Autochthonismus der Slaven zwischen der Weichsel und der Elbe zu beweisen suchen.

Seite 535 Z. 3 sq. von oben. Es ist unrichtig, dass ich in meiner Übersicht „Die polnische Ethnologie etc.“ angegeben hätte, ich bespräche im „Lud Słowiański“ die g a n z e wissenschaftliche Tätigkeit Fischers (s. oben S. 142, Fussnote 4).

Seite 535 Z. 4 sq. von. oben. Es ist ungenau, dass im „Lud Słowiański“ (II 1931, S. 265 sq.) ich n u r das Buch „Lud Polski“ von Fischer kritisch beurteile, da ich auf Seite 270 sq. auch Heft I der „Slawischen Ethnographie“ wie auch Rezensionen des erwähnten Autors mit Illustration durch Beispiele kritisch berücksichtige.

Seite 535 Z. 6—7 sq. von oben. Das Buch „Lud polski“ von Fischer habe ich nur in 3 Arbeiten kritisch berührt: sehr kurz im Jahre 1928, ausführlicher im Jahre 1931 (siehe oben) und wieder kurz und ganz fragmentarisch im Jahre 1938.

Seite 535 Z. 19 sq. von oben. In meiner Übersicht der polnischen Ethnologie und Ethnographie führe ich 620 mal die verschie-

[1]) „Badania nad pochodzeniem i pierwotną kulturą Słowian“ (Forschungen zu der Herkunft und der primitiven Kultur der Slaven, 1925) und „Niektóre przyczyny zróżnicowania kultury ludowej w Polsce“ (Einige Ursachen der Differenzierung der Volkskultur in Polen, 1937).

densten Personennamen an (meinen nicht miteingerechnet). In dieser Anzahl hat Fischer, der bis zum Jahre 1920 Journalist war, seit 28 Jahren aber die Zeitschrift „Lud" redigiert und daher eine grosse Übung, was Korrekturen anbetrifft, besitzt, 4 Versehen gefunden, u. zw. die Buchstaben *M*. S. F. und *Z*., die irrtümlich statt, K., L., J. und E. gesetzt worden sind, wobei diese von mir und meinen beiden Assistentinnen übersehenen Fehler der Übersetzerin und des Setzers, fast über meinen ganzen Artikel verstreut sind (von Seite 145 bis 197). Ausserdem hat Fischer einen einzigen von mir selbst begangenen Irrtum in einem Familiennamen entdeckt[1]).

Als ich Fischer zahlreiche Fehler und Ungenauigkeiten vorwarf, habe ich keinen Augenblick Fehler des Setzers u. dgl. m. im Sinne gehabt, sondern derartige sachliche Fehler und Ungenauigkeiten, wie ich sie zum ersten Mahl in meiner Arbeit „Etnografja w muzeach regjonalnych" (S. 40), später aber in den Zeitschriften „Lud Słowiański" (Bd. 2, 1931, S. 266 sq.) und „Ziemia" (Bd. 27, 1937, S. 97 sq.) angeführt habe.

Seite 535 Z. 11 sq. von unten. Ich bedauere, dass Fischer meine Darstellung der ethnologischen Richtung der Frau C. Jędrzejewicz nicht verstanden hat. Ich habe mich bemüht, sie auf Grund der mir freundlichst gesandten Briefe von Frau Jędrzejewicz so genau als möglich zu verstehen und in verständlicher Art und Weise darzustellen. Wenn mir das nicht gelungen ist, bitte ich die Leser es mir freundlichst verzeihen zu wollen.

Seite 535 Z. 9—7 von unten. Auf Seite 147 habe ich nur mitgeteilt, dass Frau Jędrzejewicz die Benennung für ihre Richtung der Philosophie entlehnt hat. Diese Information stützt sich auf einen Brief der Frau Jędrzejewicz vom 20.VII. 37, den ich besitze und in dem wir unter anderem lesen: „Mit Phänomenologie bezeichne ich (indem ich diese philosophische Benennung übernehme[2]) denjenigen Teil jeder Wissenschaft (er ist bis jetzt in der Ethnographie noch gar nicht entwickelt, und daher können wir hier mit dem Terminus phänomenologische Richtung operieren und ihn auf mich anwenden), der danach strebt festzulegen, was das Wesen des Dinges (eines Dinges oder einer Gruppe von Dingen) ist, das

[1]) Es handelt sich um einen typischen lapsus calami. Statt des mir selbstverständlich gut bekannten Namens F. Znaniecki habe ich, an ihn denkend, den Anfangsbuchstaben seines Vornamens, aber den Familiennamen seines Universitätskollegen Cz. Znamierowski hingeschrieben, der mein Schulkamerad gewesen ist.

[2]) Von mir gesperrt (*K. M.*).

(oder die) von ihr untersucht wird (oder werden), und zwar im Hinblick auf die Gesamtheit der das betr. Ding umgebenden Erscheinungen und sein Verhältnis zu den letzteren“ [1]).

Seite 535 Z. 7—5 von unten. Die Bezeichnungen Völkerkunde und Volkskunde haben in der deutschen Sprache spezifische, deutlich definierte Bedeutungen und die Verwendung dieser Ausdrücke im Texte — da wo es nötig ist — statt der aus gewissen Gründen im Titel angeführten schlechter definierten Ethnologie und Ethnographie ist eher ein Vorzug als ein Fehler.

Seite 535 Z. 5 sq. von unten. Es ist nur zu bedauern, dass Fischer nicht eine einzige wichtige Arbeit angeführt hat, die von mir nicht genannt worden ist.

Seite 536 Z. 3 sq. von oben. Auf allen Gebieten der menschlichen Kultur kommt es sehr oft vor, dass Werke, „die fast denselben Charakter besitzen“, hinsichtlich ihrens Wertes sich grundsätzlich voneinander unterscheiden. Was die Monographien von Fischer und Bystroń anbelangt, so empfehle ich jedenfalls die letzte meinen Schülern als nachahmungswertes Muster, während ich die erste als klassisches Beispiel anführe, wie man in der Wissenschaft nicht arbeiten soll.

Seite 536 Z. 8—9 von oben. In einer wohlbekannten, ernsten englischen Publikation „The International Who's Who“ s. v. Fischer Adam [2]) lesen wir

> **Fischer, Adam,** PH.D.; Polish ethnographer; b. 89; ed. Lwów, Berlin and Vienna Univs. Journalist 14-20; Prof. of Ethnology John Casimir Univ. Lwów 24-; specialist in Polish and Slavonic folklore; mem. L.N. Int. Cttee. on Popular Art. Publs. Works on Polish and Slavonic folklore. Lwów, Marszalkowska 1.

Da, wie bekannt, die oben genannte Publikation normalerweise ihr Material wie auch die Korrekturen unmittelbar von den Autoren schöpft, mit denen sie zu diesem Zwecke von Zeit zu Zeit korrespondiert, habe ich und mit mir auch alle meine Leser keine Veranlassung, den

[1]) „Fenomenologią [przyjąwszy ten termin filozoficzny], nazywam tę część każdej nauki [wobec nie rozbudowania jej dotąd zupełnie w etnografii możemy tu operować terminem kierunku fenomenologicznego, stosując go do mnie], która dąży do określenia, czym jest istota rzeczy (jednej lub grupy), przez nią badanej (-ych) na tle całokształtu otaczających ją zjawisk i jej do nich stosunku“.

[2]) S. 318 — „Eine identische Information findet sich auch in dem „European Who's Who“ (= Europa Service“, vol. 2, S. 241).

dort gegebenen Information nicht zu glauben. Diese ist aber wichtig, weil sie jedenfalls in gewissem Grade die Art und Weise und das Niveau der wissenschaftlichen Arbeit Fischers erklärt.

Seite 536 Z. 13—15 von oben. Ich will Fischer glauben, wenn er es behauptet, dass er sich an meine „subjektiven" Kritiken gewöhnt hat und sie nicht ernst nimmt. Anders reagiert z. B. Czekanowski, wie das u. a. seine Polemik in der Monatsschrift „Przegląd współczesny" beweist (Bd. 16, 1937, Dezemberheft. Die Antwort darauf befindet sich im Januarheft dieses Jahres).

K. Moszyński.

Seitens der Redaktion wird die Diskussion hiermit geschlossen.

E. Ko.

Spis książek nadesłanych do Redakcji.

Õpetatud Eesti Seltsi A a s t a r a a m a t. Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. Tartu. Õpetatud Eesti Selts. 1936. (Za rok 1934).—1937 (Za rok 1935). — 1938. (Za rok 1936).

A b h a n d l u n g e n des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin. Berlin u. Leipzig. Bd. I, 1927, II, 1929, III, 1931.

A c t a Ethnologica, Editor: Gunnar Graunberg, Uppsala. Kobenhavn 1936. Levin & Munksgaard. I, 1936.

A d a m c z y k, Th.: Fürst G. A. Potemkin. Untersuchungen zu seiner Lebensgeschichte. Emsdetten. 1936, str. VI, 127.

Suomalais — Ugrilaisen Seuran A i k a k a u s k i r j a. Journal de la Société Finno-Ougrienne. Helsinki—XLVI 1933.—XLVII 1933—35.—XLVIII 1936—37.

Ajalooline A j a k i r i. [Czasopismo historyczne]. Tartu. Akadeemilise Ajaloo—Seltsi väljaane. 1936, 1. 2. 3. 4. — 1937, 1, 2, 4. — 1938, 1. 2.

Deutschkundliche A r b e i t e n. Veröffentlichungen aus dem Deutschen Institut der Universität Breslau. Breslau I. Maruschke & Berendt Verlag. A. Allgemeine Reihe. Bd. 5. Piaschewski, Gisela: Der Wechselbalg. Ein Beitrag zum Aberglauben der nordeuropäischen Völker. 1935.

Istoričeskij A r c h i v. Institut Istorii. Trudy Archeograf.. Sektora. Moskva. Akad. Nauk. S. S. S. R. I. 1936.

A r n o l' d, J u.: Garmonizacja drevne-russkago cerkovnago pěnija po ellinskoj i vizantijskoj teorii i akustičeskomu analizu. Moskva 1886.

B a l d a u s k a s, J.: Pirtinės verstuvės. Kaunas, 1936. str. 123.

B a l o d i s, F.: La Lettonie du 9-me au 12-me siècle. Rīgā, 1936. Edition de l'administration des monuments de Lettonie, str. 48 z ilustr.

B e i t r ä g e zur Ukrainekunde. Hrsg. v. Ukrainischen Wissenschaftlichen Institut. H. VI. Taras Schewtschenko der ukrainische Nationaldichter (1814 — 1861). Berlin, 1937. str. 71.

Etnološka B i b l i o t e k a. Zagreb. 21. Košak, Vera: Krplje hodaljke za snijeg. 1934.

Latviešu Filologu B i e d r i b a s. Vēstures, Aizvēstures un Mākslas Vēst. Sekcija. Rīgā. Latviešu Aizvēstures Materiāli. prof. Fr. Baloža un prof. K. Strauberga redakcijā. II. 1936.

B u l l e t i n International de l'Académie Yougoslave des Sciences et des Beaux-Arts. Classes: D'Histoire et de Philologie — De Philosophie et de Droit — Des Beaux-Arts et Belles-Lettres. Livre 9-me. Zagreb 1937. str. 184.

C a r p a t i c a. sv. 1 v Praze 1936, Rada A. (duchovedna). Sbor pro výzkum slovenské a podkarpatské Rusi při Slovanském Ústavu v Praze.

Č a s o p i s za zgodovino in narodopisje. Maribor. Zgodov. Družtvo. Letn. XXX 1935. 4; letn. XXXI, 1936, 1, 2, 3—4, 1936; letn. XXXII. 1937. 1 — 4.

Č a s o p i s pro Moderní Filologii. Red. J. Janko. Praha. Klub Moderních Filologů. XXIII, 1936—1937, č 1, 3, 4, XXXIV 1937, č. 1, 4.

Celi. Rakstu krājums — Rīgā. Izdevusi Latvias Universitātes filologijas un filozofijas studentu Ramave. Rīgā. — VII. 1936, — VIII. 1937.

Congressus secundus Archaeologorum Balticorum Rigae, 19—23. VIII. 1930. — Rīgā 1936. (Acta universitatis Latviensis. Philologorum Ordinis Series T. I suppl. II).

Tautosakos Darbai. — Kaunas. Leidžia Lietuvių Tautosakos Archivas. Red. Dr. J. Balis. T. I. 1935. — T. II. 1936. — T. III. 1937.

Deutschtum und Ausland. Münster in Westfalen. 1930. H. 28/29. Das geistige Leben der Ukraine in Vergangenheit und Gegenwart. Hrsg. v. dr. V. Zalozieckyj.

Dnistrjanśkyj, St. Zahaljna nauka prava i polityky. — Praha 1923. F. I str. 393.

Dorošenko D.: Ohljad ukraïnśkoï istoriografiï.—Praha 1923, str. 220.

Endzelin, J. Baltu valodu teksti prof... izrandzīti. — Rīgā. 1936. Rameves apgāds. 8. str. 116.

L'Europa Orientale. Rivista bimestrale di politica — storia — vita culturale. Roma. XVI. 1936, 5—6; XVII. 1937, 1—12; XVIII. 1938, 3—4, 5—6, 7—10.

Fenno-Ugrica. Tallin. 1936. V. A, V. B. (Suome Ugri kulturkongress).

Esti Filologia ja ajaloo aastaülevade. Jahresbericht der estnischen Philologie und Geschichte. — Tartu. XIV: 1931. 1938.

Osteuropäische Forschungen. (Im Auftrage der Deutschen Gesellschaft zum. Studium Ost-Europas): *Oljančyn, D.*: Hryhoryj Skoworoda (1722—1794). Der ukrainische Philosoph des XVIII Jahrh. und seine geistig-kulturelle Umwelt. Berlin. 1928.

Finnisch-Ugrische Forschungen. Zeitschrift für finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde. Bd. XXIV. 1937, H. 1—3.

Franic, J.: Reorganizovani Etnografski Muzej u Zagrebu 1935 godine. — Beograd 1936. Posebno Izdanje Vjestnika Etnogr. Muzeja.

Godišnik na Sofijskija Universitet. I: Istoriko-Fil. Fak.-Sofija. XXXII na rok 1935/36. 1936.—XXXIII na rok 1936/37. 1937.

Haltsonen, S.: Verzeichnis über die literarische Tätigkeit Kaarle Krohns. Helsinki. (Suomalaisen Kirjall. Seuran Kirjap. Oy) str. 16.

Hause, H.: Das Privateigentum in Sovjetrussland nach dem Zivilcodex der R.S.F.S.R. Inaug. Diss. Würtzburg 1934, Konrad Triltsch, str. VI, 77.

Index of FF. Communications. Arranged according to volume and author. vol. I—XLVII. Helsinki 1934. Suomal. Kirjall. Seura. s. 23.

Irenikon. T. XIV. 1937, Nr. 4—5.

Suomalaisen Tudeakatemian Julkajsuja. Publications de l'Académie Finnois des sciences et des lettres, Helsinki (Suomal. Kirjall. Seuran Kirjap. Oy.). I. 1909—1931. 1931; II. 1932—1935. 1936.

Janów, J.: Apokryf o dwunastu piątkach. — Lwów 1934, str. 39.

Janów, J.: Dzieła Krasickiego na Rusi.— Lwów 1936. Nakł. Komit. Org. Zjazdu str. 193—213. Zjazd Naukowy im. Ign. Krasickiego we Lwowie (nadbitka).

Janów, J.: Romans o Barlaamie i Jozafacie w przeróbce Skargi, Baranowicza i Lichaniewicza. — Lwów. 1936. str. 41—66. Odb. z Przegl. Human. 1932.

Janów J.: „Sabałowa Bajka“ H. Sienkiewicza i Legendy o „dziwnych sądach Bożych“. — Lwów 1931. Tow. Ludozn. str. 72.

Janów J.: „Želisław i Ludomira“ jako powieść osjaniczna.—Lwów 1936. str. 9. (Odb. ze Sprawozd. T-wa Nauk. we Lwowie R. XVI, 2. 1).

Javorskij, J.: Novyja rukopisnyja nachodki w oblasti starinnoj karpatorusskoj piśmennosti XVI—XVIII vekov. (Knihovna sboru pro výskum slovenska a podkarpatské Rusi při Slovanském Ústavu w Praze. Č. II).— Praha. 1931. str. 133+12 nlb.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Julkaisut. Publication de la Société Finno-Ougrienne. — Helsinki (1925). Suomalais — Ugrilaisen Seura.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Uusimmat Julkaisut. Dernières publications de la Société Finno-Ougrienne. — Helsinki 1936. Suomal. Kirjall. Seuran Kirjap. Oy.

Eesti Keel. Tartu. Akad. Emak Seltsi Ajakiri. 1936, 2—6. 1937, 1—8. 1938, 1—5

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjalnettelo. Tammikuulla 1936.

Eesti Kirjandus. Tartu Eesti Kirjand. Seltsi. 1936, 1—12. 1938, 1—8.

Faehlmani ja Kreutzwaldi Kirjavahetus. — Tartu 1936. Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad. IV.

Vähäisiä Kirjelmiä. Julkaissut Suomal. Kirjallisuuden Seura. Helsinki. XLVI: Ojansun, H.: Aännehistoriallisia lisiä Suomen muiteiden tuntemissen. 1915.

Ukrainische Kulturberichte des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes. Berlin. 1936—37. IV, 27/28, 29. IV, 30, 31. 1937. V, 32, 33/34, 35.

Langius, J.: Nicas un Bartas mācītāja Jaņa Langija 1865. gada latviski-vāciskā vārdnīca ar īsu latviešu gramaticu Pēc manuscripta fotokopijas izdevis... E. Blese.—Riga 1936, str. IX, 577 (Acta universitatis latviensis Philologorum et Philosophorum ordinis series, t. III, suppl. 1).

Laščenko, R.: Lekcii po istoriï ukraïnśkoho prava. č. I. Praha 1923. str. 146.

Leskinen, E.: Von den Vorarbeiten des Wörterbuches der Karelischen Sprache. Helsinki 1936. Suomal. Kirjallisuuden Seura, str. 131—139, mapa Sonderabdruck aus Studia Fennica II.

Loorits, O.: Volkslieder der Liven. Tartu 1936. Õpetatud Eesti Seltsi T. XXVIII.

Lud Słowiański. Pismo poświęcone dialektologii i etnografii Słowian. Kraków. Gebethner. A II, 2. B II, 1931. — A IV, 1. 1938.

Materialy po istorii feodal'no-krepostnogo chozjajstva. Inst. Istorii Ak. N.S.S.S.R.: Chozjajstvo krupnogo feodala Krepostnika semnadcatogo veka. Moskva, 1936. č. II. v. 2.

Materialy po istorii narodov S.S.S.R. Moskva. Kolonial'naja politika rossijskogo carizma w Azerbejdžane v 20—60 gg. XIX v. č. I. 1936. Feodal'nyje otnošenija i kolonial'nyj režim 1827—1843 gg. č. II. 1937. Feodal'nyje otnošenija i kolonial'nyj režim v 1843—1868 gg.

Mickiewicz, A.: Grażyna. Konrad Wallenrod. Suomentanut V. K. Trast. — Helsinki. Suomal. Kirjallis. Seura. str. 137.

Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. — LXVI. 1936, 1 — 6. LXVII. 1937, 1 — 6. LXVIII. 1938, 1, 2.

Mitteilungen des Ukrainischen Wissenschaftlichen Institutes in Berlin. — Berlin u. Leipzig. 1927, 1. 1928, 2.

Suomen Museo. Red. 1. I. Itkonen. Helsinki. — XLII. 1935. — XLIII. 1936. — XLIV. 1937.

Finskt Museum. Red. C. A. Nordman. — Helsinki. Finske Fornminnens föreningen. — XLII. 1935. — XLIII. 1936. — XLIV. 1937.

Neljännet Museo päivät Vipurrisa 1934 Eripainos. (Viipurilaisen Ossakuunan Kansatietcelliset Retkeilyt 1874—1934) (Amanuensi Sulo Haltsonen). str. 99—102.

Muszkowski, J. W.: Gebethner i Wolff 1857—1937. Z dziejów firmy Gebethner i Wolff — Warszawa 1938.

Nauka polska, jej potrzeby organizacje i rozwój. — Warszawa. Kasa im. Mianowskiego. — XXI. 1936. — XXII. 1937.

Neuvonen, E. K.: Éléments de finnois. Textes, grammaire, vocabulaire. Première année. — Helsinki 1935. Suomal. Kirjall. Seura.

Ojansu, H.: Äännehistoriallisia lisiä Suomen muiteiden tundemiseen. — Helsinki. 1915. str. 70.

Organon. International Rewiew. Warsaw. Published by the Mianowski Institute for the Promotion of Science and Letters. Editor: Stanislau Michalski. I. 1936.

Pačovskij, T.: Do džerel „narodoveščanija".—L'viv 1937. str. 8 (Odb. z žurnalu slovjanskoï fil'ol'ogii „Slovo", R. I kn. 2).

Paczowski, T.: Żywoty świętych ks. Piotra Skargi w przekładach rusko-ukraińskich.— Lwów 1935. str. 9. Odb. ze Spr. T-wa Nauk we Lwowie.

Pačovskij, T.: Vidhuki „Żywotów świętych" P. Skargi v „čet'tich-minejach" Dmitra Puptalenka. — Lwów 1937. str. 12. Odb. z Zapys. Nauk. T-wa im. Ševčenka. t. CLV.

Piskorski, S.: Żywot Barlaama i Jozafata. Wyd. i wstępem poprzedził Jan Janów. — Lwów 1935. Tow. Nauk. str. 322. Zabytki piśmiennictwa polskiego t. VI.

Prace Polskiego Towarzystwa dla Badań Europy Wschodniej i bliskiego Wschodu. V: Z piśmiennictwa rosyjskiego i ukraińskiego. — Kraków 1934. č. I, str. 162. č. II, str. 58.

Prace Slovanského Ústavu v Praze:

XII. Ljackij E.: Slovo o polku Igorevě, pověsť o knjažjach Igorě, Svjatoslavě i istoričeskich sud'bach russkoj zemli. — Praha 1934, str. 233.

IV. Murko, M.: Rozpravy z oboru slovanské filologie.—Praha 1937, str. XIV, 619.

Przegląd polsko-fińsko-estoński — Warszawa I. 1936, 1. II. 1937, 2, 3, 4.

Latvijas Universītātes Raksti. Acta Universitatis Latviensis. Filologijas un filosofijas Fakultātes Serija. — Rīgā 1936, t. III, 5, 6-7, 8.

Filologu Biedribas Raksti. — Rīgā. XVII. 1937.

Razprave znanstvenega Društva v Ljubljani.

XI. Historični Odsek. 3. Milko, K.: Conversio Bagoariorum et Carantanorum. 1936.

XIV. Historični Odsek. 5. Zwitter, Fr.: Prebiralstvo na slovenskem od XVIII stoletija do današnjih dni. 1936.

Ročenka Slovaského Ústavu. — Praha. sv. I za rok 1928. 1929. sv. VIII za rok 1935. 1936.

Rocznik slawistyczny. — Kraków XII. 1936,—XIII. 1937.

Rukověti Slovanského Ústavu v Praze. — sv. III. Ljackij, E.: Historický přehled ruské literatury. č. I. Staré ruské pisemnictví. Praha 1937, str. 400, 4 nlb.

Slavische Rundschau. Berichtende und kritische Zeitschrift f. das geistige Leben der slavischen Völker. — Prag. Deutsche Gesellschaft f. slav. Forschung. VIII. 1936, 5—IX, 1937, 1, 3, 5, 6,—X. 1938. 1, 2, 3, 5.

Saga. Book of the Viking Society for Northern Research. Vol. XII, past. I· 1936—37. Univ. of London. Univ. College 1937.

Rahvapärimuste Selgitaja. — Tartu. Eesti Rahvaluule Arhiivi väljaanne. 1936, 1. 1937, 2, 3, 4.

Slavia Occidentalis. Wyd. Inst. Zach.-Słowiańsk. przy Uniw. Poznańskim. 13. 1934. — 14. 1935. — 15. 1936.

La Société de Littérature Finnoise. 1833—1931. Helsinki 1931. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. str. 110, ilustr.

Spisy Filosofické fakulty Masarykovy University v Brně. Red. J. Glücklich. Brno. 43. Volman, Fr.: K metodologii srovnavácí slovesnosti slovanské. 1936.

Narodna Starina. Red. J. Matasović. — Zagreb. 1933, 30, 31, 32.

Smal' Stoćkyj: Narys slovotvoru prykmetnykiv ukraïnśkoï movy. Praha 1923, str. 85.

Tarkiainen, V.: Aleksis Kiven Maineen Kajkuja poimintoja koti-ja ulkomaisten arvostelijoiden lausunnoista koonnut... Helsinki 1934. Suomal. Kirjallis. Seura. str. 125.

Akadeemilise Emakeele Seltsi Toimetused:

XXXII. Mägiste, J.: Laenatud Indo-Europa verbiprefikseist läänemere-soome keelis. Tartu 1937, str. 23. avec un résumé francais.

XXXIII. Poldre, E.: Intonatsiooni kvantiteedi ja dünaamilise Rõhn Suhteist eesti keeles. Tartu 1938.

XXXIV. Raun, A.: Õpetatud Eesti Seltsi 100-aastasest Tööst Keeleteaduse Alal. Tartu 1938.

XXXV. Saareste, A.: Eesti keele mituust palgest. Tartu 1938.

Eesti Keele Arhiivi Toimetised. Publications des Archives de la langue estonienne. Tartu:

5a. Saareste, A.: Hilinenud lastekeelest Eestis. 1936.

5b. Saareste, A.: Langage enfantin conservé par trois jeunes estoniens de onze, neuf et huit ans. 1936.

6. Ariste, P.: Eesti keelt Rootsiacgsete kohtute protokollidest. Avec un resumé: La langue estonienne dans les procès—verbaux des tribunaux à l'époque suèdaise. 1936.

7. Toomse, M.: Kirde — eesti rannikumurrete *łłoiɒ* — adjektiivide singulari partitiiv. Tartu 1936. (Partitif singulier d'adjectif en *łłoiɒ* dans les dialectes littoraux de l'Estonie du Nord-Est).

12. Saareste, A.: Konsonantide afektivsest geminatsioonist eestis (av. un resumé: gémination affective des consonnes en estonien). Tartu 1938, str. 22.

13. Toomse, M.: Son correspondant à l'occlusive dentale après unesyllabe inaccentuée dans les dialectes littoraux de l'Estonie du Nord—Est. Tartu 1938, str. 43.

Eesti Rahvaluule Arhiivi Toimetused.: Commentationes Archivi Traditionum Popularium Estoniae. Tartu.

6. Loorits, O.: Some notes on the repertoire of the estonian folk tale. 1937.

7. Anderson, W.: Kettenbriefe in Estland. 1937.

8. Põldmäe, R., Tampere, H: Valmik eesti rahvatantse. [Auswahl estnischer Volkstänze], 1938.

Õpetatud Eesti Seltsi Toimetused: Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft. — Tartu Õpet. Eesti Selts.

XXIX. Moora: Eisenzeit in Lettland bis etwa 500 N. Chr. II Teil: Analyse [oraz] Karten u. Übersichtstabelle zum II Teil. — Tartu 1938.

XXX. Liber Saecularis Litterarum Societas Esthonica 1838—1938. — Tartu 1938 I: str. XV, 445. II: str. II, 992.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia. Mémoires de la Société Finno-Ougrienne. — Helsinki:

LXVII. Liber Semisaecularis Societatis Fenno-Ugricae. 1933.

LXVIII. Reste lappischen Volksglaubens gesammelt u. hrsg. v. Paavo Ravita. — Helsinki 1934.

LXIX. Heikki Ojausuu, Juho Kujola, Jalo Kalima ja Lauri Kettunen: Lyydiläisiä Kielennäytteitä. 1934.

LXX. Lauri Kettunen ja Paavo Siro: Näytteitä Vepsän Murteista. 1935.

LXXI. Memoria saecularis Ottonis Donner 1935. XII. 15. 1936.

LXXII. T. Lehtisalo: Über die primären ururalischen ableitungssufixe. 1936.

LXXIII. Wogulische und Ostjakische Melodien phonographisch aufgenommen v. Artturi Kannisto u. K. F. Karjalainen. hrsg. v. A. O. Väisänen. — Helsinki 1937, str. XV, 378.

LXXIV. Collinder, B.: Lautlehre des waldlappischen Dialektes von Gällivare. — Helsinki 1938.

LXXV. Mikkola, J. J.: Die älteren berührungen zwischen ostseefinnisch und russisch. — Helsinki 1938.

Tschizewskij, D.: Hegel in Russland. Inaugural-Dissertation. — Halle (Saale) 1934, str. 188.

Ukraine [und die kirchliche Union]. Berlin 1930. (Die Kirche und das östliche Christentum).

Ukraińskyj B. universytet v Prazi w rokach 1926—31. — Praha 1931.

Veltījums izglītibas ministram un profesorum Dr. h.c. Augustam Teutelim. — Rīgā, 1936.

Viidalepp, R.: Juhised Rahvaluulekogujatele. Mida ja kuidas koguda? — Tartu 1936. Eesti Rahv. Arhiivi väljanne. Era Küsimuskava Nr 3.

Virittäjä. Kotikielen Seuran Aikakauslehti neljäskymmenes vuosi kerta. 1936, 1, 2, 3.

Vjesnik Etnografskog Muzeja u Zagrebu. Bulletin du Musée Ethnographique á Zagreb. — Zagreb: Urednik Ivo T. Franić. 1935, kn. I, sv. 1 i 2. 1936, kn. II, sv. 3 i 4.

Wolfgang, O.: Die nebenberufliche Siedlung in Deutschland, ihre sozialpolitische Bedeutung und Problematik. Inaug. - Dissert. — Halle-Saale 1934. Buchdruck C. Nieft, str. 90.

Yrjö-Koskinen, E. S.: Dictionnaire finnois-francais. Suomalais rauskalainen Sanakirja. — Helsinki 1900. Suomal. Kirjallis Seura. str. 982.

Zapiski russkago naučnago Instituta v Bělgradě. — Bělgrad 1936, vyp. 12.— 1937, vyp. 13.

Zapiski Naučno-izslědovatel'skago Ob'edinenija. Bulletin de l'Association Russe pour les recherches scientifiques à Prague. Section des sciences philosophiques, historiques et sociales.

I. Nr 2. Hessen, S.: Weltanschauung, Ideologie, Bildung. — Praha 1934, str. *44.*

IV. Nr 24. Šachmatow, M. W.: Kompetencija ispolnitel'noj vlasti v moskovskoj Rusi. č. 1. Vnutrennjaja ochrana gosudarstva. Praha 1936, str. 83.

V. Nr 31. Florovskij, A.: Le conflit de deux traditions — la latine et la byzantine dans la vie intellectuelle de l'Europe Orientale aux XVI—XVII siècles. Praha 1937, str. 21.

V. Nr 32. Ostrouchov, P. A.: Dviženie cěn na čaj na vnutrennem rynkě Rossii v XIX st. do reformy russko-kitajskoj torgovli v Kjachtě v 1861 g. Praha 1937, str. 44.

VI. Nr 38. Šachmatov, M. V.: Kompetencija ispolnitel'noj vlasti v moskovskoj Rusi. č. II. Ochrana ličnosti. Praha 1937, str. 116 (109—224).

Naukovyj Juvylejnyj Zbirnyk prysv. Masarykovi. — Praha č. I. 1925, str. 432. č. II. 1930, str. 365.

Naukovyj Zbirnyk Ukraïnškoho Universytetu v Prazi. — II. 1930, str. 104.

Srpski Etnografski Zbornik. — Beograd. Izd. Srpska Kral. Akad. kn. 51. Otd. I. Cvijić, J.: Naselja i poreklostanovništva. kn. 28. 1935; kn. 52. II otd. Trojanović, S.: Psichofizičko izražavańe srpskog naroda poglavito bez veči. 1935.

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. — Urednik Dr. B. Boranić. Izd. Jugoslovenska Akademija Znanosti i Umjetnosti. Zagreb. 1937. kn. XXXI, sv. 1, str. 292.

ADDENDA.

Do materiałów bibliograficznych działu ogólnego (str. 221 — str. 232) należy dodać:

RAVILA, PAAVO: Die Lappen und Fennoskandien. (Hirt- Festschrift, Heidelberg 1936 str. 97—107).

MIKKOLA, J. J.: Emil Nestor Setälä. Muistopuhe [Gedächtnisrede]. (Suomen Tiedeseuran Vuosikirja 1936).

KETTUNEN, LAURI i SIRO, PAAVO: Näytteitä vepsän murteista. [Wepsische Sprachproben].—(SUS Toim. 70. str. 193).

OJANSUU HEIKKI, KUJOLA JUHO, KALIMA JALO i KETTUNEN LAURI: Lyydiläisiä kielennäytteitä. [Lüdische Sprachproben] — (SUS Toim 49. VII+310 str.).

KIPARSKY, V.: Fremdes im Baltendeutsch.— (Mém. de la Soc. Néo-Philol. de Helsingfors XI).

ARUMAA, P.: Mõningaid läti laena lõunaeesti murdeis [Einige lettische Entlehnungen in den süd-estnischen Mundarten] (Virittäjä 1936, 308—311). Deutsches Ref.

ARISTE, PAUL: Eesti müütnik [Südestnisch *müütnik* ‚Zöllner'] (Virittäjä 1936, 242—3). Deutsches Ref.

BEKE, Ö.: Zur geschichte der finnischugrischen s—laute.—(FUF 22 str. 90—122).

BEKE, Ö.: Zur lautgeschichte der tschuwassischen lehnwörter im tscheremissischen.—(FUF 23 str. 66—84).

AIRILA, M.: Vatjankielen taivutusoppia. I. Nominien taivutus. [Über die Deklination im Wotischen. I: Deklination der Nomina]. 55 str. Helsinki 1935.—(Suomi V, 17).

BOUDA, KARL: Der Dual des Obugrischen mit einem Exkurs über die Suffixlockerheit. — (SUS Aikak. 47: z. 67 str.).

BEKE, Ö.: Zur geschichte der tscheremissischen konjugation.—(FUF 22, 123—134).

Do materiałów bibliograficznych dot. jęz. estońskiego (str. 323—str. 331) należy dodać:

AIRILA, M.: Viron kielen oratio obliqua'sta. [Oratio obliqua in der estnischen Sprache]. 58 s. Helsinki 1935.—(Suomi V : 17).

Do fińskich materiałów bibliograficznych (str. 332 — str. 356) należy dodać:

SALMIVAARA, ALVIAN: Tuulastamisesta Nurmijärvellä [Fischerei bei Fackelschein mit Stechgabeln in Nurmijärvi]. —(Uusimaa 2 (1934), 184—186).

VILKUNA, KUSTAA: Maanviljelys ja karjanhoito [Volkstüml. Ackerbau und Viehzucht in der Gemeinde Hauho in Häme]. — (Kansatieteellinen Arkisto 1 (1934), 136—161).

HALTSONEN, SULO: Kurkijokelainen piiska [Die Peitsche in Kurkijoki, Karelien].—(Kalevalas. vuosik. 14 (1934), 48—55).

OKKOLA, T.: Löyly- ja työkilpailut y. m. s. [Über d. Schwitzbad (Sauna)—und Arbeitswettbewerb in Hauho].—(Kansatieteellinen Arkisto 1 (1934), 314—318).

RAVILA, PAAVO: Muudan mordvalainen ballaadi [Eine mordwinische Ballade].—(Kalevalas. vuosik. 15 (1935), 202—204).

RAVILA, PAAVO: Reste des lappischen Volksglaubens.—162 str. (SUS Toim. 48).

HAAVIO, MARTTI: Calawan poian paasi [Der Felsen des Kalewa-Sohnes].—(Virittäjä 1936, 267—284). Deutsches Ref.

HAAVIO, MARTTI: Über die finnisch-karelischen Klagelieder.—(SUS Aikale. 47 : 3. 39 str.).

CORRIGENDA.

Str.:	*wiersz:*	*jest:*	*powinno być:*
143	5 od góry	Prof.	Prof. der Soziologie
145	7 od góry	S.	St.
145	9 od góry	M.	K.
156	15 od góry	H.	St.
156	19 od dołu	S.	L.
158	12 od dołu	Znamierowski	Znaniecki
161	6 od dołu	Bol.	Bd.
184	15 od dołu	F.	J.
196	9 od dołu	füge hinzu W. Klinger, Obrzędowość ludowa Bożego Narodzenia [Die Weihnachtsbräuche] (1926, 16⁰, 90 S.).	
197	2 od góry	Z.	E.

Die Zeitschrift „Lud Słowiański", die 1937 erscheinen sollte, ist infolge einer Verspätung des dialektologischen Teiles erst 1938 erschienen. Daher ist die Jahreszahl 1937 an folgenden Stellen in 1938 zu verbessern: S. 155 Zeile 20 von oben, S. 160 Z. 10 v. o., S. 165 Z. 8, S. 170 Z. 24 und 30, S. 175 Z. 34.

Von dem Titel **d) Varia** auf S. 197 (einschl.) bis zum Titel **Abkürzungen** auf S. 201 (ausschl.) sollten die Absatzüberschriften mit denselben Typen gedruckt werden wie der Titel **A. Allgemeines** auf S. 159.

222	13 od dołu	Vilkusa	Vilkuna
227	8 od góry	Vilkura	Vilkuna
227	8 od góry	Kausatieteen tutkimusko-liteistaja-	Kansatieteen tutkimusko-ohteistaja-
227	19 od góry	Kausatieteellinen	Kausatieteellisen
228	10 od dołu	sawanjalka	sananjalka
229	20 od góry	vühdyty-slaulu	vühdytys-laulu
308	18 od góry	ühiskondlikust	ühiskondlikust
309	10 od dołu	lähettäjinā	lähettäjihä
311	10 od dołn	tyylistà	tyylistä
312	18 od dołu	Kaitse Koder	Kaitse Kodu
321	2 od góry	Üliopilasleh	Üliopilasleht
324	21 od góry	Lauri, Hakulinen	Hakulinen, Lauri:
333	11 od dołu	(sw.	(schw.
334	9 od góry	Muinaismuisto-Yhdistykssen	Muinaismuistoyhdistyksen
334	14 od góry	Itkonen, T. J.	Itkonen, T. I.
334	11 od dołu	Gäme	Häme
335	1 od góry	Fräistä	Eräistä
335	4 od góry	vogesch.	vorgesch.
335	19 od dołu	Stein zeitliche	Steinzeitliche
335	11 od dołu	län määräys	iänmääräys

336	18 od dołu	Abo	Åbo
338	17 od góry	aug.	, anz.
338	10 od dołu	1936	1935
339	8 od dołu	Imari	Ilmari
343	12 od dołu	brak :	*S. H.*
344	1 od góry	Manninen, T.	Manninen, I.
345	3 od góry	Itkonen, T. J.	Itkonen, T. I.
345	11 od góry	Hämälainen	Hämâläinen
345	7 od dołu	Lisia u.	Lisiä n.
346	3 od góry	Kehri	Kekri
349	15 od góry	pro : sotasatujen	pro sotatarujen
350	15 od góry	Harkönen	Härkönen
350	1/2 od dołu :	skreślić	
352	2 od dołu	lūūrikast	lüürikast
389	13 od góry	Tischer, Wł.	Fischer, Wł.
393	10, 15, 19 i 25 od góry	Izw. Ak. N.	Izv. Ak. N.
395	14 od dołu	Sovet· Etnog.	Sovet. Ėtnog.
404	16 od dołu	przetwarzanie	przetwarzania
405	12 od dołu	znienawidzić	znienawidzieć
406	4 od góry	Dz. Biednego opiewającej	Dz. Biednego, opiewającej
409	3 od góry	z końka	z końca
411	13 od góry	Dzwony	Dzvony
411	15 od dółu	występują	występuje
414	5 od dołu	taivu tusoppi	taivutusoppi
415	2 od góry	Vähäisia Kiriel	Vähäisia Kirjelmiä
424	10 od dołu	henlaista	henkista
425	4 od dołu	Vm. Hist.	Kw. Hist.
428	6 od dołu	Kieloppi	kieloppi
439	4 od góry	Kohtamäki, J.	Kohtamäki, I.
439	1 od dołu	Manninen, J.	Manninen, I.
440	9 od góry	Kalewala-Kirja	Kalevala-kirja
441	17 od góry	Itkonen, T. J.	Itkonen, T. I.
444	7 od góry	Viritäjä	Virittäjä
447	12 od góry	Rec. Matusas, J. Vairas	Rec. Matusas, J. (Vairas
447	18 od dołu	(Dzwony	(Dzvony
448	9 od góry	Nyländska ö namn.	Nyländska önamn.
492	4 od dołu	Kaukkoniemen	Kaukoniemen
496	9 od góry	Sirelius, M. T.	Sirelius, U. T.
496	10 od góry	prof. Muno Taavi Sirelius	prof. Uuno Taavi Sirelius
497	2 od dołu	Völkern. Helsingfors	Völkern", Helsingfors
497	1 od dołu	Kalastus	kalastus
539	5 od góry	statt,	statt

ZNICZ
WILNO